PURCHASED BY THE
MARY STUART BOOK FUND
ESTABLISHED 1893
THE COOPER UNION LIBRARY

Richardson Jan. 1807

No. 84

39

12

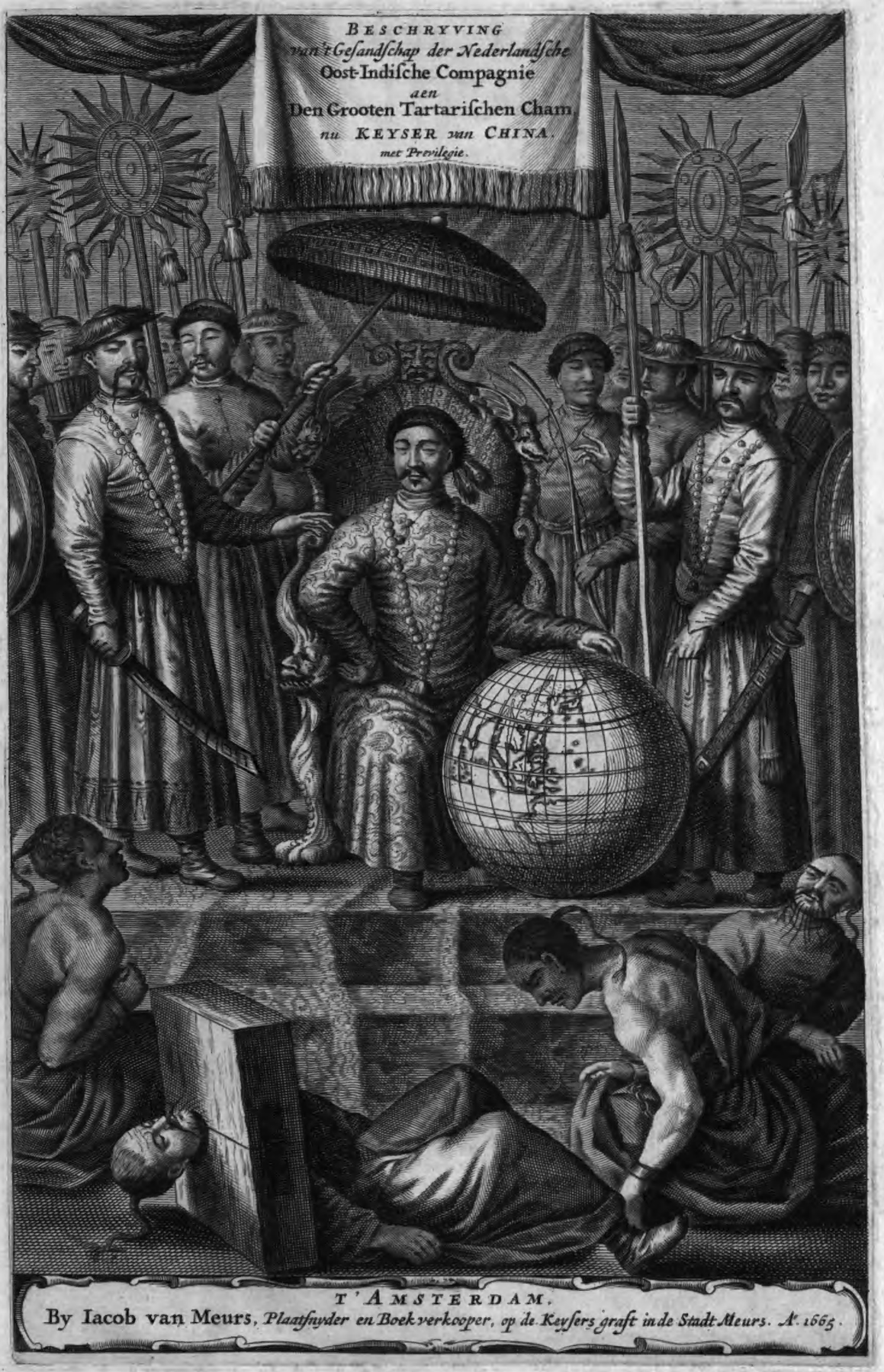
BESCHRYVING
van 't Geſandſchap der Nederlandſche
Oost-Indiſche Compagnie
aen
Den Grooten Tartariſchen Cham
nu KEYSER van CHINA.
met Privilegie.
T'AMSTERDAM.
By Iacob van Meurs, Plaatſnyder en Boekverkooper, op de Keyſers graft in de Stadt Meurs. Anno 1665.

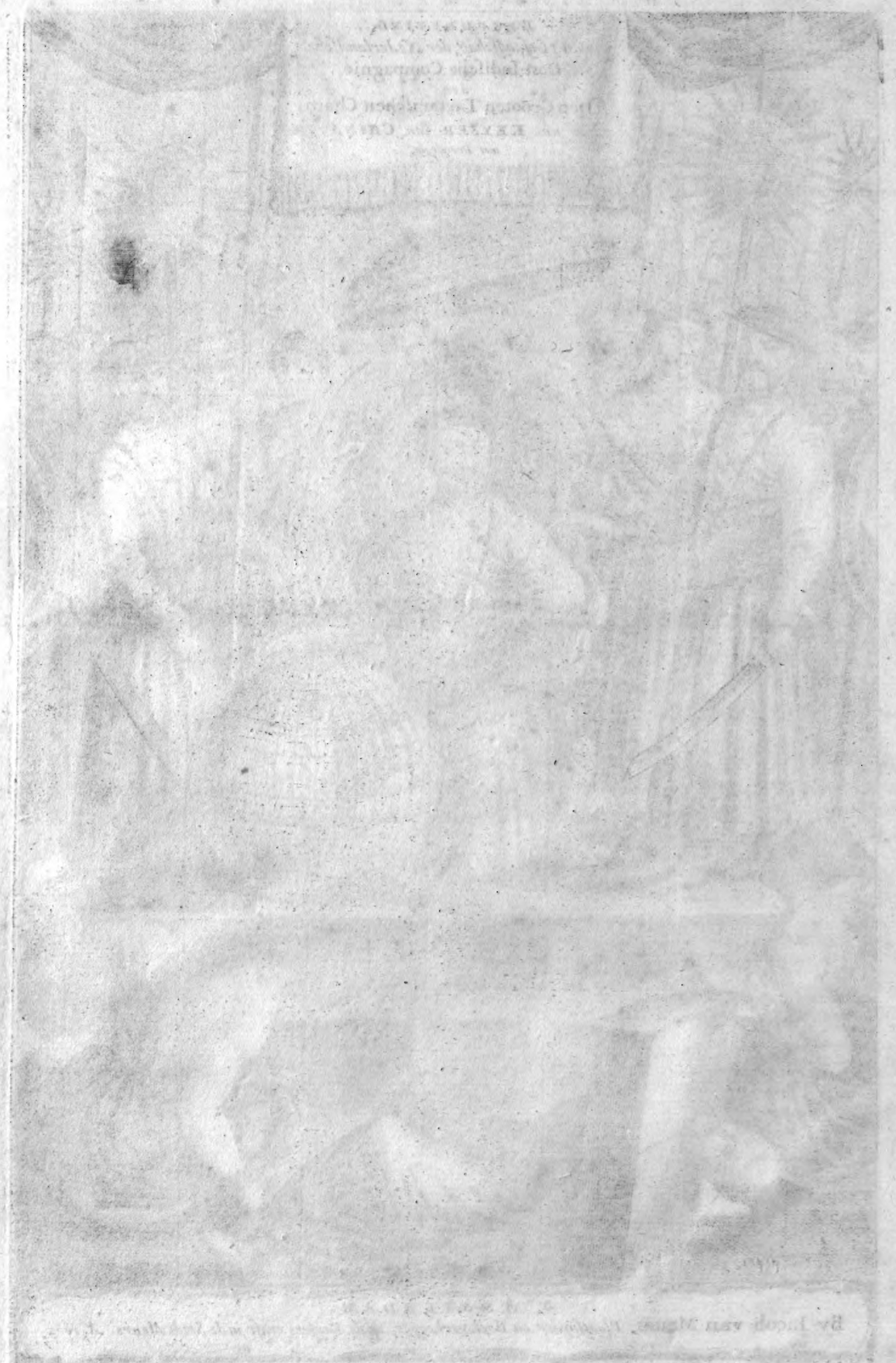

HET

GEZANTSCHAP

Der Neêrlandtſche Ooſt-Indiſche Compagnie,

AAN DEN

GROOTEN

TARTARISCHEN CHAM,

Den tegenwoordigen

KEIZER VAN CHINA:

WAAR IN

De gedenkwaerdighſte Geſchiedeniſſen, die onder het reizen door de Sineeſche Landtſchappen, Quantung, Kiangſi, Nanking, Xantung en Peking, en aan het Keizerlijke Hof te Peking, ſedert den jare 1655. tot 1657. zijn voorgevallen, op het bondigſte verhandelt worden.

BENEFFENS

Een Naukeurige Beſchryving der Sineeſche Steden, Dorpen, Regeering, Wetenſchappen, Hantwerken, Zeden, Godsdienſten, Gebouwen, Drachten, Schepen, Bergen, Gewaſſen, Dieren, &c. en Oorlogen tegen de Tarters.

Verçiert met over de 150. Afbeeltſels, na 't leven in Sina getekent: En beſchreven

DOOR

JOAN NIEUHOF;

Toen eerſte Hofmeeſter des Gezantſchaps, tegenwoordig Opperhooft in COYLAN.

t'AMSTERDAM,

By JACOB VAN MEURS, Boekverkooper en Plaatſnijder, op de Keyzers-graft, ſchuyn over de Weſter-marct, in de Stadt Meurs. ANNO 1665.

321831
Feb. 1956

f DS
708
.N67
1665
CHIRB

Dus ziet men't Wapenschild van Witsen, die in't hof
Een schoutvrÿschildt verstreckt van zeven Bondtgebuuren
Zÿn Landt en Waterzorg verdient een eeuwig lof.
Wie't algemeen bewaakt weet alles te verduuren.

Jan Vos.

OPDRACHT

Aan de Wel-Edele, Grootachtbare, Geſtrenge, Voorzienige, en Welwijze Heeren,

DE HEEREN

HENDRIK DIRKSZ. SPIEGEL,

Raad, en Regeerend Burgermeeſter, der ſtadt Amſterdam, en Bewinthebber der Ooſt-Indiſche Compagnie.

EN

CORNELIS WITSEN

Der beide Rechten Doctor, Raad, en Oudt Burgermeeſter der ſtadt Amſterdam, en Bewinthebber der Weſt-Indiſche Compagnie, nu Gecommitteerde ter Vergadering van de Hoogh Moogende Heeren, de Staten Generaal der vrye Vereenighde Nederlanden.

Wel-Edele, Grootachtbare, Geſtrenge, Voorzienige en Wel-wijze HEEREN,

HEt is niet zonder reden, dat veele uitſtekende vernuften, en vermaarde en hoog-geleerde Perzoonen met een zonderlinge vuurige begeerte zijn ingenomen, om den aart en eigenſchap van een lant te mogen zien en opſpeuren, 't welck tot noch toe in haar voornaamſte ſtukken en deelen voor de werelt in een dikke, en diepe duiſternis ſchijnt geſteken te hebben,

en waar in noit eenigh vreemdeling, op hoope van daar weer uit te keeren, uit kracht van zekere ingevoerde wet, zijnen voet zetten dorfte. Want het fchijnt den aart der fterffelijke menfchen eigen te zyn, dat hunne gedachten door een zekeren drift tot het zien, onderzoeken en opfpeuren van dusdanige dingen geduurigh gedreven worden, die of ten aanzien van haare verre gelegentheit groote zwarigheit en moeite veroorzaakten; of die de natuur uit nijt, zo te zeggen, voor weetgierige volken in den eenen of anderen verre gelegen oort des Aartbodems als opgefloten houdt, en den onderzoekers d'ervaernis en het zien en bezichtigen daar af geweigert heeft. Tegen deze hinderpalen en zware beletzels hebben evenwel zedert eenige weinigh eeuwen d'Europifche volken, in fpijt der oude Grieken en wereltdwingende Romeinen, met grooten arbeit geworftelt, en gezocht dien hoek en nijt der natuure boven te raken. De volken in Europe houden zich niet langer, in 't opfpeuren en onderzoeken van natuurlijke dingen, binnen hunne oude grens-palen befloten; maar fpringen na het Ooften, Weften, Zuyden en Noorden, zeer verre daar buiten. Het geen 't vruchtbare Europa voortbrengt en verfchaft, dat leidt nu by na als verfchooven, en fchijnt veelen tot een walgingh en afkeer te ftrekken. Deze fonderlinge begeerte en luft na de fchatten der uitheemfche geweften, heeft ook zoo veel in zommigen kunnen uitwerken, en zoodanig eenen yver ontfteken, om hunne lantsluiden daer aan deelachtigh te maken, dat zich dezelve niet ontzien hebben, aan d'uitterfte einde des werelts te trekken, en aldaar, hoewel niet zonder gevaar van lijf en leven, d'aart en eigenfchap dezer landen en alle haare vreemdigheden t'ondekken en op te fpeuren.

Onder

OPDRACHT.

Onder meenighten van andere geweſten, die buyten Europe zyn gelegen, en verhaalwaardige vreemdigheden in haaren ſchoot beſlooten houden, heeft zelf Sina, 't vermaarſte, gezegentſte, vrugtbaarſte en uitterſte gedeelte van geheel Aſie, endelijk meê haare Poorten voor den Europer moeten ontſluyten, en alle haare gedenkwaardigſte geheimeniſſen (waar na zoo veele eeuwen d'Europiſche volken vruchteloos geſtaan hebben) ten toon ſtellen en ontdekken; hoewel by beurten en met een ongelijke uitdeilingh, zoo wel van waarachtige als onwaarachtige dingen, waar door veele naukeurige onderzoekers tot op dezen dag van verſcheyde zaken des Sineeſchen Ryks verſteken zyn gebleven, en noit de keern van alle hare vreemdigheden recht hebben ſmaken kunnen. Want dewijl eenige, die voor dezen van dit uitterſte geweſt van Aſie iets hadden op het papier gebracht, veel meer de waarheit met ydele beuzelingen, en buitenſpoorige verzierſelen verdonkert en verduiſtert hebben, zoo ſchijnt dit d'eenigſte oorzaak te zijn, waar door vele, die door eigen ondervinding niet verlicht waren, en zich op het verhalen van andere verlieten, achter de grondige kennis, van 't geen 't rijk Sina in haar beſluit, niet en zijn gekomen.

Dewyl nu verſcheide geleerde mannen verſtaan hadden, dat myn Broeder in den jare 1655. en 1657. het Sineeſche Gezantſchap (uit laſt van de Neerlantſche Ooſt-Indiſche Compagnie door den E. Heer Generaal Johan Maatzuyker van Batavie aan den Grooten Tartariſchen Cham of Keyzer van Sina afgezonden) mee hadt helpen bekleden, en een bondig werk van alles, 't geen op de reyſe was voorgevallen, op ſijn vertrek van ſijnen tweeden tocht na Ooſt-Indiën, my in handen, om deze dierbare Schatten niet aan de woeſte Zee en holle golven te betrouwen, had

gelaten, dat eenige weinigen maar ten deele en tet loop hadden gezien; zoo hebben deze mannen dikwils, en zo te zeggen, zonder ophouden my aangeport om dat werk onder de Druk-pers te brengen, welk ernſtigh verzoek op my zoo veel vermoght, dat ik endelijk beſloot, 't zelve op het ſpoedighſte te doen vervaardigen.

Mijn broeder, die, zonder roem geſproken, den grooten Oceaan tot vyfmaal heeft overgeſcheept, en in den tijt van meer als vyf-en-twintig jaren verſcheide plaatſen in Europe, Aſie, Afrika en Amerika, te water en te lande bezocht heeft, alwaar hem vele verhaal- en gedenkwaardige zaken zijn voorgevallen, heeft niet alleen, behalven het beſchryven van het verrichten des Gezantſchaps, alle vreemdigheden en verhaalwaardige dingen, die hem op de reis zijn voorgekomen, met een byzonderen vlijt aangemerkt en hier beſchreven, maar ook de Steden, Pagoden of Afgoden Kerken, Dorpen, Dieren, Gewaſſen, Drachten der inwoonders, Schepen, &c. in meer dan 150. Schetſen, (die van niemant tot noch toe, dan van mynen broeder uit Sina, gebracht zyn, en waar af d'Af beeltſels in dit werk vertoont worden) zelf aldaar na het leven, als meê een Kaart van de gantſche reis door Sina, afgeteekent, en met haere bygaande beſchryvingh op het bondighſte en naukeurighſte verklaart, neffens het geen de geloofwaardighſte Schryvers daar af op het pampier gebracht hebben.

Indien ik my niet door een zonderlinge drift van genegentheidt vondt aangeport en als gedreven, om aan haere Hoog-edele Heeren dit Boek op te dragen, en het zelve met haar Edele Doorluchtige namen te doen blinken, de nootzaakelijkheit evenwel zou my daar toe aangemaant, en als gedwongen hebben. Want het is billijk, dat een beſchryving van een uitheemſch

heemsch geweest onder de namen van die geenen uitgaat, die met het bekleden der voornaamste ampten in d'Oost- en West-Indische Compagnie, den handel op deze en andere vreemde geweesten tot bescherming strekken. Haare Hoog Ed: zijn niet alleen door haare hooge verdiensten en kloek beleit, op den troon der hoogwichtighste bestieringen in deze vereenighde Neêrlanden verheven, maar haare Ed: zijn ook deelachtigh aan het opperste gebiedt en de heerschappyen over de landen, die na den op- en ondergang der zonne gelegen zijn. Daar en boven heeft mijn Broeder de beginzelen van zijn reizen buiten 's lants ten dienste van d'Ed. Heeren Bewint-hebberen der West-Indische Compagnie, in verscheide aanzienelijke bedieningen, in Brazyl (alwaar ook mijn Oom Alexander Picardt c. c. d. &. in het bloeijenste zijner jaren, in 't hoogste van zijn eer, en in 't heetste van den Oorlog zijn leven voor het Vaderlant gelaten heeft) aangevangen, en is daar na, ten dienste van d'Ed. Heeren der Oost-Indische Compagnie, na Sina, Japon, Persien, &c. getrokken, bekledende noch tegenwoordigh 't ampt van Opperhooft van Koylan.

Ik heb my dan dus verre verstout, en eerbiedelijk de vrymoedigheyt genomen, om aan Haar Hoogh Ed. in deze weinig bladen een verhaal des Gezantschaps aan den Grooten Tartarischen Cham, en de Beschryvingh van een Rijk (niet twyffelende of zulx zal U E. aangenaam zijn) op te dragen, dat eertijts was en ook noch is het uitsteekenste en heerlijkste Rijk, niet alleen van geheel Asie, maar by na van alle Koningkrijken en Vorstendommen, die op den gantschen Aardtbodem gelegen zijn. Een Rijk dat noch zoo heerlijk bloeit, (hoewel het by wylen van Opperhooft verandert is, en vele Oor-

logs rampen uitgestaan heeft) en zedert vele eeuwen altydts gebloeidt heeft, daar in tegendeel de machtighste Monarchyen zoodanigh verandert en uitgeroeit zijn, datze ook het minste van haaren voorigen glans en heerlijkheit niet behouden hebben; zoo dat Pieter Schryver, in zijne voorreden, op den Lofzang van Daniël Heinzius, wel te recht aldus gesproken heeft:

Den Arent wierdt gescheurt, nu is het Roomsche rijk
By die gestaltenis niet anders dan een lijk.
Het trotse Griekenlant, waar is het heen gevaaren?
En Cecrops hoogh gebouw? waar zijn Amphions snaaren?
Waar is de groote stadt, Minerva toegewijt?
Niet dan Medusaas hooft, niet dan tot onze spijt
Den Uil gebleven is, voorts is het al verdweenen,
Beeotenis gevelt, verdroogt de Hypocrenen.
Athenen leidt in d'as, de Turk die wroet in 't stof.
Daar Constantinus eer gehouden heeft zijn hof.

Wel is waar, dat ik aan haar Ed. op-offere eens anders arbeidt, en dierbare Peerlen en Juweelen, die U E. hier in een kleen bundel van bladen ziet opgeslooten, en gehaalt uit de verre gelegenste plaatsen des Aartbodems, kome aanbieden, om my daar door in haare Edele goede gunst en genegentheidt (indien my die eere gebeuren magh) te wikkelen. Maar plichtshalven vindt ik my, dewyl ik de broeder des Auteurs ben, benootzaakt, mijn oogen te slaan op het geen hy my ter trouwe te bewaaren hadde gegeven; hoewel dat alreeds buyten zijn oogh en goede voorzorge zoo verre was gekomen, dat het nootwendigh eens anders raadt en hulpe van nooden heeft, tegen het berispen der geenen, die alles zonder aanschouw verachten, zonder zelfs oit het minste werk van eenigh belangh aan den dagh gebracht te hebben; gelijk Karel Vermander in zijn uitleg-

OPDRACHT.

uitlegging over Ovidius Naſo zeer wel aldus geſproken heeft:

Beriſpers, hart genekt, ghy möſt ook overlèggen,
Dat al te grooten bergh, leidt tuſſchen doen en zeggen;
Eer ghy een vry gemoet vertzaagt met ſnappen koen.
Veel hebben monts genoegh om iemants werk te laken,
Maar niet wel handts genoegh wat beters zelfs te maken:
Het zeggen is maar wint, ik houde veel van doen.

Dit is 't, dat ik aan u Hoogh Ed. te zeggen hadde; biddende voorts met een innerlijke en hertgrondige genegentheit den Almogenden Schepper, dat hy haar Hoogh Ed. gelieve te verleenen een langduurigh leven, op dat, neffens andere Voorſtanders en Opperhoofden dezer Landen, door hare macht en kloek beleidt, ons Vaderlandt bezitte een heilzame Regering, ons handel in voorſpoet en vrede magh gedreven, en ons volk eer en ontzag toegedragen worden; en dat alzoo de geweſten, na den op- en ondergang der Zonne, die onder de Heerſchappy van dezen Staat buigen, en Godes zegen, zoo in geeſtelijke als wereltlijke zaken rijkelijk genieten, wederom zegenen mogen.

Dat wenſcht uit gront zijner herten,

Wel-Edele, Groot-Achtbare,
Geſtrenge Heeren,

U Ed: Allerootmoedighſte en onderdanighſte Dienaar,

HENDRIK NIEUHOF.

PRIVI-

PRIVILEGIE.

DE Staten van Hollandt en West-Vrieslandt. DOEN TE WETEN: Alsoo Ons vertoont is by *Jacob van Meurs*, Plaetsnyder ende Boeck-verkooper, woonende tot Amsterdam, dat hy op zijne groote kosten, ende grooten arbeydt hadde doen drucken, seecker Boeck, geintituleert, *Ambassade*, ofte *Gesantschap van Pieter de Goyer* ende *Jacob de Keyser*, door last van de Nederlantsche Oost-Indische Compagnie, aen den grooten Tartarischen *Cham*, nu Keyser van China, afgevaerdight, ende weder gekeert in de Jaeren 1655. 1656. en 1657. Beschreven ende geteeckent door *Jean Nieuhof*, gewesen Hofmeester van de voorsz. Ambassadeurs, ende nu Opperhooft in Coylan, verçiert met meer als hondert kopere Platen; Ende alsoo hy vreesde dat yemant het selve Boek soude mogen nadrucken, tot sijne groote schade, soo addresseerde hy sich aen Ons, oodtmoedelijck versoeckende, dat het Ons gelieffde hem Suppliant te vergunnen, Privilegie voor den tijdt van vijftien Jaeren, binnen welcke niemant in dese Onse Provintie het voorsz. Boek nadrucke, ofte elders gedruckt, verkopen soude mogen, in 't geheel ofte ten deele, op soodanige peene als het Ons gelieven soude, daer tegens te statueren. SOO IST: Dat Wy de saecke ende 't versoeck voorsz. overgemerckt hebbende, ende genegen wesende ter bede van den Suppliant, uyt Onse rechte wetenschap, souvereyne macht ende autoriteyt, den selven gegunt, geautoriseert ende geoctroyeert hebben, gunnen, autoriseeren ende octroyeren mits desen, dat hy, geduerende den tijdt van vijftien eerst-komende Jaren, het voorgeroerde Boek binnen Onsen Lande van Hollandt ende West-vrieslandt, alleen sal mogen drucken, doen drucken, uytgeven ende verkoopen: verbiedende allen ende eenen yegelijken het selve Boek in 't geheel ofte deel, in 't kleyn ofte groot, naer te drucken, ofte elders naer gedruckt in den voorsz. Onsen Lande te brengen, te verhandelen ofte te verkoopen, op verbeurte van de naegedruckte, ingebrachte, verhandelde ofte verkochte Exempelaren, ende een boete daer en boven van drie hondert guldens, te appliceren een derde part van dien voor den Officier die de calange doen sal, het tweede derde part voor den Armen, van de plaetse daer de saeke sal voorvallen, ende het overige derde part voor den Suppliant. Ende ten eynde den Suppliant, dese Onse gunste, autorisatie ende Octroye moge genieten, als naer behooren. Lasten Wy allen ende eenen yegelijcken, die desen aengaen sal mogen, hen hier naer te reguleren, sonder den Suppliant, daer inne te doen eenige belet ofte moeyenisse ter contrarie. Gegeven in den Hage, onder Onsen grooten Zegele hier aen doen hangen, den XIX. May, in 't Jaer Ons Heeren, ende Salighmaecker, duysent ses hondert vier-en-sestigh.

IOAN DE WITT, UT.

1664.

Onder stont,

Ter Ordonnantie van de Staten.

Het selvige Werck is getranslateert in 't Frans en Latijn, en gedrukt met Privilegie voor twintigh Jaeren, van zijn Koningklijke Majesteyt van Vranckrijk.

Nauw-

Noord

TANYN TARTARIÆ PARS.

REGNUM NIUCHE

Woestyne

Sandge

Xamo desertum

Muur 300 mylen langh

PEKIN.

LEAOTUNG.

XANSI

S J.

Geele Rivier

XENSI

HONAN.

XANTUM.

COREA

JAPON

MARE

EOUM.

NANKIN.

HUENQUAM.

CHEUXAN

CHE

KIANG

KIANSI.

FOKIEN.

SUCHUEN

Kian flu.

QUICHEU.

JUNAN.

QUANGSI.

CANTON.

FORMOSA.

IL.

TUNGKING.

Tropicus Cancri.

Regnum Gannan

AYNAM.

LUCONIA

REYS-KAERTE
Vande Ambassade der Nederlantsche
Oost-Indise Compagnie door CHINA
nen den Grooten Tartersen CHAM.
Door JOHAN NIEUHOFF.

Carte du Voyage
des Ambassadeurs de la Comnag
nie Orientale des Provinces Unies
vers l'Empereur de la CHINE.

Tabula Geographica
Itineris Legatorum Societatis India
Orientalis Belgy Fœderati, per
Chinam ad Magnum Tartariæ Chamū.
Authore Iohanne Nieuhoff.

Duytsche Mylen 15 in een Graedt.

West

Oost

Zuyd

Dus zietmen NIEUHOFF, die de Godtsdienst, wetten, zeeden,
En staat van CHINA toont, door zijn geleerde schacht.
Een loffelijk bedrijf verdient onsterflijkheeden.
Zijn staatkundt rijk van roem, en krygsmoet, groot van kracht,
Twee zuilen voor KOYLAN, zijn waardt om hem te sieren.
Wie wijs en dapper is past dubbelde lauwrieren.

Jan Vos.

Nauwkeurige Beſchrijving

VAN

't GEZANDSCHAP

der Ooſt-Indiſche Maatſchappy,

AAN DEN

Grooten Tartariſchen Cham, of Sineeſchen Keizer, na Peking in Sina;

Gedaan door de Eed. HEEREN

PIETER DE GOYER,

EN

JAKOB DE KEYZER,

Door laſt van den Eed. Heere, den Heer Generaal

JOHAN MAATZUIKER,

En de E. Eed. en Groot-Achtbare Raden van Indiën.

Vertrokken van Batavie, den veertienden van Hooimaand, des Jaars 1655;
En daar weder op gekeert, den een-en-dertigſten van Lentemaant, 1657.

Den Lakoners was verboden buiten 's Landts te reizen.

HET reizen buiten 's Lands, en 't bezoeken van vreemde Geweſten, was den Lakoners, om geene uitheemſche zeden aan te nemen, en zich niet tot het plegen van een ongeregelt leven hier door te begeven, uit kracht van een zekere ingevoerde Wet, ten hoogſten verboden. Men dreef ook by hen alle vreemdelingen, op dat d'Ingezetenen aan der zelve zeden en manieren niet zouden deelachtig worden, ter Stadt uit; en welk Burger zijne Kinderen na 's Lands wetten niet opbracht, en hen daar in niet onderwees, dien beroofdenze van het recht des Burgerſchaps. Zo genegen waren deze Volken tot hun eigen Vaderland, en hadden van 't reizen, uit hun Vaderland, zo eenen ſchrik, datze tegen zekeren Jongeling, alleen om dat hy den weg wiſte, waar hene nien na *Pylea* kon reizen, met bittere ſcheld-woorden zeer hevig uitvoeren. Maar deze wet en vreemde gewoonte hebben d'oude Grieken en Romeinen, die zich voorſtaan lieten, dat het reizen buiten 's Lands, en wetenſchappen uit vreemde Geweſten te halen, hen tot roem van eenen onſterffelijken naam by de Nakomelingen zou ſtrekken, met recht verworpen. Want by d'aal-oude Schrijvers, door wien de daaden van 't Griekſche en Romeinſche volk op 't papier zijn gebracht, vind men aangetekent, dat zich, van aller geheugenis her, hooge en laege ſtants Perzoonen, tot het bezoeken van buiten-

Groote genegentheit der Grieken en Romeinen in 't bezoeken van uitheemſche Geweſten.

landſche Geweſten, en 't onderzoeken van zeden en manieren der uitheemſche volken zonderling genegen getoont, en geenen arbeid, nochte gevaar van lijf en leven daar voor te wagen, ontzien hebben.

Als Keizer Trajaan, na den Partiſchen Oorlog, met het navorſſchen van de natuur en eigenſchap der Zee, zeer bezig was, en door ſtorm en onweêr, op Zee, heen en weder geſlingert wiert, zag hy, by geval, eenige Schepen na Indiën varen, 't welk in hem, tot het reizen, en 't onderzoeken van de nature der uitheemſche volken, zo een vierige begeerte ontſtak, dat hy luits keels, met deze woorden, uitborſt, *'K wenſchte dat ik noch een Iongeling was, en mijne voorige krachten en ſterkte had; gewiſſelijk ik trok noch tot aan d' uitterſte Grenzen van Indiën.*

Een zeer groote begeerte had deze Keizer, om grondige kennis van de natuur der Indianen te hebben, en op wat wijze deze volken gekleed gaan en leven, te mogen weten. En hy zou te dien einde, buiten twijffel, ook daar heene getrokken hebben, indien hem zulks, door het muiten der veroverde volken, niet belet was geworden.

Na dat Koning Mitridates, met wien de Romeinen lang in 't Oorlog waren, op den Stoel des Rijks was geraakt, en voor-nam het zelve niet alleen wel te beſtieren, maar ook, met het inlijven van andere Rijken, te vermeerderen, veroverde hy ('t welk noit eenig Vorſt voor zijnen tijd had gedaan) de naburige Schyters, een volk dat met geen wapenen te dwingen was. Eindelijk, na 't veroveren van deze volken, trok hy, in onbekent gewaat, door de Landſchappen Pontus, Kappadocie, en geheel Aſie, om den aart en de gelegentheit van Landen, Steden, en Volken, t'onderzoeken.

Sab. Lib. 2. en 6.

Tacitus, de doorluchtigſte der Hiſtori-ſchrijvers onder de Romeinen, verhaalt, dat Keizer Germanicus met een zonderlinge begeerte tot reizen ingenomen was, en, om aaloude en vermaarde plaatzen te bezocken, door Griekenland, Tracie, de Kuſt van Aſie, en eindelijk geheel Armenie ging door-reizen. Ook hield zich deze Vorſt niet vernoegt met het Geweſt van Aſie bezocht te hebben, maar hy begaf zich ook na Egypte, onder ſchijn van 's Rijks zaken gade te ſlaan; daar hy in der daat alleen maar, uit inzicht van eenige 's Lands outheden op te mogen vorſſchen, was heene getrokken.

Tot het reizen, en uitheemſche Geweſten aan te doen, had de Filoſoof Demokrites meê zo een vierige genegentheit, dat hy, na 't overlijden van zijnen Vader Damaſippus, alle de vaſte goederen aan zijne twee Gebroeders weg ſchonk, om alleen hier voor eenige gerede penningen, tot reis-gelt, te mogen krijgen. Dees reisde eerſt, om kennis van alle wetenſchappen te bekomen, na de Egyptiſche Prieſters, daar na trok hy tot de Chaldeën, en hier van daan raakte hy in Indiën by de Gymnoſophiſten, of naakte Filoſofen.

Plato, eindelijk, (om niet te reppen van ontelbare andere Grieken en Romeinen, die zich in dien arbeid ook niet weinig hebben afgeſlooft) de wijſte, volgens d'uitſpraak van 't Orakel te Delphis, en leerling van Sokrates, liet zich aan 't onderzoeken van verre-gelege Geweſten, en aan 't navorſſchen van de natuur en den aart van uitheemſche volken, zo veel gelegen leggen, dat hy zijn Vaderland hierom verliet, en geheel na Egyptenlant trok. Geen minder trek en genegentheit heeft men, zedert ruim twee Eeuwen herwaarts, in d'Europiſche volken, niet alleen in 't bezoeken van buiten-landſche Geweſten, maar ook in 't ontdekken van vreemde en onbekende Landen, beſpeurt.

Amerika of Weſt-Indiën, de nieuw-gevonden Landen onder den Noorden na den Zuid-Pool gelegen, en meer andere ontelbare Landſtreken en Eilanden, daar d'Ouden miſſchien noit af hebben hooren reppen, verſtrekken klare bewijs-teekenen hoe verre deze volken d'oude Grieken en Romeinen, in dat ſtuk, te boven zijn gegaan.

Terwijl ik deze loffelijke daden, en dit ſtout beſtaan van deze vermaarde Man-

Mannen, die hier door eeuwig op de vleugelen der Fame zullen zweven, vast gestadig overpeinsde, vond ik my niet min aangeprikkelt, en gemoedigt, om, waren het geen heele Landschappen, ten minsten iets, dat den aart en eigenschap van eenige verre-gelegen Volken, Landen en Steden mochte betreffen, tot stichting en nut der Nakomelingen aan den dag te brengen. Hier toe besloeg wonder wel, dat (na dat ik my een geruimen tijd in West-Indiën had opgehouden, en van daar in mijn Vaderland, en van hier na Oost-Indiën was vertrokken) ik my juist te dien tijde op het Eiland Batavie bevond, als by d'E. E. Heer JOHAN MAATZUIKER, en de Weledele en Groot-achtbare RADEN van INDIEN beslooten wiert, d'Ed. Heeren PIETER DE GOYER, en JACOB DE KEIZER, als Hooft-Gezanten, met een aanzienlijk gevolg, en brieven van gelooffenis, te zenden na *Peking* in *Sina*, aan den Grooten Tartarischen Cham, of Sineesschen Keizer, om aan dezen Monarch (door dien onlangs het Rijk van Heer verwisselt, en onder gehoorzaamheit van dezen Grooten Cham geraakt was) het dryven van den onderlingen Koophandel, op deze Gewesten, te verzoeken.

Last dan ontfangende, om dit Gezantschap mede te helpen bekleeden, kreeg ik hier door ook gewenschte gelegentheit, tot het opspeuren en ontdekken van den aart, natuur en eigenschap van deze Volken, en dit Rijk, dat by alle Land-beschrijvers voor het gezegenste Gewest des Aerdbodems is gehouden, en daar in eertijts noit eenig Vreemdeling eenen voet dorste zetten, op hope van daar weder uit te keeren. En hier in, zonder roem gesproken, heb ik my ook zodanig gequeeten, dat ik niets on-aangemerkt heb laten voorbygaan, zo in 't onderzoeken van de zeden en manieren dezer Volken, en den aart van 't Land, als ook, en dat voornamelijk, in 't afteekenen van Lantschappen, Steden, Dorpen, Dieren, Kruiden, en meer andere vreemdigheden; 't welk tot noch toe, mijns wetens, niemant dus gedaan heeft.

Maar om den Nakomelingen van de vrucht van dezen mijnen arbeid, dien ik, in het onderzoeken van 's Lands eigenschappen, heb aangewend, niet te versteken, vind ik my ten hoogsten genootzaakt, al het gene ons, in 't verrichten van dit Gezantschap, op de heen- en weêrom-reis is voorgevallen, op 't kortste en bondigste, der geheugenis over te leveren, en door den Druk gemeen te maken. Doch eer ik dit gae verhalen, acht ik niet ongevoeglijk te zijn, met weinig woorden, de verdeeling van de gansche vlakte des Aerdbodems; als ook de naamrede van 't woort *Sina*, des zelfs gelegentheit en grootte te verklaren, en eindelijk de tien Landtschappen van de vijftien (daar in geheel *Sina* verdeelt wort) en der zelve Steden, die ik niet door-reisde, tot opening en meerder klaarheit van onze Reis-beschrijving, voor af te handelen, en ten toon te stellen.

Verdeelinge des gantschen Aerdbodems.

De gantsche klomp des Aerdbodems (met de Zeën, Poelen, en Revieren daar onder gerekent) wort van de huidendaagsche Land-beschryvers in twee deelen gedeelt; te weten, in een ouden en nieuwen Werelt. d'Oude Werelt begrijpt onder zich Europe, Asie, en Afrika. En deze laatste verdeeling des ouden Werelts willen eenigen dat haren oorsprong zoude genomen hebben van het getal der drie Zonen van Noach, als Sem, Cham, en Japhet: want den eerste, zeggenze, viel, na den Zuntvloet, Asie, den tweede Afrika, en den derde Europe ten deel.

Het nieuwe gedeelte, dat, na den tweeden Ontdekker, eenen zekeren Florentyner, Amerikus Vesputius, Amerika, en, dewijl het op eenen zelven tijd met Oost-Indië gevonden is, West-Indië genoemt wort, verscheelt, in grootte, weinigh van Europe, Asie, en Afrika. Deze nieuwe Werelt, of Amerika, wiert allereerst ontdekt in den Jare veertien-hondert twee-en-tnegentig, door Kristophorus Kolumbus, geboortig van Geneve, en dat uit last van Ferdinand, Koning van Kastilie en Arragon, en desselfs Huisvrouw. Maar vijf jaren daar na voer de gemel-

de Amerikus Vesputius, de Florentyner, hooger op; zulks ook na dezen laasten, (een eere, die met recht den eerste toequam, en noit eenig Koning te beurt is gevallen) dit ganssche vaste Land, zo wel het Noorder- als het Zuider-gedeelte, Amerika geheeten wiert.

Onder de nieuwe Werelt kan ook, ten opzicht van d'Ontdekking, gevoeglijk gerekent worden het vaste Zuid-land, of Magellanika, zo geheeten na den eersten Ontdekker Ferdinand Magellanus, die in den Jare veertien-hondert en twintig, op zijne Schipvaart om den ganschen Aerdbodem, het zelve aller-eerst ontdekte. Vijf-en-veertig jaren daar na wiert dit zelve Land aangedaan van Franzois Draak, een Engelsman, en twaalf jaren na dezen laasten, van Tomas Kandisch, mede geboortig van Engeland; en in den Jare zestien-hondert, van eenen Hollander, Olivier van Noord. Maar voor eenige weinigh Jaren heeft een zekere Spanjert, Ferdinand de Quier, het zelve veel verder, dan d'eerste Vinders zich oit dorsten onderwinden, ontdekt.

Grenzen van Asie, en desselfs verdeeling.

Asie, om niet te reppen van alle d'andere deelen des Aerdbodems, als verre buiten ons voorgestelt bestek en oogmerk, wort ten Noorden met de Tartarische Zee, ten Oosten met de Groote Indiaansche Zee, Eous geheeten, ten Zuiden met 't Rode Meir, ten Westen met den Arabischen Golf, en de streke lands tusschen dezen Golf en de Middellandsche Zee gelegen, besloten. Op haar langste, te rekenen van de Hellespont tot aan Malakka, d'uitterste Koopstadt in Indiën, is Asie dertien-hondert Duitsche mijlen, en in de breette, te rekenen van den Mont des Arabischen Golfs, tot aan de Kaap Tabin, twaalf-hondert en twintigh Duitsche mijlen groot.

Geheel Asie, dat d'Ouden in Groot en Kleen Asie verdeelden, wort ten huidigen dage in vijf deelen, als in Persie, 't Turkische Rijk, Indiën, (daar onder d'omleggende Eilanden begrepen zijn,) Tartarye en Sina, verdeelt. Dit Asie is het gedeelte des Aertrijks dat van Godt voor alle andere verkooren is; hier in is d'eerste Mensch geschapen, gevallen, en weder herbooren. Deez' leefde in 't eerst onsterffelijk, maar daar na maakte hem de Val aan de sterffelijkheit onderwaerigh. Eindelijk hier van ontslagen zijnde, in het beloofde Zaat Jesus Christus, wiert hem d'onsterffelijke Zaligheit, waar aan een ieder, door het waare Geloof, ook deelachtig is, beschooren. Gelukzalig Land, dat onzen Verlosser voortgebracht, en dien aan ons vertoont heeft. In dit land begosten de menschen het allereerste te sterven en te leven. Hier heeft het gebruik en de verwerring der verscheide Talen, haren oorsprongh genomen. Dus veel en verre zy in 't kort van Asie gesproken; alleen te dien einde, om te weten in welk gedeelte des Aerdbodems, 't Rijk *Sina*, dat ons nu te verhandelen staat, gelegen is.

Benaming van SINA.

Wat aangaat den Naam van dit *Sina* of uitterste gedeelte van Asie, die is hier zo duister van Oorsprong, veranderlijk en verscheiden tusschen de oude en hedendaagze Schrijvers, en tusschen 's Lands Ingezetenen en Vreemdelingen, dat iemant misschien, die des zelfs oorsprong wil ontdekken, en alle de namen, daar meê dit *Sina* by de Ingezetenen en uitheemschen, in voorigen tijde is, en noch ten huidigen dage wort genoemt, optellen, tijdt en moeite zal vergeefs gespilt hebben.

Dat deze volken de genen zijn, die Ptolomeus *Sinen* noemt, geeft de gelegentheit des Lands, als ook de naam *Sina*, daar dit Land ten huidigen dage meê bekent is, duidelijk genoeg te kennen. Want dat op Spaansch *China*, dat wordt op Italiaansch *Cina*, op Hooghduitsch *Tschina*, en op Neêrduitsch en Latijn *Sina* geschreven; alwaar in het uitspreken, tusschen het woort *China* en *Sina*, tusschen ons en de Spanjerts weinigh onderscheits te hooren is. Maar uit onkundigheit der Spaansche spelling, en uitspraak die in de *Ch* is, heeft de spelling van de Griekse letter *x*, onder die volken de overhand genomen; invoegen de bekenste naam en spelling ten huidigen dage onder de Europers *China* is, als of men *Gina*, en

en niet *Sina*, behoorde te zeggen. De Tarters noemen dit Rijk *Catay*, en zomtijds ook *Mangin*; maar deze leſte naam *Mangin* beteekent veel meer d'inwoonders zelf, dan het Lantſchap; want *Mangin* is op hunne taal zo veel gezegt, als wilde en ongemanierde menſchen; met welk woort de *Tarters* dikwils de *Sinezen* beſpotten. Van eenen zekeren Venetiaan, Markus Pauwelſz, die allereerſt ten deele den Europers dit Rijk ontdekt heeft, en in den Jare veertien-hondert en zes, als de Tarter ganſch *Sina* af-liep, mede in dit Rijk door-boorde, wort dit *Sina* ook *Catay* geheeten; maar de beruchtſte en voornaamſte naam, daar dit Rijk ten huidigen dage meê genoemt wort, is *China*, welken naam de Portugezen, die, na lang varen, daar allereerſt aan quamen, en noch tegenwoordigh in 't landſchap *Kanton* koophandel drijven, allereerſt den Europers hebben bekent gemaakt.

Maar in deze verſcheidentheit der namen, heeft men zich nergens meer over te verwonderen, als dat den *Sinezen* alle deze namen onbekent zijn, en zy daar af noit gehoort hebben, vermits men by hen geene kentekenen van deze benamingen vind, noch veel minder weet uit wat oorzaak de zelve zo dikwils verandert zijn; daar nochtans de *Sinezen* zelfs hun Rijk vele andere namen gegeven hebben, en wel ligt in't toekomend noch geven zullen. Want het is by hen, van aller geheuchenis her, een gebruik geweeſt, dat, zo dikwils het recht der heerſchappye, volgens 's werelts beloop, van den eenen Stam op eenen ander overgaat, de gene ook, die de Heerſchappye aanvaert, het Rijk met een nieuw en zeer ſchoonen naam, na zijn welgevallen, beſchenkt. Onder anderen leeſt men, dat eertijts dit uitterſte geweſt van Aſie of *Sina*, *Than*, *Yu*, *Tha*, *Sciam*, *Cheu*, als ook *Han*, genaamt is geweeſt. *Than* beteekent *breedt zonder maat*, *Yu*, *ruſt*, *Tha*, *groot*, *Sciam*, *çieraat*, *Cheu*, *volmaakt*, *Han*, *den Melk-weg aan den Hemel.*

Trigautius.

Eenen geruimen tijd te vooren, eer de Tarters, in dezen leſten inval in *Sina*, het Rijk bemachtighden, en den Sineeſchen Keizer af-handigh maakten, (te weten als de Heerſchappye des Rijks aan 't geſlacht van *Ciu* ſtont) wiert *Sina* by de *Sinezen* met den naam van *Min*, 't welk op Neêrduitſch *doorluchtigh* of *klaarheit* beteekent, genoemt. Daar na voeghdenze by het woort *Min*, de letter-greep *Ta*, en noemden het toen *Tamin*, of zo andere ſchrijven, *Tai'-ming*, dat zo veel gezegt is, als *het Rijk van groote klaarheit.* Voor drie hondert jaren wiert dit zelve Rijk ook *Ta'i-juen*, en ten huidigen dage van de Tarters, die dit Rijk tegenwoordigh onder den Grooten Cham bezitten, *Ta'ic'ing* geheten.

Schoon dit Rijk van *Sina* gemeenlijk dus van Heer en Naam teffens verandert, zo is'et evenwel by de *Sinezen* zelfs, van aller geheugenis her, gedurig met twee andere byzondere namen, als *Chungchoa* en *Chungque*, genoemt geweeſt; waar van de eerſte zo veel gezegt is als *Middelrijk*, en d'ander zo veel als *Middeltuin.* De reden, waarom de *Sinezen* hun Rijk deze namen gaven, is deze; dewijlze eertijts voor vaſt geloofden, dat de Hemel rond, 't Aerdrijk vierkant, en in des zelfs middel-punt hun Rijk gelegen was. Weshalven, alsze in't begin de Europiſche Landkaarten zagen, namenze het zeer qualik op, dat men hun Rijk niet in 't midden des Aerdbodems, maar in het uitterſte van 't Ooſten vertoonden. Hierom, als zeker Jeſuyt, Mattys Riccius, in *Sina* alle de landen des ganſchen Aerdbodems in een Kaart met Sineeſche namen had afgebeeld, ſchikte hy die zodanig in orde, dat het Rijk van *Sina* in 't midden quam te leggen; maar de meeſte *Sinezen* bekennen zelfs nu hunne grove dwaling, en lacchen die niet weinig uit. En hoewel de *Sinezen* zelfs hun Rijk dus met verſcheide namen by wijlen genoemt hebben, (na dat de Stam, die over hen heerſchte, quam te veranderen,) zo geven evenwel de Grens-buuren daar weinigh achting op, nochte zy volgen de *Sinezen* daar niet in; want die van *Kouchenchina* en *Siam* noemen dit Rijk *Cin*; d'Eilan-

ders van *Iapon*, *Than*, de Tarters, *Han*, en de Turken, Saraceners en andere Weſterſche volken, *Kataium*.

Waar uit nu het woort *Sina* of *China* haar oorſprong gekregen heeft, daar in komen de Schrijvers niet met elkandre overeen.

Naam-rede van 't woord SINA.

Zommigen drijven, dat deze naam oorſpronkelyk is van de *Sionen*, dewijl *Sina* op Sioniſch een voortreffelyk en uitſtekend Landſchap betekent. Andere, in tegendeel, willen dat het geheele Ryk zijnen naam van d' Inwoonders der ſtadt *Chincheu* genomen heeft; dewijl deze luiden het allermeeſte met hunne Schepen op alle plaatſen van geheel Aſie gedurigh varen; en de Portugezen en Indianen met het weg-werpen van eenige letteren uit het woort *Chincheu*, den naam *China* lichtelyk hebben kunnen ſmeden.

Maar verre zijn de genen op den dool-weg, en het ſpoor byſter, die drijven dat het woort *Sina* herkomſtigh zy van zeker woort *Cinch*, dat by de Sinezen doorgaans zeer in 't gebruik is. De valſcheit van deze oorſprong blijkt hier klaarlyk uit, dewijl de Sinezen, die met d'Indianen of Portugezen op die plaatſen handelen, en met hunne Schepen Indiën aandoen, gewoon zyn, eerbiedigheits-halve, elkandre niet met den naam van *C'inch*, maar *Sia*, in hun moeders tale te eeren en te groeten; zulks de geleerde en zedighſte luiden, alleen, *C'inch* en niet *Sia* ſeggen.

In dit verſchil der Schrijvers, ſchijnt wel het waarſchijnlykſte te zyn, 't geen de Jeſuit Martinus Martini, (een man van uitſtekende geleertheit en overvlieger in de kennis der Sineeſche Outheden) daar van in zyn zeſte boek der Sineeſche Hiſtorien, der geheugenis met deze woorden heeft overgelevert.

Ik zal (zeit hy) *dit niet onaangeroert laten voor-by gaan, dat my zeer waarſchijnlijk dunkt te zijn, dat niet alleen by d'Indianen, maar ook by d'uitheemſche volken, de naam* Sina *van den ſtam* Cina, (die in het twee-hondert en zes-en-veertighſte Jaar, voor Chriſtus geboorte, over *Sina* heerſchte) *haren oorſprong genomen heeft; in voegen men niet* Sina, *maar veel meer het Rijk der* Sinen *of* Cinen *behoord te zeggen. Want ten tijde dezer Koningen, die uit dezen ſtam voort-gekomen waren, wiert eerſt de naam der Siners by d'uitheemſche volken, en voornamelyk by d'Indianen, ruchtbaar en bekent. By d'Indianen raakte daar na de naam* Cina *in 't gebruik, die daar in van de Portugezen, na 't veroveren van Indiën, gevolgt wierden. Want deze ſtam* Cina *regeerde over het grootſte gedeelte der Siners, die na 't weſten woonden, en voerde met d'uitheemſche volken geduurig oorlog. Als daar na de ſtoel des Rijks aldaar geplant wiert, gaf men het den naam van het* Ciniſche *Rijk. Deze ſtam* Cina *tot den top van alle voorſpoet verheven zijnde, deed daar na den uitheemſchen zeer vele oorlogen aan; invoegen het geen wonder is, dat by deze uitheemſche volken de naam van* Cina *in 't gebruik raakte, en de overhant nam. En ſchoon de Sinezen dit uitterſte gedeelte van Aſie of* Sina *met verſcheide namen noemen, na dat de heerſchende Huizen komen te veranderen, zoo hebben evenwel d' uitheemſche den eerſten naam, dienze hoorden, behouden. En dit is mijn gevoelen, nopende d'oorſprong van den naam van* Sina. *En ſchoon, volgens dit gevoelen, de voorſte letter van het woort niet met een* S, *maar met een* C *behoorde geſchreven te worden, zoo heb ik evenwel, om de lichtigheit van den uitſpraak, de letter* S *daar voor doorgaans gebruikt.*

Sina wort in vyftien landſchappen verdeelt.

Geheel *Sina* wiert in voorigen tijde van den Sineeſchen Keizer *Xunus* in twaalf landſchappen verdeelt. Daar na bracht Keizer *Yva*, die na de doot van Keizer *Xunus* de heerſchappye aanvaerde, ontrent twee-en-twintigh hondert en zeſtigh jaren voor Chriſtus geboorte, geheel *Sina* tot het getal van negen landſchappen, die alleen te dien tijde de noordlijke deelen van *Sina* begrepen, en tot haren uitterſten grenspaal de Revier *Kiang* hadden. Maar na dat de zuiderlijke deelen allengs overwonnen, en d'Inwoonders in hunne woeſt en ongebondentheyt wat getemt waren, is endelijk het ganſche Sineeſche Rijk in vyftien landſchappen ver-

verdeelt. Onder deze vyftien wort mede gerekent het landſchap *L'eâotung*, dat ten Weſten van *Peking* gelegen is, daar de groote Muur haar begin neemt; als ook het hangend Eiland *Korea*, die beide aan den Sineeſchen Keizer ſchattingen betalen. Noch zyn'er verſcheide naburige Eilanden die ſchatting aan dit Rijk betalen, waar onder 't Eiland *Hainan*, dat in zee ten Zuyden tegen over het landſchap *Quangſi* leidt, het voornaamſte is. Onder d'Eilanden, die ſchatbaar aan dit Rijk zyn, wort ook getelt het Eiland *Formoſa*, dat van de Sinezen *Lieukieu* genoemt wort, en tegen over het landſchap *Fokien* gelegen is, als ook het Eiland *Cheuxan*, dat tegen over het landſchap *Chekiang* leidt, en een vry vermaart en neeringrijk Eiland is. Doch hier van zullenwe daar na breder ſpreken.

Zes van de vyftien Landtſchappen leggen aan zee, als *Peking*, *Xantung*, *Kiangnan* of *Nanking*, *Chekiang*, *Fokien* en *Quangtung*. Hier van daan, na 't Noorden, leggen de middellandſche Landſchappen, als *Quangſi*, *Kiangſi*, *Huquang*, *Honan*, en *Xanſi*, en na 't Weſten d'overige vier, *Xenſi*, *Such'uen*, *Queicheu*, en *Iunnan*.

en in Noord en Zuid-SINA.

Ten laaſten is dit *Sina*, dat vijftien landſchappen onder zich begrijpt, ook in Zuid- en Noord-*Sina* verdeelt. Zuid-*Sina* noemen de Tarters het Ryk van *Mangin*, en Noord-*Sina* het Ryk van *Katay*. In het eerſte leggen negen landſchappen, en in 't laaſte zes of acht, indien men het landtſchap *L'eâotung*, en het hangend Eilandt *Korea* daar onder wil tellen.

Deze zes noordelijke en negen zuidelijke landſchappen, worden door de groote Revier *Kiang*, die de Sinezen niet ongerijmt den Zone der Zee noemen, (dewyl alle Revieren uit de zee haar oorſprong nemen) van elkander geſcheiden.

Dwaling in het ſtellen van Katay buiten het Rijk van SINA.

Uit het bovenverhaalde blykt klaarlyk de dwaling en groven misſlag der genen, die voorby *Sina* noch een ander Rijk, datze *Katay* noemen, als ook verſcheide Steden, als *Quinſay*, *Kambalu*, en meer andere verzieren, daar in der daat voor-by die groote Muur, zich geen andere volken onthouden dan Tarters, die geen vaſte woonplaatzen hebben, maar op wagens door het ganſche land om her zwerven, en van d'eene plaats op d'ander trekken; gelyk zulks breder in 't wederleggen dezer dwaling by verſcheide geleerde Schrijvers, als Trigautius, Martinus Martini, in zynen Sineeſchen Atlas, te lezen is. Onder andere hebben ook de Jeſuiten bevonden, dat buiten het Rijk *Sina* geen Rijk van *Katay* te vinden is, zulks dezelve Volken die wy Sinezen heten, van de Perſianen *Kataiers* genoemt worden. Met bondige bewijs-redenen wort de zelfſte dwaling ook van den zeer geleerden Heer Jakobus Gool, een man van zonderlinge kennis in alle wetenſchappen, en Ooſterſche talen, en tegenwoordigh Profeſſor der Arabiſche Tale in de hooge School tot Leyden, in zyn byvoegzel, achter den Sineeſchen Atlas, zeer geleerdelyk wederleid.

SINA is vierkant.

Het Ryk *Sina* word ook van d'omleggende landen zodanig omringt, en ten Ooſten en Zuiden met de Zeën bekabbelt, dat 't byna in een vierkante omtrek te leggen komt. Alleen ſteken twee zee-bergen zeer verre zeewaarts uit, die op Sineeſch *Tung* genoemt worden. d'Eene leidt by de ſtadt *Ningpo*, daar af men in veertigh uuren op 't Eiland *Iapon* kan komen; d'andere uitſtekende zee-berg is in 't landſchap *Xantung*, by de ſtadt *Tengcheu* gelegen.

Scheidtspalen van SINA.

Sina, in het uitterſte gedeelte van Aſie gelegen, word ten Ooſten, Zuiden en Weſten, van de groote Indiaanſche Zee beſpoelt, die by de Sinezen *Tung*, dat Ooſterlijk betekent, geheeten is. Ten Noorden wort'et door de beruchte en wijdvermaarde Muur, die van de Sinezen tegen het invallen der Tarters geſticht is, van 't oud Tartaryen, de Koningryken *Niuche*, *Niulhan*, en een gedeelte van *Taniju* afgeſcheiden. Wat hooger op na 't Noorden heeft'et tot grens-plaatzen het zelfſte Rijk *Taniju*, en zekere woeſte wildernis *Samo*, die de Noord-zyde van dit *Sina* van de Rijken *Samahan* en *Kaſcar* afzondert. Aan d'overige

lan-

landen, na 't Zuiden gelegen, grenzen de Rijken van Prieſter Johan, *Geo*, (die van de Sinezen met een gemenen naam *Sifan* genoemt worden,) als ook *Tibet*, *Laos* en *Mien*. Voorts komt *Sina* aan dezen kant aan *Bengale*, en een gedeelte van Tartarye, en de Damaſiſche Bergen, waar door het van Tartarye en Indië afgeſcheiden wort, te grenzen.

Haar grootte. Het uitterſte van *Sina* (in de breette genomen) begint in 't Zuiden op 't Eilandt *Hainan*, dat op de hoogte van achtien graden leidt, Noorder breette; *Admirand.* van daar ſtrekt het zich na 't Noorden tot op twee-en-veertigh graden, invoegen *Sina* in de breette de grootte van twee-en-twintigh graden, dat is, drie hondert en dertigh Duytſche mijlen, heeft. Hare lengte begint in het landſchap *Iunnan*, van de hondert en twaalfſte graat, en eindight in 't Ooſten aan de Zee-berg van de ſtadt *Ningpo*, by de Portugezen *Nampo* geheten, op de hondert en twee-en-dertighſte graat, zulks dit geweſt vier hondert en vyftigh mijlen, of twee-en-dertigh graden, ieder graat gerekent op vyftien mijlen, in de lengte groot is.

SINA is met zeer ſterke grens-Veſtingen omringt. Niet weinigh verheerlijken dit *Sina*, ten opzicht van de rontom omleggende Rijken, hare natuurlijke en met de hant-geſtichte Veſtingen, waar door dit ganſche Rijk zoo wel tegen alle buiten-gewelt ſchijnt beſchut te zijn, dat 'et hier in alle geweſten des Aerdtrijks verre komt te overtreffen. *Trigautius.* Want gene toegangen vindmen tot dit Rijk, of de zelve zijn alle zoo wel bewaart en geſloten, dat 'et een Werelt op zich zelf, en van d'andere Rijken ſchijnt afgezondert te zijn. Zoo wel ten Zuiden, als ten Ooſten, daar het met de Zee bekabbelt wort, leggen zo vele Eilanden, Banken, Platen en blinde Klippen, dat 'et zeer gevaarlyk is om met eenige groote oorlogs-ſchepen van dien kant *Sina* aan te doen. Ten Weſten, wat na 't Zuiden, verſtrekken de Boſſchen en hooge Damaſiſche Bergen, die door een onophoudelyke ry van Bergen aan elkandre gehecht zijn, en *Sina* van het naaſt aangrenzende Aſie, en de naburige kleene Rijken affcheiden, tot veiligheit en beſcherming van dit Rijk, mede geen verſmadelyke grens-Veſtingen. Na 't Noord-Weſten wort 'et door de zandige en drooge vlakte *Samo*, (daar op alle uitheemſche Krijgs-Heiren, die hier langs in *Sina* zouden willen doorboren, door gebrek van leeftocht nootzakelyk moeten verſmachten,) tegens alle invallen ook genoechzaam beſchermt. Endelyk heeft dit Rijk na 't Noorden de groote Muur, die de Stam *Cina*, twee-hondert en vijftien jaar voor Chriſtus geboorte, tegen het invallen der Tarters, van hem in verſcheide neêrlagen overwonnen, liet ſtichten. Doch in welk geſtalte deze Muur zich bevind, en hoe verre zich de zelve uitſtrekt, zullenwe hier na breder in het beſchrijven van 't landſchap *Peking* verhalen.

Getal der ſteden. Dewyl de Heerſchappye, over de vyftien landſchappen van dit *Sina*, aan een eenigh Opperhooft, den Grooten Tartariſchen Cham, tegenwoordigh ſtaat, zal ik het getal van alle de groote en kleene Steden, die in de zelve land- *Author admirand.* ſchappen leggen, ten toon ſtellen. Voor eerſt telt men in dit ganſche Ryk hondert en vyf-en-veertig Hooftſteden, die in grootte en vermaartheit uitmunten. Onder het gebiedt van deze, ſtaan dertien-hondert een-en-dertig kleene Steden, waar onder hondert en acht-en-veertigh genoegh in grootte en volkrykheit tegen verſcheide hooftſteden op mogen. Behalven deze, heeft men twee-en-dertig groote Steden, die wel onder het gebiedt van andere Steden geenzins ſtaan, maar evenwel de waerdigheit en den naam van Hooftſtadt niet voeren mogen, ſchoon datze over drie-en-tſeſtigh kleene Steden gebieden, en dezelve wetten voorſchrijven. Buiten d'ordening leggen'er noch drie Steden, daar in de Velt-Overſten hunne woonplaatzen hebben. De Krijgs-Veſtingen, die door het ganſche Rijk verſpreit leggen, zoo wel binnen als buiten de grote Muur, en in de Muur zelf, belopen ten getale van hondert en negen-en-vyftigh. Boven al deze hooft- en klene Steden, als ook de Krijgsveſtingen, zyn'er noch zeventien krijgs-hooft-Steden en zes-en-zeſtigh klene krijgs-Steden, die hier in alleen

van

van d'andere Steden verschillen, om dat de krijgs-luiden in de krijgs-Steden onder de Burgers woonen.

Indien men alleen op de grootte en ruimte der Steden wil letten, zo is by wijlen het onderscheit tusschen de hoofd- en klene Steden niet zeer groot; want dat bestaat gemeenlijk veel meer in de waerdigheit en achtbaarheit der Overheden, en verscheide stads-vryheden en Wetten; dan in de menigte der Inwoonders, en overvloet van Rijkdommen. De Karspels, Vlekken en Dorpen, schoon darze dikwils in grootte en volkrijkheit tegen de gemene Steden, die op Sineesch *Chin* genoemt worden, op kunnen, mogen evenwel den naam van stadt niet voeren, dewijlze met gene Muren omringt zijn, en niet van hare eigene, maar van d'Overheden der naast-omleggende plaatsen wetten ontfangen en bestiert worden. Wyders staat aan te merken, dat alle de Steden, die in geheel *Sina* leggen, byna van een zelve fatsoen en maakzel zijn, en elkandre alleen in grootte en neering-rijkheit van koophandel overtreffen; want de meeste leggen in een vierkanten omtrek besloten; hebben brede en hooge Muren, die langs heen met vierkante Torens (een zeekre breette van elkandre) versterkt, en met wijde Grachten, en daar en boven noch met aarde Wallen omringt zijn. Ieder stadt is ook met een dubbelde Poort en twee dubbelde deuren voorzien; waar van d'eerste zoodanig tegen de tweede over is gelegen, dat men in de laaste niet zien kan, schoon men in d'eerste staat. Tusschen deze twee stadts-poorten komt ook gemeenlijk een breedt en ruim plein te leggen, daar op de krijgs-knechten in de wapen-oeffening afgerecht en geleert worden. Boven op de Poorten staan mede veeltijts hooge en konstigh gebouwde Toorens, die op Sineesch *Muen Leu* genoemt worden, en wapen-plaatzen en wacht-huizen der krijgs-knechten verstrekken.

De Sineesche Steden zijn meest op eenerlei wijze gesticht.

Ook vertoonen zich hier in 't gemeen buiten de Poorten zeer groote en brede Voor-steden, daar in dikwils zoo vele menschen woonen, als in de Steden zelfs. Buiten de Wallen van ieder hooft-stad en de kleene steden, ziet men ook op een vermakelyke plaats, en die veel begaan wort, ten minste eenen Tooren, ter gedenkenis van den genen aldaar gesticht, die by den volke voor een voorspook van geluk en ongeluk gehouden wiert.

Gelyk nu deze vyftien Landschappen doorgaans in menighte van treffelyke, welbebouwde, en neering-rijke Steden, byna al andere gewesten des Aerdrijks verre schijnen t'overtreffen, zo muntenze ook niet min uit in volkrijkheit. Want niet alleen vindmen in de Steden, Vlekken, en aan de Revieren, maar ook buiten op 't land en aan de gemene wegen, gedurigh zoo een groote menigte van menschen by heele zwermen, om zoo te spreken, by elkandre, dat 'er van verre heele heiren schijnen aan te komen trekken, en nauliks hier te lande in Europe op de drokste Jaar-Markten meer verschijnen. Die de Sineesche Reeken-boeken wil opslaan, daar in het getal der menschen van ieder landtschap in 't byzonder (zonder die uit Koninklijken bloede gesproten zijn, d'Overheden, Gelubden, Krijgs-luiden, Priesters, vrouwen en kinderen daar onder te reekenen) zeer net staat aangetekent, zal bevinden, dat die ten getale van acht-en-vyftigh milioenen, negen hondert en veertigh duizent, twee hondert en vier-en-tachtig Perzonen belopen. Niemant heeft zich ook hier over te verwonderen, op wat wijze zulks kan uitgevonden worden: want ieder Huis-vader is, op pene van zware straffe, gehouden een bortje aan de grootste deur van zijn huis te hangen, daar op hy 't getal zijner huis-genoten, hunner staat, en wat des meer zy, aan te teekenen heeft. En om alle bedroch voor te komen, is over alle tien huizen een zeker Perzoon gestelt, dienze *Titang* noemen, dat zoo veel op Neêrduitsch gezegt is, als *Tienman*. Zijn ampt bestaat in 't opschrijven van 't getal der Perzonen, op het bortje aangetekent; en indien 'er in de bekentmaking van dit getal gemist is, zulks den Stadthouders der plaatsen aan te dienen.

Menighte der menschen.

Dus verre van *Sinaas* benaming, verdeeling, grootte, en wat des meer

zy, gesproken hebbende, zal ik in 't kort hier by-voegen, wat de vyftien Landschappen jaarliks aan schattingen en tollen aan den Sineeschen Keizer met elkandre hebben op te brengen, als ook hoe vele Hooft, groote, kleene en krijgs-Steden in ieder landschap van de tien, die ik in deze reize niet aandeed, gelegen zijn, en endelyk wat ieder landschap aan schattingen jaarliks aan den Keizer heeft op te brengen.

Auther admirandos. Niemant bezit in dit ganssche Rijk eenen voet breedt lants, zonder schatting aan den Koning te betalen; invoegen zich niemant behoeft te verwonderen, dat 'er boven de gemene onkosten, die aan de kleene Koningen, Lantvoogden en Krijgs-luiden gedaan worden, noch meer dan zestigh milioenen kroonen jaarliks in 's konings Schatkist gebracht worden, zulks de ganssche zom aan de kant van hondert en vyftig milioenen kroonen bedraagt; doch van alle deze penningen mach de Koning niets na zijn welgevallen aanleggen, maar alles wort in de gemene Schat-kist gebracht. Verzoekt de Koning onderstant, by geschrift van d'Oversten der Schat-kist, zo wort hem evenwel zulks noit afgeslagen.

Schattingen der Landschappen. De Landschappen brengen jaarliks aan schattingen op, 32207447 zakken Rijs; waar van hondert menschen aan eene zak een ganschen dag genoeg hebben; 409949 ponden ongewerkte Zijde, 712436. rollen Hennippe Lakenen, 630770. balen Katoen, 191730. rollen gemaakte Zyde. Maar de stadt *Hucheu* koopt deze schatting jaarliks af, met vyf-hondert-duizent kroonen.

Noch brengen de Landtschappen jaarliks op 1794261. gewichten Zouts, ieder gewicht gerekent op hondert en vier-en-twintigh ponden, bedragende in alles 187688364 ponden; 32418627 bundels Hooi of stroo, tot voer voor 's konings Paerden, zonder d'andere tollen daar onder te willen rekenen.

D'overige tien Landtschappen van *Sina*, die ik op onze reis niet aandeed, en welker groote en kleene Steden, en wat ieder jaarliks aan den Keizer op te brengen heeft, ik hier vervolgens zal ten toon stellen, zijn deze, als *Xansi*, het tweede landschap van de vyftien, *Xensi* het derde, *Honan* het vyfde, *Suchen* het zeste, *Huquang* het zevende, *Chekiang* het tiende, *Fokien* het elfde, *Quangsi* het dertiende, *Queicheu* het veertiende, en *Iunnan* het vijftiende.

Het tweede Landschap
XANSI.

DIt landschap leidt ten Westen van *Peking*, is wel kleender en min Volk-rijk, maar evenwel vruchtbaarder en ouder dan *Peking*, dewyl (zoo men geloof aan de Sineesche Historien wil geven) de Sinezen aldaar hunne eerste wieg en geboorte-plaats vinden, en zich hier aller-eerst met der woon hebben neêrgezet.

Grens-palen van Xansi. Ten Noorden heeft dit landschap *Xansi*, (dat zoo veel op Neêrduitsch gezeidt is, als naar de West-zijde der Bergen, namelijk zo geheten ten opzicht van de plaats daar in het gelegen is, want door de Bergen *Heng* wort'et van 't landschap *Peking* afgescheiden) tot scheits-palen de groote Muur, die zich van 't Oosten tot het Westen door 't gehele landschap strekt. Achter deze Muur komt het koningrijk *Tanyu*, en de zandige Woestyne *Samo* te leggen. De West-zyde van dit landschap leidt met de Geele Revier, die van 't Noorden na 't Zuiden loopt, besloten; en wort door de zelve van 't landschap *Xensi* afgescheiden.

Dit landschap brengt de zoetste en schoonste Druyven van geheel Asie voort, hoewel de Sinezen daar uit geen wijn persen, maar zy drogen die alleen, en worden dan zoo gedroogt door geheel *Sina* te koop gebracht. In dit *Xansi*, 't geen zeer wonderlyk en aanmerkenswaerdig is, zijn door 't geheele landschap vuur-putten, even eens als hier te lande water-putten, die tot het koken der spyze in dezer voegen gebruikt worden. De mont van de putten wort dicht toegesloten, en alleen maar een opening gelaten om de pot of ketel daar in te zetten, door welk middel de spys zonder eenige moeite aan 't koken raakt. Men graaft hier te lande

lande ook ſteen-kolen uit het gebergte, even eens gelyk in Engelant en te Luyk in Neêrlant; daar d'Inwoonders meê koken en vuuren. De ſtoven of kachels zijn in dit geweſt even eens als in Duitslandt, van gebakken ſteen, in vorm van kleene Bedtſteden, gemaakt, en ſchynen veel eer Bedſteden dan kachels te zyn.

Getal der Steden. In dit *Xanſi* leggen vyf Hooft-ſteden, twee-en-tnegentigh klene Steden, en verſcheide Krijgs-veſtingen. De vyf Hooft-ſteden zyn, TAIYVEN, PINGYANG, TAITUNG, LUGAN, en FUENCHEU.

I. TAIYVEN gebiedt over vyf-en-twintigh Steden, als; *Taiyven*, *Taiyven*, *Iucu*, *Taco*, *Ki*, *Siuken*, *Cingyven*, *Kiaoching*, *Veuxui*, *Xeuyang*, *Yu*, *Cinglo*, *Hokio*, *Pingting*, *Loping*, *Che*, *Tingſiang*, *Tai*, *Utai*, *Kiechi*, *Cofan*, *Fan*, *Hing*, *Paote*, en *Hiang*.

II. PINGYANG gebiedt over vier-en-dertigh Steden, als *Pingyang*, *Sianglin*, *Hungtung*, *Feuxan*, *Chaoching*, *Taiping*, *Yoiang*, *Iecching*, *Kioyao*, *Fuenſi*, *Pu*, *Pu*, *Lincin*, *Yungho*, *Yxi*, *Vanciven*, *Hocin*, *Kiai*, *Ganye*, *Hia*, *Venhi*, *Pinglo*, *Juiching*, *Kiang*, *Ciexan*, *Kiang*, *Yuenkio*, *Ho*, *Kie*, *Hiangning*, *Cie*, *Taning*, *Xeleu*, *Yangho*. Onder deze zijn *Pu*, *Kiai*, *Ho*, *Kie*, en *Cie*, de voornaamſte.

III. TAITUNG gebiedt over elf Steden, als *Taitung*, *Hoaigin*, *Hoenyven*, *Ing*, *Xanin*, *So*, *Maye*, *Guei*, *Quangling*, *Quangchang*, en *Lingkieu*. Waar van *Ing*, *So*, en *Guei* de vermaarſte zijn.

IV. LUGAN gebiedt over acht Steden; als *Lugan*, *Chancu*, *Tunlieu*, *Siangheng*, *Luching*, *Huquan*, *Liching*, en *Pingxun*.

V. FUENCHEU gebiedt mede over acht Steden, namelyk *Fuencheu*, *Hiaoy*, *Pingjao*, *Kiaihieu*, *Ninghiang*, *Lingxe*, *Jungning* en *Lin*.

Behalven deze groote Steden zyn'er noch drie Gemeenten of Karſpels in dit landſchap, als *Sin*, *Leao*, en *Ce*. De Karſpels worden van de Sinezen *Cheu* genoemt, en zyn tot de waerdigheit van Steden niet verheven, hoewelze ook over eenige andere Karſpels te gebieden hebben. Want onder het gebiedt van *Sin* ſtaan twee andere Karſpels, als *Sin*, *Siniven* en *Vuhiang*; onder het gebiedt van *Leao* ſtaan mede twee klene Karſpels *Iuxe* en *Hoxui*. De derde Karſpel *Ce*, gebiedt over vyf anderen, als *Ce*, *Caoping*, *Iangching*, *Linchuen* en *Sinxui*.

Tot bevryding der wegen, en beſcherming van de groote Muur, heeftmen in dit landſchap tien ſterke Veſtingen; die rontom in Wallen beſloten leggen. De namen, daar de zelve meê by de Sinezen genoemt worden, zijn deze, *Gueiyven*, *Ieuguei*, *Coguei*, *Maye*, *Vanglin*, *Jangho*, *Caoxan*, *Tienching*, *Chinlu*, *Cingyven*, *Pinglu*, *Chungtun*, *Gentung* en *Tungxing*.

Getal der volks. Het Sineeſche Reeken-boek telt in dit landſchap vyf-hondert negen-en-tachtigh duizent negen hondert en negen-en-vyftigh huisgezinnen; en vyf hondert vier-en-tachtigh duizent en vyftien mannen. Het gene dit landſchap aan den Keizer voor ſchattingen opbrengt, beſtaat in twee-en-twintigh hondert vier-en-tzeventigh duizent en twee-en-twintig zakken Rijs of Geerſt; in vyftigh ponden fijn Lywaat; in vier duizent zeven hondert en tzeventigh allerlei opgemaakte zyde Lakens; in vier hondert en twintigh duizent gewichten Zouts, en in vyf-en-dertigh hondert vier-en-veertigh duizent acht hondert en vyftigh bundelen Hooi of ſtroo; zonder d'andere ſchattingen en tollen daar onder te rekenen. *Schatting.*

Het derde Landſchap
XENSI.

ONder de noordelyke landſchappen is dit *Xenſi*, dat zeer groot is, allermeeſt na 't Weſten gelegen, op de hoogte van dertigh graden, en grenſt aan de Koninkryken van Prieſter Jan, *Kaskar* en *Tibet*, die alle met een gemeenen naam op Sineeſch *Sifan* genoemt worden. Ten Weſten ſtrekken deſſelfs grenzen zich al voor-by het Tartariſche Rijk *Taniju*, tuſſchen het welk en dit landſchap de groote Tartariſche Muur en eenige Veſtingen tot ſcheitspalen leggen. Deze Muur ſtrekt zich niet door dit gehele landſchap, *Scheitt-palen.*

maar alleen tot aan den oever van de Geele Revier. Het overige gewest van dit landschap, over de Revier gelegen, wort met geen muur beschermt, dewyl de dorre en drooge Zand-velden, als ook de Geele Revier, daar in het besloten leidt, de sterkste Vestingen voor het zelve verstrekken.

Ten Oosten wort dit *Xensi* mede met de Geele Revier, die 't landschap doorklooft, en byna drie zijden van het zelve bewatert, bepaalt. Ten Zuiden leggen tot grenzen een onophoudelyke ry van hoge en dikke Bergen, die dit landschap van de landschappen *Honan*, *Suchen* en *Huquang* scheiden.

Het lant is zeer droog; Door gebrek van regen-water valt dit landschap zeer droog; het brengt niettemin zeer veel Tarruw, Geerst en turks Koren, maar weinig Rijs voort. De beesten eten den ganschen winter over Tarruw. Het lant is zeer ryk van beesten, voornamelyk van Schapen en Geiten, die zy driemaal in 't jaar scheren, *Semedo.* eens in 't voor-jaar, eens in den Zomer, en eens in den Herfst; maar d'eerste is de beste schering. Van deze af-geschooren wol worden daar te lande zonderlinge aartige lakens en kleederen gemaakt. *Levert Muskeljaat,* In dit landtschap valt ook zonderling Muskeljaat, 't welk in den navel van zeker beest groeit, dat niet qualik na een hoornloos Hert gelykt, en wort desselfs vleesch van de Sinezen even eens gelyk ander vleesch voor spijze gebruikt. Als dit dier ritsigh wort, zoo zwelt zijn navel op, even-eens als een verheven buil die vol bloet is. Deze gezwollen buil, die in fatsoen zeer wel met een navel over een komt, en uit een dunne hairige beurs bestaat, wort dan met deze dierbare stoffe uitgenomen. Wel is waar, dat niet de ganssche beurs, die tot ons gebracht wort, zuivre en oprechte navels zyn; want de archlistige Sinezen weten, met het ledig maken van de ganssche beurs, en de holte weêr met vervalschte Muskeljaat en andere dingen te vullen, de zelve te vervalschen. *en Gout uit.* Men vind in dit landtschap ook Gout, dat niet uit de Mynen gehaalt, (want die wil de Keizer, schoon dat 'er ryke gout en zilver-Mynen zyn, niet laten openen,) maar in de Revieren, en aan de Oevers gevonden wort.

In dit landschap leggen acht Hooftsteden, hondert en zeven kleine steden, behalven de krygs-Vestingen en Kastelen, waar van de voornaamste negentien zyn.

D'acht Hooft-steden zyn SIGAN, FUNGCIANG, HANCHUNG, PINGLEANG, CUNGCHANG, LINIJAO, KINGYANG, en JENGAN.

Getal der steden.

I. SIGAN gebiedt over zes en dertigh steden, als *Sigan*, *Hienyang*, *Hingping*, *Linchang*, *Kingijang*, *Caoting*, *Hu*, *Lantien*, *Livo*, *Xang*, *Chingan*, *Tung*, *Chaoye*, *Hoyang*, *Chingching*, *Pexui*, *Hanching*, *Hoa*, *Hoayn*, *Gueinan*, *Puching*, *Conan*, *Xanijang*, *Xangnan*, *Yao*, *Sanyven*, *Tungquon*, *Fuping*, *Kien*, *Fungciven*, *Yucung*, *Jungxeu*, *Fuen*, *Xunhoa*, *Xanxui*, *Changyu*.

II. FUNGCIANG gebiedt over acht steden, als *Fungciang*, *Kixan*, *Paoki*, *Fufung*, *Mui*, *Linieu*, *Lung*, en *Pingijang*.

III. HANCHUNG gebiedt over zestien steden, als *Hanchung*, *Paoching*, *Chingcu*, *Yang*, *Sihiang*, *Fung*, *Mien*, *Ningkiang*, *Lioyang*, *Hinggan*, *Pingli*, *Xeciven*, *Sinijang*, *Hanijn*, *Peho*, en *Cuijang*.

IV. PINGLEANG gebiedt over tien steden, als *Pingleang*, *Cungsin*, *Hoating*, *Chinyven*, *Kuyven*, *King*, *Lingtai*, *Choangleang*, *Lungte*, en *Cingning*.

V. CUNGCHANG gebiedt over zeventien steden, als *Cungchang*, *Ganting*, *Hoeining*, *Tungguei*, *Chang*, *Ningyven*, *Fokiang*, *Siho*, *Ching*, *Cin*, *Cingan*, *Cingxui*, *Li*, *Kiai*, *Ven*, *Hoei*, *Leangtang*.

VI. LINIJAO gebiedt over vyf steden, als *Linijao*, *Gueiyven*, *Lan*, *Kin*, *Ho*.

VII. KINGYANG gebiedt over vyf steden, als *Kingijang*, *Hoxi*, *Hoan*, *Ning* en *Chinning*.

VIII. JENGAN gebiedt over negentien steden, als *Jengan*, *Ganfai*, *Canciven*, *Ganting*, *Paogan*, *Ychuen*, *Jenchuen*, *Jenchang*, *Cingkien*, *Feu*, *Cochuen*, *Chungpu*, *Ykiun*, *Suite*, *Miche*, *Kia*, *Upao*, *Xinmo* en *Fuco*.

Be-

Behalven deze groote en klene ſteden heeftmen noch in dit landtſchap verſcheide wapen-plaatſen, die eensdeels buiten, en eensdeels binnen de groote Muur, en hier en daar door het ganſche landſchap leggen. De voornaamſte van deze Veſtingen zijn deze negen, als *Socheu*, *Xacheu*, *Xancheu*, *Iungchang*, *Leangcheu*, *Choanglang*, *Sining*, *Chiny*, *Culang*. Deze volgende veertien zyn kleene, als *Ninghia*, *Ninghiachung*, *Yaocheu*, *Mincheu*, *Hocheu*, *Cinglu*, *Yulin*, *Chinfan*, *Xetu*, *Hantung*, *Pinglu*, *Mingxa*, *Guei* en *Sengqui*. En zelf in de Muur leggen deze zes voornaamſte, als *Semuen*, *Kinthang*, *Hoama*, *Pecho*, *Taxum*, *Pukive*.

Getal des volks. Het Sineeſche reeken-boek telt in dit landſchap acht hondert een en dertigh duizent een en vyftigh huisgezinnen, en negen en dertigh hondert vier en dertigh duizent hondert en zes en tzeventigh weerbare mannen.

Schatting. Het opbrengen der ſchattingen aan den Keizer beſtaat in negentien hondert negen en twintigh duizent, en zeven en vyftigh zakken Geerſt of Tarruw; in drie hondert tzeſtig ponden fijn Lynwaat; in negen duizent twee hondert en achtien ponden bereide Zyde van allerlei ſlag; in zeventien duizent hondert twee en tzeventig ponden Katoen; in hondert acht en twintigh duizent zeven hondert en tzeventigh ponden Katoen-doek. Daar en boven brengt dit landſchap noch op, tot voer voor 's Konings Paerden, vyftien hondert en veertien duizent zeven hondert en negen en veertigh bundelen Hooi, zonder verſcheide andere ſchattingen daar onder te rekenen.

Het vyfde Landtſchap
HONAN.

Grens-ſcheiding. HEt landſchap *Honan* leidt ten Ooſten en Zuid-ooſten met *Nanking*, ten Noorden en Noord-ooſten met *Peking*, en eenige landen van *Xantung*, en ten Zuiden en Zuid-weſten met *Huquang* beſloten; maar na't weſten grenſt het aan 't landſchap *Suchen*, en met het overige aan *Xanſi*.

In dit vyfde landſchap vindmen acht groote Steden, hondert klene Steden, behalven de Veſtingen en Kaſteelen. D'acht grote Steden zijn CAIFUNG, QUEITE, CHANGTE, GUEIHOEI, HOAIKING, HONAN, NANIJANG, en JUNING. *Getal der ſteden.*

I. CAIFUNG voert het gebied over vier en dertig ſteden, als *Caifung*, *Chinlieu*, *Ki*, *Tunghiu*, *Taikang*, *Gueixi*, *Gueichuen*, *Ienlin*, *Fuken*, *Chungmeu*, *Ianguu*, *Iuenuu*, *Fungkieu*, *Iencin*, *Laniang*, *Chin*, *Xangxui*, *Sihoa*, *Hiangching*, *Xinkieu*, *Hiu*, *Liniju*, *Siangching*, *Ienching*, *Changio*, *Ju*, *Sinching*, *Mie*, *Ching*, *Iungyang*, *Iungce*, *Hoin*, *Suxui*, *Ifung*.

II. QUEITE gebiedt over negen Steden, als *Queite*, *Ningling*, *Loye*, *Hiaye*, *Jungching*, *Juching*, *Ciu*, *Hiaoching*, *Xeching*.

III. Onder CHANGTE ſtaan zeven Steden, als *Changte*, *Tangin*, *Linchang*, *Liu*, *Cu*, *Vugam* en *Xe*.

IV. GUEIHOEI gebied over zes Steden, als *Gueihoei*, *Coching*, *Sinhiang*, *Hoekia*, *Ki* en *Hoei*.

V. HOAIKING gebiedt over zes Steden, als *Hoaiking*, *Ciyuen*, *Sieyuu*, *Vuche*, *Meng*, *Ven*.

VI. HONAN gebied over veertien Steden, als *Honan*, *Ienſu*, *Cung*, *Mengcin*, *Yyang*, *Tengfung*, *Iungning*, *Singan*, *Mienchi*, *Cao*, *Xen*, *Lingpao*, *Xeuhiang*, *Luxi*.

VII. NANIJANG gebiedt over dertien Steden, als *Nanijang*, *Chinping*, *Tang*, *Pieyang*, *Tungpe*, *Nanchao*, *Tengo*, *Nuihiang*, *Synije*, *Chechuen*, *Yu*, *Vuxang* en *Ye*.

VIII. JUNING gebied over veertien Steden, als *Iuning*, *Xangcai*, *Siping*, *Sincai*, *Siuping*, *Chinijang*, *Sinijang*, *Loxan*, *Kioxan*, *Quango*, *Quangxan*, *Cuxi*, *Sie*, *Xangching*.

De groote ſtadt *Ju*, die evenwel by de Sinezen tot de waerdigheit van een Hooft-ſtadt tot noch toe niet verheven is, gebiedt over vyf klene ſteden, als *Ju*, *Luxan*, *Kia*, *Paofung* en *Yyang*.

Getal des volks. Het jaarlikſe Sineeſche reeken-boek telt, dat in dit landſchap vyf hondert negen en tachtigh duizent twee hondert zes en tnegentigh huisgezinnen, en een en vyftigh hondert duizent zes

duizent twee hondert en tzeventigh weêrbare mannen zyn.

Schatting. Het opbrengen der schattingen bestaat in vier en twintig hondert duizent veertien duizent vier hondert en zeven en tzeventig zakken Rijs of Tarruw; in drie en twintig duizent vyf hondert en negen ponden fijn ongewerkt Lynwaat; in negen duizent negen hondert en negen en vyftigh ponden Zyde van verscheide zoorten; in drie hondert een en veertig ponden Katoens, 't welk echter daar te lande heel schaars is; en endelyk in twee en twintigh hondert acht en tachtigh duizent zeven hondert en vier en veertig bundelen Hooi, tot voer voor 's Konings Paerden.

Het zeste Landtschap
SUCHEN.

Grent-scheiding. DIt landschap *Suchen*, als of men de vier wateren op Neêrduitsch wilde zeggen, is zeer groot en vruchtbaar. Na 't Oosten grenst dit landschap aan *Huquang*, na 't Zuiden aan *Queicheu*, na 't Noord-oosten en Noorden aan *Xensi*, na 't Noord-westen aan Priester Jans-land, na 't Westen aan *Tibet*, en ten Zuiden aan 't landschap *Iunnan*.

Getal der steden. In dit gehele landschap leggen acht Hooft-steden, hondert vier en twintig zo klene als groote steden, vier Krijgssteden, zonder de kleene plaatsen daar onder te rekenen.

De acht Hooft-steden zyn, CHINGTU, PAONING, XUNKING, SIUCHEU, CHUNKING, QUEICHEU, LUNGGAN en MAHU.

I. CHINGTU gebiedt over dertigh klene steden, als *Chingtu*, *Xoanglieu*, *Venkiang*, *Sinfan*, *Sintu*, *Kintang*, *Ginxeu*, *Cingping*, *Pi*, *Cu*, *Nuikiang*, *Quon*, *Peng*, *Cungning*, *Gan*, *Kien*, *Cuyang*, *Cungking*, *Sincin*, *Han*, *Xefan*, *Miencho*, *Teyang*, *Mien*, *Changming*, *Lokiang*, *Mieu*, *Venchuen*, *Guei*, *Pao*.

II. PAONING gebiedt over tien steden, als *Paoning*, *Cangki*, *Nanpu*, *Quangyven*, *Pa*, *Chaohoa*, *Tungkiang*, *Kien*, *Cutung*, *Nankiang*.

III. XUNKING heeft onder haar gebiedt tien steden, als *Xunking*, *Sike*, *Fung*, *Inngxan*, *Ylung*, *Quanggan*, *Kin*, *Tacho*, *Gochi*, *Linxui*.

IV. SIUCHEU gebiedt mede over tien steden, als *Siucheu*, *Kingfu*, *Fuxun*, *Nanki*, *Hinguen*, *Changning*, *Iunlien*, *Cung*, *Cao*, *Lungchang*.

V. CHUNKING gebiedt over twintigh steden, als *Chunking*, *Kiangcin*, *Changxeu*, *Taco*, *Iungchuen*, *Iankiu*, *Iungchang*, *Kikiang*, *Nanchuen*, *Kiukiang*, *Ho*, *Tungleang*, *Tingyven*, *Piexan*, *Chung*, *Fungiu*, *Tienkiang*, *Feu*, *Vulung*, *Pengxui*.

VI. QUEICHEU gebiedt over dertien steden, als *Queicheu*, *Coxan*, *Tachang*, *Taming*, *Iunyang*, *Van*, *Cai*, *Ta*, *Sinning*, *Leangxan*, *Kienxi*, *Tunghiang*, *Taiping*.

VII. LUNGGAN gebiedt over drie steden, als *Lungan*, *Kiangyeu*, *Xeciven*, en over verscheide vestingen.

VIII. MAHU is alleen op haar zelf en heeft geen stadt onder zich.

De groote steden zyn zes, *Tungchuen*, *Muicheu*, *Kiating*, *Kiung*, *Liucheu*, *Yacheu*. En schoon deze zes groote steden, ten opzicht van grootte en volkrykheit, den naam en waerdigheit van Hooft-stad wel verdienen, zo bezittenze evenwel die waerdigheit niet, ten einde dit landtschap geen meer Hooft-steden en Landt-voogden zou hebben, als *Peking* en *Nanking*.

De eerste groote stadt *Tungchuen*, gebiedt over acht andere steden, als *Tunchuen*, *Xehung*, *Ienting*, *Chunkiang*, *Suining*, *Fungki*, *Ganyo*, *Lochi*.

De tweede groote stadt *Muicheu* gebiedt over vier steden, als *Muicheu*, *Penxan*, *Tanleng*, *Cingxin*.

De derde groote stadt *Kiating* gebiedt over zeven steden, als *Kiating*, *Gomui*, *Hungia*, *Laikiang*, *Kienguei*, *Jung*, *Gueijven*.

De vierde groote stadt *Kiung* gebied over drie steden, als *Kiung*, *Taye*, *Pukiang*.

De vyfde groote stadt *Liucheu* gebied over vier steden, als *Liucheu*, *Naki*, *Hokiang*, *Kiangan*.

De zeste groote stadt *Yacheu* gebiedt mede over vier steden, als *Yacheu*, *Mingxan*, *Iungking*, *Luxan*.

De vier krijgs-hooft-steden zyn *Tinchuen*, *Uniung*, *Usa*, *Chinhiung*.

De

De kleene krijgs-steden en vestingen zyn vyf en dertigh in getal, als *Po*, *Iungning*, *Yenyang*, *Xequei*, *Yemui*, *Tienciven*, *Ly*, *Pinchai*, *Sungfan*, *Tieki*, *Kienchang*, *Cienguei*, *Ningpo*, *Yvesui*, *Iencing*, *Hoeichuen*, *Hoangchuen*, *Ielung*, *Hiugin*, *Le*, *Vugan*, *Lungyo*, *Sungguei*, *Cinci*, *Techang*, *Macu*, *Kiungpu*, *Chungco*, *Hoangping*, *Hia*, *Chin*, *Tantang*, *Chaohing*, *Hieu*, *Xesie*.

Dit landtschap, dat door de groote Revier *Kiang* byna in 't midden doorklooft wort, levert zeer veel Zyde, en treffelyke genees-middelen uit; is zeer groot en vruchtbaar, en op zommige plaatsen bergachtig, hoewel het ook geen gebrek van weelige Akkers en vlakke Velden heeft. In dit landschap komt alleen de oprechte Radix Sina, of Sineesche wortel voort, want die op andere plaatsen door geheel *Sina* grocit, is wilt.

In dit gewest komt ook zeer treffelyke Rhabarber voort, die de volken van *Tibet* en *Mogor*, die in dit landtschap handel dryven, van daar na Europe zenden. Men vind hier ook tweederhande Ambersteen, namelyk roode en geele, welk laaste ook aan de Pomersche kust gevonden wort. Zeer behendigh weten de Sinezen in dit gewest van Pek of Hers ook Amber te koken, die in schoonte en deugt geenzins voor de beste behoeft te wyken, en veeltyts ook daar voor verkocht wort. Het Yzer, als ook Tin en Loot, wort hier in groten overvloet uit het gebergte gehaalt. In de Bergen, 't geen een wonder is, heeftmen ook hier te lande Zout-putten, van hondert schreden diep, daar uit zoo veel Zouts gehaalt wort, dat d'Inwoonders van dit landtschap het derde deel niet weten te vertieren.

Getal des volks. Het Reeken-boek, daar in al het Sineesche Volk van alle de Landschappen staat op-geschreven, telt in dit landschap *Suchen*, vier hondert vier en tzestigh duizent een hondert negen en twintigh Huisgezinnen; en twee en twintigh hondert duizent vier duizent een hondert en tzeventigh Mannen, zonder de krijgs-luiden, die by duizenden in dit gewest zyn, daar onder te rekenen.

Schatting. Het geen dit landschap voor schattingen aan den Keizer opbrengt, bestaat in een en tzestigh hondert duizent zes duizent zes hondert en tzestig zakken Rijs; in zes duizent drie hondert en negen en dertigh ponden bereide en onbereide Zyde; in vier en tzeventigh duizent acht hondert een en vyftigh ponden Katoens; in hondert en negen en veertigh duizent een hondert zeven en tzeventigh gewichten Zouts; zonder de tollen, die in dit gewest op twee tol-plaatsen ontfangen worden, daar onder te rekenen.

Het zevende Landtschap
HUQUANG.

Grens-schei-ding. DIt landschap *Huquang*, grenst ten Noorden aan 't landschap *Honan*, ten Noord-Westen aan *Xensi*, ten Westen aan *Suchen*, ten Zuiden aan *Quangsi*, ten Zuid-Westen aan *Queicheu*, ten Oosten aan *Kiangsi*, en ten Zuid-Oosten aan *Quantung*.

Getal der steden. In dit landschap leggen vyftien treffelyke Hooft-steden; over de hondert kleene steden, en ontelbare dorpen en vlekken, zonder de krijgs-steden en vestingen daar onder te rekenen.

De vyftien Hooft-steden zijn, VUCHANG, HANIJANG, SIANGYANG, TEGAN, HOANGCHEU, KINGCHEU, YOCHEU, CHANGXA, PAOKING, HENGCHEU, CHANGTE, XINCHEU, JUNGCHEU, CHINGTIEN, CHINGYANG.

I. VUCHANG gebiedt over tien Steden, als *Vuchang*, *Vuchang*, *Kiayu*, *Puki*, *Hienning*, *Cungyang*, *Tungching*, *Hingque*, *Taye*, *Tungxan*.

II. HANIJANG gebiedt over twee Steden, *Hanyang*, *Hanchuen*.

III. SIANGYANG gebiedt over zeven Steden, als *Siangyang*, *Iching*, *Nanchang*, *Caoyang*, *Coching*, *Quanghoa*, *Kiun*.

IV. TEGAN gebiedt over zes Steden, als *Tegan*, *Iommung*, *Hiaocan*, *Ingching*, *Sui*, *Ingxan*.

V. HOANGCHEU gebiedt over negen Steden, als *Hoangcheu*, *Lotien*, *Maching*, *Hoangpi*, *Hoanggan*, *Kixui*, *Ki*, *Hoangmui*, *Hoangci*.

VI. KING-

VI. KINGCHEU gebied over dertien Steden, als *Kingcheu*, *Cunggan*, *Xexeu*, *Kienli*, *Sungki*, *Chikiang*, *Iling*, *Changyang*, *Itu*, *Iuengan*, *Quei*, *Hingxan*, *Patung*.

VII. YOCHEU gebiedt over acht Steden, als *Yocheu*, *Linſiang*, *Hoayung*, *Pingkiang*, *Fung*, *Xemuen*, *Culi*, *Ganhiang*.

VIII. CHANGXA gebiedt over elf Steden, als *Changxa*, *Siangtan*, *Siangin*, *Ninghiang*, *Lieuyang*, *Liling*, *Ieyang*, *Sianghiang*, *Xeu*, *Ganhoa*, *Chaling*.

IX. PAOKING heerſcht over vyf Steden, als *Paoking*, *Sinhoa*, *Chingpu*, *Vuchang*, *Sining*.

X. HENGCHEU gebiedt over negen Steden, als *Hengcheu*, *Hengxan*, *Luiyang*, *Changning*, *Gangin*, *Ling*, *Queiyang*, *Linuu*, *Lanxan*.

XI. CHANGTE heerſcht over vier Steden, als *Changte*, *Taoyven*, *Lungyang*, *Iuenkiang*.

XII. XINCHEU voert de heerſchappye over zeven ſteden, als *Xincheu*, *Luki*, *Xinki*, *Xopu*, *Iuen*, *Kiuyang*, *Mayang*.

XIII. JUNGCHEU gebied over zeven Steden, als *Iungcheu*, *Kiyang*, *Tau*, *Tunggan*, *Ningyven*, *Iungning*, *Kianghoa*.

XIV. CHINGTIEN gebiedt over zeven Steden, als *Chingtien*, *Kingxan*, *Cienkiang*, *Mienyang*, *Kingling*, *Kingmuen*, *Tangyang*.

XV. CHINGYANG gebiedt over zeven Steden, als *Chingyang*, *Fang*, *Choxan*, *Xancin*, *Choki*, *Chingſi*, *Paokang*.

Noch heeftmen in dit landtſchap twee groote Steden, als *Cingcheu*, *Chincheu*. D'eerſte gebied over vier kleene Steden, als *Cingcheu*, *Hoeitung*, *Tungtao*, *Suining*. De tweede over deze zes, *Chincheu*, *Iunghing*, *Ychang*, *Hingning*, *Queiyang*, *Queitung*.

De krijgs-ſteden zyn elf in't getal, als *Xi*, *Iungxun*, *Paocing*, *Nanguei*, *Xiyung*, *Xangki*, *Lankiang*, *Sanping*, *Iungting*, *Tienkia*, *Iungmui*.

Getal des volks. Het Sineeſche ſchat-boek telt in dit landſchap vyf hondert een en dertigh duizent zes hondert en zes en tachtigh Huisgezinnen, en acht en veertig hondert duizent drie en dertigh duizent vyf hondert en tnegentigh weerbare Mannen, behalven alle de genen die van 't Koninklyk geſlacht zyn, en wel ten getale van drie hondert duizent (te weten in geheel *Sina*) belopen. Deze zyn alle nakomelingen van een zekeren *Hunguvus*, den Stichter des ſtams *Taiminga*, die, na 't verdryven der Tarters voor twee hondert en tnegentigh jaar, het Ryk veroverde; doch is voor eenige weinigh jaren (gelyk ons daar na breder te verhalen ſtaat) deze ſtam *Taiminga* van de Tarters weder heel uitgeroit.

Schatting. Het opbrengen der ſchattingen van dit landſchap, beſtaat in een en twintig hondert duizent zeven en tzeſtigh duizent vyf hondert en negen en vyftigh zakken Rijs; en in zeventien duizent negen hondert en zeven en tzeventigh rollen gewrochte Zyde.

Het tiende Landtſchap
CHEKIANG.

Grens-ſcheiding. TEn Ooſten leidt dit landſchap met de Zee, daar men van het vaſte landt na het Eilandt Japon overſteekt, beſloten; ten Zuiden en Zuid-Weſten grenſt het aan 't landſchap *Fokien*, maar het overige is aan de Landtſchappen *Kiangſi* en *Nanking* gehecht.

Getal der ſteden. In dit landſchap leggen elf Hooft-ſteden, byna zoo goet als veele landſchappen; want d'aller-eerſte Hooftſtadt *Hangcheu*, is bequaam om een Koningryk daar af te maken. De elf Hooft-ſteden voeren heerſchappye over drie en tzeſtigh kleene Steden, die weêr een ontelbaar getal van Vlekken en Kaſteelen onder zich hebben; zonder de Dorpen, die vol van menſchen zyn, daar onder te rekenen.

De elf Hooft-ſteden zyn deze, HANGCHEU, KIAHING, HUCHEU, NIENCHEU, KINHOA, KIUCHEU, CHUCHEU, XAOHING, NINGPO, TAICHEU, en VENCHEU.

I. HANGCHEU, dat gemeenlyk *Kingſai* genoemt wort, gebiedt over acht ſteden, als *Hangcheu*, *Haining*, *Fuyang*, *Iuhang*, *Lingan*, *Yucien*, *Sinching*, *Changhoa*.

II. On-

II. Onder KIAHING ſtaan zes Steden, als *Kiahing*, *Kiaxen*, *Haiyen*, *Pinghu*, *Cungte*, *Tunghiang*.

III. HUCHEU gebied mede over zes Steden, als *Hucheu*, *Changhing*, *Gankie*, *Teching*, *Hiaofung*, *Vukang*.

IV. Onder't gebied van NIENCHEU ſtaan mede zes ſteden, *Niencheu*, *Xungan*, *Tunglui*, *Suigan*, *Xeuchang*, *Fuenxi*.

V. KINHOA gebied over acht ſteden, als *Kinhoa*, *Lanki*, *Tungyang*, *Yu*, *Iungkang*, *Vuy*, *Pukiang*, *Tanki*.

VI. KIUCHEU gebiedt over vyf ſteden, als *Kiucheu*, *Lungyeu*, *Changxan*, *Kiangxan*, *Caihoa*.

VII. CHUCHEU gebiedt over tien ſteden, als *Chucheu*, *Cingtien*, *Cinyun*, *Sungyang*, *Suichang*, *Lungcinen*, *Kingyven*, *Iunho*, *Sivenping*, *Kingning*.

VIII. XAOHING gebiedt over zeven ſteden, als *Xaohing*, *Siaoxan*, *Chuki*, *Iuyao*, *Xangyu*, *Xing*, *Sinchang*.

IX. NINGPO gebiedt over vyf ſteden, als *Ningpo*, *Cuki*, *Funghou*, *Tinghai*, *Siangxan*.

X. TAICHEU gebied over zes ſteden, als *Taicheu*, *Hoangnien*, *Tientai*, *Sienkiu*, *Ninghai*, *Taiping*.

XI. VENCHEU gebied over vyf ſteden, als *Vencheu*, *Xuigan*, *Locing*, *Pingyang*, *Taixun*.

De voornaamſte Veſtingen zyn vyftien in't getal, als *Chinxan*, *Kinxan*, *Tinghui*, *Quo*, *Niughai*, *Cioki*, *Sinho*, *Xetie*, *Puontun*, *Cumuen*, *Tunchi*, *Haigan*, *Sining*, *Haifung*, *Nan*.

Getal des volks. In het boek, daar in het Sineeſche volk ſtaat opgetekent, vindmen twaalf hondert duizent twee en veertigh duizent een hondert en vyf en dertig huisgezinnen; en vyf en veertigh hondert duizent vyf en twintigh duizent vier hondert en tzeventigh weêrbare mannen.

Schatting. Het opbrengen der Schattingen aan den Keizer beſtaat in vijf en twintig hondert duizent tien duizent twee hondert negen en negentig zakken Zouts; in drie hondert en tzeventigh duyzent, vier hondert en zes en tzeſtigh ponden ongewrochte Zijde, en twee duizent vijf hondert vier en tzeventigh rollen gewrochte Zijde. Daar boven varen noch de groote Keizerlijke Schepen, *Jungychnen* geheten, met Zijde geladen, die heel koſtelijk en kunſtigh gemaakt is, na 's Keizers hof. Deze Zijde is met gout, zilver, vederen van verſcheide vogels en draken doorweven, en met menigerlei kleuren geſchakeert. En dusdanige klederen mag niemant dan de Keizer en zijne Hovelingen dragen. Noch brengt dit Landſchap op aan Hooi en ſtroo zeven en tachtig hondert duizent vier duizent vier hondert een en tnegentigh bundelen, en aan Zout vier hondert vier en veertig duizent zeven hondert negen en tzeſtig gewichten. Ook zyn 'er twee gemene Tol-huizen, die in d'eerſte hooftſtadt van dit landſchap zyn; op d'eene wort de tol van de waeren in 't Noorddeel van de hooft-ſtadt, en op d'ander de tol van 't hout in 't Zuider-deel betaalt. De jaarlikſe ſchatting van dit landſchap, wort van zommigen begroot op vyftien milioenen kroonen.

Het elfde Landtſchap
FOKIEN.

Grent-ſcheyding. DIt landſchap, dat het minſte van alle landſchappen is, wort ten Ooſten, Zuid-Ooſten en Zuiden met de groote Indiaanſche Zee bekabbelt; ten Zuid-Weſten grenſt het aan *Quantung*, ten Weſten en Noord-Ooſten aan *Kianſi*, en met het overige aan 't landſchap *Chekiang*.

Hier in leggen acht hooftſteden, acht en veertig kleene Steden, en een groote menighte van krijgs-Veſtingen, die tot beſcherming der Zee en Havenen gebouwt zyn.

D'acht hooft-Steden zyn FOCHEU, CIVENCHEU, CHANCHEU, KIENNING, JENPING, TINCHEU, HINGHOA, en XAOUU.

I. FOCHEU gebiedt over acht ſteden, als *Focheu*, *Cutien*, *Mincing*, *Changlo*, *Lienkiang*, *Loyuen*, *Iungfo*, *Focing*.

II. CIVENCHEU heeft het gebiedt over zeven ſteden, als *Civencheu*, *Nangan*, *Hoeigan*, *Tehoa*, *Ganki*, *Tunggan*, *Iungchung*.

III. Onder het gebied van CHANGCHEU ſtaan tien ſteden, als *Changcheu*, *Changpu*, *Lugnien*, *Nancing*, *Changtai*, *Changping*, *Pingho*, *Caogan*, *Haicing*, *Ningyang*.

IV. KIENNING gebied over zeven ſteden, als *Kienning*, *Kienyang*, *Cunggan*, *Puching*, *Chingho*, *Sungki*, *Xeuning*.

V. JENPING gebiedt over zeven ſteden, als *Ienping*, *Cianglo*, *Xa*, *Yenki*, *Xunchang*, *Iunggan*, en *Tatien*.

VI. TINGCHEU gebiedt over acht ſteden, als *Tingcheu*, *Ninghoa*, *Xanghang*, *Vuping*, *Cinglieu*, *Tienching*, *Queihoa*, en *Iungtung*.

VII. HINGHOA gebiedt over twee ſteden, als *Hinghoa*, en *Sienlieu*.

VIII. XAOUU gebiedt over vier ſteden, als *Xaouu*, *Quangce*, *Taining*, en *Kienning*.

In 't landſchap *Fokien* leidt ook een groote ſtadt *Foning* geheten, die over drie ſteden gebied, als *Foning*, *Fogan*, en *Ningte*.

In dit landſchap zyn ook verſcheide en treffelyke veſtingen en koop-ſteden, als *Ganbai*, *Hiamuen*, *Pumuen*, *Foning*, *Tinghai*, *Muhoa*, *Xe*, *Haikeu*, *Vangan*, *Chungxe*, *Tungxan*, *Hiuenchung*, en *Iungting*.

Onder dit landſchap hoort ook het Eilant *Formoſa*, of Schoon-Eilant; en het dicht daar by-leggende Eilant *Teiwan*, dat de Hollanders bezitten, die daar een veſting, *Nieu-Zeelant* genaamt, hebben op-geworpen. Doch van dit Eilant en andere omleggende, zullenwe hier na breeder ſpreeken.

Getal des volks. Het reeken-boek van het Sineeſche volk, meldt dat in dit landſchap vyf hondert duizent negen duizent en twee hondert huisgezinnen, en achtien hondert duizent twee duizent zes hondert zeven en tzeventigh weerbare mannen zijn.

Schatting. Het opbrengen der ſchattingen van dit geheele landſchap, beſtaat in acht hondert drie en tachtigh duizent hondert en vyftien zakken Zouts; in hondert vier en tnegentigh ponden fijn Lynwaat; en zes hondert rollen gewrochte Zyde. Maar de voornaamſte ſchatting beſtaat in Schepen, die na de grootte en laſten betalen.

Het dertiende Landſchap
QUANSI.

Grens-ſcheidenig. *QVanſi*, het dertiende landtſchap, wort belent ten Ooſten en Zuid-Ooſten met het landſchap *Quantung*, ten Zuid-Weſten met *Tungking* of *Ganan*, ten Weſten met het landſchap *Iunnan*, ten Noord-Weſten met het landſchap *Queicheu*, 't overige leidt met het landſchap *Huquang* beſloten.

Getal der ſteden. In dit landtſchap leggen elf hooft-ſteden, een krijgs-hooft-ſtadt, en een groote ſtadt. De dertien hooft-ſteden zyn QUEILIN, LIEUCHEU, KINGYVEN, PINGLO, GUCHEU, CINCHEU, NANNING, TAIPING, SUMING, CHINGAN, en TIENCHEU.

I. QUEILIN gebied over negen ſteden, als *Queilin*, *Hinggan*, *Lingchuen*, *Yangſo*, *Iungning*, *Iungfo*, *Yning*, *Cinen*, en *Quonyang*.

II. LIEUCHEU gebied over twaalf ſteden, als *Lieucheu*, *Coyung*, *Loching*, *Lieuching*, *Hoaiyven*, *Yung*, *Laipin*, *Siang*, *Vuciven*, *Pin*, *Cienkiang*, en *Xanglin*.

III. KINGYVEN gebiedt over negen ſteden, als *Kingyven*, *Tienho*, *Sugeu*, *Hochi*, *Hinching*, *Nanchuen*, *Lypo*, *Tunglan*, en *Pangti*.

IV. PINGLO gebiedt over acht ſteden, als *Pinglo*, *Cunching*, *Fuchuen*, *Ho*, *Lipu*, *Siengiu*, *Iunggan*, en *Chaoping*.

V. GUCHEU gebiedt over tien ſteden, als *Gucheu*, *Teng*, *Yung*, *Cengki*, *Hoaicie*, *Yolin*, *Pope*, *Pelieu*, *Lochuen*, en *Hingye*.

VI. CINCHEU gebiedt over vier ſteden, als *Cincheu*, *Pingnan*, *Quei*, en *Vucing*.

VII. NANNING gebiedt over zes ſteden, als *Nanning*, *Lunggan*, *Heng*, *Yunhiang*, *Xangſu*, en *Sunning*.

VIII. TAIPING gebied over drie en twintigh ſteden; als *Taiping*, *Taiping*, *Ganging*, *Yangli*, *Vanching*, *Co*, *Civenning*, *Suching*, *Chinyven*, *Sutung*, *Kielun*, *Mingyng*, *Xanhia*, *Kiegan*, *Lunging*, *Tukie*, *Cungxeu*, *Iunkang*, *Loyang*, *Toling*, *Lun*, *Kiang*, en *Lope*.

IX. Su-

IX. SUMING gebied over zes ſteden, als *Suming*, *Suming*, *Xangxe*, *Hiaxe*, *Pingciang*, en *Chung*.

X. CHINGAN is op haar zelf, heeft geen ſtadt onder haar, noch ſtaat onder geen andere ſtadt.

XI. TIENCHEU gebied over vyf ſteden, als *Tiencheu*, *Xanglin*, *Lung*, *Queite*, en *Cohoa*.

De krijgs-hooft-ſtadt is *Sugen*, en gebiedt over drie ſteden, als *Sugen*, *Vuyuen*, en *Funghoa*.

De groote Stadt, die tot de waerdigheit van een hooft-ſtadt niet verheven is, is *Suching*, en gebiedt alleen over eene ſtadt *Ching*. Daar zijn ook noch andere ſteden in dit Landſchap, als *Sucheu*, *Siping*, *Suting*, *Fulao*, *Fukang*, *Funy*, *Li*, *Queixum* en *Hiangun*.

De krijgsveſtingen zijn twee in't getal, als *Xanglui* en *Ganiung*.

Getal des volks. In het Sineeſche Reekenboek ſtaan aangeteekent hondert zes en tachtigh duizent zeven hondert en negentien huisgezinnen, en tien hondert vier en vijftigh duizent zeven hondert en tzeſtigh weerbare mannen. Het opbrengen der ſchattingen beſtaat in vier hondert een en dertig duizent drie hondert negen en vijftigh zakken Rijs.

Het veertiende Landſchap
QUEICHEU.

Grens-ſcheiding. DIt Landtſchap *Queicheu*, grenſt ten Ooſten en Zuid-ooſten aan't Landſchap *Quangſi*; ten Noorden en Noord-weſten leid'et met het Landſchap *Suchen* beſlooten. Ten Noord-ooſten komt'et aan het Landtſchap *Huquang*, en met het overige gedeelte aan het Landtſchap *Junnan* te leggen.

Voor dezen wierdt dit Landtſchap niet onder de tegenwoordige vijftien Landſchappen gerekent, maar een gedeelte daar af hoorde onder *Suchen*, een gedeelte onder *Huquang*, en't overige bezaten de gebuurlanden. Endelijk maakte de Stam *Taiminga*, vermits *Ivena*, de voorgaande Stam der Tarters, daar in veele kaſteelen en krijgsveſtingen had laten ſtichten, een bezonder Landſchap daar af.

In dit *Queicheu* leggen acht hooft-Steden, die niet zeer groot zijn; tien kleene ſteden, vier krijgs-hooft-ſteden, en vier kleene krijgs-hooft-ſteden; maar kaſteelen en veſtingen vind men in dit Landtſchap by groote meenighten. *Getal der ſteden.*

D'acht hooft-ſteden zyn, QUEIYANG, SUCHEU, SUNAN, CHINYVEN, XECIEN, TUNGGIN, LIPING en TUCHO.

I. QUEIYANG gebied over negentien veſtingen in plaats van ſteden, als *Queiyang*, *Kiukiun*, *Moqua*, *Tahoa*, *Cingfan*, *Gueifan*, *Fangfan*, *Hungfan*, *Golung*, *Kinxe*, *Siaolung*, *Lofan*, *Talung*, *Siaoching*, *Xangua*, *Luxan*, *Lufan*, *Pingfa*, en *Mohiang*.

II. SUCHEU gebied over vier veſtingen, als *Sucheu*, *Tuſo*, *Xiki*, en *Hoangtao*.

III. SUNAN gebiedt over twee ſteden en vyf veſtingen, als *Sunan*, *Vuchuen*, *Inkiang*, *Xuite*, *Manii*, *Langki*, en *Ieuki*.

IV. CHINYVEN alleen over eene ſtadt en vier veſtingen, als *Chinyven*, *Xikien*, *Kinyung*, *Pienkyao*, *Inxui*, en *Taiping*.

V. XECIEN gebied over drie veſtingen, als *Xecien*, *Miaomin*, *Lungciven*, en *Coihang*.

VI. TUNGGIN gebied over zeven veſtingen, als *Tunggin*, *Songki*, *Tiki*, *Vaxan*, *Ulo*, *Pingten*, *Pingnan*, en *Pinchai*.

VII. LIPING gebied over vier ſteden, en elf veſtingen, als *Liping*, *Iuncung*, *Tanki*, *Pacheu*, *Hung*, *Caotie*, *Cu*, *Sixau*, *Huul*, *Leangſai*, *Geuyang*, *Sinhoa*, *Chunglin*, *Cheki*, en *Lungli*.

VIII. TUCHO gebiedt over drie ſteden en negen veſtingen, als *Tucho*, *Toxan*, *Maho*, *Cingping*, *Panxui*, *Pinglang*, *Pingcheu*, *Lotung*, *Hokiang*, *Loping*, *Pingting*, en *Tungning*.

De vier groote ſteden zyn *Pugan*, *Iungning*, *Chinning*, en *Ganxun*.

Pugan is de ſleutel van de drie landſchappen, *Iungning* gebiedt over drie kleene veſtingen, *Iungning*, *Muyo*, en *Tinging*.

Chinning gebiedt over twee veſtingen, als *Kangco* en *Xeul*.

Ganxun gebiedt mede over twee veſtingen, *Ningco* en *Sipeo*.

De vier krijgs-hooft-Steden zyn *Puting*, *Sintien*, *Pingyve* en *Lungli*.

I. *Puting* is op zich zelf, en gebied over geen andere Steden.

II. *Sintien* gebiedt over vier veſtingen, als *Pingfa*, *Paping*, *Cheuping*, en *Cheuing*.

III. *Pingyve* gebiedt over twee veſtingen, als *Yangi* en *Loping*.

IV. *Lungli* gebied over twee ſterkten, *Pingfa* en *Taping*.

De veſtingen, die hier en daar door het ganſche landtſchap leggen, om 't roven der bergh-luiden te beletten, zijn, *Picie*, *Gueieing*, *Canchoang*, *Cingping*, *Pingpa*, *Gannan*, *Uſa*, *Hinglung*, *Cherni*, en *Kaili*.

De voornaamſte plaatzen in dit lantſchap zijn *Junguing*, *Xuitung*, *Loken*, *Xanglang*, *Vatien*, *Hoanglien* en *Cugin*.

Getal des volks. In het Sinceſche Reekenboek vind men aangeteekent dat in dit landſchap vijf en veertigh duizent drie hondert en vijf huysgezinnen zijn, en twee hondert een en dertigh duizent drie hondert en vijf en tzeſtig weerbare mannen.

Schatting. Het opbrengen der ſchattingen beſtaat in zeven en veertig duizent zes hondert en acht en vijftig zakken Rijs, en in vijf duizent en negen hondert ſtukken Lakens, die van Hennip en andere ſtoffen geweven zijn. Maar dit alles mag niet toereiken om de bezettingen t'onderhouden, zulks de Keizer genoodzaakt is daar toe andere middelen te verſchaffen.

Het vijftiende Landſchap

JUNNAN.

TEn Ooſten en Zuid-ooſten grenſt dit *Junnan* aan het Landtſchap *Quanſi*; ten Zuiden aan de Koningryken *Laos* en *Tungking* of *Gannan*; ten Weſten paalt 'et aan d'uitterſte grenzen van 't Koningrijk *Mien* en *Pey*; ten Noordweſten aan de Koningrijken *Siſan*; ten Noorden aan 't Landtſchap *Suchen*, en ten Noord-ooſten ſtrekt het zich tot aan d'uitterſte palen van't Landſchap *Queichéu*.

Getal der ſteden. In dit Landtſchap telt men twaalf groote Steden, acht krijgs-hooft-ſteden, acht en tachtigh kleene Steden, en verſcheide krijgs-veſtingen.

De twaalf hooft-ſteden zijn JUNNAN, TALI, LINGAN, CUHIUNG, CHINKIANG, MUNGHOA, KINGTUNG, QUANGNA, QUANGSI, CHINYUEN, JUNGNING en XUNING.

I. JUNNAN voert de heerſchappy over dertien kleene Steden, als *Junnan*, *Funun*, *Yleang*, *Caoming*, *Cynning*, *Quehoa*, *Chingcung*, *Ganning*, *Loco*, *Lofung*, *Quenyang*, *Sanpao*, en *Ymuen*.

II. TALI gebied over zes Steden, als *Tali*, *Chao*, *Junnan*, *Tenchuen*, *Langkiung*, *Pinchuen*.

III. LINGAN beheerſcht tien Steden, als *Lingan*, *Kienxui*, *Xeping*, *Omi*, *Niug*, *Sinping*, *Tunghai*, *Hoſi*, *Siego*, *Mungcu*; als ook over negen krijgsveſtingen, als *Naleu*, *Kiachoa*, *Vanglung*, *Hieynug*, *Kichu*, *Sulo*, *Coneng*, *Locung*, en *Gannan*.

IV. CUHIUNG gebiedt over zeven Steden, als *Cuhiung*, *Quantung*, *Tingyven*, *Tingpien*, *Okia*, *Nangan* en *Chinnan*.

V. Onder het gebiedt van CHINKIANG ſtaan vijf Steden, als *Chinkiang*, *Kiangheu*, *Sinhin*, *Yangcung*, en *Innan*.

VI. MUNGHOA gebiedt over twee Steden, als *Munghoa* en *Tinglung*.

VII. KINGTUNG is alleen en heeft geen ſtadt onder haar.

VIII. QUANGNAN gebiedt over de ſtadt *Fu*.

IX. QUANGSI heerſcht over vier Steden, als *Quangſi*, *Sucung*, *Mile*, en *Vimao*.

X. CHIYUEN gebied over de veſting *Loco*.

XI. JUNNING gebiedt over de veſtingen *Iungning*, *Lacu*, *Ketien*, *Hianglo* en *Valu*.

XII. XUNING gebiedt over geen andre Steden, en leidt rontom in 't gebergte.

De acht krijgs-Steden zyn deſe, *Kiocing*, *Yaogan*, *Cioking*, *Vuting*, *Cintien*, *Likiang*, *Iuenkiang*, en *Iungchang*.

Kio-

Kiocing gebiedt over zes Steden, als *Kiocing*, Yeco, *Chenye*, *Loleang*, *Malungo*, en *Lochiung*.

Yaogan voert de heerschappye over drie Steden, als *Yaogan*, *Yao*, en *Tayao*.

Cioking regeert over drie Steden, als *Cioking*, *Kienchuen* en *Xun*.

Vuting gebied over vier Steden, als *Vuting*, *Hokio*, *Yuenmeu* en *Lokiuen*.

Cintien heerscht alleen over zeven dorpen.

Likiang gebiedt over vyf Steden, als *Likiang*, *Paoxan*, *Lan*, *Kiucin* en *Linsi*.

Iuenkiang gebiedt over de vesting *Lopie*.

Iungchang voert de heerschappye over zeven vestingen, als *Iungchang*, *Laye*, *Lukiang*, *Iungping*, *Fungki*, *Xuien* en *Lukiang*.

Krijgs-Steden zyn 'er twee, als *Pexing* en *Sinhoa*, die onder geene Steden staan.

De vestingen, die onder haar eigen gebiedt staan, zyn veertien in 't getal, als *Chelo*, *Tengheng*, *Cheli*, *Laochua*, *Lungchuen*, *Gueiyyen*, *Vantien*, *Chincang*, *Taheu*, *Nieuki*, *Mangxi*, *Lancang*, met de stadt *Langkiu*, *Mopang*, *Mien*.

Mopang gebied over negen plaatsen, als *Mopang*, *Mengyang*, *Mengking*, *Menglien*, *Mengli*, *Mengting*, *Mengtien*, *Mengco* en *Menchang*.

Mien voert de heerschappye over zes andere plaatsen, als *Mien*, *Pape*, *Santihiung*, *Sochung*, *Mungyang*, en *Mitien*.

Getal des volks. Het Sineesche jaarlikse Reekenboek telt in dit geheel landtschap *Iunnan*, twee en dertigh duizent negen honderd acht en vyftigh huisgezinnen, en veertien hondert drie en dertigh duizent een hondert en tien weêrbare mannen.

Het opbrengen der schattingen bestaat in veertien hondert duizent vyf hondert acht en tzestigh zakken Rijs; en in zes en vyftigh duizent negen hondert vyf en tzestigh gewichten Zouts, zonder van d'andere ontelbare schattingen der landeryen en waren te willen reppen.

Dus verre, by maniere van voorreede, verhandelt hebbende, 't geen ik, tot opening en meerder klaerheit van onze reis-beschrijving, in den beginne had voorgestelt, zal ik nu vervolgens gaan verklaaren, wat ons op de gansche heên- en wederom-reize van *Kanton* tot *Peking* is voorgevallen. Doch nademaal de Hooge Regeering tot Batavia, een zekeren tijdt te voren, eer by de E. Ed. Oost-Indische Maatschappy in Neêrlandt besloten wiert, een bezending aan den Grooten *Cham*, na *Peking* te doen, verscheide reizen eenige perzoonen met geladen schepen na *Sina* had afgezonden, om vryen handel op die gewesten te verzoeken; zoo dunkt my ook niet ongeraden te zyn, eerst in 't kort te verhalen, wat hen op deze reizen te vooren is gekomen.

Neêrlanders hebben noit in Sina mogen handelen. Sedert de volken van Neêrlant verscheide gewesten van Indiën met hunne schepen hadden aangedaan, hebbenze meenighmaal aan de Sineesche volken verzoek gedaan, om met hen in de Waeren, en Koopmanschappen in *Sina* vallende, op 't Eilant Japon te mogen handelen; maar in dit hun heilzaam voornemen en deughdelyk verzoek, zynze t'allen tyde voor 't hooft gestooten, en uit den Rijke gehouden.

Eenigen leggen d'oorzaak van dezen afkeer in 't handelen met de Neêrlantsche volken, op zekere oude voorspelling, die diep in de herten der Sinezen was gewortelt; te weten, dat een vreemd volk, wit van kleur, en zoo wel aan handen als aan voeten, en over 't gansche lichaam gekleet, uit verre gelegene landen herwaarts zou komen, om 't Rijk van *Sina* te veroveren, en dat als eigen te bezitten.

Maar by verloop van tijdt is de Jesuit Martyn Martynsen, die zich tien jaaren in *Sina*, tot voortzetting van 't Roomsche Geloof, had opgehouden, met een zeker Portugeesch Jacht van *Makassar* tot Batavia gekomen; verhalende dat de groote Cham of Keizer van Tartarye 't Rijk *Sina*, met 't ombrengen van eenige hondert duizent zielen, en 't veroveren van alle de landschappen, bemachtight, en in de Zee-stadt *Kanton* de deure van vryen Koophandel, (daar de Neêrlanders zo

lang na geſtaan hadden) voor alle uitheemſche volken geopent had.

Hier op wiert by de Hooge Regeering tot Batavia, na voorgaande beraadſlaging, beſlooten, datmen met het zenden van een geladen Jacht, van 't Eilant *Taiwan*, een verzoek en proeve zou doen, wat van deze zaak worden wilde.

Schedel treke na Sina, om vryen handel te verzoeken;

Te dien einde dan, vertrok den twintigſten van Loumaant, de Koopman Fredrik Schedel met 't Jacht de Bruinvis, en een rijke lading van allerlei Waeren, van *Taiwan* na *Kanton*, en lande, na negen dagen zeilens, in den mont van de Kantonſche Reviere, aan zekere plaats *Heytamon* geheten.

De Mandorijn Haitouw, die 'tampt van Commandeur ter Zee, en dat van Commiſſaris over alle vreemdelingen bekleedde, liet zich hier op met twee Vaartuigen aan boort roeien, om Schedel uit den naam en van wegen de ganſche Kantonſche Regeering te begroeten en t'ontfangen. Maar als hy na 't begroeten weder van boort, (vergezelſchapt met Schedel en zijn gevolg,) en voor de ſtadt was gekomen, begaf hy zich met een groote pracht en ſtaaci, zonder dezen Schedel een woort toe te ſpreeken, naar lant. Terſtont hier op wiert Schedel met zijn gevolg en geſchenken (die voor den Koning waren mede-gebracht) in een ander verachtelijk en zeer ſlecht Jacht overgeſcheept, en daar meê tot aan d'ander zijde der ſtadt gevoert. Zeer nauw wiert hy hier van eenen zekeren Emanuel de Lucifierro, geboortigh van Portugaal, bezocht, en met bitſe ſchimp-woorden bejegent. Met de zelfde wederwarigheit bejegenden hem eenige geſchooren Officianten, die voorgaven datze van den onder-Koning gezonden waren, om hem een logement, buiten der ſtadt gelegen, aan te wijzen.

Tegen den avont quam de Tolk *Tienqua*, dien de bovengemelde *Haitouw* met zich naar lant genomen had, en eenige andere Tarters by Schedel, en brachten hem uit zijn vaartuig binnen der ſtadt in een afgodiſchen Tempel, alwaar de Prieſters den ganſchen nacht over met ſchellen en bellen het zeer drok hadden, om den uitgang zijner komſte te voorzeggen.

Hier en tuſſchen verſchenen, uit laſt van den onder-Koning, eenige Mandorijns in dezen Tempel, die de kiſten, daar in de geſchenken lagen, lieten openen, en het goet verachtelijk en zeer ſpottelijk heên en weder ſlingerden. Zy namen ook den brief, die aan de twee onder-Koningen geſchreven was, daar uit, en gingen daar meê na buiten, maar brachten den zelven terſtont weder binnen, en ſmeetenze voor Schedels voeten onwaerdelijk neder; invoegen deze Mandorijns zich eveneens aanſtelden en te werk gingen, als of de Hollanders lant-verraders waren; te meer, dewijl deze Schedel zich had laten ontvallen, dat de brief maar aan eenen onder-Koning hoorde, daar nochtans het opſchrift van dien, aan de twee onder-Koningen hield. Want twee Stadthouders zijn in de Hoofdſtad *Kanton*, die even groote macht en gezach hebben, en den tijtel van onder-Koningen voeren; 't welk de Schrijver van den brief, als ook de Tolk *Tienqua* wel geweten, maar niet geopenbaart had. Voorts wiert hem een papier, dat met Sineeſche letteren beſchreven, by den Landtvoogt en Raadt tot *Makoa* ondertekent en verzegelt was, wel trotſſelijk voor d'oogen gehouden, met bybrengen, dat men nu al lucht daar af gekregen had, wat voor een volk de Hollanders waren; wat zy in hunnen boeſem broeiden, en tot wat eynde zy daar gekomen waren. Meer andere ongerijmde ſtrijdt-redenen en valſche laſteringen, die de Portugezen met hunnen aanhang den onzen aldaar voornamentlijk berokkent hadden, voerdenze in. Weinigh mocht hier tegen zijne onſchuldbetuiging gelden, dewijl hy den opgemelten Tolk *Tienqua* niet by zich had, en de Portugeeſche Tolken na zijne wille niet gebruiken kon. Maar na dat Schedel zekeren Mandorijn met het ſchenken van vijf of zes roemers wijn luſtigh onthaalt had, wiert zijne zaak zoodanigh met ernſt by de hant genomen, (door dien de Mandorijn heftig met dreigementen en opgeſteeke vingers tegen de tegen-ſpreckers uit-

Maar wordt daar qualik bejegent.

uitvoer) dat ieder zich byna ontschuldighde van 't gene hy gezeidt had, en de tegen-partijen de zaak vry omzichtiger dreven.

Schedel wort ten Hoof ontboden,

Des anderen daags smorgens met den opgang der Zonne, wiert Schedel zeer schielik ten Hove ontbooden, om voor den ouden onder-Koning *Pignamong* te verschijnen.

By duizenden volgde het graauw hem achter na, tot voor de poorte van 't Hof, niet zonder de versmadelijkste hoonen hem aan te doen; want d'een wees hem van verre na, hoe braaf hem d'yzere kettingen om de beenen zouden passen; een ander bood aan zijn gevolg eenige luizen tot schenkaadien, &c. Endelijk wiert hy evenwel van twee Mandorijns noch binnen gehaalt. De onder-Koning, om hem gehoor te verleenen, zat op zijnen Throon, die in 't midden van 't Paleis op een verheven vierkante plaats stont, en met Alkativen bedekt was. Rontom hem stonden over de twee hondert Edel-luiden, (daar onder zich ook de bovengemelde *Haiton* bevond) die alle na de Tartersche wijze zeer kostelijk gekleet, en ter weder-zijde van zijnen Throon, ry aan ry, plat op d'aarde neêrzaten. Zijne Majesteyt den brief, met de bygevoegde geschenken van Schedel ontfangen, en deszelfs verantwoording tegen d'uitgestroide valsche lasteringen gehoort hebbende, nam daar in zoodanigh genoegen en welgevallen, dat hy hem neffens zijnen Throon by d'Edel-luiden deed neêrzitten, en op een heerlijke maaltijt onthaalde.

En treffelijk daar onthaalt:

Voor Schedel en zijn gansche gevolg, zonder zijnen zwarten Jongen daar buiten te sluiten, wiert zoo wel, als voor zijne Majesteit en alle d'andere Tartarische Heeren, een byzondere tafel, met twee-en-dertig zilvere schotelen gedekt, en lustigh in de ronte uit goude bekers gedronken. Hier en tusschen liet de onder-Koningh aan Schedel eenige vragen doen, nopende de gelegentheit en Regeering van Hollant; en na dat hy die den onder-Koning beantwoort, en tot nader gelegentheit oorlof bekomen had van te vertrekken, wiert hy door den Mandorijn *Haitouw* met den boven-gemelden brief en de geschenken van daar na den Jongen *Kantonschen* onder-Koning *Signamong* geleidt. Deze onder-Koning, die mede op een verheven plaatse, met gelijke staat en gezelschap als d'oude onder-Koning zat, ontfing Schedel wel eenighzins vriendelijk met fatsoen en ter maaltijdt, maar scheen wat meer na de Portugeesche zijde te hellen.

Zijne Moeder, die in't jaar te vooren uit Tartarye was gekomen, en neffens dit Paleis nu haar woonstede had, was zeer nieus-gierigh om de Hollanders te zien, en liet Schedel met zijn gevolg, niet tegenstaande hy in 't midden van zijne reden was, voor haar ontbieden. Schedel zich derwaart spoiende, vond haar met hare Staat-Juffers in een open Zaal staan, en wiert zeer beleeft en vriendelijk bejegent. Hy liet, 't welk deze Juffers niet weinigh vermaakte, lustigh eens op de Trompetten blaazen, en keerde, na 't nemen van een behoorlijk affscheit, weder by den Jongen onder-Koning, haren Zoone, die dus lang na hem had staan wachten. Na dat hy by dezen zijne reden hervat, die ge-endight, en van hem ook oorlof van te vertrekken genomen had, wiert hy van daar door den opgemelten *Haitouw* ten huize van den grooten Mandorijn *Toutang*, die de derde plaats in de Regeering van *Kanton* bekleed, zeer statelijk gebracht. Maar als deze *Toutang* heimelijk door een venster of anderzints Schedel gezien had, liet hy hem, zonder met hem in mont-gemeenschap te willen komen, onverhoort weêr weghgaan; invoegen hy met zijn gevolg in een ander logement, dat aan de Revier-kant stont, gebracht wiert. Hier in namen zy hunne nachtrust, en lieten hun reistuigh naderhant uit den afgodischen Tempel, en 't Jacht de Bruinvisch voor *Hautaymon* halen, en de goederen daar uit loffen.

Maar kan met den Toutang niet te woorde komen.

De Landtvoogt en Raaden in *Makoa*, om den voortgang van dezen handel in zijn geboorte te smooren, hadden niet alleen gezocht den opgemelten *Haitouw* door geschenken en overredingen om te koopen, maar ook een

aan-

Die van Makoa leveren een vertoogh in, om den Neerlantſchen handel in Sina te ſtoren;

aanzienlijke bezending naar *Kanton* gedaan, en aldaar wijtloopigh in geſchrift vertoont, hoe de Portugezen in *Makoa* verwittight waren, dat zeker vreemd volk, in 't gemeen Hollanders geheten, een ſchip na de Hooft-ſtadt *Kanton* had afgezonden, om den vrijen handel in *Sina* te verzoeken; maar dat zy uit ſchuldigen plicht zich genootzaakt vonden der regeering bekent te maken, dat deze luiden hart van aart, in alles zeer bedrieghelijk, zonder eigen lant en woonplaatſen waren, en daar boven zich met rooven en ſtroopen te water en te lande erneerden; datze door hun meenighte van ſchepen en yzelijk geſchut, zeer machtigh waren geworden, en nu alleen zochten een bequamen voet in Sina te krijgen, om by die gelegentheit ook eenen grooten roof daar uit te mogen halen. Datze *Taiwan* verovert, en ingehouden, op *Manilha* en *Makoa* eenen aanſlag, ja zelf *Aunui* met veele ſcheepen belegert hadden. Zy brachten ook in, dat deze volken de geene waren, die over drie en twintigh jaren zich met twee ſcheepen en groote geſchenken voor de Kantonſche Reviere vertoonden, maar wel wijzelijk door de Majeſtraat, die hunne ſchelm-ſtukken kende, toen waren afgewezen; datze de plaats *Hautaimon* geheel en al hadden verwoeſt, de Huizen aan koolen geleght, en hier om ook noit by eenige Koningen in *Sina* waren ingelaten; maar by alle wijze en geleerde luiden als een bederf en peſt van 't Rijk gehouden. Datze zich met den Zee-roover *Koxinya* bevreedight hadden, en by gevolg ook voor vyanden van de Tartariſche kroone moeſten aangezien worden. Endelijk verzochtenze, datmen niet denken wilde dat deze hunne trouwhertige vermaaning uit een quaade, maar uit een oprechte genegentheit, die zy den ganſchen Rijke toedroegen, voortquame, en de zelve by de Regeering toch in achting mochte genomen worden.

Als ook de Sineeſche Filoſofen;

De Kantonſche Sineeſche Filoſofen, brachten te dien einde ook een vertoog in, waar by zy vertoonden, hoe den Hollanders van alle eeuwen her een zeer quade en haatelijke naam was nagegaan, en noit vergunt om in 't Rijk te mogen handelen. Dies vonden zy zich genootzaakt zulks der regeering bekent te maken, of de zelve misſchien de zaak nader in bedenken mochte nemen. Maar beide de onder-Koningen, door aanraading van den meergemelten *Haitouw*, dien Schedel op zijne zijde gekregen had, gaven op dit vertoog tot antwoort; dat hare Majeſteiten deze zaak geheel anders opnamen, en oordeelden dat de Hollantſche Koopluiden den Ingezetenen van ganſch *Sina* groot voordeel en winſt zouden aanbrengen; dewijl door den onderlingen handel van beide deze volken, 't gebrek van 't lant zou geboet, en d'overvloet weg-genomen worden, 't welk nootzaakelijk den Koop-handel geweldigh moeſte voortzetten, en 's lants inkomſten vergrooten. Verklaarden voorts datze niet konden bevroeden, dat de Hollanders zodanige luiden waren, als men hen tot noch toe in *Sina* had afgeſchildert, maar datze in tegendeel treffelijke Koopluiden moeſten zijn. En by aldien den Hollanders voor dezen een quade naam was nagegaan, men wilde hen nu eenen goeden naam geven, die hen tot in *Peking* zou volgen. Endelijk begeerdenze in allen gevalle een proef van der zelve omgang te nemen; bedankten niettemin den vertoonders voor hunne gedane vermaning.

Maar worden by d'onder-Koningen afgewezen:

Die den Hollanders eerſt den handel toeſtaan.

D'opgemelte onder-Koningen deden hier op plechtelijk by geſchrift afkundigen, het toeſtaan van den vrijen handel, en gaven voorts verlof tot het vaſt-ſtellen van een geduurig komptoir aan Schedel. Zy namen ook zelf een goet deel van zijne meêgebrachte lading in koop aan, daar af geen kleene winſt quam, en die buiten twijffel noch grooter zou geweeſt zijn, indien de gemeene Koop-luiden aan den koop meede deel mochten gehadt hebben. Wijders wert beraamt, dat tot het verhandelen van 't overſchot der Waeren d'onder-Koopman Pieter Bollè met noch vier Neêrlanders in *Kanton* zou verblijven. Maar na dat Schedel zijn affcheit van den ouden onder-Koning verkregen, en te dien einde zich meê by den jongen onder-Koning vervoegt had, quam hem een zaak voor, daar

hy

hy in 't minſte niet op dachte, en die hem een donderſlagh in d'ooren was.

(a) *Commiſſaris.* Te weten, zeker (a) Gevolmagtigde, die onlangs uit de Keizerlijke hooftſtad *Peking*, te *Kanton* was aangekomen, had den Onder-Koning het toeſtaan van vryen handel, aan de Hollanders, ten hoogſte afgeraden; bybrengende, dat het heel wat anders in had, iemant eenen toegang te vergunnen, en heel wat anders, iemant zonder kennis der hooghſte Overheit een vaſte wooning in 't lant toe te ſtaan; in welk laaſte de Keizer, om geen ondank te behalen, eerſt behoorde gekeurt te worden. Dit bragt in den Onder-koning zoo groot een omdenken, dat hy eerſt Schedel ried, daar na gebiedender-wijze het vertrekken aan-zeide. Ook zagh hy voor oirbaar aan, dat Schedel al het volk voor deze reize met zich te nemen had, op dat de Koning tot Batavie (daar hy den Heer Generaal door verſtont) niet moghte denken, dat het zelve in *Kanton* gevangen wiert gehouden: daar by voegende, dat zulx alles om byzondere reden, en t'hunnen beſte gedaan wiert.

Schedel vertrekt weer. Hier op vertrok Schedel twee dagen daar na, zijnde den negentienden van Lentemaant, met al zijnen omſlagh in 't jacht de Bruinviſch naar Batavie, met zich brengende twee brieven van de opgemelte Onder-koningen aan Niklaas Verburgh, opperhooft op *Taiwan*. In deze brieven boden d'Onderkoningen den Heer Generaal hunne vriendſchap aan, en rieden hem, indien hy op de geweſten van *Sina* een vryen handel verzocht, in 't toekomend eenen gezant met rijke geſchenken aan den Grooten Cham te zenden.

De hooge Regering tot Batavie, het goet beginſel van deze bezending bemerkende, vond raadtzaam het zelve aan hare Heeren Principalen in Neêrlant by brieve bekent te maken, en daar op hare E. E. laſt, nopende het zenden van eenen Gezant aan den Grooten Tartariſchen Cham, af te wachten; mitsgaders, om het werk midlerwijle wakker te houden, noch eene bezending aan d'Onder-koningen of beſtierders van *Kanton* te doen. Hier toe wiert de koopman Zacharias Wagenaar verkooren, die met twee geladen jachten, de Schelvis en Bruinviſch, van Batavie vertrok, en na een maant zeilens aan't Eilant *Heytamon*, in den mont der *Cantonſche* Reviere, aan-quam, en voer van daar tot voor het dorp *Wangſoe*, drie mijlen beneden de ſtadt *Kanton*. Maar als zy van verre geen gewagh vernamen, en door het langduurigh wachten moeielijk wierden, zond d'opgemelten koopman Schedel, die Wagenaars reisgenoot was, tegen den raad der Tolken, en zonder verlof van *Kanton* te hebben, aan lant. Schedel te lande komende, vervoeghde zich terſtont by den *Heyton*, die hem na den *Toutang* wees; doch als hy dezen *Toutang* en zijnen Secretaris niet t'huis vondt, keerde hy weder tegen den avont naar ſtrant, zonder te weten waar hy dien nacht zijn verblijf zou nemen. De Tolken quamen hier na met groote verbaaſtheit op ſtrant na hem toe lopen, met verzoek dat hy zich toch terſtont na boort wilde begeven, dewijl zy anders lijfloos waren; maar als Schedel dit affloegh, en liever onder den blooten hemel wilde vernachten, bood de tolk *Tienqua*, Schedel zijne wooning aan, en voer met hem de revier op. Dan als Schedel onder weegh op hem quaat vermoeden kreegh, deed hy den Tolk tot onder de ſtadts muuren wederkeeren, om aldaar neffens eenige andre vaartuigen den dagh te verwachten. Komende 's anderendaaghs morgens weêr in de ſtadt, verkreeg hy met bewilliging van den Onder-koning een logiment, en vervoeghde zich voorts by den Sekretaris van den *Toutang*, daar hem niet veel goets ter ooren quam. Te weten, de Portugezen met hunnen aanhang, hadden in de Keizerlijke hooftſtadt te *Peking* zoo veel te wege gebracht, dat van daar aan de Majeſtraat in *Kanton*, aangaande de Hollanders, ſchrijving was gekomen, inhoudende, datmen zedert de jongſte brieven aldaar bericht was geworden, dat de Hollanders een trouwloos en leugenachtigh volk was, en dat, uit vreze van in *Sina* bekent te worden, in *Peking* niet zou durven verſchijnen; invoegen die van *Kanton* nauw achting

Schedel treckt aan lant.

Zacharias Wagenaar dort weder met twee geladen jachten na Kanton gezonden.

daar op hadden te geven, inzonderheit indien men vernam, datze geenen Gezant aan den Grooten Tartarischen Cham meêbrachten.

Ter zelver tijd was ook zeker Kruisheer van *Makoa* te *Kanton* gekomen, met verzoek, om by voorraad, en tot nader bescheid uit *Peking*, de schepen der Oostindische Maatschappy, aldaar leggende, te mogen beslaan; voorwendende, dat de Hollanders die van hen voor dezen gerooft hadden. En om dit hun voornemen (te weten, het steuren van den Hollandschen handel in *Sina*) des te bequamer te kunnen uitwerken, hadden de Portugezen hun achterstal van drie jaren schatting, wegen het erf-recht van *Makoa*, aan de boven-gemelde Regering betaalt. In 't kort, het ganssche werk stont op losse voeten, en scheen een slechte uitgang te zullen nemen; hoewel men Schedel aldaar noch al met goede hope voede, en hem wilde wijs maken, dat dit dralen en lang ophouden nergens anders door veroorzaakt wiert, dan door de groote onrust en bekommering van zeker Velt-overste, die aldaar met eenige duizent Krijghs-knechten uit *Peking* was gekomen, om den jongen Onderkoning (die tegen eenige muitelingen, in 't zuiden, al over lang te velde had gelegen) te verwellekomen en t'ontfangen.

Wagenaar doet nau bewaart.

Midlerwijle de koopman Wagenaar den uitslagh van 't werk vast met groot verlangen te gemoed zag, wierd hy van twee of drie wacht-berken, uit 's Koninks name, zoo nau bewaart, dat geen ander vaartuigh van, noch aan zijn boord kon koomen. Na langh wachten quam endelijk Schedel, en na een kleene wijle de Sekretaris van den *Toutang*, met de Mandarijns *Taykoetsin* en *Thiapang*, aan boort, om de schepen tot op een half mijl voor de stad te brengen, tot dat de gemelde Velt-overste (dewijl hem de komste der Hollanders uit zekere reden niet mogt worden bekent gemaakt,) zou vertrokken zijn. Wagenaar wiert van ieder in 't byzonder, tot teken dat de Hollanders als vrienden aangenomen wierden, met eenige verçierde blommen en takjes, en daar-en-boven met eenige zijde stoffen vereert. Hy vereerde daar tegen, tot vergelding van dezen weldaat, een ieder van hen met Guineesch lijnwaat, eenige fleschen met rooze-water, en met meer andere geschenken. Alsse nu 's anderendaaghs de schepen een stukweeghs de revier hadden opgebracht, voerenze gelijkerhandt met den koopman Schedel, met hun Vaartuigen (want het jacht de Schelvisch raakte vast) naar lant, latende twee Tartarische Krijgsknechten aan boort, om Wagenaar op de rechte anker-plaats te brengen. Hier quamen weder eenige nieuwe wacht-berken omtrent de Schepen, om het aanbrengen van verversse te beletten.

Schedel komt weer aan boort.

De Heytouw komt aan Wagenaars boort.

Daar na quam de Mandarijn *Heytouw*, met een grooten stoet en aanzienlijk gevolgh aan boort verschijnen, om Wagenaar aan lant te halen. En als Wagenaar door twee Mandarijns in de Hollantsche Logie zeer statelijk en met behoorlijke plechtigheden ontfangen, en van den opgemelten *Taikoetsin* bezocht was, wiert hem aangedient, dat hy zigh gereed te maken, en ten hoove te vervoegen had. Voor de Logie stonden twee magere paerden, doch als hy op een van de zelve meende te stijgen, quam de gemelde *Heytou*, vergezelschapt met noch twee andere hovelingen, weder in de Logie, met een onverwachte boodschap, en enige vreemde vragen; namelijk, waarom de gemelde Wagenaar juist begeerde met den Koning in mondgemeenschap te treden? wat zijn verzoek was? en of hy geene brieven en geschenken voor den Grooten Heer in *Peking*, als ook voor den Mandarijn *Toutang* in *Kanton* met zich braght? verklarende voorts, (daar hy zijne reden meê endighde) dat de Portugezen hen al deze moeielijkheden aandeeden; en voeghde endelijk daar by, datze op geen gelt mosten zien, en diep in de beurze tasten, indienze voor den Onder-koning perzoonlijk wilden verschijnen, en met hem mondeling te woorde komen. Als Wagenaar hem hier op antwoort gaf, dat hy niet genegen was, de brieven en geschenken van zijne Heeren en Meesters den

Ko-

Koning met gewelt op te dringen, en noch veel min daar voor groot gelt dachte te geven; maar niet te min noch wel een goede zom penningen voor de genen ten beſten had, die hem den vryen handel in *Kanton*, voor dit jaar, of ten minſten gehoor voor den Koning zouden te weeg brengen, was d'opgemelte *Heytou* daar op uitgegaan, en terſtont met den Secretaris van den *Toutang* weêrgekeert, met beſcheidt aan Wagenaar; te weten, dat hy zelfs voor den Koning niet verſchijnen mocht, maar dat zijne Hoogheit evenwel den brief wel eens wilde lezen. Op dit beſcheidt leverde Wagenaar hem den brief over, die voorts door hem weg-genomen, doch korts daar na, zonder dat hy geopent was, door den gewoonlijken Tolk des Konings, met dit antwoordt weder te rugh gebracht wiert: *Dewijl de Hollanders geen brieven noch geſchenken aan den Keizer in Peking hadden mee gebracht, daar nochtans zulks wel duidelijk by hem na Batavie was geſchreven, en ten hooghſten bevoolen, zoo mochte hy dieshalven hen, hoewel tot zijn groot leedwezen, geenzins zien nochte hooren ſpreken.* Als Wagenaar zach dat hier voor hem niet was op te doen, en niet als water te dorſſchen viel, vertrok hy van *Kanton* met beide de Jachten, en quam, zonder iets verricht te hebben, weêr te Batavie; hebbende deze baatzuchtige Menſchen zich niet geſchaamt tien duizent toel zilvers t'eiſſchen, alleen om den meêgebrachten brief, en de geſchenken by den Koning aangenaam te maken, eer dat d'onzen van eenige handeling zouden moogen ſpreken.

Wagenaar treke weer na Batavie, zonder iets uit te richten.

De Bewinthebbers te Amſterdam beſluiten, een Gezandſchap aan den Groten Cham te zenden.

Na dat nu, op 't voorſtel van den Heer Generaal Johan Maatzuiker, en de Raden van Indiën, de E. Heeren Bewinthebbers der Ooſtindiſche Maatſchappy, ter vergadering van de Zeventienen tot Amſterdam, beſloten en verordent hadden, van Batavia een gezantſchap na *Peking* aan den Grooten Tartariſchen Cham te doen, wierden daar toe van wegen de gemelte Maatſchappy gekooren twee Koopluiden, de Heeren Pieter de Goyer en Jakob de Keizer, om als expreſſe Afgezanten, en beide van even hooge qualiteit, na dezen Grooten Cham te trekken. Voorts wiert hen bygevoegt een gevolgh van veertien perzoonen; te weten, twee onder-Koopluiden, Lenard Lenardſen, en Hendrik Baron; zes Lijf-ſchutten, als ook eenen Hofmeeſter, een Chirurgijn, twee Tolken, een Trompetter, en een Tamboer. Daar en boven namenze noch twee andre Koopluiden meê, die, geduurende hun opreize na *Peking*, den handel in *Kanton* zouden waarnemen; namelijk François Lantsman, als hooft, en Hendrik Gramsbergen zijn noothulp. Tot de reize wierden vervaerdight twee Jachten, Koukerken en Bloemendaal, om daar meê van Batavie na *Kanton* te zeilen, en voorts na de Keizerlijke hooft-ſtadt *Peking* op te reizen. De ſchenkaadjen, die de Gezanten met zich namen, om aan den Grooten *Cham* te vereeren, beſtonden in verſcheidene koſtelijke Stukgoederen, als in Lakenen, Karzaien, en andere wolle hantwerkzelen, in wit Lijnwaat, &c. In Speceryen, als Foli, Kaneel, Nagelen, Nooten, als ook in Barnſteen, roode Kralen, Zandelhout, Verlakte Koffers, Verrekijkers, groote en kleene Spiegels, Pluimen, een Kuraſſiers Wapen, en in meer andere vreemde Rarigheden. Hun berichtſchrift hield in, datze ten principalen hun verzoek in te dienen hadden, ten einde tuſſchen den Keizer van Tartaria en Sina een vaſt verbont mogte gemaakt worden, om door zijn ganſche Rijk met eenen ieder zijner onderdanen zonder onderſcheidt te mogen handelen, en dat het zelve met vaſte brieven mochte verzegelt en beveſtigt worden.

Pieter de Goyer en Jakob de Keizer trekken na Sina, 1655, den 14. Iuny.

Als nu alle de koopmanſchappen, geſchenken, en andere noodtwendigheden, daar af wy ons op de Reize konden dienen, geſcheept waren, traden de Gezanten, met hun ganſche gevolg, den veertienden van Zomermaandt, des Jaars zeſtien hondert vijfen-vijftigh, te ſcheep, en ſtaken noch dien zelven avont met een Zuid-ooſten wind van de Ree van Batavia af in Zee, en zetten hunne koers Noordwaarts aan. Maar eer ik vervolgens ga verhalen, 't geen ons op de Reis, tze-

dert wy 't váste landt van *Sina* in 't gezicht kregen, is voorgevallen, zal ik met weinig woorden, en in Prent, deze vermaarde en uitstekende Stadt, die ik voor mijn vertrek aldaar na 't leven aftekende, ten toon stellen.

Het Eilandt Java is vruchtbaar.

Deze stadt BATAVIA (die haren naam bekomen heeft van het Neêrlants Gewest, dat by d'oude Romeinen *Batavia*, en ten huidigen dage met den naam van Holland bekent is) leid op het Eilant Groot *Java*, dat, in 't voortbrengen van allerlei Aerd-gewassen en Dieren, zoodanige vruchtbare Lantsdouwen bezit, dat de groote en diepzinnige Scaliger dit Eiland voor een *kort begrijp* des ganschen Aerdbodems heeft uitgeroepen: want op dit Eiland komt niet alleen de Peper, Gember, Kaneel, en andere Speceryen in grooten overvloed voort; maar ook allerlei zoort van tam en wilt Vee, dat van hier na andre plaatzen verzonden wort. Men heeft op dit Eiland zeer rijke Goutmynen, en dierbare Gesteenten, en allerlei Zijde stoffen in groote meenighte. Hier en tegen is dit Eiland veel storm en onweer onderworpen; invoegen het zelden daar af bevryd is.

Aart der Inwoonders van 't Eiland Java.

d'Oude Inboorlingen van dit Eiland zijn herkomstig van de Sinezen, die eertijds, uit vreeze voor den Tarter, voor het meerdeel uit hun land vluchten, en zich op dit Eiland *Java*, en andere omleggende Eilanden begaven, en die voor hun schuil- en verblijf-plaatzen uitkozen. De huidendaagze Javanen, die endelijk den naam van dit Eilandt aangenomen hebben, vallen middelmatigh van lengte, vierschootigh, en rood van aanzicht. De meeste, onder hen, gaan naakt, of hebben alleen maar een slecht zijde of katoene kleed aan, dat hen niet laeger dan tot op de knyen komt. Zy worden gehouden voor de zedighste en gemanierste volken van alle d'Indianen; maar zy vallen schacherachtig, stout, hovaerdigh, en houden weinig van hun woort: want als zeker Javaansch Koning zijn woort en beloften niet gestant had gedaan, en hy daarom berispt en vermaant wiert, gaf hy tot antwoort: *Dat 's menschen tong niet van been gemaakt was.* Willende daar meê zoo veel te kennen geven, als dat de mensch zijne tong moste buigen, en die tot zijn wil hebben.

Men zeid ook datze wreed van aart, bloetgierigh, en zich niet licht laten neêrzetten en verzoenen, indienze zich eens verongelijkt vinden; als ook datze eertijts de Lijken of doode Lichamen van hunne Vrienden plachten t'eten. In 't stuk van den Godsdienst omhelzen zy alle de Leere van Mahomet, of den heidensschen Godsdienst, na het verscheiden gevoelen hunner Koningen, die op dit Eilant in grooten getale zijn. Van deze twee valsche Godsdiensten heeft zich het Heidendom, als het oudste, wel het verste verspreit; maar de Leere van Mahomet is eerst in den jare vijfthien hondert en tzestigh by de Inwoonders aangenomen, die evenwel zedert dien tijt zoo weligh looten heeft geschooten, datze nu de heidensche Leere verre overtreft.

De voornaamste Hooft-steden op dit Eilant zijn *Bantam*, dat door hare Koophandel zeer vermaart is, *Choribon* en *Iapara*, daar de Engelschen en Hollanders in grooten overvloet de Peper van daan halen. Eertijts lagh ter plaatze, daar nu de stad *Batavia* is gelegen, (welke plaats de Hollanders met de Wapenen verovert, en tegen d'Eylanders, daar meê zy gedurig in Oorlogh zijn, met byna onwinbare Vestingen versterkt hebben,) een Stadt, *Kalappa* geheten, dat daar na *Iakatra* genoemt wiert, en ten tijde van Kornelis Houtman, (die de voornaamste aanleider der Oostindische Schipvaart is geweest) met meer als 3000. Huizen verrijkt, en met vry sterke Buiten-werken en Palissaden versterkt was. Maar d'Engelschen, die den handel op dit Eilant alleen na zich zochten te trekken, kregen een deel troulooze Inwoonderen op hun zijde, en lieten door hulp der zelve deze Stadt ten gronde sloopen, en vernielen. De Hollanders, in tegendeel, om dezen toelegh in hun geboorte te smooren, wierpen hier tegen twee Sterkten of Forten op, waar van het eene *Mauritius*, dat langs den oever der Reviere gesticht lagh, en 't ander *Nassou* geheeten

Batavia was eertijdts Kalappa en Jakatra geheeten.

de Stadt BATAVIA.

't CASTEEL *van* BATAVIA.

heeten was. Beide deze Plaatzen waren, tegen het aanvallen en gedurig besspringen der Javanen (die altijts zochten de Hollanders van dit Eilant af te drijven,) met Bolwerken, Raveleinen, en meênigte van heele en halve Kartouwen, vry sterk gevestigt en voorzien. Endelijk na verloop van tijdt, om dies te bequamer de stormen der Javanen te kunnen af-staan, wiert ter zelver plaatze, daar eertijts het oude *Kalappa* of *Iakatra* lag, (dat de Hollanders daar na den Javanen ontweldigden,) een nieuwe Stad gestigt, en *Batavia* genoemt. Dit *Batavia*, dat op de hoogte van zes graden, en tien minuten is gelegen, leid in zijn vierkant, en wort in 't midden door een zekre Revier, die diep uit het landt komt schieten, in twee deelen verdeelt. Het kleenste deel overtreft het grootste in sterkte, dewijl dit met een by-na onwinbaar Kasteel versterkt is; 't welk rontom, tot meerder versterking, in vier Bolwerken (daar diepe en wijde grachten rontom loopen) beslooten leid. De Stadt is zeer volkrijk, zoo van Javanen, Sinezen, &c. als Neêrduitschen, en is met prachtige Gebouwen, die alle op de roijingh zeer ordentelijk zijn gesticht, verçiert. Door de zelve loopen ook verscheide heldre grachten, waar af de wallen langs heenen met Kokes- en andre Indiaansche boomen bezet zijn. Aan de Zee-kant, die zeer naauw bewaart wort, vertoont zich een veilige haven en reede voor de Schepen. Haar Wapen is een bloot Swaert, met een Laurierkrans. In deze Stadt heeft ook de Generaal, (die, uit den naam der Vereenigde Neêrlanden, over al de sterkten in Indiën gebied) zijn verblijf en Hof. Deze Generaal is met geen minder gezag verzien, dan eertijds de Stadhouder en Veldheer der gemelde Gewesten. Ja hy gebruikt geen mindre pracht dan de Europische Koningen. En deze prachtige staat en heerlijkheit wort hem uit geen andre inzicht toegevoegt, dewijl, door schijn van dusdanigen luister, de volken van deze Gewesten hem grooter eerbiedigheidt en gehoorzaamheit toedragen. Te weten, slaafachtige gemoeden worden niet beter bestiert en onder dwang gehouden, dan door strenge Scepters; en noit dienenze gewilliger, als wanneer zy tot verbaastheit gebracht worden door den kostelijken praal des Bestierders. Doch dit Opperhooft worden Raden toegevoegt, die zich met hem van zaken, betreffende de vrede, oorlogh, beschermingh der Landen, en koophandel, beraden. Het Recht staat hier aan een Prezident, en aan Schepenen. Hier is ook het hooghste Komptoir, of Reeken-kamer, daar aan alle de andere Neêrlandtsche Kamers, van geheel Indiën, gehouden zijn rekening te doen. De gantsche Stadt leid in dertien over-sterke punten of bolwerken beslooten, die in voorigen tijde verscheiden maal het stormen der Javanen verduurt en uit-gestaan hebben. Onder andere is de gene wel de voornaamste, die in den jare zestien hondert negen en twintigh aldus zijnen op- en voortgang nam.

Sterkte van Batavia.

De Hollanders hadden met de Koningen van deze plaatzen, op *Iava*, een zeker verbond opgerecht in 't stuk van den Koophandel. Maar als deze Koningen nu reis op reis trouloos handelden, en tegen 't verdrag de Tollen verhoogden, wiert goet gevonden een Kasteel of Slot in de Stadt op te werpen. De Engelschen hielden op dien tijd met de Hollanders een naauwe en vaste vriendschap; doch tusschen deze beide quam geen kleene onlust te ontstaan, zulks dat (na een bloedigh gevecht van elf Engelsche schepen, tegen zeven Hollandsche schepen, dat van den middag tot den avond duurde) de Hollanders gedwongen wierden de vlucht te nemen, en na *Amboina* te wijken, om grooter macht by-een te rukken. De Koning van *Iakatra* deze gelegentheidt waarnemende, rechtte met de zeegpralende Engelschen een verbont op, en belegerde zeer vast de nieuwe sterkte. De bezettelingen, die binnen de sterkte lagen, weerden zich zoo mannelijk, datze tot zes maanden toe de gedurige aanvallen en 't geweldigh stormen der vyanden zeer klockelijk af-keerden. Middelerwijle brachten de Hollanders, uit de *Mollukker Eilanden*, hun macht by-

Batavia wort van de Javanen belegert.

een, die in achtien schepen bestond, en begaven zich derwaarts, om hunne belegerde lants-luiden t'ontzetten. De Engelsche, van hun komste verwittigt, braken het leger op, brachten het geschut aan boort, en zeilden door de Straat *Sunda* weg. De Generaal Jan Pietersz. Koen, die toen eerst met een vloot uit Hollant quam (niet twijffelende aan de meinedigheit des Koninks, hoewel deez' de schult op de Engelsche leide, en zich zelven zocht te zuiveren) heeft zijn volk, beloopende ten getale van elf hondert man, met goet beleid en orde doen landen, en uit de ontzette sterkte tot den storm, op de Stads wallen, aangevoert, de welke geen half roers schoot daar van af lag, en na eenigh tegenweer terstont ingenomen wierdt. De Koning deze onverwachte veroovering vernemende, begaf zich ter yl met al zijn volk op de vlucht: want behalven de vrouwen en kinderen, wiert niemant verschoont; ja de Stad *Iakatra* zelf wiert aan koolen gelegt, en de wallen geslecht. Na het bevechten van deze zege, hebben de Hollanders zich aldaar zeer versterkt en groot gemaakt. Doch de Keizer van 't Eiland *Iava*, de vastigheit van d'onzen, op zijnen bodem, met nijdige oogen aanziende, (dewijlze niet alleen *Iakatra* bemachtigt, maar ook den koophandel aldaar vast geplant hadden, en niet zonder groot profijt de Tollen van de Sinezen, Iaponners, Siammers en andre volken ontfingen,) heeft beslooten de nieuw-gestichte stad *Batavia* te belegeren. Hy begaf zich dan in den jare zestien hondert negenen-twintigh zoo dicht onder de stadt, dat men met een roer zeer licht in 't leger konde schieten. Het stormen en de hevige aanvallen der vyanden, keerden d'onzen met hun Bateryen, Bolwerken, Vyerwerken, Kartouwen en Granaden af. Het meeste gewelt deden de Iavanen den twintighsten van Wijnmaand, des nachts, doch wierden door 't grof geschut en musketten met groot verlies weder afgeslagen. Onder alle andere zwarigheden, waar meê de bezettelingen te strijden hadden, was niet een van de minste de vergiftige stank, ontstaande uit de verrotte lichamen, de welke in de Revier geworpen wierden, die met palen toegeheit was, op datze niet zouden af-drijven. Tegen dit ongemak gebruykten die van binnen een nieuwen vond, gravende diepe putten, om versch water te bekomen. Onder de aanmerkenswaerdige voorvallen, die zich, gedurende de gantsche belegering, toedroegen, heeft men zich ten hoogsten te verwonderen over den storm, die de Wilden deeden op *Magdaleens* Reduit, gelegen op de uitterste hoek der Stadt. Deze Reduit was bezet met zestien Soldaten, die meer machts betoonden in 't tegenweer te bieden, dan de aanvallers in 't bespringen met een ontallijk leger: want de vyant omcingelde hen rontom, en viel over de neêrlaag van zijn eigen volk zoo lang aan, tot dat de bezettelingen hun kruit en loot verschooten hadden. Zy, berooft van het nootzakelijkste geweer, wierden niet te min in dit gevaar niet berooft van klockmoedigheit en omzichtigheit. Met steenen en pannen van 't Reduit, wierden de Iavanen een geruimen tijdt afgedreven, maar dit ook ten lesten ontbrekende, bestondenze noch (niet zonder klucht) hun onverwinnelijke klockmoedigheidt te toonen in 't aankomen van de doodt. De menschen-drek wiert met potten geschept uit een heimelijk gemak, die op de naakte huit der stormers geworpen wiert, wanneer die van der Stadt een uitval deeden om de hunne te ontzetten. Doch de Iavanen hadden genoegh beproeft, op zestien man, de dapperheit der Hollanders. Zy bestonden dan de uitvallers niet in te wachten, maar braken terstont op, en riepen in hunne Taal: *O Seytang Orang Hollanda de backalay sammatay*; dat is: *O ghy Hollandsche Duyvels, ghy vecht met stront.* Door dusdanige proefstukken begosten endelijk de Iavanen te wanhopen aan een goede uitkomst van hun voornemen, zulks zy van 't beleg opbraken, en den eersten van Slacht-maandt het leger op drie plaatzen aan brant staken. d'Onze den vyand niet veel vertrouwende, hielden zich binnen tot den morgen, wanneer eenig ros- en voetvolk uit-gezonden wiert, om na de gelegentheit te ver-

De Iavanen breken van't beleg op.

ne-

nemen. Deze bevonden dat de vyand zich op de vlucht begeven had, achterlatende meer als acht hondert man, waar van zommige onthooft, andere doorſteken, in orde ry aan ry op een groot vlak veld neffens malkandre lagen. De oorzaak van deze moort is dusdanig: De Keizer had in 't vorige jaar (want dit was de tweede belegering) een van de voornaamſte Vorſten des Rijks met een machtig leger na *Batavia* afgevaerdigt, 't welk een groote tegenweer vindende, onverrichter zaak was wedergekeert. De Prins van *Madura* (dit Eilant leid omtrent een half mijl van *Iava*, ſtaande onder 't gebied des Keizers) had zich beroemt, niet zonder verſmading van d'andere, dat hy met zulke heirkrachten (want het heir, naar men zeid, beliep ten getale van twee hondert duizent man) iet anders op de gemelde Stadt zou uitrechten, of niet levendig daar af trekken. Den Keizer, dit ter ooren komende, liet hem ontbieden, en maakte hem over een nieuw by-een gepreſt heir Veltheer, neffens den voorigen, die in het voorleden jaar het opperſte gezag alleen hadt gehadt. Deze, die zachtzinnig van aart, wel bemint onder de Zoldaten, en een man van grooten aanhang was, heeft over den Vorſt van *Madura*, (door dien hy zijn woordt niet na-quam) als ook over alle zijn aanhangers op ſtaanden voet wraake genomen, zeggende: Uw woort moet waar worden, ghy zult van *Batavia* niet levendigh trekken. En zijn ontſchuldiging, over dit bedrijf, wierd ook ten Hove by den Keizer ten vollen aangenomen.

Ter liefde en gedenkenis van deze vermaarde Stadt, vind ik mijn geeſt geport, om haar met deze onderſtaande Vaerzen te beſchenken:

Zo leid Batavia, *de Roem der Batavieren,*
En ſpiegelt haar Paruik in d'ongebaande Zee.
O glori-rijke Stadt, zoek leven in Laurieren,
Zo leeft ons Vaderland, door u roemruchtig, meê.

Krijgen het Eiland Pulo Tymon in't gezicht.

Na verloop van acht dagen, kregen wy op den twee-en-twintighſten het Eiland PULO TYMON in 't gezicht. Zeer vermakelijk, ſchoon, en wonder aangenaam, (gelijk ten deele uit deze boven-ſtaande Prent ooghſchijnlijk te beſpeuren is) doet zich dit Eiland, met haar boom-rijk gebergte en luſtige valeien, van verre op.

Wy

Wy voeren hier met de boot te lande, en haalden brand-hout en verſch water, daar wy ons, in 't weg-trekken, niet wel af verzien hadden. Op dit Eiland groeit in groote meenighte het blad *Betel*, in 't wilt, waar van daan het de Javanen met heele Sloepen vol halen. Niet lang hielden wy hier ons op, maar ſtaken, na dat wy ons wel verzorgt hadden, in 't kort weder in Zee, om onze Reize te vervorderen.

Krijgen Kouchinchina in 't gezicht.

Den eerſten van Oogſt-maant kregen wy het vaſte land in 't gezicht, hadden *Kouchinchina* Noord-noord-weſt van ons leggen, en 's middags de hoogte van twintigh graden en zes minuten, Noorder-breette. Wy liepen dicht langs de Kuſt heenen, die zich zeer vermakelijk opdeed', op veertien vademen zand-grond. Dit *Kouchinchina* is een gedeelte van zeker Koninkrijk *Gannan*, dat een van de Gebuur-landen is, die buiten het Rijk *Sina* zijn gelegen; maar evenwel onder de Sinezen ſtaan: want onder dit *Gannan* is gelegen het Rijk *Tungking* en *Kiaochi*, of *Kouchinchina*, die beide eertijdts *Nankiao* genoemt wierden, en ten tijde des Stams *Cina* alleen maar de Heerlijkheden van *Siang* waren. Keizer *Hiaonus*, uit den Stam *Hana* geſprooten, die een zeer ſtrijdbaar en zeeghaftigh Vorſt was, veroverde allereerſt deze landen, voerde daar volk-plantingen in, en regeerde d'Inwoonders na de Sineeſche wetten en manieren. De zelve Keizer was ook d'eerſte, die deze Landen en d' Inwoonders *Kiaochi* noemde, dat zo veel als *Kruis-toonen* gezeght is; dewijl hun grootſte teen ('t geen voor het meerdeel dit volk eigen, en in den aart is) kruislings over den teen, naaſt de grootſte, gebogen is: maar daar na gaf de Stam *Tanga* deze Landen den naam van *Kiaocheu*. Het ſchijnt evenwel dat de Sinezen noit veel werks van deze Landen gemaakt hebben, dewijl d'Inwoonders, zoo de Sinezen voorgeven, al te woeſt en ongemaniert van leven waren; hoewel men zou kunnen zeggen, dat de Sinezen dit meer uit vreeze deeden, dewijlze wel wiſten dat d'inwoonders hen in krachten en ſterkte des lichaams verre te boven gingen, en zy liever na hunne eigen rechten en wetten in vryheit wilden leven, en hunnen eigen Koning hebben, dan onder de Sinezen te buigen.

In den beginne van den Stam *Taiminga*, ontrent voor twee hondert en negentig jaren, wierden deze volken van Keizer *Hunguus* onder ſweep gebracht; maar dit landſchap wiert daar na aan zeker Koninkje *Chin* te leen gegeven, die niet lang daar na van zijne drie Landtvoogden (die uit den geſlachte *Ly* geſproten waren, en 't Rijk bemachtighden) om 't leven gebracht wiert. Als Keizer *Junglous* de beroerte van dit Rijk vernam, liet hy twee van deze wederſpannige Lantvoogden om 't leven brengen, maar de derde ontquam het met de vlucht, en de Keizer maakte weder het Koninkrijk *Gannan* tot een landſchap: maar naauliks had hy zijne wapenen ter neêr gelegt, of de vluchteling *Ly* quam weder te voorſchijn, en bemachtigde het Rijk; na dat hy eerſt de Sineeſche Landvoogden daar uit gedreven, en 's Keizers gramſchap (door het zenden van Gezanten) zeer wijſſelijk ter neder gezet had. Te dien tijde was *Siventeus* Keizer, die een ruſt-beminnend Vorſt, en veel meer een ſlaaf van welluſt, dan een heer van 't Rijk was. Deze Keizer, verdriet ſcheppende in zoo veel muiteryen en oproeren, gaf dezen weêrgekeerden *Ly* dit landſchap weêr te leen, en maakte hem Koninkje; op die voorwaarde, dat hy alle drie jaren eenen Gezant met groote geſchenken aan hem te zenden had. En in dezer wijze wierden deze geweſten van het Sineeſche Rijk, ontrent den jare veertien hondert acht-en-twintig, afgeſcheurt. Doch weinig raakte het land hier door in ruſt, maar wiert door inwendige tweeſpalt en oneenigheden in drie deelen verdeelt; waar van het eene het Rijk *Laos*, het tweede *Tunking*, en het derde dit *Kouchinchina* is; daar het evenwel niet als deelen van de landtſchappen *Quangſi* en *Junnan* zijn.

d'Inwoonders van deze drie Rijken, *Laos*, *Tunking*, en *Kouchinchina*, houden zich by den Sineeſchen Godsdienſt. Zy gebruiken ook mede de Si-

Sineeſche Charakters, hoewel zy in tale en uitſpraak (gelijk ook andre gebuur-volken, die de zelve Charakters gebruiken) van de Sineezen zeer veel verſchillen. Deze landen zijn zeer weelig in 't voortbrengen van allerlei dingen, die tot 's menſchen onderhoud van noden zijn. Onder meenigte van andere veld- en boom-vruchten, druipt hier ook zekre aangename vocht of olie, die van de Portugezen *Roſamalia* genoemt wordt, uit de bomen. In grooten overvloet komt hier ook het Arents-hout voort, dat purper van verruwe, en by de Spanjerts met den naam van *Lacca* bekent is, en door geheel *Sina* tot het verwen van Zijde ſtoffen gebruikt wort. Hier valt ook zeer veel fijn Lijnwaat, Zijde en Katoen. Onder menigerlei ſlag van Apen, vind men hier ook zeker ſlag, *Singſing* geheeten. Als men deze Apen in de boſſchen wil vangen, zoo zet men hen Wijn voor, daar op zy zoodanigh verzot zijn, datze zich daar aan ſmoor-dronken zuipen, en in die dronkenſchap zich vangen laten. Hun bloet verſtrekt een zeer koſtelijke purper-verf. In deze geweſten onthoud zich ook zeker dier *Fefe*, daar af wy hier na, in 't beſchrijven der dieren, breder zullen ſpreken.

Op den tienden der zelve maand beliep ons een zeer groote en zware ſtorm, die ons in het uitterſte gevaar bracht. Het Iacht Bloemendaal wiert in de windt opgeworpen, en raakte voorts van ons af. Onder dit ſtormen en bulderen der winden verhief zich ook by wijlen de donder en blixem, met ſlag op ſlag, zoo geweldig, dat alles daverde en dreunde wat aan 't ganſche Schip was. In groote bekommering, moeite en onruſt, brachten wy dien nacht (doch niet zonder gevaar van ſchip en goet te verliezen) over. Onderweegs zagen wy een maſteloos ſchip drijven, maar konden het zelve niet bekennen. Tegen den middag ging de wint leggen, en 't weer quam toen eerſt tot bedaren; invoegen wy 's avonds onze Schover-zeil weder byzetten, en zagen doen van verre een groote Ionk drijven, die zoodanigh van dezen ſtorm getroffen was, dat hy maſt, zeil, en by-na alles door dit geweldigh waien was quijt geraakt. By deze Ionk komende, die wy verpreiden, verſtonden wy van d'Opperhoofden datze van *Kamboye* quamen, om na *Teywan* over te ſteken; maar zeiden ons, dat de ſtorm hen zoodanig vervoert had, datze heel van hunne koers geraakt waren; zulks zy aan ons verzoch-

Storm,

waar door het Iacht Bloemendaal van hen raakt.

zochten om te recht gehulpen te worden. Wy wezen hen derhalven de ſtreek, die op het Eilant *Formoſa* aanliep, waar voor zy ons ten hoogſten bedankten, en ſcheiden doen voorts van ons af. Ondertuſſchen vervorderden wy ook onze Reize, na dat alles weêr klaar gemaakt was, en gingen met een Weſten wint Noord-noort-ooſt aan.

Komen onder Makao. Op den veertienden kregen wy d'Eilanden van *Makao* in 't gezicht, en hadden de hooghte van een-en-twintig graden en tien minuten, Noorderbreette, en vier-en-twintigh vademen ſteek-gront. Wy zetten het tegen den avond onder een der ooſtelijkſte heuvels, op zeven vademen, en gingen met den dageraat weder tzeil. Wy zagen wel aan ſtrant allerlei ſlagh van kleen en groot Vaartuig, maar koſten niet een (wat moeite wy ook aanwenden) aan ons boort krijgen, nochte met de boot bezeilen; zoo geweldigh vreesachtigh zijn deze luiden hier voor den Zee-roover *Koxinga*, die te dien tijde die Zee-kuſten in een gedurigen alarm hield, en daar voor zy ons ook buiten twijffel aanzagen.

Twee dagen zeilden wy onder deze Eilanden, eer wy, op den zeſtienden, de wijdvermaarde ſtadt MAKAO (gelegen op de hooghte van een-en-twintigh graden en tien minuten, Noorder-breette) voor-by zeilden. En ſchoon wy deze Stadt niet aandeeden, en hier niet te lande traden, zal ik evenwel, 't geen ik daar af van anderen heb kunnen vernemen, den Lezer voor oogen ſtellen, en de Stad, die ik uit der Zee affchetſte, in Prent vertoonen.

Makao. Deze Stadt (die al voor eenige eeuwen de neering-rijkſte en vermaarſte Koopſtadt van geheel Aſie is geweeſt) leid op een kleen hangend Eiland, dat aan een grooter Eilandt vaſt is, en is geſticht op eenen zeer hoogen Bergh, die uit der Zee oprijſt. Rontom wort deze plaats van de Zee bekabbelt, uitgezeid aan de Noord-zijde, daar zy met een ſmalle ſtreek lands aan 't land vaſt is; invoegen aan d'eene kant de Zee, en aan d'ander kant de hoogte en ſteilte der plaats, deze Stadt by-na voor 's menſchen krachten onwinbaar maakt. De Zee, die rontom deze plaats vloeit, is niet zeer diep, zulks men daar met geen groote ſchepen (die hier niet vlotten mogen) aan kan komen, dan alleen langs de haven, die met een zeer ſterke veſting bewaart is. Deze Plaats munt zonderling uit in meenighte van grof geſchut, dat by-na nergens beter als hier, van Sineeſch en Japonſch koper gegooten, en door geheel Indiën (tot groote winſt der Inwoonders) verzonden wort. Aan de Land-zijde leggen alleen maar twee Kaſteelen op de naaſt-gelegen heuvels, die de Stadt evenwel geen kleene ſterkte, tegen het invallen der vyanden, byzetten. Zoo verre men aan de Land-zijde zien kan, verneemt men geen boomen, heeſters, of eenige andere belerzelen, maar de Stadt heeft hier een vrye en ruime uitzicht. Eertijds ſtond te dezer plaatze, daar nu deze Stadt geſticht is, een Afgodt, *Ama* geheeten; en dewijl hier een veilige haven voor de ſchepen is, die by de Sinezen *Gao* genoemt wort, zoo hebbenze uit deze twee woorden, *Ama* en *Gao*, een koppel-woordt *Amacao* geſmeedt, hoewel men de Plaats nu by verkorting *Makao*, of zo zommige willen, *Makou* noemt. Deze Plaats (die woeſt en onbebouwt bleef leggen) hebben de Portugezen daar na, met bewilliging der Sineezen zelfs, beginnen te bouwen, en te bewoonen; zulks de zelve in korten tijd zoodanig in meenighte van Inwoonderen en Koophandel toe-nam, datze een volkrijke en zeer vermaarde en neeringrijke Koopſtadt is geworden. Niet weinig hulp hier toe en ſtijfde dezen voortgang het verſchiet van allerlei Koopmanſchappen, die uit Europe en geheel Indiën te ſcheep door de Portugeeſche volken derwaart gevoert, en ook uit *Sina* daar in gebracht wierden. Ook hebben alle de Portugezen in *Makao* ('t geen hun handel niet weinigh doet aanwakkeren) die vryheit van de Sineezen verkregen, datze jaarliks tweemaal, in de hooftſtad *Kanton*, op de Jaar-markten mogen komen, en hun koophandel drijven. Een groote meenighte van Waaren voerenze dan gemeenlijk uit *Kanton* na *Makao*: want men vind aangetekent, datze

MAKOU.

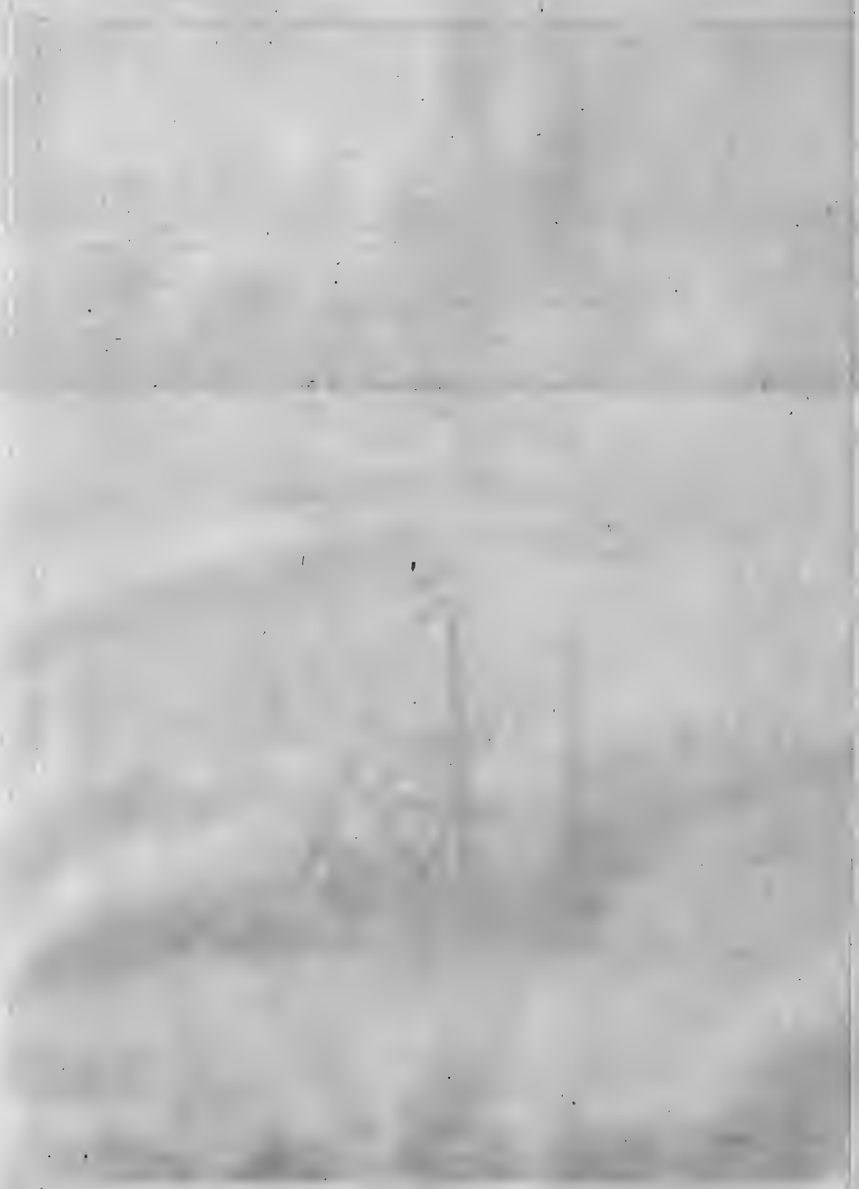

datze (toen de koophandel daar bloeide, en in haar volle kracht was) met zich brachten over de dertien hondert kisten met allerhande Zijde stoffen, leggende in ieder kist hondert en vijftigh Zijde stukken Fluweel, en diergelijke Zijde stoffen meer. Noch brachtenze daar van daan vijf-en-twintigh hondert klompen Gouts, waar van ieder klomp de zwaarte van tien Toel, en ieder Toel de zwaarte van dertien zilvere Dukatons heeft; invoegen ieder klomp ontrent dertien oncen in 't gewicht is. Zy voerden daar ook gemeenlijk uit over d'acht hondert pont Muskus, zonder het Gout-draat, fijn Lijnwaat, d'ongewrochte Zijde, en dierbare edele Gesteenten en Paerlen daar onder te willen rekenen.

Zeilende dus voorby de stadt *Makao*, quamen wy onder GOYERS EILANT (zoo geheeten na den Heer Pieter de Goyer) op de Rede en ten Anker.

Op den achtienden der zelve maant quamen wy met den ondergang der Zonne, alleen met het Jacht Koukerken (want Bloemendaal was acht dagen te vooren voor het lant van *Kouchinchina* door zwaren storm van ons afgeraakt, en quam eerst acht-en-veertigh dagen daar na by ons te *Kanton*) zeer gelukkigh in de Haven van

HEYTAMON, en lieten het Anker midden in de Bay, op zes en een half vadem steek-gront, vallen. Wel ter neering, en zeer vermakelijk leid deze Plaats aan de waterkant, en is van achteren (naar uitwijzing van deze bovenstaande Prent) met aangename Bergen en vermakelijke Valeien omringt. Nauliks hadden wy het Anker laten vallen, of kregen terstont een Berk met Zoldaten aan boort, die uit den naam van den Gouverneur d'oorzaak onzer komste quamen afvragen. Hier op wierd d'onder-koopman Hendrik Baron (om den Gouverneur onze komste bekent te maken, en hem van alles mondeling te verwittigen) aan lant gezonden. Deez' daar komende, wiert by den Gouverneur tot in zijn slaapkamer gebracht, en van den zelven met alle minlijkheit bejegent. Hy vroeg hem echter, Wat zy Hollanders daar weder quamen doen? en of hen niet voor twee jaren uitdrukkelijk verboden was, niet in *Kanton* te mogen komen. *Komen tō Heytamon.*

Zes dagen daar na, namelijk den vier-en-twintighsten, quamen twee Mandarijns van *Kanton*, om de (a) Geloofnis-brieven (die de Gezanten met zich aan den Grooten Cham brachten) *Twee Mandarijns komen van Kanton om de Geloofnis-brieven te zien.*

(a) Credentialen.

te bezien, en lieten te dien einde de Gezanten ten huize van den Gouverneur ontbieden. De Gezanten trokken hier op met hun ganſche gevolgh de Revier op, en quamen met den middagh in 't vlek *Lammê*, daar zy voor des Gouverneurs huis te lande ſtapten, en wierden in goede orde met hun ganſche gevolg, door den gewoonlijken Cermony-meeſter, in een groote en ruime Zaal by den Gouverneur gebracht.

De Gezanten treden te Lande.

De Gezanten vonden den Gouverneur, tuſſchen beide deze Mandarijns, aan een hogen Tafel zitten, en rontom omringt met gewapende Zoldaten, die ons geweldigh onthaalden, en zeer gedienſtig waren. Na dat de gewoonlijke plicht-plegingen (daar de Sinezen zonderling in uitmunten, gelijk ons dat daar na breder te verhalen ſtaat) ter weder-zijde waren afgelegt, vertoonden de Gezanten hunne Geloofnis-brieven van verre, daar meê zich de Mandarijns (zonder de zelve te willen aanvaerden) vernoegt hielden. Voorts wiert eenen ieder van de Gezanten een ſtoel gezet, daar op zy zich ter zeet ſtelden. Als de Mandarijns en Gouverneur den Gezanten verſcheide dingen (nopende den handel en gelegentheidt van onze Landen) hadden afgevraagt, en zy hen daar op in alles voldaan hadden, keerdenze endelijk, na het nemen van een behoorlijk affcheid, weder na hunne ſloepen, en voeren met hun ganſche gevolg aan boort.

die hen verſcheide dingen afvragen.

Twee Gecommitteerden komen by de Gezanten,

Den negen-en-twintighſten dezer quam weêr een nieuwe *Heytou*, met een onder-Admiraal ter Zee, (als Gecommitteerden van *Kanton*,) om de Gezanten plechtelijk in te halen, en tot in *Kanton* te geleiden. De Gezanten vervoegden zich met hunne Geloofnis-brieven by de opgemelte Gecommitteerden op hun ontbieding aan lant, in een Pagode of afgoden Tempel. En na dat zy aldaar van de Gecommitteerden zeer vriendelijk ontfangen, en neffens hen op ſtoelen gezeten waren, en hunne Geloofnis-brieven op den Tafel hadden neêrgelegt, nam de gemelde *Heytou* het woort op, en ſtelde hen verſcheidene punten vraags-wijze te vooren; namelijk, Of zy niet voor twee jaren uit *Kanton* gezeilt waren? Wat voor koopmanſchappen zy met zich brachten? Wie op het ander ſchip, en hoe het zelve van hen geraakt was? Hoe veel volks en geſchut een ieder ſchip op had? Waarom zy voorleden jaar niet waren weder gekomen, en een jaar tuſſchen beiden hadden laten loopen? Wanneer, van wien, en aan wien, als ook tot wat einde de brieven geſchreven, en de Gezanten daar meê gekomen waren? Wat geſchenken zy inzonderheit voor den Keizer brachten? Zich ten hoogſten verwondert houdende, dat zy aan den *Tutang* in *Kanton* geenen brief hadden, en dat de brieven van zoo een ſlechte toeſtel waren: want zy lieten zich voorſtaan dat de brief, die aan den Keizer hield, ten minſten in een goude bus of lade behoorde te ſteken. Endelijk gavenze tot beſluit, van op morgen aan hunne ſchepen te zullen komen, om de meêgebrachte ſchenkaadjen op te nemen. Hier op vertrokken d'opgemelte Gezanten met hun gevolgh, en quamen weder aan boort.

De Gezanten worden van de Gecommitteerden aan land gehaalt.

's Anderendaaghs quamen de meergemelte Gecommitteerden met een groote ſtoet Hovelingen, en ontrent twintigh Vaartuigen (die alle op 't koſtelijkſte en çierlijkſte met Zijde wimpels en vlaggen prachtigh waren uitgeſtreken) aan boort, en namen de geſchenken, zoo voor den Keizer als voor de Kantonſche onder-Koningen en den *Tutang*, met groote beleeftheit op. De *Heytou* quam ons zelfs aan boort verwellekomen, en bracht (verzelſchapt met den onder-Admiraal) de Gezanten, die van hunnen Secretaris Hendrik Baron, en vier Dienaars uit ons gevolgh verzelſchapt wierden, met een van hunne Vaartuigen tot voor de ſtadt *Kanton*. Hier van daan begaven zich de Gecommitteerden, zonder een woort tegen de Gezanten te ſpreken, in de Stad. En als de Gezanten daar byna twee uuren gewacht hadden, wierdenze, uit laſt van den ouden onder-Koning, buiten de Stadt in het Logiment (daar voor dezen Schedel in gehuisveſt was) geleid,

en

en door den Balliuw der Stadt bewaart en verzorgt.

De Gecommitteerden verschijnen weder by de Gezanten.

's Daags daar na, den een-en-dertigsten, verscheen met de gemelde Gecommitteerden in ons Logiment zeker Mandarijn *Poetsienfin*, die des Keizers Tresorier was, en de vierde stem in de burgerlijke regeering had. Hier stelden zy den Gezanten weder verscheidene vragen te vooren, en vroegen hen na hunne jaarlikze wedde, namen, en voorige bediening; als ook of zy van den brief, die aan den Keizer hield, geen afschrift hadden; en of de selve brief op ander papier was geschreven, dan die aan d'onder-Koningen? Waarom, en tot wat einde zy voornamelijk gezonden waren? Hoe hunne Prins of Koning geheeten was? met meer andere diergelijke vragen. Voorts mordenze, en waren niet wel te vreden over de slechte toestelling van de Geloofnis-brieven. Op het verzoek dat de Gezanten deeden, om met d'eerste gelegentheit gehoor by d'Onderkoningen, en voorts verlof tot d'opreize na *Peking*, te mogen krijgen, gavenze geen antwoord; maar gaande met de brieven aan de gemelde Onder-koningen, quamenze ontrent den middagh weder. Hier bestondenze weêr te vragen, Of de Prins of Regeering van Holland geen Zegel had, waar meê zy hunne Zend-brieven bezegelden, en wat Jaar-getal zy gebruikten? En nopende het verzoek der Gezanten, daar op gaven zy hen tot bericht, dat noch d'Onder-koningen, noch de *Tutang*, nochte iemandt anders in *Kanton* de macht had, om aan eenige Gezanten gehoor te verleenen, voor aleer zy op den brief, dies aangaande van hen na *Peking* gezonden, antwoord bekomen hadden. Zy gaven evenwel last, dat het Jacht Koukerken zoude mogen boven komen, en beloofden dat de Onder-koningen (om de Gezanten na behooren te verwellekomen, en de geschenken aan den Grooten Cham met een te bezichtigen) zich alsdan perzoonlijk in hun Logiment verschijnen zouden laten.

Het Jacht Koukerken trekt de Revier op,

Wy kregen derhalven dan op den tweeden van Herfstmaant last, om met ons Jacht de Gezanten te volgen; waar toe vier groote Oorlogs-jonken van de Onder-koningen verordineert wierden, die ons de Revier zouden op geleiden. Tegens den avond lieten wy het anker vallen by zeker kleen kasteeltje, alwaar de Revier meer als twee mijlen breed is, en langs heen ter wederzijde van den oever met zeer vele Eilantjes bezet is. Aan de linker-zijde van deze Revier staat op een heuvel een hooge Toorn, die met negen tranzen of omgangen zeer kunstigh verçiert is. Diergelijke Toorn vertoont zich ook op zeker Eiland tegen over de hooftstadt *Kanton*. De Lantsdouwen, die ter wederzijde van deze Revier gelegen zijn, munten uit in volkrijke Dorpen, en vruchtbare Velden, die den naerstigen Landman jaarliks tweemaal eenen rijken oogst van Vruchten verschaffen.

en komt voor Kanton.

Den vierden der zelve maand quamen wy voor de vermaarde hooftstadt *Kanton*, die van zommigen ook *Quancheu* genoemt wort, en d'eerste hooftstadt van 't landschap *Quantung* is. Na het storten van gebeden tot Godt, en het stellen van goede orde op alles, begaven wy ons noch dien zelven dagh na land, by de Gezanten. Wy vonden hen gehuisvest in zeker çierlijk gebouw, dat op den oever van de Revier stond (daar recht tegen over ook ons Jacht ten anker lag) en wel eer een Pagode was geweest. d'Onderkoning had last aan twee Mandarijns gegeven, datze met een goet getal krijghs-knechten de Poorte van de Pagode (tot bevryding van alle gewelt) zouden bewaren.

De Gezanten moeten weer aan boort.

Maar zoo dra en was het Jacht niet voor het Logiment gekomen, of de Gezanten mosten (hoewel tegen hunnen dank) weder aan boort gaan; onder schijn, dat geene Gezanten, die aan den Keizer gezonden wierden, zonder uitdrukkelijken last van zijne Keizerlijke Majesteit, binnen *Kanton* aan land mochten gehouden worden. Zy brachten noch tot hun verschooning by, dat de Kantonsche Regeerders het quaat ofte ongeval, 't welk den Gezanten aan lant mochte overkomen, by den Keizer niet zouden kunnen verantwoorden. Hier na

brachten de Mandarijns *Poetſienſin* en de *Heytou* de geloofnis-brieven geopent aan boort, met aanzegging, dat d'Onder-koningen niet vermochten die t'aanvaerden, en onder hen te behouden, voor dat 'er beſcheid uit de keizerlijke hooftſtadt *Peking* was gekomen. Voorts namen zy voor de tweede reize de geſchenken, die aan den Grooten Cham vereert zouden worden, op, en vertrokken weêr na landt.

Gelijk ik in 't begin, tot meerder opening en klaarheit van onze ganſche Reis-beſchrijving, een algemeene Beſchrijving van geheel *Sina*, en vervolgens alle de groote en kleene Steden van de tien landſchappen, die ik niet door-reisde, in 't kort den Lezer voor oogen heb geſtelt; alzoo vind ik my hier ook genootzaakt, tot grondiger kennis van 't ganſche Sineeſche Rijk, d'overige vijf Landſchappen, als *Quantung*, *Kiangſi*, *Nanking*, *Xantung* en *Peking*, die ik door-reisde, ieder op zijn behoorlijke plaats in 't kort te beſchrijven, en 't getal der ſteden, daar in ieder Landſchap verdeelt is, ten toon te ſtellen.

Grenzen van 't landſchap Quantung.

Het landtſchap *Quantung* (dat het twalefde in 't getal is, onder de vijftien, daar in geheel *Sina* verdeelt is,) wordt ten Weſten met het landtſchap *Quangſi*, ten Noord-weſten en Noorden met dat van *Kiangſi*, door een on-ophoudelijke ry van Bergen beſlooten. Ten Noord-ooſten heeft 'et *Fokien* leggen, daar van het door zeer hooge en ſteile Bergen, en de Revier *Ting* geſcheiden wort. De ganſche overige landſtreek wort van de Zee bekabbelt; 't welk te weeg brengt, dat men in dit landſchap zeer veele havens en veilige Reên voor de ſchepen heeft. Het landt valt op zommige plaatzen vlak en effen, en op andre rou- en bergachtigh, voornamelijk na het Zuiden, gelijk wy zulks onder het Reizen, tot ons groot ongemak, dikwils bevonden.

Het landtſchap verſchaft alles, 't geen tot onderhoud van 's menſchen leven noodigh is. Het brenght ook allerlei koſtelijke Waeren (zoo die door kunſt gemaakt, als door de natuur geteelt zijn) zeer rijkelijk voort.

en des zelfs Vruchtbaarheit.

De Lantsdouwen vallen in 't voortbrengen van Rijs, Kooren, en andere Veld-vruchten zoo vruchtbaar, dat 'er jaarlijks tweemaal gezait wort: want dit geheele landſchap is den gantſchen Winter over geen groote koude onderworpen; zulks de Sineezen dit voor een ſpreekwoort hebben, dat 'er drie zeer ongewoone dingen in *Quantung* zijn; te weten, *De Hemel zonder Sneeuw, de Boomen Winter en Zomer even groen, en bloed-ſpuwende Inwoonders.* Want voor eerſt ziet men hier geen ſneeuw, de boomen noit van bladen ontbloot, en de Inwoonders bladen van *Betel* en *Areka*, met kalk toebereid, gedurig knauwen, 't welk het ſpeekzel root maakt. Het levert ook uit eenen grooten overvloet van Gout, Paerlen, edele Geſteenten, Zijde, Quikzilver, Koper, Staal, Yzer, Zalpeter, Arentshout, en meer andere welriekende houten.

Aart der Inwoonders.

Het volk valt in dit geweſt heel geeſtig, arbeidzaam, en vaerdig, en kan (hoewel het zoo heel ſchrander van herſſenen niet ſchijnt te zijn) alles zeer kunſtig na-maken, dat van anderen gevonden is. Nauliks zullenze iet vreemts, dat van Gout of Zijde geweven, of van eenige andre ſtoffe in Europe gemaakt, en daar te lande door de Portugezen gebracht is, zien, of zy weten het terſtont na te maken. Hunne vaerdigheit, in iets te maken, beſpeurde ik hier aan als ik te *Kanton* by zekren Zilverſmit eenige doorluchtige zilvere knoopen beſteed had te maken, die hy my terſtont des anderen daags, zeer kunſtig doorwrocht, en net gemaakt, vaerdig leverde.

Onder ander Gevogelt, dat zich hier in dit landſchap onthoud, ziet men hier ook een ongeloofliik getal van Endvogels, die d'Inwoonders op een zonderlinge wijze weten aan te queeken. Het is hier te lande ('t welk in Europa wat vreemts is) ook een gebruik, de Eyeren der Eenden met Zout, dat met krijtachtige aarde vermengt is, te zouten, en eenen tijd-lang te bedekken. Want door 't toedoen van deze aarde, is dit Zout zoo krachtig, dat 'et door de ſchaal van d'Eyeren heenen

heenen dringt, 't welk het blote zout of pekel alleen niet uit kan werken. En deze Eyeren verſtrekken dan zoo een aangename en gezonde ſpijs, datze ook van de Artzen daar te lande den kranken voorgeſchreven worden.

Quantung wort door Onder-koningen beſtiert.

Het landtſchap *Quantung*, gelijk ook ieder van al d'andere Landſchappen, wort beſtiert uit 's Keizers name, door zekre byzondre Landvoogden, die van d'Europers (dewijl hun Ampt met dat van de Viçeroys of Europiſche Onder-koningen over-een komt) Onder-koningen genoemt worden, en houden gemeenlijk in d'eerſte hooftſtadt van 't landſchap hun Hof.

Toen wy ons te *Kanton* bevonden, wiert *Quantung* door twee Onderkoningen beſtiert, waar van men den eenen, ten opzicht van jaren, den ouden, en den ander den jongen Onderkoning noemde. Van de Portugezen wort den jongen Onder-koning *El Ry Mancebo* geheeten.

d'Onder-koningen van *Quantung* bekleeden d'eerſte plaats onder de Landvoogden van d'andre Lantſchappen, uit oorzake dat dit lantſchap op d'uitterſte grens-palen van 't Rijk, en zeer verre van de Keizerlijke hooftſtadt *Peking* is gelegen, en daar en boven aan de eene kant van de Zee bekabbelt wort; waar door de wegen dikwils met Struikroovers, en de Zee met Zeeroovers onveilig worden gemaakt. Uit deze reden is ook by den Keizer vaſt geſtelt, dat d'Onder-koningen van *Quantung* over 't landſchap *Kiangſi* te gebieden zouden hebben; hoewel dit laaſte, gelijk d'andere Landſchappen, ook zijnen byzonderen Onder-koning heeft.

Quantung was eertijts een Koninkrijk, Nanive geheeten.

Dit Landtſchap was eertijdts een Koninkrijk op zich zelf, *Nanive* geheeten, en raakte eerſt op het einde des Stams *Cheva* onder gehoorzaamheit der Sineeſche Keizeren. Niet lang bleef het evenwel onder het gebied der Sinezen, maar het viel van hen af, en wilde zich onder niemant dan onder de Koningen van *Nanive* begeven. Keizer *Hiaouus* endelijk (uit den huize van *Hana*) veroverde dit geweſt; zedert welken tijt het ook den Sineeſchen Keizeren is onderworpen geweeſt.

In dit Landſchap leggen tien voornaame hooftſteden, en drie-en-tzeventig kleene ſteden, zonder de wijdt-vermaarde koopſtadt *Makao* daar onder te rekenen.

Getal der hooftſteden in Quantung.

De tien hooftſteden zijn deze, als *Quancheu* of *Kanton*, *Xaocheu*, *Nanhiung*, *Hoeicheu*, *Chaocheu*, *Chaoking*, *Kaocheu*, *Liencheu*, *Luicheu* en *Kiuncheu*.

Getal der groote en kleine ſteden van 't landſchap Quantung.

De hooftſtadt *Quancheu* of *Kanton* gebied over vijftien kleene ſteden, daar ik *Makao* (ſchoon het zelve in het gebied van deze hooftſtadt is gelegen) niet onder reken. De vijftien kleene ſteden van deze hooftſtadt zijn deze, als *Quangcheu* of *Kanton*, *Xunte*, *Tunguon*, *Cengching*, *Hiangxan*, *Sinhoei*, *Cingyven*, *Sinning*, *Cunghoa*, *Lungmuen*, *Sanxui*, *Lien*, *Jangxan*, *Tienxan*, en *Singan*.

De tweede hooftſtadt XAOCHEU voert de heerſchappy over zes kleene ſteden, als *Xaocheu*, *Lochang*, *Ginghoa*, *Juyven*, *Ungyen* en *Ingte*. Het geweſt van deze hooftſtadt valt voor het meerdeel zeer bergachtigh, en wort de Noord-poort van het Koninkrijk *Ixe* geheeten.

De derde hooftſtadt NANHIUNG, of *Nanhung*, gebiedt over twee ſteden, als *Nanhiung* en *Xihing*.

De vierde hooftſtadt HOEICHEU voert het gebied over tien kleene ſteden, als *Hoeicheu*, *Polo*, *Haifung*, *Hoiuen*, *Lungchuen*, *Changlo*, *Hingning*, *Hoping*, *Changing* en *Junggan*.

De vijfde hooftſtadt CHAOCHEU heerſcht mede over tien kleene ſteden, als *Chaocheu*, *Chaoyang*, *Kieyang*, *Chinghiang*, *Jaoping*, *Tapu*, *Hoeilai*, *Cinghai*, *Puning* en *Pingyven*.

De zeſte hooftſtadt CHAOKING voert de heerſchappye over elf ſteden, als *Chaoking*, *Sinhoei*, *Sinhing*, *Yangchun*, *Yangkiang*, *Caoming*, *Genping*, *Teking*, *Quangning*, *Fuchuen* en *Kaikien*.

De zevende hooftſtadt KAOCHEU gebiedt over zes kleene ſteden, als *Caocheu*, *Tienpe*, *Sing*, *Hoa*, *Vuchuen*, en *Xeching*.

De

De achtſte hooftſtad LIEUCHEU voert de heerſchappy over vier kleene ſteden, als *Liencheu*, *King*, *Lingxan*, en *Xelien*.

De negende hooftſtadt LUICHEU gebied over drie kleene ſteden, als *Luicheu*, *Suiki*, en *Siuven*.

De tiende hooftſtadt KIUNCHEU, op 't Eiland *Hainan* gelegen, gebiedt over dertien kleene ſteden, als *Kiuncheu*, *Chingiju*, *Lincao*, *Tingan*, *Venchang*, *Hoeitung*, *Lohoei*, *Chen*, *Changhoa*, *Van*, *Linxui*, *Yai*, en *Cangen*.

In dit geheele lantſchap vind men tien ſterkten of krijgsveſtingen, die tot beſcherming en bewaring van 't ganſche Lantſchap en de Zee dienen. Hare namen, daar meê zy by de Sinezen genoemt worden, zijn deze, als *Taching*, *Tung*, *Hanxan*, *Cinghai*, *Kiacu*, *Kiexe*, *Ciexing*, *Hiung*, *Jungching*, *Ciungling*.

Getal des volks in 't landſchap Quantung. Het Sineeſche Rekenboek (daar in het getal des volks van ieder lantſchap aangeteekent ſtaat) telt in dit lantſchap vier hondert drie-en-tachtigh duizent, drie hondert en tzeſtig huisgezinnen, en negentien hondert acht-en-tzeventig duizent en twee-en-twintig weerbare mannen.

Aan Schattingen brengt dit Landtſchap jaarliks aan den Keizer op, tien hondert zeventien duizent, zeven hondert en twee-en-tzeventigh zakken Rijs, en zeven duizent drie hondert en tachtig gewichten Zouts.

Voorts ſtaat hier aan te merken ('t geen van d'andre ſteden, te vooren vermelt, ook te verſtaan is) dat een kleene ſtadt by de Sineezen *Hien*, een groote of middelbare *Cheu*, en d'allergrootſte *Fu* genoemt wort. Daar en boven wort onder den naam *Cheu* of hooftſtadt niet alleen de hooftſtadt zelfs, maar ook een ganſche lantſtreek (daar in de hooftſtadt gelegen is) verſtaan. De lantſtreek van zo een hooftſtadt is dikwils eenige mijlen in zijn omtrek groot, en overtreft by wijlen in meenigte van ſteden en volkrijkheit meenigh groot Landſchap in Europe.

Gelegentheit van Kanton. *Kanton*, d'eerſte hooftſtadt van dit lantſchap, leid op de hoogte van drie-en-twintigh graden, Noorderbreette, is ten Ooſten, Weſten, en Noorden met zeer vruchtbare en vermakelijke Bergen omringt, en grenſt ten Zuiden zoodanigh aan de Zee, dat 'er van dien kant te ſcheep allerlei Waaren, uit alle geweſten des werelts, ingebracht, en aldaar met groot gewin verhandelt worden. Daar en boven zet deze waterkant, als ook het gebergte van achteren en ter zijde, de Stadt (tegen 't in-vallen der vyanden) geen kleene ſterkte by. Zy is op de rechter-zijde van de Revier *Ta* gelegen, daar deze Revier begint ſmalder te worden: want wat laeger na Zee toe, isze zo geweldig breed, datze veel meer een Zee, dan Revier ſchijnt te zijn. Drie uuren gaans, langs deze Revier, is dit *Kanton* doorgaans bemuurt, en op zommige plaatzen met zoo groote en volkrijke voorſteden verçiert, dat de zelve gemeene ſteden in grootte en volkrijkheit niet verre ontlopen.

Kanton is met verſchaidene Veſtingen verſterkt. Aan de waterkant wort de Stadt beſchermt met twee ryen hooge en dikke muren, die doorgaans met Wachttoorens, Bolwerken en andere Veſtingen verſterkt zijn; hoewel, behalven deze werken, noch twee water-Kaſteelen (zeer ſterke gevaerten, en die in't midden van de Revier uit het water opgehaalt zijn) deze Stad byna onwinbaar maken. Een van deze twee Kaſteelen, die niet veel van elkandre verſchillen, en ik zelf aldaar na 't leven afteekende, zal ik u hier (om hare eigentlijke ſterkte, en op wat wijze datze gebouwt zijn, des te klaarder te kunnen beſpiegelen) in Prent ten toone ſtellen. Daar en boven wort de Stadt noch aan de lant-zijde rontom met een ſterke muur en vijf ſterke kaſteelen (waar af eenige binnen, en andere buiten de muren, en op zeer ſteile toppen van 't omleggende gebergte gelegen zijn) beſchermt; zulks deze plaats, zoo aan de lant- als water-kant, tegens alle vyandlijke invallen bevryd, en, menſchelijker wijze geſproken, onwinbaar ſchijnt te zijn. Wat aangaat de Pagoden, Heeren Hoven, en andere koſtelijke en aanzienlijke Gebouwen (die zich in deze Stadt vertoonen) daar in overtreft

KANTON

treft zy verre de meeste steden in ganseh *Sina*.

De Stadt is ook van binnen met kunstigh gewrochte en uitsteekende Praal-bogen (die den genen ter eere opgerecht worden, die 't Land eenige diensten hebben gedaan) zoodanigh verçiert, datze hier in meenigh voornaame Plaats verre te boven gaat. Want van de water-Poort, recht uit te gaan na 's Konings Hof, vind men alleen op dien wegh dertien çierlijk opgetoide steene Praal-bogen, die met allerlei gehouwen beelt-en loofwerk zoodanigh doorwrocht zijn, dat een ieder in 't beschouwen over dien aangenamen zwier tot stommens toe verwondert staat. En dewijl dit een der grootste en treffelijkste Cieraden is, daar de voornaamste Sineesche Plaatzen meê pronken (gelijk ons dat daar na breder te verhalen staat) vind ik my genoorzaakt, tot meerder opening van 't werk, en om het zelve des te gevoeglijker in alle zijne leden te kunnen bezichtigen, een dezer Praal-bogen, na 't leven uitgebeeld, zoodanigh voor oogen te stellen, dat een iegelijk alleen uit deze eene lichtelijk zal kunnen vatten, op wat wijze d'andere gesticht zijn. Deze Praal-bogen zijn doorgaans zodanigh gesticht, dat hare kap, die gemeenlijk met drie transsen of ömmegangen (gelijk in 't volgende af-beeltzel te zien is) prachtig om hoogh rijst, met strikken, loof, en ander çierwerk zoo is opgetoit, dat de kunst, noch 's menschen vernuft daar niet aan vergeten schijnt te hebben. Recht boven hare ingangen, als mede aan alle kanten, na bovenwaarts, vindt men de zelve vol met geheimrijke Sineesche Charakters beschreven, en doorgaans met diepzinnige Zinne-beelden (die alle op het werk, des zelfs Meester, plaats, en diergelijke dingen slaan) zeer kunstigh afgemaalt. De neffensstaande zuilen en pilaren zijn met Festoenen van bloemen of krüiden, als ook met beesten, vogel-werk, en allerlei andere çieraadjen, na des Stichters welgevallen, zeer kunstig en heerlijk uitgestreken.

Triumf-bogen.

In scheeprijkheit overtrof eertijdts dit *Kanton* zodanig alle andre hooftsteden, dat geen andre Plaats in gants *Sina* in meenighte van allerlei Vaartuig tegen haar opmocht. Ook overtroffen hare schepen die van andere plaatzen in snel en vaerdigheit van zeilen zeer verre: want zoo sterk en gezwint deeden d'Inwoonders hunne reizen ('t welk niet weinigh hunnen koophandel voortzette) na d'Eilanden

Kanton is Scheeprijk.

TRIOMF-BOOGH.

Formoſa, *Japon*, en andere geweſten, datze alle andere Sineezen daar in te boven gingen.

Om de gelegentheit van deze vermaarde hooftſtadt des te beter te kunnen bezichtigen, heeft my raadzaam gedacht de zelve op tweederlei wijze in Prent ten toon te ſtellen. In d'eene wortze in 't verſchiet vertoont, zoo als de zelve zich aan den waterkant opdoet, en in d'andre in haren platten gront, met hare Straten, Pagoden, Muren, Huizen, Kaſteelen, &c.

Meenighte van menſchen in Kanton.

Men zegt dat deze Stadt voor den laaſten Tartariſchen Oorlog zoo volk- en neering-rijk is geweeſt, dat 'er dag voor dag, door den drang, in de Poorten wel vijf of zes menſchen doodt bleven; 't welk ook zoo heel ongelooflijk niet ſchijnt te zijn, als men op de groote menighte der omleggende Dorpen en Gehuchten wil achting geven. Tweemaal isze met 't gewelt der Wapenen overwonnen; en men zeid dat in 't laaſte belegh meer als tachtig duizent zielen geſneuvelt zijn. Ik zal her gene dat deze Stadt in dien ſchrikkelijken en bloedigen Tartariſchen inval is overgekomen, en hoedanigh dit beleg was, dat de zelve uitſtont, en my juiſt ter hant is gekomen, om enige byzondere voorvallen, hier in 't kort laten volgen.

Kanton van de Tarters belegert.

Na dat de Tarters byna het ganſche geweſt van *Sina* verovert en bemachtight hadden, (uitgezeid enige aanzee-gelegen Plaatzen) vielenze met zoo een geweldigh ſterk heir in dit landſchap *Quantung*, dat byna geen Stadt, hoe ſterk en volkrijk de zelve ook was, hen weerſtant dorſte bieden; maar elk Stadt, in tegendeel, arbeide vaſt om (tot vermyding van den uiterſten ondergang) op de gevoeghlijkſte wijze en billijke voorwaerden, zig met den overwinnenden Tarter te verzoenen, en zijne genade af te ſmeken. Dit *Kanton* (ſteunende op zijne bovengemelde onwinbare veſtingen en ſterke bezettingen) beet alleen van zich, en dorſt halſtarrigh den Tarter tegenweer bieden. Het ſterkte en gaf den Sineeſchen Inwoonders ook niet weinigh moeds, datze zekeren *Iquon* met een groote macht van ſchepen op hunne zijde hadden, die hen gedurigh van alles, wat datze ook begeerden, verzag, zonder dat zulks de vyand eenighzins koſt beletten: want het beletten van toe-voer aan de belegerde Sineezen, moſte met ſchepen verricht worden, daar de Tarters gantſch niet van voorzien waren; en ſchoon datze al ſchepen gehadt hadden, zy en zouden die even-

wel

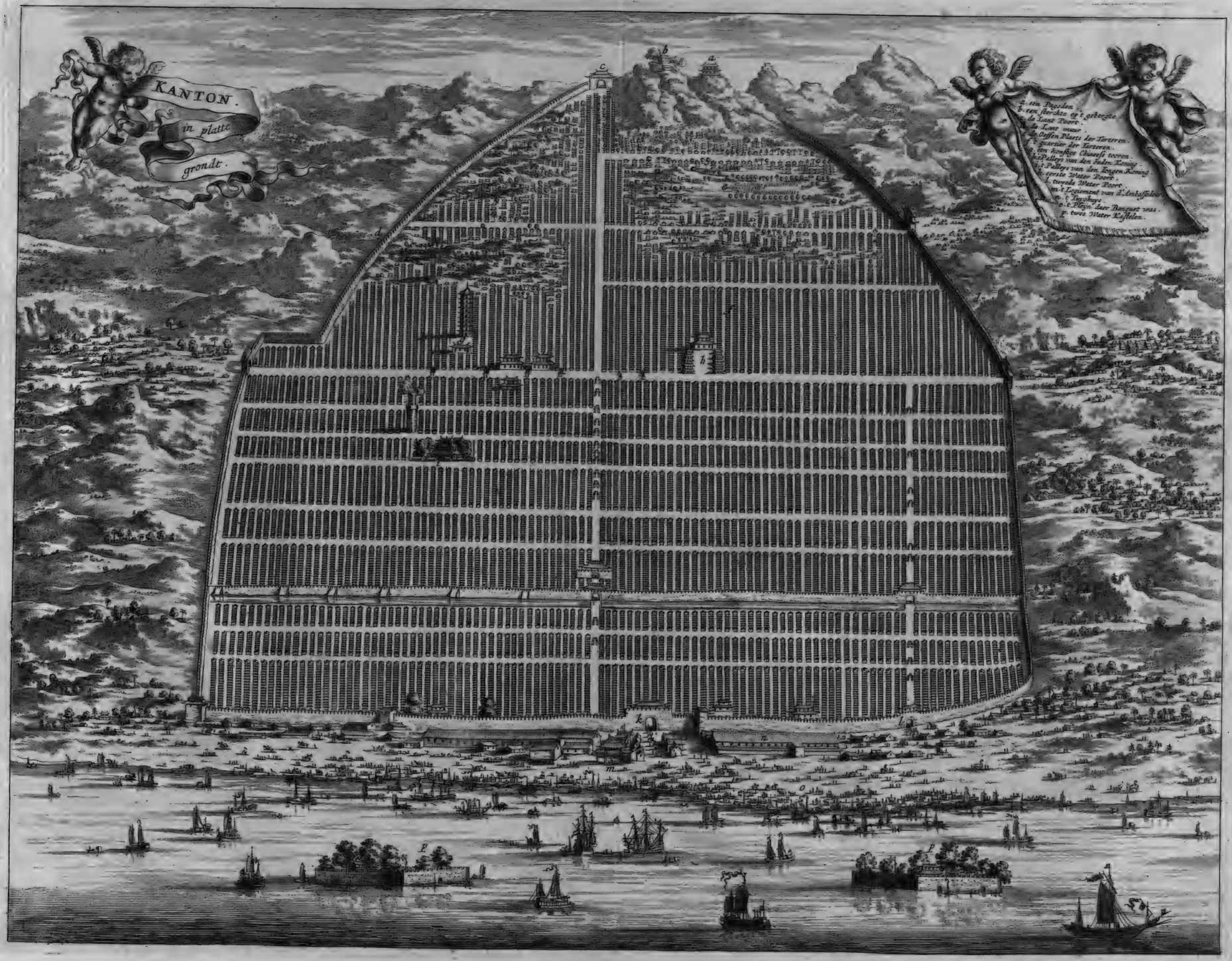
KANTON.
in platte
grondt.
a. ten Paradeu.
b. ten stercke op 't gebergte
c. de Lant Poort.
d. de Leer muur.
e. de Oostin Platts der Tartaren.
f. 't quartier der Tartaren.
g. ten Engelsche Chinese tooren.
h. 't Pallejs van den ouderen Koning.
i. 't Pallejs van den Jongen Koning.
k. 't eerste Water Poort.
l. tweede Water Poort.
m. 't Logiment van d'Ambassadeur.
n. 't Tuyshuys.
o. 't Pijn Laer Banquet huis.
p. twee Water Kasselen.

wel na behooren niet hebben weten te gebruiken. Dewijl evenwel de beleggers meester te velde waren, ontzagenze moeite noch kosten, om de Stadt met het gewelt der wapenen tot opgeven te dwingen. Driemaal gingenze tegen de Stadt ten storm, maar wierden t'elkens, met groot verlies van volk en storm-geweer, van de bezettelingen mannelijk afgeslagen. Dit mannelijk tegenweer-bieden der Sinezen, deed' het beleg op een rond jaar uit komen. En deeden de bezettelingen (die een groote meenighte van krijghs-knechten binnen hadden, en dageliks na hun welgevallen noch meer in de Stadt kregen) zoo vele en verscheide uitvallen op de beleggers, dat die zich endelijk genootzaakt vonden alles op een bof te wagen, en met hun ganssche heir ten storm te trekken, indienze van het belegh niet wilden opbreken, en hun voorgenomen werk vruchteloos doen uitvallen.

Twee Hollantsche Konstapels doen den Tarters in 't beleg groote afbreuk.

Maar onder het geen dat den beleggers den grootsten af-breuk deed', munte uit de gau- en schranderheidt van twee Hollandsche Konstapels, die aldaar Sineesche Vrouwen getrouwt, en zich met der woon daar ter neder gezet hadden. Door het beleid van dit paar volks leden de Tarters aan hunne werken zeer groote schade, 't geen den bezettelingen niet weinigh te stade quam, het overgaan ettelijke maanden deed' verwijlen, en de zege eenen geruimen tijd in de weeghschaal houden. Tot bewijs hier van, gebeurde het onder ander, dat de Tarters op een zekre voordeelige plaats een Schipbrug (om hier door te beletten dat geen bystant noch toevoer meer van beneden na de Stadt zou gebracht worden) over de Revier zochten te brengen, 't gene zy met een groote macht van volk, en zware onkosten endelijk volbrachten, zonder daar in van de belegerden, die op hunne luimen lagen, belet te worden. Na het overbrengen der Brugh over de Revier, wierpenze ter zijden van de Stadt een sterke halve Maan op, om hier van daan deze Schipbrugh veiligh te kunnen beweeren en beschermen. Als deze Konstapels nu gelegentheidt en kans zagen, om tot hun voorgestelt ooghmerk (daar zy lang op geloert hadden) te komen, vielenze met een groote macht van volk den Tarters onverziens op 't lijf, en ontweldigden hen niet alleen de Brugh, maar dreven hen ook uit de halve Maan. Terstont hier op vielen d'uitvallers aan 't breken, scheuren, en slopen, en leiden de Schipbrugh en alle de ponten aan koolen, vernielende alles in korten tijdt, daar de Tarters eenige maanden aan gearbeid hadden. De Tarters endelijk, hoewelze hier dus raauw onthaalt, en in hunne hoop te leur gestelt wierden, maakten, met het donderen uit grove stukken, zoo een wijde opening in de muur (op een voordeelige plaats) datze oirbaar vonden, gelijker en gewapender-handt weder op een nieuw ten storm te trekken. Dewijlze evenwel van de belegerden zoo dikwils, met groot verlies van volk (waar door hun leger niet weinigh gedunt was) waren afgeslagen, en wel wisten dat 'et alzoo ruim in de Stadt als in hun leger met volk omquam, vondenze geraden niet eer opentlijk ten storm te trekken, voor datze eenige van de voornaamste Hoofden in Stadt omgekocht, en zoodanigh eenen verraadt daar binnen gebrouwen hadden, dat hen een wisser uitkomst van stormen deed' beloven.

De Tarters zoeken den Stedehouder van Kanton met gelt om te koopen,

De onder-Koningen, die tegenwoordigh, als wy ons daar bevonden, de heerschappye over dit Landschap voerden, hadden toen het opperste gezag over het Tartersche leger; deze gingen den Stedehouder van *Kanton*, die zich daar binnen bevondt, met hooge beloften aan, en lieten hem deze woorden voor-houden: *Hy hadt te bezeffen in wat uitterste gevaar hy gebracht was, en wat ongeval hem over 't hooft hing. Hy zou de Stadt, zoo hy zich zelven en de zijnen wilde redden, heel goetwilligh overgeven. Deze weldaadt zoudenze hem (dit bekrachtighdenze met hooge Eeden) met een eeuwige vriendschap, hooger Ampt, en veertigh duizent toel Zilvers vergelden.*

dat hen gelukt.

De meineedige en troulooze Sineesche Stedehouder, 't zy hem het hert

te zeer in de hielen zakte, of het gelt en hooge beloften den man bekoorden, overquam (daar hy nochtans de Stadt genoegh konde beschermen, indien hy eer en eed had willen betrachten) met de Tartarische Veld-Oversten, en beloofde hen de Poort, beramende tijt en uure, voor de beleggers open te zetten, gelijk ook geschiede.

De Stadt gaat over.

Het was dan den vier-en-twintighsten van Slachtmaand, des Jaars zestien hondert en vijftigh, als de Tarters by deze gelegentheidt met hun gansche heir in de Stadt stortten, en die in korten tijd afliepen en veroverden, zonder dat de belegerden, hoe sterk in getal datze waren, eenigh weêrstant konden bieden. Want zo dra en waren de Tartarische Ruiters niet in de Stadt gevallen, of zy reden met groote gezwindigheit straat op straat neêr, de gansche Stadt door, om de Sinezen het by-een-verzamelen te beletten. En schoon de Sineezen wel zo sterk van volk waren als de Tarters, zy richten evenwel niet met allen uit, door dienze ongeschikt en zonder orde gins en weder liepen, en meer hun lijf met vluchten zochten te bergen, dan den Tarters (die zich in een goede slagorde hielden, en alles ter neder matsten wat hen tegen quam) met vechten tegenstant te bieden.

Deerlijke moort daar binnen.

't Geheele heir der Tartaren had men nu byna binnen de muren, en het wee in de Stad, gaande 't onderste boven met rennen, rukken, breken, scheuren, slepen, en wegtorssen; en 't gehuil van wijven, kinderen, en stokoude luiden klonk tot aan den Hemel toe. Zulks men van den zes-en-twintighsten van Slachtmaant, tot den vijfden van Winter-maandt niet anders hoorde, als dat yzelijk geschreeuw van *Sla doodt, en verdelgh die wederspannige Barbaren*; en anders niet zagh als moorden en doodslaan. Zommige, die, uit vertwijffeltheit, hunne huit ten dierssten trachten te verkoopen, stelden zich ter weer, maar wierden, als zy niet meer mochten, als visschen gekorven, en langzamelijk gewentelt in een taaie doodt. Een kleen getal geleerde luiden, en Konstenaars wierd te lijve gehouden, en eenige groote en sterke gasten (om tot het overbrengen van den buit gebezight te worden) het leven geschonken. De onder-Koningen en Veld-overssten lieten eerst, op den zesten van Wintermaant, het plegen van dit gruwelik moorden en doodslaan verbieden. En my is aldaar voor de waarheidt van d'Inwoonders vertelt, dat in die weinigh dagen over de tachtigh duizent menschen om 't leven raakten. Andere (waar onder de Jesuyt Martinus, in zijn Boek van den Tartarischen Oorlogh, een is) vergrooten dit getal op hondert duizent, 't welk ik op zijn beloop laat staan; hoewel zulks niemant vreemt zal schijnen, die op de groote meenighte der menschen, die zich voor dezen neêrlaag in de stad bevonden, letten wil. En schoon deze stad dus jammerlijk in dezen lesten oorlog geschonden wiert, zo isze evenwel door de goede voorzorg der onder-Koningen allengs weêr herstelt, en in aanzien geraakt. Op het veroveren van deze vermaarde Stadt, en deze Onderkoningen, paste ik deze Vaerzen:

In Kanton *word het volk beschreenen van twee Zonnen,*
Wiens dapperheit en deugt de groote Faam vermelt.
Zy hebben 't gansche Rijk met Wapens overwonnen,
En d'oude Heerschappy van Tamerlan *herstelt.*

De Gezanten komen weder te land.

Na dat de Gezanten ontrent drie weken aan boort waren geweest, zonder eenen voet in al dien tijdt aan land te zetten, kregenze weêr last om met al hun omslag aan lant te mogen komen, en wierden weêr zeer heuslijk en met groote beleeftheit in hun voorige Logiment ontfangen; maar daar in met een goet getal Krijgs-knechten zo nau bewaart en beslooten gehouden, datze geen vryheit hadden om op de straat te mogen kijken. 26. Sept.

By hen verschijnt een Mandarijn.

Na het verloop van twee dagen quam by hen, uit den naam en van wegen de Onder-koningen, een Mandarijn verschijnen, die, na het afleggen der groetenissen ter weder-zijde, hen voor-

't Koninclijck Bancquet
voor de muur van kanton

A . Den ouden onder Koninck.
B . Den jongen onder Koninck.
C . Den Tou-tang .
D . De twee Ambassadeurs.
E . twee Mandarijns .
F . 's Konings Musikanten .
G . Vijf Koninckljcke Sonne Schermen .

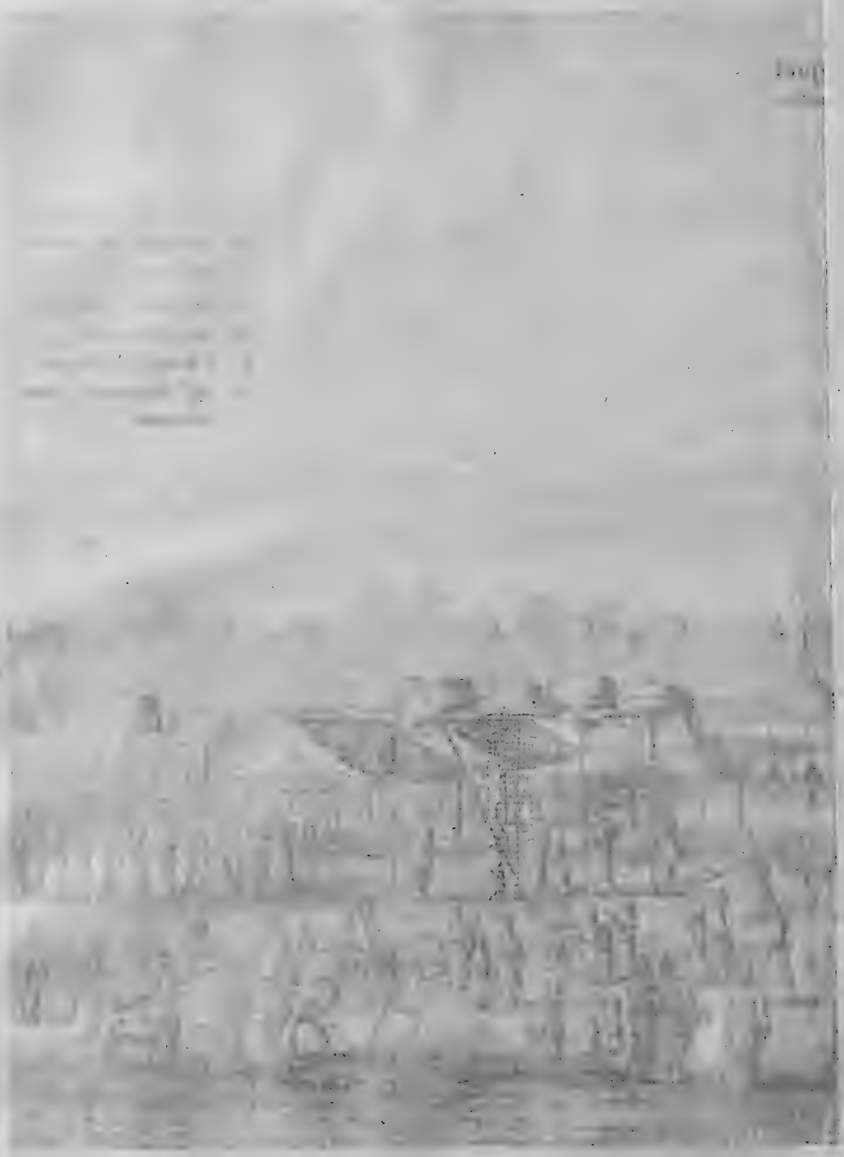

voorſtelde, datze (om tot hun oogmerk in *Sina* te komen) niet minder aan de Rijks-raden te *Peking*, en aan de Regeerders te *Kanton* zouden mogen vereeren en geven, dan 300000. [a] toel ſilvers, zonder de geſchenken (die zy aan verſcheidene andere Mandarijns of Raads-heeren te doen hadden) daar onder te begrijpen. Doch als de Gezanten hem tot antwoord gaven, dat hun meening nochte voornemen niet was, het toeſtaan van den vryen handel in *Sina* te koopen; en beter voor hen was, by aldien zy dat door geen ander middel zagen te weeg te brengen, weder op ſtaande voet uit *Sina* te trekken, ſcheide hy met groot misnoegen van hen, zeggende geenen laſt daar toe te hebben, en dat zy in allen gevalle ordre en nader beſcheid uit *Peking* zouden moeten afwachten.

[a] Een Toel is ontrent 13. zilvere Dukatons.

Als nu de Gezanten, tot voldoening van dezen zwaren en ſchrikkelijken eiſch, dag op dag zeer hart wierden aangemaant, vondenze endelijk raadzaam aan de Onder-koningen te belooven hondert vijf-en-dertigh toel zilvers: doch bevindende dat men hen intereſt van verſchooten penningen begon af te eiſſchen, maakten zy gelaat van te willen vertrekken, lieten de zeilen klaar maken, en eenige goederen weêr ſchepen; 't welk hen door ordre der Koningen belet wiert: met aanzeggen, datze met beide de ſchepen, tot de komſte van nader beſcheid en ordre van *Peking*, blijven moſten.

d'Onder-koningen noden de Gezanten op een koſtelijk Banket.

Maar dewijl'er tzedert dien tijd van de gemelde intreſt niet meer gerept wierd, verleenden de Gezanten van de hondert vijf-en-dertigh toel zilvers een handſchrift; waar in de Koningen zich zoo wel vernoegt hielden, datze ontrent de wooning der Gezanten, buiten de Stad, een overkoſtelijk Banket op den vijftienden van Wijn-maand lieten aanrechten, en hen daar op nodighden en verwellekomden. Op een vlak en effen plein ſtonden, uit laſt der gemelde Onder-koningen, tien koſtelijke en heerlijke Tenten, naar uitwijzing van dit Afbeeltzel, opgerecht, en uitgeſpannen. In den Tent, die hier in 't midden, en, gelijk ook al de andere, rontom open ſtaat, hadden zich beide d'Onderkoningen en den *Tutang* neffens malkandre, op een zeer koſtelijk en kunſtigh gewrocht Tapijt, ter neder gezet. d'Eerſte Tent, die zich aan de linker-zijde vertoont, was verordent voor de Gezanten, en d'ander, op de rechter-zijde, voor de Muzicanten. Daar-en-boven vertoonden zich noch op de hoeken van den Tent der Gezanten verſcheidene Konſtenaars en Speel-luiden, met Bazuinen en andere blaas-Inſtrumenten; die daar op zo een geweldig geraas en ſchor geluit maakten, dat daar door een ieders ooren verdooft wierden. De toeloop van hooge en laege perzoonen (die zich uit nieuwsgierigheidt uit de Stadt en d'omleggende Dorpen hier na toe begeven hadden) was zoo groot, dat de ganſche Stad hier op een ſcheen gedrongen te zijn. De Gezanten wierden met groote pracht en ſtaat door twee van de voornaamſte Mandarijns uit hunne Tent in tegenwoordigheit van d'Onderkoningen gebracht, en, na 't afleggen van heuſche plichtplegingen en behoorlijke eerbiedigheên voor deze Onderkoningen, door de zelve Mandarijns weêr in hunne Tenten gebracht.

Hier-en-tuſſchen quam de Hofmeeſter van den oudſten onder-Koning, door den drang des volks, voor den dag, waar op ieder voor hem plaats maakte, en ter zijde week, een teeken dat deze Man daar geen kleen gezag moſte hebben. Hy had eenen ſchoonen en blaauwen zijden Rok aan, daar op van onderen tot bovenen Draken en andere Landgedrochten met gout geſtikt en geborduurt ſtonden; en om zijnen hals hing een keeten van groote Barn-ſteene kralen. En dusdanigh is de dracht van meeſt alle de Mandarijns en andere Grooten. Ook ſtaat niemant, die van laeger ſtaat is, vry, die kleur en dragt te gebruiken. Deze Hof-meeſter gaf terſtont aan twee van zijne mindre Dienaars, die met meenighte om hem her zworven, laſt, de ſpijze aan te brengen, en op te diſſchen. Hy liet ook voor ieder Majeſteit, als ook voor den *Tutang*, eenen byzonderen Tafel dekken, daar over een koſtelijk en kunſtigh gewrogt

Tafel-kleed van Karmozijn-root Taffata ſpreien, en daar op allerlei koſtelijk-toegemaakte Gerechten, door de Dienaars, die zulks met groote gezwindigheit volbrachten, ordentelijk zetten. Met gelijke gezwindheit wiert daar na ook voor de Gezanten een Tafel gedekt, en daar op allerhande Spijze en Zuiker-werk geſtelt, dat alles op een bezondere wijze zeer aartigh gebakken, en zoo wel-ſmakend was, dat Apitius zijne luſt daar aan zoude geboedt hebben. Op ieder Tafel zag men meer als over de veertigh ſchotelen ſtaan, die alle van Maſſijf Zilver gemaakt, en konſtigh doorwrocht waren, en in ieder ſchotel een gerecht. Middelerwijle wierd'er onder het opdiſſchen, en den ganſchen maaltijd over, zeer zoet op allerlei ſlag van Inſtrumenten geſpeelt, en by beurten, met een zoet geluit van ſchelle keelen, daar onder gezongen, 't welk eenen aangenamen en lieffelijken toon gaf. En om te toonen dat wy ook geene Leerlingen in dat ſtuk waren, en mede met diergelijke Inſtrumenten meeſterlijk wiſten om te gaan, lieten wy voor hare Majeſteiten op de Klavecimbaal ſpeelen, dat haar wonder aangenaam in d'ooren klonk. Het voornaamſte Speeltuig, dat de Sineezen gebruiken, wort gehandelt met de hand-greep op zijde Snaren; want Snaren van ſtaal, koper of pezen, zijn daar te lande niet in 't gebruik. Dit Speeltuig komt wel eenighzins in fatzoen met onze Klavecimbaal over-een, maar loopt boven veel ronder toe, en geeft nergens na zoo een aangenaam geluit. De Guiterne, daar zy ook wonder wel weten meê om te gaan, is by hen zeer gemeen; als meê een ander, datze met de ſtrijk-ſtok handelen. Ook vind men daar te lande een Speeltuig dat in maakzel, doch niet in geluit, niet qualik na een Viool gelijkt. Behalven deze, hebbenze ook een Klaag-Inſtrument, *Zunga* geheeten, daar meê zy de gemoeden der menſchen niet weinigh weten t'ontroeren, en te bewegen. Maar boven al zijn de Sineezen wonder wel afgerecht op het ſpeelen van hunne Klap-beentjes of Klap-houtjes, die zy zoo aartigh en geeſtigh weten te handelen, dat weinigh potzemakers hen dat zullen weten na te doen. Op het geluit van alle deze Speeltuigen, en ieder in 't byzonder, wetenze ook hunne levendige ſtem in 't zingen zoodanigh te paren, en zulk een aangename over-een-ſtemming te maken, dat een iegelijk in 't aanhooren als opgetoogen, en tot ſtommens toe daar over verwondert ſtaat. En in het zingen met de levendige ſtem, zonder andere Speeltuigen daar onder te gebruiken, kunnenze die zoodanigh draien en dwingen, dat de Natuur hen hier meê boven andre volken zonderling ſchijnt begaaft te hebben.

Drank Cha.

In 't begin der Maaltijt wiert aan de Gezanten (gelijk de Grooten, 's lants- en hoogh-getijtelde Heeren aldaar gewoon zijn te doen, alsze iemant op 't heerlijkſt willen onthalen) het Boonen-zop, of zekre drank, dien de Sineezen *Cha* of *The* noemen, geſchonken. Deze drank word van het kruid *The*, daar af wy hier na breder zullen ſpreken, aldus bereid: Zy laten een halve hand vol van het kruid *The* of *Cha* in ſchoon water luſtigh opzieden; by het doorgeklenſte afziedzel, zoo heet alsze dat verdragen kunnen, gietenze warme zoete Melk, ontrent een vierde gedeelte, met een weinig zouts, datze dan met elkandre zoo heet inſlurpen. De Sineezen roemen immers zoo zeer op dezen drank, als de Alchimiſten op hunnen *Lapis Philoſophorum*, of *Aurum Potabile*.

d'Onderkoningen vragen de Gezanten verſcheiden dingen af.

Na het drinken van dezen drank, wierden de Gezanten van den Hofmeeſter genoodigt om te eeten. Recht tegen hen over zaten beide de Koninklijke Majeſteiten, en de *Tutang*, die hen een zeer vrolik en vriendelijk gelaat toonden, en door haren Hofmeeſter zeer naaukeurigh de gelegentheit van ons Holland, den aart van't volk, hunne zeden, manieren, koophandel, regeering, en meer andre byzonderheden t'elckens naerſtigh den Gezanten lieten vragen; waar op de Gezanten met zoodanige beleeftheid en bondige reden antwoorden, dat men merkelijk uit het weezen der Majeſteiten beſpeuren kon, datze daar in ten hooghſten ſcheenen vernoeght te zijn.

zijn. Gedurende de Maaltijd, wenktenze t'elkens den Gezanten toe met hare goude koppen, die zy reis op reis schoon af-veeghden; en noodighden hen hertelijk datze zich vermaken en vrolijk zouden zijn. In 't midden der Maaltijdt lieten de Gezanten aan ieder koningklijcke Majesteit een glas met Spaansche Wijn brengen, die haar zo wel smaakte, datze haren gewoonlijken drank, *Samzou* geheeten, lieten staan, en daar af niet meer drinken wilden. Deze drank *Samzou*, die zeer aangenaam-amper, en zoo liefelijk en geurigh van smaak valt, datze geenzins onze Wynen behoeft te wijcken, word van Rijs gekookt, en meest van groote Heeren daar te lande gedroncken: want de gemeene man drinkt voor zynen daaglijkschen drank het bovengemelde Boonen-zop. En blijkt uit de wel-gesteltenis en gezondheit der genen, die deze dranken drinken, dat 'et gezonde dranken moeten zijn. Beide, zoo wel de *Samzou* als de drank van *The* gemaakt, worden geduriglı warm in-gedronken, zonder men verneemt datze eenige walgingh of onstceltenis veroorzaken; schoon men in tijdt van vrolikheidt by wijlen daar wat te veel van inneemt; gelijk in tegendeel hier te lande gemeenlijk onze Wynen en Bieren doen.

Drank Samzou.

Zonderlinge orde in de Sineesche Dienaars.

Wy stonden alle tot stommens toe verwondert, en als voor 't hooft geslagen, over den pracht en praal dezer Heidenen; maar dat ons noch het allermeeste deed' verwonderen, was de goede orde, die onder dit volk doorgaans gehouden wiert: want zo hooge als laege Dienaars, die tusschen de twee en drie duizent sterk waren, deeden (zonder datze van iemant aangesproken of voortgedreven wierden, zonder datze ergens eenen misslag in begingen, of elkandre beletzel gaven, of in den weg liepen) hunne dingen zoo vaerdigh en knap, dat zulks qualik na behooren met de penne te beduiden is. Men zag eenen iegelijk in alle eerbiedigheit en stilte zich bewegen, en zijn ampt zoo net en onberispelijk verrichten, datze met hunne zeden en manieren by-na de zedighste Europers in orde en gehoorzaamheit verre te boven gingen. In eerbiedige onderdanigheit, en geschikte ordentelijkheit, die men onder dezen zwerm der Dienaars bespeurde, vielen ook eenige 's Konings kinderen, die mede ter Banket verscheenen waren, geenzins te kort: want deze toonden zich hier zoo heusch, wel-gemaniert en eerbiedigh, dat ik noit kinderen zag, daar af meer beleeftheits te verwachten was. Dit bleek onder ander, als aan eenen ieder, van wegen de Gezanten, een glas Spaansche Wijn wierd toegebracht, dat zy met zulk een heusheit en eerbiedigh gelaat aanvaerden, als oit van eenigh Europischen Koninklijken Spruit geschiên kon. Een weinig te vooren, eer de maaltijd geëndight was, en hare Majesteiten van Tafel waren opgestaan, stondenze mede zeer manierlijk op, gingen voorby den Tent der Koningen, vielen met een nedrigh en eerbiedigh gelaat op hunne knien, en bogen met hunne hoofden driemaal na d'aarde.

Eerbiedigheit van de Kinder en der Onder-koningen.

Na dat de maaltijt dus met groote pracht was geëndight, namen de Gezanten, met plicht-plegende plechtigheden en behoorlijke eerbiedigheidt, van hare Majesteiten hun affcheid, bedanktenze op 't vriendelijkste voor de genoote eere, en vertrokken weêr met een statelijk gevolgh (onder 't geleid van zommige Hovelingen, en een groot getal Tartarische Ruiters) na hunne Logimenten, en brachten voorts dien dagh in blijtschap over.

De Gezanten trekken weer na hunne Logimenten.

Op dit Koninklijk onthaal, en ter gedachtenis van dezen bewezen weldaat, voeghde ik deze onderstaande Vaerzen:

Hier bruist een bare Zee van gout en zijde Kleder,
Het blinkende Metaal troist allerhande Spijs.
Apollo *daald gewis, met al zijn Muzen, neder.*
Is dit in 't Heidendom? Wy zijn in 't Paradijs.

Ondertusschen deed' het boven-gemelde handschrift zoodanige werkingen, dat de *Tutang* of *Toutang* over d'aankomste der Gezanten aldaar, by brie-

De Tutang schrijft na het Keizerlijke Hof over de Gezanten.

brieve aan 't Keizerlijke Hof te *Peking* geſchreven had, en laten weten, dat de Gezanten den Keizer hun verbondt quamen aanbieden, en met geſchenken manſchap en hulde doen zouden. d'Onder-koningen ſchreven ook ten tweeden male over deze zaak na 't Hof, en gaven wel duidelijk te kennen, dat d'opgemelte Gezanten aldaar gekomen waren, niet alleen om zijn Keizerlijke Majeſteit te begroeten, maar ook om in het Rijk met hunne ſchepen te mogen handelen, en aldaar als eigen Onderzaten hun verblijf te nemen.

Twee Mandamenten komen van den Keizer, waar by den Hollanders den vryen handel wort toegeſtaan.

Op deze twee brieven quamen, na vijf of zes maanden wachtens, twee Keizerlijke (a) Bevel-brieven. d'Eerſte hield in: Dat de Hollandſche Gezanten, om met zijn Keizerlijke Majeſteit, aangaande de meenighte der ſchepen, by hen in *Kanton* te brengen, en, nopende den tijd van hun komſte, te handelen, met twintigh perzoonen van hun gevolgh, en vier Tolken, zouden mogen boven komen; doch met dat beſprek, dat het overige volk, zonder eenigen handel te drijven, tot de wederkomſte der Gezanten zoo lang te *Kanton* in de ſchepen te verblijven had. Maar de tweede Keizerlijke Bevel-brief was van een aangenamer inhoud; want die luide: Dat zijn Keizerlijke Majeſteit alreê in 't verzoek der Gezanten, te weten, in het toeſtaân van den vryen handel in *Sina*, bewilligt had; doch dat de Gezanten zijn Majeſteit, dien aangaande, in *Peking* moſten komen bedanken. Hier na wierden de Gezanten in een ander groot Huis, bequaam om hunne Waaren daar in te brengen, en te verhandelen, geherberght, en maakten zich voorts gereet tot d'opreize na *Peking*.

(a) Mandamenten.

De Tutang van Herijn komt met verſcheide Vaartuig by de Gezanten.

Op den tweeden van Slacht-maand quam de *Tutang* van *Herijn*, als hy van het boven-gemelde Koninklijk onthaal te lande verwittight was, en de Hollandſche Achtbaarheit, zo veel in zijn vermogen was, met diergelijk onthaal (tot roem des Hollandſchen name) te water wilde verheerlijken, met een aanzienlijk getal van kleene en groote ſchepen, die alle zeer heerlijk met zijde vlaggen en wimpels waren uitgeſtreken, de Revier afzakken, en recht voor het Logiment der Gezanten ten Anker leggen. Hier op begaven zich de Gezanten terſtont in een Sloep, en lieten zig met een aanzienlijk gevolgh aan de Jonk van den *Tutang* voeren, die zeer kunſtigh van binnen en buiten was opgetoit, en met verſcheide byzondere vertrekken voorzien. Dees' brave Heer gebood terſtont, met een

JONGE ONDER-KOONING.

een heusch gelaat en vriendelijk aanschijn, de Gezanten neder te zitten, betoonde in alles dat hunne komste hem wonder aangenaam was, en vroeg hen zeer heuzelijk, en met groote nieusgierigheidt, na alle voorname byzonderheên en gewichtige zaken; waar op hem ook van onzen kant, in alles met beleefdelijke heusheit, in 't kort, zoodanigh geantwoort wiert, dat men uitterlijk aan hem niet als alle teekenen van vernoegen bespeuren kon. Als de Gezanten met een affscheid, vol eerbiedenis, weder na hunne Logimenten waren vertrokken, wierdenze korts daar aan van dien zelven Heer, verzelschapt met een treffelijk gevolg van Edelluiden, achter na geroeit, en met een zeer statelijk verwellekomen in hunne Logimenten geleid. Dees' *Tutang* hier alles bezight hebbende, gaf last dat men ter yl zijnen drank, dien hy met zich in zilvere Massijfsch-fleschen van boort na land gebracht had, binnen in ons Logiment zou brengen. Hier op onthaalde hy de Gezanten met zoodanigh een genegentheit, als of 'er een eeuwige vriendschap tusschen beide deze volken bevestight wiert. Endelijk liet hy zich weder, na 't nemen van een vriendelijk affscheid, aan boort roeien.

Van dezen tijd af, tot den dertigsten van Winter-maant, waren de dingen, die 'er voorvielen, zoo aanmerkens waerdigh niet, dat ik het der pijne waerd zou achten om die te boek te slaan; maar zal alleen verhalen 't geen ons op dezen dag bejegende.

De Jonge Onder-koning trekt na 't landschap Quangsi, om aldaar de muitery te dempen.

Als d'Inwoonders van het landschap *Quangsi* halsterrigh en wrevelmoedigh tegen den Grooten Tartarischen Cham of Sineesschen Keizer aan 't muiten waren geslagen en opgestaan, wierd, om deze opstendige muitelingen weder onder gehoorzaamheit te brengen, en te bedwingen, hier te *Kanton* (dewijl, gelijk te vooren gezeght is, d'Onderkoningen van *Quantung* ook over 't landschap *Quangsi* te gebieden hebben) een sterk heir verzamelt, en daar over het opper-beleid den jongen Onderkoning aanbevoolen; die, als een ervaren en verstandigh Veld-heer, alles, wat zoo een aanzienlijk leger te water en te lande mochte vereisschen, hadt laten vervaerdigen. En dewijl orde gegeven was, dat de macht van 't heir te water zou vertrekken, hadt deze Majesteit langs den oever der Reviere verscheide kostelijke en uitmuntende Paveljoenen en Tenten doen planten, om daar in aan den ouden Koning, en andere voorname Heeren en luiden

van Adel het ſchei-maal te geven, en een ſtatelijk af-ſcheidt van hen te nemen. In 't rijden na den waterkant, beſchreed deze jonge Koning een braaf appel-graauw Ros, en zoo wel hy, als zijn Ros, was met Pijl-koker, Zabel, en ander Krijgs-geweer zoodanigh uitgeſtreken, dat ik het der pijne waerdt acht, dezen Ruiter te Paert, na 't leven afgeteekent, in prent u hier ten toon te ſtellen. De Rok, dien hy aan had, was met Zabel gevoert, en 't ruig na buiten gekeert. Op zijn hooft had hy een roode Muts, daar een Zabele randt van drie vingeren breed om zadt, en achter af (dit gaf de Koninklijke waerdigheit te kennen, want geen gemeen perzoon is geoorloft zulks na te doen) hing een end van eenen Paauwen-ſtaert. Het kleed, daar het Paerd hier meê behangen is, ſtond ſtijf van goudt, en was doorgaans zeer konſtigh met allerlei ſteek-werk geborduurt; diergelijke drie uitmuntende Quaſten, die op de gront inkarnaat-root waren, ſlingerden by den hals van het Paert neder.

Dus koſtelijk toegedoſt, reed hy na de groote Jonk, om aldaar zijn afſcheid te nemen. Dezen aardigen toeſtel van dezen Onder-koning beſchonk ik met deze Vaerzen:

Zoo praald de Jonge Prins te Paerd
met Pijl en Booge,
Wanneer hy 's vyandts macht in 't
vlakke Veld braveert,
En ziet haar ruſtig Heir kloekmoedigh onder d'ooge:
Wie dan zijn eer betracht, die word
haaſt overheert.

Dit ſcheiden wierdt met groote vreugt en ongemeene pracht volbragt; en was eenen ieder der Grooten, na zijnen ſtaat en waerdigheit, in een byzondre Leger-tent geplaatſt, gelijk mede de Gezanten in een byzondere Tent zeer treffelijk onthaalt wierden. Onder dit onthalen en feeſteren quamen de vrienden en gunſtelingen van dezen jongen Prins, die onder een ruim en prachtigh Paveljoen van rood Taffata of Armozijn, op het verdek van een treffelijke Jonk (met een Kovreſol of Zonne-ſcherm van de zelve ſtoffe boven zijn hooft geſpannen) zeer heerlijk zad uitgeſtreken, by beurten, met groote eerbiedenis en beleeftheit, op het nedrigſte afſcheidt nemen, en wenſten hem, dat hy zeeghbaar en in goede gezondheidt weder by de zynen mocht te komen; waar op hy weder eenen ieder zeer heuſſelijk, en met alle teekenen van beleeftheidt op 't vriendelijkſt deed' bedanken.

Den Onder-koning door de Prieſters de Veldtocht afgeraden;

Weinigh dagen voor zijn vertrek, terwijl men noch met het toeruſten des Heirs bezigh was, had deze jonge Onder-koningh aan zyne voornaamſte Prieſters, en verſcheidene Wicchelaars, Voorſpellers, droom- en tekenbedieders (tot welke konſtenarijen de Sineezen zonderling genegen zijn) om raadt laten vragen, wat uitkomſt de Sterren, 't ingewandt der vogelen, en diergelijke dingen (daar uit de Sineeſche Waarzeggers d'aanſtaande dingen te voore ſpellen) beloofden, en of zijn Veld-tocht gelukkigh, dan of de zelve ongelukkigh zou uitvallen. De Wicchelaars, na 't bezien van 't ingewandt der Vogelen, en 't gade-ſlaan der Sterren, gaven den Koning te kennen, datze niet als beduitſelen en voorteekenen van onheil in 't ingewandt der dieren zagen, en dat de dwaal-ſterren den Lande nooit met grimmiger gezicht beſcheenen hadden; zulks zijn Heir-tocht buiten alle bedenken ongelukkigh zou uitvallen. Maar deez' jonge Vorſt, die te vierigh ontſteecken was, en wiens hert in den lyve brande, om zich door de wapenen vermaart te maken, ſtaakte evenwel dezen Veldttocht niet, maar ſloegh alle deze voorſpellingen van zyne Prieſters en Wicchelaars in de wint, en begaf zich, hoewel tegen hen dank, op wegh, en veroverde ook het ganſche Landtſchap voor den Tarter. Tegen zijn wederkomſt hadden zich alle deze Prieſters en Wicchelaars op de vlucht begeven, uit vreeze van den zegepraal van hunnen Veldtheer te verwachten, en hem (dewijl hunne voorzegging valſch bevonden was) onder d'oogen te komen. Hier door ontſtak hy ook zoo geweldigh van toorn, en wierd dit zo qualik by hem opgenomen, dat hy hunne Pagoden of Afgoden-tempels ten gronde

dat by in de wint ſlaat.

liet

liet sloopen, en zommige Beelden aan koolen leggen. Ondertusschen vertrokken wy met de Gezanten weder na ons Logiment, en zagen den ganschen sleep des heirs, dat in een ongelooflijk getal van groot en kleen Vaartuigh bestont, voorby zeilen, om den Onder-koning te volgen.

Af-komst en wedervaren der beide Onder-koningen.

Beide deze Onder-koningen ('t geen hier in 't voorby-gaan staat aan te merken) waren uit doorluchtige Huizen gesprooten, en in de Keizerlijke hooftstadt *Peking* gebooren en groot gemaakt. Wy meenden in 't eerste dat de jonge Onder-koning de Zoon van den ouden Onder-koning was; doch verstonden daar na, dat zy geene bloetvrienden, maar alleen groote vrienden en Vorsten van eenerlei macht waren, en dien beide ook een zelve ramp wedervaren was: want de Sineesche Keizer had hunne beide Vaders (uit wat reden, daar af zou ik met geen zekerheit weten te spreken) doen onthalzen. Deze Zoonen derhalven, om diergelijk onheil, dat hen buiten twijfel meê te beurt scheen te vallen, t'ontgaan, begaven zich op de vlucht na dit landschap *Quantung*, alwaar te dien tijde de Groote Cham met een machtig heir was ingevallen, en alles onder gehoorzaamheit begon te brengen. Wel slaagde hen dit, en zochten zich by deze gelegentheit over hun rampzalig ongeval aan den Sineschen Keizer te wreken. Om dit uit te werken, arbeiden zy vast om aanhang by de Tarters te krijgen, en deeden aan den Grooten Cham, over het ongeval van hunne doorluchtige huizen, hunne klachten, zoekende met een hulp en bystant om de zelve gewapender hant te mogen herstellen. De Cham vond zo veele getuigenissen en blijkstukken van trouheidt in deze Vorsten, dat hy hen beide met hooge en aanzienlijke waerdigheden beschonk; te weten, den oudsten verheerlikte hy met den eertijtel van *Pignowan*, en den anderen met den eernaam van *Synowa*; 't welk by de Sineezen namen van de hooghste en aanzienlijkste Ampten zijn, die in 't Rijk te bekleeden zijn. En zodanige hooge Ampt-luiden heerschen en gebieden aldaar te lande byna met gelijke macht en gezag over eenige Landschappen, als de Vicerois of Onder-koningen in Europe. Dat deze strijdbare Vorsten zich over het ongelijk en den val van hun doorluchtige Huizen, die hen en hun Vaders te beurt was gevallen, tzedert dien tijd gewrooken, en den Sineezen dit wel dubbelt betaalt hebben, is wel te gelooven; gemerkt men in dit landschap *Quantung*, op zommige plaatzen eenige mijlen weegs, over puin van kalk en steen reist, en niet weet of aldaar Dorpen of Steden gestaan hebben, daar deze plaatzen te vooren doorgaans vol neering-rijke Steden en volkrijke Dorpen lagen. Zo verschaffen ons ook de Heidensche volken lessen en leerstukken! te weten, dat Koningen en Vorsten zich in het verongelijken van Manhaftige zielen, en luiden uit Adellijken bloede gesprooten, te matigen hebben.

De Gezanten gaan na 't Hof van den ouden Onder-koning.

Middelerwijle bleven wy alhier, zonder iet meerders of aanmerkenswaerdigh te verrichten, aan den kant van zes weken stil leggen: want het Jaar van zestien hondert vijf-en-vijftig had niet alleen de ronde gedaan; maar van het volgende waren alreê, eer dit volgende voorviel, byna twee maanden verstreken. Dan zoo dra en brak de twee-en-twintighste van Sprokkelmaand niet aan, of de Gezanten gingen (na voorgaande beraadtslaging) gehoor, en brieven van vry-gelei aan den ouden Onder-koning, niet tegenstaande hy met zeere ogen gequelt was, verzoeken, om hunne opreize na *Peking* voort te zetten. Ieder ging op een Paert zitten, en reden zo, verzelschapt met den Mandarijn *Poetsienfin*, en den ouden en nieuwen *Heitou*, na 't Hof. Wy, hun gevolgh, wierden belast, in goede orde, met zijd- en hand-geweer voorzien, op 't statelijkste voor uit te treden. En na dat de brief, door den Heer Generaal Johan Maatzuiker aan den Onder-koning geschreven, door hem ter loop overgegeven, en voorts aan den ouden *Heitou* gegeven was, om door den zelven aan den Grooten Heer behandight te worden, met ontschuldiging van dat zijn Majesteit de zelve niet mocht aanvaerden, voor aleer de Ge-

zanten zijn Keizerlijke Majesteit in *Peking* begroet hadden, begaven zich de Gezanten, alsze daar wel ontfangen waren, en een affcheid, vol eerbiedenis, genomen hadden, met hun gevolg na het Hof van den vertrokken jongen Onder-koning, om ten minsten voor zijnen Koninklijken Troon, die in de voor-zaal van 't Hof zeer çierlijk opgestelt, en met een Tygers-vel overtrokken was, na 's lands gebruik teekenen van eerbiedigheit te toonen. Van daar vervoeghden zy zich by de Moeder van dezen jongen Onder-koning; dog als deze Tartarische Vrouw hen met de boven-gemelde Mandarijns vergezelschapt zagh, (die zy niet wel zetten mocht, om dat 'et Sineezen waren) quam zy niet te voorschijn. Voorts begaven zy zich na den *Tutang*, die een doodt-vyand van den Nederlandschen Staat scheen te zijn; want hy liet hen onverhoort weêr wegh gaan, met aanzegging, dat hy hen voor hunne genomen moeite deed' bedanken. Endelijk trokken de Gezanten hier van daan, noch al in de zelfste orde, na het Huis van den Keizerlijken Commissaris, die aldaar een kleene wijle te vooren uit *Peking* was gekomen. Hy liet de Gezanten door de middelste en hooghste Poort van zijn Hof binnen komen, en had een bonte muts op, daar een Zabele rand om zat; zulks hy beter een Sinees als Tarter scheen te zijn. De Gezanten wierden na de rechterzijde van de plaats geleid om te zitten; middelerwijle ging de Tolk, met neêrgebogen knien, zeer eerbiedigh voor hen zitten, en zeide alles wat hem van de Gezanten belast wierd te zeggen; waar op deez' groote Commissaris, gebruikende weinigh woorden, met een beleefde stemmigheit, en gelaat vol eerbiedenis, zeer deftigh op antwoorde. Voorts hield hy zich zoo stijf en onbeweeglijk, als een tweede Nyleus, toen Perseus hem, met het toonen van het hooft van Meduza, in een steen deed' veranderen. Alle zijne Dienaars, die een groot getal uitmaakten, en aan de linker-zijde geplaatst stonden, waren op het winken zijner wijnbraauwen (want met woorden belast hy hen niet met allen) zoodanigh afgerecht en geleert, dat alles zonder spreken toeging. Na dat de Gezanten op 't eerbiedigst een vriendelijk affcheid en verlof van te vertrekken van dezen grooten Commissaris genomen hadden, wierdenze hier van daan met onzen geheelen sleep en trein in zeker Huis, dat dicht aan de Stads muren stondt, gebracht; alwaar verscheide groote Mandarijns dageliks de Gezanten gingen bezoeken, en met hen over verscheiden dingen, van kleen belang, in mond-gemeenschap traden.

De oude Onder-koning geeft den Gezanten het Scheimaal in zijn Hof.

Op den zeven-en-twintighsten der zelve maandt wierden de Gezanten, uit last van den ouden Onder-koning, (als hy verstaan hadt dat alles na behooren tusschen zijnen Opper-Commissaris was afgehandelt,) van hem in zijn Hof, om 't Scheimaal t'eten, genodigt. De Galderyen, Wandel-plaatzen, Zalen, en andre vertrekken van dit Hof waren zeer konstigh en net gebouwt, en met allerlei vonden van overdaat zeer prachtigh verçiert; doorgaans zagh men ook alle de Galderyen met allerlei slagh van Oorloghs-tuigh, dat een wonder om te zien was, behangen. De Koning, om dit onthaal des t'aanzienlijker te maken, had meê op dit Scheidmaal de voornaamste Majestraats-Perzoonen; of Mandarijns van *Kanton*, laten noodigen. Deze wierden alle op een kostelijk en kunstigh gewrocht Tapijt, op een lange ry, ieder na zijnen staat en gelegentheit, vlak op de vloer neder, neffens elkandre, geplaatst. In 't inkomen aan de rechter-hand, namen de Gezanten, met hun gevolgh, hunne zitplaatzen, en recht tegen over de Gezanten zat zijne Majesteit alleen, met het aanzicht na hen toe gekeert, op een brede en vierkante Zit-bank, die met een kostelijk kleed (gelijk in de volgende Prent vertoont wort) overdekt was. Het kleed, dat zijne Majesteit aan hadt, was geel op de gront, en doorgaans geborduurt met goude Draken en diergelijke Landgedrochten. Het topje van den Paauwe-staert, die hem achter van de Muts af-hangt, en den gemeenen man verboden is te dragen, geeft by deze volken den Koninklijken staat en

't Conterfeytsel vande OUDE ONDER-KONING.

en achtbaarheit te kennen. De kralen van den Keeten, die hem hier om den hals hangt, waren van wit Barnsteen gemaakt, die by de Sineezen in groote waerde gehouden wort; invoegen deze steen, om haar dierte en kostelijkheir, daar te lande voor den gemeenen man geen dracht is. Voorts had hy aan zijnen duim eenen Yvoren Ring zitten, een teeken, mijns bedunkens, der Tartarische manhaftigheit: want deze volken gebruiken een Ring, tot bescherm van hunnen duim, in 't aanhalen en spannen der Booge.

Gedurende de Maaltijdt, die met groote pracht toeging, speelde en troetelde zijne Majesteyt met zijn liefste kinderen, die hem zeer minvalligh en lieftaligh wisten te vleien en te liefkozen, klimmende hem by wijlen tot boven op zijne schouderen. Het waren alle zeer schoone en lieftalige Schepzelen, en staken in zeer kostelijk en koninklijk gewaat; d'oudste van hen allen (want zy waren negen in 't getal) mocht nauliks vijf jaren halen. Een teken, zou men zeggen, datze van geen zelfde Moeder (indien 'er geene Tweelingen onder liepen) waren voortgekomen. De Tolk verhaalde ons, dat deez' oude Onder-koning veele getrouwde Vrouwen onderhield, en by de zelve tegenwoordigh zes-en-vijftigh levendige kinderen had. Dit onthaal dus in alle min en vriendschap volbracht zijnde, namen de Gezanten op 't eerbiedighste en met een dankbaar gelaat hun affscheid, en begaven zich voorts, wel vernoeght, in goede orde weder na hun Logiment.

Tot teeken van een dankbaar herte, en ter eeuwiger gedenkenis van dit treffelijk onthaal, paste ik op dien braven Heer, en voortreffelijken Vorst, die hier na 't leven, zo als hy ter maaltijdt zat, staat uitgebeeld, deze onderstaande Vaerzen:

Hier ziet ghy de gestalt, het aanschijn, en het weezen,
Waar op den Grooten Cham zijn hoope heeft gestelt:
Maar 't glori-rijk Gerucht, van ieder-een geprezen,
Passeert de Kunst, en 's tijts ontzachelijk gewelt.

Tegen den volgenden dagh waren alle deze zelfde Heeren (als of *Kanton* het zich tot roem wilde rekenen

De Gezanten worden by den Secretaris van den Onder-koning onthaalt.

de Gezanten wel onthaalt te hebben) op diergelijk Scheid-maal in het Hof des jongen Onder-konings zeer hertelijk genoodight. En schoon deze Onder-koning (als boven vermaant staat) na *Quangsi* was vertrokken, om aldaar den vervallen staat en luister van zijnen Heer en Meester, onder dien opstandigen hoop, in hunnen ouden glans te herstellen; zoo was niet te min zijnen Secretaris last gegeven, de Gezanten op 't heerlijkste t'onthalen. En zeker, deez' Heer liet ook niets achter weegh, dat eenighzins zijnen plicht betrof: want behalven het onthalen met allerlei kostelijke gerechten, en geurige dranken, wierd'er een Schouspel van nagebootste wilde Dieren (dat wonderlijk om te zien was) na de maaltijd aangerecht, en vertoont. Te weten, ettelijke Tooneel-speelders (rapze gasten) hadden zich in Leeuwen, Tygers, Luipers, en andre wreede en wilde dieren-vellen gesteeken; en wisten der zelver gebaeren, tred, geluit, en manieren zoo natuurlijk en levendlijk na te bootzen, datze den gaauwsten (indien hy geen kundtschap van dit bedrog gehad had) lichtelijk daar inne zouden hebben bedrogen. Dit vervaerlijk gespuis quam zoo schrikkelijk op elkandre toe-schieten, wist haar muilen zoo yzelijk op te speeren, hare scherpe klauwen elkandre zoo vinnigh in de huit te zetten, en daar op zoo een naar geluit te maken, dat een ieder over dien nageboots'ten zwier tot stommens toe verwondert stont.

Spel van nageboots'te wilde Dieren.

In de binnen-zaal, ter plaatze daar de maaltijd geschiede, was een zeker venster; hier voor quam de Moeder des jongen Konings reis op reis zich ter sluip vertoonen, en zag het gedoen harer gasten met een lustigh en fier gelaat over en weder over. Zy was, na de Tartersche wijze, zeer net gekleed, en heerlijk uitgestreken; scheen kleen van gestalte, tenger van lijf en leden, bruinachtigh van verruwe; maar van gelaat zeer minvalligh, en vriendelijk te zijn. In het inkomen, eer wy ter tafel gingen zitten, vonden wy voor haar eenen çierlijk-geschilderden stoel staan, daar voor wy, ter eere van deze groote Vrouw, zeer beleefdelijk alle eerbiedigheidt betoonden; desgelijks deden wy nu ook ten einde der maaltijdt. De groeteniissen en plicht-plegingen ter wederzijde afgelegt zijnde, gingen de Gezanten weder te Paerde zitten, en keerden na hun oude Logiment.

De Gezanten maken zich gereet om van Kanton te trekken.

Als nu de zaken der Gezanten te *Kanton* dus eenighzins na wensch waren uitgevallen, en zy van den ouden Onder-koning, en andere Majestraats-Perzoonen in *Kanton* hun affscheid genomen hadden, en met brieven van vry-gelei na behooren voorzien waren, sloftenze ook niet, om op het spoedighste hunne reis na *Peking* te vervorderen. Deze reize geschiede te water, langs de Revieren, tot ontrent vier mijlen aan de stadt *Peking*, uitgezeid daar zy te lande over 't gebergte *Namhung* trokken. De Gezanten huurden een aanzienlijk Vaartuig voor zig zelven, en bequamen noch ontrent vijftig andre Vaartuigen van de Stadt, op 's Keizers kosten, daar in de geschenken, 't gevolg, en al ons omslag overgevoert wierden. En dewijle men ongeraden vond, met onze zware schepen de Revier hooger op te steeken, lieten zy die, tot onze wederkomst, met een gedeelte van ons volk bezet leggen, onder het bevel van den opper-Koopman François Lantsman; maar 't overige volk wierd'er uitgelicht, om zich op de reize daar van te dienen. Zeker Mandarijn *Pinxenton*, (die ons, als te voren verhaalt is, onder den naam van den ouden *Heitou*, van *Heitamon*, door last van den Onderkoning, na *Kanton* bracht,) had nu meê, uit last van den *Tutang* van *Kanton*, over deze ganssche Vloot en nasleep het opperste bewint; doch waren hem tot mede-hulpers, (behalven de genen die te vooren noch eenmaal, ter zake van de Hollanders, na *Peking* gezonden waren geweest) van wegen den ouden en jongen Onder-koning, noch twee Mandarijns bygevoegt. Boven de Roeiers, Trekkers, en ander Bootsvolk, was deze Vloot (die ontrent vijftigh Vaartuigen sterk was) noch bemant met een goet getal Tartarische Krijghs-knechten, daar over twee voorname Perzoonen,

nen, om dezen trein des te bequamer tegens alle gewelt en overlast te mogen beschermen, en ons vry en veiligh na *Peking* te geleiden, het opper-bevel hadden. Zoo dra de Gezanten al hun reis-tuigh en geschenken te scheep hadden laten brengen, en in de Jonk, die voor hen reedt gemaakt was, getreden waren, lietenze terstont de Prinçe-vlagh boven van de steng afwaien, en door hunne Trompetters het aaloude en vermaarde lietje, *Wilhelmus van Nassouwe, &c.* lustigh opblazen, dat de lucht daar af weergalmde. Daar wierden ook eenige Postboden ('t geen in *Sina* een gebruik is) voor uit gezonden, om de Majestraat van Stadt tot Stadt van de komste der Neêrlandsche Gezanten te verwittigen; met last, dat men hen wel en beleeft had t'onthalen, gelijk ook op de geheele reize, tot in de Keizerlijke hooftstadt *Peking*, geschiede, als uit het vervolgh der Reize blijken zal.

De Gezanten trekken van Kanton, 17. Maart.

Wy staken dan met de Gezanten, en ons gansche gevolg, den zeventienden van Lente-maandt, van de hooft-stadt *Kanton* af, en wrikten en roeiden de Revier *Tai* op, dicht langs den oever van de Stadt heenen, daar de zelve haar zeer heerlijk opdoet, en een schoon verschiet geeft. De Stedelingen, die zich op ons afvaren by duizenden op en onder de wallen vertoonden, wenschten ons zoodanigh geluk en behouden reize, met het lossen uit 't grof geschut en handbussen, dat de lucht in de lichte brant scheen te staan, en d'aerde daar af daverde en dreunde.

Als wy deze groote en brede Revier een end' weeghs dus met roeien waren opgevaren, verlieten wy deze Revier, en sloegen een andre Revier (die een tak of arm van deze groote Revier is, en in haar rechter-zijde komt storten) Noortwaarts op. De Sineezen noemen dezen arm *Xin*, maar d'Europers d'Europische Revier.

Komen in 't Dorp Sahu.

Wy hadden dien dag zo veel weegs gespoet, datwe met het vallen van den avondt het aan zeker Dorp brachten, S A H U geheeten. Dit Dorp, hoewel het niet zeer groot en vermaart is, vertoont zich zeer çierlijk en vermakelijk, en is ontrent zes uuren van *Kanton* gelegen. Het leidt in een vruchtbare vlakte, en is rontom met geboomte, heuvelen, Rijs-akkers, en andere vruchtbare en weelige Lantsdouwen omringt. Men vind in het zelve, na gelegentheit der plaatze, verscheidene vry groote gebouwen, hoewel de meeste gemeene Boere-huizen zijn.

zijn. De meeſte luiden, die dit Dorp bewonen, zijn Zij-wevers, die hier jaar in jaar uit een groote meenighte van allerlei Zijde ſtoffen (dat een groote neering in dit Dorp veroorzaakt) bereiden en weven. Wy bleven hier den ganſchen nacht over met al ons Vaartuigh ſtil leggen, en voeren hier toen, zoo dra de Zon het Aartrijk quam beſchijnen, weder van daan.

Den negentienden quamen wy met veel zukkelens voor de ſtadt

Komen te Xanxui.

XANXUI, (de elfde kleene Stadt van de hooftſtadt *Kanton*, en

19. Maart. ontrent hondert en vijftigh *Ly* van de zelve hooftſtadt gelegen,) ten Anker.

Eer het werk meerder aanwaſt, zal ik in 't kort dit woord *Ly*, dat een gemeene Sineeſche maat beteekent, en wy doorgaans in onze Reize in 't afmeeten der Plaatzen zullen gebruiken, uitleggen. Een *Ly* dan ſtrekt zich, na 't zeggen der Sineezen, zoo verre als men de ſtem van een menſch kan hooren, wanneer hy op 't vlakke veld, en by ſtil en klaar weder luits-keels roept. Andere rekenen *Ly* ruim zoo groot als een ſtadië, een ſtadië gerekent op hondert en vijftigh ſchreden; van welke ſtadiën twee-en-twintigh een gemeen Duitſche mijl uitmaken.

Deze Stadt leidt op de rechter-zijde der Revier, in een luſtigh en zeer vermakelijk Dal, en is rontom aan de lant-zijde omringt met zeer aangename heuvelen en bergen. Zy munt in grootte niet zeer uit, maar overtrof eertijts in volkrijkheit en neering meenigh groote Stadt. Dezen ganſchen weg waren wy, nu met roeien, dan met trekken, tegen ſtroom opgevaren; 't welk de Sineezen en Tarters, die zich tot dezen arbeidt lieten bezigen, zoo moede en madt had gemaakt, dat 'er beſlooten wierd, een weinigh te vertoeven, om deze luiden hunne vermoeide leden wat te laten uitruſten, en verfriſſchen. De Majeſtraat der Stadt liet den oever der Reviere met twee Vendelen Krijgs-knechten bezetten, om de Gezanten te verwellekomen, en op 't heerlijkſte t'onthalen. Zy boden de Gezanten ook eenige kleene geſchenken voor de Keuken aan; dan alzoo de Gezanten verſtaan hadden, dat zulks alles op 's Keizers rekening geſtelt, en hem daar voor wel tien-maal zoo veel in rekening gebracht wierd, vondenze goet, de zelve, zo wel hier als op andre plaatzen, daar hen zulks mochte te vooren komen, met alle beleeftheidt en heuslijk af te ſlaan. Hier op begaven wy ons ook te lande; en dit was d'eerſte reize, dat wy onze

Ten-

Tenten een weinigh buiten te Stadt, aan den oever van de Revier, in een open en vlak veldt hadden uitgespannen. De Tarters, die dezen tijd niet vergeefs noch leedigh wilden laten voorby gaan, maar ons met hunne vreemde manieren van oeffeningen en speelen onthalen en vermaken, vertoonden hier, om strijd, met hunne Wapen-oeffeningen, verscheide aangename en aartige Spiegel-strijden.

Vaerdigheit van zekren Tartarischen Hopman, in't schieten met de Boogh.

Onder ander wist zeker Hopman met Boogh en Pijl zoo wis en vaerdig om te gaan, dat hy op de lengte van zes-en-vijftigh treden, driemaal achtereen, door een wit, zoo groot als een palm van een handt, kon schieten, (daar door hy ook zekre prijs gewon, die de Tarters voor de Schutters hadden opgehangen,) zonder eens te missen. Ik acht het niet ongerijmt te zijn, dezen uitheemschen en vreemden zwier van schieten, en waar in datze van d'onze verscheelt, hier met weinigh woorden aan te wijzen. In plaats wy de pees van onze Flits (want diergelijke Bogen gebruiken de Tarters daar te lande voor hunne gewoonelijke Wapenen) recht op ons oogh aanhalen, en onze Pijlen regel-recht op het doelwit laten afloopen, zoo bewegen deze volken de Flits gedurigh in de kromte, boogs-wijze, van onderen na bovenen; en dezen booghs-wijzen zwier wetenze in hare nette vereischte kromte, met niet te hoog te rijzen, noch te laeg te dalen, zoo net te bestieren, datze daar in onze wiste Schutters te boven gaan, en veel wisser het doelwit treffen, als wy met de Boog stil te houden, en recht uit te mikken. Ook zullenze in 't mikken op de rechter- of linker-zijde, veel minder mis schieten, dan andre volken.

De Secretaris van den ouden Onderkoning vertrekt van de Gezanten, en geeft een Scheidmaal.

Als de Secretaris des ouden Onderkonings (die, meerder veiligheits halven, en om dezen tocht zoo veel te grooter aanzien te geven, dus verre ons verzelschapt had) dien volgenden dagh weêr na *Kanton* moste keeren, noodighde hy de Gezanten des avonts te vooren op een inkostelijk en heerlijk Scheid-maal. En hebbende hen in alle min en vriendschap dus heerlijk onthaalt, nam hy daar op een af-scheid vol eerbiedenis, wenschte hen veel geluks en heils op hunne reis, en vertrok des anderen daags weder na *Kanton*. Wy, in tegendeel, maakten alles weêr gereet, en zetten, met goet en bequaam weder, onze reize weêr voort de Revier op nae bovenen; doch gingen zeer langhzaam voort, dewijl wy ons tegen stroom, met een goet getal volks, mosten laten optrekken: want hier begint de Revier enger te worden, en ontfangt in haren boezem vele Beeken en Watervallen uit het omgelegen gebergte; waar doorze ook met veel grooter gezwint- en snelheidt haren loop voortzet, dan om laegh, daar zy breder en meerder ruimte heeft. Om dan tegen dezen snel-gaanden en gezwint-af-schietenden stroom met eenig zwaar Vaartuig opgetrokken te worden, daar aan is geen kleene arbeid en moeite vast, en kan zulks nauliks dan met een groot getal arbeids-volk volbracht worden.

De Sineezen worden jammerlijk geplaagt.

Hier zagen wy, helaas! in welk eenen deerlijken en jammerlijken staat de Sineezen door dezen lesten Oorlogh vervallen waren: want in dit trekken moeten zy, de minste Tarters, als lijfeigen slaven, ten dienste staan; en worden, zonder aanschouw van jonge of oude perzoonen, erger als beesten, in de trek-lijn gespannen, om hun Vaartuigh tegen stroom de Revier op te trekken. Dikwils zijn de trek-wegen, die zy langs den oever gemaakt hebben, zoo eng, oneffen en steil, datze, by aldienze daar af quamen te schieten, gevaar zouden loopen van den hals te breken. Dikwils trekkenze ook tot den middel toe in 't water, daar in zy evenwel weinigh verschoont worden, maar moeten met het natte lijf al hygende en zwoegende voort; der maten datze dikwils den geest geven, en in de lijn neder zygen. En gebeurt'et dat iemant door flauwhartigheit wat te traag in 't trekken valt, en zijne krachten hem bezwijken, daar zit terstont een Tarter (die in een paar dikke en grove Laerzen steekt) achter her, en tout'er met een stuk houts, zonder eenigh meêdogen, lustigh op. En hoe men hooger op komt, hoe deze arme menschen dezen ramp meerder onder-

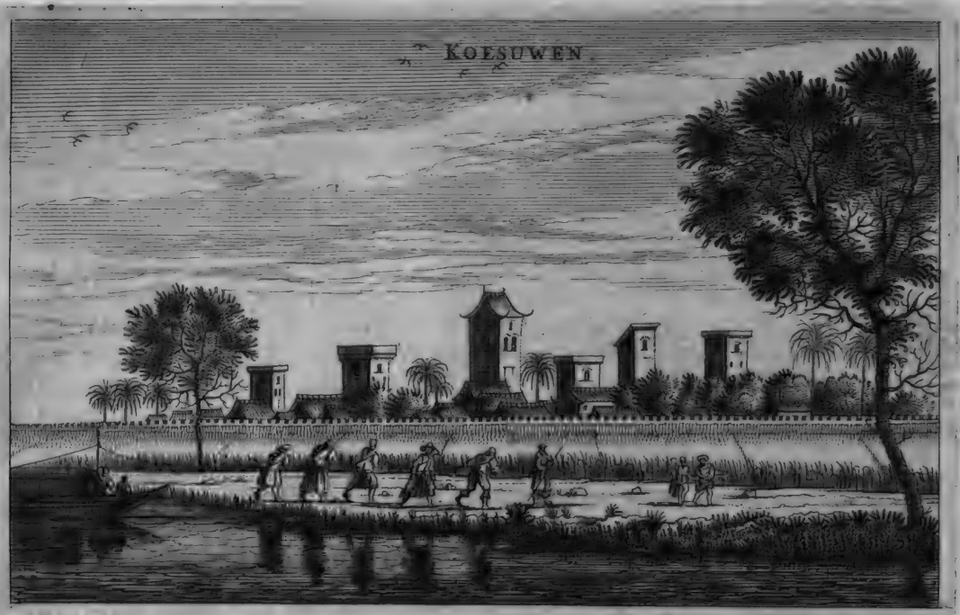

worpen zijn; maar nergens worden ze ellendiger geplaagt, als in het volgende gevaarlijke en steile Geberghte van *Sang-won-hab*; waarom hier ook misschien geene menschen willen of durven woonen: want wy zagen daar alleen maar een arm Dorpje, dat zoo ellendigh gestelt was, dat 't et hierom alleen aanmerkens-waerdig was. En allermeest was dit aan de Inwoonders te bespeuren, die 'er zoo jammerlijk en deerlijk uitzagen, dat de manlijkste herten zich daar over zouden ontfermt hebben. Om dezen staat en arbeidt van deze ellendige luiden des te duidelijker uit te drukken, schertste ik de zelve onder 't trekken, na uitwijzen van deze boven-staande Prent, na 't leven af.

Deerlijke ramp en onverzettelijke hertwee voor deze ellendige menschen, die in hunne vaderlijke gewesten en eertijdts weeligh-bloeijende Landtschappen dus ellendigh met allerlei vonden van de bitterste en onverdragelijkste wederwarigheden en smerte geplaaght en mishandelt worden.

d'Aal-oude Grieken en trotze Romainen, die eertijdts zoo veel werelts af-liepen, hebben noit hunne overwonnelingen en ondergebrachte volken met zoo veel jammernissen, en den oogen onverdragelijke ellenden gefoolt en geteest, of deze ruwe en onbarmhartige Tarters (van wien deze gewesten in den laatsten inval zo jammerlijk mishandelt, en by-na alle Steden, Dorpen en Vlekken tot den gronde gesloopt, en tot puin-hoopen en nestel-plaatzen der Vogelen en wilde dieren gemaakt zijn,) hebben hen hier in niet alleen gelijk geweest, maar ook zeer verre te boven gegaan.

Het wordt by eenen ieder voor de aller-gevoelijkste en grootste ellende en droefheit gerekent, dat schat-rijke en wel-gegoede luiden, door hunne vyanden in den Oorlog van hunne landt en goederen gejaaght, het Vaderlandt moeten derven, en buiten 's landts in arremoede en ellende zukkelen en omzwerven. Maar met hoe veel te grooter en zwaarder wonde van wee en hertzeer deze ellendige en bedrukte menschen (die in hun eigen Vaderlandt dus onlijdelijk afgemartelt worden, en zich uit hunne goederen vinden gezet, en andere in 't bezit der zelve gestelt zien) in hun herte gekorven worden, kan een iegelijk by zich zelven genoegh afmeeten.

Op

Komen te Sanyuum. 28. Maart.

Op den een-en-twintighſten dezer, na de nacht byna ten halve was verlopen, quamen wy met onzen ganſchen ſleep aan het Stedeken

SANYUUM. De Majeſtraat van deze plaats quam ons met eenig vaartuig te gemoed varen, en begroette en verwellekomde ons zeer vriendelijk. Zy booden ons eenige geſchenken voor de Keuken aan, die om de bovenverhaalde reden niet wierden aangenomen. Deze plaats is niet zeer groot, maar kleen in 't begrip, ontrent twee hondert en twintigh *Ly* van het bovengemelde *Xanxui* gelegen, en was eertijts, dewijl het zeer gelegen aan den oever van de Rivier leidt, zeer nering- en volkrijk. In dezen leſten Oorlog hebben de Tarters, dat ruwe volk, dit Stedeken ellendigh vernielt, geſloopt, en byna tot een puinhoop gebracht. Dit lot, van dus jammerlijk en ſchendigh, als een tweede Troje, verwoeſt en geſloopt te worden, viel byna alle uitſtekende doch klene Stedekens en hare Inwoonders, die tegen de onwederſtanelijke macht der Tarters niet op mochten, te beurt.

Hier waren onze Trek-luiden afgemat, en begaven zig derhalve wederom na huis; wy zagen terſtont weder na andere Trekkers uit, en kregen die des anderen daags, om ons verder tegen ſtroom, de Rivier op, en langs den ſteilen en klippigen kant van het wonderlijke Geberghte *Sang-won-hab* te trekken. Teffens, zoo wel het Stedeken als deze ſteile en vervaarlijke bergen, daar ontrent gelegen, teekende ik, om mijne lants-luiden deze Sineeſche zeltzaamheden, en den aart en de eigenſchap van dit Geberghte des te duidelijker bekent te maken, na 't leven af. Munt iets in ganſch *Sina* uit, is 'er iet uitſtekens in dit ganſch geweſt te vinden, dat verhalens en beſchrijvens waardig is, zoo is het dit Gebergt van SANG-WON-HAB, dat zijne ſteile en Hemel-hooge toppen ter wederzijde zoo hoogh na de wolken ſteekt, dat de wegh beneden duiſter valt, en van 't licht des hemels niet kan beſchenen worden. Aan den kant van dit eenzame en ongangbaar gebergte ziet men noch een Afgoden tempel of Pagode ſtaan: een wonder kunſtig en aartig maakſel is deze Pagode, en zoo net, (want diergelijke Pagoden op 't koſtelijkſte toe te maken, daar aan laten zich deze verdoolde menſchen wonder veel gelegen leggen, en meinen dat hier in al hun heil en welvaren gelegen is) naar lants wijze geſticht, dat kunſt en natuur bei-

Gebergte van Sang-won-hab.

de hier hant aan 't werk ſchijnen geſlagen te hebben. Wonderlijke en zeltzame dromen ſtoten ook deze Sinezen, hier te lande, nopende den Afgodt, dien deze Heidenen op dezen Altaar offergiften brengen en aanbidden, uit hunnen kruin. Want d'Inwoonders drijven ſterk, en zijn met zoodanig een valſch gevoelen ingenomen, datze voor vaſt geloven dat deze Af-godt, in 't midden van eenen zekeren nacht, aldaar (zonder te weten van waar,) gekomen zy, en door verſcheidene duidelijke teekenen den Ingezetenen bekent gemaakt had, datze hem deze Pagode ſtichten, daar op offergiften brengen, en eeren en dienen zouden. Men klimt na deze Pagode (die, gelijk gezegt is, dicht aan den oever van deze Rivier, en aan de kant van dit eenzaam gebergte geſticht ſtaat) eerſt by trappen op, van daar komt men aan deze ſteile bergen, daarze wat vlakker en gangbaarder worden, en eensdeels door de natuur zo gegroeit, en eensdeels door kunſt mette hant gemaakt zijn. Hier van daan komtmen endelijk aan deze Sineeſche Pagode, die doorgaans, behalven datze zeer kunſtig gemaakt is, met een deel Sineeſche Charakters en Zinteikenen beſchreven ſtaat; daar deze volken wonderlijke en onoploſſelijke geheimeniſſen, die, quanſuis, alle op dezen Afgods verborgentheden ſlaan, mede zoeken uit te beelden. Zoo veel vermocht dit Gebergte van *Sang-won-hab* en deſſelfs neven-ſtaande Pagode, met hare onderlinge vreemdigheden, dat ik, ter gedenkenis, daar op deze Vaerzen rijmde:

By ons helpt Herkules den Hemel onderſchragen,
Dat wonderbaar gebouw valt Atlas al te zwaar,
Maar hier moet Sang-won-hab *de laſt alleenig dragen,*
Zijn hert, en grof gebeent bevrijt ons van gevaar.

Men vind wel in verſcheidene Geweſten van *Sina* meenigerlei vreemde en wonderlijke Bergen; maar geene die, ten aanzien van geſtalte en wonderlijke vreemdigheden, met dit Gebergte van *Sang-won-hab* op eenigerlei wijze te verlijken zijn. Zelf in dit landſchap *Quantung* vind men doorgaans niet min zeltzame, als vermakelijke bergen; maar die evenwel in ſteilte en on-aan-komelijke toppen tegen deze Bergen van *Sang-won-hab* niet opmogen. 'K zal hier eenige Bergen, die in dit landſchap gelegen zijn, om

Sang-

Sang-won-hab des te meer te doen uitsteecken, in 't kort laten volgen.

Verscheidene Bergen in de Landtstreek van de eerste hoofstadt Kanton gelegen.

By *Xunte*, de tweede kleene stadt van de hooftstad *Kanton*, leid de berg *Lungnien*, daar een Bron uit komt vloeien, die zo klaar als Kristallijn is. Op dezen berg worden zekre ruwe steenen gevonden, die vreemde en vvonderlijke gedaanten by zich hebben, en van de Sineezen aan de Konstbergen verbezicht vvorden. By *Tunguon*, de derde kleene stad van de hooftstad *Kanton*, leid de berg *Tahi*, aan de Zee-kant, daar zes-en-dertig kleene Eilanden leggen. By de zelfste kleene stad *Tunguon* leid de bergh *Huteu*, die zich in Zee in een groot en hoog Eilant vertoont, en verstrekt den Schippers, die te scheep na 't landtschap *Quantung* trekken, een baak in Zee. By *Cingyuen*, de zevende kleene stadt van de hooftstadt *Kanton*, leid een groote bergh, *Talo* geheeten, die van daar na 't landschap *Quangsi*, tot aan 't landt van de stadt *Hoaicie* zich uitstrekt. In dit gebergte, dat rontom met steile toppen en spitzen omringt is, en daar in van binnen weelige en lustige Lantsdouwen leggen, onthouden zich woeste, wilde, en ongemanierde volken, die dikwils uit dit geberghte komen vallen, en uit d'omleggende plaatzen een roof halen. Deze luiden, die dus een woest en ongeregelt leven leiden, leven by hun eigen en byzondre wetten, en willen zich ook onder de heerschappye der Sineezen niet buigen. By de zeste kleene stad, van de boven-gemelde hooftstad *Kanton*, leid een bergh, *Yaimuen* geheeten. Van dezen Bergh storte zich de leste Keizer des Stams *Sunga* (als de Tarters van den Stam *Iuena* hem overwonnen, uit den lande gedreven, en tot d'uitterste noot gebracht hadden) met zijnen voornaamsten Landtvoogt, uit wanhoop en mistroostigheit in Zee, en verdronken zoo met elkandre in onderlinge omhelzing.

Drie dagen waren wy doende, eer wy uit dit onguure en eenzame Geberghte raakten, en zagen ook in al dien tijt geen bewoonende plaatzen, dan alleen zeker dorp QUANTONLOU, dat zoodanig alleen lag, dat het wonder is, hoe daar op menschen dorsten wonen. Rontom leit dit Dorp, dat hier en daar met enige kleene houte Hutten en arme Boere-huisjes bezet is, tusschen steile klippen en Hemelhooge kruinen; hoewel ('t geen vreemt is) op zommige plaatsen, tussen deze klippen, vruchtbare Kooren-akkers en welige Lantsdouwen te leggen komen.

Komen t'Yngtak.

24. Maart.

Den vier-en-twintighſten quamen wy voor een zeker Stedeken,

YNGTAK of *Ingte* geheten, de zeſte klene Stad van de twęde Hooftſtad van 't landſchap *Quantung*. Hier wierden wy genootzaakt ons anker in den gront te laten vallen, door dien de Rivier hier geweldig ſterk en ſnel van bovenen komt affchietten, 't welk de Trek-luiden zodanig afmatte en machteloos maakte, dat vele der zelve hunnen adem niet halen konden, maar in de lijn van flaauwte nederzegen. Dit bracht onder de anderen zoo groot eenen ſchrik, dat zy meeſt alle weghliepen en door-dropen; zulcks hier over verſcheiden van ons vaartuig achter bleef, en wy gedwongen wierden het zelve alhier in te wachten. De ſnel en geſwint-gaande ſtroom dezer Riviere, die ter wederzijde met luſtige en vermakelijke landsdouwen bezet is, had de Jonk der Gezanten hier ook met zo groot een vaert tegens een blinden klip aangejaaght, dat daar in een groot gat, dat geweldig veel waters in nam en verzwolg, was geraakt. En wy hadden zonder twijfel in de Rivier neêr gezonken, had de draiſtroom, daar toe wy ook zelfs met duwen en voortzetten geen kleene naerſtigheit en deden, ons aan den wal niet gezet. Dit Steedje leid (gelijck u dat in de bovenſtaande Prent na 't leven vertoont wort) zeer vermakelijk op zekren uitſteekenden hoek der Riviere aan de rechter-zijde, tegen over het gebergte *Sang-won-hab*, en twee hondert en twintigh *Ly* van *Sanxiu*. Het is ontrent een vierendeel uurs in 't vierkant groot, met hooge en vry ſterke muuren rontom opgehaalt, en van binnen met treffelijke Huizen en kunſtige Pagoden verçiert: rontom heeft het luſtige en vermakelijke bergenleggen, en is daar-en-boven ook met een redelikke groote Voorſtad, (die eertijts zeer volkrijk was,) en met een veilige Haven, tegen het ſterk ſtroomen der Reviere, voorzien. Het ſchijnt dat de Natuur het gebrek en misval van deze Revier, die zoo een ſterke ſchuring voor-by deze Stadt maakt, met deze veilige Haven heeft willen vergelden en boeten: want in tijdt van noodt, en by eenig onweer kunnen de genen, die met hunne ſchepen de Revier op en af willen, zich vry en veilig tegen alle gevaar in deze Haven beſchermen en vertrekken. In het inkomen van de Haven, aan de rechterhandt, vertoont zich ook een hoogen Toorn, die met negen Tranſſen zeer konſtigh is opgehaalt en gebouwt.

Des

Krijgen de Pagode Konjan-sjam in 't gezicht.

25. Maart.

Des anderen daaghs, den vijf-en-twintighsten, na datwe van *Ingto* of *Yngtak* vertrokken waren, kregen wy die wonderlijke en vreemde Pagode,

KONJANSJAM geheeten, in 't gezicht. Deze Pagode houden de Sineezen in zeer groote waerde; en brengen aan de zelve immers zoo rijke en vette offer-giften, als aan die van *Sang-won-hab*. Zy leidt mede (gelijk uit deze boven-staande Prent duidelijk genoegh is af te meten) aan den kant der Reviere, in een eenzaam en woest geberghte. Om hier by te komen, heeft men eerst by een lange ry steene trappen op te klimmen; daar na gaat men door verscheide hoolen en kuilen (daar aan teffens zoo wel natuur als kunst geen arbeidt schijnen gespaart te hebben) na dezen afgodischen Tempel. Het schijnt deze ellendige menschen met deze dwalingh zijn ingenomen, datze zich inbeelden hunnen Afgoden hier meê grooter eere aan te doen, indienze hunne Pagoden en heidensche Tempels dus op zeer eenzame en on-woonbare plaatzen, dan ofze die op gemeene en volk-rijke plaatzen stichten. Wy hielden hier een tijt-lang met de ganssche Vloot stil, tot dat de Sineezen voor d'Afgoden dezer Pagode geoffert, en hunne gebeden gestort hadden. Daar na gingen wy met de Gezanten in deze Pagode, en zagen aldaar veele Beelden op een Zolder staan, als meê verscheidene Sineesche Schriften in de muur van de Pagode gedrukt en uitgehouwen, die de namen der menschen, die te vooren aldaar geoffert hadden, te kennen gaven. Met welk een waan-geloof en zonderlinge yver van Heidensche godvruchtigheit deze verdoolde en blinde menschen aan hunne Afgoden hier gemeenlijk allerlei vruchten en beesten komen op-offeren, gaat allen geloof te boven.

Op deze afgodische gruwelen van *Kon-jan-sjam*, daar af met recht een rechtzinnig Christen een af-keeren en schrik behoorde te hebben, voeghde ik deze onderstaande Vaerzen:

Hier spiegelt zich de Droes in Kantons *klare stroomen,*
En lokt het volk van land met afgods heiligdom.
Ai, blijf maar aan de wal, hy zal wel by u komen;
Of vreest ghy Kon-jan-sjam? *daar lacht de duivel om.*

Den

Komen te Mongley.

27. Maart.

Den zeven-en-twintighsten landen wy tegens den avont aan een zekre plaats, die by de Sinezen

MONGLEY geheten wort, en zich wonder vermakelijk en aangenaam rontom van verre in 't oog vertoont. Men klimt hier by eenen cierlijken trap van beneden uit het water na bovenen; hier van daan gaatmen in de Stadt door een geweldige sterke poort. Deze plaats is rontom omringt met hooge en sterke muuren, die doorgaans met wacht-torens en bolwerken redelijk versterkt zijn. Het is een lust om te zien, hoe vermakelijk en lustig, indien men op de wallen staat, de omleggende landeryen, beemden en bosschen, zich op doen, en met welk een aangenaamheit de zelve u toelachen. En dewijl onze oude Trekkers, door het gestadig trekken en arbeiden tegen den stroom op, die hier ongemeen snel gaat, zeer moede en afgemadt waren, of zich gelieten afgemat te zijn, en niet langer voort wilden, veranderden wy hier van trekvolk, en kregen nieuwe Trekkers. Nauliks was de zon onder de kimmen t' schuil gegaan, of het vaartuigh, daar op de Gezanten waren, raakte op een scherpe klip, dat hy door den boodem heen stak, waar door 't ruim terstont zoo vol waters raakte, dat de Gezanten met schip en goet zouden gezonken hebben, indien Godt de Heer hen niet wonderlijk geholpen had. En na dat wy 's anderen daeghs voor-by eenige Dorpen waren gevaren, en aan een lustige en vermakelijke plaats ten anker waren gekomen, onthaalde ons de Mandarijn *Pinxenton*, met den gewoonlijken *Thee*-drank. Des nachts, zoo als wy ons effen gerust te slapen hadden begeven, beliep ons een zeer zware en yzelijke storm, niet anders als of hemel en aarde vergaan wilde. Onder dit yzelijk bulderen der winden, weerlichte en donderde het ook zoo sterk, reis op reis, of alles aan stukken wilde rijten, en de jonghste dagh op handen was. Een van onze Barken, daar 's Keizers geschenken in waren, raakte driftig, en stiet tegens den wal aan, dat de mast over boort viel; en zou, menschelijker wijze gesproken, aldaar van een geborsten zijn, indien men die met moeite en naerstigheidt daar niet weder had zoeken af te arbeiden.

Krijgen een storm.

Met het krieken van den dagh, vernamen wy, tot ons groot hertzeer en droefheit, hoe deerlijk het met zommige Schepen, die zich op de Revier bevonden, geschapen stont, en in welk een gevaar datze dien nacht geweest wa-

waar door verscheide Vaartuigen vergaan.

SVCHV.

waren: want op den dagh zagen wy hier en daar verſcheide maſtelooze en ſchadelooze Scheepen, als ook etlijke wrakken, die tegen den Oever geſtrandt lagen en aan ſtukken waren geſtoten, (daar af het Volk en goet voor het meerdeel vergaan was) hier en daar drijven.

Komen te Xaocheu.

29. Maart.

Het was op den negen-en-twintighſten, als wy met onze ganſche Vloot en gevolgh voor de tweede hooftſtadt XAOCHEU quamen. Deze Stadt is drie hondert *ly* van *Yngte* gelegen op eenen uitſteekenden hoek, en dicht aan den oever van de Revier. Haar goede en bequame gelegentheit aan de Reviere, en veilige reede voor de Schepen, maakt dat hier geduurigh een ſtercke groote Schipvaart is. Na 't Zuiden heeft deze Rivier, die wy tot aan deze Stadt zoo verre waren opgevaren, verſcheidene namen, en wordt nu *Siang*, dan *Kio* genoemt; en neemt haren oorſprong uit de Revieren *Chin* en *Vu*, die beide niet verre van deze ſtad hare waters vermengen. De plaats, daar deze twee Revieren in een lopen, is by de Sineeſche Schippers zeer vermaart; dewijl hier zeer ſterke ſtroomen gaan, en veele blinde klippen leggen, waar door de Schepen by ſtorm en onweer veeltijds ſchip-breuk lyden. De Sineezen, om dit gevaar (na hun waan) voor te komen, hebben aan den oever een Pagode of Afgoden-tempel laten ſtichten, dien de genen, die deze plaats voorby willen, eerſt gaan bezoeken, en daar in aan den godt dezer plaatze, om zijne zoen en een gelukkige reize te verkrijgen, Offer-giften brengen. De ſtadt leid (na uitwijzing van de nevenſtaande Prent) van achteren met hoge en zeer vermakelijke bergen omringt; en aan de ooſt-zijde over 't water iſſe met een voorſtadt voorzien, die zeer Volkrijk, en op een wonderlijke en zeltzame wijze gebouwt is. Daar en boven ziet men in 't midden van de Reviere, recht tegen de Voorſtadt over, op eenen klenen heuvel, eenen Toorn met vijf tranſſen of ommegangen verçiert, die mede zeer kunſtigh en aartigh, na d'oude wijze geſticht is, en daar aan men niet als te water met vaartuigh komen kan. De Jeſuit Niklaas Trigautius, in zijn Verhaal van *Sina*, beſchrijft deze hooftſtad *Xaocheu* in deze volgende woorden: *De hooftſtadt* Xaocheu *is tuſſchen twee Revieren gelegen, die met allerlei Vaartuigh kunnen bevaren worden, en hier hare waters vermengen; d'eene* (a) *van deze Revieren, bewatert ten Ooſten de landtſtreek van de hooftſtadt* Nanhiung, *en d'ander* (b) *beſpoelt het landſchap* Huquang, *en ſtrekt zich ten Weſten na de hooftſtad. De ganſche Stad, met huizen en wallen, is op 't midden van 't land gelegen, dat ter weder-zijde van deze twee Revieren beſpoelt wort. En dewijl deze plaats, tuſſchen de Revieren gelegen, niet zeer breet is, zoo vallen hier door ook de huizen daar niet zeer groot en ruim; zulks d'Inwooners genootzaakt zijn, willenze groote huizen hebben, die ter weder-zijde van d'oevers der beide Revieren te ſtichten. Aan de Weſt-zijde (aangezien die met meenigte van huizen bezet is, en het meeſte bewoont wort) vertoont zich een groote Brug van ſchepen, die aan elkandre gehecht zijn, om van d'een tot d'andere zijde te kunnen over gaan.* Dus verre Trigautius.

(a) *De Revier Chin.*

(b) *De Revier Vu.*

Dicht by deze Stad, in een luſtige en vermakelijke vlakke lantsdouw, (die ter weder-zijde met heuvelen en allerlei vruchtdragende boomen omcingelt is,) vertoont zich ook op den bergh *Nanhoa* een Klooſter, en daar by een groote Kerk, daar in meenigte van afgodiſche Prieſters woonen. Zeker perzoon, *Luzu* geheeten, (die door zijn vaſten en een ſtreng leven zoo veel by den gemeenen man te weeg gebracht had, datze hem na zijnen doodt voor heiligh eerden) heeft dit Klooſter aldaar op zijn eigen koſten laten ſtichten. Deze *Luzu*, naar men verhaalt, droeg nacht en dagh op zijn blote huit een yzere keeten, en beſteede daags zo veel arbeids aan 't builen en ziften van Rijs, daar af duizent Monnikken dageliks leven koſten. Zo diep had zich deze keeten in zijn vleeſch gezet, en daar in zodanig een verrotting en bederving gebracht, dat zich by duizenden van wurmen daar in vertoonden. Quam een dezer wurmen op d'aarde te vallen, die nam hy weêr op, en ſprak die

De Godtvruchtige Luzu.

aldus toe. *Vind ghy niet te bijten en te knagen? Uit wat oorzake verlaat ghy dan mijn lijf, en vlucht weg?* Zijn doode lichaam, zoo my d'Inwoonders aldaar verhaalden, wort noch op deze plaats bewaart. En ter gedenkenis van d'overgroote godvruchtigheit van dezen Man, is hem de gemelde Kerk gesticht; daar heenen uit alle gewesten de Sineezen ter Beêvaart komen.

Dat dit eertijts een heerlijke Stadt was, en die in treffelijkheit van gebouwen en andre cieraadjen tegen de beste op mocht, geven de overblijfselen der zelve genoeg te kennen. s'Is van buiten ook noch redelik met vestingen gesterkt; maar van binnen leidtze voor het meerdeel als een puinhoop. Wy hadden hier weder onze tenten dicht onder de Stadts muuren uitgespannen; alwaar de Majestraat en de Stadthouder, die in een kostelijken draagh-zetel zat, de Gezanten, met een aanzienlijk gevolgh van verscheide Edel-luiden en Hof-jonkers te paart, en alle eerbiedenis, quamen verwellekomen, en met eenige geschenken uit de keuken vereeren, die de Gezanten aannamen, dewijl deze niet op 's Keizers rekening gestelt wierden. Na datze met elkandre in mondtgemeenschap getreden waren, en van eenige gewichtige zaken gesprooken hadden, wierdenze treffelijk onthaalt, 't welk hen ook zoo groot een genoegen gaf, dat zy ons met alle eere en eerbiedige plichtplegingen weder bejegenden, met beloften van de genoten eere en vriendtschap ter gelegener tijdt te zullen vergelden. Zy namen hier op met groote vrientschap en heusheit hun affscheit, en vertrokken endelijk weder na Stadt.

Krijgen de Vijf Paerts-Hoofden in't gezicht.

Zoo haast begon het volgende morgen-licht niet door te breeken, of wy vervaerdighden ons weder ter yl tot de reize; zulks wy hier heel vroegh van daan raakten, en zonder lang gevaren te hebben, by zeker wonderlijk geberghte quamen, dat de Tarters, om haar vreemde gestalte en fatsoen, de VYF PAERTS-HOOFDEN noemen. Boven op de toppen dezer bergen, die hunne kruinen zeêr hoog in de lucht staken, en tot aan de wolken verhieven, zag men hier en daar, naar uytwijzing van deze bovenstaande Prent, verscheidene vreemde, zoo kleene als groote, gebouwen staan, die ten deele noch heel en gaaf, en ten deele door ouderdom en den tijdt geheel en al gesloopt en vervallen waren. En waren zommige van deze gebouwen, die zich op dit geberghte vertoonden, op zoodanige steile en on-aankomelijke

lijke spitsen gesticht, dat men zich ten hooghste te verwonderen had, en niet wel bedenken kon, op wat wijze deze luiden het hout en andere stoffe tot deze gebouwen daar op hebben kunnen krijgen. Wy waren zeer nieusgierigh, en door begeerte in onzen geest als opgetogen, om het maaksel dezer gebouwen, en den aart en zeden dezer Bergh-luiden, die zich in deze huizen ophielden, wat nader te bezichtigen; maar wierden in 't beklimmen van deze steile en ongangbare wegen zoodanigh in 't kort afgemat, dat wy ons benootzaakt vonden de hertret te nemen, en den zelven weg af te klimmen, dien wy opgeklommen waren.

Raken in gevaarlijke Gebergh-ten.

Nauliks waren wy dit wonderlijk gebergte der vijf Paerts-hoofden voorby geraakt, of wy quamen in zeker ander geberghte, daar wy met groot gevaar van Schip en goet te verliezen doorvoeren: want de Revier is tusschen dit gebergte zo vol blinde klippen en ondiepten, dat nauliks het tiende vaartuigh, zonder Schip-breuk te lijden, behouden daar door raakt. Te dezer oorzake noemen d'Inwoonders en rontom-leggende Gebuur-volken dit gebergte, de VYF LELYKE DUIVELS.

Wy raakten noch endelijk, zonder eenigh letsel of schade aan ons vaartuigh te lijden, door dit Schip-breukrijke geberghte, en quamen van daar aan zekre lantstreek, SUYTJEEN geheten. Het geberghte van de vijf Paerts-hoofden deed zich wonderlijk op; maar vry vreemder en wonderlijker vertoonde zich deze plaats, met hare recht-opgaande bergen, kruinen, toppen en spitzen der bergen. Deze spitzen van deze landtstreek *Suitjeen*, stonden, langs de Revier en diep lantwaart in, in zoodanigh een aangename orde en wonderlijke zwier, als of de zelve daar niet uit de natuur gewassen, maar door kunst en arbeidt van menschen handen geplaast waren. De heuvelen dezer bergen, en dieper neerzinkende valeyen en effen vlakten, tusschen de heuvelen ingelegen, gaven van alle kanten zoo een aangenaam verschiet, en deden zig met hun groente en ruighte zoo vermakelijk in 't oog op, datze ons in 't aanschouwen als opgetogen en verbaast hielden. In de valeyen en vlakten, als meê op de heuvelen, zaghmen ook menigerlei slagh van kruiden, heesters en boomen groejen, dat alles met elkandre zich zeer genoeglijk op deed, en ons wonderlijker-wijze scheen toe te lacchen. Zoodanigh wierd ik door dit gezicht

Komen in de lustige lantstreek Suitjeen.

van deze plaats verrukt, dat ik dit *Suitjeen*, (om haar eigentlijke gelegentheit des te duidelijker te kunnen uitdrukken) van twee kanten ging aftekenen, en daar af de afbeeltſels in deze prenten ten toon ſtellen.

Op dit vreemt Geberghte paſte ik deze Vaerzen:

Wijk Memfis met den praal van al uw Piramyden,
Door Faraonis laſt, ten Hemel opgebout.
Dit luſtigh landtſchap kan u lof niet langer lijden;
't Is billijk dat Natuur de Bou-kunſt onderhoud.

Komen te Nanhung. 4. April.

Op den vierden van Grasmaant kregen wy de treffelijke Stadt NANHUNG in 't gezicht, (de derde Hooftſtad van dit lantſchap,) daar wy, zonder langh te toeven, aan lant traden. Deze Stadt leid drie hondert en tnegentigh *Ly* van *Xaocheu*, en is de grens en uitterſte plaats van het landtſchap *Quantung*, dat wy dus van 't Zuiden na 't Noorden midden waren door-getrokken. De Stadthouder en de Majeſtraat van dit *Nanhung*, waren zoo dra niet van de komſt der Gezanten verſtendight, of zy lieten de zelve op 't vriendelijkſt en met groote beleeftheit door een groet-briefje verwellekomen. Korts daar na verſcheen de Stadthouder en de Majeſtraat zelfs in perzoon by de Gezanten, die, na het afleggen der gewoonelijke groetenisſen ter weder-zijde, aan dezen Stadthouder en Majeſtraat zeer ernſtelijk en ootmoedig verzochten, dat'er goede orde mocht geſtelt worden, waar door zy hunne reize op 't ſpoedighſte en veilighſte mochten vervorderen. 'sAvonts keerde de Stadthouder en de Majeſtraat, als de Gezanten hen wel onthaalt hadden, weder in Stadt; en wierden de Gezanten met ons ganſche gevolgh den volgenden middagh by den Stadthouder in zijn huis op een koſtelijke maaltijt onthaalt, na datze alreê te voore door zeker briefje tot twee malen genoodt waren. Door des Stadthouders Hovelingen wierden wy tot dicht voor de poorten van deſſelfs wooningh geleid, en toen voorts van den gemelden Stadthouder, onder 't geluid van Bazuinen, Trompetten en ander Speeltuygh, zeer prachtigh ingehaalt en in een ruime zaal gebracht. By ons verſcheenen ook terſtont, uit laſt en op 't ontbieden vanden Stadthouder, de bovengemelde Majeſtraats-Perzonen, en eenige andere

De Gezanten komen by den Stadhouder ter Maaltijt.

Krijghs-

NAMHVN.

Krijghs-hoofden, uitgezeid den Presidént van de Majestraat, die zich ten hoogsten liet ontschuldigen, ter oorzake misschien, om dat hy een Sinees was. Deze maaltijdt ging op een byzondre wijze toe, en wy alle, als ook de Stadthouder en de ganssche Majestraat, zaten alleen aan de eene zijde des tafels, op dat de Schenkers en Opdisschers, dies te bequamer en t'onbelemmerder, de spijze zouden kunnen opdisschen en den drank overreiken. De gerechten wierden ook niet teffens (gelijk by de Sinezen wel gebruikelijk is) op den tafel gezet; maar voor eenen ieder Perzoon wierden eerst twee schootelen te gelijk opgebracht. En als de Hof-meester, die geduurigh aan des Stadthouders zijde bleef staan, met een woort te spreeken het teken had gegeven van t'eten, viel men gelijker-hant aan 't toetasten. Als daar na de Hof-meester zagh, dat men van die kost niet meer wilde eten, deed hy weder twee tekenen kort achter malkandere, gevende met het een het inschenken, en met het ander het omdrinken te kennen. Hier na quam het tweede gerecht in schootelen, gelijk te vore, op tafel; insgelijks het derde, en zoo voorts al d'andere gerechten, wel ten getale van zestien; waar in t'elkens de zelve orde gehouden wiert, als in 't eerste gerecht. Geduurende de maaltijdt, wierden ook eenige vermakelijke spellen en kluchten, dat de Sineezen gemeenlijk op hunne gastmalen laten doen, door zekre Toneelspeelders vertoont. Na dit spelen stonden wy alle van den tafel op, en gingen na buiten, om ons in den tuin, midlerwijl het zuiker-gebak of banket op tafel wiert gezet, wat te gaan vertreden en te vermaken. Endelijk, na een korte wijle, keerden wy weder, en gingen weêr aan tafel zitten, als te voren. Voor het scheiden zaghmen de gasten elk in zijn beurze tasten, om de speelders en de huis-dienst-boden, naar 's lants gebruik, met een drinkpenningh te vereeren; 't welk aan des Stadthouders voeten gelegt wiert, die zulks zonder tegen-spreeken aannam. Maar als de Gezanten hem ook met een geschenk van zes toel zilvers, in een verzegelt papiere zakje, en eenige Europische en Indiaansche goederen wilden vereeren, sloegh hy zulks in 't eerst beleefdelijk af, dan bewilligde endelijk daar in.

Dit *Nanhung* is in zijn omtrek anderhalve uur groot, en leid treffelijk, vermits het een grens-plaats van dit gantze lantschap verstrekt, in zijne muuren, die doorgaans met sterke borstweringen en wacht-torens versterkt zijn, inzonderheit langhs den waterkant, besloten. Aan dezelf waterkant is ook over de Revier, om gevoeghlijk van den eenen tot den anderen kant te kunnen komen, een groote Brugh geslagen, die zeer hoogh uit het water is opgehaalt, en des nachts, om d'Ingezetenen tegens alle buiten-gewelt te beschermen en in veiligheidt te stellen, met het spannen van een zware yzere keten toegesloten wort. Van binnen is de Stadt vry treffelijk verçiert met afgodische Pagoden, Stads gemene gebouwen, en Burgers huizen, waar onder wy verscheide zagen, daar aan de Naam van onzen Zalighmaker met gulde letteren boven de deuren en poorten gespelt stont. Men heeft hier ook 's Keizers Tolhuis, daar op van alles, wat dat het Gebergte in of uit wil, de tol betaalt wort. Een ieder, die hier eenigh goet wil aangeven of vertollen, wort hier by zijn woort en schrift gelooft; en die maar zeidt, of met een Régister toont, dat hy zulke en zulke waeren by zich heeft, wort daar op, zonder kisten, kassen, of pakken te openen, of te bezichtigen, gelijk in Europe en op andere plaatsen wel gebruikelijk is, na het betalen van den gezetten en behoorlijken tol, vry door gelaten. Nergens valt beter steenachtige aarde, die wy Oost-Indische Inkt noemen, als in de lantstreek van deze Hooftstadt. Hier ontrent is ook een Revier, *Mekiang* geheten, dat op Neêrduytsch zoo veel te zeggen is, als *Ink-vloedt*: want het water van deze Revier, ('t geen misschien by de zwarte gront toe komt,) ziet'er zoo zwart als Inkt uit. De Sinezen houden ook zeer veel van de Visschen, die in deze Revier gevangen worden; en deze vallen, ten opzicht van het water,

zeer wit. Het reizen te landt valt, van wegen de omleggende en hoge spitze bergen hier te lande, zeer moejelijk en verdrietigh; maar de aller-moejelijkste bergh hier omtrent gelegen, en die nauliks van de Inwoonders zelfs te bereizen was, wiert eertijdts by hen *Muglijn* geheten. Dezen liet zeker Gouverneur of Lantvooght, dien zy *Chankieuling* noemden, met het wegkruijen van kroften en heuvelen op zijn eigen koſten, zoodanigh ſlechten en effen maken, dat men nu zoo wel te voet als te paerde, ja zelfs in Palekyns of draagh-zetels, (want de ganſche wegh is langhs heen, zoo verre het Geberghte zich ſtrekt, zeer effen met kegel-ſteenen beſtraat,) met groot gemak en zeer ſpoedigh daar door kan reizen. De dankbare Inwoonders gingen, tot vergelding van dezen weldaat, en ter eeuwiger gedenkenis, ter eere van dezen Landtvooght een treffelijke Pagode oprechten, en quamen hier den Man noch na zijn doot, als hunnen hooghſten weldoender, dagelijks met het op-offeren van reuk-werken en andere vette Offerhanden vereeren. Neffens deze Pagode vertoont zich ook een cierlijk en kunſtigh-geboude Toren, die negen tranſſen of ommegangen hoogh, en byna van een zelve fatſoen en maakſel is, als alle de bovengemelde torens. Vier dagen waren daar verlopen eer wy van dit *Nanhung* te lande over 't Gebergte na *Nangan* trokken. Endelijk, na dat alles klaar gemaakt, en al het reistuig wel gepakt was, maakten de Gezanten zich ook reis-vaerdigh, en vertrokken met een gedeelte van 's Keizers ſchenkaadjen den achſten dezer. Maar eer de Gezanten op wegh ſloegen, holpen zy eerſt de dragers en paerden op wegh, en zonden ook den Mandarijn, die hen van wegen den jongen Kantonſchen Onder-koning was meê gegeven, over 't Gebergte, na de Stad *Nangan* voor uit, om een Logement tot hun nachtruſt, en vaartuigen tot hun voorder opreize gereedt te maken. Wy, hun gevolg, met den Onder-koopman *Hendrik Baron*, en den Mandarijn *Pinxenton*, wierden gelaſt tot den volgenden dagh te blijven, om met het overige reistuigh, dat by de gemelde dragers niet kon meê genomen worden, te volgen. Daar wiert ook orde gegeven, dat ieder dracht een geele vlagge, met des Keizers en der Gezanten namen beſchreven, zou voeren; ten einde zich niemant vreemts by de zelve quam te vervoegen. De Gezanten lieten zich in draagh-zetels dragen, om des te gemakkelijker over 't Geberghte te raken. Deze en d'andere Dragers, die hun omſlag en reis-tuigh over 't Geberghte brachten, beliepen ten getale van vier hondert en vijftig; en kreeg ieder Drager voor zijn moeite, in de op- en afreize, acht Maas Fijn, dat in Hollantſche munt ontrent vieren-tzeſtig ſtuivers bedraagt. En dewijl de Gezanten eenige gevaarlijke en eenzame plaatzen hadden door te reizen, verzag de Landtvooght hen noch met een troep van hondert en vijftigh Zoldaten tot lijfwachten, om hen tegens alle gewelt van Struik-rovers en Lantlopers, die zich by wijlen op dit geberghte onthouden, te beſchermen, en vry en veiligh te geleiden; zy waren daar en boven verzelſchapt met over de tzeventigh, zoo Kapiteynen, Zoldaten, als Dienaren, die met hen uit *Kanton* vertrokken waren. Den volgenden anderen dagh, te weten, den negenden, maakten wy ons mede reisvaerdigh, en vertrokken ontrent des uchtens te negen uuren van *Nanhung*. De Gezanten namen hunne nacht-ruſt ten halve wegen op dit Geberghte, in zeker groot Dorp, *Suſan* genaamt; maar vonden daar niemant, dan alleen een zekren Krijgs-overſten, die aldaar het gezagh had. Nauliks konde hy hen wat Rijs en ſterken drank, en Varkens-vlees verſchaffen; dewijl de Dorp-luiden, uit vreze voor de Hollanders, uit het Dorp gevlucht waren, en hadden hunne huizen voor de Hollanders ten beſte gegeven. Des anderen daags gingen zy met den dag weer te paert zitten, en quamen met den middag in dat vreemt en nare Geberghte, dat tuſſchen 't landtſchap *Quantung* en *Kiangſi* leidt, en beide deze lantſchappen van elkandre ſcheit. Men vont op dit hoogh Gebergte, dat wonder aangenaam en zeer vermake-

De Gezanten trekken over 't Geberghte.

lijk

lijk om te zien was, een groote menighte afgodiſche Pagoden, die alle zeer kunſtigh en antijks toegeſtelt waren. Onder deze was een van de voornaamſte, en wel het kunſtigſte en prachtighſte gemaakt, die juiſt in 't midden op de plaats ſtont, die een ſcheits-paal tuſſchen beide deze lantſchappen verſtrekt. Zelf dit Gebergte, hoewel daar op by-nae geene menſchen woonen, en een Wout vol wilderniſſen is, munt niet weinig uit in vermakelijke rijzende heuvelen, en aangename neerſchietende Valleyen.

Komen te Nangan. Dien dagh ſpoeiden wy zoo veel weghs, dat wy tegen den avond, twee uuren voor den ondergank der zonne, in de Stadt NANGAN quamen, de dertiende Hooftſtadt van het achſte lantſchap *Kiangſi*. Maar eer ik de voorvallen van onze Reize vervolg, zal ik hier, gelijk te vooren in 't landtſchap *Quantung*, 't getal der groote en klene Steden, en den aart der Invvoonders van dit lantſchap *Kiangſi*, in't kort ten toon ſtellen.

Grens-palen van 't landtſchap Kiangſi. Ten Ooſten en Zuidt-ooſten heeft dit landtſchap tot Grens-plaatſen de landtſchappen *Chekiang* en *Fokien*; ten Zuiden en Zuidt-vveſten *Quantung* en *Quangſi*; ten Weſten *Huquang*, en ten Noorden *Nanking* of *Kiangnan* leggen. Ten Zuiden vertoonen zig in dit lantſchap zeer brede en hoge Bergen; vvant de Bergen van drie landtſchappen, als *Kiangſi*, *Quantung* en *Fokien*, vereenigen zich hier. In dit Gebergte onthout zich een wilt en vvoeſt volk, dat dikvvils op de Sinezen ten roof gaat, en onder der zelver heerſchappye niet buigen vvil.

Vruchtbaarheit. Dit gevveſt verbergt in haren ſchoot een grooten overvloet van gout, zilver, loodt, yzer en tin, is byna rontom omringt met zeer hooge Bergen, en wort van verſcheide Beeken, Poelen en Revieren doorgaans bewatert en doorſneden. Het is zeer vruchtbaar van allerlei aart-gewaſſen, en zonderling Viſch- en Volkrijk: want zoo een groote menigte van menſchen onthout zich in dit landtſchap, dat het lant byna (om zoo te ſpreecken) voor d'Inwoonders te kleen valt. Gemeenlijk worden d' Inboorlingen van dit landſchap, van wegen deze overgroote menigte der menſchen en vruchtbaarheit der Vrouwen, door geheel *Sina* Muizen genoemt.

Aart der Inwoonders. En door dien d'Inwoonders hier te lande door dit vruchtbaar aantelen zig zodanig vermenigvuldigen, datze nauliks aan woonplaatzen en de koſt kunnen geraken, zo gaanze gemeenlijk na andre plaatzen in *Sina* trekken, en erneren zich aldaar met verachte en onaanzienlijke hant-werken, als met ſchoen- en kleer-maken; andere geven zich uit voor Waar-zeggers en Tovenaars. Uit de natuur zijn deze Volken deun, en, tot ſpot der Sinezen, zeer waangelovigh, en leiden een ellendigh leven. Zy zijn des niet tegenſtaande ſpitsvondigh, en ſchrander van herſſenen; en worden door hunne geleertheidt (daar op zich vele onder hen leggen,) tot de hooghſte waardigheden verheven. Eenighzins hebbenze de leere van 't verhuizen der zielen ingezogen: want zy houden het voor doot-zonde eenigh levendig gedierte te dooden, of van het geene, dat alreê gedoot is, te eten.

Getal der groote en klene Steden. In dit lantſchap *Kiangſi* leggen dertien Hooft-ſteden, die in grootte en Volkrijkheit tegen gemene lantſchappen opmogen, en over zeven-entzeſtigh klene Steden de heerſchappye voeren. Het gehele lantſchap, dat de Revier *Can* in 't midden, van 't Zuiden tot het Noorden, doorklooft, wort byna met Poelen en Revieren bewatert; zulks men door dit ganſche geweſt te Scheep kan komen.

De dertien hooftſteden zijn deze, als *Nanchang*, *Jaocheu*, *Quangſin*, *Nankang*, *Kieukiang*, *Kienchang*, *Vucheu*, *Linkiang*, *Kiegan*, *Xuicheu*, *Juencheu*, *Cancheu*, en *Nangan*.

NANCHANG gebiedt over zeven ſteden, als *Nanchang*, *Fungching*, *Cinhien*, *Fungſin*, *Cinggan*, *Ning*, die de vermaarſte van alle zeven is, en *Nuning*.

JAOCHEU gebied over zeven ſteden, als *Jaocheu*, *Yukan*, *Loping*, *Feuleang*, *Tehing*, *Gangin*, en *Vannien*.

QUANGSIN gebiedt over zeven ſteden, als *Quangſin*, *Joxan*, *Jeyang*, *Queiki*, *Jenxan*, *Jungfung*, en *Hinggan*.

NANKANG voert de heerſchappye over

over vier ſteden, als *Nankang*, *Tuchang*, *Kienchang*, en *Gany*.

KIEUKIANG gebied over vijf ſteden, als *Kieukiang*, *Tegan*, *Xuichang*, *Hukeu*, en *Pengce*.

KIENCHANG gebiedt over vijf ſteden, als *Kienchang*, *Sinching*, *Nanfung*, *Quanchang*, en *Luki*.

VUCHEU gebied over zes ſteden, als *Vucheu*, *Cunggin*, *Kinki*, *Yhoang*, *Logan*, en *Tunghiang*.

LINKIANG gebied over vier ſteden, als *Linkiang*, *Sinkin*, *Sinijn*, en *Hiakiang*.

KIEGAN heerſcht over negen ſteden, als *Kiegan*, *Taiho*, *Kiexui*, *Jungfung*, *Ganfo*, *Lungciven*, *Vangan*, *Jungſin*, en *Jungning*.

XUICHEU gebied over drie ſteden, als *Xuicheu*, *Xangcao* en *Sinchang*.

JUENCHEU gebied over vier ſteden, als *Juencheu*, *Fueny*, *Pinghiang*, en *Vancai*.

CANCHEU gebied over twaalf ſteden, als *Cancheu*, *Utu*, *Sinfung*, *Hingque*, *Hoeichang*, *Ganynen*, *Ningtu*, *Xuikin*, *Lungnan*, *Xeching*, *Changning*, en *Tingnan*.

NANGAN gebiedt over vier ſteden, als *Nangan*, *Nankang*, *Xangyen*, en *Cungy*.

Getal des volks. Naar uitwijzing des Sineeſchen Reken-boeks, zijn in dit landſchap dertien hondert duizent, drie-en-tzeſtigh duizent zes hondert negen-en-twintigh Huisgezinnen, en vijf-en-tzeſtigh hondert duizent, negen-en-veertig duizent en acht hondert weerbare mannen.

Schatting. Het opbrengen der ſchattingen aan den Keizer, beſtaat in zeſtien hondert duizent, zeſtien duizent en zes hondert zakken Rijs, in acht duizent twee hondert en dertigh ponden rollen ruwe, en elf duizent vijf hondert en zeſtien rollen gemaakte Zijde; zonder de Tollen en Schattingen van andre dingen daar onder te begrijpen.

Dus verre zy van't lantſchap *Kiangſi*, en 't getal der groote en kleene Steden, &c. geſproken; 't is tijdt ik my weêr begeef tot het vervolg van 't geen ons in onze Reize door dit landſchap, tot aan het landtſchap *Nanking*, is voorgevallen.

De Gezanten worden van de Majeſtraat van Nangan begroet.

Zoo dra en waren de Gezanten voor de buiten-poort van deze Hooftſtadt *Nangan* niet aangekomen, of zy wierden door zekren ſtadts Dienaar van wegen de Majeſtraat zeer heuslijk en met groote plichtplegingen begroet en verwellekomt. Daar na bracht de zelve Dienaar hen in zeker groot huis, dat voor hen gereed gemaakt was, en op den kant van den wal ſtont. Korts hier na verſcheenen ook by hen de Stadt-houder met eenige van de voornaamſte en grootſte der Stadt, die, na het afleggen van behoorlijke en ſtatelijke groeteniſſen ter weder-zijde, met de Gezanten over eenige zaken van kleen belang in montgemeenſchap traden. Hier op, na het nemen van een behoorlijk afſcheid, vertrokken deze Heeren weêr des avonts, en zonden hen op Stads onkoſten een goet avontmaal toe. Naderhant verſcheenen by ons twee Tartariſche Heeren, die aldaar uit de keizerlijke Hooftſtadt *Peking* een weinig te voore aangekomen waren, zonder ergens anders in Stadt geweeſt te hebben. En na dat deze Heeren de Gezanten ſtatelijk begroet, en hen ook bekent gemaakt hadden, dat ze gezonden waren, om de Kantonſche Onder-koningen over de zege, by hen in 't voorleden Jaar in het lantſchap *Quangſi* op den Sineeſch bevochten, en over de zeegh-praal van dertien Olifanten, by de zelve na *Peking* opgezonden, met hooge eertijtelen en een koſtelijk eeren-kleet, met gout en geele zijde door-wrocht, uit den naam en van wegen den Keizer, plechtelijk te verheerlijken, vertrokken zy weder na genomen afſcheid, en toonden zich zeer verheugt; dewijl zoodanige luſtige luiden, als zy oordeelden de Gezanten te zijn, van het einde des werelts quamen, om hunnen Keizer te begroeten; voorts daar by voegende, dat zijne Keizerlijke Majeſteit de Gezanten, met een zonderlinge genegentheit en hertelijk verlangen te gemoet zagh. Geduurende ons verblijf alhier, wierden wy van de voornaamſte en grootſte Heeren der Stadt zeer vriendelijk begroet en bezocht.

De Gezanten hadden zonderlinge grote moeite, eer zy hier vaartuig konden

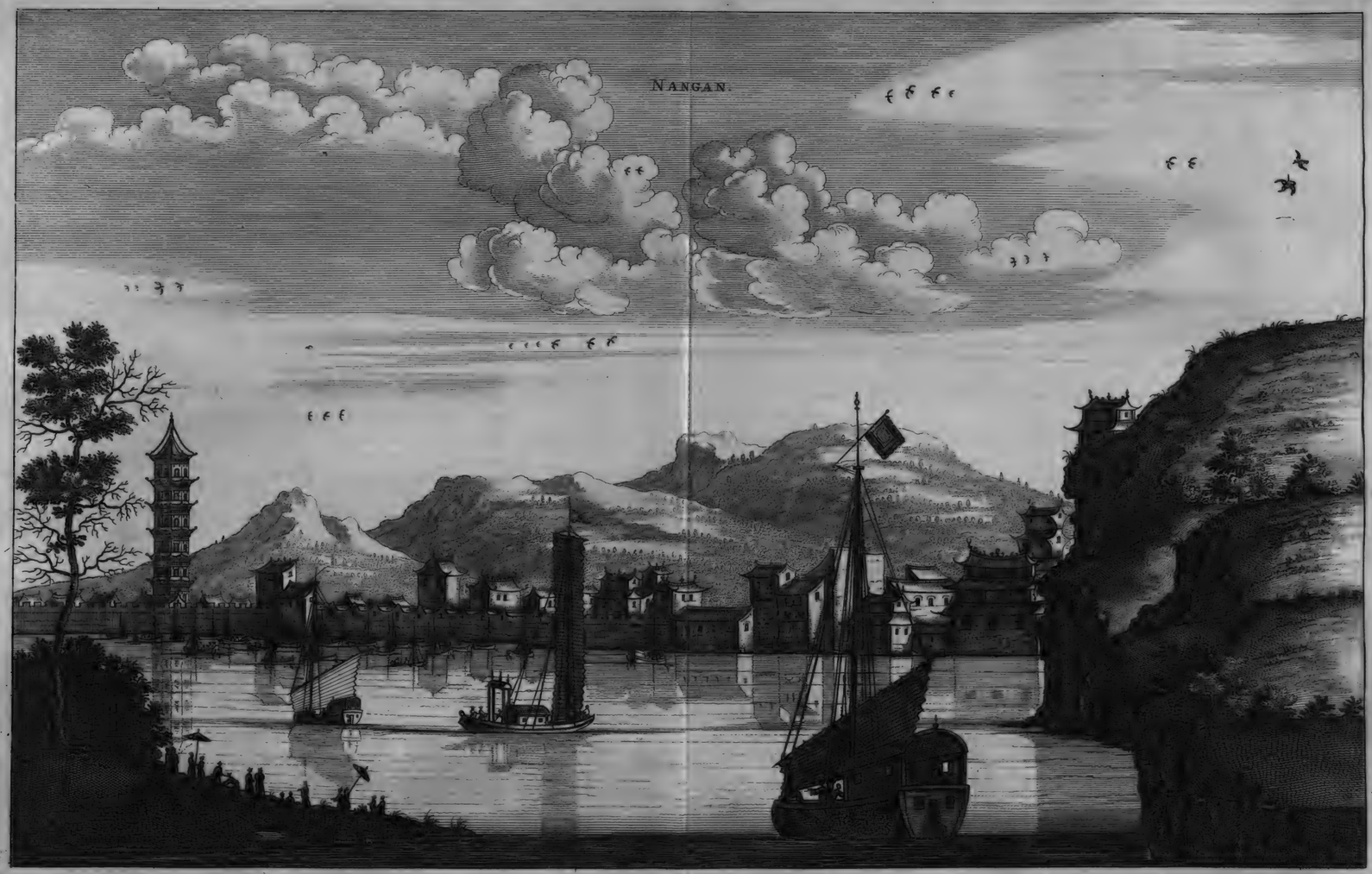
NANGAN.

den bekomen, om daar meê van hier langs de Revier *Chang* na *Nanking* te varen. Want schoon zy geduurig aanpresten, om hunne reize te vervorderen, zoo kon evenwel de Commissaris, die hier toe gestelt was, zo haast, als hy wel wenschte en de tijt vereischte, geen vaartuigen verschaffen. Waar over de Mandarijn *Pinxentou* met bitze scheltwoorden tegen hem uitvoer; 't welk den Commissaris zoo na ter herten nam, dat hy uit vertwijfeltheit zijn mesch trok, en zich zelven zou doorstoten hebben, indien een van *Pinxentous* Dienaars hem zulx niet belet had.

De lantstreek van de Hooftstad *Nangan*, (die de zuiderlijke en uitterste Stadt van dit landtschap is) zietmen rontom in lustige en vruchtbare landsdouwen leggen; hoewelze des niettemin ook met hooge bergen en steenrotzen op zommige plaatsen beschermt wort. Een dezer bergen munt boven d'andere in vermakelijkheit en aangenaamheit verre uit, waar om de zelve ook van de Sinezen *Sihoa*, dat zoo veel als westerlijke Bloem gezeght is, genoemt wort.

Nangan is neering-rijk.

Deze Hooftstadt wort met een tak van de Revier *Chang* (die aan de westzijde van *Nangan*, op de grenzen van het lantschap *Huquang* zijn oorsprong neemt, en uit den Noort Noort-westen na deze Stadt komt schieten) in twee deelen, te weten in een zuider en noorder gedeelte, gescheiden. Dat deze Stad dus aan de Revier is gelegen, brenght te weeg, dat daar in zeer groote koophandel gedreven wort: want alle de Waeren, die uit geheel *Sina* na het landtschap *Quantung*, of uit *Quantung* na d'andere Sinesche lantschappen hoger op gevoert worden, moeten hier aankomen en gelost worden; dewijl de Waeren, alsze uit het landtschap *Quantung* over 't Gebergte zijn gekomen, alhier in de Schepen gedaan worden, om de zelve langs de Revier *Chang* met een voorty hoger op te voeren. Andere Waren worden voor deze Hooftstadt uit de Schepen gelost, en van dragers en arbeiders door de bergen *Muilin* na d'uitterste plaatzen, en voornamelijk na de Hooftstadt *Nanhung* gevoert.

Het zuiderlijk gedeelte van deze Stadt, is met verscheide treffelijke huizen dicht betimmert, en valt zeer nering- en volkrijk. Aan de Noort-zijde vertoont zich een niet min kunstigh, als kostelijke afgodische Pagode, die in 't hangen van den bergh zoo wonderlijk gebouwt staat, dat een tweede Dedalus zijn kunst aan het stichten van dit gebouw schijnt getoont te hebben. In grootte en sterkte mag dit *Nangan* evenwel tegen de Stadt *Nanhung* niet op; hoewel hare gebouwen uitwijzen, dat de Tartersin dezen lesten oorlogh het zelve al vry verschoont, en daar tegen zoo fel niet als tegen *Nanhung* gewoed hebben. De grote koophandel en volkrijkheit der welgegoede Burgers, vermochten ook zoo veel tot het herstellen van den vervallen staat dezer Stadt, dat de lidtekens van dit slopen en schenden hier al vry meer verdweenen zijn, dan in *Nanhung*.

De Gezanten vertrekken weer van Nangan.

Na dat nu den Onder-koopman *Hendrik Baron*, met de rest van ons reistuig en den Mandarijn *Pinxentou*, mede over 't Nanhungsche Gebergte, en by de Gezanten te *Nangan* was gekomen, gingen wy weder (als wy hier vier dagen versleten, en al ons Reis-tuigh en Schenkkaadjen gescheept hadden) met de Gezanten en ons ganssche gevolgh op den dertienden met vijftien Vaar-tuigen op de reize, tredende de Gezanten elk in een bezonder vaartuig. Van de Stad *Kanton* af tot aan *Nanhung*, hadden wy ons dien ganschen wegh met grooten arbeidt, en dikwils niet zonder gevaar van Schip-breuk aan lijf, schip, en goet te lijden, door Trek-luiden tegen stroom laten optrekken, 't welk ons by wylen niet weinig deê zammelen en marren; maar nu dreven wy, doch evenwel niet zonder grooten arbeid en gevaar van Schip-breuk te lijden, voor stroom af. En door dien de Revier *Kan* hier zeer snel en gezwint, even als een pijl uit de boogh, afschiet, en doorgaans in de zelve hier en daar banken, platen en drooghten leggen, die in 't varen geen kleene vlijdt en naerstige zorghvuldigheit vereischen, zoo gebeurde het onder ander, dat de Berk die den Heer *Iakob de Keizer*, en de schenk-

De Berk van Iakob de Keizer raakt op een droogte.

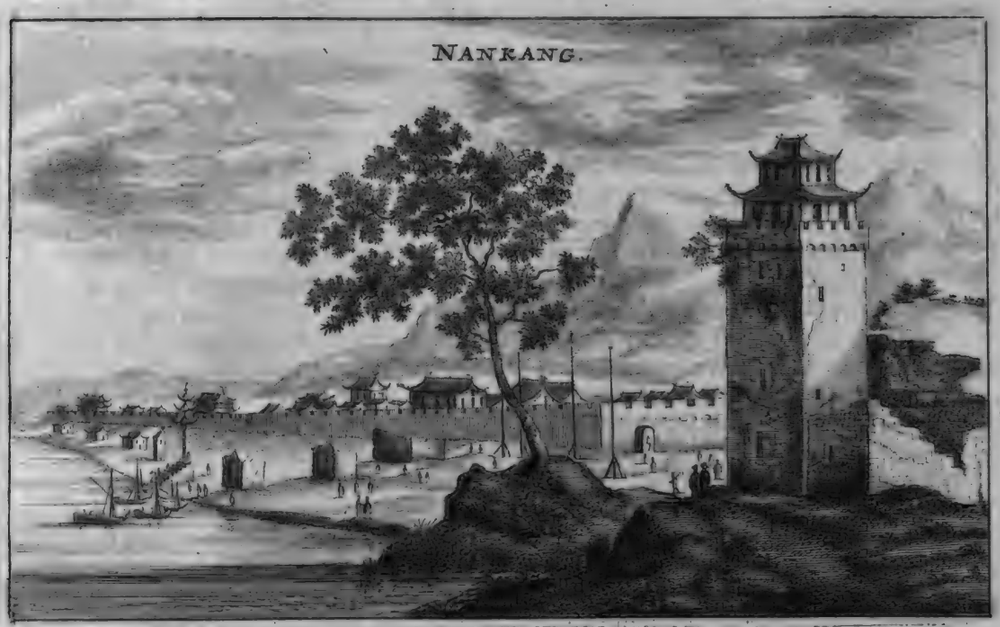

kaadjen, die aan den Grooten Tartarischen Cham zouden vereert worden, in had, in een draai- of wel-stroom raakte, en met het drajen en weêrdrajen, endelijk tegens eenen zekeren blinden bank of drooghte aanstiet, en onder in den bodem twee groote gaten kreegh, die in een ogenblik zoo veel nats inzwolgen, dat de berk aan 't zinken raakte. Alle de goederen wierden ter yl uit de berk gelicht, en te lande gebracht, om des te bequamer het lek te vinden en te stoppen; 't welk ook in 't kort geschiedde; zulks d'uitgescheepte goederen terstont, na het stoppen van 't lek, weder te scheep gebracht wierden, en wy onze reis vervorderden. De Mandarijns lieten het Boots-volk van den berk met een dikke leere zweep lustigh afslaan, en zou de Stuurman, een man in de zestig jaren, dien zelven gangh gegaan hebben, indien de Gezanten voor hem niet gesprooken hadden.

Komen te Nankang. 14. April.

Daaghs daar na, op den veertienden, scheepten wy de tweede kleene stadt NANKANG dicht voorby; doch deden de zelve voor dien tijdt op onze heen-reis niet aan, maar op onze wederom-reis; als wanneer ik hare gelegentheit en gestalte na 't leven afteekende, en na eenige harer byzonderheden en eigenschappen, die ik nu verhalen ga, vernam. Dit *Nankang* is dicht aan den oever, op de linker zijde van de Revier *Chang* gelegen, en was eertijts een neringrijke Stad. Het leid in een vierkante vorm, is omringt met een sterke en dikke muur van vijf en twintigh voeten hoogh. De Stads poorten, die zich rontom in deze muur vertonen, zijn vier in 't getal; die byna voor het meerdeel toegemetselt zijn, en ontrent de wijtte van een vierendeel uur gaans van elkandre staan. Deze stad, die eertijdts zeer net en wel-bebouwt was, heeft mede geen kleenen ramp in den lesten oorlog uitgestaan; de puinhopen, vervalle muuraadjen, en half opgehaalde gebouwen, wijzen uit, en geven noch genoech te kennen, hoe wreet en verwoed de Tarters alles hier vernielt en gesloopt hebben. Aan de rechter zijde van den oever der Reviere staat een sterke en vry hooge toren; wat verder op te gaan, een andre, die zeer schoon en kunstigh gebouwt is. Diergelijke toren, als deze twee, vertoont zich ook aan den andren kant der Reviere, die alle drie zoodanigh tegen elkandre overstaan, datze eenen netten driehoek uitmaken of besluiten. In 't wederkeeren lagen wy met ons vaartuigh voor *Nammon*, dat op Sineesch

KANCHEU

neesch zoo veel als *Zuider-poort* te zeggen is. Van deze poort gaatmen door een rechte straat, na het huis van den Stadthouder: en aan het eind der straat ziet men een çierlijk en kostelijk geboude Sineesche Triumf-poort staan, die de Tarters noch al vry gaaf en ongeschonden hadden gelaten. Aan het einde van deze straat vertoont zig ook een vry groote en ruime Merkt, daar op dageliks allerhande eetwaren, als vleesch, visch, allerlei fruiten en aartgewassen in grooten overvloet te koop gebracht worden.

Komen te Kancheu.

15. April.

Op den vijstienden quamen wy aan KANCHEU, de twalefde hoofstad van 't landtschap *Kiangsi*; daar wy onze nacht-rust namen, en dien nacht over verbleven. 's Anderen daaghs wierden wy van eenige groote Mandarijns, niet tegenstaande het regenachtigh weêr was, in onze vaartuigen bezocht, en, na 's lants gebruik, zeer statelijk en met groote plichtplegingen verwellekomt.

De Gezanten komen den Tutang begroeten.

Hier op gingen de Gezanten terstont, met ons ganesche gevolg, na den grooten *Tutang* dezer Stede, om hem plechtelijk te begroeten. Hy ontfingh de Gezanten met zonderlinge genegentheit, en liet hen in zijn binnenste vertrek by hem komen, en aan zijne linker zijde neffens hem zitten. Voorts, na 't afleggen der groeteniffen, vroeg hy hen na veele omstandigheden van Hollant. Te weten, uit hoe veel lantschappen het zelve bestont; hoe verre Hollant van Portugaal gelegen was; hoe langh de Hollandsche Regeringh gestaan, en wanneer zy hare begin genomen had; en of de Hollanders een en den zelven Godsdienst en 't gebruik van Pater-nosters hadden, als de Portugeesche Volken, en voorts diergelijke dingen meer. Daar op de Gezanten hem ook in 't kort met bondige redenen vervolgens antwoorden. Genoech kon men aan deze vragen bespeuren, welk een onderlinge handel en groote gemeenschap deze Heer met de Portugezen had; ook verstonden wy naderhant, dat zijn Vrouw van de zelve gedoopt was. Hy liet onze Trompetters, onder het schenken van den drank *The* of Bonen-zop, lustigh in de zaal opblazen, daar in hy groot vermaak nam, als ook in onze Wapenen. En gemerkt deze *Tutang*, (die in deze hoofstadt zijn hof en zetel hield) het gezagh had over de landschappen *Kiangsi*, *Fokien*, *Huquang* en *Quantung*, en dien volgens wel rijkelijk voor eenen Onder-koningh mocht verstrekken, (gelijk hy ook in de Sineesche tale boven den tijtel van *Tutang* met den eertijtel van *Louconquangnuo* verheerlijkt wordt) en dat ten andere, de Schepen van d'Oost-Indische Compagnie, die na *Iapon* en *Taiwan* willen, dikwils door gebrek van drink-water 't landtschap *Fokien* (dat aan Zee tegen over 't Eilant *Formoza* gelegen is) aandoen, zoo besloten de Gezanten, hem eenige geschenken aan te bieden; maar hy sloegh die met groote beleeftheit en eerbiedigheit af; met verschooning, dat de Tartarische Regering niet toeliet geschenken van eenige uitheemsche Volken t'ontfangen, voor al eer zy zich voor zijne Keizerlijke Majesteit ten hoove vertoont hadden. Hy bracht ook t'zijner verschooningh in, dat zulks niet geschiedde uit een Sineesche geveinstheit; maar alleen om 's lants gewoonten t'achtervolgen en t'onderhouden; en voegde endelijk daar by, dat den Gezanten, in 't wederkeren van *Peking*, niet als alle vriendtschap geschieden zou. De Gezanten zonden naderhant noch eenen Tolk aan dezen *Tutang*, om hem tot het aanvaarden der geschenken te verspreken; maar hy quam onverrichter zake wederom. Onderweegh begon het te donderen en te blixemen, waar op een groote stortregen uit de wolken quam nedervallen, die ons zoo door-nat maakte, dat wy nauliks een drooge draat aan ons lijf hielden.

Dit *Kancheu* is, ten opzicht van de groote inkomsten der Schattingen en stercken Koophandel, by na een van de vermaarste en uytsteekenste steden van 't geheele lantschap *Kiangsi*, en voert de heerschappy over twalef andere kleene Steden. Zy leid hondert en vijftigh *Ly* van de Stadt *Nankang*, dicht aan den oever van de Revier *Kan*, en recht op den hoek, daar de

Revier *Kan* in de Revier *Chang* vloeit, en beide deze Revieren met dit vereenigen zoo een wijdt en breedt water maken, dat het zelve veel meer nae een Meir als Revier gelijkt. Deze twee Vloeden, die hier dus hun water onder malkandre vermengen, doorkloven byna 't geheele landtschap *Kiangsi* in 't midden, en na datze voorby d'eerste hoofdstadt *Nanchang* zijn geraakt, stortenze hun water in den poel *Poyang*. De Revier *Kan* neemt zijn oorsprong by de achtste kleene Stadt *Xuikin*, en vloeit van daar Noortwaart op na deze hoofdstadt *Canchen*, die hy dezen naam geeft, en daar, gelijk gezegt is, de Revier *Chan* ontfanght. De Stadt leid zeer net, eveneens als *Naukang*, in een vierkante vorm besloten, en is rontom omringt met geweldigh hoge en sterke muuren, die doorgaans van gebakke steenen zijn opgehaalt, en twee muren gaans in haren omtrek vercischen. Langs heen ziet men, na den regel der Bou-vest-kunst, in de muuren ronde schietgaten, die alle, veiligheits halve, met blinden voorzien, en met het beelt van een grimmenden Leeuskop beschildert zijn. Men heeft hier, even als in *Naukang*, ook vier Stadtspoorten, te weten, in het midden van ieder zijd-muur een, waar van elk na een van de vier hooft-winden genoemt is. Wy vernachtten met ons vaartuigh voor de Wester-poort, die de Stedelingen op hunne taal *Symon* noemen, dat zoo veel als Wester-poort gezeght is.

Na deze Poort klimpt men uit de Revier by zeer breede en groote steene trappen opwaarts, en gaat, eer men in Stadt kan komen, door twee kunstigh-gebouwde steene boogen of verwulfzelen. Tusschen beide stond een yzer stukje, dat in dikte, lengte en fatzoen niet qualik na een veld-slang geleek, en was daar gestelt, om den wegh tegens allen onraat en geboefte veilig te kunnen beweeren, en vry te houden. De straten zijn doorgaans, binnen in de Stadt, vry zindelik en zuiver, en voor het meerdeel met breede en groote Zarken beleid. Aan het Oost-eind der Stadt vond ik een treffelijken en cierlijken Toorn staan, die (gelijk u in de nevenstaande Prent vertoont wort) zijn top-punt vry hoogh in de lucht stak, en met negen kunstig-gebouwde Transsen verciert was. Van dezen Toorn, daar ik boven op klom, kan men over de ganssche Stadt, omleggende Landeryen, en zeer verre langs de Reviere (dat een wonder aangenaam gezicht, en verschiet gaf) heene zien. De burgerlijke huizen en wooningen, die zich in deze Stadt met groote meenighte vertoonden, stonden in een redelijke goede orde, bouwkunstigh en wel geroit, neffens elkandre gesticht, en onder de zelve waren'er verscheide, die vry net en prachtigh gebouwt waren. Maar het Huis of Hof van den Stadthouder muntte boven alle andere Gebouwen uit.

Onder andere uitsteekende Gebouwen, zag men hier ook geen kleen getal van afgodische Pagoden, die alle niet min kunstigh als kostelijk toegestelt waren. Dan de Pagode, die zijnen kruin boven alle andere opstak, en zoo prachtigh in deze by-staande Prent haar hooft opsteekt, is de gene, die de Sineezen *Kuil Kiasti Miao* noemen, en met recht onder de voornaamste Pagoden van geheel *Sina* mag gerekent worden. Het woort *Miao*, dat zoo veel als Kerk of Kapel wil zeggen, voegen de Sineezen al hunne Pagoden toe; en was deze Pagode na haren Afgodt, die daar in geviert en aangebeden wordt, *Kuil Kiasti* gebynaamt. Van binnen in deze Pagode ('t welk aanmerkens-waerdigh is te verhalen) vond men ook een ongemeen groot beeldt staan, en zag de muren rontom met Sineesche Schilderyen behangen, die verscheide Reizigers, die hier ter beêvaart getrokken waren, tot erkentenis en dankbaarheit aldaar vereert hadden. Omlaag was deze Pagode rontom met Bedsteden, daar in de reizende luiden en Offer-Priesters gemeenlijk hun nacht-rust neemen, afgeschut: want niet alleen doen de Sineezen in deze Pagoden of afgodische Tempels hunnen Afgoden offerhande en dienst; maar de zelve zijn ook byna in plaats van Herbergen, zulks de reizende man altijdt daar goede huisvesting kan bekomen. In het inkomen van

Pagode Kuil Kiasti.

van deze Pagode ſtonden, in 't eerſte gebouw ter weder-zijde, twee Reuzen, van Pleiſter-werk, dat ſterke en groote gevaerten waren. d'Een was bezich met een grooten en yzelijken Draak te nijpen, dien hy zoo geweldigh ſlingerde, en zoo ſtijf gevat hadt, dat hy hem, niet anders als een tweede Herkules, (die van diergelijke Landtgedrochten in de wiegh beſprongen en aangeranſt wiert,) ſcheen te zullen te pletteren duwen. Het ander Reuze-beeldt, dat onder zijne voeten een klenen dwergh hadt leggen, dreighde, met een vervaarlijk en grimmend gelaat, en een bloot rapier, dat het in de hant had, zoo fel op d'aanſchouwers, dat de bloohartige Sinezen nauliks, dan met groote ſchroom, in deze Pagode treden, en deze twee gevaerten genaken. D'uitleggingh van deze twee Reuzebeelden, en wat de ſchrandre Sinezen daar meê bedieden willen, zal een ieder lichtelijk vatten kunnen, die in de Sineeſche geheimrijke Charakters en Zinnebeelden een weinigh ervaren is. Diergelijke twee beelden, die van een zelve ſtoffe gemaakt zijn, maar in grootte verſchillen, vondmen noch in de zelve Pagode te pronk ſtaan.

Zoo dra de dageraat het Aartrijk quam verlichten, begaf ik my in een van ons vaartuigen over 't water aan de rechter zijde van de Revicre, om zeker groote Pagode, die aldaar op eenen zeer hoogen berg ſtont geſticht, te bezichtigen. Zeer luſtigh en vermakelijk, (gelijk uit deze bovenſtaande Prent te beſpeuren is,) leid deze Pagode in het hangen des bergs, en men klimt daar by aan den water-kant langs brede ſteene trappen. Een ſtuk weegs van deze Pagode, op den toppunt van dezen zelven berg, vertoonde zich een kleen Kappelletje, dat na de Sineeſche Bou-kunſt zonderling geeſtig geſticht was. De rontom-leggende Inwoonders en Reizigers, die met hunne Schepen de Revier op en af varen, komen hier te bieght, en offeren, en brengen geſchenken aan den Afgodt van deze plaats, om door dit middel, na hun inbeeldingh, door de blinde klippen, droogten, platen en banken, (die ontrent deze plaats in de Revier *Kan* met groote menighte leggen,) zonder Schip-breuk te lijden, hunne reize te vervorderen, en vry en veiligh ter gewenſchter plaatze te komen. Indien het nu gebeurt, datze door deze blinde klippen en over deze ondiepten ſchadeloos met hun vaartuigh raken, zoo beelden zy zich vaſt in, datze zulks, met hun bieghten en geſchenken

aan dezen Afgod te brengen, te weeg gebracht hebben; maar komt hun reize ongelukkig uit te vallen, en jaagt de snel-afschietende stroom of eenigh storm hun vaartuigh tegen de klippen en droogten aan, die schult schuivenze dan op zich zelven; datze, of geen oprechte biecht hebben gedaan, of al te klene geschenken den Afgod opgeoffert hebben.

Schip-brug. Ter plaatze, daar de twee Revieren *Chang* en *Can* hun water in malkandre storten, vertoont zich een ongemene lange Brugh, daar onder ontrent hondert en dertigh Schepen leggen, die met yzere ketenen aan elkandre gehecht, en met zware balcken, daar dikke planken op leggen, overspreit zijn. Boven op de brugh heeft men een tolhuis; en leggen deze Schepen zoodanigh aan malkandre gehecht, dat een van de zelve lichtelijk kan verschoven worden, op dat de Schepen, na het betalen van den tol, kunnen doorvaren.

Varen voorby Vannungam. Op den achtienden voeren wy die verwoeste en deerlijk-gesloopte Stadt VANNUNGAM, die by

18. April. zommige ook *Vangan* geheten wort, en ontrent twee hondert *Ly* van *Kancheu* gelegen is, met eenen voorstroom voorby. Deze Stadt leid dicht aan den oever van de Revier *Can*, aan de rechter zijde, en is rontom omringht met vruchtbare landouwen, die zich lustig en zeer vermakelijk in't oog opdoen. De woedende Tarter heeft tegen deze Stadt zoo yzelijk in dezen lesten Oorloogh gewoed, en die zo jammerlijk, met het slopen, vernielen en verbranden van meest alle de voornaamste gebouwen, geschonden, datze weinig of niets van haar vorige aaloude heerlijkheit heel en ongeschonden heeft behouden. De Stadt munt wel in grootte zoo zeer niet uit; maar het bleek genoech, dat 'et eertijts een zeer cierlijke en net-bebouwde plaats is geweest. En overtrof dit *Vangan* (dat de zevende klene Stadt van de negen klene Steden is, die onder het gebied vande negende Hooftstadt *Kiegan* leggen) eertijts niet alleen in aanzienlijke en prachtige gebouwen; maar ook in verscheide Keizerlijke vryheden en voorrechten, byna al d'andere acht overige klene Steden. En niet alleen was zy eertijts uitstekend in bouwerk; maar ook vallen hare bovengemelde omleggende velden, akkers en landeryen zo vrugtbaar, datze den naerstigen Bouman jaarliks tweemaal een rijken oogst van allerlei velt-vruchten verschaffen. Ontrent een half mijl van deze Stad leid ook zeker hoog gebergte, daar in, zoo ons d'Inwoonders verhaalden, een groote menighte van Zilver verborgen leid, dat evenwel de Sinezen, uit kracht der ingevoerde wetten, niet vermogen daar uit te halen. Aan d'oost-zijde van deze Stadt zagmen ook een stuk weegs daar van daan zekren bergh *Chao* leggen, die met zijn kruinen en hemel-hooge toppen zich tot in de wolken verhief. Hoe hoogh deze bergh was, noch was hy evenwel, van den voet tot boven aan den toppunt, met menigerlei slagh van bomen, heesters en kruiden bewossen, 't geen van verre een aangenaam en schoon verschiet gaf. Een half mijl ontrent van dit *Vangan*, zaghmen ook de zeste kleene stadt *Lingcisen* leggen, die met eenen tak van de Revier *Can* ten zuiden bewatert en besproeit wort. Aan alle kanten en hoeken verheffen zich noch d'overblijffelen en puinhopen van de vervalle en neergesmeten gebouwen; zulks men hier aan licht bespeuren kon, dat eertijdts in deze stadt zeer kunstig-gebouwde gevaarten moeten gestaan hebben. Men vind hier ook noch een niet min kunstig, als kostelijke Triumf-poort, die deze Stad ook niet weinig glans en cieraat byzet. Maar tegenwoordigh, als wy ons daar bevonden, lag alles van binnen en buiten zeer deerlijk overhoop, en was nauliks d'eene steen op den anderen gebleven. De gemene wegen en straten, die eertijts van menschen leefden, en den ganschen dagh door met een groot gedrangh van volk betreden wierden, verstrekken nu schuilhoeken en nestelplaatzen voor 't wilt gedierte, en lagen met allerlei onkruit, dikke kreupelbosschen en ander ruichte zoo dicht en wilt begroeit, dat 'er nauliks doorkomen aan was, en men niet bekennen kon, waar langs de wegen en straten

wel

VANNVNGAM.

Komen te Pekkinſa.

wel eer haren loop hadden. Wy verlieten endelijk deze ellendige Stadt, en dreven voor ſtroom af voorby zeker uitſtekend Dorp, PEKKINSA geheten. Dit *Pekkinſa* is een zeer vermaart en neering-rijk Dorp, en mag in neering- en volkrijkheit tegen meenig kleen Stadje op. Hier ter plaatze komen gemeenlijk de Schippers, die de Revier op en afvaren, zeilen, touwen en allerlei ander Scheeps-gereedſchap, dat hier alles voor een redelijke prijs te krijgen is, voor geld koopen. Een groote neering en welvaart brengt dit in dit Dorp, en erneren zich d'Inwoonders, die het zelve zeer Volkrijk bewonen, voornamelijk met het maken en verkoopen dezer Scheeps-gereedſchappen, die men hier jaar in jaar uit na wil en wenſch bekomen kan. Al van verre, eer men in dit Dorp komt, vertoonen zich voor aan verſcheide geeſtige en ouwetze Klippen of rotzen, die door kunſt zoo wonderlijk en kunſtig gemaakt en doorwrocht zijn, dat natuur hier meê hant aan 't werk ſchijnt geſlagen te hebben. Maar 't oorlogh, helaas! dat alverſlindend gedrocht, en dat Koningen, Vorſten en Onderzaten om lant en luiden helpt, heeft de zelve zoo ellendig geteiſtert en toegeſtelt, datze voor het meerdeel ganſch bedorven zijn, en alleen d' overblijfzelen noch eenighzins weten uit te wijzen met welk eenen glans en cieraat zy eertijts pronkten en praalden. Het ſchenden en ſloopen van deze Kunſtklippen en aartige Steenrotzen, geven duidelijk genoech te kennen, met welk een verwoedheit en uitzinnige baldadigheit de Tarters, in dezen laaſten oorlog, door het ganſche Rijk huis gehouden hebben, die niet alleen de grootſte Steden en andere kleene plaatzen, met branden, breken en ſchenden, verdelghden en ten gronde toe ſloopten; maar konden ook niet lijden dat eenige ſlechte plaatzen en geringe Dorpen met zoodanige uitſtekende praal-werken zouden pronken. Want met reeht zou iemant kunnen by brengen en zeggen, dat de Tarters het ſloopen, ſchenden en weg-breken van zoodanige Kunſt-ſtukken op onvermaarde plaatzen, alleen te dien einde aldaar in 't werk hadden geſtelt, om d'andere groote Steden, en plaatzen van meer belangh, daar in zoodanige kunſt-ſtukken zich noch ten huidigen dage vertonen, des te grooter luiſter en glans by te zetten. Gelijk zulks blijkt aan de genen, die zich in de Keizerlijke hoofdſtad *Peking* vertoonen, die de Tarters, in 't veroveren

Klippen door kunſt gemaakt.

dier

dier Stad, heel en ongeſchonden lieten ſtaan, en tot de welken tegenwoordig niemant byna dan zijner Keizerlijke Majeſteit, en zijnen voornaamſten Rijks-raden toegang vergunt wort.

De aanzienlijkſte van allen, en die noch iets van haren ouden glans behouden had, en het weinigſte geſchonden was, ſtak haren cierlijken top en kruin meer als veertigh voeten in de hooghte opwaarts. Door twee cierlijke en kunſtig gewrochte verdiepingen, die recht boven elkandre bouwkunſtig quamen te leggen, wort dit meeſterſtuk in twee gelijke delen van elkandre geſcheiden. Na deze verdiepingen klimt men opwaarts by eenen wendeltrap, die mede niet min kunſtigh als koſtelijk gebouwt is, en zoo wel onder als boven de breete van vier treden heeft. Al dit ganſche gevaerte, dat iemand niet zonder reden voor 's werelts achtſte wonder zou kunnen rekenen, beſtaat uit klai, pot-aart en diergelijke ſtoffe, die alle zoo kunſtig en net in eenen gevoeglijken vorm gebakken zijn, datmen over de kunſt, vinding en aangenamen zwier van 't ganſche werk, als opgetogen en tot ſtommens toe verwondert ſtaat, dat menſchen handen hier de natuur zoo natuurlijk hebben weten na te apen. Om des te duidelijker uit te drukken, in welk een geſtalte en fatzoen deze nagebootſte Steen-rotzen zich in 't leven vertoonden, ſchetſte ik de grootſte en ongeſchondenſte na 't leven af, (want uit deze eene is lichtelijk af te meten hoedanig d'andere geſtelt waren,) om u de zelve hier in Prent ten toon te ſtellen. Diergelijke kunſtige Steen-klippen, en die in heerlijk- en kunſtrijkheit wel rijkelijk tegens de boven-verhaalde op mogen, heeft men ook in 's Keizers hof te *Peking*, daar meê de groote Tartariſche Cham zijne luſthoven en waranden zoo cierlijk en onnadoenlijk heeft opgetoit, dat de Poëten den kunſtigen Dedalus noit zoo veel ſchranderheits hebben durven toeſchrijven, als de ſpitsvondige Sinezen daar aan getoont hebben. En ſchoon ik de zelve te *Peking* niet te zien kon krijgen, (gelijk ons daar na breder te verhalen ſtaat) zal ik evenwel verhalen, 't geen ik van eene der zelve van geloofwaerdige luiden aldaar vernam; te weten, dat elders in *Sina* zodanigh een van deze gemaakte Steen-klippen was, die niet alleen bezondre kamers en verſcheide vertrekken in zich beſloten hield; maar ook met verſcheide trappen en verdiepingen voorzien was, en, 't geen noch meer te verwonderen

is,

is, menighte van bomen, en door de kunſt gegraven beekjes, vertoonde.

Dusdanige Steen-rotzen zeidmen dat de Grooten daar te lande, om zich tegens de hitte der zonne te beſchermen, en hun geeſten te verquikken, op het prachtigſte laten ſtichten. Op dit Kunſt-ſtuk voegde ik deze Vaerzen:

Kan 't menſchelijk vernuft iet zeltzamer verzinnen,
Waar mee de Kunſt Natuur zoo eigentlijk verbeeldi?
Aanſchout dat geeſtig werk, van buiten en van binnen,
En zeght eens of het een van't ander veel verſcheelt.

Komen te Taiko. 18. April.

Wy vertrokken endelijk uit dit Dorp *Pekkinſa*, en quamen laat in den avont in het ſtedeken TAIKO, of *Tayho*, dat de tweede kleene Stad van de negende hooftſtad *Kiegan*, en hondert *ly* van *Vannungam*, op de linker zijde van de Revier *Can*, gelegen is.

Als het licht des dageraats begon door te breken, zag ik, hoe heerlijk dit Stadje aan den waterkant met hoge en ſterke muuren omringt was. D'omleggende landeryen vallen hier zeer vruchtbaar, en doen zich wonder vermakelijk en luſtig in 't oogh op; maar de Stadt, dewijl de Tarter die al meê in dezen leſten oorlogh zeer jammerlijk en ſchendigh voor een groot deel mishandelt en vernielt heeft, vertoont zich vry wat ſlecht, en valt veel te kort, ten opzicht van het weelderige rontom-leggende landſchap. De ſtraten zijn doorgaans zeer net met keizel-ſteenen geplavait, maar vallen vry ſmal en eng. Van de noort-zijde gaat men in Stad over een ſterken ſteene brugh, die, van den eenen oever tot den ander, over de Revier geſlagen is, en op een enkele boogh te ruſten komt. En ſchoon dit *Tayko*, ten opzicht van haren voorigen heerlijken ſtaat, tegenwoordigh, als wy ons daar binnen bevonden, zeer deerlijk geſtelt ſtont, zoo vertoonde zich evenwel, ter wederzijde, als men in Stadt komt, noch verſcheide treffelijke en kunſtigh-gebouwde huizen, doch ſtonden meeſt alle woeſt en ledigh, en wierden van genen menſch bewoont; maar verſtrekten ſchuilhoecken en neſtel-plaatzen voor 't wilt gedierte en gevogelt. Hier ſtonden eertijts ook twee Torens, waar van d'eene, als uit deze bovenſtaande Prent te zien is, noch heel en ongeſchonden ſtaat; maar d'ander wiert op een zekren tijt zoo fel met den donder en blixem getroffen, dat den bovenſten kruin met groot ge-

druis quam in te ſtorten, en een deerlijken puinhoop maakte. De Stad was van binnen ook met verſcheidene Pagoden verçiert, die zich noch vry luſtig opdeeden, en hunne kruinen om hoog ſtaken. Wy wierden hier van een zekren Mandarijn bezocht, die aldaar onlangs te vooren met twee duizent Paerden (voor rekening van den jongen Kantonſchen Onder-koning) uit *Peking* aangekomen was; dees verhaalde ons, dat de Keizer met meer andere groote Heeren in *Peking* na de komſte der Hollanders grooteliks verlangden.

Komen by de negende hooftſtad Kinnungam.

29. April.

Op den negen en twintigſten quamen wy aan de zeer vermaarde Stad KINNUNGAM, die by zommige ook *Kiegan* genoemt wort, en voor de negende hooftſtad van dit landſchap *Kiangſi* gerekent wort. Deze hooftſtad, die tnegentigh *ly* van *Tayko* is gelegen, is geſticht op den weſterlijken oever van de Revier *Can*, ter plaatſe daar die gevaarlijke en ſchipbreukrijke klippen, *Xepatan* geheten, haar begin nemen. Deze Stad, die ontrent anderhalf uur in haar omtrek groot is, leid rontom in vry hooge en ſterke muuren beſlooten, die in dezen leſten Tartariſchen oorlogh meenigmaal het beſpringen en beſtormen der Tarters, hoewel te vergeefs, hebben uitgeſtaan. Binnen in de Stad, vertoonen zich aan alle kanten verſcheidene groote en koſtelijke gebouwen, doch die meeſt alle, uitgezeid eenige weinige, door het woedende geweld der Tarters met breken, ſchenden en branden, geſloopt en tot puinhoopen gebracht zijn; zulks de vervalle en neergeſtorte overblijſſelen van 't metſel-werk, die zich zoo binnen als buiten de Stad vertoonen, genoech te kennen geven, hoedanig deze Stad in allerlei prachtigh en kunſtig bouwerk eertijdts uitmuntte, boven andre omleggende Steden van dit landſchap hare kruin verhief, en die in rijkdom en heerlijkheit overtrof. Gelijk deze Stad dus met burgerlijke huizen en prachtige wereltlijke gebouwen eertijts verçiert was, en noch ten dele daar meê pronkt, alzoo vertoonen zich ook in de zelve verſcheidene groote en kunſtigh-geboude Pagoden of Afgoden tempels. Aan de linker zijde, tegen over de Stad, ziet men een Eilant leggen, daar op een ſchoone en çierlijke Pagode ſtaat, die voor weinigh jaren eerſt nieuw geſticht was, en rontom van binnen met groote en kleene beelden ter weder-zijde bezet ſtont.

De Stad was eertijts wel betimmert.

De landſtreek, daar in deze hooftſtad gelegen is, valt niet effen en vlak; maar doorgaans zeer oneffen, gemerkt de zelve op verſcheide plaatzen met aangename bergen en luſtige heuvelen bezet is. De meeſte van deze bergen verbergen in hun ingewant een groote overvloet van gout en zilver, dat evenwel de Sinezen daar niet mogen uit halen; dewijl zulks eenen iegelijk uit kracht der Sineeſche wetten verboden is, daar nochtans elk vry ſtaat het gout en zilver aan de Revieren te zoeken. D'omleggende landeryen en velden vallen zeer vruchtbaar en wonder aangenaam, dewijl men in deze landſtreek, ('t geen zelden op andere plaatzen gebeurt) winter nochte zomer gebrek van water, of al te groote droogte heeft.

De berg Nucung.

By *Ganto*, de vijfde klene Stad van deze hooftſtad, vertoont zich een zeer groote en hooge berg, *Nucung* geheten, die een plaats van acht hondert ſtadiën beſlaat.

Gevaarlijke klippen ontrent Kiegan.

De meeſte Sineeſche Revieren vallen, ter oorzake van hare blinde klippen, platen, en banken, op zommige plaatzen zeer gevaarlijk, zulks de zelve in 't bevaren wel een tweden Argus van nooden hebben; maar zonderlingh gevaarlijk is het ontrent deze hooftſtad, langs de Revier *Can*, die deze Stad ten Ooſten voorby ſpoelt, op en af te varen; dewijl 'er overal vele platen en ſcherpe klippen, *Xepatan* geheten, onder water leggen, daar de Revier zeer ſnel en gezwint over heenen ſchiet. Achtien plaatzen zijn 'er, daar de Schepen het meeſte gevaar lopen van ſchip-breuk te lijden, waar van deze klippen ook den naam van *Xepatan*, 't welk achtien watervallen betekent, bekomen hebben. Gemeenlijk nemen de meeſte Scheepen, die de Revier af willen, uit deze ſtadt eenen ervaren Loots-man in, die kennis

KINVNGAM

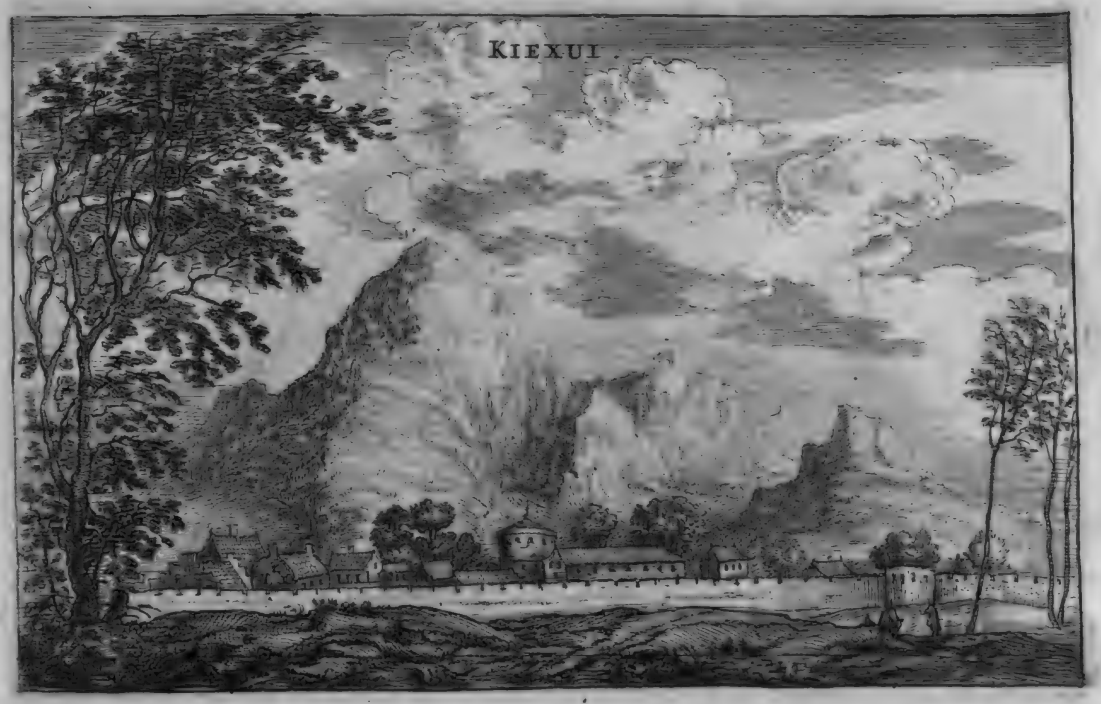

nis van de diepte en gelegentheit der gronden heeft.

De Stad heeft van de Tarters veel uitgeſtaan.

d'Inwoonders van deze Stad, en ook hunne Gebuur-volken wiſten ons niet genoech te verhalen, hoedanigh de Tarters in den laaſten oorlog hier huis gehouden, de gebouwen met branden en om-ver rukken ten gronde geſloopt en vernielt, en de luiden (daar aan zy niet zonder beeken van tranen te ſchreien konden gedenken) ten deele gevankelijk in een eeuwige ſlavernye weg-gevoert; en andere, die wel den grootſten hoop uitmaakten, met d'uitgezochtſte vonden van allerlei onmenſchelijke wreedheit om't leven gebracht hadden, zonder de jonge en onnozele kinderen, weerlooze vrouwen, en ſtok-oude luiden te verſchonen. Als dit woeden uit had, en zy hun moed aan de gebouwen met branden en ſloopen gekoelt hadden, was d'ellende en 't wee op jonge dochters en eerbare vrouwen aangekomen, die met de vuilſte en ſnoodſte onkuisheden van hen onteert, en tot aas van hun geiligheit gebruikt en mishandelt wierden. De Sineeſche Inwoonders, en zelfs de Tarters aldaar, beleden alle uit eenen mont, dat de Tarters in den leſten inval, over de vier duizent vrouwen en jonge dochters van de voornaamſte en grootſte der ſtad, arm aan arm aan elkandre gekoppelt, als een deel oſſen, met zich na bovenen hadden geſleept. De Tarters hadden deze vrouwen aldaar aan zekre Roſſianen en Bordeel-houders voor een geringen prijs verkocht, van wien zy gedwongen wierden, tegen wil en dank, haar lijf te verhuren, en haar eerbaarheit voor eenen ieder, tot profijt van hare Meeſters, te koop te zetten.

Varen voorby Kiexui.

Ten zelven dage vorderden wy nog zoo veel weghs, datwe voorby

KIEXUI, of *Kiſſawen* quamen, de vierde kleene ſtadt van de negende hooft-ſtadt *Kiegan*. Wy voeren met al ons vaartuig dicht voorby dit ſtedeken henen, dat wy op den rechter oever van de Reviere *Chan* vonden leggen. Het is in zijn omtrek ontrent anderhalf uur groot, leid van achteren, naar uitwijzing van deze bovenſtaande Prent, met luſtige heuvelen en aangename bergen omringt, en is zonderlingh geeſtigh geſticht en met antijkſche huizen en Pagoden betimmert. Men telt in dit ſtedeken, dat in een ongelijkzijdigen drie-hoek beſloten leid, vier ſterke poorten, die met yzere deuren bewaart, en ter wederzijde met ſtene rondelen beſchermt worden. Neffens de Revier is deze plaats zeven

hondert treden lang, en langs heen aan den waterkant met een ſterken muur van vijftien voeten hoogh opgehaalt. Van binnen in de ſtad vertoónt zich een Pagóde of Afgoden-tempel, die van binnen met meenighte van afgodiſche beelden ter weder-zijde bezet ſtont, en wel groot en prachtig geſticht was; maar de langheit des tijts, die alles doet veranderen, had de zelve van haren luiſter voor het meerdeel berooft. Onder andere aanzienlijke gebouwen en çierwerken, die zich in dit ſtedeken vertoonden, pronkt deze plaats ook met drie çierlijke en kunſtigh-geſtichte Triumf-poorten, die zich in het inkomen in een lange ſtraat vertoonden, en, na 's landts gebruik, zekren Landvooghden, die den lande eenige dienſten bewezen hadden, opgerecht waren.

Komen by Hiakiang.

20. April.

Den volgenden dagh, den twintigſten van Grasmaant, voeren wy voorby K Y A K Y A of *Hiakiang*, de vierde klene ſtad van d'achtſte hooftſtad *Linkiang*. Deze ſtad leid ontrent tachtig *ly* van *Kiexui*, aan den voet van't geberghte, (dat zich met zijne kruinen en heuvelen na 't landtſchap *Honan* ſtrekt) en aan den noordelijken oever van de Revier *Can*, die door verſcheidene waterleidingen, tot groot gerijf der Ingezetenen, in deze ſtad geleid word. De landſtreek van deze ſtad valt zeer vruchtbaar, in't voortbrengen van Oranje-appelen en allerlei andere leef-middelen. Voorby deze ſtad is ook een groote vaart van Schepen, en alle de Schepen, die langs de Revier *Can* varen, komen gemeenlijk voorby deze ſtad. Zy leid, naar uitwijzing van deze bovenſtaande Prent, zoodanig aan den voet van het bovengemelde gebergte, dat ook hare muuren een groot gedeelte daar af beſlaan en beſlooten houden. Dit geberghte, dat in den omtrek van deze muuren beſlooten leid, is aan akkers afgeſtoken, die van de Stedelingen bezait worden, en hen jaarliks eenen rijken ooghſt van vruchten verſchaffen. In de ſtad vertoont zich een zeer oude Pagode; en de ſtraten, die doorgaans heel net met kaien beleid zijn, loopen heel geeſtig en met een zonderlinge zwier na't gebergte. Men ziet hier ook twee zeer ſchoone Cierpoorten, die van graauwe ſteen geſticht zijn, en zich noch heel en ongeſchonden vertoonden; maar de huizen, dier puinhoopen hun ouden ſtaat en glans noch te kennen gaven, zijn meeſt alle van de Tarters verdelgt en aan kolen geleght. D'Inwoonders verhaalden, dat deze Stad, in de laaſte beroer-

ten,

ten, driemaal van de Roovers (behalven het gewelt datze van de Tarters in den oorlogh had uitgeſtaan) beſprongen en deerlijk mishandelt was geweeſt. Toen wy deze Stad in 't wederkeeren aandeden, en aldaar aan den Gouverneur verzochten, om nieuwe Trekkers te hebben, verklaarde hy dat 'er zoo veel volks in de ganſche Stad niet te bekomen was. Niet verre van dit *Hiakiang* leid zekre berg *Mung*, die zijne kruinen en toppunten zoo hoog in de lucht verheft, datze van de wolken bevochtigt werden: op de zelve vertoonen zich evenwel luſtige boſſchen en welige en vruchtbare velden en Koren-akkers.

Raken by de ſtadt Sinkin. Den zelven dagh raakten wy noch tegen den avond aan de Stadt

SINKIN, de tweede kleene Stadt van d'achſte hooftſtad *Linkiang*, en tzeſtig *ly* van het bovengemelde *Hiakiang* gelegen. Wy vonden dit *Sinkin*, in deze onze op-reize, aan de rechterzijde van de meergemelte Revier *Can* leggen; en lagh (zodanig als het zelve in dit bovenſtaande afbeeltzel vertoont wort,) van achteren met vermakelijke heuvelen en vruchtbare valeyen omringht. In grootte en aanzienlijkheidt verſchilt deze plaats niet veel van het bovengemelde *Hiakiang*; hoewel de zelve, tuſſen de heuvelen in, op een effender vlakte, en zoo na aan het gebergte niet gelegen is. Aan den waterkant vertoont zich in 't midden van de muren een zeer hooge en ſchoone poort, die na de Sineeſche wijze zeer kunſtig en aartigh geſticht is. De gebouwen, die wy binnen in de Stadt zagen, waren doorgaans gemeene en klene getimmerten, en nergens na zoo aanzienlijk, als die van *Hiakiang*. Wy namen onze nacht-ruſt tegen over de ſtad, op de linker zijde der Reviere, by zekre Pagode, alwaar de Stadhouder met zeeker klein vaartuigh, niet tegenſtaande het geweldig waide, overquam, en de Gezanten hertelijk ging bewellekomen, en hen met eenige geſchenken voor de Keuken vereerde.

Komen by Fungching. Den twee-en-twintighſten trokken wy met den opgang der zonne hier weder van daan, en deden noch voor den middagh de ſtad FUNGCHING aan; die de tweede kleene ſtadt van d'eerſte hooftſtad *Nanchang*, en tzestig *ly* van *Sinkin* gelegen is. Deze ſtad, die zich in een effen vlakte vertoont, leid recht in 't vierkant beſloten, aan de rechter-zijde van den oever der meergemelde Reviere *Can*, en is 22. April.

rontom met vry hooge en sterke muren omringt, die in haren omtrek meer als een uur gaans groot zijn.

Aan de noortzijde der stad vertoont zich een zeer volkrijke Voor-stadt, die met prachtige en aanzienlijke gebouwen (volgens d'afbeelding van deze bovenstaande Prent) doorgaans heel dicht en net betimmert is.

Men zagh hier ook twee groote en hooge Triumf-poorten staan, die na de Sineesche bouw-kunst zo kunstigh en aartig toegestelt, en met allerlei vonden van overdaat uitgestreken waren, dat hier aan niet duisterlijk te bespeuren was dat deze plaats, voor dien laasten bloedigen oorlogh, niet een van de minste na-burige Steden is geweest. By deze tweede kleene Stadt leid zekre bergh, *Pechang* geheeten, waar van het water met een groot gedruis en val hondert roeden komt afvallen. Van dit afvallen des waters heeft de zelve bergh ook den naam van *Pechang* bekomen: want *Pechang* is op Neêrduitsch zoo veel gezeght als hondert roeden. By de zelve stad leid ook de berg *Xifung*, die in de boeken van zekren *Taosu* voor den negen en dertigsten berg van dit gewest gereekent wort.

Des anderen daaghs, den drie-en-twintigsten, kregen wy de eerste hooftstadt NANCHANG in 't gezicht, die van zommigen ook met den naam van 't ganssche landtschap, daar in deze hooftstad gelegen is, *Kiangsi* genoemt wort. Wy hadden nauliks het anker voor deze hooftstad, om aldaar te vernachten, in den gront laten vallen, of de Majestraat zond terstont vier groote en aanzienlijke vaartuigen op ons af, om daar meê des te bequamer in Stadt te roeien: want de vaart van 't Nanhungsche gebergte, tot aan deze hooftstad, is zoo klippigh en ondiep, dat die met geen groot, maar alleen met kleen vaartuig kan bevaren worden. De Mandarijn *Pinxenton* nam terstont twee van de beste en aanzienlijkste Vaar-tuigen voor zich zelven, 't welk de Gezanten zeer qualijk opnamen, en zich daar over ook heel misnoegt toonden. Na een klene wijle quam de Majestraat zelfs de Gezanten verwellekomen, en deed *Pinxenton* een van de Vaar-tuigen, dat hy voor zich zelven genomen had, aan de Gezanten overgeven, die daar in gingen. *Komen aan de hooftstad Nanchang.* 23. April.

Des anderen daags ging een der Gezanten, te weten, de Heer Pieter de Goyer (want de Heer Jakob de Keizer bevond zich niet wel) met den Sekre- *Pieter de Goyer gaat by den Tutang.*

KIANGSI

Sekretaris Hendrik Baron en ons ganſche gevolg, den *Tutang* of Stadhouder dezer ſtede bezoeken. Hy ontfing ons met zonderlinge en groote genegentheit, en was op de Tolken zeer verſtoort, dat de Gezant met zijn gevolg hem te voet quam bezoeken, zeggende, dat zodanige Perzonen, die uit zoo verre en vreemde geweſten quamen, om de Keizerlijke Majeſteit over zijn bevochte zege geluk te wenſchen, met grooter pracht en ſtatelijkheit behoorden onthaalt te worden. Tegen de Mandarijns van de Katonſche Onder-koningen voer hy ook met bitze ſchelt-woorden uit, en ſchold hen voor plompe ezels. Toen de Heer de Goyer buiten op het voorhof quam, om weêr te vertrekken, wiert hem en Baron ieder een paert gegeven, daar meê zy na de vaartuigen reden. In 't weg-rijden wiert ook, den Gezanten ter eere, driemaal het kanon los gebrant. De Gezanten, om den weldaat van dit vriendelijk onthaal eenighzins te vergelden, boden den *Tutang* eenige klene geſchenken aan; maar hy ſloeg die af, met bybrengen, dat geenen Perzoon in *Sina* vermocht eenige geſchenken van uitheemſche Gezanten t'aanvaarden, voor al eer zy den Keizer gezien en begroet hadden.

Gelegentheidt der ſtadt Nanchang.

Deze hooftſtad *Nanchang* is ontrent twintigh *ly* van *Funching* gelegen, ter plaatze daar de groote poel *Poyang* ten zuiden haar begin neemt, die deze Stad rontom beſpoelt, zulks de zelve als een Eilant in dezen poel te leggen komt. Zy leid in een vierkante vorm beſloten, en beſlaat in haren omtrek ontrent zes-en-tzeſtig *ly*, daar af evenwel geen twintigh *ly* bemuurt waren. Men zagh hier zeven poorten, waar onder vier zeer heerlijk gebout en kunſtig geſticht waren; en wy lagen met ons vaartuig buiten de voorſtad, voor een van deze poorten, die de Sinezen *Quarul* noemden. Men vind in deze hooftſtad ook vier Pagoden of Kerken, die alle zonderlingh koſtelijk en heerlijk geſticht zijn; maar onder alle vier munt de gene uit, die van d'yzre Kolom haren naam bekomen heeft, en op Sineeſch *Thiſiking* genoemt wort. Deze Pagode, die met blinkende groene verglaasde pannen heel ſchoon overdekt is, heeft in 't inkomen drie gebouwen neffens malkandre ſtaan. In 't eerſte gebouw vertoont zich zekren Afgod, die van de Sinezen *Kouja* geheten, en voor den beſchuts- en beſcherm-heer van dezen tempel gehouden wort. Hy zit onder meenigte van andre beelden, die eens zoo groot als 't leven zijn, op een koſtelijken zetel, is na d'oude wijze der Romeinen gekleed, en heeft om de ſchouders een rooden armozijnen mantel hangen. Ter weder-zijde hebben de Sinezen hem een piek opgerecht, waar om zich twee vreeſlijke en yzelijke draken, (welk lantgedrogte by de Sinezen zonderling vermaart is) gekronkelt en geſlingert hebben, die met uitgeſtrekten halze hem zeer wreet en vervaarlijk toe-grimmen. In het tweede gebou vertoonen zich twee breede trappen, die recht tegen malkandre over ſtaan. Rontom dit gebou gaat men door een breede en ruime galdery, die ter wederzijde met allerlei ſlag van vreemde afgodiſche beelden bezet is, die van de Sineezen met een zonderlinge yver van heidenſche godtvruchtigheit geeert en geviert worden. Met diergelijke beelden en andere Sineeſche ydelheden ziet men ook het derde gebou bezet.

Afgod Kouja.

Wonderlijke Put.

In 't inkomen van het eerſte gebou, ſtaat aan de rechter zijde ook zekre Put, die twalef treden in 't vierkant groot, en met ricchelwerk van graauwen uit-gehouwen ſteen zeer kunſtig verciert is, en tot bovenen aan den rant vol graauw water ſtaat. Wonderlijke en vreemde beuzelingen ſtoten de waangelovige Sinezen van dezen Afgodt *Kouja*, en deze Put uit hunne kruin. Want zy drijven ſterk, dat eertijdts hier zeker man (door wien zy buiten twijfel dezen Afgod *Kouja* verſtaan) is geweeſt, die veele behoeftige en arme luiden in hun armoede te hulp quam, en zijne goederen mildelijk aan hen uitdeelde; dewijl hy in d'Alchimye zoodanig ervaren was, dat hy van andre ſlechte metalen oprecht zilver kon maken. Ook verdichten zy, dat de zelve *Kouja*, door Gods beſtiering en kracht, eenen afgrijzelijken draak, die

die der Stad den ondergang dreighde, met aarde overſtolpt had, en dien daar na, aan eenen yzeren Kolom gebonden, in deze Put zou geworpen, en den Inwoonders aldus van dit gedrogt, als een tweede Sint Joris, verloſt hebben; en dat hy endelijk met zijn ganſche huisgezin ten hemel was gevaren. Te dezer oorzake hadden deze verdwaalde menſchen, die dit voor een godvruchtig werk hielden, den man na zijnen doot dezen tempel geſticht. Zo veel andere diergelijke ſprookjes en beuzelingen wiſten d'Inwoonders van dezen Afgod te vertellen, dat Ferdinando Mendos, met zijne vertellingen van het grote huis des Rooks, wel aan de wint mag lopen. Behalve deze vier Tempels vertoonden zich eertijts in deze Stadt veel andre heerlijke en koſtelijke gebouwen, doch die nu meeſt door den oorlogh geſchonden en ten gronde geſloopt waren. Men ziet hier ook een Toorn, die, gelijk in de nevenſtaande Prent vertoont wort, zeven tranſſen of omgangen hoogh, en zeer net geſticht is.

De landeryen en akkers vallen in de landtſtreek van deze hooftſtadt zeer vruchtbaar. Nergens vindmen een hoek lants onbebout leggen; ook is het lant doorgaans zoo vol lant-bouwers, dat men nauliks eenige plaatzen vind, daar op groot of kleen vee geweid wort. Zwijnen, evenwel, worden buiten en binnen de Steden van de ganſche landtſtreek, met groote menighte gehouden. Ja zelfs in deze hooftſtad ziet men die in zoo groot een overvloet, dat men de ſtraten nauliks gebruiken kan. De ſtraten vallen evenwel niet drekkigh noch vuil; dewijl de Sineezen de drek en meſt van de Verkens met groote naerſtigheidt vergaderen, en die voor meſt op de landen verkoopen.

Veel ramps en ongevals heeft deze vermaarde Stadt in verſcheide tijden uitgeſtaan; maar de grootſte verwoeſtingh en ondergang quam haar in den laaſten oorlog over, die hier uit haren oorſprong nam. Zeker vermaart velt-Overſte *Kinus*, geboortigh uit het landſchap *Leaotung*, was van den Tartariſchen Cham tot Landvooght over dit landſchap *Kiangſi* geſtelt; want de Tarters betrouwen den volken van dit *Leaotung*, dewijlze het dichtſte aan Tartarye leggen, zeer veel. Maar deze *Kinus* viel uit zekre oorzaak, (gelijk ons dat daar na breder te verhalen ſtaat) met dit ganſche landſchap *Kiangſi* den Tarter af, en erkende zekren *Junglieus* voor Keizer.

Kinus valt van de Tarters af.

De Tarter, om het voornemen en d'aanſlagen van dezen afgevallen Veltheer in zijne geboorte te ſmoren en te dempen, en het afgevallen landſchap *Kiangſi* weder onder gehoorzaamheit te brengen, deed hier op een ſterk heir vergaderen, onder het beleid van verſcheide vermaarde Velt-overſten. Hier en tuſſchen had *Kinus* verſcheide zegens op den Tarter bevochten, en den opperſten Landvoogt der Zuiderlijke landſchappen, die met een ſterk heir hem quam beoorlogen, verjaagt en in de vlucht geſlagen. Hier op ging *Kinus* de ſtadt *Kancheu* belegeren, maar als hem ter ooren quam, dat de Tarter met het bovengemelde heir quam afzakken, brak hy van 't belegh op, en begaf zich, om den Tarter het invallen te beletten, na de grens-plaatzen van de Noordſche landtſchappen. En zeer gelukkigh en voorſpoedigh vocht *Kinus* in 't begin, dewijl hy een groot heir by zich had, dat op de wapens en 't vechten der Tarters wonder wel was afgerecht; maar als hem het gewelt der aanvallers te machtig wiert, vond hy zich benootzaakt de deizen, en begaf zich veiligheitshalve in deze hooftſtad *Nanchang*.

Nanchang van de Tarters belegert.

De Tarters, hoewel zy een machtig heir by zich hadden, waren evenwel zo ſtout niet, datze de Stadt ſtormenderhant dorſten aantaſten; maar beſloten de zelve te belegeren, en met uit te hongeren tot overgeven te brengen. Om dit hun voornemen des te bequamer uit te werken, ontboden zy van alle kanten de Sineeſche Boeren op, en lieten die een breede gracht rontom de Stad aan de lantzijde graven; maar de Revier hieldenze met Scheepen beſloten, om hier door allen toevoer van leeftocht te beletten. Deze Stad, gelijk boven vermelt ſtaat, was zeer volkrijk, en lagh daar in te dien tijde een groot getal

getal bezettelingen; zulks *Kinus*, schoon hy veel leeftochts in de Stadt by een vergadert had, als 't beleg eenige maanden geduurt had, met de zijnen tot d' uitterste hongers-noot gebracht wierd. En schoon 'er dageliks veel van honger storven, zoo wildenze evenwel tot het overgeven der Stadt geenzins verstaan, dewijlze vast vertrouden dat *Junglieus* hen zou komen ontzetten. Als *Kinus*, in dit gewricht der zaken, en tot d' uiterste hongersnoot gebragt was, sprak hy zijne krijgsknechten aldus aan: *O spitsbroederen, wy hebben nergens geen hoop te verwachten, dan die de degen en onze manhaftigheit ons wil verschaffen. Hier meê moeten wy eenen wegh door de Tarters banen. Ieder stelle zijne krachten in 't werk, en volgh my na.* Hy dit zeggende, en alles wel beschikt hebbende, valt terstont met zijne krijghsknechten ter poorten uit; maar kreeg de gracht voor de borst, daar hy groote zwarigheit zag, op wat wijze hy daar over zou raken. Endelijk, hoe groot een weêrstant de Tarters ook boden, raakte hy daar over, en sloegh zich door de Tarters, daar af vele verslagen bleven. *Kinus* quam hier levendig af, en ging zich met zijn volk op 't geberghte verschuilen. Toen nu *Kinus* met het heir op de vlucht was geraakt, vielen de Tarters in Stad, en sloopten die byna ten gronde. Na het om-ver halen en slopen der gebouwen, quam het woeden op de Burgers aan, die deerlijk mishandelt en ellendig omgebracht wierden. En wiert my voor de waarheit aldaar berecht, dat in dezen inval over de veertig duizent menschen om 't leven quamen. Want het is by de Tarters een gebruik, datze de Steden, die zich vrywillig overgeven, geen quaat doen, de gene, die weêrstant bieden, wat harder handelen; maar de steden die opstaan, en stormenderhandt verovert worden, verdelgenze zonder verschoning.

Kinus valt met zijn volk uit de stad.

Op den negen-en-twintighsten quamen wy aan zeker schiprijk Vlek, *Komen by het vlek Vcienjen.*

VCIENJEN. Wy zagen hier een groote meenighte van kleene en groote vaartuigen leggen, die alle uit verscheidene gewesten van *Sina*, om den Porcelein-handel te drijven, (daar af in dit vlek de voornaamste stapel van heel *Sina* is) derwaarts komen. Dit vlek leid dicht aan het meir *Poyang*, op de linker zijde van de Revier *Can*, en is meer als een uur gaans in de lengte. Het is een zeer neeringrijk vlek, en doorgaans met çierlijke gebouwen betimmert.

Ter rechter zijde op eenen bergh,

vertoont zich ook (gelijk uit de voorgaande Prent te zien is) een groote en net-geboude Pagode, die van binnen ter wederzijde met kleene en groote beelden opgepronkt ſtont. Ik vond ook in deze Pagode, daar ik in gingh om de zelve te bezichtigen, een groote meenigte van zwarte lampen hangen, die de Sineezen daar nacht en dag lieten branden. De Sinezen en Tarters, die het meir *Poyang* over willen, doen eerſt aan den afgod of duivel van deze Pagode, om een gelukkige en voorſpoedige reize te hebben, offerhande. Het offeren, dat ik zelfs daar zag, en daarom ook der pijne waart achte zulks hier te verhalen, doen deze verblinde menſchen aan dezen afgod in dezer wijze. Slechte luiden nemen gemeenlijk een Hoen; maar rijken een Verken, datze voor het afgoden-beelt, dat in deze Pagode zeer yzelik en met opgeſperden bek te grimmen ſtaat, den ſtrot affteken, en laten het warme bloet van dezen ſlacht-offer over deſſelfs klaauwen (want met Griffioens-klaauwen aan handen en voeten ſtaat hy daar uitgebeelt) henen loopen; zulks deze afgod doorgaans heel morzig en ſlordigh met bloet, daar hy dus meê beſprengkelt wort, beklat is. Zy offeren ook, (een wonderlijke en ellendige verdooltheit van deze menſchen) dien zelven afgod, de klaauwen van 't doode verken, als ook de klaauwen, ſporen en kam van het hoen. Het overige ſlacht-offer houdenze voor zich zelfs, en maken zich daar meê, ter eere van dezen afgod, onder elkandre vrolik.

Op wat wijze de Sinezen offeren.

Door dit kooprijk Dorp loopt een zeer lange en brede ſtraat, die ter wederzijde met winkels van allerlei Sineeſche Koopmanſchappen bezet is; maar de ſterkſte handel, die in dit Dorp gedreven wort, is met Porcelein, dat hier in veel grooter overvloet te bekomen is, dan in de bovengemelde hooftſtad *Kiegan*. De Gezanten gingen eens in het Dorp, om te zien ofze niet eenig raar Porcelein, tegen hun wederkomſte, zouden kunnen laten maken; maar het was 'er zoo drok, datze door den drang des volks aan de kramen niet komen konden; en in de winkels daar om te gaan, zou hen, als Gezanten aan den grooten Tartariſchen Cham en Sineeſchen Keizer, niet wel gepaſt hebben. D' Inwoonders verhaalden ons (dat wy met groote verwondering aanhoorden) dat dit Porcelein in 't gehele Rijk nergens beter gemaakt wort dan in zeker Dorp *Sinkteſimo*, dat ontrent vier hondert *ly* na 't Ooſten hier van daan lagh, by de Stad *Feuleang*, de vierde kleene Stad van de tweede hooftſtad *Ioacheu*. Zy verhaalden ook, daar over wy noch meerder verwondert ſtonden, datze d'aarde, daar af dit Porcelein gemaakt wiert, niet uit het landſchap *Kiangſi* haalden, daar in dit Dorp gelegen is, maar uit de hooftſtad *Hoeicheu*, van 't landſchap *Nanking*, deden komen, en dat d'Inwoonders het aldaar niet maken konden, hoewel d'aarde aldaar in grooten overvloet gegraven wort; en dat zulks nergens anders by toe quam, dan by het temperen van 't water. En ſchoon ik deze Steden *Hoeicheu* en *Ioocheu* in onze reize niet aandeed, en zelfs niet, op wat wijze op de eene plaats deze aarde gegraven, en daar af op d'ander het Porcelein gemaakt wort, gezien heb, zoo zal ik evenwel in 't kort hier laten volgen, 't geen my geloofwaardige oogtuigen in het Dorp *Vcienjen* daar af verhaalden.

Uit het gebergte, dat ontrent de bovengemelde hooftſtadt *Hoeicheu* in 't landſchap *Nanking* is gelegen, wort d'aarde, daar af het Porcelein gemaakt wort, in groote meenigte gegraven, en op vierkante brooden of klompen gevormt, die ieder omtrent de zwaarte van drie katti wegen. De gravers voeren de klompen niet zelfs na het bovengemelde Dorp; maar zy verkopen het ſtuk gemeenlijk voor een halve konderijn, aan andre luiden, die niet anders doen, als deze klompen na het gemelde Dorp te voeren; hoewel niemant vermagh, om alle bedrog te weeren, een enigen klomp hier van daan te voeren, die met 's Keizers wapen niet gemerkt is. D'uitgegraven aarde is niet vet, gelijk klai of krijt, maar ſchraal, even alleens als fijn zant, die zy met water mengen en wieken, en dan, gelijk gezegt is, tot vierkante brooden of klompen maken. Zy ſtampen en ſtoo-

Op wat wijze het Porcelein gemaakt wort.

NAMKVN.

stooten ook het gebrooken Porcelein, en maken daar af weder nieuwe vaten; hoewel de schootelen en koppen, die van dit gebrooken porcelein gemaakt worden, nergens na zo schoon van glans en kleur zijn, als de gene, die van versche aarde gebakken worden. De overgebrachte aarde wort bereid en gefatsoeneert, byna op de zelve wijze als de klai, daar af de potte-bakkers hier te lande allerlei steene vaten maken. Op de vaten, die van deze aarde gemaakt zijn, wetenze allerlei slagh van dieren, bloemen en boomen zeer aartig en kunstig met Indigo of Weed, (dat in de zuiderlijke landschappen in grooten overvloet voortkomt,) te schilderen. En deze kunst van op Porcelein te schilderen houdenze ook zoo verborgen, datze die aan niemant, dan aan hunne kinderen, vrienden of nakomelingen, willen leeren. De Sinezen zijn ook zoo vaerdigh en gauw in dit schilderen, dat men hen geen gedaante van dier of kruid vertonen zal, of zy weten dat op het Porcelein na te bootzen. Doch hier staat aan te merken, dat zommige terstont de versche klompen, zoo dra de zelve over komen, gebruiken, en daar af de porceleine vaten maken; maar dat andere de zelve eenen tijd lang laten leggen, tot datze zoo hart en droogh als steen worden. Deze gedroogde klompen worden daar na, alsse die gebruiken willen, even alleens als het oude gebrooken porcelein, fijn gestoten. Het fijn gestoote wort door een zeef gezift; 't welk daar na met water gemengt, en tot klompen gekneed word; waar af dan, gelijk van de versche klompen, allerlei vaten gemaakt worden. Op een zonderlinge wijze worden deze vaten hart gemaakt en in den oven gebakken. Te weten, alle de vaten, die van deze aarde gefatsoeneert en gemaakt zijn, worden eerst een tijt langh in de wint of zon te droogen gezet, eerze den oven betrout worden. Als nu deze wint-drooge vaten in den oven zijn gesteken, wort de zelve dicht toegemaakt, en vijftien dagen lang zeer sterk gestookt, en zoo dicht toegehouden, dat 'er de minste lucht niet uit kan komen. Na vijftien dagen stokens, blijft de oven noch vijftien dagen dicht toegeslooten, zonder datze geopent wort; maar zy laten dien allengs met de gebakken vaten verkoelen: want indien de gloeiende vaten terstont, eer datze dus allengs verkoelt zijn, uit den oven en in de koele lucht gebracht wierden, zy zouden, eveneens als glas, dat terstont uit het vuur in de lucht komt, zeer bros vallen, en dikwils aan stukken springen. Na het verloop van dertigh dagen wort het forneis, in tegenwoordigheit van zekren Bevelhebber, die van 's Keizers wegen daar toe gestelt is, geopent. Deze Bevelhebber onderzoekt daar na ook al het bakwerk, en neemt van elk zoort het vijfde stuk voor den Keizer, 't geen, volgens Rijks wetten, van outs her by deze volken in 't gebruik is geweest. Het overschot verkopenze daar na aan d'Inwoonders van *Vcienjen*, daar, gelijk gezegt is, de stapel van den Porcelein-handel is; 't welk niet alleen uit dit Dorp door geheel *Sina*, maar ook door de gansche werelt verhandelt en verzonden wordt.

Varen over t meir Poyang.

Uit dit Dorp vertrokken wy noch dien zelven dag, en scheepten van daar, om na de derde hooftstad *Nankang* over te steken, over zeker meir *Poyang*, dat ook het meir *Pingli* genoemt wort.

En komen te Nankang.

Den zes-en-twintigsten quamen wy voor deze hooftstad NANKANG, die aan den westerlijken oever van dit meir is gelegen. Daar dit meir aan de zuyd-oost-zijde van de Stad leid, is het ontrent veertig stadiën breet, en heeft in de lengte, na het zeggen der Sinezen, drie hondert stadiën. Deze Stadt leidt op een berghachtigh en heuvelachtig velt, ontrent hondert en tachtigh *ly* van *Nanchang*. In 't aankomen vertoont zich een tooren, die zeven tranzen hoog, en door ouderdom vry vervallen en bouvallig is. Op dezen toorn, die zijn gezicht over de Revier en omleggende landeryen heeft, klimt men by een wendeltrap door de muur na bovenen. De muuren der Stad, die nu recht en dan met een bocht op en neer, langhs het hangen der heuvelen, wel een uur gaans ver zich uitstrekken, zijn doorgaans vry hoog en sterk,

en onder met gehouwen en boven met gebakken ſteenen opgehaalt, en met bolwerken doorgaans verſterkt. Gelijk de muuren dus króm en bochtigh lopen, op de zelve wijze loopen ook de ſtraten, die binnen de muuren zijn gelegen, langhs de heuvelen in bochten op en neer; zulks de zelve zeer moeielijk te begaan zijn. Aan den weſt-kant, daar wy aan quamen, vertoonden zich twee ſteene bogen, alwaar wy over een ſteene brugh, door een ſterke ſteene poort, in Stadt gongen. d'Eerſte ſtraat, die in 't inkomen aan de linker-hant is gelegen, praalt en pronkt met een groote meenigte van Triumf-poorten, die alle, na de Sineeſche bouwkunſt, zeer kunſtig geſticht, en met allerlei vonden van overdaat çierlijk uitgeſtreken waren. Zo veel luiſters en glans als door deze praal-poorten de Stad wiert bygezet; zoo veel wiert, in tegendeel, hare glans en luiſter, door den ſlechten ſtaat der gebouwen, die zich in deze Stadt zeer bou-vallig en vervallen vertoonden, vermindert.

In de landſtreek van deze hooftſtad zijn verſcheidene kerken.

Men vind evenwel in de landſtreek van deze hooftſtad, vele kunſtigh-geboude en prachtige Kerken; waar van de grootſte en voornaamſte op de bergen *Quangliu* en *Iuenxiu* gelegen zijn. De rontom-leggende Inwoonders aanbidden, uit een grooten waangeloof, deze bergen, daar op ontallijke Kluizenaars en Prieſters zich onthouden. Ieder Prieſter en Kluizenaar heeft hier een hutje verkooren, daar in hy zich met zoodanige quellingen des lighaams plaaght en afmat, dat men zich ten hoogſte daar over te verwonderen heeft. Zy drijven, datze na dit aardſche leven in een ander leven zullen komen, en een zaligen ſtaat verkrijgen: want zy geloven dat de zielen van deze in andere lighamen verhuizen zullen. Deden deze verdoolde en blinde menſchen zoo veel voor den waren Godtsdienſt, en warenze zoo yverig in het aanbidden van den waren God, zy zouden niet alleen den ouden Europiſche Kluizenaars, die vrywillig uitterlijk veel hebben uitgeſtaan, gelijk zijn, maar hen ook verre overtreffen. De Inwoonders zeiden ons, dat op den berg *Quanglin* zoo veel kluizen zijn, als men dagen in het jaar telt. Zy zeiden ook, dat deze berg altijt met nevelen en wolken bedekt lag, ſchoon het rontom helder en klaar weder is: en dat deze wolken dikwils daar zoo dik op lagen, dat men uit het Meir *Poyang* den zelven berg niet zien kon, hoewel hy daar dicht by leid. In de landſtreek van deze hooftſtad groeit ook een groote meenigte van Hennip, daar af d'Inwoonders zomer-klederen maken, die zonderling de hitte en het ſteken der zonne wederſtaan, en het zweten beletten.

Wonderlijke Bron.

Ten weſten van deze hooftſtad heeft men ook eenen Bron, die op Sineeſch *Kien* geheten wort. Het water, dat uit dezen Bron komt ſtorten, vertoont in 't vallen een laken van zilvere draden, en levert dertigh beken uit. De Sineezen houden dit water in groote waarde, en voor een zonderlinge genees-middel tegens verſcheidene ziekten. De poel *Poyang* doorklooft de landſtreek van deze hooftſtad in 't midden, en deilt het in twee deelen. Deze landſtreek wort by de Sineezen zeer hoog geacht, zoo wel ten aanzien van de vruchtbaarheit der bergen, als van de koren-velden: want de landen vallen zeer vruchtbaar in 't voortbrengen van rijs, koorn en aartvruchten. Niet alleen zijn de vlakke landeryen; maar ook de bergen en heuvelen bebout, en ter plaatze daarze niet bebout zijn, ſtaanze met bomen bezet. Het land is ook zonderling met visrijke Meiren en Revieren gezegent, zulks men hier een overvloet van alle dingen heeft.

Komen te Hukeu.

Den negen en twintigſten deden wy, om ons van leeftogt en hout te verzorgen, en d'achtergebleven vaartuigen in te wachten, de Stad HUKEU aan, de vierde klene Stad van de vijfde hooftſtad *Kieukiang*. Deze Stad leid veertig mijl van de voorgaande hooftſtad *Nankang*, aan de enghte van het Meir *Poyang*, en op de rechter-zijde van de Revier *Kiang*, die zich met dit Meir vermenght, en daar uit ook zeer veel waters ontfangt. Aan de noortzy van deze Stad vertoonde zig een zeer aartige en antijkſche Klip, die (gelijk in deze nevenſtaande Prent vertoont wort) met een zonderlinge bevalligheit

29. April.

HVKOEN.
of
HUKLU.

heit en geestigen zwier over de Revier hing, en met ruigte en kreupel-bosch doorgaans vermakelijk bewossen was. Men zag hier ook aan den voet des bergs een zeer groote en schoone Pagode staan, en daar rontom verscheidene huizen. De muuren, daar meê deze Stad omcingelt is, lopen, (voornamelijk aan den kant van het gebergte,) om en over verscheidene heuvelen, bochtig en krom. Vry sterk en dik zijn deze muuren, en, tot meerder veiligheit en bescherming der Stad, op verscheidene plaatzen met sterke en groote wacht-huizen bewaart. Deze Stad, die voor den laasten Tartarischen oorlogh vol neringh en welvaart was, is noch zeer volkrijk, en met groote en aanzienlijke steene gebouwen doorgaans dicht betimmert. Men vind hier ook een groote meenigte van winkels, daar in allerlei Sineesche koop-manschappen en eetwaren t'allen tijde te bekoomen zijn. Gelijk de gansche landstreek der bovengemelde hooftstad, in 't voortbrengen van allerlei veltvruchten, zeer welig en vruchtbaar is, alzoo munt deze Stad in den stapel van allerlei eetwaren boven al d'andere vier steden uit. Visch, van allerlei slag, is hier in grooten overvloed te bekomen, en voor zoo een geringe prijs, dat zulks byna allen geloof te boven gaat. Tonijnen en Bruin-visschen, die de Sineezen voor een groote lekkernye houden, Steuren en Zalmen, en diergelijke meer andere Zeevisschen, worden ontrent deze Stadt met groote meenigte gevangen. D'eb en vloed van de Zee wort men ook voor deze Stad gewaar, inzonderheit als 't nieuwe en volle Maan is. De Revier *Kiang* stroomt van deze stad en van de hooftstad *Kieukiang* tot aan Zee, (dat ontrent vijftig mijlen is) zo langzaam en traag, dat de stroom nauliks met de oogen kan bemerkt worden; zulks zy ook hier door over al te scheep met uitgestrekte zeilen tegen en voor de wint kan bevaren worden.

Wonderlijke Bergh. Ontrent deze Stadt vertoont zich een bergh, die in de Sineesche tale *Xechung* geheten wort, dat zoo veel te zeggen is, als een steene klok: want de golven, die uit het Meir *Poyang* by storm en onweer tegen dezen bergh worden aangejaagt, veroorzaken een schrikkelijk en vervaarlijk geluid, dat eenigzins na het geluid van een klok zweemt.

Zoo dra wy hier het anker in den gront hadden laten vallen, bracht de komste der Hollanders zoodanig een gerucht in Stad, en vervulde eenen ieder met zoo groot een blijschap dat de ganssche Stad, om zoo te spreeken, byna leedig liep, en zoo jonge als oude Perzoonen op den oever van de Revier zich vertonen quamen, om ons en al ons vaartuigh te bezichten. Met een zeer groote verwonderingh hielden deze luiden het oog op ons, en zouden zeer gaerne met ons in montgemeenschap getreeden hebben, indien de verschcidentheit der beide talen hen zulks niet verhindert had. Wy lieten onzen Trompetter, om hen wat te vermaken, het oude deuntje *Wilhelmus*, &c. op-blazen; maar hier door wierden deze arme menschen met zoodanig een schrik bevangen, dat hunner velen uit schrik en met groote verbaastheit zich op de vlucht na de Stad begaven, en zoo geweldig ter poorte indrongen, dat 'er verscheide onder den voet raakten en over-loopen wierden.

Komen te Pengce. Als wy ons van leefrocht en brant-hout wel verzien hadden, vertrokken wy weêr van deze plaats, en quamen op den achtienden te

PENGCE, de vijfde kleene Stadt van de hooft-stadt *Kieukiang*. Dus verre waren wy van *Kancheu* tot aan *Nanchang* de Revier *Can* opgevaren, en van daar over 't Meir *Poyang* tot aan dit *Pengce*, en in de Revier *Kiang* gekomen: die wy, om onze reize na *Peking* te vervorderen, Oostwaart mosten opvaren. Deze Revier *Kiang*, die ook *Yangcti Kiang*, dat op Neêrduitsch zoo veel als de Zoone der Zee gezeght is, deilt geheel *Sina* in een Noorder en Zuider gedeelte, vloeit van 't Westen na 't Oosten, en krijgt verscheidene namen van de lantschappen die zy bewatert; gelijk zulx breeder in het twalefde Hoofdstuk van onze Algemeene Beschrijvingh verklaart staat.

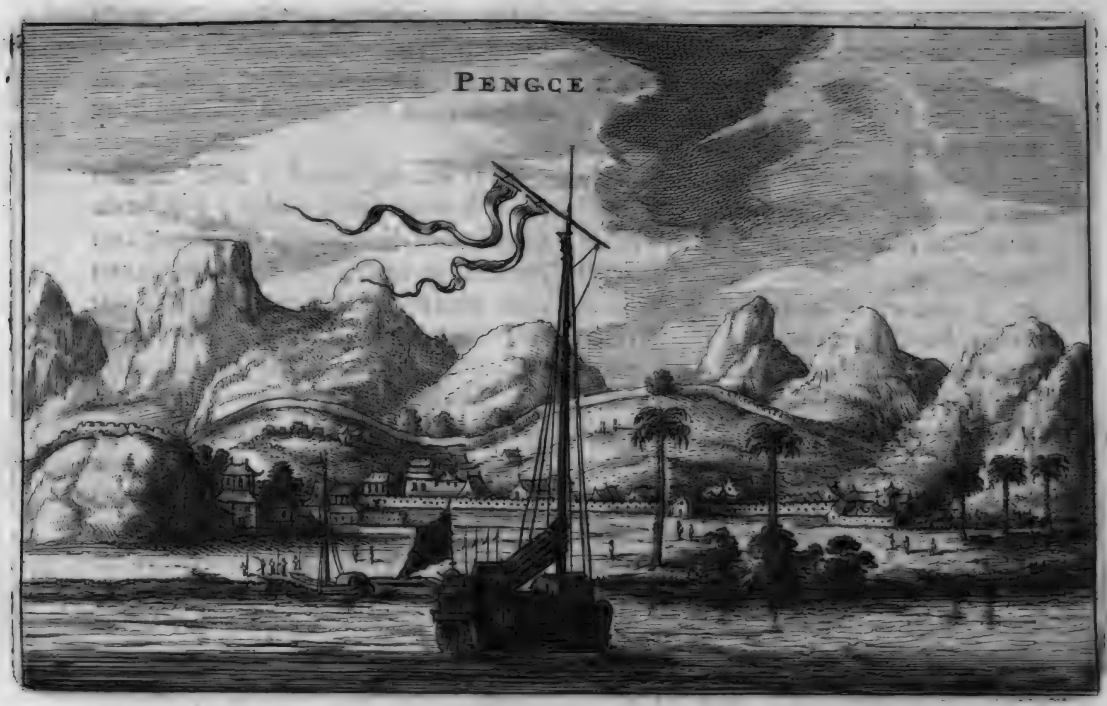

Deze ſtadt *Pengco* leid tnegentigh *ly* van *Hukeu*, achter een Eilant, aan de ooſtzijde van de Reviere *Kiang*, en is van achteren rontom met hooge en antijkſche heuvelen omringht. Hare muuren, daar in zy aan den kant van 't gebergte beſlooten leid, lopen meê op en neer langhs de heuvelen in verſcheidene bochten en kromten. Van binnen iſſe met vry groote en aanzienlijke gebouwen verciert, die alle zeer vreemt en op een zonderlinge wijze geſticht zijn. Dit *Pengce* is wel kleender als *Hukeu*, maar overtreft haar verre in gebouwen, die in *Hukeu* meeſt vervallen, en door den oorlogh geſchonden zijn.

Berg Siaocu. Niet verre van dit *Pengce* vertoont zich een Bergh, *Siäocu* geheeten, die zoo ſteil, hoogh en on-aankomelijk is, dat geen menſch daar op kan komen. Zy leid in eenen poel, is rontom met water beſlooten, en heeft aan de zuid-zyde een kleene, doch zeer veilige reê, daar op de ſchepen by ſtorm en onweer zich in alle veiligheidt verbergen kunnen.

Berg Makang. Aan den zuidelijken oever van de Revier *Kiang*, heeft men ook eenen Bergh *Makang*, die door geheel *Sina* zeer vermaart is, en dat ter oorzake van het ſchip-breuk lijden der ſchepen. Komen de Schippers een weinigh van den oever af te dwalen, zo gebeurt het zelden of de ſcheepen worden door het gewelt der golven weg gevoert, en tegen deze klippen aangejaagt, datze aan duizent ſtukken ſloten.

De Gezanten gingen met eenige van ons gevolg (dewijl het een aangenaam weder was, en zy hunne leits-luiden hier wat moſten inwachten) op het bovengemelde Eilant, dat vol ried en willige-bomen ſtont, wat vertreden; doch wierden benootzaakt terſtont weer te rugh te keeren, dewijlze het ſpoor van eenen Tijger, die zich in deze landt-ſtreek by meenigte onthouden, gewaar wierden. Als hier de Sineeſche Boots-luiden of Barkiers den Hollandſchen kok zagen te vuur gaan, quamenze by de Gezanten in de kajuit, vielen voor hen met gevouwen handen op de knien, en verzochten met veel ſmeekens en biddens, dat zulks mochte achter weegh gelaten worden; dewijl,zo zy zeiden, zeker onder-water duivel, die zich in ſchijn van eenen draak of groote viſch ontrent dit Meir onthield, en 't gebied over deze landſtreek had, van zoodanigh een natuur was, dat hy de lucht van gebraden Hoenderen, gekookt Spek, of eenige wel-

Sineeſche Water-duivel.

welriekende spijze in zijn neus niet konde verdragen; maar stelde, zoo dra hy zulks quam te rieken, het water met al de visschen tegen het vaartuig, daar in deze spijze bereid wierd, zoodanig in rep en roer, datze daar niet dan met verlies van hun vaartuigen, en dodelijk gevaar zouden afkomen. De Gezanten lieten, op dit hun ootmoedelijk en lang bidden, endelijk den Kok berusten, en beleden zich voor dien middag met een drooge maaltijd. Midlerwijle vertoonden zich, na gewoonte, twee of drie Tonijnen, die in 't water buitelden en tuimelden; 't welk deze menschen zoo groot een angst aanbracht, datze byna de beroerte op 't lijf kregen; dewijlze zich vast inbeelden, dat de gemelde Water-duivel alreê last gegeven had, tot het bestormen en om-ver werpen van hun Berk.

Tot dus verre waren wy noch door het landschap *Kiangsi* getrokken; maar tegen den middag kregen wy voorby deze Stad *Pengce* twee kolommen in 't gezicht, die in 't midden van de Revier stonden, en het landschap *Kiangsi* van het landschap *Nanking*, daar wy nu in quamen, van elkandre scheiden. 'k Zal, eer ik de voorvallen van onze reize vervolg, de grens-scheiding, het getal der groote en klene Steden, &c. hier voor af in 't kort laten volgen.

Grens-scheiding. Ten Oosten en Zuid-Oosten wort dit landschap *Nanking*, dat voor het negende landtschap onder de vijftien gereekent word, met de Zee bekabbelt. Ten Zuiden paalt 'et aan 't landtschap *Chekiang*, ten Zuid-westen aan 't landschap *Kiangsi*, ten Westen aan *Huquang*, ten Noord-westen word 'et met het landschap *Honan*, en 't overige met *Xantung* besloten.

In Nanking wiert eertijts het Keizerlijke hof gehouden. In dit landschap wiert eertijts het Hof (voor het vervoeren des Keizerlijken stoels na *Peking*) van d'oude Sineesche Keizeren gehouden. En schoon de stoel en zetel des Rijks dus na *Peking* vervoert was, zo zijn evenwel tot aan den lesten Tartarischen oorlogh het Hof des Keizers en alle Overheden, gelijk tegenwoordigh in de Keizerlijke hooftstadt *Peking*, in de opper-hooftstadt van dit landschap, nu *Kiangning* geheten, gebleven. Maar de Tarters, in dezen lesten inval, hebben niet alleen de koninklijke Paleizen en de keizerlijke Graften, die alle zeer prachtigh gebouwt waren, verdelgt, en tot den gronde gesloopt; den naam van 't landschap en de hooftstadt verandert; te weten, 't landschap dat eertijts den naam van *Nanking* voerde, *Kiangnan*, en de hooftstadt, die voor dezen *Ingtien* geheten was, *Kiangning* genoemt, maar ook deze hooftstadt van haren Koninglijken luister, en van alle hare Overheden berooft.

Groote koophandel te Nanking. Gelijck dit Landtschap in voortreffelijkheit en vermaartheit alle d'andere landschappen verre te boven gaat, alzo munt het zelve ook uit in vruchtbaarheit van weelige Akkers, en grooten koophandel: want in dit lantschap leggen de voornaamste steden van geheel *Sina*, en ieder stadt verstrekt een treffelijke koopstadt. Zoo groot een zwerm van Koopluiden, en zo groot een meenighte van Koopmanschappen vind men door dit ganssche gewest, dat zulks byna allen geloofte boven gaat. Niet min munt dit gewest ook in *Scheeprijkheit.* scheeprijkheit boven d'andere landtschappen uit: want het getal van allerlei vaartuig is hier zo menighvuldigh, dat het schijnt dat hier alle de scheepen van de ganssche werelt by een vergadert zijn. Doch geen wonder, indien men op de gelegentheit der Revieren, daar dit landschap meê bewatert wort, wil achting geven; want dewijl men door middel van deze Revieren hier van daan na alle gewesten van *Sina* te scheep kan varen, en alle schepen, die verder op willen, hier by een moeten komen, wat wonder dan, dat zich in dit gewest geduurig zoo een groote meenigte van schepen vertoonen. En komt al het vaartuigh na dit landschap uit de Revier *Kiang*, door breede vaarten, die met handen of door de natuur gemaakt zijn, en gemeenlijk koninghlijke Vaarten genoemt worden.

Aart des volks. 's Lants Inboorlingen vallen zeer zedig, spitsvondig, schrander, gedienstigh, en gemaniert. Het landschap levert ook zeer goede en naerstige werk-luiden uit, die in 't oeffenen hunner

ner handwerken zeer vlijtig en klock zijn. Men vind in dit landſchap vele geleerde luiden, die aldaar in de ſcholen ter roetze geſtelt worden.

Menigte van Zy-Wevers. In dit landſchap, dat niet zeer bergachtig dan in 't Zuiden is, valt een groote menigte katoens en zijde. Hier door zijn in dit geweſt zoo veel Wevers, (want in 't weven beſtaat de hooft-neringh der Inwoonders) dat men zeit, dat de Stad *Xanghai* alleen, met haar omleggende Dorpen, wel twee honderd duizent Wevers, dat meeſt alle katoen-wevers zijn, kan uitleveren. Dit weven, 't geen aanmerkens-waerdigh is, wort voornamelijk door het vrouw-volk gedaan: want de mannen bemocien zich met den land-bouw en andere werken. En dat meer is, de mannen nemen dikwils de kinderen waar, terwijl de vrouwen op 't getou zitten. Dit landſchap *Nanking* is ook door hare kunſtige handwerken door geheel *Sina* zoo vermaart, dat al het gene, dat hier gemaakt wort, zonderling hoog geacht, en boven alle andere dingen, die op andre plaatzen gemaakt zijn, geſtelt wort.

Getal der Steden. In dit landſchap leggen veertien hooftſteden, die wel tegen gemeene landſchappen opmogen, en over hondert en tien klene ſteden de heerſchappye voeren, zonder d'andere kleene plaatzen, die ontelbaar zijn, daar onder te rekenen.

De veertien hooftſteden zijn deze, *Kiangning*, *Fungyang*, *Sucheu*, *Sungkiang*, *Changcheu*, *Chinkiang*, *Yangcheu*, *Hoaigan*, *Lucheu*, *Ganking*, *Taiping*, *Ningque*, *Chicheu* en *Hoeicheu*.

KIANGNING, anders *Ingtien* en *Nanking* geheten, gebied over zeven ſteden, als *Kiangning*, *Kiuyung*, *Lieyang*, *Liexui*, *Caoxun*, *Kiangpu* en *Loho*.

FUNGYANG gebied over achtien ſteden, als *Fungyang*, *Linhoai*, *Hoaiyven*, *Tingyven*, *Uhu*, *Hung*, *Xeu*, *Hokieu*, *Mungching*, *Su*, *Hiutai*, *Tienchang*, *So*, *Lingpi*, *Ing*, *Tacho*, *Hao* en *Ingxan*; onder deze zijn *Su*, *So* en *Ing* de voornaamſte.

SUCHEU gebied over zeven ſteden, als *Sucheu*, *Quenxan*, *Changxo*, *Ukiang*, *Kiating*, *Taicang* en *Cungming*.

SUNGKIANG gebied over drie ſteden, als *Sungkiang*, *Xanghai*, *Cingpu*.

CHANGCHEU gebied over vijf ſteden, als *Changcheu*, *Vuſie*, *Kiangyn*, *Gniking* en *Cinkiang*.

CHINKIANG gebied over drie ſteden, als *Chinkiang*, *Tanyang*, en *Kintan*.

YANGCHEU gebied over tien ſteden, als *Yangcheu*, *Ychin*, *Taibing*, *Caoyeu*, *Hinghoa*, *Paoyng*, *Tai*, *Jucao*, *Tung* en *Haimuen*. Onder deze zijn *Caoyeu* en *Tai* de voornaamſte.

HOAIGAN gebiedt over tien ſteden, *Hoaigan*, *Cingho*, *Gantung*, *Taoyven*, *Moyang*, *Hai*, *Canyu*, *Pi*, *Sociven* en *Ciuning*. Onder deze zijn *Hai* en *Ci* de voornaamſte.

LUCHEU gebied over acht ſteden, als *Lucheu*, *Xuching*, *Lukiang*, *Vuguei*, *Cao*, *Logan*, *Iugxan* en *Hoxan*, waar van *Vuguei* en *Logan* de vermaarſte zijn.

GANKING gebied over zes ſteden, als *Ganking*, *Tungching*, *Cienxan*, *Taihu*, *Sofung*, *Vangkiang*.

TAIPING over drie, als *Taiping*, *Vuku* en *Fachang*.

NINGQUE over zes, als *Ningque*, *King*, *Taiping*, *Cingte*, *Ningque* en *Nanling*.

CHICHEU meê over zes, als *Cicheu*, *Cingyang*, *Tungling*, *Xelai*, *Kiente* en *Tunglieu*.

HOEICHEU meê over zes, als *Hoeicheu*, *Hieuning*, *Vuyven*, *Kimuen*, *In*, *Cieki*.

Noch leggen in dit landſchap vier gemeene ſteden, die op Sineeſch niet *Fu*, maar *Cheu* genoemt worden, en andre mindre ſteden (die de Sinezen *Hien* noemen) onder zig hebben. Deze vier ſteden zijn *Quangte*, *Hocheu*, *Chucheu* en *Siucheu*.

Quangte gebied over een eenige ſtad *Kienping*; *Hocheu* over *Hanxan*; *Chucheu* over twee andere, *Civencgao* en *Taigan*; *Siucheu* over vier, *Siao*, *Tanxan*, *Fung* en *Poi*.

Getal des Volks. Het Sineeſche Reken-boek telt in dit landſchap negentien hondert duizent, negen-en-tzeſtigh duizent acht hon-

TONGLOV

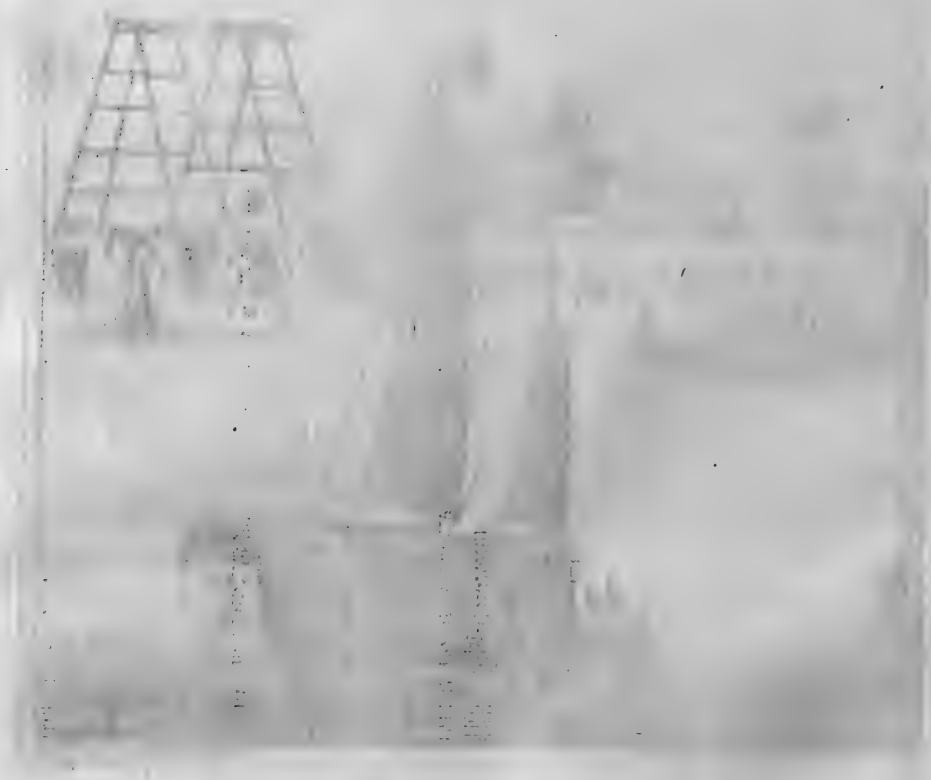

hondert en zestien Huisgezinnen; als meede ontrent negen en tnegentigh hondert duizent, zeven-en-tzestigh duizent, en vier hondert en negen-en-twintigh weerbare Mannen.

Stbatting. Het opbrengen der schattingen van dit landschap aan den Keizer, bestaat ontrent in negen en vijftigh hondert duizent vijf en tnegentig duizent vier en dertigh zakken Rijs; in zes duizent acht hondert en drie en tzestigh ponden ongemaakte Zijde; in acht en twintigh duizent vier hondert en twee en vijftigh stukken allerlei slagh van bereide Lakenen; en in twee duizent zeven en tzeventigh rollen geweven Hennip-doek. Maar in plaats van Katoen, wort hier gelt opgebracht. Daar en boven brengt dit landschap noch op tot voeder voor 's Konings paerden, acht en vijftigh hondert duizent vier duizent twee hondert en zeventien bundelen Stroo of Hooi; en zeven hondert duizent vijf duizent en een hondert pont Zouts. 't Welk alles, t'zamen gereekent, byna een onbereekelijke zom penningen aan gelt bedraagt. En my is ook van zommige 's lants Opper-hoofden voor de waarheit verhaalt, dat dit landschap jaarliks aan den kant van twee en dertigh miljoenen dukaten aan den Keizer opbrengt. Doch dit klincke niemant vreemt in d'ooren; want behalven het opbrengen der bovengemelde schattingen, zijn 'er noch vijf tol-plaatzen in dit gewest: ook moeten alle Waren, die uit de hooftstad *Nanking* gevoert worden, zekren tol betalen. De stadt *Xanghai* alleen betaalt aan den Keizer, voor den tol van de Wol, de zom van twee hondert en vijftig duizent dukaten. Geen wonder, dewijl de tollen en inkomsten in dit koninkrijk zeer groot en menigvuldig zijn. 'k Heb in *Nanking* op verscheidene plaatzen gezien, daar de borgery zeer jammerlijk over de zware schattingen klaagden. Alle groote Winkels en Herbergen moeten 's maants vijf en twintig *Fanga*, of dertigh *toels* zilvers opbrengen, of lijden dat de Tarters in hunne huizen komen vallen, en hen ongenadigh handelen; ook worden d'in- en uitgaande luiden aan de poorten vast gehouden, en zeer nauw bezocht. En gebeurt 'et dat 'er eenige betrapt worden, die hunne koopmanschappen niet hebben aangegeven, daar valt dan de wacht gelijkerhant op, en slaat die zo lang af, tot datze den tol betalen, indienze hunne goederen niet willen verbeurt gemaakt hebben, 't welk wy menighmaal in *Nanking* gezien hebben, daar de Sinezen nochtans grooter vryheit hebben als elders.

Landen te Tonglieu, Op den negen-en-twintigsten landen wy aan TONGLOU, of *Tonglieu*, de zeste kleene stadt van de dertiende hooftstad *Chicheu*, en d'eerste plaats die wy in dit landschap *Nanking* aandeden. Dit is een kleen stedeken, leid dicht aan de zuid-zijde van de revier *Kiang*, op een zeer vermakelijke en aangename plaats, die rontom met rijzende heuvelen en neêrdalende valeien omringt wort. Het leid rontom, zo aan den water-kant, als na het gebergte, in vry sterke en vaste muuren besloten, die met de valeien en heuvelen op en neêr rijzen en dalen, en doorgaans met hooge Bolwerken tot meerder sterkte beschermt worden. Zeer heerlijk en treffelijk vertoont zich deze stad van verre, als men langs de Revier daar na toe komt varen; maar als wy daar binnen quamen, vonden wy de zelve deerlijk gestelt, en jammerlijk mishandelt: want de Tarter heeft ook tegen deze stad met branden, breeken en schenden zo fel gewoed, datze byna niet met allen van haar voorige luister behouden heeft. Alleen vertoont zich noch een eenige straat, die met verscheide gebouwen doorgaans bezet is; al 't overige is een woeste romp en puinhoop van kalk en steen, en een deel vervalle en neêrgesmeeten gebouwen, die stads ouden glans en vorige heerlijkheit noch te kennen geven. Onder de gebouwen, die noch in wezen, en de schrikkelijke razernye der Tarters ontgaan zijn, munt in grootte en kostelijkheit en Sineesche boukunstige orde, het Hof van den Stadhouder uit, dat zonderling aartigh en antijks gesticht is. Men ziet hier noch, hoe deerlijk de burgerlijke huizen verdelgt zijn, in 't inkomen twee hooge

dat deerlijk van de Tarters gesloopt is.

en kunſtigh-geboude Cier-poorten of Triumf-boogen ſtaan, die, en dit Hof, d'ongeſchondenſte van alle de gebouwen zijn, die zich in deze ſtad vertoonen. Dit Hof is ook met een breede en visrijke vyver verciert, die uit de Revier door de muur is geleid.

De Majeſtraat of Regeerders van de ſtad *Tunglieu*, deden de Gezanten met een groet-briefje (dat in *Sina* heel gebruikelijk is) zeer heuslijk en hertelijk begroeten. Zeker ander perzoon bood hen eenige geſchenken voor de keuken aan, maar die wierden met groote beleeftheit en op het vriendelijkſte afgeſlagen. Men zagh in deze ſtad geen andre waren te koop als Sparren, zulks de zelve beter een Noorweegſche als een Sineeſche ſtad geleek. Op twee mijl na aan deze ſtad zagen wy onder 't varen ook zeker eilant in 't midden van de revier *Kiang* leggen, dat de Sinezen *Sanglo* noemen.

Ontrent dit *Tunglieu*, niet verre van den oever der reviere, leid een zekre berg *Kieuhoa*, of de Berg der negen Toppen, die de gedaante van een neêrgebogen bloem vertoont.

Gangking. Twee mijl van dit *Tunglieu*, zagen wy in 't voortvaren (want wy voeren dien zelven dagh noch van deze ſtad af) aan d'oever of Noord-zijde van deze revier *Kiang*, de tiende hooftſtadt *Ganking* leggen; dat een van de vermaarſte ſteden van dit geheele lantſchap is, en in koophandel en rijkdommen zonderling uitmunt; dewijl geene Waeren uit andre landſchappen na de hooftſtad *Nanking* gevoert worden, of zy moeten eerſt door deze ſtad komen.

Varen voorby Anhing. Den dertighſten, na dat wy van het bovengemelde *Tunglieu* vertrokken waren, voeren wy met onze ganſche vloot voorby de ſtad *Anhing*, die van zommigen ook *Chicheu* genoemt wort, en de dertiende hooftſtad van dit landſchap *Nanking*, en tnegentigh *ly* van *Tunglieu* gelegen is. Wy vonden deze hooftſtad aan den Zuiderlijken oever van de revier *Kiang* leggen, en is, na giſſing te ſpreeken, ontrent twee uuren groot. Langs de revier zagen wy een ſchoone en treffelijke voorſtad leggen, die doorgaans met heerlijke huizen en Pagoden verçiert was. De muuren, die de ſtadt rontom omcingelden, en in dikte en ſterkte zonderling uitmunten, waren meer dan vijf en twintigh voeten hoog, en rontom met tiechel-ſteenen cierlijk opgehaalt. Na de landzijde vertoonde zich een heuvel, die wonder vermakelijk, en doorgaans met groente bewoſſen was. Op dezen heuvel zagh men een Pagode of heidenſchen Tempel ſtaan, daar d'omleggende Inwoonders met een zonderlinge yver ter biechte quamen, en den Afgod der plaatze met het ſlachten van Vee, en vereeren van allerlei vruchten, offerhande deden. Op deze Pagode ſtont een cierlijke en netgeboude Tooren, die met zeven tranſſen of ommegangen naar om hoog rees.

De landſtreek van deze hooftſtadt valt zeer bergachtigh, en heeft weinigh vlakke velden, maar vloeit evenwel over van alle nootwendige dingen die tot 's menſchen onderhoudt van nooden zijn. En 't geen'er ontbreekt, kan langs de revier *Kiang* van alle kanten daar in gebracht worden.

Komen te Tungling. Den zelvigen dagh leiden wy noch zo veel weegs af, datwe tegen den avond aan TUNGLING of *Tongling* quamen, de derde kleene ſtad van de bovengemelde hooftſtad *Chicheu*. Dit *Tungling* leid twee honderd en twintigh *ly* van *Anhing*, in een luſtige en wonder aangename plaats, die met heuvelen en bergen rontom omringt wort. Het leid ook zodanigh rontom in zijne muuren beſlooten, dat het beſlag of beſtek van binnen de gedaante van een klaverbladt vertoont; en is vry kleen, en alleen maar een half uur in haren omtrek groot. Voor dit ſteedje leid een Inham of Boezem, daar in by ſtorm en onweêr, of als de revier ſterk komt affchieten, de ſchepen, die de revier op en af varen, in alle veiligheit zich verbergen kunnen; 't welk deze plaats zeer neering-rijk maakt. Op den hoek van dezen Inham ſtont een vry ſterk Kaſteel, dat aldaar geſticht was, om deze ſtad voor alle gewelt en vyandlijke aanvallen te beſchermen, en deze Haven veiligh te houden. Behalven het ſnel affchieten

TONGLINGH.

ANHING.

ten en sterk stroomen der reviere (waar door hier meenigh schip te blijven komt, en noch veel meer zouden blijven, indien deze stad met deze veilige Boezem niet verzien was) leggen hier ter plaatze zo veel blinde klippen, dat wy zeer bevreest en met groote angst bevangen wierden, als wy de zelve in 't weder-keeren (dewijl het water hier by winter-tijdt veel laeger is) zagen bloot leggen. Terwijl wy hier aan land lagen en deze plaats bezagen, zeiden ons d'Inwoonders, dat op zekren berg, daar ontrent gelegen, een wonderlijke weêrklank te hooren was, indien men daar op eenigh geluit maakte. Wy, uit nieusgierigheit om dezen weêrklank te hooren, klommen op dezen bergh, die zijnen kruin boven de stad verhief, en lieten daar lustigh op de Trompet blazen, waar door zo een aangename weêrklank ontstont, dat wy daar over ten hoogsten verwondert stonden. En niet alleen bestont deze weêrklank in aangenaamheit van toon, maar hy wiert ook tot verscheiden reizen zo levendigh en sterk wederom-gekaatst, datze de levendige stem in duidelijkheit scheen t'overtreffen.

Weerklank op den berg.

By dit *Tungling* leid ook de bergh *Hing*, die den naam van de Abrikozen, die daar in grooten overvloet voortkomen, gekregen heeft. Na dat wy ons hier met het bezichtigen van deze plaats een weinigh vermaakt en uitgerust hadden, vertrokken wy des anderen daags van deze plaats, en zagen onder 't varen ter weder-zijde verscheide vermakelijke landeryen en menighte van volkrijke Dorpen leggen. Endelijk deed zig den derden van Bloeimaant zeker Kasteel UPUN op, dat dicht op den oever van de revier *Kiang* gesticht stont. Dit Kasteel, dat niet verre van de volgende stad *Ufu* is gelegen, leid in een vierkante vorm, (naar uitwijzing van de bovenstaande prent) zeer boukunstig besloten, en is met een sterke en vaste muur van gladde gebakke steenen rontom opgehaalt. In haren omtrek is deze muur ontrent twaalf hondert treden groot, en wel twintigh voeten hoog boven het water, zo net en na de regels der bouvest-kunst opgetrokken, dat dit Kasteel d'Europische oorlogs-werken daar in te boven schijnt te gaan. In 't midden vertoont zich een ruim en breed plein, daar op een vry hooge Pagode staat, die de toppen van haar gevels en hooge daken zeer prachtigh naar om hoog verheft.

Kasteel Upun.

Op den zelven dag quamen wy noch

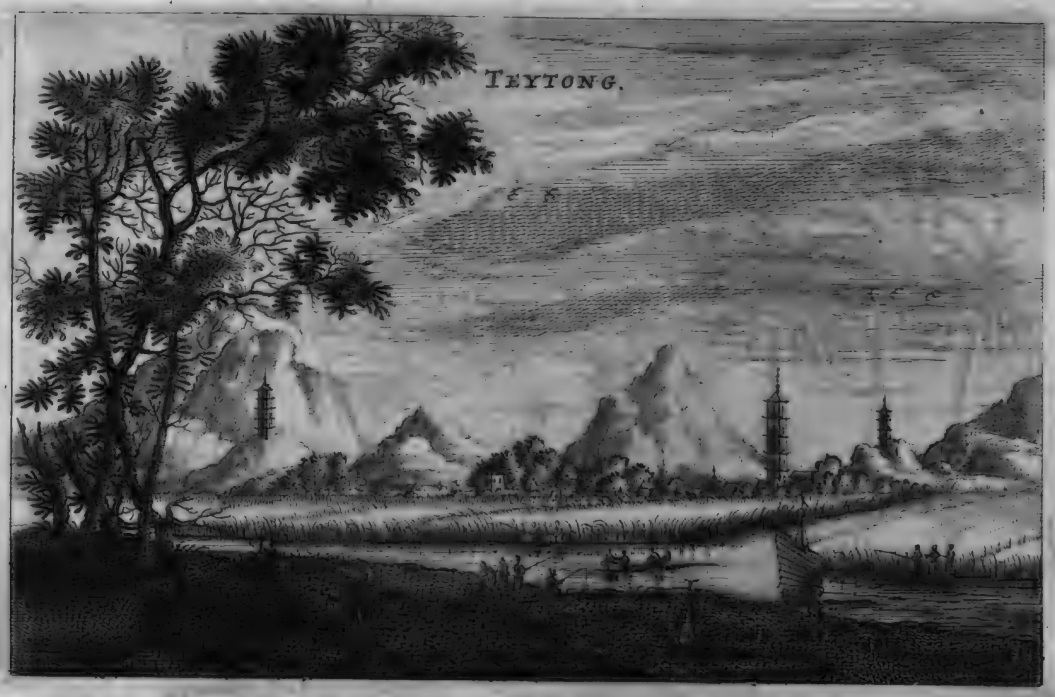

Komen by Ufu.

met al ons vaartuigh aan zeker ſtadt U F U of *Vuhú*, de tweede kleene ſtad van de elfde hooftſtad *Taiping*, daar wy dicht aan de voor-ſtad, onder een ſtompen Tooren gingen leggen, en onze vaartuigen aan de wallen der ſtad vaſt maakten. Deze ſtad leid op een Eiland van de revier *Kiang*, die zich daar in twee takken verdeelt, die dit Eilandt ter weder-zijde bewateren; maar na de ſtad *Nanking*, vereenigen zich beide deze takken weder, en mengen daar hunne waters onder malkandre. Hare voor-ſtad is zo volk- en neering-rijk datze veele ſteden, die wy tot noch hadden aangedaan, verre in neering en welvaart overtreft: want in deze ſtad heeft men een Tolhuis, alwaar alle vaartuigen, die de reviere op en af willen, vertollen moeten. Op ieder hoek of punt van dit Eilant leid ook een ſterk Blokhuis, dat met borſt-weeringen en andere oorloghswerken zeer verſterkt is; maar men zagh, 't geen wonder was, in het zelve geen krijgs-tuig of oorlogs-gereetſchap. Zonderling is deze ſtadt door geheel *Sina* ook vermaart, van wegen het maken der wapenen: want d'Inwoonders hebben zodanigh een handeling van allerlei wapenen te maken, dat geen ſtad in 't ganſche lant hier in tegen dit *Vuhú* op magh. Daar en boven worden hier ook zeer aartige en kunſtige Sineeſche *Sampſou*-kopjes gemaakt, die hier (daar af in deze ſtad de ſtapel is) opgekocht en door alle geweſten van *Sina* met groote meenighte verzonden worden. Zonderling vaerdigh zijn ook deze Inwoonders in 't maken van groote en kleene lampen.

Varen voorby Taiping.

Den vierden voeren wy voorby de derde hooftſtad T E Y T O N G, die by andre ook *Taiping* genoemt wort. Deze hooftſtad leid ontrent tnegentigh *ly* van *Ufu*, aan de rechter zijde van de revier *Kiang*, op zeker Eilant, dat van de revier *Kiang*, die rontom dit Eilandt loopt, gemaakt wort. De landſtreek van deze hooftſtad of dit Eilant, daar op deze hooftſtad gelegen is, valt op zommige plaatzen zeer oneffen en bergachtigh; maar op andere zeer vlak en effen. De vlakke landeryen vallen hier ongemeen vruchtbaar, en verſchaffen den huisman jaarliks eenen rijken ooghſt van vruchten.

Berg Tienmuen.

Aan de Zuid-ooſt-zijde van deze hooftſtad (die wel twee mijl van de revier af lantwaarts in lag, en van ons daar over ook niet aangedaan wiert) zagen wy van verre een hoogen Berg leggen, die van de Sinezen *Tienmuen*, dat

NANKING

dat is, Hemels-poort genoemt wort; dewijl de revier *Kiang* hier door twee heuvelen van dezen berg, gelijk door een poort, heenen vloeit. In't voorby-varen vonden wy in de revier, recht tegen deze stad over, een Eilant leggen, dat van de Sinezen HIAO genoemt wort, en uit een enklen steen bestaat, die den Tuf-steen niet ongelijk is. In dezen steen vertoonden zich zeer veel kuilen en hoolen, waar in zich met groote menigte zekre nachtvogels onthielden en nestelden, van de welke ook dit Eiland den naam *Hiao* bekoomen heeft. Niet verre van deze hooftstad, na't Zuid-ooften, leid ook zeker Meir, dat van de Sinezen *Tanyang* genoemt wort, en ontrent drie hondert stadiën groot is. Zo wel dit Meir, als de revier *Kiang*, doorkloven en bewateren de gansche landtstreek van deze hooftstad, waar door de landen en Akkers, die tusschen de takken van deze revier en't meir *Tanyang* te leggen komen, niet weinigh vruchtbaar gemaakt worden. Wy verstonden hier van de Sinezen, dat deze hooftstad eertijts een zeer schoone plaats was geweest, en daar in, schoon de zelve wat diep in't lant lag, met allerlei Sineesche Waeren groote koophandel gedreven wiert; maar zy verhaalden ons daar by, dat de Tarters de zelve meer als eenmaal verovert, en jammerlijk met branden en sloopen der gebouwen verwoest en verdelgt hadden. Men ziet in dit gewest, onder't varen langs den oever, noch drie zodanige overschoone Torens, als hier na't leven in de nevenstaande prent (daar in de zelve met hunne omleggende landeryen staan afgeschetst) vertoont worden. Deze Torens, die etlijke transsen hoog, en hunne toppen zeer cierlijk in de lucht staken, gaven noch duidelijk te kennen, in welk een welvarenden staat en heerlijkheit eertijts dit gewest gebloeit heeft.

Eilandt Hiao.

Den zelfden dag deed zich noch de wijdvermaarde, overtreffelijke en koninklijke stadt NANKING op, die met recht voor d'eerste hooftstad van dit landschap *Nanking* gerekent wort. Wy quamen door een gracht, die zich wel een half uur verre in de lengte uitstrekte, in de gemeene Haven, en smeeten aldaar voor de poort *Suisimon*, dat op Neêrduitsch zo veel als Water-poort zeggen wil, het Anker in de gront.

Komen te Nanking.

De Gezanten gingen, des anderen daags smorgens, de drie Stadhouders van dit *Nanking* bezoeken, en lieten zich in Palakijns of Draag-zetels met ons, ieder op een paert gezeten, achter zich daar heenen torssen. Zy wierden daar-en-boven door den Agent, die van wegen den jongen Kantonschen Onder-koning zig in deze hooftstad ophield, als ook door twee Mandarijns, die van *Kanton* meê gekomen waren, in't afwezen van den Mandarijn *Pinxentou*, die noch achter was, met groote statelijkheit geleid.

De Gezanten gaan by de drie Stadhouders.

D'eerste Stadhouder liet de Gezanten in zijn binnenste zaal voor zich komen, en deed hen, na het afleggen van onderlinge eerbewijzing en heusche plicht-plegingen, aan zijne zijde neêrzitten. Hy was wel een Sinees van afkomst, geboren in de stad *Leoatung*, maar toonde zich evenwel uit der mate nedrigh en beleeft. De Gezanten toonden aan hem een briefje van de geschenken, die hem toegeleid waren; maar hy begeerde die niet t'aanvaerden, ter oorzake zy den Keizer noch niet gezien hadden. Alsse met dezen eersten een tijd lang van eenige zaken gesprooken hadden, vervoegden zy zich, na het nemen van een behoorlijk afscheid, by den tweeden Stadhouder, die meê een Sinees, en van *Leoatung* geboortigh was, doch toonde zich, niet min als d'eerste, zeer minzaam en beleeft. Hy deed de Gezanten, zonder veel groote plicht-plegingen te gebruiken, neffens hem neêr zitten, en nam het briefje van de Gezanten, daar op de geschenken, die hem toegeleidt waren, geschreven stonden, met groote beleeftheit aan, en liet het door eenen van zijne Krijgsoversten lezen; gemerkt hy zelf niet lezen kon; doch de geschenken, om de zelfste bovenverhaalde reden, wilde hy niet ontfangen.

Komen by den eersten;

By den tweeden;

Van dezen, na het nemen van een behoorlijk afscheit, begaven zy zich na den derden Stadthouder, die zijn

By den derden.

wooning binnen den muur van het oude Keizerlijke Paleis had. Deze Stadhouder liet de Gezanten, zonder eenigh vertoeven of lang op te houden, binnen by hem in een kamer komen, hebbende zijne vrou neffens hem zitten. Het was een vierkante groote en breede kamer, die met vaste en breede slaap-banken (daar op kostelijke rode gevilte zit-kleden lagen) en een Kacchel of stove, die des winters gestookt wiert, verzien was. Deze Kacchel, daar neffens na de vensters een zitplaats stont, van kley opgemaakt, wiert van onderen gestookt, (dat meest met lang riet geschiet, dewijl het hout in dit gewest zeer schaars valt) en het rook- of tocht-gat strekte zich na buitenen; hoewel de rook ook noch van binnen door de kamer trekt. De gemelde Stadhouder, die een Tarter van geboorte, en een jong en vetlijvigh perzoon was, verstond zelfs de Sineesche tale niet; zulks hy zijne Zoonen tot Tolken of Taal-mannen moste gebruiken. Zijn vrouw, die stout en moedigh van inborst was, en meer sprak als de man zelf, vroeg den Gezanten na alle dingen, en ontzag haar niet hun geweer, dat zy met groote verwondering aanzag, als een zoldaat uit te trekken. De zaal raakte terstont vol Tartarische Juffers, die, als staat-Juffers en dienaressen van deze vrouw, een grooten zilveren ketel vol Theedrank, met melk en zout gemengt, in 't midden stelden. Zy schepten dezen drank met pol-lepels uit den ketel, en gooten dien uit de pol-lepels in houte kopjes van drie mutskens groot, die den gasten in de ronte geschonken wierden. Deze kopjes zijn van bruin hout gemaakt, dat hier te lande in Europe Koladuur-hout genoemt, en uit *Siam* in *Sina* (daar het in groote achting is) gebracht wort. De Sinezen zo wel als de Tarters drinken de Thee, met melk en zout gemengt, (dat wy den naam van bonen-zop gaven, dewijl deze drank in dikte en kleur niet qualik na boonen-zop gelijkt) uit de bovengemelde houte kopjes; maar de klare Thee (te weten, zuiver water, daar in alleen het Theekruit te zooden heeft gelegen) drinkenze uit porceleine kopjes; en andre dranken, als Sineesch bier, en de drank *Zamsou* geheten, die van rijs gemaakt wort, uit zilvere, en by gebrek van dien, uit porceleine kopjes.

Sineesche Kacchel.

Worden met den Theedrank onthaalt.

Als de Gezanten hier dus wel, en in alle min en vrientschap onthaalt waren, begaven zy zich, op het vertoog van den Kantonschen Agent, na zekren Tartarischen Edelman, die ter zelver tijdt uit *Peking* hier aangekomen was. Hy was een jong en rustigh perzoon, en had zijn Logement in een oud vervallen Hof, dat meê aan het bovengemelde Keizerlijke Paleis hoorde. Maar alles lagh hier ongereddert en ongeschikt overhoop, en men zag daar anders geen huisraat, als twee of drie oude zitbanken, en wat gereetschap om de *Thee* daar in te koken, en om te schenken. Zijne Paerden, Muilen, Ezels, met vier Drommedarizen en Kameelen met bulten, liepen, zonder stalling, over 't plein heen en weder in 't wilt.

De Gezanten komen by eenen Tartarischen Edelman.

Na dat de Gezanten van dezen Edelman met den Thee-drank lustigh onthaalt waren, wierdenze, als ook ons ganschе gevolg, door den boven-gemelden Agent, met zonderlinge statelijkheit, na zijn huis geleid, om aldaar het middagh-maal met hem te doen. Een kostelijke en heerlijke maaltijdt had deze Heer hier laten bereiden, en onthaalde ons met allerlei spijs en drank zeer treffelijk; zulks wy tegen den avond met groot genoegen van hem scheiden, en hem voor de genote eere bedankten. Tegen den avond begaven wy ons weder in onze vaartuigen, om aldaar onze nacht-rust te nemen, want de Gezanten zo wel als wy hebben in al dien tijd, zo wel in d'opreize na *Peking*, als in d'afreize, nergens anders hun verblijf genomen als in hunne vaartuigen, uitgezeidt te *Kanton*, te *Nangan*, en te *Peking*.

De Gezanten zijn met hun gevolg by den Agent ter maaltijt.

Deze prachtige Hoofdstadt en stadt zonder weêrga, ja paerel en kroondraagster van *Sina*, leid tnegentigh *ly* van het bovengemelde *Taiping*, aan d'Oost-zijde van de revier *Kiang*, en op de hoogte van twee en dertigh graden Noorder-breette. Zy leid ook op een zeer vermakelijke en vruchtbare plaats;

Gelegentheit van Nanking.

plaats; want de revier *Kiang* drijft hare ſtroomen door middel van een gracht niet alleen voorby deze ſtad, maar zy is ook met grachten zodanigh doorſneden, dat men met vry groote ſcheepen door de ſtad varen kan. In deze ſtad heeft eertijts het Hof der oude Sineeſche Keizeren geweeſt; want hier hebben de Koningen U, *Cyn*, *Sung*, *Ci*, *Leang*, *Chin* en *Tanga* hunnen Zetel en Troon geveſt; hier heeft ook een tijt lang de ſtam *Taiminga* geheerſcht, ter tijt toe hy den ſtoel des Rijks van hier na *Peking* vervoerde, om des te beter van naby het invallen en poogen der Tarters te beletten. De Stichter van deze ſtad is een zekre *Gneus* geweeſt, Koning van *Cu*, die haar *Kinling* noemde, 't welk Goude landſchappen te zeggen is. Daar na noemde d'eerſte ſpruit van den ſtam *Cina* haar *Moling*. De Koningen van U, die eertijts in deze ſtad hun Zetel hadden, gaven haar den naam van *Kienye*. De ſtam T*anga* beſchonk haar met den naam van *Kiangxing*; maar de ſtam T*aiminga* noemde haar *Ingtien*. Doch de Tarters, die voor eenige weinigh jaren geheel *Sina* veroverden en afliepen, hebben haar weêr met den naam *Kiangning* beſchonken.

De ſtad is met grachten doorſneden.

Daar deze ſtad zich na den kant van de revier *Kiang* uitſtrekt, heeftze een breede en diepe gracht leggen, waar langs men uit de revier *Kiang* na de ſtad komt opvaren; zulks deze ſtadt ontrent zes *ly* van de revier *Kiang* lantwaarts in leid. In deze gracht leid voor de ſtad een Schip-brugh van veertien groote Ponten, waar over men gevoeglijk in ſtad kan komen. D'Ooſtzijde der ſtad, die diep lantwaarts inloopt, leid in een vlakke Valei, die eenighzins heuvelachtigh, en hier en daar met breede grachten zo diep doorſneden is, datmen ook dit deel der ſtad met allerlei vaartuigen, na wil en wenſch, bevaren, en aldaar zo wel als aan de zijde na de revier *Kiang*, met vry groote ſcheepen laden en loſſen kan. Over deze grachten leggen verſcheide ſteene Bruggen en Sluizen, die alle zonderling boukunſtigh geſticht, en op verſcheidene welfzelen en boogen te ruſten komen. Na 't gevoelen der Sineeſche Landt-beſchrijvers, overtreft deze ſtad alle ſteden des ganſchen aartbodems, niet alleen in grootte, maar ook in heerlijkheit en ſchoonheit. Zy is ontrent vijf uuren gaans in 't ront wel betimmert, maar d'omtrek van hare muur ſtrekt zich zo verre als een lantſchap van zes Duitſche mijlen, daar in evenwel hare voorſteden, die zich byna zonder end uitſtrekken, niet beſlooten leggen. Behalven deze muur, leid de ſtad noch in een andre grooter muur beſlooten, die niet doorgaans aan malkandre vaſt gehecht is, maar alleen op die plaatzen, daar de ſtad het meeſte gevaar loopt, en het zwakſte is. De Sinezen beſchrijven de grootte en omtrek van deze muur, alſſe zeggen, dat twee Ruiters, des morgens door een zelve poort uitgezonden, om van elkandre rontom deze muur te rijden, eerſt des avonts elkandre ontmoet hebben; waar uit lichtelijk de grootte en wijtte der ſtad is af te meeten.

Stads-muren.

De eerſte Stads-muren en Veſten, zijn meer als over de dertigh voeten hoog, en onder van gehouwen, en boven van gebakken ſteen heel vlak en boukunſtigh opgehaalt. De borſtweeringen van deze muuren zijn boven rontom heel aartigh en net met kunſtigh kanteel-werk verciert, en doorgaans met ſterke wacht-huizen bezet.

Heeft dertien poorten.

Men telt in deze Stads-muuren dertien Poorten, wiens deuren met yzere platen beſlagen zijn, en van binnen en buiten met een groot getal van krijgs-knechten nacht en dach bewaart worden. Zommige dezer poorten komen op vier, en zommige op vijf ſterke en kunſtigh-geſlage Boogen te ruſten, daar men onder heeft door te gaan, eer men binnen de muren der Srad kan komen. Wy lagen (gelijk boven verhaalt ſtaat) met al ons vaartuig voor de poort *Suiſimon*, of Water-poort. Zo een groote meenighte en zwerm van menſchen gaat den ganſchen dagh over uit en in deze poort, dat men nauliks dan met dringen (gelijk my zulks zelfs dikwils weder-voer) daar in of uit kan gaan. Hare voornaamſte ſtraten, die ontrent acht

De ſtraten loopen recht.

en

en twintigh treeden in de breette hebben, en in 't midden met breede blaauwe Zarken belegt, en ter weder-zijde aan de kanten met kaien geplaveit zijn, loopen niet krom en bochtigh; maar lini-recht. Op alle hondert treeden ziet men ook een zeer sterk klinket staan, dat des nachts, om alle straat-schendery, huis-braken, en al andre ongebondentheden van dieven en straat-schenders voor te komen, geslooten wort. Over elk bestek of parket is ook een byzonder Hopman gestelt, onder wiens gehoorzaamheit de ganssche buurt van ieder bestek zich buigen moet.

Op wat wijze de gemene huizen gestickt zijn.

De gemene burgers huizen zijn niet kostelijk en prachtig; maar zeer slecht, en zonder eenigh gemak of gerijf gebouwt, en staan alle met de dwarsgevels langs de straten. Zy hebben maar een eenige deur, daarze in en uitgaan, en alleen een eenigh vertrek, om daar in te slapen en te eeten. Aan de straat boven het venster (daar op de geenen, die neering doen, hunne koopmanschappen te koop leggen) vertoont zich alleen een vierkant langwerpigh gat, om licht daar door te scheppen, dat met riete matjes, in plaats van glaze ramen, gemeenlijk bezet is, om van den voorby-gaanden man niet bezien te worden. Van buiten zijn deze huizen, die gemeenlijk maar eene verdieping hoog, en met een dak van witte pannen bedekt zijn, van onderen tot boven met zeer fijne en sneeuwitte kalk bestreecken. D'Inwoonders van deze gemeene huizen drijven gemeenlijk met allerlei slechte waren en geringe vodden, die zy voor de koopers op de vensters ten toon leggen, hunnen handel. Maar wat de winkels van de voornaamste Winkeliers en Koopluiden aangaat, die zijn met allerlei Sineesche Waeren, als allerlei slag van Katoen, zijde Stoffen, Porcelein, Paerlen, Diamanten, &c. zo kostelijk en rijk gestoffeert, dat een ieder zich daar over ten hoogsten te verwonderen heeft. Voor ieder winkel, 't geen aanmerkens-waerdigh is, staat een cierlijke plank of bort, somtijts ook wel twee, daar op met gulde letteren de naam van den geenen die daar woont, als ook wat Waeren hy te koop heeft, geschreven staat. Neffens deze borden ziet men (gelijk uit deze nevenstaande prent te zien is) gemeenlijk ook een staak of paal staan, die hoog boven 't huis uitsteekt, daar boven aan wimpels of vlaggen, of eenigh ander ding, is vast gemaakt, daar meê (even alleens gelijk wy met onze uithang-borden) een ieders woonplaats te kennen wort gegeven. Zy hebben hier, gelijk ook door heel *Sina* niet, geen geslagen munt; maar zy geven in betaling voor de Waeren die zy kopen, zekre zilvre schuitjes of stukjes zilver, die van onderscheidelijke waerdye en zwaarte zijn. En hoe weinigh men koopen wil, zo moet men altijt een schaaltje by zich hebben, indien men van de archlistige Sinezen, met het wegen op hun eigen schaaltjes, niet wil bedrogen worden: want gemeenlijk hebbenze tweederlei gewichten by zich, en zy vallen zo bedrieglijk en gauw in 't wegen, dat men met hondert oogen wel diende toe te zien.

In Sina is geen geslagen munt.

Deze groote stad is ook zoo volkrijk, datze van meer als over de tien hondert duizent menschen bewoont wort; daar in evenwel alle eet- en andere waeren in zo grooten overvloet en voor zo een geringe prijs 't geheele jaar door te bekomen zijn, dat zulks byna allen geloof te boven gaat. Die evenwel op de vruchtbaarheit van d'omleggende landeryen, en het edele gewest, daar in deze hooftstad zo heerlijk, als het gesteente in 't gout, ten toon leid, wil achting geven, zal haast het verwonderen staken, en geloof aan het bovenverhaalde geven. Wy hadden ook in dit *Nanking* van allerlei eet-waeren vol op, en onder meenigerlei andere fruiten, die wy hier in grooten overvloet hadden, kreegen wy ook dageliks veele kerssen, die hier zonderling smakelijk vallen, en voor een geringe prijs te bekomen waren. Behalven het bovengemelde getal der menschen, leid hier noch een sterke bezetting van veertigh duizent Tarters in stad. Hier heeft ook de Landvoogt der Zuiderlijke landschappen, uit den naam van den Tartarischen Keizer, zijn Hof en verblijf.

De stadt is volk-rijk.

De

De ſtad pronkt en praalt ook, boven al andre ſteden, met veele heerlijke Pagoden, Torens, kunſtigh-geboude Triumf-poorten, en menigte van uitſteekende Burgerlijke gebouwen. Maar boven al andere gebouwen, muntte eertijts hier uit het Keizerlijke Hof of Paleis, daar in voor dezen de Sineeſche Keizers met geen minder ſtaaci en pracht Hof plachten te houden; gelijk dat naderhant van hen, en nu tegenwoordigh van den Grooten *Cham* te *Peking* gehouden wort. Dit Paleis lag aan de Zuid-zijde der ſtad, in een vierkante vorm beſlooten, binnen het beſtek of begrip van een muur, die tegenwoordigh het grootſte en voornaamſte deel der ſtad omvangt. Ieder zijde van den vierkanten omtrek, daar in dit Hof beſlooten lag, had de lengte van een Italiaanſch mijl en hondert ſchreeden, of drie derde-deelen van een gemeen duitſch mijl. En zo veel ik zelfs uitterlijk aan de vervalle muren en puin-hoopen bemerken, en van d'Inwoonders aldaar verneemen kon, was dit Hof, met zijn toebehoren, ontrent zo groot geweeſt als de ſtad Haarlem in Holland. Op de binnenſte plaats vertoonde zich noch een breede wandel-weg, die 't ganſche vierkant kruis-gewijze doorſneed, en met een vlakken vloer van grauwen Arduin-ſteen beleid was. Ter wederzijde zagh men noch ſlecht ricchelwerk van gehouwen ſteen, dat ontrent drie voeten hoogh was opgehaalt, en met een kleen beekje bewatert wiert. De Tarters hadden zich na de zijde van zekre Pagode *Paolinxi* gelegert, en aldaar meenighte van ſlechte hutjes van d'afgeſmete puin-hoopen tot hunne woon-plaatzen opgerecht en gebout, latende de Sinezen in de ſtad woonen, om hunnen handel te drijven. Als wy in d'afreize van *Peking* hier weder aanquamen, nam ik, gelijk ook verſcheiden andre van onze reisgenoten deden, een ſtuk van 't puin der daken met my, dat ik niet alleen op Batavie, maar ook in Hollant bracht, om te toonen van welk een onvergankelijke ſtoffe dit Hof geſticht was. De ſtukken van deze daken of de pannen, was een harde zoort van ſteen, die met draken bezet, en gout-geele verruw overſtreken waren; zulks de zelve in de Zon als gout blonken en glinſterden.

Oude Keizerlijk Hof.

Boven de poort van het tweede plein van dit Paleis, zag ik een zeer grooten Klok hangen, die ontrent de hoogte van twee mans lengte, in zijnen omtrek drie vademen en een half, en in de dikte ruim een vierendeel van

Sineeſche Klok.

een ellen had. De Sinezen hadden op den klank van dezen klok wonderlijk gepocht en geroemt, en ons daar af zo veel wonderen verhaalt, als of zijns gelijk niet alleen in heel *Sina*, maar ook in de ganſche werelt niet te vinden was; maar als men daar op ſloeg, bevond men dat de klank heel dof en doof was; ten anderen was het metaal nergens na zo goet, als dat van onze Europiſche klokken; invoegen deze klok in helderheit van klank en toon geenzins by onze Europiſche klokken halen mocht.

De Tarters hebben het Paleis geſloopt.

En hoewel de Tarters deze vermaarde hooftſtad in den leſten oorlog weinigh of niet van haren ouden luiſter en glans beroofden, en byna tegen geen ſtad minder, als tegen dit *Nanking* haar gal uitgebraakt en gewoedt hebben, zo hebbenze evenwel dit eertijts prachtige Keizerlijke Hof, dat haar weêrga onder de Zon niet wiſt te vinden, met branden, breeken, ſchenden en omver-rukken, ellendigh ten gronde geſloopt en tot deerlijke puinhoopen gebracht. Het is gelooflijk, dat de Tarters dit uit geen andre oorzaak gedaan hebben, als uit een zonderlinge oude haat en wrok, dien zy den Huize van *Taiminga* toedroegen, dat aldaar, ter tijt toe het Hof van hier na *Peking* vervoert wiert, de heerſchappye heeft gehad.

Op dit eertijts zo bloeiend Paleis, maar dat nu van de Sineeſche Keizeren verlaten, en voor het meerdeel vervallen en ten gronde van de Tarters geſloopt was, voegde ik deze onderſtaande vaerzen:

Bloetdorſtige Belloon, wat blijft'er ongeſchonden,
Wanneer uw zwarte toorts in't oorlogs onweêr gloeyt;
Een ander Trooya is hier van de vlam verſlonden,
En's Konings ganſche Huis verjaagt en uitgeroeyt.

Schoon dit *Nanking*, met het vervoeren van het Keizerlijke Hof na *Peking*, dus van haren ouden glans en luiſter wiert berooft, zo toont noch evenwel deze ſtad, met het zenden van eenige uitmuntende geſchenken, haar oude en voorige gehoorzaamheit, zonderling boven andere ſteden, aan den Keizer.

Aan den Keizer worden alle drie maanden vijf ſcheepen met geſchenken gezonden.

Voor eerſt worden uit deze ſtad alle drie maanden vijf ſcheepen, die met koſtelijke zijde ſtoffe en allerlei lakenen geladen zijn, na de Keizerlijke hooftſtad *Peking* aan zijne Keizerlijke Majeſteit verzonden. Deze ſcheepen worden in de Sineeſche tale *Lungychuen* genoemt, dat zo veel op Neêrduitſch gezegt is, als ſcheepen met Draaks-kleederen; dewijlze aan den Keizer, wiens wapen met Draken wort uitgebeelt, geſtuurt worden. 'K moet ront uit bekennen, dat ik noit ſcheepen op den ganſchen aardbodem gezien heb, die in heerlijkheit, koſtelijkheit en alle prachtige toeſtellingen by deze ſcheepen te verlijken zijn. Rontom zijnze zo ſterk vergult, en met vermiljoen-roode-verf geſchildert, dat d'oogen in 't aanſchouwen daar op ſcheemeren. Van binnen zijn de zelve ook met verſcheide kunſtige en netgeboude vertrekken afgedeelt, en van buiten zodanigh met allerlei ſlag van beeltwerk zo prachtigh uitgeſtreeken, dat hier aan niet duiſterlijk de ſchranderheit en ſpitsvondigheit der Inwoonders van dit landtſchap te beſpeuren is.

Zie onze algemeene Beſchrijving, Pag. 100.

Aan den Keizer worden viſſchen gezonden.

De ſtad zend ook, tot een vereering en geſchenk aan den Keizer, zekre viſſchen, die hier in de revier *Kiang*, dicht voor de hooftſtad, in Gras- en Bloei-maant gevangen, en van de Sinezen *Siyn*; maar van de Portugezen daar te lande *Sauel* genoemt worden. By dit vangen der viſſchen wort van wegen den Keizer een van de grootſte en voornaamſte Gelubde geſtelt, die deze viſſchen, zo dra alſſe gevangen zijn, levendig onder 't Ys (dat in den winter vergadert, en den geheelen zomer hier toe bewaart wort) begraaft, en in ſcheepen, die te dien einde van *Peking* afgevaerdight worden, met groote naerſtigheit en zonderlinge zorg aan den Keizer na *Peking* verzend. En ſchoon de weg van *Nanking* tot aan *Peking* meer als twee hondert Duitſche mijlen ver is, zo wort evenwel deze viſch in zeer korten tijt over-

ge-

gebracht, en de reize in acht of tien dagen volbracht. Want deze ſcheepen worden niet alleen des daags zeer ſnel met een groot getal van menſchen, die daar toe verordent zijn, voortgetrokken, maar ook by nacht. En als d'een troep trekkers moede en afgemat is, zo komen in plaats van deze, terſtont weêr verſche trekkers, die zich op zekre plaatzen (gelijk in Europe de Poſten) altijt gereed en vaerdig houden. Men laat ook by brieven, van plaats tot plaats, d'uur van den dag weten, wanneer de ſcheepen op ieder plaats zullen aankomen. Ook zouden de Lantvoogden gevaar loopen, van aan den halze geſtraft te worden, indien ieder Landvoogt ter plaatze, daar deze ſcheepen aankomen, geen nieuwe trekkers gereed hield. En in dezer wijze worden alle weeken, zo lang het vangen van deze viſſchen duurt, twee ſcheepen afgezonden, daar aan ook geen onkoſten geſpaart worden, indien ſlechs de Keizer in deze viſſchen, die hy ook onder zijne Rijks-raden omdeelt, ſmaak kan vinden.

De Heer Iacob de Keizer bezichtigt met zijn volk de ſtad.

Als wy naderhand op zekren dagh met den Heer Keizer, die in een Palakijn zat, te paert waren uitgereden, om de ſtad te bezichtigen, quamen wy voorby de poort van 't oude Keizerlijke Hof, daar voor een Tartariſche groote Juffrouw, van in de veertig jaren, met hare dienareſſen zich vertoonde, die door onze Tolken vriendelijk liet verzoeken, om by haar te komen. De Heer Keizer trad hier op onder de poort uit zijn Palakijn, waar op ook deze Tartariſche vrouw zich by hem vervoegde. Zy was zeer vrypoſtigh, bezag ons zijd-geweer, en kon zich niet genoech verwonderen, dat onze degens zich zoo buigen lieten, en dan weêr te recht ſprongen. Zy nam den hoet van den Heer Keizer in hare hand, zette dien op haar hooft, en ontknoopte een ſtuk van zijn wambas, tot aan den broek. Daar na ging deze Tartarin voor uit naar huis, en verzocht den Heer Keizer met zijn gevolg te willen volgen, gevende hem te dien einde eenen leidsman meê. Ontrent twee hondert treeden van de poort af, quamen wy (de Heer Keizer in de Palakijn en wy te paert) op een groot plein, of de binnenſte plaats van het Hof, daar zich de bovengemelde breede wandel-weg vertoonde, die met een ſchoonen vloer van grauwe ſteenen beleid was, en het ganſche begrijp kruis gewijze doorſneed. Hier had deze Tartarin haar Logiment, en ſtond daar met haar dochter, die ontrent twintigh jaren out was, ons met groote pracht en ſtaaci te verwachten.

Komen by een Tartarin.

Kleeding van twee Tartarinnen.

De dochter was gekleed in violet damaſt, met groote bloemen, en de moeder in zwart damaſt, en hadden beide d'ooren langs heen met goude ringen behangen. Het hair, dat gevlochten en rontom 't hooft geleid was, haddenze onder verciert met een ſnoer paerlen; maar droegen daar boven op een fijn ront gevlochte mutsken, dat van biezen of geſpleeten bamboes ſcheen gemaakt te zijn; daar een bosje of quaſt van roode vlok-zijde (hoewel het gemeen vrou-volk deze bosjes van roode geverfde paerts-hair draagt) boven uitſtak. De kleeren, die tot op de voeten hingen, en in 't midden met een zijde lint omgordelt waren, zaten los en ruim om 't lijf, en waren met kleene knoopen over de borſt toegeknoopt. De ſchoenen waren van zwart leer, maar 't aanzicht was haar niet opgetoit nochte geblanket. Zy leiden ons in een groot vertrek, daar in geen huisraat, nochte eenigh cieraat was; daar wy met malkandre op een breeden bank, met roode vilten bedekt, zitten gingen. Zy ſchonken ons luſtigh het Boonen-zop, en zetten eenige Confituren op; verſchoonden voorts ten hoogſte dit ſlegt onthaal, met het afwezen van hare mannen.

Hebbende ons affcheid van deze Tartariſche Juffers genomen, reeden wy van daar na de buiten-Cingel der ſtad, aan zekre wijdvermaarde Pagode, die van de Sineezen *Paolinxi*, maar van anderen ook *Paulingjing* genoemt wort. Onder den naam van *Paolinxi* wort hier geen eene Pagode verſtaan; maar zeker groot Plein, dat zich (naar uitwijzing van de volgende prent) in 't hangen van 't Ge-

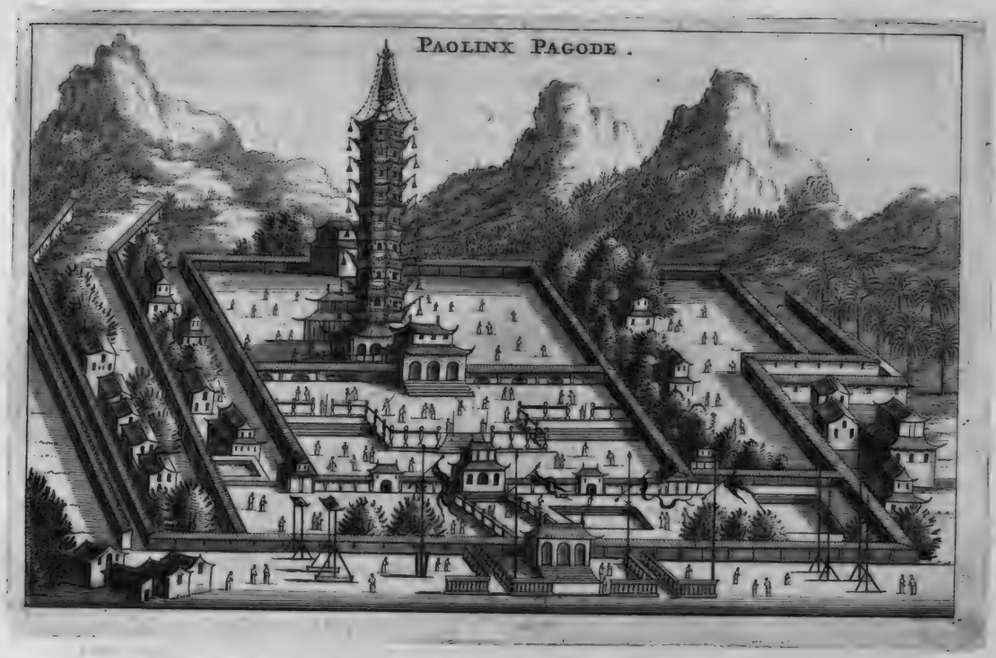

bergte buiten den Cingel van *Nanking* vertoont, en verſcheidene gebouwen, Pagoden, Porceleinen Toorn, en andere gevaerten, die alle met verſcheidene muuren omringt zijn, beſloten houd. Alle deze gebouwen, die zich in dezen omtrek of op dit plein vertoonden, (waar op men by twalef brede ſteene trappen van onderen opklom) waren na de Sineeſche bou-kunſt zoo wonderlijk en antijks geſticht, dat, mijns oordeels, in geheel *Sina* geene gevonden worden, die by deze te gelijken zijn. De heidenſche Prieſters ontfingen de Gezanten (want de Heer de Goyer had zich daar na ook by ons vervoegt) met zonderlinge beleeftheit en hertelijkheit, en ſlooten al hunne Tempels voor ons oopen. Onder andere gebouwen, die ter wederzijde van dit plein in groote meenigte ſtonden, vertoonden zy ons een zeer groot Gebouw, dat in kunſt en koſtelijkheit verre boven al d' anderen uitmuntte; en daar in effen tien duizent Beelden ten toon ſtonden. Alle deze beelden waren van pleiſter gemaakt, en van onderſcheidelijke kleuren; doch zommige vergult. De grootſte hadden de lengte van eenen man; maar de kleenſte waren niet grooter als een hant lang; en ſtonden, zo wel de kleenſte als de grootſte, in verſcheidene gangen of galderyen, rontom de muren, vier of vijf ryen hoog boven malkandre; te weten, de kleinſten onder, en de grootſte boven.

Porceleine Tooren.

In het midden van het zelffte plein vertoonde zich een hooge PORCELEINE TOOREN, die in koſtelijkheit en allerlei prachtig kunſtwerk, zodanigh boven alle andre Sineeſche kunſt-werken uitmuntte, dat hier aan de Sinezen hebben doen blijken, wat ſchrandre en ſpitsvondige kunſtenaars hun Vaderlant uitlevert.

Deze Toorn, die negen verwelfde verdiepingen en hondert en vier en tachtigh trappen hoog is, gaat niet van buiten, maar van binnen op. Ieder verdieping is rontom met een galdery of omgang verciert, die met allerlei beelt-werk en venſter-poorten zo kunſtigh opgetoit en uit is geſtreeken, dat een ieder in 't aanſchouwen als opgetogen, en tot ſtommens toe daar over verwondert ſtaat. Ter zijde van deze venſter-gaten vertoonen zich (gelijk ook in deſſelfs nevenſtaande afbeeltzel oogſchijnlijk te zien is) vierkante lucht-gaten, die met witte yzere tralien, dat wonder en geeſtigh te zien is, doorgaans bezet zijn. Van buiten is dit werk glat of verglaaſt, en

is

PORCELLYNE TOOREN.

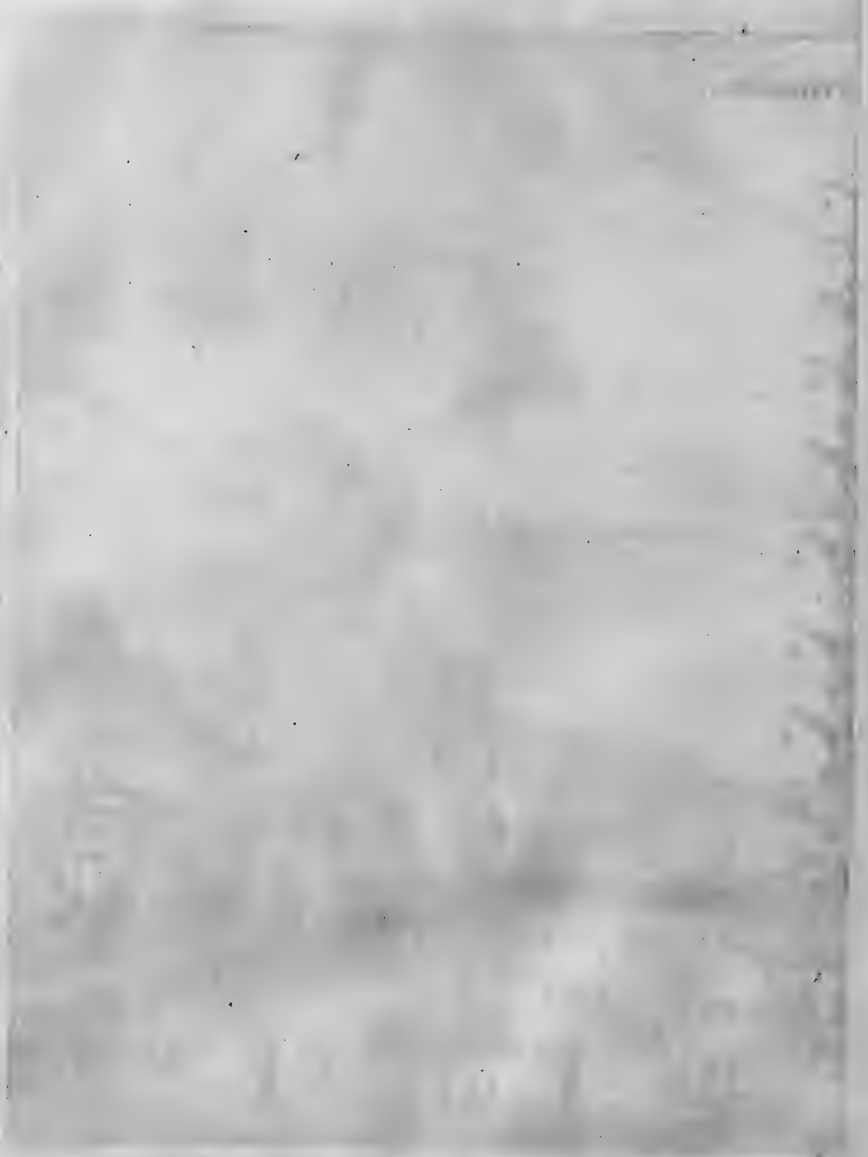

is met verſcheide verruwen, als groen, root en geel, geſchakeert en afgemaalt. Het ganſche werk beſtaat uit verſcheide ſtukken, die zo kunſtig in malkandre zijn gevoegt, als of het doorgaans uit een eenig en geheel ſtuk beſtont. Rontom aan alle de hoeken van de daken, die tuſſchen de galderyen in komen te leggen, en groen van kleur zijn, hangen kleene kopere klokjes; die, (zo dra de wint daar onder ſpeelt) met zich te beweegen, een aangenaam en lieflijk geluit geven. Zijn opperſte toppunt, daar men niet, dan van buiten om te klimmen, kan by komen, was gekroont met eenen grooten Pijn-appel, die, zoo de Sinezen verhaalden, uit zuiver en klaar maſſijf gout beſtaat. Als men op de laatſte en hoogſte galdery ſtaat, zoo kan men niet alleen de ganſche ſtad, maar ook d'omleggende landeryen, tot aan den anderen kant van de revier *Kiang*, overzien; 't geen zonderling vreemt en wonderlijk vermakelijk te zien is, inzonderheit indien men op den grooten omloop der ſtad wil achting geven, en hoe zy haar arm buiten de muuren tot aan de gemelde revier uitſtrekt.

Is op 't bevel der Tartars van de Sinezen geſtight,

Dit werk is wel van de Sinezen, doch tot hun groot leetwezen, gemaakt en hier opgerecht; gemerkt de Tarters, zo ons d'Inwoonders aldaar verhaalden, ter gedenkenis van hunne zegepraal, (toenze, gelijk tegenwoordig, geheel *Sina* over zeven hondert jaren verovert en onder gehoorzaamheit gebracht hadden) dezen Toorn op deze plaats hebben laten oprechten. Dan dewijl deze Tarters zich op het maken en ſchilderen van Porcelein geenzins verſtonden, hadden zy de veroverde Sinezen gedwongen (ter eeuwiger gedenkenis) hen dezen Toorn hier op hunne eigen koſten te ſtichten. De Tarters, 't zy dat de ſchoonheit en overtreffelijke heerlijkheidt van dit meeſter-ſtuk hen verbood dit werk te ſloopen en te ſchenden; of dat hen in de gedachten ſpeelde, dat dit eertijts tot teeken van hun eerſte Zege-praal was opgerecht, en nu tot grooter luiſter van hun tweede wapen-praal kon ſtrekken, hebben in de laaſte beroerten dit bouwzel zo ongeſchonden en heel laten ſtaan, dat men daar aan geen verandering noch het minſte letzel beſpeuren kan.

en van de Tarters niet verdoeft.

Op dit overkunſtig meeſter-ſtuk, en praal en pronk van alle werken, voegde ik deze volgende Vaerzen:

Al trotſt dit trots Gebou de zeven wonder-werken,
Waar meê den ouden tijdt deez nieuwe werelt tart;
My gruwelt voor den glans van uw vergulde Kerken,
O Nanking, *daar Gods Naam niet aangeroepen wert.*

Rontom dit plein vertoont zich ook veel boſch van Pijn-boomen, daar in eertijts de Graft-ſteden der oude Keizeren, die de Tarters tot den gronde geſloopt hebben, zeer prachtig en met groote kunſt en onkoſten geſticht waren. Van zeker ander heerlijk Gebou, dat zich in dit boſch vertoont, is in het vijfde hooftſtuk van onze Algemeene Beſchrijving geſprooken.

Aart der Inwoonders van Nanking.

Na het verhalen der aanzienlijkſte en voornaamſte gedenkwaerdigheden, die zich in deze ſtad vertoonden, zal ik hier met weinigh woorden iets van den aard en inborſt der Inwoonderen byvoegen. Na allen ſchijn en uitterlijke teekenen bevonden wy, dat deze luiden in openhartigheit, oprechtigheit en beleeftheit al andere Sinezen, die wy tot noch toe hadden aangedaan, verre overtroffen. Zy zijn ook door geheel *Sina* vermaart en beroemt, datze in ſchranderheit van herſſenen en wetenſchap en kunſten zonderling boven hunne gebuur-volken uitmunten. Van hunne beleeftheit en openhertigheit weet ik zelfs te ſpreeken, en kan hen daar over ook niet genoeg roemen: 'k ben by verſcheidene Grooten in hunne huizen geweeſt, die my alles, wat ik begeerde, openhertigh en gewilligh lieten zien. Men ziet hier ook veele aanzienlijke en groote Luiden, die rijk van middelen, en zeer prachtigh gekleed gaan; zulks zo wel d'Inwoonders als de ſtad geen kleene lof en roem verdienen.

Zo veel ik uitterlijk beſpeuren kon, hebben de Sineezen in deze ſtad veel

grooter vryheit, als op andere plaatzen, daar minder menſchen zijn, en die zig by gebrek van volk tegen de wreetheit en heerſch-zucht der Tarters niet kunnen beſchermen. Want het ſchijnt dat den Tarter ook heel wel bewuſt is, dat veroverde volk-rijke plaatzen, indienze te zwaar met het jok van ſlavernye geplaagt en getergt, en te zeer van den overwinnaar onder-drukt worden, lichtelijk tot opſtaan en muiten overſlaan, om door dit middel het opgelegde jok van hun hals af te ſchudden.

Een Ieſuit is den Hollanders gunſtigh.

Wy vonden ook in deze ſtad *Nanking* zekren Jeſuit, met name Manuël van Liſſebon, die de Gezanten met zonderlinge genegentheit in hunne vaartuigen quam bewellekomen en begroeten, en aan hen zeer ernſtelijk verzoeken, om d'eere te mogen genieten, van hen ter maaltijt t'ontfangen; maar dit ſloegen hem de Gezanten uit zekre reden beleefdelijk af. Ik, met de Secretaris Baron, bewillighde evenwel in zijn verzoek, daar meê hy zich vernoecht hield, en onthaalde ons daags daar na zeer heerlijk en met groote genegentheit. Hy had ook verſcheidene aanzienlijke en voorname Sinezen meê op het zelfſte maal genoot, die zich met ons gezelſchap zeer verheugt toonden, en, om te toonen datze Chriſtenen waren, op de borſt ſloegen, en 't kruis maakten. Het ſcheen dat deze Jeſuit een goetaardig en openhertigh man was, en groote genegentheit had, dat den Hollanders mochte toegeſtaan worden in *Sina* den vryen handel te drijven. Hy quam dikwils de Gezanten bezoeken, zond hen by wijlen enige geſchenken voor de Keuken, en liet weten, dat hy daar op by de Heeren Gezanten te gaſt wilde koomen.

De Gezanten mogen niet na Iapon ſchrijven.

De Gezanten hadden zeer gaerne van hier na *Japon* overgeſchreven; maar men zeide ons, dat die vaart verboden was, 't welk by deze volgende oorzaak was toegekomen. De Sinezen hadden drie jaren te vooren aan den Keizer geklaagt, dat d'ongeſchooren Sinezen van *Suitjien* en *Amey*, (die onder den vermaarden rover *Koxinga* ſtonden) hen in *Japon* verongelijkt hadden, zulks zy daar over recht aan den Keizer verzochten; maar zijn Keizerlijke Majeſteit had hen tot antwoort gegeven, datze voortaan uit *Japon* te blijven, en niet meer derwaarts te varen hadden. D'ongeſchoore Sineezen zijn de geenen, die zich onder de gehoorzaamheit van den Grooten *Cham* niet willen buigen, nochte hun hair na de Tarterſche wijze ſcheeren laten. Want als den Grooten *Cham* het Rijk *Sina* verovert had, liet hy een gebod uitgaan, dat alle de Sinezen het hair van 't hooft (behoudende alleen maar een tuit of vlecht aan 't achter-hooft, na de Tarterſche wijze) te ſcheeren hadden; waar over ook (gelijk zulks in het zeſte hooftſtuk van onze Algemeene Beſchrijving breeder verhaalt ſtaat) enige duizenden Sinezen, die zich hier tegen ſtelden, dewijlze eertijts groote hovaerdye met hun hair bedreven, van de Tarters om 't leven zijn gebracht.

Vertrekken uit Nanking, 18. May.

Als wy nu veertien dagen in deze ſtad, met verſcheide Grooten te bezoeken, hadden verſleeten en toegebragt, vertrokken wy weder met de Gezanten en ons ganſche gevolg, na dat op alles orde was geſtelt, op den achtienden van Bloeimaant, in den morgenſtont, uit deze overtreffelijke hooftſtad *Nanking*.

met 's Keizers eigen vaartuigen.

De Gezanten hadden tot aan *Nanking* altijt maar gemeene Barken en vaartuigen gehad; maar nu wierden hen van de Stadhouders van *Nanking* 's Keizers eigen vaartuigen, om daar meê hooger op te varen, verſchaft. Deze vaartuigen, die zeer groot en prachtigh uitgeſtreecken waren, hadden veel gemaks en verſcheidene vertrekken van binnen. Aan beide de zijden, die vlak zonder barkhouten neêrgingen, vertoonden zich geele geſchilderde Draken, met open monden en vijf klauwen. Voor aan hadden deze ſcheepen ook geel-geſchilderde Galderyen, daar in zekre Muzikanten onder 't varen geduurigh ſtaan te blazen; doch de Gezanten begeerden geene Muſikanten, om zich niet te prachtigh en trots te toonen, mede te nemen, en lieten de Sineeſche Zoldaten, die met hen van *Kanton* getrokken waren,

ren, daar in ſlapen. Niemant in 't gan-ſche Rijk vermag, op lijf-ſtraf, deze geele kleur, en deze geel-geſchilderde Draken aan eenige Schepen, of aan enige andere dingen, voeren of dragen; dan alleen de Keizer, en de geene, dien de Keizer zulks uit een zonderlinge weldaat vergunt en toeſtaat. Zodanige twee groote Keizerlijke vaartuigen wierden den Gezanten gegeven, te weten, voor eenen ieder een. De Sineeſche Miniſters, als *Pinxentou* en de twee Mandarijns, kreegen ieder ook zoodanigh een vaartuig; voorts wierden de Kantonſche Zoldaten verdeelt onder de Schepen der Gezanten; ook vervoegden zich onder de vleugels van deze vijf Keizerlijke ſcheepen, veele byzondere perzoonen uit *Nanking*, om den Gezanten te verzelſchappen.

De Sinezen doen offerhande om een gelukkige reize te hebben.

In 't uitvaren, na het neemen van een behoorlijk affcheit van de Stadthouders en de ganſche *Nanking*ſche Majeſtraat, voeren wy weêr voorby de bovengemelde Schip-brug van veertien Ponten. Aan den uitterſten hoek van de ſtads buiten-muren, ontrent twee uuren gaans van de Water-poort *Suiſimon* (daar wy met onze vaartuigen aanquamen en voor gelegen hadden) vertoonde zich in 't voorby-varen een zeer ſchoone en uitſteekende Pagode, waar voor de Mandarijn *Pinxentou* met de ganſche vloot ging aanleggen, om aan den Duivel of Afgod van deze plaats Verkens, Bokken en Hanenbloet op t'offeren, ten einde ons (en dit beelde hy zich vaſt in) een gelukkige en voorſpoedige reize mochte te beurt vallen. Dit op-offeren ging alhier op deze wijze toe. De Verkens en Bokken wierden eerſt gedoot en ſchoon gemaakt, en daar na op den Altaar gebracht. Ter zijde van dezen Altaar ſtonden verſcheidene kleene beelden, en achter den Altaar het voornaamſte beelt, die voor beſchuts- en beſcherm-Heer van deze Pagode gehouden wort, en aan wien ook de zelve gewijd was; maar d'andre kleene beelden worden voor dienaars en mindre goden gehouden. De Hanen, die ik daar zag op-offeren, wierden levendigh gekeelt, en met hun bloet de beelden, die ter zijde ſtonden, beſprengt en beſpat, die de Sinezen daar na weder ſchoon afwoſſen. Onder dit offeren deden de Prieſters verſcheidene kerkelijke gebaeren, en mompelden en prevelden (niet anders als ofze met hunne afgoden in montgemeenſchap waren) op hun knien voor den Altaar, daar op altijt groote kaerzen te branden ſtaan. Men zag hier ook (gelijk zulks breeder in 't negende hooftſtuk van onze Algemeene Beſchrijving verhaalt ſtaat) een zekre Bamboes-doos ſtaan, daar in eenige riete pennetjes ſtaken, die met Sineeſche Charakters beſchreven waren, en daar uit de Sineeſche Prieſters der aanſtaande dingen belooven te vooren te kunnen ſpellen.

Na het offeren zetten wy onze koers Ooſtwaart op, en voeren de revier *Kiang* met eenen voor-ſtroom zeer ſpoedigh af; zulks wy tegen den avont aan zeker vermaart Dorp quamen, van de Sinezen *Wankſien* geheten, daar wy dien nacht over tot aan den morgenſtont verbleven. Nauliks quam de dageraat het aartrijk verlichten, of wy maakten ons weder, zonder lang te zammelen, tot de reize vaerdigh, en quamen op den twintigſten van Bloeimaant aan de ſtadt JEJENJEEN, die by anderen ook *Lobo* genoemt wort. Dit *Jejenjeen*, de zeſte en laaſte kleene ſtad van de hooftſtad *Nanking*, leid hondert en twintigh *ly* van *Nanking*, aan den Noorderlijken oever van de revier *Kiang*, die ontrent hare ſtroomen na 't Ooſten door eenen mont van eenige mijlen breedt in de ruime en openbare Ooſtindiſche Zee uitbraakt. Wy kreegen hier verſcheidene Bedelaars aan boort, die vreemde klugten bedreven, en wonderlijke potzen aanrechtten. Onder andere zag men hier twee zo geweldig met de koppen tegen elkandre ſtooten, dat een ieder onder ons in 't aanſchouwen verſchrikte. Dit ſtooten hooft tegen hooft houdenze zo lang gaande, tot datze eenige aalmoeſſen van d'aanſchouwers krijgen: want zonder dat, zullenze niet van ſtooten ophouden, al zoudenze doot op d'aarde neder vallen, gelijk ook menigmaal gebeurt. Ik zag eenen ande-

Komen te Jejenjeen.

20. May.

Vreemde potzen van Bedelaart.

anderen bedelaar in deze ſtad op zijn knien leggen, die tegen zich zelven ſcheen te morren; voorts ſloeg hy met het bloote hooft op eenen zwarten ſteen, die ront, ontrent vier vingeren dik, en van een zeer lichte en onbekende ſtoffe was, zo fel en geweldig, dat het aartrijk daar afdreunde en daverde. Wat voor andere vreemde potzen de bedelaars in *Sina* aanrechten, om den luiden het gelt af te trocchelen, is wijtloopigh in het derde hooftſtuk van d'Algemeene Beſchrijving, of Pag. 32. en 33. beſchreven.

Gelegentheit van Iejenjeen.

Dit ſtedeken *Jejenjeen*, dat zeer vermakelijk, en dicht aan den oever van de gemelde revier *Kiang* is gelegen, is kleen van beſtek binnen zijne muren, die niet zeer hoog zijn opgehaalt; maar vallen evenwel ſterk en dik. Het is doorgaans (gelijk uit de bovenſtaande prent te zien is) dicht betimmert, en met verſcheide Pagoden en aanzienlijke gebouwen verçiert. Het is ook verrijkt met een voorſtad, die wel en dicht betimmert, en zeer neering- en volkrijk is; zulks de zelve genoeg voor een tweede ſtad verſtrekken mag.

Koxinga zoekt Iejenjeen te overrompelen,

Terwijl wy hier in ſtad waren, zo verhaalden ons de Tolken, dat de vermaarde Zee-rover *Koxinga*, aldaar, over een zekre wijle, uit der Zee met een ſterke vlood ſcheepen geland was, om de ſtad op 't onverzienlijkſte t'overrompelen en onder zijn gehoorzaamheit te brengen; maar had ('t zy dat d'aanſlag van hem t'onvoorzichtelijk in 't werk was geſtelt, of dat Fortuin hem in zijn boos voorneemen niet ſtijven wilde) met ſchande en groot verlies van volk (dewijl de Burgers betijts op hunne hoede waren) moeten wijken, en weder onverrichter zake in Zee gaan. Om zijn gal evenwel op de ſtad uit te braken, en zijn moed, zoo veel in zijn vermogen was, aan de arme Burgers te koelen, had hy een grote meenighte van hunne vaartuigen, die voor de ſtad ten Anker lagen, met zich geſleept; en andere, die hy door 't uitvallen der Burgers niet meê kon krijgen, in de brant geſtooken. Zy wiſten ons ook te verhalen, dat ontrent twintigh mijlen van deze ſtad, Ooſtwaart op na Zee toe, vijf groote en vruchtbare Eilanden in de gemelde revier *Kiang* lagen, daar op zich deze Rover met zijn volk veeltijts onthield, en dat hy die Eilanden tot zijn ſchuil- en verblijf-plaatzen gekooren had.

maar dat mislukt heeft.

Komen in de koninklijke Vaart.

Na dat wy voor deze ſtad onze nagtruſt hadden genomen, vertrokken wy weêr des morgens vroeg, en vonden daags daar aan, op den Noordlijken oever

oever van de revier *Kiang*, by zeker Kasteel *Quancheu*, een groote en sterke steene Sluis, voor zeker gracht of Water-leidinge leggen, die zich Noortwaarts voorby de zevende hooftstad *Yangcheu* tot aan 't meir *Piexe* strekte. Deze Water-leiding was een gracht, die met de spa recht door 't lant gegraven was, om te scheep uit deze revier *Kiang*, (die hier geen takken na 't Noorden van zich smijt; maar recht uit, gelijk in onze Algemeene Kaert te zien is, na 't Oosten in Zee rolt,) langs deze gegraven gracht, tot in de Geele revier, te kunnen overscheepen, en niet genootzaakt te zijn een verre weg, om van d'eene revier in d'ander te komen, door zee om te varen.

Wy gaven deze gegraven grachten, als ook d'andere daar wy naderhant in quamen, (om haar breette en zonderlinge heerlijkheit, als ook om datze op 's Konings of 's lants onkosten gegraven worden, na den voorgang der Sinezen) den naam van koninklijke Vaarten. Diergelijke koninklijke Vaarten (waar van eenige in het elfde hooftstuk van onze Algemeene Beschrijving onder den naam van Water-leidingen beschreven staan) vind men in verscheidene gewesten van dit Rijk, die meest alle, om te scheep van d'eene plaats tot d'ander te kunnen komen, tot gerijf der Inwoonders, midden door de landen, die van geen revieren bewatert worden, op 's lants onkosten gegraven worden.

Welgelegentheit der Koninklijke Vaart.

Wy begaven ons door de bovengemelde Sluis in deze eerste koninklijke Vaart, om langs deze, en de volgende, in de Geele revier te raken. Zeker, deze koninklijke Vaart doet zich zo koninklijk en vermakelijk ter weder-zijde op, datze met recht en zonder eenige opspraak dezen naam van koninklijke Vaart verdient. Zy was niet alleen ter weder-zijde van den oever met zindelijke en nette trek-wegen opgehaalt, maar ook langs heen met allerlei slag van groene bomen zo vermakelijk en wonder-kunstigh bepoot, dat zulks nauliks met tongen is uit te spreeken. Ten Westen en Oosten van deez koninklijke Vaart (want zy strekt zich van 't Zuiden na 't Noorden) zag men ook vruchtbare Akkers, Vee-rijke Weien, en zeer aangename Beemden leggen; invoegen ik zelfs moet bekennen, dat ik in geheel *Sina* nergens lustiger, aangenamer en vermakelijker geweest met oogen aanschoude, als deze koninklijke Vaart, en hare omleggende landeryen. Volk-rijke Dorpen en Vlekken, prachtige Lust-hoven en Waranden, die in kunst en kostelijkheit uitmuntten, vermaakten het oog onder 't varen zodanigh, dat kunst en natuur hier beide om strijdt den aanschouwer zochten te vermaken, en elkandre 't velt af te winnen. Aan de linker-zijde van deze Vaart, vertoonde zich in 't voorby-varen een vermaarde en wijtberuchte Pagode, van den Afgod *Kinkang*, die aldaar by de Sinezen zonderling hoog geviert wort. Zijn beelt (dat in 't achtste hooftstuk van onze Algemeene Beschrijving op pag. 87. in prent vertoont wort) staat in deze Pagode, neffens veel andere kleene beelden, ten toon; en wort van de rontom-leggende Inwoonders, met zonderlinge aandacht, aangebeden.

Pagode Quangguamiao.

Op zekren drichoek, die meê het oog in 't voorby-varen met geene kleene aangenaamheit en vermaak streelde, zag men een stuk weegs hier van daan noch een andere zeer groote en kunstigh-geboude Pagode staan, die met een zeer schoonen Tooren van zes transsen of ommegangen verciert was, en by de Sinezen *Quangguamiao* genoemt wiert. Zeker byzonder perzoon, een Mandarijn, had hier, uit een verkeerden godvruchtigen yver, zekren Afgod ter eere, deze Pagode op zijne eigen kosten laten stichten.

In een lustige en vermakelijke lantsdou staat deze Pagode, en is rontom omringt met een groot getal van boeren huizen. d'Inwoonders der zelve, als ook d'omleggende gebuur-volken, komen dageliks, en 't gehele jaar door, met zonderlingen yver aan dezen Afgod (wien ter eere de bovengemelde Mandarijn deze Pagode had laten stichten) met allerlei Vruchten en Beesten, als Hennen, Hanen, Verkens en Bokken, offerhande doen, om voorspoet in hun Lantbou te hebben, en een rijken Oogst van vrugten te mogen ver-

gaderen. De reizende luiden, die met hun ſcheepen langs deze Vaart na de Noortſche of Zuiderlijke landſchappen komen op en af varen, brengen gemeenlijk ook aan dezen Afgod, die de beſchuts- en beſcherm-heer van deze Pagode is, om een gelukkige en behoude reize te hebben, vette en rijke offerhande. Onze Sinezen en Tarters, die ons van *Kanton* tot *Peking* verzelſchapten, hadden ook zeer gaerne hier wat blijven leggen, en aan dezen Afgod, na 's lants gebruik, met Hennen, Verkens en Bokken offerhande gedaan, om zijne zoene te verwerven, en een gelukkige en behouden reize te hebben; maar zy konden, dat ſpijtigh was, tot hun voornemen niet komen, dewijl de Gezanten gedurigh zo voortvarend in 't vorderen van hun reize waren, datze nauliks ergens een oogenblik tijts, voornamelijk tot zodanige ydelheden, vergeefs verſpillen wilden. Om deze heerlijke en uitſteekende Pagode, die met zijne tranſſen en aartige Sineeſche dakken zich zeer cierlijk van verre vertoont, van binnen te bezichtigen, trad ik met onzen Tolk alleen aan lant. Ik zag daar van binnen een groote menighte van groote en kleene Beelden (want onder al andere heidenſche volken, die afgodiſche Beelden eeren en dienen, munten de Sinezen zonderling uit) twee en drie ryen hoog langs de muuren te pronk ſtaan. In 't inkomen zag men ook recht uit een groten Altaar ſtaan, daar op de Sinezen gewoonlijk hunne offerhande aan den Afgod op-offeren, die op dezen Altaar, met veele kleene beelden neffens zijne zijde, levens-grootte vertoont wiert. Rontom hingen (gelijk zulks gemeenlijk in al de Sineeſche Pagoden te zien is) meenighte van zwarte lampen, die aldaar, den Afgod en den geſtorvenen ter eere, nacht en dag branden.

Op den vier en twintighſten quamen wy aan de voortreffelijke ſtad *Komen by Yancheu.* 24. May.

JAMCEFU, die by zommigen ook *Yancheu* genoemt, en voor de zevende hooftſtad van dit landſchap *Nanking* geſtelt wort. Deze ſtad, die tnegentigh *ly* van *Iejencien* af leid, vonden wy op de linker-zijde van de bovengemelde koninklijke Vaart leggen. Zy leid in een vierkant beſtek beſloten, en is rontom met hoge muren en ſterke Bolwerken, die der ſtad geen kleene ſterkte byzetten, na de regels van de Bouveſt-kunſt, omringt en opgehaalt. Deze ſtad, die dus rontom met muuren verſterkt is, munt

ook

JAMCEFV.

ook uit in grootte: want drie uuren heeft men van doen, eer men de zelve in de rontte kan omgaan. Zy overtreft ook meest alle d'omleggende steden zodanigh in neering, rijkdommen en welvaart, datze hier af ook door geheel *Sina* haren roem heeft. D'Inwoonders van deze hoofdstad, drijven met verscheidene Waeren koophandel; maar hun voornaamste handel en hooft-neering bestaat in den handel van Zout, dat van daar in grooten overvloet na verscheide middelantsche gewesten vervoert wort. Dit Zout wort hier van Zee-water gemaakt, evenalleens gelijk op verscheidene plaatzen in Europe: want aan d'Oost-zijde der stad zagen wy een groote meenighte Zout-pannen staan, daar in nacht en dag van zee-water Zout gekookt wiert. Deze Zout-handel alleen veroorzaakt zoodanigh een welvaren en rijkdom onder de Burgers van deze hoofdstad, datze tot allerlei vonden van overdaat uitbarsten, en aan het bouwen van kostelijke en aanzienlijke Gebouwen (daar in deze stad zonderling uitmunt) veel gelts verspillen en te kosten hangen.

Schoon Vrou-volk.

Op geen plaats in geheel *Sina* heb ik schoonder, minvalliger en aangenamer Vrou-volk gezien, als in deze hoofdstad: want in aartige bevalligheit, en aanlokkende geestigheit munten daar de Vrouwen boven al andere zodanigh uit, dat zulks niet wel met de pen te beduiden is. De jonge dochters, en ook bedaarde vrouwen, vallen hier ongemeen kleen van voeten, (dat by de Sineezen voor een zonderlinge schoonheit wort gereekent) tenger van lijf en leden, bruin van oogen, en zijn, in 't kort gezeid, van top tot teen met zodanigh een schoonheit begaaft, datze in lichamelijke schoonheit de kroon spannen.

Het Vrou-volk is in deze stad te koop.

Maar een groot misbruik en lasterlijk werk wort hier met het Vrou-volk bedreven: want men vind hier verscheidene luiden, die jonge en kleene dochtertjes van de gemeene luiden voor een zeker stuk gelts koopen, en de zelve in alle dertelheit en zeer teeder en tengerlijk opvoeden. Zy leeren deze jonge dochters, om by het mannvolk des te aangenamer te vallen, kunstigh schilderen, op snaren speelen, zingen, gedichten maken, danzen, en diergelijke meer andere kunsten. Alsse nu wel op alle deze kunsten zijn afgerecht, zoo veilenze die aan groote Heeren voor een groote zom gelts op, om voor boelinnen by hen gebruikt te worden. Dit verkopen van 't Vrou-volk is hier zoo gemeen, en wort zo sterk gedreven, dat verscheidene luiden ter werelt niet anders doen, en zommige ook groote rijkdommen daar uit halen. De stad is hier over ook zodanigh vermaart, dat vreemde luiden uit andere plaatzen hier na toe trekken, om de schoonste jonge dochters op te koopen. Zelfs trekken ook d'Inwoonders, met deze jonge dochters, na verscheidene gewesten, en bieden die aan de grootste des lants te koop tot boelinnen.

Pinxentou begroet de Commissaris.

Zo dra wy aan deze stad gelant waren, ging de Mandarijn *Pinxentou* den grooten Commissaris (onlangs te vooren aldaar verscheenen, om den Keizerlijken tol in te vorderen) zeer statelijk en plechtelijk begroeten; en vereerde hem met vier stukken root laken, quansuis uit den naam en van wegen de Gezanten; maar hy deed zulks buiten twijffel, ten einde hy voor het nauw onderzoeken mochte bevrijt worden. Terwijl wy hier na *Pinxentou* met ons vaartuig mosten leggen wachten, gingen alle de Mandarijns in de stad, om zich met het Vrou-volk te vermaken, en hun lusten daar aan te boeten.

Tolhuis.

De Keizer heeft in deze stad ook een Tolhuis, daar op van alle Waeren, die te scheep deze koninklijke Vaart op en af gevoert worden, de tol betaalt wort. Tegen over dit Tolhuis leid in dezelve Vaart een Schip-brug van zes Ponten aan malkandre gehecht, die geen vaartuig door-laten, voor dat de tol der goederen betaalt is. Men gaat hier door drie Poorten, waar van de middelste met yzere deuren gesloten wort, in stad. De straten binnen de stad zijn zeer net en zindelik met klinkers geplavait, en lopen niet krom en bochtigh, maar lijn-recht. Deze hoofdstad is ook op verscheidene plaat-

zen met Grachten of Burg-wallen doorsneeden, daar in het water, dat zoet en klaar is, uit de koninklijke Vaart geleid wort. Doorgaans ziet men over deze Grachten steene bruggen leggen; waar van de voornaamste, zonder de kleene daar onder te reekenen, wel ten getale van twintigh belopen, die alle op verscheidene steene boogen te rusten komen.

Voorstad. Over 't water (dat een gracht is, die met de spa gegraven wiert) leid aan de West-zijde der stad een treffelijke en wel-beboude Voorstad, die zo groot is, datze zich meer als een mijl verre langs deze gracht uitstrekt. Deze Voorstadt was eertijts wel-bebouwt, en zeer neering- en volkrijk; maar in den lesten Tartarischen oorlogh, isse voor het meerdeel verwoest en aan koolen gelegt. De hooftstad zelf ging toen ook niet vry, maar wiert meê deerlijk van de Tarters, met branden en om-verre smijten van meest alle de voornaamste Gebouwen, gesloopt en geschonden. De grote koophandel en wakkerheit der Burgers, heeft evenwel zedert dien tijt weêr zo veel te weeg gebracht, datze tegenwoordigh van haren ouden luister en voorigen glans weinigh verscheelt: want men ziet niet alleen de Winkels met allerlei Waeren vol gepropt, maar ook de stad met uitsteekende en prachtige nieuwe Gebouwen pronken. Onder andere Gebouwen vertoont zich in 't aankomen aan de rechterhant een Pagode, en een kunstigh en net-geboude Tooren, die met verscheidene transien verciert is. Van deze Tooren, die wonder vermakelijk zich vertoont, en der stad geen kleenen luister byzet, kan men over de ganssche stad, en omleggende Landeryen zeer verre zien en 't oog laten speelen. Over de boyengemelde Gracht, die met de spa gegraven wiert, en de stadt van de Voorstad affscheid, leggen ook verscheide bruggen, die van gehouwen steen zonderling schoon en hoog gemaakt en opgehaalt zijn.

Berg Heng. Dicht by deze stad vertoont zich ook een zeer hooge en schoone Berg, die op Sineesch *Heng* genoemt wort.

Des anderen daags, den vijf-en-twintighsten, vertrokken wy, om onze reis op 't spoedighste te vervorderen, uit dit *Yancheu*, en zagen in 't voorby-varen op de rechterhant, of Oost-zijde van de koninklijke Vaart, twaalf Steen-ovens staan. Na een weinigh varens, deed zich ook aan de linker-zijde de vermaarde Graf-stede van den Grooten *Sultan* op, die aldaar by de Sinezen als heiligh geviert en aangebeden wort. Tegen den middagh landen wy aan zeker dorp SAUPOO, daar te dien tijde de Sinezen het wonder drok hadden met het Feest van 't nieuwe Jaar, op den eersten dag van de nieuwe Maan, plechtelijk te vieren en in te wyen.

Vertrekken uit Yancheu. 25. May.

Graft van den Sultan.

De Sinezen vieren het nieuwe jaar.

Het is een oud gebruik by de Sinezen, datze den intreê van 't nieuwe Jaar, op den eersten dag van de nieuwe, en op den eersten dag van de volle Maan, met groot gejuig, en het ontsteeken van kaerzen, vieren en in-wyen. En zo groot een meenighte van kaerzen ontsteekenze op dezen hoog-tijt in hunne huizen, datze dikwils in de lichte brant schijnen te staan. Zy lopen ook in dezen tijt by nacht langs de straten als uitzinnige menschen, met kaerzen, die draaks-gewijze in malkandre zijn gevlochten, in de hant. Wy mosten hier, tot ons groot leedtwezen, ter wille van *Pinxentous* vrouw, die met hem getrokken was, een wijle stil leggen en vertoeven, ter tijt toe zy meê dit Feest had helpen vieren.

Longschon, of Slangescheepen,

Wy vonden ontrent dit Dorp, in deze koninklijke Vaart, een groote menighte van allerlei vreemd vaartuigh leggen; maar de vreemste en wonderlijkste, die wy onder dit overgroot getal zagen, waren twee zekre scheepjes of sloepen, die by de Sinezen *Longschon* genoemt worden, als of men op Neêrduitsch SLANG-SCHUITEN wilde zeggen. Beide deze Slangschuiten waren op een zonderlinge wijze, en wonder geestigh en aartigh toegemaakt, en met allerlei slag van kleuren zoo net en kunstigh beschildert, datze de koninklijke scheepen, daar in de visschen *Sauel* van *Nanking* na *Peking* over-gevoert worden, schenen te tarten en braveeren.

zijn kostelijk toegemaakt.

Het

Het hol of de buik van deze cierlijke ſcheepjes of ſchuitjes, geleek wonder wel na een levendige Waterſlang, die met wier, mos en ruichte bewoſſen en begroeit is. 't Achterſchip of achter-ſteven, vertoonde een groote meenighte van vreemde Slangen, die boven met hair bewoſſen, en met breede yzers beſlagen waren. Zy waren daar en boven ook met zwachtels en banden van meenigerlei kleuren t'zamen gehecht, en ſlingerden met zo een aangenamen en geeſtigen zwier door en weêr door malkandre, dat wy alle daar over ten hoogſten verwondert ſtonden. In den bocht van de ſtaert, daar meê d'achter-ſteven endighde, hing een kleene Jongen, die onder en boven water zonderlinge vreemde kluchten en geeſtige potzen wiſt aan te rechten. Op den toppunt van ieder maſt, die drie in't getal, en met zijde Vlaggen en Wimpels zeer cierlijk en prachtigh behangen waren, ſtont een Afgoden-beelt. Op de zelve wijze vertoonde zich ook op de ſnuit van de voorſteven een Afgoden-beelt, daar by een heele vlucht levendige Endvogelen neêr hing. Achter aan den ſtaert ſtonden ook meenigten van Standerden, die alle zeer prachtigh en koſtelijk met boſſen van hair, zijde Vlaggen, en zekre lange veeren behangen waren. Het ganſche vaartuig was ook rontom met zijde goude Franje zeer koſtelijk en prachtigh behangen. Onder een hagel-wit verdek, daar op twee Zonne-ſchermen met allerlei Wimpels en Standerden waren vaſt gemaakt, zaten twaalf fluxe en kloeke Matrozen, die alle vergulde kroonen op 't hooft, en een armozijn kleed aan hadden, maar waren met d'armen bloot. Deze wiſten op de maat van een Gom met hunne Sineeſche riemen lepels-gewijze zodanigh te ſcheppen, en die in't water te ſlaan, dat het vaartuigh als een blixem door het water vloog. En om 't volk wat te vermaken, vlogen zy geduurigh met hun vaartuigen zo gezwint en vaerdigh van 't een Jacht tot het ander, dat men daar nauliks oog kon op houden. Zy leiden den Gezanten aan boort, en riepen met groot gejuigh en luidtruchtigh, datze ter goeder uure uit zo verre en vreemde geweſten daar waren aangekomen. De Gezanten vergolden hen deze gedienſtigheidt en genegentheidt t' hunwaart met een vereering, die zy zeer gaerne aannamen, en wenſchten voorts den Gezanten met alle hertelijkheit geluk en voorſpoet op hunne reize, en datze gezont en behouden

mochten weder-keeren. Voor op ſtont ook zeker Sineeſch met een bootshaak in de hant, en lange veeren op de muts, die gedurigh met zijn haak de bovengemelde Eenden ſtont te quellen en te ſteeken; zulks de zelve met het klappen der wieken en quaken een groot gewelt maakten. Deze overkunſtige en cierlijk-uitgeſtreeken vaartuigen beſchonk ik met deze vaerzen:

Help Herkules! dit zijn twee kronkelende Slangen,
Of Draken, die de droes in 't naarſte van den Hel
Met Vlaggen, en gezwaay van Wimpels heeft behangen;
Viert Sina *Baäls-feeſt, of is 't een guighelſpel?*

Komen te Kaoyeu.

Des anderen daags, den zes-en-twintighſten, deden wy de ſtad

26. May. KAJUTSIU aan, die by zommigen ook *Kaoyeu* genoemt, en voor de vierde kleene ſtadt van de hooftſtad *Yancheu* gereekent wort. Deze ſtad vonden wy in 't aankomen op de rechter-zijde van de gemelde koninklijke Vaart leggen, dicht aan den kant van een groot Meir, dat van de Sineezen *Piexe* genoemt wort, en daar uit deze koninklijke Vaart veel waters ontfangt. Eertijts moſten alle de ſchepen, die van *Nanking* langs de revier *Kiang* en deze koninklijke Vaart na *Peking* en de Noordtſche Landtſchappen hooger wilden opvaren, over dit Meir ſcheepen, tot groot ongerijf en verzuim der Schip-vaart; dewijl by ſtorm en onweêr de ſchepen gedwongen wierden eenen tijdt lang voor dit *Kaoyeu* ſtil te leggen, ter tijt toe het weêr tot bedaren quam. Maar naderhant, om dit ongemak voor te komen, en op dat de ſcheepen t'allen tijden hare reize zouden kunnen vervorderen, en niet genootzaakt zijn over 't Meir te ſteeken, wiert, tot gerijf der ſchip-vaart, aan den Ooſter-oever van dit Meir een Vaart gemaakt van tzeſtigh ſtadiën lang, en doorgaans met vierkanten witten gehouwen ſteen opgehaalt. Deze Vaart is een zonderling heerlijk en voortreffelijk ſtuk werks; en heeft men zich ten hoogſten te verwonderen, van waar zo vele en zo groote witte ſteenen gekomen zijn, nademaal in d'omleggende Geweſten geen Steen-klippen vallen.

Ander koninklijke Vaart met een ſteene wal opgehaalt.

Dit *Kaoyeu* is een zeer volk-rijke ſtad, en heeft ſchoone en treffelijke voor-ſteden, die dicht betimmert en met aanzienlijke Gebouwen verciert zijn. Al't lant, rontom deze ſtad gelegen, beſtaat uit een zekre ſlag van aarde, die leemachtigh is; en daar in het Rijs-gewas, dat in deze landſtreek in grooten overvloed gewonnen wort, zeer weeligh tiert en voortkomt. De landſtreek, ontrent deze ſtad gelegen, is overal met boeren huizen (die zig alle Ooſtwaart op ſtrekken, zo verre het oog afzien en reiken mach) zo dicht bezet, dat de zelve maar een eenigh en doorgaans Dorp ſchijnt te zijn. Na 't Weſten leidt het landt gemeenlijk blank en onder water, doch heeft zijne kanten en boorden met riet bewoſſen, 't welk hier jaarliks tot profijt van 't gemeen verpacht wort, en in plaats van turf of hout (want bomen ziet men in deze ganſche landſtreek niet groeien) op den haert gebrant wort.

Wint-molens.

Wy zagen hier op't land een groote meenighte Wint-moolens ſtaan, die alle op een zonderlinge wijze zeer vernuftigh waren opgeſtelt, en met zeilen van matten op een ſpil omgedreven wierden, en 't water verleiden. In 't kort zal ik hier iets van den Rijs-bou, zodanigh de zelve daar te lande toegaat, laten volgen. Het zaat van 't Rijsgewas wordt aldaar op Akkers, die leemachtigh van aarde vallen, en aan Voorns of Grippen doorſneden zijn, ter gelegener tijt in d'aarde geſmeten. Naerſtigh heeft de Landt-man op te paſſen, dat deze Akkers na behoren genat worden, op dat het gewas door d'overtollige vochtigheit niet komt te verrotten, noch door al te groote droogte te verdorren en uit te gaan. Het gewas van d'overtollige vochtigheit t'ontlaſten, wetenze door middel van de bovengemelde Wint-molens, die zy na de gelegentheit der landen hoog of laeg ſtellen, met een zonderlinge vaerdigheit te volbrengen. Des-

Rijs-bou.

ge-

KAJUT STU.

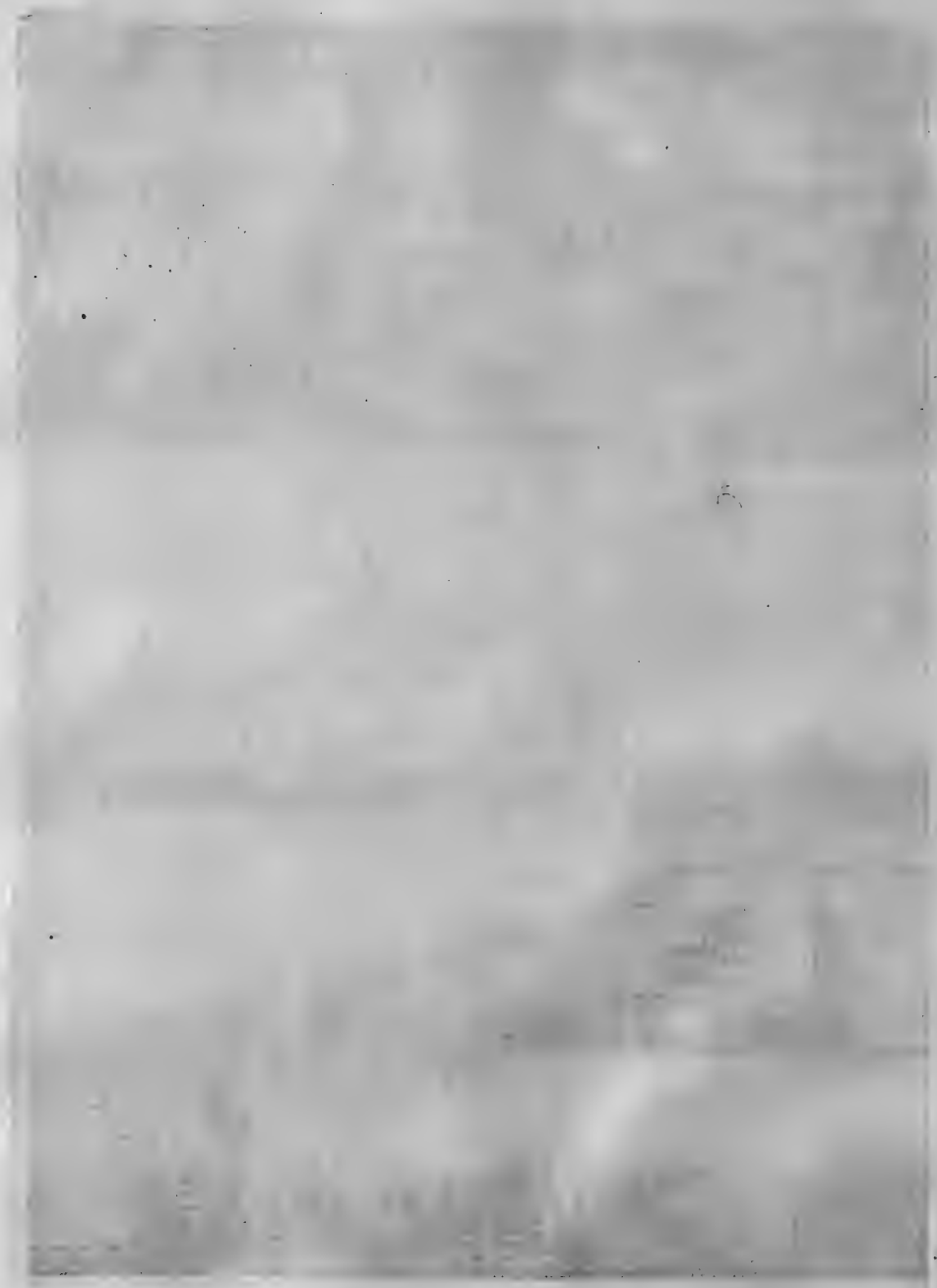

gelijks wetenze ook de droogte (wanneer by drooge tyen het gewas door de hitte uitgemergelt en gezengt wort, met het water uit de koninklijke Vaart in de Grippen te leiden) voor te komen. Zo vaerdigh weten de Sinezen beide deze gebreeken te helpen, dat hunne Akkers, die door de veranderlijkheit des weders, (daar dit lant veel gebreks af heeft) nu te nat en dan te droog zouden vallen, hen tweemaal 's jaars een rijken Oogst van vruchten verschaffen.

Komen by Paoing. 27. May.

Den zeven-en-twintigsten, na datwe uit het bovengemelde *Kaoyeu* (daar voor wy onze nacht-rust genoomen hadden) vertrokken waren, vervielen wy aan de stad PAOING, die ik aldaar van zommigen ook *Paouncien* hoorde noemen, en voor de zeste kleene stad van de zevende hooftstad *Yangcheu* gereekent wort. Dit stedeken, dat wy aan d'Oost-zijde van de bovengemelde koninklijke Vaart vonden leggen, en met vry sterke muren omringt is, leid in een rontachtige vorm van anderhalf uur gaans besloten, en ontrent tachtigh *ly* van *Kaoyeu*. Na 't Oosten heeft het den poel *Xeyang* leggen, en na 't Zuid-westen komt het dicht aan 't Meir *Piexe* te grenzen. Het blijkt aan de puin-hopen en muraadjen der vervalle gebouwen, die hier eertijts zeer prachtigh en ten Hemel waren opgehaalt, hoedanig deze stad eertijts in weelde en voorspoet gebloeit heeft. Het schijnt ook dat deze plaats, gelijk zulks ook de half-neêrgesmeete en omver-gehaalde gebouwen niet duisterlijk te kennen gaven, in de laaste beroerten, en dien bloedigen Tartarischen oorlog, niet weinig ramps en ongevals heeft uitgestaan. Onder verscheidene wereltlijke gebouwen, die zich binnen de stad vertoonen, ziet men ook aan de Noort-zijde buiten de muuren der stad een afgoden Tempel staan, die van binnen en buiten zeer prachtigh, na de Sineesche wijze gesticht, en zeer schoon om aan te schouwen is. De meer-gemelte koninklijke Vaart loopt door 't lant regel-recht (naar uitwijzing van de bovenstaande prent) op de stad aan; en desselfs water wort op verscheidene plaatzen door Verlaten of schut-Sluisjes langs Slooten in 't land geleid, om de Velden en kooren-Akkers te bevochtigen. Men zag hier ook op de Velden verscheidene Water-molens, die de landen van overtollige vochtigheit, met het gedurigh malen, ontlasten.

Op den acht-en-twintighsten quamen

Komen te Hoaigan. 28. May.

men wy aan de vermaarde Zee-ſtadt HOAIGAN, die by anderen ook *Hoaynungam* genoemt, en voor d'achtſte hooftſtad van dit landſchap *Nanking* gereekent wort. Zy leid aan d'Ooſt-zijde van de boven-gemelde koninklijke Vaart, ontrent hondert en twintigh *ly* van *Paucien*, in een vlakke en moerasachtige lants-dou. Deze hooftſtad is met een muur doorgeſneeden, of, om beter te ſpreeken, dit *Hoaigan* is geen eene ſtad; maar het beſtaat uit twee ſteden, die evenwel zodanigh in een andre muur, die rontom beide deze ſteden loopt, en doorgaans met vaſte Bolwerken verſterkt is, beſloten leggen, datze, ten opzicht van deze muur, maar een eenige ſtad ſchijnen uit te maken. d'Een dezer twee ſteden, die na 't Zuiden is gelegen, is eigentlijk met den naam van *Hoaigan* bekent; maar d'ander, die zich na 't Noord-Ooſten ſtrekt, wort *Yengching* genoemt. *Hoaigan*, de voornaamſte van deze beide afgeſchooten ſteden, is verciert met een volk-rijke voor-ſtad, die hare armen ter wederzijde van de Vaart drie Duitſche mijlen ver uitſtrekt. Ter rechter zijde van deze hooftſtad, zagen wy 't ganſche velt met graf-ſteden of dood-graven bezet.

In Hoaigan is een Onderkoning.

In deze hooftſtad houd d'Onderkoning, die het bewint over d'inkomſten der Keizerlijke goederen heeft, en als opper-Heer met een groot gezag en volkomen macht, (erkennende alleen den Keizer voor zijnen eenigen Opper-hooft) over de zeven Zuiderlijke landtſchappen de heerſchappye voert, zijn Hof en verblijf. Zijn ampt, dat hy van 's Keizers wegen bedient, beſtaat voornamelijk in 't invorderen van alle levens-middelen ter gelegener tijd uit de landſchappen, welke Waeren dan met 's Keizers ſcheepen na *Peking* gebracht worden. Deze Onder-koning, als de ſcheepen aan deze hooftſtadt *Hoaigan* landen, (daar zy nootzakelijk voorby moeten om na *Peking* te varen) onderzoekt en geeft achting op de ſcheepen, wat Waeren datze voeren; en verzent die voorts, na het onderzoeken, naar 't Keizerlijke Hof te *Peking*.

Drie gevaarlijke Watervallen.

Aan de Noort-zijde der hooftſtad vertoonen zich drie ſnelle en groote Water-vallen. D'eerſte van deze drie, die het dichtſte aan de revier *Hoai* (die uit het Weſten voorby deze ſtad komt loopen, en daar na in de groote Ooſt-indiſche Zee ſtort) komt te leggen, is wel de gevaarlijkſte en ſchadelijkſte, gemerkt het water hier met een groot gedruis en gewelt, uit de gemelde revier *Hoai*, die hooger leid, af komt ſtorten. Deze Revier, op dat hy alle d'omleggende landen niet zou overwateren en blank zetten, wort ter weder-zijde met ſterke en zware dijken in toom gehouden en bedwongen. Behalven deze heeft men wat hooger op noch een andre Water-val, dien de Sinezen *Tienfi* noemen, dat op Neêrduitſch zo veel gezegt is, als uit den Hemel ſtortende; met welken naam zy het groot gewelt des waters, en den ſnel neêrſchietenden val van bovenen willen te kennen geven: want *Tien* is Hemel, en *fi* neêrſtortende of neêrvliegende, op Neêrduitſch gezegt. De ſcheepen, die deze Vaart op en af varen, zijn dikwils in groot gevaar van ſchip-breuk te lijden, om voorby deze gevaarlijke plaatzen te raken. Te dien einde worden hier eenige hondert mannen op des Keizers onkoſten onderhouden, die t'allen tijde zich gereed houden, om met behulp van raden de ſcheepen over te winden. En zou 't gewelt van 't water niet kunnen overwonnen worden, indien door een andre Sluis, daar ontrent geſticht, het volgende water niet opgehouden wiert.

Twee Tolhuizen.

In de Voor-ſtad *Hoaigan* zag ik ook twee Tol-huizen ſtaan, op het een der zelve wort de tol van de koopmanſchappen, en al andere Waeren betaalt; maar op het ander wort de tol van de ſchepen, die den Onderdanen, en niet den Keizer toekomen, ontfangen. Met dit gelt worden de Sluizen en Grachten ontrent deze Watervallen onderhouden; hoewel des Keizers Schat-kiſten daar meê ten deel ook verrijkt worden.

Vruchtbaarheit der landſtreek.

Schoon de landtſtreek van deze hooftſtad *Hoaigan*, gelijk te voren vermelt is, in een broekachtige en moe-

HOAIGAN.

moeras-achtige plaats te leggen komt, zo isze evenwel, in 't voortbrengen van Rijs en Kooren, zonderling weelig en vruchtbaar. De stad zelf overtreft niet alleen in vermaartheit en edelheit; maar ook in rijkdommen veele voorname omleggende Hooft-steden, en pronkt noch daar en boven met overheerlijke gemeene en byzondre Gebouwen.

Berg Yochen. In de landstreek van deze hooftstad *Hoaigan*, leid ook een aanmerkenswaerdige Berg, die by de zeste kleene stad *Hai*, aan Zee, zijn kruin ten Hemel verheft, en met den naam van *Yochen* by de Sineezen bekent is. Op dezen Berg vertoont zich een zeer kunstigh-geboude en wonderlijke Pagode of Afgoden-kerk, met een Klooster, daar in de geenen woonen, die dageliks offerhande in deze Pagode doen. Van wijd en zijd komen de Sinezen hier op deze plaats te zamen, om aan den Afgod, die de beschuts- en beschermHeer van deze Pagode is, offerhande te doen. Verscheidene meer andere vreemde en zeltzame Bergen vind men doorgaans in dit landschap *Nanking*. Want in de landtstreek van de tweede hooftstad *Fungyang*, leid by de zevende kleene stad *Xeu* een Berg, die *Cukin* genoemt wort, daar op een groote klomp gouts gevonden is, die naderhant tegen veele ziekten gebruikt is. Eenige willen dat deze klomp, dewijlze zo veele ziekten kan geneezen, door de Chymie zou gemaakt zijn. In de zelfste landstreek, by de stad *Hintai*, leid een berg *Moyang*, die de Herdersberg genoemt wort, dewijl men zeid, dat een zeer schoone Maagt eertijts dit ambacht daar op geoeffent heeft.

De geheele landstreek van dit *Hoaigan* wordt ook met Revieren doorklooft, en doorgaans met Meiren en *Meir Xeho.* Poelen bewatert. Onder andre Meiren heeft men hier het groote Meir *Xeho*, dat na 't Noorden dicht aan de groote Indiaansche Zee gelegen is, en verscheidene gewesten van deze landstreek besproeit, en zeer vis-rijk valt.

Poel Hung. Ten Oosten van de hooftstad leid ook de groote poel *Hung*, daar in zeer hooge Riet-gewassen voortkomen, die door 't ganssche landt in steê van hout gebruikt worden. Men vind in dit gewest, dat doorgaans heel vlak is, geen ander hout, en, dat meer is, ook byna geene boomen. d'Inwoonders verhaalden ons ook, dat in de zelve landstreek na 't Ooften, aan den Zeekant, meenighte van Zout-pannen waren. *Zout-pannen.*

Zo dra en waren de Gezanten voor deze hooftstad niet aangekomen, of zy hadden al Paerden, en Palakijns of draag-zetels aan de vaartuigen laten komen, om den onder-Koning en de gansche Majestraat te gaan begroeten. Maar deze Regeerders lieten zich, dewijl het zeer regenachtigh weêr was, door zekren Bode voor de bezoeking en begroeting bedanken, en ten hoogsten ontschuldigen. De Mandarijn *Pinxentou*, na zijne gewoonlijke heusheit, onthaalde ons dien zelven middag treffelijk ter maaltijt. 's Avonts quam zeker Gaskonjer, een Jesuit, die in deze stad woonachtigh was; de Gezanten in hun vaartuig met alle plichtplegingen begroeten, en toonde een zeer minnelijk gelaat; maar hy hield zich zeer vreemd, en stond zo geweldigh over hunne komste verwondert, als of zy uit den Hemel waren komen vallen; niet konnende begrijpen nochte bedenken, hoe zy zo verre in *Sina* verdwaalt waren, en wat zy daar quamen doen. De Gezanten ontfingen dezen Gaskonjer, die hen dus vriendelijk, en met zonderlinge hertelijkheit quam begroeten en verwellekomen, weder met groote beleeftheit en alle teekenen van uitterlijke genegentheit. Deze Jesuit scheen een openhartigh perzoon te zijn, toonde groote genegentheit t'onswaart, en bood zijnen dienst aan, zo die den Gezanten ergens en op eenigerlei wijze mochte te stade komen. Hy gaf ook den Gezanten niet duisterlijk te kennen, datze in 't verzoeken van eenige dingen, of den vryen handel, (welk verzoek hem by geval ter ooren was gekomen) geen kleene tegenspoet, en niet weinigh vyanden te *Peking* zouden vinden; 't geen hen inzonderheit van de Portugeesche zijde (dewijl hier door de Portugeesche handel te *Makao* t'eenemaal zou gedaan zijn) zou gebrouwen worden: *Bedrijf der Gezanten aldaar.*

gelijk d'uitkomſt ook daar na geleert heeft. De Gezanten, voor deze trouwe vermaning en waarſchuwing, onthaalden dezen Jeſuit zeer vriendelijk ter maaltijt; daar op hy, na het nemen van een behoorlijk affcheit, ook vertrok, en hen een gelukkige en behouden reize wenſchte.

Wy hielden ons niet lang in deze ſtad op, maar vertrokken daags daar aan, met den morgenſtont, de koninklijke Vaart op, en zagen, onder 't varen, ter weder-zijde zeer ſchoone en wel-beboude Lants-douwen, als ook een ontelbaar getal van allerlei groot en kleen vaartuigh, doorgaans in deze koninklijke Vaart leggen. Tegens den avond, als de Zon aan 't ondergaan was, quamen wy aan zeker vermaart Dorp S I A M P U. In 't inkomen voeren wy door een van de bovengemelde Schut-ſluizen, die met dikke en zeer zware ſchut-deuren geſchut wiert, en daar door een ſterke water-val van bovenen met groot gedruis in 't openen quam inſtorten. De *Heyton* en andere Sinezen, hadden ons van deze Sluis groote zwarigheden te voren geſpelt, en wijs gemaakt, dat in het door-varen, indien zulks met geen zonderlinge opmerking en toeverzicht geſchiede, meenigh ſchip te blijven quam; zulks wy niet anders dochten, of 't zou hier gehapert en geklempt hebben; maar wy vonden in 't door-varen zo groot een gevaar niet, zulks alles noch wel afliep.

Komen aan het Dorp Siampu.

Dit Dorp leid (gelijk zulks uit onze Algemeene Kaert te zien is) tuſſchen de Koninklijke vaart en de Geele revier, en ſtrekt zich met hare huizen zo verre lantwaarts in, dat wy dien ganſchen dag het niet ten einde konden gaan. Het is met heerlijke huizen en prachtige Pagoden verciert, die alle ter weder-zijde van 't water, (naar uitwijzing van de bovenſtaande prent) zeer net en bouw-kunſtigh geſticht zijn.

Dit Dorp heeft ook ſtads Privilegien of Voor-rechten, en een koninklijk Tolhuis, daar op drie Tol-meeſters van 's Keizers wegen geſtelt zijn, om van al de Waeren en Scheepen, die uit de Geele revier in de Koninklijke vaart, of uit de Koninklijke vaart in de Geele revier, als ook die uit het landſchap *Honan*, en andere geweſten na bovenen of beneden gevoert worden, den tol t'ontfangen. Een van deze Tol-meeſters, die een gebooren *Suicheeuwer* was, en daarom ook op verre na de redelijkſte niet, wilde al de vaartuigen, uitgezeid de twee, daar op

de

de Gezanten waren; bezoeken; dewijl hy niet kon geloven, dat zulke acht groote vaartuigen alle met 's Keizers goederen geladen waren. Op andere plaatzen was alles noch onder dekmantel van het Hollandsche Gezandschap tol-vry doorgegaan; maar deze man, die zijnen meester al te trou zocht te dienen, wilde zich hier meê niet laten verzetten en paien. En schoon men hem vertoonde dat d'oude Kantonsche Onder-koning twee vaartuigen daar onder had, het mocht ons niet helpen: want hy zeide stoutelijk en ront uit, dat zy naar 't Hof gingen; en indienze oordeelden verongelijkt te zijn, zy konden hem daar beklagen. Wat hem aanging, hy had liever zijn ampt neêr te leggen, dan zijn last en ordre, die hy van wegen zijne Keizerlijke Majesteit ontfangen had, te breeken.

Komen by het Dorp Neynemiao.

Wy vernachtten in dit Dorp, en vertrokken 's morgens met Zonnen opgang, en quamen tegen den avont in zeker ander Dorp

NEYNEMIAO, door een groote en sterke Sluis, die met twee ryen schut-werken, achter malkandre, verzien was. d'Inwoonders verhaalden ons, gelijk zulks ook noch aan de vervalle en neêrgesmeeten puin-hopen te bespeuren was; dat in dit Dorp een zeer sterk en groot Kasteel gestaan had, dat drie Revieren, als de Geele revier ter weder-zijde, en de koninklijke Vaart van achteren kon beschermen. Maar de Tarters, die binnen in 't lant alle vaste plaatzen, Sterkten en Kasteelen af breeken en ten gronde sloopen, tot verzwakking der binnenlantsche volken, hadden dit Kasteel in de laaste beroerte meê ten gronde verdelgt en gesloopt. Wy hielden in dit Dorp onze nacht-rust, en vertrokken daags daar aan met het opgaan van de Zon, en quamen in een gedeelte van de groote Geele revier, welks water zo dik, drabbigh en modderigh is, dat het byna onbruikbaar valt.

Komen op de Geele revier.

Deze Geele revier, die van anderen ook de Saffrane Revier, en op Sineesch *Hoang*, dat is, *geel*, genoemt wort, heeft dezen naam bekomen van de geelheit des waters, dat zich geelachtigh vertoont, en misschien door de geelheit der gront veroorzaakt wort. Zy schijnt van verre wel een dik en drabbige Moeras te zijn; maar als men daar op is, wijzen de snelheit en 't groot gewelt des stroomenden waters genoech uit, datze met recht den naam van een lopende reviere voeren mach: want zo ongelooflijk snel komt

hy af-ſchieten, dat de ſchepen tegen den ſtroom niet kunnen opzeilen, maar moeten met een groot getal Trekkers opgetrokken worden. Op eenige plaatzen is deze Revier een half mijl breet, en op zommige wat breeder; maar in de lengte ſtrekt zy haar tot over de acht hondert mijl verre. De Sineeſche Boots-luiden, die op deze Revier varen, maken dit water, alſſe het willen gebruiken, met Aluin daar in te ſmijten, zeer klaar en helder: want als dit water met Aluin gemengt wort, zo zakt de ſlik terſtont na onderen op de gront. Waar van daan deze Revier haren oorſprong neemt, en wat landen zy doorvloeit en bewatert, ſtaat in 't breede in het twaalfde Hooftſtuk van onze Algemeene Beſchrijving verhaalt.

Komen te Taujenjeen. 1. Juny.

Den eerſten van Zomermaant landen wy aan 't ſtedeken TAUJENJEEN, dat van anderen ook *Taoyuen* genoemt, en voor de vierde kleene ſtad van de achtſte hooftſtad *Hoaigan* gereekent wort. Dit ſtedeken, dat wy aan de linker- of Zuid-zijde van deze drabbige en onguure Geele revier zagen leggen, leid in een breede en ſterke aarde Wal, die boven met een vry dikke ſteene borſt-weering verſterkt is, zeer net beſlooten. Binnen deze aarde Wallen, die rontom dit ſtedeken liepen, vertoonden zich vry groote en aanzienlijke burgerlijke Gebouwen, die alle na de regels der Boukunſt zeer cierlijk en zindelijk geſticht waren. Dit ſtedeken munt in grootte niet zeer uit; maar het is evenwel zeer volk- en neering-rijk. Het is rontom omringt met vruchtbare lantsdouwen en weelige kooren-Akkers, die den Lantman zijnen arbeidt jaarliks met een rijken Oogſt van vruchten vergelden. De landſtreek, ontrent deze ſtad gelegen, overtreft ook verre al d'andere naby-gelegen plaatzen in 't voortbrengen van allerlei Boom-vruchten, als Peeren, Appelen, Pruimen, Kerſſen, en diergelijke andere Boom-vruchten, die hier zonderling ſmakelijk en geurigh vallen. Wy kochten hier eenige vruchten voor de Keuken, die ook niet duur, maar voor een geringe prijs te bekomen waren. Men vind in dit geweſt, als ook in de ganſche landſtreek, daar in de bovengemelde hooftſtad *Hoaigan* gelegen is, een overgrote meenighte van allerlei gevogelte, inzonderheit van Quakkels, Faizanten en Velthoenders, en diergelijke andere welſmakend kleen gebeent.

Wy vertrokken, zonder hier lang te blijven, noch dien zelven dag, en voe-

voeren drie dagen op deze Geele revier, eer wy eenige plaatzen, van eenigh belang, aandeden. Endelijk deed zich den vierden der zelfſte maant het ſtedeken TSISANG op.

Geraken by Tſiſang.

4. Juny.

Wy vonden deze plaats aan de rechter of Noort-zijde van de meergemelte Geele revier leggen, in een vermakelijke en aangename oort, en aan den voet van een hoogen heuvel. Dit ſtedeken, dat tachtigh *ly* van het bovengemelde *Taujenjeen* gelegen is, heeft geen zonderlinge voorname Sterkten en Gebouwen. Het leid ook in geene Muuren of aarde Wallen beſloten, en heeft alleen maar een eenigh ſterk en vaſt Kaſteel; waar over, en dewijl het geene ſtads Privilegien heeft, het van zommigen met recht voor een Dorp gereekent wort. Het is evenwel een zeer volk- en neering-rijke plaats, en die wel ter ſchip-vaart gelegen is, zulks meenigh groote ſtad in *Sina* in neering- en volkrijkheit tegen dit *Tſiſang* niet op mach. In 't aankomen aan de rechter-zijde ziet men een ſchoone Pagode ſtaan, die zich van verre zeer heerlijk en hoog opdoet.

Vlottend Dorp.

Wy zagen ook op deze Geele revier, die gedurigh met een groote menighte van allerlei ſlag van groot en kleen vaartuig bevaren wort, ontrent dit Dorp, een zonderling ſlagh van driftige Schepen, of, om beter te ſpreken, van Vlottende Dorpen, die na de Sineeſche wijze zo geeſtigh en kunſtigh t'zamen waren geſtelt, dat de ſchranderſte Europers werk zouden vinden, om diergelijke Vlotten met de zelfſte ſtoffe zo gevoeglijk en kunſtigh aan elkandré te hechten. De ſtoffe, daar uit deze Vlottende dorpen beſtaan, is een zeker zoort van ongemeen dik riet, dat driftigh op 't water is, en van de Portugezen daar te lande *Bambu* of *Bamboes* genoemt wort, gelijk zulks breeder in het vijfſtiende hooftſtuk van onze Algemeene Beſchrijving, op pag. 131. te lezen is. Deze Bamboes-rieten wetenze zodanigh met dikke houten aan een te hechten, en met touwen, van zeker gewas *Rotang* gemaakt, zo dicht aan elkandre te woelen, dat ook de minſte vochtigheit daar door niet trekken kan. Op deze dus te zamen-gehechte rieten, ſtichtenze hutten en kleene huizen van planken en andere lichte ſtoffe, die met matten overdekt zijn, en daar in de Sinezen met vrou en kinderen zich onthouden en erneeren, niet anders, als ofze op het vaſte lant hunne woon-plaatzen hielden. En zo groot zijn eenige van deze Vlottende

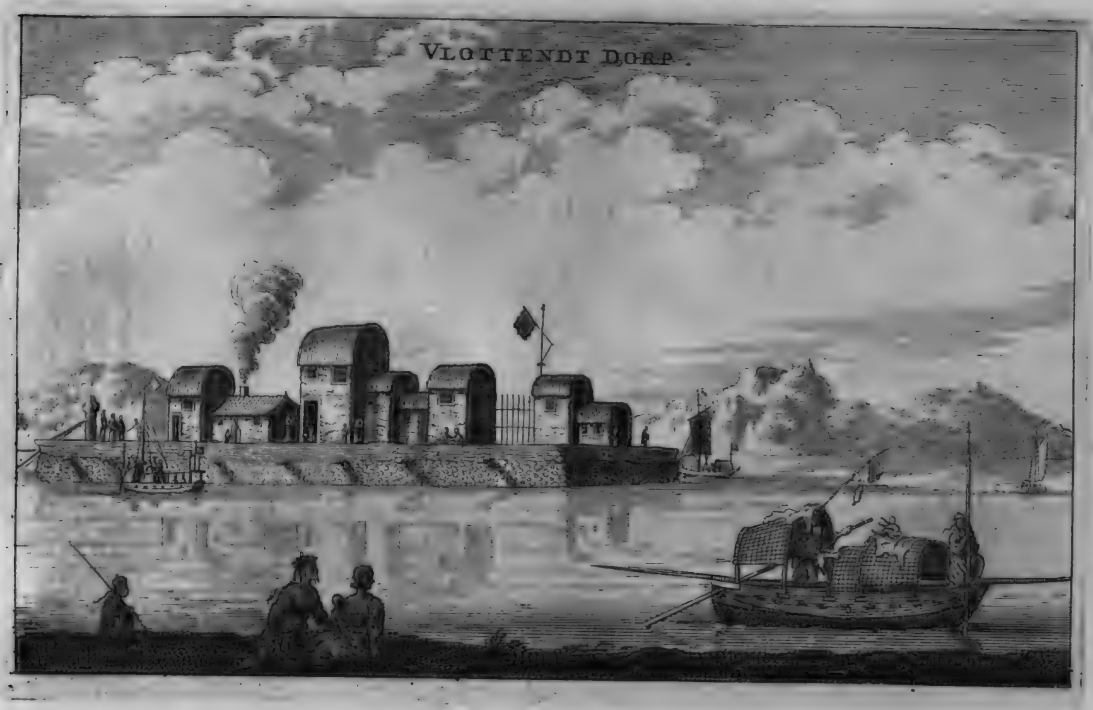

dorpen, dat by wijlen zich daar op aan den kant van twee hondert Huisgezinnen onthouden kunnen. Voornamelijk drijven de luiden, die zich op deze Vlotten onthouden, koophandel met allerlei waeren en koopmanſchappen, en gaan daar meê van d'eene plaats na d'ander, langs de Revieren, overſteken. Om nu deze Vlottende dorpen voort te krijgen, gebruikenze geen Zeilen van matten, (daar af meeſt alle de Zeilen van de Sineeſche ſcheepen gemaakt zijn) maar zy drijven langhs de Revieren voor ſtroom af, indien het voor ſtroom is; of boomen en trekken de zelve tegen ſtroom op, indienze den ſtroom tegen hebben. Ter plaatze daarze aankomen om hun koop-handel te drijven, ſteekenze ſtokken in den gront, daar aan zy deze Vlottende dorpen vaſt maken. Om de geſtalte en 't maakzel van deze Vlottende Dorpen den Lezer des te duidelijker voor oogen te ſtellen, dunkt my der pijne waert te zijn, een der zelve, die ik onder 't varen op deze Geele revier na 't leven affchetſte, hier in de bovenſtaande prent te vertoonen.

Scheepsſteden. En niet alleen onthouden zich eenige Sineeſche volken geduurigh op deze Vlottende dorpen met wijf en kinderen, zonder ôit hun woonplaatzen aan lant te neemen; maar men vind'er ook, die (een wonderlijke en zeltzame wijze van leven) geduriglijk met wijf en kinderen in gemeene vaartuigen blijven woonen, en langs de Revieren, met vlooten van vier en vijf hondert Jonken teffens, door 't ganſche landt varen en koophandel drijven; zulks het niet anders ſchijnt, wanneer deze vlooten weg-trekken en van plaats veranderen, als of 'er heele Scheeps-ſteden, om zo te ſpreeken, opbreeken. Zy houden en voeden ook op deze ſcheepen allerlei tam vee; maar inzonderheit Verkens. Ter plaatze daar deze luiden met hun Jonken aankomen, blijvenze gemeenlijk etlijke maanden leggen, en maken aldaar een gemeene tale, ſchoon datze volken van verſcheidene tale zijn: want ('t geen hier ter loop ſtaat aan te merken) door geheel *Sina* wort geen eene tale geſprooken; maar d'Inwoonders van ieder lantſchap ſpreeken een byzondre tale; hoewel, behalven deze verſcheidene tale, door geheel *Sina* een algemeene tale is, die de Mandarijns of Hof-tale genoemt wort, om datze ten Hoof en van al de Grooten voornamelijk gebruikt wort; gelijk zulks breeder in het tweede Hoofdſtuk

van

van onze Algemeene Beschrijving te lezen is.

Koninklijke Vaart Jun. Na een weinigh varens quamen wy des namiddags aan een zekre andere koninklijke Vaart, die *Jun* genoemt wort, en zich uit de Geele revier na 't Westen door 't lantschap *Xantung* strekt. Deze Vaart, die wy met ons vaartuig, om door het landschap *Xantung* in het landschap *Peking* te komen, moesten opvaren, wort geduurigh met een groote meenighte van allerlei slag van groot en kleen vaartuig bevaren. Het landschap *Xantung*, daar in wy nu haast begosten te komen, zou nergens na zo een uitstekend en neeringrijk landschap zijn, indien deze Vaart door het zelve niet gegraven was: want alle Waeren, die byna uit geheel *Sina* na *Peking* gevoert worden, moeten langs deze Vaart te scheep opgevoert worden. Deze groote en breede Vaart neemt haar begin ten Noorden van de negende kleene stad *Socien*, aan den oever van de Geele revier, waar uit de scheepen, die van alle kanten aankomen, in de Geele revier geraken. Van hier strekt zich de zelve tot aan de stad *Cining*, en van daar tot aan de stad *Lincing*, daar zy in de revier *Guei* stort. Langs heen in deze Vaart leggen over de tzestigh schut-Sluizen, die alle van gehouwen steen en zeer sterk gemaakt zijn, om het water, dat op veele plaatzen zeer laeg is, en daar de groote scheepen anders niet zouden kunnen vlotten, op te houden en te schutten. Al deze Sluizen worden met zeer groote en zware schot-deuren of planken gesloten, die met wielen en zeker ander gereetschap opgewonden worden, om doorgang aan't water, en aan de scheepen te vergunnen, tot datze aan de tweede Sluis komen, daar zy even alleens door-gearbeidt worden, tot datze alle de Sluizen door-getrokken zijn. Doch eer men ten halve wege, aan de stad *Cining*, komt, wort uit den poel *Cang* zo veel waters door een groote Sluis in deze Vaart getapt, als 'er van nooden is: waar na de Sluis, op dat de Poel niet zou droog lopen, weêr gesloten wort. En dewijl het water in dezen Poel veel hooger, dan het omleggende lant is, zo heeft men acht Sluizen dicht by malkandre leggen, op Sineesch *Tung-sea* geheten, die het overgroot gewelt des waters, dat uit den Poel komt afschieten, ophouden en bedwingen. Ter zijde van den oever des Poels is een Vaart gegraven, die ter weder-zijde bedijkt is, waar langs de scheepen, alsse aan den Poel gekomen zijn, in veiligheit, zonder den Poel over te scheepen, hooger op varen. Gewisselijk, quamen d'Europische Bou-meesters en Waterleiders de lengte van deze Koninklijke vaart, de hoogte, en dikte der dijken ter weder-zijde, en de sterke steene Sluizen t'aanschouwen, zy zouden zich niet genoeg over de naerstigheit der Sinezen en hun werken kunnen verwonderen. Om nu de schepen aan te halen en door de Sluizen te helpen, zijn aan ieder Sluis acht mannen gestelt, die van de gemeene lants-middelen betaalt worden.

Komen in het dorp Kia-Kia. Komende nu deze Vaart opgevaren, quamen wy terstont uit 't landtschap *Nanking* in 't lantschap *Xantung*, en op den zesten der zelfste Maant aan zeker vermaart en naamhaftigh dorp *Kia-Kia*. 6. Juny. Eer ik dit Dorp en de volgende plaatzen, die wy in dit landschap aandeden, ga beschrijven, zal ik op den ouden voet, de grensscheiding van dit landtschap, 't getal der groote en kleene steden, &c. voor af ten toon stellen.

Grens-palen van het landschap Xantung. Het landtschap *Xantung*, dat het vierde in 't getal onder de Noordsche landschappen is, wort ten Zuiden, Oosten en Noorden van de Zee bekabbelt, en aan de West-zijde rontom met Revieren omcingelt; invoegen men van alle kanten te scheep gevoeglijk daar aan kan komen. Ten Noorden van *Xantung* leid het landschap *Peking*, en na 't Zuiden het landschap *Nanking*, daar van het door de Geele revier gescheiden wort. Het overige leid met de Vaart *Jun*, en de Revier *Guei* besloten.

Vruchtbaarheit. Dit gewest brengt overvloedigh Koren, Rijs, Garst, Bonen en allerlei andere Aardtgewassen voort, daar toe de groote meenighte der Revieren en Poelen, die het geheel landschap bevochtigen, niet weinigh helpen.

Zo

Zo vruchtbare Akkers en Beemden leggen in dit landſchap, dat men zeid, dat d'Oogſt van een eenigh jaar, den Inwoonderen tien jaren levens-middelen verſchaffen kan. Alle eet-waeren, inzonderheit Eyeren, Kalkoenen, Faizanten, Velthoenders, Hazen en ander wilt gedierte, zijn hier overvloedigh, en voor een geringe prijs te bekomen; door dien d'Inwoonders in het jagen zeer groot vermaak ſcheppen. De Revieren, Poelen en andere wateren, vallen hier ook zo vis-rijk, dat men by wijlen tien pont viſch voor een halve ſtuiver kan kopen. De Zijde (een klaar bewijs-teken van de vruchtbaarheit van dit geweſt) wort hier niet van de gemeene tamme Zijd-wurmen, maar van andere Wurmen, den Ruſpen niet ongelijk, op lange draden, met het uitlaten van eenige dunne vochtigheit uit de mont, aan de bomen geſponnen. Deze Zijde is wit, en hangt eveneens als ſpin-rach aan de boomen en heggen, die dan van d'Inwoonders, om daar zijde Lakenen af te maken, vergadert wort. Dit geweſt levert ook zeer rijkelijk verſcheide zoorten van Peeren, Kaſtanien en andere vruchten uit. En zo groot een meenighte van Pruimen groeien in dit landſchap, datze gedroogt van hier na d'andere landſchappen verzonden worden.

Aart des volks.

Het volk valt hier zeer grof en bot van geeſt, en weinigen onder hen bereiken den top der geleertheit. Doorgaans zijnze ſterk van leden en overgeven ſtout, en kunnen den arbeid en koude zeer licht verdragen. De kinderen ſpeelen niet alleen in de koude des winters moeder-naakt; maar zy ſpringen ook van boven neder in 't kout en killende water; daar in zy ook, zo dra alſſe ter werelt komen, afgewoſſchen worden. Veele onder hen erneeren zich ook met roven en ſtelen, en rotten bywijlen in zoo groot een getal t'zamen, datze geheele heiren uit maken. Zeer veel onheils en ellende heeft dit geweſt ook in dezen leſten Tartariſchen oorlog uitgeſtaan; ter oorzake zich dit volk overgeven ſtout en ontemmelijk aanſtelde, en voor dezen nu den Tarter was af-, en dan weêr toegevallen.

Getal der ſteden.

In dit geheele landſchap *Xantung* leggen zes groote hooft-ſteden, ook twee en tnegentigh kleene ſteden, en dertien veſtingen. De zes grote hooftſteden zijn; *Cinan*, *Yencheu*, *Tungchang*, *Cingcheu*, *Tengcheu* en *Laicheu*.

CINAN gebied over dertigh ſteden, als *Cinan*, *Changkieu*, *Ceaping*, *Chagxan*, *Sinching*, *Ciho*, *Citung*, *Ciyang*, *Chihuen*, *Iuching*, *Linye*, *Changcing*, *Fiching*, *Cingching*, *Ling*, *Taigan*, *Sintai*, *Laiuu*, *Te*, *Teping*, *Pingyven*, *Vuting*, *Yangſin*, *Haifung*, *Loling*, *Xangho*, *Piu*, *Licin*, *Chenhoa* en *Putahi*. Waar onder *Taigan* en *Vuting* de voornaamſte zijn.

YENCHEU gebied over zeven en twintigh ſteden, als *Yencheu*, *Kioheu*, *Niuyang*, *Ceu*, *Teng*, *Ye*, *Kiuhiang*, *Yutai*, *Tan*, *Chinguu*, *Cao*, *Cao*, *Tingtao*, *Cining*, *Kiaciang*, *Kiuye*, *Kiunching*, *Tungping*, *Venxang*, *Tungo*, *Pingyn*, *Iangco*, *Xeuchaug*, *Y*, *Tanching*, *Fi* en *Suxui*. Onder deze zijn *Cao*, *Cining*, *Tungping* de voornaamſte.

TUNGCHANG gebied over achtien ſteden, als *Tungchang*, *Tangye*, *Poping*, *Choangping*, *Kieu*, *Sin*, *Cingping*, *Keu*, *Lincing*, *Quontao*, *Caotang*, *Gen*, *Hiacin*, *Vuching*, *Po*, *Fan*, *Quonching* en *Chaoching*. Onder deze zijn drie, *Lincing*, *Caotang* en *Po*, de voornaamſte.

CINGCHEU gebied over veertien ſteden, als *Cingcheu*, *Linchi*, *Pohing*, *Caoyven*, *Logan*, *Xeuquang*, *Changlo*, *Linkiu*, *Gankiu*, *Chuching*, *Mungin*, *Kiu*, *Yxui*, (die de voornaamſte van allen is) en *Gechao*.

TENGCHEU gebied over acht ſteden, als *Tengcheu*, *Hoang*, *Foxan*, *Leuhia*, *Chaoyven*, *Laiyang*, *Ninghai*, (die de voornaamſte is) en *Venteng*.

LAICHEU voert de heerſchappy over zeven ſteden, als *Laicheu*, *Pingtu*, *Vi*, *Changye*, *Kiao*, de voornaamſte *Caomie*, *Cieme*.

De dertien veſtingen zijn, *Ningcing*, *Cinghai*, *Chingxan*, *Gueihai*, *Sanxan*, *Kixan*, *Civenxan*, *Mauan*, *Siaoye*, *Haicang*, *Punglai*, *Cin* en *Xechin*.

In dit landſchap leggen ook etlijke Eilanden, waar onder drie de voornaamſte zijn, als *Feuxeu*, dat na 't Weſten is gelegen, en niet zeer groot;

maar

maar wel bebouwt is; *Tenheng*, by *Caomie* in Zee gelegen. Dit Eiland is zeer vermaart door een droevig ongeval van vijf hondert Sineesche Filosofen, die zig hier zelfs in Zee verdronken, ter oorzake Keizer *Xuis* alle Geleerden als doot-vyanden haatte. Het derde is het Eilant *Xamuen*, dat het grootste van allen en zeer volk-rijk is.

Getal des volks. Het Sineesche Reeken-boek, dat het getal der menschen, die in ieder plaats zijn, vervat, telt in dit landschap zeven hondert tzeventigh duizent, vijf hondert en vijf en tzestigh Huisgezinnen, en zeven en tzestigh hondert duizent negen en vijftigh duizent zes hondert en vijf en tzeventigh Mannen.

Schatting. Het geheele landtschap brengt aan schattingen voor den Keizer op, acht en twintigh hondert duizent twaalf duizent een hondert en negentien zakken Geerst, Rijs en Tarruw; vier en vijftigh duizent negen hondert en tnegentigh rollen gesponnen Zijde; twee en vijftigh duizent vier hondert negen en veertigh ponden Katoen. Daar en boven verschaft het noch tot voer voor 's Konings paerden, acht en dertigh hondert duizent vier en twintigh duizent twee hondert en tnegentigh bundelen stroo en hooi, zonder de tollen, die op drie plaatzen van de Vaart *Jun* (waar langs alle schepen na *Peking* varen) ontfangen worden, daar onder te rekenen. Want schoon op de doorvarende Goederen geen zware tollen gestelt zijn, en de Waeren zelfs van kleen belang zijn, zo brengt evenwel de menighte der zelve zoo een groote zom penningen op, dat die jaarliks aan den kant van tien miljoenen goude kroonen beloopen.

Gelegentheit van Kia-Kia. Het bovengemelde dorp KIA-KIA, leidt rontom omringt in lustige en vruchtbare lantsdouwen, die zich zonderling vermakelijk en aangenaam in 't oog opdoen, en van verre als u schijnen toe te lachen. Het is een zeer volk- en neeringrijk Dorp, en doorgaans wel betimmert, en met redelijke groote Gebouwen, na gelegentheit der plaatze, verciert. Alle de rontom-leggende velden vallen hier vlak en effen, zo verre het oog afzien kan, tot aan het hooge gebergte, daar in deze velden, voornamelijk ten Ooften, beslooten leggen. Men zag in deze lantstreek de Rosmarijn over al op de velden in 't wilt in zo groot een overvloet groeien, als de heide op de Veluw, of in het Bergsche of Soer-lant, 't welk niet alleen wonder aangenaam en vermakelijk om

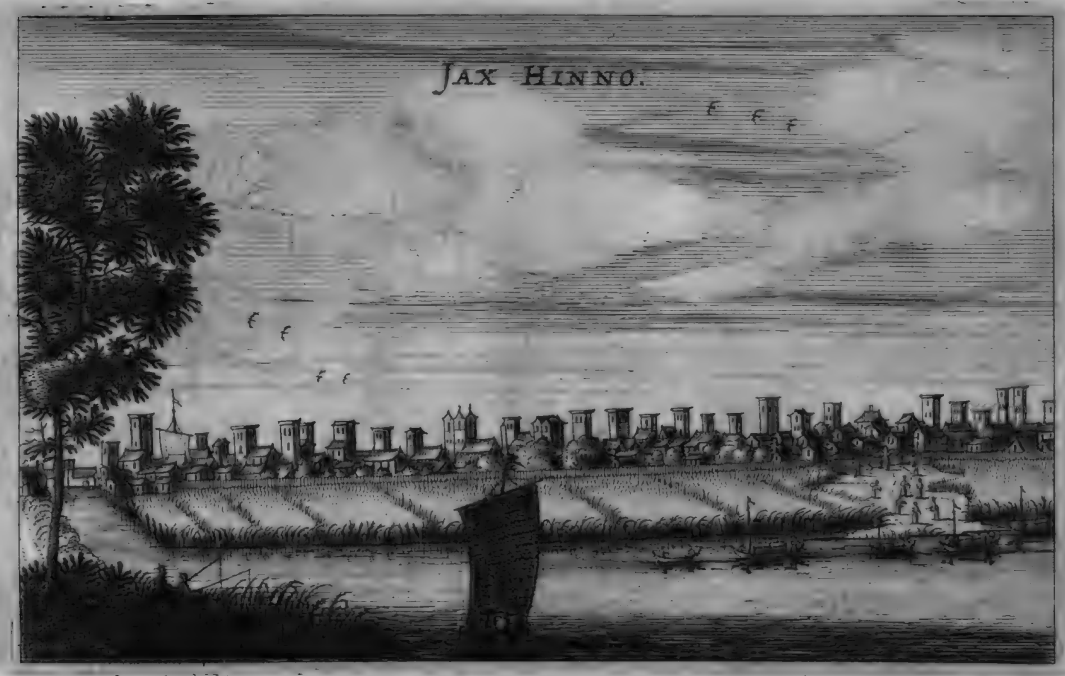

te zien was; maar verſpreide ook zodanig een reuk en geur van zich, dat we die van verre gewaar wierden, eer wy noch dit welrickend en geurigh gewas in 't gezicht kregen. Wy zagen hier ook veel wilt gedierte lopen, inzonderheit Herten en Hinden, en ook meenigerlei ſlagh van gevogelte in 't wilt vliegen; waar onder de Faizanten zich in zo groot een meenighte vertoonden, als de Leeuwerken hier te lande. Een groot vermaak ſchepten wy hier in de Herte- en Hinde-jacht, maar konden, dewijl ons de gelegentheit van 't lant niet bekent was, veeltijts niet opdoen. De Tarters liepen heele velden door, en wendden groote moeite aan om iets te vangen, en ons daar meê te gerieven en te beſchenken. Zy ſtonden ook ten hoogſten verwondert, en als voor 't hooft geſlagen, alſſe zagen dat wy zomtijts een lopende Hinde of Faizant in de vlucht ſchoten. Zonderling geurigh en ſmakelijk was het vleeſch van de Herten en Hinden, en kon men de ſmaak van de Rosmarijn zo natuurlijk eenighzins daar uit proeven, niet anders als of het vleeſch daar meê gekookt had geweeſt. Drie dagen voeren wy langs deze gemelde Koninklijke vaart *Jun*, en ter weder-zijde voorby dusdanige vermakelijke en luſtige lantsdouwen, eer wy eenige andere plaatzen van eenigh belang onderweegs aandeden; maar op den elfden der zelfſte maant, quamen wy aan zeker vermaart en uitſteekend Dorp, dat van de Sinezen JAX HINNO genoemt wiert, en dicht aan den oever van de gemelde Koninklijke vaart gelegen is. In en ontrent dit Dorp vertoonden zich zes en dertigh zeer ſchoone en hooge Toorens, die ter weder-zijde van de Koninklijke vaart ſtonden, en zeer kunſtigh en prachtigh geſticht waren. Wy namen onze nacht-ruſt voor dit Dorp; maar vertrokken des volgenden morgens, zo dra de dageraat op het aartrijk quam verſchijnen, en zagen op den dag, als ook den volgenden dag, ter weder-zijde van de Koninklijke vaart, onder 't varen, zeer veel luſtige en vruchtbare Koorenvelden leggen.

Komen aan het dorp Jax Hinno.

Hoewel dit landſchap *Quantung*, ter plaatze daar wy langs deze Koninklijke vaart Noortwaarts op trokken, zeer vlak en effen valt, en luſtige en vruchtbare lantsdouwen bezit, zo is het evenwel, ten Ooſten van deze Koninklijke vaart, met zeer hoge en grote bergen bezet; waar van ik hier eenige van de voornaamſte zal laten volgen.

By

Berg Tai. By *Taigan*, de zeſtiende kleene ſtad van d'eerſte hooftſtad *Cinan*, leid een berg, *Tai* geheten, die zeer hoog en groot is. De Sineeſche Lantbeſchrijvers zeggen, dat hy met zijnen kruin tot de hooghte van veertigh ſtadiën rijſt, en men op deſſelfs top, in 't eerſte hanen-gekray, de Zon kan zien rijzen. In dit gebergte heeft men vele holen, zeer hooge toppen, en veele Pagoden of Afgoden-kerken, als ook een groote meenighte van Prieſters, die daar byna op een zelve wijze leven, als de Berg Taxe. Kluizenaars in Europe. Niet verre van *Laiuu*, d'achtiende kleene ſtad van de bovengemelde hooftſtad, is een berg, dien de Sinezen *Taxe* noemen, daar uit yzer in groote meenighte gegraven wort.

Berg Fang. By *Kioheu*, de tweede kleene ſtad van de hooftſtadt *Yengcheu*, leidt een berg, *Fang* geheten, daar d'ouders van den zeer vermaarden Sineeſchen Filoſoof *Confutius* hunne graf-ſteden hebben, daar af deze berg door geheel *Sina* ook zeer vermaart en beroemt is.

Berg Changping. By de vierde kleene ſtadt *Ceu* leidt een berg, *Changping* geheten, op den welken, na 't zeggen van zommige Sinezen, de gemelde Filoſoof *Confutius* zijn wiegh en geboorte-plaats vind; te weten in een ſtad; die meê, als de berg, *Changping* geheten was, en daar af de puin-hopen en vervalle muren noch gezien worden.

Berg Fung. By *Tungping*, d'achtiende kleene ſtad van de bovengemelde hooftſtad, leid zeker groot gebergte, *Fung* geheten, zoodanigh aan Boſſchen en Akkers afgedeelt, dat het een zeer ſchoon ſchildery vertoont, en van de Sinezen by zijde Damaſt verleken wort.

Komen te Cining. Op den dertienden der zelfſte maant bragten wy 't aan CINNINGSIU, of *Cining*, de veertiende kleene ſtadt van de tweede hooftſtad *Yengcheu*.

In dit *Cining* wierden de Gezanten, by afwezen van den Stad-houder, die met zijnen Raad uit der ſtad was, om een dijk tegen het inbreeken der Geele revier t'ordonneeren, door de Agenten van den jongen Kantonſchen Onder-koning, t'hunnen huize zeer treffelijk onthaalt.

Deze ſtad, die rontom met vlakke en moerasachtige Landeryen omringt wort, en vijf hondert en vijf en tzeventigh *ly* van *Taujencien* leid, is in 't midden van de Koninklijke vaart *Jun* gelegen; zulks alle de ſcheepen, die deze Vaart op en af willen, deze ſtad doorvaren moeten, en aldaar vertollen. Zy overtreft niet alleen in grootte,

volk-rijkheit, grooten koophandel, en in vermaartheit en edelheit, al d'andere zeven en twintigh kleene ſteden, in de landſtreek van de bovengemelde hooftſtad gelegen; maar ook de hooftſtad *Yengcheu* zelf. De ſtad is ook zonderling antijks geſticht, en van binnen zeer dicht met heerlijke Gebouwen betimmert. Onder andere gebouwen vertoonden zich ook binnen de ſtad twee hooge en heerlijke Pagoden of Afgoden-kerken, die van binnen, na 's lands gebruik, vol kleene en groote Beelden ſtonden. Zy is ook ter weder-zijde van de Koninklijke vaart met een Voorſtad verrijkt, die zeer groot en volk-rijk is, en in neering, welvaart, en meenighte van Inwoonders, tegen meenigh voorname ſtad op-mag. Ter weder-zijde van de Vaart leggen ook twee ſterke en groote ſchut-Sluizen, die het buiten-water ſchutten, dat dikwils zes voeten hoger, als het binnen-water, rijſt.

Poelen. De landſtreek rontom deze kleene ſtad *Cining* gelegen, als ook de ganſche landſtreek van de hooftſtad, is zeer waterigh en broekachtigh, en wort met verſcheidene Poelen en Revieren bewatert. Dicht by dit *Cining* leid een poel *Nannang*, die eenige mijlen groot en zeer vis-rijk is. By *Cao*, de twaalfde kleene ſtad, leid een poel, *Lui* geheten, dat op Neêrduitſch zo veel gezegt is, als de Poel des donders; dewijl in 't midden een ſteen is, wiens lijf eenen Draak, en 't hooft eenen menſch uitbeelt. De Sinezen noemen den zelven den Geeſt des donders, en ſchrijven dat uit den buik, als men daar op ſlaat, een geluidt als van den donder ontſtaat.

Bron Tao. By de derde kleene ſtad *Ninyang*, die meê onder 't gebied van de bovengemelde hooftſtad *Yengcheu*, en ontrent twee mijlen van *Cining* leid, is een zekre bron, *Tao* geheten, dat is, de Bron des Rovers. Uit dezen bron, zo de Sineezen verhalen, wilde eertijts de groote Filoſoof *Confutius* niet drinken, hoewel hy byna van dorſt verſmachtte, ten aanzien de zelve het Rovers-water genoemt wiert. Zo groot een ſchrik had deze heidenſche Filoſoof van den naam der zonden!

Wy zagen ontrent deze ſtad *Cining*, een zonderlinge en vreemde maniere van viſſchen te vangen, door middel van zekren vogel, dien zy *Vreemde maniere van vis-vangen met de vogel Louwa.*

LOUWA noemden. En dewijl dit een regt wonderlijke en aartige vont is van te viſſchen, en die nergens by andre volken, mijns wetens, dan in *Sina* in 't gebruik is, acht ik nodigh de geſtalte van den vogel in ſchrift en prent, en op wat wijze de zelve de viſſchen weet te vangen, in 't kort te laten volgen. Deze vogel *Louwa* is wat kleender dan een Gans, en den Rave niet zeer ongelijk; heeft een langen hals, en een bek als een Arent, die op het einde zeer krom is omgebogen.

Het vangen gaat in dezer maniere toe. De Viſſchers, of eigenaars van deze viſch-vangende Vogels, hebben kleene ſchuitjes, die van rijs-takken of riet zeer kunſtigh en dicht t'zamen gevlochten, en ter weder-zijde met dikke Rieten of Bamboezen bezet zijn, daar op deze Vogels, alſſe uitvaren om te viſſchen, gaan zitten. Met deze ſchuitjes en Vogels op de Bamboezen, varenze na de Revieren en Meiren, en zetten de Vogels buiten boort, die terſtont onder duiken, en zo ſnel en gezwint onder water voort zwemmen, als de Sinezen hun licht vaartuig met een ſtok kunnen voort zetten. Zo dra nu de Vogel een viſch onder water achterhaalt en gevat heeft, dan komt hy zeer ſchielijk daar meê boven water, en ſlokt hem terſtont op; maar zo haaſt heeft hy de viſch niet ingeſlokt, of de meeſter van 't vaartuigh vat hem aan, helpt hem in de ſchuit, en breekt hem den bek met gewelt open, en duuwt de viſch of aas zeer behendigh en met een zonderlinge hant-greep uit den krop. Daar na zet hy den zelven Vogel weder buiten boort, om meer viſſchen op de zelve wijze te vangen; een ding, dat zeer zeltzaam en vermakelijk om te zien is. Doch op dat deze Vogels, die zeer gaerne viſch-eeten, de zelve niet zouden doorſlokken, zoo ſluitenze hen eerſt den krop of hals met een yzere ring toe, die belet, datze de viſch niet na binnen kunnen in-ſlingeren;

maar

maar voor deze ring zitten blijft. De viſſchen, die zoo groot zijn datze in den krop van deze vogels niet kunnen, halenze by den ſneb uit het water, 't welk zy den viſſcher met groot geluid te kennen geven, om hen die af te halen.

Als 'er nu, by gelegentheit, eenige Vogels achter blijven, of niet datelijk, zo dra alſſe buiten boort gezet zijn, onder water duiken, dan ſlaanze, om hen die traagheit af te leeren, met ſtokken en bamboezen zo ongenadigh en fel daar op, dat de pluimen hen van 't lijf ſtuiven. Wanneer nu deze vogels een tijt lang en een goet deel viſſchen gevangen hebben, zo wort hen deze yzere ring afgedaan, om viſch voor hun zelven, en tot hun eigen voedzel te vangen, 't welk hen zeer gewilligh in 't vangen voor hunne meeſters maakt. De Viſſchers moeten ook voor ieder vogel jaarliks zekre ſchatting aan den Keizer opbrengen. Deze vogels worden aldaar van de Sinezen in groote waerde gehouden, en zijn zommigen, die wat gauw in 't vangen zijn, zo dier, dat dikwils een eenige vogel voor vijftigh toel zilvers (dat ontrent hondert en vijftig gulden in Hollantſche munt is) verkocht wort. Wy vroegen aan den opperſten van deze Viſſchers, die een ſtok-oud en grijs man was, of hy een paar van deze Vogels wilde verkopen; waar de zelve van daan quamen; en op wat wijze zy hen dit viſch-vangen geleert hadden; maar wy kregen tot antwoort, datze hem niet afſtandigh waren, dewijl hy daar meê zijn vrouw en kinderen moeſte onderhouden. En belangende hunne afkomſt, en op wat wijze deze Vogels dit geleert was, wiſt hy niet anders te zeggen, dan datze hem van ouders tot ouders aanbeſtorven en nagelaten waren. Wy vroegen hem meê, ofze ook aanteelden en veel jongen kregen; waar op hy tot antwoort gaf, datze wel aanteelden, maar zeer langzaam en traag.

By zekeren Schrijver, Jan Gonzales van Mendoza, in zijne beſchrijving van 't Rijk *Sina*, worden deze vogels Scholfers genoemt; maar deze Schrijver verhaalt de vis-vangſt, die met deze vogels gedaan wort, op een heel andre wijze. 'k Zal zijne woorden, op dat het onderſcheit des te klaarder blijke, hier laten volgen. *De Sinezen*, zeid hy, *hebben een zonderlinge maniere van te viſſchen, die zeer vernuftig en frai is. De Koning houd in alle ſteden, die op de oevers der Revieren gebout zijn, zommige huizen, waar in*

alle jaren veel Scholfers op-gebracht worden, met de welken men viſcht in de maanden, als de viſch hun kuit geſchooten heeft, in dezer wijze. De meeſters van deze vogels, neemen die uit de koien, en brengenze op den kant der Revieren, alwaar zy veel ſchuiten houden om te viſſchen, en vullen die half vol water. Daar na bindenze de Scholfers met een lang koordeken onder de vleugelen, en den krop zoo dicht toe, datze de viſch niet kunnen doorſlingeren, en werpen daar na deze Scholfers in 't water om te viſſchen; 't welk deze vogels zeer gaerne doen, en ſchieten met zoo groot een ſnelheit in 't water, dat zulks te verwonderen is. Alſſe nu zoo lang onder water zijn geweeſt, tot datze, 't geen tuſſchen de neb en krop is, gevult hebben, zoo komen zy weder boven, en vliegen met de zelfſte ſnelheit na de ſchuit, en ſchieten de gevangen viſch in 't water, dat in de ſchuit gedaan wiert, op dat de kleene viſch niet zou ſterven. Zoo dra hebbenze de viſch niet uitgebraakt, of zy keeren terſtont wederom om een nieuwe roof te halen, en volharden in dit viſſchen wel vier uren achter malkandre, tot dat de ſchuiten vol viſch zijn, en dat met zulk een behendigheit, dat d'een den ander niet belet. Daar na ontbindenze de koordekens van den krop, en laten de vogels weder keeren op de Revieren, om voor hun zelven te viſſchen, juiſt te dien tijde als zy daar groote begeerte toe hebben; want daags voor de viſſching, onthouden zy hen de gewoonlijke ſpijze, 't welk een zekre maat Geers is, op datze des te gewilliger ten vangſt zouden trekken. En na datze deze vogels een wijle hebben laten viſſchen, zo nemenze die uit het water, en brengenze na de gemelde koien. Dus verre Mendoza. Wy kochten van deze Viſſchers de verſche zoode, die meeſt uit Karpers beſtont, waar onder zommige de lengte van anderhalf ſpan, en de zwaarte van drie vierendeel ponts hadden.

Ieder herberg heeft zijne Comedianten.

Alle herbergen en teer-huizen hebben hier hunne eigen en byzondre Comedianten of Toonneel-ſpeelders, even alleens gelijk hier te lande ieder kroeg, op de Dorpen in de Boere-kermiſſen, een byzondren Speelman heeft. Deze Comedianten ſpeelen, om de Gaſten te vermaken, over de maaltijt allerlei aartige kluchten en bly-ſpeelen, en zijn, zo wel de mannen als de vrouwen, zeer prachtigh met allerlei klederen en andere behoorlijke toeſtellen uitgeſtreeken en verzien. Deze Speelders hebben altijts eenige van de gemeene ſpeelen gereed; invoegen zy deze ſpeelen, na het welgevallen der Gaſten, terſtont vertoonen kunnen. Ook toonenze den Gaſten zeker boek, daar in alle de ſpeelen op Sinceſch geſchreven ſtaan, om daar uit een te kiezen, datze gaerne zien willen. Het ganſche ſpel wort byna al zingende uitgeſprooken, en nauliks komt 'er iets door de gewoonlijke en gemeene maniere van ſpreeken voor den dag. Alles was hier zonderling goet koop, en men gaf ter maaltijt, voor koſt en drank, niet meer als twee maas, dat zo veel als twee ſchellingen in Hollantſche munt is, daar d'onkoſten van de Speelders noch meê onder gereekent waren; zulks wy ten hoogſten verwondert ſtonden, waar meê deze Speelders d'onkoſten van hunne koſtelijke kleeren en andere toeſtellen konden betalen, daarze voor hun ſpeelen zo weinigh gelts krijgen.

Wy vertrokken des volgenden morgens van deze ſtad *Cining*, en quamen, na een weinig varens, voorby zeker dorp, NANWAIG geheten, dat wy op de linker-zijde van deze koninklijke Vaart vonden leggen, ter plaatze, daar deze Vaart en de revier *Luen* in malkandre loopen, en hare waters vermengen. De Tarters en Sinezen wiſten ons wonderlijke en vreemde dingen van deze Revier te verhalen, en onder andere, dat zes ſtokjes (wanneer men negen ſtokjes in de zelve quam te werpen) om 't Zuiden, en drie om 't Noorden zouden drijven. Ik, die my ten hoogſten over dit zeggen der Tarters verwonderde, en niet wel konde geloven, dat zodanige diepe verborgentheden in de natuur verborgen lagen, nam hier af een proef, en bevond zulks ook in der daat waar te zijn: want zoo dra en ſineet ik geen negen houtjes in de Revier, of ik zag 'er zes na 't Zuiden, en

Wonderlijke aart van een Revier.

XANTSUI

en drie na 't Noorden drijven; maar uit wat oorzaak zulks toequam, wisten my de Tarters en Sinezen, nochte d'Inwoonders niet uit te leggen; hoe naukeurigh ik hen d'oorzaak, en alle omstandigheden van dezen wonderdaat door onzen Tolk liet afvragen. Dit diep geheim der natuure onderzocht ik recht tegen over zekre Pagode, die de koninklijke Serpent genoemt wiert, daar af de Sinezen ook veele wonderheden en zonderlinge geheimenissen wisten te verhalen.

Komen te Xantsui. 19. Juny.

Den negentienden der zelfste maant quamen wy aan zeker stedeken XANTSUI, dat van andere ook *Xeuchang* genoemt, en voor de drie-en-twintighste kleene stad van de hoofdstad *Yengcheu* gereekent wort. Dit *Xantsui* of *Xeuchang*, leid hondert en tzestigh *ly* van het bovengemelde *Ciuing*, en strekt haar armen, ter rechter- en linker-zijde langs de koninklijke Vaart, zeer verre uit, die ook doorgaans met sterke vestingen en byna onwinbare Kasteelen bewaart en beschermt worden.

De stad, die in een vierkante omtrek, van anderhalf uur gaans groot, zeer net beslooten leidt, is rontom omringt met Muren, die, tot meerder versterking en weerbaarheit, met dikke en sterke Borst-weeringen verzien zijn. Van binnen vertoonden zich verscheidene treffelijke en aanzienlijke Gebouwen; maar die, by gebrek van Inwoonders, leedigh en onbewoont lagen, en voor het meerdeel door ouderdom vervallen, en in de laaste beroerten gesloopt en verdelgt waren. De Sineezen toonden ons buiten de muuren der stad een staand water of Poel, en zeiden voor de waarheit, dat aldaar een zekre vermaarde Pagode had gestaan, die teffens met Priesters en Papen verzonken was, zonder dat men oit heeft kunnen weten, waar stuk of steel gebleven was. Doch dit laat ik op zijn beloop staan; altijt het gaat zeker, dat dit omleggende geweest door het overlopen der Geele revier, die by wijlen ten bedde uitrijst, en over Land en Akkers heenen spoelt, jammerlijk bedorven wort: want voor eenige weinigh jaren, zoo ons d'Inwoonders wisten te verhalen, had deze Geele reviere al 't laege land onder water gezet, en niet alleen dijken en dammen; maar ook heele Steden en Dorpen weg-gespoelt en met zich gesleept; waar door het landt hier overal gebroken en bedorven is. Des volgenden morgens vertrokken wy weder van dit *Xantsui*, en zagen onder 't varen, ter weder-zijde van deze koninklijke Vaart, zeer veel schoone en treffelijke Dorpen en koorn-Akkers leggen. Wy vonden ook een groote meenighte van zeer sterke en zware schut-Sluizen, doorgaans in deze Vaart leggen, die ons niet weinigh overal in 't varen met het schutten verletten en ophielden: want van *Xantsui* tot aan *Linting*, voeren wy door acht en vijftig Sluizen.

Pagode Teywan Miao.

Buiten dit *Xantsui*, na een weinigh varens, vertoonde zich ook zeker vermaarde en uitsteekende Pagode, die TEYWAN MIAO genoemt wiert, en by hen in zo groot een achting is, datze die onder de vermaarste Pagoden van geheel *Sina* reekenen. Zy rijst, als aan deze volgende prent niet duisterlijk te bespeuren is, met haar Bou-werk vry hoog in de lucht, en is rontom met sterke en cierlijke muren omringt, die onder van grauwen gehouwen steen, en boven van roode en groene verglaasde Tichel-steenen zijn opgehaalt, en heel kunstigh na de Sineesche Bou-kunst in malkandre gevoegt. De Pagode zelf, was ook met grauwen gehouwen steen opgehaalt, en had boven een kap of dak, dat zonderling kunstigh, na de Sineesche wijze, met Draken en allerlei ander beelt-werk, (daar meê de Sinezen zonderlinge geheimenissen weten uit te beelden) verciert en opgepronkt was. Dit dak was binnen zeer schoon vermiljoen-root, en van buiten met geele (een kleure die alleen den Keizer en eenige Grooten eigen is te dragen), verglaasde pannen overdekt, als ook de geheele muur, daar in deze Pagode besloten lag. Als de Zon zijne stralen op dit dak quam te smijten, gaven deze pannen zo sterk eenen glans en luister van zich, als ofze van gout en vergult waren geweest. Aan de voor-gevel en ook van binnen zag men ver-

verſcheidene Sineeſche Charakters ſtaan, waar van zommige eenige verborgene geheimeniſſen en diepzinnige ſpreuken uitbeelden; en andere (voornamelijk die van binnen in de Pagode) de namen der geenen, die aan den Afgod dezer Pagode geoffert hadden, te kennen gaven. Zy praalde en pronkte ook van binnen met meenighte van groote en kleene Beelden, die zeer ordentelijk langs de muren opgeſtelt waren. Achter deze Pagode lag ook, in den omtrek van de zelfſte muur, een luſtige en vermakelijke Thuin of Luſt-hof, die met allerlei ſlag van bomen, heeſters en kruiden zeer cierlijk beplant was.

Komen te Tungchang. 20. Juny.

Den twintighſten quamen wy aan TUNCHAM, of *Tungchang*, de derde hooftſtad van dit landſchap *Xantung*. Deze hooftſtad, die in een vierkante vorm beſloten leid, en een vak beſlaat, dat in haren omtrek een uur gaans vereïſcht, is tnegentigh *ly* van *Xantſui* gelegen.

Zy leid rontom in zeer ſterke en vaſte muuren beſlooten, en die met borſt-weeringen, wacht-Toorens en andere weêrbare oorlogs-werken zodanigh tot ſtads beſcherming verſterkt zijn, dat wy noch op de ganſche reize geen ſtad ontmoet hadden, die vaſter en beter na de regels en maat van de Veſt-bou geſticht was. Onder verſcheidene andere dwars- en rechte ſtraten, vertoonden zich binnen de ſtad twee voorname breede ſtraten, die de ſtad kruis-gewijze doorſneden. In 't midden zag men een hoog en cierlijk Gebou ſtaan, dat met vier verwelfde bogen zeer prachtigh na om hoog rees, die alle zeer bou-kunſtigh na de Sineeſche wijze geſticht waren, en een ieder met een byzonder dak, d'een boven d'ander, overdekt en afgedeelt was. De ſtad is ook verzien met zeer ſterke en vaſte Poorten, die ter weder-zijde, behalven de punten, vier groote en zware Bolwerken hebben leggen, die langs de muren op elkandre flankeren. Aan de Noort-zijde van de ſtad leid een breed water, dat door een andre gracht rontom de ſtad heenen vloeit en geleid wort. Over dit water is een ſterke Hout-brug geſlagen, die de lengte van hondert en zeven en dertigh voeten heeft, en gedurigh met een zwerm van menſchen, die uit en in de ſtadt komen, (want langs deze brug gaat men over dit water aan de Noort-zijde in de ſtad) bewandelt en betreden wort. Aan de Zuid-zijde heeftze een groote en heerlijke Voorſtad leggen, die, ten opzicht van d'overgroote meenighte

der

TUNCHAM

der Inwoonders en grooten koophandel, genoech voor een tweede ſtadt verſtrekken kan. De hooftſtad zelfs is van binnen doorgaans ook met vry groote en heerlijke burgerlijke gebouwen zeer dicht en net betimmert, en munt ook zonderling uit in verſcheidene Pagoden of Afgoden-kerken. Na den opgang der Zonne of ten Ooſten van de ſtad, toonden ons d'Inwoonders zekre yzere Graf-naalt, die anderhalf vadem dik, en ontrent twintigh voeten in de hoogte had. Groote geheimeniſſen en wonderlijke verborgentheden wiſten de Sinezen ons van dezen Graf-naalt te verhalen; en onder andere ydele beuzelingen, toonden zy aan den voet eenige vreemde Sineeſche Charakters, waar aan, zoo zy zeiden, men zien kon dat deze yzere Graf-naalt aldaar, aan 't graft van zekren grooten Heer, al over zeven hondert jaar geſtaan had. D'Inwoonders, zo veel wy uit de Sinezen verſtaan konden, hadden deze Graf-naalt den gemelden Heer ter eere en ter eeuwiger gedenkenis opgerecht; dewijl hy den lande zeer groote dienſten had gedaan, en in den oorlog voor 't Vaderlandt geſneuvelt was.

Graf-naalt.

Vruchtbaarheit van 't land.

De landſtreek van deze hooftſtadt leid laeg en vlak, maar valt zeer vruchtbaar in 't voort-brengen van allerlei tamme en wilde Beeſten, inzonderheit van allerlei Moes-kruiden, Boomvruchten en Velt-gewaſſen; zulks men hier geen gebrek van eenige dingen heeft, die tot 's menſchen onderhoud en nooddruft eenighzins dienſtigh zijn. Nergens byna in geheel *Sina*, dan in dit geweſt van deze hooftſtad, wort de Zijde in grooter overvloet aangewonnen; zulks d'Inwoonders van deze landſtreek, met de Zijde, daar in hun voornaamſte handel en hooft-neering beſtaat, op verſcheidene geweſten hunnen handel drijven, waar door de zelve ook geene kleene ſchatten en rijkdommen vergaderen.

Wonderlijke ſteen Nieuhoang.

Ontrent de landſtreek van deze hooftſtad, en voornamelijk in het geweſt van de vierde hooftſtad *Cingcheu*, ontrent twintig mijlen, na 't Ooſten, van dit *Tungchang* gelegen, wort (zo ons de Tolk uit het zeggen der Inwoonders verhaalde) een ſteen in de maag der Koeien gevonden, dien de Sinezen *Nieuhoang* noemen, dat op Neêrduitſch luid, het geel der Koeien: want *Nieu* is een *Koe*, en *hoang* zo veel als *geel* gezegt. Deze ſteen is van onderſcheidelijke grootte, en dikwils niet veel kleender als een ey van een Gans. Uitterlijk ſchijnt hy uit een zachte krijt-achtige ſtoffe te beſtaan; uitgezeid dat hy gemeenlijk geel van kleur valt; invoegen hy veel zachter en weeker als de Bezoar is; daar voor, ofte ten minſten voor een zoort van den Bezoar, zommigen dezen ſteen willen gehouden hebben. De Sineeſche Genees-meeſters prijzen dezen ſteen Hemel-hoog, en wenden groote naerſtigheit aan om dien te bekomen. De Sinezen ſchrijven, dat deze ſteen zeer kout van aart is, en een zonderlinge kracht by zich heeft, om alle zinkingen te genezen en te verdrijven. Het ſtof van dezen ſteen in ziedend water geworpen, doet het zelve, na het zeggen der Sinezen, terſtont ſtillen; en indien op den zelven een weinig kout waters gegoten wort, zo komt 'er een rookachtige damp uit trekken.

Berg Mingxe.

In de landſtreek van deze hooftſtad, by de elfde kleene ſtad *Caotang*, leid, onder andere voorname bergen, ook een berg *Mingxe* geheten, dat op Neêrduitſch zo veel gezegt is, als de Steen des geluits. Op den top van dezen berg, zo ons d'Inwoonders van *Fungchan* verhaalden, vertoont zich een Colom van hondert roeden hoog, die, zo dra men den zelven met den vinger maar aanraakt, een geluit veroorzaakt, als of 'er op eenen Trommel geſlagen wiert, van welk geluit de berg ook zijnen naam bekomen heeft.

Poel Hó.

De Sinezen wiſten ons ook te verhalen, dat by *Quoncbing*, de zeventiende kleene ſtad van de bovengemelde hooftſtad, een zekre Poel lag, die op Sineeſch *Ho* genoemt wiert, daar in de Koning *Guei* met zonderlinge vlijt en zorgvuldigheit eertijts Kraanen gevoed en aangequeekt had. De Sinezen in deze landſtreek, als meê door geheel *Sina*, voeden ook noch ten huidigen dage dezen Vogel gemeenlijk in huis,

gelijk ook by wijlen de Herten: want zy beelden zich in, datze, alſſe deze dieren, die lang leven, in huis hebben en geduurigh aanſchouwen, door der zelve uitwaaſſeming en aanblazing, ook lang zullen leven. Wy hielden onze nacht-ruſt in onze vaartuigen voor deze hooftſtadt *Tungchang*, en vertrokken des volgenden morgens, met Zonnen opgang, en quamen des daags langs deze koninklijke Vaart, voorby den vis-rijken poel *Nanyang*, en noch dien zelven dag aan de ſtad LINCING of *Linxinſui*, die hondert en twintigh *ly* van de bovengemelde hooftſtad *Tungchang* gelegen is, en zich ter weder-zijde langs den oever van de koninklijke Vaart uitſtrekt; te weten aan het einde van deze Vaart, ter plaatze daar deze Vaart en de revier *Guei*, die het landſchap *Xantung* van *Peking* ſcheit, haar waters onder elkandre ſtorten en vereenigen.

Komen aan de ſtad Lincing.

Zo dra en waren wy aan deze ſtadt niet aangekomen, of de Stadthouder van dit *Lincing* quam terſtont voor onze vaartuigen op de wal verſchijnen, om de Gezanten na behoren met alle teekenen van heusheden en plichtplegingen te begroeten en verwellekomen. *Pinxenton* en d'andere Mandarijns waren in de voorbaat, en vervoegden zich eerſt by hem op de Kay. En na dat de Stadhouder eenige ſtoelen had laten brengen, en hy met de Mandarijns zich daar op ter zeet geſtelt had, wierden ook de Gezanten daar by geroepen, en van den Stadhouder zeer vriendelijk verwellekoomt, die hen te verſtaan gaf, dat hy hen in zijn Hof (daar over hy zich ook ten hoogſten ontſchuldighde) niet mochte onthalen, aangezien zy zich voor den Keizer noch niet vertoont hadden. De Gezanten boden den Stadhouder eenige kleene geſchenken aan, die hy om de zelve gemelde redenen af-ſloeg; doch liet zich verluiden van die, in 't weder-keeren, ten dank te willen aanvaerden.

De Gezanten komen by den Stadhouder.

Dewijl dit *Lincing* aan het eind van de gemelde Vaart, en dicht aan de revier *Guei* gelegen is, en zo een gewenſchte en bequame gelegentheit ter ſchip-vaart heeft, komen de ſchepen, met allerlei waeren en koopmanſchappen, uit het ganſche Sineeſche Rijk, aan deze ſtad, die aldaar ook vertollen moeten: waar toe van 's Keizers wegen drie Overſten geſtelt zijn, die den tol en de ſchatting van alle de waeren en ſcheepen ontfangen. Zo groot een neering en welvaart veroorzaakt dit in

Uitſtekentheit van Lincing.

in *Lincing*; dat deze ſtadt onder alle d'andere achtien kleene ſteden, (die in de landſtreek van de hooftſtad *Tungchang* gelegen zijn) in volkrijkheit, overvloet van allerlei dingen, overtreffelijkheit van Gebouwen, en in vermaartheit van koophandel uitmunt; ja voor weinigh ſteden, die in het geheele Rijk gelegen zijn, behoeft te wijken. Op beide d'oevers van de koninklijke Vaart ſtaan dicht voor de ſtad twee ſterke en groote Kaſteelen, regt tegen malkandre over, die der ſtadt geen kleene ſterkte byzetten, en ook de Vaart langs heen zodanigh kunnen beſtrijken en beſchermen, dat het minſte vaartuigh, zonder den behoorlijken tol te betalen, niet door kan raken. In deze Vaart leggen ook voor deze ſtad twee zware en ſterke Schutſluizen, die het boven-water, dat uit de revier *Guei* dikwils eenige voeten hoger, als het binnen-water, tegen deze Sluizen aanſtaat, ophouden en ſchutten. Aan de Noort-zijde der ſtad vertoont zich een Schip-brug van negen Ponten, waar over men van d'eene zijde der ſtad tot d'ander gevoeglijk komen kan; een van deze Ponten is zodanigh geſtelt, dat de zelve bequamelijk uit haar plaats kan wijken, en den ſcheepen, na het betalen van den behoorlijken tol, doortocht vergunnen. 'k Zag hier noch ter weder-zijde, op den kant van deze Vaart, een kleen yzer geſchutje ſtaan, dat noch heel en goet, en redelijk opgezet was.

Schipbrug.

De ſtad is van binnen zeer dicht en net met treffelijke en uitſteekende burgerlijke huizen betimmert; en munt, onder andere uitſteekende Gebouwen, zonderling uit in verſcheidene groote en kunſtigh-geſtichte Pagoden. Zy leid in een heel vlakke en zand-achtige lands-dou, en is rontom omcingelt met een aarde Wal, die boven met een ſteene borſtweering is opgezet. In haar omtrek, die een ongeſchikte of ongelijkzijdige driehoek vertoont, iſſe ontrent twee uuren gaans groot, zonder hare voorſteden daar onder te rekenen. Wy hadden hier een groot overvloet van allerlei fruiten, en onder andere zeer ſchoone en welſmakende Peeren, die lang, zonder te verrotten, duren kunnen.

Kunſtige Tooren buiten Lincing.

Buiten de muren, ten Noorden van de ſtad, ſtaat ook een zeer ſchoone Pagode, met een hoogen Tooren, die vele Sineeſche kunſt-werken in heerlijkheit van ſtoffe en in grootte van't werk te boven gaat. Op dezen Tooren klimt men by een wendel-trap (die niet in 't midden van den Tooren, maar

tuſſchen twee muren inſtaat) na bovenen, van waar men, als men tot aan den top des Toorens is geklommen, zeer verre over d'omleggende landeryen, als ook langs de koninklijke Vaart, en de revier *Guei*, het oog kan ſpeelen laten.

Deſſelfs geſtalte. De geſtalte des Toorens valt achtkant, is negen verdiepingen hoog, en ieder verdieping heeft de lengte van negen ellebogen, zulks de ganſche Tooren, van den onderſten voetſtal tot boven aan den top, tnegentigh ellebogen hoog is, waar by hy ook zijne behoorlijke dikte heeft. De omtrek van de buiten-muur, is van geen grove ſteen-kley, maar van zeer fijne ſtoffe of aarde op-geleidt, daar af ook het Porcelein gebakken wort; de zelve buitenſte omtrek is ook zodanigh met beelt- en loofwerk na 't leven geciert en geſchildert, dat een ieder daar over in 't aanſchouwen als opgetogen en verwondert ſtaat. De muuren van binnen zijn met marmer van verſcheide kleuren opgehaalt, die zo effen en glat gepolijſt en geſleepen zijn, dat men zich daar in, en voornamelijk in de zwarte marmer, als in een ſpiegel, kan bezien en ſpiegelen. De galderyen of omgangen, die negen in 't getal zijn, en den Tooren rontom zonderling vercieren, zijn alle van zuiver marmer gemaakt, en doorgaans met allerlei beelt-werk uitgeſneden, en hebben aan de hoeken of aan de kanteelen, zeer cierlijke kopere klokken hangen, die, zo dra de wint daar onder komt te ſpeelen, een aangenaam geluid en zoeten toon geven. De luchtgaten of venſters, die zich in 't ronde in dezen Tooren vertoonen, zijn meê zeer kunſtigh en cierlijk met vergulde yzere tralien bezet, die ſchitteren en blinken, als de Zon zijne ſtralen daar op ſchiet. Op de hoogſte verdieping, of in den top des Toorens, vertoont zich een groot Afgodinne-beelt, aan de welke deze Tooren gewijd is. Dit beelt is van gegoten plaiſter gemaakt, heeft de hoogte van dertigh voeten, en is rontom verzilvert en vergult. Haar afbeeltzel, na 't leven afgeteekent, wort in het achtſte hooftſtuk van onze Algemeene Beſchrijving op pag. 87. vertoont. Rontom dezen Toren ſtonden (gelijk uit deze voorgaande prent te beſpeuren is) verſcheidene groote en ſchoone Pagoden, die zodanigh met allerlei cier-werken van buiten en van binnen opgetoit waren, dat ook deze Pagoden met regt onder de voornaamſte van geheel *Sina* mogen gereekent worden.

In dit *Lincing* liet *Pinxentou* zijn vrouw en kinderen, met het meeſte deel van al zijn reis-tuig en omſlag, blijven; maar hy zelfs trok voorder met ons na *Peking*. Alhier ſtorf ook *Verman ſterft.* een van onze Trompetters, genaamt *Verman*, die in een Pagode, met toeſtaan van de Majeſtraat dezer ſteede, (want niet gaerne laten de Sineezen eenige uitheemſche in hunne Pagoden begraven) zeer eerlijk ter aarde wiert beſteed. Ter gedenkenis van hem, paſte ik op zijn grafſtede en overlijden deze onderſtaande vaerzen:

Dit Marmer dekt Verman; *die meer*
als veertigh jaren
Zijn dreunende Trompet deê klinken by der Zee;
Maar laas! hem kon die kracht niet
voor de doot bewaren,
Toen hem de Wint begaf, begaf hem
't leven meê.

Na dat wy uit de bovengemelde koninklijke Vaart *Jun*, en voorby de ſtad *Lincing* geraakt waren, quamen wy op de reviere *Guei*, die eenen ſcheitspaal tuſſchen het landſchap *Xantung* en *Peking* verſtrekt. Deze revier neemt haar oorſprong in 't Weſten aan de Weſt-zijde van *Gueihoei*, de vierde hooftſtad van 't landſchap *Honan*, en loopt van daar met veele kromten en bochten Ooſtwaart op, tuſſchen de landſchappen *Xantung* en *Peking*, en ſtort haar water in zekren Zee-boezem *Cang*, die ontrent tnegentigh mijlen van deze hooftſtad gelegen is, en van de groote Indiaanſche Zee gemaakt wort.

Komen te Vuching, 25. Juny. Wy voeren dan deze revier Ooſtwaart op, en quamen den vijfen twintighſten aan UCIN of *Vuching*, die voor de veertiende kleene ſtad van de hooftſtad *Tungchang* gereekent wort,

wort, en hondert en twintigh *ly* van *Lincing* gelegen is. Zy leid op de rechter- of Zuid-zijde van de revier *Guei*, op d'uitterste grenzen van't landschap *Xantung*, en is rontom met een vierkante muur, (naar uitwijzing van deze bovenstaande prent) zeer net en bou-kunstigh omringt. Op de linker- of Noort-zijde van de revier heeftze recht tegen haar over een vry groote en volk-rijke Voor-stadt leggen, die met verscheidene aanzienlijke huizen zeer dicht betimmert is.

d'Oude heerlijkheit en uitsteekentheit van dit stedeken, en hoedanigh eertijts het zelve in neering en welvaart heeft gebloeit, daar zijn d'oude en vervallene gebouwen, die wy hier op verscheidene plaatzen zagen overhoop leggen, noch duidelijke teekenen en blijk-stukken af. Uit d'Inwoonders verstonden wy, dat de Tarter in den laasten inval al meê op deze plaats zijn gal uitgebraakt, en de zelve jammerlijk met branden, slopen en omver-smijten der gebouwen, mishandelt had. De landtstreek rontom deze stadt gelegen, valt zonderling lustigh en aangenaam, en rijst en daalt op zommige plaatzen met vermakelijke heuvelen en lustige valeien, die in't voortbrengen van allerlei Aartgewassen en Boom-vruchten, zonderling vruchtbaar en weeligh vallen. De revier *Guei*, die zijne stroomen dicht voorby deze stad zend, en d'omleggende weiden en beemden, door middel van ingeleide sloten en grachten, bewatert, verschaft den Inwoonders een grooten overvloet van meenigerlei visch; invoegen deze landstreek zonderling van de natuur schijnt gezegent te zijn.

'k Vind my hier weêr benootzaakt, eer ik verder tot het beschrijven der steden, die wy in 't reizen door dit landschap *Peking* aandeden, overtreê, de gelegentheit, grens-scheiding, 't getal der groote en kleene steden van dit landschap, in 't kort voor af te zenden.

In het landschap Peking is het Keizers Hof.

Dit landtschap *Peking*, dat onder alle de vijftien landtschappen voor 't eerste gestelt wort, en, ten opzicht van het Keizerlijke Hof, haar alle in waerdigheit overtreft, heeft zijn naam van d'eerste Koninklijke hooftstad *Peking*, daar in tegenwoordigh het Keizerlijke Hof gehouden wort, bekomen. Zedert een langen reeks van jaren hebben de Sinceesche Keizeren, (voornamelijk de genen die na Christus geboorte de heerschappy over dit Rijk voerden) den stoel des Rijks in dit lantschap in de hooftstad *Peking* geplant.

dat eertijts in Nanking was.

De ſtam *Taiminga* was d'eerſte, die het Keizerlijke Hof uit de hooftſtad *Nanking* na *Peking* vervoerde, om des te bequamer en zekerder de pogingen en 't invallen der Tarters van naby te kuhnen wederſtaan. En ſchoon het Keizerlijke Hof dus van *Nanking* na *Peking* vervoert wiert, zo zijn evenwel, tot aan onze dagen, het Hof des Keizers en byna alle Overheden en Majeſtraten te *Nanking*, gelijk in de Keizerlijke hooftſtadt *Peking*, onderhouden; hoewel alle de Koninklijke Paleizen van de Tarters in den leſten oorlog ten gronde geſloopt en vernielt zijn; gelijk zulks ook te vooren in 't kort, in de beſchrijving van 't landſchap *Nanking*, verhaalt is.

Grens-ſcheiding.

Ten Ooſten wort dit landſchap met eenen Zee-boezem *Xanchai*, die tuſſchen d'Eilanden *Korea* en *Japon* gelegen is, beſpoelt. Ten Noord-ooſten grenſt het aan 't landſchap *Leaotung*: na 't Noorden heeft 'et de groote Tartariſche Muur, en een gedeelte van 't oud Tartaryen, en na 't Weſten het landſchap *Xanſi* leggen; daar een lange ry van bergen, die *Heng* genoemt worden, tuſſchen beide deze landtſchappen ſcheits-palen verſtrekken. De Geele vloet, die door *Xanſi* in komt vallen, ſcheit dit landſchap ten Zuid-weſten van 't landſchap *Honan*; en na 't Zuiden en Zuid-ooſten wort het door middel van de revier *Guei*, met het landſchap *Xantung* vereenight.

Peking is zeer groote koude onderworpen.

En ſchoon dit landtſchap, ontrent *Peking*, maar op de hoogte van twee en veertigh graden leid, zo is evenwel de koude en vorſt aldaar zo ſtreng, dat dikwils geheele vier maanden lang alle wateren zoo ſterk bevriezen, dat 'er met paerden en gelade wagens vry en onbeſchroomt kan over gereden worden. Dezen geheelen tijd over leggen de ſcheepen zo vaſt in 't Ys gemetſelt, datze heen noch weder kunnen, en gehouden zijn vier volle maanden winter-laeg en in 't Ys als geſloten te leggen. De vorſt neemt gemeenlijk zijn begin in Slacht-maant, en komt het Ys niet voor in 't begin van Lente-maant te ſmelten. Dit bevriezen des waters geſchiet gemeenlijk in eenen dag, hoewel 'er veele dagen van noode zijn, eer het Ys weêr te ſmelten en t'ontdoien komt.

Aart van 't landt.

Het landſchap valt zeer droog, hoewel vlak en gezont voor d'Inwoonders, en is van wegen de groote zandige plaatzen en woeſtijnen, ten opzicht van d'andere landſchappen, vry onvruchtbaar. Doch door dien in dit landſchap het Hof gehouden wort, en dat alles na zich trekt, wort dit natuurlijk gebrek hier door vry geberert. In dit landſchap komt overvloedigh Mais, Tarruw; maar weinigh Rijs voort, dat de Hovelingen, die veel in 't getal zijn, zo wel Mandarijns als eenige duizent Krijgs-knechten, met gemak op-mogen.

Men vind in dit landſchap ſpierwitte Katten, die zeer ruig, lang van ooren vallen, en eveneens als de hontjes van Malta gehouden worden. Zy ſtrekken ook tot vermaak van de Vrouwen, doch willen geenzins muizen, wel ligt om datze te lui en lekker gevoed worden. Men heeft evenwel daar te lande andere Katten genoech, die Muizen vangen, hoewel deze daar in zo groote waerde niet zijn.

In dit landſchap is een gevoeglijke en gemakkelijke maniere van te lande te reizen, door middel van een wagen met een eenig wiel. Deze wagen is niet grooter, dan dat 'er effen een menſch in 't midden, en twee ter weder-zijde kunnen zitten. Het voort-drijven geſchiet door eenen Voerman, die den wagen met houte boomen perſt en voortdrijft, 't welk met een zonderlinge gezwindigheit, zonder gevaar van om te vallen, volbracht wort. Dit heeft eenigen doen geloven, dat in *Sina* wagens zijn, die van de wint voortgedreven worden.

Oulinks was dit landſchap in verſcheide deelen gedeelt, en had byzondre namen, als *Jeu*, *Ki*, en meer andere. Hier in leggen tegenwoordigh acht ongemeene groote hooftſteden; ieder van deze voert de heerſchappye over verſcheide andere kleene ſteden; invoegen een hooftſtad alleen, met de kleene, die zy onder haar heeft, zo goed als een geheel landſchap is. In alles (de acht groote ſteden daar onder gereekent) teltmen in dit landtſchap hon-

hondert en vijf en dertigh ſteden, die alle met muuren en grachten omringt zijn. Want het getal der onbemuurde plaatzen is zo groot, dat die van de Sinezen zelf niet aangeteekent, noch in hunne Kaerten vertoont worden.

Getal der ſteden.

d'Acht groote ſteden zijn *Xuntien*, anders *Peking*, *Paoting*, *Hokien*, *Chinting*, *Xunte*, *Quanping*, *Taming* en *Jungping*.

Xuntien of Peking, (de Keizerlijke hooftſtad, en daar tegenwoordig de Grooten Cham zijn Hof houd,) geeft aan zes en twintigh ſteden, daar zy als 't hooft en hooftſtad over gebied, hare wetten; als *Xuntien*, *Xuny*, *Changping*, *Leanghiang*, *Mieyun*, *Hoaijo*, *Kugan*, *Jungcing*, *Tungan*, *Hiangho*, *Tung*, *Sanho*, *Vucing*, *Paoti*, *Cho*, *Fangxan*, *Pa*, *Vengan*, *Taching*, *Paoting*, *Ki*, *Jotien*, *Fungjung*, *Cunhoa*, *Pingko* en *Que*. Onder deze zijn *Tung*, *Cho*, *Pa* en *Ki* de uitſteekenſte, en mogen byna in grootte en vermaartheit tegen de groote ſteden op.

Paoting gebied over twintigh kleene ſteden, als *Paoting*, *Muonching*, *Ganſo*, *Tinghing*, *Sinching*, *Thang*, *Poye*, *Kingiu*, *Jungching*, *Huon*, *Ly*, *Hiung*, *Khi*, *Xince*, *Tunglo*, *Gan*, *Caoyang*, *Singan*, *Ye* en *Laixui*.

Hokien (als of men tuſſchen de revieren op Neêrduitſch wilde zeggen) gebied over achtien ſteden, als *Hokien*, *Hien*, *Heuching*, *Soning*, *Ginkieu*, *Kiacho*, *Cing*, *Hingci*, *Cinghai*, *Ningcin*, *King*, *Ukiao*, *Tungquang*, *Kuching*, *Cang*, *Naupi*, *Jenxan* en *Kingyun*. Onder deze achtien munt *Cang* boven al d'andere uit.

Chinting gebied over twee en dertigh ſteden, als *Chinting*, *Chinking*, *Hoëlo*, *Lungxeu*, *Khoching*, *Loching*, *Ukie*, *Pingxan*, *Heuping*, *Ting*, *Sinlo*, *Kioyang*, *Hintang*, *Ki*, *Nancung*, *Sinho*, *Caokiang*, *Vuye*, *Cyn*, *Ganping*, *Jaoyang*, *Vukiang*, *Chao*, *Pehiang*, *Lungping*, *Caoye*, *Lincing*, *Ganhoang*, *Ningcin*, *Xin*, *Hengxui*, en *Yuenxi*. Onder deze zijn *Ting*, *Chao* en *Xin* de voornaamſte.

Xunte gebied over negen ſteden, als *Xunte*, *Xaho*, *Nanho*, *Pinghiang*, *Quangcung*, *Kiulo*, *Thangxan*, *Niukieu* en *Gin*.

Quanping gebiedt mede over negen ſteden, als *Quanping*, *Kiocheu*, *Fthiang*, *Kice*, *Hantan*, *Quangping*, *Chinggan*, *Guei* en *Cingho*.

Taming gebied over elf ſteden, als *Taming*, *Taming*, *Nanlo*, *Guei*, *Cingfung*, *Nuihoang*, *Siun*, *Hoa*, *Kai*, (die de voornaamſte van d'elf is) *Changyven* en *Tungming*.

Jungping gebiedt over zes ſteden, als *Jungping*, *Ciengan*, *Vuning*, *Changly*, *Lo*, en (de voornaamſte der zes) *Loting*.

Noch zijn 'er drie ſteden buiten d'ordening, als *Yenking*, *Jungping* en *Paogan*. Deze leggen op zeer voordeelige plaatzen, zijn alleen te dien einde geſticht, om het gewelt der Tarters af te keeren, indienze voorby de Muur wilden trekken.

In dit lantſchap leggen veertien Veſtingen, die meeſt alle tot beſcherming van de Muur gemaakt zijn. De namen van de zelve zijn deze, *Siven*, *Vancheven*, *Hoagan*, *Caiping*, *Lungmuen*, *Chang*, *Gan*, *Chcching*, *Juncheu*, *Vuning*, *Yu*, *Iungping*, *Xangai* en *Tiencin*.

Getal des volks.

In het Sinceſche Reeken-boek, daar in het getal des volks van 't geheele Rijk ſtaan aangeſchreven, vind men dat in dit landſchap vier hondert achtien duizent negen hondert negen en tachtigh Huisgezinnen, en vier en dertigh hondert duizent twee en vijftigh duizent twee hondert vier en vijftigh menſchen zijn, zonder de Majeſtraats-perzonen, Krijgs-luiden en andere daar onder te reekenen.

Schatting.

Het opbrengen der ſchattingen aan den Keizer, beſtaat in zes hondert duizent elf hondert drie en vijftigh zakken Zouts, Rijs, Geerſt of Tarruw; in twee hondert vier en twintig * ponden ongewrocht fijn Lijnwaat; in vijf en veertigh duizent hondert en vijf en dertigh ponden gemaakte Zijde; in dertien duizent zeven hondert acht en veertigh ponden Katoens; in hondert en tachtigh duizent acht hondert en tzeventig † gewichten Zouts. Daar en boven brengt dit landſchap noch op, tot voer voor 's Konings paerden, zeven en tachtigh hondert duizent zeven en dertigh duizent zeven hondert vier en tachtig bundelen Stro of Hoy.

* Ieder pont heeft 18 oncen.

‡ 100. Gewichten is 24. pont.

Daar

Daar onder evenwel d'andere ſchattingen, die dit landſchap aan baar gelt opbrengt, nochte de inkomſten der tollen niet gereekent ſtaan.

Des anderen daaghs, den zes-en-twintigſten, quamen wy aan

Komen te Kuching. 26. Juny.

KUCHING, de eerſte plaats, die wy in het landtſchap *Peking* aandeden, en de veertiende klene ſtadt, van de derde hooftſtad *Hokien*, van 't landſchap *Peking*.

Gelegentheit van Kuching.

Deze Stad, die wy op de linker of Noortzijde van de revier *Guei* vonden geſticht, leid tnegentig *ly* van *Vuching*, in een vlakke en effen landſtreek, die zich van alle kanten zeer luſtig en vermakelijk op deed. Hare muuren, die vry dik en hoogh zijn opgehaalt, beſlaan een vak van twee uuren gaans groot in haar omtrek. Van binnen is de zelve, na ſtads gelegentheit, met zonderlinge ſchoone huizen betimmert, die alle zeer bou-kunſtig na de Sineeſche wijze geſticht zijn: zy heeft daar-en-boven noch een volk- en neeringrijke Voor-ſtad, die der Stad geen kleen cieraat en luiſter by-zet, en daar af zy ook zonderling by de Sinezen haren roem draagt. Wy maakten het niet lang in deze Stad, maar trokken op 't ſpoedigſte, dewijl wy nu van dagh tot dagh de Keizerlijke hooftſtad *Peking* nader quamen, den zelfſten dag weder voort, en zagen onder 't varen, ter wederzijde van de gemelde revier *Guei*, hele velden en akkers vol boomgewaſſen ſtaen, daar aan het Kattoen of Boom-wol groeit. Dit veroorzaakt een groote neering en welvaart, niet alleen in deze Stad, maar ook in d'omleggende dorpen; dewijl in deze Stad alleen zoo veel kattoene ſtoffen bereid worden, als in weinig ſteden van geheel *Sina*.

Den acht-en-twintigſten quamen wy aan *Komen te Tachu. 28. Juny.*

TACHU, dat by anderen ook *Vkiao* genoemt, en voor de twalefde klene Stad van de derde hooftſtad *Hokien* geſtelt wort. Deze Stadt, die tzeventig *ly* van *Kuching* gelegen is, leid in een vierkante omtrek beſlooten, en op de rechter zijde van de gemelde revier *Guei*. Rontom de Stad loopt een dikke muur van dertigh voeten hoogh, die zeer cierlijk met bolwerken en borſtweeringen doorgaans verſterkt is. Zy is van binnen ook dicht met hooge en treffelijke gebouwen betimmert, en met verſcheidene Pagoden verciert, en van buiten met een volk-rijke en dicht-bewoonde voorſtad verrijkt, die haar armen ter wederzijde van de revier wijd en breet uitſtrekte.

KUCHING.

ſtrekte. Voor en ontrent deze Stad lag zo een groote meenighte van Jonken en allerlei ander groot en kleen vaartuigh, datwe byna den meeſten dagh doorbrachten, en genoech te doen hadden, om daar door te geraken.

In deze Stad is ook de ſtapel van den drank *Sampſou* of *Sanpe*, die uit Rijs geperſt, en in plaats van wijn gedronken wort. d'Inwoonders vervoeren dezen drank met hun vaartuigen door het ganſche Rijk, 't welk een groote neering en ſchip-vaart in deze plaats veroorzaakt. Ook komen de Tarters en Sineezen van andere plaatzen dezen drank hier op-koopen, om dien door 't ganſche Rijk te vervoeren, en hun koophandel daar meê te drijven.

Wonderlijke Poel. Onze Sineezen wiſten ons hier te verhalen, dat in de landſtreek van de bovengemelde hooftſtad *Hokien*, te weten by de tweede kleene ſtad *Hien*, ontrent tien mijlen van dit *Tachu*, een zeer diepe poel was, *Vo* geheten, wiens water, als men een ſteen daar in werpt, zo root als bloet wort: en dat van de bladen der byſtaande bomen, die in dezen poel vielen, terſtont vliegende en levendige Zwaluwen voortquamen, evenalleens gelijk men van de Yrſche Endt-vogels verhaalt, die aan de bomen groeien.

Komen te Tonquam. Den acht en twintighſten voeren wy met goeden voorſpoet, en zeer ſpoedelijk voorby TONQUAM of *Tungquang*, dat meê aan de rechter- of Zuit-zijde van de revier *Guei* (ontrent een musket-ſcheut lantwaarts in) gelegen is, en voor de dertiende kleene ſtad van de hooftſtad *Hokien* gereekent wort. Deze ſtad, 't geen in weinigh andere ſteden meer geſchiet, wort, met toeſtaan van den Keizer, van de Sineezen bewaart en beſchermt, zonder dat daar in eenige andre bezetting van Tartariſche Krijgs-knechten gezonden wort. Zy leid byna in een vierkante vorm beſloten, is een uur gaans groot in haren omtrek, en met dikke en ſterke muuren (als in de bovenſtaande prent vertoont wort) verzien, daar, tot meerder ſterkte en ſtads beſcherming, diepe en breede grachten rontom loopen. D'omleggende velden en landeryen zijn rontom met allerlei vruchtdragende boomen, die zich onder 't varen zeer cierlijk opdeden, redelijk beplant en bepoot.

Het omleggende land van deze ſtad, als ook van de hooftſtad *Hokien*, (onder welks gebied dit *Tungquang* gelegen is) valt zeer vet en kleyachtigh. Na 't Ooſten aan den Zee-kant (want de groote Indiaanſche Zee zend zijne

ſtroomen en golven aan dit landſchap) heeft men ruime en vlakke Velden, in de welke Zout uit het Zee-water in grooten overvloet groeit.

Kunnen in de ſtad den yzeren Leeu niet te zien krijgen.

Op het zeggen en aandienen van *Pinxentou*, zonden de Gezanten my, en eenige andere uit ons gevolg, met twaalf Tartariſche Zoldaten, na de ſtad, om zekren Leeuw van gegoten yzer te bezichtigen, die hy zeide boven maten groot en ſchoon te zijn, en midden op het Merkt-velt aldaar ten toon te ſtaan. Maar de Sineezen, alſſe ons zagen aankomen, ſloten ons de poort eensklaps voor de neus toe, en gingen zich, uit vreze voor de Hollanders, in hunne huizen en ſchuil-hoecken, en wat ieder het gereedſte kon vinden, verſteecken en verſchuilen; zulks wy, zonder in ſtad te mogen komen, benootzaakt wierden, hoewel met groot misnoegen, wederom na de vaartuigen te keeren: waar meê de Gezanten vaſt, zonder ons veel in te wachten, voor wint en ſtroom afdreven, tot datze aan zeker Dorp quamen, daar zy ons inwachtten, en wy eerſt laat in de nacht daar by hen quamen. *Pinxentou* en d'andere Sineezen verhaalden ons noch veel meer andere uitſtekende vreemdigheden, die in deze ſtad te zien waren; maar dewijl ons d'Inwoonders dus trots en ſpijtigh bejegenden, met de poort ons voor de neus te ſluiten en buiten de ſtad te houden, heb ik daar af niets te zien kunnen krijgen, en alleen maar hare buitengelegentheit, en hoe de zelve in hare muren beſlooten lag, voor de poort kunnen bezichtigen, daar ik de zelve ook na 't leven met haar omleggende landſtreek affchetſte, volgens het afbeeltzel, dat hier in deze voorgaande prent vertoont wort.

Komen te Sanglo. 2. July.

Den tweeden van Hooymaant geraakten wy voor de ſtad

SANGLO ten anker, die twee hondert en twintigh *ly* van *Tonquam*, en op de rechter-zijde van de gemelde revier *Guei* gelegen is. De ſtad, die niet dicht aan de revier, maar een ſtuk landwaards in leid, is ter weder-zijde van de revier met groote en treffelijke Voor-ſteden verrijkt, die zeer volk- en neering-rijk vallen, en wijd en zijd bebout zijn. Alhier onthouden zich veel meer deftige Tarters, als wy tot noch toe in onze reize op eenige plaatzen gevonden hadden: want zoo dra en hadden zy onze komſte niet vernomen, of zy vervoegden zich terſtont aan onze vaartuigen, en bewellekoomden ons zeer ſtatelijk en met zonderlinge hertelijkheit. Wy traden,

op

op dit beleeft en vriendelijk onthaal, aan land, en gongen in stad, alwaar zich aan d'Oost-zijde vijf oude Triumfpoorten vertoonden, daar wy door gongen. Men zagh hier ook een zeer oude en hooge muur staan, daar ik by een hooge trap opklom, om de stad eens te bekijken en t'overzien; maar de Tarters hadden 't hier zo betimmert, dat ik al door de stad heenen was gegaan, en weêr over de muur in 't velt zag, en zelfs de stad in de stad niet vinden kon.

De Gouverneurs vrouw liet my, met eenige andere van ons gevolg, door zekren zoldaat by haar ontbieden en halen, die ons met groote heuscheit en zonderlinge eerbiedigheit in een zeer grooten en ruimen zaal bracht, daar zy, als een andere Diàan, onder meer als dertigh Tartarische Nymfjes ten toon zat, en in schoonheit van gedaante, en kostelijkheit van gewaad en juweelen uitmuntte. Aan haar linkerzijde had zy een kostelijk en kunstigh gewrocht Alkatijf leggen, alwaar ik my neffens hare zijde most neêrzetten, en haar alle gelegentheden van *Olanca* (zo noemde zy Hollant) op hare voorgestelde vragen verhalen. 't Geen ik haar verhaalde, sprak ik in Hollandsche rondigheit vrymoedigh uit, welke vrypóstigheit haar zo wonder wel geviel, datze my daar voor dikwils scheen toe te drinken, quansuis, als ofze my daar door tot spreeken wilde nodigen, en de tong gaande maken. En na dat ik haar alle omstandigheden, na tijts gelegentheit, van Hollant in 't kort verhaalt, en zy ons tot dankbaarheit met spijs en drank en lekkere Confituren wel onthaalt had, bedankten wy haar voor de genoten eere, en namen op 't vriendelijkste en met groote beleeftheit, zo veel in ons vermögen was, van haar ons afscheit. In 't uitgaan lietze haar ten hoogsten over het slecht onthaal, met het afwezen van haren man, die na *Peking* was vertrokken, ontschuldigen: en datze ook anders de Gezanten eenen dag of meer zou opgehouden hebben, om hen van zo een lange en zware reize wat te verquikken en t'ontlasten. En als de Gezanten uit het zeggen der Tolken verstonden, dat haar man by den Keizer in groote eer en aanzien was, wiert haar een geschenk van eenige rarigheden t'huis gezonden, die zy ten dank en met zonderlinge begeerte aannam.

Gesprek met de Stadhouders vrouw.

Den zelven dag vertrokken wy nóch van dit *Sanglo*, en quamen tegen den avont aan zeker dorp TONNAU, tegen over een kleen, doch vast Kasteel

Komen aan zeker dorp Tonnau.

gelegen, dat met een ſterke bezetting van Tartariſche Krijgs-knechten bezet en bewaart wiert. De meeſte huizen van dit Dorp, als ook van al d'andere hier ontrent gelegen, zagen 'er zeer ſlecht en ſlordigh uit, en waren van leem-aert opgezet, zulks de zelve beter na Weſtfaalſche Bak-ovens geleecken, dan Boere woonhuizen. Zy hadden (gelijk uit deze voorgaande prent ten deele te zien is, daar in dit Dorp en eenige van deze ſlechte hutten vertoont worden) van binnen alleen maar een ruim vierkant, met een tocht-gat en een venſter, om licht daar door te ſcheppen, en een zijdel-deur, zonder eenige andere vertrekken onder of boven of ter zijde.

Ongebondenheit des volks.

Het gemeene volk hier ontrent, is zo woeſt, ongebonden en tomeloos, datze elkandre om een haver-ſtro by de kop vatten. En indien d'een iets heeft, daar d'ander gading in heeft, hy blijft daar zelden lang meeſter af, als d'ander, het zy met liſt of gewelt, daar achter kan komen: want zy ſteelen als Ravens, en zetten elkandre af als Wolven. Des nachts als wy voor dit Dorp met ons vaartuig lagen, en ons geruſt te ſlapen hadden begeven, raakte by eenigh ongeval de brant in de Jonk van den Mandarijn des ouden Onderkonings; waar over al 't volk van 't lant, en de Tartariſche krijgs-knechten, (die in het Kaſteel aan d'over-zijde lagen) terſtont op de been en in de wapenen raakten, meenende dat wy van de rovers en land-loopers (die zich in deze geweſten by wijlen onthouden, en een inval doen) onverwacht in onze vaartuigen beſprongen en overvallen wierden; maar de vlam, die zeer gezwint voort ſloeg, ontdekte wel haaſt wat 'er gaande was. De Tarters, die in de Jonk waren, hadden d'Anker-touwen al afgekapt, om de Jonk buiten de vloot te laten drijven en verbranden; doch wy quamen hen te hulp, en deden noch zoo veel, dat de brant met een deel natte matten en andere materialen gedempt wiert.

Komen te Sinkicien. 3. July.

Den derden der zelfſte maant deden wy het ſtedeken SINKICIEN aan, dat, by verkorting en verandering van eenige letteren, van zommigen ook *Cing* genoemt wort, en de zevende kleene ſtad van de hooftſtad *Hokien* is. Het leid aan de rechter- of Zuid-zijde van de gemelde revier *Guei*, in een vlakke en luſtige lands-douw, en ontrent veertigh *ly* van *Sanglo*. Dit ſtedeken munt wel in grootte niet zeer uit; maar het is evenwel noch vry volk- en neering-rijk, gelijk meeſt al de ſteden, die

die op den oever van deze revier *Güei* gelegen zijn. Verſcheidene aanzienlijke en heerlijke Gebouwen, die zich zo binnen als buiten de muuren (als ten deele uit deze voorgaande prent te zien is) vertoonden, gaven genoeg te kennen, dat dit eertijts geen ſlechte en geringe; maar een naamhaftige en vermaarde plaats moet geweeſt zijn.

De rontom-leggende landſtreek van deze ſtad, die dicht aan de hooftſtad *Hokien* komt te grenzen, valt hier zeer vet en klei-achtigh; zulks in de zelve in grooten overvloet allerlei aartgewaſſen en boom-vruchten voortkomen. Men heeft hier ook een groote meenighte van allerlei tamme beeſten, als ook zeer vis-rijke waters, die, onder allerlei ſlag van wel-gevoede Revier-viſſchen, overvloet van treffelijke Kreeften verſchaffen. In de ganſche overige landſtreek van de hooftſtad *Hokien*, daar onder deze ſtadt *Cing* gelegen is, vind men weinigh bergen, en die niet hoog, maar zeer laeg vallen; alleen ontrent deze ſtad (hoewel de ſtad zelf in een vlakte te leggen komt) vertonen zich vry hooge bergen. Onder andere bergen, leid ontrent deze ſtad zeker aanmerkenswaerdige berg, die van de Sineezen *Si* genoemt wort. De top van dezen berg, die om zijn vette en vruchtbare gront zonderling by d'Inwoonders geprezen wort, verſpreit zich in een lange en breede vlakte, daar op een vlek gelegen is, dat van een groot getal Veehoeders en Bou-luiden bewoont wort.

Den volgenden dag, den vierden, voeren wy met zonderlinge voorſpoet voorby het ſtedeken SINKOCIEN of *Hingti*, d'achtſte kleene ſtad van de gemelde hooftſtad *Hokien*, en dertigh *ly* van *Sinkicien* gelegen. Dit *Sinkocien* is een kleen, doch net ſtedeken, en leid vry ſterk (naar uitwijzing van de bovenſtaande prent) in zijne muren beſloten, die doorgaans met verſcheidene wacht-Toorens en rontom met Borſt-weeringen verſterkt zijn. Het is niet zeer volk- en neering-rijk; maar evenwel met eenige heerlijke en uitſteekende Gebouwen verciert; hoewel de meeſte huizen der Inwoonders zeer ſlecht en kleen vallen. *Komen te Sinkocien. 4. July.*

Binnen de muuren der ſtad zag men verſcheidene Pagoden ſtaan, die der ſtad zo groot een luiſter en glans byzetten, als de ſlechte burgerlijke gebouwen de ſtad verminderden en afzichtelijk maakten.

Maar onder al deze Pagoden munte in grootte en heerlijkheit van ſtoffe en bou-kunſt verre uit, die effen buiten *Kunſtige Pagode.*

de muuren van dit ſtedeken in een luſtige en aangename vlakte, en dicht aan den water-kant geſticht ſtont. Dit was een zonderling kunſtigh en aartigh Gebouw, en na de Sineeſche Boukunſt zodanigh in al hare leden volmaakt, dat de Sinezen aan dit werkſtuk getoont hebben, welke kunſtige Bou-meeſters hun Vaderland uitlevert. Het bovenſte werk, dat in drie verdiepingen of verwelfde bogen onderſcheiden was, quam op een ſteenen voetſtal te ruſten, daar men aan d'eene zijde by een ſteenen trap van acht treden opklom. d' Onderſte verdieping was rontom van buiten met groote poorten of bogen verciert, en op de hoeken met zeer cierlijke en hooge Kolommen bezet, daar op de punten en hoeken van het dak van d'eerſte verdieping te ruſten quamen. De tweede verdieping was rontom met lucht-gaten en venſters, na de Sineeſche wijze, zeer aartigh verheerlijkt, en meê met ronde Kolommen, daar op het dak van de tweede verdieping onderſtut wiert, verciert; desgelijks was ook de derde verdieping met lucht-gaten, venſters, kolommen en dak uitgeſtreken. Het ganſche werk was van buitenen doorgaans met allerlei loof- en beelt-werk verciert; en op de daken, die aan de hoeken klene kopere ſchelletjes hadden hangen, lagen kunſtighgehouwen Draken en andere Landgedrochten. Van binnen was de toeſtel van deze Pagode nergens na zo heerlijk en uitſteekend als van buiten, en zag men alleen maar daar in een groot getal van kleene en groote beelden langs de muuren, twee en drie ryen hoog boven malkandre, te pronk ſtaan.

De Pagoden moeten tol betalen.

Door 't ganſche land moeten hier (een vreemt en ongehoort ding) de Pagoden, zoo wel als de huizen der Ingezetenen, zeer zware ſchattingen en tollen opbrengen, 't geen de heidenſche Offer-prieſters niet weinigh doet ſparen, en hunne jaarlikze inkomſten, die evenwel noch vry hoog loopen, verminderen.

Het ſchijnt dat deze Heidenen hier, zo veel wy uitterlijk aan al hun gedoen merken en beſpeuren konden, nergens na, ja niet half zo yverigh in hunne afgoderye en in't eeren en dienen der beelden zijn, als na beneden: want wy zagen hier en daar de beelden heel verlaten en op eenzame plaatzen naakt en bloot onder den blooten Hemel, zonder eenige cieraat, ten toon ſtaan. De Sinezen hadden zommige beelden ('t zy uit barmhertigheit, om de zelve

tegen

SINGLE

tegen de koude te beschutten, of om datze des te langer zouden duren, en door regen en windt niet bederven) matten om 't lijf geslagen, en den zommigen ook hoeden van stroo opgezet, daar onder zy zo onnozel zaten te loeren, als ofze nergens af wisten.

Komen te Single.

Ten zelfsten dage voeren wy voorby het stedeken SINGLE of *Cinchai*, de negende kleene stad van de derde hoofdstad *Hokien*. Dit stedeken, dat meê dicht aan de gemelde revier, en tachtigh *ly* van *Sinko* leid, is met een treffelijke en groote Voorstad verrijkt, die hare armen ter weder-zijde van de Reviere verre uitstrekt. Aan de linker- of West zijde der stad vertoonde zich een groote en hoogе Pagode, die rontom met een byzondre muur was afgeschoten, en daar neffens een schoone Thuin of Boomgaart lag, die met allerlei Sineesche boomen, heesters en kruiden zeer cierlijk bepoot was. Wy hadden zeer gaerne in deze Pagode en in dezen Boomgaart geweest; maar de Tolken zeiden ons, dat het een Jufferen Klooster was, daar in geen manvolk mochte komen. Desgelijks zag men ook ter rechter-zijde der stad een lustige en uitsteekende Pagode staan, en daar neffens drie Graftnaalden of Piramiden, die zekren Landvoogt ter eere, die daar begraven lag, van stads wegen, voor zijne getrouwe diensten die hy den lande bewezen had, opgerecht waren.

Inval der Sprinkhanen;

Wy zagen tegen den avond, onder 't varen, een wonderlijk vreemt geraas en getier, en al het lant in rep en roer. Te weten, al d'omleggende Boeren en Huis-luiden hadden zich in verscheidene troepen verdeelt, en waren met vliegende Vendels, om hunne landen tegen den inval der Sprink-hanen (daar door dikwils groote dierte en hongers-noot ontstaat) te beschermen, opgetrokken. Deze Sprink-hanen komen alle jaars (op dien tijt, als wy ons daar bevonden) met een Oosten wint zo geweldigh en met zo groote zwermen overwaien, datze al 't aartgewas, dat niet overdekt is, tot den wortel toe afknagen en opëeten; invoegen men dikwils loof noch gras op de velden ziet. Om dit ongeval en landgebrek voor te komen, trekken te dien tijde de Lant-luiden te velde, en stellen zich, met Vlaggen en Vanen door de lucht te zwaien, daar tegen, waar door zy zo groot een geraas en getier maken, dat er al 't land van wedergalmt. 'k Zal dit verjagen van dit ongedierte, dewijl het een vreemt en ongehoort ding is, den Lezer wat duidelijker en naaker voor oogen stellen.

Zie pag. 160. van onze Nieuwere Beschrijving.

Op wat wijze die verjaagt worden.

Ieder landman is met zijn gansche huisgezin, en die hy te hulp kan krijgen, op zijn eigen land en Akker met dit verjagen bezigh; invoegen men, ten tijde van den inval der Sprink-hanen, geen eenigh beboude plaats vind, daar op de Land-luiden niet doende zijn. Zy hebben alle lange stangen, met Vendels en Wimpels daar aan gebonden, in de handen, daar meê zy, zonder ophouden, in de lucht zodanigh staan te slingeren en luits keels te schreeuwen, dat de Sprink-hanen, die met heele zwermen en dikke wolken komen overzetten, als verschrikt door dit getier en geraas, zich langer dan na gewoonte in de lucht ophouden, en alzo met de vlucht wat voort zetten. En hoewel zy dus door dit middel van het eene land verdreven worden, zo vallen zy evenwel op andere Akkers door hare zwaarte en meenighte, of ter plaatze, daarze het minste tegenweer vinden, zo dik ter neêr, datze by wijlen op zommige plaatzen een voet hoogh op malkandre leggen, waar door, voor dat jaar, die Akkers met hare vruchten zoodanigh bedurven worden, dat daar menschnoch vee, loof noch gras op gevonden wort. En de geene, dien dit ongeluk te beurt valt, heeft voor dat jaar geen Oogst te verwachten; weshalve doet een ieder zijn best, om het quaat, tot nadeel van zijnen Buurman, van zijn eigen hals af te wenden: want beter, spelenze, een goet vrient, als de man zelf bedrogen. De Land-luiden van de landstreek, daar wy toen doortrokken, hadden zich toen zo wel geweert, dat deze Sprink-hanen met heele zwermen over hunne landen gevlogen, en in de revier neêrgevallen waren, daar in zy verdronken en te drijven lagen.

En

En gemerkt wy juist te dien tijde met onze vaartuigen onder deze neêrvallende zwermen lagen, moften wy dezen ſtorm ook uitſtaan, waar door ons vaartuig ook zo vol en dik lag, dat men nauliks den eenen voet voor den anderen kon verzetten, of de vaartuigen gebruiken, voor het meeſte deel daar uit, en in 't water geſmeeten was.

Komen te Tiencienwey.

Ten zelven dage raakten wy noch aan de Zee-ſtad

TIENCIENWEY, die by zommigen ook *Tiencin* genoemt, en voor een van de voornaamſte Zee-havens en koopſtad van geheel *Sina* gereekent wort. De voornaamſte en vermaarſte Havens van geheel *Sina* zijn drie; d'eerſte is de hooftſtad *Kanton* of *Quancheu*, in het landſchap *Quantung* gelegen; de tweede *Jejencien*, in 't landſchap *Nanking*; en de derde is dit *Tiencienwey*, dat op d'uitterſte grenzen na 't Ooſten van dit landſchap *Peking* is gelegen, dicht aan zekren Zee-boezem *Cang*, en in een hoek, daar drie revieren van dit landſchap t'zamen lopen, en een drieſprong maken, daar op een ſterk Kaſteel geſticht is. Het omleggende land valt hier zeer laeg, broekigh en moeraſſigh, en leid, 'tgeen tot geen kleene verſterkingh van 't Kaſteel en deze ſtad ſtrekt, 's winters meeſt onder water.

In geheel Sina zijn drie vermaarde Havens;

Kanton,

Jejencien,

Tiencienwey.

Tiencin is een vermaarde Zee-ſteiger.

De ſtad *Tiencienwey* zelf, is wat grooter als het Kaſteel van Batavia op 't Eilant *Java*, leid hondert en twintigh *ly* van *Singlo*, en in een vierkanten omtrek beſloten. De muuren, die rontom de ſtad lopen, zijn zeer ſterk, vijf en twintigh voeten hoog, en met een Borſtweering van acht treden breet op-gezet, en met Bateryen verſterkt. Zy is met heerlijke en uitſteekende burgerlijke huizen doorgaans zeer dicht betimmert, en met een groot getal van Pagoden, die alle om 't prachtighſte zonderling koſtelijk en kunſtigh hare kruinen en toppen in de lucht ſteken, verciert. Zodanigh een Zee-ſteiger en koopſtad is deze plaats, zoo ſterk iſſe in haar omtrek, en munt in meenighte van Inwoonders, groote rijkdommen, en pracht en heerlijkheit uit, dat byna haars gelijk in geheel *Sina* niet te vinden is. Geen wonder: want alle de ſcheepen, van Zee en uit de Middellantſche plaatzen van *Sina*, die na *Peking* en andere plaatzen willen, moeten hier aan komen: Waar door voor deze ſtad geduurigh zo een groote meenighte van allerlei groote en kleene ſcheepen of vaartuigen en Jonken leggen, die dageliks af en aanvaren, dat zulks allen geloof te boven gaat, en het geral byna ontelbaar is. Alle waeren, die te ſcheep na *Peking* en andere Noortſche landſchappen gevoert worden, moeten voorby deze ſtad trekken: ook is aldaar de ſtapel van allerlei koopmanſchappen, gemerkt een ieder hier handelen mag, zonder eenige tollen of ſchattingen te betalen.

Het Kaſteel, dat op de bovengemelde drie-ſprong, die van de drie Revieren gemaakt wort, te leggen komt, rijſt met zijne muuren, die zeer dik en ſterk zijn, zeer hoog (naar uitwijzing van de volgende prent) in de lucht, en verſtrekt niet alleen tot beſcherming van de ſtad, maar ook van 't omleggende land. Op dit vermaarde en ſterke Slot voegde ik deze vaerzen:

Kaſteel van Tientien.

Is dit het ſterke Slot, zijn dit de hooge muuren
Zoo wijdt en zijdt vermaart van 't vliegende gerucht?
O Sina! *kalk en ſteen koſt hier geen ſtorm verduuren,*
Al boud' uw ydel brein tot boven in de lucht.

Wy voeren, in 't aankomen, dicht aan den wal van deze vermaarde ſtad, om aldaar te vernachten, en voorts op onze vordere reize, na de Keizerlijke hooftſtad *Peking*, ordre te ſtellen, en hoedanig wy onze zaken op 't gevoeglijkſte, volgens den laſt van onze Gemachtigers, by zijne Keizerlijke Majeſteit hadden voor te dragen.

De Stadvoogt, met den Preſident van de Burgerye dezer ſtede, vervoeghde zich terſtont by onze vaartuigen, om de Gezanten, na de ſtatelijkheit der zake, met een vriendelijke groetenis t'ontfangen en bewellekomen; maar *Pinxentou*, om te toonen dat hy meê moeſte

De Stadvoogt ontfangt de Gezanten.

TIENCIENWEY.

moeste geëert worden, wist door zonderlinge listigheit straks zo veel te weeg te brengen, dat van de bezoekers aan hem allereerst, en daar na aan de Gezanten, d'eere van groetenis gedaan wiert.

De Gezanten ontfangen Pinxentou en andere ter maaltijdt.

En gemerkt den Mandarijn van den ouden Kantonschen Onder-koning by genomen besluit te laste geleid wiert, over land voor afna *Peking* te trekken, om ten Hove d'aankomste der Gezanten bekent te maken, zo lieten de Gezanten in een lustige en schoone Pagode een scheid-maal aanrechten, om daar op *Pinxentou* en andere Oversten te noodigen. Dit geschiede alleen te dien einde, om aldaar gelijkerhant met elkandre t'overleggen, waar men ten Hove op te letten had, gelijk zy 't zelve alreê den Tolken van langer-hant hadden ingescherpt, en wel duidelijk belast wat zy voor al te zeggen en te verzwijgen hadden, om niet tegenstrijdelijk, maar alle eenstemmelijk en uit eenen monde te spreken; als ook datze, wanneer men van iets quam te handelen, de zaak met ordre en fondament konden voordragen en beantwoorden, zonder dat men den Gezanten t'elkens behoefde af te vragen, of zy regelrecht uit Hollant waren afgezonden; wie den zend-brief, die aan den Keizer hield, onderteekent had; wat voor een hoogen tijtel de Gouverneur Generaal van Neêrlands Indiën voerde; hoe de Hollanders aan die plaats gekomen waren; wat een Republijk (in welk woort uit te leggen, zich naderhand geen kleene zwarigheit openbaarde, dewijl de Sineezen geen andere dan een Monarchale of eenhoofdige regeering bekent is) te zeggen was, en diergelijke omstandigheden meer; belastende hen voorts wel uitdrukkelijk, datze stil te zwijgen hadden, by aldien niet naukeurigh daar na gevraagt wiert, om de hoofden der Tartaren met zoo veele vertellingen, die zy in 't eerst niet wel begrijpen zouden, te verwerren.

Beraatslagen hoe zy zich ten Hove zullen dragen.

Als hem nu deze en diergelijke bericht-punten van de Gezanten voorgedragen, ook de middelen, om de Grooten op onze zijde te krijgen, en den weg van den vryen handel door 't ganssche land en 't Rijk te banen, aangewezen en ingescherpt waren, vertrok hy laat in de nacht te lande na de Keizerlijke hooftstadt *Peking*. De Gezanten, met ons ganssche gevolg en omslag, volgden hem te water na, en quamen den elfden der zelfste maant langs een arm, die uit de revier *Chaoleang* haren oorsprong

De Mandarijn van den ouden Kantonschen Onder-koning trekt voor af na Peking.

Komen te Joes Woe.

neemt, aan JOESWOE of *Jungcing*, d'achtſte kleene ſtad van de Keizerlijke hooftſtad *Peking*, die op de linker- of Weſt-zijde van de gemelde Revier, en hondert en tachtigh *ly* van *Tiencin* gelegen is.

Dit ſtedeken, dat vry ſterk in zijne muuren, van een half uur gaans in hare omtrek groot, beſloten leid, is met zeer neering-rijke en wel-bebouwde Voorſteden verciert, die zich ter weder-zijde van 't water zeer verre uitſtrekken. Men zag hier ook langs den oever zo veel groote en kleene vaartuigen leggen, dat'er byna geen end aan te zien was, en men nauliks, van wegen d'overgroote meenighte der ſcheepen, het water of den oever bekennen kon. Alle de ſcheepen, die voorby dit ſtedeken varen, en na bovenen of beneden willen, moeten hier tol betalen, 't welk deze plaats zonderling neering-rijk maakt. Te dien einde is hier een Tolhuis, daar op van 's Keizers wegen eenige Tol-meeſters geſtelt zijn, om den tol van de voorbygaande ſcheepen en waeren t'ontfangen.

Van binnen was dit *Joeswoe* zeer net en dicht betimmert, en met meenigh voortreffelijk gebouw, daar aan de rijkdom en het welvaren der Inwoonders niet duiſterlijk te beſpeuren was, verciert. Verſcheidene uitſteekende Pagoden, die, na gelegentheit der plaatze, vry bou-kunſtigh en net waren opgehaalt, vercierden en verheerlijkten ook niet weinig deze plaats.

Wy hebben by ieder landſchap van de vijftien (zo wel by de tien, die wy niet door-trokken, en in 't begin voor onze Reis-beſchrijving in 't kort beſchreven ſtaan, als ook by ieder van de vijf landſchappen, die wy op onze reize aandeden) geſtelt, wat elk jaarliks tot ſchatting aan den Keizer moet opbrengen, zonder d'opkomſten van de Tol-huizen, daar op van alle de waren en ſcheepen de tol betaalt wort, daar onder gereekent te hebben. Deze Tolhuizen vind men door alle de landſchappen des ganſchen Sineeſchen Rijks in groote meenigte; maar voornamelijk ter plaatze, daar eenige ſchipvaart en doortocht van ſcheepen is. Wat nu ieder Tol-huis jaarliks aan den Keizer opbrengt (dat buiten twijffel een groote zom penningen is) heb ik, hoe naerſtigh ik daar na vernam, niet kunnen te weten krijgen; dewijl daar af in het meergemelte Reekenboek, daar in het getal des volks, en wat ieder landſchap jaarliks aan den Keizer op te brengen heeft, opgeteekent

kent staat, geen gewach gemaakt wort; gemerkt de Keizer zelf deze tollen aan zich houd, en daar op Ontfangers en Tol-meesters na zijn welgevallen stelt, die hem alleen, of zijnen Rijks-raden daar af reekening doen, zonder dat zulks aan iemant bekent gemaakt wort.

De stadhouder ontfangt de Gezanten.

De Gezanten wierden alhier van den Opper-bevelhebber der stadt met zonderlinge hertelijkheit begroet, en in zijn eigen Logiment (op de zelve wijze als te *Nanking*) treffelijk en met zonderlinge genegentheit onthaalt. En om hem die eere niet te laten, dat hy de Gezanten in beleeftheit zou te boven gaan, zonden zy hem daar-en-tegen eenige geschenken toe, die hy, dewijl zy noch voor den Keizer niet geweest waren, met groote beleeftheit afloeg, en niet wilde aannemen; maar eenige flesjes met roozenwater, wierden hem op zijn verzoek naderhant toegezonden, die hy met zonderlinge tekenen van dankbaarheit aanvaerde.

Varen voorby Foeheen. 12. July.

Des anderen daags, den twaalfden, voeren wy voorby FOEHEEN, dat van anderen ook *Que* genoemt, en voor de zes en twintigste kleene stad der hooftstad *Peking* gereekent wort. Dit stedeken, dat aan de linker-zijde van de gemelde revier, niet dicht aan den oever, maar een weinigh landwaarts in gelegen is, leid ontrent tzestigh *ly* van *Joeswoe*, in een zeer vermakelijke en aangename landstreek. Dit *Foeheen* munt in grootte niet zeer uit; maar is evenwel vry dicht betimmert, en met redelijke groote Gebouwen, na stads gelegentheit, verciert. Het is met vry hooge muuren (als haar bovenstaande afbeeltzel, na 't leven afgeteekent, duidelijk vertoont) omcingelt, die met Wacht-toorens en andere weêrbare Oorlogs-werken, zodanigh versterkt zijn, dat de stad hier af haren roem by d'Inwoonders draagt, en meenigh groote stad in sterkte te boven gaat.

Aan d'Oost-zijde der stad, buiten de muur, vertoont zich ook een zeer cierlijke en schoone Pagode, die met eenen Tooren van negen transsen hoog, die zonderling bou-kunstigh gesticht was, zeer cierlijk pronkte. Men zag hier ook verscheidene Triumf-poorten staan, die hare kruinen zeer prachtig om hoogh staken, en met alle vonden van cierlijkheden uit-gestreeken waren.

Komen te Sanstianwey. 16. July.

Den zestienden der zelfste maant quamen wy te SANSIANWEY, of *Sanho*, dat vijftig *ly* van het boven-

gemelde *Focheen*, en vier mijlen van de Keizerlijke hooftſtad *Peking* gelegen is. Deze ſtad, die de twaalfde kleene ſtad van de hooftſtad *Peking*, en op de linker- of Ooſt-zijde van de bovengemelde Revier geſticht is, valt boven maten volk-rijk, en wort met een ſterk en vaſt Kaſteel, tot beſcherming der ſtad, bewaart. In 't midden der ſtad ſtaat een zonderling cierlijke Triumf-poort te pronken, die van grauwen ſteen, na de Gotſche boukunſt, zo over-kunſtigh en heerlijk geſticht, en met allerlei prachtige vonden van overdaat doorgaans uitgeſtreeken is, dat de zelve met recht, en zonder opſpraak, onder de voornaamſte Praal-boogen van geheel *Sina* mach gereekent worden. En in dezer wijze, namelijk met het oprechten van dus cierlijk-toegeſtelde Praal-bogen, hebben de Sineeſche Vorſten en Overheden der ſteden, d'onderzaten, en alle de geenen die den lande in den oorlog, met het plengen hunnes bloets, verplicht, of op eenige andere wijze den Vaderlande dienſten bewezen hadden, tot een ſpiegel en roem der nakomelingen, verheerlijkt, en hunnen naam daar door op de vleugelen der fame doen zweven. Na de Zuid-zijde der ſtad zag men ook een breede ſteene

Triumf-poort.

Brug leggen, die op vijf boogen te ruſten komt, de lengte van twee en veertigh treeden heeft, en langs heen ter weder-zijde zeer net met huizen betimmert is.

Deze ſtad *Sanſianwey*, en het volgende *Tongſiou*, grenzen op vier mijlen na aan *Peking*, en kan men langs deze Revier niet nader te water aan *Peking* komen, dan tot deze twee ſteden; 't en zy men eenige mijlen deze Revier Noortwaarts opvaart, alwaar de zelve met een arm na *Peking* vloeit. Weshalven worden gemeenlijk de goederen, die na *Peking* gaan, hier te *Sanſianwey*, of een weinigh hoger te *Tongſiou* geloſt, en over land op ezels en karren, die altijt daar in grooten overvloet gereed ſtaan en te bekomen zijn, na *Peking* gevoert.

Uit wat reden nu de Sineezen, van deze plaatzen recht op *Peking* aan, geen gracht gegraven hebben, om te ſcheep dicht aan de ſtad te kunnen komen, (dat met kleene moeite kon verricht worden) ſchijnt, mijns oordeels, nergens anders by toe te komen, dan dat, met dit overvoeren der waren te lande, een ongelooflijk getal van geringe luiden de koſt verdienen, en vrou en kinderen daar meê onderhouden; hoewel deze voer-luiden voor zo een gering

loon

loon de waeren overvoeren, dat wy ons voorstaan lieten, datze nauliks het droog broot daar by hebben konden.

Pinxentou komt by de Gezanten.

In dit *Sanshanwey* quam de Mandarijn *Pinxentou*, dien de Gezanten voor uit hadden gezonden, van *Peking* te rug. Daags daar na quamen 'er ook vier en twintigh Paerden, en een deel wagens en karren, die de Rijks-raden, om 's Keizers geschenken, en 't reistuigh der Gezanten daar op na *Peking* over land te voeren, ons toegezonden hadden. Na dat al het reis-tuig op de wagens gepakt en alles gereed was, sloegen de Gezanten, met een groot gevolg van volk, in volgende orde te lande langs den heir-baan na *Peking* op weg.

De Gezanten trekken in goede orde na Peking.

Twee Trompetters reden voor uit, daar na volgde een Standert-drager met een Prince vaantje. Hier achter quamen de Gezanten, verzelschapt, na de statelijkheit der zake, met eenige Tartarische Heeren, voet voor voet te paert rijden. De Kapiteinen en Zoldaten, die de Gezanten tot dus verre gelei hadden gedaan, en in de vijftigh sterk waren, als ook de karren, die de geschenken en al den omslag der Gezanten voerden, quamen, met eenige uit ons gevolg, en de gemelde Mandarijns, achter aan in goede orde; en wierden van eenen andren Standert-draget, die den ganschen drom en sleep besloot, gevolgt. Deze landt-weg, die zich na *Peking* strekte, was zo vol Karren, Kruiwagens, Paerden, Muilen, Ezels, Koeien, Ossen en menschen, als of 'er een heir-leger op de been was; doch alles liep ongeschikt en zonder eenige orde door malkandre. Daar en boven was de weg doorgaans zo diep beslijkt, oneffen, vuil en slordig, dat de karren met het reis-tuig en de Voer-luiden, als ook de Paerden, en de geenen die daar op zaten, zodanigh toegestelt waren, als ofze uit en door de slijk en modder gehaalt waren.

Trekken voorby Tongsion.

Des volgenden daags, den zeventienden, trokken wy voorby de stad

TONGSIOU, die van anderen ook *Tung* genoemt, en voor de elfde kleene stad van de Keizerlijke hoofstad *Peking* gereekent wort. Zy leid in een zeer laeg en gebrooken land, op de rechter-zijde van de heir-baan, die na *Peking* loopt, en op de linker-zijde van de bovengemelde Revier. Dit *Tongsiou*, dat vry groot is, en rontom in sterke vestingen en wallen (gelijk uit deze bovenstaande prent te zien is) besloten leid, wort in 't midden met een muur doorsneeden; maar

het heeft geen ſtraten, doch verſcheide treffelijke gebouwen en ſchoone Pagoden. In het reizen langs dezen heirbaan, zag men ter weder-zijde veele fraie en neering-rijke Dorpen leggen; en dicht aan den weg op de linker-zijde vertoonde zich ook een Pagode, alwaar wy met de Gezanten het middagmaal deden. Wy maakten het hier niet lang, maar trokken in de zelfſte orde weder voort, en zagen ter weder-zijde van den weg een luſtigh veld leggen, dat van de meenighte der menſchen krielde en leefde.

Komen te Peking. Van hier trokken wy, noch al in de zelfſte orde, weêr voort, en quamen een uur na den middag in de Voor-ſtad van de overtreffelijke en Keizerlijke hooftſtad PEKING, die voor d'eerſte hooftſtad van dit landſchap *Peking* gereekent wort, en vijf en dertigh *ly* van *Tongſou*, en zes duizent een hondert en vijf en twintigh *ly* van *Kanton* gelegen is.

De Gezanten worden bewellekomt van verſcheidene Grooten. Wy reden door twee hooge en uitſteekende Poorten in ſtad, en traden voor een zeer ſchoone Pagode af, daar in de Gezanten, om zich uit te ruſten en hun reis-tuig in te wachten, geleid wierden. De Gezanten waren hier zo dra niet ingekomen, of zy wierden van 's Keizers *Kapado*, die een Valk op de hand droeg, en van de Agenten der Kantonſche Onder-koningen, die in deze ſtad hun verblijf hadden, als ook van zommige andere Hovelingen, met groote plichtplegingen hertelijk bewellekomt en begroet. En als de Gezanten zich aldaar met ſpijs en drank, verſcheidene fruiten, en, tot verkoeling, met ys-water een weinigh ververſcht hadden, en al het reis-tuig door den gemelden *Kapado* bezocht was, en de karren en wagens getelt waren, wierdenze van daar in zeker ander Logiment, dat de Keizer daar toe verordent had, met groote pracht en ſtatelijkheit gebracht. Dit Logiment, dat in de tweede ſtad niet verre van het Keizerlijke Paleis ſtont, was met een ſteene muur redelijk hoog opgehaalt, en met drie hooge en brede Poorten, tuſſchen ieder der zelve een groot plein lag, verciert.

De Gezanten deden 's Keizers geſchenken en al hun reis-tuig terſtont ordentelijk binnen brengen, en die ontpakken, en bevonden dat alles wel, en het minſte daar af niet was weg geraakt nochte beſchadight. Zy dankten voorts den Almogenden Schepper voor behouden reize, en riepen Hem aan dat hy zijne voordere zegen tot zo groot en heerlijk een werk, daar de Compagnie zo lang na getracht, en zoo groote onkoſten om gedaan had, wilde verleenen. Tegen den avond quamen twee Tartariſche Hooft-mannen met twaalf Zoldaten, uit laſt van den Keizer, om de Poorten van hun Logiment te bewaren, en zorge te dragen, dat d'orde van zijn Keizerlijke Majeſteit nagekomen wiert, en de Gezanten in alle manieren wel mochten bejegent worden; zulks het ſcheen, dat een ieder over de komſte der Gezanten zich verheugt toonde.

De Gezanten worden van verſcheidene Grooten bezocht. Des anderen daags, vroeg in den morgenſtont, verſcheen de Mandarijn *Pinxentou*, met twee andere Bevelhebberen, die meê van *Kanton* derwaarts gekomen waren, als ook met twee Agenten van de Kantonſche Onder-koningen, die hier hun verblijf hadden. Na een kleene wijle quamen eenige Rijks-raden, en te gelijk hun eerſte Secretaris *Thouglouja*, die een gebooren Sinees, maar niettemin een zeer beſcheiden perzoon was, by zich hebbende twee andere Tartariſche Mandarijns, genaamt *Quanlouja* en *Hoolouja*, verſchijnen; waar van de laaſte, *Hoolouja*, de Secretaris van de gemelde Rijks-raden was, zonder dat hy zich evenwel op de Sineeſche tale verſtont. Alſſe, na het afleggen van geluk-wenſchingh en de groetenis, den Gezanten hadden aangedient, dat zy daar gekomen waren, om hen uit den naam en van wegen zijn Keizerlijke Majeſteit en de hooge Rijks-raden te bewellekomen, als ook te vernemen na hunner gezontheit, en naar 't getal der perzonen van hun gevolg; naar de meenighte en hoedanigheit van hunne meê-gebrachte geſchenken, en endelijk naar de perzonen en plaatzen, van wien en van waar de zelve eigentlijk waren gezonden, hebben de gemelde afgezondene Mandarijns, als hen door

Tellen de perzonen van 't gezandtſchap.

de

PEKING.

de Gezanten daar op behoorlijk bericht gedaan was, de perzonen tot het gezandſchap behoorende (zijnde vier en twintigh man ſterk, volgens de lijſte daar van uit *Kanton* bekomen) gemonſtert, en eenen voor eenen by naam en toenaam opgeroepen; maar al d'andere Dienaren, die in de lijſte niet begreepen ſtonden, lietenze buiten gaan.

Vragen naukeurig na de geſchenken.

Daar na namen zy de geſchenken, volgens een ander lijſte, al te vooren uit *Kanton* bekomen, weder op, bezichtighden de zelve en teldenze na, en vroegen wel ſcherpelijk en naukeurigh, waar elk van daan quam; op wat wijze het gemaakt wiert; waar toe het bequaam was, en in wat geweſt des werelts de landen, die deze dingen uitleverden, als ook hoe veel maanden reizens de zelve zo van Holland als van *Peking*, gelegen waren.

Vragen de Gezanten, of de Hollanders op Zee voortgeteelt waren.

En na dat zy door de Gezanten in alles tot genoegen onderricht waren, en de geſchenken ten hoogſten geprezen hadden; met verhaal dat de geſchenken, door de *Liqueſen* voorleden jaar daar aangebracht, t'eenemaal bedorven en beſchadight waren, en dien volgens by zijne Keizerlijke Majeſteit, zonder bezichtight te worden, te rug gezonden waren, vraagden zy wijders of de Hollanders op de Zee voortgeteelt en woonachtigh waren; en in gevalle zy land hadden, hoe het zelve genaamt, en waar het gelegen was; van wien, en ten welken einde zy nu gezonden waren; hoe hunne Koning genaamt was, en wat ouderdom hy had. De Gezanten beantwoorden volkomentlijk al hunne vragen; maar zy gelieten zich ten hoogſte verwondert te zijn, dat men hen vroeg, ofze op de Zee woonden, en gaven den Mandarijns in bedenken, of het wel mogelik ware, dat men zich, zonder eigen land te bezitten, geduurigh op de Zee zou kunnen houden en erneeren; met byvoeging, dat de geenen, die zulks van hen uitſtrooiden, te zijner tijdt leugenachtigh zouden bevonden worden. Verklaarden voorts, dat zy land hadden, dat in 't gemeen *Holland* genoemt wiert, en van hen over honderden van jaren bezeren was, zonder dat oit van iemant gerooft te hebben. Als d'opgemelte afgezondene Mandarijns den Gezanten weêr vroegen, aan wat oort des werelts hun land, en hoe verre het zelve te lande van *Peking* gelegen was; of men te lande wel derwaarts zou kunnen reizen, en wat landſchappen men in dien gevalle zou moeten door-trekken, bequamen zy van hen behoorlijk antwoort, 't geen ter zake diende. Dan dewijl zy hier meê t'eenemaal niet voldaan waren; gemerkt zy niet geloven konden dat de Hollanders vaſt land hadden, maar alleen op Zee zworven, of ten minſte op eenige Eilanden woonden, en tot meerder bewijs van onze landen een nette afteekening begeerden, brachten de Gezanten een Werelt-kaert te voorſchijn, en toonden hen alle gelegentheden van Hollandt en van d'andere aanpalende landen, als ook van de plaatzen, daar op de Hollanders hunnen handel dreven. d'Afgezondene Mandarijns; om zulks alles aan den Keizer volkomentlijk te kunnen toonen, ſchreeven de namen van deze landen elk op een briefje, en plakten alle de briefjes, ieder aan zijn behoorlijke plaats, op de Werelt-kaert, dien zy zoo na zich namen; om aan den Keizer te toonen.

Ook vroegenze na de regeering van Holland; en de macht der geenen die hen uit-gezonden hadden; daar op de Gezanten tot antwoordt gaven, dat Holland noit door eenen eenigh Opper-hooft beſtiert was geweeſt; maar door een zeker getal perzonen, die de voornaamſte van den lande waren. Zy noemden ook de namen der Collegien, door de welke Hollandt beſtiert wiert, en zeiden dat buiten deze hooge Collegien áldaar noch een ander Collegie was, die van het hoogſte Collegie, en van den Prince van hun lande haar macht en gezach bekomen had; om d'Indiaanſche zaken te beſtieren, en dat zy Gezanten, op deſſelven laſt, by aanſchrijven van den Gouverneur Generaal van Batavia gegeven, expreſſelijk afgezonden waren, om den Keizer van Tartarye over de zeege, in *Sina* bevochten, te begroeten, en hem een lang leven en geluk te wenſchen.

Maar

Maar dewijl de Gecommitteerden deze form van land-beſtier niet vatten nochte begrijpen konden, (gemerkt de Tarters en Sineezen geen andre regeering kennen, dan daar een eenig Opperhooft de heerſchappy voert) en ook niet wiſten wat eigentlijk de naam Prins te zeggen was, hadden de Gezanten zonderlinge en groote moeite, om hen in een recht gevoelen van onzen Staat te brengen, waar in de jonkheit van den Prins van Oranje den Gezanten wonder wel te ſtade quam; invoegen zy de zaak zodanigh opnamen, als of deze bezending aan den Keizer geſchiede uit den naam en van wegen den Prins en den Staat van Holland, met dien verſtande nochtans, dat, ten opzicht van de jonkheit van den Prins, alle deſſelfs goederen, als ook het ganſche land, door den Raadt en door zijne Moeder beſtiert wiert. Zy vroegen wijders, of 't gouvernement van dezes Princen Vader op eenen ander overgedragen was, dan of een ander het zelve tot zijne mondige jaren in bewaring had. *Hoe zou* (antwoorden de Gezanten) *het geen een Prins toe-komt, aan eenen ander kunnen overgedragen worden, daar hy zelfs noch een moeder heeft; en ſchoon zijn moeder al overleden ware, zoo bleven echter zijn erffelijke goederen tot zijne mondige jaren bewaart, om de welke wel te beſtieren, eenige Heeren van aanzien zijn moeder zijn bygevoegt.*

De Gecommitteerden vragen de Gezanten, of zy ook met hunnen Prins bemaaghſchapt zijn.

De Gecommitteerden vroegen de Gezanten noch, of zy ook met hunnen Prins bemaaghſchapt waren; *Want geene vreemde Gezanten*, zeidenze, *mogen hun hooft voor 's Keizers Throon buigen, die met den geenen, die hen gezonden heeft, van een zelven bloede niet zijn; gelijk de Gezanten van Corea en van de Liqueſe Eilanden, die voorleden jaar hier quamen, de Broeder en Zwager van de Koningen dier plaatzen waren, zonder het welk zy geen gehoor van den Keizer zouden bekomen hebben.* Hier op gaven de Gezanten tot antwoort, datze in geenerhande wijze met hunnen Prins bemaaghſchapt waren: want behalven dat de Regeerders van hun land van deze gewoonte niet geweeten hadden, zo mochten ook zodanige perzonen zo verre van de hand niet gezonden worden; maar men gebruikte tot zodanige zaken d' aanzienlijkſte loontrekkende Officieren. De Gecommitteerden oordeelden, dat daar door 's Keizers achtbaarheit en Majeſteit verkleent zou worden; en vraagden wijders, *Wat ampt bekleedt gy-lieden aan't Hof van uwen Prins? Hoe luid uwe tijtel in de Hollandſche tale? Hoe veele menſchen ſtaan onder uw gebied, en waar in beſtaat dit alles?* De Gezanten gaven hen hier op tot antwoort, 't geen zy voor dezen aan d' Onderkoningen van *Kanton* op de zelve vragen gegeven hadden.

Verſcheidene andere vragen.

Voorts vroegenze, of al de geſchenken, die dus gepakt waren, regelrecht uit Hollandt gekomen waren? Waar op de Gezanten tot antwoort gaven, dat zommige goederen van Hollandt quamen, als de Lakenen, Barn-ſteen, Bloet-kraal, Spiegels, Verre-kijkers, allerhande geweer, 't Harnas en Zadel; maar dat het overige by den Gouverneur Generaal tot Batavie, uit laſt van de hooge Indiſche Regeering in Holland, daar by gevoegt was. Hier uit ontſtont een andere vraag, te weten, wat voor een plaats Batavie, en wat voor een perzoon de Gouverneur was? De Gezanten antwoorden hier op, dat de Gouverneur Generaal, ten aanzien van zijn gebied, met de Kantonſche Onder-koningen kon verleeken worden; dan dewijl de Hollanders geenen Koningh onder-worpen waren, en hun land geen Koninkrijk was, hy derhalven den tijtel van Onder-koning niet voeren konde; maar alleen met den naam van Gouverneur Generaal moeſte genoemt worden, als die het gebied over andere plaatzen en landvoogdyen had. En wat de plaats van Batavie aanging, dat was (zeidenze) een plaats, die, om hare goede gelegentheit, tot een algemeene vergaderplaats van alle de ſcheepen, die uit Holland en andere plaatzen quamen, en tot een hooftſtadt van Neêrlandts Indiën geſtelt was. Hier op zijn de gemelde Gecommitteerden, alsze al deze dingen door hunne Klerken hadden laten opteekenen, na het neemen van een

De Gecommitteerden ſcheiden vel vernoegt weg.

een vriendelijk afscheid, wel vernoegt wegh-gegaan, en kregen ieder van de Gezanten een geschenk van vijftigh teil Zilvers.

Komen weder by de Gezanten.

Doch het leed niet lang aan, of de zelve Gecommitteerden, d'een voor en d'ander na, quamen weder, om noch eenige andere bezonderheden den Gezanten af te vragen. d'Eerste quam uit last van zijne keizerlijke Majesteit en desselfs Rijks-raden, om de [a] geloofenis-Brieven aan zijne Majesteit te brengen, de welke met zonderlinge statelijkheit en behoorlijke eerbiedenis in een zilvere fruit-benne gelegt, en, overdekt met drie roode schar-lakens, weggedragen wiert. Een ander quam, om het geweer te bezien; en vroeg of het vergultzel aan de Roers, en 't Harnas, als ook of het gevest der Slag-zwaerden, en de knoop van de Stijg-beugels, en 't Borduurzel, &c. fijn gout of zilver was; mitsgaders hoe het gemaakt was? De derde vroeg, wat slagh van wapenen de Hollanders in den oorlog gebruikten, en tegen wien zy tegenwoordigh den oorlogh voerden; hy vroeg ook in 't byzonder, ofze ook met de Portugeezen en die van *Makao* oorlog of vreede hadden, en wiens land nader aan *Sina* grensde?

[a] *Credentialen.*

Stellen verscheide vragen in.

Komen ten zesten en zevenden male weder.

En na dat de Gezanten hen op alles bondigh geantwoort en voldaan hadden, gingen zy weder weg; doch quamen voor de zeste en zevende reize wederom, en vroegen, onder andere byzonderheden, na de qualiteiten der Gezanten, te weten, of 'er geen hooger qualiteiten in Hollandt waren, en hoe veele trappen men zou moeten opklimmen en wederom afdalen, om tot zodanigh een qualiteit te komen, als de Gezanten hadden. De Gezanten gaven hen hier op tot antwoort, dat men tien trappen had op te klimmen, en weder op vier neêr te dalen, eer men zodanigh een qualiteit bekleeden kon. Endelijk vertrokkenze weder, en ontschuldigden zich ten hoogsten, datze de Gezanten zo dikwils gemoeit hadden, met bybrengen, datze zulks uit last van den Keizer deden, gemerkt de Keizer, die op alles zeer naukeurigh lette, belast had, noch dien zelven dag een schriftelijk vertoog daar van aan hem over te leveren.

Vertrekken weder.

Als den Rijks-verzorger het bericht der gemelde Gecommitteerden ter ooren quam, zond hy daags daar aan twee uit hen, *Quaalouja* en *Koolouja*, aan de Gezanten, met uitdrukkelijke last, dat de Gezanten zich, neffens de geschenken, aanstonts ter vergadering der Rijks-raden te vervoegen hadden; maar dewijl het ongemeen hart regende, gingen deze Gecommitteerden, op 't ernstelijk verzoek der Gezanten, die vreesden dat de geschenken mochten in den regen nat en afzienlijk worden, tot twee reizen, nu d'een en dan d'ander, door dien schrikkelijken slaghregen, ter gemelte Vergadering; met verzoek, of 't niet mogelik ware dat deze zaak tot bequamer gelegentheit en droog weder mochte uitgestelt worden; doch alles was vergeefs, wat moeite de zelve ook aanwendden. Hier op reden evenwel beide de Heeren Gezanten, zonder de geschenken met zich te nemen, derwaarts; maar wierden niet in gelaten, voor al eer zy de geschenken (die de Keizer, naar men voorgaf, noch ten zelvigen dage wilde bezichtigen) met zich hadden gebracht; als wanneer zy zonder eenigh vertoeven binnen traden, en belast wierden om te gaan zitten, zonder de minste eerbiedigheit aan deze zo aanzienlijke Vergadering te mogen bewijzen. De Rijks-verzorger zad in deze Vergadering aan 't hooger end, op een breede en verheven zit-bank, met de beenen onder 't lijf geslagen, op de zelve wijze, gelijk d'oude Onder-koning te *Kanton* op pag. 46. staat uitgebeelt. Neffens hem zaten aan de rechter-zijde twee Tartarische Heeren, en aan de linker-zijde zeker Jesuit, die over de zes en veertigh jaren, en al onder de regeering der Sineesche Keizeren, aan 't Pekingsche Hof in eer en aanzien was geweest, en zich liet noemen Adam Schaliger. Hy was, zo hy zelfs verhaalde, geboortigh uit Keulen, een stok oud man met een langen baert, en op de Tartarische wijze geschooren en gekleedt. Alle deze Heeren, die zich hier ter Vergadering bevonden, zaten zonder eenige cier-

De Gezanten worden ter Rijks-vergadering ontboden met de geschenken.

lijkheit, orde en ſtatelijkheit by malkandre. De banken waren zeer ſlecht met een oud wit linnen kleet overdekt; zijn Hoogheit zelfs zat bloots-been, met een kennippe linne rokje aan 't lijf.

Adam Schaliger, een Hoogduitſcher, begroet de Gezanten.

Toen de gemelde Rijks-verzorger de Gezanten met weinigh woorden bewellekoomt, en, gelijk gezegt is, belaſt had te gaan zitten, bewellekoomde ook de gedachte Jeſuit zeer ſtatelijk en beleefdelijk de Gezanten, en dat in de Hoogduitſche tale, die hy noch volkomentlijk konde ſpreeken. Hy vroeg de Gezanten, onder anderen, na verſcheidene Rooms-gezinde perzonen, die tot Amſterdam woonden; een teeken dat hy wel eertijts daar moſte verkeert hebben.

De geſchenken worden binnen gebracht.

Midlerwijle waren de Kantonſche Mandarijns, en zelfs *Pinxentou*, die zig op de reize zo groot hadden aangeſtelt, bezig met de kaſſen en kiſten, daar in de geſchenken lagen, aan te voeren, en arbeiden als Waeg-dragers, dat hen het zweet tappelings by 't hooft neêr liep; daar over wy niet weinigh verwondert ſtonden.

De Rijks-verzorger vraagt naerſtigh na de geſchenken.

De Rijks-verzorger langde de geſchenken zelfs uit de kiſten, en vraagde t'elkens waar het van daan quam; op wat wijze het gemaakt; waar toe het bequaam, en waar het gekocht was; als ook hoe veel dagen reizens die plaats van Holland en *Peking* gelegen was. De gemelde Jeſuit was zijne Taalman of Tolk, en beveſtighde d'antwoorden der Gezanten, op de vragen van den Rijks-verzorger, met zijn getuigenis. Zo dikwils als de Rijks-verzorger iet raars uit de kiſten liet voortbrengen, gaf de Jeſuit t'elkens een diepe zucht uit zijn herte. De Rijks-verzorger vroeg onder anderen ook na de waardye van de Alkatyven, en krijgende daar op tot antvvoort, dat de zelve tvvee hondert realen vvaerdigh vvaren, zeide hy, datze heel ſchoon en groot vvaren, en derhalven neffens het Gevveer, den Zadel, en Barn-ſteen, en de Bloet-kralen, zonderling aangenaam by zijne keizerlijke Majeſteit zouden zijn. Alle d'antvvoorden, die de Gezanten op de vragen van den Rijks-verzorger gaven, vvierden van de tvvee gemelde Sekretariſſen of Mandarijns, die 's daags te vooren en den zelven dag aan de Gezanten gezonden vvierden, van vvoort tot vvoort in geſchrift geſtelt en opgeteekent.

Pater Adam moſt in geſchrift aan den Keizer overleveren, of de Hollanders ook land hebben.

Midlerwijl quam in de Vergadering orde van zijn keizerlijke Majeſteit, dat Pater Adam in geſchrift te ſtellen had, en het zelve aan zijne keizerlijke Majeſteit noch den zelven avont te behandigen; te weten, of de Hollanders land of geen land hadden; als ook waar, en hoe verre 't zelve van 't zijne gelegen was. Daar en boven hoe de Hollandſche Prins genoemt was, en wat form van land-beſtier de Hollanders hadden. Deze Pater, derhalven, vroeg, op het bevel van den Rijks-cancelier, aan de Gezanten, of de Prins van Oranje noch in zijnen ouden en vooriger ſtaat was, en of haar Hoog-Mog: de beſtiering der vereenighde Neêrlanden noch in handen hadden? daar de Gezanten ront uit en zonder eenige bewimpelingen op antwoorden; en hield zich ook de Rijks-cancelier daar meê vernoecht. Als Pater Adam zijn vertoog ook wijdloopigh in geſchrift had ingeſtelt, gaf hy dat aan zijn Hoogheit over, om by hem overlezen te worden. Dit vertoog hield onder anderen in, *Dat het land voor dezen den Spanjert had toegekomen, of noch met recht toequam, en zo voorts.* Doch zijne Hoogheit liet Pater Adam het zelve tot twee maal toe verſchrijven, en uit-doen 't geen hy daar in niet begeerde te hebben, of dat hem dochte onnoodigh of aanſtootelijk te zijn; zeggende, 'tis genoech dat gy weet dat deze luiden eigen land hebben, 't welk niet verre van uw land gelegen is, en hoe dat het zelve geregeert wort, als ook dat gy hun ſpraak kent. Als nu Pater Adam het zelve voor de derde maal zou verſchrijven, ontſchuldighde hy zich op zijnen hoogen ouderdom en zwakheit van gezicht, zulks hy het door eenen van zijne Dienaars liet verſchrijven; 't welk vanden Rijks-cancellier voor goed gekent, en, met zijn eigen hand onderteekent, terſtont beneffens eenige kleinigheden aan zijne keizerlijke Majeſteit gezonden wiert.

En gemerkt het wat lang aanliep,

eer

Gulzigheit van den Rijx-raadt.

eer de klerken gedaan kregen, liet zijn Hoogheit wat Speks voor hem brengen, daar af hy zo smakelijk en hongerigh begon t'eten, dat hem het bloet en vet (want het was maar half gaar) by de mont en handen neêr liep, daar in hem al d'andere Tartarische Heeren, die by hem zaten, zodanigh navolgden, datze beter gulzige en plompe boeren geleken, dan Rijks-raden van *Sina*. Nauliks was deze ontbijt gedaan en opgenomen, of zijn Hoogheit liet den zoone van den ouden Kantonschen Onder-koning, *Kokkong* genoemt, die alhier zijn verblijf had, door zijnen vaders Agent belasten, dat hy ter yl een Schaap, een Verken, &c. te slachten en toe te maken had, om daar meê met de Gezanten noch een satzoenlijke maaltijt te mogen doen, gelijk ook geschiede. En zaten zijn Hoogheit en de gemelde Tartarische Heeren daar al weder even gulzigh en smeerigh achter; maar ziende dat de Gezanten, als ook Pater Adam, niet veel lust hadden, om van deze rauwe kost t'eeten, liet hy die af neemen, en daar voor eenige fruiten en banket weêr opzetten; ernstelijk verzoekende, dat het overschot van de kost door de Gezanten naar huis zou gedragen worden, daar toe zy zich al zo genegen en graag toonden, als om van de zelve t'eeten.

Verstaan uit Pater Adam d'aankomste der Moskovitsche Gezant.

De Gezanten verstonden ook van den opgemelten Pater Adam, dat aldaar over vier maanden een Gezant van der Moskou (verzelschapt met een gevolg van hondert man, daar onder eenige Mooren waren) aangekomen was, met verzoek van in 't Rijk van *Sina* alle jaars met d'Onderdanen te komen handelen; maar dat hy tot noch toe geen gehoor had konnen bekomen, ter oorzake de Keizer zomtijts buiten en zomtijts binnen de stad Hof hield. En na datze met Pater Adam over dezen Gezant eenige discoerzen gevoert hadden, scheidenze met den avond, na het neemen van een behoorlijk affscheid van den Rijks-verzorger, uit de Vergadering, en keerden weder in hunne Logiment. Deze Jesuit, die van vier mannen in een palakijn gedragen, en van verscheidene aanzienlijke luiden te paert gevolgt wiert, geleide de Gezanten, met zonderlinge beleeft- en statelijkheit, buiten de poort van 't Hof. Zy hadden onder weegen verscheidene discoerzen met den zelven, daar in hy zich, na den aart der Jesuiten, zeer minlijk en heel geestigh gedroegh en aanstelde.

Den volgenden dag verscheenen d'eerste Secretaris *Thouglouja*, met de twee andere Tartarische Mandarijns *Quslouja* en *Hoolouja*, uit den naam en van wegen zijne Hoogheit den Rijksverzorger, by de Gezanten, om de geschenken, die zy op 't voorstel der Gecommitteerden uit hunnen eigen naam aan den Keizer en desselfs Moeder en eerste Gemalin, ieder in 't byzonder hadden beroemt, op te schrijven. Daar na quamen zy terstont wederom, met last, dat de Secretaris der Gezanten voor zijne Hoogheit, ter vergadering van eenige Rijks-raden, met de geschenken te verschijnen had, om aldaar de nader herneming en verklaring van dien te doen; waar op de Secretaris Baron met hen ging. En na dat alles verricht was, quamen de gemelde Gecommitteerden weder in 't Logement, als ook de Mandarijn *Pinxentou* en de twee andere, die meê van *Kanton* gekomen waren, midtsgaders de Agenten der Kantonsche Onder-koningen, met beschеit, dat de geschenken aan zijn Majesteit, desselfs Moeder, en zijner Gemalinne overgelevert, en alle zeer aangenaam waren, en dat zijne Keizerlijke Majesteit belast had, te doen vernemen of van het wit Lijnwaat, daar in zijn Majesteit boven al een zonderling behagen had geschept, by de Gezanten niet nog vijstig stuks of daar ontrent te koop was, of anderzints gemist konde worden, dewijl zijne Keizerlijke Majesteit de Huisvrouwen van de Zonen der Kantonsche Onder-koningen daar meê beschenken wilde. Op dit verzoek brachten de Gezanten noch zes-en-dertig stukken daar van te voorschijn, daar meê de Tarters zich vernoecht hielden en vertrokken.

De Gecommitteerden en de Mandarijn Pinxentou verschijnen by de Gezanten;

en verzoeken vijstigh stuks Linnen.

De Gecommitteerden verschijnen weer by de Gezanten, om nadet opening van Hollant.

Naderhant verscheenen de gemelde Gecommitteerden verscheiden male by de Gezanten, om van de gelegentheit van Hollant eenige nader onder-

richtinge te mogen bekomen. Maar als de Gezanten hen met woorden niet konden voldoen, namenze op hun begeerte een schoon papier, trokken daar in op 't kompas streken na de vier hooft-winden des werelts, en tekenden daar op verscheidene Landen in 't ruigh en voor de vuist weg, om hen als met duim en vinger te kunnen aanwijzen, waar dat Hollant lagh: waar uit zy genoech scheenen te kunnen vatten, dat de Hollanders lant hadden, en niet op de Zee huis hielden en zworven.

Mogolsche Gezant is mee te Peking.

Op den derden van Ooghst-maant verstonden wy dat in deze Hooftstad *Peking* meê een Gezant van den grooten Mogol, verzelschapt met een aanzienlijk en statelijk gevolg, aangekomen was, om de twist en tweedracht, die tusschen deze twee Volken over een wijle ontstaan was, by te leggen; met verzoek daar-en-boven, dat hunne Papen, vry en zonder beletzel in *Sina* zouden mogen preken, 't welk hen voor een tijt lang op hooge straffe verbooden was.

Zijn geschenken voor den Keizer.

De geschenken, (want zonder geschenken verschijnt noit eenigh uitheemsche Gezant hier ten hoof,) die hy met zich bracht aan den Keizer, om zijn voornemen des te bequamer uit te werken, bestonden in drie hondert en zes-en-dertigh schoone Paerden; in twee levendige Vogel-struizen; in een Diamant, die de zwaarte van twee maas had, en endelijk in vijf-en-dertig pikol kostelijke Kolerijn-steen. Alle deze geschenken bevielen den Keizer wonder wel, en waren, niet min als d'onzen, ten hoof zeer aangenaam; zulks dit den Mogolschen Gezant een goede uitkomst van het werk deed beloven. Deze gemelde Kolerijn-steen heeft (naar men zeid) zoodanig een zonderlinge kracht van alle vergiftigheden te wederstaan en tegen te streven, by zich, dat hy, zo dra hy eenig vergift verneemt, of gewaar wort, terstont afschilfert en aan stukken springt. Op mijn weêrom-reis, van mijnen eersten tocht na Indiën, bracht ik uit *Sina* in Hollant een kopje, dat van den gemelden Kolerijn-steen gemaakt was, en by den wel-Edelen en Groot-achtbaren Heere, D. Roeter Ernst, Schepen en Raat der stede Amsterdam, in zijn kabinet van alle uit- en inheemsche rarigheden, noch tegenwoordig bewaart wort. 'k Zou den zonderlinlen vlijd, en groote naerstigheit van dezen Heer, dien hy in 't opspeuren en vergaderen van alle uitstekende buitenlandsche rarigheden besteet; veel te kort doen, indien ik desselfs kabinet, dat my in 't doorzien als opgetoogen hield, en tot stommens toe verwonderen deed, niet uitriep voor een kort-al-begrijp van alle uit- en inheemsche rarigheden, die oit iemant in Europe, Asia, Afrika en Amerika gevonden en bezicht heeft.

Kopje van Kollerijn-steen.

De Gezanten komen met Pinxentou en andere Mandarijns te woorde.

Op zekren anderen tijdt quamen de Gezanten met een andren Tartarischen Heer, (die, terwijl zich de Gezanten te *Kanton* bevonden, als expresse Commissaris van de Militie uit *Peking* te *Kanton* was gekoomen, en aldaar hen tot twee malen bezocht had,) midsgaders met den Mandarijn *Pinxentou*, en andere, die hen van *Kanton* tot in *Peking* geleid hadden, als ook met de Agenten van de Kantonsche Onder-koningen, te woorde. Deze vertoonden den Gezanten de geloof-Brieven, die zy Gezanten zo aan den Keizer als aan de Kantonsche Onder-koningen meê gebracht, en op hun aankomste zoo in *Kanton* als in *Peking* overgelevert hadden. En na dat zy de zelve geopent hadden, vraaghden zy wat July te zeggen was? daar op hen geantwoort wierd, dat het de naam was van de zevende maant, (na de Hollandsche reekening) of de leste maant in 't jaar na de Tartarische reekening. Zy vroegen daar en boven of de Hollandsche Regeering zestien-hondert en vijf en vijftigh jaren langh geduurt, en of de zelve van dien tijd af haar aanvang genomen had. De Gezanten antwoorden hen hier op, dat Hollant van dien tijdt af, zoo wel als nu, van een en 't zelve volk bewoont en beheert was geworden; maar dat evenwel met het voorschreven Jaar-getal niet anders wierd te kennen gegeven, dan dat over zoo veele jaren herwaarts Jesus Christus, hun Verlosser en Zalighmaker, in menschelijke gestalte ter werelt was

geko-

gekoomen, wiens geboorte-dagh de Hollanders in hunne ſchriften gedachtigh waren. Hier op gingen zy, zonder een woort te ſpreeken, met de gemelde Brieven weêr wegh.

De Keizer erkent de Gezanten in hoedanigheit van Gezanten.

Als de Keizer nu eenige onderrichting, aangaande de zaken der Hollanders, bekomen had, zond hy op den een-en-dertigſten van Zomermaant aan de Rijks-raden eenen Laſt-brief, waar in verklaart wiert, dat zijne Keizerlijke Majeſteit de Gezanten in hoedanigheit als Gezanten aannam, en toeliedt dat de zelve voor zijn aanſchijn zouden mogen gebracht worden, zoo dra zijn Keizerlijke Majeſteit in zijn Nieu hof op den Throon zou gezeten zijn. En na dat zijne Majeſteit de geloofbrieven der Gezanten andermaal door den Jeſuit Adam Schaliger had doen overzetten, en na den rechten zin van woordt tot woordt vertaalen, en door zijne Filoſophen overlezen, ſchepte hy daar in zoodanigh een genoegen, dat hy een tweeden Laſt-brief aan den Rijx-Opperſchrijver afzond, waar by hy belaſte, op het verzoek der Gezanten een dienſtig beſluit te nemen, en zijn Majeſteit daar af beſcheit te geven en te verwittigen. D'eerſte van deze Brieven, die van woort tot woort in 't Neêrduitſch vertaalt zijn, koomt op dezen zin uit:

(a) Rijx-Raden.

Eerſte Laſt-brief, waar by de Keizer belaſt dat de Gezanten zullen ten Hoof komen.

Grootachtbare (a) Lipeos. *De Hollandſche Gezanten zijn om den Keizer te begroeten, en hunne gehoorzaambeit aan hem te toonen, met hunne geſchenken alhier gekomen; 't welk men niet kan bevinden, dat zy by menſchen gedenken, ja over duizent en duizent jaren aan deze Kroon gedaan hebben. Dewijl het, derhalve, nu d'eerſte reis is, heb ik de zelve voor Gezanten aangenomen, en geve hen verlof, dat zy-luiden, wanneer ik op mijnen Throon, in mijn nieu Paleys, zal gezeten zijn, daar in voor mijn aanſchijn, om eerbiedigheit te toonen, zullen gebracht worden: ten einde zy daar na wel onthaalt, en op hun verzoek tot genoegen gehandelt en ſpoedighlijk weder afgevaardight mogen worden, om te vertrekken. Te meer, dewijle ten inzichte van mijne vermaartheidt, van een onbedenkelijken verren wegh over Zee, en dan weer over Lant gekomen zijn; ja gelijk als van de hooge bergen uit een ſchaduw hunne voeten tot* Peking *om te ruſten, en de klaarte der Zonne in den Hemel met geopende oogen t'aanſchouwen, gezet hebben. Hoe zou men zoodanige Perzonen, die van zoo eenen verren wegh komen, kunnen tegenſpreeken, en hun verzoek weigeren?*

De tweede Bevel-brief luide byna van woort tot woort aldus:

Tweede Laſt-brief.

Den zeſtienden dagh van de zeſte maant (dat by ons den zeſten van Oogſtmaant is) *den Hollantſchen brief andermaal doen lezen, en den zin daar af bekomen hebbende, bevind ik, dat het Gezantſchap der Hollanders, 't welk zy vrywilligh en uit hun eigen beweging aangenomen hebben, met een goeden gront en uit een zuiver gemoet begonnen is, in dat van Landen over de groote Zee gelegen; even alleens gelijk een vogel, die los in de lucht zweeft, en tot het af komen niet te dwingen is. En dewijl ik deze bezending hooger als iet anders achte, en als my zelven beminne; ja aangenamer als aangenamer houde, Soo is 't dat ik u Rijx-Cancellier en anderen Raden belaſte, dat ghy-lieden op hun verzoek, 't welk zy by dit Gezandſchap doen, om in dit mijn Rijk te mogen gaan en komen, een dienſtig beſluit maakt, en my daar af verſlagh doet.*

De Rijx-cancellier beſluit dat de Hollanders den Keizer alle vijf jaren zullen begroeten;

De Rijx-Cancellier deed hier op den Gezanten door de bovengemelte Gecommitteerden voor-houden, of zy niet alle jaren, of ten langſten alle drie jaren eens in *Peking* zouden konnen weder-komen, om den Keizer plechtelijk te begroeten? Waar op de Gezanten tot antwoort gaven, dat zy, om zeker te gaan, beter alle vijf jaren eens in *Peking* zouden konnen verſchynen; met dit beſprek, dat zy ondertuſſchen jaarliks in *Kanton* met vier Schepen mochten komen handelen. Daar na deed de zelve Rijx-cancellier de Rijx-vergadering van Tartarye en *Sina* by een komen, en daar in als Raats-hooftman de zaak der Hollanders gunſtelijk voor-dragen; oordeelende datmen hun verzoek, om alle vijf jaren eens den Keizer te komen begroeten, behoorde toe te ſtaan.

Dat de Sineſche Raats-heeren op negen brengen.

Tot dit gevoelen neigden al d'andere Tartariſche Raats-heeren; maar de Sineeſche Raats-heeren gelieten zich als of zy den Hollanders noch grooter gunſte wilden toedragen, en dreven, dat men de zelve niet als om de negen jaren behoorde wederom te laten komen; dewijl men hen anders door de verheit der reize te veel in de waaghſchaal zou ſtellen. Dan zy hadden hier een achter-deur open, die de Tartariſche Raats-heeren niet gemerkt hadden, en verſtonden dat de Hollanders midlerwijle in *Kanton* niet zouden mogen komen handelen. Zy gaven den Raat wijders in bedenken, of onder ſchijn van Hollanders niet wel Engelſchen mochten ſchuilen; met bybrengen, dat d'Engelſchen over dertig jaren met vier Schepen in de haven van *Heytamon* Zout-Jonken hadden aangehaalt, den Mandarijn gevangen genomen, een Sterkte om verre geſchoten, en voorts zoodanige vuile dingen bedreven, datze van dien tijdt af voor vyanden van den Staat verklaart en gehouden waren, en ook toen beſloten was, dat de Engelſche noit na dien tijdt in *Sina* zouden ingelaten worden; invoege men nader proeve en beter beſcheit van d'oprechtigheit der Hollanders moſte hebben, voor al eer zy in 't Rijk ingelaten wierden. Want behalve het met de gewoonte ſtreed, dat hen de vrye handel in 't Rijk wiert toegeſtaan, zoo kon men ook niet vernemen dat het zelve in de geloof-brieven der Gezanten verzocht wiert; zulks zy daar uit vermoeden dat de Gezanten buiten hun laſt gingen. Wonder vreemt quam dit den Gezanten te vore, en was hen een donderſlagh in d'ooren zulks te hooren; gemerkt zy tot noch toe geen andre gedachten hadden gehad, of de Keizer had, volgens den inhout van den tweeden laſtbrief, hier bevorens by de Onder-koningen van *Kanton* bekoomen, het verzoek der Hollanders, nopende den vryen handel in *Kanton*, volkomentlijk toegeſtaan, en dat zy alleenlijk zijne Majeſteit daar over in *Peking* zouden koomen bedanken. Zy konden wel begrijpen, dat Pater Adam en noch twee andere Jeſuiten, die al-

Die ook willen en zeggen dat de Hollanders Engelſche zijn.

De Jeſuiten zijn de Gezanten ook hinderlijk.

daar woonachtigh waren, ontrent drie hondert teil Zilvers (om den voortgang van dit werk te beletten) verſpilt, en noch meer belooft hadden; als ook datze de Tarters hadden wijs gemaakt, dat de Hollanders, onder dek-mantel van te handelen, niet anders zochten, dan voor eerſt eenen voet in't Lant te krijgen, en daar na te roven wat zy konden meê-ſlepen. Hen quam ook ter ooren, hoe deze drie Jeſuiten geweldigh geklaaght hadden, dat *Makao* door dezen handel t'eenemaal zou verarmen. Dat daar en boven het aanbrengen van den Commiſſaris, die over drie Jaren in *Kanton* was geweeſt, als ook het ſchrijven van den *Tutang*, die als toen noch in *Kanton* zich bevond, en te dien tijde van die van *Makao* met zilver omgekocht was, aldaar zulk een gevoelen in de harten van velen gebracht had, dat men hen niet anders hield, dan voor een deel t'zamen-gerodt volk, dat geen lant had, en zich alleenlijk met rooven en andere ongeoorlofde middelen, inzonderheidt ter Zee, ernerde, konden de Gezanten noch wel vatten en bevroeden; maar dat de Rijx-cancellier en andere Raden (om den zin van deze woorden, *te mogen gaan en keeren*, in de geloofnis-Brieven der Gezanten vervat, en daar meê niet anders betekent wiert, als te *mogen handelen*, aan den Keizer uit te leggen en te verklaren) met gelt moſten worden omgekocht, quam hen wonder vreemt te voore; nadien zy niet beter wiſten, of de vijf en dertigh hondert teil Zilvers (die zy by Schult-brief aan de Kantonſche Onder-koningen, op hen aangeweſen, aldaar te dien einde belooft hadden te betalen) waren aan de Rijx-raden verdeelt en uitgeſchooten. Als zy derhalven bevonden, dat de zelve Onder-koningen hen hier in hadden bedroogen, wierden zy gedwongen na andere middelen uit te zien, om tot hun oogh-merk te geraken. Zy ſtelden dan voor eerſt ter vergaderingh, van den tweeden Rijx-cancellier te dien einde beleidt, het punt van den Jaarlixzen handel in *Kanton* in perzoone en duidelijk voor, en hielden daar op aan om dien te verkrijgen.

Daar

Verzoeken verscheide dingen aan den Rijx-Cancellier,

Daar na zonden zy den Mandarijn van den ouden Kantonschen Onderkoning by den eersten Rijx-cancellier, met aanbieding van in *Peking* zoo lang te willen verblyven, ter tijdt toe, zijn Majesteit ten vollen verzekert was, dat zy Hollanders, en geene Engelschen waren. Zy verzochten ook aan den Keizer en de Rijx-raden, datze hen met een wapen of merk, in metaal gesneden, wilden begunstigen, om daar meê alle de Zee-brieven van hunne Schepen, die deze kust voorby voeren of aandeden, te verzegelen, en de zelve daar door van de Scheepen van andre Volken te kunnen onderscheiden; als ook dat hen een wimpel ofte een ander teeken mochte gegeven worden, om die op hunne Scheepen neffens hunne vlaggen te laten afwaien. Endelijk lieten zy een vertoog door eenen van de Klerken der Rijx-vergadering instellen, daar by zy uitdrukkelijk verzochten, om als eigen Onderdanen in *Sina* te mogen verkeeren, wonen, gewoonlijke gerechtigheden van't lant te betalen, even alleens als die van *Lieugiouw*, *Amiam*, en *Siam*, volgens d'oude Sineesche wetten, vergunt was. Zy booden daar in ook aan, datze neffens deze drie volken, tot erkentenis van dien, zijne Majesteit alle drie jaren eens met hunne geschenken zouden komen begroeten; met dit besprek, dat als dan het Schip of de Scheepen, waar meê de Gezanten aanquamen, op haren tijt weder mochten vertrekken, zonder na de komste der Gezanten te wachten, gemerkt de Scheepen in 't zout water gewent waren, en in 't versch water niet konden blijven, zonder te bederven en te verrotten. Maar wat zy voorstelden, daar wiert niet uitgerecht, en voor een dove mans deur geklopt. Tien of veertien duizent teilen Zilvers was de rechte sleutel, om deze deur t'openen; maar die waren toen niet te vinden; dewijl zy alles alreê verschonken hadden; en de penningen te leenen, daar toe was niemant te vinden, 't en zy met intrest tegen acht of tien ten hondert 'smaants; doch zulks docht den Gezanten ongeraden te zijn, om datze als dan noch het rechte ooghmerk van de zaak niet zouden getroffen hebben.

maar rechten niet uit.

Als de Keizer endelijk zag, wat de Rijx-raden in deze zaak hadden uitgericht, en dat zy daar by vertoonden, dat de Hollanders wel genegen waren, alle vijf jaren eens in Gezantschap aan zijne Majesteit te komen; en dat hy daar en boven had rekening gemaakt, dat de Hollanders met gaan en keeren vijf geheele jaren van doen hadden; te weten, indien zy alleenlijk des daags reisden, zonder de nachten te reekenen, heeft hy het getal van vijf jaren met zijne eigen handen doorgehaalt, en in plaats van vijf, uit een zonderlinge genegentheit tot de Hollanders, 't getal van acht jaren gestelt, om hen niet te veel te belasten. *Want hoe*, zeide hy, *zoudenze dat gaande kunnen houden, en hoe zoumen den geenen zoodanige lasten derven op leggen, die my niet van doen hebben, nochte vrezen, en uit eigen genegentheit en een zuiver gemoet met zoo meenigerlei goederen my komen begroeten en beschenken. Gewisselijk, men moet deze Luiden nootzakelijk anders handelen, op datze na het volbrengen der reize twee of drie jaren t'huis mogen blijven, om te rusten.*

De Keizer staat den Gezanten toe datze in plaats van alle vijf Jaren, heen om 't achtste Jaar zullen begroeten.

Zijn reden daar af.

Hier uit bleek nu, dat hier tegen niet anders te doen viel, als gedult te nemen en de zaak tot nader gelegentheit uit te stellen. Ook was de Rijx-opperschrijver zelfs van gevoelen, dat al te groote woelingh en haasting het werk meer verbrodden als voorderen zou. Onder ander zeide hy ook tegens de Mandarijns van de Kantonsche Onder-koningen, die hem daar over aanspraken, aldus: *Hoe, is het niet genoegh dat zy, die hier, om zijne Majesteit te begroeten, d'eerste reize van hun leven in Gezantschap zijn gekomen, en ten aanzien van de quade geruchten by velen van de Grootsten in* Sina *in 't oogh waren, nu alreê, om in die hoedanigheit dit Rijk te mogen bewandelen, als Vrienden aangenomen zijn. Soo men te hart op den vryen handel wil dringen, men zou licht het een met het ander bederven. Zy moeten niet denken nochte zich inbeelden, dat men hier na hen heeft staan wachten, en verbonden is, om hen alles met den eersten toe te staan en in te willigen. Datze tegen 't aanstaande*

Antwoort van den Rijx-opper-schrijver over de zaken der Gezanten.

ſtaande jaar, of zoo haaſt als zy kunnen, den Keizer voor deze gunſtige aanneming met een geſchenk komen bedanken, dan zal daar toe zich bequamer gelegentheit opdoen.

De Gezanten moeten eerbiedigheit voor 's Keizers Zegel betoonen, eer zy voor hem verſchijnen mogen:

Hier en tuſſchen begon de gewenſchte tijt te genaken, op den welken de Keizer d'eerſte intreê in zijn nieuw Paleis zou doen, als wanneer hy ook beſtemt had den Gezanten daar in gehoor te verleenen. Doch aleer zy daar toe konden komen, moſtenze te voore in het oude Hof, daar in 's Keizers waardigheit en Zegel bewaart wiert, plechtelijk eerbiedigheidt bewijzen. Want dewijl, zoo de Sinezen zeggen, deze plaats ouder dan de Keizer, en te dien einde van den hemel verkoren en geheilight is, zoo komt haar ook d'oudſte eere toe. Te dezer oorzake mogen alle uitheemſche Gezanten, die zich hier tegen ſtellen, voor den Keizer niet verſchijnen; maar moeten onverhoort wegh trekken, gelijk den Gezant van der *Moskou* weder-voer, die onverhoort, en zonder voor den Keizer te verſchijnen, weder vertrekken moſt; dewijl hy, om d'achtbaarheit van zijnen Heer en Meeſter te bewaren, de gewoonlijke eerbiedigheit hier niet wilde betonen. Zelfs alle de Grooten van 't Rijk, 't zy datze van lagen of hogen ſtaat zijn, moeten hier, eer zy voor zijne keizerlijke Majeſteit mogen verſchijnen, eerbiedigheit komen doen. Ja, dat meer is, zelfs de Keizer, eer hy ingehult wort, is genootzaakt zich hier te komen buigen. En geſchiede dit bewijzen van eerbiedigheit drie dagen voor den beſtemden tijt van ter gehoor te komen.

Waar over de Moskovitſche Gezant vertrekt.

De Gezanten worden van eenige Mandarijns in 't oude Hof gebracht;
22. Auguſt.

Op den twee en twintighſten van Oogſt-maant quamen d'Agenten der Kantonſche Onder-koningen, met de Mandarijns *Pinxenton* en andere van *Kanton* gekomen, in de morgen-ſtont in ons Logiment. Kort daar aan verſcheenen ook drie Sineeſche Doctoren en zommige Staats-perzonen, die alle Staats-gewijze gekleed en met vierkante teekenen op de borſt en op de rugh geborduurt waren. Deze Heeren brachten en geleiden met zonderlinge ſtatelijkheit de Gezanten, en ons ganſche gevolgh in het bovengemelde oude Hof, 't welk wel een boekkamer, pleithof, of hooge School geleek; want men zagh hier niet anders, als langh-rokken en boek-dragers. En na dat wy aldaar in zeker kappelletje, om uit het gedrangh des volks te zijn, een quartier uurs gezeten hadden, wierden wy van daar geleid midden op het plein, onder den blaauwen hemel, over een verheven ingangh, daar in een antijks Troontje ſtont; maar was rontom toegeſloten. Ons wiert belaſt, dat wy op 't geluid van den Heraut, of Wapenvooght, driemaal neder te knielen, en 't hooft driemaal na d'aarde te buigen hadden. Na een kleene wijle riep de Wapenvooght, met luider ſtemme in de Sineeſche tale, *Kaſchan*, dat zoo veel op Neêrduitſch gezeght is, als *God heeft den Keizer gezonden.* Daar na riep hy, *Quee*, dat is, *valt op uwe knien.* Toen *Kanto*, dat is, *buight uw hooft*; toen weêr *Kee*, *ſtaat op*, en dat tot driemaal achter malkandre, 't geen wy t'elkens ook zoo deden. Endelijk riep hy *Koe*, dat is, *gaat ter zijde*, en wy gingen ter zijde.

Doen aldaar de gewoonlijke plechtigheden.

Alle deze plechtigheden geſchieden ten overſtaan en in 't bywezen van eenige hondert Sineeſche Schrift-geleerden: waar na wy met de Gezanten weêr na ons Logement keerden. En nu zouden de Gezanten, naar gewoonte, op den vyf-en-twintigſten van Oogſtmaant voor den Keizer verſcheenen hebben, dan hier quam weder een groote hinderpaal in de weeg; te weten, de ſchielyke en onverwachte doot van des Keizers jongſten Broeder, die, ontrent zeſtien jaren oud, daags daar aan, namelyk den drie en twintigſten der zelfſte maant, was komen t'overlyden, niet zonder vermoeden van vergift. Hy was, na 't zeggen der Tolken, een kleene wyle voor onze aankomſt met den Keizer in woorden geweeſt, en daar in zoo heftig en oplopend geworden, dat hy hem in grimmigheit en toornigen moede had aangeraakt; 't welk van de Rijx-raden zoo qualik opgenomen wiert, datze hem onwaardig achtten om langer te leven; en hem derhalve met vergift deden ombrengen.

't Overlijden van den jonger Broeder des Konings belet dat de Gezanten voor hem niet verſchijnen.

Maar

Oorzaak van desselfs doot.

Maar andere leiden de haastige doot van dezen jongen Prins op een andre oorzaak; te weten, dat hy onlangs te vooren van zijne Majesteit vryheit bekomen had, om alleen Hof te mogen houden, en aldaar buiten 't oog van zijne Moeder en Meesters met een jonge Juffrouw of twee zich verhit en vermoeit, en daar op, tot verkoeling, een glas ys-water gedronken had; 't welk hem zo qualik bekomen was, dat hy na weinigh uuren dezer werelt overleden was. Waar over de Keizer met zodanigh een droefheit bevangen wiert, dat hy zijne leefste vrienden niet zien nochte hooren spreecken wilde. Ja hy liet opentlijk afkundigen, dat niemant hem binnen den tijt van drie dagen met verzoek-schriften of anderzints moeielijk te vallen had. Dees overleden jonge Prins wiert een maant lang-boven d'aarde gehouden, en op den acht en twintighsten van Herfstmaant eerst begraven; 't welk d'oorzaak was, dat de Gezanten niet voor den tweeden van Wijn-maant ter gehoor voor den Keizer gebracht wierden.

De Moskovische Gezant vertrekt.

Den veertienden van Herfst-maant quam den Gezanten in hun Logiment ter oore dat de Gezant van der Moskou, zonder gehoor by den Keizer gehadt te hebben, vertrokken was; ter zake hy, gelijk gezeght is, voor 't Zegel van den Keizer, om d' eere en achtbaarheit van zijnen Heer en Meester te bewaren, zich niet had willen buigen. Een uit hun gevolgh quam des middaghs, terwijl de Gezanten over tafel zaten, en nam zijn affscheid uit de naam van hen allen. Hy verzocht ook met een op 't vriendelijkste een kleen Briefje, om in der Moskou te kunnen toonen, dat hy ons aldaar gevonden had; 't welk de Heeren Gezanten hem gewillighlijk lieten langen, en wenschten hem voorts geluk op de reis. Naderhant wiert ons verwittigt, dat deze Gezant in't Landt wierd opgehouden en niet vertrekken kon, voor dat de Keizer hem een vry-gelei-brief verleend had. Zoodanigh heeft de hoogh-hartigheit zommige menschen bezeten en ingenomen, datze liever hunne gewoone grootsheit, schoon tot schade en nadeel van hunne eigene zaken, willen staande houden, dan in tijdt en gelegentheit het minste daar af te wijken en tzeil te minderen.

De Keizer geeft last dat de Gezanten ten Hoof zullen verschijnen.

Daaghs na de boven-gemelde begraffenis, van 's Keizers Broeder, zond de Keizer aan den Rijx-cancellier een schriftelijk bescheidt, met last, dat hy de Hollandsche Gezanten, als ook die van den grooten *Mogol*, en uit West-Tartaryen gekoomen waren, op den gemelten dagh, voor zijn Majesteits Throon te brengen had. Hy liet voorts alle de Grooten in *Peking* by Plakkaten weten, dat zy ten zelven dage in het Hof voor zijnen Throon zouden te verschijnen hebben.

De Gezanten worden ten Hoof gehaalt om den Keizer op zijnen Throon in zijne Majesteit te zien.

Toen nu ten langen leste de langhgewenste dagh verschcenen was, quam de Mandarijn *Pinxentou*, met d'Agenten en Mandarijns der Kantonsche Onderkoningen, en eenige andere Hovelingen, die alle zeer prachtigh en staats-gewijze gekleet waren, ontrent twee uren na middernacht, met Lantarens in ons Logiment, om de Gezanten te geleiden.

Als deze Heeren met de Gezanten buiten quamen, wierdt ons gansche gevolg in orde gestelt, en, volgens 's lants gebruik en orde, daar uit zes perzonen (waar onder ik meê gereekent stont) gekooren, om meê ten Hove te gaan; maar d'overige moesten in ons Logiment verblijven. Hier op gingen wy, verzelschapt en geleid van de bovengemelde Heeren, ten Hove, en wierden, als wy daar quamen, eerst door de voor-poort van 't Hof, en daar na over een groot plein, door een andre hooge en kunstig-gewrochte poort gebracht, en op de tweede plaats of plein van 't Hof na de linker-zijde gestelt; alwaar wy onder den blaauwen Hemel en op de blaauwe steenen moesten zitten, om den dach te verwachten, of ten minsten zoo lang verbeiden, ter tijt zijne Majesteit op zijnen Throon zou verschijnen.

Na een kleene wijle quam aldaar ook de Gezant van den grooten *Mogol*, die, verzelschapt met vijf Stadhouders, en in de twintig moorsche Dienaars, zich by onze Heeren Gezanten neêrzette. Desgelijks vervoegden zich ook de Gezanten van de *Lammas* en *Suyttad-*

sen, en andere groote en naamhaftige Heeren van 't Rijk, neffens hunne zijde.

En gemerkt wy hier den dag moeften afwachten, om de Keizerlijke Majefteit op zijnen nieuwen Throon te zien verfchijnen, zal ik desgelijks den Lezer, na het verhaal, van 't geen ons op dien heerlijken dag voorviel, een weinigh doen wachten, en midlerwijle den tijt aan 't befchrijven der gemelde uitheemfche Gezanten, die meê met ons aan dit Keizers Hof laagen, befteeden, en voorts hunne afbeeltzels in prent vertoonen.

Gezant der Zutadzen. De Gezant der *Sutadfen*, (die wy in onze tale, ten opzicht van de landftreek die zy bewoonen, en daar deze van daan quam, Zuid-Tarters zouden noemen, gemerkt de Sineezen, die hen *Sutadfen* noemen, geen R in 't fpreeken gebruiken, nochte ook niet kunnen uitfpreeken,) verdient hier d'eerfte en voornaamfte plaats, dewijl hy doorgaans ten Hoof de voor-plaats had, en het eerfte met zijne Meefters zaken by den Keizer vaerdigh raakte. Wat eigentlijk zijn aanbrengen en verzoek was, zou ik voor wis niet weeten te zeggen; maar zo veel ik vernemen kon, had de Koning der *Sutadfen* hem afgezonden, alleen om den Grooten *Cham*, na 's lants gebruik, met hem te begroeten en gefchenken te zenden, de gewoonlijke gehoorzaamheit te toonen, gelijk d'omleggende grens-volken gemeenlijk aan dezen grooten Heer gewoon zijn te doen.

zijn kleding. Hy had een rok of wambas aan, dat hem tot over den buik hing, en van ruige fchaaps-vellen gemaakt was, met de wol na buiten gekeert. Met zijne armen ging hy tot aan de fchouders bloot, (want de rok was zonder mouwen) en had een muts op, die hem dicht om 't hooft toefloot, rontom met een koftelijke zabele rant bezet, en boven op met paerts hair (dat deze volken zonderling cierlijk root weten te kleuren, en in ftee van pluimen gebruiken) verciert was. Aan 't beneden-lijf had hy een wijde pols-broek, die hem zo flordigh en ruim om de beenen hing te flingeren, niet anders als of 'er een zeil om hing. De laerzen, die hy aan de beenen had, waren zo plomp, zwaar en dik van zoolen, datze hem in 't gaan geen kleen beletzel gaven; ook hingenze zo wijd en zobigh om de beenen, dat hy die zeer licht en met kleene moeite zou daar af geflingert hebben. Op zijne rechterzijde hing, na de Tartarifche en Sineefche

ſche wijze, een breede zware zabel; zulks hy beter na een krijghsman, als Gezant geleek. Zijn ganſche gevolg; (waar van twee met den gemelden Gezant in 't midden in de voorgaande Prent vertoont worden) waren op de zelve wijze toe-gedoſt en uitgeſtreken; doch ieder had een boog met pijlkoker achter op de rug hangen.

Mogolſche Gezant. De Mogolſche Gezant, (wiens aanbrengen en verzoek wy te voore verhaalt hebben,) had een zeer koſtelijke blaauwe zijde rok aan, die doorgaans zoo dik met goutdraat geborduurt was, datze ſtijf van gout ſtont. Deze rok, die hem byna tot op de voeten, en los en ruim om 't lijf hing, wiert met een zijde gordel opgeſchort, daar zeer cierlijke en koſtelijke quaſten by neêr hingen. Aan de beenen had hy zeer nette en geeſtige laersjes, van geel Turks-leer, en op het hooft een koſtelijke Tulbant met allerlei kleuren geſchakeert.

Rijk des Grooten Mogols. Het Rijk van den grooten Mogol, die dezen Gezant met een ſtatelijk en aanzienlijk gevolgh aan dezen Grooten Cham had afgezonden, begrijpt eigentlijk het Noorder-gedeelte van Ooſt-Indië, of de lantſtreek die tuſſchen den berg *Kaucaſus*, (nu *Dalanguer* geheten) de Zee, en tuſſchen de Revier *Ganges* en *Indus* gelegen is. Dit eene Rijk, dat het Rijk *Mogor* of *Mogol* genoemt wort, en van de Tarterſche Koningen (die eertijts met een groote macht van volk in dit geweſt vielen en onder gehoorzaamheit brachten) haren naam bekomen heeft, wort in veel Rijken afgedeelt, hoewel eenige ook onder andere groote Princen ſtaan. Maar de voornaamſte Rijken, daar over eigentlijk deze groote Mogol te gebieden heeft, zijn, *Kambaya*, *Dely*, *Sanque*, *Mandro*, en *Bengala*. Zijn hof houd deze groote Vorſt gemeenlijk in het Rijk *Dely*, in de Stadt die meê *Dely* genoemt wort, en het ganſche Rijk den naam *Dely* gegeven heeft.

Alle deze landen, daar over dezen grooten Mogol te gebieden heeft, vallen zeer vruchtbaar in 't voortbrengen van allerlei aartgewaſſen, en dieren: want Rijs, Kooren, Was, Zuiker, Wierook, en allerlei ſpeceryen, als ook Katoen en Zijde, komen in deze geweſten in grooten overvloet voort. In 't gebergte vindmen den ſteen *Onix*, en vele diamanten en andere edele geſteenten.

Men houd voor gewis, dat deze groote Mogol te velde kan brengen, en dat (om zoo te zeggen) in een

ommezien, drie hondert duizent Rosvolk, vijf hondert duizent Elefanten, en zoo groot een macht van Voetvolk, dat het getal byna niet te berekenen is.

D' Inwoonders omhelzen de leere en valschen godsdienst van Mahomet; daar onder ook vele Afgoden-dienaars gevonden worden. In deze gewesten bevinden zich ook vele Joden, die aldaar zeer grooten koophandel drijven, als ook eenige Abyssiner Christenen, dien den lust van koophandel te drijven, en de winst derwaarts gelokt heeft.

Gezant vande Lammas.

De Gezant van de *Lammas* (wiens dracht en wezen hier in de bovenstaande Prent staat uitgebeelt) was in 't geel gekleet, en had zoodanig een slag van eenen hoet op, als de Kardinalen gemeenlijk te Romen dragen. Op zijne zijde hing een pater-noster, die gemeenlik deze geestelijken by zich dragen, om daar uit hunne getyen te lezen. Deze *Lammas* zijn een zekre slagh van geestelijke luiden, die een langen tijdt in *Sina* hadden huis gehouden; maar de laaste Sineesche Keizer, eer de Tarter het Rijk veroverde, had hen ten lande uitgedreven; van waar zy zich na Tartarye hadden begeven, en aldaar hunne godsdienst vryelijk gepleeght. D'overige verdrevene geestelijken hadden nu dezen Gezant uit hunner aller naam aan dezen grooten Cham afgezonden, met verzoek van in het Rijk op den ouden voet hunnen godsdienst te mogen plegen. Wat uitslag hunne zaken namen, heb ik niet kunnen vernemen; maar wel, dat hy ten hoof zeer vriendelijk en minlijk onthaalt wiert. Dus verre van deze uitheemsche Gezanten, 'k begeef my tot het verhaal van 't geen ons ten hove voorquam.

Voor de poort van 't eerste plein staan drie Elefanten.

Voor de poort van dit plein, daar wy den dag zaten af te wachten, vonden wy drie zwarte Elefanten staan, die alle, na de Sineesche wijze, zeer prachtigh en heerlijk waren uitgestreeken, en, om de staaci des te heerlijker te maken, aldaar als te wacht stonden. Zy hadden op hun rugh vergulde Wacht-toorens staan, die kostelijk en kunstigh verciert en met allerlei beeltwerk opgepronkt waren. Hier achter zwermde zo een groote meenigte van menschen dat het krielde, ja niet anders als of de gansche stadt hier op een scheen gedrongen te zijn. Ter weder-zijde voor de poort van dit plein, stont ook een ongelooflijk getal van 's Keizers lijf-wachten, die alle na de Tartersche wijze zeer kostelijk en onge-

'T KEYSERS HOF van binnen

1. 't Pallys daer 's Keysers Throon in staet
2. de twee Nederlandsche Ambassadeurs
3. Een Ambassadeur van den Grooten Mogol
4. twaelf suyvere witte Paerden
5. Een Tartersch met een leere Wintslangh
6. den Keyser
7. Keysers Lyfwachten.

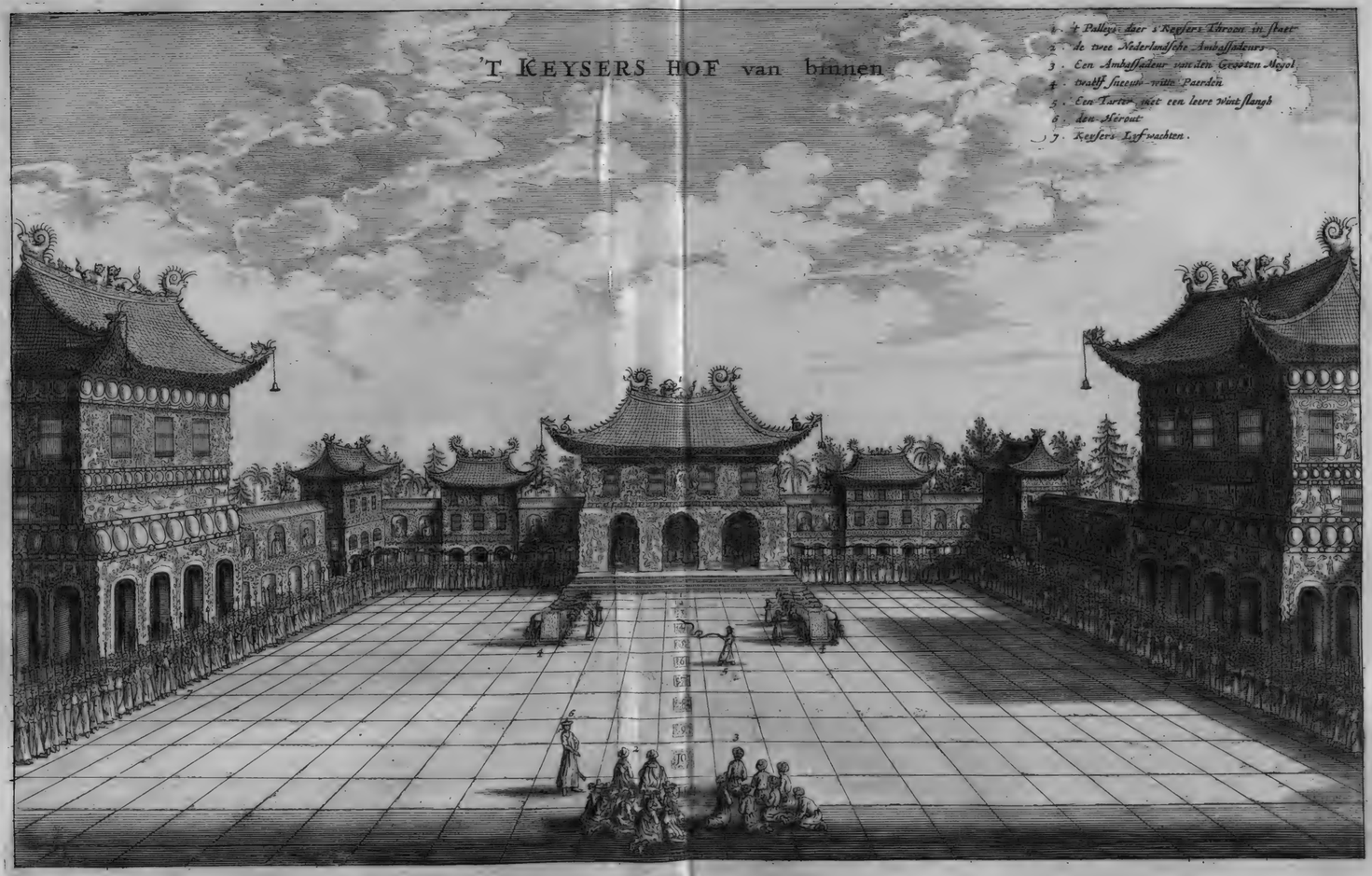

ongemeen prachtigh waren uitgestreeken.

Toen nu het licht des dageraats begon door te breeken, quamen alle de Grooten, die aldaar meê verscheenen waren, rontom ons staan, en keeken ons met groote verwondering aan, niet anders als of 'er een nieuw wanschepzel uit Afrika gekomen was, zonder dat evenwel iemant tegen ons eenige teekenen van schimp, smaat of oneerbiedigheit betoonde. Ontrent een uure daar na wiert 'er een teeken gedaan, waar op een iegelijk met zulk een schielijk gedruis opstont, als of 'er een alarm geweest was. De twee Tartersche Heeren, die voor dezen gewoonlijk aan de Gezanten waren afgezonden, geleiden de Gezanten met hun gevolg door een andre poort, op een tweede plein, dat meê met een zwerm van Tartersche krijgs-knechten en Hoovelingen ter weder-zijde bezet was, en van daar door een derde of vierde poort op een derde plein, of in 't binnenste Hof, alwaar het huis van des Keizers Throon stont, en den Grooten *Cham* met zijn vrou en kinderen zijn woon-plaats heeft.

De Gezanten komen op het tweede en derde plein, daar 's Keizers Throon is.

Dit ganssche vierkant of plein, dat de grootte van vier hondert treden in 't vierkant had, was ter weder-zijde bestuwt, en bezet met een sterken drom van Krijghs-knechten, die alle zeer kostelijk en prachtigh met Rokken van rode gebloemde zijde gekleedt waren.

Het voorste gelit, dat zich aan d'eene zijde van den voet des Throons af na beneden vertoonde, bestont uit hondert en twaalf koppen, die ieder een byzonder velt-teken voerden, en ook zoodanige kleur van kleeren droegen, als deze velt-tekenen waren; uit-gezeit, datze alle zwarte hoeden met geele pluimen en quasten op hadden. Te weten, naast aan den Throon des Keizers stonden twee en twintigh Mannen, ieder met een kostelijke geele Zonne-scherm in de handt. Daar op volghden tien andre, die elk een vergulde Cirkel, in form van een Zon, op-hielden; neffens de welke zes andre stonden, die Cirkels als volle Manen naar om hoogh geheven hadden. Hier na zagh men zestien andre perzoonen

Ter weder-zijde van den Throon staan 112. mannen.

staan, ieder met een Stang in de hant, daar aan op d' enden groote zijde quasten van allerhande kleuren hingen. By deze stonden zes-en-dertigh perzoonen, ieder met een Standaart in de handt, die met vergulde Draken, ('s Keizers wapen) en andere gedrochten zeer geestigh, na de Sinceesche wijze, op d' enden verciert waren; waar na zich vier andere vertoonden, ieder met een zeer cierlijke vergulde knods in de handt, die van vier Hellebardiers, en zoo veel snaaxhoofden, gevolght wierden. En in dezer voege was d'eene zijde van den voet des Throons uitgestreken en verheerlijkt; aan d'andre zijde zagh men even het zelffte, en daarenboven een ontelbaar getal van Hoovelingen, die ook alle in eenerlei gewaad zeer kostelijk en prachtigh waren gekleedt en uitgestreken.

Voor de trappen van den Keizerlijken Throon stonden ter weder-zijde zes sneeuw-witte Paerden, die elk met een heerlijk dek-kleet, dat zeer kostelijk geborduurt en vergult was, pronkten, en met toomen, zeer dik met paerlen, robijnen en andere edele gesteenten bezet, verciert waren. Terwijl wy hier vast zaten en alle deze dingen met groote verwondering aanzagen, hoorde men het geluid en gespeel van een kleen klokje, dat een zeer aangenaam en schel geluidt gaf, en d' ooren met een zonderlinge zoetigheit streelde en vermaakte.

Zes sneeuw-witte Paerden staan voor den Throon ter weder-zijde.

Naulix was het spelen op dit klokje ge-endight, of daar quam een Zoldaat van achter 't volk voor den dagh springen, die een leere Wint-slang (zoo zou men het moogen noemen, ten opzicht van desselfs gestalte, hoewel het niet qualik na een Wijn-verlaters pijp geleek, daar meê zy de wijn van 't eene vat in 't ander overblazen) met een zonderlinge vaardigheit en hant-greep in drie bochten wist te slingeren, die hy dan t'elkens zeer gezwint weêr optrok, waar op men dan drie slagen zoo luidt hoorden klappen, als of 'er drie Pistoolen te gelijk los gingen. Dit deed hy zeer behendigh, en met een zonderlinge handigheit, tot driemaal achter een, en vertrok toen weder aan een zyde.

Wintslang.

De Tutang en andere groote Heeren treden na den Throon om eerbiedigheit te toonen:

Na dit gedoen ſtonden wy alle op; waar op ook d'oude *Tutang* met meer als dertigh perzoonen, (die alle aanzienlijke mannen, en de voornaamſte Rijx-raden, en zeer prachtigh met zijde kleederen, die ſtijf van gout ſtonden, uitgeſtreken waren) zeer ſtatelijk en met groote plechtigheden na den Keizerlijken Throon tradt.

Deze *Tutang*, en de genen, die hem verzelſchapten, deden hier, op het roepen van eenen Heraut, voor zijne Majeſteit de gewoonlijke eerbiedigheit, met zich plechtelijk te knielen, en het hooft tot negen reizen achter malkandre ter aarde te buigen. Midlerwijle hoorde men een zeer aangenaam en zoet geluidt van allerlei ſpeeltuigh, daar onder op maat met lieffelijke en ſchelle keelen zeer aangenaam gezongen wiert.

Desgelijks doen ook andere groote Heeren.

Zoo dra als deze, na het bewijzen van eerbiedigheit, van den Throon ter zijde vertrokken waren, vertoonde zich weêr een andre troep van naamhaftige en groote Heeren, daar de Rijx-cancelier met noch twee andre Rijx-raden voor aan gingen, die op de zelfſte wijze hunne eerbiedigheit deden, gelijk de voorgaande gedaan hadden. Daar na volgde de Gezant van de *Sudadzen*, en de Gezant van de *Lammas*, die meê met zonderlinge ſtaatelijkheit door den eerſten en tweeden Rijx-cancellier voor den Throon geleidt wierden. En na dat deze hunne behoorlijke plichtplegingen hadden afgeleidt, quam de Rijx-cancellier by onze Heeren Gezanten, en vroegh hen wat qualiteit of waardigheit zy hadden. De Gezanten antwoorden hem, dat zy de qualiteit en waardigheit van *Thiomping* hadden; want met dezen tijtel hadden hen al te voore en van eerſten af de Kantonſche Onder-koningen getijtelt, en gequalificeert. Daar na ging de zelve Rijx-cancellier by den Mogolſchen Gezant, en vroegh hem ook na zijnen qualiteit, dewelke antwoorde, dat hy van gelijke qualiteit was als de Hollandſche Gezanten; zulx hy ook met de Hollandſche Gezanten door den zelven Cancellier in een gelijke graat van eere en waardigheit geſtelt wiert; wel niet na den eiſch en qualiteit van Gezanten, maar na de qualiteit van *Thiomping*.

De Rijx-cancellier vraagt de Gezanten wat qualiteit ieder heeft.

In't midden van't plein, recht tegen over de middelſte poort van zijne Majeſteits Throon, ſtonden twintigh byzondre Merk-ſteenen, vervolgens achtér malkandre, die met Sineeſche letters in copere plaatjes (in dier voege, gelijk de zelve in de nevenſtaande prent met Cijfer-getallen ſtaan uit-gebeelt) getekent waren, en de qualiteiten vertoonden, aan welken Merk-ſteen een ieder te ſtaan en te knielen heeft.

Twintigh Merk-ſteenen.

De onder *Tutang* ging aan de linkerzyde en gaf den gemelden Gezanten met wijzen te kennen, datze aan den tienden graat of Merk-ſteen zich te vervoegen en ſtil te ſtaan hadden. Toen riep, als wy ons daar geſtelt hadden, de Heraut met luider ſtemme, als voore, toen wy d'eerſte eerbewijzing deden: *Ga, en voege u voor den Throon.* Waar op wy alle op dit geroep ons na den Throon begaven. Voorts riep de zelve Heraut: *Trede in u plaats.* Waar op wy ook in onze plaats traden. Daar na riep hy, *kniele neder*: en wy knielden neder. Weder, *buige uw hooft driemaal ter aarde*, 't welk wy ook zoo deden. Endelijk riep hy, *rijze over eind*; En wy rezen over end. En dit geſchiede drie-werf achter malkandre. Ten leſten riep de Heraut, *voege u weder in uw plaats*; Waar op wy toen gezwint ter zijde afweken, en weêr op onze plaats gingen. Onze Heeren Gezanten en de Mogolſche, wierden hier op na een verheven Tooneel geleidt, daar het huis des Throons op ſtondt, zijnde twee of drie mans lengte hoogh, en met verſcheide wendel-trappen, en galderyen van Albaſt of andre witte ſteen zeer cierlijk opgemaakt. En alſſe aldaar noch eenmaal geknielt, en 't hooft plechtelijk ter aarde geboogen hadden, wierden zy gelaſt, om zich ter zeet te ſtellen, en na een kleene wijle met Tartariſche *Thee*, met melk vermengt, uit houte bakjes luſtigh beſchonken. Maar wy bleven alle beneden, en dronken mede Tartariſche *Thee* of Boonen-zop, dat ons van eenige Hovelingen luſtig geſchonken wierd. Ondertuſſchen hoorde men weêr den klank van 't klokken-

De Gezanten bewijzen eerbiedigheit voor den Keizerlijken Throon.

De Gezanten worden dicht voor den Throon gebracht.

ſpel,

spel, en de gemelde wint-slang weder klappen en klinken, waar op al het Volk terstont weêr begon te knielen. Wy zagen vast om en om na den Keizer, en wachtten met groot verlangen om dezen grooten Vorst eens perzoonlijk in zijne grootste staasi t'aanschouwen; maar hy was zoodanigh met zijn Volk omringt en bestuuwt, datwe het minste niet van hem te zien konden krijgen.

Hoedanigh de Keizer op zijnen Throon zat.

Hy zat ontrent dertig treeden van de Gezanten in zijnen heerlijken Troon, die van gout en edele gesteenten blonk en glinsterde. De leuningen ter weder-zijde van dezen Troon, die de gedaanten van twee groote Draken uitbeeldden, bedekten hem zoodanigh, dat de Gezanten van hem niets bemerken konden, dan een weinig van het aangezicht. Neffens en aan zijne zijde zaten d'Onder-koningen, Princen van den Bloede en al andere grooten van 't hof, die meê uit houte bakjes lustig onder elkandre *Thee* dronken. Deze Heeren waren alle zeer prachtigh uit eenerhande gekleet; te weten, zy hadden blaauwe zijde rokken aan, die met goude draken en serpenten ('s Keizers merk en wapen) zeer kunstig doorweven waren; en op hun hooft mutzen met goude tippen, die met verscheidene kostelijke steenen bezet waren, en een ieders staat en hoedanigheit te kennen gaven. Ter zijde van den Troon stont zijn Majesteits lijfwacht, in de veertigh sterk, aan ieder zijde twintigh, die alle met pijl en boogh, doch zonder livrei-kleederen aan, gewapent waren, en den Gezanten t'eenemaal het gezicht van den Keizer benamen.

De Keizer verstrekt Heer van zijnen Throon.

Als zijn keizerlijke Majesteit alhier een half quartier uurs gezeten had, stont hy met zijn gansche stoet op: en terwijl de Gezanten weder afgingen, zag de heer Jakob de Keizer dat zijn Majesteit hen achter na keek. Hy was, zoo veel de Heer Keizer had kunnen zien, een Jong man, blank van vel, middelmatigh van lengte, wel in't vleesch, en van onderen tot bovenen in 't gout gekleet, zonder dat men eenige zijde daar aan bekennen kon. Maar ten hoogsten stonden wy verwondert, dat de Keizer de Gezanten zo liet afgaan, zonder hen een woort toe te spreken, of iets te laten vragen. Dan dit is een gebruik, niet alleen by de Sineezen, maar ook by veele andere Oosterssche volken, dat hunne Koningen en Keizeren zich zelden voor hunne Onderdanen, en noch veel minder voor uitheemsche volken vertonen; ook is het, van aller geheugenis her, by de Sineesche Keizeren onderhouden, datze zich noit aan eenige vreemde Gezanten, nochte aan niemant dan aan hunne Hovelingen zullen vertoonen, alsse in hare Majesteit op den keizerlijken Troon gezeten zijn. 's Keizers afkomst, zijn gansche levens-bedrijf, en op wat wijze deze grooten Cham op, en de vorige laaste Sineesche Keizer van den stoel des Rijks geraakt is, zullenwe in onze algemeene Beschrijving op 't laaste verhalen.

Onordentelijkheit der Lijfwachten.

Toen de Gezanten weder af quamen, vertrok ook al het Hof-gezin. De Zoldaten namen hunne wimpels en standaarden op de schouders, en liepen ('t geen vreemt om te zien was, en ons niet weinigh deed verwonderen) daar meê, als ofze maar een dweil-stok of boots-haak daar op hadden, zonder orde en heel wanschiklijk ieder zijns weegs. Wy hadden groote moeite en genoech te doen, eer wy door den drang des volks in onze Logimenten raakten, schoon onze Wacht-kapiteinen met zes Zoldaten voor en ter zijde het volk deden uit den weg gaan, en ruimbaan maakten.

De Keizer is nieuwsgierigh om Hollandsche kleederen te zien.

Zoo dra en waren de Gezanten niet in hunne Logimenten gekomen, of daar verscheenen by hen twee van de voornaamste Rijks-raden, uit last van zijn Majesteit, met verzoek van een pak Hollantsche kleeren, die zijn Majesteit begeerde te zien. De Gezanten gaven hen een zwart felpe kleed, met een mantel van buiten en binnen met felp gevoert, als ook een paar Spaansche laarzen en spooren, een paar zijde kousen, en kanonzen, een bef, hemt, degen, draagh-bant en een kastoor; 't welk den Keizer zoo wonder kostelijk in 't oog scheen, dat hy zou gezeit

zeit hebben, *Dragen dit de Gezanten, wat moeten de Koningen dan voor klederen aan hebben*! Het kleet met al het ander goet wiert tegen den avont door eenen van de Rijks-raden, met hunnen Secretaris, weder gebracht, die zeer verwondert ſtonden over de ſtoffe van den hoet; en vraagden hoedanig en waar de zelve gemaakt was, en zoo voorts.

En dewijl de ganſche werelt van dit gemelde Hof weet te ſpreeken, dat in pracht, kunſt, koſtelijkheit en verſcheidene vertrekken, Luſt-hoven en Waranden, alle Koninklijke Hoven in Europe verre te boven gaat, zal ik de gelegentheit en geſtalte, voor zo veel ik het zelfs gezien en gemeeten heb, wat duidelijker en nader beſchrijven, en deſſelfs platte gront in prent vertoonen; voorts daar by voegende 't geen ik door vlijtigh navorſſchen uit de ſtedelingen heb kunnen verneemen.

Nader beſchrijving van 't Keizerlijk Hof.

Dit Paleis of Hof, dat recht vierkant van geſtalte is, en in zijn vierkante omtrek de grootte van twaalf *ly* of drie vierendeel uur gaans begrijpt, leid binnen de tweede muur der ſtad aan de Noort-zijde. Het is rontom met een zeer ſterke muur omringt, die, meer als vijſtien voeten hoog, doorgaans van roode gebakken ticchel-ſteenen opgehaalt, en boven met geele verglaasde pannen overdekt is. In deze muur, daar in het Hof rontom beſloten leid, leggen vier poorten, (te weten in 't midden van ieder zijd-muur een) die haar uitzicht na de vier hoeken des werelts hebben, en daar af ieder na een van de vier hooft-winden genoemt is; maar de geene, die na 't Zuiden ſtaat, en de Zuider-poort genoemt wort, is wel de voornaamſte en wort ook het meeſte gebruikt. Wy gingen, toen wy voor des Keizers Throon verſchijnen zouden, door deze Zuider-poort, en quamen van daar in 't Voorhof op een geplavaide kruis-weg van vier hondert treeden. Door 't midden van deze kruis-weg liep een water of gracht, daar over na de rechter-zijde een ſteene brug van veertien treeden lag, die met ticchel-werk zonderling kunſtigh verciert en doorwrocht was. Zeer ongehavend zag 'er deze gracht uit, en was op zommige plaatzen zo ondiep, dat 'er gras en andere ruichten overal door heenen woſſchen. Voor deze gracht ſtaat ook op het plein een groot getal Tartersche ruiters en krijgs-knechten, die aldaar de wacht houden en niemant doorlaten. Na het overgaan van deze brug, komt men voor d'eerſte poort, daar voor gemeenlijk ter weder-zijde drie zwarte Elefanten te wacht ſtaan. Door deze poort, die vijftigh treeden diep is, en op vijf zeer cierlijke boogen te ruſten komt, gaat men op het eerſte plein, dat meê vier hondert treeden groot is, en daar op wy van *Pinxenton*, &c. (gelijk te voren verhaalt is) heel vroeg in den morgenſtont gebracht wierden, om neffens d'andere Gezanten aldaar den dag af te wachten. Ter weder-zijde was dit plein langs heen met treffelijke huizen bezet, en recht voor uit (volgens het nevenſtaande afbeeltzel) zag men op dit plein drie heerlijke en groote Gebouwen ſtaan, die met hooge en dikke muuren en borſt-weeringen zoo weêrbaar verſterkt waren, datze dit heel plein bedwingen en beſchermen kunnen. Van dit eerſte plein gaat men onder door zijd-gewelfzelen van die recht uitſtaande Gebouwen, en komt op het tweede plein, dat insgelijks als het eerſte ter weder-zijde en recht uit, met heerlijke gebouwen verciert, en meê vier hondert treden in 't vierkant groot is. Endelijk gaat men van dit plein weêr onder door de zijd-gewelfzelen der gebouwen, die regt uit ſtaan, en komt op 't derde en laaſte plein, dat meê vierkant en van een zelve grootte met het voorgaande is. Dit plein, dat recht in 't kruis leid, en met graawe Zarken beleid is, heeft de grooten *Cham* tot zijn verblijf en Hof verkooren. Op deze plaats vertoonen zich overheerlijke en koſtelijke gebouwen, maar de voornaamſte onder deze zijn vier wooningen, die zonderling antijks gebouwt, en na de Sineeſche bou-kunſt met koſtelijke daken over-dekt en verciert zijn. Deze gebouwen loopen alle met vier trappen na beneden, en beſlaan een derden-deel of de drie zijden van het plein.

Recht uit vertoont zich het gebou,

daar

PLATTE GRONDT VAN
sKEYSERS HOF IN PEKIN

FORME DE LA COUR
IMPERIALE, DE PEKING.

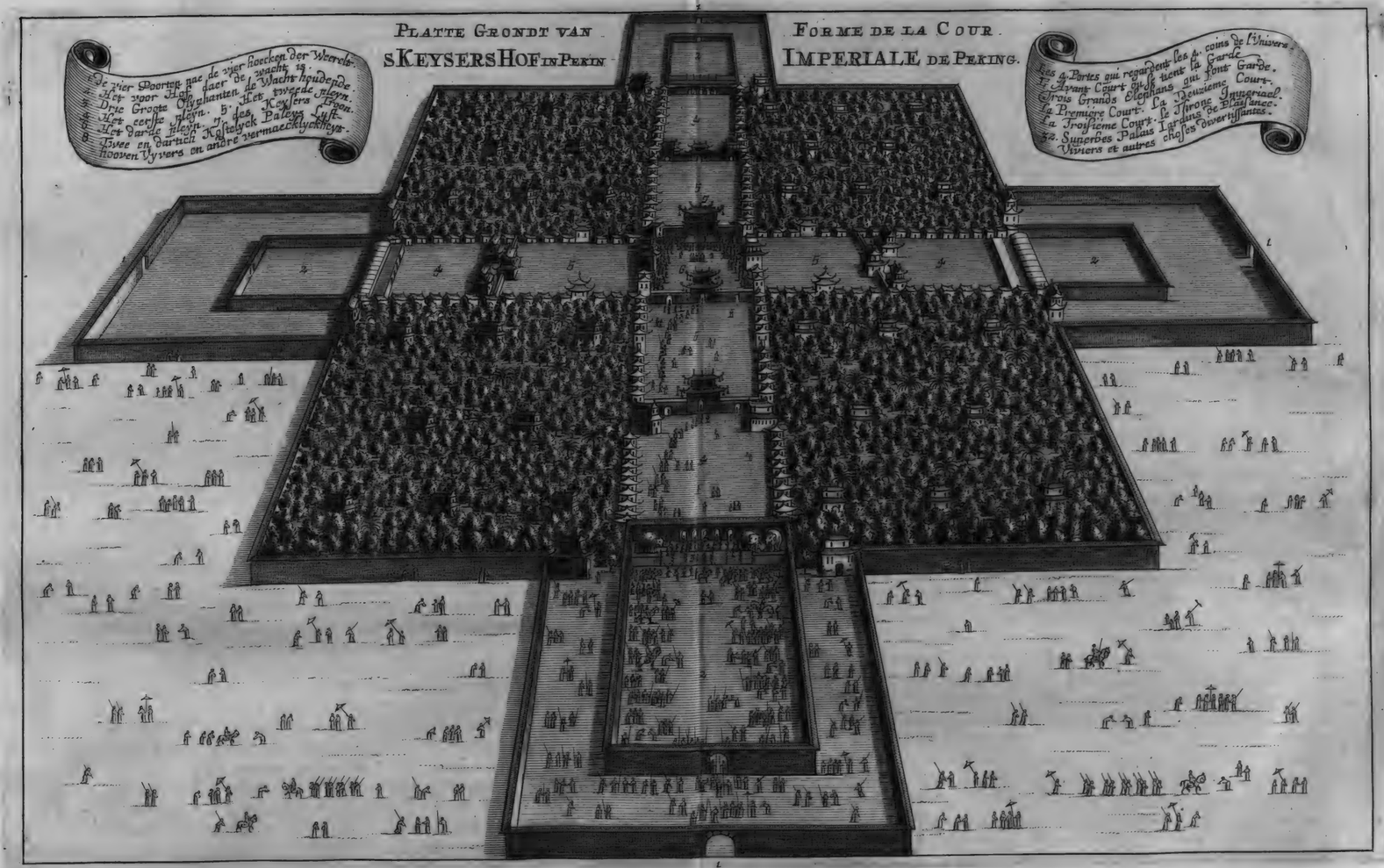

daar in zijne Keizerlijke Majesteit op den Throon zat, en dat in pracht en kostelijkheit van allerlei beelt-werk zonderling uitmuntte, en voor met drie breede en overheerlijke bogen ingaat. In de gebouwen van dit derde plein onthoud zich eigentlijk de Keizer met de Keizerin, en niemant byna mach hier in komen, dan de Gelubden en Vrouwen, die den Koning ten dienste staan, en hand-reiking doen.

De Keizer houd veel Boelinnen,

De Keizer, na 't gebruik der heidensche Vorsten, onderhoud zeer vele Vrouwen in deze gebouwen; maar onder alle deze Vrouwen is 'er maar een eenige, die met den tijtel van wettige Koningin pronkt en praalt. Al d'anderen gebruikt hy tot zijne Boelinnen en Dienaressen; waar van zommige den Koningh zelfs bedienen; andere bemoeien zich met de kamers en zalen schoon te houden; zommige nemen toezicht op de kleederen; andere passen op de slaap-kamers, de keuken en 's Keizers tafel: en dusdanige Boelinnen, die de Keizer veel meer in plaats van Dienst-boden dan Boelinnen gebruikt, zijn 'er in dit Hof aan den kant van vijf duizent.

als ook Gelubden.

De Keizer onderhoud ook in zijn Hof een groot getal van Gelubden, die hem, neffens zijn andere Raden, 's Rijks-zaken helpen bestieren en bevorderen. Zommige van deze zijn ook met geringer ampten beezig, als met het opmaken van de Lust-hoven en andere werken; andere verstrekken hem tot lijf-wachten, of staan hem in al andere gelegentheden ten dienste.

En in dezer voegen vertoont zich dit Hof van binnen, als men door de Zuider-poort komt, en recht uit na 't derde plein of 's Keizers Hof en verblijf wil gaan. Diergelijk Voor-hof, als tusschen de Zuider-poort en 't eerste plein komt te leggen, en diergelijke drie pleinen, die ter weder-zijde met gebouwen bezet zijn, vertoonen zich ook, als men door een van d'andere poorten na 's Keizers binnenste vertrek komt gaan: want het gansche begrip van't Hof is in't midden kruis-gewijs doorsneeden, en in verscheidene plaatzen (als in de bystaande prent te zien is) ordentelijk verdeelt. Buiten het kruis van het bovenste bestek of buiten het derde plein, dat in 't midden van 't Hof te leggen komt, en daar op 's Keizers gebouwen staan, heeft men rontom verscheide Lusthoven, Waranden, Bosschen, Poelen, Vijvers en treffelijke Gebouwen, die de Keizer alle tot zijn vermaak heeft laten stichten, en waar van ieder zo groot is, dat dit Hof verscheide Hoven in zijn muur beslooten houd. Eenen ieder van 's Keizers kinderen, alsse uit hunne kintsche jaren gekomen zijn, wort een van deze Hoven toegeleid. De vier Boelinnen, die de Koning onder al d'andere tot zijne voornaamste verkoren heeft, hebben ook ieder buiten het derde plein een byzonder gebou of hof, daar in zich de zelve onthouden, en die tegen de vier hoeken des werelts, daar uit zich de vier hooft-winden verheffen, gesticht staan.

Noch zijn 'er in dit Hof, buiten het bestek van't kruis of derde plein, meenighte van andere huizen en kleene hoven, daar in de Gelubden, al d'andere Boelinnen en hare Dienst-boden, hare woonplaatzen hebben; als mede verscheidene woningen voor de werkluiden, Priesters der afgoden, en diergelijke andere Amptenaren: want my wiert voor de waarheit berecht, dat de gansche meenigte der genen die zich in dit Hof onthouden, wel ten getale van vijftien of zestien duizent menschen beloopt. Buiten het bestek van het gemelde kruis, is noch een ander groot Hof, daar in, als in een Oud-mannenhuis, de Keizer eenige voorname stokoude luiden en gryzaarts met kost en drank onderhoud.

Maakzel der gebouwen van 't Hof.

Alle de gebouwen, die zich in dit Hof in zo een groote meenighte vertoonen, zijn zeer prachtigh en kostelijk uitgestreeken, en van buiten met vergulde galderyen en traly- en beeltwerk zo overkunstigh verciert, dat een ieder in 't aanschouwen daar over van verwondering als opgetogen en verstomt staat. De voor-gevels der gebouwen komen onder op zeer zware en dikke pylasters te rusten, en zijn met ruime en breede marmere galderyen, daar onder men zeer gevoeglijk kan

wandelen, doorgaans zeer heerlijk verciert. Al het hout-werk, dat tuſſchen het ſteen-werk komt in te leggen, is vergult, of met zekre lak of lijm beſtreeken, die de Sineezen *Cie* noemen, en dit hout-werk zoo een heldere glans en luiſter byzet, dat het gepolijſte marmer niet ſterker glimmen noch blinken kan. Met dit *Cie* weten de Sinezen al hun huis-raat, ſcheepen en huizen, zo glat te beſtrijken en verniſſen, datze glimmen en blinken als ſpiegels.

Alle de daken der gebouwen zijn met geele geglaasde pannen overdekt, die van verre zo geweldigh ſterk glinſteren en blinken, voornamelijk als de Zon met zijn ſtralen daar op komt te ſpeelen en ſchitteren, dat het blinkenſte gout geen ſterker glans en luiſter van zich geven kan. Dit ſchitteren en blinken van deze geele verglaasde pannen, heeft eenige doen geloven en uitſtroien, dat de daken van dit Koninklijke Hof, met fijn en louter gout overdekt en beleid waren; daarze nochtans in der daat van klai gebakken, maar zeer kunſtigh dus ſterk geel verglaaſt zijn. Ieder van deze pannen, naar men zeid, is evenwel aan 't dak vaſt gemaakt met een groote ſpijker, waar van de hoofden vergult zijn, op dat men niets aan 't koninklijke Paleis zou zien, dat de koninklijke kleur, die geel is, niet vertoont.

Diepe gracht die door 's Keizers Hof loopt.

Behalven de bovengemelde gracht, die zeer ondiep, en met gras bewoſſen was, in dit Hof noch een andere diepe gracht, die met verſcheiden bochten en kromten door het ganſche Hof loopt, en daar in verſcheide poelen maakt, en de Thuinen, Luſt-hoven en Boſſchen bewatert en beſproeit. Deze gracht ontfangt haar water uit de revier *Yo*, die zijnen oorſprong, in 't gebergte *Jociven*, uit den poel *Si* neemt, en is zelfs binnen het keizerlijke Hof zo breed en diep, dat daar in groote ſcheepen vlotten mogen, zulks de zelve niet alleen tot vermaak, maar ook tot groot gemak en nut verſtrekt; gemerkt geladen Jonken met allerlei waren, langs de zelve, tot binnen in 't Hof kunnen gevoert worden. Deze revier zend ook hare ſtroomen in dit Hof aan zekre zodanige bergen of klippen, door kunſt gemaakt, als wy te voren op pag. 80. beſchreven en in prent vertoonden, en die in dit Hof, hoewel ik de zelve niet te zien kon krijgen, zonderling kunſtigh gemaakt zijn. Nergens doen de Sinezen hunne ingeboorne ſchranderheit klaarder blijken, dan aan deze bergen door kunſt gemaakt, die zoodanigh met allerlei toeſtel en geeſtige vonden verciert en opgepronkt zijn, dat de kunſt tegen de natuur in de zelve ſchijnt te ſtrijden. Deze bergen worden met een zonderlinge cierlijkheit van zekre ſlag van ſteen, en dikwils van verſcheide marmer toegeſtelt, en doorgaans zodanig met boomen en bloemen verciert, datze eenen ieder zonderling in 't aanſchouwen vermaken en doen verwonderen. Rijke luiden, en voorname groote Heeren en Mandarijns, maken dusdanige bergen gemeenlijk in hunne Hoven en Thuinen, en verſpillen daar aan dikwils hunne meeſte middelen. My wiert voor de waarheit ook berecht, dat elders ontrent *Peking* zodanige gevonden wierden, die niet alleen met holen zeer kunſtigh waren uitgehouwen; maar ook kamers, vertrekken, zalen, trappen, vijvers en allerlei ſlag van boomen beſlooten hielden; 't welk alles zo net en kunſtigh gemaakt was, dat de treffelijkſte kunſtſtukken der ſchranderſte Europiſche kunſtenaars, by deze Sineeſche kunſt-werken geenzins halen mochten. Deze kunſt-bergen met hare kamers en vertrekken, worden gemeenlijk te dien einde gemaakt, om zich daar in des Zomers tegen de hitte en ſteeken der Zonne te verbergen, en de geeſten te vermaken en verquikken. Zy rechten daar in ook gemeenlijk groote maaltijden aan, en de Geleerden houden de zelve des Zomers tot hunne voornaamſte ſtudeer-plaatzen. In zommige zijn ook heele Dool-hoven gemaakt, die dikwils met hunne ommewegen en dwaal-paden zo verre en krom omlopen, dat men drie uuren aan 't omdoolen van doen heeft.

Bergen of Klippen door kunſt gemaakt.

Indien ik al d'andere overkunſtige werk-ſtukken, zoo van Luſt-hoven, Waranden, Beeken en Poelen, als andere byzonderheden, die dit Hof ver-

vercieren en verheerlijken, in 't byzonder wilde verhalen, 'k zag my aan een oneindelijk werk vast, en dat veel meer een geheel boek als eenige weinigh bladen zou vereischen. Lichtelijk zal iemant de heerlijkheit en overtreffelijkheit van dit Hof hier uit genoeg kunnen besluiten; gemerkt in 't ganssche Rijk niets gevonden, of van uitheemsche volken daar ingebracht wort, 't welk niet terstont na dit Hof gaat, zonder oit daar weêr uitgebracht te worden.

En in dezer voegen vond ik dit wijdberuchte en vermaarde keizerlijke Hof dus prachtigh gesticht, en in zijn omtrek besloten leggen. Groote moeite en zonderlinge naerstigheit wendde ik aan, om alle desselfs aanmerkens-waerdige byzonderheden op te speuren en te verneemen; doch belet door de kortheit des tijts (dewijl ons maar voor deze eene reize den toegang tot dit Hof vergunt wiert) heb ik daar af niet naders, dan 't geen ik ten toon gestelt heb, kunnen te weeten krijgen. Zonderling bevlijtighde ik my, om deszelfs gestalte en voornaamste vertrekken na 't leven af te teekenen en schetzen; hoewel my hier toe ook de tijd, en voornamelijk de gelegentheit van zulks te kunnen uitwerken, rijkelijk ontschoot. Want als ik my op 's Keizers binnenste vertrek bevond, (daar wy met de Gezanten voor zijnen Throon de gewoonlijke eerbiedigheit betoonden) en een weinigh ter zijde en buiten d'orde trad, om dit ganssche binnenste vertrek, met 's Keizers Troon en rontom-staande lijf-wachten, op 't netste af te schetzen en op 't papier te brengen, wierd ik, op 't vermaan van zekeren Tartarischen Oversten, door den Tolk gewaarschuwt, dat ik my op mijn plaats te vervoegen had, dewijl dit ter zijde en uit d'orde te treden, in tegenwoordigheit van zijne keizerlijke Majesteit, zich niet wel schikte, en tegen 's landts gewoonte streed. Op wat wijze de regeering hier ten Hove toegaat, en hoe veel Amptgenootschappen daar zijn, die de Rijkszaken eveneens als van een wacht-tooren met den Keizer waarneemen en bevorderen, staat wijd-loopigh in 't eerste hooftstuk van onze Algemeene Beschrijving verhaalt.

Alle Gezanten, die voor den Keizer verschheenen zijn, worden driemaal achter een ter maaltijt genood.

't Is te *Peking* een manier en oude gewoonte, dat de Gezanten (wanneer zy voor den Keizer geweest zijn) tot teeken dat hunne zaken voor dat maal zijn afgedaan, met drie maaltijden, uit den name en van wegen zijne keizerlijke Majesteit, onthaalt worden; te weten, om den tienden dag, zulks het een geheele maant aanloopt, eer deze drie gast-malen ge-endight zijn. Maar dewijl onze Gezanten zich zo veel aan een spoedige reize lieten gelegen leggen, zo had de Rijks-verzorger van den Keizer, hoewel niet zonder groote moeite, verkreegen, dat men hen deze drie gast-malen op drie achter-eenvolgende dagen zou geven.

Eerste maaltijt.

Twee uren dan na den middag, (ten zelven dage als wy ten hoof voor den Keizer geweest waren) wierden de Gezanten, neffens den Mandarijn *Pinxentou* en andere, ja ook de Kapiteins en Zoldaten die van *Kanton* tot in *Peking* hen gelei hadden gedaan, uit den naam van den Keizer, ten huize van den Rijx-verzorger of *Lipu*, op d'eerste maaltijt, dat een heerlijk en treffelijk banket was, genood. Op het zelfste banket was ook, uit den naam van den Keizer, de Gezant van den grooten *Mogol*; midtsgaders de Gezanten van de *Sutadzen* en de *Lammas* genood. Onze Hollandsche Gezanten zaten in 't inkomen aan de rechter-hant, neffens den Mogolschen Gezant; maar de twee andere zaten tegen hen over, en al 't gevolg achter aan. Daar wiert twee maal zeer heerlijk opgedischt; d'eerste tafel stont vol vruchten en gebakken zuiker-werk; maar de tweede vertoonde verscheidene gerechten van gekookt Schapen-, Ossen-, en Kameels-vleesch. Voor eenen ieder van de Gezanten, en voor twee van hun gevolgh, wierd een byzondre tafel gedekt met dertig zilvere schotelen, die al op 't heerlijkste vol fruiten en gebakken zuiker-werk stonden. De Hofmeester van zijn keizerlijke Majesteit, (die meê op dit maal verscheen, en de plaats van den Keizer bekleedde,) zat alleen op een breeden en verheven zitbank, met de beenen kruislinghs, als

een Snyder op zijn tafel, onder 't lijf geslagen. Neffens hem zaten noch twee andere groote Heeren, die op alles ordre stelden, en de Gezanten lustigh onthaalden. De dienaars, die de spijze opbrachten en de tafels bedienden, waren geen slechte en geringe Perzonen, maar alle Edel-luiden, en zeer prachtig en statelijk in 't gout-laken gekleet.

De Gezanten tonen eerbiedigheit aan den Keizer.

Doch eer de Gezanten aan tafel gongen zitten, moften zy zich alle gelijkerhant na 't Noorden keeren, zodanig als de Keizer toen van hen was, en driemaal voor hem eerbiedigheit betonen, even alleens gelijk zy voor den Troon des Keizers gedaan hadden.

Als het banket opgenomen was, wierden de gekookte en gebraden vleesch-gerechten opgedischt, doch alleen maar in drie schootels. Deze gerechten zagen 'er zoo begruist en morsig uit, dat men reden had om te twijffelen waar in het gekookt was, en hoedanigh de Tarters daar meê gehandelt en omgesprongen hadden. Toen de maaltijt byna geëndigt was, riep de Hof-meester zijne dienaars, en gaf hen alle de schootels, die voor hem stonden; alleen behield hy maar eenen schootel, met een gekookt ribbenstuk van eenen Kameel, daar hy zo hongerig en graag achter zat te kluiven en peuzelen, dat men zou gezeid hebben, dat hy dien dag niet veel gegeten had.

Toen nu deze schoone maaltijt gedaan was, moften de Gezanten, naar 's lants gebruik, het overschot van de gerechten in hun zakken steken, om meê naar huis te nemen. 't Was zeer vermakelijk en kluchtig om te zien, hoe de smeerige Tarters met deze overgebleven kost in de bocht sprongen, en hunne leere zakken en afgestroopte ruige beeste-vellen daar meê vol propten. Zy gingen daar zoo gruizigh en morzigh meê te werk, dat de zoppen van de gekookte spijzen onder door de leeren zakken droopen, zulks hunne kleeren en laarzen stijf van smeer stonden. Zoo gulzigh en hongerigh waren deze menschen in 't toetasten en 't weghnemen van de overgebleven spijze, datze eer by de Boeren op 't lant, dan ten hoof schenen opgevoed te zijn.

Drinken Sampsou.

Na de maaltijt brachten de dienaars goude en zilvere potten en ketels vol *Sampsou*-drank. Deze drank gootenze uit deze potten in water-bekkens, daar uit zy de zelve met pollepels in goude en zilvere kroezen en kopjes lustigh schepten, en aan de gast-genoten overlangden, om daar uit te drinken. Men zeide tegen ons dat deze drank van zoete-melk gedistilleert was, en uit zijn Majesteits kelder quam, en dat hen dit groot onthaal aangedaan wiert, om dat wy uit zo verre gelegene landen gekomen waren, en daar mee de zwarigheit van 't herte moften drinken. En schoon deze drank byna zoo sterk als brandewijn was, de Gezanten moften evenwel den Hof-meester meenighmaal bescheit doen, en 't overschot al meê met zich neemen; maar het wiert meest aan de Zoldaten, die aan de poort stonden, en aan anderen weg-geschonken, die daar meê niet weinigh verblijdt en in hun schik waren. Deze maaltijt dus met eeten en drinken geendight zijnde, moften de Gezanten weder gelijkerhant, gelijk te vooren, na 's Keizers Paleis, tot dankbaarheit van dit onthaal, plechtelijke eerbiedigheit betoonen. Waar op een ieder, zonder eenige andere plicht-plegingen meer te doen, weêr na zijn Logiment trok; hebbende dezen dag met knielen en buigen geen kleenen torn uitgestaan.

D'onder Tutang vraagt de Gezanten ofze drie dagen onder water konden blijven.

Daags daar na, den tweeden, quam d'onder-*Tutang* of Rijks-verzorger de Gezanten in hun Logiment verzoeken, en vroeg hen onder anderen, of het waar was, dat wy drie dagen en nachten onder water konden leven. Dit hadden onze vyanden, en voornamelijk de Portugeesche Jesuiten, van ons uitgestroit; als ook, gelijk te vooren alreê gezegt is, dat wy geen land hadden; maar als rovers by roof en buiten op Zee leefden. De Gezanten voldeeden hem in alles, en zeiden dat zy quamen om hunnen handel met hen te drijven, gelijk zy in verscheidene andere Koninkrijken deden, en wenschten dat hun voorneemen wel mochte uit-

uitvallen. Waar op deze *Tutang* tot antwoort gaf, dat hy niet aangenamers zag, en zoude zulks ook met al zijn macht zoeken te bevorderen. Toen de Gezanten zijner Hoogheit vertoonden, dat zy tot noch toe zo weinigh in hunne zaken gevordert en uitgerecht hadden, gaf hy hen daar op tot antwoort, dat het tegenwoordigh niet anders zijn kon. Maar by aldien men den Keizer andermaal quam begroeten en bedanken, voor dat zy als vrienden en onderdanen aangenomen waren, hy verzekerde hen, dat den Hollanders den vryen handel door alle 's Keizers landen zou toegestaan worden. Men behoefde dan ook zo groote onkosten niet te doen, eenige geringe geschenken zouden veel te weeg kunnen brengen.

De Gezanten verschijnen op het t'weede maaltijt. 4 October.

De Gezanten op den eersten dag dus, gelijk gezegt is, zeer vriendelijk en heerlijk onthaalt zijnde, gingen op den tweeden dag des namiddags op het tweede Keizerlijke Banket, alwaar de Gezant van den grooten *Mogol*, die tegen onze Gezanten over zat, en andere Mandarijns en voorname Heeren meê verscheenen. De Gezanten bemerkten in't kort dat de tweede Rijksbezorger den Mogolschen Gezant en de Mooren en andere gasten vriendelijker en openhertiger onthaalde, als hen en hun gevolg. Zy, die daar over verwondert stonden, en niet wisten waar by zulks toequam, vroegen de Tolken na d' oorzaak, en verstonden uit hen, dat deze groote Heer noch na behooren met geschenken niet vereert was. Een zaak, daar op de Gezanten terstont ordre stelden, hoewel hen dit zeer vreemt te vooren quam, en een donder-slag in d'ooren was; aangezien zy niet beter wisten of *Pinxenton* en de Kantonsche Mandarijns hadden alle de Grooten na behooren beschonken, van het geene hen by de Gezanten tot *Nanking* om wettige redenen in handen was gegeven; maar zorgende datze zoo wel van de knechten als van de meesters bedrogen waren, begosten zy naderhandt reekeningh t'eisschen; 't welk d'anderen weigerden te doen, zeggende, dat zy de luiden, waar aan de geschenken gegeven waren, op dat zulks den Keizer niet mochte ter ooren komen, niet noemen dorsten. Uit deze oorzaak, en om dat onze zaak, na 't ontwerp van den Keizer, noch niet na behoren was afgehandelt, wiert het leste banket tot op den veertienden van Wijnmaant uitgestelt.

De Gezanten verschijnen op het derde maaltijt. 14. Octob.

Op dezen dag verscheenen weêr de Gezanten met ons ganssche gevolg ter banket. Daar wierden Paerden voor de poorte van hun wooning gebracht, daar meê zy ten hoove reden, en wierden van den bovengemelden tweeden Rijx-verzorger, die nu van de Gezanten met geschenken omgezet was, en een ander gevoelen van de zaak had, lustig en vriendelijk onthaalt. Alsse ontrent een uur lang aan tafel hadden gezeten, en eens of twee-maal omgedronken hadden, wierdenze voorts in dezer voege met geschenken van 's Keizers wegen vereert.

De Gezanten en ieder van hun gevolgh worden beschonken.

Aan de linker zijde van de zaal, daar in de Gezanten onthaalt wierden, stonden twee lange tafels, waar op de vereeringen op een ry zeer ordentelijk gelegt waren. Voor eerst wiert het geschenk voor den Heer Generaal Johan Maatzuiker overgelangt, dat de Gezanten al knielende op beide hun handen mosten ontfangen. Daar na wiert een ieder, zoo wel de Gezanten, als ons ganssche gevolgh, by zijnen naam opgeroepen, en moesten de geschenken, die aan eenen ieder geschonken wierden, ook al knielende op hun handen ontfangen. Endelijk, als de Gezanten zouden wegh rijden, deden wy na den Throon des Keizers wederom plechtelijke eerbiedigheidt met driemaal te knielen en ons hooft te buigen.

De Geschenken, en Perzonen aan wien de zelve geschonken wierden, waren deze volgende.

Aan den Heer Generaal Johan Maatzuiker,

Getal der geschenken.

Drie hondert teil zilvers.
Vier pakjes slechte damasten.
Vier pakjes zwarte, en vier pakjes blaauwe Satynen.
Vier pakjes blaauwe damasten.

Vier pakjes goude Lakens, daar onder twee met draken.
Vier pakjes Thuys.
Twalef pakjes Pelings.
Tien pakjes Hokjens.
Vier pakjes blaauwe gebloemde damaſten.
Vier pakjes Gaſen.
Vier pakjes Foras.
Vier pakjes zwarte Fluwelen.

Aan de Gezanten,

Die ieder evenveel kregen: Te weten, ieder kreegh

Hondert teil zilvers.
Vier pakjes Pelings.
Vier pakjes Gazen.
Vier pakjes ruuwe Hokjens.
Drie pakjes blauwe enkelde Satynen.
Drie pakjes zwarte en drie pakjes blauwe enkelde damaſten.
Twee pakjes goude Lakens met draken.
Een pakje zwart fluweel.

Aan den Secretaris Baron,

Vijftig teil zilver.
Twee pakjes Pelings.
Twee pakjes Gaſen.
Een pakje Damaſt.
Een pakje gout Laken.
Een pakje Fluweel.

Ieder van 't gevolg kreeg evenveel, te weten, ieder

Vijftien teil zilver.
Twee pakjes rouwe Hokjens.
Twee pakjes ſlechte Kuntowaas.

De Tolk Antoni Karpentier kreegh

Dertigh teil zilver.

En de Tolk Paul Durette,

Een Damaſte rok met gout laken om den hals.

De Mandarijn Pinxentou kreeg

Een opgemaakte Mandarijns rok, met goude draken doorwrocht, dien hy terſtont moeſte aandoen.

Ieder van de twee andere Mandarijns, die Edelluiden of Ridders waren, kreegh

Een Paert zonder zadel.

Ieder van de twee Kapiteinen, die het bevel over de Zoldaten hadden, die ons van *Kanton* tot *Peking* geleiden, kreegh

Een rok van blauwe zijde Damaſt, met gout Laken om den hals.

Ieder Zoldaat, tot twintigh toe, kreegh

Een rok van zwart en blauwe ſlechte Damaſt.

Twee dagen daar na, op den zestienden (de dagh van ons vertrek uit *Peking*) lieten de twee meergemelte Tartariſche Heeren, die dikwils aan de Gezanten van wegen den Keizer gezonden waren geweeſt, vijftien karren voor het Logiment der Gezanten brengen, om der zelve goederen daar op te doen laden.

De Gezanten gaan ten hove, om den brief aan den Generaal t'ontfangen.

Ten zelven dage wierden de Gezanten, door den Mandarijn *Pinxentou*, in 't Hof van den *Lipu* ter Rijx-vergaderingh ontbooden, om des Keizers Brief, geſchreven aan den Gouverneur Generaal tot *Batavia*, t'ontfangen. Zy gingen te Paerde ontrent de klokke tien uuren derwaarts; en quamen in een voorzaal, alwaar een van de Rijx-raden den gemelden brief van den tafel (die met een geel tafel-kleet bedekt was,) op nam, den zelven opende, en den inhout en alle omſtandigheden aan de Gezanten vertoonde. Hy was dubbelt, te weten eens in de Sineeſche en eens in Tartariſche tale geſchreven, aan den kant vergult, en op de rugh met goude en zilvere loveren beſtroit, en rontom met goude draken beſchildert. Na het openen rolde hy den brief weder op, bewondze in een gele ſluier, en ſtakze, om niet te kreukelen noch te vuil te worden, in een lange bamboes-doos, die daar en boven noch met

Ontfangen dien met zonderlinge plechtigheit.

met geel linnen bewonden wiert. Dezen dus besloten brief langde hy aan de Gezanten over, en leideze op hunne armen, dien zy al knielende, en met zonderlinge en groote plichtplegingen aanvaarden. Daar na nam deze Rijx-raad de Gezanten den brief weder af, en bondze op den rug van eenen der Tolken, die daar mêe voor de Gezanten uitging door de grootste en middelste poorte van 't hof, die voor dezen keizerlijken Brief geopent moste worden. In deze ganssche handelingh wiert van niemant een eenigh woort gesprooken, gelijk ook op alle de maaltijden van de Neêrlantsche zaken niet eens gerept wiert.

Deze brief luid, in Neêrduitsche vertaling, byna van woort tot woort aldus:

Brief van den Tartarischen Cham aan den Generaal Maatzuiker.

*De Koning zend dezen Brief na Hollandsch Batavia, aan den Gouverneur Generaal Iohan Maatzuiker. Onze Landen zijn zoo verre als 't Oosten van 't Westen gescheiden, zulx wy elkandre zeer zwaarlijk genaken kunnen. En van vele voorgaande Eeuwen, tot dezen tegenwoordigen tijdt, zijn de Hollanders by ons niet gezien geweest; Doch ghy zijt zeer wijs en van een goedt gemoedt, als die tot my gezonden hebt, Pieter de Goyer, en Iakob de Keizer; de welke uit uwen name voor my verscheenen zijn, en geschenken gebracht hebben. Uw lant is tien duizent * mijlen verre gelegen: doch ghy toont uw oprecht gemoedt, dat ghy mijner gedenkt. Hier om is mijn hert ook zeer tot u genegen. Derhalve zend ik aan u twee rollen Zatijn met Draken, noch twee andere rollen Zatijn. Vier rollen Gebloemt Zatijn. Vier rollen blaauwe Zatijn zonder Bloemen, noch vier rollen Kin. Vier rollen Gekamelot, tien stuks Pelinx, tien stuk Phansy, tien stuks doorluchtige Stofjes, en drie hondert teil zilvers. Gy hebt verzocht om in mijn lant te komen handelen, Waren daar in te brengen, en andere Waren daar weder uit te voeren, waar van de gemeene man groot profijt zou kunnen strijken. Doch aangezien uw lant zeer verre afgelegen is, en hier zeer harde winden waien, waar door de Scheepen met groot gevaar overkomen, en het hier aan lant zeer kout is, zulks het hagelt en sneeuwt, zoo zou het my deeren, en in 't herte zeer doen, indien hier van uw volk quam. Indien het u derhalve behaagt, datze hier komen, zoo laatze alleen om d' acht jaren eens komen; en niet meer als hondert man; waar van twintig ter plaatze mogen optrekken, daar ik mijn Hof houde. En dan kunt gy uwe koopmanschappen aan lant in uw Logiment brengen, zonder die op Zee voor* Kanton *te verhandelen. Dit heb ik uit goede genegentheit t'uwen besten alsoo goetgevonden, en vertrouwe dat u zulks ook zal aangenaam wezen. Dit is het dat ik u wilde bekent maken.*

* Vier van deze Mijlen is nau een van d' onzen.

In het dertiende Jaar, acht maanden en 29. dagen, der Regeering van

SUNGTE.

Wat lager stont,

HONGTEE THOEPE.

De Rijx-verzorger was juist ten Hoove met eenige Staats-zaken belet, toen de Gezanten hier waren; in voegen zy hem niet en konden spreken; 't welk zy anders zeer gaerne gedaan hadden, dewijl men, dezen Man te vriend hebbende, alles van den Keizer kon verwerven: want hy was doen en laten by den Keizer. Dit was de zelve Rijx-verzorger, die, daaghs na hun verschijning voor den Keizer, by hen in hun wooningh geweest was, en hen onder andere discoerzen, al lacchende, gevraaght had, of de Gezanten ook den Keizer gezien hadden; en of het waar was, dat de Hollanders drie dagen onder water konden leven. Al 't welk hem de Jesuiten hadden wijs gemaakt. Toen nu de Gezanten met dezen bovengemelden brief, die aan den Generaal tot *Batavia* hield, in hunne Logimenten gekomen waren, wierdenze dapper door de bovengemelde Gecommitteerden aangepreft, om te vertrekken, met bybrengen, het een manier in *Sina* was, na het ontfangen van den brief geen twee uuren meer in stad te mogen blijven, indien

De Gezanten moeten terstont vertrekken.

Zonder eens de Stad te bezichtigen.

indien men in geen groote ongena wil vervallen; in voege wy genootzaakt wierden met den middag uit deze keizerlijke hooftſtad *Peking* te vertrekken; zulks wy geen tijt of gelegentheit hadden, om den omtrek van de Stad en andere hare beziens-waerdigheden t'aanſchouwen; dewijl wy, geduurende ons verblijf aldaar, gelijk Kluizenaars in onze Logimenten gehouden wierden, zonder eens tot ons vermaak uit te mogen gaan; hoewel wy, des niettemin van den Keizer in alle manieren wel onthaalt, en met een rijkelijk rantzoen verzien wierden. Want de Gezanten kreegen dageliks

Rantzoen dat den Gezanten en hun gevolg van 's Keizers wegen dageliks gegeven wiert.

Zes catti verſch Vleeſch.
Een Gans.
Twee Hoenders.
Vier koppen Sampſou.
Twee teil zout.
Twee teil Tartariſche Thee.
Een teil, en twee maas Oli.
Zes teil Miſou.
Een maas Peper.
Zes catti Groente.
Vier catti Meel.
Twee verſche Viſſen.
Twee teil Suttati.

De Secretaris Hendrik Baron
kreegh dageliks

Een catti verſch Vleeſch.
Vijf maas Thee.
Een catti Meel.
Een maat Taufoe.
Vijf condrijn Peper.
Vier teil Sutatti.
Vier maas Oli.
Vier teil Miſſou.
Een catti Groente.
Een kop Arak.

Ieder Perzoon van 't gevolgh
kreegh dageliks

Een catti verſch Vleeſch.
Een kop Arak.
Twee teil Groente.
Een catti Rijs.

Ook wiert ons beſchaft van 's Keizers wegen een *Pikol* Brant-hout; voorts allerhande ooft, als appelen, peeren, perziken, pruimen, vygen, druiven, meloenen, en diergelijke fruiten in grooten overvloet; als ook porceleine ſchootels en kommen, om daar in de gerechten op te diſſchen. Maar dewijl de Gezanten voor deze menſchen wilden toonen, hoe men in Hollant leefde, lieten zy daar en boven op hun eigen beurze alle daaghs heerlijk opſchaffen, en inkoopen, al 't geene zy van nooden hadden. Ook kregen wy, na datwe voor den Keizer verſcheenen waren, een dubbelde uitdeeling, dat zelden aan eenige andre uitheemſche Gezanten gedaan wort.

Gelegentheit van Peking.

Eer ik deze overtreffelijke en wijdberuchte hooftſtadt *Peking* verlaat, vind ik my hier als gedwongen, hare gelegentheit en andere gedenkwaerdige byzonderheden, die eigentlijk der Stad aangaan, te verhalen; maar gemerkt wy, geduurende ons verblijf aldaar, zoo nau in ons Logiment beſlooten wierden gehouden, zal ik den Lezer nauliks iet anders kunnen voordragen, dan dat ik daar af uit horen zeggen van onze Sinezen kon vernemen, en in 't gaan en keeren ten Hoof bezichtigde.

De lantſtreek en de ſtad Peking heeft verſcheidene namen gehad.

Voor eerſt ſtaat aan te merken dat de lantſtreek, daar in deze hooftſtadt *Peking* gelegen is, en de hooft-ſtadt zelf, in verſcheidene tijden verſcheidene namen gevoert heeft; dewijl het een gebruik en zonderlinge gewoonte by de Sineezen is, (gelijk zulks te voore alreê elders verhaalt is) dat, wanneer de Stam, die over 't Rijk gebied, komt te veranderen, gemeenlijk ook dan de voornaamſte ſteden, en zelfs het geheele Rijk, van naam verwiſſelen en veranderen. Ten tijde des ſtams *Cheva*, wiert deze lantſtreek en deze hooftſtadt *Ieu* genoemt; onder den ſtam *Cina*, *Xangkó*; en als de ſtam *Hana* regeerde, wierdze *Quangyang*, en onder den ſtam *Cijn*, *Fanyang* genoemt. Maar de ſtam *Taiminga*, die de Tarters uit het Rijk *Sina* verdreef, gaf het den naam *Peking* en *Xuntien*, met welke twee namen het ook nog tegenwoordig genoemt wort.

De

De ſtad wort *Peking* genoemt, (dat op Neêrduitſch zo veel als Noordelijke hooftſtad betekent,) om haar van *Nanking*, dat Zuiderlijke hooftſtad te zeggen is, t' onderſcheiden. Maar haar andere naam *Xuntien*, daar meê zy ook gemeenlijk by de Sineeſche Lant-beſchrijvers genoemt wort, is op Neêrduitſch zoo veel gezegt, *als den hemel gehoorzaamde.* Van de Tarters wordze *Kambalu* genoemt, 't welk de *Stadt des Heeren* beduid.

Zy leid op de hooghte van veertigh graden, Noorder breette, byna op d'uitterſte Noortſche grenzen van dit lantſchap, en 't ganſche Rijk; niet verre van die hooge Bergen en groote en wijtberuchte Muur, die Tartaryen en 't Rijk van *Sina* om den Noord van elkandre ſcheiden.

Voortreffelijkheit van Peking.

Zy overtreft de Zuiderlijke hooftſtad *Nanking* in meenighte van Inwoonders, en in 't getal van krijgsluiden en Overheden; maar wort in tegendeel van *Nanking* in grootte, in welgeroide ſtraten en veſtingen, overtroffen. Haar Zuidzijde leid in twee hooge en dikke muuren beſlooten, die zoo geweldig breet zijn, dat daar boven op twalef Paerden, neffens malkandre, lopen kunnen, zonder elkandre hinderlijk te zijn. De binnenſte van deze dubbelde muur, die de grootte van veertig *ly* of twee mijl en een half in haar omtrek heeft, is doorgaans met zoo veel bolwerken bezet, dat men gemakkelijk van het een in het ander met een ſteen werpen kan. Deze muur is boven van gebakken ſteenen opgehaalt; maar 't geheele onderſte werk, daar op de laſt van de gehele muur te ſteunen komt, beſtaat uit zeer groote gehouwen ſteenen. Doorgaans beſtaat deze muur van binnen uit ſteen; maar zy is in 't midden in plaats van ſtenen met zeer vaſte en dichte aarde gevult, en rijſt tot zoo geweldig een hooghte, dat ik geloof dat in geheel Europe nergens ſteden gevonden worden, die met zo hooge muuren omcingelt zijn. De buitenze muur, daar in de voor- of buiten-Stadt beſlooten leid, is maar met gemeene veſtingen verſterkt; alwaar ter weder-zijde van de poorten drie ſterke bolwerken leggen. In deze buiten-Stadt komt men over een brug die over een loopend water leid, dat langhs de muur van de voorſtadt Noordwaarts aan vloeid, en voor een gracht verſtrekt. Daar na gaat men door de Zuider-poort, meer als een half uur langh, eer men aan de binnen-Stadt koomt, alwaar een dwinger of bolwerk van ongemeene hooghte leid. Hier gaatmen ter zijde om in een rondeel, daar twee ſtukken ſtaan, en komt van daar door d'oude leſte poort in Stad.

In de bovengemelde bol-werken, en wacht-toorens, die rontom op de muuren ſtaan, houden de krijgsluiden by nacht zoo ſterke wacht, als ofze den Vyant voor de poorten hadden, en 't lant rontom in de hitte des oorlogs gloeide. Over dag houden 's Keizers Gelubden, die het doen en laten aan 't hof zijn, de wacht aan de poorten; hoewel zulks meer geſchiet om de tollen van d'in- en uitgaande goederen in te vorderen, dan uit inzicht van de poorten te bewaken.

Zekre Sineeſche Keizer *Taicungus*, die ontrent den jare veertien hondert en vier de heerſchappy over *Sina* voerde, heeft deze ſtad met zonderlinge cieraden verheerlijkt, en met verſcheidene vryheden begiftigt. Onder de Keizeren, die aan den ſtam *Taiminga* hoorden, was deze *Taicungus* d'eerſte, die met het keizerlijke Hof uit de hooftſtad *Nanking* optrok, en den ſtoel des Rijks in deze hooftſtad *Peking* plantte, om de poogingen en 't invallen der Tarters, van zijnen Groot-vader uit de gebuur-landen gedreven, te beletten en te weder-ſtaan.

De ſtad heeft twalef poorten.

De Stadt heeft twalef poorten, die alle in de bovengemelde buiten en binnen-muuren te ſtaan komen. Door deze poorten komt, om zoo te ſpreeken, geheel *Sina* inſtorten, en al wat in het ganſche Rijk uitſtekent en voortreffelijk is, wort door deze poorten derwaarts gebracht. Alles, 't geen de welluſt kan verzadigen, en tot 's menſchen onderhoud dienſtig is, vindmen hier in grooten overvloet. Etlijke duizenden koninklijke Scheepen, (zonder die van byzondre luiden daar on-

der te willen rekenen) worden alleenlijk vervaerdigt, om allerhande waeren en koſtelijkheden voor den Keizer en zijne Rijx-raden, uit alle geweſten des Rijks, ten hoof te voeren. Na deze plaats, gemerkt hier 't hof en 's Keizers ſchat-kiſt is, worden ook alle d'inkomſten en ſchattingen, die ieder landſchap jaarliks aan den Keizer heeft op te brengen, uit alle de landſchappen des ganſchen Rijks binnen geſleept. En om dit gevoeglijk te kunnen volbrengen, en al deze waeren na *Peking* te vervoeren, wenden de Sineezen groote moeite aan, om alle de Revieren vaarbaar te maken, en door de landen, die van gene revieren beſproeit worden, zoodanige vaarten te graven, waar langs men uit alle de landſchappen te ſcheep na 't keizerlijke Hof kan komen. Met recht heeft zich een ieder over deze werken der Sinezen te verwonderen, die eensdeels door de kunſt, en eensdeels door de natuur zoodanig gemaakt zijn, dat men eenige hondert mijlen te ſcheep, uit meeſt alle de geweſten, na deze hooftſtad komen kan. En alle de Scheepen, die uit de zuiderlijke en noordtſche Lantſchappen met hare waeren derwaarts willen, moeten endelijk aan de bovengemelde kooprijke Zee-ſteiger *Tiencin* t'zamen komen, van waar zy dan, gelijk ook wy deden, naar *Peking* opvaren.

Deze toevoer uit alle geweſten na deze ſtad, is d'eenighſte oorzaak, dat deze ſtad, ſchoon zy in een onvruchtbaare Landtſtreek is gelegen, evenwel alles in grooten overvloet bezit, en de ſchuur en ſpijs-kamer van 't ganſche Rijk mach genoemt worden; invoege deze ſtad met recht haar dit ſpreekwoort kan toe-eigenen, te weten, *dat 'er in* Peking *niets groeit, en evenwel aldaar van geen ding gebrek is.*

Alle Overheden en Amptluiden, zo wel in burgerlijke als in krijgszaken, en die tot den trap van geleertheit willen verheven worden, moeten zich uit geheel *Sina* na deze hooftſtad begeven, gemerkt deze Stad al d'andere ſteden wetten voorſchrijft; en aan haar, als aan 't hooft, de gehele beſtiering des Rijks hangt; in voege men hier een overgroot getal van geletterde en be-amptluiden heeft.

De ſtraten zijn in Peking niet met ſteenen beleid.

Men ziet in deze ſtadt geene ſtraten die met gebakken of kei-ſteenen beleit zijn; dieshalve is het by ſlikkerigh weêr, en ook by groote drooghten, voornamelijk als 'er Noorde winden waien, ongemeen moeielijk langs ſtraat te gaan. Want dewijl de gront te *Peking* van een zalpeterachtige en lichte ſtoffe is opgeleit, en het zelden aldaar regent, zoo wort deze aarde des Zomers by groote droogte tot enkel ſtof, dat dan, van de minſte wint opgeheven, door de ganſche Stad zich verſpreit, door alle de hoeken van de huizen henen vliegt, en alles zeer morzig en vuil maakt daar het op valt. De Inwoonders, om dit ongemak eenighzins voor te komen, hebben daar tegen dezen vont bedacht. Te weten, een ieder, die eenighzins van middelen is, en te voet gaat of te paert rijd, heeft zeeker kleet of ſluier over zijn hooft hangen, dat hem zijn aanzicht bedekt, en tot op de borſt hangt, 't welk zoodanig geweven en gemaakt is, gelijk ons floers of lamfers; in voege zy daar bequamelijk kunnen doorzien, en evenwel het ſtof daar door niet vliegen, noch 't aanzicht begruizen kan. Dezé ſluier, en met het aanzicht dus op ſtraat bedekt te gaan, verſchaft den Inwoonders noch een ander gemak; gemerkt hen niemant in 't voorbygaan kennen kan: waar door zy zich van alle de gewoonlijke plechtigheden, van elkandre in 't tegenkomen te begroeten, (een werk, dat de Sineezen zonderling behartigen, en in't breed in't 4. hooftſtuk van onze Algemeene Beſchrijving verhaalt ſtaat) ontſlagen en bevrijd vinden. Ten anderen worden hier door ook vele en groote onkoſten en toeſtellingen geſpaart: want dewijl het by de Sineezen zeer verachtelijk is in ſteden te paert te rijden, en zich in draagzetels door een zeker getal perzonen te laten torſſen aldaar voor den gemeenen man zeer koſtelijk valt, (dewijl de draagzetels in deze Stad veel duurder zijn, dan in andere ſteden van *Sina*) zo kan een ieder alleen te paerde of te voet, door het mid-

De Sineezen gaan op ſtraat met een ſluier voor 't aanzicht.

middel van dezen stof-sluier, zonder eenig gevolg achter zich te hebben, of van iemant bekent te worden, in deze stad de straten gebruiken.

Gelijk de wegen en straten in deze stad aldus, gelijk gezeght is, by groote droogte en noorde winden van stof(dat de stedelingen geduurigh in d'oogen waait, en alles begruist en vuil maakt) byna wegh stuiven; alzo vallen in tegendeel de straten by regenachtigh en nat weder zoo geweldigh diep, vuil, modderig en slijkigh, datze nauliks te voet te begaan zijn; gelijk ik zulks in 't inkomen tot mijn groot ongemak bevond: Want als ik wat voor uit reed, om ordre te stellen, en ik juist het beste paert niet beschreed, had ik genoech te doen, om door de slik en diepe wegen te raken. Verscheidene Sineezen en Tarters, die my te voet volgden, bleven met hunne Sineesche schoenen, die hen zoo vast niet aan de voeten zitten, als d'onze, zoo diep in de slik steken, datze die nauliks daar uit konden trekken. Deze slikkige en vuile straten veroorzaken dat men in geheel *Sina* geen stad vind, daar d'Inwoonders meerder gedwongen worden te paert of op eenig ander vracht-beest te zitten, dan in deze Stad.

In Peking zijn veel vracht-beesten. Deze vracht-beesten vindmen door de gansche stad te huur, en overal op de kruis-wegen, aan de bruggen van 't hof en de stads poorten, met meenigte, voor eenen ieder die de zelve gebruiken willen, gereet staan, die ook voor een geringe prijs een gehelen dag kunnen bereden worden. En dewijl zich in deze stad een ongelooflijk getal menschen bevint, en de straten gedurig met een zwerm van gemeene luiden te voet betreeden worden, zoo gaan de voerluiden of knechten dikwils voor aan, die deze beesten by den toom leiden, om door den drang des volks te raken, en den weg te banen. Daar en boven weten deze vracht-beesten met een zonderlinge kennis, door de gansche stad, langhs alle wegen en straten te gaan, en zijn op de huizen van alle de Grooten, om zoo te spreken, wonderlijk afgerecht. Tot getijf der vreemdelingen, en zelfs voor de Ingezetenen, heeft men hier ook kleene boekjes, waar in zeer duidelijk alle de namen van de stegen, straten en wijken, en ieders woonplaats, geschreven staan, en aangewezen worden; zulks iemant, schoon hy een vreemdelingh is, niet licht verdwalen zal, maar kan met kleene moeite een ieders woonplaats vinden.

Behalven de huur-paerden en andere vracht-beesten, vindmen hier ook een groote meenigte van draag-zetels en dragers te huur, daar in d'Inwoonders zich na wil en wensch van d'eene plaats na d'ander laten torssen en dragen. Maar deze vallen hier voor de gemeene man, gelijk gezegt is, wat te kostelijk en duur, en worden alleen van de grootste der stadt, als Majestraats-Perzoonen en andere groote Heeren, gebezigt. De arbeiders of dragers van deze zetels, houden zich altijt ten dienste der Grooten gereed, en bieden hunne dienst hen met een zonderlinge heusheit en dienstwilligheit aan.

Hoedanig de grootste des lands en de voornaamste Majestraats-perzonen of Mandarijns zich in deze draagzetels laten torssen, en met welk een pracht en staat van dienaars zy gemeenlijk, niet alleen in deze hooftstad *Peking*; maar ook in andere steden, vergezelschapt zijn, zal ik hier met weinig woorden aanroeren, en in de volgende prent vertonen.

Op dat wijze de Grooten in de Palakijns gedragen worden. De gansche Palakijn of Draag-zetel, is zeer aartig en kunstig van Bamboezen t'zamen gestelt. Recht in 't midden staat een stoel of zetel opgerecht, die met een Tygers-vel overtrokken is, daar op de geene, die gedragen wort, zitten gaat, hebbende achter zich eenen jongen staan, die een kostelijke zonne-scherm of kouvrezol boven zijn hooft houd. Het gezelschap en de stoet der dienaars, die voor uit gaan en hem by paren volgen, zijn in dezer voege geplaatst en uitgestreeken. Ieder dienaar van het eerste paar, dat de voorgang heeft en voor uit trekt, heeft een root verlakt bort in zijn hant, dat hem achter na sleept. Na deze volgt een ander paar, waar van ieder een groote bamboes op den schouder

heeft leggen, om orde te ſtellen en een ieder te doen wijken. Na dit tweede volgt een derde paar dienaars, ieder met een vierkant bort op de ſchouders, daar op met groote vergulde Sineeſche Charakters de naam en waerdigheit van den genen geſchreven ſtaat, die gedragen wort, op dat een ieder na zijne waerdigheidt voor hem op de ſtraat wijke en eer bewijze. Na het derde volgt het vierde paar, dat blaauwe zijde vendels, met franje bezet, op de ſchouders draaght; hier na komt een ander paar, dat ſtangen van bamboezen op de ſchouders heeft leggen, daar aan op d'enden vergulde draken zitten. Na dit vijfde paar volgen twee andere dienaars, die beide aan d'einden van diergelijke ſtangen van bamboezen twee ſnaaks-hoofden hebben. Endelijk volgen twee van zijne voornaamſte Hovelingen, die, zonder iets te dragen, zeer ſtatelijk voor den Heer gaan. Na deze twee Hovelingen volgt de Heer zelf, die zomtijdts van vier, zomtijts van zes en acht, na deſſelfs waerdigheit (gelijk zulks breder in het hoofdſtuk van d'Algemene Beſchrijving verhaalt ſtaat) gedragen wort. Dicht achter hem volgt een van zijne Hovelingen, die zijn lijf-paert beſchrijd; en na dezen een troep van zes of acht dienaars, ieder met een bamboes-ſtok op de ſchouder, daar aan lantarens hangen, die van Sineeſch papier, dat geeſtigh beſchildert is, en van omgeboogen rietjes, daar op het papier geplakt is, zeer kunſtig gemaakt zijn. Des daags worden deze lantarens, alleen om de ſtaatzi der Grooten te vermeeren, zonder licht; maar by avont en des nachts, met licht daar in, gedragen.

Dus, gelijk gezeght is, weten de Grooten en Rijken eensdeels met ſtofſluiers, en eensdeels met vracht-beeſten en draag-zetels de bovengemelde ongemakken, van het ſtuiven des ſtofs, en de ſlikkige en vuile wegen voor te komen; maar gemene en arme luiden, die hier in groote meenigte langhs de ſtraten zweven, en hun dageliks broot met Paerde-werk verdienen, vinden zich van deze middelen verſteeken, 't welk voor hen zeer moeielijk valt en een ſchrikkelijke plaag is.

Uitſtekende en aanzienlijke burgerlijke gebouwen, treffelijke Pagoden, hooge en kunſtig-geſtichte Torens en Triumf-poorten, vertoonden zich in deze Stad in groote meenigten, en zetten de zelve ook geen kleene cieraat en glans by; hoewel wy daar af weinigh gezichts hadden, en na behoren niet

niet bekijken konden, dewijl wy van 's Keizers wegen zeer nau in ons Logiment (als voor dezen gezegt is) bewaart wierden.

Beſchrijving van Peking, uit Markus Paulus Venetus.

Van zekren *Markus Paulus*, eenen Venetiaan, die in den Jare twalef hondert vijf en tzeventigh in deze Stad was, toen de Tarters de zuiderlijke Landſchappen van *Sina* verovert hadden, wordze in zijne ſchriften, na den voorgang der Tarters, *Kambalu* genaamt, en in dezer voege beſchreven. *De Stadt* Kambalu, *die, in 't Landſchap* Kathai, *aan een groote Revier leidt, en de Stadt des Heeren betekent, is van aller Eeuwen her treffelijk en vermaart geweeſt. De Grooten* Cham *heeft deze Stadt na een ander Geweſt van de Revier vervoert: Want de Starrekijkers hadden hem te voore geſpelt, dat deze Stadt tegen hem zou opſtaan. Deze Stadt leidt in een vierkante omtrek van* * *vier en twintigh mijlen groot beſlooten, invoegen ieder zijde zes mijlen lang is. Hare Muuren zijn wit, twintigh ſchreden hoogh en tien breet; doch vallen in 't rijzen allengs ſmalder. Ieder zijde der Muure heeft drie Hooft-poorten, die in 't geheel twalef uitmaken, en by ieder der zelve is een heerlijk Paleis geſticht. Desgelijks vertoonen zich ook aan de hoeken der Muuren treffelijke Paleizen, daar in de Stadts Wapenen bewaart worden. In deze Stadt loopen de ſtraten zoo recht, dat men van d'eene Poort een onbelemmerde deurzicht heeft, door de Stadt, na de Poort die daar tegen over ſtaat, en ter weder-zyde zijn de ſtraten met zeer treffelijke huizen als paleizen bebout. In't midden van de Stadt ſtaat een zeer heerlijke Pagode geſticht, daar een zeer groote klok in hangt, op de welke 's avonts driemaal geſlagen wort: waar na niemant buiten zijn huis magh gaan, tot aan't begin van den volgenden dagh, 't en zy om kranken, of om d'Ouders en Vrienden te bezoeken. En de genen, die door noot by nacht door de ſtad te gaan heeft, mag niet zonder licht gaan. Ieder ſtadspoort wort van duizent menſchen bewaakt, niet uit vreze voor den vyant, maar voor de dieven en roovers: want men wend groote vlijd aan om de roovers en afzetters in toom te houden.* Dus verre de gemelde *Markus*.

* Ontrent vijf mijlen van d'onzen.

Toen wy nu uit deze Keizerlijke en vermaarde Hooft-ſtadt *Peking*, na het nemen van een behoorlijk afſcheid van alle de Grooten en voornaamſte Rijx-raden, vertrokken waren, hielden wy buiten de poort een weinigh ſtil, om al ons reis-tuigh en omſlagh in te wachten. Door dit verbeiden hier, kreegen wy een wenſchelijke gelegentheit, om de Stadt wat nader te bezichtigen, en hoe de zelve in haren omtrek en omleggende landeryen beſlooten lagh. Aan de linker-zijde leggen zommige heuvelen, van waar men al't lant overzien kan, en hoe die vermaarde en wijdberuchte Muur, die Tartaryen en *Sina* van malkandre ſcheid, door 't geberghte haren loop neemt. De Sinezen verhaalden en zeiden ons voor de waarheit, dat men op eenen dagh heen en weêr kon koomen. Op dit zeggen der Sinezen, en 't geen ik zelf met mijne oogen aanſchouwde, begon ik aan de geloofwaerdigheit van zommige Schrijvers grootelix te twijffelen; gemerkt de zelve ſchrijven dat deze Muur dertigh Duitſche mijlen van de hooft-Stadt *Peking* gelegen is.

Zien de Stadt van buiten, en de vermaarde Muur door't Gebergte loopen.

En aangezien deze Muur eensdeels een werk en gevaerte is, dat door zijn over-groote zwaarte en lenghte de ganſche Wereld in optocht van verwonderingh houd; en ten andere, eenige Schrijvers daar van alleen maar een deel beuzelingen en droomen uit hunnen kruin geſtooten hebben, zal ik het werk naaktelijk, voor zo veel ik te *Peking* van ooghtuigen, en uit geloofwaerdige Schrijvers daar af heb kunnen vernemen, in 't kort verklaren.

Zoo verre ſtrekt zich deze Muur van Ooſten na 't Weſten, datze vier Landſchappen, als *Leaotung*, *Peking*, *Xanſi*, en *Xenſi*, na 't Noorden omcingelt. Zy is lang ontrent drie hondert Duitſche mijlen, en neemt haar begin uit den Zee-boeſem, die tuſſchen het Landſchap *Leaotung* en het hangend Eilant *Corea* gelegen is, daar de Revier *Yalo* uit het Ooſterlijk Tartarye vloeit. Van daar ſtrekt zich de zelve

Vermaarde Muur, die Tartarye en Sina ſcheid.

na 't Weſten tot aan het Geberghte van de Stadt *Kin*, in 't Landſchap *Xenſi*, by den oever van de geele Revier.

Zy loopt doorgaans niet recht uit, maar valt op zommige plaatzen hoekigh en bochtigh; doch loopt evenwel, zonder ergens gebrooken of geſcheiden te zijn, eenpaarlijk voort. Alleen komt in 't Landſchap *Peking*, by de Noordelijke delen van de Krijgsſtadt *Hingho*, dicht aan de grenzen van 't landſchap *Xanſi*, tuſſchen deze Muur een kleene enghte van hooge en onopkomelijke bergen te leggen, waar door de zelve aldaar van elkandre afgeſneden word. Zy gaapt ook een ſtuk weeghs van malkandre, ter plaatze daar zy de Revier *Hoang* of de geele Revier doortocht vergunt. Verſcheidene meer andere kleene Revieren, die van buiten in *Sina* komen ſtorten, vloeien ook door deze Muur; die evenwel deze Muur niet van elkandre deilen, maar loopen onder door boogen of verwelfzelen, die in deze Muur als boogen van ſluizen gemaakt zijn. Anders is hy overal zich zelven gelijk, en op d'eene plaats niet anders van geſtalte dan op d'ander, niet alleen op effen vlakten (die, zoo verre de Muur zich ſtrekt, weinig zich vertoonen) en ook niet alleenlijk daar hy zijnen loop over en langs 't gebergte neemt, maar ook ter plaatze, daar hy door de bergen heen zwiert. Zy heeft de hoogte van dertig elleboogen, of vijf en veertig voeten, en is op zommige plaatzen twalef, maar veeltijts vijftien elleboogen breet. Boven op heeft deze Muur ook doorgaans zeer ſterke en hooge wacht-toorens, die een zeekre ruimte van elkandre ſtaan: en om bequamelijk door de zelve te kunnen gaan, zijn ook op verſcheidene plaatzen in de zelve poorten gemaakt. Langs heen binnen de Muur ſtaan ook veſtingen of ſterkten geſticht, die eensdeels tot beſcherming van de Muur, en eensdeels tot woonplaatzen der krijgsknechten gemaakt zijn.

Eertijts onderhield de Sineeſche Keizer, gelijk ook noch tegenwoordigh de Groote Cham, tot beſcherming van deze Muur en 't invallen der Tarters, in deze krijgs-veſtingen en ſterkten, tienmaal hondert duizent mannen, die by beurten in de bovengemelde wacht-toorens by nacht en dag met een groot getal de wacht hielden.

Is van Keizer Chius geſticht.

De ſtichting van deze Muur wiert begonnen onder de Regering van zekren Keizer *Chius*, die een zeer vermaart Vorſt was, en, zoo wel in tijdt van vreede als oorlogh, zoodanige groote daden en heerlijke werken verricht heeft, dat voor of na hem noit eenigh Sineeſche Keizer geweeſt is, die daar in tegen hem op mocht. Als deze Keizer de ſtam *Cheva* overwonnen, en geheel *Sina* onder gehoorzaamheit gebracht had, wiert hy endelijk tot den keizerlijken Throon verheven, daar hy te voore maar een kleen Koninkje was. Hy dus op den ſtoel des Rijks geraakt, liet, na dat hy de Tarters (d' erf-vyanden van 't Rijk *Sina*) overwonnen had, deze groote en geweldige Muur ſtichten, om in 't toekomend door dit middel het invallen der Tarters in *Sina* te beletten, en hen buiten 't Rijk te houden. Dit groote gevaerte van deze Muur wiert van hem begonnen in het twintighſte jaar van zijn Regering; te weten, twee hondert en vijftig jaren voor Chriſtus geboorte, en met zoo groot een getal van menſchen daar aan gewrocht, datze in vijf jaren voltoit was. Door geheel *Sina* liet deze Keizer uit tien drie mannen op ontbieden, die aan deze Muur t'arbeiden, en daar af een hecht en ſterk werk te maken hadden. Het ganſche werk wiert van keyen andere ſteenen opgehaalt, en zoo dicht en vaſt in malkandre gemetzelt, dat men openingen noch ſcheuren daar in vernemen kon. Ook had de Keizer zoodanig een ſtreng gebodt laten afkundigen, dat de gene aan den halze zoude geſtraft worden, indien in de voegen of repen van het werk, daar de zelve aan gearbeid had, een nagel of ſpijker kon geſlagen worden.

Daar deze Muur aan den bovengemelden zee-boezem by het Landſchap *Leaotung* eenige mijlen met haar begin na 't Weſten in Zee loopt, komt zy op ſcheepen te ruſten, die aldaar, naar men zeidt, vol klompen en ſtaven yzers,

yzers, om een vaste grontvest te hebben, gezonken wierden. Met recht magh deze Muur voor een wonderwerk van alle wonderwerken verstrekken, niet alleen ten aanzien van hare overgroote lengte, dikte en zwaarte; maar ook ten opzicht van hare onvergankelijkheit, gemerkt het alreê zo veel jaren den alverslindenden tijt verduurt heeft, zonder eenige misstal of bouvalligheit te krijgen; maar vertoont zich noch tot op dezen tijdt zoo hecht, vast, en onvergankelijk, als of het eerst gesticht was.

Dit en niet meer heb ik van dit groote gevaerte kunnen verneemen; 'k zal hier tot een besluit byvoegen, 't geen de Jesuit Gonzales van Mendoza, in zijn beschrijvingh van 't Rijk *Sina*, daar af geschreven, doch de waarheit niet wel getroffen heeft. *In dit Rijk*, zeid hy, *wort een affluiting of Muur gevonden van vijf hondert mijlen lang, beginnende van de Stadt* Ochio, *gelegen tusschen twee zeer hoge en rouwe bergen, en volhert door al den ganschen streek aarde, die daar is van den op- tot aan den ondergang der Zonne. Zy wiert gemaakt van eenen Koning genoemt* Tzintom, *die oorlog had met de Tartaren, om hen van hun te beschermen: en dit zijn de gehele grenzen van 't lant tegen Tartaryen. Men moet nochtans verstaan, dat vier hondert en twintigh van deze mijlen gemaakt zijn van de natuur, zijnde door een streek van zeer hooge bergen aan een gevoegt, d'andere tachtentig zijn van muragie met handen gemaakt, om te besluiten en de ledigheit van't midden te vullen, zijnde van zeer sterke gehouwen steenen, zeven vademen in de fondamenten breet, en noch eens zoo hoog. Zy begint aan de Zee-kant in het lantschap* Kanton, *en loopt door die van* Paghin *en* Kanzai, *endigende in* Susuan. *De gemelde Koning, om zulk een wonderlijk werk te maken, zond daar henen het derdendeel van zijne Onderdanen, en by wijlen van vijf mannen twee; en hoewel d' Inwoonders van ieder Landschap bleven t'arbeiden in de plaatzen dicht aan hunne huizen, niettemin, of door de lengheit der reize, of door t' onderscheidt des lochts, die in deze landen is, zy storven evenwel byna alle die daar henen gingen: zulks dit trots gebou oorzaak was dat het Rijk oproerig, en de gemelde Koning met zijn Zonen doodtgeslagen wiert.* Dus verre Gonzales.

Beschrijving der groote Muur uit Gonzales.

Als wy, na een weinigh wachtens, al ons reistuig en ommeslag by ons gekregen hadden, sloegen wy weder, met al ons gevolg, op weg, langhs den zelfsten heirbaan of heeren-wegh, dien wy gekomen waren. Onder 't rijden langs deze heirbaan zagen wy, niet verre buiten deze keizerlijke hooftstad, de velden en akkers ter weder-zijde zeer dicht met zodanige geele wortels bezet, als in de Streek in Noort-holland en ontrent Leiden wassen.

De Gezanten trekken van Peking.

Des nachts hielden wy ons verblijf in zeker dorp *Pekinsui*, en trokken des anderen daags voorby de stad *Tongsiou*, en quamen des achter-middaghs aan de stad *Sansianwey*, alwaar des Keizers vaartuigen, waar meê wy van *Nanking* gekomen waren, noch lagen, en onze komste verwachtten. De Schippers quamen de Heeren Gezanten al verre landwaarts in verwellekomen, en lieten al ons reistuigh aan boordt brengen, daar de Mandarijns, die ons de Keizer had meê gegeven, om ons tot in *Kanton* te geleiden, zich geweldig tegen stelden, en wilden dat de Gezanten in de Jonken zouden treden, die hen van 's Keizers wegen op een nieuw vervaerdight en beschikt waren. Deze Jonken waren gevaerten zoo groot en ruim als kasteelen, en hadden verscheidene vertrekken en gemakken van binnen; maar lagen zoo logh en traag op 't water, dat de Gezanten zich daar in niet dorsten betrouwen, dewijl zy bevreest waren, datze voor het waien van de *Moussон* of jaar-winden daar meê te *Kanton* niet zouden kunnen komen, en derhalven gedwongen wezen den winter aldaar over te blijven. De Gezanten derhalven, om geen haat en tweedracht onder de Mandarijns en onze oude Schippers te maken, namen noch deze nieuwe noch d'oude keizerlijke Jonken; maar huurden, om des te spoediger voort te raken, heel kleene vaartuigen. En na dat op alles

Komen te Sansianwey. *Zie pag. 155.*

De Gezanten willen in 's Keizers Schepen niet varen.

alles orde was geſtelt, en de goederen geſcheept waren, gingen wy met de gemelde Tartariſche Heeren, die de Keizer den Gezanten had bygevoeght, om overal beter ontzagh te hebben, neffens de Kantonſche Mandarijns, weder van dit *Sanſianwey* t'zeil, langhs de Revier *Guei*, en quamen laat in den nacht by een kleen Dorpje, daar wy bleven leggen, om den dagh af te wachten. *Pinxenton*, ondertuſſchen, ſcheide hier te *Sanſianwey* van ons, en nam zijn wegh over landt na *Lincing*, daar hy in d'opreize zijn Vrouw en Kinderen gelaten had.

In onze af-reize van *Peking* tot aan *Kanton*, trokken wy weêr langs den zelfſten wegh dien wy gekomen waren; maar voeren veel Steden en Dorpen, die wy in onze op-reize hadden aangedaan en bezichtigt, voorby, zonder met ons vaartuigh daar eens aan te leggen of vernachten. 'k Zal ook, in't beſchrijven van deze af-reize, niet alle de plaatzen aanroeren die wy aandeden; maar alleen eenige, en daar ons iet aanmerkens-waerdigh te voore quam.

Komen te Single, en Sinkocien. Zie pag. 149. en pag. 144.

Op den drieëntwintigſten van Wijnmaant quamen wy te *Single*, en den volgenden dagh te *Sinkocien*. Den vijf en twintigſten raakten wy te *Tonquam*, 23. Octob. en den zeven en twintighſten te *Tachu*. De Mandarijn, die alhier zijn verblijf en 't gezagh over deze plaats had, was op de loop gegegen; gemerkt hy voor ons geen nieuwe trekkers kon verſchaffen; in voege wy het zonder trekkers voor de wint lieten afdrijven.

Komen te Lincing. Zie pag. 138.

Op den een en dertighſten der zelfſte maant quamen wy te *Lincing*, alwaar 31. Octob. de Heeren Gezanten van den Mandarijn *Pinxentou*, die over land getrokken was, zonderlingh hertelijk bewellekoomt, en heerlijk onthaalt wierden. En na dat de Gezanten alhier twee of drie dagen gewacht hadden, ten believe van *Pinxentou*, en zijn Vrouw, die hen daar om zeer weêmoedigh en met tranen in d'oogen badt; ten einde zy met haren Man mochte klaar raken, trokken wy gelijkerhant met goede voorſpoet en eenen Noorden wint weder voort, die zoo geweldig guur en kout waide, dat de waterbakken in de vaartuigen hart toe-vrooren. De matten hingen vol ys-kegels, waar van zommige zoo dik als een arm waren, en den ganſchen dag over bleven zitten. Deze vorſt en koude veroorzaakte een groot ongemak onder ons volk, eensdeels om datwe langh in de warme landen geweeſt, en de koude niet gewend waren, en ten andere, dewijl wy op zoodanige klene barkjes voeren, daar men zich nauliks keren of wenden kon.

Onder 't varen bejegenden ons alle daags groote vlooten van kleene vaartuigen, vol volks, dat al op het çierlijkſte gekleet en groote blijſchap met zang en ſnaren-ſpel maakte. Wy verſtonden datze geordonneert waren, om vervalle Pagoden en heirwegen te herſtellen; zy hadden ook veel geldts by zich, 't geen zy van langer handt vergaart hadden, om nieuwe Pagoden te laten bouwen, en 't landt overal te verbeteren.

Komen te Tuncham, zie pag. 136. en Xantſiu. Zie pag. 135.

Den vijfden van Slachtmaant brachten wy het weêr, met veel zukkelens en koude te lijden, aan *Tuncham*, en quamen daags daar na te *Xantſiu*; alwaar de Regeerders der ſtad zich ook t'zoek hadden gemaakt, gemerkt zy ons geen Trekkers konden verſchaffen.

De Gezanten, om geen langer tijdt by deze onwillige menſchen te verzuimen, preſten den een en den ander, die zy krijgen konden, van de ſtraat af, om te trekken. Zeker Paap, ziende dat een van zijne Knechts onder deze gepreſte Trekkers meê voort moeſt, was zoo geweldigh ontroert en ontſtelt, dat hy op de ſtraat op zijne knien viel, en met groote verbaaſtheit riep: *Hoe kan dit gaan! daar men de dienaars van de Heiligen van zoodanig eenen arbeid niet verſchoont.* De Gezanten riepen hem weêr toe; *Dat den dienſt des Keizers voor den dienſt des duivels gingh; en dat zijn knecht hier voor goede koſt en betaling zou krijgen*; waar meê de Paap hem wat geruſter ſtelde, en zich eenigzins vernoegen liet.

Den achſten van Slachtmaant zagen wy *Cinning*, en den dertienden daar aan *Taujencien*. 8. Novem.

Van

Komen te Jamcefu. Zie pag. 114.

Van daar quamen wy in de Geele revier, en den zeventienden van Slacht-maant aan de stadt *Jamcefu*, alwaar de Gezanten, door den bastert-Broeder van den Jongen Kantonschen Onder-koning, zeer hertelijk bewellekoomt, en in zijn huis met spijs en drank zeer treffelijk onthaalt wierden. Na dit vriendelijk onthaal, en het neemen van een behoorlijk afscheid, vertrokken wy weder voort, en quamen den twintigsten van Slachtmaandt in de groote Revier *Kiang*, en daaghs daar aan voor de stad *Nanking*.

Komen te Nanking. Zie pag. 102.

20. Nov.

Wy lagen hier weêr met ons vaartuig voor de zelfste Waterpoort gezet, daar voor wy het op onze heenreis gezet hadden. En dewijl de Gouverneur der stad op zijn vertrek stont, konden wy na ons wil zoo haast, als het wel noodig was, geen nieuwe vaartuigen bekomen, waar door wy gelegentheit kregen om de stad wat netter te bezichtigen, en ons in 't hartje van *Sina* van zoo een mocielijke en zware reize wat t'ontlasten en verfrisschen.

Terwijl wy hier een tijdt lang stil lagen, en hier door de gelegentheit kregen om de stadt wat nader te bezichtigen, begaf ik my weêr na het vervallen Keizerlijke Paleis, daar in eertijdts de Sineesche Keizeren hof hielden, om desselfs deerlijken staat, en omver-gehaalde muuren en puinhoopen noch eens, en buiten twijffel voor het laaste, t'aanschouwen. Ik vond in een van hare vervallen muren een groot gebrooken gat, daar ik door trad, en raakte van daar, over geweldige puinhoopen, op de plaats van het binnen-hof, daar eertijts de voornaamste keizerlijke vertrekken gestaan hadden. Maar alle keizerlijke vertrekken en gebouwen waren ten gronde zoo schendig en jammerlijk gesloopt en uitgeroid, dat 'er niet heels en ongeschonden was gebleven, nochte blijven staan, en alleen maar deze neêrgesmeeten puinhoopen te kennen gaven, dat wel eer deze vertrekken daar gestaan hadden.

Daags daar aan begosten de winterbuien hare hoofden zo geweldig fel en guur te verheffen, dat wy d'onze nauliks uit de Barken dorsten steken. Het stof-sneeuwde zoo dicht dat men nauliks uit d'oogen zien kon, en de sneeu bleef den ganschen dagh over op de daken der huizen, zonder te smelten, leggen.

De Gezanten bezoeken de 1ste Tolmeesters.

De Gezanten wierden van verscheidene Grooten ter maaltijd met zonderlinge hertelijkheit genoodigt; maar dewijl het zoo een ongestuim en guur weêr was, konden zy nergens komen. Alleen gingen zy de twee Opper-tolmeesters, die in de voorstad hun woonplaats hadden, en waar van d'een een Sinees en d'ander een Tarter was, en beide twee deftige mannen, bezoeken. Deze twee Heeren haalden de Gezanten met gommen en bazuinen zeer statelijk in, en onderhielden hen met verscheidene discoerzen tot laat in der nacht.

De Heeren Gezanten zonden my na den Paap of Priester van de vermaarde Pagode *Paolinxi*, om hun aankomste aan hem bekent te maken, en teffens een schets en afbeeltzel van deze ganssche Pagode t'eisschen, die hy hen in d'opreize belooft had. Hy had den Gezanten ook belooft, of veel meer aan hen verzocht, ter gedachtenisse van hen eenen steen te zullen oprechten, met opschrift in 't Latijn, ('t geen ik hem ter handt hadt gestelt,) wie, waarom, en wanneer zy daar geweest waren. Desgelijks had hy gezeid, hen ter eere, en ter eeuwiger gedenkenis, hunne af-beeltzels te zullen oprechten, en onder de *Longas* of voornaamste Heiligen te pronk stellen. Nu wierd ik derwaarts gezonden, om te zien hoedanigh hy zich in dit werk gespoeit had. Ik vond, daar komende, de gedaanten of af-beeltzels der Heeren Gezanten in een der voornaamste en aanzienlijkste Pagode in pleister-werk opgeregt, rustende op een voetstal, daar in het gemelde opschrift met latijnsche letteren stont uitgehouwen. Hy vroeg my of alles goet was, zeggende, *Oloya pau o Pogsan.* Waar op ik hem tot antwoort gaf, dat de Hollanders de beelden zeer gaerne zagen, maar niet in de kerken. Na dat ik alles wel bezichtigt, en de aftekening der Pagode van hem bekomen had,

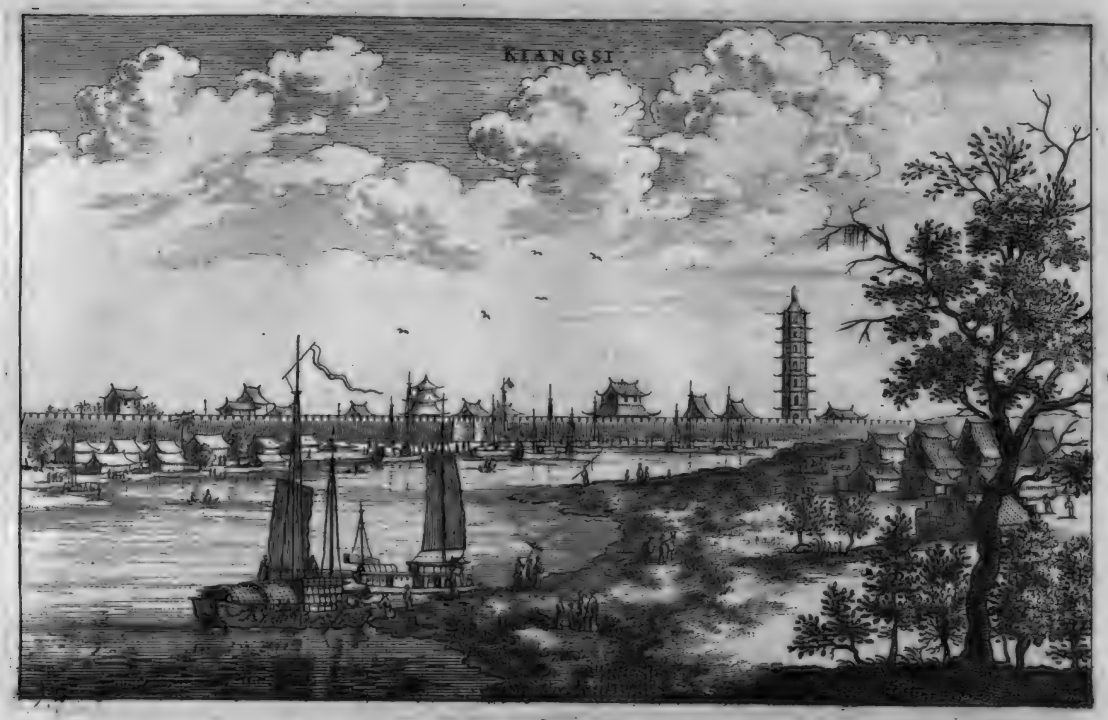

nam ik op 't vriendelijkſte en beleefſte mijn afſcheid, en ſcheide van hem af.

Vertrekken uit Nanking. 10. Decem. Toen wy ons hier eenen tijdt lang uitgeruſt, en van volk en vaartuigh, dat hier ſchaars te bekomen was, wel voorzien hadden, vervaerdighden wy ons weder tot de reize, en vertrokken den tienden van Winter-maant met al ons omſlagh uit dit *Nanking*.

Trekken voorby Beekenburg. 15. Decem. Den vijftienden der zelfſte maant voeren wy voorby zekren hoogen klip, dien wy, ter gedenkenis van den Heer *Willem van der Beek*, in onze op-reis den naam van *Beekenburgh* gaven. De Revier *Kiang* valt ontrent deze plaats byna een heel mijl breedt, en gaat by ongeſtuim en winter-weêr dikwils zoo hol, als de bare Zee. Aan de rechterzyde leggen zeer gevaarlijke en ſcherpe klippen onder water; daar op de Bark van de Tolken vaſt raakte, en een groot gat in den bodem kreeg, dat in een oogenblik tijdts zoo veel nats verzwolgh, dat de Bark byna aan 't zinken raakte: zoo geweldigh verhief zich midlerwijle de wint, dat niemant haar naderen dorſt om te helpen. Endelijk raakte de Bark, na veel arbeits, noch weder daar af, en ſchrap, en quam laat in der nacht by ons ander vaartuigh te *Anhing*, daar wy haar lagen in te wachten.

Op den negentienden quamen wy met Zonnen ondergang te *Nankang*. Zoo fel en ſterk waide het, dat wy de ganſche nacht genoegh te doen hadden om ons vaartuigh vaſt te maken, dat t'elkens door het geweldigh waien en bulderend onweêr los raakte en tegen malkandre ſtiet. Dit geweldigh waien duurde zonder eens op te houden, tot aan den een en twintighſten, als wanneer de wint wat begon te leggen, en wy onze reis vervorderden, en quamen over 't Meir *Poyan*, en van daar aan het ſcheeprijk Dorp *Ucinjeen*, daar wy nootzakelijk moſten aanleggen, om nieuwe trek-luiden te krijgen, die ook datelijk vaerdigh en bereidt waren. Wy zagen, met groote verwondering, hoe de brandt, zedert onze opreize, hier had huis gehouden, en meer als hondert ſchoone huizen in d'aſſche en aan koolen geleid had.

Komen te Nankang. *Zie pag. 91.*

Komen over 't Meir Poyan en aan't Dorp Ucinjeen.

Op den drie en twintighſten vervielen wy weêr aan de vermaarde Hooft-Stadt KIANGSI, en vonden daar al ons vaartuig leggen, dat door 't harde weêr verzeilt, en van ons ander vaartuigh af-geraakt was.

Komen te Kiangſi. *Zie pag. 71.*

In onze opreize heb ik deze voortreffelijke ſtad in 't kort na behoren beſchreven, en, zo als haar die aan d'eene kant met haar muuren en gebouwen op

op deed, in Prent in't groot vertoont; maar dewijl wy hier drie dagen stil lagen, kreegh ik hier door gewenschte gelegentheit, om deze stad van een andre kant, daar de zelve een aangenaam gezicht vertoont, af te schetzen, naar uitwijzing van de voorgaande Prent, daar in deze stad in 't kleen staat uitgebeeldt. En na dat wy ons hier van andere Barken (want ons oude vaartuigh bleef hier leggen) verzien hadden, gingen wy vveder den zes en tvvintighsten voort; maar na een vveinigh varens begon het zoo gevveldigh te waaien en stormen, datwe gedvvongen vvierden vveêr te rugh te keeren, en onder de muuren der Stadt te loopen, om aldaar veiligh te vernachten.

Het vroor zo geweldigh fel en sterk, dat men op verscheidene plaatzen over de binnenste platzen aan den vvaterkant over eene nacht Ys kon loopen. Tegen den avont begon het hart te hagelen, en zoo fel Ys te regenen, dat men naulix zijn hooft buiten de Barken dorst steken. Des anderen daaghs, in den morgenstont, trokken wy weder voort, en zagen de bergen ter wederzyde van de Revier heel wit met sneeu bedekt leggen. De wint, die zich uit den Noord Noord-ooSten verhief, snerpte zeer fel, en de lucht vvas zeer vol jacht-sneeuw. En gemerkt het in de voor-nacht Ys geregend, en in de na-nacht daar weêr op gevroozen had, waren de matten, die over de Barken lagen, en de Barken zelf zoo gladt en glibberigh dat men naulix den eenen voet voor den ander verzetten kon, zonder te vallen en achter uit te glijden. Een groot ongemak voor de trekkers, die langs den Oever, van wegen de gladdigheit, naulix de voeten kosten schrap zetten, en de Barken voort trekken.

Komen te Kinnungam. 1657. 1. Januar. *Zie pag. 82.*

Den eersten van Loumaant, des jaars zestien hondert zeven en vijftig, quamen wy aan de stad *Kinnungam*, alwaar wy daags daar aan met groote moeite, dewijl het zeer kout en guur weer was, en de Sineezen niet gaerne daar uit wilden, nieuwe Trekkers kregen; en gingen ontrent twee uuren op den achter middag weêr voort, om onze reize te vervorderen.

Den vijfden der zelfste maant raakten wy voor de gesloopte en verwoeste stad *Vannungam*; daar de Heeren Gezanten zoo dra niet te lande waren gestapt, of de Gouverneur der stad quam hen zeer hertelijk begroeten en verwellekomen. Op ons vertrek vereerde hy de Gezanten met eenige geschenken voor de keuken, waar onder een deel kaerzen waren, die van zeker vet der boomen gemaakt worden, en zeer helder branden, gelijk zulks breder in het 15. hooftstuk van onze Algemeene beschrijving op pag. 145. verhaalt staat. *Varen voorby Vannungam. Zie pag. 76.*

En na dat wy van trek- en Lootsluiden (want zonder ervaren Loots-luiden is de Revier aldaar niet vvèl te bevaren) verzien vvaren, begaven vvy ons vveder des anderen daags op de reize. Wy voeren hier voorby zeer klipachtige en gevaarlijke plaatzen, die vvy in d'opreize, vermits het vvater toen vvel drie vademen hooger vvas, niet konden zien leggen; maar staken nu met haar spitzen en punten eenige voeten boven vvater. De bark, daar op de Gezanten vvaren, raakte evenvvel, den negenden, met het drai-jen en dragen des strooms, op een punt van eenen scherpen klip, vvaar door de zelve in korten tijdt zoo vol vvaters liep, datze buiten tvvijffel zou gezonken hebben, indien vvy de zelve niet tegen de vval aan-gezet, en met alle man op 't droog gehaalt hadden. Wy vonden het gat en lek vvel voor in de boeg, maar geen gereedschap om 't zelve te stoppen, gemerkt de Schipper noch boor, noch bijl, noch spijker had. Evenvvel deden vvy noch zoo veel, datvve de bark ten naasten by vveêr dicht kregen, en quamen ten elf uuren ten einde van deze gevaarlijke en scherpe steen-rotzen, die haar begin aan de stad *Vannungam* nemen, en recht tegen over zekre klene Pagode endigen, zijnde ontrent drie duitsche mijlen vveegs. De Sinezen en Tarters, die deze Revier op en af varen, doen gemeenlijk aan den afgod van deze Pagode offerhande, om een gelukkige en behouden reize te hebben, en veiligh door deze gevaarlijke klippen te mogen raken. *De Bark der Gezanten raakt op een klip.*

Op den tienden der zelfste maant

Komen te Kancheu. Zie pag. 75.

brachten wy het voor de ſtad *Kancheu*, alwaar de Gouverneur, verzelſchapt met een groot en aanzienlijk gevolgh, de Gezanten uit den naam en van wegen den *Tutang* zeer vriendelijk en hertelijk quam verwellekomen en begroeten. En na dat de Gezanten den Gouverneur, op zijn verzoek, van hunnen ganſchen handel en wedervaren aan 't hof te *Peking* onderrichting hadden gedaan, vertrok hy weêr in ſtadt by den *Tutang*, om hem het zelfſte bekent te maken. Met hem ging ook den Heer *Iakob de Keizer*, verzelſchapt met een aanzienlijk getal uit ons gevolgh, alleen (want de Heer *de Goier* bevond zich niet wel) ten Hove, om den *Tutang* voor de genoote eere te bedanken, en een eerbiedigh afſcheid van dezen Heer, die hen zoo ſtatelijk had laten begroeten, te nemen.

Vertrekken van Kancheu.

Des anderen daaghs, den elfden, vertrokken wy weder van daar, met een klare en koude lucht; zulx de ſtrant ter weder-zyde van de Revier zeer wit berijpt was. Wy voeren over en voorby verſcheidene Water-vallen en ſteene drooghten, alwaar de trekkers by wijlen tot over de middel in 't water moſten, om de vaartuigen, die dikwils vaſt raakten, te lichten, en met gewelt en grooten arbeid over de ſteenen heen te ſleepen en torſſen. Een zwaren arbeid voor deze ellendige menſchen, inzonderheit by den winter, wanneer het water zoo onverdragelijk kout was, dat het hen door lijf en leden heen ſneed, zonder dat deze luiden evenwel eenighzins daar in verſchoont wierden; maar moeſten met het natte lijf geduurigh al voort. Onder het varen door deze gevaarlijke en moeielijke plaatzen, raakte het trek-tou van de Bark, daar in de Gezanten waren, by ongeval achter een zekren heuvel vaſt; en dewijl het tou boven aan de maſt vaſt was, en het zeil daar by ſtont, zoo kon het zelve zoo haaſt niet gelicht worden, of de maſt ſtortte met zeil en al over boort, en brak aan ſtukken. De Tarters hadden 't riet langs de Revier in brant geſtooken, dat zoo geweldigh voor de windt voortſloegh, dat de Bark de vlam ter nauwer nood ontging; en groot gevaar liep van daar te blijven; maar Godt verzagh het, zoo dat de Bark met draien en weêr-draien over ſtuur ſchoot, en aan den anderen kant van de Revier dreef; aldaar de Tarters de maſt, met twee groote Bamboezen booven op het afgebrooken ſtuk te binden, weder vaſt en klaar maakten.

Komen te Nangan, zie pag. 71.

Den vijftienden dezer quamen wy weêr met al ons vaartuigh aan die voortreffelijke Stadt *Nangan*; alwaar de Heeren Gezanten met hun ganſche gevolgh aan de Zuid-zyde van de Voor-ſtadt in zeker groot huis gehuisveſt wierden; want het ander huis, daar in de Gezanten in onze opreize hun verblijf hadden, was van de Tarters (die zedert ons vertrek met een vliegend Leger daar door getrokken waren) ten gronde vernielt en geſloopt. Zeer moetwilligh en overdadigh hadden deze Tarters in 't doortrekken hier huis gehouden, en met het neêrſmijten van vele voorname Gebouwen, en het wegh-dragen der goederen, den Ingezetenen grooten overlaſt gedaan, en jammerlijk geplaaght.

Een uit de Kantonſche Majeſtraten, die ook effen eerſt in deze Stad met ons aan quam, en gegaan was, om van 's Keizers wegen in een andre Stad zijn Ampt te bedienen en te Gouverneren, quam de Gezanten bezoeken, om te hooren, hoe de handel in *Peking* was afgeloopen. En als de Gezanten hem zulks bekent gemaakt, en van alles onderrichting gedaan hadden, wenſchte hy hen geluk op de reize, en vertrok des anderen daags weder voort; gelijk ook de Gezanten met hun gevolgh, den negentienden der zelfſte maant, zig op de reize begaven.

Trekken over 't Nambungſche Gebergte. 19. Januar. Zie pag. 70.

Wy waren nu de gevaarlijkſte en moeielijkſte vvateren, die wy op onze reize hadden aan te doen, alreê voorby geraakt, en moeſten nu weder met al ons omſlag een ſtuks vveegs te lande over 't gebergte reizen, om van *Nangan* tot *Nambung* te komen. De Heeren Gezanten gingen ieder in een Palakijn zitten, die zy te *Nanking* doen maken hadden, en lieten zich daar in, onder 't gelei van dertig Zoldaten, zoo

ſpoc-

spoedelijk over 't geberghte dragen, datze noch dien zelven dag, hoewel laat in den avont, zonder op 't gebergte (gelijk in d'opreize) te vernachten, te NAMHUNG quamen. De Gezanten namen hier hun verblijf in zeker groote en vermaarde herberg, die den Onder-koning te *Kanton* toequam, en zijner Majesteit alle maanden vijf en twintigh teil zilvers moeste op-brengen.

In 't aandoen van deze stad, in onze opreize, heb ik desselfs gelegentheit, zo veel my de kortheit des tijdts toeliet, na behoren beschreven, en hare gestalte, zoo als haar die aan d'eene zijde met haar groote en zvvare brugh op deed, in Prent in 't groot na 't leven vertoont. Maar dewijl deze stad aan d'andre kant meê een zeer schoon verschiet en aangenaam gezicht vertoonde, ontzag ik my de moeite niet, om de zelve ook van dien kant in onze afreize af te teekenen, en desselfs afbeeltzel hier Prents-gevvijze in't kleen voor te dragen.

Vertrekken uit Nambung. 21. Januar.

Na dat wy hier vveêr nieuwe vaartuigen bekomen, en al ons reistuigh daar in gescheept hadden, staken wy vveder den een en twintigsten van deze stad, voeren voorby verscheidene gevaarlijke en Schip-breukrijke watervallen, en quamen aan die wonderlijke en vreemde spitzen van *Suitjeen*, en van daar aan het wonderlijke gebergte, dat wy den naam, op onze heen-reize, van de *Vijf-paarts-hoofden* gaven. *Zie pag. 60.*

Komen aan de Stadt Saocheu. *Zie pag. 65.*

Den vier-en-twintigsten dezer raakten vvy met zonderlinge goede spoet aan de stad *Saocheu*. Hier zetten vvy vveder onze masten op, met de zeilen daar by, devvijl men nu d'engten der Revier en klippen voorby geraakt was, en ruim water had, daar op wy ook na wil en vvensch, gemerkt vvy ook de vloed te baat hadden, voort raakten.

Varen voorby de Pagode Kon-jan-sjam, *Zie pag. 63.* *en 't Gebergte Sang-von-hab.* *Zie pag. 62.*

Op den vijf-en-tvvintigsten voeren vvy voorby die wijdberuchte en vermaarde Pagode *Kon-jan-sjam*, en quamen des daaghs daar aan, den zes-en-twintighsten, aan dat wonderlijk en vreemt geberghte van *Sang-von-hab*. En gemerkt het water nu wel twintigh voeten lager was, als toen wy in onze heenreis hier door trokken, deden zich deze bergen met hunne spitzen en hemel-hooge kruinen nu veel yzelijker en schrikkelijker op, als in d'opreize. Wy zagen toen niet alleen welk een gevaarlijken weg wy in onze heenreize, met het varen over de blinde klippen, die nu hunne kruinen boven water staken, overgetrokken waren; maar ook in welk een groot gevaar wy

by dit laegh water ſtaken, en welk een ſchrikkelijke reize vvy door dit gebergte, en over deze klippen noch hadden af te leggen; gemerkt de ſnel-afſchietende ſtroom onze vaartuigen zo gevveldig ſnel en gezvvint voort zette, dat ons de hairen van ſchrik te bergh ſtonden.

Komen te Sanyuum, Zie pag. 59.

Den zelfſten dagh, quamen wy noch laat in den avondt aan het Stedeken *Sanyuum*, daar wy ook vernachtten. Met het kriekjen van den morgenſtont begaven wy ons weder op de reize, *en Xantſui. Zie pag. 56.* en raakten dien zelven dach noch voor het Stedeken *Xantſui*. Wy zagen hier al het velt en d'omleggende landſtreek vol leger-Tenten, en gezadelde paerden ſtaan, met een overgroot getal van Krijghs-knechten, die alle tot den optocht gereet ſtonden.

Komen by het Dorp Faeſan.

Na een weinigh varens kregen wy zeker Dorp FAESAN in 't gezicht, dat zich van verre zonderling vermakelijk en pleizierigh opdeed.

In onze opreize, na *Peking*, voeren wy laat in den avond voorby dit Dorp, zulx wy het zelve niet bekendelijk konden zien leggen, en my daar over ook de gelegentheit benomen vviert van deſſelfs geſtalte na 't leven af te ſchetzen; maar nu, op d'afreize, voeren vvy op 't midden van den dag daar voorby, vvaar door ik ook tijt en gelegentheit kreegh van deze plaats op 't neſte (naar uitvvijzingh van het bovenſtaande afbeeltzel) af te teekenen, en in Prent hier te vertoonen. Dit dorp *Faezan* is dicht aan de Revier gelegen, en rontom omringt met vermakelijke en vruchtbare landsdouvven, die den Lantman jaarliks een rijken oogſt van allerlei veltvruchten verſchaffen.

Komen te Kanton.

Den acht-en-tvvintigſten der zelfſte maant, brachten vvy het vveêr voor die vermaarde hooftſtad *Kanton*, zeer bondig, zonder roem geſproken, op pag. 40. &c. beſchreven, en in verſcheidene Prenten na 't leven afgebeelt. De *Landsman, d'opper-Koopman, komt de Gezanten inhalen.* Heer François Lantsman, die in deze ſtad, geduurende d'opreize, het opperbewindt van des Compagnies handel aanbevolen, en daar met de twee Scheepen en 't overige volk gebleven vvas, quam, zoo dra hem de komſte der heeren Gezanten vervvittigt vviert, hen met eenige Boots en Sloepen, die alle zeer çierlijk uitgeſtreken en opgepronkt vvaren, op de Revier inhalen. Hy had den Konſtapels en het overige volk, eer hy vvegh trok, laſt gegeven, datze het geſchut, als de Gezanten ter beſtemder plaatze gekomen vvaren, te gelijk en in goede orde rontom zouden los-branden, daar in

in zich deze luiden ook geenzins nalatigh toonden; maar gaven zoo geweldigh vuur, dat het aartrijk daverde en dreunde, en de lucht in vuur en vlam scheen te staan.

De Tartarische Heeren, die de Keizer den Gezanten op de reize, om overal des te meer ontzaghs te hebben, en te spoediger te kunnen voortkomen, had meê gegeven, stonden zeer verwondert, eensdeels over dit schieten, en eensdeels over onze Schepen, als hebbende noit zoodanige wel-gemonteerde Scheepen meer gezien. Zoo dra de Heeren Gezanten te lande traden, gingen zy weder in hun oud Logiment, en vonden 't alles, onder 't beleid van den gemelden opper-Koopman *Landsman*, zoo te Scheep als te Landt, in goede orde, waar over zy zich zonderlingh verheught toonden, en hem voor d'eere en gunst bedankten.

De Brief van den Grooten Cham, word zeer statelijk uit de Vaartuigen in stad gebracht.

De Brief van den Keizer, aan den Gouverneur Generaal *Johan Maatzuiker* geschreven, wierd uit de vaartuigen gehaalt, en door den onderkoopman *Hendrik Baron*, op beide zijne handen wat verheeven onder een Zonne-scherm, en twee Vanen zeer statelijk gedragen. Achter hem volgden de Gezanten, na de statelijkheit der zake, in goede orde, en wierd daar op, tot teken van vreugde, het Kanon driemaal los gebrant. De Wallen waren zo vol menschen (hoewel 't avond was) als gras op 't Velt; die zich alle uit nieuwsgierigheit derwaarts begeven hadden, om de Gezanten te zien inhalen, en na den uitslagh van hunne zaken te verneemen: want het gaat zeker, dat de Gemeente en Ingezetenen der gansche Stadt niet lievers gewenscht hadden, dan dat de Hollanders daar vry mochten komen te handelen.

De Gezanten begroeten de Onder-koningen, des jongen Konings Moeder, en den Tutang.

29. Januar.

Daaghs daar aan, den negen en twintighsten, gingen de Gezanten, verzelschapt zeer statelijk met hun gantsche gevolgh, d'Onder-koningen, des jongen Konings Moeder, en den *Tutang* begroeten, en den uitslagh en handel van hun wedervaren aan hen bekent maken. d'Oude Onder-koning onthaalde hen zeer vriendelijk en hertelijk, met een kop *Thee*, en eenige discoerzen aangaande de reize; desgelijks ook de jonge Onder-koning, die geen andere redenen tegens hen gebruikte, dan van de moeielijkheit der reize; midsgaders van de koude en ongemak, die de Gezanten daar op geleden hadden. Maar de Moeder des jongen Onderkonings quam niet voor den dagh; en liet eenige compliment- of groet-Brieven buiten brengen, en den Gezanten voor 't bezoeken daar in zeer hertelijk bedanken. De *Tutang* liet hen ten huize van zijnen Secretaris twee uuren lang wachten, en daar na aanzeggen, dat hy hen gehoor wilde verleenen, wanneer *Pinxentou* zou afgekomen zijn.

De Stadhouder van den jongen Onder-koning heeft de Gezanten ter Maaltijdt.

30. Januar.

Den volgenden dagh wierden de Gezanten, door den Stadhouder des jongen Onder-konings, op een kostelijk en heerlijk Banket onthaalt. Dezé Stadhouder leide de schult op de Portugeesche Papen in *Peking*, dat onze zaak by den Keizer niet na wensch was uitgevallen, en geliet zich uitterlijk, als of hy zeer verstoort op hen was; verhalende dat de zelve doorgaans uitgestroit hadden, dat in Europe maar drie Koningen waren; waar van *Don Johan* de vierde was; als ook dat de Hollanders maar een kleen hoekjen lands bezaten, en zijne Tributarizen waren, en diergelijke valsche lasteringen meer.

De Gezanten begroeten Tosu.

De Gezanten gingen den zelven dagh den Mandarijn *Tosu* begroeten en bezoeken, die hen zeer vriendelijk en minnelijk onthaalde, en te kennen gaf dat *Poetsienfie* en andere Heeren hen niet en dorften binnen komen laten, dewijl de *Tutang*, dien zy grootelix ontzagen, hen Gezanten noch geen gehoor verleent had.

De Gezanten met hun gevolgh worden van den onder-koningh ter Maaltijdt onthaalt.

1. Februar.

Den eersten van Sprokkelmaandt wierden de Heeren Gezanten, met den Heer *Lantsman*, den Secretaris *Baron*, en hun gewoonlijk gevolgh, tot in de twintigh Perzoonen, door den ouden Onder-koningh in zijn Hof zeer heerlijk ter maaltijd onthaald.

Eerst wierd de wellekomst, na 's lants gebruik, met de Tartarische *Thee*, uit een houte napje gedronken; en den Gezanten aangezeid dat zy lustigh vrolik

lik te maken, en de zwarigheit van 't herte te ſpoelen hadden. Na het drinken van de *Thee*, wiert 'er met Trommels en Trompetten een teeken gedaan om de koſt op te brengen; en kreegh een ieder een byzonder Tafeltje vol ſchotelen voor hem; doch eer men tot het eeten quam, liet de Koning eenen gouden kop met wijn voor hem brengen, en door twee van zijne Edelen aan eenen ieder der Gezanten ook een kopje langen, met plechtelijke bygevoegde dienſt-reden, datze die ten tweeden male ter wellekomſte geliefden uit te drinken. Zoo dra de kroezen in de rontte waren omgegaan en uitgeveegt, viel men, zonder langer te wachten, aan 't eeten. Over de maaltijt liet zijne Majeſteit twee zekre Hollandſche Matroozen, (die aldaar noch onder zijne bewaring waren) by hem roepen, die met grote eerbiedigheit en al knielende, na de Tartariſche wijze, voor hem verſcheenen. Hy vroeg hen waar zy twee of drie dagen geweeſt waren; en als hy daar op tot antwoort kreeg, datze niet wel te pas waren geweeſt, belaſte hy hen achter de Gezanten te zitten, en verzach hen met eenige ſchotelen eetens van zijn eigen tafel. D'een van deze Hollandſche Matroozen was voor dezen aan *Kitſiahay*, en d'ander by 't eilandt *Aniam* gevangen en opgebracht, en waren beide bezoldight, en als die van 's Konings lijf-wachten gehouden. Toen de maaltijt byna geendight was, quamen na 's lants gebruik de Speel-luiden en Comedianten voor den dag, en vertoonden aldaar eenige Sineeſche ſpellen, die zy op een zonderlinge wijze en byna al zingende uitſpraken. En na dat men aldaar verſcheidene gezontheden op den Keizer, den Gouverneur Generaal, en den gemelden Onder-koning en onze Heeren Gezanten gedronken, en zich luſtigh vrolik gemaakt had, vertrokken de Gezanten met hun gevolg, na genomen affcheidt, van den ouden Onder-koning.

De Gezanten zijn by den jongen Onder-koning ter maaltijt.

Des anderen daags daar aan wierden zeze insgelijks van den jongen Onder-koning ter maaltijt onthaalt, die hen onder 't geluid van bazuinen en ſchalmeyen liet binnen komen. Hy zat zeer ſtatelijk en prachtigh onder zeer koſtelijke Zonne-ſchermen, en in 't midden van verſcheidene groote en naamhaftige Heeren van *Kanton*, die aldaar meê ter maaltijt genodight waren. De Gezanten wierden van dezen jongen onder-Koning op de zelfſte wijze onthaalt, als des daags te voren van den ouden onder-Koning, uitgezeid datze ganſch geen redenen gebruikten, dan alleen om vrolijk te zijn; 't welk de Heeren Gezanten niet weinigh deed verwonderen, en ook gelooven, dat hy alle de zaken der regeering op zijne Stadhouder moeſte laten aankomen.

Pinxentou komt te Kanton. 3. Febr.

Den derden quam *Pinxentou* met zijn byhebbend vaartuig en al zijn omſlag te *Kanton*. Zo dra de Heeren Gezanten zijn komſte vernomen hadden, gingen zy hem in zijn logiment bewellekomen en begroeten, en vertrokken, na dat zy eenige discoerzen ter wederzijde gevoert hadden, weêr na hun logiment.

De Gezanten komen by den Tutang ter gehoor, en gaan verſcheidene andere groote Mandarijns begroeten.

Den zevenden quamen de Gezanten, nu *Pinxentou* te *Kanton* gekomen was, by den *Tutang* ter gehoor, en gingen daar na alle de Majeſtraten, na 's lands gebruik, bezoeken, en met zonderlinge plechtigheden begroeten; doch zy vonden weinige t'huis, dewijlze buiten der ſtad beezigh waren met het feeſt van 't nieuwe Jaar te vieren, dat de Sinezen en Tarters met zonderlingen yver en groote ſtaaci volbrengen, gelijk zulks breeder in 't 4. hooftſtuk van onze Algemeene Beſchrijving verhaalt ſtaat.

De onderkoningen eiſchen gelt,

Dewijl nu de Gezanten, zelfs op 't aanraden van de gemelde Onder-koningen, de geſchenken, die voor hen ontworpen en toegevoegt waren, en ter zomme van 16099. guld. beliepen, mede na *Peking* genomen en aldaar t'eenemaal verſchonken hadden, en dienvolgens ter nauwer noot niet meer als een nieuw-jaars-gift voor de zelve konden by een brengen; zo toonden zich deze Onder-koningen daar over zeer misnoegt, en eiſchten niet alleen intreſt van veertien hondert teil zilver, die zy aan des Compagnies dienaars, zoo op het vertrek der Gezanten na

Daar uit groote moeite ontſtaat.

Pe-

Peking, als anders op levering van koopmanschappen, verstrekt hadden; maar begeerden ook, dat de Gezanten gezwint en aanstonts hen zouden betalen de vijf en dertig hondert teilen zilvers, hen Onder-koningen voor den vryen handel voor hun vertrek na *Peking* te *Kanton* belooft, onaangezien zy zelve hunne toezegging in dat stuk geenzins en hadden nagekomen. En of wel schoon de Gezanten zich daar tegen stelden, zoo hebben deze Onder-koningen evenwel met gewelt ingehouden een zom van veertien hondert teilen zilvers, daar zy intrest van gevordert hadden. Deze zom wiert van hen geëischt, over de koop en levering van eenige goederen, die deze Onderkoningen aan de Compagnie noch schuldigh waren gebleven, en geenzins wilden betalen nochte voldoen. Toen nu de Heeren Gezanten voornamen over dit werk met d'Onder-koningen nader mondeling te spreeken, en hunne klachten ernstelijk voor hen uit te storten, begon de Burgerlijke Regeering binnen *Kanton* zich hier tegen te stellen, en den Gezanten, met het een en 't ander by d'Onder-koningen in te brengen, groot beletzel te geven; zulx den Gezanten hier door de weg tot het doen van hunne klachten toegesloten wierd. De Gezanten evenwel, om te verzoeken wat daar af komen wilde, zonden korts daar aan, den achtienden van Loumaant, den Heer Francois Lantsman en Hendrik Baron, in een Palakijn, tot den Stadhouder des jongen Onder-konings; maar zy wierden onder weegs van zekeren Mandarijn bejegent, en door zijn byhebbend volk met zonderlinge wederwarigheden en trotzelijk gehoont; invoegen zy gedwongen wierden hun voorneemen te staken en weêr na hun Logiment te keeren. Naderhant wiert gezeid, dat de gemelde Mandarijn zulks uit enkle quaatheit had gedaan, om dat de Gezanten hem met geene geschenken vereert hadden.

De Tolk Paul Durette wort vermoort.

En gemerkt korts daar aan een van onze beste Tolken, met namen *Paul Durette* (die den Gezanten van de Kantonsche Onder-koningen was bygevoegt, en hen met een zeer goeden yver en troulijk aan 't Hof gedient had) in zijn eigen huis, op 't lant over de Revier, om hals gebracht, en zeer deerlijk vermoort wiert, besloten de Heeren Gezanten, om verdere onheilen voor te komen, by tijts, en zo haast het doenlijk viel, te vertrekken, en zich op de reize na Batavia te begeven.

De Gezanten gaan by de Onder-koningen om hun affscheid te nemen; maar krijgen geen gehoor.

Hier op gingen zy, den een en twintigsten, na d'Onder-koningen, om hun affscheid van de zelve te neemen; maar zy quamen nochte by den een, nochte by den ander ter gehoor. D'oude Onder-koning liet hem ontschuldigen, dat de tantpijn hem het hooft en gansch aanzicht (gelijk het ook de waarheit was) zo ontsteeken en doen zwellen had, dat hy niet kon spreeken, nochte de lust niet had zijn tong in de mont te roeren. Voorts liet hy den Gezanten door eenen van zijne Hof-Jonkers zeer vriendelijk en ten hoogsten voor de genomen moeite bedanken, en geluk en voorspoet op de reize wenschen.

Van dezen gingen zy na 't Hof van den jongen Onder-koning, die hen deê weeten, dat hy van 't onthalen zijner vrienden te ziek en te zeer vermoeid was, om met hen mondeling te kunnen spreken. Hy liet hen ook wel ernstelijk waarschuwen, datze geen Tartarische wapenen of eenigh geweer met zich uit het land te voeren hadden. In de Voor-zaal, daar de Heeren Gezanten neêrzaten, en hen van zekren hoveling, na 's lands gebruik, de *Thee* of bonen-sop geschonken wiert, lagen de stoelen, tafels en banken alles over hoop, waar uit men genoeg konde bespeuren en oordeelen, datze het feest van Bacchus gevierd hadden. Ook waren de meeste Heeren, die de Gezanten zeer vriendelijk onthaalden en onderhielden, noch half vol en dronken.

De Gezanten gaan t'zeil.

De Heeren Gezanten, die met hunne bezoekingen niet veel zagen uit te rechten, namen van deze Heeren een beleeft en eerbiedigh affscheid, en quamen tegen den avont weêr in hun Logiment; doch verbleven daar niet lang, maar gingen noch dien zelven avont laat aan boort, in meening om des an-

deren daags vroeg in den morgenſtont tzeil te gaan, gelijk wy ook deden. Maar dewijl, na een weinigh zeilens, de wint begon te leggen en het doot ſtil wiert, moeſten wy het anker ontrent den eerſten Toorn, voorby *Kanton* in de gront laten vallen; alwaar wy ook dien nacht bleven leggen.

De Hof-meeſters der Onder-koningen komen de Gezanten te ſcheep ont-halen,

Den drie en twintighſten quamen de Hof-meeſters van de gemelde Onder-koningen en de wacht-Kapiteins, die ons logiment bewaart hadden, met de Mandarijns, die de Gezanten in d'open af-reize verzelſchapt hadden, aan ons boort, en onthaalden de Gezanten uit den naam van hunne Meeſters met 's Konings eigen ſervice, en den ſterken drank *Sampſou*. Zy wenſchten meenighmaal den Gezanten geluk en voorſpoet op hunne reize, en datze haaſt mochten weder-keeren. Als de gezontheit der Onder-koningen en andere groote Heeren gedronken was, daar onder ook luſtigh op de Trompet geblazen, en 't kanon geloſt wiert, vertrokken zy weder, na genomen afſcheid van de Gezanten, na *Kanton*; hen verzekerende, dat d' Onder-koningen, by aldien zy aldaar noch een dag of twee wilden vertoeven, zulks minlijk zouden toeſtaan. Doch wy maakten het hier niet lang, maar zet-

die weder na Kanton vertrekken.

ten terſtont onze zeilen by, en quamen den acht en twintighſten, met den ondergang der Zonne, in de haven van *Heytamon*, aldaar wy ons Anker op vijf vadem ſteek-gront lieten vallen. De Heeren Gezanten hadden den Gouverneur een Prince-vlagge toegezonden, die hy terſtont, neffens den Tartariſchen Standert, van 't Fort liet afwaien, tot teeken dat hem die zonderling aangenaam, en de Hollander by hem wel gewilt was.

De Gezanten komen in de haven van Heytamon. 28. Feb.

Op den eerſten van Lentemaant, als de nacht alreê ten halven was verlopen, wonden wy ons Anker weêr op, en liepen met een Ooſten wint uit de gemelde haven van *Heytamon*, Zuid-Ooſt aan. Nauliks begon het licht des dageraats door te breeken, of wy kregen den hoek van zeker treffelijk Dorp LANTAM in 't gezicht, daar wy zo dicht voorby zakten, dat ik hier door gelegentheit kreeg, om het zelve gevoeglijk na 't leven af te teekenen. Dit Dorp leidt op een wel-gelegen plaats, en is, naar uitwijzing van de bovenſtaande prent, met zonderlinge hooge gebouwen verciert, die zich van verre zeer luſtigh opdoen, en een goet eind uit der Zee kunnen gezien worden.

Vertrekken van Heytamon. 1. Maert.

Komen by het Dorp Lantam.

Zo ſpoedigh en gezwint voeren wy dien

dien dag, datwe noch, met het ondergaan van de Zon, buiten d' Ooftlijke Eilanden van *Makao* quamen. Maar zeer langzaam was het Jacht Bloemendaal in't zeilen; want tegen den avont was hy zo verachtert, dat hy ons, en wy hem uit 't gezicht raakten.

Krijgen de bergen van Aynam in 't gezicht.

Op den vierden dezer zagen wy de Noorder bergen van *Aynam*, die ontrent zes mijlen Noorden ten Westen van ons af lagen. Wy smeeten hier het diep-loot uit, en vonden ons op acht en veertigh vademen steek-gront. De wint was Oost Zuid-oost, en de koers Zuid Zuid-west.

Het betrekken des lugts is een teeken van onweer.

Als het ontrent deze kust van *Aynam* ('tgeen ook plaats heeft op verscheidene andere plaatzen van de groote Indiaansche Zee) wil stormen of onweeren, kan de Zee-man zulks door een gewis en zeker teeken te vooren zien. Te weten, zo dra zich in de lucht, die hier altijdts ('t en zy het weêr wil veranderen) klaar en helder blijft, en noit met wolken betrokken is, de minste wolk vertoont, zal 'er ook altijts storm en onweêr op volgen; invoegen de Zee-man, zoo dra hy zulks verneemt, zich tegen dit bulderend onweêr, met zijne zeilen in te halen en te verminderen, gevoeglijk kan wapenen en beschermen. 't Geen hier rijmeloos is gezegt, 't zelfste zal ik, tot meer geheugen en opmerking, den Lezer in 't kort in rijm voordragen.

Wanneer de Min-godin, met drift van bruine wolken,
Ontrent de kust Aynam *haar aangezicht bedekt,*
Zo roert de grijze Vorst zijn grondelooze kolken;
Die dan gerustigh slaapt, die wert haast opgewekt.

Komen by 't Eiland Pulo Tymon. zie pag. 31.

Op den achtienden der zelfste maant quamen wy weêr aan het eiland *Pulo Tymon*, en lieten aldaar het mars-zeil en de schoot loopen, om daar door eenigh vaartuig van land aan boort te krijgen, en te verneemen, of 'er korts ook scheepen geweest waren. D'Eilanders wisten ons te verhalen, dat aldaar, veertien dagen verleden, een Jonk voorby was gevaren na Batavia; en voor vier dagen noch een groot schip, zonder te weten van wat plaats het gekomen was. Met dit bescheid vervorderden wy weder onze reize, hadden aldaar zeven-en-twintigh vadem steek-gront, een koelte uit den Noord-ooften, en namen onze koers Zuid Zuid-ooft.

Zien vliegende Visschen.

Nauliks waren wy in Zee gestooken en dit Eiland uit 't gezicht geraakt, of wy zagen heele zwermen en schoolen van VLIEGENDE VISSCHEN uit het water springen, en in de lucht vliegen en zweeven. Een weinigh, eer ik het vervolg van onze reize endige, zal ik hier van den aart en eigenschap van deze vliegende Visschen laten volgen, en hare gestalte in de volgende prent vertoonen, 't geen den Lezer niet min vermakelijk als wonderlijk wil te voren komen.

Nader beschrijving der vliegende Visschen.

Deze Visschen vallen bol en ront, hebben gemeenlijk de lengte van een groote Spiering, en vleugels, als de vlerken van de Vleermuizen, die hen onder 't water, in 't zwemmen, als neêrgestrekte vinnen, by 't lijf neêrhangen. Zy verstrekken een aangenaam voedzel voor d'andere Visschen; maar inzonderheit voor de Tonijnen, en zommige Zee-vogels, die, zonder op 't lant te komen, zich geduurigh by de zelve laten vinden, om hen, zo dra alsse boven water komen, tot hun aas te gebruiken.

Noit zwemmen deze Visschen alleen, maar houden zich by heele scholen en scharen by elkandre. Zo dra zy de visschen, die hen tot aas zoeken en opslokken, verneemen, begeven zy zich met zwemmen op de vlucht, of vliegen met hunne vlerken uit het water, 't welk dikwils in zo groot een meenighte geschiet, dat men nauliks het water bekennen kan. Wy zagen deze Visschen ontrent zo hoog ter Zee uit schieten, als onze mast half lang was; maar in de lengte kunnenze zich niet veel meer dan hondert en vijftigh schreeden boven water houden: want dewijl deze visschen met geen drooge vlerken kunnen vliegen, en dezelve terstont door de hitte der Zonne in de lucht opdroogen, zo vinden zich de

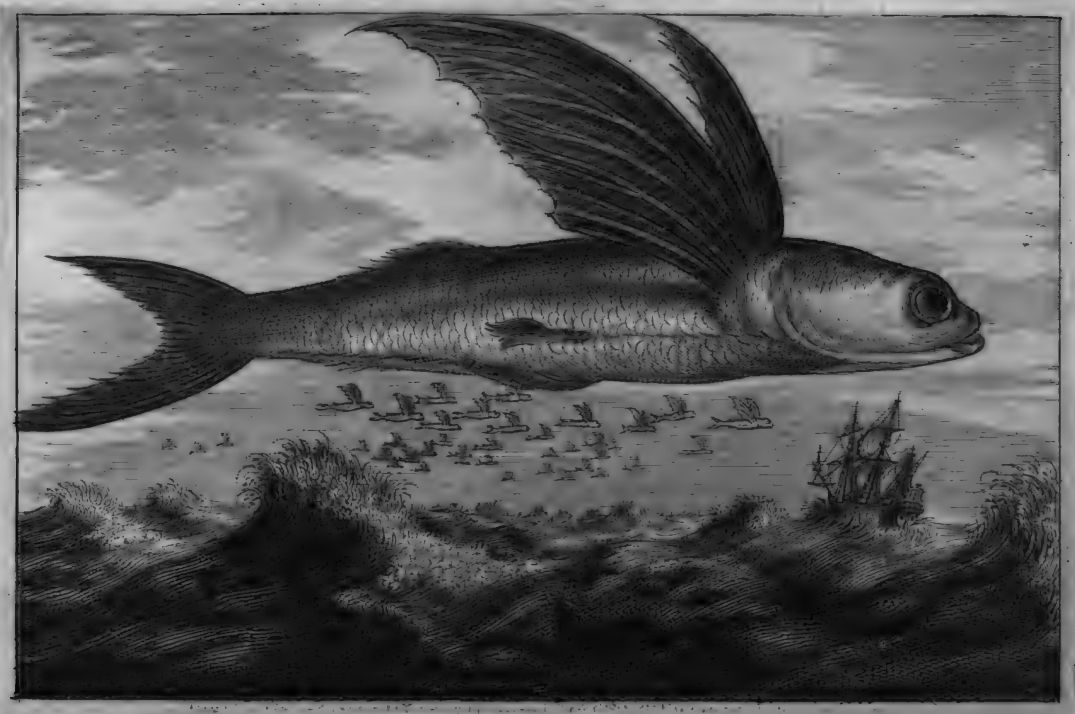

zelve als gedwongen t'elkens in Zee neêr te ſtorten, en hunne vlerken te natten.

De vliegende Viſſchen lijden groote vervolging.

Geen dier by na, dat op 't land of in 't water zich onderhoud, lijd grooter vervolging dan deze viſſchen: want onder water wordenze van de Tonijnen, Haien, en andre Zee-gedrochten geduurigh vervolgt; waar over, om lijf en leven te bergen, dus, gelijk gezegt is, zy by zwermen ter Zee uit ſchieten; maar zo dra komenze niet boven water in de lucht, of de gemelde Zee-vogels zitten daar achter her, en vervolgenze zo lang, tot datze de zelve krijgen, of deze viſſchen, met zig onder water te begeven, hen ontſnappen, alwaar zy dan weder van de gemelde Tonijnen, Haien, en andere viſſchen vervolgt worden; invoegen zy geduurig, zonder eenige ſtilſtant, onder en boven water met hunne vyanden in oorlog zijn. In 't vliegen houdenze geen roi; maar vallen dikwils, uit vermoeitheit, tegen de zeilen en 't wand aan; ook komenze by wijlen op den overloop in groote meenighte neêr te ſtorten, en blijven aan 't Wand met hunne vlerken hangen.

Onder het bedenken van dit vreemt en oncigen vliegen der viſſchen, die tot zwemmen alleen geſchapen ſchijnen, en d'onmogelijkheit weder van zommige vogelen tot het vliegen, die, hoewel gevleugelt, door hare zwaarte zich in de lucht op hunne wieken niet kunnen ophouden, (gelijk ik zulks wel eer in de Vogel-ſtruizen, Kazuwarizen, en andere uitheemſche vogelen bemerkte) ontſchooten my deze onderſtaande vaerzen:

Wy ſpeuren overal des Heeren wonder-werken,
Te water en te land, waar dat men reiget heen;
De Vogels gaan te voet, de Viſſchen hebben vlerken,
En vliegen in de lucht met honderden by een.

Zien het Eiland Linga.

Op den een en twintighſten der zelfſte maant, hadden wy het Eiland *Linga*, op de kuſt van *Sumatra* gelegen, 21. Maert. Weſt ten Zuiden, en ontrent negen mijlen van ons afleggen. Vroeg in den morgenſtont, en zo dra het licht des dageraats quam door-breeken, zagen wy loefwaarts op een ſchip leggen; waar over wy onze Chaloep uit-zetten, om te vernemen wat het voor een zeil was, en van waar het quam. Endelijk wierden wy gewaar, dat het ons afgedwaalt Bloemendaal was, waar

waar op wy ons by elkandre vervoegden, en gelijkerhandt, met een Oost Noort-ooſten wint, Zuid Zuid-weſt aanliepen.

Den vier en twintighſten geraakten wy in de Straat *Banka*, tuſſchen het groot Eiland *Borneo* en *Sumatra*; en den zes-en-twintighſten voorby 't Eiland *Lucipara*, en met een door de bovengemelde engte.

Komen voor de Reede op Batavia.

31. Maert. Den een en dertighſten, of laaſten van Lente-maant, landen wy op de lang-gewenſchte Reede voor Batavia, na dat wy twintigh maanden en zes dagen op de heen- en weêrom-reize hadden uitgeweeſt.

De Gezanten treden te lande.

De Heeren Gezanten voeren terſtont na land, om den E. Heer Gouverneur Generaal, mitsgaders den E. Heeren hooge Raden van Indiën, verſlag van hun weder-varen te doen, en hoe vruchteloos hunne zaken te *Peking* by den Keizer waren afgelopen en uitgevallen; ſchoon zy zich geener moeite ontzien, en de voornaamſte Mandarijns, ja den Keizer zelfs, rijkelijk met geſchenken, om hen des te rekkelijker te maken, verëert hadden. De geſchenken, die zy in dit Gezandtſchap zoo aan den Keizer en aan andere in *Sina* gedaan hadden, beliepen in 't geheel — 55552 guld. 16. ſtuiv. 9. pen. Want

Geſchenken die aan den Keizer en Grooten in Sina verëert wierden.

Op hun eerſte aanwezen in Kanton, *verſchonken zy, zo aan de Onder-koningen als andere Grooten,* 4019 : 10 : 1.

Op de reize van Kanton *tot aan* Peking — — — — 678 : 0 : 12.

In Peking, *zo aan den Keizer, deſſelfs Moeder en Gemalinne, als ook aan de Rijks-raden en Mandarijns* — — — — — 42326 : 17 : 8.

Op d'af-reize van Peking *na* Kanton — — — 2592 : 10 : 10.

In Kanton *aan d' Onder-koningen, den* Tutang *en den ganſchen Raad* — — — — — 5935 : 17 : 10.

In alles — — 55552 : 16 : 9.

Onkoſten op de reize gedaan.

Boven dien hadden zy in den zelven tijdt verteert — — 43278 : 8 : 15.

Te weten in Kanton *van Herfſtmaant des jaars* 1655. *tot den zeſtienden van Bloeimaant des jaars* 1656. — — — — — 14312 : 13 : 6.

Op de reize van Kanton *na* Peking, *van den zeventienden van Lentemaant tot den zeventienden van Zomer-maant* — — — 8541 : 10 : 18.

In Peking *tot den zeventienden van Wijn-maant* — — 8483 : 16 : 8.

Op d'af-reize van den zeventienden van Wijnmaant des jaars 1656, *tot den acht en twintighſten van Louwmaant des jaars* 1657. — — 1194 : 8 : 7.

— — — 43278 : 8 : 15.

— — — 55552 : 16 : 9.

Beloopt in alles — 98831 : 5 : 8.

En voor al deze geſchenken, en grote moeite van zo een zware en lange reize, wiert 'er anders niet uitgerecht, dan dat de Hollanders in *Sina* by den Keizer als vrienden aangenomen wierden, en om d'acht jaren weder zouden konnen mogen den Keizer begroeten, volgens den inhoud van den bovengemelden brief, dien de Grooten *Cham* aan den Gouverneur Generaal tot Batavia geſchreven had.

En ſchoon door de liſtigheden der Portugeeſche Jeſuiten, gelijk te voren vermelt is, onze zaak na wenſch by den Keizer niet was uitgevallen, zo ſtaat evenwel te hoopen, dat in 't kort, en eer de tijt van acht jaren zullen verloopen zijn, iet wenſchelijks en tot voordeel van onzen handel door een kleene Bezending, (dat verſcheidene Grooten te *Peking* de Gezanten niet duiſterlijk te kennen gaven) zal kunnen verricht worden. Want dewijl de Grooten *Cham* met eenige Sineezen, (die, onder den vermaarden Zee-rover *Koxinga*, zich geduurigh op Zee en 't Rijk in alarm houden) noch oorlog voert, en wy dezen Monarch met onze ſcheepen, in 't verjagen van dezen Zee-rover, geen kleene dienſt kunnen doen, zo zal deze Vorſt, indien hy grondiger kennis en beſcheid van onzen Staat en deugdelijk voorneemen bekomen heeft, buiten twijffel zich veel rekkelijker tot het toeſtaan van den vryen Handel vinden laten.

Verſtaan op Batavia het overgaan van Kolombo.

Onder zo veel veranderingen, zedert ons vertrek voorgevallen, verſtonden wy alhier met groote blyſchap, dat de ſterke ſtad *Kolombo*, op 't Eiland *Ceylon*, aan onze zijde was overgegaan;

gaan ; Men was by ons vertrek met een aanzienlijke macht derwaarts getrokken, om deze ſtad den Portugeezen, die de zelve in hadden, afhandigh te maken en t'ontweldigen, en door dit middel den vryen handel van Kaneel, die zonderling weeligh in dit geweſt voortkomt, alleen met d'Inwoonders te drijven. Om dit werk te volvoeren, en ten gewenſchten einde te brengen, was d' Ed. Heer Gerard Hulft tot Directeur Generaal geſtelt, en hem het opper-beleid des oorlogs aan-bevolen. Deze voortreffelijke Heer, die in voorzichtigheit en kloekmoedigheit zonderlinge uitmuntte, bracht deze ſtad, door zijn kloek en wijs beleid, in korten tijdt (hoewel daar binnen een groot getal bezettelingen lagh) tot die benautheit, datze alreê aan 't gijpen en't overgaan was. Verder, buiten twijffel, zou hy zijne zege vervolgt, en noch grooter proef-ſtukken van zijne manhaftigheit gegeven hebben, indien het nijdigh nootlot, in 't midden van zijn zeege-pralen, hem niet had weg-genomen. Want als hy zag dat zijne zeege niet, dan met een overſtout beſtaan en dappre kloekmoedigheit, te volvoeren was, trad hy ſtout en onvertzaagt, met een piek in de vuiſt, voor aan ten ſtorme ; doch wiert, helaas ! van een heilloos loot zodanigh getroffen, dat hy binnen weinigh uuren dezer werelt daar aan quam t'overlijden. Zijne dappere Zoldaten, ziende zich van zo eenen uitſteekenden Opper-hooft berooft, ontſtaken, in ſteê van in moed te bezwijken, daar door zodanigh, datze dit verlies van hunnen Velt-overſten niet dan met het veroveren der ſtad wilden geboed hebben. Zy vielen, derhalven, zoo onvertzaagt op de Wallen van deze ſtad aan, dat de bezettelingen zich genootzaakt vonden van verdragh te ſpreeken, en op billijke voorwaarden de ſtad aan d'onzen over te geven. Wat groot voordeel de Ed. Compagnie hier af te verwachten heeft, zal een ieder lichtelijk kunnen bevroeden, dien bewuſt is, dat deze plaats alleen de beſte en fijnſte Kaneel uitleevert. Met den gemelden Heer Directeur, die door dit ſtout beſtaan eeuwigh op de vleugelen der fame zal zweeven, bleven ook verſcheidene andere voorname helden, die hunnen Overſten in moed en dapperheit geenzins wilden wijken, verſlagen ; 't welk de vreugde over deze zege niet weinigh deed verminderen en in toom houden.

Wy verſtonden hier ook, dat de twiſtige zaak in *Amboine*, die deze plaats met groot gevaar dreigde, door 't kloek beleid van den Ed. Heer Arnold de Vlaming, in vreede was veranderd ; invoegen men aldaar vveder vry en vrank mochte leven, en de koophandel met d'Invvoonders op den ouden voet gedreven vviert.

Endelijk vviert ons ook bericht, hoe de Bantamſche Javanen aan 't muiten vvaren geſlagen, en tegen d'onze opgeſtaan ; maar echter nu een tijdt lang zich hadden ſtil gehouden, en 't oorlogen ſcheenen moede te zijn : dat God almachtigh geve, op dat de bloeiende ſtaat van d'Ed. Compagnie hoe langer hoe meer mag bloeien, tot voorſpoet en vvelvaren van 't lieve Vaderland. Want de roem des Hollandſchen naam is merkelijk in top geſteegen, zedert de Hollanders, tot nadeel en grooten afbreuk der Spaanſche en Portugeeſche geweſten, hunne kielen na den dageraat en d' Ooſterſche geweſten zonden. Holland, en al d'andere Vereenighde geweſten, begoſten in macht en mogentheit zonderling aan te groeien, toen de volken der vereenighde Neêrlanden d'ongebaande ſtreeken van den grooten Indiaanſchen Zee met hunne ſtevens gingen beploegen. De Spanjert zag toen eerſt, dat het met zijne landen in Neêrland omgekomen was, als de vereenighde Neêrlandſche volken, na het afwerpen van 't jok der ſlavernye, hem zijne Rijken in d'Ooſterſche geweſten zochten afhandigh te maken, en die Paerle uit zijne kroon te rukken. Na dit bemachtigen en veroveren van Landen, Capen, Eilanden, in de groote Indiaanſche Zee gelegen, heeft men zedert dien tijdt, hier te lande, een Oogſt van allerlei Specerijen, en in grooten overvloet d'Indiaanſche Zijde en Katoene ſtoffen gehad. Al deze

Wae-

Waeren, en andere kostelijke en dierbare eedele gesteenten, als Diamanten en Paerlen, die de Neêrlanders eertijts den Spanjert ten duursten moesten uit de handen wringen, komen tegenwoordigh in groote meenighte jaarliks in den schoot der vereenighde Neêrlandsche gewesten vloeien en zakken.

Deze Compagnie, van kleen opgekomen, is heden door Gods genade zo hoog geklommen en gesteigert, dat elks ingeleide hooft-zom meenigmaal verdubbelt is. De zelve Compagnie licht krijgs-volk op hare eigen kosten, brengt legers te velde, slaatze neder, breekt op, oorlogt in d'andere werelt, verovert Steden, overweldight Eilanden, reed vlooten toe, en brengt te wege dingen, die niet veel verschelen van de macht der allergrootste Vorsten en Koningen. Porcelein, 't welk Scaliger en Kardaan meenen der aaloude Myrrhina geweest te zijn, wort alle jaren in groote meenighte met scheepen herwaarts gebracht. Iemant mocht met recht van deze Vaart zeggen, 't geen eertijts Plinius zeide van des grooten Pompeus zege over Mithridates, dat deze meest oorzaak was, dat de Romeinen, in plaats van hunnen gewoonen dagelikzen over-zeesschen huisraat, vaten van Parlemoer, en kostelijke gesteente begonnen te gebruiken. Welk een aanwas nu, en welke gelukkige voortgangen de Compagnie, zedert haar eerste oprechting, in den Indiaanschen handel heeft gedaan, geven de tegenwoordige jaarlikze Retouren, die dikwils de rijkdommen van een gemeen Koninkrijk uitmaken, genoeg te kennen.

Tot roem van dezen schat-rijken Oosterschen handel, en schip-vaart, zal ik deze onderstaande vaerzen (eertijts van wijlen Kaspar van Baerlè, Professor in de wijsbegeerte der doorluchtige Schoole hier ter stede, op de zelfste zaak in 't Latijn ontworpen, en door J. van den Vondel in Neêrduitsche rijm gebracht) hier laten volgen.

Fortuin trok over Zee, en ging na 't Oosten bruizen,
En hield in Indiën ten lange lesten stand;
Daar was zy wellekoom in der Molukken huizen
By Memnons Koningen, verbonden hand aan hand.
De dageraat ontsloot zijn kamers voor ons kielen,
Daar werden Hollanders van Mooren wel onthaalt,
't Was niet genoeg, dat zy in Neêrland't velt behielen;
Zy zeilden 't aartrijk om, zo wijd de Zonne straalt.
Vermaakt, om dat de Zon getuigde van hun daden,
Zo verre en zo uitheemsch. Ons Holland strekt de schuur,
Voor 't Indiaansch Gewas. Het Noorden heeft geladen
Al 't geen het Oosten teelt. Al wat het hemelsch vuur
Des Zomers kookt en braadt, bewaart, in dit geweste,
De kille Winter-vorst, die vuur uit Peper kaauwt.
Arabien geeft ons zijn wierookvat ten beste.
De handel met den Pers tot noch toe niet verflaauwt.
Hy mangelt zijne Zijde, en zijn Katoene Waeren.
Het groote Java *deelt ons zijne schatten meê,*
En Sina *'t Porcelein. Wy Amsterdammers varen*
Al waar de Ganges looft zijn wateren in Zee:
Al waar de winst ons voert, na alle Zeen en Kusten.
Gewinzucht liet tot noch geen Havens onbezocht.

Dus verre heb ik op 't bondighste en kortste verhandelt, 't geen ons op de ganssche op en af-reize, en aan 't Keizerlijke Hof te *Peking* is voorgevallen; daar in, mijns wetens, nergens tegen de waarheit ('t geen ik voor al behertight heb) gezondight is. Maar gelijk ik in 't begin voor de Reis-beschrijving in 't kort het ganssche Rijk, voor zoo veel het land aangaat, beschreeven heb; alzoo acht ik niet ongerijmt te zijn, tot volkome kennis van 't ganssche Sineesche Rijk, hier een Algemeene Beschrijving te laten volgen,

volgen, en daar in van de Regeering, Letteren, Wetenſchappen, Zeden, Manieren, Drachten der Inwoonders, Dieren, Gewaſſen, Oorlogen, en wat des meer zy, in byzondre Hooft-ſtukken, beginnende van de Regeering, te handelen.

In het beſchrijven van al deze verhaal- en gedenkwaerdige zaken, zal ik de ſchriften van eenige geloofwaerdige Schrijvers, die hunnen arbeid aan 't verhaal der Sineeſche zaken troulijk beſteet hebben, ten deele te hulp nemen: want ik zou den yver en arbeid van deze ſchrandre herſſenen, die deze ſtoffe dus bearbeid hebben, veel te kort doen, indien ik hunne ſchriften onder de mijne als eigen voeghde, en den Lezer te voore niet verwittighde, dat ik ook van anderen iets ontleent, en my daar af in dit werk gedient hebbe.

Wie van Sina wel geſchreven hebben.

Onder d'aanzienlijkſte en deftighſte Sineeſche Schrijvers, verdienen d'eerſte plaats zekre Jeſuiten, als *Niklaas Trigautius*, *Alvaros Semedo*, en *Martinus Martini*; de twee eerſte, met het beſchrijven van een grondigh en bondigh verhaal van ganſch *Sina*, en de laatſte met het beſchrijven van den Sineeſchen Atlas. Meeſt al d'andere Schrijvers, die voor en na deze Jeſuiten iets van *Sina* op 't papier brachten, hebben meer beuzelingen en ydele droomen uit hunne kruinen geſtooten, dan eenige waarſchijnelikke dingen, en die 't lezen waerdigh zijn.

Vele dingen, als Pronk-toorens, Pagoden, Triumf-poorten, Scheepen, Heeren-hooven, &c. die alreê in deze Reis-beſchrijving verhaalt ſtaan, en ik zelf bezichtigde, zal ik on-aangeroert voorby gaan, en op nieuws niet weder ophalen, om, door het herhalen en 't zeggen van een zelve dingh tweemaal, den Lezer niet verdrietigh noch moeielijk te vallen; in voege ik in deze Algemeene Beſchrijving alleen zal voordragen, en ten toon ſtellen, 't geen, aangaande deze gemelde Pronk-toorens, Pagoden, &c. in de tien overige Landſchappen, die wy op onze reize niet aandeden, te vinden is. Wat d'overige dingen aangaan, als: de Regeering, Letteren, Wetenſchappen, Zeden, Drachten der Inwoonders, &c. die den ganſchen Rijke in 't gemeen, en niet ieder Landſchap in 't byzonder aangaan, en met haar verhaal al te groote verwildering, en verwerring in de Reis-beſchrijving zouden veroorzaakt hebben, daar af zal ik te boek ſlaan, zoo wel 't geen ik in onze op- en afreize zelfs bezicht, als dat ik uit de ſchriften der geloof - waerdighſte Schrijvers, en uit hooren zeggen der Inwoonders, door vlijtig navorſſchen heb verneemen kunnen.

Algemeene Beſchryving VAN 't RYK SINA.

EERSTE HOOFTSTUK.

Van de Beſtiering, en verſcheide hooge Amptenaren in SINA.

Een regeering

DRie formen van beſtieringen vindmen by de Staatkundigen aangeteekent; d'eerſte is daar een menſch alleen te gebieden heeft, en alle andere gehoorzamen; en deze wijze van beſtiering wort by de Grieken *Monarchia*, als of men *eens-regeering* wilde zeggen, genoemt. De tweede is, daar een zekere vergadering van menſchen, daar toe gebooren of verkooren, de heerſchappye voert, en alle andere, die buiten deze vergadering zijn, gehoorzamen; deze wijze van beſtiering wort op grieks *Ariſtokratia*, dat zoo veel als *Adel-regeering* gezeit is, genoemt. De derde form van land-beſtier is, daar alle menſchen, die van natuurs wegen onder een anders voogdye niet ſtaan, als Vrouwen en Kinderen, macht hebben, om in een vergadering te verſchijnen, en aldaar met de meeſte ſtemmen, wetten, en uitvoerders der zelve te maken, aan de welken ieder menſch gehoorzaamheit ſchuldigh is. En deze beſtiering is op grieks by de Staat-kundigen met den naam van *Demokratia*, als of men op Neêrduitſch *Volks-heerſching* zeide, bekent.

is of een Monarchia,

of een Ariſtokratia,

of een Demokratia.

In Sina voert een eenig Opperhooft de hoogſte heerſchappye.

In het Rijk van *Sina* is van aller gheugenis her d'eerſte form van regeering, daar een eenig perzoon de heerſchappye voert, voor goet gekent: want de naam van Adel-heerſching of Volks-regeering is by de Sinezen heel onbekent; invoegen wy (gelijk zulks te vooren in 't beſchrijven van *Peking* verhaalt ſtaat,) geen kleene moeite hadden om hen te verklaren, op wat wijze deze twee laaſte formen van lant-beſtieringen in Europe toegingen. De Koning of Keizer van *Sina*, heeft het leven en de goederen van eenen ieder Onderdaan in zijne macht; hy alleen is volkomen Opper-hooft van allen, zulks de Sineeſche beſtiering met recht en zonder opſpraak, een een-hoofdige of Monarchale beſtiering mach genoemt worden.

Wel is waar, dat eertijts onder eenen Monarch alleen, de Onderdanen geen minder Eer-tijtelen hadden, als in Europe de Hartogen, Marquiſaten, Graven, en diergelijke Vorſten; maar ſedert achtien hondert jaren herwaarts, zijn deze tijtelen van byzondere heerſchappyen, en deze machten geheel en al den Onderdanen benomen.

Het Rijk ſterft van den Vader op den Zone of naaſte Vrienden.

De erffenis van 't Rijk ſterft van de Vader op de Zoonen, en indien 'er Zoonen ontbreeken, op de naaſte Bloedt-verwanten des Konings. Het is ook by de Sinezen een gebruik, dat d'oudſte Zone de beſtiering des Rijks aanvaerd, en aan dien van d'Onderdanen hulde en manſchap gedaan wort. Alleen leeſtmen, dat twee of drie Koningen, in oude tijden, het Rijk voor hunnen doot niet aan hunne Zoonen,

die zy tot de heerschappye onbequamen oordeelden, maar aan andere, schoon de zelven hen in bloetverwantschap niet bestonden, overdroegen. Het is ook dikwils gebeurt, dat d'Onderdanen den geenen, die te streng heerschte, uit ongedult van 't Rijk beroofden, en in diens plaats eenen, die den volke aangenaam was, en in krachten en vroomheit uitmunte, verkooren, en voor wettigen Vorst aannamen. Zonderling is dit in de Sinezen te prijzen, dat vele onder hen liever eerlijk willen sneuvelen, dan met een ingedrongen Vorst eedt-gespan maken, en dien hulde te zweren. Want de Sinezen hebben een treffelijk spreekwoort, namelijk, *Dat een eerbare en kuische Vrouw, geen twee mannen wil trouwen, noch een getrouw Onderdaan, geen twee Heeren dienen.*

Trigantius.

Author admirandorum.

Wanneer nu d'oudtste Zone tot den stoel des Rijks is verheven, zo voeren alle d'andere den schijn van Koninklijke waerdigheit met den naam, tijtel en eerbewijzing, en mogen de macht en 't gezag, dat de Koning heeft, geenzins gebruiken. Eenen ieder hunner wort van den Koning een zekre Stadt, met een treffelijk Palais, toegeleidt, daar in hy een koninglijken Staat houd, en met groote pracht geviert en bedient wort, zonder dat hy op de Burgery eenig recht heeft. En om niet teffens zoo veele schatten en gelt-middelen te vergaderen, datze een heir zouden kunnen toerusten, zo ontfangenze alle drie maanden zekere inkomsten van 's Konings Lantvoogden. Ook is hen op hals-straf verboden uit de stadt te trekken, die hen de Koning heeft toegeleidt.

De Sinezen hebben geen oude Wetten.

In dit Rijk vindmen gene oude Wetten, gelijk by d'Europers de Keizerlijke Wetten zijn, die van de Romainen haren oorsprong hebben. Maar de geene die allereerst Stichter van een zekeren Stam is, en de heerschappy aanvaert, stelt na zijn welgevallen nieuwe Wetten in. Dit is d'oorzaak waarom de Wetten, die voor dezen lesten inval der Tarters, en noch eensdeels van de Sinezen ten huidigen dage onderhouden worden, niet ouder zijn dan zekren Keizer *Humyuo*, wiens Stam, om desselfs treffelijke uitgevoerde daden, in 't uitdrijven der Tarters, *Tamin*, dat *groote helderheit* betekent, genoemt is geworden. Deze Keizer voerde eensdeels alle de Wetten in, en bevestighde eensdeels d'oude, die alreê van zijne Voorzaten ingevoert waren.

Martin. Martin. Histor. Sinen.

Noemen hunnen Keizer en THIENSU,

De Sinezen noemen hunnen Keizer gemeenlijk *Thiensu*, dat zoo veel op Neêrduitsch gezegt is, als *Zoone des Hemels*; en dezen naam geven zy hunne Keizeren, niet om datze geloven dat de zelve uit den Hemel geteelt zijn, of van daar haren oorsprong hebben, maar zy noemen hen *Zoonen des Hemels*, dewijlze meinen dat de geenen van den Hemel vieriger bemint worden, die voor alle andere sterffelijke menschen, om hunne uitsteekende en natuurlijke begaaftheden, tot zoo hoog een ampt verheven worden. En dewijl deze volken den Hemel voor de hoogste Godtheit vieren en eeren, zoo is Zoone des Hemels by hen even zo veel gezegt, als of men Zoone Gods zeide. By den gemeenen man evenwel wort de Keizer niet *Thiensu* genoemt, maar *Hoangti*, dat *Geele Keizer*, of Keizer van aarde, die zy geel van kleur noemen, te zeggen is, om den zelven van *Xangti*, dat opperste Keizer betekent, t'onderscheiden. Twee duizent zes hondert zeven en negentig jaren, voor Christus Geboorte, heerschte d'eerste Keizer, die den naam van *Hoangti* voerde, en ter oorzake van desselfs uitmuntende deugden, en treffelijk uitgevoerde daden, hebben de Sinezen zedert alle hunne Keizers den naam van *Hoangti* gegeven.

en HOANGTI.

Wijders, tot de bestiering des Rijks en 't roer der regeering, worden alleenlijk perzoonen genomen en gebezight, die, na voorgaande onderzoeking, bequaam bevonden worden den tijtel van Doctor inde Geleertheit te mogen voeren; en tot dit ampt van lantbestier helpt hen noch de gunst der Majestraten, noch die van den Koning zelf. Want ieder raakt in *Sina* tot alle ampten van lantbestier door zijn beproefde wetenschap, voorzichtigheit, deugt en schranderheit, 't zy dat hy eerst in 't ampt van Majestraat treedt, of van te vooren alreê eenige ampten bedient heeft.

In de regeering worden alleen geletterde luiden gebezight.

Alle

Alle Majestraten worden op Sineesch Quonfu gebeten.

Alle Majestraten, zo wel die in den Raat van Staaten als van Krijgs-zaken zitten, worden op Sineesch *Quonfu*, als of men op Neêrduitsch *Voor-zitters* of *Raats-hooft-mannen* zeide, genoemt. Dez elve noemtmen gemeenlijk ook, achtbaarheits en niet ampts-halven, *Lavye* of *Lautie*, 't welk Heer of Vader betekent. De Portugezen noemen deze Majestraten in *Sina* Mandarijns, misschien van het latijnsche woort *mandando*, dat beveelen te zeggen is, met welken naam de Sineesche Majestraten ook by d'Europers verstaan worden.

De regeering van Sina heeft eenig gemeenschap met d'Adelheersching.

En schoon ik in 't begin zeide, dat de bestiering van dit Rijk in een Monarchale of eenhoofdige heerschappye bestont; zoo blijkt evenwel uit het boven-verhaalde, en 't geen ons noch te verhalen staat, dat de zelve bestiering ook niet weinigh gemeinschap heeft met de Aristokratische, of Adelregeering. Want hoewel al het geene, dat van de Majestraten beslooten wort, nootzaakelijk van den Koning, met het inleveren van verzoek-schriften, moet bevestight worden, zo besluit hy evenwel in geene zaak eer niet, voor dat hy daar toe van de Majestraten verzocht of vermaant wort. En indien eenig byzonder perzoon den Koning een verzoek-schrift heeft overgelevert, ('t welk evenwel hierom zelden geschiet, dewijlze alle, eer datze den Koning overgelevert worden, van zekre Majestraat moeten onderzocht en opgenomen worden) en de Koning zich gelaat dat te willen toestaan, zo onderschrijft hy 't et met deze of diergelijke woorden; *Dat het Ampt-genootschap, tot wien deze zaak eigentlijk gehoort, dit verzoek-schrift onderzoeke, en my daar af dan onderrichte, wat in de zaak dient gedaan te worden.*

De Keizer mach uit de gemeene middelen niet wegschenken.

Het gaat ook zeker, dat 'et den Koning geenzins vry staat, iemant met eenigh Gelt-ampt of Majestraatschap te begiftigen, ten zy iemant van een der voornaemste Majestraten zulks aan hem verzoekt. Dog is dit alzo niet te verstaan, als of de Koning uit eigen en byzondere macht zijne Hovelingen met eenige giften niet mag beschenken; want dit doet hy dikwils volgens een oude gewoonte, daar by eenen ieder vry staat op zijne eigene onkosten zijne Vrienden te verhogen; maar zulks wort geenzins onder de gemene weldaden gerekent, dewijl deze giften des Konings niet uit 's lants, maar uit zijn eigene goederen komen.

D'inkomsten der schattingen en tollen worden niet in 's Konings Schatkamer gebracht, en de Koning mach die na zijn welgevallen ook niet aanleggen, maar zy worden alle, 't zy Gelt of Rijs, in 's landts Schatkisten en Schuuren gebracht. Van deze penningen worden d'onkosten, die aan 's Konings Vrouwen, Zoonen, Vrienden, Gelubden, en alle zijne Dienstbooden, en nieet andere dingen gedaan worden, betaalt.

De Raden in Sina zijn tweederlei.

Wijders staat aan te merken, dat in *Sina* tweederlei soorten van Raden zijn; d'eene soort bedient niet alleen het ampt van Hof-rechters of Rijks-raden ten Hove, maar het bestiert ook, eveneens als van een Wacht-toorn, 't ganssche Rijk. D'ander soort bestaat in lantvoogdelijke Majestraten, die byzondre Landschappen of Steden bestieren.

Boeken, daar in alle de namen van alle Majestraats-perzonen in geschreven staan.

Van beide deze rangen vindmen door het ganssche Rijk vijf of zes zeer grote boeken te koop, die alle maanden in de Hooft-stadt *Peking*, daar het Hof is, met groote vlijdt verdrukt worden. In deze boeken leestmen anders niet dan de namen van 't Vaderlant, en den staat der geenen, die te dien tijde door 't geheele Rijk het Majestraatschap bekleden. En moeten deze boeken nootzakelijk zo dikwils herdrukt worden, dewijl in zo groot een meenighte van amptenaren, dagelijks groote veranderingen voorvallen; want zommige sterven, andere worden van hun ampt berooft, of tot het bedienen van geringer ampten gezet, ook komen den zommigen hunne ouders te sterven, uit welken laasten toeval, zy terstont, na 's lants gebruik, gehouden zijn alle ampten af te leggen, naar huis te trekken, en drie geheele jaren rouw te dragen. En om der zelve plaatzen weder te vullen, bevinden zich altijt te *Peking* een grote menigte van andre perzonen, die zich altijt gereedt houden, en 't geluk verwachten.

De Rijks-Raden zijn in zes ampt-

In Sina zijn zes Raaden.

genootſchappen, of, om beter het Sineeſche woort *Pu*, dat Raden betekent, uit te drukken, in zes Raden verdeelt. Het eerſte amptgenootſchap of d'eerſte Raadt wort op Sineeſch *Sipu* genoemt, dat zo veel te zeggen is als Raadt van Majeſtraten of Staten. Dit amptgenootſchap of deze Raadt van Staaten, overtreft alle d'andere Raaden. Want hun ampt beſtaat hier in, datze alle de Majeſtraten des ganſchen Rijks van de Filoſofiſche orde, die wel de machtighſte zijn, te noemen hebben; welk noemen in de treffelijkheit van ſchrijven, daar af by dezen Raadt geoordeelt wort, voornamelijk beſtaat. En alle klimmenze tot eenen toe van lage ampten allengs tot de hoogſte trappen van eeren, indienze flechs in de lage ampten proef-ſtukken van deugt en rechtvaerdigheit gegeven hebben: hebbenze in tegendeel gedaan, zoo wordenze tot lager Ampten van Majeſtraatſchappen gezet, of geheel en al daar af berooft. Want het is hier te lande een vaſte regel, dat de geene die tot de trappen van geleertheit opgeklommen, en daar in bequaam verklaart is, tot aan zijnen hoogen ouderdom, na de hoogſte trappen van waerdigheit dingt, en noit dan door zijne eigen ſchult van de beſtiering des Rijks afgezet wort. En indien het gebeurt dat iemant om zijnen misdaat wort afgezet, zoo leidt hy ook teffens met het Majeſtraatſchap de hoop, van oit tot de beſtiering des Rijks weder te komen, af.

Sipu, of Raadt van Staten.

Hopu, of Raadt van geltmiddelen.

De tweede Raad wort *Hopu* of *Hupu*, dat is, de *Raadt van Gelt-middelen*, geheten. Deze Raad heeft het bewint over de Vorſtelyke goederen en inkomſten; vordert des Konings Tollen en Schattingen in, betaalt de krijgs-knechten, en andere onkoſten die in 't Rijk vallen.

De Raadt Limpu.

De derde Raad wort *Limpu* genoemt; deze draagt zorge over de gemene Offerhanden, Tempels, Prieſters, 's Konings Vrouwen, Scholen, en dat de examens of onderzoekingen der Geleerden na 's lants gebruik, en in orde mogen toegaan. Ook heeftze opzicht over de Heilige dagen, de gemene gelukwenſchingen en pligtplegingen, die aan den Koning op zekre tijden en voorvallen gedaan worden; zy bemoeit zich ook met den welverdienden eertijtels te geven, geeft achting op de Artzen, Wiskunſtigen, op 't wegzenden en ontfangen van Gezandſchappen, en 't ſchrijven van brieven na alle geweſten. En ſchoon dit Amptgenootſchap zo veel niet te zeggen, noch zo veel inkomſten heeft, zo is 't niet te min vry aanzienlijk, om dat de Majeſtraats-perzoonen van dezen Raadt uit het Koninglijke Amptgenootſchap, *Hanlin* geheeten, gekooren worden, en endelijk hier uit in den Hoogen Raad *Colao* geraken; 't welk de opperſte waerdigheit in *Sina* is.

Pimpu, of krijgs-raadt.

De vierde Raadt wort *Pimpu* genoemt, dat op Neêrduitſch Krijghs-Raadt te zeggen is. Aan dezen Raadt ſtaan alle de zaken van Vrede en Oorlog, die de verzekertheit en beſcherming der landen betreffen, daar in zy evenwel zonder bewilliging des Keizers niet mogen beſluiten. By hen worden ook alle Oorlogs-ampten begeven, den blooden afgenomen, en die weder den Manhaftigen gegeven. Deze Raad verheerlijkt ook eenen ieder, na de grootte der uitgevoerde daden, met verſcheide eer-tijtelen en waerdigheden.

De Raadt Cumpu.

De vijfde Raadt wordt *Cumpu* genoemt, als of men de Raad van d'opzienders over de timmeradie der gemene Bouwen, zeide. Deze Raad draagt zorg over 't ſtichten van 's lands Gebouwen, en Palaizen, die van den Koning, zijne Vrienden, en de Majeſtraten bewoont worden. Zy geeft ook achting op 't bouwen van Scheepen, en 't uitruſten van Scheeps-vlooten; laat de Stads muuren ophalen en vermaken, en neemt endelijk op alle andere gemeene ſtads werken toezicht.

De Raadt Humpu.

De zeſte Raad, die van het ſtraffen der misdaden *Humpu* genoemt wort, onderzoekt en veroordeelt alle misdadigen, en doet die ſtraffen.

Alle zaaken van het ganſche Rijk worden by deze zes Raaden afgedaan. Weshalven hebbenze in ieder Landtſchap en Stadt onder zich Majeſtraten en Notarizen, door wienze van alle handelingen, die in ieder geweſt voorvallen,

vallen, verstendight worden; invoegen deze Raaden met zware gewichtige zaken bezigh zijn; maar de menigte en goede orde der Amptgenootschappen, maakt hen dit pak vry dragelijk. Want in ieder Raadt is een Voorzitter of Raads-hooftman, dienze *Ciam Ciu* noemen. Deze heeft twee Byzitters, eenen ter linker zijde, die *Co xi lam* geheten, en de voornaamste is; en eenen ter rechter zijde, die *Yeu Xilam* genoemt wort. Deze drie hebben te Hoof en in 't ganssche Rijk de hoogste waerdigheit, uitgenomen de geenen die in den Hoogen Raad *Colao* zitten. Behalven deze drie Raats-hooftmannen zijn in ieder Raadt noch tien andere Raats-hooftmannen, die weinig in waerdigheit van hen verschillen, en alle byzondere ampten verrichten. Daar en boven zijn 'er noch in ieder Raadt verscheide andere groote en kleene beampte perzoonen, als Notarizen, Schrijvers, Secretarizen, Oversten der Justitie, en andere ontelbare mindere beamptenaren, die hier te lande by ons niet in 't gebruik zijn.

Verscheide andere Raden die de dingen van 't Koninglijke huis waarnemen, als

De P. Jesuit Semedo, in zijn verhaal van *Sina*, stelt boven deze zes Raden, noch verscheide andere Amptgenootschappen of Raden, daar onder eenige met zommigen van de zes gemelde eenighzins schijnen over een te komen. Al deze worden op Sineesch *Kicu Kim* genoemt, bestaen in verscheide ampten, en hooren in 't byzonder tot het Koninglijke huis, gelijk de zes eerste de voornaamste van 't Hof zijn.

Thai lisu, of de Raadt van de groote tekening.

Het eerste Amptgenootschap wort genoemt *Thai lisu*, dat is, de *Raadt van de groote Reekening*. Dit Amptgenootschap is gelijk een groot Kancellery van 't Rijk, en worden daar in de laatste vonnissen van den Hof-raadt onderzocht, en alle gewichtige handelingen by het zelve afgedaan. Het bestaat uit dartien Mandarijns of Majestraten, eenen Raats-hooftman, twee Byzitters, en tien Amptgenooten.

De Raadt Quan losu.

Het tweede Amptgenootschap is *Quan losu* geheten, en draagt zorgh voor 's Konings Tafel, de Koningin, de Gelubden, en voor alle d'onkosten van's Keizers Hof. Het betaalt ook de Hof-amptenaars, en alle andere die aan het zelve komen om iets te verrichten, gelijk als Gezanten die van buitenen komen, en diergelijke andere perzoonen. Dit Amptgenootschap heeft eenen Raads-hooftman, twee Byzitters en zes Amptgenooten.

De Raadt Tai po cu su.

Het derde is *Thai po cu su* geheten, en draagt zorg over de Paerde-tuischery, doch niet alleen over de Paerden die tot 's Konings dienst zijn, maar ook over alle de Post- en andere ontelbare Paerden, die tot gemene nut van 't Koninkrijk gebeezight worden. Het bestaat uit eenen Raats-hooftman, en zes Amptgenooten.

Behalven deze Rijks-Raden, is in 't ganssche Rijk noch een andere Raad, die hooger dan alle d'andere is, de hooghste waerdigheidt van 't Rijk heeft, en d'eerste plaats naast den Koning bekleedt. De genen die in dezen Raad verschijnen, worden *Colaos* genoemt, en zijn gemeenlijk vier of zes in 't getal, d'oppersste Raats-hooftmannen van alle Raden, en van 't ganssche Rijk; en worden het allermeeste van alle de Majestraten geëert en geviert. Deze bemoejen zich eigentlijk met geen byzondere zaken, maar dragen zorge voor het ganssche Rijk, en gaan in alle handelingen met den Koning heimelijk te rade. Want aan de bovengemelde zes Rijks-Raden staan niet de handelingen van't geheele Rijk, maar alleen de beraadslagingen; te weten, zy zijn gehouden, datze te verzocken hebben, zulks door sneek-schriften aan den Keizer te doen, die hen dan na 't overwegen der zaaken, aan den Raat verzent, daarze aan gehooren, om aldaar na behooren onderzocht te werden. Na dat de zaken wel zijn overwogen, stellen de Byzitters hun gevoelen in geschrift, en leveren dat den Keizer over, die het zelve, na zijn welgevallen, verandert of bevestight. Maar op dat de Keizer op zijn eigen oordeel niet te veel schijnt te betrouwen, zo maakt hy etlijke van de voornaamste Filosofen van 't ganssche Rijk, tot deze *Colaos*, dat zo veel op Neêrduitsch gezegt is als helpende-bestierders. Deze komen dagelijks in 's Konings Palais, en dewijl de Keizer by 't afhandelen der Rijks-

De Raadt Colaos.

zaken niet tegenwoordig is ('t geen hy eertijts zelf met de *Colaos* verrichte) zo onthoudenze zich heele dagen in 't Palais, en beantwoorden, na hun welgevallen, de smeek-schriften, die dagelijks met groote meenigte aan den Koning of Keizer overgelevert worden. Met dit besluit, op de smeek-schriften gegeven, gaanze in tegenwoordigheit (want zelden wort hy van d'andere Oversten gezien) by hem, van wienze dan met wenken voor goet gekent, verworpen of verandert worden. Dit laaste besluit tekent de Koning met zijn eigen hant op de smeek-schriften, op dat daar na zijn bevel mag uitgevoert worden.

De Raden Choli en Tauli.

Noch zijn 'er twee andere Raden of Amptgenootschappen, waar van d'eene *Choli*, en d'ander *Tauli* genoemt wort. Ieder bestaat uit meer dan zestig perzoonen, die alle uitgelezene Filosofen en wijze luiden zijn, en den Koning en het Rijk al te vooren geen kleene proeven van trou en vroomheit bewezen hebben. Deze twee Raden worden in alle hoogwichtige zaken en beraadslagingen buiten-ordentelijk van den Koning gebeezight, en voeren een groote en koninklijke macht, daar doorze ook niet weinigh by den volke geëert en ontzien worden. Doch hun voornaamste Ampt komt met dat van onze Pensionarizen hier te lande geheel en al overeen, 't welk hier voornamelijk in bestaat, datze met smeek-schriften, zo dikwils als hen goetdunkt, den Koning verwittigen, indien 'er iets tegen de wetten in 't gansche Rijk gezondight is.

En in dit aanbrengen verschoonenze alleen de Majestraten niet, schoon dat die boven hen zijn, maar zy zien den Koning zelf en het koninklijke Huis niet door de vingeren. En hoewel de Koning dikwils hier over qualik genoecht, en hevigh tegen hen uitvaart, zo houdenze evenwel noit op den Koning en de Majestraten, met het inleveren van smeek-schriften, te vermanen en te berispen, zo lang men tegen het gemeen quaat geen bequaam middel gebruikt. Dit zelve is ook alle d'andere Majestraten, uit kracht der wetten, geoorloft; en niet alleen de Majestraten, maar ook eenen iegelijk byzonder perzoon, daar evenwel de smeek-schriften der Raaden *Choli* en *Tauli*, dewijlze zulks ampts-halven doen, het meeste geacht worden. Het is hier ook een gebruik, dat de afschriften der verzoek-schriften, die aan den Koning gelevert worden, en desselfs antwoort daar op, door verscheide luiden door den druk gemeen gemaakt worden, 't welk te weeg brengt dat de handelingen, die ten Hove geschieden, zeer gezwint door het gansche Rijk verspreit worden. Zommigen binden deze smeek-schriften by elkandre, en maaken 'er groote boeken van, en indien in de zelve iet aanmerkens waerdigh is, dat den nakomelingen tot leering kan strekken, zo wort zulks in 's Rijks jaar-boeken overgeschreven.

Eenige jaren herwaarts is 't gebeurt, dat een van de voornaamste der *Colaos*, die zijn Ampt niet wel waarnam, in den tijt van twee maanden, door meer als twee hondert smeek-schriften by den Koning aangeklaagt wiert, schoonze wel wisten, dat hy wonder wel ten Hove by den Koning stont. Niet lang daar na overleed de zelve zijn ongeval, en dat, zo de spraak ging, van hertzeer.

De Raadt Han Lin yven.

Buiten het getal van deze Rijks-raden, zijn 'er noch verscheide andere Raden, waar van de voornaamste *Han Lin yven* genoemt wort, daar in anders geen perzoonen gebezight worden, dan uitgeleerde luiden, en die na voorgaande onderzoeking, den tijtel van geleertheit verkregen hebben. D'amptgenoten van dezen Raadt bemoeien zich met geen landt-bestier, en overtreffen de geenen, die aan 't roer der regeering zitten, in waerdigheit; invoegen ieder groote moeite aanwent om in dezen Raadt te komen. Hun Ampt is, 's Keizers Schriften by een te vergaderen, Jaar-boeken van 't Rijk te maaken, wetten en willekeuren te schrijven. Uit dezen Raadt worden ook de Leer-meesters van Koningen en Vorsten gekoren; zy bemoeien zich alleen met de geleertheit, en in dit Amptgenootschap hebbenze ook verscheide trappen van eere, die zy door

net

net en wel te schrijven verkrijgen. Daar na wordenze tot de hoogste waerdigheden, doch evenwel niet buiten het Hof, gebeezight; ook wort niemant tot het Ampt van *Colao* gekoren, die te vooren in dezen Raadt niet geweest is. Zy winnen ook groot gelt met schriften te maken, als Grafschriften, Op-schriften en diergelijke, datze hunne vrienden te gevalle doen; en acht zich ieder gelukkigh, die de zelve van hen bekomen kan: want alsze den naam maar hebben datze van deze luiden gemaakt zijn, zoo valt'er niets op te zeggen. Zy zijn ook de Voorzitters en Hoofden in de vergaderingen, daar de Licentiaten en Leeraars, die hen voor hunne Meesters houden, en met geschenken begiftigen, ondervraagt worden.

Alle deze bovengemelde Raden en Majestraten van 't Hof te *Peking*, heeft men ook, uitgenomen de Raad *Colao*, te *Nankin*; doch dewijl nu 't Hof te *Peking*, dat eertijts te *Nankin* was, gehouden wort, zo zijn alle de Raden van *Nankin*, ten opzicht van 's Keizers tegenwoordigheit, veel lager dan die van 't Hof te *Peking*.

Uit wat reden het Hof van *Nankin* na *Peking* is vervoert, staat in de beschrijving van 't landtschap *Nanking* verhaalt.

Bestiering der byzondre lantschappen.

Dus verre hebbenwe gesprooken op wat wijze het ganssche Rijk in't gemeen, nu staat ons te verklaren, hoedanigh ieder landschap in't byzonder bestiert wort. De Steden, die in de landschappen *Peking* en *Nanking* leggen, daar de opperste recht-Hoven zijn, worden eveneens bestiert als de Steden van d'andere lantschappen. De bestiering van d'overige dertien landtschappen staat aan een zeker majestraats perzoon, dienze *Pucinsu*, en aan eenen ander perzoon, dienze *Naganzasu* noemen. d'Eerste bemoeit zich met onlijfstrafbare, en d'andere met lijfstrafbare zaken. Zy hebben beide hunne zitplaats in de hooftstad van 't landschap, en voeren een grooten staat. Wijders, in beide deze Raden zijn verscheide Amptgenoten, en zelf ook de voornaamste Majestraten, die *Tauli* genoemt worden. En dewijl deze over eenige steden gebieden, en hen niet betaamt, datze verre van hun opgeleidt Ampt zijn, zo gebeurt het dikwils datze zich buiten de Hooft-stadt begeven en laten vinden.

Alle de vijftien Landschappen, gelijk ook te vooren vermaant staat, zijn in verscheide andere kleene landschappen, die de Sinezen *Fu*, en men op Neêrduitsch gevoeghlijk Karspels zouden kunnen noemen, verdeelt. Over ieder Karspel is een byzondre bestierder gestelt, dienze *Cifu* noemen. Deze Karspels zijn weêr in groote en kleene steden verdeelt, waar van d'eerste op Sineesch *Ceu*, en de laaste *Hien* genoemt worden, en mogen in grootte tegen onze grootste steden genoech op. Ieder van deze steden heeft ook een Stadhouder, waar van de gene, die over de groote steden gebied, *Ciceu*, en die over de kleene steden heerscht, *Cihien* genoemt wort; want *Ci* beteekent op Sineesch *heerschen*. Deze Stadhouders, van alle deze steden, zijn noch met drie Amptgenoten of Byzitters versterkt, die hen, als toehoorders en rechters, in hun Ampt helpen raden en bystaan. d'Eerste wort *Hun Chim*, de tweede *Chu Phu*, en de derde *Tun Su* genoemt; die hunne byzondere Hoven en Rechtbanken hebben, gelijk ook d'onderhorige beampte perzoonen, als Secretarizen, Schrijvers en andere. Maar de Stadthouder over 't ganssche Karspel, heeft in zijne verblijf-plaats geen meer gezags, dan in d'overige steden, die onder zijn gebiedt staan. Hy vermach wel iemant ter doodt verwijzen, maar evenwel het vonnis niet laten uitvoeren. Doch zo verre strekt evenwel zijn macht en gezach, dat aan hem 't eerste beroep gedaan wort, dewijl de Pleitzaken van de *Ciceu* en *Cihien* beslecht, aan hem, als hooger, in't eerste beroep te rug gezonden worden. Want het tweede beroep, voornamelijk in gewichtige zaken, wort aan de *Pucimfu* en *Naganzasu*, de voornaamste Majestraten der hooftstadt, en aan hunne Stoel-broederen, gedaan. Ja zelfs hebben de Hooft-steden haaren *Cifu* en *Cihien*, zo wel als haare onderhoorige Karspels. En onder alle deze Majestraten bespeurtmen een ongelooffelijke

ke over-een-ſtemming van een welgeſtelde regeering.

Het Ampt van Tutan. Maar dewijl van de ganſche beſtiering van alle de landſchappen, in 't Hof te *Peking* kundſchap moet gedaan worden, zoo worden derhalven in ieder landſchap, behalven deze gemelde Majeſtraten, twee andere Majeſtraats-perzoonen uit het Hof gezonden, die in waerdigheit en ampt deze verre overtreffen. D'eene van deze twee, neemt zijne woonplaats in het landtſchap, en wort *Tutan* genoemt; d'ander wort jaarliks uit het Hof te *Peking* gezonden, en *Ciayven* genoemt. D'eerſte heeft een zeer groot gezag over alle de Majeſtraten en Onderdanen; gebiedt over de krijgs-zaken, en bekleed de voornaamſte Ampten des Rijks, invoegen men hen, ten opzicht van deze macht en dit gezag, niet qualijk by d'Europiſche onder-Koningen zou kunnen vergelijken. *Hy* blijft drie jaren in bediening, en heeft geduurig veele Booden op weg, die komen en keeren van 't *Hof*, geduurende zijn verblijf; dewijl hy reckenſchap moet geven van 't geene in zijn landſchap voorvalt. *Hy* wort in de *Hooft*-ſtadt van 't landſchap met zeer groote pracht en toeſtelling ontfangen; en zo dra hy uit het *Hof* vertrokken is, begeven zich veele beampte perzoonen, dat zijne Raaden zijn, na 't *Hof* om hem t'ontfangen. D'Inwoonders der ſteden, daar hy doortrekt, verzelſchappen hem een goedt ſtuk weegs te voet en te paert. En als hy op drie mijl na aan zijne hooftſtadt gekomen is, zoo trekken hem eenige *Hopmannen* met een groot getal krijgs-knechten tegen, om hem t'ontfangen. Na deze volgen alle de Majeſtraats-perzoonen, en endelijk by na de ganſche Gemeente.

Ciayven, of *Viſiteur.* *Het* ampt van den tweeden, die men *Ciayven* of *Chayven*, en op Neêrduitſch, ten opzicht van zijn ampt, Onderzoeker of Viſiteur zou kunnen noemen, is mede een hoogwichtigh en zeer geacht Ampt, maar endight met het jaar. Deze beamptenaar ontfangt zo een breedſtrekkende macht van den Keizer, dat hy allerlei zaken, zoo lijfſtrafbare als onlijfſtrafbare, en zoo wel die den oorlog als die's Konings erfgoederen betreffen, mach nazien en onderzoeken. *Hy* onderzoekt alle Majeſtraats-perzoonen, ook den *Tuthan* zelf, ſtraft en berooft de lage Mandarijns en Rechters van hun Ampt. Van den handel der andere Mandarijns, die wat hooger zijn, doet hy den Koning verwittigen, die daar na dan over deze zaak zijn antwoort overzent. *Hy* alleen, onder alle de Majeſtraten, ſtelt de lijfſtrafbare zaken tot het uitvoeren in het ganſche landſchap, zulks ieder hem eert en ontziet. Aan den zelven ſtaat ook opzicht te nemen over de ſtads Muuren, Kaſteelen, gemeene plaatſen, &c.

De buiten-ordentelijke Tutban. Noch is 'er een andere buiten-ordentelijke Onderzoeker, die meede *Tuthan* genoemt wort. Deze wort van de Koningin van tijt tot tijt gezonden, heeft een groote macht en gezag, maar alleenlijk ten opzicht van Godtvruchtig en barmhertigheit. *Hy* bezoekt alle de Kerkers van 't landſchap, verloſt alle de geenen die uit een geringe oorzaak in hechtenis zijn geraakt, als ook alle d'ellendigen die zich niet weten vry te maken. *Hy* bemoeit zich ook met het herroepen der qualik-uitgeſprooke vonniſſen, is den armen gunſtigh, en, in 't kort gezeidt, zijn ganſche Ampt ſtaat op 't oeffenen van barmhertigheit.

Treſorier. In ieder Lantſchap is ook een Treſorier, die zorg draagt over de Koninglijke goederen van het ganſche landſchap, en van den Rijks-raadt der Koninklijke goederen zijnen laſt ontfangt. *Hem* zijn bygevoegt twee Byzitters, een ter rechter, en een ter linker zijde; waar van ieder in het zelfſte Palais van den Treſorier zijn huis en rechtbank heeft. Deze Treſorier heeft zes-en-twintigh mindre Mandarijns onder zich, die verſcheide Ampten bedienen, als ook meer andere ontelbare groote en kleene Amptenaren. By hem worden alle Tollen, Schattingen en Koninklijke inkomſten ontfangen. Hy let op alle Gewichten en Maten, en beſlecht alle geſchillen en pleit-zaken, die uit des Konings inkomſten ontſtaan, of verzent die ten minſten aan hooger rechts-bank. Hy betaalt gewoonlijk alle de Majeſtraaten, de

Ou-

Ouders des Konings, de Hopmannen en krijgs-knechten. By dezen worden alle d'onkosten verschooten, die aan 't ondervragen der Geleerden, en aan 't maken van de gemeene werken, als Bruggen, Straten, Hoven der Mandarijns, en meer andere dingen gedaan worden. In 't kort, dit Amptgenootschap draagt zorge over al't geene dat uitgegeven of van 's Konings goederen ontfangen wort; en ontfangt de koninglijke Tollen van de Rechters, Lantvoogden en *Tauli*, ieder in zijn gebiedt, in louter zilver.

Raad van lijfstrafbare zaken.

De vierde Raadt wort *Gan cha sci* genoemt, en is eveneens als een Raadt van lijfstrafbare zaken. In dezen Raad zijn Byzitters, Amptgenoten en *Tauli*. Aan deze *Tauli* staat het hanthaven van recht, het straffen der quaatdoenders, als ook acht te nemen op't krijgs-volk, en over de Zee-zaken, indien het landschap aan Zee is gelegen.

De vyfde Raad draagt zorg over de geleertheit en letteren.

Noch zijn 'er in alle steden twee Mandarijns der wetenschappen, die *Hioquon* genoemt worden, en mede onder den vijfden Raad hooren. Hunner gezag strekt zich niet verder uit dan over de Bakalaurezen van de zelfde stadt en haar gewest. Deze kunnen niemant den trap van geleertheit geven of benemen, maar hen wel straffen.

Geheel Sina wort door Filosofen bestiert.

Eer ik deze Sineesche bestiering endige, dunkt my der pijne waart te zijn eenige byzondere zeltzaamheden, die voor het meerdeel eigentlijk der regeering aangaan, en daar in de Sinezen zeer verre van d'Europische volken verschillen, hier te laten volgen. Voor eerst is aanmerkens waerdig, dat het gansche Rijk, gelijk te vooren gezegt is, door Filosofen bestiert wort, en de zelve een zuivre en vermengde heerschappye bezitten. Deze Filosofen worden van alle de krijgs-knechten en Oversten met een zeer groote ootmoet en zonderlinge plechtigheden geviert en geëert, en dikwils gebeurt'et, datze van hen geslagen worden, als kinderen van hunne Leer-meesters. Door de Filosofen worden ook alle krijgs-zaken, daar over zy als opzienders gestelt zijn, bestiert; en hunne beraatslagingen en gevoelens hebben meer gezags by den Keizer, dan die van alle d'andere krijgs-Oversten; die zelden, uitgenomen eenige weinigen, tot de beraadtslagingen over de krijgs-zaken geroepen worden. Dit is d'oorzaak dat niemant van de geenen, die hoogmoedigh van aart zijn, zich tot de krijgs-zaken wil begeven, en liever na de geringste waerdigheden des Filosofischen Raat staan, dan na 't bedienen van't hoogste ampt in de krijgs-zaken; want zy zien heel wel dat de Filosofen veel hooger by den volke geacht en geeert worden, en ook grooter winst doen, dan de krijgs-Oversten. Maar 't geen den Uitheemschen noch wonderlijker wil te vooren komen, is dit, dat deze Filosofen in grootmoedigheit, in trouheit tegen den Koning en 't Rijk, en in't versmaden van alle gevaren, ten dienste des Vaderlants, de geenen, die zich eigentlijk met den krijgs-handel bemoeien, verre overtreffen. Dit komt hier misschien by toe, dewijl door de oeffeningen der letteren een ieder in zijnen boesem ontsteken en verhoogt wort; of om dat, sedert d'eerste grontslag van dit Rijk geleit wiert, de letteren en geleertheden, by een volk dat geenzins begeerigh is om de palen des Rijks uit te breiden, altijt hooger geacht zijn, dan de krijgs-Ampten.

De mindre Majestraten bewijzen de meerdre groote eere.

Ten tweeden heeft men zich ook ten hoogsten te verwonderen over de goede over-een-stemming en eendracht, die men tusschen de hooge en laege Majestraats-perzonen, als ook tusschen de Landvoogden en Rijks-raaden, en tusschen deze en den Keizer zelf, bespeurt, 't welk zy niet alleen met stips te gehoorzamen, maar ook met het bewijzen van uitterlyke plechtigheden, gewoon zijn te doen. Want de gewoonlijke bezoekingen, die zy gemeenlijk naar 's landts gebruik doen, als ook 't vereeren van geschenken, worden noit van hen verzuimt. De laege Majestraats-perzoonen spreeken met hunne hooger, 't zy voor den Richterstoel of elders anders, niet als by na op de knien, en dat met zonderlinge beleeftheit en eerbiedigheit.

De zelfste onderdanigheit bewijzen ook d'onderdanen aan d'Overſten en Regeerders der ſteden, ſchoon men wel weet datze van geringen afkomſt zijn, eer zy tot den graat van geleertheit, en tot het ampt van Majeſtraatſchap verheven wierden.

Niemant bekleed langer in Sina een hoog Ampt dan drie jaren.

Ten derden bekleedt niemant in *Sina* langer als drie jaren eenige waerdigheit, ten zy hy op nieuw van den Koning in zijn Ampt beveſtigt wort, maar raakt byna altijt van hooger tot hooger Ampt, doch blijft de zelve noit op een zelve plaats. Dit geſchiet te dien einde, op dat iemandt niet licht met d'Ingezetenen eenige vriendſchap zou maaken, en 't recht hier door krenken, of de herten der Inwoonders op zijne zijde troonen, om op ſteun van deze gunſtelingen eenige nieuwigheden, (voornamelijk indien hy aldaar de hoogſte waerdigheden heeft bekleedt) te mogen aanrechten. De voornaamſte hoofden der landtſchappen, Karſpels en Steden, als de *Pucinſu*, *Naganzaſu*, *Cifu*, *Ciceu*, *Cihien*, en diergelijke Majeſtraten, moeten ook om het derde jaar alle teffens in de Keizerlijke ſtad *Peking* verſchijnen, en den Koning plechtelijk manſchap doen. Ten zelven tijde wort over alle de Majeſtraten in 't ganſche Rijk onderzoek gedaan, zo wel over de genen die genootzaakt zijn te verſchijnen, als over andere die niet verſchijnen, 't welk met de grootſte ſtrengheit toegaat. Uit deze onderzoeking wort daar na beſlooten, wie dat in bediening aan te houden, wie af te zetten, wie te verhoogen, en endelijk wie te ſtraffen zijn, en dat zonder eenig aanzien van perzoonen. Ook is den Koning geoorloft iets te veranderen, 't welk van de geſtelde Rechters in deze onderzoeking beſloten is. Wijders, onder de geenen, die geſtraft worden, zijn dikwils de voornaamſte Majeſtraats-perzoonen, en dat zomtijts in grooten getale. Onder ander leeſt men, dat in den jare zeſtien hondert en zeven zo ſtreng een onderzoeking geſchiedde, dat 'er vier duizent Majeſtraten geſtraft wierden. Want de ganſche ry der verwezenen, wort in een zeker boek opgetekent, dat dan gedrukt, en daar na door 't ganſche Rijk verſtuurt wort.

De Sineeſche Majeſtraten worden alle drie jaren nauw onderzocht,

En geſtraft.

De veroordeelden worden, na de verſcheidentheit der miſdaden, in vijf rotten of rangen verdeelt. Onder d'eerſte worden de begerigen gerekent, die zich met geſchenken in 't recht laten omkoopen, of wat te diep in 's Keizers Schat-kiſt taſten, en byzondere luiden van hunne middelen zoeken te beroven. Deze worden van hunne Ampten afgezet, en van alle vryheden en tekenen, die de Majeſtraaten gemeenlijk voeren, voor eeuwigh berooft. Onder de tweede rot worden de genen geſtelt, die de ſchuldigen en misdadigen met al te ſtrenge ſtraffen hebben doen boeten. Deze worden ook van hare waerdigheden, majeſtraats tekenen en vryheden berooft, en als gemene Leken weêr naar huis gezonden. Onder de derde ſteltmen de ſtok-oude en betzieken luiden, en die te flaauwhertig in 't ſtraffen en te ſlap in 't bedienen van hun Ampt zijn. Deze, ſchoon datze van hun Ampt worden afgezet, genieten evenwel alle hunne vryheden in 't voeren van Majeſtraats tekenen, zoo lang alſſe leven. In de vierde rang ſtellenze de genen, die te haaſtig en t'onbedachtzaam in 't vonniſſen geweeſt zijn, en in 't bedienen van 's Rijx-ampten zonder verſtant en raadt te werk gingen. Deze worden tot lager Ampten gezet, of na die plaatzen verzonden, daar geen zwaare zaaken voorvallen. Onder de laatſte rang zijn de genen begrepen, die zich zelve, de hunne en hun ganſche geſlacht onverzichtelijk beſtieren, en onbehoorlijk en niet Majeſtraatachtigh leeven; die ook hier om van hunne Ampten en vryheden voor eeuwigh berooft worden. De zelve onderzoeking wort ook onder de Rijx-raden, doch alleen maar alle vijf Jaren, als ook onder de krijghs-Overſten, met een groote ſtrengheit, op den zelven tijt in 't werk geſtelt.

De geſtraften worden in vijf rotten verdeelt.

Daar en boven zijn Mandarijns en Byzitters gehouden alle dagen aan zeker Stadthouder, met Zonnen opgang, van hun eigen en andere luiden bedrijf, als ook wat 'er in de ſtadt en op 't lant is omgegaan, rekenſchap te doen. En indien 'er iets, tot nadeel van 't lant, verzwe-

zwegen wort, zoo laat hy zoodanige ontrouwe Majestraaten, zonder aanzien van perzoonen en uitstel, wel strengelijk straffen. Gelijk te *Kanton* gebeurde, als wy ons daar bevonden, dat d'oude onder-Koning zekeren voornamen Mandarijn, om diergelijken misdaat, in zijn Hof en tegenwoordigheit met knotsen liet doot slaan, en zijnen bloedtdorstigen yver zoo lang tijt niet vergunde, dat men eenen Scherp-rechter halen kon, om den misdadigen, na 's lants gebruik, 't hooft voor de voeten te leggen.

Niemant mach in zijn Vaderlant een Majestraat zijn.

Ten vierden mach niemant ook in 't landschap, daar hy gebooren is, het ampt van een Majestraat bekleden, maar wel dat van eenen Velt-oversten; 't welk hier om gedaan wort, op dat d'eerste, die 't recht bedienen, hunne Bloetvrienden en Maagen niet zullen verschoonen, maar de laaste uit liefde van hun Vaderlant, het zelve manlijker beschermen. Als ook zeker Heer 't ampt van Majestraat bekleedt, zo mach niemant van zijne Zoonen of Huisgenooten buiten 's huis komen, op dat de zelve zich met geene geschenken zouden laten omkopen, maar 't geen zy buiten 's huis te verrichten hebben, dat latenze door de Dienaars der Majestraaten doen.

Geen vreemdeling mag in Sina komen, of moet daar blijven.

Ten vyfden staan ook de Sineezen niet toe, dat eenigh Vreemdeling binnen de Grenzen des Rijks zich ophoudt, die van zins is weder na zijn Vaderlant te vertrekken, of die bevonden wort, met d'uitheemsche Rijken eenig onderhandeling te houden. Ook is den Vreemdelingen den toegang van in 't binnenste des Rijks te komen, geheel en al verbooden. En hoewel de Sineezen eigentlijk hier van geen wet hebben, waar by dit verbooden wort, zoo bevind men nochtans dat deze gewoonte van veele eeuwen herwaarts zoodanigh een vreeze en schrik onder d'uitheemsche Volken heeft gebracht, dat die zich noit, als onder schijn van gezantschappen, hebben durven onderwinden om in 't Rijk te komen. En dit is niet alleen van die Vreemdelingen te verstaan, die zeer verre van *Sina* gelegen zijn, of die tegen hen vyandschap dragen, maar ook van hunne Vrienden, die aan dit Rijk mede schattingen betalen; gelijk daar zijn de nabuurige Eilanders van *Korea*, die zich voor het meerendeel aan de Sineesche Wetten houden. En indien eenig uitheemsch perzoon heimelijk in *Sina* is doorgeboort, dien makenze niet tot slaaf, noch brengen hem om 't leven, maar verbieden hem 't wederkeeren in zijn Vaderlant. Hierom straffenze ook de geenen wel strengelijk, die zonder bewilliging van den Keizer eenigen handel met uitheemsche Volken drijven. En indien de noot zulks vereischt, dat iemant buiten 't Rijk met last zal verzonden worden, zo is by na niemant daar toe te bewilligen. Ook wort hy van 't ganssche geslacht, als hy wegtrekt, zeer hertelijk beweent, eveneens als of hy ter doot zou gaan; en als hy wederkeert, beschenkt hem de Majestraat, tot belooning, met een zeker waerdig ampt.

Niemant mag in Sina geweer draegen.

Ten zesten mach niemant in de steden geweer of wapens dragen, ja zelfs de krijgs-knechten noch krijgs-Oversten, noch ook de Geleerden niet, ten zy de zelve monsteren, of zich in de wapenen oeffenen, of ten strijde trekken; hoewel nochtans eenige Adelijke perzoonen de Majestraten met geweer verzelschappen. Ook heeft niemant binnen 's huis eenigh geweer, dan alleen by wijlen een verroesten Pook, daar zy zich van dienen tegen de Struik-roovers op de wegen. Zoo zeer schrikken en vlieden de Sineezen voor gewaapende luiden. Hier door komt 't dat alle oproeren en kyverijen zelden zo hoog rijzen, of zy worden gemeenlijk wel met vuisten beslecht. Geen Sinees is ook zoo bloet-dorstigh, dat hy 't ongelijk, hem aangedaan, met de doot zoekt te wreeken; ook wort de geene die voor eenen ander wijkt, en den zelven niet zoekt te verongelijken, voor eenen voorzichtigen en kloekmoedigen man geprezen.

Alle de Sineesche Majestraten zijn in negen ordens verdeelt.

Alle Majestraten des ganschen Rijks, zoo wel ten opzicht van den Filosofischen als den krijgs-Raadt, zijn in negen ordens verdeelt. Eenen ieder, na zijne orde, wort alle maanden een zekre wedde uit de gemeene lants-middelen aan gelt of rijs betaalt. 't Welk

in der daat, ten aanzien van de pracht en ſtaaci, die de Majeſtraten daar te lande voeren, zeer weinigh is; want die in de hoogſte orde ſtaat, heeft jaarliks geen duizent kroonen van zyn ampt in te komen. En alle de geenen, 't zy datze in den Filoſofiſchen of krijgs-raat zijn, ſtrijken een even hoogen wedde, indienze ſlechts onder een zelve orde ſtaan: want de wedde van eenen krijgs-Overſte en een Geletterde, die beide onder de hoogſte orde ſtaan, is even hoog. Doch dit zy verſtaan van de wedde en inkomſten, die aan ieder orde wettelijk is toegeleidt, dewijl het geene de Majeſtraten en krijgs-Overſten buiten-ordentelijk winnen, veel meer bedraagt, dan hun ganſche jaarlikze wedde. Ook is hier onder niet begrepen, 't geen een ider, zo door geſchenken, ten opzicht van zijne waerdigheit, als door andere middelen aanwindt: want hier door geraakenze dikwils tot ſchat-rijke Luiden.

En dragen zonderlinge kleederen.

Alle de Majeſtraten, zo wel die onder den Filoſofiſchen, als die onder den krijgs-Raadt hooren, en zo wel hooge als laege, dragen, tot teken van aanzien en waerdigheit, een zelve ſlach van Hoeden of Bonetten, die niemant anders daar te lande mach opzetten. Deze Bonetten zijn van ſwarte zijde gemaakt, en hebben aan beide zijde twee ovaels-wijze lappen of ſtrooken, die byna tot over d'ooren hangen, en zo vaſt aan de Bonet zitten, datze niet lichtelijk daar of kunnen vallen. Hier door gaanze, zo men zeidt, zedigh en recht op hun lijf; dewijlze, ter oorzake van deze ſtijf-ſtaande oorlappen, zoo licht niet kunnen om-kijken en 't hooft heen en weder ſlingeren; want de geenen, die zulks komen te doen, quetzen en krenken de majeſteit en achtbaarheit des Majeſtraatsſchap. Beide deze ordens gebruiken ook een zelve dracht van kleederen, als ook eenderlei laerzen, die op een zonderling fatſoen, en van een byzondere ſtoffe, te weten van ſchoon zwart leer, gemaakt zijn. Alle de Majeſtraten dragen ook, tot een teken om van andre luiden onderſcheiden te worden, een zekre riem, die omtrent vier vingeren breedt, hen ruim en los om 't lijf zit, en met allerlei ront en vierkant beeltwerk zeer cierlijk bezet is. Op de borſt en op de ruch dragenze ook twee vierkante lappen, die zeer kunſtigh met allerlei borduurwerk geſtikt zijn. Maar in deze vierkante lappen en riemen beſpeurtmen een groote verſcheidentheit na de achtbaarheit en majeſteit der perzoonen; dewijl d'Inboorlingen hier aan terſtont kunnen zien of dezelve uit den Filoſofiſchen of krijgs-Raadt zijn, en welke waerdigheit een ieder in de zelve bezit. Want op de vierkante borſt- en ruch-lappen ziet men zeer cierlijk en kunſtigh gedaanten van viervoetige dieren, vogelen, als ook van bloemen geborduurt en geſtikt. Maar ook aan de ſtoffe der riemen, die de Majeſtraats-perzonen dragen, kan men terſtont de waerdigheit en ſtaat van eenen iegelijk kennen. Invoegen zommige riemen van gedraait hout, andre van Eenhoorens, andre van het welriekend Kalamba-hout, etlijke van zilver en gout, maar d'allereedelſte en waerdigſte zijn van zeer doorſchijnent marmer gemaakt. Ook worden de *Majeſtraats*-perzoonen in *Sina* onderſcheiden uit de Zonneſchermen, die zy zich, alſſe uitgaan, tegens de hitte en 't ſteeken der Zonne, boven 't hooft laten houden. Want zommigen gebruiken blaauwe, andere geele Zonne-ſchermen; andere, tot meerder pracht en ſtaaci, gebruiken twee, maar zommigen mogen alleen met een eenige gaan. De Majeſtraten worden ook hier in onderſcheiden, dat de ſlechſte te paert op ſtraat komen, maar de grooſte worden in een draagbaar op de ſchouders van zekre luiden gedragen. *Maar* ook beſtaat in 't getal der draagers een achtbaarheit en majeſteit. Want zommigen mogen alleen maar vier gebruiken, andere wel acht. Daar zijn noch veel meer andere cieraadjen van waerdigheden en byzondre teekenen, waar aan de *Majeſtraats*-perzoonen te kennen zijn, als Vaendels, Ketenen, Wierook-vaten, een ſtoet van Trawanten, die hen altijt verzelſchappen, en 't gemeene volk, als een *Majeſtraats*-perzoon aan komt, uit de weeg doen gaan.

Endelijk, tot een beſluit van dit

Hooft-

De Sinezen zitten mede in den Raad.

Hooft-stuk, staat aan te merken, dat de Sineezen, schoon de Tarters zich meester van dit Rijk hebben gemaakt, evenwel noch over al meede in den Raadt zitten, en hunne oude wetten en vryheden, als voor dezen, gebruiken. Het schijnt dat de Tarters den Sineezen hierom deze oude vryheden laten genieten en houden, dewijlze meerder verstant hebben om lant en luiden te bestieren, dan zy zelfs, die in tegendeel beter op den oorlog zyn afgerecht.

TWEEDE HOOFTSTUK.

Van de Letteren, Tale, 't Schrijven, en de Wetenschappen of Geleertheidt der Sinezen;

En op wat wijze de Geleerden in Sina tot de verscheidene trappen der Wetenschappen en Geleertheidt verheven worden.

Alle de Sineesche woorden bestaan uit een eenige letter-greep.

DEr Sineezen maniere van schrijven verschilt zeer veel van hunne taale die zy spreeken; want niet een eenigh boek vind men in geheel *Sina*, die in hunne moeders Tale geschreven is. Alle de woorden in de Sineesche tale, zonder een uit te zonderen, bestaan uit een eenige silb of letter-greep, en niet een eenige vindt men, die uit twee of veele letter-greepen bestaat; hoewel in de zelve niet weinigh twee-klanken of dif-tongen van twee en dikwils drie klink-letteren, die in eene letter-greep te zamen komen, te bespeuren zijn. Ik zeg hier twee-klanken, na de gelijkenis van onze tale, want in de gansche Sineesche tale weet men noch van klink-letteren, noch meê-klink-letters, maar gelijk ieder zaak, alzoo heeft ook ieder woort een byzondre Charakter. Ook hebben de Sineezen niet weiniger letters als woorden, en by hen is een woort, letter-greep en boek-staaf, een en het zelfde. Indien gy nochtans in dit werk eenige Sineesche woorden vind, die uit veele letter-greepen bestaan, zoo weet, dat ieder letter-greep op Sineesch een byzonder woort is, maar dewijl verscheide letter-greepen, om een eenige zaak te betekenen, genomen zijn, zoo zijn de geene, die wy hier in onze beschrijving gebruiken, na de wijze der Europische talen in een woort t'zamen gesmeedt.

Getal der Sineesche Charakters.

En hoewel de Sinezen zo veel Charakters als zaken hebben, zo wetenze de zelve nochtans zodanigh t'zamen te voegen, datze niet over de zeventigh of tachtigh duizent beloopen. Doch in dit getal der Charakters verschillen de Schrijvers van elkandre. De Jesuit Atanasius Kircheer, vergroot het getal op tachtig duizent; en in alle deze moet de gene ervaren zijn, die na den hoogsten trap van geleertheit wil dingen; hoewel iemant, die 'er tien duizent weet, de Sineesche tale volkomen leeren, en daar meê zich in 't Charakter schrijven behelpen kan. M. Martinus, in zijne Voor-reden der Sineesche Historien, zeit dat de Sinezen over de tzestigh duizent Charakters, die alle in gestalte en betekenis verschillen, bezitten. Het zelve wort door Mandelsloo in zijn Persiaansche reis bevestight; hoewel andere het getal op hondert en twintigh duizent begroten. Alle deze Charakters vind men in een zeker groot Woordt-boek, datze *Halpien* noemen, en op Neêrduitsch zoo veel als de *Zee* gezegt is, geschreven. Van dit verschil in 't getal der Sineesche Charakters, kan nauliks andre reden gegeven worden, dan dat de beginzelen der letters van tijt tot tijt geduurigh vermeerdert zijn. Deze Charakters, gelijk gezegt is, betekenen geen klinkletter of mede-klink-letter, zulks uit der zelve t'zamenvoeging woorden

kunnen gemaakt worden; maar ieder is een ken-teeken van een byzondre zaak; nochte zy beſtaan niet uit zekre letters van 't ABC, maar drukken een ieder zaak door een zekre geſtalte, die van d'ander verſchilt, en niet na de kunſt of maat is t'zamen geſtelt, maar alleen by geval, om zoo te ſpreeken, tot het betekenen van een zekre zaak genomen is, zeer aartigh en gevoeglijk uit. Tot opening en grondiger kennis van dit ſchrijven der Sineezen, acht ik der pijne waart te zijn, de geſtalten en verſcheidentheden dezer Charakters een weinig duidelijker te verklaren.

D'oude Charakters wierden uit verſcheidene dingen genomen,

Voor al ſtaat aan te merken, dat de oude en tegenwoordige Sineeſche Charakters of letteren, zeer veel van elkandre verſchillen. Want in 't begin hebben de Sineezen by na uit alle dingen Charakters t'zamen geſtelt, als van vier-voetige Dieren, Vogelen, kruipende Dieren, Viſſchen, Kruiden, takken van Boomen, Touwen, Draden, Stippen, Kringen, &c. die alle op verſcheide wijzen geſtelt en gemaakt wierden. Maar de nakomelingen, door ervarentheit wijzer geworden, bemerkten een groote verwerring in zo groot een meenighte van Dieren en Gewaſſen; invoegen zy verſcheide oude Charakters met ſtippen en ſtreepen, om die van elkandre t'onderſcheiden, nabootſten; en de zelve in een gevoeglijker orde en onder een kleender getal brachten, gelijk de geene zijn die zy noch tegenwoordig gebruiken.

en waren zeventienderlei.

Van d'oude Sineeſche Charakters vind men zeventien zoorten; D'eerſte en alleroudſte zoort heeft de Sineeſche Keizer *Fohius* gevonden, is uit Slangen en Draken t'zamen geſtelt, en vervat verſcheide Slangen, die wonderlijker wijze door elkandre gevlochten, en in verſcheide geſtalte hervormt zijn. Uit deze oorzaak wort ook het boek, dat Keizer *Fohius* van de Wis-kunſt en Hemels-loop beſchreven heeft, *Het boek der Draken genoemt.* Maar ten hüidigen dage worden deze (a) Charakters, (dewijlze door de tijt allengs zijn weggeraakt) byna by de Sinezen niet meer gebruikt. *De tweede zoort* is uit dingen, die den lant-bouwen aangaan, t'zamen geſtelt, en van den Sineeſchen Keizer *Xinnung*, in de beſchrijving der dingen, die tot den lant-bouw behooren, gebruikt. *De derde zoort* beſtaat uit de wieken van den Vogel *Fum hoan*, en is van den Keizer *Xauhoan* uitgevonden, die ook met deze Charakters een byzonder boek van de Vogelen geſchreven heeft. *De vierde zoort* van d'oude Charakters, is uit Oeſters en Wurmtjes t'zamen geſtelt. *De vyfde* beſtaat uit wortels van Kruiden, daar meê d'Ouden ook verſcheide boeken ſchreeven. *De zeſte zoort* is van afgekorte vogels pooten gemaakt, en van Koning *Choam* uitgevonden. *De zevende* beſtaat uit Schilt-padden, en heeft tot haren eerſten vinder Keizer *Yoo*. *D'achtſte* wort in Vogels en Pauwen vertoont. *De negende* is uit Kruiden en Vogel-wieken t'zamen geſtelt. *De tiende* is van *Co*, alleen om een gedenkenis in den werelt na te laten, uitgevonden. *D'elfde* beſtaat uit vaſte en dwaal-ſterren, en *de twaalfde* uit byzondre letteren van Willekeuren en Privileedjen. Tot *de dertiende* hooren de letteren *Yeu*, *Cau*, *Chi*, *Cien*, *Tao*. De Charakters van de *veertiende zoort* worden genoemt de letteren van *ruſt*, *vrolikheit*, *wetenſchap*, *redeneering*, *duiſternis* en *klaarheit*. *De vyftiende zoort* beſtaat in Viſſchen. *De zeſtiende zoort* is tot noch toe niet bekent. *De zeventiende* wort in brieven toe te zegelen, en uitſtekende opſchriften te ſchrijven, gebruikt. 'k Zal de zaak met exemplen duidelijker maken, en eenige van d'oude Charakters met de tegenwoordige verklaren.

(a) Zie de Figuur M. in de volgende Prent, onder aan, op de rechter zijde.

By voorbeelt, de Figuur met 'et cijffer-getal 1. (in 't midden van deze volgende Prent) aangewezen, betekent tegenwoordigh by de Sineezen een Berg; maar by oude tijden wiert een Berg met de gedaante van een Berg uitgebeelt, als het cijffer-getal 2. vertoont. De Zon wiert eertijts met een kring en ſtipje in 't midden, als cijffer 3. aanwijſt, afgebeelt, maar tegenwoordig beelden de Sinezen die met de Figuur van cijffer 4. uit. Een Draak wiert oulinx met de Figuur van cijffer 5; maar nu wortze vertoont met de Figuur van 6. Een Scepter met een oog, als Figuur 7. uitwijſt, betekende

eer-

eertijts des Konings naam, maar tegenwoordigh wort die met Figuur 8. uitgebeelt. Een vogel, Hen, of Haan, vertoonden d'oude Sinezen in hare levendige gestalten, naar uitwijzing der letteren 9. en 11; maar tegenwoordigh worden deze dieren met de Figuren, getekent met cijffer 10. en 12., uitgebeelt.

De hedendaagsche bestaan uit verscheide stropen.

Maar de huiden-daagze Sinezen, gelijk te vooren alreê vermaant staat, gebruiken niet meer zoodanige Charakters, die eenige gestalten van zaken uitdrukken, maar alleen zekre trekken van streepen, die evenwel niet duisterlijk na de Charakters der Ouden, die de gestalten der dingen vertoonden, zweemen. Tot meerder klaarheit acht ik noodigh zoodanigh een aaloude Sineesche Charakter, genomen uit de tijtel *Van het boek der Druken*, in deze boven-staande Prent, met de groote letter *M* aangewezen, hier ten toon te stellen.

Uit negen verscheide strepen worden de huiden-daagze Sineesche Charakters gemaakt, zulks uit het bydoen of aflaten van een streepje, een andre betekenis ontstaat. By voorbeelt, een recht streepje als *a*, op de linker zy van deze Prent, beteekent *een* of *d'eerste*; met een streep, als *b*, doorgehaalt, *Tsi* of *tien*; en een andre streep daar onder aan gehaalt, als *c*, dan is't *Thou*, of *aarde* te zeggen. Wederom, noch een andere streep, boven aan de recht op en neêrgaande streep, als *d*, gezet, beduidt *Wang*, eenen *Koning*. Met een stipje ter rechter zijde, als *e*, dan betekent het *Io* of *Iu*, dat een Paerl op Neêrduitsch te zeggen is. Maar het zelve stipje aan de linker zijde gestelt, als *f*, zo betekenen de Sineezen daar meê *Sem*, dat scheppen of leven te zeggen is. Endelijk, het stipje recht daar boven op gezet, als *g*, zoo betekent het *Chu* of *Heer*.

Mystische Figuren van zeker Werk Yeking.

Eenighzins komen met de bovenverhaalde Charakters overeen, zekre Mystische Figuren van een zeker werk, *Yeking* geheten, dat ter oorzake van eenige geheime dingen, die daar in geschreven staan, zeer hoog by hen geacht wort. Hier in wort zeer veel gehandelt van de voort-teeling, bederving, 't noodlot en de Sterre-kijkery, en van eenige natuurlijke beginzelen, die daar in evenwel zeer slecht en mager, zonder d'oorzaken en bepalingen der dingen te geven, verhandelt worden. Noch ten huidigen dage gebruiken de Sineezen dit boek in verscheide voorzeggingen en wicchelaryen, zonder den rechten zin te vatten,

of

of die niet te willen vatten. Endelijk ſchrijft men dit boek wonderlijke dingen toe, en dat alleen maar uit die oorzaak, dewijl, zo zy menen, in deſſelfs verſtaan, de voorweeting van verborgene dingen en alle uitkomſten hangt. De Figuren en Charakters dezes Sineeſchen ſchrifts, worden met een zeker getal en ſtelling van heele en halve ſtreepjes afgemaalt, en daar door de beginzelen, formen en zin-tekenen der natuurlijke dingen, met heele en halve ſtrepen, na de hoedanigheit en aert der zake die te betekenen is, uitgedrukt. By voorbeelt, de Hemel wort met de * Figuur *a*, d'Aarde met Figuur *b*, de Blixem met *c*, de Bergen met *d*, en zo voort, uitgebeelt. Doch hier afſtaat ons terſtont breder te ſpreken, daar wy van de Sekten en Filoſofie der Sinezen zullen handelen.

* Zie de Figuren van de voorgaande Prent, in 't midden, onder aan.

Dubbelzinnigheit in de klank der Sineeſche woorden,

In de klank van verſcheide Charakters, daar meê de Sinezen de zelve in hunne tale uitſpreeken, kan men dikwils geen onderſcheit hooren, hoewel deze aleens-luidende Charakters in geſtalte van elkandre verſchillen, ja ook verſcheide dingen betekenen. Dit is d'oorzaak dat 'er geen Taal gevonden wort, waar in zoo veel dubbelzinnige woorden zijn, als in de Sineeſche tale, die alleen door eenige toonen of woortklanken onderſcheiden worden. Uit de dubbelzinnigheit dezer woorden ontſtaat ook een groot ongerijf, dewijl niemant in de Sineeſche tale eenigh ſchrift op kan ſchrijven, dat hem te vooren gelezen wort; noch geen boek, als het voorgelezen wort, kan van de toehoorders verſtaan worden, ten zy datze het zelfſte boek inzien, op dat de dubbelzinnige klanken der woorden, die men door 't gehoor geenzins onderſcheiden kan, door het zien der Charakters bekent worden. Ja het gebeurt dikwils onder 't ſpreken, dat d'een den ander, ſchoon dat hy net en zuiver ſpreekt, geenzins verſtaat wat hy zeggen wil, en hy niet alleen genootzaakt is te herhalen 't geen hy gezeit heeft, maar ook zulks te ſchrijven; en indien iemant geen Schrijftuig by zich heeft, zo worden dikwils de Charakters met water op de tafel, of in de Lucht met de vingers, van den geenen die toeluiſtert, afgebeelt. Dit geſchiet dikwils onder de geleerden, en luiden die anders welſpreekend zijn, om zuiverder, cierlijker, en zo na het ſchrift der boeken in 't ſpreeken te volgen, als 't mogelijk is.

die door verſcheide toonen by de Sinezen weg-genomen wort;

Deze dubbelzinnigheit wort eenigzins weg-genomen door vijf woortklanken en toonen, die zwaarlijk, dewijlze fijn zijn, t'onderſcheiden zijn, en eenighzins behulp geven aan de weinigheit hunner toonen of klanken. Door deze verſcheidentheit der toonen, krijgt dikwils een letter-greep (voornamelijk by de vreemdelingen) vijfderlei betekenis, die alle geheel en al van elkandre verſchillen. Ook is by de Sineezen geen eenigh woort, dat niet met een van deze toonen uitgeſprooken wort. Weshalven nemen de Sinezen alleen door d'uitſpraak de dubbelzinnigheit (waar door dikwils een woort twintigh of dertigh verſcheide dingen betekent) weg; 't welk den Sinezen (die van kints been af tot deze tale gewent zijn) zoo zeer moeielijk niet valt als den uitheemſchen. 'k Zal hier in 't kort een geeſtige geſchiedenis, als heel wel hier op volgende, laten volgen. Als zeker Italiaan eenen Sinees vertellen wilde, dat in Europe Schepen zoo groot als Toorns gevonden wierden, zoo gaf hy het woort, daar meê hy een ſchip wilde beduiden, dien toon, dien het woort heeft, daar meê een pan op een huis beteekent wort. De Sineezen ſtonden derhalven hier over verwondert, en begoſten den Italiaan, als die hen dochte ongelooffelijke dingen te verhalen, uit te lagchen, en vroegen hem waar toe dat deze pan zou dienſtigh zijn, en dat 'et een groote Oven moeſte geweeſt zijn, daarze in gebakken was. Weshalven is 'er niet aan te twijffelen, of deze verſcheidentheden der toonen vallen niet alleen den vreemdelingen, maar ook d'Ingezetenen moeielijk te leeren: want om deze dubbelzinnigheit wech te nemen, en hunne meeningen uit te drukken, zijnze gehouden dikwils twee of drie woorden, die alle een zelve ding betekenen, in hunne reden te brengen; daar zomtijts tegen-ſtrijdige dingen, met een en het zelve woort,

alleen

alleen maar den toon te veranderen, uitgedrukt worden. De Jesuiten derhalven, die tot voortplanting van den Roomschen Godtsdienst in *Sina* gezonden worden, hebben vijf punten of tekenen uitgevonden, die zy boven ieder woort stellen, en daar door de hoogte en laegte der toonen of woortklanken weten uit te drukken. Deze zijn als volgt, ˥ — / ˬ ˥. Door behulp van deze tekenen moet een zelve woort, dat met onze letteren geschreven, en met die tekenen gemerkt is, verscheidentlijk uitgesprooken worden, en dan betekent het ook verscheide zaken; als by voorbeelt, *Yâ*, met deze kap daar boven, beteekent *Godt*; *Yá*, met deze schuins-opgaande streep, betekent een *Muur*; *Yà*, met een schuins-neêrgaande streep, betekent *domheit*; *Yà*, met deze averechtze kap, een *Gans*. Door hulp van deze kentekenen wort de Sineesche tale, doch evenwel niet zonder groote moeite, geleert. Want de dubbelzinnigheidt dezer tale, als ook dat de zelve geen zeker getal van letteren heeft, maar ieder zaak door een byzondre Charakter uitgebeelt wort, geeft den uitheemschen veel moeite om die te leeren; zulks eenige met het leren van de Sineesche tale te kunnen spreken, en de Charakters te schrijven, tien ja twintig jaren toebrengen. D'oorzaak van deze dubbelzinnigheit ontstaat, mijns oordeels, hier uit, om dat van alle geheugenis her deze volken meer bezigh zijn geweest, in wel te schrijven dan in wel te spreken. Want hunne gansche welsprekentheit bestaat alleen in 't schrijven en niet in 't uitspreken der woorden; dit is ook d'oorzaak waarom de gemene Boden niet met mont-tyding, maar met brieven, ook binnen de zelve stadt, ergens heenen gezonden worden.

En vyf punten by de Iesuiten in Sina.

Men zeid dat d'Eilanders van Japon, behalven deze Charakters, die zy den Sinezen ontleent hebben, mede het A. B. C. en eenige weinigh letteren, eveneens als d'Europers gebruiken, en hier meê hunne moeders Tale, zonder die ontelbare menighte der Charakters te behoeven te gebruiken, kunnen schrijven. Maar by de Sinezen zijn zodanige letteren niet in 't gebruik, en hierom zijn alle de geenen, die zich met de geleertheit bemoeien, met het leeren der Charakters en Figuren, van kints been af, tot byna aan hunnen hoogen ouderdom, bezig. En schoonze buiten twijffel hier in veel tijts verspillen, dienze anders aan 't leeren van hooger wetenschappen konden besteden, zo worden evenwel hunne zinnen hier door niet weinig van alle ongebondent en toomloosheden, die de Jeugt onderwaerigh is, afgetrokken. Endelijk veroorzaakt dese maniere, van met Charakters te schrijven in plaats van letteren, by de Sinezen een zeer treffelijk slach van schrijven, waar door zy niet alleen met weinigh woorden, maar ook door enkele letter-grepen, zeer gevoeglijk weten uit te drukken, dat wy misschien nergens na zoo duidelijk, met 't omspreken van veele woorden, zouden kunnen zeggen.

Maar dewijl ik hier van dit Charakters schrijven gesprooken heb, zal ik met weinigh woorden aanroeren, hoedanigh de Sinezen deze Charakters neffens elkandre stellen, daar in zy van d' Europers geheel en al verschillen. Hier van schrijft Pieter Jarrikus, in zijne Schat der Indiaansche Dingen, aldus. *De Sinezen*, zeidt hy, *schrijven niet van de linker na de rechter zijde, noch van de rechter na de linker zijde, als de Hebreen, maar zy beginnen van de rechter zijde van bovenen na onderen toe. Zy zetten derhalven d'eene Charakter onder d'ander, en niet ter zijde neffens elkandre als d'Europers. En als de regel van bovenen tot onderen vol is, zo beginnenze weder ter zijde boven aan een andere regel, en dalen weder na onderen.* In dit vreemt schrijven verschillen de Sinezen van alle andre volken: want zy schrijven niet, gelijk Jarrikus zeidt, na de linker of rechter zijde met rechte leggende of dwerse regels, maar met recht opstaande regels, die van bovenen nederwaarts gaan.

De Sinezen schrijven van boven na onderen.

Vierderlei manieren van schrijven, ten opzicht alleen van 't stellen der letteren, heeftmen tot noch toe bevonden, die in 't gebruik geweest zijn. D'eerste is van de rechter na de linker zijde, zodanig de boeken der Hebreen,

Vierderlei slag van schrijven.

Chaldeen, Syriers, Arabiers en Egiptenaars geſchreven zijn. De tweede is van de linker na de rechter zijde, zoodanig de Grieken en Latynen geſchreven hebben, en alle d'Europiſche volken noch tegenwoordigh ſchrijven. De derde maniere van ſchrijven wort op Grieks *Bustrophedon* genoemt, dat zo veel als Oſſe-voorn gezegt is: want deze maniere van ſchrijven wiert eertijts eveneens gedaan, gelijk d'Oſſen met de Ploeg de voorens op 't landt maken, te weten, de tweede regel te beginnen, daar d'eerſte endight. Deze maniere van ſchrijven, zo Pauſanias verhaalt, gebruikten d'oude Grieken; ook waren de wetten van Solon zoodanigh geſchreven. De vierde en laaſte wijze van ſchrijven, is van bovenen na onderen, en dit ſlach van ſchrijven, gelijk gezegt is, gebruiken niet alleen de Sinezen, maar ook de meeſte Indianen.

Inwoonders van verſcheide talen kunnen de Sineeſche boeken lezen.

Wijders, ſchoon deze maniere van ſchrijven, waar door ieder ding met zijne byzondre Charakter wort uitgedrukt, der geheugenis zeer laſtig valt, en niet wel t'onthouden zy, zoo veroorzaaktze nochtans een grote nuttigheit en voordeel. Want volken, die zeer veel in tale van elkandre verſchillen, kunnen elkanders boeken en letteren lezen, indienze ſlechts in 't ſchrijven gemene Charakters gebruiken, ſchoon d'een den ander in 't ſpreken geenzins verſtaat. In dezer voegen gebruiken die van *Iapon*, *Korea*, *Kouchenchina*, &c. een en de zelve boeken, hoewelze, in die overluidt te lezen en uit te ſpreken, zo verre van elkandre verſchillen, dat d'eene ook niet een eenig woort van den ander kan verſtaan; niettemin zy vatten alle den zelven zin van de boeken, ſchoon datze ook geen andre, dan hare moeders Tale, verſtaan. Zelf ook in 't Rijk van *Sina* verſchillen de volken van ieder landſchap byna in 't ſpreken der tale van elkandre zoo verre, datze met elkandre niet met allen gemeen hebben; nochtans gebruikenze alle een en de zelve boeken en letteren, of Charakters.

In ieder lantſchap van Sina wort een byzondere tale geſprooken.

Behalven die, is door 't ganſche lant een algemene tale;

Maar behalven de tale, die aan ieder landſchap eigen is, wort in 't ganſche Rijk noch een andre gemene Taal geſprooken, die de Sinezen *Quonhoa* noemen, 't welk Hof-tale of Mandarijns-tale betekent; en is ook alles, wat te vore van de Sineſche tale geſproken is, van deze tale te verſtaan. Deze tale heeft hier uit hare oorſprong genomen, dewijl alle de Majeſtraten of Mandarijns in dat lantſchap, daar in zy hun ampt bekleden, vreemdelingen zijn; en op datze niet zouden genootzaakt zijn een vreemde tale te leren, zo is in 't ganſche Rijk deze Hof-taal ingevoert, waar in niet alleen de recht-zaken afgehandelt worden, maar ook alle de gemanierſte luiden of vreemdelingen ſpreken die, met d'Inwoonders in ieder landſchap, eveneens gelijk de Neêrlanders, Francoizen, Hoogduitſchen, Italianen, &c. de latynſche Tale door ganſch Europe ſpreken. En deze tale alleen leren d'Europiſche volken: want de tale van ieder landſchap te leren is niet alleen onnodigh, maar de zelve is ook t'onaangenaam, plomp en bot; ook wortze onder de gemanierſte luiden niet geſprooken, dan alleen by geval van Huis-genooten t' huis, of buiten 's lants ter gedenkenis des Vaderlants. Deze laaſte tale weten de kinderen en alle de vrouwen, die door het geduurigh ſpreken de zwarigheit in 't leeren overwinnen, te ſpreeken. Zeer nauw is deze Mandarijns-tale bepaalt, en gelijkze in menighte van letteren alle andre talen overtreft, alzo iſſe in ſchaarsheit van woorden, die in de zelve gebruikt worden, vry minder; want in de zelve zijn maar drie hondert en zes en twintigh woorden, die alle uit een eenige letter-greep beſtaan, en by na in een klink-letter endigen, en welke weinigen in geen klink-letter endigen, die komen op een *M* of *N* uit.

Die zeer kort en bondig is.

De kort en bondigheit dezer tale maakt de zelve zo zoet, datze by na alle andere talen, die tot noch toe bekent zijn, overtreft. Want als wy op Neêrduitſch de maniere willen uitdrukken om een zaak aan te taſten, 't zy met de gehele hant of met een zekre vinger des hants, zo zijn wy genootzaakt altijt het woort *vatten* daar by te voegen. Maar heel anders weten dit de Sinezen uit te drukken, want ieder naam betekent het woort, en insgelijks de

de maniere van doen. By exempel, *Nien* betekent vatten met *twee vingers*; *Tzo*, vatten met de heele vinger, *Chua*, vatten met de ganſche holle hant, *Tcie* vatten met d'open hant tot aan de vingers. Dit zelve beſpeurtmen ook in 't woort ſtaan; wy zeggen ſta in huis, ſta eetende, ſta ſlaapende, maar de Sinezen hebben een woort dat teffens ſtaan en de wijze van ſtaan betekent. Als wy ook den voet van eenen menſch, of den voet van een vogel, of den voet van een dier willen zeggen, zo moeten wy altijt het woort voet daar by voegen, maar de Sinezen kunnen dit met een eenigh woordt zeggen: want *Kio* is menſchen voet, *Chua* een vogels poot, en *Thi* een voet van een iegelijk dier te zeggen.

De Sinezen verſtaan zich alleen maar op de zeede-kunde.

Onder verſcheidene zeer edele kunſten hebben de Sinezen by na alleen maar kennis van de Zeden-kunde; want de Natuur-kunde, of de wetenſchap der natuurlijke dingen, hebbenze veel meer met verſcheide dwalingen verduiſtert, dan eenighzins verlicht. En zelfs de Zeden-kundige gront-regels, dewijlze in de reden-kaveling of reden-konſt geheel onervaren zijn, ſtellenze met zeer duiſtere en verwerde ſpreuken voor, en gebruiken in 't leeren alleen zodanige reden-kavelingen, als hen door't natuurlijk licht zijn aangebooren.

Konfutius is onder de Sinezen de grootſte Filoſooph.

De grootſte Sineeſche Filoſooph van allen wort *Konfutius* genoemt, die vier hondert en een en vyftigh jaren voor Chriſtus geboorte op de werelt quam, en over de tzeventigh jaren zoodanig leefde, dat hy niet alleen door exempelen, maar ook door zijne ſchriften en omgang eenen ieder tot het oeffenen en leeren der deucht aanporde. Met welke maniere van leven hy by de Sinezen zo veel uitwerkte, dat de Sinezen voor vaſt gelooven, dat hy alle de ſterffelijke menſchen, die oit elders op d'aarde in deucht en vroomheit hebben uitgemunt, in heiligheit van leven verre te boven is gegaan. En gewiſſelijk, indien men op deſſelfs woorden en werken, die in de Sineeſche boeken te lezen zijn, wil achting geven, men zal moeten bekennen, dat hy voor weinige van onze Heidenſche Filoſofen niet zal behoeven te wijken, maar ook veelen overtreffen. Te dier oorzake hebben de Sinezen zo groot een gevoelen van dezen man, dat het gene hy gezeidt en voor vaſt geſtelt heeft, van gene geletterden in *Sina* ten huidigen dage in twijffel getrokken wort; maar een ieder houd zijn gevoelen, ſchoon zulks valſch is, ſtaande. En niet alleen hebben de geletterde luiden, maar ook de Koningen, zedert zoo vele eeuwen herwaarts, hem na zijnen doot met alle eere geviert, en toonen zig noch dankbaar voor de leere die zy van hem ontfangen hebben. Want na zo een langen reeks van eeuwen, zijn deſſelfs nakomelingen tot noch op dezen huidigen dag by eenen iegelijk in groote eere en aanzien. En de Koningen hebben het opper-hooft van dezen Stam eeuwigh en erffelijk tijtelen van geen kleene eere gegeven, en daar en boven vryheit van alle Tollen en Schattingen.

De Sinezen zijn ervaren in de Wis-kunſten.

Zy verſtaan zich ook niet alleen wonder wel op de Zeede-kunde, maar ook op de Sterrenkijkerye of Sterren-kunde, en verſcheidene andere Wiskunſtige wetenſchappen. Maar in de reeken- en meet-kunſt warenze eertijts veel gauwer; doch dit alles wort ook by hen geheel verwert en zonder orde geleert. In het tellen gebruikenze in alle winkels een telbort met ſchijven over ſtokjes, daar zy heel gezwint meê weten om te gaan, eveneens als de Europiſche Meeſters met de leg-penningen ſpelen. In't verdeilen der geſternten, verſchillenze zeer veel van d'Europers, en tot het getal der Sterren hebbenſe vier hondert, boven de genen die onze ſterrekijkers bekent zijn, bygevoegt; want eenige duiſtere ſterren, en die niet dan by helder weder verſchijnen, worden by hen onder dit getal gerekent. Deze Sterre-kijkers zijn voor het meerdeel bezich in het voorzeggen van den tijt van 't verduiſteren der Zonne, en in den loop der dwaal- en vaſte ſterren. Maar dit alles ſteckt ook vol dwalingen en misſlagen. Endelijk beſtaat hun ganſche wetenſchap der Sterren byna alleen in dat gedeelte der Sterren-kunde, dat uit den loop der Sterren ieder eens geluk en

ongeluk, als ook de vruchtbaarheit en onvruchtbaarheit der aanstaande tijden, belooft te voore te spellen. Want zy geloven voor vast, dat alle dingen, die op deze aertsche werelt geschieden, aan d'invloejingen der Sterren hangen, en daar door bestiert worden. In deze Wiskunstige wetenschappen hebben-ze nochtans iets vande Sarraceners, die van't Westen quamen, ontleent; maar zy bevestigen niets door oorzaken of 't gezach van bewijzingen, maar hebben alleenlijk eenige Tafereelen nagelaten, daar na zy zich in 't maken der Almanakken, en in 'tvoorzeggen van de verduisteringen der twee grote lichten van Zon en Maan; en loop van alle d'andere dwaal-sterren, richten.

Van het gedeelte der Sterre-kunde, dat uit den loop der Sterren ieder eens geluk en ongeluk belooft te vooren te spellen, schrijft de Jesuyt Trigautius in zijn Beschrijving van 't Rijk *Sina* aldus.

De Stichter van den Stam, die tegenwoordigh in Sina *de heerschappye voert, heeft laten verbieden, dat niemant de regels en gronden van de Sterrekijkerye magh leeren, dan de geenen, die by recht van erffenis daar toe gestelt of gekooren zijn, en dat uit vreze, op dat de gene uit de kennis der Sterren, als hy die bekomen heeft, geen macht krijgt en gelegentheit neemt, om eenige nieuwigheden in't Rijk aan te rechten. Die evenwel tegenwoordigh de heerschappye voert, onderhoudt met groote onkosten verscheidene Wiskunstigen; en deze zijn tweederlei; te weten de Gelubden, die zich in's Keizers Palais ophouden, of de Keizerlijke Majestraten, die daar buiten woonen. Beide deze hebben tegenwoordig te* Peking *twee Recht-banken, d'eene is de Bank van de Sinezen, die zich met het maken der Almanakken en't uitrekenen der verduisteringe van Zon en Maan bemoeien; d'ander is van de Sarraceners, alwaar van de zelve dingen na de gront-regels der Westersche Sterrekunde gehandelt wort; daar na wort het oordeel van beide deze Banken by elkandre verleken, en het geno, daar in d'een of d'ander mochte gemist hebben, gebetert. Beide deze Banken hebben ook op eenen vry hoogen Heuvel, om de Sterren te aanschouwen, een groote ruime vlakte, alwaar zy eenige oude Wiskunstige werk-tuigen van gegooten Kooper by zich hebben, die vry oudt schijnen te zijn. Op dien Heuvel is altijt een van de Amptgenooten, die des nachts daar waakt, of by geval aan den Hemel eenig ongewoonlijk gesternte mocht verschijnen, en wat nieuws te voren spellen. En byaldien zulks gebeurt, zo vermanenze 's anderen daags den Koning by een verzoek-schrift, en leggen hem met een uit, of het geluk of ongeluk betekent. De vlakte, daar op de* Nangkinnensche *Wiskunstigen de Sterren aanschouwen, leit mede op een hoogen Heuvel, doch binnen de stadt; en hunne Wiskunstige werktuigen overtreffen die van* Peking *verre in schoonheit, dewijl te dien tijde de Keizers in die stadt hun Hof hielden.*

Het ampt van de Pekingsche *Sterrekijkers bestaat hierin, datze de verduisteringen van Zon en Maan door het gansche Rijk te vooren zeggen. En by verduistering van Zon en Maan, worden de Majestraten en de Beelden-dienaars, uit kracht van een ingevoerde wet, gelast op een zekre plaats by een te komen, en aldaar den Planeet, die verduistert wort, bystant te doen, 't welk zy doen, naar hun mening, alsse op maat op kopere schelletjes slaan, en dikwils op hun knien gaan leggen; te weten, al dien tijt, zo lang zy geloven, dat de Planeet verduistert is. Dit doenze, zo ik gehoort heb, uit vreze, datze in dien tijt van d'een of andere Slang of Draak niet mogen opgeslokt worden.* Dus verre Trigautius. Dat endelijk de Sinezen een aangeboorne schrander- en spits-vondigheit tot deze kunsten hebben, kan duidelijk genoeg hier by afgenomen worden, dewijlze onze meet- tel- en rekenkunst en loop der Sterren, met Sinesche letteren of Charakters gedrukt, terstont, alsse die maar, om zo te spreken, in-zien, verstaan en gezwint leeren kunnen. Men vind daar te lande ook vele boeken van de Bouw-kunst, Onleed-kunst, Gezicht-kunde, en van meer andere wetenschappen, met Figuren gedrukt.

Inde grontregels van d'Artzenykunde verschillenze weinigh van d'onzen, maar *Artzenye der Sinezen.*

maar overtreffen evenwel, ten opzicht van d'oeffening, d'Europers zeer verre. Het kloppen van den slag-ader of de pols, onderzoeken en voelenze ook eveneens als d'Europers. En zo ervaren zijnze in de kennis van 't bewegen des slag-aders, datze by wijlen ook door desselfs beweging, de zweeren, die inwendig in 't lichaam verborgen zijn, kunnen ontdekken. In ieder hant verneemenze zes onderscheidelijke kloppingen des slag-aders, te weten drie hooft- en drie mindre bewegingen, die alle met zekre deelen des lichaams, naar zy meenen, eenige verborgene gemeenschappen hebben: want d'eerste klopping, zeggenze, behoort tot het hert, de tweede tot de lever, de derde tot de maag, de vierde tot de milt, de vyfde tot de nieren, en zoo voort. Het onderzoeken van den slagh-ader der kranken, duurt by na een half uur, 't welk met grote stilte van eenen ieder, doch niet zonder verdriet van den kranke, toegaat.

Die bestaat meest in enkele geneesmiddelen,

In 't genezen gebruikenze veel enkele genees-middelen, als Kruiden, Wortelen, en diergelijke gewassen. Weshalven bestaat de gansche Sineesche Artzeny-kunde by na meest in de kennis en de gront-regels der kruitkunde. In gansch *Sina* is ook geen openbare of gemene school, daar in de Artzenye geleert wort, maar een ieder wort binnen 's huis van een iegelijk meester geleert. En in beide de Keizerlijke Hooft-steden, te *Peking* en *Nanking*, worden de graden van Doctoorschap in de Artzeny-kunst, na voorgaande onderzoeking, verleent, maar niet als ter vlucht, en by na zonder onderscheit aan eenen ieder. Ook heeft niemant meer gezachs noch aanziens, die tot die graat verheven is, dan de geene, die tot de zelve niet is verheven; 't geen hier by toekomt, dewijl niemant 't genezen der kranken verbooden wort, 't zy dat hy daar in ervaren of onervaren is. Kennelijk is dit ook eenen ieder, dat niemant zich op de Wis-kunde of Artzeny-kunde zal leggen, die hoope heeft, dat hy in de Zede-kunde kan uitstekend worden. Weshalven wil zich byna niemant op deze kunsten leggen, dan die arm van middelen, of dom van herssenen is, en hier door van het leren van hooger wetenschappen afgeschrikt wort. Dit is d'oorzaak dat d'Artzen in *Sina* byna niet met allen geacht worden.

en is in Sina in kleene achting.

Doch dit geschiet heel anders in de Zede-kunde; want een ieder, die tot desselfs hoogste trappen verheven wort, heeft, zijns bedunkens, den top der Sineesche gelukzaligheit beklommen. Doch hier van wat breeder te handelen, dunkt my niet ongeraden te zijn, dewijl het den lezer niet min aangenaam dan wonder wil te vooren komen. De boven-gemelde *Konfutius*, Prins der Sinesche Philosofen, heeft alle de schriften der oude Philosofen in vier groote boeken by een in orde gebragt, en hy zelf een vyfde met zijne eigen handen geschreven. In deze boeken vindt men de Zede-kunde van wel te leven, en de gront-regels om een gemeenen staat wel te bestieren; als ook d'aaloude Exempels, Zeden, Offerhanden en verscheide gedichten van oude Poëten. Behalve deze vyf groote boeken, zijn noch van twee of drie Filosophen, te weten *Konfutius* en desselfs Leerlingen, in een eene bant verscheide diergelijke andere gebonden, zonder orde, als ook spreuken, om de Zeden wel te gebruiken, zich zelven, het huisgezin, en endelijk het gansche Rijk tot deucht en vroomheit te brengen, by een vergadert. Dit gansche groote leste boek, dewijl het in vier kleene boeken is afgedeelt, wort de *Vier-boeken* genoemt. Deze negen boeken zijn d'alleroudste, die men in de bockerijen van *Sina* te vinden weet, en waar uit byna al andere boeken gesmeed zijn; ook zijnze voor het meerdeel met Sineesche Charakters geschreven; en zeker, men vind daar in geboden en gront-regels van de Zede-kunde, die den rijke geen klenen dienst en voordeel doen. Weshalven is by d'alleroudste Koningen een wet ingevoert, en die van tijt tot tijt bevestigt is, dat die by de Sinezen een gelettert man wil zijn, of daar voor gehouden worden, uit deze boeken nootzakelijk de gront-regels van zijn geleertheit moet schep-pen. Ook is het niet genoech, datze de rechte zin van deze boeken verstaan,

Konfutius heeft alle de boeken der oude Sineesche Filosofen by een vergadert,

en selfs een vyfde gemaakt,

uit welke vyf de Sinezen al hun geleertheit scheppen.

maar zy moeten ook, 't welk veel zwaarder is, gezwint van ieder gevoelen en ſpreuk op Sineeſch bequamelijk kunnen ſchrijven; te dien einde moet een ieder, om dit te doen, deze vier boeken op zijn duim weten, en die by na van buitenen leeren.

In Sina zijn geen gemene ſchoolen, maar ieder heeft een ſchool in zijn huis.

Wijders, geen gemene, lage of hooge ſchoolen zijn in ganſch *Sina*, (gelijk zulks eenige Schrijvers valſchelijk geſchreven hebben) waar van de meeſters zich onderwinden deze boeken uit te leggen; maar ieder kieſt zig na zijn welgevallen een Leermeeſter, van wien hy op zijne eigene onkoſten in huis onderwezen wort. Voorts heeft men een groote meenighte van deze Leermeeſters daar te lande, eensdeels om dat een eenige Leermeeſter, ter oorzake van de moeielijkheit der Sineeſche Charakters, veele perzoonen niet kan leeren; ten anderen, en dat voornamelijk, dewijl het (gelijk ik zeide) een gebruik is, dat een ieder in zijn huis alleen voor zijne kinderen een ſchool opzet, ſchoon hy maar eenen of twee heeft; 't welk, mijns oordeels, te dien einde geſchiet, om dat door het verkeren met anderen, d'yver tot het leren niet zou afzoeten.

De graden der Sineeſche geletterden zijn driederlei,

In deze wetenſchap worden de geenen, die zich op 't leeren dezer Zedekunde leggen, en na voorgaande onderzoeking daar in bequaam bevonden zijn, tot drie verſcheidene trappen of graden der letteren verhoogt. D'eerſte trap wort *Sieucai*, de tweede *Kiugin*, en de derde *Cinſu* geheten. En dit onderzoeken beſtaat byna alleen maar in ſchrift.

alt Sieucai, die d'eerſte is.

D'eerſte trap van Geleertheidt, *Sieucai* genoemt, wordt in ieder ſtadt gegeven, op de plaats, die 't School geheeten wordt, door een zekeren uitſtekenden en geletterden perzoon, die te dien einde van den Koning zelf daar toe geſtelt is, en na zijn ampt den naam van *Tihio* voert. Deze *Tihio* doorreiſt alle de ſteden van zijn landſchap, om den geletterden tot dien graat, na drie voorgaande onderzoekingen, te verheffen. Als deze *Tihio*, die men Kancellier of onderzoekmeeſter op Neêrduitſch zou kunnen noemen, aangekomen is, zo komen terſtont alle de geenen, die uit deze ſtadt en d'omleggende plaatſen na dien graat ſtaan, t'zamen, en ſtellen zich ter proeve. D'eerſte onderzoeking wort van die Leermeeſters in 't werk geſtelt, die over de Baccalaurezen, alſſe dezen graat verkregen hebben, zo lang gebieden, tot datze tot een hooger graat geraaken. Tot deze onderzoeking wort eenen ieder toegank vergunt, en dikwils gebeurt'et dat'er vier of vyf duizent uit een eenige ſtad in deze onderzoeking verſchijnen. De onderzochte Leerlingen worden daar na van de Leermeeſters, die op 's Konings onkoſten te dien einde gehouden worden, aan de vier Stadthouders der ſtad (die alle geletterde luiden zijn, want geen ongelettert perſoon mach in *Sina* aan 't roer der regeering zitten) te rugh gezonden, die hen dan op nieuw weder aan den *Tihio* of onderzoek-meeſter vertoonen, maar uit het ganſche getal niet meer dan twee hondert, te weten, die het beſte kunnen ſchrijven, en tot dezen graad bequaam geacht worden. De derde onderzoeking geſchiet door den Kancellier of onderzoek-meeſter zelf; deze onderzoeking gaat veel ſcherper toe, dan de voorgaande twee; want van de twee hondert, maakt hy niet meer dan twintigh of dertigh, na de grootte van 't landſchap, en die hy in d'onderzoeking bequaam heeft bevonden, tot Baccalaurezen, en deze voegt hy dan by de Baccalaurezen, die in de voorgaande jaren waerdigh verklaart zijn, om dezen trap te mogen bekleden. Deze nieuwelingen met d'oude maken het voornaamſte deel der ſtadt uit, want zy worden van eenen ieder geëert, uit inzicht van hare toekomende waerdigheit, daar zy allengs by trappen toe geraken. Tot een zonderling teeken van hare waerdigheit, dragenze een Tabbert, Bonnet en Laerzen, in welk gewaat niemant anders, dan een Baccalaures, mach gekleedt gaan. In de vergaderingen der Majeſtraten bekledenze ook geen verachtelijke plaats, en bewijzen de zelve hooger heuſche plichtigheden, als den gemenen man veroorloft is te gebruiken. Zy genieten ook vele vryheden, en ſtaan byna on-

der niemant, dan onder den Kancellier en hunne vier Leer-meesters; en indienze iets bedreven hebben, daar over mogen d'andere Majestraten hun vonnis niet vellen.

Het ampt van den Tibio.

Het ampt van den *Tibio* of Kancellier, bestaat niet alleen in 't maken van nieuwe Baccalaurezen, maar hy stelt ook weder de genen, die in de voorige jaren tot dezen graat verheven zijn, ter toetze, en onderzoektze wel scherp, wat datze mogen gevordert of geleert hebben. Weshalven, na d'uitstekentheit van schrijven, stelt hy hen onder vijf ordens. Die onder d'eerste orde gerekent worden, vereert hy met een prijs, en geeft hen macht, zonder hen evenwel tot hooger graadt te verheffen, om eenige slechte gemene ampten te mogen bedienen. De Baccalaurezen van de tweede orde vereert hy ook met een prijs, maar die in waerdye geenzins tegen d'eerste opmach. Die van de derde orde acht hy geen prijs noch straffe waerdigh te zijn. Die van de vierde orde boeten de straffe van hunne luiheit en traagheit met opentlijk geslagen te worden. Maar de genen, die in de leste orde getelt staan, worden van Rok, Bonnet en Laerzen, teekenen des Baccalaureschap, berooft, en in d'orde, daar onder 't graauw gerekent wort, gestelt. Dit begiftigen met prijzen, en straffen met slagen, en beroven van graat, wort te dien einde gedaan, op datze hun tijdt, alsze tot den graat van Baccalaurezen verheven zijn, niet in lui en ledigheit toe-brengen, en vergeten 't geenze eens geleert hebben.

Kingin de tweede graat, en op wat wijze die gegeven wort.

De tweede trap of graat, tot den welken de geletterde Sinezen verheven worden, en *Kingin* genaamt is, kan ten deele met den trap verleken worden, dien de Licentiaten in Europe bekleden. Deze graat wort niet als om het derde jaar in de Hoofdstadt van ieder landschap, in 't begin der achtste of Herfstmaant, met veel grooter pracht en praal verleent. Maar tot dezen graat raken niet alle de genen, die zy daar toe waerdig achten, maar alleen een zeker getal onder hen, die het allerwaerdigste om dezen graat te bekleden geschat worden; en dat na de waerdigheit en voortreffelijkheit der landtschappen, veel of weinigh. Want in bei de Hooft-landschappen, als *Peking* en *Nanking*, worden uit het ganssche getal der Baccalaurezen omtrent hondert en vijftigh Licentiaten gemaakt, en in de landtschappen *Chequiang*, *Quiansi* en *Fokien* vijf en tnegentigh, in d'overige, na het getal der geletterden en waerdigheit van 't landschap, wat minder.

Tot deze onderzocking mogen alleen de Baccalaurezen, doch evenwel niet alle komen; maar uit ieder stad van 'tlantschap of uit de scholen worden ten hoogste veertigh Baccalaurezen uit het ganssche getal, die in 't schrijven alreê onderzocht zijn, gekoren. Niettemin beloopt noch zomtijts het getal der genen, die na deze orde der Licentiaten staan, aan de kant van vier duizent. De Majestraten derhalven van *Peking* dragen in het derde jaar als de Licentiaten verhoogt worden, (dat alle drie jaren, gelijk gezegt is, weinigh voor d'achtste maneschijn, dat by ons in de Herfstmaant is, omkomt,) hondert uitgelezene Filosophen by een verzoek-schrift aan den Koning op, om uit deze dertigh (namelijk voor ieder landschap twee) te noemen, die over het onderzoeken dezer Licentiaten te staan hebben. Een van deze twee in ieder landtschap, moet noodzakelijk uit het Koninglijke Amptgenootschap *Han-linyven*, welks Amptgenooten men voor de voornaamste perzoonen van 't ganssche Rijk houdt, gekooren worden. De Koning noemt ook deze onderzoekers noit dan op dien zelven tijt, datze effen met groote dach-reizens in hun landschap komen kunnen. Hy geeft hen ook opzienders meê, die zorge dragen, datze niemant van dat landschap uit geenerlei oorzaken eerder aanspreken, voor datze tot Licentiaten verklaart zijn. Uit het zelve landschap worden ook van de Majestraten eenige voorname Filosophen ontbooden, die de Koninglijke onderzoekers in deze onderzoeking, en eerste toetzinge der schriften, trouwelijk helpen.

In ieder Hooft-stadt is een Palais,

Wijders, in ieder Hoofdstad vindmen een groot en kunstigh gebouwt Palais, dat

dat met zeer hooge muren omringt, en alleen tot het onderzoeken en ondervragen der Geleerden gesticht is. In dit Palais zijn zeer vele woonsteden en vertrekken, daar in het zeer stil is, en d'onderzoekers, alsse de schriften op de proef stellen, zich onthouden. Behalven alle deze vertrekken, zijn in 't midden van 't Palais over de duizent Celletjes, die zoo kleen zijn, datze alleen maar een klene tafel met een bank, en een eenig mensch bergen konnen. In deze Celletjes kan niemant met zijnen gebuur spreken, nochte ook iemant zien.

met over de duizent celletjes,

daar in de Koninklijke onderzoekers voor't onderzoeken in opgesloten worden.

Als nu de stads en Koninglijke Onderzoekers in de Hoofdstadt gekomen zijn, zo wordenze eerst in dit Palais, een ieder in een byzonder vertrek, opgeslooten, eer datze met iemant te woorde mogen komen; ja mogen met elkandre in mont-gemeenschap niet treden, zo lang alsse met het onderzoeken der schriften beezigh zijn. En dat noch meer is, een groot getal van Krijgs-knechten en Majestraaten bewaakt nacht en dag hunne vertrekken, en belet dat de genen, die in't Palais zijn opgeslooten, met de genen die buiten zijn, niet mogen spreken, nochte de schriften inzien.

Hoe nauw de geenen bewaart worden, die onderzocht worden.

Tot dit onderzoeken worden drie dagen, (dat op een zelven tijt door het ganssche Rijk geschiet) namelijk de negende, twaalfde en vijftiende dag van d'achtste maant, genomen. En tot het schrijven hebben de Leerlingen den ganschen dag, van den opgank der Zonne tot laat in den avont, tot hun verdoen, zonder dat de deuren eens geopent, maar worden altijt zeer zorgvuldigh toegehouden; alleen krijgenze een klene verquikking van 't een of 't ander, datze daags te vooren, om 's lands kosten, gekocht hebben. Als de Bakkalaurezen in het Palais gelaten worden, zo wordenze zeer nauw onderzocht, ofze ook eenige boeken of geschrift met zich brengen, dewijlze alleen met zich nemen mogen eenige pencelen, die zy tot het schrijven gebruiken, als ook een schrijf-tafeltje, inkt en papier. En op dat 'er geen bedroch onder schuile, worden hunne pencelen en schrijfbortjes zeer naauw onderzocht. Bevind menze op bedroch, zoo wordenze niet alleen buiten geslooten, maar ook zeer zwaarlijk gestraft.

Na dat de Bakkalaurezen in 't Palais zijn ingelaten, de deuren geslooten, en met stadts Zegel bezegelt, zo stellen de twee Koninglijke Hooft-onderzoekers uit de vier boeken, drie spreuken, die zy na hun welgevallen uitkiezen, opentlijk ten toon, die ieder als een proef van zo vele schriften zich voorstelt. Daar en boven kiest ieder noch uit de vijf leren vier spreuken, die hen tot een proef van zo vele andere schriften verstrekken. Deze spreuken kiest ieder uit die leere, die in de gene te vinden zijn, die hy leert. Ook moeten deze zeven schriften niet alleen met cierlijke woorden, maar ook met deftige en diepzinnige spreuken opgepronkt zijn, en daar in doorgaans de gront-regels van de Sineesche welsprekentheit wel waargenomen worden. Zeer nauw hebben dese Schrijvers ook te letten, dat in ieder schrift niet boven de vyf hondert Charakters komen, waar van ieder een geheel woort in onze tale uitmaakt.

Op den derden dagh, na d'eerste onderzoeking, worden deze Schrijvers weder eveneens opgeslooten, en hen drie dingen, die certijts gebeurt zijn, uit d'oude jaarboeken, of eenige andere dingen, die in't toekomend kunnen geschieden, voorgestelt. Hier over leidt ieder in drie geschriften zijn gevoelen uit, of vermaant den Koning door een boekje in geschrift, wat tot 's Rijks oirbaar in die voorval te doen staat.

Desgelijks worden hen den vijftienden dag drie geschillen uit de genen, die dageliks in 't bedienen van 's Rijks ampten voorvallen, voorgestelt. Hier over leidt ieder ook in drie geschriften zijn gevoelen uit, dat hy in 't beslechten van dat geschil, als hy het ampt van Majestraat bekleede, geven zou.

Na dat in dezer voegen de stoffen der schriften, ieder op zijnen dag, gegeven, en, om niet te vergeten, opgeschreven zijn, zoo gaan de Baccalaurezen ieder in een byzonder Celletje, en schrijven aldaar in groote stilte.

Na

Na het schrijven, schrijft ieder zijn schrift in een byzonder boekje, dat hy te dien einde gereedt heeft, noch eens over, en voegt 'er onder aan de namen van zijnen Vader, groot-Vader en overgroot-Vader, by, en sluit dan dit boekje zoodanig, dat 'et van niemant, dan van de Gevolmachtighden der onderzoekers, kan geopent worden. Als een iegelijk dit met ieder boekje gedaan heeft, zoo levert hy die aan de afgezondenen over. Alle deze boekjes, eer datze d'onderzoekers in handen krijgen, worden van zekre Schrijvers, die daar op passen, overgeschreven; en, op dat 'er geen bedroch mach onderschuilen, d'affschriften root geverft, daar in tegendeel d'eigen schriften met inkt geschreven zijn. D'Affschriften, en niet d'eigene schriften, worden, zonder de namen der Schrijvers, aan d'onderzoekers, om getoest te worden, overgelevert; maar de schriften met de hant der Schrijvers geschreven, die van d'affschriften niet verschillen, midlerwijle bewaart. Dit wort te dien einde gedaan, op dat de geenen, die de schriften toetsen, de namen der Schrijvers, noch de hant der zelve niet zouden kunnen kennen.

D'opgemelte eerste onderzoekers, uit de stadts Majestraten gekoren, toetsen alle de schriften, en verwerpen het slechtste zodanig, datze den Koninglijken onderzockers eens zo veel schriften overleveren, als 'er Licentiaten zullen gemaakt worden. Weshalven, indien 'er hondert en vijftigh tot dezen trap van geleertheit zullen verheven worden, zo worden 'er drie hondert schriften opgenomen, en in 't vertrek der Koninglijke onderzoekers, om aldaar voor het laaste getoest te worden, overgelevert, waar uit zy alle de beste (zoo vele Licentiaten als 'er zullen gemaakt worden) kiezen. Uit dit getal kiezenze daar na d'eerste, tweede en derde schriften, en stellenze vervolgens in goede orde. Hier na verlijken alle d'onderzoekers teffens d'affschriften met d'eigene schriften, en lezen des Schrijvers naam, in d'eigen hantschrift, op. Deze namen, die met letteren van anderhalven voet groot geschreven worden, zettenze op een groot bort opentlijk ten toon, tegens het uitgaan van d'achtste maant, 't welk met een grooten toeloop van de gansche Majestraat geschiet, en met een zonderlinge vreugt en gejuig der genen, die dezen nieuwgemaakten Licentiaten in bloetverwant of maagschap bestaan. Deze trap des Licentiaatschaps, is veel hooger en aanzienlijker dan d'eerste, en geniet ook vele andre treffelijke vryheden, en een zonderlinge cieraat van waerdigheit. En indien deze Licentiaten de begeerte afleggen van tot de hoogste graat te geraken, zo staan verscheide hooge en aanzienlijke ampten in 't Rijk voor hen open.

Dit bedrijf in dezer voegen dus geendight zijnde, zo geven de Koninglijke Hooft-onderzoekers een boek uit, waar in de voortgank van de gansche onderzoeking, de namen der Licentiaten, en d'uitstekenste schriften van alle de voorgestelde stoffen, geschreven staan. Maar allermeest worden de schriften van dien gene gedrukt, dien d'eerste naam onder de Licentiaten te beurt is gevallen. Deze wort op Sineesch *Quiayuen* genoemt. Dit boek wort met zonderlinge nette Charakters gedrukt, door 't gansche Rijk verspreit, en daar af eenige affschriften aan den Koning en zijne Hovelingen verëert.

Tot deze onderzoeking wort den genen geenzins toegang vergunt, die Bakkalaurezen in een ander landschap gemaakt zijn, maar alleen die van beide de Hooft-landschappen, te weten van *Peking* en *Nanking*. Eenige weinigen alleen mogen uit andre landtschappen, uit kracht van een zonderlinge vryheit (te weten, dewijlze in 's Konings school, na datze het Bakkalaureschap verkregen hebben, aangenomen, en daar in school-broederen geworden zijn) tot deze onderzoeking en dit amptgenootschap, voor een zeker zom penningen, komen.

De derde graat Cinsu, en op wat wijze de geleerden daar toe verheven worden.

De derde graat of trap, daar meê de geletterden in *Sina* verheerlijkt worden, en die *Cinsu* geheten is, komt geheel en al met ons Doctoorschap in de Gods-geleertheit, Rechten en Artzenye, overeen. Deze graat wort ook alle drie jaren, doch alleen maar in de Keizerlijke hooftstad *Peking*, verleent;

't welk altijt in 't volgende jaar geſchiet, na dat de Licentiaten gemaakt zijn. Tot dezen trap kunnen alleen maar drie hondert uit 't ganſche Rijk geraken, hoewel alle de Licentiaten uit ieder landtſchap, die 't onderzoeken willen uitſtaan, volgens recht, tot 't onderzoeken gelaten worden. Dit onderzoeken geſchiet in de tweede maant, en op de zelve dagen daar in de voorige geſchieden. Geen onderſcheit is ook in 't onderzoeken tuſſchen deze en de voorgaande, dan alleen dat 'er, uit oorzaak van den trap en waerdigheit, in deze onderzocking groter naerſtigheit aangewent wort, om alle bedroch en gunſt, die dikwils hier onder ſchuilen, te weeren. Tot Hooft-onderzoekers van deze onderzoeking, worden ook uit de voornaamſte Majeſtraats perzoonen, die *Kolaos* geheten worden, en daar af te vooren geſprooken is, gekooren.

Na dat d'onderzoeking geëndight, en d'onderzochten in het zelve Palais tot Doctoren verklaart zijn, daar in de Licentiaten ook gemeenlijk gemaakt worden, ſteltmen hen allen teffens in 's Konings Palais, en in tegenwoordigheit der voornaamſte Majeſtraten van 't Hof (daar by ook eertijts de Koning zelf verſcheen) een zekre ſtoffe in geſchrift voor, om weder op nieuw getoeſt te worden. Deze onderzoeking geſchiet met groote pracht en ſtaaci, en beſtaat alleen in een weinigh ſchrijven. Die d'eerſte plaats in d'onderzoeking der Doctooren verkrijgt, dien valt buiten twijffel de derde plaats in deze tweede onderzoeking ten deele. Maar die in deze tweede onderzoeking d'eerſte en tweede plaats verkrijgt, die wort, zo lang als hy leeft, met zonderlinge waerdigheit begiftight, en bekleet daar en boven de voornaamſte ampten in 't beſtieren des Rijks. Deze waerdigheit zou men gevoeglijk met den tijtel van Hartoog of Markgraaf kunnen verlijken, indienze by erffenis op de nakomelingen ſtorf. Terſtont genieten deze Doctooren, na 't verheffen tot deze waerdigheit, een byzonder kleet, Bonnet, Hoet, Laerzen, als ook andre tekenen van Majeſtraten, en worden tot de voornaamſte en treffelijkſte Ampten, die de Majeſtraten bedienen, verheven; en dat altijt in die waerdigheit en orde, datze noit van de Licentiaten overtroffen worden. Zy worden ook onder de voornaamſte des Rijks gerekent, en raken zo ſchielijk boven d' overigen Licentiaten, dien fortuin den voet heeft dwars gezet, dat 'et zulks allen geloof ſchijnt te boven te gaan: want zy bewijzen hen overal de hoogſte eere, en geven hen groote eertijtelen. Maar de Licentiaten, die in hunne hope van tot het Doctoorſchap te geraken te leur geſtelt, en wederom-geſtuurt zijn, worden tot de beſtiering des Rijks gebezight, indienze, uit wanhoop, in 't toekomend niet meer na 't Doctoorſchap willen dingen; en ſchoon datze in waerdigheit onder de Doctooren ſtaan, zy bedienen evenwel geen geringe Ampten, zo binnen als buiten 't Keizerlijke Hof. Indienze hun geluk noch eens op nieuw willen verzoeken, zoo trekkenze naar huis, en oeffenen zich zeer naerſtigh in 't lezen en ſchrijven, de volgende drie jaren, tot datze na 't verloop van dezen tijt, zich weder ter toetſe ſtellen, 't welk zy zo dikwils mogen doen, als hen goetdunkt. En dikwils gebeurt 'et datze zich tienmaal op de proef ſtellen, zonder evenwel daar door te geraken; 't welk hen ook in zodanigh een vertwijffeling brengt, datze hun ganſche leven, zonder eenige Majeſtraats-Ampten te bedienen, verſlijten, dewijlze d'opperſten of niet met allen willen zijn.

Op wat wijze deze onderzoeking is toegegaan, daar af laten ook d'onderzoekers een byzonder boek drukken, en de namen (eveneens gelijk te vooren van de Licentiaten vermaant ſtaat,) in uitſtekend geſchrift daar by voegen. Behalven dit boek wort jaarliks noch een ander boek gedrukt, waar in de namen van alle de Doctooren, als ook hun Vaderlant, Ouders, Ampten, en op wat plaats datze die bedienen, geſchreven ſtaan. Weshalven kan de geene, die dit jaarboek maar opſlaat, terſtont zien, welke waerdigheit een ieder van het eerſte jaar van zijn Doctoorſchap tot aan zijnen doot, en waar hy dat bekleedt heeft,

heeft, als ook hoedanigh hy verhoogt of vernedert is, 't welk by de Sinezen, na de dienſten die ieder doet, zeer gemeen is.

In 't verkrijgen van deze graden is dit ten hoogſten te verwonderen, welk een groote vriendt- en maagſchap d'Amptgenooten, die in een zelve jaar tot Doctooren verklaart worden, onder elkandre maken. Want zo wel de Licentiaten als Doctooren, die in een zelve jaar hunne graat verkregen hebben, beminnen elkandre hun ganſchen leven lang als broeders, en helpen elkandre, als ook de vrienden van hunne Amptgenoten, overal met een zonderlinge eendrachtigheit en liefde, waar zy kunnen en mogen. Met d'onderzoekers houdenze ook groote gemeenſchap, niet anders als ofze Ouders en Kinderen, en Leerlingen of Meeſters waren, en bejegenen die altijt met groote eerbiedenis; hoewel het dikwils gebeurt dat de Leerlingen, met het opklimmen van trap tot trap, hunne Meeſters verre te boven gaan.

Op wat wijze de krijgs-luiden onderzocht worden.

Deze trappen van eere worden ook den krijgs-luiden met de zelve eertijtelen, op de zelve plaats en in 't zelve jaar, een maant daar na, verleent; maar dewijl de krijgszaak by de Sinezen, eer 't Rijk onder den Tarter raakte, weinigh behartight wiert, zo ging dit ook met minder ſtaadi en pracht toe. Deze onderzoeking der krijgs-luiden is driederlei. In d'eerſte onderzoeking zittenze te paert, en loſſen in een volle ren, na een zeker doelwit, negen pijlen. In de tweede mikkenze met even zo veel pijlen na 't zelfſte doelwit, en die ten minſten met vier pijlen te paerde, en met twee te voet het doelwit getroffen heeft, die wort in de derde onderzoeking ontfangen. In deze onderzoeking wordenze gelaſt in geſchrift een zekre voorgeſtelde vraag, nopende de krijgs-zaken, te beantwoorden. De Rechters, na 't verlijken dezer drie onderzoekingen met elkandre, maken in ieder landſchap uit 't ganſche getal ontrent vijftigh Licentiaten. Maar in welk jaar te *Pequin* Doctors gemaakt worden, zo worden ook altijt hondert krijgs-luiden uit het ganſche getal der Licentiaten des ganſchen Rijks, na drie voorgaande onderzoekingen, tot de waerdigheit van krijgs-Doctooren verheven. Uit dit Amptgenootſchap raken veel lichter de Doctooren, dan de Licentiaten, niet evenwel zonder groote geſchenken te geven, tot het bedienen van eenigh Ampt van krijgs-Overſte. Beide, zo dra alſſe met een hooger graat begiftight zijn, 't zy datze uit den Filoſofiſchen of krijgs-Raat zijn, ſchrijvenze boven de deur van 't huis, ter eere van 't geſlacht, den tijtel met letteren van anderhalf voet groot, waar meê aangewezen wort, welke waerdigheit een ieder verkregen heeft. Endelijk ſtaat aan te merken, dat alle de onderzoekmeeſters ('t zy dat 'er onderzoek in de Krijgs- of Wiskunſtige zaken, of in de Artzeny-kunſt gedaan wort, en voor al indien zulks in de Zede-kunde geſchiet) uit den Filoſofiſchen Raadt gekooren worden, zonder dezen tot Amptgenooten eenige Velt-overſten, of Wiskunſtigen of Artzen by te voegen. Want zo groot een gevoelen hebben de Sinezen van de geenen, die in de Zede-kunde uitmunten, dat hen dunkt, dat deze luiden van alle zaken een gezont oordeel kunnen vellen, ſchoon zulks zeer verre buiten hun beroep is.

DERDE HOOFTSTUK.

Van verſcheidene Sineeſche Hantwerken, Tooneelſpeelders, Googhelaars en Bedelaars, &c.

Bouw-kunſt der Sinezen,

IN de Bouw-kunſt, zo wel ten opzicht van de koſtelijkheit als d'onvergankelijkheit, mogen de Sinezen geenzins tegen d'Europers op; dewijl de Sinezen de huizen, die zy ſtichten, by de kortheit des menſchen leven ſchatten: want zy bouwen, zeggenze, voor zich zelven, en niet voor andere; maar d'Europers ſtaan, uit een ingebore begeerte, na de langduurigheit of eeuwigheit. Dit is d'oorzaak waarom de Sinezen niet kunnen begrijpen, noch zich inbeelden de koſtelijkheit en pracht, zo van de gebouwen van Koningen en Vorſten, als van byzondere luiden in Europe. En als zy zomtijts hooren, dat onze gebouwen dikwils vele eeuwen verduuren, en eenige duizent, andere twee duizent jaren blijven ſtaan, zo ſtaanze tot ſtommens toe daar over verwondert; indien nu iemant na d'oorzaak van deze langdurigheit en onvergankelijkheit der gebouwen mochte vragen, zo wete dat die alleen maar beſtaat in de diepe en vaſte fondamenten, welker diepte het overige opſtal onderſteunen kan. De Sinezen, in tegendeel, graven gene fondamenten in d'aarde, maar leggen alleen, op d'ingeſtampte vlakke aarde, eenige groote ſteenen neder, of indien zy graven, zoo gravenze nauliks eenige voeten diep, ſchoon dat daar zware gevaarten en zeer hooge Torens op ſtaan zullen, en alzo kunnen de zelve zelden den tijt van een eeuw verduuren; ja zelfs de ſtads Muuren niet, of zy moeten dikwils vermaakt worden. Hier by komt noch dat de huizen voor het meerdeel van hout zijn, of op houte Pylaren komen te ruſten; waar in evenwel geen kleen gerijf is, en dat hier uit, dewijl de wanden of muuren, zonder het overige opſtal aan te raken, vernieuwt kunnen worden;

en geſtalte der Sineeſche gebouwen.

want de daken, die met ſteene tichelen gedekt zijn, gelijk hier te lande, ruſten niet op de muuren, maar op de houte zuilen. En ſchoon de Sineſche huizen in pracht en koſtelijkheit zo zeer niet uitmunten, zo zijnze van binnen evenwel gemakkelijk, en worden zeer zuiver bewoont. Gemeenlijk zijn ook, als gezegt is, alle de huizen, die veeltijts maar twee zolders hoog zijn, van hout, ook zelf de koninklijke Palaizen, doch evenwel zoodanigh, dat de wanden voor het meerdeel van gebakken ſteen zijn opgehaalt, die ook d'eetzalen en andere vertrekken van elkandre afzonderen. Doorgaans zijn ook de huizen met diepe voorhoven verzien, waar van d'uitterſte van de vrouwen, die hier zeer nauw bewaart worden, bewoont wort.

Hunne Pagoden of Kerken, zijn met zeer groote pracht en cieraat gebout, en ſtaan veeltijts op eenzame plaatzen langs de gemeene wegen, alwaar de reizende man goede herberg vind. De zelve zijn ook vol afgodiſche Beelden en zwarte lampen, die geduurigh branden, ter gedenkenis van den eenen of den ander, die wel geleeft heeft en gelukkigh is overleden.

Drukkunſt,

Met het vroeg uitvinden der Drukkunſt, hebben de Sineezen geen kleene voortgangen in 't vorderen hunner wetenſchappen gedaan. Want hoewel d'Europers den Sinezen in dit ſtuk niet gaerne willen toegeven, zoo ſtrijden nochtans by na alle de Schrijvers der Indiaanſche Dingen, als Jovius, Maffeus, Mendoza, Trigautius en meer andere, voor de Sineezen. *Het gebruik der Drukkunſt*, (zeidt Niclaas Trigautius in zijn eerſte boek aan 't vierde hooft-ſtuk) *is by de Sinezen veel eerder gevonden dan by d'Europers. Want het gaat zeker dat die zedert vijf een-*

Wanneer de zelve Sina al bekent is geweſt.

eeuwen herwaarts, al by de Sinezen in 't gebruik is geweest; eenige willen dat de Sinezen de Drukkunst eerder gebruikt hebben, dan onze Zaligmaker in menschelijke gestalte hier op der aarde verscheen. Merkator, in zijnen grooten Atlas, schrijft, dat de Drukkunst en 't gebruik van 't grof geschut, in *Sina* zo out zijn, datmen niet weet wie de geene is die 't gevonden heeft. Maar in dit stuk gaan de Sinezen ook vry wat te hoog, invoegen Joan Mendoza, uit het zeggen der Sineezen zelfs, staande houdt, dat de Drukkunst teffens met het Rijk van *Sina* haar begin genomen heeft, en van eenen, dien d'Inwoonders in plaats van een Godt eerden, allereerst gevonden zy. Dat evenwel deze Drukkunst by de Sineezen in d'eerste hondert jaren niet gevonden is, bevestigen niet alleen de bovengemelde, maar ook andre vermaarde Schrijvers. Johan Bolerus Benesius verhaalt in zijne beschrijving van *Sina*, dat de Drukkunst meer als voor elf hondert jaren by de Sinezen is gevonden geweest. Doch de Sinezen gebruiken een heel ander slagh van drukken, dan d'Europers; dewijlze, ter oorzake van d'overgroote menighte der Charakters, niet wel, dan met groote moeite, na d'Europische wijze zouden kunnen drukken; maar zy snyden hunne Charakters op een glat geschaaft Appel- of Peere-boome bortje. Op dit bortje plakkenze zachjes met d' averechtze zijde het uit-geschreven bladt, daar na schrapenze dit bladt, als 't droog is, zeer behendig zoo lang af, tot dat de Charakters, ter oorzake van de dunheit, beginnen door te schijnen, en dan hollenze endelijk met een yzere stiletje dit bortje zoodanigh uit, dat alleen de trekken en streepen der Charakters verheven komen te staan. Dit gedaan zijnde, drukkenze na hun welgevallen, met deze bortjes 't geschrift, dat daar op alreê gesneden staat, op andere schoone bladen, met zulk een gezwint en lichtigheit, dat dikwils een drukker op eenen dag over de vijf duizent bladen kan afdrukken. In 't uithollen der bortjes zijnze ook zo vaerdig, datze zo dra een kunnen uitsnijden, als d'onze een form t'zamen kunnen stellen en verbeteren. Deze maniere van drukken is veel bequamer en gevoeglijker tot de groote Sineesche Charakters, dan tot onze letteren: want onze kleene letteren, mijns bedunkens, kunnen zo gevoeglijk niet op een hout bortje gesneden worden. Wijders, deze maniere van drukken, brengt een wonderlijk groot voordeel en gerijf by; want dewijl de bortjes, daar eens op gesneden is, in huis bewaart worden, kan men, na zijn welgevallen, in de zelve altijt iets by en afdoen, en dat niet alleen een eenig woordt, maar ook heele regels, als men de bortjes maar slechts iets verhanselt. Ook is de Drukker niet gehouden teffens of op een zelven tijt een groote meenighte van boeken te drukken, gelijk gemeenlijk in 't drukken van onze boeken geschiet; maar hy laat zo dikwils als hy wil, na zijn welgevallen, weinigh of veele boeken drukken: want de vormen of bortjes daar in 't schrift gesneden staat, blijven altijt een en dezelve, dewijlze uit een heel hout bestaan, en noit kunnen, gelijk de letteren van onze druk-vormen, te niet gedaan en inde drukkassen, na 't drukken van een zeker getal bladen, verdeelt worden. Zoo licht is deze drukkunst te leeren, dat de geene die dit drukken maar eens gezien heeft, terstont zulks na kan doen. Ter zake van dit gerijf vind men by de Sineezen zoo groot een menighte boeken, en zo goet koop, dat men 't den geene, die zulks niet gezien heeft, niet lichtelijk zou kunnen wijs maken. Ook vind men op den berg *Iungmuen* een zekre boekery *Siguli*, (zo geheten na den Overste, die de zelve aldaar allereerst toestelde) daar in de boeken van dertigh duizent Schrijvers vertoont worden.

Maniere van Drukken by de Sinezen.

Noch hebben de Sinezen een andre maniere, om 't geene dat op marmer of in hout gesneden is af te drukken. By exempel; op een zeker graf-schrift of eenigh ander afbeeltsel, dat in een vlakken marmer-steen gehouwen staat, leggenze een nat gemaakt blat papier, en daar boven op een wollen lap, hier op kloppenze zoo lang met een hamertje, tot dat het dunne papier in de holle

ſtreepen van 't afbeeltſel en de Charakters komt te zakken. Daar na worden d'uitſteekentheden van dit papier, dat niet in de holligheden gezakt is, zeer behendigh met inkt, of eenige andere verwe beſtreeken, zonder dat de ſtreepen en trekken van 't ingeklopte papier aangeraakt worden, die hare wittigheit behouden, en 't geen op de ſteen of in 't hout gehouwen ſtaat zeer aartig vertonen; byna eenigzins op deze wijze, gelijk de kinderen hier te lande allerlei beelden in ſteen gehouwen, met 't beſtrijken van roodtaert, weten af te ſponzen. Doch ſtaat aan te merken, dat dit afdrukken nergens plaats heeft dan in groove en dikke ſtreepen; want in fijne en dunne trekken of ſtreepen is 't niet wel doenlijk.

Schilderkunſt der Sinezen.

Trigautius.

Tot de Schilderijen en Schilderkunſt, die zy doorgaans veel in hunne kunſten gebruiken, toonen deze volken een groote genegentheit en begeerte: doch mogen evenwel in 't maken van eenige uitmuntende kunſt-ſtukken tegen d'Europers geenzins op; want eensdeels verſtaanze zich noch niet op 't maken van ſchaduwen, en ten andre wetenze de kleuren niet te temperen en met oli te mengen. Dit is d'oorzaak waarom hunne Schilderyen zeer doots en bleek zich vertoonen, en veel meer na dode lijken dan levendige beelden zwemen; hoewel zy des niet tegenſtaande de ſchoonſte ongemengde en enkle verruwen hebben, die men elders vinden kan, en hier meê Vogelen en kruiden zeer net na 't leven, als ook met het ſtikken van de naelt met zijde, zeer aertigh vertoonen. Kleene kennis hebbenze ook van de Beelthouwery en Kooper-gietery. De zolders of verwulffels van hunne huizen beſchilderenze met menſchen en allerlei gedierten, en vercieren de Tempels van hunne valſche Goden met beelden van gegoten koper. In de Beelthouwery zijn de Sinezen, hierom, mijns oordeels, heel ſlecht, dewijlze alle gelijkmatigheit met 't oog willen afmeten, dat dikwils bedrogen, en in groote lichamen daar door geen kleene dwalingen begaan wort. Zy maken evenwel van Kooper, Marmer en Pot-aert, verſcheide afgodiſche en yzelijke gedrochten en wanſchepſelen. Alle de koopere klokken, worden met houte kleppels of hamers geſlagen, en kunnen, zoo 't ſchijnt, uit oorzake van hare brosheit, het ſlaan met yzere niet verdragen; invoegen datze in klank en geluit tegen d'onzen geenzins op mogen. Waarom nu dit volk, dat anders ſchrander en ſpitsvondigh genoeg is, zoo dom en onervaren in deze hantwerken is, komt, mijns bedunkens, nergens anders by toe, dan dat 't noit eenigh handel of wandel met uitheemſche volken heeft willen houden, om door kunſt 't gebrek van de natuur, die zy wonderlijk in alle dingen te baat hebben, te helpen.

Beelthouwery, &c.

Men vind in *Sina* ook een groote verſcheidentheit en menighte van muzikale Inſtrumenten, maar zy hebben geene Orgels of Klavekoorden en diergelijke Inſtrumenten, hoewelze eenige hebben die zeer na met onze Klavecimbaalen over een komen, want hun meeſte ſpeeltuig beſtaat voornamelijk in blaas en raas Inſtrumenten. Aan alle hun Inſtrumenten gebruikenze ſnaren, die van ruwe zijde t'zamen zijn gedrait: want ſnaren van darmen van dieren zijn by hen niet in 't gebruik, noch zy weten miſſchien niet, datze daar van kunnen gemaakt worden. Hun ganſche Zang-kunſt beſtaat in eenderlei geluit van ſtem en toon, want hunne ſtemmen te breken of te draien, en een zoete over-een-ſtemming van verſcheide keelen te maken, is by hen geheel en al niet in 't gebruik. Zy roemen niet te min wonderlijk op hunne zangkunſt, en aangenaamheit van toon, die ons evenwel zeer onaangenaam in d'ooren klinkt. En ſchoon de Sinezen zich laten voorſtaan, datze ons verre in 't maken van zoete over-een-ſtemmingen en muzikale toonen overtreffen, zoo ſtaanze nochtans zeer verwondert over onze Orgels en andere ſpeeltuigen, die zy tot noch toe gehoort hebben. Het zelfſte zoudenze miſſchien oordeelen van de zoetluidentheit en aangename over-een-ſtemming van onze ſtemmen, indienze de geenen, die in dit ſtuk uitmunten, eens hoorden zingen en quinkeleren.

Speel- en Zang-kunſt.

Om de uuren te weten of te wijzen; heb-

Wat ſlach van uurwijzers de Sineezen gebruiken.

hebbenze nauliks eenige Inſtrumenten of werktuigen; en die zy hebben, doen zulks door middel van water of van vuur. D'Inſtrumenten die met water d'uuren wijzen, gelijken in fatſoen eenighzins na groote Zantloopers; maar die d'uuren door middel van vuur aanwijzen, zijn van welriekende aſſche gemaakt, en zwemen eenighzins na 't lont, daar gemeenlijk het buſſekruit meê aangeſtoken wort. Eenige weinige andre uurwijzende Inſtrumenten vind men ook daar te lande, daar in ratjes zijn, die door zant eveneens als door water omgedreven worden; maar by d'Europiſche uurwerken te verlijken, zijn het maar ſchaduwen, en miſſen gemeenlijk hier in, datze niet alle te gelijk een zelven oogenblik des tijts uitwijzen. Van eenige Zonne-wijzers hebbenze ook eenighzins kennis, doch weten die na behooren niet te ſtellen.

De Sinezen zijn liefhebbers van Tooneel-ſpeelen.

Tot het vertoonen en zien van bly- en andere Tooneel-ſpeelen, tonen zich de Sinezen zeer genegen, en overtreffen hier in verre d'Europiſche volken. De Speelders, die de ſpeelen vertoonen, en zich by grote meenighte in dit Rijk ophouden, zijn voor het meerdeel jonge luiden en rapze gaſten. Zommigen van deze reizen door 't ganſche Rijk van d'eene plaats op d'ander; andere begeven zich na de vermaarſte Koopſteden, om op groote Maaltijden en Bruiloften gebruikt te worden.

De bly-ſpeelen, die deze Speelders vertoonen, zijn of uit waarachtige Hiſtorien getrokken, of alleen maar bloote verzieringen, en meeſt alle oude ſtukken, want zelden worden'er nieuwe ſpeelen gemaakt. De Speelders hebben altijt eenige van de gemeene ſpeelen gereedt, zulks datze, indienze ergens ontbooden worden, die terſtont kunnen vertoonen. Ook toonenze den Gaſt-houder zeker boek, daar in alle de ſpeelen op Sineeſch geſchreven ſtaan, om daar uit een na zijn welgevallen, en dat hy gaerne zien wil, te kiezen. De Gaſtgenooten zelfs luiſteren en zien onder het eeten en drinken met zoo groot een yver en vermaak toe, datze dikwils het eeten en drinken vergeeten, en heele tien uuren na den eeten, zo lang zy ook by wijlen aan tafel zitten, hier aan beſteden: want dit ſpelen valt geenzins verdrietig, dewijl 't eene ſpel zo dra niet gedaan is, of terſtont beginnenze weêr een ander op nieu. Het ganſche ſpel wort byna al zingende uitgeſproken, en nauliks komt'er iets door een gewoonlijke en gemene manier van ſpreken voor den dag.

Een

Wat geestige kluchten de Goochelaars in Sina weten aan te rechten.

Een groote menighte van Guighelaars vindmen ook door ganſch *Sina*, die wonder wel op die kunſt zijn afgerecht, en zeer behendigh uit de Googgel-tas weten te ſpeelen. De zommigen hebben eenige Muizen of Rotten aan kleene ketenen vaſt gemaakt, of in een kooi, die zy, na de maat van een gambe, op een tafel zo aartig weten te doen danzen, dat men zich daar over ten hoogſten te verwonderen heeft. 'k Heb ook dikwils aldaar gezien, dat een van deze Guighelaars een koker aan zijnen gordel had vaſt gemaakt, daar in een groote Bamboes ſtak, daar op zijn ſpits-broêr met het eene been zich zoodanigh wiſt te ſtellen en vaſt te houden, als of hy plat op d'aarde had geſtaan, hoewel de Bamboes in de breette geen halve voet groot was. Noch heb ik eenen anderen Googhelaar gezien, die het eind van een draat zoodanigh in zijn oog-hoek wiſt te booren, dat 'et met ſnuiten in zijn neus uitquam. Daar na vatte hy beide d'enden, en zaagde dan zoo lang, tot dat de tranen hem by zijne wangen neêr biggelden. De zelve kroop ook in een mant, daar hy effen met zijn lijf in kon, en hier op ſtak zijn makker met de bloote degen zoo vinnigh en yzelijk, dat de geene, die in den mant zat, ſchreeude als of hy vermoort wiert, en 't bloet tappeling uit de mant quam loopen; doch zo dra en was de mant niet geopent, of hy ſprong daar onbeſchadight en ongequetſt uit. Niet weinigh ſtont ik verwondert, te weten, dat niet een van alle deze ſteeken hem getroffen had, daar nochtans ſteek voor ſteek door en weêr door de mant ſcheen te gaan.

De Sinezen gebruiken zeer veel zegels of wapenen.

Zonderling veel gebruiken de Sinezen ook hunne wapens of zegels, en niet alleen zegelenze daar meê hunne brieven toe, maar zy drukken die ook op hunne ſchriften, gedichten, ſchilderyen, en meer andere dingen. Doch op deze wapens wort anders niet geſneden dan de naam, bynaam, graat en waerdigheit van den Eigenaar. Ook is 't hen niet genoeg eene zegel daar op gedrukt te hebben, maar dikwils zettenze op het begin en 't eind van hunne werken verſcheide zegels. Zy drukken ook de wapens niet in waſch of diergelijke weeke ſtoffe, maar beſtrijkenze alleen met zekre rode verwe. Te dien einde hebben ook de voornaamſte luiden een doos op de tafel vol wapens, waar op verſcheide namen (want ieder Sineeſch heeft verſcheide namen) geſneden ſtaan. De wapens beſtaan ook uit geen ſlechte ſtoffe, maar zijn van koſtelijk hout, marmer, elpenbeen, ko-

koper, kristallijn, koraal of andere edele gesteenten, gemaakt. En van dit hantwerk vind men ook verscheide Kunstenaars, die zich alleen met dit wapen-snijden, dat by de Sinezen zeer hoog geacht wort, erneeren. 't Welk voornamelijk hier door geschiet, dewijl de Charakters der wapenen van de gemeene Charakters zeer veel verschillen, en al voor veele eeuwen in 't gebruik geweest zijn, zulks nootzakelijk de geenen, die met dit wapen-snijden omgaan, geen ongeletterde luiden moeten zijn.

die van byzondre Kunstenaars ook gemaakt worden.

Sineesche Inkmakers.

Een byzondre en aanzienlijke kunst is ook in *Sina* het Inkmaken, daar meê allerlei schrift op Sineesch geschreven wort. Deze Ink wort uit een zekre stoffe, aan harde en langwerpige vierkante koekjes of brootjes gemaakt, zoodanige ook hier te lande, hoewelze somtijts vervalscht worden, by de Verf-verkoopers te bekomen zijn. En dewijl de Sinezen al andre volken in cierlijk en net schrijven met Charakters overtreffen, zoo wort niet alleen hier door een kunstigh Schrijver by hen hoog geacht, en doorgaans alle eere aangedaan; maar ook worden de geenen, die deze schrijf-ink maken, voor geen slechte en geringe, maar voor hooge en eedele kunstenaars gehouden. Alsse deze brootjes nu willen gebruiken, zo wrijvenze de zelve op een glad marmer bortje met eenige droppels water, tot dat 'er verf van komt, waar in datze dan hunne schrijf-pencelen, die van haze-hair gemaakt zijn, doopen en stippen. Ook zijn 'er in *Sina* byzondre Kunstenaars die deze bortjes maken, en dikwils veele kostelijke steenen glat slijpen en cierlijk optoien. Alle deze drie dingen, die de Sinezen tot het schrijven gebruiken, zijn op 't cierlijkst toegemaakt, en worden ook hoog geacht, dewijlze tot een zaak, die in zich zelf aanzienlijk is, te weten het Sineesch schrijven, van aanzienlijke mannen gebruikt worden.

Sineesche Zonne-warts,

Noch is in *Sina* een ander hantwerk, dat hier in Europe ook eensdeels, doch zo sterk niet, gepleegt wort. Dit bestaat in 't maken van waiers, waar meê de hitte der Zonne des Somers met heen en weêr te waien verdreven, en 't aanzicht verkoelt wort. Een iegelijk, hy zy van hoogen of lagen staat, gebruikt deze waiers in *Sina*, en niemant komt op straat zonder een waier in zijne hant te hebben; hoewel het veel beter is by kout weder de wint af te keren, dan te doen komen; maar het schijnt dat deze luiden grooter zorg dragen om den staat te volgen, dan de nootzakelijkheit te voldoen. Deze waiers worden verscheidentlijk gemaakt: want ten opzicht der stoffe bestaanze uit gespouwen riet, hout, yvoor, ebbenhout, zijde, papier en welriekend stroo; maar ten opzicht van 't fatsoen, vallen eenige ront, zommige ovaels-wijze, en andere weêr vierkant. De geene, die van rijke luiden en de voornaamste des lants gedragen worden, zijn zeer cierlijk van spier-wit papier, dat vergult is, opgemaakt, die zy ook na hun welgevallen open en toe kunnen slaan. Zy laten ook dikwils in de zelve een zekre uitsteekende en Zinrijke spreuk, of eenigh gedicht schrijven. En dus een cierlijk toegestelde waier is een gemeen geschenkje, dat de Sinezen elkandre, tot teeken van een goede genegentheit en onbeveinsde vrientschap, doorgaans vereeren. Met dit maken van waiers erneren zich in *Sina* een ongelooflijk getal van hantwerks-luiden, die anders niet doen dan deze dingen op te maken en te verkoopen. Gemeenlijk maken ook deze Zonnewaier-makers, de Zonne-schermen of Kovresöllen, die de voornaamste luiden in *Sina* zich van eenige dienaars boven 't hooft laten dragen. Deze Zonne-schermen worden van een zelve stof gemaakt, en gemeenlijk met gewaschte zijde of lynwaat opgevult. Dus verre van deze Hantwerken; nu eens van Roffianen, Bedelaars, en diergelijke Hantwerks-luiden.

die ten opzicht van de stoffe en 't fatsoen verscheiden zijn.

Kovresöllen of Zonneschermen.

De Roffianen trekken het gansche lant door met eenig vrou-volk by zich, en waar zy eenige jonge dochtertjes, daar wat schoonheit by is, onder de gemeene luiden zien, die zoekenze den ouders voor gelt en schoone woorden af te troonen. Deze Roffianen onderwijzen haar (om aanvallig voor 't manvolk te maken) in danzen, zingen en andere dertele ydelheden. Na datzenu manbaar geworden zijn, doen de Roffianen

Roffianen.

fianen hun beſt om de zelve aan den een of anderen voornamen perzoon te verkoopen of te verhuuren, 't welk hen geen kleene winſt aanbrengt. Te dien einde houdenze dikwils acht, tien, en meer dusdanige lichte vrouwen, na datze middelen hebben om die te voeden. Zelden blijven deze Roffianen ook in eene ſtadt, maar trekken, gelijk gezegt is, na verſcheide plaatzen, en voornamelijk ter plaatze daar zy weten datze de meeſte winſt, met 't verhuuren en opveilen van dit vrou-volk aan mans-perzoonen, weten te doen. Indien nu een Roffiaan een van deze lichte vrouwen aan iemant, om daar by te ſlapen, voor een zekre prijs verhuurt heeft, zoo zet hy haar op een Ezel, en voert haar, met een zijde doek voor 't aanzicht (gelijk in deze neyenſtaande prent na 't leven ſtaat uitgebeelt) na den gezochten Koopman toe. De hoer ter plaatze gekomen zijnde, daar de minnaar haar verwacht, trekt haar doek af, en teffens alle ſchaamte uit, en laat zich tot de ſnooſte geil en dertelheit gebruiken en beezigen. Het gebeurt ook dikwils, dat deze Roffianen een ruiling van hoeren doen, en die elkandre voor een geringe prijs afkoopen.

Bedelaars, Zeer overgeven ſtout, en onbeſchaamt ſtellen zich de Bedelaars daar te lande ook aan; want zy bidden niet alleen de luiden, die hen tegen komen, om eenige erbarm-giften, maar perſſen dikwils, door dreigementen en 't vaſthouden by de kleederen, den luiden die af. Deze lantloopers zijn zeer wanſchapen en mismaakt: want onder hondert ziet men 'er nauliks eenen, of zy zijn alle aan het een of 't ander lidt des lichaams verminkt, 't welk nergens, mijns oordeels, by toekomt, dan dat deze Bedelaars hunne kinderen, zoo drae alſſe gebooren worden, d' armen en voeten of eenigh ander lidt des lichaams verwrikken en verdraien, en de zelve zo lang met zwachtels en banden in die geſtalte houden, tot datze begroeit zijn. Daar en boven zijnze dikwils ook zo vol ſtinkende wonden en zweeren, die zy door een zonderlinge hantgreep in hun lichaam weten te krijgen, datmen hen zonder de grootſte walging en afkeerigheit niet mach aanzien. En dus plagenze zoo wel zich zelf als hunne kinderen, alleen te dien einde, om de luiden hier door tot medelijden, en 't geven van enige geringe erbarm-giften, te bewegen. Die hunne gezonde leden hebben, ſtooten, als uitzinnige menſchen, met hunne blote hoofden zo ſtijf op elkandre aan, dat de

hun vreemt bedrijf in 't bidden van aalmoeſſen.

de bekkenelen ſchijnen te zullen ſcheuren, en aan ſtukken ſpringen. Dit hardenze zoo lang uit, tot datmen hen iets geeft, of weg-gaat; naardienze anders van dit bonzen en hardebollen niet zullen ophouden, ſchoon zy van te voore wiſten, datze uit magteloosheit zouden neerzygen, of doot tegen d'aarde aanvallen, gelijk dat aldaar d'inwoonders, zoo zy ons verhaalden, meenigmaal hebben zien gebeuren. Andere, in plaats van dit ſtooten hooft tegen hooft, kloppen en bonzen met hun bloote voorhooft, zoo yzelijk fel en hart, op eenen ronden ſteen van vier vingeren dik, die op d'aarde leidt, dat d'aarde daar van davert en dreunt; en zommigen onder hen hier door groote en verheeve bulten, en dikwils eelt van een halve vuiſt dik voor het voorhooft hebben zitten. In de Gele revier vertoonde zich ons een zekere weermaker, die aan onze berk quam in een kleen Sineeſch ſchuitje, *Tsjampam* geheten, dat is, een ope en ongedekte ſchuit, voor plomp en met een maſtje in het midden. Deze weermaker (dien wy hier, neffens d'andere, in dit bovenſtaande afbeeltſel, te lande op een ſchuitje vertoonen) zat moedernaakt, en had alleen maar een dun kleet om zijne ſchamelheit en lendenen, en liſde niet anders, als een menſch, die van den duyvel bezeten was. Hy, om noch vervaardelijker te ſchijnen, ſtak ('t welk ons allen zeer wonderlijk te voore quam) een yzere priem door de wangh, en gaf daar op zoo een helſch en naar gezicht, als of de duivel uit zijn aangezigt zag. Hy droeg daar en boven twee ſcherpe hak-meſſen by zich, die die hy ook zomtijts tegen malkandre aanſloegh, en dreighde zich zelven daar mee te quetſen, en het leven te beneemen, zoo men hem geen zilver wilde geven. Neffens hem zat ook een Sineeſche Paap, die een boek by zich had, in vorm van een ſtam-boek, daar een iegelijk zijnen naam in teikenen mogte, indien hy wat wilde geven; 't welk de Gezanten weigerden te doen. Alle de Tarters, die by ons waeren, toonden zich zeer vervaart, en ſtonden den zommigen de hairen van ſchrik te berg, over het bedryf van dezen weermaker, zoo datze hem veele geſchenken gaven, om goét weer, en een gelukkige, en voorſpoedige reize te hebben. Waar over zommigen van d'onzen niet weinig bego-

ſten te lacchen, en trokken, zonder hem eenig zilver te geven, weg; zeggende datze Godt vreeſden, maar niet den duivel, nochte met zynen aanhangh niet te ſchaffen hadden.

Men vint ook eenige van deze Sineeſche trocchelaars, die zekere droogeryen op 't hooft hebben leggen, en die van boven aan brant ſteken, en tot op de bloote huit zoo lang laten afbranden, tot dat de ſtank de omſtaanders in de neus trekt; midlerwijle wetenze met kryten en kermen, en wringen der handen, zoodanige gebaaren te maken, als ofze de grootſte pyne leden; 't welk zy zoo lang uitharden, tot dat men hen wat geeft. Men ziet daar ook doorgaans in alle vermaarde koop-ſteeden, en neeringrijke dorpen, voornamelijk als 'er jaar-merkten gehouden worden, heele troepen en zwarmen, zoo te zeggen, van blinde bedelaars by elkandre gaan, die zich op de maat van eenige woorden, die zy zelfs binnen 's monts mompelen en prevelen, zoo ongenadigh met ſteenen op de bloote borſt ſlaan, dat hen het zwarte bloet tappelings by den lijve neerloopt.

Meer andere ambachten en hantwerken, als onder andere het bakken van Porcelein, 't belakken en beſchilderen van hunne Koffers, Doozen, Kasjes, &c. als ook het weven van Tapijten, Damaſten, Katoenen; en meer andre ſtoffen, die alle gevoeglijk in dit Hooftſtuk hadden kunnen beſchreven worden, heb ik hier met voordacht overgeſlagen. Eensdeels, dewijl de meeſte alreê te voren in ons Reis-beſchrijving verhaalt ſtaan; en ten anderen, om dat de Sinezen zodanig in menigte van allerlei kunſten en hantwerken uitmunten, datmen dag en tijt aan 't ophalen van alle der zelve zou beſteden. Een groot gebrek en misſlag beſpeurtmen evenwel in de Sineeſche hantwerken: want dewijl de Sinezen zeer deun en zober leven, zoo veroorzaakt dit, dat de Kunſtenaars hunne werken niet na de kunſt kunnen uitwerken en tot volmaaktheit brengen, maar zijn gedwongen die na des Koopers wel-gevallen toe te ſtellen; 't welk ook d' oorzaak is, dat de meeſte Sineeſche werken vervalſcht zijn, en zich alleen maar ſchoon in 't oog opdoen.

VIERDE HOOFTSTUK.

Van eenige vreemde zeden en manieren, die by de Sinezen in 't gebruik zijn.

Sineesche heusheit.

D'Oude Sineezen noemden hun Rijk by oude tijden na de heusheit of eerbiedigheit, en andere gemanierde zeeden: ook wort, dat meer is, by de Sineezen de heuscheit voor een van de vijf deuchden (daar onder, als hooft-deuchden, alle andre begrepen staan) gereekent. Het ampt van deze deucht of heuscheit, bestaat, zoo de Sinezen zelfs zeggen, in 't bewijzen van onderlinge eerbiedigheit. In 't plegen dezer heusch of eerbiedigheit, bevlijtigen zich de Sinezen zodanigh, datze byna hunnen ganschen tijt daar in verslijten; en de genen, die de werelt wat meer hebben doorgezien, bedroeven zich, datze deze uitterlijken en valschen schijn, daar in zy ook verre d'Europers te boven gaan, niet kunnen afwennen en verwerpen.

Weshalven zal ik in dit Hooftstuk eerst spreeken, op wat wijze de Sinezen zich in 't bewijzen van d'ampten van gewoonlijke groeteniſſen, en teekenen van eerbiedigheit, tegen elkandre dragen; daar na ook van andere manieren van heusch en eerbiedigheit, en voornamelijk daar de Sinezen van d'Europers verschillen.

Op dat wijze de Sinezen elkandre groeten

Het wort by de Sinezen voor geen teeken van heusch of eerbiedigheit gereekent, den hoet af te nemen; ook toonenze geen eerbiedigheit met het achter-uit-strijken der voeten; veel min met iemant te omhelzen, of de hant te kussen, of eenigh ander uitterlijk gebaer te maken. De allergemeenste maniere van eerbiedigheit te bewijzen, wort op deze wijze volbracht. De handen, die zy altijt onder 't gaan ('t en zy datze iets doen, of met een wintwaier zich verkoelen) in de mouwen, die zeer ruim zijn, van hun bovenste rok by elkandre gevoegt houden, voegenze, alsse elkandre tegen komen, dicht aan malkandre, en lichten die daar na met groote zedigheit teffens met de mouwen om hoog; daar na latenze de zelve met de zelfste zedigheit weêr vallen, en spreeken elkandre, met het woort *Cin* tweemaal te herhalen, (dat alleen onder 't groeten doorgaans van de Sinezen gebruikt wort, en niet met allen betekent) zeer heuslijk aan.

en bezoeken.

Als d'een den ander plechtelijk komt bezoeken; ook als d'eene vrient den ander op straat tegen komt, buigenze (met de handen in de mouwen aan malkandre) het ganssche lichaam, en 't hooft driemaal zeer laeg na d'aerde. Deze plichtpleging van eerbiedigheit wort van beide, ook wel van veelen teffens, en op een zelven tijt gedaan, en *Zoye* op Sineesch genoemt. In 't afleggen van deze groetenis, stelt de minder zijnen meerder, en de bezochte den bezoeker altijt aan de waerdigste of rechter zijde; maar in de Noortlijke lantschappen wort hy aan de linker zijde gestelt. Dikwils ook, na 't endigen van deze plichtpleging, alsse zich hebben weêr over end gerecht, verwisselenze wel van plaats, en gaan van de linker op de rechter, en van de rechter op de linker zijde. 't Welk te dien einde geschiet, op dat de geene, die op de waerdighste plaats is ontfangen, den ander daar voor weder eere bewijst. Als deze plichtpleging van eerbiedigheit op de straat geschiet, zo keerenze zich beide, zy aan zy, na 't Noorden, en binnens huis, na 't hooft der zale, recht tegen over de deur; maar ook hebbenze zich dan gemeenlijk na een zelve streek des Hemels gekeert. Want het is by de Sinezen een oud gebruik, dat de drempel der Palaizen, Tempels, en andere gebouwen, of ten minsten de drempel van de hoven of zalen der

Burgers huizen, daar in de Gaſten gemeenlijk ontfangen worden, na 't Zuiden ſtaat, en dat de geenen, die tegen over de deur zitten, zich na 't Zuiden keeren. Weshalven, dewijl deze eerbiedigheden in d'eerſte Zaal neffens den drempel geſchieden, en zy zich met 't aangezicht na de voorgevel van de Zaal hebben gekeert, ſtaanze dan ook na 't Noorden gekeert.

Indien by wijlen de Sinezen een groter plichtpleging van eerbiedigheit willen bewijzen, 't zy datze elkandre noit van te vooren gegroet, of datze elkandre in langen tijt niet gezien hebben, of dat d'een den ander met iets geluk wil wenſchen of bedanken, of uit eenige andere oorzaak; zo vallenze beide, na de bovengemelde gedane plichtpleging, op de knien, en met hun voorhooft op d'aarde. Zich opgerecht hebbende, buigenze zich wederom, en vallen, gelijk te vooren, op hun knien, tot twee en drie reizen achter een. Maar als deze gewoonlijke plichtpleeging van eerbiedigheit aan zijnen hooger, of aan de ouders, of aan de Majeſtraat, of aan eenigh ander Prins of Vorſt gedaan wort, zo ontfangt deze al ſtaande of zittende voor de Zaal, deze eere, en buigt zich (hebbende de handen te zamen gevoegt) t'elkens, als d'ander zich buigt en op zijn knien valt, ter plaatze daar hy ſtaat of zit alleen een weinigh. En de geene, die zich in 't ontfangen van deze eere wat zediger aanſtelt, ſtelt zich niet voor de Zale na 't Noorden, maar ter zijde na 't Ooſten. Met de zelve eerbiedigheit eeren en vierenze hunne afgodiſche beelden, zo wel binnens huis als in de Kerken voor 't altaar. Maar als de knechten hunne Heeren, of de gemene luiden aanzienlijke perzonen komen te groeten, zo vallenze eerſt op de knien, en raken d'aarde driemaal met hun voorhooft aan; de zelve eerbiedigheit bewijzen de Sinezen ook dikwils aan hunne afgodiſche beelden. Wijders, indien de Heer met zijne knechten ſpreekt, zo ſtaanze aan zijne zijde, en vallen, op ieder antwoort datze geven, op hun knien. Het zelffte doen ook zommige gemene luiden, alſſe hoge ſtaats-perzonen aanſpreken.

De Sinezen gebruiken byzondere manieren van zeggen in iemant aan te ſpreken.

Behalven deze maniere van eerbiedigheit in 't groeten, daar in zy noch zoo heel verre van d'Europers niet verſchillen, gebruikenze verſcheidene andere byzondre manieren, onder 't ſpreeken en ſchrijven, die de zwarigheit van 't leeren der Sineeſche tale niet weinig vergrooten. Want als d'een den ander aanſpreekt, zo gebruikenze noit *ghy* of de tweede perzoon, maar 't zy datze iemant in zijne tegenwoordigheit of van enen afwezigen ſpreken, zo gebruikenze altijt verſcheidene en byzondere manieren of formelen van ſpreeken. Als zy van zich zelven ſpreken, zo mogenze geenzins den voornaam van d'eerſte perzoon gebruiken, ten zy een Heer zijnen knecht aanſpreekt, of eenig ander hoog perzoon met zijnen lager in montgemeenſchap treedt. Zo vele ſpreek-formelen hebbenze ook, daar meê zy zich zelven kunnen vernederen, alſſe ſpreek-formelen hebben, daar meê zy eenen ander kunnen verheffen. Onder welke wel de zedighſte maniere van ſpreecken is, zich zelven aan te ſpreeken, te weten zich zelven by den eigen naam te noemen, in plaats dat wy den voornaam *ik* gemeenlijk gebruiken. En indienze by geval van ouders, broeders, zonen, lichaamen, ledemáten, huis, vaderlant, brieven, ja zelf van ziekten (en deze dingen hen vreemt zijn) ſpreken, zo gebruikenze eenen hooger en eerwaerdiger naam, maar indien deze dingen hen eigen zijn, en zelfs aangaan, zoo gebruikenze nedrige en ſlechte woorden. Tot welke maniere van ſpreken men nootzakelyk zich gewennen moet, niet alleen om niet voor onheuſch en boerachtigh gehouden te worden, maar ook om 't geene te vatten, waar van men ſpreekt of ſchrijft.

Als zich de naaſte en gemeene vrienden, eerbiedigheitshalve, bezoeken, zoo verbinden zich de genen die bezocht worden, om het zelffte wederom te doen. Deze onderzoekingen gaan byna op deze wijze toe. De bezoeker vertoont in 't inkomen een boekje, waar in niet anders als de naam van den bezoeker ſtaat, met zeedige eertijtelen, na den ſtaat van den bezoeker, en den gene, die bezocht wort:

welk

welk boekje van den Deurwaarder aan zijnen Heer gebracht wort. Maar indien veele luiden van eenen, of een van veelen bezocht wort, zo heeftmen ook zoo veele boekjes, als het getal der bezoekers of bezochten is. Deze boekjes bestaan uit ontrent twaalf witte papiere blaatjes, en zijn een halve hant breet. Op het midden van 't eerste blat wort een strook root papier van twee vingeren breet, en zo lang als 't boekje is, gehecht. Dit boekje stekenze gemeenlijk in een root papiere zakje, daar buiten op diergelijke rode strook geplakt staat. In deze boeken is, ten opzicht van de namen en tijtelen der bezoekers, een groote verscheidentheit, zulks de Sinezen altijt byna twintigh zakjes in huis moeten gereedt houden, met verscheidene tijtelen. Ook zijnze gehouden den Deurwachter te belasten, dat hy in een byzonder boek opschrijft de namen der Gasten, en de huizen der geenen, die gekomen zijn om te bezoeken; op dat binnen den derden dag de plicht van onderlinge onderzoeking niet vergeten wort; welke maniere nootzakelijk van eenen ieder, die dikwils bezocht wort, moet onderhouden worden. Wijders, gelijk de genen die bezoeken (indien de genen die bezocht worden van huis zijn, of om de gasten t'ontfangen niet hebben kunnen voorkomen) een boekje aan de deur van 't huis laten, tot getuigenis van de gedane bezoeking, alzoo is 't genoegh, alsse de weerzoeking doen, ook aan de deur zoodanigh boekje te leggen: want hier mee achten zich de genen, die weer bezocht worden, datze voldaan zijn. En hoe de bezoeker hooger van staat is, met zo veel grooter Charakters laat hy zijnen naam door zijnen schrijver op het boekje schrijven; en dikwils gebeurt het, dat deze Charakters de breette van een vinger hebben, en tien der zelve een regel van onderen tot boven vol maken.

Op dat wijze de Sinezen elkandre met geschenken vereeren.

Alsse elkandre met geschenken vereeren ('t geen dikwils geschiet,) en die toezenden of zelfs brengen, zo gebruikenze ook 't zelfste boekje, waar in zy, behalven den eigen naam van den gene, die de geschenken vereert, ook het getal der geschenken, ieder op een byzondre regel, zeer net opschrijven. De geschenken kunnen, zonder eenig blijk van onheuscheit, eensdeels afgeslagen of verworpen worden, daar de weg-schenker geenzins meê beledight wort. Als dit geschiet, zo wort de gever in diergelijk boekje bedankt; of de geschenken worden met groote beleeft- en zedigheit te rug gezonden, of de genen, die men aanneemt, daar by geschreven; ook is het getal der zelve, die men tot vergelding wederom stuurt, daar by gestelt; 't welk niet zonder verscheide heusche plicht-pleging toe-gaat. Het is in *Sina* ook gebruikelijk, 't geen in Europe wat ongemeens is, te weten, dat de Sinezen zich elkandre met gelt-giften beschenken; want dikwils worden laege van hooge perzonen, en hooge van laege, met tien, of vijf, dikwils meer en minder, kronen vereert.

Kleden zig in een byzonder kleet alsze iemant bezoeken.

De genen, die eenigh Majestraatschap bedienen, of eenige trappen van eere in de wetenschappen hebben verkregen, kleden zich, alsse deze bezoekingen plechtelijk volbrengen, ieder na zijn Ampt, in een byzondre kleding, die van hun dagelixen dracht niet weinig verschilt. Die deze eertijtelen niet hebben, en evenwel aanzienlijke mannen zijn, kleden zich ook, alsse de bezoekingen doen, in een byzonder kleedt, 't welk van hun dagelixe kleedt verscheiden is; en zou de geene, die bezocht wort, indien zulks niet geschiede, zich dit anders ten hooghste belgen. Te dier oorzake kleeden zich ook de Jesuiten daar te lande, als 't van nooden is, in een byzonder kleedt, om met de voornaamste mannen in mont-gemeenschap te mogen komen. En by aldien d'een den ander by geval tegen komt, die geen kleedt van heusheit (gelijk men daar zeidt) aan heeft, zoo doenze geenzins eenige plechtelijke groeteniissen, na de gewoonlijke wijze, voor dat d'ander zich in 't zelve kleet gesteken heeft. Weshalven dragen de dienaars, zo dikwils alsse uitgaan, hen de rok van heusheit na; en byaldien dit niet kan geschieden, zo trekt de geene den bezoek-rok, dien hy had aangetrokken, weder uit; en doen dan beide

beide de plicht van de gewoonlijke groeteniſſe ter wederzijde in hunne dagelikze kleeren.

Op wat wijze de geenen, die iemant bezoeken, onthaalt worden.

Indien 'er veele perzoonen in een zelve huis bezocht worden, zo neemt de voornaamſte onder hen den ſtoel, daar de gaſt op zitten zal, of ook alle de ſtoelen, indien 'er veel zijn, in beide zijne handen, en ſteltze op de waerdighſte plaats van de zale; daar na ſchut hy de ſtoelen met zijne eigen handen af, ſchoon dat 'er niet een ſtofje op zit. En ſchoon de ſtoelen nu in orde zijn geſtelt, zo is 't evenwel gebruikelijk de zelve een voor een met bei de handen aan te raken; het zelfſte doet daar na een ieder, die bezocht wort, op de zelve wijze. Daar na neemt de aanzienlijkſte onder de gaſten, den ſtoel van den geene, dien hy bezoekt, evenceens op, en ſteltze tegen zijnen ſtoel over, en ſchut 'er evenceens het ſtof van, of gelaat zich, als of hy quanſuis dat daar af ſchudde. Dit doen daar na alle d'andere vervolgens, ieder na zijnen ouderdom en waerdigheit. Onder dit gedoen ſtaat de geene, dien deze eerbiedigheit bewezen wort, aan de zy, en bedankt (met de handen in zijne mouwen t'zamen te voegen, en de zelve een weinigh op te heffen en weder te laten vallen) de bezoekers, en ſlaat beleefdelijk de bewezene eere af. Veel ſtribbelens valt daar na onder de gaſten, wie dat in 't aanzitten de waerdighſte en hoogſte plaats bekleeden zal; maar ook is hier een zekre orde op. Want onder de geenen, die uit een zelve ſtadt zijn, worden de oudſte aan 't hooger end gezet. Ook bekleden de uitheemſche, voornamelijk die uit vreemde plaatſen komen, d'eerſte en waerdigſte plaats.

Na datze alle zijn gezeten, komt terſtont een van de Dienaars van den huize, die zeer cierlijk toegedoſt, en in een langen rok, die hem tot op de voeten hangt, gekleet is. In zijne handen heeft hy een cierlijk bort, waar op even zoo veele kopjes ſtaan, als 'er gaſten of bezoekers zijn. In deze kopjes is het boonen-zop of de drank *Cia*, (daar af te vooren in onze Reis-beſchrijving alreê geſproken is) met een ſtukje banket daar in, en by ieder een kleene zilvere lepel, om het zelve bequamelijk te kunnen nuttigen. De Dienaar geeft eenen ieder zijn kopje, doch eerſt den geene die aan 't hooge end zit, en zo vervolgens, tot dat hy endelijk aan zijnen Heere komt: want deze zit altijt aan 't end op de ſlechſte plaats. Indienze langer blijven zitten, zo komt de Dienaar altijt met verſche kopjes, tot drie, vier, en meer reizen achter een; ook wort 'er in ieder kopje, zoo dikwils als hy weder komt, een ſtukje verſch banket geſmeten.

Na dat de Gaſten, of bezoekers, dus by den gene, dien zy bezoeken, onthaalt zijn, zoo leggenze wederom, eerze uit de zaal gaan, voor den drempel, gelijkze in 't begin deden, de gewoonlijke groetenis, naar 's lants gebruik, af; waar op de Heer van 't huis hen dan tot aan den drempel van den huize navolgt, daar zy dan weder met buigen en nijgen de groetenis afleggen. Dan verzoekt de Huis-waert aan zijne gaſten, datze te paert of in een draagbaar, daar in zy quamen, willen gaan zitten; maar dit weigeren zy te doen, en verzoeken hertelijk aan hem, dat hy zich ſlechts in huis wil begeven. Hy hier op zich na den drempel begevende, buigt en nijgt zich wederom, waar op de gaſten hem, met het doen van gelijke eerbewijzing, niet ſchuldigh blijven. Endelijk over den drempel gekomen zijnde, buigt en nijgt hy zich voor de derde reize, desgelijks doen ook de gaſten op de zelve wijze hem na. En dus ſcheit de Huis-heer op den drempel van hen, en laatze te paert of in een draag-baar weder vertrekken. In 't weg-trekken begeeft hy zich ook ſchielijk na buiten, en doet hen voor het laaſt de groetenis, met het woort *Cin* te gebruiken, en beide de handen in de mouwen om hoog te heffen, en die weêr te laten vallen; 't welk de gaſten zelfs met gelijke heusheit tot het minſte hem na doen, en vervorderen voorts hunne reize. Endelijk zend de Huis-heer eenen knecht, die de wegtrekkende gaſten navolgt, en uit zijns Heeren naam doet groeten. Het zelfſte doen ook de gaſten, en laten aan hem door hunne knechten de weêrgroet doen.

Dus

Op dat wijze de Sinezen hunne gastmalen doen, en daar op hunne gasten ontfangen.

Dus verre hebbenwe in dit Hoofdstuk, op wat wijze de Sinezen elkandre groeten, bezoeken, en met geschenken vereeren, gesprooken; nu staat ons van hunne gastmalen, die zy met groote zorgvuldigheit uitvoeren, en daar af ook groote liefhebbers zijn, te spreeken. Want byna alle hunne handelingen, niet alleen die een welgeregelt leven, maar ook den Godtsdienst betreffen, verrichtenze onder het eten en drinken; en rekenen t'onthalen van elkandre op gastmalen, onder de hoogste bewijstekenen van een goede genegentheit. Deze maaltijden worden met recht van de Sinezen geen eetmalen, maar, na de wijze der Grieken, drinkmalen geheten; want hoewel in hunne bekers en kroezen, niet meer wijns dan in een dop van een groote noot mach, zoo verzwelgenze nochtans een groote menighte dranks, dewijlze zeer dikwils en gedurig drinken.

Onder het eeten gebruikenze lepels, vorken noch messchen, maar ronde stokjes van anderhalve hant breet lang, waar meê zy met een zonderlinge vaerdigheit allerlei slach van eetwaren in den mont weten te steken, zonder die met de vingeren aan te raken. Deze stokjes zijn gemeenlijk van ebbenhout, yvoir, of eenige andere harde stoffe gemaakt, en alleen op d'enden, daar meê de spijze wort aangeraakt, met zilver of gout beslagen. Doch heeft men te weten, dat alle gerechten aan stukken gesneden op tafel gebracht worden, ten zy het weeke spijzen zijn, als aieren, visch en diergelijke eetwaren; want deze worden met de stokjes zelfs van elkandre gedaan. Zy gebruiken ziedend heete dranken, ook in 't heetste van den Zoomer, 't zy datze wijn, boonen-zop, *Cia*, of water drinken. En gewisselijk, het schijnt dat dit heet drinken aan de mage geen kleen voordeel doet, en de zelve niet weinig daar door versterkt wort. Want *Trigautius.* de Sinezen leven doorgaans lang, en zijn omtrent hun zeventighste en dikwils tachentighste jaar noch frisch en sterk van krachten. Hier door, mijns oordeels, komt 't dat niemant van de Sinezen steenen in de blaeze of nieren krijgt, daar d'Europers zeer mede geplaagt worden, en nergens anders; mijns bedunkens, uit ontstaat, dan datze gedurig kout water drinken.

Als iemant op een groote maaltijt plechtelijk genoodight wort, zo zend de geene, die den ander noodigt, een van de bovengemelde boekjes, eenen dach twee of drie voor den beraamden dach van 't gastmaal, aan hem. In dit boekje staat, behalven den naam van den nooder, de gemeene zwier van groetenis (gelijk te vooren alreê verhaalt is) met weinigh woorden geschreven; daar na spreekt de geene, die noodight, in het zelve zeer cierlijk en heuslijk: te weten, dat hy van moeskruiden een gastmaal bereidt, en zijne kroezen gespoelt heeft, om ten bestemden dage en uure ('t geen gemeenlijk in der nacht is,) desselfs leere, dien hy noodight, te mogen hooren, en van hem iets leeren: daar na bid hy hem, dat hy zich wil gewaerdigen om hem deze gunst te laten genieten. Buiten op het boekje wort in de lengte een strook root papier gehecht, (gelijk te vooren gezegt is) en daar op de waerdighste naam des genooden (want ieder Sineesch laat zich met veele namen noemen) met verscheidene tijtelen, na desselfs waerdigheit, geschreven. Op deze wijze wort een iegelijk genodigt. Ten zelvigen dage, als 't gastmaal geschien zal, zend hy des morgens diergelijk boekje aan eenen ieder, maar hier in wordenze alleen verzocht, datze zich willen haasten en gewaerdigen ter bestemden tijt met hunne tegenwoordigheit op 't gastmaal te verschijnen. Endelijk, tegen het uur van 't gastmaal, zendenze den derden boode, dien zy, naar hun zeggen, te dien einde zenden, om de komende gasten op den weg t'ontfangen.

Als men in 't huis, daar het gastmaal zal gehouden vvorden, gekomen is, en de gevvoonlijke plichtplegingen van groeteniissen zijn afgeleidt, stellenze zich in d'eerste zaal ter zeet, en drinken hun boonen-zop of *Cia*; daar na gaatmen na de plaats daar 't gastmaal is aangerecht. Deze plaats is gemeenlijk zeer heerlijk verciert, niet met Tapijten, die by de Sinezen niet in 't ge-

bruik zijn, maar met ſchilderyen, bloemen, vaten, en diergelijk ander aelouts huisraat. Een ieder wort byzonder aan een langwerpigen vierkanten tafel, van etlijke voeten lang, zomtijts ook een eenigh perzoon aan twee tafels, ſtaande d'een voor den ander, en die alle met een koſtelijk tafel-kleet gedekt zijn, gezet. Zelfs de ſtoelen glimmen niet alleen van een zekre zoort van gom, die op Sineeſch *Cie* genoemt wort, en uit de ſchors van een zekren boom druipt, (daar meê de Sinezen al hun huisraat, en byna hun ganſche huis beſtrijken) maar zy blinken ook van gout, en zijn met verſcheidene afbeeltſelen verciert. Voor het aanzitten neemt de gaſtnooder een van de kroezen, die van Gout, Zilver, Marmer, of diergelijke ſtoffe gewrocht zijn, vol wijns op zijn tafelbort in bei de handen, en groet den geene, die aan 't hooge eind zal zitten, met zich plechtelijk te buigen en te nijgen. Daar na gaat hy uit de Zaal in 't voorhuis, en, na dat hy zich eerſt plechtelijk geboogen heeft, offert hy dezen kroes, met zijn aanzicht na 't Zuiden gekeert, aan den Heere des Hemels, en gietze op der aerde uit. En zich weder plechtelijk geboogen hebbende, keert hy weder in de Zaal, neemt een anderen kroes, en groet den zelven die boven aan zal zitten, met zich eens tegen hem te buigen; ter plaatze, alwaar deze gebruikelijke plechtigheden gemeenlijk vertoont worden. Dan gaanze gelijkerhant na den tafel, die in 't midden der Zale ſtaat. In 't midden, daar de tafel op zijn langſte is, ſtelt hy eerbiedelijk met bei de handen op zijn tafel-bort eenen kroes, daar na geeft zeker dienaar hem de bovengemelde eet-ſtokjes, die hy ter zijde van den kroes leit. Hier na neemt hy eenen ſtoel, ſteltze aan 't midden des tafels, en veegtze met zijne mouwen af, waar op zy dan alle teffens, in 't midden der Zale, zich wederom nijgen en buigen. Met de zelfſte eerbiedigheit ontfangt hy daar na alle de gaſten; en wort, na 's lants gebruik, de geene, die de tweede plaats bekleet, geſtelt aan de rechter zijde van den gene, die de waerdighſte plaats op dit gaſtmaal bekleet. Endelijk ontfangt de geene, die op de waerdighſte plaats zal zitten, van den knecht van den huize den beker des geenen, die de gaſten genodigt heeft, en laatze vol wijns ſchenken, en buigt en nijgt zich met d'andere gaſten, en met den gaſthouder plechtelijk, en ſtelt den beker op zijnen tafel op een tafel-bort. Des gaſthouders tafel wort in het benedenſte der Zale zodanigh geſtelt, dat hy met zijn ruch na 't Zuiden, en tegen de deure der Zale, maar met zijn aanzicht tegen over den voornaamſten tafel, (daar aan de geene zit die op de waerdighſte plaats geſtelt is) komt te zitten.

En dewijl de Sinezen de ſpijze met de handen niet aanraken, zo waſſchen zy de zelve ook niet, nochte in 't begin der maaltijt, nochte als de zelve geëndight is. Na dat al deze teekenen van heusheit en eerbiedigheit zijn afgelegt, doenze alle teffens voor den gaſthouder, en de gaſten tegen elkandre de laaſte buiging, waar op dan ieder op zijn plaats aan den tafel zitten gaat. Zoo dikwils als 'er gedronken wort, neemt de geene, die de gaſten genoodight heeft, een beker op een tafel-bort in beide zijne handen, waar meê hy, met dien een weinig om hoog te lichten en terſtont weêr neder te zetten, alle de gaſten tot drinken noodight. Ten zelven tijde keert zich ieder na dezen noodiger, en doet het zelfſte; en hier op beginnenze alle gelijkerhant te drinken, 't geenze al ſlurpende zoo langzaam doen, datze den beker dikwils vier of vijf maal aan den mont zetten, eer zy dien uitgeveegt hebben. Deze maniere van drinken, te weten al ſlurpende te drinken, onderhoudenze altijt, ſchoon datze water drinken; en noit drinkenze in eene teug een kroes of beker ledigh.

Na het uitdrinken van den eerſten kroes, worden allengs de disgerechten opgezet. Waar van zy alle te gelijk, (na dat de gaſtnooder met gewoonlijke plechtigheden, te weten, met de eetſtokjes in bei de handen te nemen, en de zelve op te lichten en weder neêr te leggen, hen eerſt is voorgegaan) zo menighmaal alſſe een zeker gerecht aanraken, een of twee ſtukjes nemen, en

en die in den mont steken. Met groote zorgvuldigheit nemenze ook in acht, dat niemant, zo lang alsse over de maaltijt zitten, eer zijn eetstokjes op den tafel nederleit, voor dat de geene, die op de voornaamste plaats aan den tafel zit, zulks gedaan heeft. En zo dra als deze zulks komt te doen, zoo gieten de dienaars in ieders beker (beginnende van den geenen, die op de voornaamste plaats aan den tafel zit) de warme wijn. Daar na eet en drinktmen weder met de zelve plechtigheit; maar in 't drinken, gelijk te vooren alreê gezegt is, verquistenze meer tijts dan in 't eeten. Wijders, zo lang als de maaltijt duurt, spreekt men niet anders, als van vrolijke dingen, of laat door eenige Speelders een bly-spel, of op Instrumenten speelen: want deze Speelders, op hoope van gewin, dat hen voor dit speelen gegeven wort, verschijnen gemeenlijk ongenoit op deze gastmalen.

De Sinezen eeten byna allerlei gerechten die d'Europers eeten, en weten die ook zeer lekker te bereiden; maar van ieder gerecht wort maar een weinigh op tafel gezet. De heerlijkheit en kostelijkheit van een gastmaal bestaat in *Sina* in de verscheidentheit der gerechten; want zy zetten de tafels vol middelmatige en kleene schotels. Ook eetenze, gelijk d'Europers, visch en vleesch niet byzonder, maar mengen en kooken visch en vleesch zonder onderscheit by malkandre. Een gerecht, dat eens op tafel is gezet, blijft zoo lang staan als de maaltijt duurt; weshalven zettenze de tafels niet alleen vol schotels met gerechten, maar zy zetten schotels op schotels zodanigh boven malkandre, dat 'er heele Kasteelen op tafel schijnen te staan. Geen broot wort den gasten op tafel voorgezet, nochte Rijs, die de Sinezen in plaats van broot gebruiken, dan alleen op eenige kleene maaltijden, en dat op 't lest van de maaltijdt. En by aldien 'er Rijs op tafel wort gezet, zo wort 'er eerst geen wijn geproeft: want de Sinezen drinken geen wijn, voor datze Rijs genuttight hebben. Over de maaltijt speelen de gasten ook verscheide spellen, en is de geene, die verliest, gedwongen te drinken; 't welk met groot gejuig en hantgeklap van al d'andere Gastgenooten toegaat.

Op het eind der maaltijt, verwisselenze gemeenlijk ook van drink-kroezen; en hoewel eenen ieder een even-groote kroes wort voorgezet, zo perst men evenwel niemant om meer te drinken als hy mach; maar wort alleenlijk vriendelijk daar toe genoodight. De wijn, die de Sinezen drinken, wort byna eveneens als ons bier in Europe gebrouwen of gekookt, en bevangt de hersenen niet zeer licht, hoewelze de geenen, die de zelve wat rijkelijk inzwelgen, ook genoeg smoor-dronken kan maken; maar den volgenden dagh bevind men zich by deze Sineesche drank zo qualik niet, als by de Europische wijnen. In 't eeten zijn de Sinezen heel matigh en zober, en dikwils gebeurt 'et, dat iemant, die uit de stadt wil trekken, op eenen dagh zich op zeven of acht gastmalen, om alle de vrienden te voldoen, laat vinden; doch dit zijn kleene en geen groote gastmalen; want de groote gastmalen duuren den ganschen nacht over, tot laat in den volgenden morgenstont. Endelyk worden d'overblijfselen der geregten, onder de dienaars der gastgenoten met een milde hant omgedeelt.

De gemeene maaltijden doen de Sinezen zeer vroeg, en achten, als zy tot aan den middagh vasten, dat hen een ongelukkige dag te beurt is gevallen. Zy eeten ook allerlei spijze zonder onderscheit, en meest alle, zo wel paerde- als ossen-vleesch. Verkens vleesch houdenze voor een groote lekkernye, 't welk zy voor al ander vleesch het ganssche jaar door zeer gaerne eeten. Het graau ontziet zich ook niet vleesch van doode paerden, muil-ezels, ezels, honden en andere rekels t'eeten. Zeer veel, in tegendeel, houden de Sinezen van zuiker-gebakken, allerlei ingeleide vruchten, en diergelijke smakelijke gerechten, die zy op een byzondre wijze weten te bereiden. De Mandarijns hebben ook over de maaltijt altijt eenige Tooneel-speelders en vrouwen by zich, die hen over de maaltijt met speelen, zingen en snarenspel, vermaken en onderhouden. *Spijze, en*

Drank der Sinezen.

Hun gemeene drank, die zy dageliks drinken, is warm water, (want alle hunne drank, 't zy water of wijn, flurpenze altijt warm in) daar in *Thee*, daar af wy hier na breeder zullen ſpreken, te weeken heeft gelegen. Van Rijs weten zy mede verſcheidene wijnen, die een gezonde en heelzame kracht by zich hebben, te maken. Maar de beſte van hunne gemengde dranken is het boonen-zop, 't welk aldus bereidt wort. Zy nemen een halve hant vol van 't kruit *Cha*, 't welkze in zuiver water zieden. By dit water, als 't gekookt is, doenze viermaal zo veel zoete melk, met een weinig zouts. Dit heet gedronken, heeft, naar hun zeggen, meer krachts, als de lapis Philoſophorum der Chimiſten.

De Koning of Keizer van Sina wort zeer hoog geeert.

Wat d'overige zeden en manieren aangaan, die beſtaan, mijns bedunkens, meeſt in de plechtelijke eerbewijzingen, die den Keizer of Koning worden aangedaan. De Koning van *Sina* vvort met meerder uitterlijke plechtigheden geviert, dan eenigh ander Prins of Vorſt, hy zy geeſtelijk of vvereltlijk, op den ganſchen aartbodem. Niemant mach met hem te vvoorde komen, dan alleen de Gelubden, die in de binnenſte vertrekken en zalen van 't Keizerlijke Hof hem bedienen; en zijne naaſte vrienden, als Zoonen en Dochteren, die hunne woonplaatzen by hem in 't zelve Palais hebben. Alle de Majeſtraaten buiten 't Palais (want de Gelubden hebben ook hunne ordens en trappen van ampten) mogen den Koning alleen door ſmeek-ſchriften aanſpreeken: maar deze ſmeek-ſchriften begrijpen zoo veele formelen en zoorten van eerbewijzingen, datze niet dan van de vvelgeoeffenſten kunnen t'zamen geſtelt worden; ook weet een iegelijk, ſchoon hy geleert is, de zelve niet op te ſtellen.

Als het nieuvve jaar is, (dat altijt zijn aanvang neemt met de nieuvve Maan, die voor of na den negenden dagh van Sprokkelmaant komt, van vvaar ook de Sinezen hunne lente beginnen) zoo vvort uit ieder landſchap een Gezant gezonden, om den Koning plechtelijk te bezoeken. Dit zelfſte, gelijk te vooren verhaalt is, wort alle drie jaren met grooter ſtaaci en plechtelijkheit, in maniere van knechtelijke gehoorzaamheit, gedaan.

Wijders, op den eerſten dagh der nieuwe Mane, komen ook in alle ſteden de Majeſtraten, ieder in zijne ſtadt, op een zelve plaats te zamen; alwaar de Koninglijke Troon, en Koninglijke merken, als ook uitgehouwen en vergulde Draken, en ander kunſtigh en cierlijk beeltwerk, te pronk ſtaan. Voor dezen Throon buigen en knielenze zich, naar 's lants gebruik, zeer dikwils, daar zy hun lichaam met zonderlinge zedigh en eerbiedigheit na weten te ſtellen. En op deze by-een-komſte wenſchen zy hunnen Koning, met zulks luits-keels uit te roepen, tien duizent jaren levens toe. De zelve eerbiedigheit wort den Koning op zijn geboorte-dag door 't ganſche Rijk bewezen; ook verſchijnen ten zelven dage de Majeſtraten van *Peking*, en de Gezanten, uit andre landſchappen afgezonden, als ook des Konings naaſte en hoogſte vrienden, ter zelve plaatze, om den Koning zijnen geboorte-dag te vermanen, en dit gelukwenſchen met het vereeren van groote geſchenken te beveſtigen.

Wat de genen moeten doen, die tenigh ampt van den Koning krijgen.

Alle de geenen, die de Koning tot het bedienen van eenigh Majeſtraatsſchap beroept, of met een ander geſchenk begiftight, worden, volgens de wetten, gelaſt, ('t geen vroeg in den morgenſtont geſchiet) voor 's Konings Throon te verſchijnen, om hem aldaar voor den bewezen weldaat te bedanken. En aldaar, op 't voorgaan en vermanen van de Cermoni-meeſters, bewijzenze voor den Koninglijken Throon (want dan verſchijnt de Koning zelfs niet) zeer ordentelijk de plichtplegingen en plechtelijke gedienſtigheden. Die in dit plichtplegen eenige dwaling of ook een kleinen misſlag begaat, doet zulks ook geenzins ongeſtraft. En wanneerze dit doen, zo hebbenze roode purpre damaſte kleeren aan, en zilvere vergulde tulbanden op 't hooft. In bei de handen houdenze ook een elpenbeene bortje, van vier vingeren breet, en twee handt breet lang, datze voor den mont houden, wan-

wanneerze voor den Koning of zijnen Throon willen spreeken.

Op dat wijze de Koning eertijts verscheen.

Als eertijts de Koning op den Throon voor den dagh quam, zo verscheen hy uit een hooge plaats voor een groot venster, en had ook, om zijn aanzicht te bedekken, een elpenbeene bortje in zijn hand, en een ander bortje op zijn hooft, van negen duim breed en een voet lang, dat hy boven zijne koninglijke Kroon en voorhooft hield. Aan dit bortje hingen zo veele ketenen met dierbare gesteenten, datze van alle kanten het voorhooft en aanzicht bedekten, en den geenen, die by hem stonden, 't gezicht benamen van hem in zijn aanzicht te kunnen zien. Maar hoedanigh zich de *Tartarische Cham* of tegenwoordige Sineesche Keizer voor ons, als wy ons te *Peking* bevonden, vertoonde, is te vooren in onze Reis-beschrijving verhaalt.

De Koning mach alleen geele kleur dragen, en Draken voeren.

Geele klederen te dragen, komt alleen den Koning toe, en is allen anderen verboden zoodanige kleur te dragen. Zijne klederen zitten doorgaans ook vol Draken, die daar op met goutdraat gestikt zijn; en niet alleen ziet men deze Draken op 's Konings klederen, maar ook door 't gantsche Palais, op de zilvere en goude Vaten, en al het overige Huis-raat, die daar op gesneden of geschildert staan. Ook zijn de daken en tiechelen zelfs van 't Palais geel van kleur, en doorgaans vol Draken; 't welk eenigen heeft doen gelooven, dat de tiechelen van 's Konings Palais van gout of van koper waren, daarze in der daat gebakken zijn; maar de zelve zijn geel van kleur, en ieder is met een groote spijker (want zy zijn wat grooter dan d' onzen) aan 't dak vast gemaakt; waar van de hoofden vergult zijn, op dat men niets aan 't Koninglijke Palais zou zien, dat de Koninglijke kleur niet vertoont. Indien iemant deze kleur, of Draken, zich eigen maakte en gebruikte, hy zou, indien hy uit Koninglijken bloede niet gesprooten was, voor eenen Rijcx-verrader en schelm gehouden worden.

Des Konings Palais heeft vier poorten, die naar de vier hoeken of geweesten des Werelts staan. Alle de genen, die van de reis deze Poorten voor-by koomen, zijn benoodzaakt van 't paert te klimmen, indienze te paert zitten, of indienze gedraagen worden, uit den Draagh-baar te treden, en te voet te gaan, tot datze deeze Poorten voor-by zijn. Dit doen alle de Sinezen; maar de Grooten veel ordentelijker en netter, en dat alsse noch verre van 't Hof zijn. En dit wort niet alleen te *Peking*, maar ook te *Nanking*, de Zetel der oude Keizeren, plechtelijk onderhouden; hoewel zich te *Nanking*, zedert veele jaren herwaarts, geen Koning onthouden heeft.

Welke waerdigheden de Koning by wijlen aan zijne Onderdanen verleent.

Het gebeurt ook dikwils dat de Koning, uit zekre oorzaken, d'ouders der voornaamste Majestraten, door een zeker geschrift, dat de Koninglijke Philosofen uit 's Konings naam maken, eenen zekren tijtel vereert. Zeer hoog achten dit de Sinezen, en sparen, om dien te verkrijgen, gene onkosten, en bewaren de zelve onder hun geslacht als een heilige zaak. Immers zo hoog achtenze ook andre tijtelen, die met twee of drie Sineesche Charakters worden uitgedrukt, en de Koning aan Weduwen, die tot aan haren hoogen ouderdom 't hertrouwen hebben verworpen, of aan stok-oude luiden, die een volle eeuw geleeft hebben, en in diergelijke andre voorvallen, verleent. Deze opschriften van eertijtelen stellenze boven de deur ten toone. En dit zijn niet alleen de Koningen gewoon te doen; maar ook doen zelfs de Majestraten dit aan hunne vrienden. Den Majestraten die aan 't Rijk groote diensten gedaan hebben, worden ook, op 's lants onkosten, treffelijke marmere praal-bogen opgerecht. Het zelfste doen ook de steden met groote staaci en pracht aan haren Burger, die een zekre uitsteekende waerdigheit, of d'eerste plaats in d'onderzoekingen der letteren, of in diergelijke voorvallen, verkregen heeft.

Al wat in het gansche Rijk te vinden is, dat kostelijk of kunstigh gemaakt is, dat wort jaarliks met groote onkosten na *Peking* aan den Koning gezonden. De Majestraten ook, die zich in de Keizerlijke hooftstadt ont-

houden, verſchijnen met minder pragt op ſtraat. Want alle d'andere, uitgenomen de voornaamſte, mogen alleen te paert zitten, en zich niet in een Pallakijn of Draag-baar laten voeren. En dien wettelijk vry ſtaat een draag-baar te houden, mogen ook niet meer als vier draagers gebruiken. Buiten de Keizerlijke Hooft-ſteden mogen de laege Majeſtraten met vry grooter ſtaci in de landſchappen op ſtraat verſchijnen. Deze zedigheit en nedrigheit doenze tot teeken van eerbiedigheit tegen hunnen Koning; want zy achten datze den Koning, die hen nader is, grooter eerbiedigheit ſchuldig zijn. Alle vier jaren, op vier getijden van 't jaar, komen alle de Rijx-Raden by de Graft-ſteden der oude Koningen en Koninginnen t'zamen, en brengen aldaar met gewoonlijke plechtigheden hunne geſchenken; maar de voornaamſte eere wort Koning *Humvuus*, die 't ganſche Rijk den Tarter afhandigh maakte en herſtelde, bewezen.

De Majeſtraten worden in Sina zeer hoog geviert.

De Sinezen bewijzen ook, naaſt den Koning, hunne Overheden of Majeſtraten, zeer groote plichtplegingen en heuſche eerbiedigheit. Dit beſtaat meeſt in byzondre formelen en manieren van ſpreeken; als ook in ſtaatelijke bezockingen, tot de welken niemant toegang vergunt wort, dan die in 't Rijk eenigh ampt bedient, of elders bedient heeft. Want als deze in hun Vaderlant weder gekeert zijn, ſchoon datze door hun eigen ſchult uit de bediening zijn geraakt, zoo verſchijnenze nochtans dikwils in 't gewaat, dat de Majeſtraten gewoonlijk dragen, en worden van de Majeſtraten zeer heuſchelijk geviert, en hunne plechtelijke bezoekingen met een weêr-bezoek van hen vergolden. Deze Majeſtraten ſtaan hen in veele dingen te wille, alſſe hen zien, voornamelijk indienze op de hoogſte trappen van eere, in de geleertheit of 's landts bedieningen, hebben uitgemunt.

Wat eere den Majeſtraten aangedaan wort die den Rijke dienſten gedaan hebben.

Indien eenige Majeſtraten hun ampt treffelijk hebben bedient, den Rijke groote dienſten gedaan, en tot een ander hoogwichtigh ampt verheven worden, of uit eenige andre oorzaak uit de ſtadt vertrekken, zo wordenze van 't lant met groote geſchenken begiftight; ook latenze aldaar hunne laerzen, merken der Majeſtraten, ter eeuwiger gedenkenis van dezen weldaat, blijven. Deze laerzen worden in een gemeene lade of kiſt opgeſloten, en met verſcheide vaerzen en opſchriften, t'hunner eere gemaakt, zeer zorgvuldigh en met groote plechtigheit bewaart. Anderen, die hooger van ſtaat zijn, worden op een zekre gemeene plaats een marmere Zuil, ter gedenkenis van de nakomelingen, opgerecht, en daar op hunne dienſten, die zy den Rijke bewezen hebben, met groote Sineeſche Charakters geſchreven. Den zommigen worden ook op 's lants onkoſten, tot vergelding van hunne trouwe dienſten, Tempels of Kerken geſticht, en beelden op d'altaren geſtelt; welke beelden, zoo veel als de ſchranderheit der Kunſtenaars kan uitwerken, zeer na met hunne levendige gedaanten over-een-komen. Ook worden hier zekre luiden toe geſtelt, die gedurigh allerlei reukwerk ontſteeken, en altijts kaerzen in de brant houden. Te dien einde worden daar ook groote Wierook-vaten van gegoten kooper geſtelt, en dat op de zelve wijze, en met de zelve plechtigheit, als zy in 't aanbidden en opofferen van hunne afgodiſche beelden gewoon zijn te doen. Maar tuſſchen deze en de afgodiſche beelden-dienſt is een groot onderſcheit: want van de Goden verzoekenze altijts het een of het ander, maar aan deze geſtorvene luiden bewijzenze alleen, ter gedenkenis van de weldaden, eenige gewoonlijke heuſche plichtplegingen. Evenwel is 'er niet aan te twijffelen, of het meerdeel van den gemeenen man, maakt geen onderſcheit tuſſchen beide deze plechtelijke dienſten. Na deze Tempels, die men in alle ſteden met groote menighte ziet, en die dikwils ook door drift der vrienden, den geenen die zulks niet verdient hebben, worden opgerecht, gaat men op zekre tijden, en nijgt en knielt daar voor, en offert eerwaren, en andre dingen.

Alle de Sineeſche boeken, daar in van de Zeden geſprooken wort, handelen byna nergens anders van, dan

op

D'ouders worden van de kinderen in Sina hoog ge-eert.

op wat wijze de kinderen hunne ouders zullen gehoorzamen, en hunne voor-ouders eerbiedigheit betoonen. En gewisselijk, indien wy op dien uitterlijken schijn van Godtvruchtigheit willen letten, geen volk in de gansche werelt mach hier in tegen de Sinezen op, 't welk ik met deze volgende bewijstekenen zal toonen. In het zitten by hunne ouders of voor-ouders, onderhoudenze ook een plechtelijke en statelijke wijze; invoegen zy in geenerlei wijze op een gelijkwaerdige plaats, en veel min tegen hen over zitten, maar aan d'eene zijde; welke wijze van doen de Leerlingen ook met hunne Leermeesters onderhouden. Zy spreeken hunne ouders ook met groote eerbiedigheit toe, en die arm van have zijn, voedenze tot aan hunnen doot (al zoudenze zelfs nacht en dagh daar voor werken) ledigh en zeer lekker. Maar in geen ding tonen zy zich Godvruchtiger, als wanneerze de zelve ter aarde besteden; zo in 't aantrekken van een rouw-kleet, (daar in zy van alle andre volken verschillen) als in het maken van doot-baer en doot-kist, die van zeer dierbare stoffe toegestelt worden.

De Sinezen vieren jaarlijks hunnen geboorte-dag plechtelijk;

Een ieder viert in *Sina* zijnen geboorte-dag als heiligh, met geschenken aan anderen te geven, en maaltijden en andere tekenen van blijdschap aan te rechten. Dit geschiet allermeest, alsse tot den ouderdom van tzeventigh jaren zijn gekomen, na welken tijd zy onder d'oude luiden gerekent worden; als ook, alsse over het tiende jaar gekomen zijn. Op deze plechtelijke hoogtijden verzoeken de Zoonen, indienze onder d'orde der Geletterden hooren, van de vrienden verscheidene gedichten, opschriften en zinne-beelden, die kunstelijk op Sineesch geschreven zijn, en de lof-reden der ouders vervatten; waer van zommige ook boeken uitgeven. Ook worden de muuren van de kamers zeer cierlijk behangen, en meer andere eertijtelen den geene bewezen, die zijn geboorte-dag vermaant wort.

Ook wort die dag by de Sinezen geviert, op den welken de Jong-gezellen de manlijke hoet opzetten, eveneens als eertijts de Jongelingen te Romen de manlijke rok of tabbert aankregen. Dit opzetten van den hoet in *Sina*, geschiet omtrent in het twintighste jaar van hunnen ouderdom.

als ook 't begin van 't nieuwe jaar.

Maar met zonderlinge staaci wort het ingaan van 't nieuw-Jaar door het gansche Sineesche Rijk van eenen iegelijk geviert, te weten, op den eersten dag der nieuwe, en wederom op den eersten dag der volle Maan. Want dan is het Kaers-feest, dewijl een iegelijk in zijn huis eenige kunstigh gemaakte kaerzen aansteekt, die van papier, glas, en doek gemaakt zijn, en in dien tijt op de markt by duizenden te koop komen; waar uit dan een ieder na zijn welgevallen mach kiezen, die hen best aanstaan; en dikwils ziermen in de huizen en zalen zo veele kaerzen ontsteeken, datze in de lichte brant schijnen te staan. Ook looptmen in deze dagen, by nacht langs de straten als uitzinnige menschen, met kaerzen, die Draaksgewijze in malkandre zijn gevlochten, in de hant. Veele kluchten en aartige Schouw-spelen worden dan ook met het ontsteeken van busse-kruit, (daar door de huizen en straten in brandt schijnen te staan) aangerecht.

De Sinezen laten zich met verscheidene namen noemen.

In d'eigene namen, die een ieder perzoon heeft, hebben de Sinezen ook een zonderlinge en vreemde maniere, en die veelen hier in Europe vreemt wil te vooren komen. Zy hebben voor-eerst eenen bynaam, die out is en noit verandert wort, maar geenen voornaam: want zy verzieren en smeeden zich altijt een nieuwen naam, die altijt iets beteekent, gelijk ook de bynamen het een of 't ander altoos beteekenen. Deze voornaam wort met een eenigen Charakter geschreven, en met een enige letter-greep uitgesprooken, hoewel de zelve uit twee letter-grepen dikwils bestaan kan. De Vader geeft alleen aan de Zoonen de voornamen; want de vrouwen, 't zy datze jong of out zijn, hebben in *Sina* geenen naam, maar zy worden met 's vaders bynaam, en by 't getal, datze ten opzicht van de geboorte onder de Zusters hebben, genoemt. Met dezen voor-naam noemen alleen d'ouders en voor-ouders de Zoonen of Knechtjes, want andre luiden noemen de zelve na 't getal, datze ten opzicht van hunne ge-

geboorte onder de broeders hebben, eveneens gelijk wy terstont van de knechtjes zeiden. Zy zelfs noemen zich in de bezoek- en geschenk-boekjes, en in alle andere schriften en brieven, met den eigen naam, dien zy aller-eerst van hunnen Vader ontfangen hebben. Indien iemant anders, die even hoog van staat of hooger is, hem met dezen eigen naam, of desselfs Vader of naasten vriend met zijn eigen naam aansprak, het zou niet alleen daar te lande voor onheusheit geacht worden, maar de geene, die zo genaamt wiert, zou zich ook gehoont achten.

Als eenigh kint eerst ter schoole bestelt wort, zo krijgt het van den Meester eenen byzondren naam, de schoolnaam geheten; waar meê het ook van de school-genoten en Leermeester genoemt wort. Maar als iemant den mannelijken hoet opzet, en een vrou trout, zo wort hy van zeker voornamen perzoon met eenen weinig eerlijker naam beschonken, dien de Sineezen zelfs de *letter* noemen. Met dezen naam mach een ieder daarna hem noemen, uitgenomen de geenen die hem dienen, of onder zijne gehoorzaamheit staan. Endelijk als deze nu tot zijne manlijke jaren is gekomen, zo krijgt hy van zeker aanzienlijk perzoon een zeer achtbaren naam, dien zy zelfs den *grooten naam* noemen. Met dien naam mach hem een ieder zonder onderscheit, zo wel in zijne tegenwoordigheit als in zijn afwezen, noemen en aanspreeken; d'ouders achten hem evenwel die eere niet waerdigh, maar zy noemen hem met den eersten naam, die wy zeiden dat de *letter* genoemt wiert.

Indien iemant ook een nieuwe sekt of gezintheit aanvaert, zo noemt hem de Doctor, die hem invoert, met een nieuwen naam, dien zy den naam van *Godts-dienst* noemen. En als d'eene den ander plechtelijk komt bezoeken, zoo wort hy, schoon deze gast den bynaam en den slechten naam in zijn boekje schrijft, nochtans van den bezochte gevraagt, welke zijn heerlijkste naam is, op dat hy hem, indien het noodigh is, zonder den zelven te verongelijken, mach aanspreeken. Weshalven wort ook den Jesuiten aldaar een hooger naam (behalven den geenen dien zy in den doop ontfangen hebben,) daar meê de Sineezen hen noemen en aanspreeken, gegeven.

De Sineezen zijn liefhebbers van outheden,

De Sineezen zijn ook zeer groote Liefhebbers van allerlei outheden, hoewel men in *Sina* geen oude beelden vint. Drieftallen van klok-koper gegoten houdenze om 't kooper-roest, dewijl dat een teeken van outheit is, in waerde; als ook oude vaten van krijt en marmer gemaakt. Schilderyen van de uitsteekenste Schilders achtenze boven alle andere dingen, als ook Charakters en Schriften van treffelijke Schrijvers, die op papier of doek geschreven, en, op dat 'er geen bedroch onder-schuile, met het merk van de Schrijver zelfs gemerkt zijn.

Van Schilderyen en schriften.

Alle de Majestraten gebruiken een byzonder zegel.

Alle de Majestraten voeren een byzonder merk van hun ampt datze bedienen; 't geen Koning *Humvuus* in 't gebruik heeft gebracht. Alle de schriften, die zy van pleit-zaken schrijven, bezegelenze ook alleen met root. Dit merk bewarenze met een groote vlijt: want indienze dit verlooren, zy waren niet alleen hun Majestraatschap quijt, maar zouden strenglijk gestraft worden. En hierom dragenze dit merk, zoo meenighmaal alsse uit den huize gaan, in een lade, die toegespijkert en met een ander zegel bezegelt is, by zich, en leggen die noit van zich, ja men zeidt datze die des nachts onder hun hooft-kussen bewaren.

De Sineezen gaan niet te voet, maar worden in draag-baren gedorst,

Aanzienlijke mannen gaan noit in *Sina* te voet, maar worden in een Draag-baar, op de schouders van eenige mans-perzoonen, gedragen. In deze Draag-baar (dewijlze rontom is toegesloten) kunnenze van de voorbygaanders niet gezien worden, ten zy datze die voor open maken; en dit onderscheit is tusschen hen en de Majestraats-perzoonen: want deze worden in Draag-baren getorst, die rontom open zijn. De vrouwen worden ook in Draag-baren gevoert, die rontom toegeslooten zijn, maar zy verschillen in fatsoen van de geenen, daar in de mannen gedragen worden. Koetsen, Sleeden en Wagens mogen aldaar te lande, uit kracht der wetten, niet gebruikt worden; dan alleen in *Peking*,

king, gelijk te vooren in onze Reisbeschrijving verhaalt is.

houden hun Leermeesters in groote waerde.

De Leer-meesters worden in *Sina* veel hooger geëert en geviert, dan in Europe; en schoon iemant zich maar een eenigen dagh voor Leerling by eenen Meester in d'een of ander wetenschap en kunst heeft besteet, zo noemt hy hem evenwel, zo lang als hy leeft, Meester, en eert den zelven in plaats van zijnen Meester. Want in alle by-een-komsten, mach hy alleen maar neffens zijne zijde zitten, en hy viert hem ook plechtelijk met Meesterlijke eer-tijtelen.

Spel der Sinezen.

Het speelen met den dobbel-steen en kaert, dat ook in *Sina* gebruikelijk is, wort alleen maar van 't graau, en de gemeene luiden, daar te lande, gedaan. Aanzienlijke luiden, om den tijt te verdrijven, speelen op het schaak-bort, daar in zy eenighzins van d'Europers verschillen. Maar het aller-aanzienlijkste en achtbaarste spel is dit. Zy speelen op een zeker bort, dat van binnen een holte, en rontom drie hondert huisjes heeft, met twee hondert schijven, die eensdeels wit, en eensdeels zwart zijn. Met deze schijven zoekt d'een des anders schijven in het midden van de holte te botsen, om alle de huisjes te winnen; daar in ook het winnen en verliezen van 't ganssche spel bestaat: want die de meeste huisjes inkrijgt, wint het spel. Op dit spel zijn de Majestraten zelfs zeer verzot, en brengen daar dikwils heele dagen meê toe; want een eenig spel duurt, als het van gauwe Speelders gespeelt wort, byna een geheel uur. Die op dit speelen wel zijn afgerecht, schoon datze in geen andre zaak uitmunten, worden van eenen iegelijk geviert en geeert. Ja, dat meer is, zommigen nemen zoodanige tot Leermeesters aan, om dit spel net en wel van hen te leeren.

Op wat wijze de Sinezen trouwen.

Met zeer groote gebruikelijke plechtigheden volbrengen de Sinezen hunne Huwlikken- en Bruiloft-staeien. Het verloven geschiet dikwils, als de toekomende Echtgenoten noch heel jong zijn; ook lettenze hier zonderling op, dat de Bruidegom en Bruit gemeenlijk in ouderdom niet veel van elkandre verschillen. Dit verloven doen d'ouders ter wederzijde, zonder datze de bewilliging van Bruidegom of Bruit, die zulks evenwel altijts toestaan, daar op eens verzoeken. Voorname perzoonen trouwen gemeenlijk met voorname perzoonen, en in het trouwen van een wettelijke huis-vrou zoekenze altijt in een even hoog geslacht te komen. Wat d'overige Byzitten aangaat, die ieder na zijn welgevallen neemt, in die gelegentheit gaan de schoonste van gedaante voor. Want men let niet in 't nemen van deze Byzitten, op de hoogheit van 't geslacht, noch op de rijkdommen; dewijl deze Byzitten gemeenlijk voor hondert kroonen, en dikwils minder gekocht worden. Gemeene en arme luiden koopen zich een vrouw voor gelt, en verkoopen die weêr alsse willen. Maar de Koning en 's Konings kinderen, zien niet op de hoogheit van afkomst, maar alleenlijk op de gestalte, en schoonheit van lichaam.

De Koning heeft eene voorname Huisvrouw, die alleen de wettige mag genoemt worden; behalven dezetrout de Koning en Erfwachter des Rijks negen andre, die een weinigh geringer van staat zijn, en daar na noch dertigh andre, die alle zijne Echtgenooten genoemt worden. By deze komt noch een groot getal van andre Byzitten, die den naam van Koninginnen of Echtgenooten niet voeren mogen. De genen, die onder de Koninglijke vrouwen kinderen krijgen, raken by den Koning in groote waerde, en worden zeer van hem bemint; en voornamelijk de geene, die den eerst-geboorne ter werelt brengt, dewijl deze het Rijk na zijns vaders doot bezit. En dit wort niet alleen by den Koning en 't Koninglijk geslacht onderhouden, maar ook by d'overige Grooten in 't ganssche Rijk.

De voornaamste en wettelijke huisvrouw, zit alleen met den man aan tafel; alle d'overige zijn de dienst-boden van den huis-vader, en Kamenierster van de wettelijke huisvrouw, die ook in tegenwoordigheit van den man of wettelijke vrouw niet zitten mogen; maar zijn gehouden altijt te staan. De kinderen van deze Byzitten, dragen

gen alleen over de voornaamſte en wettelijke vrouw, alſſe ſterft, drie jaren rouwe, en alſſe deſſelfs lijk zullen ter aerde beſteden, zoo onthoudenze zich van alle bedieningen, 't welk zy geenzins doen, als hunne eigen moeder komt te ſterven, die hen ter werelt heeft gebracht.

By eenen iegelijk in 't ganſche Rijk wort met groote zorgvuldigheit onderhouden, dat niemant een vrouw trout, die met hem een en den zelven toenaam heeft, ſchoon datze elkandre in bloede niet beſtaan. En indienze ſlechts verſcheidene toenamen hebben, zoo lettenze ook weinigh daar op, hoe na bloet- of aangehylikte-vrienden dat de Bruidegom en Bruit onder malkandre zijn; invoegen de vaders hunne kinderen aan de vrienden, die de moeder in 't naaſte lidt beſtaan, ten huwelik beſteden.

De Bruit krijgt geen huweliks-goet of bruit-ſchat met zich; en ſchoon zy ten dage, alſſe na des mans huis gaat, veel huis-raadt met zich brengt, (dat dikwils met zoo een groote toebereiding geſchiet, dat 'er heele ſtraten meê beſlagen worden,) zo wort nochtans al dit huis-raadt op 's mans onkoſten gekocht, die eenige maanden te vooren haar een groote zom penningen te ſchenk toeſtuurt. Dit huis-raadt beſtaat gemeenlijk in ſtoelen, banken, ledikanten en paveljoenen. Daar en boven moetze noch by den man brengen een paert met zadel en toom, vier dienſt-maagden en twee jongens. De Bruidegom verzorgt ook de keuken met allerlei ſpijze, verëert de Bruit verſcheidene zijde ſtoffen en lijnwaten. Hy verëert haar ook een krans van gemaakte bloemen, met een goude hairnaeld. Zy ſchenkt hem wederom, tot teken van een onverbrekelijke liefde, een koſtelijk kleet van goude of zijde ſtoffe. De Bruidegom geeft ook aan den vader van de Bruit hondert, en aan de moeder vijftigh teil zilvers. Hier op gaat de Bruiloft aan; en vergaſten elkandre eerſt in 't huis van den Bruidegom geheele acht dagen lang, en daar na in 't huis van de Bruit drie dagen; 't welk met groote onkoſten, onderlinge genegentheit, en zonderling met het vertoonen van ſchou-ſpeelen en danſſerijen zodanigh volbracht wort, datmen tot ſtommens toe daar over verwondert ſtaat, en dikwils eten noch drinken kan.

's Anderendaags na de Bruiloft wort de jonge vrouw na haren nieuwen man, met een groote ſtoet van bloetverwanten, vrienden en goede bekenden, zeer ſtatelijk gebracht. Voor haar gaat een groote menighte van zang- en ſnaren-ſpeelders, die op allerlei ſpeel-tuig een zeer groot gejuig maken; dat met zonderlinge vreugt en blijſchap van eenen ieder toegaat.

Gebeurt het nu, dat de vrouw, na 't overlijden van haren man, weder komt te trouwen, zoo wort zy alleen maar van hare kinderen met een kleet uitgezet: want geene ſtief-vaders willen de kinderen lijden, veel min gehoorzamen. Dit is d'oorzaak, waarom veele weduwen haar leven, zonder te hertrouwen, in eenzaamheit overbrengen, en in groote kuisheit endigen.

Het ſtraffen van dieverijen.

In het ſtraffen der misdaden, toonen de Sinezen zich vry ſlap en nalatigh, voornamelijk in 't feit van dieverye; want noit wort iemant in *Sina* om dieverye met de doot geſtraft, ten zy het ſteelen met kracht of gewelt geſchiet. Indien iemandt voor de tweede reize op diefſtal betrapt wort, dien brandenze met een gloeiend yzer en inkt twee Charakters, tot teken van zijnen tweeden diefſtal, op den arm. Wort hy voor de derde reize daar op betrapt, zoo krijght hy met het zelfſte brantyzer voor 't voor-hooft een brantmerk; raakt hy endelijk dan noch weêr in hechtenis, zoo wort hy wel ſtrengelijk, na de grootte der misdaden, geſlagen, of voor een zekeren tijt op de Galey gebannen. Deze ſlapheit van 't ſtraffen der Dieven veroorzaakt, dat men een groote menighte van Dieven en Rovers over al door ganſch *Sina* vind; die voor het meerendeel gemeene luiden, en uit het ſchuim der Gemeente voortgekomen zijn.

Het ſchijnt evenwel dat 'er geen kleene verandering, zedert de Tarters de heerſchappye in handen hebben gehadt, in dit ſtuk, aangaande het ſtraf-

en andere misdaden.

straffen van allerlei misdaden, ontstaan is; dewijl, toen ik my in *Sina* bevond, de misdadigen, ter zake van de minste overtreding, met den zwaarde, dat'er de doodt na volgde, gestraft wierden. En wanneer iemant ter doot verwezen is, zoo bindenze den zelven de handen, en een bort (daar op geschreven staat wat hy bedreven heeft) op de ruch. Daar na brengt hem de Geweldige of Prevoost binnen of buiten de stadt, op een aanzienlijke plaats, en laat hem door eenen van de krijgsknechten, zonder eenige ceremonie of plechtigheit, 't hooft voor de voeten leggen. De geene, dien zy het leven schenken, wort van twee sterke perzoonen, met twee platte Bamboezen, wel strengelijk op 't plat van zijne beenen geslagen, dat dikwils de zenuwen en aderen heel verplettert en bloot komen te leggen. Zommigen, die dit slaan niet kunnen uitstaan, schieten het leven daar by in; andere verliezen der mate hunne gezontheidt, datze gaan noch staan kunnen. En dit is hunne gewoonlijke wijze van straffen, die aldaar te lande aan eenen ieder, zonder onderscheit, gepleegt wort.

Om nu alle ongebondentheden en dieverye te weeren, bewaken etlijke duizent mannen des nachts de straten, en gaan, byna eveneens als de ratelwachten of klepper-mannen in de meeste steden van Neêrlant, langs de straten, en kloppen op zekre tijden op een bekken. En schoon zelfs de straten des nachts met balken en drai-boomen worden toegeslooten, zo steelen evenwel deze nacht-raavens dikwils heele huizen ledigh. 't Welk hier by toe komt, dewijl men de wakers wel diende te bewaken, en de zelve voor het meerdeel zelfs dieven, of makkers en spits-broederen der dieven zijn.

VYFDE HOOFTSTUK.

Van d'Uytvaerten of Lijk-stacien, en Graf-steeden.

Op wat wijze de Sinezen d'uitvaarten en lijk-stacien hunner doden houden.

HOewel de Sinezen in veele dingen, die de maniere van leven betreffen, met d'Europische Filosophen over-een-komen, zoo verschillenze evenwel zeer veel in de dingen, die het begraven der dooden aangaan. Want d'Europers handelen weinigh of niet van de begraffenis des lichaams; maar de Sinezen achten geen ding hooger, dewijlze in hun leven alle naerstigheit aanwenden om die in orde te mogen na-laten; en de zoonen alle hunne Godtvruchtigheit en gehoorzaamheit toonen, in die na hun ouders sterf-dagh te volbrengen. Het is een gewoonte door 't gantsche Rijk, de lijken niet bloot in d'aarde te begraven; schoon het een kint van twee dagen is; maar een ieder, na zijn staat en macht, wort in een kist geleidt. Te dezer oorzake gaan de rijken, schoon datze zeer spaarzam zijn, hier in alle mate te boven, dewijlze na het kostelijkste en dierbaarste hout, om doot-kisten daar af te maken, laten zoeken datze weten te krijgen.

D'eerste plechtigheit in 't sterven is deze. Eerst brengt men den zieltogende op een matras, buiten de zale, om zijnen adem aldaar te halen. Uit welke reden de Sinezen dit doen, is my onbewust; des niettemin geschiet zulks door 't gansche Rijk; hoewel een perzoon van aanzien op zijn bed blijft leggen. In dit adem-halen, neemt d'oudtste der zoonen schielik zijn bonnet en muts van 't hooft, komt met hangend hair voor 't bed, en haalt heel wanschikkelijk de gordijnen en 't behangzel des ledikants met scheuren en trekken af; waar meê hy dan het doode lijk bedekt. Daar na wort de doode van manvolk, indien het een man is, en is 't een vrou, van 't vrou-

volk naar 's lants gebruik gewoſſen. Het afgewaſſen lijk bewindenze in zeer fijn lijnwaat, indienze dat hebben; maar hebbenze dat niet, in een ſtuk zijden doek. Zommigen vercieren hunne dooden met nieuwe kleederen, en zettenze, na datze gebalſemt zijn, (dat daar te lande by de Grooten ook veel in 't gebruik is) aan eenen tafel, die met allerhande koſtelijke ſpijze en drank rijkelijk verzien is. De voornaamſte vrienden van den overleden bevinden zich daar dan tegenwoordig, die dezen dooden dan quanſuis noodigen om vrolik te zijn, eveneens als of hy noch in 't leven was. Midlervvijle zijn de Prieſters ook met zingen en andere gebruikelijke plechtigheden bezigh.

Rouw. De kleur der rouvv-kleederen, die de Sinezen dragen, is niet zvvart noch grauvv, maar vvit. De zoonen, alſſe rouvv over hunne ouders dragen, kleeden zich in een grof en hart hennippe kleet, voornamelijk in d'eerſte maanden. Zelfs het fatſoen van den ſleep-tabbert, van hoet en ſchoenen, is vry vreemt, en droevigh om aan te zien. Ook hebbenze een touw om 't lijf gegort, eveneens als de Monniken van Franciskus orde. Het is in *Sina* een onverbreekelijke gewoonte, dat de kinderen drie volle jaren over den vader of de moeder rouwe dragen. D'oorzaak hier van, na 't uitwijzen hunner boeken, is deze; te weten, op datze hunne ouders, die in d'eerſte drie jaren hen op d' armen droegen, en met zo groot een moeite opvoedden, dezen weldaat met het bewijzen van deze eerbiedigheit vergelden. De tijt van rouwe te dragen over d'andre vrienden, is vry korter: want zomtijts duurt de rouw een jaar, zomtijts alleen maar drie maanden; na datze elkandre na of verre in bloede beſtaan.

De wettelijke tijt van rouwe te dragen over de doot des Konings of der Koninginne, die wettelijk is, was eertijts drie jaren, en dat zo verre zich de palen des Rijks uitbreidden. Maar nu worden, met bewilliging des Konings, 't geen opentlijk afgekundight wort, de maanden voor dagen gereekent, invoegen men in 't ganſche Rijk maar een eenige maant rouwe over des Konings doot draagt. Alle de plechtelijke lijk-ſtacien, die de Sinezen den dooden bewijzen, vind men in een zeker groot boek geſchreven; als iemant derhalven in een zeker geſlacht komt te ſterven, zo ſlaan d'overgeblevenen, dien het lijk aangaat, dit boek op, op dat de lijk-ſtaaci met gewoonlijke pracht en gebruikelijke plechtigheden mach toegaan. In dit boek vvorden niet alleen de rou-kleeden, hoeden, ſchoenen, gordels, en alle andere gebruikelijke plechtigheden voor-geſchreven, maar men vintze daar in ook na 't leven afgetekent.

Als eenigh voornaam perzoon dezer werelt is overleden, zoo maakt zulx de Zoon of naaſte bloet-vrient des overledene, by een boekje, daar in de rouwe met plechtelijke woorden geſchreven ſtaat, binnen den derden of vierden dagh, aan d' andere naaſte vrienden en goede bekenden bekent. Te dien tijde wort 'er ook een doot-kiſt gemaakt, om het lijk daar in te leggen. De zaal of kamer bekledenze met wit doek, of matten, en in deszelfs midden rechtenze een Altaar op, daar op de doot-kiſt en het beeltenis des overledene geſtelt wort. In deze zaal komen binnen zekre beſtemde dagen, ('t geen by naamhaftige luiden gemeenlijk binnen den vierden of vijfden dagh geſchiet) de naaſte bloet- en alle andere verre vrienden t' zamen, die ook alle in de rouwe gekleedt zijn. Zy komen ook op alle uuren van den dagh, d' een na den ander, en ſtellen, den dooden ter eere, op den Altaar reuk-werken, en twee waſſche kaerzen. Als deze beginnen te branden, zoo bewijzenze den geſtorvene, met zich viermaal te buigen en op de knien te vallen, plechtelijke eerbiedigheit; doch eer zy dit doen, leggenze in een gloeiend wierook-vat, recht tegen over de doot-kiſt en het beelrenis, een weinigh wierooks. Midlerwijle deze gebruikelijke plechtigheden gedaan worden, ſtaan een of tvvee Zoonen des overledene, ter zijde van de doot-kiſt, in vvit rouvv-gevvaat met groote zedigheit,

digheit, en schreien zeer bevveeghlijk. Achter de doot-kist zit de gantsche stoet der huisvrouvven, die mede in rouvv-gevvaat gekleedt, maar met een gordijn bedekt zijn; en zonder maat luits-keels huilen en schreeuvven. In de voorzaal staan ook ter wederzyde twee Trompetters, en aan de groote poort van 't Hof, van binnen, twee Trommel-slagers. Buiten de poort hangt aan een hout een lang papier tot op d'aarde, 't geen een teken is dat men de rouw aanneemt, en de bezoeking toestaat. Voor de deur van't huis worden ook verscheidene papieren aangeplakt, waar in men ziet, wie dat'er overleden is, en wat de doode in zijn leven gedaan heeft. Het is ook een gemeen gebruik, (dat van d'afgodischePriesters is ingevoert) papier, dat op een zonderlinge wijze is gemaakt, als ook witte zijde lakens, te verbranden. En hier meê, zoo zy meenen, verschaffen en makenze den gestorvenen, 't geenze ook tot een teeken van weldadigheit en eerbiedigheit doen, klederen.

Dikwils gebeurt het ook, dat de kinderen hunne ouders lijken drie of vier jaren in de doot-kist binnens huis bewaren; want zy weten met hun klaar Joden-lijm de naden en spleten der kisten zodanigh te bestrijken, dat'er de minste stank niet door kan trekken. Dezen ganschen tijt over, zoo lang de lijken binnens huis staan, offerenze aan de zelve dageliks spijs en drank op, eveneens als ofze noch leefden. Ook zitten de zoonen te dier tijde niet op hunne gevvoonlijke stoelen, maar op een laeg bankje, dat met een vvit kleet overtrokken is. Zy slapen ook geenzins op de bedsteden, maar op matrassen van stroo, die zy op de blote vloer neffens de dootkist neêr leggen. Zy eeten ook dan geen vleesch of eenigh ander vvel-toegemaakte gerechten, nochte zy nuttigen ook geen vvijn, of gebruiken baden; ja dat meer is, zy onthouden zich van by hunne vrouvven te slapen. Op gastmalen mogenze ook niet komen, nochte binnen zekre maanden op straat uitgaan. En by aldienze dit komen te doen, zo gaanze in een draag-baar zitten, die met een rouvv-kleet is overtrokken. Evenvvel binden de Sineezen zich zoo stips aan deze plechtigheden niet, datze zommigen van die niet alleen maar ten ruigsten onderhouden; maar zy laten ook eenige geheel en al achter, en des te meer, hoe datze nader aan het einde van den rouw-tijt komen.

Op wat vijze d'uitvaart toegaat.

Ten dage als de uitvaart geschiet, zoo komen alle de vrienden, die by een ander boekje genoodigt zijn, weder t'zamen, in wit rouw-gewaat, om de lijk-staaci en uitvaart met hunne tegenwoordigheit te vereeren. Deze uitvaart geschiet byna met de zelve toestel en staaci, als de Rooms-gezinden hunne ommegangen op zekre tijden van 't jaar doen. Verscheidene beelden van Mannen, Vrouwen, Olifanten, Tijgers en Leeuwen, die alle van papier, maar met menigerlei kleuren afgemaalt en vergult zijn, worden voor aan gedragen, dat daar na alles by het graft verbrant wort. De beelden-dienaars, en de geenen die de heidensche gebeden opzeggen, volgen het lijk ook achter aan; deze rechten verscheidene plechtigheden aan, en speelen op Trommels, Fluiten, en diergelijk ander speeltuig. Voor hen gaan ook zekre luiden, die op hunne schouders Wierook-vaten van gegoten klok-koper torsen en dragen. Daar na volgt de baer, die met groote pracht en staaci verciert is; want de zelve wort onder een verwulfden hemel, die zeer kunstigh gesneden, en met fluweel behangen is, van veertigh, en dikwils van vijftigh (in welke menighte van dragers ook een zonderlinge pracht en majesteit bestaat) dragers gedragen. Achter de baer volgen de zoonen te voet, maar met een stokje in de hant, als of hen quansuis de rouw en droefheit dus had afgemartelt en geteest. Hier na volgen de vrouwen, die zoodanigh in een draag-baar, met een wit kleet behangen, zitten, datze van niemant kunnen gezien worden; ook worden d'andere vrouwen, die hem zoo na in bloede niet bestaan, in draag-baren, die in de rouw zijn, gedragen.

Indien het gebeurt dat de zoonen, als hunne ouders doot zijn, van huis

zijn, zoo wort de ganſche lijk-ſtaaci of uitvaart, tot hun komſte, opgeſchorſt. Wijders, als de zoone kundſchap van's vaders overlijden heeft gekregen, zoo recht hy, ter plaatze daar hy zich dan bevind, (indien hy een voornaam perzoon is,) een lijkmaal aan, en ontfangt de rouw-klagten der vrienden. Daar na keert hy met d'eerſte gelegentheit na zijn Vaderlandt, en vernieuwt de zelve plechtigheden, vervolgens, gelijk wy terſtont verhaalt hebben. En een zoon is uit kracht der wetten gehouden, ſchoon hy de hoogſte waerdigheit van 't Rijk bekleedt, en een van de *Kolaos* is, na huis te trekken, en aldaar den tijt van drie jaren rouwe te dragen; ook mach hy eer niet tot zijn voorige ampt keeren, voor dat de drie jaaren om zijn. Doch dit is alleen van de rouw te verſtaan, die zy over hunne ouders, en niet over d'andere vrienden dragen. Ook zijn deze wet de krijghs-Overſten, ſchoon hunne ouders geſtorven zijn, niet onderworpen.

Indien het gebeurt, dat iemant buiten zijn Vaderlandt komt te ſterven, zoo doet de geene, op wien het aan komt zorge voor 't lijk te dragen, zijn uitterſte vlijdt, om het doode lijk in deſſelfs Vaderlandt te brengen, op dat het zelve in het graf by zijne voor-ouders mach ter aarde beſteet worden.

Koſtelijkheit der Graft-ſteden.

Ieder Sineeſch, die de macht heeft, ſticht Graft-ſteden voor zich zelven en zijne nakomelingen, buiten de muuren der ſtadt, in de voor-ſteden; want het is by rijken niet gebruikelijk binnen de ſtadt eenige Graft-ſteden te maken. Deze Graft-ſteden zijn van gehouwen marmere en andere ſteenen, met groote pracht en konſt en koſtelijkheit toegeſtelt; ook laten zommigen in de zelve verſcheidene vertrekken en zaalen maken. Van buiten zijnze geſlooten, en van binnen vol oude Cipreſſe-boomen, die zeer net op een ry gepoot zijn, en daar aan niemant eenigh meſch of bijl mach zetten. Op den top des Grafts ſtellenze gemeenlijk kunſtigh gehouwen ſteenen; en voor aan den gevel ſchilderenze afbeeltſels van ſteenen, en dieren, als Harten, Olifanten, en boven al eenige Graft-ſchriften, die zeer net geſchreven zijn, en de lof des dooden vermelden. Schatrijke luiden, en voornamelijk de Gelubden, doen noch grooter onkoſten aan deze Graft-ſteden: dewijlze in de zelve eenige koſtelijke Palaizen met Zaalen, en voor de zelve Praal-bogen, maken laten.

In het Landtſchap *Xanſi*, op de bergen, omtrent *Taiyven*, heeft men verſcheidene uitſteekende Graft-ſteden. By de ſtadt *Taming* is een zeer oud Graft, van Keizer *Kayus*, dat omtrent vier duizent jaren geſticht is geweeſt. Ook vind men by de hooftſtad *Cinon*, op de bergen, zeer kunſtigh geſtichte Graft-ſteden, zoo wel van Koningen als van andre groote Heeren.

Zelfs heb ik op verſcheidene eenzame bergen, zeer aartigh en wonderlijker wijze geſtichte Graft-ſteden; (gelijk u hier een der zelve in deze volgende prent vertoont wort) gevonden. Deze berg was aldaar niet uit de natuur, maar, om het werk meer aanzien en luiſter te geven, met de ſpa opgeworpen, en tot die hoogte gebracht.

In 't midden ging men in deze Graftſtede door een groote poort, (zoodanige drie gemeenlijk in ieder Graftſtede zijn,) en klom van daar by een trap op na den mont van 't graft. Van binnen vertoonde zich dit graft als een laeg-verwulfde Kapel; en was met wit plaiſter beſtreeken, en twee kunſtige zit-banken verzien. Men zach hier ook een ongemeen kunſtige vergulde kiſt; waar by het beeltenis van den overledene, met deſſelfs gewaat, uit een zekre ſtoffe zeer net na 't leven nagebootſt, ten toon ſtont.

Op zekre tijden van 't jaar komen de Sinezen ook deze Graft-ſteden met allerhande ſpijze en dranken bezoeken; alwaar zy dan met het ſtorten van tranen, en 't bedrijven van allerlei rou en jammer-klachten, over hunne lieffte vrienden, groot misbaar en droefheit toonen. En nemen dit zommigen zoodanigh ter herten, datze daar niet van daan te trekken zijn,

en

en onder de dooden gereekent worden.

Buiten Nanking zijn op een zekre berg verſcheide Graf-ſteden,

Buiten de ſtadt *Nanking*, (daar eertijts de Zetel en 't Hof der oude Keizeren plach te zijn) dicht onder de wallen, vertoont zich een zeer vermakelijk pijn-boomen-boſch, dat rontom met een muur omringt, en in zijn omtrek twaalf Italiaanſche mijlen groot is; en een berg, daar op verſcheidene Graf-ſteden zijn, in zich beſluit. Onder andere uitſteekende werken, die zich op dezen berg vertoonen, kanmen aan zeker Kerk, die in dit boſch ſtaat, genoech beſpeuren, in welk een achting en waerdigheit de Graf-ſteden by de Sinezen gehouden worden. Ten opzicht van de zwaarte en koſtelijkheit, is dit een meeſter-ſtuk van alle gebouwen. Het ſtaat op eenen hoogen heuvel, en is, uitgezeid de muren die van gebakken ſteenen zijn opgehaalt, doorgaans van hout. By vier marmere trappen, die verſcheidene treeden hoog zijn, en zich na de vier geweſten des werelts ſtrekken, klimt men in dit gebouw. Men heeft hier ook vijf Portalen of Galderijen, die ter weder-zijde met langwerpige-ronde en glat-geſchaafde houte pijlaren bezet zijn, die in de dikte nauliks van twee mannen kunnen omvademt worden, en zes en dertig voeten in de hoogte hebben; op deze pijlaren komen dwars-balken te leggen, die andere kleene pijlaren onderſchragen, daar op endelijk het dak, dat van binnen koſtelijk doorwrocht en met gout verciert is, te ruſten komt. De deuren zijn met beeltwerk van lauriere-loof en vergulde platen zeer kunſtigh doorwerkt en beleidt. De buitenſte galderijen en venſters, zijn met gevlochten draat-werk bekleedt, op dat de vogelen daar op niet zouden kunnen zitten, nochte de zelve vuil maken. Zo dun en fijn is evenwel dit draat-werk, dat het licht genoech daar door kan ſpeelen. In 't midden of in de holte der Kerke ziet men twee Troonen, die zeer kunſtigh gemaakt, en met allerlei eedele geſteentens verciert zijn. Boven op deze Troonen ſtaan ook twee ſtoelen, op den eenen zit de Koning, als hy offerhande doet; 't welk hem alleen veroorloft is, in deze Kerk te mogen doen. D'andere ſtoel ſtaat ledigh; quanſuis voor de Godtheit, als of zy, om d'offerhande t' ontfangen, zich daar tegenwoordig bevond; hoewel geen beelt, evenwel, voor dezen ſtoel, die voor de Godheit ledig ſtaat, geſtelt is. Onder den blauwen Hemel, buiten de Kerk, vertoonen zich veele

en daar by een koſtelijke Kerk. Author Admirand.

Alta-

Altaren van rootachtigh Marmer, daar meê de Sineezen de Zon, Maan, Bergen en Vloeden, willen te kennen geven. Deze dingen, naar 't zeggen der Sinezen, zijn te dien einde buiten de Kerk geſtelt, op datze van niemant zouden aangebeden worden, en een ieder weten mochte, datze van dien geene geſticht zijn, dien de Keizer zelfs in de Kerk eert en aanbidt. Rontom de Kerk ſtaan ook verſcheide kamers, of veel meer Cellen, die eertijts, zo de Sineezen zelfs zeggen, Baden zijn geweeſt, daar de Keizer, als hy t'offeren plach, en zijne hulpgenoten zich eerſt afwoſſchen. Men vind hier ook zeer breede wegen, die zich na deze Kerk en de Koninglijke vaarten ſtrekken, en ter weder-zijde met vijf rijen pijn-boomen bezet zijn. Op pene van aan den hals geſtraft te worden, mocht eertijts niemant eenigh tak daar af ſcheuren. Ook ziet men nauliks, op dezen ganſchen berg, een eenigen boom, die met de hant niet gepoot is. Veel meer zou 'er van de Graf-ſteden, die in de Keizerlijke hooftſtadt *Peking* zich vertoonen, te zeggen vallen, dewijl de Sineeſche Keizers zich zedert eenige eeuwen daar tegenwoordigh hebben bevonden. Dan deze, en meeſt alle andre, zijn van de Tarters vernielt en geſloopt, alle boomen om verre gehouwen, de Graft-ſteden opgedolven, en de Kerken, Paleizen, en alle andre treffelijke gebouwen ter neder geſmeten.

Dus gaat gemeenlijk, gelijk te voren verhaalt is, d' uitvaart en 't begraven der Grooten toe; en met zo grote onkoſten, pracht en cieraat, laten ſchatrijke luiden en groote getijtelde Heeren, zich hunne Graft-ſteden buiten der ſtadt ſtichten; maar gemeene luiden, die een plaats binnen de ſtadt hebben, daar op zy hunne dooden begraven, doen alles met minder pracht en ſtaaci.

ZESTE HOOFTSTUK.

Van de geſtalte des Lichaams, en dracht der Kleederen.

Gedaante des lichaams der Sinezen.

DE Sineezen zijn byna over hun ganſche lichaam wit van verruwe, gelijk d' Europers; hoewel eenige, die in de zuiderlijke landſchappen woonen, door dienze zeer na aan den middag-lini komen te leggen, en door de hitte der zonne eenighzins gezengt en gerooſt worden, bruinachtigh van kleur vallen. Het hair van den baert, die dun en kort valt, is ſtijf, wreet, ongekrult, en loopt ook zeer laat uit; want Sineeſche Jongelingen van dertigh jaren, zien 'er zoo jong uit, als d' Europiſche van twintigh jaren. De kleur van den baert, als ook van 't hair op 't hooft, is zwart; en 't is ook een oneer in *Sina* lang root hair te dragen. D' oogen vallen ſmal, langwerpig-ront, zwart, en puilen hoog uit. De neus is hen zeer kleen, en verheft zich niet zeer hoog; maar d'ooren vallen middelmatigh, en daar in, als ook in 't overige aanzicht, verſchillen de Sineezen weinigh van d'Europers; maar in zommige Landtſchappen vind men Sineezen, die plat en byna vierkant van aanzicht vallen. In de Landtſchappen *Quantung*, en *Quangſi*, hebben de meeſte luiden aan ieder kleenen toon twee nagels, 't welk ook by die van *Kochinchina* gemeen is; ter oorzaake miſſchien datze eertijts aan ieder voet zes toonen hadden.

Kleenheit der voeten.

Alle de vrouwen vallen kleen van geſtalte, en hare voornaamſte ſchoonheit achtenze dat in de kleenheit der voeten beſtaat. Te dezer oorzaake bewinden en bewoelenze, van kints been af, de voeten zeer ſtijf met zwachtels, om door dwang van deze banden, (die zy ook haar ganſche leven aan

aan de voeten houden,) te beletten dat de voeten hare natuurlijke grootte niet krijgen; maar zeer ſmal en kleen blijven. Het ſchijnt dat deze vont van den eenen of anderen ſchrander perzoon bedacht is, alleen te dien einde, om het vrouw-volk in huis te houden, en haar het loopen langs der ſtraten te beletten, 't geen daar te lande voor het vrouw-volk een groote ſchande, en tot kleen-achting van den mannen is.

Dit knellen en prangen der voeten veroorzaakt in jonge en tengere lichamen dikwils zoodanigh een pijn en ongemak, dat de groei uit de voeten raakt, en de zelve heel verkrimpen en kreupel worden; des niet tegenſtaande wetenze heel kunſtigh en aartigh te danzen, en veele ſchermutzels met de bloote armen, dat zeer vermakelijk ſtaat, aan te rechten. Men zegt dat 'er eertijts een zekre Koningin in *Sina* is geweeſt, die niet zeer wel te voet, maar anderzins aangenaam, ſchoon van gedaante en minvalligh was. Het vrouwen-timmer, om haar te behagen, volgde haar in 't eerſt met gemaakte mijnen en gebaeren, en hinkte haar eenighzins dus na. En heeft hier in het gebruik zodanigh daar na d'overhant genomen, dat de kreupelſte vrouwen by de Sinezen voor de volmaakſte geſchat wierden. Maar, mijns oordeels, (gelijk hier boven ook alreê gezegt is) hebben de Sinezen dezen vont uit jaloersheit bedacht, om de vrouwen, die zeer gaerne op de been zijn, het uitgaan te beletten.

Schoonheit der Sineeſche vrouwen.

In 't gemeen is ook het Sineeſche vrouw-volk zeer minlijk, aangenaam van geeſt, en minvalligh, en overtreft in ſchoonheit van lichaam alle heidenſche vrouwen des ganſchen aardbodems. Blank zijn ook de Sineeſche vrouwen van vel, en bruin van oogen; weinige vercieren hare natuurlijke ſchoonheit met gout, doch gebruiken by wijlen wel blanketzel. Noit kortenze aan de linker hant de nagels; en zelfs heb ik in de hooftſtadt *Peking* een Jonk-vrouw gezien, die hare nagels in een Bamboes-dooze bewaarde, om die niet te breeken. De geenen, die rijk van middelen zijn, worden zeer lekker en zober opgetrokken; en deze eeten noch drinken evenwel op gezette tijden niet meer, als haar by 't gewicht en maat wort toegeleit, waar door zommigen zeer tenger en ſchoon van gedaante worden.

Vreemde maniere in 't ſcheeren van 't haar.

De Sineeſche mannen, zo vvel als de vrouvven, droegen eertijts lang hair op 't hooft, en lieten dat noit afſcheeren; alleen vvierd den knechtjes en meisjes, alſſe noch jong vvaren, 't hair afgeſchoren, en droegen deze alleen op den kruin des hoofts een lang bos hair, tot aan hun vijftiende jaar. Na dien tijt lietenze het groeien, zonder eenigh ſcheermeſch daar aan te zetten, en tot aan hun twintighſte jaar, (om welken tijt zy den mannelijken hoet opzetten) los en ongebonden over de ſchouders henen hangen en zwieren. Ook lieten de meeſte Prieſters eertijts hun hooft en baert ook om den achtſten dag met een ſcheermeſch afſcheeren of ſchrapen. Als nu jonge luiden over hun twintigh jaren gekomen waren, bondenze het hair op, en droegen daar een hoetje of mutsje over, dat van paerde- of menſchen hair, of van zijde netsgewijze gebrait was. Dit hoetje had boven een opening of gat, waar door de langſte hairen, die zeer cierlijk en aartigh in malkandre geknoopt waren, geſteeken wierden. De vrouwen droegen zodanigh mutsje niet; maar gongen, gelijk zy ook noch tegenwoordigh gaan, met opgevlochten hair, datze zeer net en cierlijk met gout, zilver, edele geſteentens, en allerlei ſlach van gecierde bloemen weten op te toien en te vercieren. Maar zint het Rijk onder den Tarter raakte, is in 't ſcheeren en dragen van 't hair groote verandering gekomen; want dit laten nu alle de Sinezen, na de wijze der Tarters, heel af ſcheeren, en houden alleen maar een tuit of vlecht achter aan 't hooft. En gebruikten de Sinezen eertijts zodanig een cieraat en hovaerdye in 't hair, dat zich eenige duizenden om dit afſcheeren van 't hair hebben laten om 't leven brengen. Ook gebruiktenze groote waangeloof in dit lang hair, dewijlze geloofden, datze by het hair ten Hemel zouden opgetrokken worden.

Eer ik van de dracht en 't fatſoen der kleederen, daar meê de huidendaagze Sinezen tegenwoordigh in *Sina* gekleedt gaan, kom te ſpreecken, zal ik eerſt (op dat des te klaarder blijke, dat zo wel de Sinezen als de Europers niet altijt by een zelve fatſoen van klederen blijven, maar by wijlen daar in eenige verandering maken) voor af laten volgen, 't geen de Jeſuit Gonzales van Mendoza, al voor eenige jaren met deze woorden van de Sineeſche dracht geſchreven heeft: *De kleederen, die d'Edelluiden en groote Heeren dragen, zijn van menigh verwige zijde gemaakt. De middelbare en arme luiden gebruiken andere zijde lakenen van minder prijs, of van vlas, of boomwol, daar af men daar te lande groote overvloet heeft. Te dezer oorzake worden in* Sina *geen lakenen gewerven, hoewel daar groote overvloet van wolle, en die voor een geringe prijs te bekomen is. Zy gebruiken palsrokken gelijk onze voor-ouders deden, met lange ſlippen, en vol kreuken, met zommige groote ſneden, en ſluiten die met knoopen op de linker zijde, daar aan ook zeer wijde mouwen by neêr hangen. Over deze palsrokken dragenze lange rokken, ieder na zijnen ſtaat en vermogen, die wel d'onze gelijk zijn, dan hebben alleen langer en wijder mouwen. Die uit Koninglijken bloede geſproten, en van hogen ſtaat zijn, dragen kleederen, die van de kleederen der Edelluiden verſchillen; want d'eerſte dragen een palsrok met gout en zilver tot aan den riem toe geſtikt, en d'andere bezetten die alleen tot aan de boort. Zy gebruiken welgemaakte gegeſpte neêrhoozen, en brooskens en ſchoenen van fluweel, zeer fraei gemaakt. 's Winters dragenze de palsrokken gevoedert met vellen van dieren, en inzonderheit van zabels, die zy daar te lande met groote menighte hebben, en altijt om den hals dragen. De kleeren der vrouwen zijn met groote naerſtigheit gemaakt, en zommigen dragen kleene rokskens met wijde mouwen. Zy kleeden haar met borduur-werk, met gout en zilver laken, en zijde.* Dus verre Mendoza; waar uit, en uit het geene ons nu van den tegenwoordigen dracht te verhalen ſtaat, een iegelijk genoech zal kunnen afmeten, hoe veel de voorgaande en de huidendaagze Sineezen in 't fatſoen der kleederen van elkandre verſchillen.

Op wat wijze de Sinezen eertijts gekleet gongen;

De mannen zo wel als de vrouwen dragen tegenwoordigh rokken of tabberden, die hen tot op de voeten hangen, en gemeen blaauw van kleur, en met Draken geborduurt zijn. De mannen ſlaan deze rokken in 't gaan voor

de

de borſt over malkandre, en hebben d'onderſte ſlip of zijde van de tabbert, die dus over malkandre is geſlagen, met een bant of ſnoer onder de linker, en de bovenſte zijde met een bant onder de rechter oxel gebonden; maar de vrouwen binden hare rokken met een bant rontom de borſt toe, zonder de zijden des tabberts over malkandre te ſlaan. Aan deze rokken, zo wel van de vrouwen als mannen, zijn wijde en lange mouwen; doch op de handen hebben de vrouwen die wijd, maar de mannen vry nauwer, en niet wijder dan datze effen de hant daar door kunnen ſteeken. De rokken der Grooten zijn gemeenlijk van blaauwe doorluchtige zijde, en doorgaans vol geborduurde Draken; maar de gemeene luiden dragen katoene rokken.

en hoe de zelve tegenwoordig gekleet gaan.

Schoenen. Hunne ſchoenen verſchillen zeer veel van d'onzen, zo wel in fatſoen als inde ſtoffe. Gemeenlijk maken de vrouwen die zelfs, met eigene handen, van blaauwe of roode armozijn, en bezettenze voor aan, daar de zelve zeer ſpits toeloopen, met paerlen en robijnen; ook wordenze doorgaans met allerlei cier- en bloem-werk, van zijde, geſtikt. Schoenen van leer, dat gemeenlijk geel leer is, worden alleen van 't graau en 't ſchuim der gemeente gedragen; en zelden gebruiken de rijken ook leer aan de zolen, maar hechten gemeenlijk lakenze zolen onder aan de ſchoenen.

Hoeden. De Geleerden of Philoſofen dragen vierkante hoeden of bonetten op 't hooft; maar ongeleerde luiden mogen geen andre dan ronde dragen, die, gelijk gezegt is, van paerts-hair gebrait zijn; maar des winters hebbenze wolle of armozijne mutſen op, daar aan ook gemeenlijk een zabele rant zit. Zy hebben (gelijk hier te lande in Europe) geene hembden aan, maar dragen een wit katoene linnen rok over hun bloote lichaam, datze boven de enkels met een breet lijfkleurigh lint en kanonzen toebinden.

Hun lichaam waſſchenze zeer dikwils af, en verſlijten alle morgens in 't hair te kemmen, en op te toien, ten minſten een half uur. Alſſe uitgaan laten zy zich, tegens de hitte der Zonne en voor den regen, een groote Zonne-ſcherm of Kovreſol boven 't hooft houden; maar gemeene luiden komen met een kleene op ſtraat, die zy zelfs gemeenlijk in de hant houden.

Sineeſche Boeren. De Boeren of Huisluiden draagen mede, gelijk alle de andere Sineezen, kort hair, dat hen ront om 't hooft

is afgeſchooren; alleen hangt hen een tuit of vlecht by 't achter-hooft neêr. Zeer arbeidtzaam en vlijtigh toonen zich de Sineeſche Boeren en Lant-luiden in den land-bouw, en trekken zelfs voor aan, met een ezel en vrouw, die tegen elkandre trekken, achter hen, (gelijk ik zelf in *Sina* op d'akkers zulks menighmaal gezien heb) den ploeg; daar een ander achter aan volgt, die den ploeg te recht ſtuurt.

die in Sina hoog geacht worden,

En wat den lant-bouw aangaat, die hebben de Sinezen, na de verſcheidene getempertheit der landen, tot zekre regelen gebracht. Zeer verheffenze dit bebouwen der landen, en beſchenken en vereeren de lantbouwers met groote vryheden en voorrechten. Ook porrenze deze luiden zodanigh tot dezen arbeidt aan, dat men nauliks een voetbreet lants in *Sina* onbebouwt vind leggen. Akkers en Landen, die uit den aardt onvruchtbaar vallen, en geene weelige gewaſſen willen voortbrengen, wetenze met ſlik en meſt zodanigh te queeken en te koeſteren, datze, ſchoon de zelve tweemaal's jaars bebouwt worden, niettemin een rijken oogſt van vruchten, zonder uitgemergelt te worden, kunnen voortbrengen. Gebeurt 'et ook, dat eenige landerijen, uit gebrek van water, zeer droog vallen, en door de hitte der Zonne, ('t geen voornamelijk in de zuiderlijke Landtſchappen geſchiet) te veel gerooſt en gezengt worden, zo wetenze ook dit gebrek, met het graven en delven van ſlooten of grachten, waar door zy het water een verren wegh na de dorſtige landen uit de vloeden leiden, wonder wel te helpen. Dit graven en delven der grachten, veroorzaakt datmen byna door ganſch *Sina* van het Zuiden tot het Noorden, en van 't Ooſten tot het Weſten zeer gevoeglijk (tot groot voordeel van den reizenden man, en den koophandel) met ſchuitjes kan trekken. Een zonderlinge wetenſchap en handeling, daar in zy ook d'Europiſche volken verre overtreffen, en dat den Landt-bouw niet weinigh voortzet, hebben ook de Sinezen om het water uit valeien en laege naar hooge plaatzen te brengen, door middel van een kleen gereetſchap, dat uit vierkante plankjes beſtaat, en 't water met groote gezwindigheit in grooten overvloet ophaalt, en naar om hoog brengt. Hoe ſchrander endelijk de Sinezen in andre dingen zijn, kan genoeg aan 't uitvinden en oeffenen van verſcheidene treffelijke kunſten en wetenſchappen, daar af wy te vooren in

't bree-

't breede geſproken hebben, beſpeurt worden.

en zyſpinſters. De Boerinnen in *Sina* dragen broeken, die zy om de beenen toebinden; andre gemeene luiden, om geen tijt te verliezen, gaan gemeenlijk al ſpinnende met een ſpinrok (gelijk de zelve hier ook na 't leven ſtaan uitgebeelt,) langs de ſtraat, en ſpinnen (daar meê zich eenige duizenden in *Sina* erneren,) allerlei ſlach van gewerkte en ongewerkte Zijde.

ZEVENDE HOOFTSTUK.

Van eenige waangelovige zeden, en andre dwalingen die by de Sinezen in 't gebruik zijn.

IN het volgende Hooft-ſtuk zullen we handelen van waangelovige zeden, die eener iegelijk zekte eigen zijn; maar in dit in 't kort van eenige ſpreeken, die alle de Sinezen zonder onderſcheit onderhouden.

De Sinezen zijn zeer tot Dicchelerye en voorſpellingen genegen. Geen waangeloovige zede of gewoonte heeft weeliger looten door het ganſche Sineeſche Rijk geſchoten, als de geene, die in 't waarnemen van gelukkige en ongelukkige dagen of uuren onderhouden wort; invoegen de Sinezen den tijdt in alle handelingen, eveneens als een richt-ſnoer, voor oogen houden. Te dien einde worden jaarliks tweederlei Regiſters of tafels van Almanakken gedrukt, die van 's Konings Sterrekijkers, uit Rijks laſt, ('t welk deze bedriegery geen kleene glimp en ſchijn van waarheit byzet,) geſchreven zijn. Deze Almanakken worden in zo groot een menighte verkocht, datmen die by menighte in alle huizen vind. In deze vindmen van dag tot dag geſchreven, wat men doen, en watmen niet doen moet, of tot hoe lang men een ieder handeling van de genen, die eenen ieder binnen 't jaar kunnen overkomen, op te ſchorten heeft.

Behalven deze Almanakken, heeft men in *Sina* noch andre boeken, die van grooter verborgene dingen han-

delen; als ook bedriegelijker meesters, die zich nergens anders meê erneren, dan den genen, die hen om raat vragen, dag en uure voor te schrijven, wanneer datze iets doen zullen. Ook gebeurt het dikwils, datze, by aldienze eenigh gevaerte of gebouw willen stichten, of zich ergens henen op de reize begeven, veele dagen het begin van 't werk, of het aanvaerden der reize opschortzen, en dat alleen te dien inzichte, om van het voorschrift dezer Waarzeggers het minste niet te wijken. En hoewel het dikwils gebeurt, dat op den zelven dag een grote slag-regen valt, en een tegenspoedige wint wait, zo belet hen nochtans geen onweêr, of zy beginnen op den zelven dag, of op de zelve uur, die zy achten dat gelukkigh zal zijn, het werk. Want om een begin der reize te maken, zo trekkenze dan alleen maar vier schreden verre, of indienze bouwen willen, zo gravenze alleen maar een voet of twee in d'aarde, op dat het heten mach, datze hun werk ter bestemder tijt begonnen hebben; en alzo, met dit te doen, ('t geen een grote verblintheit van deze volken is) achtenze, dat hen alles na wil en wensch gelukken zal.

Immers zo zeer bevlijtigen en sloven de Sinezen zich af, uit de stonde van een ieders geboorte, het gansche beloop, en voor- of tegenspoet van iemants leven, te vooren te spellen: weshalven speurt een iegelijk die stonde na, en merktze wel duidelijk en net aan. Ook geven zich in deze kunst verscheidene luiden voor meesters uit. Immers zo groot een menighte vind men van de geenen, die uit den loop der sterren, of uit zekre waangelovige getalen of cijffers, d'aanstaande dingen beloven te voor te spellen. Andere wikken het toekomend te voren, uit zekre woortjes, die zy onder 't spreken in acht nemen; andere uit het stellen des lichaams, of alleen uit de verscheidentheit van zitten, en uit ontelbare meer andre manieren: en dit gaat, huns bedunkens, zo wis, dat by hen daar geenzins aan getwijfelt vvort. En zo veele liften schuilen onder dit vverk, en zo veele nieuvve bedriegerijen ontstaan 'er dageliks, dat de lichtgelovigen licht bedroogen vvorden. Want deze meesters zenden dikvvils onbekende lantloopers ter plaatze, daar een groote menighte van menschen by een is vergadert, die opentlijk bevestigen, dat hen alles vervolgens, zo als hen te vooren vvas gespelt, vvedervaren is. Waar door geschiet dat veele luiden, die hun geluk en ongeluk van hen te vooren vvillen gezeidt hebben, en, 't geen zy van hen hooren, voor orakels aannemen, bedrogen vvorden. Ook zoeken deze Waarzeggers, door een andre list, de schijn en glimp van vvaarheit te verkrijgen. Men vind in *Sina* geschreven Registers, vvaar in de huisgezinnen van een ganschе stadt in 't kort staan opgeschreven. Deze Registers schrijven deze Waarzeggers uit, of zienze voor een kleen gelt te koopen, en alzo, schoon datze uitheemsche zijn, zo vvetenze evenvvel, door behulp van deze boekjes, eenen ieder te verhalen in vvat geslacht datze tot dus lang gevveest zijn, vvat hen zedert veele jaren hervvaart is vvedervaren, en diergelijke dingen meer; en hebbende zich dus door het te vveten, van 't geen te vooren is geschiet, in geloof gebracht, zo vvordenze, in het te voren zeggen van aanstaande dingen, des te meer geloofd. Wijders, zo veel schrijven vele luiden deze Waarzeggers toe, dat de vreeze de zaak vvaar maakt. Want indien hen te vooren is gespelt, datze op zodanigh eenen dag met een ziekte zullen bevangen worden, zo vallenze uit enkle vreeze en inbeelding, als die dag aankomt, in ziekte, en dikwils zodanigh, datze gevaar loopen van het leven daar by in te schieten.

Grote vaangeloof in 't verkiezen van een plaats tot een gebouw of graf.

Maar alle deze dingen hebben ook d'Europische heidenen, gelijk zulks hunne schriften vermelden, met de Sinezen gemeen gehadt. Alleen dit volgende mach men zeggen dat den Sinezen eigen toekomt. Dit bestaat in 't verkiezen van een plaats, daar op een byzonder of een gemeen gebouw zal gezet, of doode lijken zullen begraven worden; en deze plaats waerdeeren en verlijkenze by het hooft, den staert, en by de voeten van verscheidene

dene Draken, die, volgens hunne verzieringen, onder onze aarde leggen, en aldaar leven. En dat hier aan niet alleen het voor- en tegenspoet der byzondre huisgezinnen, maar ook dat van steden, landschappen, en endelijk van 't ganssche Rijk hangt, gelovenze vastelijk. Te dezer oorzaake zijn ook in deze verborgene, om zo te spreeken, wetenschap, veele voornaame mannen bezigh, en worden van andre plaatzen, als 't van nooden is, ontboden; voornamelijk als 'er 's lants toorens of andre nieuwe gevaerten en gebouwen zullen gesticht worden; op dat het geluk mach ingehaalt of ingeroepen, en 't ongeluk mach uitgebannen worden. Want eveneens gelijk de Sterrekijkers, uit het gade slaan der Sterren, alzo meeten, of veel meer liegen deze landkijkers, om zo te spreeken, uit de gelegentheit der bergen, revieren en landen, het aanstaande noodtlot der Landtschappen af; dat men gewisselijk voor 't ongerijmste werk mach houden, daar af men oit gehoort heeft. Want dat een deur op deze of gins zijde staat, dat het regenwater door 't voorhuis na de rechter of linker zijde geleidt wort, dat een venster van buiten of binnen open gaat, of dat het tegen-overstaande dak hooger is, daar aan meenenze dat de behoudenis van 't geslacht, goederen, eere, en al hun geluk hangt.

Alle Straaten, Steegen, Kroegen en Markten, zijn vol van deze Sterrekijkers, Plaats-waarnemers, Wicchelaars, en, om met een woort te zeggen, Bedriegers. Over al ventenze het geluk met ydele beloften op; en zijn dikwils luiden die van hun gezicht berooft zijn: en niet alleen bemoeien zich de geringste mansperzoonen, maar ook verscheide vrouwtjes met deze kunsten en bedriegerijen. Ook steeken niet alleen de kleene en gemeene steden vol van deze bedriegers, maar ook zijn de grootste hoofdsteden, en de Keizerlijke Hoven met deze smet vergiftight. En alleen met deze kunst t'oeffenen, erneeren zich veele luiden, kunnen een groot huisgezin daar lekker op voeden, en groote schatten daar meê by een vergaderen. Want hooge en laege, eedele en oneedele, geletterde en ongeletterde luiden, als ook de Koning zelfs, de ganssche Majestraat, en de Grootste des Rijks, eeren en vieren deze Waarzeggers, of veel meer bedriegers, boven mate.

Uit deze bovenverhaalde dingen is genoech te besluiten, wat al voortekenen zy ook uit het gegier en geluit der vogelen nemen, hoe zorgvuldigh zy d'eerste ontmoetingen in den morgenstont, en met welk een waangeloof zy de schaduwen der Zonne-straalen, die op de daken van byzondre huizen vallen, waarnemen. En, om met eene woort te zeggen, al wat ongeluk eenen ieder in 't byzonder, en in 't gemeen de steden, landschappen, en 't ganssche Rijk overkomt, dat schuivenze alles op hun ongelukkigh nootlot, of op eenigh ding, dat in de huizen of in de stadt of Keizerlijke hooftstadt averechts gestelt is; in plaats datze d'oorzaak van hun onheil op hunne zo menighvuldige schelmerijen, waar door zy de wrake uit den Hemel over stadt en lant halen, wel rechtvaerdelijk behoorden te leggen. Eenige andre vreemde gewoonten, daar over de Sinezen klene zwarigheit maken, ja, mach men 't zeggen? zich die tot lof reekenen, zal ik in 't kort hier ook laten volgen.

De Sinezen verkoopen hunne eigen kinderen tot slaven.

Zeer veele luiden vind men in *Sina*, die, om datze het gezelschap van een vrouw niet kunnen ontbeeren, en arm zijn, zich zelven by rijke luiden tot slaven maken, op datze een van de dienstboden mogen ten wijve nemen; waar door geschiet, dat ook hunne kinderen voor eeuwigh de slavernije aannemen. Andere, die gelts genoech hebben, om een vrouw te koopen, koopen 'er een voor een zeker stuk gelts; maar alsse hun huisgezin, dat in getale toeneemt, daar na niet langer kunnen onderhouden, zo verkopenze zoonen en dochteren, byna voor de zelve waerde, waar voor men een zwijn of eenigh vee kan koopen, te weten, voor twee of drie kroonen, 't welk zy ook doen, schoon het geen duuren tijt is. En voor eeuwigh worden dikwils de zoonen van hunne ouders gescheiden; het staat ook den koper

per vry, den ſlaaf te gebruiken waar toe dat hy wil. Dit is d'oorzaak dat dit Rijk zo vol knechten is; dat geene knechten zijn, die in den oorlog gevangen, of van andre plaatzen daar in gebracht zijn, maar het zijn inboorlingen en burgers. Met groote menighte worden deze ook van de Portugezen en Spanjerts buiten de grenzen des Rijks in een eeuwige ſlavernye, buiten hun Vaderlant, gevoert. Hoewel men zou kunnen zeggen, dat God voornamelijk dit middel gebruikte, om de meeſte Sinezen uit het afgodiſchen heidendom in de Chriſtelijke vryheit te brengen.

Maar van dezen klad in 't verkopen der kinderen, kunnen de Sinezen zich vry zuiveren, en dat ten aanzien van drie dingen, te weten, de menighte des graauws, die niet dan met zweet en ſchranderheit aan de koſt kan raken; en de wijze van dienen, die veel gemakkelijker en lichter is by de Sinezen, dan by eenig ander volk. En ten derden, dewijl zich een ieder voor de zelve prijs kan loſſen, daar voor hy verkocht is; indien hy ſlechts de macht heeft.

Verdrenken de jonge kinderen.

Maar een veel grooter quaat en boosheit is dit volgende. Want in zommige landſchappen verdrenkenze de jonge kinderen, voornamelijk de meisjes, uit wanhoop van de zelve groot te kunnen maken. Deze verduivelde gewoonte heeft ook by 't graau en 't ſchuim der gemeente d'overhant genomen, en dat alleen uit vreeze, dat de noot hen daar na niet mochte dwingen, hunne kinderen op te veilen, en aan onbekende luiden over te geven; zulks deze luiden liever wreet dan weinigh Godvruchtig willen zijn. Maar ten aanzien van de dwaling, die de verhuizing der zielen genoemt wort, dunkt hen deze wreetheidt ook ganſch niet afgryzelijk te zijn. Want dewijl zy meenen, dat de zielen der ſterffelijken in andre lichamen overvaren, zo verſchoonenze deze yzelijke wreetheit met den dek-mantel van Godvruchtigheit, zeggende, datze den kinderen, met die om 't leven te brengen, groot voordeel doen; dewijlze op deze wijze, uit hunnen deerlijken en gebrekkelijken ſtaat, zo veel t'eerder tot een hooger ſtaat geraken. Te dezer oorzake wort dit ombrengen der kinderen geenzins in 't heimelijk, maar voor eenen ieder in 't openbaar gedaan.

Vele brengen zich zelf om 't leven.

Maar behalven deze onnatuurlijke wreetheit, hoort men in *Sina* noch van een onmenſchelijker en veel yzelijker wreetheit, waar door zich veelen zelfs om 't leven brengen; 't zy uit vertwijffeling van voorſpoet, of datze al te grote tegenſpoet lijden; of menen datze hunne vyanden, dewijlze anders niet kunnen, hier meê quaat doen. Want naar men zeit, brengen zich zelfs veele duizent mannen en vrouwen op de velden, of voor de deuren hunner tegenpartijen, met een ſtrik om de keel te binden, of in de revieren te ſpringen, of eenigh vergift in te drinken, om 't leven. Want door dien de zelve zeer ſtrengelijk by den Gerechte geſtraft worden, die van de naaſte vrienden des overledene aangeklaagt worden, datze d'oorzaak van zijn doot zijn, zo is dit ook d'oorzaak, waarom zy meenen, datze zich op geen andre wijze kunnen wreeken. Evenwel vind men veele Majeſtraten, die zich veel wijzelijker in dit ſtuk aanſtellen, dewijlze, uit kracht der wetten, zich met de zaak van den geene, die zich zelfs om 't leven heeft gebracht, niet willen bemoeien; waar door ook veelen zich ontzien de handen aan zich zelven te ſlaan.

Lubben de jonge knechtjes.

Een ander ſlach van onmenſchelijkheidt bedrijvenze in de Noordlijke landſchappen tegen de jonge knechtjes, met hen te lubben, om onder het getal der Koninglijke dienaars gereekent te worden; want geen andre luiden dan Gelubden dienen den Koning; hy heeft ook geen andre luiden tot Rijks-raden, noch niemant anders komt met hem te woorde, dan de Gelubden; ja dat meer is, byna de ganſche beſtiering des Rijks ſtaat in 't gewout van deze half-mannen. Van deze Gelubden onthouden zich aan 't keizerlijke Hof aan den kant van tien duizent, die byna alle geringe luiden, ongelettert, en in een geduurige ſlavernye opgetogen zijn. Deze zijn ook

ende-

endelijk plomp, dom, en heel onmachtigh en onbequaam om iets te verzinnen, veel min om iets uit te werken.

Groote misslag in't straffen.

Wijders, hoewel de wetten, nopende het straffen der misdaden, niet te streng zijn, en boven de billikheit gaan, zo worden 'er, mijns bedunkens, evenwel alzo veel tegen de wetten om 't leven gebracht, als die hun leven wettelijk verliezen; 't welk by een vast ingewortelde gewoonte her komt. Want van een ieder Majestraat worden d'onderdanen, zo dikwils haar zulks in de zin komt, onverhoort, en zonder hem zijn vonnis te vooren te leezen, geslagen. Op d'openbaare richterstoel leggenze met hun aanzicht plat tegen de vloer op hun knien, met de bloote beenen onder de billen gehaalt, en in dier gestalte wordenze met een hart doorgespouwen riet, of bamboes, (gelijk alreê te vooren in 't straffen der misdaden verhaalt is) wel strengelijk geslagen. Want zo groot en fel is de heerschzucht, dat nauliks iemant meester van zijn eigen goederen kan zijn; maar zy leven alle in een geduurige vreeze, dat hunne goederen hen niet door list ontrooft worden.

Eer ik dit hooftstuk endige, zal ik hier twee groote uitzinnigheden, om zo te spreeken, die door alle de landschappen des Sineeschen Rijks verspreit, en daar meê voornamelijk de Grootsten des lants bevangen zijn, laten volgen, en ten toon stellen. D'eene, daar van ook d'Europers niet vry zijn, poogt uit een zekre ander metaal zilver te maken; d'ander dingt na een onsterffelijk leven, zonder oit der sterffelijkheit onderwaerigh te zijn. De gront-regels van beide deze valsche kunsten, zijn, na hun verziering, van zekre aaloude Geleerden, die zy onder de heiligen reekenen, allereerst uitgevonden, en daar na van hant tot hant aan de nakomelingen overgegeven. Ook stoffen de Sinezen, dat d'eerste vinders van deze heilzame zaken, na datze veel treffelijke en nuttige werken op der aarde hadden uitgerecht, teffens met ziel en lichaam, als hen 't leven hier op der aarde begon te verdrieten, ten Hemel gevaren waren.

In deze tegenwoordige eeuwe, heeft men in *Sina* een ontelbare menighte van boeken, die de Sinezen van deze beide wetenschappen, of om beter te zeggen bedriegerijen, geschreven hebben; waar van zommigen gedrukte, andre met de hant geschreven zijn; maar den geschreven wort veel meer gezachs en geloofs gegeven.

Alchimie.

En van d'eerste razernije of uitzinnigheit, kan niet gevoeglijker gezeidt worden, dan dat die geltzuchtige Alchimisten, al hunne middelen die zy hebben, in den rook verquisten, en geenzins de geenen verkrijgen, daar zy na staan. Want d'allerrijkste, na het doorbrengen van eenige duizenden in deze bedriegelijke kunstenarije, vervallen, ten aanzien van eenen ieder, tot d'uitterste armoede. Maar de geenen, dien in dit werk alles voor de wint gaat, en de welgeoeffenste wel zijn, weten zodanigh het zilver te vervalschen, datze niet weinigh onervarene luiden verleiden. Te dien einde leggen deze luiden, zonder zich met de geleertheit of eenige deugdelijke leere te bemoeien, nacht en dach voor den vure, om andere of zich zelven te bedriegen. Zy schrijven ook met grooté onkosten verscheidene boeken over; en stellen menighte van gereedschappen toe, die hen in deze kunst nodigh zijn. En de geenen, die met de dolheit van deze kunstenarije bezeten zijn, vervallen dikwils tot die razernije, datze, schoonze een groot deel van hunne middelen daar by hebben ingeschoten, evenwel hierom hunne handen niet t'huis willen houden, maar laten zich met schoone woorden en groote beloften weder van andre lantloopers, die in de kunst van deze bedriegerije wat gauwer zijn afgerecht, op nieuw verleiden en bedriegen; zulks zy hun gansche leven in deze hoop met zorge en droefheit, ten aanzien van 't geene daar zy na staan, overbrengen, zonder na eenige heilzame vermaningen van vrienden of goede bekenden te willen luisteren.

Razernije der Sinezen in 't streven na d'onsterffelijkheit.

De geenen, die met de gemelde eerste razernije of Alchimie bezeten zijn, vinden zich ook dikwils met de tweede of volgende bevangen. En dewijl

de onſterffelijkheidt, daar deze verdwaalde menſchen na ſtaan, in der daat een gewichtige zaak is, en het veele voeten in d'aarde heeft om die te verkrijgen, alzo vervallen ook de voornaamſte luiden, en die de hoogſte ampten in de Majeſtraat bekleeden, tot deze uitzinnige razernije. Want na dat deze in dit leven alle goederen en waerdigheden, die voor hen te bedenken zijn, verkregen hebben, zoo achtenze dat hen tot de gelukzaligheit niet anders ontbreekt, dan op wat wijze zy deze, neffens de onſterffelijkheit, mogen bezitten; invoegen zy hun uitterſte beſt doen, en al hunne krachten te werk ſtellen, om die te bekomen. En in de Keizerlijke hooft-ſtadt *Peking*, vind men weinigh Majeſtraten, Gelubden, of andere voorname perzoonen, die aan deze razende ziekte niet krank gaan. En dewijl'er geene Leerlingen ontbreeken, alzoo heeft men ook geen gebrek van Leermeeſters, die by de Grooten zo veel t'aangenamer zijn, hoe de moeite van d'onſterffelijkheit te verkrijgen in zich zelf grooter is, en hoe de geenen, die daar na ſtreeven, vuuriger daar door ontſteeken worden: en de geene, die deze razernije eens bezeten heeft, wort 'er alzo zwaarlik van genezen, als van de bovenverhaalde. En ſchoon deze luiden, die pocchen en ſnoeven datze d'onſterffelijkheit weten te weeg te brengen, dageliks komen te ſterven, en uit het leven worden weg gerukt, zo kan evenwel hun ſterven zo veel niet uitwerken, dat deze ellendige menſchen hun gevoelen en moeite, van tot d'onſterffelijkheit te geraken, laten varen: want zy meinen dat hen miſſchien een beter geluk zal te beurt vallen, en, 't geen anderen ſchadelijk is geweeſt, hen tot groot profijt zal ſtrekken. Ook kunnenze geenzins zo verre gebracht worden, datze gelooven, dat zulks de palen van 's menſchen verſtant en macht te boven gaat.

Men leeſt in de Sineeſche jaar-boeken, dat een van d'oude Keizeren met deze razernije zodanigh bezeten was, dat hy, met gevaar en tot nadeel van zijn ſterffelijk leven, na een onſterffelijk leven ſtont; 't welk dikwils gebeurt, datze in 't ſtaan en dingen na een onſterffelijk leven, hun ſterffelijk leven verkorten. Deze Keizer had zich, door zekre liſtige bedriegers, een drank laten bereiden, waar aan hy niet twijffelde, of de zelve zou hem, als hy die quam te drinken, onſterffelijk maken; en hier van was hy ook niet af te krijgen, met wat voor heilzame vermaningen en wijze redenen zijn getrouſte vriend hem onderging. En als deze perzoon dit bemerkte, zo nam hy heimelijk den kroes, als de Koning by geval eens omzagh, en dronkze in eene teug uit. De Keizer ontſtak terſtont hier door zeer van gramſchap, trok zijne degen en dreigde hem te doorſtooten, om dat hy hem van den drank der onſterffelijkheit berooft had. Maar deze vriend antwoorde hem met een onvertzaagt herte aldus: *Meent gy, dat gy my van 't leven kunt beroven, nu ik den drank van onſterffelijkheit heb uitgedronken? En kunt gy my daar van berooven, zo heb ik niets misdaan? want met dit te doen heb ik u de onſterffelijkheit niet benomen, maar van liſt en bedroch verloſt.* De Koning dit hoorende, bedaarde terſtont van zijne gramſchap en hevigheit, en prees des vrients wijsheit, waar door hy hem uit deze dwaling geredt had, boven mate. Maar hoewel in *Sina* noit gebrek van wijze mannen is geweeſt, die deze bovengemelde ziekten des gemoets, die wy een razernije en uitzinnigheit noemden, gepoogt hebben uit de gedachten der menſchen te brengen, en hen daar van te zuiveren, zo hebbenze evenwel noit kunnen beletten, dat deze dwalingen zich van tijt tot tijt niet verder onder 't volk verſpreiden, en nu veel meer als oit te voren menighte van luiden zich met dien klad beſmet vinden.

ACHT-

ACHTSTE HOOFTSTUK.

Van verscheidene Zekten in Sina, nopende de Philosophie en den valschen Godts-dienst.

D'oude Sinezen hadden in hunne zekten weinigh dwalingen.

VAn alle heidensche Zekten, die tot kennis der Europers zijn gekomen, heeft men tot noch toe geene gelezen, die tot weiniger dwalingen is vervallen, als de Sineesche Zekten, in d' eerste eeuwen of in den beginne des wereldts. Want in de Sineesche boeken leest men, dat de Sinezen al van den beginne af de hoogste en een eenige Godheit hebben aangebeden, die zy zelfs den Koning noemden, of met een andren naam, den Hemel en d'Aarde. Hier uit blijkt, dat d'oude Sinezen van gevoelen geweest zijn, dat de Hemel en Aarde bezielt waren, en datze der zelve ziele voor de hoogste Godheit geëert hebben. Beneden deze Godheit eerdenze ook verscheidene Geesten van bergen, revieren, als ook de geenen, die over de vier gedeelte des werelts staan en te gebieden hebben. In alle handelingen zeiden d'oude Sinezen, dat men na het aangeboorne licht des vernufts moeste luisteren; welk licht zy bekenden van den Hemel ontfangen te hebben. Maar van de hoogste Godtheit, en van de Geesten, die haar ten dienste staan, leest men in geene Sineesche boeken, dat de Sinezen oit zodanige wanschepzelen van ondeuchden aan den dag gebracht hebben, als de Romainen, Grieken of Egiptenaars (die in 't bedrijven van alle ondeuchden, bystant aan hunne Goden verzochten) uit hunne kruinen stieten. Men bespeurt ook niet duisterlijk uit hunne jaar-boeken, die de geschiedenissen van vier duizent jaren herwaarts vervatten, dat de Sineezen veele goede werken, ten dienste des Vaderlants en 't gemeene beste, hebben uitgericht. Het zelfste wijzen ook de boeken der oudste en wijste Filosofen uit, in welke boeken (die noch voor den laasten Tartarischen inval in *Sina* te vinden waren, maar toen meest verbrant en vernielt zijn) veele heilzame geboden en leeringen stonden, daar door de menschen tot het oeffenen en najagen des deuchts gesticht en onderwezen wierden. In welke dingen het schijnt datze onze beroemste Philosofen geenzins toegeven. Maar dewijl de bedurvene natuur, zonder hulp en bystant der genade, altijt verslimmert, zoo is ook, by verloop van tijt, daar na dit licht des vernufts zodanigh verduistert, dat de geenen, by aldien zig noch eenige van den afgodischen beelden-dienst onthouden, weinigh zijn, die niet dieper in 't heidendom verwert raaken.

Driederlei zekten of ketterijen zijn in Sina.

De Sineesche boeken vermelden alleen maar van drie Zekten, die oit in de gansche werelt in zwang zijn gegaan; want van andre Zekten wort in deze boeken het minste gewach niet gemaakt. De eerste zekte is de zekt der Geleerden of geletterden; de tweede wort op Sineesch *Sciequia*, en de derde *Laucu* genoemt. d'Eerste van deze drie zekten drijven alle de Sinezen en d'overige gebuur-volken, die mede de Sineesche Charakters gebruiken, als d'Eilanders van *Japon*, *Korea*, en die van *Cochinchina*. De zekt der Geleerden, wort van gene volken geleert en gedreven, dan alleen van deze, en de Sinezen, die ook d'alleroudste van alle de zekten is, daar af men oit in *Sina* gehoort heeft. Aan deze zekt, daar in eenige duizent boeken zijn geschreven, staat de bestiering des Rijks, en de zelve wort boven alle andere zekten hoog geacht en geëert. De leere dezer zekt verkiezen de Sinezen niet; maar zy drinken die allengs in onder-

D'eerste heeft Confutius ingevoert.

't leeren van lezen en ſchrijven; ook houdenze alle, die zich op de geleertheit leggen, of de eertijtelen en trappen van geleertheit verkrijgen, deze zekte ſtaande. De geene, die deze zekt aller-eerſt heeft ingevoert, was *Confutius*, Prins der Sineeſche Filoſofen; daar af alreê ook te vooren, in 't beſchrijven der Sineeſche wetenſchappen, ten deele geſprooken is. Van dezen, als d'uitvinder der ganſche Sineeſche geleertheit, acht ik niet ongerijmt te zijn, noch iets hier by te voegen. Deze *Confutius* wort tot noch op dezen huidigen dag onder alle de Filoſofen met den bynaam van den Allergrootſten genoemt. Hy was, zo de Jeſuit Semedo in zijn verhaal van *Sina* ſchrijft, een man van een goede natuur, zeer genegen tot deucht, voorzichtigh, diepzinnigh, en een groot liefhebber van 't gemeene beſte. Jarrikus, in zijn ſchat der Indiaanſche Dingen, aan het tweede Hooftſtuk, ſchrijft aldus van zijne ſchriften. *De Sinezen waerdeeren zeer hoog de ſchriften van eenen zekren Filoſooph, dien zy* Confutius *noemen, wiens leere zy alle, zonder eenige tegenſpreeking, omhelzen; deſſelfs uitleggers, op dat zijne ſchriften van den gemeenen man kunnen verſtaan worden, toetzen, tegen het gevoelen datze willen uitleggen, diergelijke andre gevoelens, en verlijken verſcheidene leezingen tegen elkandre. Ook zijn de Sinezen alzo zorgvuldigh om de leere en ſchriften van dezen* Confutius *onvervalſcht en ongeſchonden te houden, als wy de heilige ſchriften des Bybels.*

In welke groote achtinge die by de Sinezen is.

De Geletterden rechten ook, dezen *Confutius* ter eere, een byzondren Kapel op, in ieder ſtadt, ter plaatze daar het ſchool is; en dat uit bevel van 's Rijks wetten. Deze Kapel wort zeer koſtelijk en met groote onkoſten geſticht, neffens het Palais van die Majeſtraat, die over de geenen het gezach en gebied heeft, die den eerſten trap in de geleertheit verkregen hebben. Nopende het beeltenis van *Confutius*, dat in dezen Kapel zou opgerecht ſtaan, daar in verſchillen de Schrijvers niet weinigh van elkandre. Trigautius, in het eerſte boek van den Chriſtelijken Tocht na *Sina*, aan het eerſte Hooftſtuk, ſchrijft, dat men deſſelfs beelt op de aanzienlijkſte en vermaarſte plaats des Kapels ziet, neffens eenige aaloude gedenk-teekenen zijner leerlingen. Ook ſtaan neffens zijne zijde de beeltenisſen zijn'er Leerlingen, die de Sinezen onder het getal der heiligen hebben gereekent. Maar de Jeſuit Martijn Martijnzen, in het vierde boek der Sineeſche Hiſtorien, ſchrijft van het beeltenis van dezen *Confutius* aldus. *Zy maken noch rechten hem ter eere geen beelt op, maar zy ſchrijven alleen zijnen naam met groote goude letteren aan den voorgevel van de hooge School; en de Sinezen eeren hem, eveneens als hunne noch levende Leermeeſters.* In dezen Kapel, als 't nieuwe en volle Maan is, vergaderen alle de ſtadts Majeſtraten, verzelſchapt met de nieuw-gemaakte Bakkalaurezen, om hunnen Leermeeſter met plechtelijke buigingen, voetvallen, waſſe-kaerzen en rook-werk te vieren en te eeren. De zelve Majeſtraten offeren aan hem jaarliks, op zijn geboorte-dag, en op zekre andre gezette tijden, verſcheidene gerechten, die met groote koſten en toebereiding zijn toegeſtelt; alleen te dien einde, om hier door te toonen, datze dankbaar voor zijne leere zijn, die zy uit deſſelfs boeken gezogen hebben, en door wiens hulp zy de trappen van hunne geleertheit, en de hoogſte ampten des Rijks verkregen hebben.

Men vind ook verſcheidene andre Kapellen van deze zelffte zekte, die den geeſten ter eere, (in wier gewoud, zo de Sinezen zeggen, ieder ſtad geſtelt is) en ter eere van ieder Majeſtraat of recht-bank eigentlijk geſticht zijn. In deze Kapellen leggen de Majeſtraten plechtelijk den eedt af, met beloften datze de billikheit in alles volgen, 't recht niet quetzen, maar hun ampt wettelijk verrichten zullen. En is een ieder Majeſtraat gehouden dit te doen, zo dra als hy in zijn ampt treed. Deze geeſten offerenze ook gerechten op, en ontſteeken hen welriekende reukwerken; maar niet met de zelve eerbewijzing, die zy voor het beeltenis van *Confutius* betoonen. Want zy bekennen, dat in deze geeſten een God-

de-

delijke macht is, van de meinedigen te ſtraffen, en de vroomen met geſchenken te vergelden.

Wat voor een treffelijke en uitſteekende Filoſoof de bovengemelde *Confutius* is geweeſt, blijkt ook uit deſſelfs lijkreden van eenen zekren *Yenyuenius*; *Hoe wy onze oogen des vernufts hooger op hieven, zo veel te verder waren wy van* Confutius *deucht; hoe dieper wy daar in raakten, zo veel te vaſter en ondoorkomelijker was de zelve. Die de zelve ter vlucht eens overzagen, meenden datze gemeen en naby was, maar wy vernamen wel haaſt, datze van onze deucht zeer verre was gelegen. Onze Leermeeſter leerde zeer ſchoon en ordentelijk de luiden, maakte onze wetenſchap geduurigh minder, en ſtelde zeer kort en beknoptelijk alle Zeden te voren. Ik wenſchte dik wils van zijne leere af te wijken, maar kon zulks niet doen, en ſtelde al mijne krachten te werk, om eenige dingen van zijne leere te verſtaan. Niemant kan tot de deucht van* Confutius *geraken, gelijk niemant by een ladder, al was hy noch zo hoog, in den Hemel kan klimmen.*

Wat zijne ſchriften aangaan; vier groote boeken, (gelijk te vooren alreê verhaalt is,) heeft hy uit de ſchriften der oude Filoſophen by een vergadert, en een vijfde zelfs uit den gront opgemaakt. Behalven deze boeken van *Confutius*, vind men in *Sina* noch vier andre groote boeken, daar in zich de Sinezen nacht en dach oeffenen, en die de Filoſoof *Menſiu*, na d'orde van *Confutius*, t'zamen heeft geſtelt. Men heeft daar en boven noch een ontelbare menighte van andre boeken, die de Sineeſche Leeraars hebben geſchreven, en door den druk gemeen gemaakt. Wy zullen hier den inhoud en de tijtels van eenige boeken, die uit *Sina* in Europe zijn gebracht, op dat des te klaarder blijke, waar in de Sineeſche geleertheit voornamelijk beſtaat, laten volgen, en in 't kort ten toon ſtellen. D'eerſte tijtel komt op dezen zin uit, te weten:

Tijtel of inhouden van verſcheidene Sineeſche Boeken.

De eerſte handelt van den oorſprong des ganſchen werelts; van den eerſten Schepper van de voortteelende en behoudende zaken. En uit dit boek zijn de meeſte dingen genomen, die de Natuurkunde aangaan.

De tweede tijtel ſpreekt van het eeuwige middel.

De derde van de leere der volwaſſenen. En deze twee boeken worden van de Sinezen in plaats van de Natuur-weet gehouden. Ook houdenze voor vaſt, dat niemant anders dan zy-luiden, bequaam zijn, om 't merg en pit dezer geheimeniſſen te vatten; hoewel deze boeken niet zwaarder te verſtaan zijn, dan de ſchriften van Titus Livius en Cicero.

De vierde tijtel is van den loop, gelegentheit, invloeing en werkingen der dwaal-ſterren, als ook van d'andere hemelſche lichten.

De vijfde is van lotwerpingen en voorſpellingen, die men in dingen, die een onzekre en twijffelachtige uitkomſt hebben, gebruikt.

De zeſte is van waarzeggerije uit de ſtreepen der hant en des aanzichts, en van meer diergelijke beuzelingen.

De zevende is van de natuurlijke tover-kunde, voorweting en teekenen der aanſtaande dingen.

De achtſte is van den oorſprong, namen, en 't dienen der Goden.

De negende van de daden, mirakelen, ſterven en begraffenis der Sineeſche heiligen.

De tiende is van d'onſterffelijkheit der ziele, van deſſelfs toekomende ſtaat, als ook van de rouwe, en op wat wijze men rouw moet dragen.

De elfde is van vele boeken in de Artzeny-kunſt, zo wel die van oude als van nieuwe Artzen geſchreven zijn. En wort in deze boeken gehandelt van de kracht en 't gebruik der kruiden, van de gezontheit te bewaren en te herſtellen, van 't genezen der kranken, en endelijk van alle andre dingen, die zo wel d'Artzen als de kranken in acht hebben te nemen.

De twaalfde tijtel is van den ſtaat en gelegentheit der kinderen in 's moeders lichaam, als ook van de dingen, die de baring kunnen helpen of beletten.

De dertiende is van de Reeken- en Meet-kunde.

De veertiende van de Bouw-kunſt, en verſcheidene manieren van bouwen, en van de gelijkmatigheit, die men in

de Bouw-kunſt heeft waar te neemen.

De vijftiende is van de Paerde-tuiſcherije.

De zeſtiende is van de Krijgs-bouwkunde, en van Inſtrumenten die men in den oorlog gebruikt.

De zeventiende is van den Landtbouw, en van de tekenen daar aan men een vruchtbaar lant kennen kan.

De achtiende is van de kunſt van ſchrijven en Charakters te maken.

De negentiende is van een naukeurige beſchrijving van alle de landſchappen in geheel Sina.

De *twintighſte is van d'outheit des Sineeſchen Rijks.*

De een en twintighſte is van 't gezach, de Majeſteit, inkomſten, Palaizen, &c. des Keizers.

De twee en twintigſte is van d'ampten en wedden der Koninglijke dienaars.

De drie en twintigſte is van de wetten en willekeuren des Rijks.

De *vier en twintighſte is van d'uitgevoerde daden der Sineeſche Keizeren, als ook van 't vervolg der geſlachten, van 't bemachtigen en 't beſtieren des Rijks.*

De *vijf en twintigſte is van de volken die tot kennis der Sinezen zijn gekomen.*

De *zes en twintighſte is van de zangkunde en ſnaren-ſpel.*

De *zeven en twintighſte is van de dicht-kunde en van 's menſchen genegentheden of driften.*

En endelijk de acht en twintighſte tijtel is van verſcheidene zoorten van ſpellen.

Wijders, deze eerſte zekt der Geleerden, daar af wy dus verre gehandelt hebben, houd van geen beelden-dienſt; noch wil de zelve ook niet gedoogen noch opgerecht hebben. D'aanhangers dezer zekte eeren een eenige Godheit, en dat te dezer oorzake, om datze voor vaſt gelooven, dat alle deze aartſche dingen van hem bewaart en beſtiert worden. Zy eeren ook geeſten, maar met minder eerbewijzing, en dragen den zelven ook minder gezach toe. De rechtmatige Geleerden leeren, dat de werelt geenen Schepper noch tijt gehadt heeft; maar van aller eeuwigheit her geweeſt is. Dit is, gelijk ik zegh, 't gevoelen der rechtmatige Filoſofen, dewijl zommige onvermaarde Filoſofen droomen, beuzelingen en onwaarſchijnlijke dingen voorſtellen, die geenzins eenig geloof verdienen.

Wat de Sinezen van de belonингh der deughden

In de leere dezer zekte wort ook veele geſprooken van de belooning der goeden en ſtraffen der quaden; maar d'aanhangers gelooven voor vaſt, dat die in dit leven verleent worden, en dat ze, na verdienſte, den geene, die zulks doet, of deſſelfs nakomelingen te beurt vallen. Het ſchijnt dat d'oude Sinezen aan d'onſterffelijkheit der zielen nauliks getwijffelt hebben; want van de geſtorvenen, en die in den Hemel zijn, maken de Sinezen lang na den doot van deze Hemel-luiden noch gewach; maar van de ſtraffe der Godlozen in de hel, wetenze niet met allen te ſpreeken. Maar de tegenwoordige Sineeſche Geleerden drijven, dat de zielen teffens met het lichaam, of een weinigh daar na, uitgaan of uitgeblуſcht worden; ook leggenze den godloozen de ſtraffe der helle niet op. Den zommigen dunkt dit wat hart te zijn; hierom willenze dat alleen de vroomen in 't leven blijven; en dat te dezer oorzake, dewijlze zeggen dat 's menſchen ziele door 't oeffenen des deuchts verſterkt, en zoodanigh vereenight wort, datze daar na lang kan leven en den tijt verduuren; en dat hierom ook de zielen der godlozen, dewijl zulks voor de zelve onmogelijk is, terſtont, zo dra alſſe uit het lichaam ſcheiden, te niet gaan, en eveneens als in rook verdwijnen.

'en de onſterfelijkheit der zielen bouden.

En hoewel de Geleerden en aanhangers dezer zekte, de hoogſte en een eenige Godtheit erkennen, zoo rechtenze de zelve evenwel geen tempel op, nochte zy hebben ook geen byzondre plaats daar toe verordent, waar in zy de zelve eeren en dienen. Zy hebben ook geene Prieſters en offer-Papen, nochte geene plechtelijke manieren of gebooden, die zy niet overtreden mogen, t'onderhouden. By hen is ook geen hoogen-Prieſter, die zich met het uitleggen en 't verbreiden dezer leere, en met het ſtraffen der geenen,

nen, die tegen de zelve gezondight hebben, bemoeien. Derhalven zeggenze voor de zelve geene getijen op, nochte in't heimelijk nochte in't openbaar. Maar zy zeggen, dat 'et alleen den Koning vry staat en geoorloft is, dezen Koning der Hemelen offerhande te doen, en te vieren en te eeren. En by aldien iemant anders deze offerhanden quam te gebruiken, hy zou als een Rijks-verrader en rover der Koninglijke eere en ampt gestraft worden. Te dien einde heeft de Koning twee treffelijke en kunstigh gebouwde Tempels in beide de Keizerlijke hooftsteden, te *Nanking* en te *Peking*. De eene is aan den Hemel, en d'ander aan d'Aarde toegewijdt. In deze Tempels deed eertijts de Koning zelfs offerhande, maar tegenwoordigh nemen d'aanzienlijkste Majestraten dit ampt voor hem waar, en slachten aan den Hemel en d'Aarde menighte van Ossen en Schapen, en bewijzen aan de zelve ook veel andre plechtelijke gebruikelijkheden. Alleen doen de voornaamste Majestraten en Grootsten des Rijks aan d'overige Geesten der bergen, revieren, en vier gewesten van dezen geheelen Al (dat geenen byzondren perzoon vry staat) offerhande. De gront-regels en gebooden dezer leere vind men in zeker Vyer-boek, als ook in de boeken der vijf Leeren; van de welken te vooren in het Hooftstuk van de Wetenschappen gesprooken is. Behalven deze boeken, vind men ook geen andre goede boeken die van deze dingen handelen, dan alleen eenige uitleggingen over de zelve.

De Koning mach alleen offerhande doen.

Waar in deze zekte voornamelijk bestaat.

Het voornaamste, daar meê zich d'aanhangers dezer zekte bemoeien, en dat zich het veerste uitstrekt, (want dit gaat zo wel den Koning als den geringsten Onderdaan aan) bestaat in 't houden van lijkstacien en uitvaarten, die zy jaarliks den overledenen ouders en voor-ouders, (gelijk zulks ook te vooren alreê verhaalt is,) bewijzen. En hier in achtenze dat hunne gehoorzaamheit en dienst-vaerdigheit bestaat, te weten, den overledenen ouders te gehoorzamen, als ofze noch in 't leven waren. Evenwel zijn deze luiden zoo verblint niet, datze meinen, dat de dooden de voorgestelde gerechten eeten, of die van nooden hebben; maar zy zeggen, datze hen te dezer oorzake deze dienst-vaerdigheit bewijzen, dewijlze, huns bedunkens, op geen andre wijze hunne liefde t'henwaarts kunnen doen blijken. De meeste onder hen zeggen ook, dat deze gewoonten zijn ingevoert, meer om de levendige, dan om de dooden; te weten, op dat de zoonen en andre slechte luiden hier door geleert worden, op wat wijze men den ouders, alsse noch in 't leven zijn, te gehoorzamen heeft, die, gelijk zy zien, ook na hun doot van d'aanzienlijke en wijste mannen met zoo veele dienst-bewijzingen geëert en geviert worden. En dewijl zy in deze overledene luiden de minste Godtheit niet erkennen, nochte iets van hen verzoeken, zoo schijnt dit eerbewijzen aan de dooden verre van alle afgoderije, en zuiver van alle smet van waangeloof te zijn.

Maar waar in de gevoelens van dezen *Confutius*, die by de Sinezen zoo hoog geacht wort, en deze eerste zekte, die zo wel d'Eilanders van *Japon*, en *Korea*, en andre omleggende volken, als de Sinezen staande houden, eigentlijk bestaan, staat ons nu vervolgens te verklaren. Een kort begrijp van alle de gevoelens, die oit *Confutius* gedreven heeft, stelt de Jesuit Martijn Martijnzen, in zijn vierde boek der Sineesche Historien, met deze woorden, uit het eerste boek van *Confutius*, ten toone.

Kort begrijp van de Filosophie van Confutius.

De groote Leere, of de leere van groote mannen bestaat hier in, dat een ieder zich zelven eerst, daar na ook anderen tot volmaaktheit brengt, op dat alzoo alle menschen tot het bezit van't hoogste goed mogen geraken. Maar de volmaaktheit zijns zelfs bestaat hier in, dat een iegelijk het natuurlijke licht in zich zelven ontsteekt en klaar maakt, op dat hy noit van de wet der natuure, en van de gebooden, die den mensch uit de natuur zijn aangebooren, afdwaalt. En dewijl zulks zonder de kennis en wetenschap der dingen niet geschien kan, zoo heeft men zich, derhalven, dan op de Filosofie te leggen, waar door wy de wetenschap krijgen, wat men doen, en wat men

men ſchuwen moet. Door hulp van deze wetenſchap ſtieren wy onze raadſlagen te recht; door deze wetenſchap volbrengen wy onze wil; zulks wy niet gevoelen noch willen, dan dat met de reden over een komt. Hier uit ontſtaat ook de volmaaktheit des lichaams en der zinnen, en in alle uitterlijke handelingen een bequame geſteltenis des deuchts; de welke noit verſchijnen zou, indienze niet uit een goet gemoed, eveneens als uit een vruchtbare moeder, voortquam.

Dit allervolkomenſte kort begrijp der Sineeſche wijsbegeerte, vervat in zich de beginſelen, middelen, rechtſnoer, en de nuttigheit (die endelijk daar uit ontſtaat,) der volmaaktheit, zoo van ons zelfs, als van andre menſchen. D'eerſte beginzelen der volmaaktheit, word hier gezeidt, dat uit het aangeboorne licht ontſtaan, dat door een vlijtige opmerkinge van natuurlijke en aangeboorne gront-regels ontſteeken, en tot volkomentheit gebracht wort. Waar op de middelen terſtont, in dit kort-begrijp, bygevoegt worden, te weten, de kennis der dingen,('t welk de rechte zaden en queekzelen der beſchouwige (a) Wijsgeerte zijn) en de volmaaktheit zoo wel van de werkingen als van de wil, de beginzelen der zedige Wijsgeerte. Maar de *richtſnoer* of *onfeilbare* regel van beide, wort hier de reden genoemt; namelijk, dat wy niets zullen gevoelen, nochte willen, dan het geene dat met onze reden over-een-komt. Endelijk worden de bykomende voordeelen, *met de volmaaktheit van't ligbaam en de zinnen*, te kennen gegeven. Dingen, gewiſſelijk, die waerdig zijn dat men daar over zijne gedachten wat nader gaan laat. Maar voor al ſtaat aan te merken, dat de Sinezen de hoogſte volmaaktheit geenzins binnen zoo enge palen beſluiten, eveneens als of de zelve alleen in de werking, die na de allerbeſte en volkomenſte deucht geſchiet, beſtaan zou; maar de zelve begrijpt ook daar en boven d'allervolkomenſte kennis der natuurlijke dingen; zulks het hoogſte goet of de hoogſte volmaaktheit, indien wy na den ſtijl der Europiſche Philoſofen willen ſpreeken, de volmaaktheit des verſtants en der wille begrijpt. Maar deze ganſche leeringe, na 't gevoelen van *Confutius*, beſtaat zo wel in 't ontſteken des natuurlijken lichts, als in d'opmerking der gront-regelen, die den menſch van natuur zijn aangeboren. Beide deze dingen drukt ook de Schrijver van zeker Sineeſch boek, dat van de Zeden handelt, met deze woorden uit: *'s Menſchen volmaaktheit beſtaat in het natuurlijke licht te kennen, en dat te volgen.*

(a) Philoſofie.

De reden is eveneens als een licht.

Wat het eerſte aangaat, zo is den Sineeſchen Filoſofen niet verborgen, dat het vernuft of de reden in den menſch eveneens als een licht is, waar door 's menſchen verſtant, in het onderſcheit der dingen te vatten en t'oordeelen, verlicht wort. Want gelijk het licht van een kaers d'oogen helpt en te recht ſtuurt, op dat de menſch, waar hy te gaan heeft, voor zich kan zien, alzo kan alleen door dit middel het verſtant de duiſterniſſen, daar meê het betogen is, verdrijven en verjagen. Gelijk ook geenzins eenige kleur in zich zelfs de macht heeft om gezien te worden, maar daar en boven het behulp van 't licht van nooden heeft; alzoo vatten wy ook door het natuurlijke licht de kennis van 't waarachtig, en onderſcheiden al wat valſch is. Uit deze oorzaak is tuſſchen het waarachtigh, dat in 't vernuft of de reden is, en tuſſchen 's menſchen verſtant zoo groot een overeenſtemming, dat het verſtant, 't geen de reden bewijſt valſch te zijn, niet kan oordeelen dat zulks waarachtigh is; en dat de reden toont dat ſchandelijk en quaat is, het zelfſte kan ook het verſtant niet voor eerlijk en goed navolgen. En wanneer de menſch bedroogen wort, met het valſch voor waarachtigh te keuren, zoo valt en dwaalt hy te dezer oorzake, dewijl hem het valſch eveneens als het waarachtigh te vooren komt. Weshalven, op dat hy niet bedroogen wort, zoo heeft hy noodigh met het oog des verſtants ſcherp te zien en te waken, en de verſcheidentheden der dingen, met behulp der reden, t'overwegen, om alzoo door behulp der reden, eveneens als door de glans van 't ware licht, t'oordeelen, of het

waar-

waarachtigh of valsch is 't geen'er gezeidt wort, en of het quaat of goet is dat'er geschiet; op dat alzoo 't geen de natuurlijke reden leert dat waarachtigh is, en 't geen zy toont dat goet is, mach omhelst en gehouden, en 't geen zy oordeelt dat valsch en quaat is, mach ganschelijk misprezen en verworpen worden. Maar op wat wijze dit licht, dat den mensch van natuur is aangebooren, tusschen de duisternis dezes sterffelijken levens opgespeurt, ontdekt en bekent is geworden, leggen de Sinezen in het bovengemelde boek, dat van de zeden handelt, zeer bondigh met deze woorden uit: *Die in 't begin, zeggenze, het licht der natuure wilden doorsnuffelen, hebben eerst een rijk opgerecht. Maar de geenen, die een rijk met d'allerbeste wetten en willekeuren wilden temperen en regelen, hebben hun huisgezin wel bestiert. De geenen, die hun huisgezin recht hebben willen bestieren, hebben zich zelfs na de regelen en geboden der reden aangestelt; en die zochten geheel en al na de reden te leven, hebben het binnenste, namelijk den staat des herts en des gemoedts, met groote vlijt en naerstigheit te recht gestiert. De geenen, die zochten uit den herte alle smettelijkheit te bannen, hebben desselfs begeerte en een zekre drift, van t'omhelzen en te schuwen, geordent; en om dit te doen, hebben zy zich bevlijtight d'oorzake en nature van een iegelijk ding te kennen.* Welke dingen, zeker, niet alleen geenzins te verwerpen zijn, maar eenen iegelijk wel dikwils voor te houden.

Dat derhalven, uit deze algemeene kenniſſen en natuurlijke voorweetingen, de voorstellen en slot-redenen des werkenden of oeffenigen verstants gemaakt worden, wort niet alleen in de Sineesche, maar ook in onze Filosophie vast gestelt. Want dat het natuurlijke licht zoodanigh moet ontsteecken en bebouwt worden, dat het noit van de *wet der natuure, en van de geboden, die den mensche van natuur zijn aangebooren, afdwaalt*, bevestigt *Confutius* in zijn bovengemeld kort-begrijp. En *deze natuurlijke gebooden* zijn anders niet, dan de lasten en bevelen van dat recht, dat van den beginne des werelts d'allerheilighste Godtheit in de herten van alle menschen ingeplant, geschreven en ingestort heeft. Want hier in bevinden wy dat de natuur zeer voorzichtigh is geweest, datze ons van alles overvloedig verschaft heeft, waar meê wy, om rechtvaerdigh en eerlijk te leven, kunnen begaaft worden.

Tot dus verre hebbenwe de eerste beginzelen en oorsprong der volmaaktheit, uit het kort-begrijp van den Sineeschen *Confutius*, ter loop aangeroert. Nu staan ons voortaan de middelen, die ons tot die volmaaktheit zeer na brengen, te bezichtigen. Deze middelen staan alleen onder den naam van Filosophie begrepen, *Waar door wy weten* ('t zijn des bovengemelden *Confutius* woorden) *wat dat men doen, en wat dat men schuwen moet. Hier door sturen wy onze raadslagen te recht, en volbrengen onze wil; zulks wy niets gevoelen, nochte willen, dan dat met de reden over een komt.* Van twee dingen wort hier voornamelijk gewach gemaakt, waar van 't een op het *verstant*, en 't ander op de *wil* slaat; het eerste hoort tot de *beschouwelijke*, en 't tweede tot de *oeffenige Filosophie*, die beide tot de *volmaacktheit*, volgens het gevoelen der Sinezen, zeer nodigh zijn. En zeer wel komen deze middelen met de Platonische middelen, waar door men tot de volmaaktheit geraakt, overëen. Want Plato (eveneens als de Sineesche *Confutius*) dreef dat men tot de volmaaktheit door twee dingen kon geraken; te weten, door de kennis van het allervolmaakste wezen, welke kennis hy de ware wijsheit noemde, wanneer dit wezen in alle zijn deelen en wezens gevat en verstaan wort; en ten tweeden door de gelijkmatigheit, die hy de ware deught noemde. Evenwel verschilt Plato hier in van *Confutius*, dewijl *Confutius* staande houdt, dat door deze middelen de ganssche menschelijke volmaaktheit, maar Plato dreef dat door de zelfste middelen ook de Goddelijke volmaaktheit kon verkregen worden. Zommigen, volgende daar in de voetstappen van Pythagoras, hebben deze volmaaktheit zoo hoog verheven, datze de zelve een gelijkenis of gelijkmaaking van

Godt zelfs genoemt hebben. Endelijk schieten'er noch overigh de bykomende voordeelen, en andre ontelbare nuttigheden, die in het opgemelte kort-begrijp met deze woorden uitgedrukt worden: *Daar na ontstaat hier uit de volmaaktheit van lichaam en zinnen, en in alle uitterlijke werkingen een gevoeglijke gestaltenis uit de deucht, die noit ontstaan zou, indienze niet uit het gemoedt of uit de reden, eveneens als uit een vruchtbare moeder, voortquam.* Maar dat men niet alleen zijn eigen, maar ook de volmaaktheit van andre moet zoeken te weeg te brengen, leeren niet alleen de groote Sineesche (gelijk uit het bovengemelde kort-begrijp gebleken is;) maar ook de Europische Filosofen. Zeer gevoeglijk en diepzinnigh drukt een zekre Michaël Psellus, in zijne Filosofische bepalingen, dit met deze woorden uit: *Met drie kenteekenen wort de Goddelijke Majesteit by de Poëten gemerkt: te weten, met de goedertierentheit, wetenschap en macht; alzo munt ook een uitsteekende Filosoof met deze drie kentekenen uit. In goedertierentheit munt hy uit, dewijl, gelijk de Goddelijkheit eenen iegelijk verzorgt, alzoo draagt ook een volmaakt Filosoof zorg voor d'onvolmaakte zielen, met de zelve door de kennis tot volmaaktheit te brengen; maar in wetenschap munt een Filosoof uit, dewijl, gelijk Godt alles weet, alzo poogt ook een volmaakte Filosoof d'oorzaken aller dingen te weten. En in macht munt hy uit, dewijl, gelijk Godt alles kan wat hy wil, alzoo kan ook een volmaakte Filosoof alles wat hy wil.* En gelijk het gevoelen van Psellus, met dat van *Confutius* geheel en al over een komt; alzoo worden die geenen van hen beide voornamelijk gemerkt, die te dien einde geenzins Filosoferen, datze andere tot volmaaktheit brengen, maar alleen te dien inzichte, om tot glori, eere, aanzien en gezach te geraken. En dus verre zy gesprooken van het kort-begrijp van *Confutius*.

Byzondre verklaring der Sineesche Filosofie,

Na deze algemene uitlegging of verklaring der Sineesche Filosofie, zullenwe van een byzondre spreeken, te weten van de deelen der algemeene Filosofie. Want zeer gevoeglijk (wat ook d'andre Filosofen daar tegen mogen inbrengen,) kan de Filosofie in een Natuur- en Zede-kunde verdeilt worden. Welke verdeling niet alleen met de Sineesche Filosofie over een komt, maar wort in het opgemelte kort-begrijp van *Confutius* zeer treffelijk uitgedrukt. Weshalven zullen wy ook de ganssche Sineesche Filosofie in de Natuur- en Zede-kunde verdeilen; waar van d'eerste aller dingen oorsprong, beginzelen, hooft-stoffen, en wat des meer zy, vertoont; maar de Zedenkunde, (daar af wy hier weinigh of niet zullen spreken,) verklaart en schrijft te vooren d'ampten van wel en deughdelijk te leven.

die in de Natuur- en Zeden-kunde bestaat.

Eerste beginzelen der dingen.

En gelijk byna de gevoelens van alle de Filosofen, nopende den oorsprong en de beginzelen der natuurlijke dingen, verschillen, alzo leggen de Sinezen hier in met elkandre ook wonderlijker wijze over hoop. Hoe groot het geschil der oude Filosofen in deze zaak is geweest, zal ik met weinigh woorden hier ten toon stellen. Pythagoras stelde voor d'eerste beginzelen, waar uit alle andre Elementen en dingen zouden ontstaan zijn, getallen; Kallistratus hoedanigheden; Alkmeon tegenstrijdigheden; Anaxmander een zekre onmeetelijkheit; Anaxagoras evengelijkheden der deelen; Epikurus ciertjes; Diodorus deel-loosheden; Asklepias gezwellen; Demokritus zinne-beelden; Tales water; Parmenides aarde; Aristoteles een vijfde Element of hooftstof, dat hy het naamlooze noemde. Maar de voornaamste van deze gevoelens, indien niet alle, houden ook de Sineesche in hunne boeken en schoolen staande.

En dat d'aaloude Sinezen een zeker beginzel van alle dingen gestelt hebben, verhaalt de Jesuit Martijn in zijn Sineesche Histori; maar in het zelve uit te leggen, verschillenze zoo verre van elkandre, dat byna ieder Europische zekt, haar navolgers onder de Sinezen heeft. Want men vind ook in *Sina* Geleerden, die drijven dat de werelt van alle eeuwigheit gestaan heeft. Andere, die stellen dat alles romp-slomp en by geval onstaan zy, drijven met Demokritus en de Epikuristen dat dit

groote

groote gevaerte van den ganschen Al, zonder verstant of gemoedt, te zamen is gerolt. Ook zijn'er, volgende daar in wel de gezondste Filosofie der Sinezen, die willen, dat een zekre verwarde klomp of Chaos, het beginzel aller dingen is geweest, waar uit het geestelijk opperste dat gene voortgebracht heeft, dat uit stoffe bestaat. Eveneens als de Stoische Filosofen, die geloofden dat God, eveneens als een eeuwigh vuur, uit een rouwe stoffe den kloot des aartrijks en waters, de lucht en 't gesternte, en alzo den ganschen werelt, gemaakt heeft.

En hier in komenze met de Platonische Filosofen overeen, die den oppersten Godt voor den Bouw-meester van den ganschen Al erkenden. Maar van den eersten Autheur of maker der dingen, wort by de Sinezen gansch geen gewach gemaakt. In een zeker oud gedenk-teeken, dat, zoo men meent, van een zekren Doctor, die een half Christen en een half Sinees was, gemaakt, en in *Sina* gevonden is, en van den Jesuit Kircheer, in een zeker boek is uitgegeven, vind men evenwel iets daar van aangeteekent: want in het zelve wort gezeidt, dat de geene, die altijt waarachtigh, gerust, beginneloos, en van groot verstant is geweest, met zijn uisteekende macht de dingen heeft geschapen, door zijne oneindelijke Majesteit en heiligheit de Heiligen gemaakt, den verwarden klomp bewoogen, twee *kissen*, of verwerde klompen gewrocht, de duisternissen verandert, Hemel en Aarde gesticht, en te weeg gebracht, dat de Zon en Maan door hare bewegingen de nacht en dach maakten, en endelijk dat deze alle dingen gesticht heeft.

Maar de Sinezen, die eenen zekren verwarden klomp of Chaos voor het beginzel aller dingen stellen, deilen dien in twee hoedanigheden: te vveten, in *Yn*, dat zy *verborgen* en *onvolmaakt*, en in *Yang*, dat zy *openbaar* en *volmaakt* noemen. Met het vvoort *Kis* vvorden deze beginzelen in het bovengemelde gedenk-teeken uitgedrukt. Uit deze, door de zelve met elkandre te vermenighvuldigen, zeggenze, dat vier beelden of teekenen, en weder door de twee eerste deze vier te vermenighvuldigen, dat acht formen, en endelijk deze acht door elkandre te vermenighvuldigen, dat vier en tzestigh Symbolen voortkomen. Hier uit blijkt dat dit werk niet zo zeer op de waarheit van de zaak zelfs gegrond is, als dat het zelve uit de reken-kunst gehaalt, en door toedoen van de vermenighvuldiging bevestight is. Uit die twee beginzelen, derhalven, door twee vermenighvuldight, komen vier formen; en deze wederom door *Yn* en *Yang* vermenighvuldight, komen acht formen; endelijk is uit deze acht, na 't gevoelen der Sinezen, een aangename verscheidentheidt aller dingen ontstaan. Maar wat de Sinezen nu door een iegelijk van deze dingen verstaan, dat staat ons nu te verklaren. De Jesuit Martijn, in zijne Sineesche Historien, vertrout dat de Sinezen door deze formen de vier hooftstoffen of elementen, en de hooft-hoedanigheden verstaan. Maar of dit evenwel met d'andere gevoelens der Filosofen over-een-komt, dat heeft grootelijks zijn bedenken. Martijn bekent zelfs, dat zy niet alleen vijf elementen stellen, maar hy schrijft ook datze, zonder de hooft-hoedanigheden eens te kennen, de tweede hoedanigheden, als dikte, dunte, zwaarte, &c. en de verscheidentheden der smaken, uit de t'zamenvoeging der elementen halen. Ja dat meer is, d'aarde, 't vuur en water, vind men in de rang dezer formen. Maar wat de Sinezen in der daat, door dit vier-getal der beelden of teekenen verstaan, zal misschien blijken, indien men let, dat de zelve elk beginzel, zoo wel het openbare als het verborgen, in een volmaakt en onvolmaakt gedeilt hebben: invoegen by hen het openbaar of 't volmaakte of 't onvolmaakte is; zo ook 't verborgen, dat of 't volmaakte of 't onvolmaakte is. Doch hier tegen kon iemant op-werpen, dat het openbare, als volmaakt, zottelijk in 't onvolmaakt en volmaakt; en het verborgene, als onvolmaakt, in 't volmaakte en onvolmaakte verdeilt wort; 't welk nochtans verschoonbaar is, indien in deze verdeiling de volmaaktheit en onvolmaaktheit niet enkelijk,

maar verlijkelijk verſtaan wort: te weten, met den naam van't openbaar en verborgen, verſtaanze alle dingen, die in de werelt zijn; dewijl zommigen der zelve openbaar en zommigen verborgen zijn; en de openbare dingen ſchijnen, ten aanzien van de verborgene dingen en ons verſtant, veel volmaakter te zijn. Nochtans worden zoo wel onder de openbare als verborgene, eenige volmaakte en eenige onvolmaakte dingen gevonden. Grooter zekerheit hebbenwe van d'acht formen; te weten, dat door de zelve zekre algemeene wezens, waar aan de voortteeling en bederving hangt, beteekent worden; als de Hemel, Aarde, Blixems, Bergen, Vuur, Wolken, Water en Winden, die alle hierom den naam van formen niet gekregen hebben, om datze zonder ſtoffe zijn; maar buiten twijffel hierom, dewijlze uit de vier beelden van het geeſtelijke opperſte gemaakt zijn. Endelijk, door de vieren-tzeſtigh Symbolen, verſtaan de Sinezen, mijns oordeels, niet anders als d'overige bezielde en onbezielde dingen, en d'aangename verſcheidentheit aller dingen. Maar op dat een ieder deze duiſtere wijze van ſpreeken des te grondiger mach verſtaan, zoo ſtaat voor al aan te merken, dat de Sinezen door deze reeken-kunſtige vermenighvuldiging niet anders verſtaan, dan een wonderlijke vermenging en t'zamenvoeging der dingen, en een voortbrenging van't een uit het ander. En op dat het blijke, hoe verre een ieder ding aan dezer dingen beginſelen deelachtigh is, zo drukkenze die op een zonderlinge wijze uit. By voorbeelt, het verborgen volmaakt drukkenze met twee dubbelde ſtreepen uit, op deze vvijze ⚌ ⚌; maar het onvolmaakt met een eenige ſtreep in't midden doorgeſneden, als ⚍ ⚍; Het openbaar volmaakt met deze ⚊; het onvolmaakt met tvvee even-vvijt van elkander ſtaande ſtreepen, als ⚌: Wijders, een ieder form gevenze ook met een zonderlinge figuur van ſtreepen te kennen; by exempel, den hemel met deze drie ☰; d'aarde met deze zes ☷; de blixem met deze ☳; de bergen met deze ☶; het vuur met deze ☲; de vvolken met deze ☵; het vvater met deze ☵; de vvint met deze ☴: Endelijk worden ook de vier en tzeſtigh Symbolen byna met de zelfſte verſcheidene ſtreepen onderſcheiden, maar nochtans zodanigh, dat een ieder Symbolum zes ſtreepjes, ten deele heel, en ten deele gedeilt, toegeſchreven worden. En niet anders, naar mijn giſſing, hebben de Sinezen door deze kenteekenen willen te kennen geven, dan hoe veel een iegelijk form en Symbolum van de twee beginzelen *Yn* en *Yang* ontfangt. By voorbeelt, dewijl de Hemel zonder alle onvolmaaktheit is, te dezer oorzake wort de zelve met drie heele ſtreepen, die de volmaaktheit te kennen geven, afgemaalt. Het zelfſte mách van alle d'overigen geoordeelt worden; te weten, dat de Sinezen een ieder Symbolum, na de verſcheiden vermenging der beginzelen, met heele of gedeilde ſtreepjes uitbeelden. Hebbende dus verre van de beginzelen der dingen geſprooken, zullenwe hier op het onderzoeken der elementen of hooftſtoffen laten volgen.

Het getal der elementen;

De Sinezen, die in dit ſtuk eenen zekren *Sujus* volgen, ſtellen vyf hooftſtoffen, als *Metaal*, *Hout*, *Water*, *Aarde* en *Vuur*. Dit gevoelen ſtelt Martijn, in zijne Sineeſche Hiſtorien, uit een zeker Sineeſch boek *Xuking* geheeten, wat duidelijker, en wijtlopiger met deze woorden ten toone. *Daar zijn vijf elementen, als Water, Vuur, Hout, Metaal en Aarde. Het water bevochtight en daalt naar om laeg; het vuur droogt op en klimt naar om hoog; het hout wort recht en krom genoemt; het metaal kan met een hamer uitgeklopt en glat gemaakt worden; d'aarde ontfangt zaden en brengt vruchten voort. Het bevochtende en neêrdalende water geeft zoutigheit; 't opdrogende en opklimmende vuur veroorzaakt het bitter; het rechte en kromme hout verwekt de zuurte; het ſlaag-bare en glat-bare metaal maakt ſcherp-*

scherpte; d'aarde, die zaat ontfangt en vruchten voort-brengt, veroorzaakt zoete.

en waar in een Element beſtaat.

Maar om in 't kort te weten, wat de Sinezen door den naam van een element verſtaan, als ook op wat wijze zy de bovengemelde hoedanigheden daar uit halen, zo heeft men te letten, dat de beduiding van 't woordt Element op tweederlei wijze kan verſtaan worden: want de zelve worden of als de beginzelen der vermengde lichamen, of als deelen des werelts betracht. En dewijl de Sinezen het woort *Element* in den eerſten zin geheel en al niet in acht nemen; zoo hebbenze ook van de vermenging der Elementen, nochte vande daar uit ontſtaande Hooft-hoedanigheden iets geſchreven. Vermits nu by de Sinezen het woort Element in den laaſten zin altijts verſtaan is, zo hebbenze, na datze de werelt in vijf deelen gedeelt hadden, ook een getal van vijf Elementen voor den dach gebracht, of, om met drie woorden de mening der Sinezen klaarlijk uit te leggen, zy verſtaan door het woort Element wel d'eerſte lichamen, maar niet de beginzelen der eerſte lichamen. Wijders, deze Hooft-hoedanigheden, die zijn niet gehaalt uit een verſcheide t'zamenvoeging, maar uit d'eigenſchap van een ieder Element, en neffens de vijf verſcheidentheden der ſmaake geſtelt. En veel bequamer, miſſchien, zouden het hout en 't metaal plaats onder de vier en tzeſtigh Symbolen (indienze zodanigh waren) gekregen hebben.

En indien men recht uit zal zeggen, zoo als de zaak in der daat is, ik zou zeggen, dat de Sinezen door dit vijf getal der Elementen geenzins verſtaan, dat wy met ons vier getal te kennen geven. Ook word ik in dit mijn gevoelen des te meer beveſtight, dewijl het vuur, d'aarde, en 't water onder d'acht formen gevonden worden, die niet voor d'eerſte, maar, gelijk te voren ook alreê gezegt is, voor wezens, die uit de beelden gehaalt zijn, gehouden worden. Daar en boven als de Sinezen de menigerlei invloejing der hemelſche lichamen in deze aardſche lichamen bemerkten, zoo paſtenze de zelfſte Elementen ook op de dvvaalſterren of planeten, te vveten, d'aarde op *Saturnus*, het hout op *Jupiter*, het vuur op *Mars*, het vvater op *Merkuur*, het metaal op *Venus*. Evenvvel vvorden de namen dezer dvvaal-ſterren onder de Sinezen niet gebruikt, devvijl deze ſterren tot noch op dezen tegenvvoordigen dach met de zelve namen verklaart of beduidt vvorden, daar meê d'elementen beteekent vvorden; want zy noemen *Saturnus* de ſterre der aarde, *Jupiter* de ſterre des houts, *Mars* de ſterre des vuurs, *Venus* de ſterre des metaals, *Merkuur* de ſterre des vvaters; alle vvelke dingen ſterk bekrachtigen, dat de Sinezen met den naam van Element geheel iets anders verſtaan. Maar de Jeſuit Mathijs Riccius heeft, evenwel, door geheel *Sina* de leere onzer vier Elementen, (hoe diep en lang dit gevoelen vande vijf Elementen inde herten der Sinezen gewortelt was) in een byzonder boek, dat inde Sineſche tale gedrukt, en van de Sinezen niet alleen zeer begeerigh aangenomen, maar ook dikwils herdrukt wierdt, beveſtight en ſtaande gehouden. Eenige Sinezen kreegen zoo groot een behagen in dit boek, datze aan Riccius verzochten, om in 't byzonder daar in onderwezen te worden, en ſtonden in 't leeren over d'Europiſche Filoſofie tot ſtommens toe verwondert. Toen hoordenze eerſt dat d'Aarde ront was; daarze van te vooren voor vaſt geloofden dat de Hemel ront en d'Aarde vierkant was. Zy wiſten van te vooren niet dat alle zware dingen na deſſelfs middelpunt neigden en helden. Noit haddenze gehoort dat de Zon het ganſche gevaerte des aartrijks zo menighmaal in grootte overtrof. Zy verſtonden ook niet, ja hadden noit daar aan gedacht, dat de Hemel uit een vaſte ſtoffe beſtont, en luiden onder ons met de voeten tegen ons aan woonen. Zy konden het zich geenzins inbeelden, dat de ſtaert-ſterren branden, en al brandende verteert wierden, dewijl zy de zelve onder het getal der ſterren rekenen. Het docht hen buiten alle waarſchijnlijkheit te zijn, dat de verduiſtering der Mane hier uit ontſtont, dat het aartrijk tuſſchen de Zon en Maan

De Sinezen hebben veele dingen van d' Europers geleert.

quam. Zy geloofden ook geenzins dat de ſterren, die zo kleen in 't oog ſchijnen, de ganſche vlakte des aartrijks in groote te boven gaan. Hen was toen ook noch onbekent, d' ongelijkheit van dagen en nachten buiten de middag-lini.

Noemen de werelt een Ai. Een ander vreemt gevoelen hebben nog de Sinezen van d'oorſprong der natuurlijke dingen. Zy noemen den *Chaos* of *verwerden klomp* (waar uit alles voortgekomen is) een Ai; en zeggen dat van de ſchaal of dop de Hemel, van 't wit de Lucht, en van de door d'Aarde quam; en dat zulks in 't midden der nacht, by winter, als de dagen op het kortſte waren, geſchiede. Zy drijven ook, dat eerſt de Hemelen voltoit zijn, daar na het aartrijk vaſt raakte, en hier na de geeſten, en endelijk de menſchen voortquamen. Maar met de Sinezen drijven ook die van *Cochinchina*, dat de werelt een Ai geweeſt is, en van deſſelfs dop het Firmament, van het wit de Lucht, en van de door het Aardrijk gemaakt is. Dat evenwel niet alleen de Cochinchiners en Sinezen, maar ook verſcheidene andre volken, eertijts door een Ai de werelt hebben verſtaan, getuigen veele andre Schrijvers. Behalven deze hebben de Sinezen noch verſcheidene andre gevoelens, aangaande de voort-brenging, bewaring, en beſtiering der natuurlijke dingen. Want vooreerſt drijven zommigen dat de ganſche werelt in den beginne uit water is gemaakt, en dat, na een groote beweging, uit het ſchuim en de bellen de Hemel, en uit de dikſte en onderſte deelen, d'Aarde zou voortgekomen zijn. En indien men hen afvraagt, wie in den beginne de beweging in dit water heeft gebracht, zo antwoordenze, *Dat in dit water een kracht van zich zelfs te bewegen geſtort is.* Vraagt men hen wederom, van wien het water die kracht ontfangen heeft, zo lacchenze daar om, eveneens als of men behoorde hier ſtil te blijven ſtaan, en de zaak niet verder t'onderzoeken.

Andre komen met noch een veel vreemder gevoelen voor den dach, en zeggen dat deze geheelen Al uit een eenige en zelve ſubſtantie is voortgebracht, en dat de werelt, en deſſelfs Bouw-meeſter, teffens met hemel en aarde, menſchen, beeſten en gewaſſen, een eenig ondeilbaar en verknocht lighaam uitmaken, en ieder ding van dit groote lichaam een byzonder lit is. En uit de eenheit van deze ſubſtanti leeren de Sinezen, met welk een liefde alle deze ledematen met elkandre moeten vereenight worden, en dat een iegelijk tot de gelijkeniſſe Godts kan komen, dewijl hy met den zelven een en 't zelve lichaam uitmaakt. Dit gevoelen drijven ook de *Cochinchiners* met zommige Sinezen, want deze zeggen, dat de werelt niet anders is, dan een zeker groot menſch of een Reus, wiens hooft by hen de hemel, d'oogen de ſterren, het hair de boomen, en de beenen de metaalen zijn.

Wat de Sinezen van den oorſprong van den eerſten menſch gevoelen. Na 't voorſtellen dezer gevoelens, aangaande den eerſten oorſprong des werelts, zal 't gevoeglijk zijn, iets van 't voortbrengen en 't ſcheppen van den eerſten menſch, na 't gevoelen der Sinezen, (die ook in deze zaak van elkandre verſchillen,) te laten volgen. Zy ſtellen wel alle eendrachtelijk eenen zekren *Puoncuus* voor den eerſten menſch, die, na het zeggen van zommigen, uit de boſſchen te voorſchijn quam, en zelfs bekende niet te weten van waar hy zijn geboorte-plaats had; maar de meeſte evenwel, zeggen dat hy uit den verwerden klomp als uit een Ai voortgekomen is, welke dwaling men ook in de ſchriften der oude Filoſofiſche heidenen beſpeurt. Zelf Ariſtoteles, in zijn vierde boek van de voortteeling der Dieren, aan het tweede Hooftſtuk, zeid dat de menſchen en beeſten of uit een Ai, of uit een wurm alleréerſt voortgekomen zijn, indien de zelve een begin van voortteeling gehad hebben.

Maar veel nader zouden de Sinezen aan de waarheit van de heilige Schrift komen, indienze den oorſprong van den eerſten menſch zodanigh ſtelden, als Mendoza, na het gevoelen der Sinezen, in dezen zin verhaalt; te weten, *Tayn* ſchiep den man *Panſon*, en de vrouw *Panſone* uit niet. *Panſon* geſchapen zijnde, ſchiep, uit de macht die *Tayn* hem gaf, eenen andren menſch, geheten *Tanhom*, met twaalf broe-

broeders. *Tayn* schiep daar boven noch *Lositzant*, die uit twee hoornen een zeer lieflijken reuk gaf, en een groote menighte van man en vrouw-volk voortbracht; en desselfs eerstgeboorne was *Asalon* geheten, die over de negen hondert jaren leefde. Daar na quam er een zekre *Aitsion* voor den dach, zo geheten na een leeuws hoofd, dat zijne moeder in de lucht zach, alle zwanger van hem ging. Als de werelt over al vermenighvuldigt was, leerde een zekte *Usao* de wilde en woeste menschen het bouwen van huizen; daar na vond *Huntzui* het vuur en vele andre noodige dingen. Hier na baarde een zekre vrou *Hautsibon Ochieutei*, die den Echten-staat en de Zang-kunst invoerde, en eenen zone *Erzolom* kreeg, die de Artzenye en Sterre-kunst uitvond, en de vader van den eersten Keizer *Fohius* was.

Dus verre hebbenwe de gevoelens der Sineesche Filosofen, nopende den oorsprong en de beginzelen van dezen gheheel Al, in 't kort voorgestelt; met weinig woorden zullenwe ook desselfs ondergank aanroeren.

Wat zy van den ondergank des werelts gevoelen.

Want den ondergank van den ganschen Al moeten zy noodzakelijk meê toestaan, indienze willen dat de werelt op een zekren tijt, uit dien verwerden klomp, is voortgekomen. Martijn, in zijn eerste boek der Sineesche Historien, schrijft uit een zeker Sineesch boek, dat van de Natuur handelt, dat d'op- en ondergank des ganschen werelts, in twaalf uuren volbracht wort; zulks zy eener ieder uure tien duizent en acht hondert jaren toeschrijven. Dat in de negenste uure, die by ons de zeste na den middach is, in de ganssche werelt een groote verwarring en ontstelteuis aller dingen zal zijn, tot dat alles endelijk weder tot den eersten klomp keert, waar uit het gekomen is. En gelijk de Sinezen, die tot waangeloof zeer genegen zijn, uit de minste aertbeving, 's Rijks ondergank te voren spellen; alzo is 't ook waarschijnlijk dat de zelve, uit diergelijke voorspooken, den ondergank des werelts besluiten.

De tweede zekt Sciequia.

De tweede zekt *Sciequia* of *Omtose* geheten, wort by de Japonners *Sciacca* en *Amidaba* genoemt. Deze leere of zekte is tot de Sinezen in het vijf en tzestighste jaar voor Christus geboorte uit het Westen gebracht, te weten, uit den Rijke *Tiencio* en *Scinto*, die beide ten huidigen dage alleen maar met een eenigen naam *Indostan*, (dat tusschen de revieren Indus en Ganges is gelegen) genoemt worden. Men leest in de Sineesche boeken, dat de Sineesche Koning zelf in den slaap vermaant wiert, om Gezanten te dien einde daar heenen te zenden. De Gezanten brachten uit dit Rijk in *Sina* de boeken, en uitleggers of Tolken met zich, die deze boeken in Sineesch vertaalden; want de geenen, die deze zekt allereerst uitgevonden hadden, quamen niet mede, dewijlze toen dezer werelt al overleden waren. En dewijl hier uit klaarlijk blijkt, dat deze leere van de Sinezen tot de Japonners is gekomen, zo kan ik niet wel verstaan, met welke waarschijnlijkheit de Japonners, die deze leere volgen, kunnen zeggen, dat zy deze zekte, (*Sciacca* en *Amidaba* by hen geheten) in *Sina* gebracht hebben; en de zelve allereerst uit den Rijke *Siam* is gekomen; want dit Rijk *Siam* is den Sinezen van aller geheugenis her bekent geweest, en de boeken der geenen, die deze leere volgen, wijzen klaarlijk uit, dat het Rijk *Siam*, en het Rijk dat zy *Tiencio* noemen, tvvee byzondre Rijken zijn.

Trigautius.

Uit het bovenverhaalde blijkt dat deze leere te dien tijde in *Sina* is gekomen, als het Nieuvv-verbont door d'Apostelen in de vverelt verkundight vviert, als in opper-Indië (vvaar door het Rijk *Indostan* en andere omleggende plaatzen verstaan vvorden,) d'Apostel Bartholomeus het licht dezes verbonts ontstak; als d'Apostel Tomas in d'onderste gevvesten van Indië na 't Zuiden de straalen des Euangeliums om her voerde. Men zou hier uit ook kunnen besluiten, dat de Sinezen, ontsteecken door 't gerucht der Euangelische Waarheit, dit Nieuvv-verbont uit het Westen hebben gezocht te krijgen, maar datze, 't zy dat de Gezanten hun ampt niet vvel verrichten, of dat de luiden, daar zy quamen, hen bedrogen,

gen, in plaats van de ware, een valſche leere gekregen hebben. Het ſchijnt dat d'invoerders dezer leere, in eenige leer-ſtukken onze Europiſche Filoſofen gevolgt hebben; want zy drijven mede, dat 'er vier Elementen of hooft-ſtoffen zijn; maar de Sinezen, die de voorgaande zekte ſtaande houden, hebben 'er vijf ingevoert, als vuur, water, aarde, metaal en hout; waar uit zy meinen dat deze aardſche werelt de menſchen, beeſten, gewaſſen en andre gemengde lichamen, gelijk in de voorgaande zekte verhaalt is, beſtaan. Zy ſtellen, volgende daar in 't gevoelen van Demokritus en andere oude Filoſofen, menighte van werelden; maar allermeeſt hebbenze uit de leere van Pythagoras de verhuizing der zielen gezoogen, waar by zy, tot blanketzel der waarheit, verſcheidene andere verdichtzelen voegen. Maar het ſchijnt datze niet alleen deze dingen uit de ſchriften van onze Filoſofen hebben gezoogen, maar ook eenighzins met het licht des Euangeliums beſtraalt zijn. Want deze leere ſpreekt ook op een zekre wijze van de drievuldigheit, en leert beuzelachtiger wijze, dat drie Goden in eene Godtheit zich vereenigen en t'zamen groeijen. Den vroomen worden in deze leere belooningen in den hemel, maar den godloozen in de helle ſtraffen bereidt. D'aanhangers dezer leere, verwerpen den huwelijken-ſtaat, en prijzen het ongetrout te blijven.

Wreede ſtraffen over de Papen, om hunne hoerderije.

Gebeurt het nu, dat zich iemant onder hen in dit ſtuk vergrijpt, die wort niet alleen van eenen ieder gelaſtert, maar ook wel ſtrengelijk geſtraft. Onder ander heb ik te *Kunningan* gezien, datze zoodanigh eenen Paap, die by 't lichte vrouw-volk was geweeſt, met een gloeiend yzer onder door 't hals-of ſleutel-been hadden geboort, waar aan een yzere keten van tien vademen lang, met zware en dikke ſchakels, geklonken was. Met deze keten moeſt hy, tot een ieders ſpot en ſchimp, zo lang door de ſtadt ſleepen, tot dat hy tien teil zilvers, tot voordeel van zijn Klooſter, gebeedelt hád. In 't ſleepen van dezen keten ſtont hem ook niet vry zijne handen, tot verlichting, daar eens aan te mogen ſlaan, maar was gehouden de keten los achter aan te laten ſlepen, en al dien laſt op het doorgeboorde ſleutel-been te laten aankomen. En op dat hier op mochte gelet worden, en 't uitvoeren der ſtraffe na behooren geſchieden, ging een van zijn medebroederen neffens hem, die met een zweep ſlag op ſlag op zijn bloote lichaam ſloeg, dat het bloet daar by neder liep. Ook prangde en knelde, door haar zwaarte, de keten hem zoodanigh, dat hy nauliks eenen voet verzette, of het zilte water en bloet quam hem tappelings ten wonde uitloopen. Groote deernis hadden de Heeren Gezanten met dien armen bloet, zulks zy hem ook noch een vereering gaven.

Straffe der genen die den kap over de tuin hangen.

Eenen ander, die den kap over den tuin gehangen, en zich aan wereltſche zaken vergrepen had, zach ik te *Linſing* in een geſchildert huisje zitten, dat van binnen met lange ſcherpe yzere nagels, eveneens als van Velzens ſpijkervat, bezet was; en daar in hy vijf dagen, zonder enige ſpijs of drank te nuttigen, moeſte zitten. Zy verlaten ook dikwils hunne goederen en vrienden, en gaan op vreemde plaatzen hunne koſt bedelen. De heidenſche gewoonten en ceremonien of plechtigheden, die in deze zekte onderhouden worden, hebben groot gemeenſchap met die van de Roomſche leere. Want hunne getijen, *Trigautius.* die zy al zingende opzeggen, gaan geheel en al op zijn Gregoriaans. Ook vercierenze hunne Pagoden of Kapellen met meenighte van Beelden. Onder het opzeggen en zingen der getijen, herhalenze dikwils een zeker woort, dat zy zelfs niet weten wat dat te zeggen is, en klinkt als of men *Tolome* zeide. Eenige willen dit op den naam van den Apoſtel Tomas duiden, en datze met het gezach van dezen man hunne leere hebben willen groot maken.

Maar deze ſchaduw en 't flikkerlicht der Euangeliſche Waarheit hebbenze met de vuilſte dampen van leugenen verſtikt en uitgebluſcht. Want zy maken tuſſchen de hel en den hemel, de plaatzen der belooningen en ſtraffen, weinig onderſcheits; en willen ook niet dat in een van beide de zielen eeuwigh zullen leven, maar zy zeggen, dat de zel-

zelve, na een zeker verloop van jaren, op nieuws in eene der werelden, die veele by hen zijn, herbooren worden; aan de welke zy ook berouw en leetwezen van hare voorige misdaden en ſchelmerijen toeſtaan, indien zy zich gebetert hebben. Vleeſch, noch gerechten van eenigh ander levendigh gedierte, zettenze niet op tafel; weinigen, evenwel, onthouden zich van ſpijze die van eenigh levendigh gedierte gekomen is. Ook ſpreekenze den boetvaerdigen van deze en diergelijke zonden zeer licht vry, indien hen daar voor maar een ſtuk gelts gegeven wort; ja zy pocchen datze, met het opzeggen van hunne getijen, alle de geenen, die zy willen, uit de hel verloſſen kunnen.

In den beginne wiert deze zekt met groot gejuig en gebaer ingevoert, en dat te dezer oorzake, dewijl d'aanhangers zeer duidelijk d'onſterffelijkheit der ziele, en de belooningen van een ander leven voorſtelden. Maar gelijk de Sineeſche Geleerden der eerſte zekte zeer wel in hun ſchriften zeggen, *Hoe nader deze zekte voor d'andere aan de waarſchijnlijkheit komt, zoo veel te ſchandelijker ſmet heeftze ook door hare bedriegerijen, zonder dat zulks gemerkt wierdt, verſpreit.* Doch deze zekt heeft hier door hare grootſte krak gekregen, ('t welk de Geleerden den aanhangers dezer zekte ook dikwils verwijten) dewijl die Koningen en Princen, die allereerſt deze leere aannamen, zeer jammerlijk om hals raakten, en hunne natuurlijke doot niet quamen te ſterven; dat ook 's Rijks zaken toen vervielen, en, in plaats dat hen alles voor de wint zou gaan, 't geen de aanhangers hoog en dier beloofden, het ganſche Rijk tot menigerlei ongelukken en jammerniſſen quam te vervallen. Van den beginne dat deze zekt opquam, tot op dezen tegenwoordigen tijt, is het geduurigh met de zelve eb en vloed geweeſt; want nu waſſe eens heel gedempt, dan ontſtontze weêr ſchielik, en wiert veel ſterker als oit te vooren gedreven. En ſchoon d'aanhangers dezer leere den meeſten tijt onder den voet lagen, zoo is de zelve evenwel geduurigh, door de groote menighte van boeken, vermeerdert; 't zy deze boeken uit het Weſten nieuw gemaakt overquamen, of in 't Rijk van Sina zelfs, 't geen waarſchijnlijker is, geſmeedt wierden. En door behulp van dit tondel, flikkerde altijt de vlam dezer zekte weder op, en wiert van tijt tot tijt weldiger; zulks de zelve ook noit heeft kunnen ge-

dempt worden. Uit deze menighte en verſcheidentheit der boeken, zijn allengs in deze leere zoo veele verwerringen en dwalingen geſprooten, dat zelfs de Leeraars die niet weten op te loſſen en uit te leggen. D'outheit dezer leere geven de groote menigte der Kapellen, die men noch ten huidigen dage in *Sina* vint, en koſtelijk en prachtigh gebouwt zijn, te kennen. In deze Tempels zietmen yzelijk groote wanſchepzelen van afgodiſche beelden, waar van zommige van koper en marmer, andere van hout en plaiſter gemaakt, en met Toorens van gehouwen of gebakken ſteen verciert zijn.

De Prieſters dezer zekte zijn Oſciamen, en in kleene achting.

D'offer-Prieſters dezer zekte worden op Sineeſch *Oſciamen* genoemt, en laten, tegen 't oud gebruik der Sinezen, hun hair en baert geduurigh afſcheeren. Zy reizen, gelijk ik gezegt heb, ten deele buiten 's lants, om hun koſt te bedelen, en ten deele brengenze hun leven in eenzaamheidt en groote armoede, op 't gebergte en in ſpelonken, over; maar het grootſte gedeelte leeft in de Kloosters van de Kapellen, die aldaar van d'inkomſten der Kloosters en van de erbarm-giften onderhouden worden; hoewel zy ook de koſt met hunne handen verdienen. Deze Prieſters worden voor de geringſte luiden gehouden, en zijn ook in der daat het ſchuim en uitſchot des ganſchen Rijks; want zy zijn alle uit het graauw en ſchuim der gemeente voortgekomen, en worden, alſſe noch jong zijn, aan deze oude Prieſters voor knechten verkocht, en van knechten hunne leerlingen gemaakt; en endelijk ook zelfs, als hunne Leermeeſters komen te ſterven, voor meeſters aangenomen. En door dit middel groeien deze Prieſters aan, en vermeerderen hun getal: want nauliks vindmen iemant in geheel *Sina*, die zich uit zijn vrije wil, om een heiligh leven te leiden, in het gezelſchap van deze godlooze Klooſter-luiden wil begeven. Uit onwetentheit en quade opvoeding, ontaardenze ook zelden van hunne meeſters, en gelijk de menſch altijt van natuur tot quaat genegen is, alzoo worden ook deze luiden van tijt tot tijt ſlimmer; invoegen zy zich tot geene zedige gewoonten of manieren begeven, of eenige geleertheit bekomen, dan by geval eenige weinigen, die uit de natuur tot de geleertheit genegen zijn, en iets van zelfs leeren. En ſchoon zy geen vrouwen hebben, nochte niet mogen trouwen, zoo hebbenze evenwel tot het byſlapen zoo een groote genegentheit, datze niet dan met de zwaarſte ſtraffe daar af kunnen gehouden worden.

Dracht der Sineeſche Prieſters,

Op een zonderlinge wijze gaan ook deze Sineſche Prieſters (waar van u hier vier, ieder in een byzondre dracht, in deze nevenſtaande prent vertoont worden) gekleed. Zommigen, gelijk hier d'eerſte op de linker zijde, gaan in een zwarten langen rok gekleedt, met een vierkante Bonet op 't hooft, en een Pater noſter of roozen-krans in de hant. Andere, als de volgende, dragen een heel ander ſlach van rokken, en hebben een zeer vreemde ſlag van mutzen op 't hooft. Maar in een zonderling gewaat vertoonen zich hunne bedel-Papen, die gemeenlijk een kleedt aan hebben; dat vol menigh-kleurige lappen zit. Op 't hooft hebben deze een muts, die ter wederzijde met uitſtekende vleugels (die hen ook tegen den regen een Zonne-ſcherm verſtrekken) bezet is. In de linker hant houdenze veeltijts ook een geele bel, daar op zy met een ſtokje zoo lang ſlaan, tot dat men hen wat geeft, of uit 't gezicht raakt. Zelden ſtaanze ook over eind, maar zitten (gelijk de zelve hier zeer net na 't leven vertoont wort) plat op d'aarde neêr, met de beenen, eveneens als de ſnijders, onder 't lijf, en kruisling over malkandre geſlagen. Onder andre vreemde maakzels van bedel-Papen, vind men ook eenige die zeer lang van achter-hooft vallen, dat hen gedurigh, alsze noch jong zijn, om het zelve tot die geſtalte te brengen, uitgedrukt wort. Zoodanigh een, dat by hen wat heiligs is, vertoont zig hier bloots hoofts, achter den gevleugelden bedel-Paap, op de rechter zijde.

en bedel-Papen.

De Kloosters van deze *Oſciamen* of Prieſters, worden in verſcheidene vertrekken, na datze groot zijn, afgedeelt. In ieder vertrek is altijt een Op-

zien-

ziender, in wiens ampt zijne Leerlingen by erffenis treden. Boven dezen hebben de Kloosters geenen hooger. Ieder ſticht in zijn vertrek, dat hem toegeleidt wort, zo veele Celletjes als hy kan, en dit is zoo door 't ganſche Rijk in 't gebruik, maar allermeeſt in de Keizerlijke hooftſtadt. Deze Celletjes verhurenze daar na voor woonhuizen, om een zeker ſtuk gelts, aan de vreemdelingen; waar door geſchiet dat deze Kloosters veel meer opentlijke herbergen ſchijnen te zijn, dan ſtichtelijke Gods-huizen.

En ſchoon deze Klooster-luiden in een zeer geringen en verachtelijken ſtaat zijn, zoo wordenze evenwel van veelen ter begraffenis, of tot het vieren van lijk-ſtacien, en by andre plechtigheden, als by het vrymaken van wilt gedierte, voogelen, viervoetige beeſten of viſſchen, gewinshalven, gebeden en genodight. Zommige van de Godvruchtigſte aanhangers dezer zekte, koopen deze dieren levendigh, om dezelve in de lucht of op 't lant of in 't water los te laten en in vryheit te ſtellen: want met dit te doen, meinen zy datze groote dienſten uitrechten. Niet weinigh is in deze en de voorgaande eeuwe deze zekte weder aangegroeit, en eveneens als van nieuws herbooren; veele Kerken hebben deſſelfs aanhangers ook laten herſtellen, en van nieuws oprechten. De meeſte van deze aanhangers beſtaan uit Gelubden, Vrouwen, en een deel onervaren graauws.

Byzondre Kloosters zijn 'er ook voor de vrouwen, daar in deze, van de mannen afgezondert, woonen. Deze vrouwen, die zich in de Kloosters begeven, laten ook 't hair op haar hooft affcheeren, verwerpen den huwelijken ſtaat, en worden op Sineeſch *Nicu* geheten.

De derde zekt, *Lauzu* geheten, heeft haren oorſprong van eenen zekren Filoſoof, *Confutius* tijtgenoot, gekregen. De Sinezen verzieren, dat deze tachtigh jaren in zijn moeders buik gedragen wiert, eer hy ter werelt quam, uit welke oorzaak hy ook *Lauzu*, dat is *d'oude Filoſoof*, genoemt wiert. De Jeſuit Martijn, in zijn vierde boek der Sineeſche Hiſtorien, ſchrijft dat deze *Lauzu*, *Laotanus* is genoemt geweeſt, en dat de zelve geleert had, dat na de doot niets van ons overbleef; als ook dat hy 't hoogſte goedt van den menſch in de welluſt had geſtelt. De fabel, nopende zijne geboorte, heeft zijnen oorſprong genomen uit het getal van negen: want dewijl dit getal voor het allervolmaakſte gehouden wort, en, door

De derde zekt Lauzu.

door negenen vermenigvuldigt, een en tachtigh uitmaakt, zoo heeft ook de natuur in het voortbrengen van dezen uitſtekenden man, na het gevoelen der Sinezen, zo veele jaren in arbeit gezeten en bezigh geweeſt. Deze Filoſoof heeft niet een eenigh boek van zijne leere nagelaten; zulks het ſchijnt dat hy geen nieuwe leere heeft willen invoeren; maar na zijnen doot hebben deſſelfs navolgers, verſcheidene boeken uit verſcheiden zekten geraapt, en in een cierlijken ſtijl geſchreven. Deze luiden leven ook ongetrout in hunne Kloosters, koopen mede hunne Leerlingen, en zijn alzoo weinigh geacht en goddeloos, als d'aanhangers van de bovengemelde zekte. Andere onder hen begeven zich in den huwelijkenſtaat, leeren binnens huis met groote Godvruchtigheit hunne zekte, en zeggen voor zich zelven, en voor andere zekre gebeden op.

Onder het eeren van verſcheidene afgodiſche beelden, eeren zy ook den Heere des hemels, maar dien maken zy lichamelijk, en zeggen dat den zelven veel onrechts wedervaren is. Zy beuzelen, onder menighte van andre grillen, in hunne boeken, aldus van dezen Koning: te weten, dat de Koning, die nu regeert, *Ciam* genoemt wort, en de geene, die eerſt regeerde, *Ieu* genoemt was, en dat deze op een zekren tijt op een ſpier-witten Draak op d'aarde quam. Dat *Ciam*, dien zy voor eenen wicchelaar houden, dezen *Ieu* ter maaltijt had ontfangen, en dat hy, midlerwijle *Ieu* over den maaltijt zat, op den witten Draak was geklommen. Dat deze *Ciam* daar meê ten hemel was gevaren, 't Rijk der hemelen bemachtight, en *Ieu*, als hy weder in zijn Rijk wilde keeren, buiten geſloten had; maar dat deze *Ieu* evenwel zo veel van den nieuwen Koning verkregen had, dat hy in dit Rijk over eenen berg het gebied kreeg, alwaar hy, naar der Sinezen zeggen, nu noch, van zijn waerdigheit en Rijk berooft, in 't leven is. Invoegen zy zelfs bekennen, datze eenen Rijks-beroover en tyran in plaats van eenen Godt eeren.

Behalven dezen Godt des hemels, verzierenze noch driederlei andere Goden, en maken *Lauzu*, 't hooft dezer zekte, daar eenen van; invoegen deze twee zekten, ieder op een byzondre wijze, een drie-getal van Goden verzieren. In deze zekt wort ook geleert van de plaatzen, waar op de menſchen na hun doodt de belooningen en ſtraffen zullen ontfangen; maar in de wijze van ſpreeken is tuſſchen deze en de voorgaande zekten geen kleen onderſcheidt. Want d'aanhangers dezer zekte beloven den hunnen, datze den hemel met ziel en lichaam zullen bezitten, en ſtellen tot bewijs in hunne Tempels beelden van verſcheidene menſchen ten toone, die, naar hun verziering, op deze wijze ten hemel zijn gevaren. Om het bezit des hemels te verkrijgen, gebiedenze eenige oeffeningen, die in verſcheide wijze van zitten, en in zekre gebeden beſtaan; als ook in zekre geneesmiddelen, en belooven daar by dat d'aanhangers daar door, en door de genade hunner heiligen, een onſterffelijk leven in den hemel verkrijgen kunnen, of ten minſten in het ſterffelijke lighaam een langer leven; zulks hier aan lichtelijk d'ydelheit en dwaling der zekte te beſpeuren is.

Waar in het ampt dezer Prieſteren beſtaat.

Het ampt van d'offer-Prieſters dezer zekte beſtaat hier in voornamelijk, datze de duivelen met godlooze gebeeden en bezweringen uit de huizen drijven. Dit zoekenze gemeenlijk op tweederlei wijze te doen; vooreerſt malenze op geel papier met inkt yzelijke gedaanten en wanſchepzelen van duivelen, en laten die aan de muuren van de huizen plakken; daar na gillenze en ſchreeuwenze zo yzelijk en onbeſchoft binnens huis, datze zelfs wel duivelen ſchijnen te zijn. Noch ſchrijven zy zig een ander ampt of kunſt toe: want zy beroemen zich datze by droog weêr ſlag-regens kunnen maken, en de zelve weder doen ophouden; en meer andere onheilen, zo wel den gemenen man, als den ganſchen Rijke weten te berokkenen. Deze Prieſters zitten in de Koninklijke Tempels, die aan den Hemel en d'Aarde zijn gewijdt, en vinden zich tegenwoordigh by de Koninklijke offerhanden, ('t zy de Koning die zelf bywoont, of door zekre Maje-

Majestraten laat uitvoeren) waar door zy in geen kleen gezach en aanzien by den volke raken. Zy worden ook genodigt, om op d'uitvaarten der Groten te komen, en de Lijkstacien te helpen vieren; alwaar zy dan, kostelijk gekleedt en toegedost, voor aan gaan, en op de fluit en andre musicale Instrumenten speelen. Zy laten zich ook bezigen tot het inwijen van nieuwe huizen, en leiden de staaci van den omgang der Smeekelingen, dien de voornaamste luiden van een straat, op zekre tijden van 't jaar, met gemeene onkosten aanrechten, langs de straaten om het.

By erfrecht is over deze zekt een Prelaat of Kerkvoogt.

Alle d'aanhangers van deze zekt staan onder eenen Prelaat of Kerkvoogt, *Ciam* geheten; welke waerdigheit altijt op eenen van des voorgaande naakomelingen sterft, dat al zedert duizent jaren herwaart dus onderhouden is. Het schijnt dat deze waerdigheit of dit ampt zijnen oorsprong genomen heeft van eenen zekren waarzegger, die zich in een zekre spelonk, in 't landschap *Quangsi*, ophield, waar in desselfs nakomelingen zich ook noch tegenwoordig ophouden, en de bedriegerijen van hunne kunst aan hun kinderen over doen. Deze hunne Kerkvoogt *Ciam*, onthoud zich den meesten tijt in de Keizerlijke hooftstad *Peking*, en wort van den Koning hoog geëert. Want hy mach in 't binnenste van 't Palais komen, om de zalen te zegenen en te bewijen, indien men vermoed dat de zelven van booze geesten bestormt worden. Langs de straat wort hy in een open draagbaar gedragen; voert voorts eenen staat als gemeenlijk de grootste Majestraten voeren, en krijgt van den Koning jaarliks eenen grooten inkomst. Maar zoo dom en onervaren zijn tegenwoordigh deze Kerkvoogden, datze nauliks hunne gebeden en kerkelijke plechtigheden meer weten. Zy hebben ook over het gemene volk niet met allen te zeggen, maar alleen over de *Tausi*, hunne Leerlingen, en over hunne Kloosters, daar over zy het hoogste gezach voeren. De meeste van deze Kloosterluiden, gelijk zy de gebooden vanlang te leven navolgen en onderhouden, alzoo leggen zich de zelve ook op de Alchymie, na den voortgang hunner heiligen, die, naar hun zeggen, de grontregels van deze kunst geleit hebben.

Deze drie hooft-zekten begrijpen over de drie honderd.

En hierin bestaan de drie hooft-zekten des valschen Sineeschen Godtsdienst. Maar hier by laten het ook deze ydele en waangeloovige menschen niet rusten; want uit ieder hooftbron, om zoo te spreecken, hebben deze valsche Leeraars zo veele reviertjes geleid, dat onder deze drie zekten wel drie hondert verschillende zekten schuilen, die ook noch dageliks toenemen, en van tijt tot tijt verërgeren.

Keizer Humvuus heeft dettelijk laten afkundigen deze drie zekten t'onderhouden.

Keizer *Humvuus*, de hoofttak van 't geslacht dat in't begin van deze eeuwe de heerschappye over *Sina* voerde, stelde wettelijk vast, dat deze drie zekten, tot bescherming van 't Rijk, in wezen zouden blijven; 't welk hy alleen te dien einde deed, om de herten der navolgers te winnen; maar evenwel schikte hy het zoodanigh, dat de zekt der Geleerden 's Rijks bediening had waar te nemen, en over de twee andre te gebieden. En dit is d'oorzaak, waarom ook d'eene zekt d'ander niet zoekt te dempen en te gronde te helpen. De Koningen eeren een ieder zekte zonder onderscheit, en gebruiken de zelve, alsse die van nooden hebben. Zy herstellen ook dikwils, zo voor d'eene als voor d'ander, d'oude Tempels, en laten zomtijts ook nieuwe stichten. Maar de Sineesche Koninginnen begunstigen allermeest de zekte, die den beelden-dienst staande houd; zy vereeren d'aanhangers dezer zekte en beelden-dienaars ook dikwils met geschenken, en onderhouden hele Kloosters buiten het Keizerlijke Hof, om in de gebeden van deze afgodische dienaars beslooten te worden.

Menighte van afgodische beelden in Sina.

De groote menighte der afgodische beelden, die men over al in *Sina* vind, gaat byna allen geloof te boven: want niet alleen ziet men de zelve in de tempels, daar in dikwils eenige duizenden te pronk staan, maar ook byna in alle huizen van byzondre burgers, op de straaten, scheepen, en in de gemeene Palaizen. Dit is een van de gruwelen, die eenen ieder in *Sina* terstont te voo-

ren komt. Evenwel is het zeker, dat'er zeer vele zijn die geen geloof aan die yzelijke verzieringen dezer beelden geven; maar zeggen ront uit, dat hen deze uitterlijke beelden-dienst, by aldien de zelve hen geen goet doet, ook geen quaat zal doen.

Afgod der onsterffelijkheit.

Onder menighte van andre afgoden, eeren en vieren de Sinezen een Afgod der onsterffelijkheit. Deze afgod wort vertoont in de gedaante van een diklijvig en vet perzoon, met de beenen kruislings over malkandre, en een buik, die onder wel anderhalf voet voor uitsteekt. Aan de rechter zijde staat gemeenlijk een hert, een langlevend dier, dat zijnen Heer overdwars met lonkende oogen zeer vriendelijk aanziet; aan de linker zijde vertoont zich ook gemeenlijk een oyevaar, die zijn kromme en omgebooge sneb na zijnen Heer uitsteekt. D'afgodt zelf zit met zijne handen in de mouwen, en met de borst een weinigh open, op dat men des te beter zijn vette en poezelige leden mag zien. Hy ziet 'er ook zeer statig en grijs uit, en heeft een zeer kostelijk en koninklijk gewaat aan. Dit beelt wort op zommige plaatzen aangebeden, en voor een teeken van voorspoet en gelukzaligheit gehouden.

De Sinezen eeren en vieren ook (voornamelijk d'aanhangers der zekte *Lauzu*) het beelt of den afgod der wellust, dat zy *Minifo* noemen, en byna op de zelve wijze en in de zelve gedaante vertoont wort, als het beelt der onsterffelijkheit. Dit beelt, dat gemeenlijk van geel kooper is gegooten, is van binnen hol, en omtrent twintigh voeten hoogh, maar nauliks heeft het koper de dikte van een ruch van een mesch. Een heel minzaam en vriendelijk gelaat toont deze Afgod, en is mede zeer dik en vet van lichaam, en ongemeen grof van onderbuik, die hem, eveneens als den afgod der onsterffelijkheit, zeer poezeligh by't lijf neêrhangt. Om zijne poezelige en vette leden des te bequamer te kunnen zien, zit hy met zijn ganssche voor-lijf, van onderen tot bovenen, (zoodanigh hy hier ook na't leven staat afgebeelt) byna moedernaakt.

De afgodt Kingang.

Het ander afgodisch beelt, dat in deze prent neffens dezen god der wellust op den stoel zit, is een beelt van dertigh voeten hoog, van pleister gemaakt. Dit beelt heeft een kroon op 't hooft, is doorgaans vergult en verzilvert, en zeer kostelijk met verscheidene andere vreemde vercierzelen uitgestreeken. De Sinezen noemen dezen afgod den Grooten *Kingang*, dien

zy

zy zonderlinge eere bewijzen en in groote waerde houden.

Behalven deze twee, zal ik hier noch twee andere beelden in prent ten toon ſtellen; d'een is d'afgodin die te *Lincin* (gelijk alreê te vooren in onze Reisbeſchrijving verhaalt ſtaat) boven op den Tempel of Kapel, die aan deze afgodin is gewijdt, te pronk ſtond. Dit beelt, dat alreê zes en tnegentigh jaren op den Kapel had geſtaan, is dertigh voeten hoog, en doorgaans vergult en verzilvert.

Het ander beeldt dat hier neffens, dus prachtigh uitgeſtreeken en koſtelijk gekleedt, op den ſtoel zit, vertoont eenen van de Sineeſche Landtvoogden, die den lande groote dienſten heeft gedaan; waar voor de nakomelingen hem ook na zijn doot, met het oprechten van zijn beeltenis, dus eeren en vieren. Onder zijne voeten, tot teeken van zijne overwinninge, heeft hy zeker land-gedrocht, en in zijne hant, om daar door zijne heerſchende macht te kennen te geven, eenen Rijksſtaf.

In 't landſchap *Quantung*, by de hooftſtad *Chaoking*, ziet men ook in een zeer uitmuntende Tempel, het beeltenis van eenen zekren Landvoogt opgerecht, die dit ganſche landſchap door een zesjarige regering zeer groote dienſten gedaan, en wijſſelijk beſtierd had. Tot teeken van dankbaarheit hadden hem d'Inwoonders, naar 's lants gebruik, dit beelt en den Tempel, daar het zelve in ſtont, opgerecht en toegewijdt.

In *Cuhiung*, by de ſtadt *Nangan*, bedekkenze eenen grooten ſteen jaarliks geheel met gout over, dien zy dan vieren, en waangelovigh aanbidden. Deze ſteen is over de hondert voeten hoog, en *Xinxe* geheten, dat zo veel als de Geeſtelijke ſteen te zeggen is; en is dit aanbidden van dezen ſteen onder de regeering der Keizeren *Mung* opgekomen.

By de ſtadt *Cioking* is, op den berg *Xepao*, een groote ſteene Kolom, en het beelt van den afgod *Fe*, als ook een Olifant, Leeuw en Trommel, dat alles uit eenen ſteen is gehouwen: ieder beelt is van verſcheiden kleur; maar wie deze Kolom hier heeft laten ſtellen, dat weet niemant te zeggen.

In 't landſchap *Suchuen*, by de hooftſtadt *Chunking*, is een ongemeen wonderlijke berg, op den oever van de revier *Fu*, tuſſchen deze ſtadt en de ſtadt *Tunchuen*. Want van dezen berg hebbenze niet alleen, om zo te ſpreeken, een wanſchepzelachtigen afgod,

maar

maar ook een berg-achtigen afgod gemaakt, dien zy *Fe* noemen. Deze zit met zijne voeten kruislings over malkandre, en heeft zijne handen in zijnen boezem over malkandre geslagen. Hoe vervaerlijk groot en onbeschoft de zelve is, kan men hier by afmeeten, dewijl men zijne oogen, ooren, neus en mont, twee mijlen ver kan zien.

NEGENDE HOOFTSTUK.

Van Pagoden of Kerken der Afgoden.

Op wat wijze de Kerken der afgoden in Sina gesticht zijn.

EEn groote menighte van Pagoden of Kerken der Afgoden, vind men door geheel *Sina*, die voor het meerdeel zeer kunstigh en met groote onkosten gesticht zijn. Buiten de steden staanze gemeenlijk op eenzame plaatzen langs de wegen, alwaar de reizende man van alles vol op, en goede huisvesting vind. Neffens de zelve staat byna altijt een Toorn, daar by men ook veeltijts een Tempel ziet, die niet min kunstigh als kostelijk is opgehaalt. Deze kerken der Afgoden staan gemeenlijk vol beelden en zwarte lampen, die ter gedenkenis van den eenen of den ander, die wel geleeft en gelukkigh overleden is, nacht en dach branden. Als eenige Lantvoogden in hun ampt zullen treden, leggenze gemeenlijk ook in deze Tempels, die aan de bewaring der stadt zijn gewijdt, den eedt af, met beloften datze hun ampt troulijk zullen bedienen.

Om nu 't fatsoen en 't maakzel dezer Pagoden des te grondiger te verstaan, zal ik u hier een der zelve, zo als die zich van binnen vertoont, ten toon stellen, en in 't kort op 't bondighste beschrijven. Boven en ter zijde was deze Kerk doorgaans met planken beschooten en opgehaalt, en het dak met pannen gedekt. De vloer was op zommige plaatzen van aerde, en op zommige plaatzen met groote grauwe vierkante steenen beleidt. Ter wederzijde stonden op een ry menighte van groote beelden. Maar voor aan, in 't inkomen, vertoonde zich, 't geen vervaerlijk om te zien was, ter wederzijde een gehoornt duivels of grijpend beeld. Dit beelt speerde yzelijk zijn bek open, en greep, quansuis, met zijne handen, die niet qualijk na griffioens klaauwen geleeken, als of het eenen ieder in 't inkomen had willen aantasten en verscheuren. In 't midden stont een altaar, daar een groot beeldt van dertigh voeten hoog boven op zat, en achter dit groote en voornaamste beelt stonden menighten van andre kleene beelden. Voor dit beelt stond op d'altaar een dikke holle bamboes, vol rietjes met pennetjes, daar op eenige Sineesche Charakters geschreven stonden, die d'aanstaande dingen te vooren spelden. Ter wederzijde branden eenige rook-werken, en in 't midden stont een houten schootel met verscheidene offer-gaven, die de offer-Priesters, alsse eenige aanstaande dingen willen weten, aan dit beelt ten offer brengen.

Wijze van offerhande, om het toekomend te weten.

Als nu eenigh offer-Priester iemants nootlot wil te vooren spellen, zoo brengt hy eenige offer-gaven, als Rijs, Wijn, of eenigh ingewant van beesten, en ontsteekt verscheide rook-werken, op dezen altaar. Daar na trekt hy eenige rietjes uit de bamboes-doos, en zo 't gebeurt dat hy eenige rietjes trekt, die eenigh ongelukkig nootlot te vooren spellen, zo trekt hy weder andere; 't geen hy zo dikwils doet, tot dat hy eenige krijgt, die eenigh gelukkigh nootlot inhouden en te vooren spellen. Midlerwijle het rook-werk vast smeult en rookt, valt dikwils d'offer-Priester op zijn knien, en revelt en mompelt geduurigh uit een opgerolt papier, het een of 't ander, daar meê hy den Afgod

PAGODE
van binnen.

god meent te verzoenen en op zijne zijde te krijgen.

In 't Landschap *Peking*, by de stadt *Chingting*, is een groote en prachtige Tempel, den afgoden toegewijdt, waar aan achter een groot Hof staat, dat in negen eetzalen of vertrekken is afgedeelt. Vijf verdiepingen, die hondert vijf en tzestigh voeten uitmaken, is deze Tempel hoog. Binnen in den Tempel staat een dik en groot beelt, van hondert zes voeten en een half, (dat met groote kunst doorwrocht is, en *Quonin* genoemt wort) in degedaante van een Maagt ten toon.

In 't Lantschap *Xansi*, binnen de stadt *Taiyuen*, staat een Kapel, aan *Siangus*, die d'allerwijste Keizer, en uit den geslachte *Chaus* gesprooten was, gewijd. De Sinezen schrijven dat desselfs beelt, dat van dierbaar gesteente gehouwen was, zich van zelf, als 't voltoit was, over-end rechte, en na de plaats ging, daar men het verordent had te staan.

Te *Lugan*, op den berg *Peco*, (dat op Neêrduitsch zoo veel gezegt is, als de *Berg aller vruchten*,) vertoont zich een kapel van Keizer *Xinnungus*. By deze kapel is ook een put, by den welken, naar 't zeggen der Sinezen. *Xinnungus* van eenen zekren perzoon (wie het was weet men niet) zaat van koorn, geers en velt-vruchten ontfangen had; deze had den Keizer ook geleert op wat wijze hy het zelve zoude zaien, en den Oogst vergaderen; *Xinnungus* leerde deze kunst daar na zijne Onderdanen, die hem, ter gedenkenis van dezen weldaat, deze kapel met groote onkosten gingen stichten.

In 't Landtschap *Xensi*, in de stadt *Hanchung*, zijn vijf kapellen, waar van d'een aan Keizer *Changleangus*, om dat hy eenen wech door 't gebergte en valeien had laten maken, ter eeuwiger gedenkenis van zoo groot een werk, gewijdt is.

In de hooftstadt *Kingyang* zijn drie treffelijke kapellen, waar van een, die zeer kostelijk en groot is, zelf in de stad is. In d'eene zaal van dezen Tempel, die op zware kolommen rust, ziet men geschilderde afbeeltzelen van over de zeven en dertigh Koningen, die alle uit den stam *Cheva* gesprooten zijn.

In 't landschap *Xantung*, in de hooftstad *Cinan*, ziet men onder veele Helden-Tempels tien uitsteekende; maar zeer verre overtreft de kapel *Tungo*, van Keizer *Hoangtius* gesticht, haar alle in pracht en kostelijkheit. De Sinezen verhalen, dat wel twee en tzeventigh Koningen, die rust en vrede beminden, en den Godsdienst aanhingen, in den zelven geleeft hebben; te dezer oorzake is de zelve ook met prachtige en heerlijke gevaerten, en uitsteekende gebouwen verciert. De offer-Priesters, *Bonzien* geheten, hebben aldaar jaarliks groote inkomsten.

By *Yencheu*, in de stad *Ceu*, zijn vijftien voorname kapellen, die ten deele tot een gedenkenis aan *Confutius*, en ten deele aan andere Helden gewijdt zijn.

In 't landschap *Suchuen*, in de hooftstad *Chingtu*, is een kapel aan Koning *Cancungus* gewijdt, om dat hy de kunst van Zijde te bereiden, en Zy-wurmen aan te queeken, den Inwoonders van dit landschap allereerst geleert had.

In 't landschap *Huquang*, by de stad *Kiun*, is een groote berg, *Vutang* geheten, waar op veel heidensche en prachtige Tempels zijn, met Kloosters voor d'offer-Priesters. Hier ontfangen alle de Priesters hunne inwijding, die d'inwendige leere van 't verhuizen der zielen, waar door zy een zedige scheiding van ziele en lichaam verstaan, volgen en leeren.

In 't Landschap *Nanking*, by de hooftstad *Ningque*, vertoont zich een prachtige kapel, die *Hiangsin*, dat is, *het welriekende Hert*, geheten, en aan vijf Maagden gewijdt is. Deze vijf Maagden wierden van landroovers geschaakt, en wilden liever sterven, en van deze schakers om 't leven gebracht worden, dan met het verliezen van haren maagdelijken staat geschantvlekt te worden; waar voor d'Inwoonders aan haar ook, ter eeuwiger gedenkenis, dezen kapel gewijdt hebben.

In 't Landschap *Chekiang*, in de stad *Hangcheu*, vind men een onuitspreekelijke menighte van afgodische Tempels, zo wel binnen als buiten de stad, en aan de kant van vijftien duizent Priesters, die zich daar omtrent onthouden.

Te *Nanking* is een berg *Ni*, waar op een afgodiſche Tempel ſtaat, daar in men over de duizent beelden ziet.

By *Hoaigan* is een eenige berg, na Zee toe gelegen, waar op een wonderlijk prachtige en koſtelijke Tempel ſtaat, en daar by een klooſter, alwaar meenighte van vreemdelingen, die tot den waangelovigen Sineeſchen Godsdienſt genegen zijn, uit geheel *Sina* by een komen.

Op den berg *Xinus*, by de ſtad *Taigan*, zijn zeer veele afgoden Tempels, en ontelbare offer-Prieſters, die aldaar hun leven in eenzaamheit overbrengen, eveneens als in Europe de Kluizenaars.

In 't Landſchap *Chekiang*, by *Hangcheu*, is een berg *Funghoang*, die op twee zeer hooge toppen, die tegen malkandre overſtaan, twee afgoden-Tempels heeft.

Op den berg *Vutang*, by de ſtadt *Kiun*, is een Klooſter, daar in de offer-Prieſters woonen.

Ontrent *Kienchang*, dicht by *Quanchang*, is een berg *Chunghoa*, daar op een prachtige afgoden-Tempel ſtaat.

By de ſtadt *Chinting*, op den zeer hoogen berg *Canguien*, is een zeer heelzame en gezonde Bron, alwaar een zekre Koningin *Xayanga*, een prachtig Afgoden-klooſter heeft laten ſtichten, daar in zeer veele Prieſters leven. Dit klooſter had deze Koningin tot een gedenkenis laten ſtichten, om datze van een langdurige en ingewortelde ziekte was verloſt geworden, alſſe zich in dit bron-water gebaad had.

By *Chaoking* zijn twee kapellen, aan de verloofde Maagt gewijdt.

By de ſtadt *Tengchuen*, in't landſchap *Junnan*, is een berg *Kico*, die door de groote meenighte van afgodiſche tempels en klooſters zeer vermaart is. Uit deze plaats is eerſt de leere van den afgodt *Fe*, tot kennis der Sinezen gekoomen; van waar de Stam *Hana*, teffens, na't veroveren van't Rijk, ook den Godsdienſt van 't veroverde volk aannam: want de Sinezen eerden te voren niemant anders dan *Xangti*, dat zo veel als opperſte Keizer te zeggen is, door welken naam veelen niet onwaarſchijnlijk Godt willen verſtaan hebben.

In het landſchap *Chekiang*, by de hooft-Stad *Hangcheu*, leid een berg *Tiencho*, en daar op een uitgeholde Steen-klip, *Filafung* geheten, waar in uitſteekende kerken der Afgoden en klooſters zijn, en daar in zich, naar men zeidt, over de drie duizent offer-Prieſters onthouden. Menighte van deze begeven zich al willens in deze hoolen in een eeuwige gevangenis, en worden daar in van d'andre onderhouden. Deze kluizenaars halen het voedzel, dat hen gegeven wort, by een touw naar om hoog: want zo hoog en ſteil leggen deze holen, dat men nauliks daar by kan komen. Byna op de zelve wijze krijgenze van de geenen, die deze plaats komen bezoeken, aalmoeſſen, dat dikwils geene geringe giften zijn. Een zonderlinge zucht van waangeloof drijft de Sinezen, uit alle de Geweſten des Rijks, na deze plaats, om die te bezoeken, dat het geheele jaar door, maar voornamelijk in Bloei-maandt, gedaan wort.

In het zelve landſchap, dicht by de Stadt *Cuki*, is een berg *Lu*, waar op een prachtige afgoden-Tempel ſtaat, daar in de waangeloovige Sinezen met menighte verſchijnen, om gelukkige dromen te hebben, en, na't volbrengen van eenige plechtigheden, d'uitlegging hunner droomen verzoeken.

In 't landſchap *Fokien*, by de Stad *Cunggan*, leid een berg *Vuy* geheten waar op men zeer veele afgoden-tempels, klooſters, en kluizenaars heeft. Veelen van deze voornaamſte kluizenaars dienen deze afgoden met kaal geſchooren hoofde, en verachten en verwerpen alle goederen des werelts, en waerdigheden. Maar onder deze ſlaven en knechten des duivels, heeft Godt ook zijne dienaars verkoren; zulks men zich ook niet weinigh te verwonderen heeft over d'uitkomſt van dit volgende, dat zich daar by wijlen heeft toegedragen. Onder deze offer-Prieſters was een zekre, om zo te ſpreeken, Opper-kluizenaar, *Chang* geheten, die twee kapellen onder zijn gebied had. Als deze nu tot zijne jaren was gekomen, zoo maakte hy van zijne valſche afgodiſche kerken, twee ware Gods-kerken, ja hy ſloeg ook zelfs alle de Beelden der Afgoden met een bijl aan ſtukken.

Want

Want als hy in zijne jonkheidt by eenen ander Opper-kluizenaar woonde, en dien zeer vlijtigh en naerstigh diende, om achter alle de geheimenissen zijner zekt te raken, zo gebeurde het by geval dat deze ziek wiert, en desselfs sterf-dag, door dien hy oud en afgeleeft was, zeer begon te naderen. Weshalven vroeg deze leerling *Chang* zijnen kranken leermeester, of hy geloofde dat de leere, die hy tot dus lang geleert had, krachtigh genoech was, om iemant tot de zaligheit te helpen, of niet? waar op d'oude man geantwoord had, geenzins mijn zoone; maar wy weten geen beter leere: zijt evenwel goedes moeds, want na het verloop van veertigh jaren zal 'er een komen, die u den waren wech tot de zaligheit zal wijzen. En hier op was hy dezer werelt overleden. Maar *Changus* hield zich niet vernoecht met de laaste woorden van zijnen meester, eveneens als Orakels van een hooge Godtheit, blootelijk der geheugenis te bevelen, maar hy stelde die ook wel naerstigh en duidelijk in geschrift. Als niet lang hier na d'Overste der Stad *Puching*, met zijn ganssche huisgezin de Christelijke leere had aangenomen, en een zekren Jesuit Simon de Kunha, uit de Stad *Kienning* ontbood, om den Christelijken Godsdienst aldaar t'oeffenen, zoo gebeurde het op een zekren tijdt, dat deze Overste den Jesuit Kunha, na het oeffenen van den Godtsdienst, na den berg *Vuy* leide, om dien te bezien. De Priesters, waar onder ook *Changus* d'eerste en voornaamste was, trokken den Oversten tegen, om hem t'ontfangen: en als onder 't spreeken by wijlen van de Christelijke leere opgehaalt wiert, stont deze *Changus* in 't eerst verslagen; endelijk sprak hy den Overste aldus aan: *Gewisselijk dit is deze wet, en dit is deze man,* (*wijzende met den vinger op den Jesuit*) *die my den weg tot de zaligheit zal wijzen, gelijk my mijne meester al lang te vooren voorzeid heeft.* Men sloeg hier op het boek op, daar in hy zulks, om niet te vergeten, had opgeschreven; en vond dat het effen veertigh jaar geleden was, zedert hy dit opgeschreven had. *Changus* derhalven smeet hier op, zonder lang te toeven, alle de beelden der afgoden af, en tegens de aerde, trapte die met voeten, en voer met bitze schelt-woorden tegens de Priesters hevigh uit, datze hem zo lang bedroogen en gedroelt hadden.

In 't landschap *Fokien*, by de Stadt *Civenchen*, is een Afgoden-kerk, *Caiyven* geheten, die verhalens en verwonderens waerdig is, dewijlze in twee Gebouwen komt te leggen, die zeven verdiepingen hoogh zijn; van welke verdiepingen ieder de hoogte van hondert zes en twintigh roeden heeft. De buiten-werken en uitsteekzels der omgangen of tranzen, die alle van louter marmer zijn, steeken zo verre uit, dat men van buiten rontom de Tooren kan gaan. Binnen in den Tooren staat, in ieder verdieping, een kooper of marmer beelt opgerecht van den afgod *Fe*, al welke beelden zoo kunstigh en net gehouwen zijn, dat de Sinezen zelfs roemen, datze met geene menschen handen gemaakt zijn, maar van eenen der geenen, die zy d'onsterffelijke noemen.

Buiten de keizerlijke hooft-Stadt *Nankin*, ben ik in een zekre Afgoden-kerk geweest, alwaar de Hel (zoo als Virgilius de zelve in zijn zeste boek beschrijft) zo levendigh met kunstige beelden van pleister-werk stont uitgebeelt, dat ik tot stommens toe daar over verwondert stont.

TIENDE HOOFTSTUK.

Van Toorens en Zeege-boogen.

Toorens.

PRachtigh en kunſtigh-gebouwde Toorens vertoonen zich door geheel *Sina*, waar van zommige negen, andere zeven verdiepingen hoog zijn. Eenige van deze zijn alleen tot pronk en praal geſticht; op andere, die *Ceuleu* genoemt worden, ſtaan Sineeſche uurwerken; en op zommige, als voornamelijk te *Nanking*, worden groote wiskunſtige gereetſchappen bewaart. Op de uurwerks-Tooren komen dikwils de Lantvoogden by elkandre, om aldaar maaltijt te houden, en zig onderling te vergaſten. Op ieder van deze Toorens ſtaat een water-loper die d'uren wijſt: want het water, lopende van 't een vat in 't ander, licht een bortje, daar op de kenteekenen der uuren en tijden gemerkt ſtaan, naar om hoog. Op de Tooren bevind zich ook altijt een zeker perzoon, die op het gewezen uur achting, en alle uuren, met het ſlaan op een grooten trommel, dat den volke te kennen geeft; de zelve ſteekt ook terſtont een bortje buiten den Toorn, daar op met letteren van anderhalf voet groot, wat uur het van den dach is, geſchreven ſtaat. Deze zelfſte perzoon geeft ook achting op den brant; en dewijl hy van den Toren over de ganſche Stad kan zien, zo roept hy, als 'er by geval in eenigh huis brant ontſtaat, met het ſlaan op den trommel, alle de luiden t'zamen, om den brandt te helpen bluſſchen. De geene, door wiens onachtzaamheit eenigh huis in den brant raakt, wort daar over aan den hals geſtraft; en dat uit oorzake van 't gevaar, dat de naaſte huizen daar by te lijden hebben. Want dewijl alle de huizen zeer dicht by malkandre ſtaan, en doorgaans van hout zijn, zo lopen de naaſte huizen groot gevaar van mede in den brant te raaken.

Op den kruin van den berg *Hiaikeu*, vertoont zich een zeer oude Tooren, die wel voor het meerdeel van ouderdom vervallen, maar evenwel noch hondert en tachtigh treden hoog is. Wonderlijker wijze is deze Tooren geſticht, ten aanzien van het opbrengen van kalk en ſteen op zo eenen zeer hoogen berg.

In 't landſchap *Huquang*, by de Stad *Hanyang*, is een Tooren, *Xeleuhoa* geheten, die alle andere Gebouwen in kunſt en koſtelijkheit verre overtreft. Dit gebouw, naar men zeid, wierd uit deze oorzake geſticht. Daar was een zekre ſnaar, die hare ſchoonmoeder zeer gehoorzaam en gedienſtigh was; als deze ſnaar op een zekren tijt deze haar ſchoonmoeder op een lekker toebereid Hoen te gaſt had genoodt, vielze doot op d'aarde neder, zo dra alſſe daar af proefde. De ſnaar wiert voor 't Recht gehaalt, en beſchuldigt datze haar ſchoon-moeder vergeven had; en voorts ter doot verwezen. Alſſe nu na 't ſchavot geleid wiert, om te ſterven, ginkze by geval voorby een granaat-boom, dien zy by een tak vaſt hield, en bad aldaar, naar men zeid, aldus; Heb ik mijne ſchoon-moeder vergift gegeven, zo verwelke de bloem van dezen tak; maar ben ik hier in onſchuldigh, dat de tak dan met den eerſten vruchten krijght. Nauliks had zy dit geſproken, of men zag, ô wonder! den tak vol Granaat-appelen. En ter gedenkenis van dezen Wonderdaat, hadden de Burgers, uit een gemeene beurs, dezen Toorn geſticht, die ook te dezer oorzake *Xeleuhoa*, dat zoo veel als Granaat-bloem te zeggen is, genoemt wiert.

In 't landſchap *Chekiang*, in de hooftſtadt *Hangcheu*, zijn vier Toorens, van negen verdiepingen hoog; en in het zelfſte landſchap, op bei de kruinen van den berg *Funghoang*, is een Tooren van negen verdiepingen hoog, met een Afgoden kerk. In de hooftſtadt

ſtadt *Nieucheu* vertoont zich een Tooren van zeven verdiepingen.

By de hooft-Stad *Vencheu*, leid een berg *Paocai*, op wiens toppunt een Tooren van negen verdiepingen ſtaat, die een baak voor de ſcheepen in zee verſtrekt.

In 't landſchap *Chekiang*, by de hooft-ſtad *Hangcheu* of *Quinſai*, leid een berg *Fumhoang*, die twee zeer hooge kruinen heeft, die tegen malkandre over leggen; en daar op twee Toorens ſtaan van negen verdiepingen hoog, dat een wonder om te zien is, hoe dat men zo hoog heeft konnen bouwen.

Triomf- of Zeege-boogen.

Zeege-boogen.

GEen kleene cieraat zetten ook de Triomf-boogen de groote en kleene Steden by, die men, als ook verſcheidene Praal-toorns, by menighte op veele plaatzen (gelijk te vooren alreê in onze Reis-beſchrijving verhaalt is) van gehouwen ſteen of marmer, met groote kunſt en prachtigh van beeltwerk, ziet opgerecht. Deze worden den geenen opgerecht, die aan de Steden of den Rijke eenige grote dienſten hebben gedaan, byna op de zelve wijze als eertijts te Romen geſchiede; zomtijts ook wel den Burgeren en Geleerden, die een groote waerdigheit in de geleertheit verkrijgen; bywijlen ook den Majeſtraten, die hun ampt met groote lof bedient hebben. Gemeenlijk wordenze ook geſtelt in de voornaamſte ſtraten, en op de volkrijkſte plaatzen, en geſticht na de wijze der Gotſche bouw-kunſt. Zy beſtaan uit drie welfzelen; de grootſte ſtaat in 't midden, en ter wederzijde een kleene, daar men onder door gaat, even-eens als door zeer brede poorten. De zijden zijn ter wederzijde met gehouwen marmere Leeuwen, en ander cierlijk beeltwerk geſtoffeert; en boven aan ziet men over al mom-aanzichten, vogels, bloemen en ſlangen, die zo kunſtigh geſneden zijn, dat een ieder in 't zien ten hoogſte daar over verwondert ſtaat. De plaatzen, die met geen beeltwerk bezet ſtaan, zijn zeer cierlijk doorboort, en zomtijts met kleen uitgeſneden beeltwerk, dat eveneens als in de lucht ſchijnt te hangen, verciert. En ten hoogſte heeft men zich te verwonderen, op wat wijze datze groote ſteenen zodanigh weten door te boren en uit te ſnijden, dat de zelve veel meer loſſe ketens van veele ſchakels aan malkandre ſchijnen te zijn, dan enkle doorgeboorde ſteenen. De ganſche boog wort gemeenlijk in drie verdiepingen onderſcheiden, en is van vooren en van achteren eveneens van fatſoen; zulks men niet beter weet, of men ziet van beide zijde een en de zelfſte boog. Ieder verdieping is met marmere friezen, architraven en lijſten zeer kunſtig opgehemelt en onderſcheiden. Boven op den toppunt ſtaat onder een vergult dak een blauwe ſteen, daar op met goude letteren 's Keizers naam, onder wiens regeering zodanigh gevaerte is opgeregt, te lezen is. In 't midden is ook een zeer groote platte ſteen, daar op de naam, 't vaderland, de waerdigheit, vaerzen en lof-dichten van den geene, wienshalven dit gevaerte is opgerecht, met vergulde of blauwe letteren geſchreven ſtaan.

In het landſchap *Chekiang*, in de Stad *Hangcheu*, ziet men over al deze Zeege-boogen opgerecht, en in eene ſtraat, de groote Straat geheten, telt men 'er over de drie hondert.

ELFDE HOOFTSTUK.

Van Water-leidingen, gemeene Wegen, Bruggen, Scheepen, &c.

EEr ik tot het beſchrijven der Sineeſche natuurlijke dingen overtreê, en 't verhaal der dingen, die door kunſt en met de hant gemaakt zijn, endige, zal ik in dit hooftſtuk eerſt van eenige Waterleidingen, gemeene Wegen, Bruggen, Scheepen, Huizen, en wat des meer zy, op 't kortſte en bondighſte verklaren.

In 't landſchap *Suchuen*, loopt de revier *To* tot aan *Sinfan*, en is als een tak, die uit de revier *Kiang* geleidt is; deze revier liet Keizer *Yvo* graven, om 't overvloeien en 't overwateren der reviere *Kiang* te beletten.

In 't landſchap *Chekiang*, zijn de meeſte revieren, die uit 't Noorden komen, door de kunſt tot 's menſchen nut zodanigh gebracht, als ofze van de natuur zelf daar toe gemaakt waren: zwaarlijk is het te begrijpen en te verſtaan, hoe 's menſchen handen zulks hebben kunnen uitwerken. Men ziet daar zeer veele breede en diepe grachten, die zeer verre lantwaart in gegraven, en langs heen ter weder-zijde, van onderen tot bovenen, met een wal van vierkante gehouwen ſteenen opgehaalt zijn. Over deze revieren zijn zware en hooge ſluizen met verſcheide boogen geſlagen; zulks men door het ganſche landſchap te water en te voet kan reizen, ſchoon het zelve byna aan ontelbare Eilanden geſneden en verdeelt is.

In *Ningpo*, de negende hooftſtad van 't landſchap *Chekiang*, zijn d'oevers der gemaakte revieren met gehouwen ſteen dertigh ſtadien verre opgehaalt. Op het eind leid een ſchutſluis, die belet dat het water in de revier niet loopt; door de zelve moet ook al het vaertuig ſchutten, eer het in de revier kan komen.

In de ſtad *Jenping*, is dit iet zonderlings: te weten, dat ſchier na ieder huis, door gooten of buizen, het water uit 't gebergte geleid wort.

In de landſtreek van de ſtad *Xaobing*, vaart men door een water-leiding na 't Ooſten drie dach reizens; deſſelfs oever is ter wederzijde met een wal van vierkante gehouwen ſteen opgehaalt. Op het eind leid een ſteene Beer, die belet dat het water niet wech loopt. Geduurigh onthoud zich hier een grote menighte arbeiders, die de ſchepen overhalen, en in de volgende waterleiding brengen. Door deze laaſte waterleiding kunnen de kleene ſcheepen tot aan de ſtad *Ningpo* komen, midlerwijle de groote ſcheepen door zee varen.

Gemeene Wegen.

TEn hoogſte heeft zich een ieder over de gemeene wegen te verwonderen, die, tot gerijf van den reizenden man, zo veel in 's menſchen macht is, in *Sina* gemaakt zijn. Deze wegen zijn byna in alle de Zuiderlijke landſchappen, daar het gebruik van wagens en paerden zo groot niet is, geëffent en beſtraat; 't welk men ook op d'allerhoogſte bergen ziet, die reisbaar gemaakt worden, met ſteen-rotzen en heuvelen der bergen gelijk der aarde te maken en wech te graven, en valeijen aan te hoogen, tot groot gerief van 't ganſche Rijk. Op deze wegen zijn een zeker ſtuk weegs van elkandre: te weten, by ieder merk-ſteen, (daar aan ſtaat geſchreven hoe verre d'eene plaats van d'ander is gelegen) die tien ſtadien van malkandre leggen, zekre loop-booden geſtelt, door wien in korten tijt de brieven en de bevelen des Konings en der Lantvoogden, zeer ge-

gezwint worden overgebracht. Dit veroorzaakt dat 'er niet vreemts noch nieuws geschiet, of zulx is binnen weinigh dagen door 't ganssche Rijk verspreit.

By ieder achtsten steen, 't geen een dachreizens verre is, vind men gemeene Koninklijke huizen gesticht, daar in de Landvoogden en Majestraten ter herberg, en op 's Konings onkosten ontfangen worden; doch eer zy daar aan komen, zendenze eenen brief voor af, daar by zy hun komst en waerdigheit, en den gezetten dach, op den welken zy op ieder plaatze zullen aankomen, bekent maken. Als 'er nu een Landvoogt is aangekomen, zo vind hy daar alles gereet, niet alleen de spijs, maar ook paerden, draag-zetels, dragers, en ook scheepen, indien hy die van nooden heeft: want alles wat hy begeert, laat hy by eenen brief, die op Sineesch *Pai* geheten wort, van te vooren weten.

De oevers der revieren zijn niet min als de gemeene wegen cierlijk opgemaakt; en op acht voeten na aan 't water mach geen boom, noch eenige andre belemmering gelaten worden, op dat de scheepen, die met een lijn voortgetrokken worden, niet verhindert worden. Ook zijn de stranden of wallen, dat meer is, op veele plaatzen met een wal van vierkante gehouwe steen uit de gront opgehaalt, en over de Grachten, daar de noot zulks vereischt, worden steene Sluizen met veele boogen geleid en geslagen; invoegen het schijnt dat de Sinezen in dit stuk niet alleen met de Romainen, maar ook met alle andre volken om den palmtak mogen strijden.

In 't landschap *Fokien*, by de hooftstad *Hinghoa*, zijn alle de wegen met vierkante steenen, wel vier Duitsche mijlen lang en een roede breed, geplaveit; 't welk het netste en uitsteekenste is, dat men door geheel *Sina* vind.

By de stad *Hoanting*, is een diepe, smalle en duistere valei, waar door een gemeene wech loopt, die twee mijlen verre bestraat is.

In 't landschap *Queicheu*, zijn in de vierde groote stad *Ganxun*, drie Sluizen, waar van de derde, die *Tiensseng*, dat is, de Natuurlijke genoemt wort, wel duizent roeden lang is; en ter weder zijde van deze sluis, is de wech eveneens uitgeholt, als een boog van een sluis.

Op den berg *Mehi*, die doorgaans zeer woest leid, is een zeer lange weg, die zo smal is, dat 'er geen twee neffens elkandre te paert kunnen rijden; ter weder zijde rijzen de zijden des bergs, eveneens als muuren, recht naar om hoog.

Op den berg *Co*, is een zeer steile wech, die tien Duitsche mijlen lang is.

Na den berg *Fangnien*, klimt men by een grooten steenen trap op. Desgelijks klimt men ook na den berg *Hinglang*, by een steenen trap op, die zeer zorgvuldigh bewaart wort.

Dicht by de stad *Kiangxan*, leid een berg *Civen*, die zich over de drie hondert stadien ver uitstrekt. Hier over reist men na *Fokien*, meest door zeer hooge heuvelen en bergen; maar de steilste en hoogste heuvel is *Sienhoa* geheeten, dien zy in form van eenen wentel-trap, met drie hondert en tzestigh treden, gemaakt hebben, om des te lichter daar by te kunnen op klimmen: want zoo veele effene vlakten heeft men aan de zelve, die alle met steenen bestraat zijn. Boven op den kruin vind men een prachtige kapel, en herbergen.

Bruggen of Sluizen.

IN 't landschap *Xensi*, in 't karspel *Sigan*, leggen over de revier *Guei* drie Sluizen: te weten, een na 't Oosten, de tweede in 't midden, en de derde na 't Westen, die alle met zeer veele en hooge boogen, van vierkante gehouwe steenen zijn opgehaalt. D'uitsteekzels, yzere Balken, beelden van Leeuwen, die zich aan deze sluis vertoonen, zetten het werk geen kleene sterkte en cieraat by. Diergelijke sluis leid ook in de stad *Lantien*.

In het zelfste landschap, by de hooftstad *Hanchung*, vertoont zich een over-wonderlijk werk-stuk, desgelijks of een tweede men in de ganssche werelt niet licht vinden zal. Tusschen deze en de hooft- *Wonderlijke Brug.*

hooftſtad was de weg eertijts zeer onbruikbaar, en liep zeer verre om: want nauliks had men ergens, van wegen de hooge en rouwe bergen, en diep-neêrzinkende valeien, een eenigh voetpad dat recht uit liep. Te dezer oorzake waren d'Inwoonders altijt genootzaakt verre na 't Ooſten om te reizen, tot heel aan de grenzen van 't landſchap *Honan*, en dan weder na 't Noorden op te trekken; invoegen zy eenen weg van twee duizent ſtadien moeſten afleggen, daar de weg over 't gebergt nauliks acht hondert ſtadien lang was. Weshalven, op het einde des Stams *Cina*, als *Licupangus* met *Hiangyus* om 't Rijk oorloogde, wierden door *Changleangus*, Veltoverſte van *Licupangus*, alle deze ſteile bergen en diepe valeien, om den vluchtenden vyand t'onderſchreppen, geëffent en geſlecht. Met een ongelooffelijke gezwindigheit en groten arbeid, wierd dit effenen en ſlechten der bergen volbracht; en eenige hondert duizent menſchen en zijn ganſche heir liet hy daar aan arbeiden, om den weg effen en gelijk te krijgen. Ter weder-zijde gaan de muuren, die van deze bergen gemaakt wierden, regelrecht op en neêr, en zijn zoo hoog, datze met hunne bovenſte ſpitzen tot boven in de wolken reiken, en nauliks het licht van den Hemel den weg kan beſchijnen en verlichten. Op zommige plaatzen liet hy dwars-balken en planken leggen, en van den eenen berg tot den ander bruggen maken; en, op dat d'enden der balken ſteun zouden vinden, in de ſpleten en reten der Bergen en Steenrotzen gaten houwen, daar in de balken te ruſten quamen. Op andre plaatzen, daar de valeien te breet vielen, liet hy kolommen of zware palen zetten: en met dusdanige bruggen is byna een derde deel des wegs beſlagen; ook leggen hier en daar deze bruggen zo hoog, dat een ieder de hairen te berg ſtaan, als hy naar om laeg ziet. De weg is zo breet, dat'er vier te paert neffens elkandre kunnen rijden; en wort tot op dezen huidigen dach, tot gerief van den reizenden man, (ten welken einde onderweeg ook enige dorpen geſticht, en herbergen gemaakt zijn) heel en goet onderhouden, en dikwils vermaakt en verhanzelt. Deze ganſche weg is ook doorgaans met aarde bedekt; en op dat de geenen, die over de bruggen trekken, niet van boven neder zouden vallen, zoo zijn 'er ter weder-zijde yzere of houte leuningen gemaakt. Deſſelfs lengte ſtrekt zich van deze ſtad *Hanchung* tot aan het Weſtelijke gedeelte der hooftſtad *Sigan*, alwaar zy met haar eene end dertigh ſtadien van de ſtad af leid. De Sinezen noemen dezen brug *Cientao*, als of men op Neêrduitſch den *weg der Schragen* zeide.

In 't zelffte landſchap, by de ſtad *Chegan*, aan den oever, is een brug, *Fi* geheten, die zich van den eenen berg tot den ander ſtrekt, en uit een eenige boog, daar door de Geele revier vloeit, beſtaat. Lang is de zelve zes hondert voeten, maar hoog over de zeven hondert. Drie jaren wiert 'er aan geſticht, eer datze voltoit was; en wort de zelve, niet zonder groote eigenſchap, van de Sinezen de *Vliegende brug* genoemt.

In 't landſchap *Honan*, in de hooftſtad *Queite*, leid een Sluis, over 't Meir *Nan*, die van vierkante gehouwen ſteen gemaakt is.

In 't landſchap *Huquang*, by de hooftſtad *Sianyang*, is een Sluis van gehouwen ſteen over de revier *Han* geſlagen, die uit verſcheidene boogen beſtaat, en van de Koning *Guei* geſticht is.

In het zelfſte landſchap, by de ſtad *Changte*, is een groot Hol, *Lungmuen* geheten, voor het welk een vierkante Sluis leid van den eenen berg tot den ander, die van de Natuur aldaar geleid, en aan d'eene zijde omtrent twee ſtadiën lang is; onder de zelve vloeit een Beek door.

In 't landſchap *Kiangſi*, in de kleene ſtad *Gangin*, leid een verhalens-waerdige brug, die de *Brug van onderdanigheit en gehoorzaamheit* genoemt wort. Men zeid dat een zekre dochter van ſchatrijke ouders haren man, alſſe eerſt getrout was, verlooren had; en dewijl het hertrouwen voor eerlijke vrouwen, gelijk deze was, in *Sina* voor een ſchant en oneer gehouden wort, zo ginkze, om de droefheit wat te verzetten, by haren vader en moeder woonen.

nen. Maar na dat deze ook overleden waren, en zy nu aan niemant heul noch trooſt had, lietze deze brug, die op veele verwelfzelen en boogen ruſt, ſtichten; en na datze de zelve voltoit, en hare meeſte middelen daar aan te koſten geleid had, ſprong zy van deze brug in 't water, en verdronk haar zelf. De Sinezen ſchrijven beide deze dingen hare Godvruchtigheit toe; maar veel meer behoordenze die der wreetheit tegen haar zelf, en der kleinmoedigheit toe te ſchrijven.

In het zelfſte landſchap, in de ſtadt *Cancheu*, ter plaatze daar de revier *Chang* en *Can* in een vloeien, is een zeer lange brug, die op hondert en dertigh ſcheepen ruſt. De ſcheepen zijn alle met yzere ketenen aan malkandre vaſt gemaakt, daar de planken en balken, daar de brug uit beſtaat, boven op leggen. Op deze brug is een Tolhuis; en een van de ſcheepen is zoodanigh geſtelt, dat dit licht kan geopent en geſlooten worden, om de ſcheepen doortocht te vergunnen, alſſe de tol betaalt hebben.

In 't landſchap *Nanking*, in de groote ſtad *Sincheu*, is een groote ſchipbrug van vijf en dertigh ſcheepen, die met groote yzere ketenen aan malkandre zijn vaſt gemaakt.

In 't landſchap *Chekiang*, in de vijfde hooftſtad *Kinhoa*, op den top van den berg *Fangnien*, is over een valei een zeer groote brug geſlagen.

In het zelfſte landſchap, in de tweede kleene ſtad *Cuki*, onder de hooftſtad *Ningpo* gelegen, leid een brug van ſteene pylaren en houte balken, die hondert roeden lang is. Noch leid'er een andere, die zeer hoog is, en uit drie boogen beſtaat.

In 't landſchap *Fokien*, in d'eerſte hooftſtad *Focheu*, is een zeer prachtige Sluis, van hondert en vijftigh roeden lang en een halve roede breed, over den inham der zee geſlagen. Zy beſtaat geheel en al uit witte ſteen, en telt hondert zeer hooge boogen: ter wederzijde isze bezet en verciert met leuningen en uitſteekzelen, en op verſcheide plaatzen ſtaan langs heen, op ſteene voetſtallen, kunſtigh gehouwe ſteene Leeuwen. Diergelijke brug is ook by de achtſte kleene ſtad *Focing*, die, naar 't ſchrijven der Sinezen, hondert en tachtigh roeden lang is.

In de tweede hooftſtad *Civencheu*, leid een brug *Loyang* geheten, die haars gelijk in de ganſche werelt niet heeft. Deze wort van zekren Sineeſchen Schrijver aldus beſchreven: *By de ſtad* Burrolibicum, *leid, over de revier* Loyang, *de brug* Loyang, *die ook* Vangan *geheten is. De Stad-overſte* Cayang *liet deze brug ſtichten, die over de drie hondert en tzeſtigh roeden lang, en een half breedt is. Eer deze brug hier noch lag, gingmen op ſcheepen over de revier, maar dewijl'er jaarliks door ſtorm en onweer zeer veele ſcheepen met volk met al bleven, beſloot* Kayangus, *tot behoudenis van veele menſchen, en voornamelijk der zijnen, een brug te ſtichten; maar als hy zag dat dus een werk geenzins met menſchen handen was uit te voeren, en de gront te diep onder water lag, om daar op fondamenten te kunnen leggen, aanbad hy den Geeſt, die over de Zee gebied, en verzocht dat hy het woedende water wilde bedwingen, 't geen hy ook, zoo men het geloven wil, verkreeg. Na dat alle de Zeên geſtilt waren, en d'oplopentheit der reviere was gaan leggen, leide hy de fondamenten, en veertien duizent kroonen aan 't gebouw te koſten.* Dus verre de Sineeſche Schrijver. De ganſche brug beſtaat uit zwarten gehouwen ſteen, en ruſt op gene bogen; maar heeft over de drie hondert zware ſteene voetſtallen of kolommen, die alle ſchips-gewijze gemaakt zijn, en voor ſpits toeloopen, om met zo veel te minder ongemaks de kracht van 't aankomende water te kunnen uitſtaan. Aan de bovenſte t' zamenvoeging der ſteenen, leggen, van kolom tot kolom, vijf even-groote ſteenen langs heen in de breette. Ieder dezer ſteenen is achtien ſchreden lang, twee breet, en ook zo dik. Weshalven beloopen deze ſteenen, dat eveneens als ſteene balken zijn, ten getale van duizent en vier hondert. Dit is gewiſſelijk een overwonderlijk werk-ſtuk, niet alleen, om dat zo zware gevaerten op deze voetſtallen komen te ruſten; maar allermeeſt hier om, datmen ſteenrotzen en ſteenen heeft konnen vinden,

daar uit zoo een groote menighte van even-groote ſteenen konden gehouwen worden. En op dat 'er, in 't gaan over deze brug, geen gevaar zou wezen van daar af te vallen, zo zijn 'er ter wederzijde ſteene leuningen gemaakt: ook ſtaan langs heen ter weder-zijde op voetſtallen, neffens andere cierwerken, verſcheide Leeuwen. Maar hier ſtaat aan te merken, dat dit het gedeelte der brug is, daar af wy hier geſprooken hebben, dat tuſſchen de ſtad *Logan* en 't Slot, dat boven op de brug ſtaat, gelegen is. Want voorby dit Slot komt men aan een ander gedeelte der brugge, dat niet veel kleender is als het voorgaande, maar verſchilt geenzins van 't zelve in fatſoen en maakzel. Wat d'onkoſten aangaan, die zullen miſſchien den Europers, ten opzicht van zoo groot een werk, weinigh dunken te zijn; doch heeft men hier te weten, dat de meeſte Arbeits-luiden by de Sinezen, aan de werken die van 's lands wegen gemaakt worden, voor niet arbeiden, en de dag-huur der geenen, die gelt winnen, zo zober valt, dat een Europer op eenen dag zo veel winnen kan, als een Sinees in tien.

In de derde hooftſtad *Cangcheu*, leid een zeer prachtige brug, die doorgaans van gehouwen ſteen is gemaakt, en zes en dertigh zeer hooge en groote boogen heeft. Deze brug is zoo breet, dat 'er langs heen ter wederzijde kramers huizen ſtaan, die alle dagen met hun Waeren voorſtaan.

In *Kienning*, de vierde hooftſtad van het zelfſte landſchap *Fokien*, leid een zeer cierlijke brug over de ſnelle revier *Nin*, die met een verwelfzel overdekt is, en ter wederzijde kramers huizen heeft. De voetſtallen zijn alle van gehouwen ſteen, maar het overige is van hout.

In de kleene ſtad *Xa*, die onder 't gebied van *Jenping*. (de vijfde hooftſtad van 't zelve landſchap,) is gelegen, ziet men een prachtig gebouwde brug, waar op ter wederzijde menighte van kramers winkels ſtaan.

By *Liping*, de zevende hooftſtad van 't landſchap *Queicheu*, is een brug *Tienſem* geheten, dat zo veel te zeggen is, als *de brug van den Hemel gemaakt*. Deze beſtaat uit een eenigen ſteen, leid over de beek *Tanki*, en is twee roeden breet en twintigh lang.

Ten Weſten van *Piecie*, d'eerſte ſterkte van het bovengemelde landſchap, hebben de Sinezen over een diepe valei, waar door een ſnelle beek van bovenen met groot gedruis komt afvallen, etlijke ringen met yzere ketenen, aan houvaſten en ankers, ter wederzijde van de bergen zoodanigh vaſt gemaakt en geſchooren, datze met het opleggen van planken een brug daar op, en daar door een bequamen reisbaren weg gemaakt hebben. Deze ketenen zijn twintigh in 't getal, en ieder heeft de lengte van twaalf roeden. Als 'er veel te gelijk over de brug gaan, zo ſchud en beeft de zelve, 't geen, ten aanzien van de ſteilte, ſchrikkelijk om te zien is.

In de zevende hooftſtad van 't landſchap *Junnan*, heeft Keizer *Mingo* diergelijke brug, in het vijf en tzeſtigſte jaar na Chriſtus geboorte, laten ſtichten. Diergelijke brug is ook in *Liking*, de zeſte hooftſtad van 't landſchap *Junnan*.

By de groote ſtad *Chincheu*, in 't landſchap *Suchuen*, leid een uitſteekende ſteene brug, die uit veele boogen beſtaat, geheel en al van gehouwen ſteen is gemaakt, en over de hondert roeden lang is.

By de ſtadt *Quangſin*, by den berg *Paofung*, is een zeer oude brug, die de lengte van zeven hondert en vijftigh voeten halen mach.

Scheepen.

Op wat wijze de Sinesche ſcheepen gebouwt zijn.

HOedanigh in *Sina* de Koninglijke ſcheepen der Landvoogden, onder al andre ſcheepen, uitmunten, zal zwaarlijk iemant kunnen gelooven, die de zelve niet gezien heeft: want in geen verlijking komen d'Europiſche by de Sineeſche Scheepen. Zy leggen eveneens op 't water als hooge huizen, zijn ter wederzijde in verſcheidene vertrekken afgedeelt, en hebben in 't midden een vry groote ruime zaal, waar in allerlei huisraadt, als tafels en kunſtigh gemaakte ſtoelen, te pronk ſtaat.

De

De venſters en deuren zijn met houte trälien bezet, en met verſcheide krullen en zwieren van ſnywerk doorwrocht. In plaats van ſpiegel-glas gebruikenze voor de venſters d'allerdunſte vliezen of ſchillen van oeſters, of doek van zeer fijne en dunne zijde, die zy met klaar was beſtrijken, en met verſcheidene ſchetzen van bloemen, boomen en andre dingen vercieren; waar door de minſte wind niet ſpeulen kan. Buiten rontom 't ſchip zijn galderijen en leuningen gemaakt, waar langs het ſcheeps-volk, zonder den reizigers eenigh ongemak aan te doen, hun werk verrichten kan. Het ganſche ſchip is met een zekre ſlag van Gom beſtreeken, die zy *Cie* noemen, waar door het zelve zeer glat en blinkend wort. Het is ook van buiten doorgaans met menigerlei ſlag van kleuren zeer pleiſierig beſchildert, en van binnen ziet men vogels, ſteden en diergelijke dingen, met gout-geele verf afgemaalt; 't welk alles waerdigh om te zien, en zeer gerijffelik is. Ook zijn de balken en planken dezer ſcheepen zodanigh met zwaluwe-ſtaerten in malkandre gevoegt en gelaſt, dat men nauliks aan 't ganſche ſchip een eenige ſpijker verneemt. In lengte komen de Sineeſche ſcheepen met de Europiſche Galeien over een, maar vallen zo hoog en breet niet; en men klimt in de zelve by een trap of leer van twaalf voeten hoog. De voorſteven der ſcheepen, alwaar de Trompetters en Trommelſlagers op de maat tot vermaak geduurigh luſtigh opblazen en trommelen, heeft de gedaante van een Kaſteel. Als dit geluit van d'andere ſcheepen gehoort wort, zo wijkenze ter zijde; maar komt 'er een ſchip van een andren Landvoogt, zo wijkenze, na de waerdigheit van ieders ampt, voor elkandre. Hier valt in dit ſtuk niet te twiſten noch te harrewarren: want alles is by willekeure, daar na zich een ieder heeft te ſchikken, vaſt geſtelt. Te dezer oorzaak ſtaat ook aan de voorſteven, met vergulde letteren van anderhalf voet groot, de waerdigheit van ieder Landvoogt; en ter zijde waien menighverwige zijde wimpels en vlaggen.

Als het ſtil weder is, en de zeilen (die van matten gemaakt zijn en als een waier t'zamen gevouwen worden) niet vol kunnen ſtaan, heeftmen zekre luiden, die de ſcheepen, indien het tegen ſtroom is, by een lijn voorttrekken, of met riemen voort-roeien, of wrikken. En weten deze luiden de riemen, eveneens als de viſſchen hunne ſtaerten, met een zonderlinge vaerdig-

heit, zonder de zelve uit het water te lichten, ('t welk geen kleen blijkſtuk der Sineſche ſchranderheit is,) te bewegen en voort te krijgen; hoewel dikwils ook maar door een eenige riem, gelijk hier te lande de Matroozen de booten, een ſchip voortgewrikt wort.

De ſcheepen, die de viſſchen, *Saul* geheten, en de Zijde ſtoffen na 't Keizerlijke hof voeren, zijn zo ongemeen kunſtigh en prachtigh, dat niets by de zelve te verlijken is: want van binnen en buiten zijn de zelve vergult, en doorgaans root geſchildert; invoegen deze ſcheepen met een zonderlinge glans en cieraat pralen. Voor de zelve moeten ook, zo wel ten aanzien van koſtelijkheit als waerdigheit van plaats, alle de ſcheepen der Landvoogden, indienze by geval deze Koninglijke ſcheepen tegen komen, uit den weg wijken en ſtrijken.

In 't landſchap *Nanking*, by de derde hooftſtad *Sucheu*, vind men zeer vele Speel-jachten, die d'Ingezetenen alleen tot hun vermaak houden, en zeer koſtelijk vergult, en met verſcheidene kleuren na 't leven geſchildert zijn; invoegen men de zelve veel meer prachtige huizen, dan ſcheepen mach noemen. In grooten overdaat verdoen op deze ſcheepen de ſlempers en drinkkebroers, met drinken en vrouweeren, zich zelfs en hunne middelen.

Een ongelooflijk getal van ſcheepen, die van d'eene plaats op d'ander varen, vind men in *Sina*. Ook is het gerijf der Vloeden zodanigh, datmen heel van de ſtad *Makou* tot aan *Peking* (op eenen dagreizens na te lande over 't gebergte,) te ſcheep kan komen. Ook kan men uit het landſchap *Chekiang*, door het ganſche landſchap *Suchuen*, van 't Ooſten tot het Weſten te ſcheep reizen: en nauliks is 'er een groote of kleene ſtad, daar men te ſcheep niet kan aan komen: want over al zijn door de natuur of 's menſchen handen Vaarten gemaakt. Daar men de ſcheepen voor de ſteden op de Reê ziet leggen, is 't niet anders, als of men heele beweegbare ſteden ziet; en op deze ſcheepen woonen de zommigen (gelijk zulks alreê te vooren in onze Reis-beſchrijving verhaalt is) niet alleen met hunne huisgezinnen, maar zy houden en voeden daar op ook allerlei eetbaar Vee, voornamelijk Varkens, Hennen en Eenden.

By *Hangcheu*, d'eerſte hooftſtadt van 't landſchap *Chekiang*, is een zeer vermakelijk Meir, *Si* geheten, waar op ſcheepen varen, die men met recht vergulde Palaizen zou mogen noemen; zodanigh blinkt in de zelve alles van gout, en met zo menigerlei ſlag van kleuren is alles beſchildert. Groote Gaſt-malen, Schouw-ſpeelen en andre vermakelijkheden worden in de zelve aangerecht; invoegen de ſlempers en drinkers in deze ſcheepen van alles vol op hebben. De ſchepen, ondertuſſchen, die van alles wel voorzien zijn, varen zonder zorg van ſchip-breuk te lijden over 't Meir; hoewel 'er menigh, door dit goe-cier-maken, by ſtorm en onweêr komt te blijven.

In 't landſchap *Fokien* zijn zo veele ſcheepen, dat d'Ingezetenen den Sineeſchen Keizer, als hy de Japonners wilde beoorlogen, aanboden een brug te maken van ſcheepen, die zy van dit landſchap, indien de Zee hun werk niet quam ſtooren, tot aan 't Eiland *Japon* aan malkandre wilden hechten en binden.

By *Focheu*, d'eerſte hooftſtad van dit zelffte landſchap, vloeit de revier *Min*, die haren oorſprong op de grenzen van *Chekiang* neemt; daar na vloeitze voorby de ſteden *Buching*, *Jenping* en *Xuikeu*. Voorby deze ſteden begintze zeer waterrijk te worden, ſchiet in de landſtreek van deze hooftſtad, en valt daar na in Zee. Van de ſtad *Puching*, tot aan de ſtad *Xuikeu*, vloeitze met groote ſnelte en kracht door de valeien en ſteenen; hier na begintze zeer zacht te vloeien. En hoe ſterk deze revier ook vloeit, zo wortze evenwel van de Sinezen, door hunne aangeboorne ſchranderheit en wonderlijke kunſt, met kleene ſchuitjes bevaren. Want deze ſchuitjes hebben geen eene roer, gelijk andere ſcheepen, maar twee zeer lange roeren, een aan de voor-, en een aan de achter-ſteven. Met hulp van deze roeren wetenze door de ſteenen en uitſteekende klippen, eveneens als ofze een paert by den toom hielden,

den, zeer licht en gezwint hunne schepen te stieren; hoewel dikwils de vaart zo eng schijnt te zijn, dat'er de schuit nauliks door kan, en de steenen de zelve rontom omcingelen, waar door dikwils ook de scheepen aldaar schipbreuk komen te lijden. Deze moeielijke vaart, en schranderheit der Matroozen, heeft by de Sinezen dit spreekwoort, *De scheepen zijn van papier, en het Boots-volk van yzer*, ingevoert. Want de schuitjes bestaan uit zeer buigbare en dunne deelen, die met geen spijkers, maar alleen met een taie tien t'zamen zijn gehecht; 't welk ook veroorzaakt dat deze schuitjes, schoon datze tegen de steenen aanstoten, geenzins scheuren, maar de deelen in 't stooten meêgeven.

Een zekre Zee-rover *Iquon* heeft dikwils, in 't landschap *Fokien*, omtrent de vestingen *Hiamuën* en *Ganhai*, een vloot van drie duizent groote schepen by een gehad. Wat voor ander kleen en groot vaartuig, en allerlei slag van Speel-jachten, men in *Sina* al vind, en op wat wijze zy op hun vlottende dorpen, met heele huisgezinnen, van d'een op d'ander plaats varen, is wijtloopigh te vooren in 't beschrijven van onze Reis verhaalt.

Hoven der Landvoogden.

Hoven der Lantvoogden.

IN ieder hooftstad heeftmen vijftien, twintigh, en dikwils meer Hoven of Huizen der Landvoogden, die, ten aanzien van hare groote pracht en kostelijkheit, met recht wel Koninglijke Palaizen mogen genoemt worden. In ieder van d'andere steden zijn 'er ten minste acht, en in ieder kleene stadt vier, die alle in fatsoen elkandre gelijk zijn, uitgezeit dat d'een grooter is als d'ander; te weten, na de grooter waerdigheit der Landvoogden. De grootste Paleizen hebben vier of vijf zalen, en ook zo veele huizen, die voor de zalen te staan komen. Aan de voor-gevel van ieder Palais staan drie poorten, waar van de grootste in 't midden staat, en ter wederzijde zijn de zelve met groote marmere Leeuwen verciert. By de grootste poort leid een groote leege plaats of plein, rontom met een leuning omheint, die met zekre Sineesche Gom, *Cie* geheten, zeer glat bestreeken is. Op dit plein staan twee toorentjes, verzien met allerlei Speel-tuig en Trommels; daar op, zo dikwils als de Landvoogt uit en ingaat, of na den Richter-stoel treed, gespeelt en geslagen wort. Binnen in de poort is een ruime zaal, daar in de geenen zich vertrekken, die eenigh geschil voor den Lantvoogt hebben uitstaan, of van hem iets te eischen. Ter wederzijde van deze zaal staan celletjes of kleene huisjes, die van de laeger Hofrichters bewoont worden. Ieder Paleis heeft ook twee klener Hoven, waar in alle aanzienlijke gasten ontfangen worden, die den Landvoogt komen bezoeken: in deze Hoven staan ook stoelen en andre dingen, tot het ontfangen der gasten gereet. Alsmen deze Hoven voorby is geraakt, vertoonen zich drie andre poorten, die gemeenlijk niet geopent worden, dan als de Landvoogt op den Richter-stoel gaat zitten: de middelste van deze poorten is ongemeen groot, en daar door mogen alleen d'Edelluiden en groote Heeren gaan; alle andere luiden gaan door de poorten die ter zijde staan. Hier na volgt weêr een groote leege plaats, alwaar op het eind een zeer groot Hof staat, dat op groote kolommen rust, en *Tang* geheeten is. In dit Hof zit de Landvoogt te recht, en ter wederzijde hebben de Hof-richters en mindre dienaars hunne woonplaatzen; deze luiden verhuizen noit met de Lantvoogden, maar blijven daar altijt woonen, dewijlze op 's lants onkosten gehouden worden, en van den eenen Heer tot den ander overgaan, zonder oit van woonplaats te veranderen. Hier na volgt een binnen-Hof, dat dit vorige ver overtreft, en *Sutang*, dat is, *het heimelijk*, geheten is. In dit Hof mogen alleen de grootste vrienden met den Lantvoogt te woorde komen, en de groeteniſſen afleggen. Na dit Hof volgt een groote poort, en de wooning van den Lantvoogt en zijne kinderen, dat alles zeer cierlijk en gerijflijk gemaakt is. By deze Paleizen heeft men ook Waranden, Tuinen, Meiren, en andre dingen die tot ver-

maak en pleizier gesticht worden, 't welk alles op 's Konings onkosten gesticht wort. En niet alleen verschaft de Keizer den Lantvoogden deze Paleizen, en ook de schcepen, daar af hier te vooren gesprooken is, maar ook allerlei nootwendigh huisraat, leeftocht en knechten: en als 'er een Lantvoogt, 't geen aantnerkens-waerdigh is, na een ander landschap komt te vertrekken, of zijn dienst af te leggen, ('t welk dikwils binnen een half jaar geschied) zo staat den zelven vry ook al het huisraat met zich te nemen; en wort dan voor den nieuwen Landvoogt op nieu weêr huisraat gemaakt.

In *Cingtu*, d'eerste hooftstadt van 't landschap *Suchuen*, dat een treffelijke koopstadt is, woonde eertijts zekre Koning, uit den geslachte *Taminga*, die in rechts-gebied en Keizerlijke tijtel alleen voor den Keizer week, maar in 't overige voerde hy eenen koninglijken staat. Deze Koning had een groot en prachtigh Paleis, dat vier Italiaansche mijlen in zijnen omtrek had, met vier poorten verciert was, en in 't midden der stad stont. Voorby dit Paleis liep ten Zuiden een groote breede straat, waar in veele kostelijk en kunstig-gewrochte Triomf-boogen stonden.

In *Tali*, de tweede hooftstadt van 't landschap *Junnan*, staat een prachtig en kostelijk Paleis, dat alleen tot vermaak gesticht is, en heeft in zijn omtrek vijf stadiën; en 't gansche gevaerte is tien roeden hoog.

By *Hinghoa*, de zevende hooftstad van 't lantschap *Fokien*, neffens den voet des bergs *Chinyven*, leid een Meir *Chung*, op welks oever een groot Paleis staat, dat met tien Hoven verciert is: in dit Paleis hoort men, als 't wil regenen of waien, een geluid, eveneens als of 'er op een klok geslagen wiert. Hoe kunstigh en prachtigh het Keizerlijke Hof te *Peking* gesticht is, zulks hebben wy te vooren heel wijtloopigh in ons Reis-beschrijving verhaalt.

TWAALFDE HOOFTSTUK.

Van Revieren, Water-vallen en Bronnen.

NA 't afhandelen der voornaamste dingen, die de hand der sterffelijke menschen heeft voortgebracht, zullen wy tot het verhaal der dingen, die de natuur uit haren milden schoot den Sinezen verschaft heeft, overtreden. Onder den naam van natuurlijke dingen (die ons in deze volgende hooftstukken te verhandelen staan) begrijp ik, Revieren, Watervallen, Bronnen, Bergen, Aarde, Gewassen of Planten, Dieren, en diergelijke dingen.

Vooreerst heeft men in *Sina* twee groote en vermaarde Revieren, te weten, de revier *Kiang*, en de *Geele revier*.

Loop der reviere Kiang.

De revier *Kiang*, die ook *Yangcu Kiang* genoemt wort, als of men de Zoone der Zee zeide, deilt gansch *Sina* in een Noorder en Zuider gedeelte, vloeit van 't Westen na 't Oosten, en krijgt verscheidene namen van de landschappen die zy bewatert. Na de bergen *Min*, daar zy haren oorsprong uit neemt, wort zy eerst *Minkiang* genoemt. Deze bergen strekken zich, ten Westen van 't landschap *Suchuen*, zeer verre na Priester Jans lant, en komen ten Noorden niet verre van de hooftstad *Guei* te leggen. Na dat hy uit dit gebergte is geraakt, vloeit hy met een groot gewelt van water voorby deze hooftstad, deilt zich daar na aan verscheidene takken, en doorkruist het grootste gedeelte van 't landschap zodanigh, dat het zelve byna eilants-gewijze in der zelve stroomen te leggen komt. By de stad *Sincin* krijgt hy een anderen naam, en wort *Takiang* geheten;

heten; daar na ontfangt hy zeer veele kleene Vlieten in zijnen boezem, en vloeit by de ſtad *Sui*, in de revier *Mahu*. Voorby de ſtad *Liucheu* krijgt hy den naam *Liukiang*, en vloeit van daar na de ſtad *Chungking*, en de groote revier *Pa*, welks naam hy ook aanneemt. En voorby de ſtad *Queicheu* geraakt zijnde, valt hy in 't landſchap *Huquang*, en krijgt niet verre van de ſtad *Kingcheu*, weêr den naam *Takiang*. Tot dus verre ſchiet hy met veele kromme ſtroomen en een groot gewelt van water, door kromme valeien, gevaerlijke klippen en yzelijke ſteilten, die de Sinezen evenwel, in 't varen, met een zonderlinge vaerdigheit weten te mijden en te ſchuwen. Voorby de ſtad *Kingcheu* begint hy allengs zachter te vloeien, valt aldaar ten Noorden in 't Meir *Tungting*, en treedt voorby dit Meir en de byleggende hooftſtad in 't landſchap *Kiangſi*, alwaar hy uit het Meir *Pengſi* of *Poyang* een groot gewelt van water, en den naam *Yangcu Kiang* ontfangt. Van de ſtad *Kieu Kiang*, tot aan de zee *Foum*, dat over de hondert Leukſche mijlen verre is, ſtroomt de revier zo zacht en zoet, dat de ſcheepen zo wel voor als in de wint met volle zeilen daar op kunnen varen. 't Is een wonder om te verhalen, dat men zo verre lantwaart in, voornamelijk in de nieuwe en volle Maan, eb en vloed in deze revier verneemt, en de Zeeviſch tegen ſtroom zo verre opzwemt. Alhier ſtrekt zich de zelve tot de breette van twee mijlen uit, en bewatert en maakt het ganſche landſchap *Nanking* vruchtbaar. Endelijk, na dat hy de ſtad *Nanking* en *Chinkiang* is voorby geraakt, ſtort hy door een grooten mont in den Oceaan zelf. In dezen mont leid een Eilant en Stadt, dat met krijgs-volk en ſcheepen wel voorzien is. Ter wederzijde op den oever van deze revier, vind men doorgaans zeer veele groote en kleene ſteden ſtaan.

Loop der Geele reviere. De Geele revier, zo geheten na de kleur des waters, dat door de geelheit der gront veroorzaakt wort, is op Sineeſch *Hoang* geheten, en ſchijnt in 't eerſte wel een moeras te zijn, maar de ſnelheit en 't groot gewelt des ſtroomenden waters wijzen heel anders uit: want zo ongelooflijk ſnel komt hy afſchieten, dat de ſcheepen den ſtroom niet op kunnen zeilen, maar moeten met een groot getal van trekkers, en wel ee ns zo veel als op andre plaatzen, tegen ſtroom opgetrokken worden. Op eenige plaatzen is hy een half mijl breet, en op zommige wat breeder; maar in de lengte ſtrekt hy zich tot over de acht hondert mijlen ver. De Sinezen beſchrijven de zelve met deze of diergelijke woorden: *De revier* Hoang *neemt zijnen oorſprong uit de Zuiderlijke gebergten* Quenlun, *die d' Inwoonders* Otunlao *noemen. Het water, dat meer als uit hondert Bronnen vloeit, zied boven op het Meir, dat uit deze Bronnen ontſtaat, en* Singcieu *genoemt wort, en tachtigh ſtadiën in 't vierkant beſlaat. Uit dit Meir loopt het water door een Water-leiding, en maakt een ander Meir, dat een weinigh kleender als de voorgaande is. Hier van daan vloeit de revier* Hoang *na 't Noorden, en keert zich allengs na 't Ooſten. Na een weinigh vloeiens valt hy in 't landtſchap* Xenſi, *en zet zijnen loop recht na 't Ooſten. Daar na ſchiet hy na 't Noorden voorby de zandige vlakten of woeſte wildernis, en raakt hier van daan na 't Zuiden weêr in* Sina, *en valt by 't landſchap* Xantung *in Zee.* En dit is 't geene de Sineeſche Schrijver van deze revier ſchrijft.

Hier uit blijkt dat deze Revier, naaſt de revier *Kiang*, de grootſte en vermaarſte van ganſch *Sina* is. En ſchoon hy als een uitlander van uitheemſche volken in *Sina* treed, zoo vreeſt hy evenwel de Sineeſche wetten niet, die niet toeſtaan dat eenigh vreemdeling in hun Rijk komt; maar hy wreekt zich hier over aan de Sinezen, met hunne landſchappen dikwils deerlijk onder water te zetten. Want hy rijſt dikwils ten bedde uit, en jaagt ſlik en water over landen en akkers heen. De bergen *Quenlun*, daar hy zijnen oorſprong uit neemt, zijn, mijns oordeels, de Amaſiſche bergen, en niet zeer verre van het Rijk *Laor* of *Tibet* gelegen. Ja, dat noch meer is, de gelegentheit der plaatzen en geweſten wijſt uit, dat uit de zelve bergen de revier *Ganges* in *Bengale*, de revier *Meſon* in *Laor*,

en meer andre vermaarde revieren, die de geweſten *Sion* en *Pegu* bewateren, haren oorſprong hebben. Want de Sinezen bewijzen dat zeer veele en groote Revieren, die na 't Zuiden vloeien, uit dit gebergte haren oorſprong nemen. Wijders, na dat deze Geele revier de onmeetbare landſtreeken van *Sifan* en *Taniju*, die geenzins onder de Sinezen ſtaan, voorby is geraakt, valt hy by de ſtad *Lingao*, niet verre van de ſtad *King* in 't landſchap *Xenſi*, in 't Rijk *Sina*, ter plaatze daar zich de groote Muur na 't Ooſten ſtrekt, dien hy ook bekabbelt en beſpoelt. Daar na ſchiet hy ſnel en gezwint, zoo wel na 't Noorden als na 't Ooſten, voorby de woeſte Wildernis *Samo*, twee duizent ſtadiën verre, en keert zich voort na 't Zuiden, alwaar hy door de poort *Se*, die in de groote Muur is gelegen, komt te vallen; en verſtrekt voorts een ſcheits-paal tuſſchen de twee landſchappen *Xenſi* en *Xanſi*. Hier van daan treed hy in 't landſchap *Honan*, daar na in *Xantung*, en loopt zeer verre in 't landſchap *Kiangnan*, tot dat hy by de ſtad *Hoaignan* met groot gedruis en zeer grondigh water in Zee ſtort. Eertijts liep hy ook door *Peking* en *Xantung*; maar de ſchrandre en naerſtige Sinezen, hebben met grooten arbeid deſſelfs kil na eenen andren weg zeer verre afgeleidt: 't welk zy hierom deden, dewijl hy die geweſten, die zich zeer verre in de vlakte uitſtrekten, met het overwateren endelijk zou weg en afgeſpoelt hebben. Evenwel hebben de Sinezen noch een kleenen kil gelaten, waar aan men zien kan dat de Geele revier eertijts hier haren loop gehad heeft. Het water van deze revier is zeer grondigh en drabbigh, en heeft, gelijk te vooren alreê gezegt is, eenen geelen kleur. De Sinezen willen dat dit water binnen den tijt van duizent jaren niet klaar kan worden; zulks zy ook deze woorden, *Wanneer de Geele revier zal klaar worden*, voor een ſpreekwoort gebruiken, alſſe van een zeer zware of onmogelijke zaak ſpreecken. De bootsluiden, die op deze revier varen, maken dit water, alſſe het willen gebruiken, met Aluin daar in te ſmijten zeer klaar en helder: want als dit water hier meê gemengt wort, zo zakt de ſlik terſtont onder na de gront.

Water-vallen.

IN 't landſchap *Xanſi*, by *Pingjao*, is een groote Water-val, waar af men 't gedruis eenige mijlen verre kan hooren.

In 't landſchap *Kiangſi*, by d'eerſte hooftſtad *Nanchang*, is een berg *Pechang*, dat zo veel als de Berg van hondert roeden gezegt is, dewijl het water met een ſterken val hondert roeden ver afſchiet.

In de revier *Chuem*, die by *Xunking* door ſteenen en ſteile klippen vloeid, leggen zes en dertigh Water-vallen, waar van, met een yzelijk gedruis en geraas, 't water neêrwaarts ſtort.

By de tiende hooftſtad van 't bovengemelde landſchap *Kiangſi*, is een revier *Xemuen* of *Heng* geheten, die met groot gewelt uit een Water-val komt ſtorten, die de Klok genoemt wort, om datze een geweldigh groot geluit geeft.

De revier *Yao* vloeit, by de ſtadt *Linijao*, met zo groot een gedruis en geraas, als of het donderde.

In 't Karſpel *Chunking*, by de kleene ſtad *Chung*, is een beek *Mingyo*, die uit het gebergte, door ſteile klippen, over de vijf roeden met groot gedruis komt afſchieten: beneden langs den oever ſtaan oude en hooge boomen.

Uit 't gebergte *Taye*, komt het Water omtrent vier hondert roeden hoog afvallen.

By de ſtad *Tau* is een groote Water-val, waar uit een Meir ontſtaat.

By de hooftſtad *Choxang*, is een revier *Xangyung*, waar in een groote Water-val is, die, zo men ſlechts maar eenen ſteen daar in ſmijt, terſtont donder en regen veroorzaakt.

By de ſtad *Hoeicheu*, is een revier *Singan*, die, tuſſchen Valeien en Steenklippen, drie hondert en tzeſtig Water-vallen heeft.

In 't landſchap *Fokien*, by de hooftſtad *Tingcheu*, is een Revier waar langs men na *Jenping* vaart; in de zelve leggen

gen veele Water-vallen en zeer gevaarlijke Zant-platen. Als de scheepen met het afvallende water hier voorby zakken, zo stuuren de Schippers, om geen gevaar te loopen van aan stukken te stooten, eenige bondels stroo voor af, waar tegen de scheepen zeer zacht komen aan te stooten; zulks de zelve door dit middel behouden, en zonder letzel daar voorby raken.

In 't landschap *Quangsi*, by de hooftstad *Pinglo*, is een revier, *Ly* geheten, die tusschen zeer enge en diepe Valeien, en dikwils door Klippen en Steenen met groot gedruis voortrolt; in de zelve leggen ook drie hondert en tzestigh Water-vallen, zulks in de zelve nauliks scheepen varen kunnen.

In 't landschap *Queicheu*, by de stad *Ganchoang*, vertoont zich een Waterval van twaalf roeden hoog.

By de stad *Kiegan* leid de revier *Kan*, alwaar die gevaarlijke Steenklippen, *Xetapan* geheten, haar begin nemen. Van deze stad is het zeer gevaarlijk te scheep de revier af te zakken, dewijl daar zeer veele scheepen schip-breuk komen te lijden, en dat van wegen de blinde klippen en banken, waar over de revier zeer snel en gezwint heenen rolt. Achtien plaatzen zijn 'er, daar men het meeste gevaar loopt; uit welke oorzake deze revier ook *Xetapan*, dat zo veel als achtien water-vallen te zeggen is, genoemt wort. Gemeenlijk nemen de meeste scheepen uit deze stad eenen ervaren Stierman of Lootsman in.

By de stad *Ce*, is de revier *Tan*, dat root te zeggen is: want desselfs water ziet 'er zo root als bloet uit. De Sinezen schrijven dat het water eertijts zeer klaar was, maar dat 'et van *Pei*, eenen zeer trouwen Landvoogt der Koningen *Chao*, die roode kleur (dewijl hy zich zelven by den oever om 't leven bracht,) gekregen, en tot dus lang behouden had.

In *Chingtu*, 't eerste Karspel van 't landschap *Suchuen*, vloeit voorby de kleene stad *Cu* een Revier, die gemeenlijk de Revier der Paerlen genoemt wort; dewijl des nachts in de zelve lichten glinsteren, die de Sinezen voor Karbonkels houden, en *Jeming* noemen, dat is, Nacht-lichten.

Voorby de stad *Jungcheu* loopt de revier *Siang*, die water heeft zo klaar als een kristal, zulks men, schoon de zelve eenige roeden diep is, op den gront steentje voor steentje tellen kan.

By *Foning* vloeit een Reviertje uit den berg *Talao*, welks water in den Herfst-tijt blauw van kleur is: d'Inwoonders wasschen dan hunne klederen daar in af, die dan mede blauw van kleur worden.

De revier *Kiemo*, by *Paogan*, heeft, naar men zeid, zo licht water, dat 'er geen hout noch schip op drijven kan; maar zo dra alsse daar op komen, zakkenze te gronde, eveneens als ofze in de lucht gezet wierden.

De revier *Jo*, by *Kancheu*, wort de Zwakke revier genoemt, ter oorzake van haar water, dat zo licht en dun is, dat 'et geen kaf dragen kan.

By *Chingtien*, op den berg *Cucai*, is een kleen Reviertje, dat zeer zoet en welriekend water heeft.

By de stad *Han* vloeit de revier *Co*, welks water zonderling bequaam is, en gezocht wort om 't yzer daar meê te scherpen.

By *Choxan* is de revier *Cungyang*, welks water alle vlekken en plekken uit de kleederen weg neemt; ook is het zeer bequaam om het yzer daar meê te scherpen, dewijl het eenige scherpigheit by zich schijnt te hebben.

In *Hoquang* is de revier *Han*, die uit 't gebergte van de hooftstad *Vuchang* vloeit; desselfs water, dat meer als gemeen kout is, tempert in de hontsdagen de hitte der lucht. Te dezer oorzake hebben de Koningen over de Revier een Paleis laten stichten, daar in zy zich des Zoomers, om de groote hitte te schuuwen, gemeenlijk onthouden.

In 't landschap *Honan* vloeit de revier *Ki*, by de stad *Hoaiking*, uit den berg *Vanguo*, daar na begeeft zy zich onder d'aarde, maar komt terstont weêr te voorschijn, en maakt het Meir *Taye*, uit dit Meir vloeitze weêr in een enge gracht, en wort de revier *Ci* genoemt.

De revier *Kinxa* wort de Gout-rijke revier genoemt, om dat d'Inwoon-

ders een groote menighte gouts daar uit rapen.

Voorby de ſtad *Pexan* vloeit de revier *Che*, die ook *Hoanglung*, dat is, de geele Draak genoemt wort: want de Sinezen verzieren datze daar in een geelen Draak, ten tijde van 't geſlachte *Hana*, gezien hebben.

De revier *Siangyn*, die voorby de ſtad *Mielo* vloeit, is hier door vermaart geworden, om dat zy oorzaak is, dat de Sinezen het Feeſt *Tuonu* vieren. Dit Feeſt wort door ganſch *Sina* op den vijfden dag der vijfde maant, ter gedenkenis van een zekren trouwen Landvoogt, die zich zelven in deze Revier verdronk, als eenige verraders na zijn leven ſtonden, met grote pracht, gejuig en blyſchap gevierd. Hy was by den volke, daar hy over gebood, zeer bemint en wel gewilt; te dezer oorzake worden ook t'zijner eere te ſcheep ſchouw-ſpeelen en groote gaſtmalen aangerecht, van de geenen die hunnen Landvoogt noch ſchijnen te zoeken. En zo geweldigh is het vieren van dit Feeſt in 't gebruik geraakt, dat zulks nu door ganſch *Sina* gedaan wort, daar het te vooren alleen maar op een eenige plaats geſchiede. Zy vertoonen op verſcheidene vergulde ſcheepen, die Draaks-gewijze gemaakt zijn, met heen en weêr te loopen verſcheidene ſpiegel-ſtrijden. Ook krijgen de overwinners zekre prijzen, die uit 't gemeen gegeven worden, en dikwils vry hoog te ſtaan komen.

In 't landſchap *Kiangſi*, by de ſtad *Vucheu*, loopt de revier *Lienfan*, daar uit de Sinezen water halen, dat in de water-loopers (die zy in plaats van zant-loopers gebruiken,) gebezight wort; want dit water is het minſte van alle andere waters der verandering van tijt en weêr onderworpen.

By *Kiegan* is een revier, *Senting* geheten, dat op Neêrduitſch een fluit te zeggen is, om dat deſſelfs water, in 't ſnel vloeien door ſteenen, een zoet geruis en aangenaam geluid van zich geeft.

By *Xincheu* is de revier *Xo*, waar van men voor wis vertelt, dat deſſelfs water veele ziekten geneeſt.

In 't landſchap *Junnan*, by de ſtad *Likiang*, verſpreit zich de revier *Kinxa* in een groote breette, en maakt een Meir van dertigh ſtadiën, het welk zo diep is, dat 'er geen gront te krijgen is.

In 't landtſchap *Chekiang*, by de hooftſtad *Hangcheu*, loopt een revier, die ten opzicht van haren loop nu *Che*, dan *Cientang*, en op zommige plaatzen *Cingan* genoemt wort. Deze Reviere verwekt op den achtienden dach der achtſte maant (die by d'Europers de Wijnmaant is) by deze ſtad een hoog Zee-gety; invoegen de Filoſofen hier uit ſtoffe van te twiſtredenen kunnen halen. Men verneemt het ganſche jaar door wel een groot en hoog gety; maar dit, dat in Wijnmaant geſchiet, overtreft alle d'andere in kracht en gewelt van water: want groote golven werpt de revier dan op, die zo hoog als bergen gaan, een groot gedruis en geraas maken, en ſchepen, die over dwars leggen, doen vergaan en te gronde helpen. En zo berucht is deze dach, dat de ganſche ſtadt en de Landvoogden, omtrent vier uuren, zich na de reviere begeven, om deze wonderlijke beweging te dien dage oogſchijnlijk te aanſchouwen.

Bronnen.

Bronnen.

IN *Chinting*, de vierde hooftſtad van 't landſchap *Peking*, leid een Meir die uit twee bronnen haren oorſprong neemt, van de welke d'een zeer kout, en d'ander zeer warm water heeft, daarze nochtans dicht by malkandre ſtaan.

Op den berg *Ganlo*, by de ſtad *Jungchang*, is een ſteen, die de gedaante van een menſchen neus vertoont: uit de neusgaten ſpringen twee bronnen, waar van d'een warm en d'ander kout is.

In *Tengcheu*, de vijfde hooftſtad van 't landſchap *Xantung*, is een bron, *Hanuen* geheten, dat een recht mirakel der nature is: want teffens welt hy kout en warm water op.

In 't landſchap *Xenſi*, in *Linchang*, de vierde kleene ſtad van d'eerſte hooftſtad *Sigan*, is een bron als kriſtal, en heeft naauliks vijf voet water, welk bovenſte zeer kout is, maar op den

den gront is 'et zo warm, dat niemant de voeten daar in kan houden.

In 't landschap *Quangsi* is een bron, wiens eene helft troebel en d'ander helft helder en klaar is: en schoon het troebel en klaar water onder malkandre gemengt en geschut wort, zo scheiden zich deze deelen evenwel weêr van malkandre, en krijgen terstont haar vorige kleur.

In 't landschap *Queicheu*, in de zeste kleene stadt van de zeste hooft-stadt *Tungpin*, is een bron, die door een zelven mont tweederlei water van zich geeft: te weten, klaar en helder, en troebel en trabbigh. Als het water uit d'ader is gesprongen, zo gaat ieder een byzondren weg, eveneens als of 'er een onderlinge vyandschap was. Het klaar water wort gebruikt tot den drank, die van Rijs gemaakt wort.

By *Jungping* is een bron, wiens water zo heet is, dat men daar in een Ai kan gaar kooken.

By de stad *Hiaoy*, is een berg *Caotung*, waar op men zeer veele warme baden en heete bronnen heeft.

In *Hoangcheu*, de vijfde hooftstad van 't landschap *Huquang*, is een berg gelegen, daar op een bron is, die zeer warm water uitlevert. Zo een bron is mede by de stad *Ju*, die hierom *Ven* geheten is.

By *Juencheu*, vloeit uit den berg *Nang* een bron, wiens water het gansche jaar door zo kout is, dat niemant het zelve kan drinken, ten zy het zelve eerst een weinigh in de Zon heeft gestaan.

By *Chenning* is een bron, *Caikus* geheten, die zeer kout water heeft, daar nochtans het gansche omleggende lant door de hitte des onderaardschen vuurs zeer heet is.

By de stad *Jengan*, in 't landtschap *Xensi*, vloeit uit het gebergte een Joden-lijmachtige vocht, die *Peterolie* genoemt, en aldaar tot het genezen van schurft gebruikt wort.

By *Hoaiking*, de vijfde hooftstad van 't landschap *Honan*, spleet eertijts met groot gedruis de berg *Tai*, en maakte een hol van drie hondert roeden diep. Hier uit vloeit nu een Joden-lijmachtige dikke en vette vocht, die in veele dingen in plaats van oli gebruikt wort, en zeer aangenaam van smaak valt.

In 't landschap *Suchuen*, in *Nuikiang*, d'elfde kleene stad van d'eerste hooftstad *Chingtu*, is een water-bron, die nu opklimt en dan weêr neêrdaalt; en is bevonden dat de zelve, schoon hy zo verre van Zee is gelegen, evenwel het gety van eb en vloet der Zee onderhoud.

In 't landschap *Fokien*, by de hooftstad *Hinghoa*, is op den kruin des bergs *Hucung* een Put, wiens water met op en af te loopen, het gety van eb en vloet der Zee waarneemt.

By *Jungchang*, is een berg *Gailo*, waar op een zeer diepe Put is, die den Inwoonders een voorteeken van een vruchtbaar of een onvruchtbaar jaar verstrekt; indienze slechts maar letten of desselfs water hoog of laeg staat.

By *Junking* is een bron *Tieju*, de Melk-bron geheten, van wegen de zoetigheit des waters.

By *Vuiting* is een bron, *Hiangxui* geheten, die zonderling welriekend water inde Lente heeft: op welken tijt d'Inwoonders, (dewijl zulks wat meer als gemeen is,) aan dezen bron komen offeren, en Rijs-water, datze met wijn mengen, drinken. Dit water, naar hun zeggen, geneest zeer veele ziekten.

In 't landschap *Honan* is een zeer schoone bron, *Ping* geheten, daar by een steene kolom, op dat een ieder dezen bron met aandacht zou aanschouwen, opgerecht staat.

In 't landschap *Huquang*, by de hooftstad *Hoangcheu*, is een bron, *Loyu* geheten, die de stad *Kinxui* zeer vermaart maakt: want om de drank *Cha* daar van te maken, is dit water het beste naast het tweede.

In 't landschap *Junnan* is een berg *Xang*, daar op een zeer koude bron is, die evenwel de jicht zonderling geneest.

In *Quangnan* is een beek *Nanmo*, die altijt warm water uitlevert, dat zeer goet is om zig daar in te baden, en heeft ook den naam, dat 'et veele ziekten kan genezen.

By *Cioking* is een bron, die warm water heeft, waar in de genen gewassen

worden, die benauwt van borst zijn, en eenige verstoppingen in 't lichaam hebben, daar af zy dan op deze wijze zeer licht genezen worden.

By de stad *Lingan*, op den berg *Sieu*, schrijft men dat een bron is, wiens water, als men daar dikwils af drinkt, het vleesch vvit maakt, en een zonderlinge kracht heeft om magre luiden vet te maken.

By *Xunte* is een holle berg *Tang*, (dat op Neêrduitsch zo veel als een badstoove te zeggen is,) die warm water uitlevert, dat goet voor de schurftheit is.

By *Chelo*, op den berg *Manglo*, is een bron die vergiftigh water heeft; en waar aan de menschen en beesten, schoon datze noch zo weinigh daar af gedronken hebben, terstont doot op d'aarde neêrvallen.

Niet verre van *Yaogan* is een groote Put met zout water, daar af zout gemaakt wort, dat door 't ganssche landschap verbeezight wort.

By *Penxui* is een berg *Fonien*, waar op zeer veele Zout-putten zijn; als ook by de stad *Queicheu*, op 't rouwe gebergte. In *Hengman* zijn acht en dertigh water-bronnen; en in *Nanmin* negen Zout-putten.

By *Jangcheu* zijn zeer veele Zoutpannen, waar in het Zout eveneens gemaakt wort, als in Europe van Zeewater.

In 't landschap *Kiangsi*, by *Nanking*, is een bron, *Lien* geheten, wiens water in 't vallen zich eveneens vertoont, als een laken dat van zilverdraat geweven is. Uit dezen bron vloejen dertigh kleene Reviertjes, en deszelfs water wort zeer gezont gehouden.

By *Sintien* komt het water uit den berg *Caimiao* vallen, dat een gedurige regen-boog vertoont, als de Zonnestralen daar op komen vallen.

By de stad *Jaocheu*, is een berg *Xehung*, de *steenige regen-boog* geheten, om dat het water, dat uit den zelven komt vallen, aan eenen iegelijk een geduurige regen-boog vertoont.

DARTIENDE HOOFTSTUK.

Van Bergen.

Wonderlijke vaangeloof in de Bergen.

ZEer zorgvuldigh en waangelovig zijn de Sinezen in 't uitkiezen der bergen; dewijl, naar hun meening, al hun voor- en tegenspoet daar in gelegen is, en die van de Draken, dien zy d'oorzaak van al hun geluk toeschrijven, bewoont worden. Dit is ook d'oorzaak waarom de Sinezen, indienze eenige Graf-steden willen bouwen, (dat gemeenlijk van schatrijke luiden op 't gebergte geschiet) de gedaante des bergs zeer naerstelijk onderzoeken, alle d'aderen doorsnuffelen, en zich kosten noch moeite ontzien, om een gelukkige aarde, namelijk 't hooft, den staert of 't hert van een Draak, te verkrijgen: want zy achten dat hier uit, naar wensch, alle geluk den nakomelingen van den overledene ontstaan zal. Veelen, die zich voor ervaren in deze kunst uitgeven, en in 't uitkiezen op de gedaanten der bergen letten, ziet men door geheel *Sina* zwerven, eveneens als de sterrekijkers en hand-bezienders, die uit den loop der sterren, en de trekken en gedaante der handen, een ieders aanstaande noodlot beloven te vooren te spellen. Wijders, in 't betrachten der bergen, zullen wy letten op der zelve grootte, hoogte, kruinen, valeien, heuvelen, hoolen, artzeny-achtige kracht, gestalte, wonderdaden, gedierten, naerstigheit der menschen, geschiedenissen en Inwoonders.

Grootte der Bergen.

De berg *Lungciven*, by *Kungyang*, is ontrent twee mijlen en een half groot.

De berg *Suming*, by *Xaohing*, beslaat een plaats van zeven mijlen en een half.

De

De berg *Lofeu*, by *Polo*, is in zijnen omtrek achtien mijlen en een half groot.

De berg *Tiengo*, by *Pingkiang*, is een en dertigh mijlen groot; zoo groot is ook de berg *Quanghia* by *Nankang*.

De berg *Heng*, by *Hoenyuen*, is vijftigh mijlen groot; even zoo groot is ook de berg *Uncung*, die ontrent *Kiegan* dicht by *Ganfo* leid.

De berg *Yen* begint by *Iotyen*, en strekt zich drie en tzestigh mijlen verre; zo groot is ook de berg *Quan*, die by de stad *Chingchang* haren begin neemt; als ook de berg *Caoleang*, by de stad *Leangxan*.

Te *Kinhoa* by *Yu*, leid de berg *Kiming*, die de grootste van alle bergen in ganseh *Sina* is.

By *Cingcheu* leid de berg *Langsie*, die zich tot aan de Zee uitstrekt: op de zelve leggen veele dorpen, die Keizer *Xio* liet stichten, als hy verordende dat dertigh duizent menschen zich op dezen berg onthouden en dien bewoonen zouden.

By *Linkiang* is een zeer groote berg, *Mung* geheeten, die vol bosschen en aangename weiden is.

Hoogte der Bergen. De berg *Ximus* by *Taigan* heeft de hoogte van darde-half mijlen. Men zeid dat men op desselfs kruin in d'eerste hanekrai de Zon kan zien opgaan.

De berg *Piu*, by de stad *Guei*, is zoo hoog, dat de Sinezen den zelven de hoogte van drie mijlen en twee derdedeelen toeschrijven. Van desselfs kruin kan men de hoofdstad *Chingtu* zien, over alle d'andere bergen heen.

De berg *Tientai*, als ook de berg *Suming*, by *Xaohing*, is vijf mijlen hoog.

De berg *Venpi*, in 't landschap *Queicheu*, reikt met zijn kruinen boven de wolken.

By de stad *Chingtu* leid een berg *Ieking*, die hooger als de wolken is.

Te *Sintien* leid de berg *Pie*, die d'allerhoogste van alle bergen is, en veer verre boven de wolken reikt.

By de hoofdstad *Lingkiang* is een zeer hooge berg, *Mung* geheten, die mede zeer verre boven de wolken rijst.

By de stad *Xefan* leid de berg *Tafung*, die tot aan den Hemel schijnt te reiken.

By *Cangki* is een zeer hooge berg *Iuntai*, die hierom by de Sinezen de Troon des Hemels genoemt wort.

De berg *Hocang* is zo hoog, datze tien duizent voeten boven der aarde rijst.

By de stad *Van* leid een eiland *Tocheu*, van hondert stadiën groot, waar op een berg leid, die tot in de wolken steigert.

In 't landschap *Quantung*, by de stad *Hoeicheu*, is een berg, *Lofeu* geheten, die over de vier mijlen hoog is.

By *Liencheu* leid de berg *Loyang*, die zoo hoog is, dat men nauliks in twee dagen op desselfs kruin kan klimmen.

De berg *Kiming*, by de stad *Yn* gelegen, is zo hoog, dat men negen dagen reizen moet, eer men op desselfs kruin kan komen.

In 't landschap *Suchuen* leggen d'allerhoogste bergen.

By de stad *Kienning* is de berg *Xin*, waar op men over alle bergen de Zon in Zee kan zien opgaan.

Kruinen der Bergen. Omtrent *Sintien* is de berg *Pie*, die met zijnen kruin boven spits toeloopt, in vorm van een graf-naalt; hierom wort hy ook *Pie*, dat is, de Penceel, geheten.

De berg *Tulie*, by de stad *Van* gelegen, verheft eenen zijner kruinen zo hoog, dat noit eenigh vogel daar op durft vliegen.

De berg *Fan*, by de stad *Liucheu* gelegen, heeft een kruin, die boven in vorm van eenen dobbel-steen toeloopt.

De kruin van den berg *Hocang* is zo hoog, dat 'er noit regen of sneeuw op valt, nochte men hoort daar op noit donderen.

De berg *Latung* heeft eenen zeer spitzen kruin van twee hondert roeden.

De berg *Ki* heeft eenen kruin die over de hondert roeden hoog is.

De berg *Sienye*, by *Lieucheu*, heeft eenen zeer hoogen kruin, die, gelijk een muur van eenen steen gemaakt, regelrecht op en neêr gaat.

De berg *Cu*, by *Xunte*, die het Weeskint geheten is, om dat hy alleen maar een eenigen kruin opsteekt, overtreft alle andere in hoogte.

In *Quangsi*, by de ſtad *Ieyang*, leid de berg *Paofung*, op wiens kruin, die tot aan de wolken reikt, een ſteene huis ſtaat.

By *Lieucheu*, op den berg *Sienye*, is een zeer hooge kruin, die eveneens als een muur recht op en neêr gaat, en boven op den top een ſteene huis heeft ſtaan.

By *Unting* is de berg *Hingkieu*, die doorgaans ongebaant en ſteil is; maar op den kruin is hy effen. Men klimt daar by eenen weg op, die zo ſmal is, dat 'er geen twee neffens malkandre kunnen gaan; ten tijde van oorlog verſtrekt de zelve den Inwoonders een ſchuil- en vry-plaats.

Te *Changte* is een berg *Yyang*, die zo ſteil en hoog is, dat men nauliks daar op kan klimmen; op deſſelfs kruin is evenwel een groote vlakte, waar op by tijt van oorlog zich veele begeven, om 't gevaar t'ontgaan.

De berg *Tapien*, by *Yxui* gelegen, heeft zo eenen vlakken kruin, dat zich daar op een effen vlakte van vier mijlen en een half vertoont.

De berg *Xin* heeft eenen kruin, op wiens toppunt een Paleis ſtaat, dat zich tot in de wolken verheft.

In *Paoking* leid een berg *Chingcang*, wiens kruin de gedaante van een Kallekoen uitbeelt.

De berg *Xintang* is zo hoog en ſteil, dat men 'er nauliks op kan klimmen: op deſſelfs kruin leid evenwel een vermakelijk en vis-rijk Meir, dat rontom met boomen en bloemen omcingelt is.

By *Pingo* is de kruin *Monien*, of de kruin der oogen, om dat hy op den toppunt twee groote ſteene oogen heeft.

In 't landſchap *Chekiang*, by *Hangcheu*, leid de berg *Funghoang*, die twee zeer hooge kruinen heeft, die tegen elkandre over ſtaan, en zo hoog zijn, datze tot in den Hemel ſchijnen te reiken.

De berg *Ciexe*, by de ſtad *Ho*, heeft twee zeer hooge kruinen, waar door, eveneens als door een poort, de Geele revier vloeit.

De berg *Tien* wort het oog des Hemels genoemt, om datze op twee zeer hooge kruinen twee Meiren heeft.

By de ſtad *Paoking* leid een berg *Lung*, die vier evenhooge kruinen zodanigh in de hoogte opſteekt, dat het ſchijnt dat men van alle kanten een en den zelven kruin ziet.

De berg *Uhoa* wort de berg der vijf Bloemen genoemt, na de vijf evenhooge kruinen, waar van een ieder duizent roeden hoog is.

De berg *Nanmin* rijſt met twaalf zeer hooge kruinen naar om hoog.

By *Iuenkyang* leid de zeer groote berg *Yotai*, die met vijf en twintigh kruinen ten Hemel ſtijgt, en zo ſchoon en vermakelijk is, datze den naam van *ſchoone Toren* verkregen heeft.

By *Kiun* is de berg *Vutang*, die zeven en twintigh kruinen in de lucht verheft.

By *Hoeicheu* is de berg *Hoang*, waar uit twee en dertigh zeer hooge kruinen ſchieten.

De groote berg *Iunglin* heeft over de zes en dertigh kruinen; zoo veel heeft ook de berg *Talao*; maar de berg *Heuki* rijſt met tzeventigh, de berg *Heng* met twee en tzeventigh, de berg *Hiana* by *Sinfung* met tnegentig, en de berg *Suming* by *Xaohing* met hondert acht en tachtig kruinen naar om hoog.

De Valeien in de Bergen.

By *Hoating* is een Valei van twee mijlen groot, dat zo diep en ſmal is, dat 'et licht van den dag daar nauliks in kan vallen, evenwel loopt 'er noch een weg door.

By de hooftſtad *Focheu* is een berg *Fang*, waar op een Valei van derdehalf mijl is, alwaar rontom op de heuvelen Oranje, Citroen en Limoen-boomen groeien.

By *Gucheu* leid een zeer diepe Valei, daar niet wel door te reizen is, en loopt daar door ook maar een eenige weg: langs dezen weg reiſtmen na 't Rijk *Tungkin*, alwaar onderweegs vele luiden, eer zy daar komen, door de moeielijkheit des wegs te ſneuvelen komen. Zommigen noemen dezen weg *Tienmuen*, dat is, de poorte des Hemels, andere *Queimuen*, dat is, de Poorte der duivelen.

By de ſtad *Paotung* is een Valei, die rontom met zeer hooge kruinen van bergen beſlooten leid, en waar in men alleen maar door een zeer ſmallen weg kan komen. In tijt van oorlog begeven zich,

zich, veiligheits halven, menigte van menſchen daar na toe.

Heuvelen der bergen. By *Chinyven* is de berg *Polung*, wiens heuvelen zich allengs zodanigh hooger en hooger verheffen, dat de zelve zich eveneens vertoonen, als of men de golven van een holgaande zee zag.

By *Kienyang* is een berg *Ulung*, waar op vijf heuvelen den zeſten in 't midden beſlooten houden; de Sinezen heten dezen eenen de Peerl, en de vijf andere de Draken.

By de ſtad *Queilin* is een ſteile weg door 't gebergte, waar op zeven heuvelen de gedaante van den grooten Beir, dien men aan den Hemel ziet, vertoonen.

Hoolen der bergen. By *Tegan* leid de berg *Tungting*, waar op een groot Hol leid, daar in geen gront te vinden is.

By de ſtad *Liping* is een berg *Taiping*, en daar in een vierkant hol, *Tungni* geheten, dat in vorm van een vierkant huis uitgeholt is; ieder zijde is zes hondert en acht en veertigh roeden lang, en in 't midden vloeit 'er een reviertje door.

Op den berg *Iungte* ziet men vier en twintigh ſteene huizen of diepe holen; en op den berg *Ximo*, by de ſtad *Taigan*, zijn ook zeer veele hoolen.

By *Mengyang* leid de berg *Queikiue*, die zo moeielijk te beklimmen en zoo vol holen is, dat de ſpraak onder de Sinezen gaat, datze van den bozen Geeſt uitgeholt is.

By de ſtad *Iengan* leid de berg *Chengleang*, daar op een Hol is, daar in vele afgoden ſtaan.

Op de berg *Cokieu* leid een groot Hol, dat eveneens als een afgront is, en daar in ſtaan twee beelden.

In 't landſchap *Quangſi*, by de ſtad *Queilin*, op den berg *Hayang*, is een waterigh Hol, daar in viervoetigh gedierte en gehoornde viſſchen leven.

Heilzame bergen. By de ſtad *Chinting*, is op den berg *Canguien* een heelzame en gezonde bron.

Op de berg *Pao*, by de groote ſtad *Lieucheu*, is de lucht ſodanig van natuur, dat deſſelfs Inwoonders noit voor de koorts vreezen, en ſchoon zy die krijgen, zo wordenze ook zeer licht daar af genezen, voornamelijk in de Lente en Grasmaant: want die in deze maanden met de koorts worden aangetaſt, kunnen door geen genees-middel daar af geholpen worden.

By de krijgs-hooftſtad *Cintien* leid de berg *Into*, daar op zo een gezonde lucht is, dat de geenen, die daar op leven, van geene ziekten weten die door de koude wint of lucht veroorzaakt worden.

De berg *Cokieu* wort de geduurige Lente genoemt, om dat hy het ganſche jaar door de minſte verandering van weêr of wint niet gewaar wort, en altijt groen is.

By *Kaocheu* is een berg, *Kaoleang* geheten, die zodanigh van natuur is, dat d'Inwoonders noit 's Zoomers hitte, noch des Winters koude gewaar worden; invoegen het daar op, na der Sinezen zeggen, altijt Lente is.

By de ſtad *Iungking* leid de berg *Liunglai*, waar op ook des Zomers ys gevonden wort.

In 't landſchap *Xanſi*, by de ſtad *Pu*, is de berg *Lie*, by den welken de zeer vroome en vermaarde Keizer *Xunus*, eer hy by dit volk tot Keizer verkoren was, een Boer of lantbouwer geweeſt was. Deze berg brengt tot noch op dezen dag geen doornen noch quade of ſchadelijke heeſters voort; 't welk, na hun verziering, by 's mans grote deugden en verdienſten is toegekomen.

Geſtalte der bergen. De heuvelen des bergs *Umuen* vertoonen zich eveneens, als ofze in de lucht hingen.

In 't landſchap *Quangſi*, by *Queilin*, leid een berg *Ly*, die de gedaante van een Olifant heeft.

De berg *Utung* beelt eenen menſch uit, die over end ſtaat en met zijn hooft voor over bokt.

De berg *Tienmo* wort het oog des Hemels genoemt, om datze op beide kruinen twee oogen heeft.

Wondere zeltzaambeden in de bergen. De berg *Mingyue* heeft zijnen naam van een onderaartſch hol, waar meê de zelve zo regel-recht doorboort is, dat dit gat, als men daar tegen over ſtaat, zich eveneens als een blinkende of heldre Maan vertoont.

By *Paoki* is een berg *Chincang*, wiens hoolen, als het wil onweeren of donderen, zo een yzelijk geluid en geloei ge-

geven, dat men het over de twee mijlen ver kan hooren.

By *Sinyang* is een zeer hooge en vermakelijke berg, wiens kruin, als het wil regenen, altijt met een wolk bedekt wort.

By *Pingchai* leid een berg *Pequi*, waar aan men bevonden heeft, dat het ſmelten van den winter-ſneeuw op deſſelfs kruin een teken van een goet en vruchtbaar jaar is; maar blijft de ſneeuw den Zomer over, zoo is 'et een quaat teeken.

Men ſchrijft dat de berg *Fang*, by *Changyang*, zoodanigh van natuur is, dat men in de Lente noch in den Herfſt geen wint daar op verneemt, en des Zoomers gedurigh wint uit de hoolen blaaſt; en dat in tegendeel des winters op de zelve wijze de winden door de hoolen trekken.

Op de berg *Keſin*, die by de krijgsſteden leid, zeid men dat 'et ongemeen kout is.

By *Nankang* leid de berg *Quanglin*, die by ſchoon en helder weêr altijt met wolken en nevels bedekt is; invoegen men de zelve uit het bygelegen Meir nauliks zien kan, ſchoon men daar dicht by is.

By *Xaicheu* leid de berg *Lingſung*, waar op, als het daags geregent heeft, des nachts altijt een groote vlam verſchijnt; maar niet als 't droog weêr is.

De berg *Hoo* wort de Vuurige berg genoemt, om dat nacht op nacht zekre lichten, eveneens als ontſteeken kaerzen, op de zelve verſchijnen. De Sinezen willen dat 'et diertjes zijn, die nacht-muggen genoemt worden, en dat deze uit de revier na den berg klimmen, en aldaar zo glinſteren.

By *Munghoa* leid de berg *Tienul*, het Oor des Hemels geheten: want hier op hoort men zoo eenen fijnen en aangenamen weêrklank, dat men den weêrgalm, ſchoon iemant noch zoo zacht ſpreekt, hooren kan.

Gedierten op de Bergen. Op den berg *Quan*, worden zeer ſtoute en kloeke Valken en Gieren gevangen, die ter jacht gebruikt worden.

De Sineeſche Lantbeſchrijvers verhalen dat by *Sinfung* een zeer groote en dikke berg leid, waar op wilde beeſten en menſchen leven, die nergens anders te vinden zijn.

Op den berg *Fungcao* heeft, naar men zeid, de vogel Phenix zijn neſt: ook ſchrijvenze dat onder dit neſt een zeer eedele en koſtelijke ſteen gevonden is.

In 't landſchap *Xenſi*, op den berg *Holan*, onthouden zich veele wilde Paerden.

Op 't gebergte, by de ſtad *Linijao*, onthouden zich wilde Oſſen, en dieren als Tygers.

In 't landſchap *Chekiang*, op den berg *Cutien*, zijn Tijgers die geen ſchade doen; en de wilde Tijgers van d'omleggende Landſchappen worden tam, alſſe hier op gebracht worden. Het zelfſte wedervaart ook den Slangen.

By *Cinyven*, in 't landſchap *Junnan*, is de berg *Nilo*, waar op zich veele Tijgers en Luiparden onthouden.

In 't landſchap *Suchuen*, by de ſtad *Cungking*, leid een berg *Toyung*, waar op men Apen vind, die den menſchen zeer gelijk zijn.

Vreemde kunſt-ſtukken die op de Bergen gevonden worden. By de ſtad *Changcheu* leid de berg *Cio*, waar op men ſchrijft dat een ſteen leid, van vijf roeden hoog, en achtien dik, die lilt en beweegt wort als 't wil ſtormen.

By *Lioyang* leid de berg *Yoinu*, dat is, *de berg van de koſtelijke Vrouw*: want op den zelven ziet men een beelt van een zeer ſchoone Vrouw, dat niet door de kunſt gehouwen, maar uit de natuur aldaar gegroeit is.

By de ſtad *Iengan* leid de berg *Chingleang*, alwaar men in een zeker hol een zeltzaam heir van afgoden ziet; te weten, een heir van omtrent duizent beelden, die alle uit een harden ſteen gehouwen zijn, en op 't bevel van een zekren Koning, die op dezen berg zijn leven in eenzaamheit overbracht, gemaakt wierden.

By *Vucheu* leid een berg *Vangkiu*, waar op een wonderlijk beelt ſtaat, dat eenen menſch vertoont, en na den verſcheiden temper des luchts verſcheidene kleuren aanneemt, waar aan de Inwoonders kunnen zien of het helder weêr zal zijn, dan of het regenen zal.

Den berg *Fang* heeft Keizer *Xius*, door hulp van vijf duizent mannen, laten

ten doorgraven: want hy had gehoort van die bovengemelde bedriegelijke berg-kijkers, die eenen ieders voor- en tegenspoet uit de gedaanten der bergen belooven te vooren te spellen, dat deze berg te vooren spelde, dat een andre Keizer het Rijk bezitten zou; weshalven, om den voortgang van dit aanstaande nootlot te beletten, liet hy dezen berg doorgraven.

Op den berg *Cokieu* is een groot Hol, en zoo diep als een afgront, waar in men een beeltenis van eenen mensch en zeker gedierte ziet. De Sinezen schrijven, dat byaldien iemant dit beelt aanziet, en luits-keels spreekt, terstont donder en onweêr daar door t'ontstaan komt.

Op den berg *Fiyun* staan in de steenrotzen voetstappen van menschen gedrukt, waar van zommige de lengte van vier palm van een hant hebben.

By de stad *Cing* leid de berg *Loyo*, waar op een groot Leeuwen-beelt staat, uit wiens mont een bron vloeit.

By de stad *Xeu*, in't landschap *Nauking*, leid een berg *Cuking*, waar op een groot stuk gout gevonden is, dat zeer vele ziekten kan genezen; 't welk ook een ieder aldaar doet geloven dat 'et door de Chimische kunst gemaakt is.

De berg *Kieuquan*, dat is, *de berg van negen Paleizen*, is alzo geheten, om dat de Zoonen van Koning *Cyngan* daar op voor zich negen Paleizen hadden laten stichten, waar in zy zich in de geleertheit en letteren oefenden.

Geschiedenissen die op de Bergen geboure zijn.

De berg *Lin*, by de stad *Taulieu*, is hier door zeer vermaart geworden, om dat *Heuyus*, die wonder wel met de boog wist om te gaan, op den zelven zeven vogelen met zeven pijlen, d'een na d'ander, in de vlucht schoot.

By *Kiayu*, op den oever van de revier *Kiang*, leid een berg *Chepie*, die door den neêrlaag, dien aldaar *Kacay* van *Chenijaos* kreeg, zeer vermaart is geworden.

By de stad *Ceu* leidt de berg *Changping*, die hier door zeer beroemt is geworden; dewijl de Filosoof *Confutius* daar op zijn geboorte-plaats heeft. Op dezen berg ziet men puinhopen en vervalle muraadjen van een zeer oude stad.

By de stad *Kioheu* leid de berg *Fang*, dien de graf-steden van d'ouders, die dezen *Confutius* ter werelt hebben gebracht, niet weinigh vermaart hebben gemaakt.

De berg *Kieuchin*, by *Hanyang*, heeft zijnen naam van de negen Maagden, om dat negen zusters op dezen berg altijt maagt bleven, en aldaar de Alchemi-kunst oeffenden.

De berg *Moyung*, by *Hiutai*, wort de Herders-berg geheten, om dat op dezen berg, zo de Sinezen schrijven, eertijts een zeer schoone Maagt 't herdersschap geoeffent heeft.

By de stad *Cu* leid de berg *Cu*, waar op Koningh *Ci* veel gouts begroef, en liet de werks-luiden, die het zelve begraven hadden, op dat zulks niemant zou gewaar worden, om 't leven brengen; dit merkte evenwel een jong zoontje van eenen der zelve, die ook het gout, als hy tot zijne jaren gekomen was, weg nam.

Dorpen op de Bergen.

By de stadt *Cuching*, op den berg *Langshe*, zijn zeer veele Dorpen, die, zints Keizer *Xius* dertigh duizent mannen daar op gebracht had, gesticht zijn.

By *Jenchang* leid een berg, *Tocheu* geheten, die woest, hoog, en rontom zeer steil is, zo dat 'er qualik op te klimmen is, en een handt vol volks een groot heir zou kunnen afslaan; maar van binnen leggen verscheidene dorpen en vlakke weien.

Op de zeer hooge bergen van't landschap *Suchuen*, daar het zelve aan't lantschap *Honan* komt te grenzen, leid zeker Koningrijk, *King* geheten, dat op zich zelfs is, en geenzins onder gehoorzaamheit van den Sineeschen Keizer staat, alleen ontfanght het eershalven en wel-staans wille, van den Sineeschen Monarch de Kroon en Scepter. Deze berg-luiden willen den Sinezen geenzins toegang tot hunne bergen vergunnen; ja nauliks toespreken. Dit Rijk is gesticht van de volken van *King*, en d'omleggende landschappen, die uit het landschap *Huquang* quamen vluchten, en zich, om den oorlog en de moetwil der krijgsknechten t'ontgaan, ten tijde der Koningen, op het einde des stams *Cheva*, na deze

hooge bergen begaven. Op dit gebergte leggen ontelbare valeien, en treffelijk bebouwde landen, die voor den inval en 't roven der vyanden bevrijdt zijn.

By de ſtad *Queicheu* zijn zeer hoge ſteen- en klipachtige bergen, voornamelijk in 't Noorder-gedeelte, daar berg aan berg leid, en waar op noch tegenwoordigh wilde en woeſte menſchen woonen, die geenzins onder de heerſchappye der Sinezen buigen willen. Op deze bergen heeft men Zoutputten, en vind aldaar Oranje-boomen, Citroen-boomen, Muſchus en Velt-hoenders in grooten overvloet.

By *Suming* leid de berg *Changno*, die zo breet en on-naakbaar is, dat zich daar op wilde menſchen onthouden, die van de Sinezen niet onder gehoorzaamheit kunnen gebracht worden; maar zy leven daar in vry en veiligh op zich zelfs.

De landſchappen *Kiangſi*, *Quantung* en *Fokien* grenzen met de wortels en ruggen der bergen dicht aan malkandre. Op dit gebergte woont een wilt en woeſt volk, dat tot noch onder de gehoorzaamheit der Sinezen niet wil buigen; ja, dat meer is, het verſtout zich dikwils uit hunne hoolen en ſchuil-hokken te ſpringen, en uit de naaſt-gelegene plaatzen een roof te halen; hoewel deze wilde berg-luiden niet gewichtighs noch groots in 't werk durven ſtellen; dewijl over al Kaſteelen en Sterkten zijn opgeworpen, die vol krijgs-volk leggen, om 't invallen en heimelijke aanſlagen dezer berg-luiden te beletten. En ſchoon de Sinezen dikwils gepoogt hebben, deze luiden te temmen en onder gehoorzaamheit te brengen, zoo hebbenze evenwel noit iets kunnen uitrechten, en dat van vvegen d'enge openingen der bergen, en on-aankomelijke toegangen; vvaar in men evenwel vermakelijke valeien en vvel-bebouvvde landen vind leggen.

VEERTIENDE HOOFTSTUK.

Van Berg-werken, als Metalen, Stenen, en diergelijke dingen, die het Aartrijk in Sina verſchaft.

DOor geheel *Sina* vind men een ontelbare menighte van Mijnen, die allerlei Metalen in grooten overvloet bezitten. Gout of zilver uit de Mijnen te graven, is in *Sina* uit kracht der wetten verbooden; dewijl de Sinezen voor vaſt gelooven, dat de menſchen, wier leven veel meer dan het gout en zilver (daarom d'Europers d'ingewanden des Aardrijks doorſnuffelen en ontledigen, en de vlakte des Aardrijks van menſchen ontblooten) van Keizeren en Koningen behoorde geacht te worden, doorgaans in de mijnen door de ſchadelijke uitwaaſſemende dampen verſtikken en om 't leven raken. Evenwel ſtaat eenen ieder vry gout aan de oevers der Revieren te zoeken, dat ook aldaar in grote menigte gevonden wort, en daar meê de Sinezen veel meer koophandel drijven, als datze het zelve in betaling voor andre Waeren geven. Verſcheidene andere berg-werken, als Quikzilver, Koper, Yzer, Tin, Vermiljoen, Lazuur, Vitriool, worden ook in 't gebergte gevonden. Door 't ganſche lantſchap *Suchuen* vind men ook zeer uitmuntende Zeilſteen, en d'allerbeſte by de groote ſtadt *Liucheu*, als ook in 't lantſchap *Huquang*. Op 't gebergte *Yocheu* vind men een groene ſteen, die, fijn geſtooten, den Schilders een treffelijke groene verf verſchaft. In 't landſchap *Quantung*, in 't gebied van *Kaocheu*, als ook by *Tali*, de tweede hooftſtad van 't landſchap *Junnan*, wort Marmer-ſteen uit de ſteenklippen gehouwen, daar af, op bladen gezaagt, tafels en diergelijk huisraat gemaakt worden: want dit Marmer is zodanig met allerlei kleuren gevlamt, dat ſig inde ſelve gedaanten van bergen, waters,

ters, boomen, bloemen, en dikwils heele landschappen vertoonen, niet anders als of al deze dingen zeer kunstigh met de Penceel daar op geschildert stonden.

In 't landtschap *Peking* wort zeer doorlugtige Kristal, en wit en root Marmer gegraven: en op 't gebergte *Xaitung*, in 't landschap *Xansi*, vind men den steen Jaspis van verscheidene kleuren.

In 't landschap *Xensi*, behalven andere kostelijke juweelen, vint men ook op 't gebergte de steen Jaspis, en noch een andren steen, die by de Sinezen in groote waerde en achting gehouden wort. De Koopluiden, uit den Rijke *Yarken*, komen dien hier opkoopen; en verkoopen den zelven met groot gewin op andre plaatzen. Deze steen gelijkt zeer wel na den Europische Jaspis, uitgezeid dat hy helderder, en hier en daar met bleek-blaauwe streepen doormengt is. Men zou kunnen zeggen, dat dit een van de steenen is, daar af in de Bybel gesprooken vvort, en die onder de tvvaalf dierbare steenen getelt vvorden, die aan het kleed van den Priester Aaron hingen, indien men slechts zo een groote vierkante steen kon vinden, dat desselfs eene zijde een palm van een hant breet vvas; dusdanigh een steen is ook voor gelt niet te koop, en dien krijgt, als 'er een gevonden vvort, de Keizer.

In 't landschap *Xensi*, by *Chingyven*, op den berg *Io*, vvorden zeer klare steentjes gevonden, die na Diamanten gelijken.

Op den berg *Kiun*, heeft men root Marmer.

In 't landschap *Huquang*, by *Kingcheu*, als ook te *Quenlin*, in 't landschap *Quangsi*, vvorden zeer schoone steenen gevonden, vvaar meê de Sinezen hun inkt zoodanigh vveten te temperen, als d'Europische Schilders hunne verruvven.

In 't landschap *Quantung*, by *Nanhing*, is een steen, die den Sineesche Inkt zeer gelijk is, daar meê de Sinezen, gelijk d'Europers met krijt, op geschaafde en vvitte bortjes schrijven. Aldaar is ook een zeker slag van een steen, zoo hardt, dat d'Invvoonders daar af steene bijlen en miesschen maken.

In 't landschap *Peking* vind men toets-steenen, en meer andere steenen, die om de kleur en hartheit hoog geacht vvorden.

In 't landschap *Honan*, by de stadt *Changte*, is een berg die de *Zeil-steen* geheten vvort, van vvegen de groote menighte der Zeil-steenen, die aldaar gegraven vvorden.

By de stad *Paoning* leid de berg *Io*, daar uit zeer kostelijke gesteentes gegraven vvorden; maar men kan daar niet vvel op klimmen.

In 't landschap *Suchuen*, by *Kienchang*, leid een berg, *Tiexe* geheten, uit wiens steenen, alsze in 't vuur gesmolten worden, yzer druipt, dat zeer bequaam is om zabels en degens daar af te maken.

In 't landschap *Huquang*, by de hooftstad *Hoangcheu*, leid de berg *Pao*, daar op men steentjes vind, waar van zommigen, alsse in de Zon geleid worden, root, andere geel worden, en ook een tijt lang die zelve kleur behouden.

By de stad *Chingtien* leidt de berg *Cucai*, waar op alle boomen en stenen root van kleur zijn.

In 't landschap *Huquang*, by de stad *Ganhiang*, leid de berg *Hoan*, die de Geele berg genoemt wort, om dat deszelfs ganssche aarde en de steenen byna gout-geel van kleur zijn. Desgelijks heeft ook de berg *Tayven*, by de stad *Vuchang* gelegen, steenen en aarde die een gout-geele kleur hebben.

In 't landschap *Iunnan*, leid by de stad *Cioking* de berg *Kinhoa*, wiens kruin zich gout-geel van kleur vertoont.

By *Chungchang*, de vijfde hooftstad van 't landschap *Xensi*, vind men bruinachtigh blaauwe steentjes, die met witte streepen onderscheiden zijn, en by de Grooten in groote waerde gehouden worden: want een ieder gelooft dat de kalk, die van deze steenen gebrant wort, zeer krachtigh is om 't leven te vervvijlen, indienze, fijn gestoten, in plaats van een genees-middel ingenomen vvort.

In 't landschap *Huquang*, op den berg *Uxe*, vvorden zvvarte steentjes

gevonden; het poeder daar af gebruiken d'Artzen tegen de ziekte der kele, en voornamelijk tegen de Quinancie.

By *Hengcheu* leidt de berg *Xeyen*, die de *ſteene Zwaluwe* genoemt vvort, om dat daar op, als 't geregent heeft, ſteenen gevonden vvorden, die vvonder vvel na Zwaluwen gelijken: Jae d'Artzen vveten, uit de verſcheidentheit der kleure, de mannetjes van de vvijfjes t'onderſcheiden, en maken van de zelve ook genees-middelen.

By *Tochi* leid de berg *Ciepuon*, vvaar op men allerlei ſlag van ſteenen vind.

In 't landſchap *Chekiang*, by *Taicheu*, leid de berg *Gueyu*, vvaar op alle de ſteenen, zo groot als kleen, vierkant zijn. En by de ſtad *Siaoxan* is een Steen-mijn, die aan meeſt alle de plaatzen van geheel *Sina* ſteenen verſchaft.

In 't landſchap *Xenſi*, by de ſtad *Lantien*, op den berg *Vutu*, als ook by de ſtad *Cungchang*, vvort een berg-vverk gegraven, dat een zeer krachtig en goet genees-middel is tegen alle vergift, quaataardige koortzen, en ſchadelijke hitte der honts-dagen. Het is root-achtigh-geel van kleur, met zvvarte ſtipjes beſprenkelt, en zomtijts zeer hoog root; zulks dat 't et vveinigh in kleur van 't Vermiljoen verſchilt, hoevvel men daar meê niet ſchilderen kan. Dit zelffte berg-vverk vint men ook in 't landt *Suchuen*, by de krijgs-ſtad *Po*. Men drinkt het met vvijn in, als het eerſt daar in een vveinigh te vveeken heeft gelegen. By d' Europers is het niet bekent, ook vvort in geene boeken daar af vermelt.

Uit den berg *Fangtai* vvort Moscoviſch Glas gegraven; in grooten overvloet vind men dit ook op den berg *Jumo*. De kalk, die daar af gebrant vvort, is, na der Sinezen zeggen, zeer krachtigh om 't leven te verlengen, indienze met vvijn ingenomen vvort. Dit glas vvort ook in 't landſchap *Nanking* by *Fungyang* gegraven.

In 't landſchap *Quangſi*, by de ſtad *Cincheu*, wort een zekre geele aarde gegraven, die een krachtigh tegen-gift tegen alle vergiften is.

In 't landſchap *Huquang*, by de ſtad *Changte*, wort Manna geraapt. Dit wort ook gezamelt by *Minxan*, op d'allerhoogſte kruin van den berg *Minxan*. De Sinezen houden dit Manna voor een bevroozen dauw.

In 't lantſchap *Xanſi*, op den berg *Tape*, wort een zekre aarde gegraven, die zo root is, datze voor Vermiljoen, daar meê de Sinezen hunne roode zegels drukken, gebruikt wort.

In 't lantſchap *Xanſi*, op den berg *Nieuxeu*, wort een zeer witte aarde gegraven, die de vrouwen in plaats van lootwit gebruiken; devvijl de zelve de ſchoonheit zeer vermeerdert, en alle zvvarte plekken en vlekken des lichaams verdrijft, indienze met water gemengt en over 't aangezicht geſtreken wort. Op Sineeſch wordt deze aarde *Queiki* genoemt, dat zoo veel als *d'edele Vrouwe* te zeggen is.

In 't landſchap *Xenſi*, by *Lantien*, op den berg *Jo*, wort een blaau berg-werk gegraven, daar meê de kleeren eveneens als met Paſtel blaau geverft worden.

In 't landtſchap *Xanſi* graaft men Koolen, die weinigh verſcheelen van de geenen, die te Luik in Neêrlant gegraven worden; in de Noordelijke lantſchappen gebruikenze de zelve aan 't vuur, en ſtooken de kachels daar meê. Langzaam raken deze koolen in de brant, maar alſſe in de glim zijn geraakt, zo gevenze zeer groote hitte, en houden ook zeer lang vuur.

In 't landtſchap *Peking*, dicht by *Pingco*, leggen de bergen *Kie* en *Sui*, alwaar koolen eveneens als turf gegraven worden, die d'Inwoonders in plaats van hout op de haert gebruiken.

In *Sina* heeft men ook een zekre ſlag van Joden-lijm, die uit de ſchors van een zekren boom geperſt wort, en tai en lijmachtigh als pik is: hier af wort een zekre ſlag van Sandarache of rootzel gemaakt, dat de Portugezen *Ciaro*, en de Sinezen *Cie* noemen. Met dit *Cie* beſtrijkenze de ledikanten, huisraat, ja zelfs de huizen en ſcheepen, die daar af glimmen als een ſpiegel, en met haren glans d'oogen in 't zien zonderling vermaken; en hier by komt het toe, dat de huizen in *Sina* en op 't eilant *Iapon* zoo ſterk glimmen en glinſteren, datze eenen ieder, om zo te ſpreeken,

ſchij-

schijnen toe te lacchen. Want met dit *Cie* wetenze, eveneens als met verf, allerlei hout een blinkende kleur te geven. Uit deze oorzaak gebruiken de Sinezen veel minder dan andre volken, by wien deze lijm niet in't gebruik is, op den tafel over de maaltijt zervetten of tafel-lakens. Want schoon op hunne glimmende en blinkende tafels eenigh vet komt te storten, dat kan met een weinigh schoon regen-water, zonder verlies van glans, zeer licht daar af gewischt worden; dewijl in deze tafels, die zeer hart en glat zijn, niets kan indrinken. Behalven deze lijm, heeft men in *Sina* noch een oli, die uit de vrucht van een zekren boom geperst wort, en der boven-gemelde gom of lijm niet zeer ongelijk is. Het kookzel van deze olie wort mede gebruikt om allerlei huisraat glat te maken; doch geeft zo groot eenen glans niet, hoewelze veel meerder gebruikt wort.

Van de stoffe, daar af het Porcelein gemaakt wort, en van meer andre berg-werken, is te vooren wijtloopigh in onze Reis-beschrijvingh gesproken.

VYFTIENDE HOOFTSTUK.

Van Wortels, Kruiden, Heesters, Bloemen, Riet, Boomen en Vruchten.

Sina is zeer vruchtbaar van aartgewassen.

DE zeer groote en wijdstrekkende landstreek des Sineesschen Rijks, dat zich niet alleen zeer verre van 't Ooston na 't Westen, maar ook van 't Zuiden na 't Noorden uitstrekt, veroorzaakt dat in geen gewest des ganschen aartbodems zoo een groote verscheidentheit van Aartgewassen, onder de lucht van een zelve Rijk, voortkomt, als in *Sina*. Want de verscheiden temper des luchts, (die noodzakelijk uit deze overgroote lantstreek moet volgen,) is d'oorzaak van menigerlei slag van vruchten; dewijl zommigen vveliger onder een heete, andere onder een koude, en andere onder een getemperde lucht voortkomen.

De Sinezen zelfs verhalen wijtlopig in hunne boeken van de lantbeschrijving, wat ieder landschap voortbrengt. En dit kan in 't gemeen met waarheit gezeit worden, ('t welk ook alle Schrijvers bevestigen) dat alle dingen, die tot 's menschen onderhoud, ja tot wellust van nooden zijn, niet uit andre plaatzen in *Sina* gebracht worden, maar in groten overvloet aldaar binnen 's lants voortkomen. Ook mag ik wel stoutelijk uit zeggen, dat alles, wat men in Europe heeft, ook in dit Rijk gevonden wort. En indien men hier eenige dingen gebrek heeft, zo heeft de natuur dit gebrek met veel meer andre dingen, die Europe ontbeert, vergolden. Op dat nu een ieder des te duidelijker mach weten, met welk een Oogst van Aardtvruchten en groot getal van redenloze schepzelen de milde natuur dit Rijk en Inwoonders gezegent heeft, zal ik in dit en de volgende Hooftstukken, op 't kortste en bondighste, deze stoffe af-handelen.

In Sina vallen verscheidene heelzame wortels.

In *Iungping*, d'achtste hooftstad van 't lantschap *Peking*, groeit een zeer edele Wortel, die door ganssch *Sina* zeer vermaart is, en van de Sineezen *Ginseng*, maar van d'Eilanders van *Iapon Nisi* genoemt wort. De Sineezen noemen dezen wortel *Ginseng*, na haren gestalte, dewijlze de gedaante van een mensch, (die op Sineesch *Gin* genoemt wort) die met de beenen wijt van malkandre staat, zeer aartigh vertoont. Hy gelijkt niet qualik na onze Europische Mandragora, uitgezeidt dat hy veel kleender is; ook twijffel ik niet, of de zelve is een zoort van Mandragora, dewijl hy een en de zelve gedaante en kracht heeft. Deze wortel gedroogt, is geel van kleur, heeft zeer dunne vezeltjes, vvaar door hy zijn voedzel zuigt, en is rontom

met zwarte aartjes besprenkelt, die zo fijn zijn, als ofze met een fijne schrijfpen gehaalt waren. In 't kauwen verneemt men daar in een onaangename zoetigheit, met eenige bitterheit vermengt, maar die zeer weinigh is. Hy vermeerdert zeer veel de levendighmakende geesten, schoon men daar af maar het twaalfste deel van een once inneemt; maar neemt men een weinigh meerder in, zo versterkt hy de krachten van zwakke luiden, en veroorzaakt een aangename warmte des lichaams. De geenen, die sterk en heet van natuur zijn, brengen zich, met de zelve te gebruiken, gemeenlijk in levens gevaar, dewijl de geesten daar door te zeer vermeerdert en vermenighvuldight worden; maar luiden, die door een langdurige ziekte, of uit een andre oorzaak verzwakt, afgemat en uitgeput zijn, doet hy zeer groot voordeel. Den zieltogenden herstelt hy somtijts de krachten zodanigh, datze dikwils noch tijt krijgen om andere genees-middelen te nuttigen, en tot hun gezontheit te raken. En zo duur is deze wortel, dat een pont tegen drie pont zilver wort opgewoogen.

In 't lantschap *Xansi* wort mede deze wortel *Ginseng* gevonden, die de stad *Leao* zeer vermaart maakt.

Rabarber. Het landschap *Xensi* verschaft zeer veele en treffelijke genees-middelen, voornamelijk Rabarber, op Sineesch *Taihoang* geheten, die niet in 't wilt groeit, gelijk zommigen meenen, maar wil in tegendeel met groote naerstigheit en zonderlinge vlijt aangequeekt worden. De wortel is niet hol, maar doorgaans vry vast, en hier en daar met knobbelen en bulten bezet. De bladen komen in gestalte eenighzins met onze kools-bladen over een, maar vallen grooter. Door de wortels steeken de Sinezen een gat, en hangenze buiten de Zon te droogen; want alsse in de Zon gedroogt worden, zo verliezenze hunne kracht. Uit dit landschap, en 't landschap *Suchuen*, komt voor het meerdeel al de Rabarber, die tot ons in Europe over Zee, of door de Rijken *Caskar*, *Tebet*, *Mugor* en *Persie* gebracht wort. Want niet zeer is de geene in zaken ervaren, die wil dat de Rabarber in die gewesten voortkomt; maar men zeid dat wy de zelve uit die gewesten krijgen, om datze van die volken overgebracht en verkocht wort, en niet weet datze uit *Sina* gebracht is.

By *Xunking* wast een wortel *Scorzoner*, die door een zonderlinge kracht het vergift wederstaat.

In 't landschap *Queicheu*, by *Liping*, groeit d'allerbeste wortel Sina.

In 't landschap *Kiangsi* groeit een bloem, *Lien* geheten, wiens wortel zeer treffelijk is, en mede ook al haar nuttigheit heeft. Deze wortel heeft dikwils de dikte van een mans arm, schiet by wijlen drie of vier voeten diep in zeer fijne aarde, en is doorgaans met knietjes of leetjes, eveneens als riet, onderscheiden. Desselfs buitenste schors is heel en goet, maar het merg of vleesch is van binnen zeer pijpigh en hol. Dit vleesch is spier-wit, en gelijkt na de stoelen van onze aartjesjokken, hoe wel het zelve wat onsmakelijker is. 's Zomers, dewijl hy verkoelend is, wort hy in groote waerde en voor een lekkernye gehouden.

De wortel Sina. In 't landschap *Suchuen*, by *Liping*, groeit d'oprechte wortel Sina; maar door geheel *Sina* de wilde, die beide op Sineesch *Folin* genoemt worden. Geen andre byna als de wilde wort tot ons gebracht, die van binnen eenighzins rootachtigh van kleur is, maar valt nergens na zo groot als d'oprechte of tamme, nochte bezit ook zo groote krachten niet. De tamme of oprechte groeit en komt voort onder d'aarde, byna op de zelve wijze als de Patatas in Indiën voortkomen; en dat voornamelijk in oude Pijn-boome-bosschen: uit welke oorzaak de Sinezen schrijven, dat deze wortel uit een Gom of Pik van den Pijn-boom allereerst voortkomt, die van deze boomen op d'aarde vallende, in de zelve wortelt, en een kruit voortbrengt dat zich al kruipende wijd en zijd over d'aarde heenen verspreit, en gedurigh met knobbelachtige wortels onder d'aarde voortschiet. Deze knobbelachtige wortels zijn by wijlen zoo groot als een kinder hooft, en komen in grootte en gestalte met de Indiaansche

Kokos-

Kokos-nooten overëen; ook verſchilt der zelve kleur niet veel van de kleur der Kokos-nooten, hoewel de zelve zo hart en dik niet is, maar weeker, en veel dun 'er. Onder dezen ſchorsleid een kern of een wit en voosachtig vleeſch, dat de Sinezen zeer hoog achten, en in hunne genees-middelen gebruiken; hoewel zy ook de wilde niet verwerpen, indien zy deze oprechte niet hebben, maar vinden evenwel in de wilde zo groote krachten niet.

Deze wortel Sina is eerſt in den jare vijftien hondert vijf en dertigh den Europers bekent geworden, als wanneer de Sinezen in de ſtad *Goa*, in Indiën, de zelve te koop brachten. En niet alleen groeit de zelve in *Sina*, maar ook in *Cochinchina*, aan de Malabaarſche kuſt, en op verſcheiden andre plaatzen van Indiën; ja ook in Weſtindië; hoewel deze laaſte, die in Weſtindië voortkomt, niet voor d'oprechte, na 't gevoelen van zommige Schrijvers, maar alleen voor een zoort van den valſchen wortel Sina gehouden wort. Voor de beſte wort gehouden, die ſmakeloos, vet, zwaar, niet hol, doorgaans vaſt is, en geen vvurm-ſteek noch verrotting heeft.

Kracht van de wortel Sina. Door een zonderlinge kracht, volgens het ſchrijven van Garcias, wederſtaat en geneeſt deze wortel de Spaanſche pokken, en niet alleen deze pokken, maar ook de jicht, beeving, pijn in de leden, 't voet-euvel of podagra. Zeer goet is ook de zelve voor een zwakke maag, ingewortelde hooft-pijn, ſteen in de blaas, en diergelijke gebreeken, die uit koude haren oorſprong nemen. Zeker Schrijver Akoſta melt in zijne ſchriften, dat deze wortel zo weinigh letzel veroorzaakt, dat de geenen, die de zelve tegen de pokken gebruiken, allerlei ſpijze, als viſch en vleeſch, mogen eeten, zonder datze daar af eenigh ongemak zullen gewaar worden. De Sinezen en Indianen gebruiken deze wortel gemeenlijk op deze wijze: zy nemen vier loot wortels, een loot peterzeli, en kooken dat in omtrent tien mingelen waters, tot op een derdendeel; het overige afzietzel bewarenze in een verglaasde aarde pot, daar de kranken daags een luſtige teug laauw af drinken, en gaan dan daar op twee uuren te bedde leggen. Twee uuren voor het avontmaal drinkenze weder zo een laauwe teug; maar voor hare dagelikze drank drinkenze de zelve kout in. Zommige nemen ook alle daags, 's morgens en 's avonts, een vierendeel loots geſtooten wortel met wijn in, daar op zy, zonder eenigh

nigh ongemak, uitgaan en hunne dingen doen.

Gember. In grooten overvloet heeft men in *Sina* ook de Gember: want op geene plaatzen valt de zelve zo goet, en groeit zo weelig voort, als in deze geweſten; hoewel dezelve, des niet tegen-ſtaande, in verſcheidene andre geweſten, als in *Bengale*, op d'eilanden van *Molukken*, en meer andre plaatzen in Indiën, weeligh tiert en voortkomt; en deze ook voornamelijk hier te lande gebruikt wort. Men vint 'er tweederlei zoorten van Gember: te weten, een mannetje en een wijfje, welk laaſte veel kleender van bladen en wortel is, als het mannetje. De bladen gelijken wonder wel na de bladen van riet, zulks de geene, die noit Gember heeft zien groeien, de zelve voor riet zou aanzien, dat eerſt uit der aarde ſchiet. De bladen van de mannetjes gember, daar door in de lengte een eenige grote zenuwe of ader loopt, ſchieten niet over de drie voet hoog boven d'aarde, zijn wreet in 't aantaſten, en zitten hier en daar zonder ſteeltje aan den ſtengel; onder alleenigh, maar boven aan tropsgewijze by malkandre. De wortels zijn van verſcheide zwaarte en grootte, waar onder zommigen de lengte van vier ſpan hebben, maar vallen alle nochtans bros en knobbelachtigh, en ſchieten niet diep in d'aarde, maar groeien eveneens als riet, effen onder en over d'aarde heen. Een of twee van deze knobbels of klaauwen laat men, in 't uitgraven, in de voorn leggen, daar dan aarde over geſmeeten, en eveneens als zaat gemeſt wort. Deze klaau, die in d'aarde blijft leggen, wort ook een weinigh, na de droogte der landen, met zoet water beſproeit, en de vrucht daar van (die de weêr-uitgeſchote wortel of klaauw is, te weten de gember zelf) in 't naaſt-volgende jaar, na de planting of zajing, uit d'aarde gegraven. Dit uitgraven der wortels wort gedaan als de bladen verdorren en verwelken, 't geen in 't midden van den Zomer is. Zommigen queeken deze gember op een andre wijze voort; te weten, in 't najaar, als de gember zijn vollen wasdom heeft, halen zy den ſtronk uit d'aarde, en ſnijden den wortel, die de gember is, daar af; daar na ſteekenze den zelven ſtronk weêr in d'aarde, waar aan dan in 't volgende jaar weder een wortel groeit, die weder, gelijk in 't voorgaande jaar, afgeſneden wort. De friſſche wortels, van wegen d'overtollige vochtigheit, zijn nergens na zo heet van ſmaak als de gedroogde; en alſſe een weinigh in de

Zon

Zon te droogen hebben gelegen, zoo wordenze onder de klai begraven, op datze, door het wegdroogen der natuurlijke vochtigheit, geen wurmsteek zouden krijgen, daar anders de gember zeer veel noots af heeft. De Gember tiert weeligh, gelijk ook alle andere Specerijen, op aan Zee gelegene plaatzen. En schoon de Sinezen en andre Indiaansche volken de gember gemeenlijk onder de moeskruiden planten, zo groeit die nochtans van zelf ook in 't wilt, hoewel de wilde zoo goet niet is. Als de Sinezen of andre volken, by wien deze gember voortkomt, de zelve willen inleggen of confijten, zo schillenze die eerst, en smijtenze terstont in pekel of edik, daar in de zelve een uur of twee dan te weeken leid; daar na wordze uit deze pekel genomen, en mede een uur of twee in de Zon te droogen gelegt, en wederom in huis met matten of eenige andere dekzels dicht toegedekt, tot dat alle de vochtigheit daar uit is getrokken. Indienze nu deze wortels van d'eene op d'ander plaats willen vervoeren, zoo doenze de zelve in kasten, besprenkelenze met water, en bedekkenze des nachts met aarde, maar over dag wordenze in d'open lucht gezet. Dit alles dus na behoren gedaan zijnde, zo wordenze in zuiker geleidt, doch niet alleen in zuiker, maar ook in edik en pekel, 't geen deze wortels zodanigh tempert, datze geenzins heet noch onaangenaam van smaak in den mont vallen. Maar indien de zelve ook al te veel worden afgewosschen, zoo verliezenze dikwils hare specerijachtige kracht en scherpte.

Behalven dat de versche of groene gember by de Sinezen en andre volken voor moeskruiden gebruikt wort, zo verstrekt de zelve ook een treffelijk genees-middel tegen den buik-pijn, kolijk, langdurige loopen, die uit koude ontstaan, en diergelijke andere ziekten. Doch in 't gebruiken van de gember moet hier op wel achting gegeven worden, dat de geenen, die hettigh bloet by zich hebben, 't zy zieken of gezonden, dezelve zeer spaarzaam gebruiken; dewijl de gember het bloet ontsteekt, en de monden der aaren opent.

Kruiden.

Kruiden.

WEeligh en vruchtbaar zijn ook meest alle de landtschapen van *Sina* van verscheidene Kruiden, die wonderlijke en heelzame krachten by zich hebben.

In 't landschap *Xensi*, by de zevende hooftstad *Kingyang*, groeit een kruit, *Kinsu* geheten, dat zich eveneens vertoont als een bos geel hair; waarom het ook van de Sinezen goude zijde, of de goude draden van Zijd-wurmen genoemt wort. Dit kruid is bitter van smaak, en heeft evenvvel veel meer een verkoelende, dan een verwarmende kracht by zich. Het geneest ook zeer zuiver alle schurftheden des lichaams.

In 't landschap *Xensi*, voornamelijk op den berg *Nieuxeu*, is een zeker slag van kruid, dat de droefheit verdrijft, en 't lacchen en blijdschap veroorzaakt, indien men het zelve eet; de Sinezen noemen het *Quei*.

By de stad *Cin*, op den berg *Pochung*, groeit, na 't schrijven der Sinezen, een kruid, *Hoako* geheten, 't welk de menschen, alsse dat eeten, onvruchtbaar maakt.

By *Cingcheu*, de zeste hooftstad van 't landschap *Quantung*, leggen Eilanden, waar op een zeker kruit groeit, *Lungsiu* geheten, dat de paerden sterk en snel in 't loopen maakt, alsse dat eeten.

By de stad *Kingcheu* groeit een kruit, dat de Sinezen het Kruit van duizent jaren noemen; ja, dat meer is, zy schrijven dat 't onsterffelijk is, en noit verdort. Het water, daar in dit kruit te weeken heeft gelegen, ingedronken, maakt het wit hair zwart, en is zeer krachtigh om het leven te verlangen.

In 't landschap *Quangsi*, by *Liencheu*, groeien zeer veel heelzame kruiden, en onder andere vind men daar een kruit, *Pusu* geheten, dat is, onsterffelijk, dewijl het zelve 't geheel jaar door, als hier te lande de Aloë, in huis groen kan gehouden worden.

In 't landtschap *Huquang* groeit, op den berg *Vutang*, een kruid dat winter en zomer altijt groen is.

By de ſtadt *Hoang* groeit witte Alzem, die van de Sineeſche Artzen, van wegen zijne voortreffelijkheit, *Heu* genoemt wort; en in *Fungyang* vindmen roode Alzem, die beide van de Sinezen tot verſcheidene gebreeken gebruikt worden, maar zonderling tot de verbrantheit.

In 't Rijk *Tanyu* groeit een zeker kruit op de ſteenen, dat niet verbranden kan, ſchoon het in 't vuur geſmeten wort, en daar in lang blijft leggen. Het wort wel eenighzins gloeiend, maar zo dra komt het niet uit den vure, of het krijgt zijn oude asgrauwachtige zwartheit weder. Dit kruid ſchiet zeer hoog op, en wort tot ſlik, en bederft terſtont zo dra als het in 't water geſmeten wort.

In 't landſchap *Quantung*, by *Kiuncheu*, groeit een zeker kruid *Chifung*, zo geheten om dat 'et den wint, die 'er wait, aanwijſt. De Schippers kunnen ook uit de leedjes of kniedjes van dit kruid zien, hoe veele ſtormen in een maandt, en in 't ganſche jaar ontſtaan zullen: want hoe weiniger zy in 't zelve tellen, zoo veel te weiniger ſtormen zullen 'er dat jaar ontſtaan: maar aan de wijtte der kniedjes, van den wortel af te reekenen, kunnen de Sinezen, zo zy menen, te vooren zien, in welke maant een ieder onweêr ontſtaan zal.

In 't landſchap *Quangſi*, by *Cincheu*, maken d' Inwoonders, uit een zeker kruit *Yu*, Laken, 't welk de Zijde zelf te boven gaat, en is ook duurder als de Zijde.

In 't landſchap *Queicheu*, by *Liping*, maken d'Inwoonders doek of laken uit ruwe hennip, of uit een zeker kruid dat de hennip zeer gelijk is, en *Co* geheten wort: in den zomer is het een zeer ſchoone en gemakkelijke dracht.

De Sineeſche Artzen roemen dat op den berg *Tiengo* over de hondert verſcheidene kruiden groeien, die zonderlinge heelzame krachten by zich hebben.

Eigen is ook den Rijke *Sina* zeker kruit of heeſter, die op Sineeſch *The* en *Cha* genoemt wort, en daar af de Sinezen en andre gebuur-volken hunnen drank *The* of *Cha* maken, die met het kruit een en den zelven naam voert.

Op gene plaats in geheel *Sina* groeit deze Heeſter weeliger en in grooter overvloet, dan in 't landſchap *Nanking*, by de negende hooftſtad *Lucheu*. Ook vind men de zelve in geen andre geweſten dan in *Sina*, *Siam*, en op 't Eiland *Japon*. Wonder wel gelijken de bladen na de bladen van de Smak; en dat de *The* een zoort van Smak is, daar aan heeft niemant te twijffelen; evenwel is hy niet wilt, maar tam, en geen boom of kruid, maar een heeſter, dewijl hy zich op veele takjes en rijsjes verſpreit en verdeelt. Deze heeſter wort op de velden gepoot op heuveltjes, ontrent drie voet van elkandre, en ſchiet op tot de hoogte en breette van een Europiſche aalbezie- of rozenboom. De takken van dezen ganſchen heeſter zitten, van onderen tot boven aan den kruin, doorgaans vol bloemen en dunne bladen, die voor ſpits toeloopen, rontom zaags-gewijs getant of ingekerft, en donker groen van kleur zijn als de palm-bladen, maar vallen wel zo breet en ſpits. En ſchoon deze bladen in gedaante van elkandre niet verſchillen, zo zijn de zelve evenwel van zo een verſcheidene grootte, dat zich aan een zelven heeſter vijf verſcheidene bladen vertoonen. De eerſte en grootſte, die geheel en al in geſtalte met de bladen van de tuin-balzem overëenkomen, zitten aan d'onderſte takken. Na deze volgen de geenen, die van de tweede grootte, en veel kleender dan d'eerſte zijn; invoegen deze vijfderlei bladen vervolgens kleender en kleender worden. Maar zo veel deze bladen opwaarts in grootte verminderen, zo veel vermeerderenze ook in prijs: want een pont van de gedroogde en bereide bladen van d'eerſte grootte, gelt vijf ſchellingen; die van de tweede grootte, vijftigh ſchellingen; maar die van de derde, vijf gulden; die van de vierde, vijftien; en die van de vijfde en leſte grootte, vijftigh; ja dikwils hondert en vijftigh gulden, indienze wel bereit zijn. Aan de takjes zitten groene knopjes, daar uit bloemtjes met witte blaatjes voortkomen, die van binnen geel zijn, en in grootte, fatſoen en kleur

Het kruit of de heeſter Thee.

den

den bloem of rooze van een Egelantier zeer gelijk zijn, maar verschillen van de zelve in reuk. Na dat deze bloemtjes zijn afgevallen, volgt'er een navel, waar in zwartachtigh zaat zit, dat, in d'aarde gezait, binnen den tijt van drie jaren nieuwe heesters voortbrengt, uit welker bladen jaarliks een rijken oogst komt, ook op die plaatzen in *Sina* en *Japon*, daar het hagelt en sneeut, eveneens als in Hollandt. Invoegen daar groote hoope is, dat dit kruit hier te lande ook gelukkelijk zou kunnen aangequeekt worden, by aldien dit zaat, in een kasje dicht toegesloten, daar van daan overgebracht, en op schaduwachtige en vruchtbare plaatzen gezait wiert. De wortels zijn veezelachtigh en op kleene stukjes verdeilt, die niet diep in d'aarde gaan, maar loopen byna boven over d'aarde heen, en zijn nergens toe nut: Zulks de voortreffelijkheit van dezen heester alleen in de bladen bestaat. Deze bladen plukkenze alle daaghs, drogenze in de schaduw, en bewarenze tot den drank *Cia*, dien zy byna geduurigh in plaats van hunnen dagelikzen drank gebruiken; niet alleen over tafel, maar ook wanneer d'eene vrient den ander in zijn huis komt bezoeken. Ook wort eenen iegelijk, die aan de Hoven der Grooten iets te verrichten heeft, terstont, zo dra als hy gaat neêrzitten, een kop van dezen drank geschonken. Deze drank wort altijt warm ingedronken of veel meer ingeslurpt, na de wijze der oude Romeinen, die veel meer van warm als van kout water hielden. Dien deze drank wat bitter op de tong valt, die mengen zomtijts een weinigh zuiker daar onder, dat de gezonden dan zo met groote smaak opslurpen, om den slaap te verdrijven; maar zonderling wel bevinden zich de geenen by dezen drank, die hunne maag met eeten overladen, en de herssenen door andren sterken drank ontstelt hebben: want hy verdroogt en neemt weg alle overtollige vochtigheden, en verdrijft de dampen die den slaap veroorzaken; sterkt de geheugenis, maar vermeerdert, indien men te veel daar af drinkt, de gal. De Sinezen prijzen de krachten en deucht van dezen drank hemel hoog, en schrijven den zelven voornamelijk toe, dat zy van geen voet-euvel noch steen in den blaas of nieren weten; 't welk wy hierom te meer gelooven, dewijl ons in *Sina*, op onze heen- en wederomreize, niemant te vooren is gekomen die daar meê gequelt was.

In't bereiden en gebruiken van de-

zen drank is tuſſchen de Sinezen en Japonners ook groot onderſcheit. Want de Japonners ſtooten deze bladen tot een zeer fijn poeder, en mengen dat met ziedend heet water in een kroesje, daar in ontrent twee of drie lepelen nats mag, datze dan met elkandre al ſlurpende zo heet indrinken. Maar de Sinezen ſmijten etlijke bladen in een kroesje met heet water, datze dan zo warm, als de kracht der bladen in't water is getrokken, mede al ſlurpende indrinken; zonder het minſte van de bladen te proeven of in de maag te krijgen. Zomnige Tarters en Sineezen, inzonderheit voorname perzoonen en groote Heeren, bereiden het op deze wijze. Zy nemen een hant vol van deze Thee-bladen, en ſmijten die in ziedend heet water, daar na nemenze viermaal zo veel van dit water als gekookte zoete-melk, en mengen daar een weinigh zouts onder, datze dan zoo teffens warm uit houte koppen, die van binnen met zilver beſlagen zijn, al ſlurpende indrinken. En niet alleen wort deze drank in *Sina* en d'omleggende plaatzen, maar ook hier te lande in Europe by veele voorname perzoonen zeer veel gebruikt: want dewijl de geenen, die dezen drank in *Sina* en ook hier te lande gebruiken, alle eendrachtelijk verklaren, datze zich daar wonder wel by bevinden, zo is dit d'oorzaak, dat nu de gedroogde bladen overal in tinne doozen te koop gebracht, en zeer duur verkocht worden. Maar indien deze drank miſſchien in d'Europiſche geweſten de gewoonlijke ſlaperigheit zo wel niet verdrijft, en de geenen, die dezen drank gebruiken, van 't graveel en de ſteenen in de nieren, en andre ziekten, zo krachtigh niet bevrijdt, gelijk dat de Sinezen in hun Vaderlant bevinden, zo wete een ieder, dat zulks niet zo zeer by 't kruit zelfs, als by de wijze van dat te bereiden en te gebruiken, en by de geſtheltenis onzer lichamen en andere beletzelen, toekomt. Die ook de ſchriften der oude en nieuwe Schrijvers by elkandre wil verlijken, zal bevinden datze alle veel meer in 't gebruik, waerdigheit, en wat werking deze drank in 's menſchen lichaam uitwerkt, overeen-komen, dan in deszelfs krachten en hoedanigheden. Want wat de ſmaak der bladen aangaat, behalven de bitterheit en warmte, zo ſchijnenze ook een ſpeceryachtige kracht en veel meer een overgroote dunheit der deelen, dan een zamen-trekkende kracht by zich te hebben. Daar en boven heeft men bevonden, dat het dikwils gebruik van dezen drank de wei des bloets en 't zweet eenighzins uitdrijft, en teffens het water overvloedigh afzet. 't Welk my doet gelooven datze het beletzel, dat de dampen, die den gewoonlijken ſlaap veroorzaken, van den zelven ontfangen, niet zo zeer met de maag te ſluiten, dan met de winden te verdrijven, de geeſten te verdunnen, en de herſſenen op te droogen en te verſterken, volbrengt. Dit gevoelen geven ook alle d'openbare werkingen, die deze drank in 's menſchen lichaam uitwerkt, te kennen: want de Sinezen en Japonners hebben door ervarentheit bevonden, dat de zelve een waterafdrijvende kracht by zich heeft, en de drooge en dikke ſluimen verdunt en uitdrijft. Wijders, de vraag is onder verſcheidene Schrijvers, of dit zeer eedele kruit, en deſſelfs gebruik, van over outs her by de Sinezen al bekent is geweeſt, dewijl men in d'oude Sineeſche boeken geene Charakters (die de Sinezen in plaats van letters gebruiken) vind, daar meê dit kruit betekent of uitgedrukt wort. Hier op geven zommigen, die zich lange jaren in die geweſten hebben opgehouden, tot antwoort, dat dit kruit wel ſedert veel eeuwen herwaart in 't wilt, en zonder aangequeekt te worden, gegroeit heeft; maar dat deszelfs aanqueking, uitſtekende krachten, wijze van te bereiden, en waerdigheden, die dageliks noch toenemen, zo heel lang by de Sinezen niet bekent zijn geweeſt.

In 't landſchap *Xenſi*, by de ſtadt *Hocheu*, komt de Hennip in grooten overvloet voort; maar in geheel *Sina* vind men nergens Vlas.

In 't lantſchap *Kiangſi*, by de ſtad *Kienchang*, groeit Rijs, die zo verre al d'ander, die in geheel *Sina* voortkomt, overtreft, dat de Keizer zelf die van daar laat ontbieden: om deze

hare

hare uitſtekentheit noemen de Sineezen de zelve de *Zilvere Grainen*.

In 't landſchap *Xenſi*, by de ſtad *Kingyang*, groeit een zekre zoort van Rijs, die zeer bequaam is om 't lighaam te zuiveren en ſtoelgang te maken; zy zet en drijft ook zeer krachtigh het water uit de blaas.

In 't landſchap *Chekiang*, op den berg *Tienno*, by de ſtad *Hangchen*, groeien in grooten overvloet duivels ſtoelen, die door ganſch *Sina* verzonden worden, en een geheel jaar, alſſe gedroogt en gezouten zijn, goet kunnen blijven. Als de Sinezen die koken willen, zo leggenze de zelve eerſt een weinigh in water, waar doorze dan weêr zo friſch worden, als ofze eerſt geplukt waren.

Katoen. In *Sina* groeit ook in zeer grooten overvloet de Katoen, waar van het zaat ontrent voor vijf hondert jaren uit andre geweſten daar in gebracht is. En hoewel dit gewas ook op andere plaatzen voortkomt, als in Arabie, op d'Eilanden Cyprus, Maltha en Cicilie, als ook in Egipten, daar het eertijts alleen maar (gelijk zulks zeker Schrijver Lakuna getuigt,) placht gequeekt te worden, zo zal ik evenwel het zelve (dewijl de vrucht, dat is, de Katoen, byna een van de Sineeſche hoofdneeringen is,) hier in prent ten toon ſtellen, en met weinigh vvoorden in 't kort beſchrijven. Vooreerſt ſtaat aan te merken, dat het gevvas, daar aan de Katoen groeit, tvveederlei is: vvant het een is een kruit en groeit byna in *Sina* gelijk hier te lande de bokvveit; en 't ander groeit boomsgevvijze, en ſchiet met een vry dikken ſtam op.

Het Katoen-kruit ſchiet met eenen houtachtigen ſteel van anderhalf of tvvee voeten naar om hoog, die met een rootachtige en vvreede ſchors bedekt is, en zich in verſcheidene korte takken verdeelt. De bladen, die aan lange en ruige ſteelen hangen, komen in geſtalte met de vvijngaarts-bladen overeen, zijn voornamelijk aan drien verdeilt, en mogen ontrent in grootte tegen de bladen vanden klenen Ahorn-boom op. De bloemen zijn geel, in 't midden root, na de vvelke ronde vruchten volgen, die zo groot als een kleene appel zijn, en ſters-gevvijze van elkandre gapen; vvaar in, alſſe rijp zijn, de vvol verborgen leid, die daar na vergadert, en bereid of onbereid verkocht en tot verſcheidene dingen gebeezigt vvort.

De bladen van de Katoen-boom zijn byna van een zelve geſtalte, maar vallen gladder, zachter en effender; ook is de Katoen van den boom zoo goet

en zoo fijn niet, als die van het kruidt.

In 't landſchap *Xantung* groeien allerlei ſlag van Boonen.

By de ſtad *Changchang* vind men een zeker ſlag van Boonen, dat een zeer krachtigh genees-middel is tegen alle vergiften.

Op zommige plaatzen in *Sina* groejen de Boonen aan de boomen.

Byna door het ganſche landtſchap *Quantung*, komen ook zeer vreemde taaie rijs-takken voort, die de Sineeſchen *Teng*, en de Portugezen *Rota* noemen, en niet anders als touwen ſchijnen te zijn, die van de natuur t'zamen zijn gedrait. Zeer verre ſpreien zich deze teenen wijd en zijd uit, en kruipen eveneens als een Xou over lant en bergen heen. Zy zijn doorgaans bezet met ſteekelige doornen en langwerpige bladen, en hebben in de dikte nauliks een vinger, maar ſtrekken zich in de lengte dikwils wel een geheele ſtadie ver. Zommige bergen ſtaan zo dik met deze teenen begroeit, dat de wegen daar door onbruikbaar worden en niet te bereizen zijn. Gemeenlijk, dewijlze zeer taai zijn en niet licht breken, wort daar af ſcheeps tou-werk gemaakt. Zy worden ook geſpliſt en geſpleeten aan fijne draden of vezelen, daar af men dan horden, manden, ſtoelen en diergelijke dingen maakt; maar zeer bequaam zijn de zelve om zachte matraſſen daar af te maken, daar op de meeſte Sinezen, ja de Koning zelf naakt gaan leggen, alſſe zich ter ſlape willen begeven. Zeer rein en zuiver is dit gewaad, en in den Zomer koel. En ſchoon deze matraſſen maar op de bloote deel zijn neêr geſpreid, zoo dunkt het den Sinezen evenwel een bequame legerplaats te zijn, dewijlze van outs her die gewoonte van leggen onderhouden hebben. Van dezen buigbaren teen worden ook bedden en kuſſens gemaakt, die zy met eenige welriekende ſtoffe vermaaks-halven opvullen. Het geheel Eilant *Hainan* is vol van dezen teen, en voornamelijk van de beſte, die de Portugezen de witte *Rota* noemen.

Bloemen.

Bloemen.

MEnigerlei ſlagh van verſcheidene geurige en vvel-riekende vremde bloemen, die den Europers onbekent zijn, heeft men ook in de geweſten des Sineeſchen Rijks.

In 't lantſchap *Suchuen*, by de ſtad *Chungking*, vint men zekre bloemen, *Meutang* geheten, die aldaar in grooten overvloet groeien. De zelve komen ook in 't lantſchap *Xenſi*, by de ſtad *Jengan*, voort. Deze bloem wort zeer hoog van de Sinezen geacht, en hierom de *Koning der bloemen* genoemt. In fatſoen verſchilt hy weinigh van onze roos, maar is vry grooter, ſpreit zijne bladen ook breeder uit, en is wel ſchoonder, doch zo welriekend niet: heeft geene doornen, valt witachtigh van kleur, daar onder een weinig purper vermengt is, hoewel 'er ook roode en geele gevonden worden. Deze bloem groeit op een heeſter, die onze vlier-boom niet zeer ongelijk is, en wort door geheel *Sina* in de Hoven en Luſtgaarden der rijke luiden met grote kunſt en naerſtigheit aangequeekt: want op heete plaatzen, die wat te veel van de Zon gezengt en gerooſt worden, wort de zelve tegens de hitte der Zonne beſchaduwt en bedekt.

In 't lantſchap *Huquang*, by de ſtad *Tau*, is een groote Waterval, waar uit terſtont een groot Meir ontſtaat, daar in bloemen groeien, die ſaffraangeel van kleur zijn, en niet licht ergens anders in geheel *Sina* van die kleur gevonden worden. In 't lantſchap *Kiangſi* groeien deze bloemen, (die van de Portugezen *Fula de Golfo* genoemt worden,) in ſtilſtaande wateren of poelen met groote meenighte, aan harde en ſterke ſteelen, die drie of vier voeten hoog boven uit het water ſteeken. Uit een eenigen wortel ſchieten dikwils verſcheidene bloemen, die onze leliën in grootte te boven gaan, maar zijn veel ſchoon 'er, doch zo geurigh en welriekend niet, en byna van fatſoen als onze groote tulpen. Als deze bloem zich opent, vertoontze de gedaante van een leli,

wiens

wiens bladen achter over zijn geboogen; de zelve zijn ook gevlamt, en onder smalder als boven, en rontom op d'enden achter overgeboogen. De bladen van dezen heester vallen zeer groot en gemeenlijk ront, leggen en drijven boven op het water aan lange steelen, eveneens als de water-plompen hier te lande. Deze gedroogde bladen gebruiken de Kramers en Kruideniers, in plaats van papiere huisjes, daar in zy hunne verkochte Waeren steeken. Men ziet dikwils heele poelen, (dat zeer vermakelijk om te zien is,) die vol van deze bloemen staan, die daar in van zelfs, in 't wildt, niet groeijen, maar worden daar in met menschen handen gezait; 't welk jaar op jaar onderhouden en vernieuwt wort, met het zaat alleen maar in 't water te smijten. Ja, dat meer is, groote Heeren houden en queeken deze bloemen tot hun vermaak in hunne Thuinen en Lust-hoven, en in de zalen der Paleizen, in groote aarde potten, die vol slik en water gedaan worden. Van de vrucht dezer bloemen zullen wy in 't beschrijven der Sineesche vruchten spreeken.

In *Sina* munt ook onder al ander gebloemte uit de Sineesche Roos, die alle daags tweemaal van kleur verandert: want nu is de zelve geheel purper van kleur, en dan wort hy weêr heel spier wit: de reuk van de zelve valt niet aangenaam.

De hooftstad *Queilin*, in't lantschap *Quangsi* gelegen, heeft zijnen naam van de bloemen *Quei*, die, hoewel de zelve door geheel *Sina* gevonden worden, evenwel nergens overvloediger voortkomen dan in dit lantschap, en allermeest onder 't gebied van deze hooftstad. Deze bloemen groeien op een zeer hoogen boom, die bladen heeft als de Laurier- of Kaneel-boom; zijn zeer kleen, geel van kleur, zitten tropsgewijze by elkandre, en hebben een zeer lieffelijken en geurigen reuk. Na dat de zelve zijn open gegaan, blijvenze zeer lang, zonder te verwelken of af te vallen, op de boomen zitten; en na 't afvallen schieten de boomen binnen den tijt van een maant weêr uit, en krijgen in den Herfst-tijt weêr nieuwe bloemen. Zo een welriekende en aangename reuk geven deze bloemen van zig, datze het ganssche geweest, daar deze boom ontrent groeit, met de lieflijkheit van hare reuk verquikken en vervullen. De Turken leggen deze bloem in limoen-zap te weken, daar meê zy dan het hair hunner paerden kleuren en verwen. De Sinezen weten ook van deze bloem verscheidene lekkernyen, die zeer aangenaam van smaak en lieffelijk van reuk vallen, toe te stellen.

By *Kinhoa*, in't lantschap *Chekiang*, vind men een zekre bloem, die de Portugezen in Indiën *Mogorin* heeten; deze groeit op een zeer kleen boomtje, is spierwit van kleur, en den Jas-mijn-bloem niet ongelijk, uitgezeit datze uit meerder bladen bestaat; maar hy geeft een veel lieffelijker en edeler reuk van zich als de Jas-mijn-bloem; invoegen dat een eenige bloem een geheel huis met haren reuk vervullen kan. Deze bloem wort niet zonder groote reden by de Sinezen zeer hoog geacht, ook bewarenze desselfs boom tegen de koude in zekre groote potten, met groote naerstigheit.

By de stad *Pingyve*, in't landschap *Queicheu*, valt in grooten overvloet de welriekende Jas-mijn-bloem.

Riet.

Riet.

ZEer weeligh zijn ook verscheidene geweesten in *Sina*, in't voortbrengen van verscheidene zoorten van byzonder Riet.

In 't landschap *Xantung*, by de stad *Tengcheu*, groeit Riet dat vierkant is, 't geen buiten den gemeenen loop der natuure, en vry wat vreemts is.

In 't lantschap *Huquang*, by de berg *Co*, groeit een zeker slag van Riet, dat alleen maar drie jaren duren kan; doch eer het uitgaat en sterft, schiet 'er uit den ouden wortel een nieuw riet, dat weder binnen de drie jaren uitgaat.

In 't lantschap *Nanking*, by *Hoaigan*, leid een groot Meir of Poel, waar in zeer groot en hoog riet groeit, dat d'Inwoonders van 't ganssche geweest in plaats van hout gebruiken.

In

In 't landſchap *Quantung*, by de ſtad *Lochang*, op den berg *Chang*, groeit zwart Riet, daar af de Sinezen hunne fluiten, en veel andre dingen maken, die alle zo zwart en blinkend zijn, dat ze van ebben-hout ſchijnen gemaakt te zijn.

In 't zelffte landſchap, op den berg *Lofeu*, groeit zeer lang en dik Riet, dat byna al ander riet in lengte en dikte te boven gaat. De ſtammen zijn dikwils in de ronte tien en meer palmen van een hant dik.

In 't landſchap *Chekiang*, onder 't gebied van de zevende hooft-ſtadt *Chucheu*, by de tiende kleene ſtad *Kingning*, loopt een reviertje, waarin hele boſſchen met verſcheidene zoorten van Riet groeien. Al dit Riet is byna zo hart als yzer, en dikwils zo dik, dat 't et met geen twee of drie handen kan omſpannen worden. En ſchoon dit Riet van binnen hol, en met leedjes en knopen doorgaans onderſcheiden is, zo is 'et evenwel zeer ſterk, en kunnen daar aan zware laſten, zonder te breeken, gedragen worden; het grootſte groeit dikwils tot de hoogte van drie en vier roeden, maar het kleen ſchiet naauliks een halve roede hoogh op. Zommigh van dit Riet is groen van ſtam en hout, ander is pik zwart, dat ook gemeenlijk van binnen niet hol, maar doorgaans vaſt is, gelijk de Indiaanſche mannetjes *Bamboes*. Zeer aangenaam en vermakelijk vertoont zich dit Riet, eensdeels van wegen de bladen, die langwerpigh vallen, en aan d'enden zich een weinigh ombuigen en krommen; en ten andre, dewijl dit Riet 't geheele jaar door groen loof heeft. En ſchoon dit Riet zo hart als yzer is, zo kan het evenwel zeer licht op zeer dunne draden, en als vliezen van hantgauwe luiden geſpleeten en geſpouwen worden; waar af dan Matraſſen, Korven, Kasjes, Kannen, en diergelijke dingen zeer aartigh gevlochten worden. Zy ſtichten van dit Riet ook hunne huizen, en maken daar de ſtijlen van kleene huizen af; van het dunne en kleen Riet makenze pieken en lancien, die voor met een yzre punt beſlagen worden. Zeer bequaam is ook dit Riet, dewijl het uit de natuur alreê doorgeboort is, tot buizen, en water-gooten, als ook zonderling treffelijk, om daar af de pijpen van verre-kijkers te maken; dewijl het zeer licht, recht, dik en vaſt is. Als dit Riet, zo dra als 't afgehouwen is, op 't vuur gelegt wort, zo loopt 'er water uit, dat daar te lande van d'Artzen zonderling begeert wort: want dit water, ingedronken, drijft het verrotte bloet, dat door vallen of ſlaan uit d'aderen is geraakt, uit het lichaam. De jonge ſpruiten van dit Riet, eer het zelve bladen krijgt, worden, eveneens als Rapen, by vleeſch gekookt en voor ſpijze genuttight: de zelve worden ook in edik gelegt, en 't ganſche jaar door, eveneens als in Europe de Agurkjes, bewaart, en voor naſpijze met groote ſmaak van de Sinezen gegeten.

Zuiker-riet.

Het landſchap *Suchuen* brengt ook een groote menighte van Zuiker-riet voort, waar uit zeer veel Zuikers, en niet van de ſlechtſte, geperſt wort. En ſchoon al van outs her het Zuiker-riet in dit landſchap gegroeit heeft, zoo hebben d'Inwoonders evenwel daar uit noit geen zuiker weten te kooken of te trekken, voor dat een zekre Indiaanſche Prieſter hen deze kunſt leerde. Want als deſſelfs Ezel, daar hy op zat, by geval op een Riet-akker liep, en d'eigenaar van den Riet-akker den Ezel vaſt hield, en dien niet wilde los laten, voor dat de Prieſter hem zijne ſchade vergoed had, zo leerde de Prieſter, om zijnen Ezel weder te krijgen, dezen eigenaar van den Riet-akker de kunſt van Zuiker uit Riet te kooken.

Dit Zuiker-riet groeit zeer weeligh aan d'oevers der moeraſſen en poelen, en heeft bladen eveneens als ons gemeen Riet, die ſcherp-ſnijdend en in 't afplukken de handen bezeeren, indien zulks niet voorzichtelijk gedaan wort. Het ſchiet zes of zeven voeten in de hooghte, heeft ontrent de dikte van twee duim in de ronte, en is doorgaans vol knien of litten, die ruim een hant breed van malkandre zitten. Boven aan den top zit een bos bladen, dat niet qualik na het loof van ons Riet gelijkt. De pijpen van dit Riet zitten van binnen vol wit en zappigh mergh, waar uit de zoete Zuiker

ge-

geperſt wort. In het pooten en aanqueeken van jong riet, gaan de Sinezen, gelijk ook de Brazilianen in Weſtindie, (daar ik dit riet dikwils in grooten overvloet heb zien groeien) gemeenlyk op deze wyze te werk. D'Akkers worden eerſt met een kouter omgeploegt, en aan voorens geſneeden, die recht loopen en evenwyd van elkandre ſtaan. In deze voorens worden de jonge ſcheuten van 't riet zodanigh geſteeken, dat de bovenſte enden van twee ſcheuten elkandre raken; waar over, als de voorens langs heen zyn vol gepoot, de zelfſte uitgeploegde aarde weder geſmeten wort. 's Zomers wordenze dikker met aarde bedekt, op dat de hitte der Zonne-ſtralen tot aan de jonge ſcheuten niet dringt, en de zelve uitdroogt; maar 's Winters minder, op dat 'er de vochtigheit des te beter mach doordringen. Hoe het riet vochtiger ſtaat, zo veel t' eerder en weeliger ſchiet het naar om hoog, en gemeenlyk binnen den tyd van tien of ten hoogſten twaalf maanden wort een jonge ſcheut ryp, en krygt zyn behoorlyke lengte. Het rype riet wort afgeſneden, maar zomtyts ook wel tot in het volgende jaar op den riet-Akker gelaten, en dan het oude riet genoemt. Midlerwyle ſchiet weêr het nieuw-gepoote riet op, en wort dan teffens, als 't ryp is, met het oude afgehouwen. Indien het binnen twee jaar niet afgehouwen wort, zo is 't riet niet met allen waert, en kan daar ook geen zuiker uitgetrokken worden: want allengs verwelkt het op den Akker, en gaat door de droogte uit. De jonge eerſt-gepoote ſcheuten vvorden ook zeer onderhouden van 't onkruid, dat van zelf uit der aarde opſchiet; zulks de Riet-akkers alle jaren drie of viermaal, en zomtyts meer, van dit onkruid moeten gezuivert vvorden; 't vvelk zoo lang onderhouden vvort, tot dat deze ſcheuten haar volkomen vvasdom hebben, en 't onkruid vvederſtaan, en onder kunnen houden. Vijftigh jaren mach dit gewas, zonder verplant of vernieuwt te worden, in d'aarde ſtaan, indien de gront goet is, en de vvortel van 't riet door de wurm niet bedorven wort; vvant op een dorren en ſchralen gront blyvenze nauliks vyf jaren in 't leven.

Onder het Riet kan ook gevoeglijk gerekent worden zeker gewas, dat op zommige bergen in *Sina* met groote menighte groeit, en van d'Indianen in hun moeders tale *Rotang*, maar hier te lande, met het veranderen van eenige letteren, *Rotting* genoemt wort. *Rotting.*

En ſchoon deze Rottings hier te lande uit Indiën te koop worden gebracht, om die tot ſteun en cieraat in plaats van wandel-ſtokken te gebruiken, zo worden nochtans der zelve jonge ſtruiken, die vol aangenaam zap zitten, van de Sinezen rauw gegeten. Van binnen, gelijk zulks eenen ieder kenbaar is, zijn deze Rottings voosachtigh; en indien de zelve, alſſe gedroogt zijn, ſtijf tegen malkandre worden aangeſlagen, zoo ſpringt 'er vuur uit; byna eveneens als uit twee vuur-ſteenen, die tegen elkandre geſlagen worden; ook wordenze op zommige plaatzen in Indiën in plaats van vuur-ſteenen, daar de zelve niet te bekomen zijn, gebruikt. Dit gewas is zeer taai en buigbaar, zulks men alles gevoeglijk daar meê kan vaſt binden: want d' Inwoonders gebruiken deze Rotting in plaats van touw, en binden daar meê de balken en planken van hunne huizen, (die van groot riet gemaakt zijn, dat de Portugezen Bambous noemen,) in plaats van die met ſpijkers aan malkandre te ſpijkeren, t'zamen. Dit taai gewas wort gemeenlijk, eveneens als hier te lande de teene water-wilgen, in vieren geſpouwen, en daar af manden en korven gemaakt. De Javanen, Japonners en andre Eilanders, maken van de zelve ook Anker-touwen, die veel langer in 't zoute water duuren, dan de touwen die van hennip geſlagen worden; en als d'Europers in Indië gebrek van hennippe Anker-touwen hebben, zo gebruikenze deze touwen, die van dit gewas gemaakt worden, en de zwaarſte ankers kunnen uithouden. De vrucht van deze Rotting, die eetbaar, vry ſmakelijk, en met een aangename zuurigheit vermengt is, valt ront, en heeft de grootte van een klene bal; de ſchil is kaſtanje-bruin van kleur, hart, maar bros, en doorgaans met ſtreepen bezet, die kruisgewijze over malkandre loopen. Uit ieder knoop, van onderen tot boven aan den top, ſchieten in plaats van bladen takken of rijsjes uit, die taai en eveneens als een tou in malkandre gedrait zijn; hier aan hangen de vruchten, die zelden alleen zijn, maar zitten gemeenlijk tropsgewijze by malkandre. Van binnen in deze vrugten zit een herde kern, waar uit een olie geperſt wort, die niet alleen eetbaar, maar ook zeer dienſtig is in 't genezen van allerlei wonden en quetzingen der zenuwen, indien de beſchadighde plaatzen daar meê beſtreecken worden; invoegen de Indiaanſche ſlaven, indienze eenigh quetſuur of letzel van deze Rottingen ontfangen,

gen, (want hier meê wordenze daar te lande gemeenlijk geslagen) zich gevoeglijk met d'olie van deze vrucht weêr genezen kunnen.

Bamboes. Onder menigerlei zoorten van rieten, die, in gestalte en grootte van elkandre verschillen, vind men ook in *Sina*, en in verscheidene andre gewesten van Indiën, op onbebouwde plaatzen twee zoorten, die van d'Indianen *Mambu*, en van de Portugezen, doch valschelijk, *Bambu* genoemt worden. De kleene van deze twee zoorten zit van binnen vol merg; maar d'andere, die veel grooter, doch minder van binnen gevult is, overtreft in grootte en vastigheit van hout zo verre al andere rieten, dat ik my geheel niet verwonder, dat eenige oude en nieuwe Schrijvers de zelve zomtijdts een boom, en zomtijts een riet genoemt hebben. Dit boom-riet *Mambu* groeit op moerasachtige plaatzen in 't wilt, en schiet recht opwaart; hoewel de zelve onder 't groeien dikwils door kunst krom geboogen wort, op dat daar af des te bequamer draag-zetels kunnen gemaakt worden; der zelve stammen worden ook gemeenlijk voor staken gebruikt, daar de Peper by opklimt. Onder hebbenze ontrent de dikte van een mans dye, en onder de zelve worden'er by wijlen gevonden, die zo breet en vast van hout zijn, dat d'Indianen en Sinezen daar kleene Schuitjes af maken, die d'Indianen met riemen zo gezwint en vaerdigh weten voort te roeien, datze het snel afloopen der reviere overtreffen. Doorgaans zit dit Riet vol knoopen, die de lengte van een palm van een hant van elkandre afstaan, waar uit eenighzins rechte takken schieten, maar worden zomtijts door kunst krom gemaakt. De bladen zijn de bladen van den olijfboom gelijk, maar vallen veel langer, staan zomtijts alleen en zomtijts tegen malkandre over. Dit riet, als 't jong is, zit vol licht, voosachtigh en dun merg, dat den gemeenen man daar te lande, dewijl 't zeer zoet is, met grote smaak uitzuigt. D'eerst-uitschietende scheuten, die zeer zappigh en lekker van smaak zijn, worden in Indiën zo wel van de vreemdelingen als Indianen zeer hoog geacht, om datze het voornaamste zyn van zeker toebereide lekkernye, die *Achar* genoemt wort, en hier ook in Europe wel gebracht, en voor een groote lekkernye gehouden wort. Maar wanneer dit riet oud geworden en hoog is opgeschooten, zo verandert de kleur, smaak en kracht van deze vocht, en wort allengs na buiten uitgedreven, en stremt aldaar door kracht der Zonne neffens de knoopen, en wort zo hart als witte puim-steen. Terstont hier na verliest zy haar natuurlyke zoetigheit, en krijgt een zonderlinge smaak, die een weinig zamentrekkend is; en wort van d'Inwoonders *Sacar-Mambu* genoemt. Hoe deze vocht lichter, gladder en witter is, zo veel te beter is de zelve; maar hoe de zelve oneffender en asverwiger van kleur wort, zo veel te slechter isse.

Boomen.

Boomen. ZEer rijk van Boomen is ook de Sineesche lands-douw, en niet alleen van boomen, die in Europe voortkomen, maar ook van menigerlei slag van andere uitheemsche boomen, die in Europe niet te vinden zyn.

In 't landschap *Suchuen*, in de klene stad *Kien*, staat in een zekren afgoden Tempel een Boom, *Ciennien* geheten, dat is, de boom van duizent jaren, die zo groot is, dat tvvee hondert schapen onder een eenigen tak kunnen staan en rontom lopen, zonder dat iemant de zelve kan zien, schoon men dicht voor den tak staat.

In 't landschap *Suchuen*, by de vierde krygs-hooftstad, vvast een zoort van Boonen aan de boomen, die de Sinezen, van vvegen hare hardigheit, de Steene boonen noemen.

In 't landschap *Huquang* groeit een zekre boom, die eveneens als onze Klim-op naar om hoog kruipt, en bleek-geele bloemen krygt; desselfs enden der takken zyn zo dun en fijn als zyde draden. De Sinezen zeggen, dat een takje, aan 't bloote vleesch gebonden, een zeer lieffelyken en aangenamen slaap veroorzaakt; hierom hebbenze dezen boom ook den naam van

Manghoa, dat is, de Bloem des ſlaaps, gegeven.

In 't landſchap *Chekiang*, by de kleine ſtad *Singhiang*, (dat zo veel op Neêrduitſch gezegt is, als d'aarde der Pijnboomen,) groeien zo geweldigh grote boomen, dat tachtigh menſchen de zelve in de dikte niet omvademen kunnen: ja men vind 'er die in de holte van eenen ſtam acht en dertigh menſchen kunnen bergen.

In de ſtad *Makao* groeit een boom, die van de Portugezen het yzere Hout wort genoemt, om dat deſſelfs hout in kleur, zwaarte, en hardigheit het yzer zeer gelijk is, en niet op 't water kan dryven, maar terſtont te gronde gaat. Dusdanige boomen groeien ook in *Chaoking*, op den berg *Caoleang*, in groote menighte.

In 't landſchap *Quantung*, in 't gebied van de zeſte hooftſtad *Chaoking*, komt zeer veel welriekend hout voort, als Arents-hout en Roozen-hout, waar af d' Inwoonders gemeenlijk kasjes, tafels, ſtoelen en diergelijke dingen maken. Dit hout overtreft byna al ander hout, valt rootachtigh-zwart van kleur, en doorgaans loopen 'er zeer veele ſtreepen en aeren door, eveneens als of de natuur die door kunſt daar op geſchildert had.

In 't landſchap *Quangſi* wort doek of laken gemaakt van de bladen van de roode Muſen.

In 't Rijk *Gannan* druipt uit de boomen een zeer zoete vocht, die de Portugezen Roſamalie noemen.

In 't landſchap *Chekiang* groeien hele boſſchen met Moerbeziën-boomen. d' Inwoonders ſnoeien alle jaar deze boomen, gelijk d' Europers de wijnſtokken, en laten de zelve tot geen hooge boomen opſchieten; dewijlze door ervarentheit van veele jaren bevonden hebben, dat de bladen van de kleene boomen de beſte Zijde geven. En hier uit wetenze ook d'eerſte ſpinning der Zijde van de tweede zeer wel t'onderſcheiden, dewijl d'eerſte van de zachte en tengre bladen, die in 't voorjaar uitkomen, en van de Zijd-wurmen gegeten worden, voortkomt, maar de harde en wreede Somerſche bladen geven de tweede zy-ſpinning. Alleen veroorzaakt de verſcheidentheit van ſpijze in deze kleene diertjes zo groot een verandering van werk. In dit landſchap heeft men zo vele Zijd-wurmen, en zo groot een overvloet van zijde, dat men aldaar tien pakken zijde kleederen veel goeder koop kan hebben, als in Europe een eenigh wollen kleed.

In 't landſchap *Quangſi*, in 't gebied van de zeſte hooftſtad *Cincheu*, groeit ook in grooten overvloet de Kaneelboom, wiens Kaneel alleen maar van de Ceilonſche kaneel hier in verſchilt, dat deze ſterker van reuk is, en heeter op de tong valt. *Kaneelboom.*

De boom, daar aan de Kaneel waſt, groeit tot de hoogte van een Oranjeboom, en heeft vele, lange, dikke, quaſtelooze en rechte takken, die in goede orde neffens elkandre ſtaan. Uit deze takken ſchieten andre kleene takjes, waar aan de bladen zydelinks zitten, die vry groot, en den bladen van den Laurier-boom niet zeer ongelijk zijn; maar hangen aan korte en dunne ſtelen, en vallen achter breet, en voor ſpits, en in de lengte loopen 'er drie of vier zenuwen door, eveneens als in de weegbre bladen. Uit deze takjes, daar aan de bladen zitten, ſchieten ook hier en daar kleene, ſneeu-witte en welriekende bloemen. Na deze bloemen volgen kleene vruchten, die de grootte en de gedaante van een olijf hebben, en eerſt groen zijn, maar rijp geworden, blinkenze van zwartheidt, en worden van d'Apen en Vogelen afgeplukt, eer datze geheel rijp op d'aarde vallen. Uit deze Vruchten druipt, door de kracht der Zonne, of door 't vuur, een groene, ſcherpe, bittre, en vette oliachtige vocht, die (eveneens gelijk de vogt die door kunſt uit de bloemen getrokken wort,) de reuk en ſmaak van 't kaneel heeft, maar is zo krachtigh niet; zulks de zelve uit deze oorzaak ook niet veel gebruikt wort. Het hout van den boom is ſmakeloos en reukeloos; invoegen de natuur de ganſche kracht van dezen boom aan alle de deelen ſchijnt geweigert, en alleen de ſchors daar meê beſchonken te hebben, om daar uit zoo veel te grooter vrucht te trekken. Deze boom, gelijk ook meeſt alle de boomen, heeft

een

een dubbelde ſchors; d'eerſte ſchors is een welſmakend vliesje, en zo dun, dat 'et niet anders, als groen, van d'onderſte ſchors kan geſchilt worden: want daar na, als dit vliesje droog wort, zit het zo vaſt aan de binnenſte ſchors, dat 'et niet kan gezien noch geproeft, noch met de hant daar af geſchilt worden. De groene binnenſte ſchors, als 'er dit buitenſte vliesje, dat asverwigh van kleur is, afgedaan wort, is ſlibberigh en glat, en lijmachtigh op de tong. Dezelve, dus geſchilt en gezuivert zijnde, wort aan vierkante ſtukken geſneden en in de Zon te droogen gelegt, die dan door de droogte in pijpen, zodanigh de zelve hier te lande gebracht wort, in malkandre rolt, en krijgt een rosverwige kleur; te weten, na dat door de hitte der Zonne al de vochtigheit, die de ſchors by zich had, verteert is. Na het afſchillen van de ſchors blijft de boom, zonder ſchors te krijgen, dikwils twee en drie jaren bloot ſtaan; maar na dien tijt krijgt hy weêr een nieuwe ſchors, en wort weêr bequaam om geſchilt te worden. D'Inwoonders zeggen, dat de wortel van dezen boom een zeker zap uitzweet, dat de Camfer niet ongelijk is. De Sinezen en d'Eilanders van *Ceilon* trekken gemeenlyk uit de groene ſchors en verſche bloemen, (byna op de zelve wijſe, gelijk d'Europers uit de gedroogde ſchors of kaneel, kaneel-water,) een zekre vocht, die zy tot verſcheidene nuttigheden weten te gebruiken. Zy perſſen ook uit de vrucht een zekre olie, daar af de gemeene man, alſſe van zelf hard is geworden, brootjes maakt, en die tot verſcheidene inwendige en uitwendige ziekten gebruikt.

In zeer grooten overvloet, en boſch aan boſch, groeien deze kaneel-boomen op 't eilant *Ceilon*; en komen de zelve daar zo weeligh voort, dat de ganſche werelt de ſchors, die de kaneel is, niet zou kunnen vertieren; indien d'Inwoonders by wijlen geen hele boſſchen met kaneel-bomen aan brant ſtaken. En gelijk dit Eiland zeer vruchtbaar is in 't voort-brengen van Kaneel, alzo willen, in tegendeel, aldaar Nagel- en Noote-muskaat-boomen niet wel tieren en voortkomen.

Men vind ook op zommige plaatzen in *Sina* de boomen, daar aan de Kruit-nagels, Peper en Noote-muskaten groeien; doch niet in zeer grooten overvloet, dewijl deze Specerijen gemeenlijk uit andre plaatzen daar in gebracht worden. Devvijl evenvvel het beſchrijven dezer bomen en vruchten den Lezer niet aangenaam vvil te

vooren komen, inzonderheit door dien ik, mijns oordeels, noch iets daar in heb aangemerkt, daar af by de Schrijvers geen gewag gemaakt wort; zal ik de zelve met weinigh woorden ten toon ſtellen.

Nagel-boom. De boom, daar aan de Kruit-nagel (die ook op Neêrduitſch Geroffel-nagel, en van de Turken *Kalafur*, van d'Arabiers *Karumfel*, van de Javanen *Syanke*, en van andre Indiaanſche volken *Chamque* genoemt wort) groeit, heeft de grootte van een Europiſchen peerboom, en ſchiet met eenen ſtam, die de dikte van een mans middel heeft, en daar aan een ſchors zit als aan den olijf-boom, zomtyts recht en zomtyts krom naar om hoog. De bladen, die zomtyts alleen en zomtyts veel by elkandre zitten, gelijken na onze peerboome-bladen, hangen aan langachtige ſteelen, en hebben in 't midden in de lengte een zenuwe, waar uit ter wederzyde veel aartjes ſchieten. De boom heeft zeer veele groote en kleene takken, welke laaſte in zeer dunne ſcheutjes endigen, uit welks toppen kleene ſteeltjes ſchieten, daar aan de kruit-nagels by tien en twintigh tropsgewijze by elkandre zitten. Van binnen in 't hooft van de kruit-nagel zit ook de bloem, die uit veele t'zamengevoegde draden of ſtijltjes beſtaat, en in 't begin onder 't bloeien witachtigh is, maar wort daar na groenachtigh, dan rosverwigh, en endelik hart; en geeft, eveneens als de vrucht zelfs, een zeer ſterken reuk van zich, doch ſterker by helder dan by regenachtigh weêr; waar aan ook de vruchtbaarheit of onvruchtbaarheit hangt: want als het een droog jaar is, heeft men dikwils veel meer vruchten aan de bomen als bladen. Evenwel brengen de bomen alle jaren, ſchoon het een goet en 't zelfſte weêr is, niet altijt een even rijken Oogſt voort: want om het tweede of derde, en zomtyts om 't zevende jaar valt d'Oogſt vry ſchraalder, eveneens als of de natuur hare krachten dan weder by een vergaderde, die door het al te weeligh voortbrengen van vruchten uitgeput waren. Van deze nagels groeit endelijk een vrucht, die, zo lang als de zelve groeit, vry taai is, maar zeer hart, alſſe haar volle wasdom heeft. De nagels zijn in 't eerſt root van kleur, maar daar na nemenze een zwarte kleur aan, en worden eens in 't jaar, van Wijnmaant tot Sprokkelmaant, gelezen. Zommige worden met de hand afgeplukt, en zommige met een lang riet of met een vlegel afgeſlagen; doch eerze die afflaan, makenze d'aard

on-

onder den boom rontom schoon, en trekken alle groente uit, op dat d'afgeslagene nagels niet verlooren gaan. De geenen, die aan den boom blijven hangen, worden onder 't rijpen al groter; invoegen datze d'afgeslagene in dikte en grootte verre te boven gaan, en vallen in 't volgende jaar van zelfs af; die ook, schoon datze zo scherp van smaak niet zijn, duurder gehouden en tot het zaien gebruikt worden, uit welke oorzaak d'Indianen de zelve *de moeders der vruchten* noemen. Indien eenige van deze van zelfs afgevallene nagels op d'aarde blijven leggen, en van de Bouw-luiden niet opgeraapt worden, die schieten, wortel en loof, indienze op een weeligen gront vallen, en groeien binnen d'acht of negen jaren tot een volwassen boom, en brengen dan ook neffens d'andere vruchten voort. D'eerste afgeplukte nagelen zijn rosverwigh, en een weinigh zwartachtigh, die, op datze heel zwart worden, in de zon gedroogt worden; de zelve leggenze ook, tot bevryding van wurmsteek, een weinig in zeewater te weeken, en droogenze daar na dan vveêr in de zon. En dus bereid om te duuren, vvordenze door de gansche vverelt verzonden. En hoevvel de Nagel-boomen alleen maar om de vruchten gepoot en aangequeekt vvorden, zo is evenvvel by de bladen, bloemen en takjes, als ook in de gom, die deze boomen uit-tranen, een speceryachtige en heelzame kracht. Doch vvat krachten deze vruchten by zich hebben, zulx is onnodigh hier te verhalen, devvijl de zelve eenen ieder te bekent zijn, en daar af by andre vvijtloopigh geschreven is; alleen zal ik dit eenige, dat aanmerkens-vvaerdigh is, hier byvoegen. Te vveten, als d'Indianen de Nagelen zullen verkoopen, of de verkochte leveren, zo zettenze gemeenlijk in de nagel-schuuren een groot vat met vvater, dat alles in korten tyd vveg en in de nagelen trekt, en de zelve tot hun groot gevvin zeer verzvvaart. Ja, dat meer is, men bevind de nagelen byna zo veel verzwaart te zijn, als 't vvater zvvaar vvas.

Uit de bloemen en groene nagelen trekken d'Indianen, door kracht van 't vuur, een water of geest, die zeer lieffelijk riekt, en zonderling krachtigh tegens alle gebreeken der herssenen is. Zonderling geneest dit water ook een zekre ziekte of lamheit, die d'Indianen *Beribery* noemen. Byna op geen andre plaatzen, dan op de Molukker Eilanden, wil de Nagel-boom tieren en weeligh vruchten voortbrengen. Deze boomen beminnen het gebergte, en groeien zomtijts zo dicht by malkandre, dat 'er de Zon niet door kan schijnen.

Noote-muskaat-boom.

Gelijk nergens de Kaneel-boom zo weeligh voortkomt, als op 't eiland *Ceilon*, alzo komt ook nergens de Note-muskaat-boom in zo groot eenen overvloet voort, als op 't eiland *Banda*, dat een van de voornaamste Molukker Eilanden is.

De boom, daar aan de gemeene Note-muskaat (van d'Inwoonders *Bongopala* geheten) groeit, heeft de gedaante van eenen Appel- of Peerenboom, komt dikwils van zelfs, zonder aan te queeken of de hand daar aan te slaan, in 't wilt voort; is veeltijts oud, altijt groen, vol bloeizem, en met Noten beladen, waar van zommige heel en andere half rijp zijn. De schors van den stam is asverwigh, 't hout pijpigh, en 't merg, dat 'er van binnen in zit, bruin-root. De bladen, die zijdelinks en by bosjes, maar zelden alleen, aan kleene steeltjes zitten, zijn vroliksgroen van kleur, dun, glat, en hebben in de lengte een eenige zenuwe, waar uit veele schuinze aartjes schieten. De zelve, tusschen de vingeren gewreven, rieken niet alleen zeer sterk, alsse noch groen zijn, maar zy behouden ook, alsse verdort zijn, hare scherpe en uitsteekende speceryachtige kracht. De bloemen of bloeizem zijn in grootte en kleur de bloemen van den Peer- of Kerssen-boom gelijk, vallen zeer licht af, en rieken niet zeer sterk. De vrucht, die na de bloeizem volgt, en aan de steel eenighzins tol-ront, maar doorgaans schijf-ront is, groeit niet aan de toppen der takken, gelijk de groote Noten, maar hier en daar aan de litten of knoopen der takken. Na dat de bloeizem van de vrucht is afgevall..., is d'eerste schil of bolster van de

de Noot in 't begin groen, rimpeligh, ruigh en vry dik; maar alſſe begint rijp te worden, komt de zelve vol geele, purpere en gout-geele plekken. Deze ruige ſchil ſplijt en ſcheurt terſtont, en toont de Noot, daar om de Foli netsgewijze zit; daar na, als de vrucht rijp is, ſplijt deze ruige dop geheel en al van malkandre, eveneens als de bolſter van onze groote noten, als de Noot van binnen rijp is; waar na de netsgewijze ſchil of Foli zich in 't begin zeer ſchoon root, maar terſtont daar na gout-geel vertoont, en beſluit den dop, waar in eigentlijk de kern zit, die wy de Note-muskaat heeten. Zulx deze Note-muskaat met drie doppen of bedekzelen overtrokken is; te weten, met een groene en dikke bolſter, die de buitenſte is, en met een dunner, maar die gout-geel van kleur, en zeer duur, en de middelſte is; en endelijk met een harden dop, die d'onderſte of de laaſte en derde is. By wijlen vind men ook noten zonder foli, 't welk hier by toekomt, wanneer, door 't ſchielik zwellen der nooten, het netje breekt en vergaat, eer dat 'et zijne behoorlijke dikte krijgt en ſterk wort. Deze vrucht wort van verſcheidene vogels aldaar opgegeten, maar allermeeſt van zeker ſlag van Duiven, die wit en kleen zijn. Deze Duiven, die zeer groote ſmaak in de foli hebben, nemen deze noten, als de buitenſte bolſter van malkandre ſplijt, weg, en ſlokkenze met de foli op; ook ſcheidenze eerder niet uit, voor dat haar groote krop vol is: en te dezer oorzake wordenze ook van onze Koopluiden aldaar Neut-eeters genoemt. Maar de noten, die zy ingeſlokt hebben, loſſenze van ondre weder heel uit, die ook daar na ſchielijker, dewijlze door de groote hitte der mage eveneens als geweekt zijn, uitloopen en loof ſchieten. De boomen, die van deze noten voortkomen, zijn der bederving en vergankelijkheit zeer onderworpen, en brengen veel ſlechter vruchten voort dan d'andere; ook worden de vruchten van deze boomen weinigh geacht, en alleen maar geplukt om de foli, daar meê de beſte foli vervalſcht wort.

Wijders, deze boomen brengen in een zelve jaar altijt tweemaal, dikwils driemaal vruchten voort. D'eerſte vergadering of oogſt der vruchten geſchiet in Oogſtmaant en Herfſtmaant; de tweede ontrent in Lentemaant; maar de derde in d'een of d'ander maant, na dat de tijt van 't jaar geweeſt is. Deze noten moeten niet, dan wanneerſe overrijp zijn, afgeplukt worden; dikwils wor-

worden hier in de noot-plukkers door de rosverwige kleur, die deze noten gemeenlijk hebben, en ook een teeken van volkome rijpheit is, bedrogen; zulks de zelve voor den tijt afgeplukt worden. Want de noten, die onrijp afgeplukt worden, (*Rumpi* van d'Indianen geheten,) kunnen van wegen de weinigheit van zap en rauwheit niet lang duuren, en worden uit deze oorzaak ook licht wurmſteekigh. Maar de geene, die rijp afgeplukt zijn, worden uit hare bolſters genomen, en eerſt in de Zonne-ſchijn te droogen gelegt, daar na, alſſe gedroogt zijn, van de foli ontbloot, en endelijk de kernen, die wy Note-muskaten noemen, met kalk afgewoſſchen; welk laaſte haar tegens de bederving, en alle uitterlijke verandering van weêr en wint beſchermt; invoegen de zelve dan door de ganſche werelt over Zee te ſcheep kunnen gevoert worden. Voor de beſte noten worden gehouden, die asverwig en een weinigh rootachtigh zijn, en daar eenige witachtige ſtreepen door lopen. Het gebeurt ook dikwils dat zommige noten, buiten den gemeenen loop der natuure, in grootte, geſtalte en kleur van d'andre verſchillen, gelijk ook zulks by wijlen in de kleene en groote Europiſche Noten te zien is. Dusdanige noten worden van d'Indianen *Pala-Java* genoemt, en van hen niet over de ſpijze, maar voor geneesmiddelen gebruikt.

Maar de foli, die de note-muskaat nets-gewijze bekleed, leggen d'Indianen gemeenlijk, eer datze volkomen rijp, en dewijlze noch zeer ſchoon en hoogroot van kleur is, in zout en edik, en zettenze in plaats van voorrechten, om een grage maag te maken, op tafel. Maar na dat de foli is rijp geworden, wortze van de noot genomen, in de Zon gedroogt, en met grote toeverzicht weg geleid en bewaart. D'Indianen willen dat zo wel de noot als de foli de verkoude en ingekrompe zenuwen geneeſt; te dien einde heeft ook de gemeene man altijt in huis olie gereed, die uit de verſche vrucht geperſt is. En gelijk uit de foli veel minder olie komt, dan uit de noot, alzo is in tegendeel d'olie van de foli veel krachtiger, dan d'olie van de noot. D'Inwoonders achten de foli zo veel höger als de noot, datze de foli wel zeſtigmaal duurder verkopen. De groene en onrijpe noten worden van de Grooten in Indiën ingeleid, zommigen in edik, en zommigen in zuiker, en in plaats van banket op tafel gezet. Deze dus ingeleide noten zijn ook zedert eenige jaren herwaart in Europe overgebracht, en worden niet alleen in de Artzenye, maar ook voor een lekkernye gebruikt. Zommigen leggen ook de buitenſte bolſter in zuiker in, en houden daar veel meer af dan van de noot zelf, eensdeels om de lieffelijke reuk, en eensdeels om d'aangename temperheit. Dus verre is van de gemeene ronde en beſte note-muskaat geſproken; nu zullenwe ook met weinigh woorden de langwerpige note-muskaten, die van d'Indianen *Pala-Metſiri*, en hier te lande Mannetjes-nooten genoemt worden, aantroeren. Deze worden van den gemeenen man, doch zonder reden, voor de beſte gehouden: want zy overtreffen de gemeene noten hierom in waerdigheit en kracht, niet om datze mannetjes genoemt worden, quanſuls als of de natuur met de grote en lengte hare voortreffelijkheit te kennen had willen geven, maar zy zijn in tegendeel de ſlechtſte. Want zo veel zy de gemeene noten in grootte overtreffen, zo veel worden deze weêr van de gemeene noten in ſpeceryachtige kracht en andere deugden, die by de zelve zijn, overtroffen. En wat den naam van mannetjes-noot aangaat, dien hebbenze van 't gemeene volk, die voor vaſt gelooft, (niet uit reden, maar uit enkle waangeloof,) dat de langwerpige noten den mannen, alſſe die in de ſpijs gebruiken, het zaat verwekken en vermeerderen. De foli even-wel van deze noten, ſchoon datze zeer ſchoon van kleur is, heeft zo weinigh krachten by zich, datze by d'Indianen zelf in geene waerde gehouden wort; zulks de bomen, daar aan deze mannetjes-noten groeien, onder d'ontaarde en wilde bomen gereekent worden; want deze waſſen op de grenzen van *Banda*, zonder dat 'er iemant de hant aan ſlaat, en verſchillen van de gemene

note-muskaat-bomen meer in aardt en kracht, dan in gedaante en geſtalte. En dewijl d'Inwoonders bevinden dat deze Noten zeer krachteloos zijn, zo achtenze de zelve ook zo weinigh, datze die om 't plukken niet willen hebben. De boom zelf, daar dezemannetjes-noten aan groeien, krijgt langer, dikker en zenuwachtiger bladen. De noten vallen niet alleen langwerpig, maar ook somtijts byna vierkant, en ſchieten niet uit de knoppen der takken, gelijk de gemeene, maar aan d'uitterſte enden der takken, en zitten, eveneens als de groote Oker-noten, t'effens by drie en vieren by malkandre.

De voornaamſte zoorten van Peper zijn tweederlei, d'een wort de ronde, en d'ander de lange genoemt.

Ronde Peper. De ronde Peper, die voornamelijk op *Malakka*, d'Eilanden *Java* en *Sumatra* weeligh voortkomt, wort niet verre van den zeekant gepoot, neffens de wortels van zekre bomen, *Faufel* geheten, of neffens palen in d'aard geſteeken, daar zy eveneens als een Wijngert by opklimt. Zo hoog ſchiet dit gewas naar om hoog, als de boom of paal is, daar om het zich ſlingert; en als het oud, en met aſch en meſt gemeſt wort, zo klimt het boven den top van haar ſteunzels; zulks dit gewas, als het niet hooger kan klimmen, eveneens als de Hop, weêr naar om laeg daalt. Het geeft ook veele ſcheuten van zich, die vol leedjes en knoppen zijn, taai, en zo zwak en buigbaar, datze, eveneens als de Hop of Turkſche-bonen, langs der aarde kruipen; indienze geen boom of eenigh ander ſteunzel vinden, daarze by opklimmen. Indien dit gewas van zaat in een vruchtbaren gront gezait wort, zo brengt 'et binnen het jaar een rijken Oogſt van vruchten voort; maar ſtaat 'et op een barren gront, zo ſchiet 'et langzamer op, en krijgt langzamer vruchten; ook wort'et van jaar tot jaar, na den aart des gronts, min of meer vruchtbaarder. Het ſchiet in d'aarde met een wortel, die vol kleene en taaie vezelen zit. De bladen, die de klim-ops-bladen niet zeer ongelijk zijn, en in 't midden een zenuwe met aaren ter zijde hebben, ſchieten uit de knoppen der takken, en zijn aan de buiten zijde vry groen, maar aan de binnenſte zijde bleek-groen. De vruchten hangen tros gewijze, eveneens als d'Aelbeziën, by malkandre, maar de tros of 't bos is veel langer, en zit ook voller beziën of peper-korens, die aan den ſtengel zonder ſteel zitten. Deze boſſen of troſſen met Peper-korens

zit-

zitten niet alleen in 't midden aan de takken, maar ook boven aan d'enden.

De Beziën of Peper-korens zijn in 't begin groen, maar zwart van kleur alsse rijp geworden zijn, 't welk daar te lande voornamelijk in de Zomermaanden geschiet, als 't hier Winteren Loumaant is. De rijpe Beziën worden terstont afgeplukt en in de Zon gedroogt, waar door de zwarte schil vol rimpelen komt. Als deze zwarte schil by tijts en voor het drogen in de Zon afgeschilt wort, zo komt hier een ander zoort van Peper af, die witte Peper genoemt wort; die scherper, duurder en ook aangenamer van smaak is, als de zwarte Peper, en van de Grooten in Indiën in plaats van zout veeltijts op de tafel gebruikt wort. Deze afschilling van deze buitenste zwarte schors, geschiet als de Peper over-rijp is, en in zee-water te weeken heeft gelegen. Want door dit weeken zwelt de buitenste schil, en berst, zulks dan met kleene moeite de witte Peper-koorn, die van binnen zit, uitgenomen, en weder gelijk te voren in de Zon gedroogt wort. En indien de gemakkelijke Indianen dezen arbeid zich zo zeer niet ontzagen, men zou, ten aanzien van de zwarte Peper, een grooter overvloet van witte Peper hebben. Wijders, d'onkundigheit dezer schilling en toebereiding veroorzaakt dat zommigen ook nu noch voor vast geloven, dat de witte Peper, (die alleen maar in rypheit, en om datze van de zwarte rimpelige schil berooft is, van de zwarte Peper verschilt) en de zwarte twee byzondre en verscheide zoorten van Peper zijn. En niet alleen hebben de Beziën, die eigentlijk Peper genoemt worden, maar ook de bladen en het gansche gewas een vurige scherpigheit by zich. Want de bladen, takken en wortel, indienze gekauwt worden, branden in de keel en op de tong, en verwekken het speekzel, niet anders als de wortels van *Kostus* en *Berethram*.

Lange Peper. Behalven deze ronde Peper, valt 'er in Indien een zoort van lange Peper, die d'Indianen *Pimpilim* noemen. Deze wort over de spijze niet gebruikt, maar zeer veel onder de genees-middelen gemengt, voornamelijk in de Teriakel en andere tegen-giftige genees-middelen, 't welk ook niet zonder grote reden geschiet, dewijlze zeer eedele en grote krachten by zich heeft; waar door de zelve ook veel duurder koop is. Deze Peper valt in groten overvloet in *Bengale*, en wort ook van daar na Europe overgevoert. In gestalte, uitgezeid de vrucht, komt dit gewas met de lange Peper over-een, dan alleen kruipt het langs d'aarde, of slingert zich maar om laege palen. De bladen vallen eenighzins tengerder, en donkerder groen, en zitten aan lange steelen; voorts is het onderscheit tusschen beide deze gewassen zeer kleen, en byna niet kenbaar. De vruchten, die in gestalte met de bloeizels van de Hazenote-bomen over-een-komen, en uit vele graintjes of beziën bestaan, schieten uit ieder litje, tegen over 't litje daar de bladen aan zitten, en hangen aan redelijke lange steelen. In 't begin zijn de vruchten groen, maar in 't drogen wordenze asverwigh, en hebben niet alle een en de zelve lengte; hoewel de Peper-korens in gestalte niet verschillen, en alle op een zelve wijze neffens malkandre zitten. De stengels van deze Peper-rist, daar aan de gemelde graintjes zitten, hebben zomtijts van binnen veel vochts by zich, 't welk ook de Beziën wurmsteekigh maakt, indien deze vocht komt te verdwijnen. Deze lange vruchten worden afgeplukt en gedroogt, eer datze rijp worden; en hoewelze, alsse eerst gedroogt zijn, zo heet op de tong niet vallen, zo wordenze evenwel daar na alzo heet van smaak als de ronde Peper, schoon datze maar effen op de tong geproeft worden.

d'Indianen doen deze lange Peper in bestrijkingen of zalf, die zy tegen de pijn der gewrichten, die uit koude ontstaat, gebruiken. Zy gebruiken de zelve ook met groot voordeel tegen 't vergift, duizeling en zinkingen des hoofts, en ster in d'oogen. Het graauw in Indien gebruikt het water, daar in een goet deel Pepers te weeken heeft gelegen, tegen een langhdurige verzwakking der mage.

Betele. Hoewel de Sinezen een afschrik

hebben van uitheemſche zeden aan te nemen, zo hebben evenwel d'Inwoonders van zommige geweſten, van de Indiaanſche gebuur-volken, de gewoonte, van de bladen *Betel* geduurigh in den mont te kauwen, ontleent. Deze bladen, die door geheel Indiën van d'Indianen gekauwt worden, tieren weeligh onder een getemperden Hemel, maar willen in de koele Sineeſche geweſten en in *Mozambique* niet aarden. Het gewas, daar aan de zelve groeien, is een heeſter, en ſlingert zich, en kruipt eveneens als de Peper of Europiſche Hop, by een ſtok of paal opwaart; invoegen men van verre het zelve van de Peper niet wel onderſcheiden kan. De bladen, die aan een langen ſteel hangen, en in geſtalte zeer na met de bladen van d'Oranjeboomen over-een-komen, maar voor zo ſpits niet toe-loopen, zijn glat, donkergroen, dun, gelijk de bladen van het Fontein-kruit, en met vijf, zes en zomtijts zeven zenuwen bezet, die ten deele recht, en ten deele bochtigh loopen; komen licht te bederven, indienze, alſſe verſch afgeplukt zijn, te veel en lang gehandelt worden. Als men de zelve kauwt, is 't eveneens als of men met de tanden op zant bijt. De vrucht, die aan dit gewas groeit, en enig gelijkenis met de witte en langachtige Peper of met een muize-ſtaert heeft, wort van d'Indianen *Siry-boa* genoemt, en van hen om de rarigheit in grooter waerde gehouden, dan het blat *Betel* zelf. Deze bladen worden in zommige zuiderlijke landſchappen van *Sina* en door geheel Indien van d'Indianen 's morgens, na den middag en 's avonts, ja des nachts, gekauwt, en gedurig van hen in de handen gehouden. Doch zy gebruiken de *Betel* niet alleen, dewijl de zelve bitter van kauw is, maar mengen daar by, om deze bitterheit te verdrijven, Areka, en een weinig Kalk, en aldus bereid is de zelve, na het zeggen der Sinezen en Indianen, zeer zoet van ſmaak. Zommigen doen by de *Betel Lycium*; rijke en welgegoede luiden *Caphur* de *Burneo*; andere hout van Aloe, Muſchus en andere Specerijen. En dus toebereid, heeft de *Betel* een lieffelijken ſmaak, en veroorzaakt zo een aangename en welriekende adem, dat rijke luiden die geduurigh in den mont knauwen, en ook gemeene luiden, na datze macht hebben. Op plaatzen, die diep lantwaart in gelegen zijn, worden deze bladen zeer duur verkocht. Als de Sineezen elkandre komen bezoeken en groeten, hebbenze gemeenlijk het blad *Betel* in de hant, en wordt het zelve met Areka en Kalk over al, tot teeken van een grooten weldaat, in een houte ſchotel aangebooden. In 't gebruiken nemenze eerſt een weinig Areka, datze kauwen, en terſtont daar op een blat *Betel*, datze eerſt met kalk beſtrijken, na dat 'er de zenuwen met den nagel van den duim (dien zy te dien einde altijt ſcherp houden,) zijn uitgenomen. Van dit kauwen der bladen komt een zap of quyl in den mont, 't welk eerſt bloet-root is, en uitgeſpogen wort. Dit is een van de drie dingen, die de Sinezen voor een ſpreekwoort van 't landſchap *Quantung* gebruiken, te weten, dat 'er drie ongewoone dingen in dit landſchap zijn; de Hemel zonder ſneeuw, de boomen altijt groen, en d'Inwoonders altijt bloet-ſpuwend'; om dat men hier nimmer ſneeuvv ziet, de boomen noit van bladen ontbloot, en de menſchen bladen van *Betel* en *Areka* kauvven, 't vvelk, gelijk gezegt is, hun ſpeekzel root maakt. Hier na volgt een ander zap, maar dit zvvelgenze door de keel. D'Indianen en Sinezen gelooven dat het kauvven van de *Betel* het tantvleeſch vaſtmaakt, en de maag verſterkt. De bladen zijn vervvarmend en verdroogend byna in den tvveeden graat. Zommigen houden de rijpe en gout-geele bladen voor de beſte; andre de dorre, om datze in 't kauvven grooter geluit van zich geven. d'Indianen (zeid *Akoſta*) alſſe op ſtraat gaan, hebben gemeenlijk *Betel*-bladen in den mont, en voornamelijk alſſe eenen van de Grooten vvillen gaan ſpreeken; vvant hier door makenze eenen zeer lieffelijken adem, 't vvelk hen anders tot groote oneer zou ſtrekken, indienze zulks niet deden. Op zekre tijden evenvvel houdenze van dit kauvven der *Betel*-bladen op: te vveten, als een

van

van hun naaſte vrienden overleden is; en ook op zekre vaſt-dagen.

Indiaanſche Vijgeboom.

Op zommige plaatzen in *Sina* groeit ook een zeer vvonderlijke en vreemde boom, die van zommigen, om dat hy vruchten als vijgen krijgt, d'Indiaanſche Vijge-boom genoemt wort, maar andere noemen hem den Boom van *Goa*, om dat hy daar allereerſt van d'Europers gevonden is, en nergens zo weeligh voortkomt, als op 't eilant *Goa*. Deze boom ſchiet met een eenigen dikken ſtam zeer hoog op, en ſpreit zijne takken in de ronte, na alle kanten; uit deze takken ſchieten naar om laeg tot op d'aarde zekre dunne vezelen of draden, die, alſſe noch jong en friſch zijn, een gout-geele kleur hebben, en in d'aarde ſchieten, en alzo jonge boomen voortbrengen: want deze neêrſchietende vezelen worden allengs zeer dik, en veranderen in nieuwe ſtammen van boomen, uit welke ſtammen boven aan wederom nieuwe takken na alle kanten ſchieten, die zig dan wederom als te vooren, met het uitwerpen van nieuwe vezelen na d'aarde, voortplanten. En op deze wijze ſchieten uit deze vezelen, als die tot dikke ſtammen geworden zijn, zonder ophouden weder nieuwe takken; zulks zomtijts een eenige boom met hare afzetzels een heel Italiaanſch mijl in de ronte beſlaat, en het zeer zwaarlijk te kennen is, welk dat de oorſpronkelijke boom of welk de moeder van alle deze afzetzelen is, dan alleen uit de dikte des ſtams, die zomtijts in dezen oorſpronkelijken boom zo dik is, dat drie mannen nauliks den zelven omvademen kunnen. En niet alleen werpen d'onderſte takken dusdanige vezelen uit naar d'aarde, maar ook de bovenſte takken van den boom; waar door een eenige boom dikwils een dicht en groot boſch maakt. Als nu d'Inwoonders onder deze boomen een doorgang willen maken, zo houwenze gemeenlijk de dunſte vezelen, die alreê in ſtammen verandert zijn, weg, en maken op deze wijze daar onder verwelfde kamers of vertrekken, daar in zy voor de hitte der Zonne gaan ſchuilen. Want d'andere groote takken ſchieten zo veele dichte kleene takjes uit, dat 'er de ſtralen der Zonne in 't minſte niet kunnen doorſchijnen. En welk een plaats deze boomen met hunne takken en loof beſlaan, kan een ieder hier genoegh by afmeeten, dat onder eenen boom drie duizent menſchen ſtaan kunnen. De bladen van de jonge takjes, die de bladen van de Quee-boom zeer gelijk zijn, en met

groote ſmaak van d'Olifanten gegeten worden, vallen aan de bovenſte zijde groen, en aan de onderſte witachtigh, en een weinig wolachtigh, eveneens als de Quee-peere-boome bladen. De vrucht, die de grootte van een lidt van een duim heeft, en in fatſoen met de kleene vijgen over-een-komt, is van buiten en binnen bloet-root, vol graintjes, gelijk de gemeene vijgen, en ook wel zoet en eedbaar, maar zo aangenaam van ſmaak niet, als de gemeene vijg.

Kokos-boom. Weeligh groeit ook op veele plaatzen in *Sina* de Kokos-boom, die door geheel Indien *Coquoeiro* genoemt wort. Deze boom ſchiet zelden met een rechten, maar gemeenlijk met een krommen ſtam opwaart, die vier, en dikwils zeven voeten dik, en by wijlen over de vijftigh voeten hoog is; maar deſſelfs wortel is kort, dun, en nauliks met d'aarde bedekt; invoegen het ten hoogſte te verwonderen is, dat de ſtammen van deze boomen zich op zulke korte en dunne wortels in de lucht over end kunnen houden, en niet door hare eigen, en der vruchten zwaarte (behalven datze dikwils noch van ſterke winden gebeukt worden,) ter aarde vallen. Hier by komt noch dat het onderſte van den ſtam, neffens der aarde, niet dikker noch ſterker is, dan het bovenſte, daar de vruchten zitten. De ſchors des ſtams is asverwig van kleur; 't hout, dat tot weinigh dingen dienſtig is, dewijl het alleen maar uit vezelen of draden beſtaat, is zoet, en vol melkachtigh zap, waar door het van de Micren, als de boom afgehouwen is, zeer gezocht wort. Aan den ſtam zitten geen takken, maar boven aan vijftien, twintigh, en meer veers-gewijze groote bladen in de ronte, die ten deele naar om hoog ſtaan, en ten deele naar om laeg hangen. Ieder blat, dat ontrent zeſtien voeten lang, en dicht aan den ſtam ontrent eenen voet dik is, beſtaat uit veele andere bladen, die op een ry tegens elkandre overſtaan. Tuſſchen de veers-gewijze bladen komt aan den top van den boom een ſcheede van twee voeten lang, die op 't end ſpits toeloopt, eerſt groen is, en daar na root wort, en zich van zelf opent. Eer dat deze ſcheede zich opent, vertoont zich van binnen een zeer ſchoone ſteel van een voet lang, en van drie of vier vingeren dik, die uit veele takken beſtaat van een voet of een half lang, die zeer behendelijk van de natuur t'zamen zijn gevoegt, en een groote air vertoonen. Aan deze takken zitten zekre driehoekige dingen,

gen, zo groot als een Amandel, die wit van kleur, en de beginzelen van de bloemen en nooten zijn: want als deze ſcheede berſt, zo ſpreien zich deze takken van malkandre, en vertoonen geele bloemtjes. Na deze bloemen volgt de vrucht, die ieder aan een byzondren ſteel zit, die kort en zo dik als een ganze-ſchaft is, en uit rosverwige ſchubben beſtaat. De vruchten van dezen boom, die Kokos-nooten genoemt worden, zijn hart, zwaar, en dikwils grooter als een mans hooft, en hangen by troppen zeer vaſt boven aan den ſtam. Buiten om deze nooten zit een dikke, draatachtige en taaie ſchil, waar na een houtachtige kelk volgt; indien men deze houtachtige kelk, als de vrucht noch onrijp is, doorſteekt, zo loopt 'er zeer veele zoete en aangename vocht uit, die, verſch ingedronken, het water zeer krachtigh af-drijft, en, als de Nooten zijn rijp geworden, gelijk ſtremzel ſtolt, en een ſchrijf-pen dik zich binnen aan dezen houtachtigen kelk of ſchil gaat zetten. Deze pit is zo zoet en aangenaam van ſmaak, datze ook d'allerzoetſte Europiſche nooten in aangenaamheit van ſmaak verre te boven gaat; zy geeft ook zeer goet voedzel, en verquikt de afgematte leden wonderlijker wijze. Te dezer oorzake wort de zelve van de zeevarende luiden, die door het lang zwerven op zee van ſcheur-buik en andre ziekten zwak en machteloos geworden zijn, zeer gezocht en met groote ſmaak gegeten. Zy is warm en vochtigh in den eerſten graat, en daar uit wort een olie geperſt, die geenzins in deugt en kracht voor d'olie van zoete Amandelen heeft te wijken, en wort ook over de ſpijze en onder genees-middelen daar te lande, als ook door geheel Ooſt- en Weſtindië, gebruikt. Van binnen ingenomen, geneeſt deze olie de gebreeken der borſte, en veroorzaakt loslijvigheit, indien men wat veel daar af inneemt; zonderling iſſe ook goet voor de geenen, die zich inwendigh door vallen beſchadight hebben, en drijft zeer krachtigh het water af. Wijders, boven uit den kruin van den ſtam ſpruit, eveneens als een jong boomtje, een ſpierwit en bolachtigh merg, dat in een ſcheede of huisje beſlooten leid, en, als het daar uitſchiet, byna van de zelve hoedanigheit en ſmaak is, als de bovengemelde geſtremde vocht of kern der noote. Dit merg wort niet alleen rauw, maar ook gekookt onder andere gerechten op tafel gezet, en is zo goet van ſmaak als blom-kool. Als dit boomtje niet heel rijp is, heeft 'et een grooter verkoelende kracht by zich; zulks het dan in plaats van zalade en latuw gebruikt kan worden. Maar als dit merg wort afgeplukt, zo gaat de boom uit, 't welk zo licht niet geſchiet, als men een ſtuk van d'onderſte wortel queſt of afſnijd; dit doet veele Inwoonders gelooven, dat dit boomtje niet by d'aarde of vocht der aarde, die door de wortels ingezoogen wort, maar by de lucht, die dit boomtje uit den kruin des booms trekt, gevoedt wordt en leeft.

Van de buitenſte veezel of draatachtige ſchil, die om de Kokos-noten zit, worden, op verſcheide plaatzen in Indiën, kleen en groote ſcheeps-touwen gemaakt, die zeer lang in zout water duuren, en byna onvergankelijk blijven. Ook zijn alle d'anker- en andere kleene touwen ('t geen aanmerkenswaerdig is,) van de Koninklijke vrachtſcheepen te Portugaal, van de vezelen of draden van deze buitenſte ſchil gemaakt. Zeker Schrijver *Lakuna* vermelt, datze op zommige plaatzen in Indiën van de vezelen der buitenſte Kokos-noote-ſchillen Tapijten weven. In *Sina*, en verſcheidene andere geweſten in Indiën, worden deze vezelen in plaats van werk gebruikt, daar meê de reepen en ſpleeten der ſcheepen dicht gedreven worden; ook zijn deze vezels veel beter als werk, dewijlze zo licht niet verrotten, en in 't zout water opzwellen en dicht worden. Van de binnenſte houtachtige dop worden kroezen en drink-bekers gedrait, en die by vvijlen met gout of zilver beſlagen. De bladen van deze boomen vvorden ook in plaats van papier gebruikt, en daar af ook by d'Indianen redelik ſterke en vaſte kleederen gemaakt. Endelijk verſchaft deze eenige boom alles, vvat tot een ſchip van noo-

Kluſius.

den

den is, zo wel ten aanzien van gereetschappen, als ladinge. Want van de ſtam en takken worden in Indiën maſten, planken en ſtuuren gemaakt; van het loof of bladen zeilen; van de vezelen der buitenſte ſchil touwen; en endelijk verſtrekken de vruchten of Kokos-noten de lading. Weshalven, indien men op al de nuttigheden, die uit dezen boom en deſſelfs vrucht voort-komen, wil achtingh geven, (daar af wijtloopigh by anderen alreê geſchreven is) men zal, gewiſſelijk, geen gering mirakel der natuure in dezen boom beſpeuren, en moeten bekennen, dat geen boom in de ganſche werelt gevonden wort, die den menſchelijken geſlachte meerder nuttigheden verſchaft.

By *Kingyven*, in 't landſchap *Quangſi*, groeit een boom, *Areka* geheten, die uit Indiën aldaar overgebracht is, en komt in fatſoen eenighzins met de Kokos-note-boom over-een; maar is zo dik niet, en heeft ook kleender bladen. De vrucht, die aan dezen boom groeit, wort mede Areke geheten, is zo hart, datze niet als met een meſch of ſchaer kan van malkandre geſneden worden.

Vruchten.

Vruchten in Sina.

BEhalven de Vruchten die ook in verſcheidene geweſten van Europe voortkomen, levert de Sineeſche lantsdouw jaarliks eenen rijken Oogſt van allerlei uitheemſche Boom-vruchten of Ooften uit.

Pompelmoes.

Byna nergens, als in 't landtſchap *Quantung*, komt ook een zekre vrucht voort, die van de Sinezen *Venku*, van de Portugezen *Jamboa*, en van de Hollanders Pompel-moes genoemt wort. Deze vrucht groeit aan eenen boom, die met doornen bezet is, gelijk de Limoen-boom, maar overtreft den Limoen-boom in grootte. De bloemen zijn de bloemen van den Limoen-boom zeer gelijk, wit, welriekend, en daar uit wort ook een zeer welriekend water gediſteleert. De vruchten overtreffen in grootte ook d'allergrootſte Limoenen; dewijlze zo groot en dikwils groter als een menſchen hooft zijn. De ſchil is den Gulde-appelen in kleur gelijk. 't Merg is van binnen rootachtigh, en zoetachtigh zuur, en ſmaakt als een Druif die niet heel rijp is; zulks uit de zelve veeltijts ook een drank geperſt wort, eveneens als in Europe uit de Kerſſen en Peeren.

In 't landſchap *Peking* vallen zeer ſchoone Appelen, Peeren, Pruimen, Koorn, Geerſt, byna allerlei ſlag van hauw-vruchten, als ook Vijgen en Druiven; waar uit d'Inwoonders evenwel geen wijn perſſen, om datze meer ſmaaks vinden in hun drank, die uit de Rijs getrokken wort, en, zeker, ook treffelijk van ſmaak is; invoegen ook d'Europers den wijn niet zoeken. In 't landſchap *Xanſi* vallen zeer zoete Druiven, waar uit d'Inwoonders zeer veel en ſchoone wijn zouden kunnen perſſen; maar zy droogen de druiven alleen tot Razijnen, die dan door geheel *Sina* te koop worden gezonden.

In 't landſchap *Peking* groeien zeer ſchoone en groote Kaſtanien; maar in 't landſchap *Suchuen*, in 't gebied van de hooftſtad *Xunking*, zulke die in den mont als zuiker ſmelten, indienze daar in een weinigh gehouden worden.

In 't landſchap *Honan*, onder 't gebied van de hooftſtad *Queite*, groeien allerlei ſlag van gulde-appelen, en voornamelijk zeer ſchoone Granaat-appelen, waar van de laaſte kleene ſtadt *Xeching*, die in 't gebied van deze hooftſtad gelegen is, haren naam gekregen heeft: want *Xeching* is zo veel gezegt, als de Wallen der Granaat-appelen.

In 't landſchap *Huquang*, onder het gebied van de hooftſtad *Changte*, groejen gulde Appelen, waar onder men vind, die van de Sinezen de wintergulde Appelen genoemt worden. Want als d'anderen al zijn afgevallen, zo worden deze eerſt in den winter rijp, en vallen ook ongemeen zoet van ſmaak.

In 't landſchap *Fokien*, in 't gebied van de ſteden *Chiuencheu* en *Changcheu*, komen d'alleredelſte gulde Appelen in grooten overvloet voort, die in zwaarte en grootte van de grootſte Europiſche niet verſchillen; maar zy overtreffen de zelve verre in reuk en geu-

rige

rige ſmaak. Het gewas verſchilt ook zeer weinigh in geſtalte van ons Europiſche; alleen verſchillen de vruchten van elkandre hier in, dat de Sineeſche gulde Appelen eveneens als de Muſchatel-druiven ſmaken: want zy rieken en ſmaken eveneens; invoegen in Italie noch Spanje tot noch toe noit iemant beter gulde Appelen gezien of geproeft heeft. Deze vrucht is zodanigh van aart, dat deſſelfs gulde en dikke ſchil licht afvalt. Het merg is ook week van binnen, en leid in byzondre vliesjes beſlooten, die zeer licht op ſtukken van elkandre te ſcheiden zijn. Deze vrucht, na dat d'overtollige vocht tuſſchen twee bortjes is uitgeperſt, leggen de Sinezen in zuiker, en bewarenze het ganſche jaar door. En niet alleen worden deze ingeleide vruchten binnen 's lants vertiert, maar ook buiten 's lants verzonden.

Talg-boom. In 't landſchap *Chekiang*, by *Kinhoa*, komt uit de boomen een zeker vet, waar van, eveneens als van Talg, zeer ſchoone en ſpierwitte kaerſſen gemaakt worden, die de handen in 't aanraken niet ſmeerigh maken noch bezoetelen, nochte zy geven ook geen vuilen ſtank van zig, alſſe uitgebluſcht worden. De boom is vry groot, komt in bladen en fatſoen met onze Peerboom over-een, en krijgt witte bloeizem als de Kerſſe-boom. Na de bloem volgt een ronde bezië, zo groot als een kers, waar om een zwarte en dunne vlies zit, daar onder wit vleeſch verborgen leid, dat te voorſchijn komt, als de bezië rijp is en de ſchil berſt. De Sinezen vergaderen deze beziën, en kookenze in warm water, waar door het vleeſch van binnen ſmelt, maar als het kout is, zo ſtolt 'et wederom, eveneens als Talgh. Van binnen in 't vleeſch zit een kern, die vol olie zit, en eveneens als d'Olyven in Europe geweekt wort; maar d'olie, die daar uit geperſt wort, gebruiken de Sinezen niet over de ſpijze, maar in de lampen. De bladen van dezen boom, die zeer vet zijn, verſtrekken den Schapen en Koeien een aangenaam voedzel, die daar af ook zeer dik en vet worden.

Linkio. In 't landtſchap *Peking* valt een vrucht, *Linkio* geheten, die byna de gedaante van een Minkyzer heeft, is van fatſoen als een driehoekige grafnaalt, en rontom oneffen. De ſchil, die 'er rontom zit, is groen, dik, en aan de verheven punten rootachtigh; maar in 't droogen wortze zwart. Het vleeſch van binnen, dat zeer wit is, ſmaakt eveneens als een kaſtanie, doch aan eene vrucht is wel zo veel t'eeten, als aan drie of vier kaſtanien. Het gewas heeft kleene bladen, die verre boven over 't water heenen kruipen, en de meeſte vruchten zitten aan de ſteelen onder water. In ſtilſtaande waters wort dit gewas door geheel *Sina* gezait.

Appel Sucu. In 't landſchap *Xantung* groeit een zekre appel, *Sucu* geheten; die wel in d'andre landtſchappen ook gevonden vvordt, maar evenvvel hier in groter meenighte voortkomt. De zelve gedroogt, eveneens als de Vijgen in Europe, kan 't geheele jaar duuren, en vvort door geheel *Sina* van de Koopluiden te koop gevoert. Hy is vvat grooter, dan onze gemeene Europiſche Appel, byna ront van geſtalte, en hoog-root van verruvve. Binnen in 't vleeſch zitten ſteentjes, of platte en ronde kernen, die alle in een harde ſchil beſlooten leggen. Deze kernen zitten niet recht in 't midden van den appel, maar aan d'eene zijde, en leggen niet plat neêr, maar ſtaan recht naar om hoog. In eene vrucht vind men zomtijts tien, zomtijts vijf, minder en minder na datze groot zijn; by wijlen krijgt men ook eenige daar in geene ſteentjes zitten. Het vleeſch is van binnen root, en wort, als d'appel rijp is, week, en krijgt een zeer aangename ſmaak. Om den gedroogden appel komt eveneens als een korſt van honing of zuiker; invoegen de zelve in zuiker ſchijnt ingeleid te zijn. Men vind ook appelen, die groen van ſchil zijn, die ook in 't rijpen niet week worden, maar worden eveneens als onze appelen, met de tanden of een meſch, als men die wil eten, aan ſtukken geſneden en geſchilt. Deze vrucht vind men nergens buiten de grenzen van *Sina*, en groeit aan eenen middel-matigen boom, zonder dat de zelve eenige queeking van nooden heeft.

Lichi. In 't landſchap *Suchuen*, in 't gebied van de hooftſtad *Chunking*, groeit in grooten overvloet de vrucht *Lichi*, die daar van daan ook, als de zelve rijp is, verſch door zekre boden of lopers, die hier toe geſtelt zijn, na 't Keizerlijke Hof gezonden wort. Maar in noch veel grooter menighte groeit deze vrucht in de Zuiderlijke geweſten van 't landſchap *Fokien*, en voornamelijk in 't gebied van de hooftſtad *Focheu*; hoewel de geene, die ontrent *Hinghoa* groeit, de beſte is. De Portugezen te *Makao*, noemen deze vrucht *Lichias*. De zelve groeit aan zeer groote hooge boomen, die bladen als Laurieren hebben. Uit de toppen der takken ſchieten troſſen of boſſen, waar aan, gelijk de druiven aan hare troſſen, de vrucht zit, doch niet dicht by malkandre, en hangt ook aan langer ſteelen. Deze vrucht gelijkt in fatſoen geheel en al na een kleen hartje, is zo groot als een Okernoot, en vertoont een kleene Pijnappel met haar ſchobbige of ſchilferige ſchil, hoewelze zo dik niet is, dewijlze niet dikker als een vlies is, en ook licht, alleen met de hant, kan afgenomen worden. Van binnen zit een kern die vol zaps, wit van kleur, zeer aangenaam van ſmaak, en eveneens als een roos riekt. Als de vruchten rijp zijn, zo krijgenze een purpere kleur, en vertoonen de boomen zich dan niet anders, als of de zelve rontom vol purpere kleene hartjes hingen; 't welk zeer aangenaam en vermakelijk om te zien is. Van binnen in 't vleeſch zit een ſteentje; en hoe kleender dit ſteentje is, zo veel te beter en treffelijker wort de vrucht gehouden. Met groote reden zou men deze vrucht den Koning der Vruchten mogen noemen, die, eveneens als ofze alleen maar voor 't oog en den buik ſcheen gegroeit te zijn, zodanigh vermaakt, en zo groot een aangenaamheit in 't zien en 't eten geeft, dat men noit van die te zien zat wort. Deſſelfs kern ſmelt eveneens gelijk zuiker in den mont.

Nergens in geheel *Sina*, dan in 't landſchap *Suchuen*, ontrent de derde krijgs-hooftſtadt, vallen Pijn-appels.

Lungyen. Noch vind men in *Sina* een zekre andre ronde vrucht, die in ſchil de voorgaande niet ongelijk is, en *Lungyen*, dat is, *Draaks-oog*, genoemt wort. Deze is een weinigh kleender en ronder, dan de voorige vrucht *Lichi*, en ontrent zoo groot als d' Europiſche kerſſen; maar zijn evenwel harder van ſchil, en die ook ſchilferachtiger is. De Sinezen droogen ook dezen vrucht, en brengenze gedroogt voor een lekkernye door geheel *Sina* te koop; die evenwel op generlei wijze met de verſche te verlijken zijn, dewijl uit de gedroogde dat eedle zap byna geheel en al verdweenen en uitgetrokken is. Uit de verſche vrucht wort ook een zap of vocht geperſt, die de Sinezen wijn noemen, zeer lieffelijk van ſmaak, maar zelden te bekoomen is.

Muiginli. In het zelffte landſchap groeit ook een vrucht *Muiginli*, dat is, de Pruimen van de ſchoone Vrouw geheten. Deze Vrucht of Pruimen, die ront vallen, zijn zo groot datze de Pruimen van Damas in grootte en treffelijkheit verre te boven gaan.

Vrucht Iaka. In 't landſchap *Quantung* vind men over al Indiaanſche groote en kleene Nooten, als ook zekre vrucht, die van eenen ieder voor de grootſte vrucht van alle vruchten gehouden wort, en van d'Indianen *Jaka*, van d'Arabiers *Panaix*, en van de Perſianen *Funax* genoemt wort. Deze vruchten, ter oorzake van haar grootte, groeien niet aan de takken der boomen, hoewel die ook zeer groot zijn, maar aan den ſtam, eveneens als ofze vreesden dat de takken, hoewelze vaſt en ſterk zijn, zo een zwaren laſt, zonder te breeken, niet zouden kunnen uitſtaan. De ſchil van deze vrucht is zo hart en dik, datze niet anders dan met een bijl kan geopent worden. Van binnen zitten ontallijke huisjes, die vol geel merg zitten, en daar in een noot of kaſtanie beſlooten leid, die, alſſe rijp is, zeer zoet en eveneens als een gebrade Europiſche kaſtanie ſmaakt.

Behalven deze vind men noch een andre zoort van deze vruchten, die niet aan den ſtam zitten, maar aan de takken hangen. De boom, waar aan deze laaſte groeit, ſchiet hoog op, en ſpreid zich

zich in de breette en wijtte zeer verre uit; heeft bladen als d'Eiken-boom, maar zijn niet geſchaert. Deze vrucht wort eigentlijk van d'Indianen *Champidaica* genoemt, en is veel beter van ſmaak en gezonder van zap dan de *Jaka*. d'Aſch van de ſchillen van deze ſteekelige vruchten, gebruiken de Indianen in plaats van loog, om daar meê wolle en linne kleederen te waſchen.

Zeker Schrijver Kriſtoforus Akoſta beſchrijft deze vrucht en den boom, daar aan de zelve groeit, aldus: De boom, daar aan de vrucht *Jaka* groeit, ſpreit zich zeer wijd en breet uit, en heeft bladen die de grootte van een palm hebben, en bleek-groen zijn; waar door in de lengte een dikke en harde zenuwe loopt. De vruchten zitten niet aan de kleene ſcheuten neffens de bladen, gelijk in alle andere boomen, maar aan den ſtam of aan de grote takken, en zijn lang, dik, donker-groen, hart en dik van ſchil, en rontom met ſpitze punten bezet, die met een korte, groene en zwarte doorn endigen; maar deze doorn is niet ſcherp noch ſteekend, ſchoon datze ſteekend ſchijnt te zijn. De kleenſte van deze vruchten overtreft in grootte (voornamelijk op de Malabaarſche kuſt, daar de beſte vallen) d'allergrootſte Kawoerde: want die op *Goa* voortkomen, zijn kleender, ſlechter en ſmakelozer. De rijpe vrucht geeft een lieffelijke reuk. Tweederlei ſlag vind men van deze vruchten, d'een wort *Barka* genoemt, en is de beſte; d'ander *Papa* of *Giralſal*, en is ſlechter. Van binnen vertoonen zich deze vruchten, indienze in de lengte opgeſneden worden, ſpier-wit, en zijn eveneens als in huisjes of laatjes afgedeelt, die vol kaſtanien zitten, die langer en dikker zijn als dalen. Deze kaſtanien, die van binnen wit en met een asverwige ſchil overtrokken zijn, worden eveneens gegeten als de gemeene kaſtanien, vallen zwaar en ſcherp van kauw, indienze verſch gegeten worden, en veroorzaken veele winden. Maar indien de zelve, als de Spaanſche kaſtanien, gebraden worden, zo hebbenze een aangename ſmaak, en vermeerderen het zaat; waarom de zelve alleen maar van 't gemeene volk gegeten worden. Ieder kaſtanie zit van binnen vol geelachtigh en tai merg, dat zonderling aangenaam van ſmaak is, maar zwaar om te verteeren valt, en byna weder, zo als 'et gegeten is, van onderen geloſt wort.

In *Sina* groeien ook op verſcheidene plaatzen zekre vruchten, *Duriones* geheten, *Duriones.*

heten, die wel in 't eerst een walgachtige smaak by zich hebben, en eveneens als stinkende knof-look rieken, maar verdienen evenwel met recht, datze onder de gezontste en heelzaamste vruchten gereekent worden.

Deze vrucht is warm en droog van hoedanigheden, 't geen uit de werkingen, die de zelve in 's menschen lighaam doet, lichtelijk te vernemen is. Want de zelve zet niet alleen krachtig het water af, maar zy breekt en verdrijft ook de winden, en doet zweten. Evenwel kan men de zelve bequamelik onder de vruchten reekenen, die geneesbare en voedbare vruchten genoemt worden; invoegen men de zelve in den Herfst zeer spaarzaam behoorde te gebruiken. Want het veel en onmatigh eeten deezer vruchten veroorzaakt een ontsteeking in de lever en 't bloet, en maakt het aanzicht vol puisten. En indien de geene, die d'Indiaansche schurftheit heeft, van de Japonners *Kourap* geheten, deze vrucht eed, die krijgt terstont zo een groote jeukte op de huit, dat hy geen hant van zijn lijf kan houden, zonder te krauwen en krabben. Zeker Schrijver *Akosta* beschrijft deze vrucht aldus: De vrucht *Duriones* is warm en vochtig, en wort gemeenlijk van den geene, die de zelve wil eeten, met den voet gebroken; dewijlze doorgaans met doornen bezet is, die de handen, in 't aantasten, beschadigen. Die noit deze vruchten gegeten hebben, meinen datze verrotte Uyens rieken, alsse de zelve eerst voor de neus houden; maar alsse die geproeft hebben, zo achtenze dat de zelve het zoetste van alle spijsen smaken en rieken. Deze vrucht is by de lekkertanden in zo groote achting, datze voor vast geloven, dat niemant zich aan deze vruchten zat kan eeten, waarom zy de zelve ook verscheidene toenamen en als eertijtelen geven. Het blat of gewas *Betel* heeft van deze vrucht een zonderlinge afkeer, die zo groot is, dat alle de vruchten bederven en verrotten; indien iemant enige bladen *Betel* in een schip of huis smijt, daar in deze vruchten bewaart worden. En indien iemant door het veel eeten dezer vruchten zijn maag ontsteeken en overladen heeft, die kan terstont d'ontsteeking verdrijven, en de maag te recht helpen, indien hy slechs maar eenige bladen op den mont van de maag leid. Geen letzel, hoe veel vruchten dat men ook eed, zalmen vernemen, indien men na het eeten van deze vruchten eenige bladen *Betel* eed. En dit is, als ook dat hy zeer aangenaam van smaak is, mijns oordeels, d'oorzaak, waarom men gemeenlijk zeid, dat zich noit iemant aan deze vruchten zad kan eten.

Ananas.

In *Sina* valt ook een zekre welsmakende vrucht, *Ananas* geheten, die allereerst uit Westindië in Oostindiën gebracht is, alwaar de zelve nu in verscheidene gewesten zeer weeligh voortkomt en tiert. De vrucht, die ontrent de grootte van een Citroen heeft, is hoog-geel van kleur en welriekend, alsse rijp is; invoegen men in 't voorby gaan de reuk gewaar wort, daar de zelve in huis leggen. Boven op isse gekroont met een tros van bloemen en bladen, valt ook zeer zappigh en aangenaam van smaak, en schijnt van verre wel een Aartjesjok te zijn, maar heeft geen stekende angels. De grootste middelste stronk, daar aan de vrucht groeit, is ontrent twee voeten hoog, en met vijftien of zestien bladen bezet, die niet qualik na Aloës-bladen gelijken. Rontom dezen middelsten stronk zitten weêr andere kleene stronken, waar van ieder ook een jonge vrucht heeft. De geenen, die nu deze rijpe vruchten afplukken, steeken deze jonge stronken terstont in d'aarde, waar af dan groote stronken groeien, die binnen het jaar rijpe vruchten krijgen, gelijk de voorige oude, daar af de zelve genomen zijn. In wortel en bladen gelijkt dit gewas niet qualik na een Aartjesjok. Als deze vruchten in Indiën gebracht wierden, warenze zo duur, dat het stuk voor tien dukaten verkocht wiert: de zelve hebben een zeer aangename smaak, en smaken byna zo lekker, als aard-Beziën met wijn en zuiker. Die deze vrucht wil eeten, neemt eerst den buitensten schil daar af, en snijt het overige aan schijven, die men in wijn of water te weeken moet leggen, om de bijtende kracht,

die

MUSA
ANANAS

die by de zelve is, daar uit, en in den wijn te doen trekken, dewijlze anders blaren op de tong bijten. Invoegen een ieder zich wel te wachten heeft, dat hy, bedroogen door de zoete smaak, niet te veel van deze vruchten eed; dewijlze lichtelijk door hare scherpheit een ongeneeslijken roden loop veroorzaken. En hoewel deze vrucht heet van aart is, gelijk zulks hare werkingen genoegzaam uitwijzen, zo hebben evenwel de bladen van dit gewas een verkoelende kracht by zich; dewijlze een zuure en zamentrekkende smaak by zich hebben, die alleen in verkoelende gewassen gevonden wort. En zo een edele en aangename smaak heeft deze vrucht, datze in 't eeten als zuiker in den mont smelt, en in zoetigheit van smaak byna geen weêrga heeft.

De vrucht Musa. In *Quantung* groeit ook een zekre vrucht, *Musa* geheten. De boom, daar aan de vrucht *Musa* groeit, die ook van zommigen d'Indiaansche Vijg genoemt wort, is een zeer schoone boom, en schiet tot de hoogte van achtien en twintigh palmen. De stam van dezen boom bestaat uit verscheidene schorzen, die dicht op malkandre leggen, en heeft de dikte van een mans been. De wortel is ront, dik, en verstrekt een aangenaam voedzel voor d'Olifanten. De bladen, die negen palmen lang en twee en een half breet zijn, hebben in de lengte een vry dikke zenuwe, zijn aan de bovenste zijde donker, en aan d'onderste bleek-groen. Uit den top van den boom schiet een tros bloemen, die eveneens als de schobben of schilferen van den Pijn-appel by malkandre zitten. Daar na brengt de boom een eenigen tak voort, die zo dik als een arm, en in veele knoppen onderscheiden is; aan ieder van deze knoppen hangen tien of veertien vijgen; invoege aan eenen tak dikwils hondert of tweehondert vijgen zitten. Deze vruchten worden in verscheide zoorten onderscheiden: want zommige zijn geel, langwerpigh, aangenaam van smaak en welriekend; andere groen, lang, en mede aangenaam van smaak. Deze vrucht is in 't gemeen week, vet, taai, zoet, en smaakt den geenen zeer zoet, die de zelve gewoon zyn t'eeten; maar zy valt zwaar om te verteeren, geeft evenwel goet voedzel, en geneest zonderling de hoest en zinkingen. De gedroogde schillen van de vruchten versterken d'ingewanden en 't hart. Het water of afziedzel, daar in deze schillen gekookt zijn, is zeer goet tegen alle quaataardige koortzen; en het poeder van de schors geneest alle gebreeken des herten.

SESTIENDE HOOFTSTUK.

Van Gedierten.

GElijk de milde natuur de gewesten van *Sina* dus met allerlei slag van Boomen, Heesters, Kruiden en Vruchten heeft gezegent, alzo heeftze de zelve ook niet min vruchtbaar gemaakt, in 't voort-brengen van allerlei bezielde reden-loze schepzelen, als viervoetige Gedierten, Visschen, Vogelen en Ongedierte, daar af ik in dit hooftstuk vervolgens op 't kortste en bondighste zal handelen.

Viervoetige Dieren.

Schapen. MEn vind door geheel *Sina* zeer veele zodanige Schapen, als in Persie en Tartarye; te weten, met lange en dikke staerten, die haar na-sleepen, dikwils de zwaarte van veertigh pont hebben, en ongemeen zoet van vleesch vallen.

By de krijgs-hooftstad *Tieki* vallen zeer treffelijke Koe-beesten, die zeer lange, dikke en krult-hairde staerten hebben, die de Sineesche Krijgs-knech-

ten tot cieraat, in plaats van pluimen, op hunne hoofden dragen.

Steen Nieuhoang. By de steden *Cingcheu* en *Tengcheu*, vind men in de maag der Koeien een steen, *Nieuhoang* geheten, dat is, *De geelte der Koeien*, om dat hy gemeenlijk geel van kleur is. Deze steen is van verscheide grootte, en heeft zomtijts de grootte van een Ganze-Ai; is zo vast niet als de Bezoar-steen, en derhalven ook veel lichter; hoewel hy van de Sineesche Artzen hoger geacht en meer gezocht wort, als de Bezoar. Uitterlijk aan te zien, schijnt hy uit weekachtigh krijt, dat geel en droog is, te bestaan. De Sinezen willen dat deze steen van een zeer koude hoedanigheit is, en de zinkingen, die uit het hooft komen schieten, zonderling opdroogt. Zy zeggen ook, dat desselfs poeder het kookend en ziedend water terstont stilt en uit de kook helpt, indien het daar in gesineten wort; en dat hy daar-en-boven ook eenen damp uitwaasemt, indien maar het minste dropje kout water daar op geleid wort, als ook dat het water terstont in den zelven trekt.

In 't lantschap *Quantung*, by *Luicheu*, is een dier, dat de Sinezen de *Gezwinde Koe* noemen, dewijl het zo gezwint in 't loopen is, dat 'et op eenen dag meer als drie hondert stadiën kan ver loopen. Boven op den kruin is 'et met een langwerpige ronde hoorn gewapent.

Zout-Koe. In *Cincheu* is een gehoornt dier, dat niet qualik na een Koe gelijkt, en hoornen op 't hooft heeft, die in wittigheit het elpen-been overtreffen. Dit dier is zeer verzot op zout, waarom ook de Jagers het zelve zakken met zout voor-zetten, daar het zo hettigh en graag na is, dat het zich zelf, om zo te spreeken, vergeet, en zich liever wil laten vast binden, dan met de tong aan deze zout-zakken niet te likken, en op de zelve wijze wort dit dier ook gevangen en gedoot.

Varkens. In 't landschap *Kiangsi*, voornamelyk by de stad *Nanchang*, mestenze buiten en binnen de stad de Zwijnen met groote naerstigheit; en in zo groot een menighte vind men de zelve binnen de stad, dat men nauliks van wegen de menighte der Zwijnen de straten begaan kan. De straten zyn evenwel hier door niet vuil noch drekkigh: want allerlei drek, ook van de Varkens, vergaderen de Sinezen zeer zorgvuldelijk, en verkoopen dat voor mist op de landen.

Katten. In 't landschap *Peking* heeft men Katten, die spier-wit en lang hair met neêrhangende ooren hebben. Groote Juffers houden deze Katten tot haar vermaak; maar zy willen geenzins muizen, misschien om datze al te lekker worden opgevoed. Evenwel ontbreeken daar geen andre, dat goede Muiskatten zijn, hoewel de zelve zo lekker niet (daarom zy misschien ook des te beter zijn) opgevoed worden.

Paerden. Nergens vallen zo goede en veele Paerden, als in 't landschap *Junnan*, en in 't landschap *Suchuen* by de kleene krijgs-stad *Po*. In 't landschap *Xensi*, op den berg *Holan*, die drie hondert stadiën groot is, vind men veele wilde Paerden. De Sineesche Paerden vallen doorgaans niet zeer hoog, maar zijn wel in 't vleesch, breet van billen, en zeer sterk en arbeidzaam, gelijk wy zulks in onze opreis bevonden. Zy laten haar met een water-toom gemakkelijk bestieren, en doen, zonder datze geslagen worden, alle dingen zeer wel.

Geele Muizen. Ontrent de vesting *Siven*, vallen geele Muizen, die vry groot zijn, en hebben vellen die van de Sinezen zeer gezogt worden.

Door geheel *Sina*, voornamelijk in 't landschap *Quantung*, vind men Herten, Hazen, Reen en diergelijk wilt; in 't reizen zietmen de zelve op de wegen dikwils by heele troepen loopen.

In 't landschap *Xantung* zijn Wolven, die de menschen en de vrugten aantasten.

Beeren. In 't landschap *Xensi* vind men veele Beeren, waar van de Sinezen de voorste voeten in groote waarde en voor een groote lekkernye houden.

Ontrent de hooftstad *Linyao* leggen bergen, waar op zig wilde Ossen en dieren als Tygers onthouden; van de vellen van deze laaste maken de Sinezen kleeren.

In

Rhinoceros of Neus-hoorn.

In 't landſchap *Suchuen*, by de kleine ſtad *Po*, heeft men ook zeker dier, dat op Grieks Rhinoceros, en op Neêrduitſch *Neus-hoorn*, dewijl het een hoorn op de neus heeft, genoemt wort. Dit dier is donker asverwigh van huit, gelijk de Olifanten, glat van lichaam, en op 't lijf niet met hair bezet. De huit is ook vol rimpelen en kerven, die over malkandre ſchieten, en het vel is zoo hart, dat 't naauliks met een Japonſchen zabel door te houwen is. Want dit beeſt is niet met ſchobben (gelijk het by ons geſchildert wort) gewapent, maar deze kerven verbeelden zodanige ſchobben of ſchilden. Heeft een ſmuil als een Varken, doch zo ſtomp niet, maar ſpitzer, en boven de neusgaten vertoont zich (gelijk gezegt is) een hoorn, waar na dit dier ook op Grieks Rhinoceros, en op Neêrduitſch *Neus-hoorn* genoemt is. Deze hoorn is gemeenlijk zwart, dikwils asverwig, en zomtijts, hoewel zelden, wit van kleur, die ook veel duurder dan d'andere verkocht wort. d'Een is ook grooter dan d'ander na den ouderdom van den Rhinoceros.

In grootte en dikte van lighaam verſchilt de Rhinoceros weinigh van den Olifant, maar hy valt veel korter van voeten; waar door hy ook zo aanzienlijk niet is. Dit dier is zodanigh van aart, dat het niemant ſchade zal doen, indien het niet eerſt aangeranſt en getergt wort: want dan ſtelt het zigh yzelijk en wreed aan, en niet alleen tegen de genen die het quaat hebben gedaan, maar het taſt ook alles aan, wat hem tegen komt, en velt heele boomen met groot gewelt ter aarde. Als de Rhinoceros eenen menſch ter aarde heeft geſmeten, zo doot hy den zelven met het lekken van zijne tong, die zeer ſcherp en rouw is; daar na knaagt hy de huit en 't vleeſch tot het gebeente af. Een gedenkwaerdigh exempel van zijn overgroote wreedheit, ſtelt zeker Schrijver Jakob Bontius in deze woorden ten toon. Als de Sekretaris van onze ſtad *Batavie*, op 't eiland *Java*, Dirk Jemming, onlangs, verzelſchapt met noch twee andere, te paert uit vermaak in 't boſch was gereden, quam hy op een moerasachtige plaats by een Rhinoceros met zijn jong, die, als hy hen zag, opſtond, en langzaam te rug trad, en zijn jong voor zigh na 't boſch dreef, en gedurigh met de ſnuit voortſtiet, als het by wijlen ſtaan bleef. Midlerwijle vervolgde een onder hen te paert dit beeſt, en ſloeg het van achteren met een Japonſchen zabel; doch de houw drong niet door, van wegen

de

de dikte der huit, en quamen alleen eenige witte ſtreepen op de rug en achter op de billen. Zeer lijdzaam verdroeg hy dit, tot dat hy zijn jong onder de heeſters en doornen had verborgen: want toen gong hy met yzelijk geknor en geraas op den Ruiter los, vatte hem by zijn broek, en ſcheurde die met den bek aan flarzen. Maar het paert, miſſchien een weinigh wijzer dan d'opzitter, ſprong te rug, en vluchte weg; waar op de Rhinoceros hem met al zijn magt vervolgde, en ſcheurde heele boomen, en al wat hem in den weg ſtont, met een groot gedruis ter neder. Als de Ruiter weêr ter plaatze was gekomen, daar hy zijne makkers gelaten had, en de Rhinoceros de zelve zag, verliet hy den Ruiter, en taſte d'anderen aan, die zigh, om zijne verwoedheit t'ontgaan, achter twee boomen ſchuilden, die nauliks met de ſtammen twee voeten van malkandre ſtonden. En juiſt, t'hunner geluk, wilde dit domme beeſt tuſſen deze bomen door, en ſchudde en beweegde de boomen niet anders, als of 't riet was geweeſt. Ondertuſſchen kregenze tijt en plaats om hunne roers te loſſen, en troffen het beeſt met een koegel door de herſſenen, dat het neder viel. Hy eed ſteekeligh loof en doornige takken, die hem op de tong geen letzel geven, dewijl de zelve zeer hart is. Hy voert groote vyandſchap met den Olifant, en als hy vegten zal, ſlijpt hy eerſt zijnen hoorn tegen de ſteenen. Allermeeſt zoekt hy den Olifant in den buik te treffen, dien hy weet dat het allerweekſte is, en als hy hem dien open geſcheurt heeft, zo laat hy hem leggen en doot bloeden. Hy volgt in geluid de Varkens, dewijl hy mede knort. De Mooren eeten zijn vleeſch, 't welk zo peesachtigh is, dat het ſtale tanden vereiſcht om dat te bijten. De wijn, daar in de huit van een Rhinoceros te weeken heeft gelegen, is een krachtigh geneesmiddel tegen alle quaataardige koortzen. Zommigen geven ook den hoorn tegen het vergift in; by de dertele Romeinen wierdt eertijdts deze hoorn in de baden voor een Oly-kruik gebruikt: want daar in wiert d'olie, die om te waſſchen bereid was, bewaart. Dit dier was ten tijde van Ariſtoteles nochte aan de Grieken, nochte aan de Romeinen, DE LXIV. jaren voor d'opbouwing der ſtad Romen, bekent. Wie hem eerſt te voorſchijn heeft gebracht, daar over is onder d'oude Schrijvers een groot geſchil. Dio zeid, dat de Rhinoceros allereerſt in 't zege-pralen van Auguſtus is overgebracht; maar Plinius verhaalt dat hem Kneus Pompeus eerſt in de ſchouw-ſpeelen gebruikt heeft. Daarom heeft ook Solinus geſchreven, dat voor den tijd van Kneus Pompeus de ſchouw-ſpelen den Rhinoceros niet gekent hebben.

Tamme Tygers.

Door het ganſche landſchap *Chekiang* onthouden zigh Tygers; maar op den berg *Kutien*, ontrent de ſtad *Kiucheu*, heeft men Tygers, die den menſchen geen quaat doen; hoewel de geenen, die in de aangrenzende geweſten vallen, zeer wilt en wreedt zijn; maar indien deze wilde op dezen berg komen, zo wordenze tam; invoegen datze niemant dan ſchade doen.

Olifanten.

Op verſcheidene plaatzen in *Sina* vind men ook Olifanten; maar de beſte in de landſchappen *Nanking* en *Junnan*. Een weinigh, dewijl zulks van andere alreê wijtloopig is beſchreven, zal ik van dit dier hier by voegen. De grootte der Olifanten is verſcheiden. Te Konſtantinopelen is 'er een gezien, die van d'oogen tot het uitterſten van den rug elf voeten, en van de oogen tot het einde van de ſnuit acht voeten lang was. In hoogte rijzen zommigen tot twaalf, andere tot dertien, eenige tot tienmaal negen duimen. Alayzius Kamuſtus ſchrijft eenen gezien te hebben, die meer vleeſch als vyf van onze Stieren had. Zy zyn alle zwart, behalven d'Etiopiſche; dat nochtans de Koning van *Narzinga* een witten Olifant gehad heeft, getuigen de Schrijvers van de Ooſtindiſche Scheepsvaart. Zy hebben een gerete of gekerfde huit, en die van een vaſte hardigheit ſchynt te zyn, daarom gebruiken de Mooren die voor ſchilden, en de Peguanen in plaats van wapenen. De zelve is nochtans harder op den rug als aan den buik. Om te kauwen, hebben zy binnen vier tanden; behalven die voor uit ſteeken, in de mannetjes krom gebo-

bogen, en in de wyfjes regt neêrwaarts. Het onderſte kakebeen wort alleen in 't kauwen beweegt, en het bovenſte ruſt altyt. Op die plaats, daar in andere dieren de neus ſtaat, hebben d'Olifanten een lang, ſmal en hangend deel, de ſnuit geheten; dit reikt tot op d'aarde, heeft op 't eind een opening, is ſchoraghtigh, buigzaam en ſlibberigh. Deze ſnuit gebruiken zy in plaats van een hant: want zy vergaderen daar mede zo wel drooge als vogtige ſpijze, en brengen die tot aan den mont.

Leerzaamheit der Olifanten.

Van de zonderlinge leerzaamheit der Olifanten, vind men verſcheidene exempelen by d'oude en nieuwe Schrijvers aan-geteekent. Plinius ſchrijft datze wapenen in de lugt werpen; datze met malkandre ſchermen, en op de wijs van een wapen-dans met malkandre ſpeelen. Een te Romen, die geleert was eenige nauliks losbare knopen te maken, van zijnen meeſter beſtraft zijnde, vond men dat hy zigh by Mane-ſchijn daar in zelf oeffende. Augerius Busbequus ſchrijft, in zyne Turkſche Brieven, gezien te hebben, dat een jonge Olifant, op het zingen van een ander, al danſſende de voeten by beurte beweegde; dat de zelfde ook met de bal ſpeelde, en de ſnuit voor een kolf gebruikte. Van den tydt en wyze van paren wort by de Schrijvers verſcheidentlijk geſprooken. Plinius zeid, dat het mannetje op zyn vyf, en 't wyfje op haar tien jaren begint te verzamelen; maar Ariſtoteles eigent nu beide twintigh, dan het wyfje twaalf jaren toe, als zy heel haaſtigh, en vyftien als zy heel traag beginnen te verzamelen. Zy zoeken voornamelyk in 't water te verzamelen, en dat meent men zo voor het wyfje als mannetje gemakkelyk te zyn, dewijl hy in 't beginnen lichter door 't water opgeheven wort, en na het werk bequamer afzakt. Zy verzamelen noit als in 't verborgen, en het mannetje hervat de verzameling noit als in 't verborgen, en maar alle drie jaren eens, en gebruikt daar en boven noit het zelffte wyfje. Ten einde van haar verzameling zynze heel wilt, en ſmijten de ſtallen der Indianen onder de voet. Hoe lang zy zwanger gaan, daar af heeft men ook geen zekerheit. Eenige ſtellen een jaar en zes maanden, andre drie jaren, zommige tien. Daar zyn 'er die zeggen datze op haar acht jaren werpen. Zy baren al perſſende met pijn, en op haar achterſte beenen neêrhuikende. Zommigen ſchrijven datze maar een eenigh jong voortbrengen, andere vier. Zo dra het jong gebooren is, ziet en gaat het,

Haar teeling.

en zuigt met den mont, en niet met den ſnuit, tot acht jaren. De Olifant voert vyandſchap met den Rhinoceros, Leeuwen, Slangen, Tygers, Rammen, Varkens en Draken; als ook met ſommige verwen, en met het vuur. Van den Rhinoceros ſpreekt Plinius aldus: In de ſchouw-ſpeelen van den grooten Pompeus, is een Rhinoceros gezien, een gebooren vyand van den Olifant. Hy bereid zig, met zijn hoorn tegen de klippen te ſlijpen, ten ſtrijd, en tracht in 't vechten meeſt na den buik, dien hy weet in den Olifant allerzagtſt te zijn.

Tygers. In't lantſchap *Junnan*, ontrent *Chinyven*, leid een berg, *Nalo* geheten, waar op zig zeer wreede Tygers en Luiparden onthouden. In't landſchap *Quangſi*, op den berg *Xepao*, by de hooftſtad *Gucheu*, vallen mede zeer wreede Tygers. De Tygers zijn wreeder dan de Leeuwen, en zoeken vierigh na de menſchen, ja achtervolgenze tot in de hutten en huizen, en indienze de deuren niet vaſt geſlooten vinden, zo komenze heimelik binnen, en nemen den een of den ander, en ſleepen hem weg, niet anders als de Kat de Muis. Zy klimmen ook op de boomen, en halen de geenen daar af, die daar op gevlucht zijn, om hare wreedheit t'ontgaan. Evenwel wort zijn wreedheit ook dikwils getemt en gebrooken, als hy met eenen ſtok ontrent de nieren geſlagen wort, waar door hy bezwijkt en overwonnen wort; en is ook niet wel op een ander wijze te temmen. De Tyger is op menſchen en dieren, die hem tegen komen, even fel gebeten; maar de natuur heeft zodanigh verderf eenighzins te vooren gekomen: want hem verzelſchapt altijt een ander kleen dier, dat met zijn geduurigh blaffen zijn tegenwoordigheit te kennen geeft, op welk geluid de andere dieren of weder keeren, of zig verſchuilen; maar de menſchen vluchten. Hy is ook zeer graag na menſchen-vleeſch. Het is niet te zeggen, hoe zeer die van *Bengale* den Tyger vreezen, en noemen hem daarom ook met verſcheide namen, vreezende datze anders terſtont zouden verſcheurt worden, indien zy hem altijt met zijn eigen naam noemden. De Tygers en Rhinoceros, ſchrijft Bontius, dragen elkandre een zonderlinge grote vrientſchap toe: want alwaar de Rhinoceros zig by geval onthoud, daar houd de Tyger gemeenlijk ook zijne legerplaats, en veeltijts ziet menze by elkandre gaan. Als ik dit den Javanen naerſtigh afvroeg, gavenze my hier af geen

geen onwaarschijnlijke reden; te weten, dat de Tyger, door dien het een vleesch-eetend dier is, dikwils veel dingen gulzigh inslokt, waar door hy nootzakelijk dikwils een zwakke maag moet krijgen. Maar de Rhinoceros eet alleen groente en loof, en wort hierom alleen van den Tyger gevolgt, op dat hy zijn drek voor een geneesmiddel mag gebruiken, eveneens als de Katten nip of katte-kruid, de Honden honts-gras, en de Herten diktamnus voor een genees-middel eeten. Want dat zy elkandre maar een geveinsde vriendschap toedragen, kan men hier aan bespeuren, om dat het wijfje van de Rhinoceros, als het haar jong voed, niet lijd dat de Tyger neffens haar gaat.

In 't landschap *Quangsi* vind men zeer groote Yzere Varkens, met pennen van anderhalf voet lang, die zy, met een zonderlinge beweging des lighaams, op eenen ieder weten uit te schieten, en dat niet zonder groote schade van de geenen die zy treffen.

Dier Xe. In 't landschap *Xensi*, (gelijk ook te vooren in't beschrijven van 't landschap *Xensi* verhaalt staat) vind men het dier *Xe* geheten, daar af de Muskus komt. Als dit dier uit den rijke *Lu*, in 't aangrenzende Rijk *Laos* gebragt wort, zo sterft het terstont, gelijk de visch buiten 't water. Dit dier onthoud zig ook in 't landschap *Suchuen*, ontrent de stad *Paoning*, op het gebergte.

In den Rijke *Gannan*, is een zeker dier, *Fese* geheten, dat by na de gedaante van een mensch heeft: is lang van armen, zwart en ruig op 't lijf, snel te voet, en lacht luidruchtigh, eveneens als een mensch; maar het verslint den zelven, als het dien kan krijgen.

In 't landschap *Suchuen*, by de hooftstad *Cungking*, leid een berg, *Toyung* geheten, waar op Apen gevonden worden, die in grootte en gestalte zeer na met de menschen over-een-komen. Ongemeen zijn deze beesten op de vrouwen verslingert, die zy ook dikwils trachten weg te nemen, om daar meê haar lust te boeten. Diergelijk wanschepzel beschrijft de Heer Niklaas Tulp, een man van uitsteekende geleertheit, in zijne Genees-kundige Aanmerkingen met deze woorden:

Satyr. *By onze tijd is uit Angola gebracht een Indiaansche Satyr, die aan zyne Hoogheit de Prince van Oranje, Fredrik Hendrik, geschonken wiert. Het was een viervoetigh gedierte, zweem zeer wel na den mensch, en wort by d'Indianen* Oran-Outang, *dat is, een wilt mensch, genoemt. Had de lengte van een driejarigh, en de dikte van een zesjarigh kint, 't lijf vet noch mager, maar was vierschotigh, zeer wakker en gauw, en van zo dicht gevoegde leden en groote spieren, dat het meest al konde doen wat het wilde. Van vooren overal kaal, van achteren over al zwart hair, het aanzicht ruig, en als van een tandeloos oud wijf, met een ingedrukte breede of platte neus. Het had ooren als een mensch, de borst, (zijnde een wijfje) met twee verheven mammen, de buik had wat dieper ingaande navel, de boven en onderleden den mensche zo gelijk, als het een Ai het ander. D'elleboog had haar vereischte zamen-voeging, de handen perfecte vingeren, de duim rechte menschelijke gedaante; voorts d'onderleden haar braien, en de voeten natuurlijke hielen. En door deze geschikte en fatsoenlijke gestalte kon het recht over end gaan, en lichtelijk een redelijk zwaar gewicht heffen en dragen. Als het dronk, nam het met de eene hant het oor van den kan, en met de ander lichte het de zelve op: gedronken hebbende, wiste het bescheidelijk de mond en lippen af te vegen, als een manierlijk mensch; het was zo behendelik in't slapen, dat het zijn hooft hooger, en als op een kussen leide, 't lighaam zo bequaam dekkende, als of er een zacht en teer mensch gelegen had. De Koning van Sambaces, heeft aan mijnen buurman, Samuel Blommert, vertelt, dat deze Satyrs, inzonderheit de mannetjes, op 't eilant* Borneo *zo stout en kloekmoedigh zijn, en zo sterke spieren hebben, dat zy wel tegen gewapende mannen dorsten aangaan, als ook tegens vrouwsperzoonen, die zy somtijts met hitte tocht ontschaakten en verkrachten; invoegen d'Indiaansche vrouwen de bosschen, daar deze onbeschaamde beesten zich onthouden, als de pest vlieden.*

Vogelen.

IN 't landtſchap *Xantung* zijn de Hennen, als ook de vette Kapoenen, ongemeen goet koop; en men kan, ('t geen op andre plaatzen zelden gebeurt,) hier de groote en vette Hennen en Kapoenen voor veel minder prijs te koop krygen, dan de kleene en Kuikens. In dit landſchap zijn ook de Phezanten, Velthoenders en ander kleen gebeent, veel goeder koop, als op andre plaatzen.

In 't landſchap *Quangſi* is een zeker ſlag van Hoenderen, die katoen aan lange draden, gelijk gemeenlijk van de katoen geſponnen worden, uit de bek braken; maar indien men deze katoen terſtont niet opraapt, zo ſlingerenze die weder in.

In 't landſchap *Xenſi*, ontrent *Mincheu*, als ook by de krijgs-ſtad *Tienciven*, vallen Velthoenders en Hennen, die, in plaats van veeren, wol op 't lijf hebben als de Schapen. Deze Hennen zijn kleen, zeer kort van beenen, maar moedigh en ſtrijdbaar, en worden aldaar van 't vrouw-volk tot vermaak en welluſt gehouden en aangequeekt. Dusdanige kleene Hennen met korte beenen, (die ook in Europe by wijlen van daar overgebracht worden,) heeft men op verſcheidene plaatzen in Ooſtindië, als in Siam &c. maar deze zijn met veeren, en niet met wol bedekt.

Eenden.

In 't landſchap *Quantung* heeft men een ongelooflijken overvloet van Eenden; en zijn ook d'Inwoonders, in die aan te fokken en op te queeken, zonderling naerſtigh en vaerdigh. Want alhoewel d'Eenden door ganſch *Sina* overal gehouden worden, zo wordenze evenwel nergens meer aangefokt als in dit landſchap. Zy laten noit d'Eenden d'eyren uitbroeden, maar ſteeken die zeer behendigh in een Oven, die een weinigh warm is gemaakt, of begraven die onder de miſt; byna op de zelve wijze, gelijk men zeid dat d'Egiptenaars doen. De Sinezen voeden dikwils op hunne ſcheepen heele koien met Eenden, die zy aan ſtrant of aan de oevers der Revieren brengen, om aldaar, met het afloopen van 't water, haar aas en voedzel, als Oeſters, Kreeften en diergelijk ongediert, op 't droge ſtrant te laten zoeken. Dikwils bevinden zig zeer veele ſcheepen met Eenden by elkandre, en verſcheidene troppen vermengen zich in 't water en op ſtrant onder malkandre; maar tegens den avont keert evenwel ieder trop op 't geluid van een bekken na zijn ſchip. Deze Eenden, om langer goet te blijven, worden ook veeltijts gezouten, zonder haar voorige ſmaak te verliezen.

Op wat wijze die in Sina aangefokt worden.

In 't landſchap *Huquang*, by de ſtad *Hanyang*, worden in groote menighte de wilde Ganzen gevangen. In 't landſchap *Chekiang*, by *Vencheu*, leid op den berg *Yentang* een Meir van tien ſtadiën groot, het *Bad der Ganzen* geheten, om dat de wilde Ganzen, die, na den tijd van 't jaar, van plaats veranderen, aldaar in 't voorby-vliegen altijd ruſten.

In 't landſchap *Quantung*, by *Chaoking*, als ook in de landſchappen *Quangſi* en *Iunnan*, heeft men op 't gebergte tamme en wilde Pauwen, die zeer weinigh in d'andre landſchappen vallen, en geen andre, dan die van daar in deze gebracht worden.

In 't landſchap *Nanking*, by *Taiping*, leid het eiland *Hiao*, dat niet anders als een doorgaande uitgeholde ſteen ſchijnt te zijn. In dezen ſteen, of op dit ſteenigh eiland, neſtelen en onthouden zich ontelbare menighte van nacht-Uilen, waar van het ook den naam bekoomen heeft.

In 't landſchap *Suchuen*, by de krijgs-ſtad *Yemui*, onthouden zig veele zoetzingende Leeuwerken.

Op 't rouwe gebergte van 't landſchap *Suchuen*, by de tweede krijgshooftſtad, vind men zeer ſtoute en kloeke Gieren.

Op den berg *Locung*, in 't landſchap *Huquang*, by de groote ſtad *Xincheu*, zeid men dat zig een Vogel onthoud, die noit eenigh geluid geeft, dan als het wil regenen; 't welk den huis-luiden een zeker voorteeken verſtrekt.

In 't landſchap *Chekiang*, by de ſtad *Kiahing*, vangen de Sinezen in den Herfſt zekre vogeltjes, *Hoangcio* geheten,

ten, die zy in hun wijn, van rijs gemaakt, leggen, en het ganſche jaar door verkoopen.

In 't landſchap *Quangſi*, ontrent *Queilin*, vind men zeer ſchoone en menighverwige Vogelen; de Sinezen weven deze veeren, die zeer ſchoon en aangenaam in 't oog zijn, onder hunne zijde ſtoffen of lakenen.

In 't landſchap *Xenſi*, leid de ſtad *Fung-Ciang* geheten, welken naam zy bekomen heeft van den vogel Phenix, of van dien vogel, dien de Sinezen voor een teeken van groote voorſpoet houden, en die, na hun zeggen, zeer zelden gezien wort. Want *Fung* is een vogel, en *Ciang* zo veel als geluk of voorſpoet gezegt. Zy malen dezen Vogel met menigerlei ſlag van kleuren af, doch noit by andre vogels; maar altijt alleen, om dat hy zeer zelden, en niet als tot een gelukkigh voorteeken des ganſchen Rijks, verſchijnt. Buiten twijffel is dit de Phenix, of een zeker onbekende ſlag van Arenden, zodanigh de Sinezen dikwils tot çieraat op hunne tapyten en kleederen weven.

In 't landſchap *Iunnan*, in 't gebied van de hooftſtad *Kiocing*, worden ſteene Zwaluwen gevonden, die kleene en groote witte plekken onder 't lijf hebben. Van deze Zwaluwen weten de Sineeſche Artzen een zeer krachtigh oog-water toe te ſtellen, dat alle gebreeken der oogen wonderlijker-wyze geneeſt.

By *Vuting* is een poel *Hoeiniao*, die rontom met boomen omcingelt, en vyf ſtadiën groot is; deze poel zeid men dat Vogelen maakt, om dat de bladen, (dog niet alle, maar alleen de bladen van een zekren boom) die in den zelven vallen, in zwarte Vogelen verandert worden, waar over d' Inwoonders zig zodanigh tot ſtommens toe verwonderen, datze deze Vogelen voor geeſten houden.

Door geheel *Sina* vind men ook een vogel, *Louwa* geheten, die kleender dan een Gans, en den Rave niet zeer ongelijk is. Hy heeft een langen hals, en een bek als een Arent, die voor aan zeer krom is omgeboogen. De Sinezen leeren dezen vogel (gelyk zulks te vooren wijdloopigh in onze Reis-beſchrijving verhaalt is) viſſchen te vangen, eveneens als men hier te lande de Honden Hazen leert vangen. Indienze dezen vogel op de viſch-vangſt ſtuuren, zo ſluitenze hem eerſt den krop met een yzere ring toe, om de groote viſſchen niet door te ſlokken, die de Viſſcher hen dan uit den hals duwt. De viſſchen, die zo groot zijn datze in den krop niet kunnen, halenze by den ſneb uit het water, 't welk zy den Viſſcher met groot geluid bekent maken, om hen die af te halen. Ieder Viſſcher moet voor dezen vogel een zekre ſchatting jaarliks aan den Keizer opbrengen.

Viſſchen.

IN 't landſchap *Xantung* vallen de Meiren, Revieren en Zeên zoo viſch-rijk, dat men aldaar voor de waerde van een ſtuiver wel tien pont viſch kan koopen.

In 't landſchap *Kiangſi* is een grote overvloet van allerhande Viſſchen, voornamelijk van Salm, Voorn en Steur.

Schoon de hooftſtad *Kieukyang*, in 't landſchap *Kiangſi*, eenige mijlen van Zee af leid, zo wort evenwel ontrent de zelve zeer veel Zee-viſch gevangen, als Steur, Dolphijn en Salm.

In 't landſchap *Huquang*, by de kleine ſtad *Xeu*, worden in de reviere *Lofeu*, zeer treffelijke Lampreien gevangen.

In de Geele revier valt, onder menigerlei ander ſlag van viſſchen, een zekre viſch *Xehoa*, zo geheten na de ſteenachtige plekjes, die op de huit zijn. Deze viſch wort nergens gevangen dan by de ſtad *Paiote*, en is by de drinkebroers en zuipers in groote waerde.

In 't landſchap *Fokien*, by *Hinghoa*, worden de beſte Bleyen gevangen.

By de ſtad *Ningpo* wort in 't voorjaar een viſch *Hoang* gevangen, zo geheten na de geele kleur die deze viſch heeft: want *Hoang* is geel te zeggen. Deze viſch is zo tenger en week, datze buiten het water nauliks een half uur kan goet blijven. Maar dewijl de zelve zeer aangenaam en lekker van ſmaak

is, en zeer van de Sinezen begeert wort, zo ſteekenze de zelve in zakken met ys, en brengenze zo te koop; te dien einde bewarenze ook het winter-ys tot in de zomer.

Ontrent de ſtad *Kiagan*, leid een Meir *Mie*, zo geheten na de zeer zoete viſſchen die daar in gevangen worden, en zoeter als honing zijn.

In 't landſchap *Chekiang* leid, in 't gebied van de hooftſtad *Hangcheu*, by de kleene ſtad *Canghoa*, een berg *Cienking* geheten, waar op een Meir leid dat twee hondert bunderen groot, en door de gout-geele viſſchen, die daar in gevangen worden, zeer vermaart is. Deze viſſchen zijn geel van kleur, en glinſteren en blinken op de huit, hier en daar met gout-geele ſtrepen; ook glinſtert de ganſche rug zodanigh, als ofze met een gout-geel poeder beſprenkelt was. Nauliks zijn de zelve veel grooter dan een vinger, en evenwel gewapent met een ſtaert, die in drien of tween geſpleten, en somtijts ook wel ongeſpleten en breed is; invoegen deze viſſchen zig heel aangenaam in 't oog vertoonen. De Sinezen houdenze in groote waerde, en voedenze in hunne Luſt-gaarden met grote naerſtigheit in zeer ſchoone groote vaten, die daar eigentlijk toe gemaakt worden. Zelfs groote Heeren in *Sina* voeden dikwils deze viſſchen, met hen aes uit de hant toe te ſmijten, die dan, (eveneens als ofze wiſten wien datze toe hoorden, en welk een vermaak zy hunnen Eigenaar, met zig te laten zien, aandoen) t'zamen ſpeelen, en op en neêr in 't water dobberen. Als deze viſſchen heel en gaef, en in alle deelen na wenſch volmaakt zyn, zo gelt een enige dikwils drie en vier kroonen.

In 't landſchap *Honan*, by de hooftſtad *Namyang*, loopt de revier *Tan*, waar in heel roode viſſchen gevangen worden, dog alleen maar in den begin van den Zomer: want voor en na dien tijt zynze niet te bekoomen, dewylze zig dan verbergen.

In 't landtſchap *Huquang*, by de hooftſtad *Changxa* en *Nanking*, worden in de groote revier *Kiang*, die dicht voorby de ſtad loopt, in Gras- en Bloeimaant zeer veele viſſchen gevangen, die de Sinezen *Xiyu*, en de Portugezen *Sauel* noemen. Te dien tyde ſtelt de Keizer aldaar eenen van de voornaamſte Gelubden, die de viſſchen met groote zorgvuldigheit onder 't ys begraaft, en levendig in byzondre ſchepen na de Keizerlyke hooftſtad *Peking* aan den Keizer zend.

In 't landſchap *Xenſi*, by de ſtad *Pingyang*, wort een viſch gevangen, dien de Sinezen den Steen noemen. Deze gedroogt en fijn geſtampt, en over de Zijde ſtoffen geſtroit, houd de mot daar uit.

By het eilant *Hainan* vangen de Sinezen op de zelve wijze de Walviſſchen, als de Hollanders in 't Noorden onder Groen-lant. De Sinezen kooken uit de zelve ook Traan, die daar na tot verſcheidene dingen gebeezight wort. *Walviſch.*

Met weinig woorden zal ik hier iets van de geſtalte, teelt, en op wat wijze dit dier gevangen wort, ten toon ſtellen. Gemeenlijk zyn deze viſſchen ontrent de tachtigh, by wylen ook wel hondert en twintigh voeten lang; hoewel eenige ſchryven dat 'er in de Indiaanſche Zee een gezien is, die over de negen hondert en tzeſtigh voeten lang was. De hoofden zijn zo lang en groot, datze een derden deel van 't ganſche lighaam uitmaken; boven op den ſnuit ſtaan twee ronde gaten, waar door zy zeer veel waters weten in te ſlurpen, en dat met groote kracht in de hoogte weêr uitblazen. In plaats van oogen hebbenze twee uitſteekzels of dunne ſpaanders, die drie ellen lang, en anderhalf voet breed, en met lange vlokken verzien zijn. Ter wederzijde van 't hooft zit een oor, dat van buiten veel kleender dan van binnen is, en daar meê zy wonder ſnel hooren kunnen. Haar bakhuis is zo groot en wijd, datze dat wel vyf vademen kunnen opſpalken; en zo dik en grof zyn de lippen, dat 'er by wylen vyf of zes duizent pont Speks aan zit. De tong, die ontrent achtien voeten lang en tien breed is, ruſt op acht hondert zo kleen als groote baleinen, die alle met zagt hair, gelijk Paerden-hair, bezet zijn, op dat de tong in 't ruſten op de ſcherpe baleinen niet zou gequeſt worden. Men vind in haar rob niet anders als

eenige

eenige handen vol Zee-ſpinnen en Zeemoſch, dat de Zee opwerpt, zulks iemant hier uit zou kunnen beſluiten, datze alleen maar van zeewater leven. Maar in der daat eetenze ook viſſchen: want daar is 'er een gezien, die veertigh Kabeljauwen in had. Zommigen ontkennen datze kauwende eeten, en zeggen datze de viſſchen geheel inſchokken, en dat alleenlyk kleine, om dat het binnenſte klapvlies van de keelgaten niet groots laat in-ſchieten. De ſtaert is op 't einde wel acht en twintigh voeten breet en twee dik. Het mannetje heeft een pees of teel-lidt, ontrent van veertien voeten lang. Van haar zameling en baring wort gezeid, dat de Walviſſchen met een gemaakte maatſchappy en onderlinge liefde (die zy met t'zamenvoeging, ſprongen en andre teekenen, elkandre te kennen geven) verzamelen; datze daarom altyd t'zamen zwemmen, en haar begonnen vriendſchap onderhouden, tot dat het wyfje, met geiligheit ontſteecken, het lyf recht op den ſtaert om hoog verheffende, het mannetje, dat op de zelve wyze tegen haar opgerecht is, met haar vinnen als met armen omhelſt, en blyven alzo met onderlinge omhelzing een half of een heel uur t'zamen hangen. De wyfjes baren in den Herfſt, tuſſchen Wijnmaant en Loumaant, alleen maar een eenigh jong, dat niet kleender dan een Stier is, ja dikwils grooter. Dit jong onthoud zich veiligh by de moer onder de beſcherming van de vinnen, en verlaat haar eer niet voor dat 'et geſpeent is. Hy voert vyandſchap met de Tonynen, Dolphyns en Orka, en vreeſt boven maten de Zwaertviſch, die hem met haar ſcherpe zaag gedurigh tracht den weeken buik op te halen. Daar na, zo men zeid, kruipt hy haar in den bek, en knaagt hem aan de tong, en eet die op; 't welk des te meer geloof verdient, dewyl men dikwils doode Walviſſchen dryven vind, die de tong zijn uitgegeten.

Op dat wijze de Walviſſchen gevangen worden.

Het vangen der Walviſſchen gaat op deze wyze toe. Zo haaſt zy een Walviſch in Zee vernemen, vallenze in den ſloep, met eenen Harponier (dat is de geene die den viſch zal treffen) voor op. Alſſe dicht by den viſch gekomen zijn, ſchiet de Harponier zijn harpoen den Walviſch ter zyde in den kop, datze daar in blijft ſteecken. Deze harpoen is een yzer van ontrent drie voeten lang, voor aan ſcherp, met eenige weêrhaken bezet, en aan 't achterſte end is een touw of lijn vaſt gemaakt van ontrent twee hondert vadem lang, dat

dat in den ſloep klaar leid. Als de viſch nu met dit yzer getroffen is, en zich gequeſt voelt, zoo ſchiet hy terſtont met een groot gewelt naar de gront, waar op de lijn dan geviert wort. Gebeurt het nu, dat de viſch dieper ſchiet, als de lijn lang is, zoo moeten zy die laten ſlippen: want by aldien de lijn aan de ſloep vaſt was, of in 't bot-vieren quam te haperen, de Walviſch zou den ſloep 't onderſte boven trekken. Zomtijts makenze aan 't end van de lijn een ledige ton vaſt, die veeltijts boven drijft, of daar na weder op komt, die zy al roeijende vervolgen; zomtijts gebeurt het wel dat de Walviſch daar meê deur gaat, en zy die noit weder zien. De viſch, in de diepte woelende, wort met der tijt magteloos, en komt weêr boven, doot of levendigh, waar op de ſloep dan weder by hem komt, en niet doot zijnde, lenſen zy hem, dat is, zy ſteken hem met ſtokken als halve lancien lang, die voor met een yzere punt zijn beſlagen, in de zijde, waar doorze dikwils in gevaar zijn om van den Walviſch om-geſmeten te worden: want hy ſlaat zoo afgryzelijk met zijn ſtaert en vinnen, dat de Zee zoo wit als ſchuim wort. De viſch doot zijnde, wort met lange meſſchen het ſpek daar uyt geſneden, en voorts daar af traan gekookt. Als dit ſpek van de Walviſſchen is geſneden, laten zy die drijven, alwaar dan meenighte van Meeuwen op komen zitten, om haar aas te vinden. En zoo groot zijn deze krengen en rompen, daar uit dit ſpek geſneden wort, datze dikwils van verre voor een levendige Walviſch aangezien worden.

In 't landſchap *Junnan*, by *Chinkiang*, wort een zeker treffelijk ſlagh van viſch gevangen, waar uit d'Artzen een zeer kraghtigh genees-middel trekken, dat allerlei ſchurft en rappigheit geneeſt.

In 't zelfſte landſchap leid een Meir, *Ming* geheten, waar in een zwartagtige viſch gevangen wort, die, na 't zeggen der Sinezen, verſcheidene ziekten geneeſt.

Kruipende of ſlypende Dieren.

BY *Fungciang* vindmen een zeker ſlagh van zwarte Slangen, waar af de Sinezen een tegen-giftigh genees-middel maken, dat zeer dienſtigh tegens zeer vele ziekten is.

In 't landſchap *Honan*, by de ſtad *Nangang*, vindmen Slangen die een huit hebben, die gevlekt, en doorgaans met witte plekken onderſcheiden is. De wijn, daar in deze Slang te weken heeft gelegen, is een kraghtigh genees-middel tegens de lamheit.

In 't landſchap *Huquang*, in 't gebied van de hooftſtad *Hoangheu*, vindmen een zeker ſlagh van Slangen, die wonderlijker-wijze de melaatsheidt en ſchurfte genezen.

In 't landſchap *Chekiang*, by de ſtad *Kincheu*, onthouden zich op den berg *Cutien* Slangen, die onſchadelijk zijn, en geen vergift by zich hebben.

Ongedierte.

HEt landſchap *Xenſi* is dit ongeval onderworpen, dat het veel meer gebreks van regen heeft, als d'andere Noordelijke landſchappen. Dit veroorzaakt door het gantſche landſchap zoo een overgroote menighte van Sprinkhanen, dat alles wat op het velt ſtaat opgegeten wort. En ſchoon alle d'inwoonders, zoo wel hooge als lagen, van de Majeſtraat gepreſt en gedwongen worden, om op 't velt te gaan, en deze Sprinkhanen te vangen en te dooden, zoo knagenze en bytenze evenwel alles zoodanigh af, datmen loof noch gras op de velden ziet. Dikwils zietmen buiten op de velden zulke dikke en groote zwermen ſpringen, datze het licht der zonne benemen, en een verduiſtering op d'aerde maken. De Sinezen, evenwel, hebben geen afſchrik van 't eeten der Sprinkhanen, en velen kooken die, en etenze voor een groote lekkernye.

In 't landſchap *Huquang*, onder 't gebied van de hooftſtad *Tegan*, valt wit Waſch, dat by na op de zelve wijze van klene wormtjes toegeſtelt wort, als de Byen hare honighraten. Maar

de

de honighraten van deze vvurmtjes zijn veel kleender en spier-vvit, noch de vvurmtjes vvorden ook niet aangequeekt, maar zy komen in 't vvilt voort. Uit de vergaderde honighraten vvorden kaerzen gemaakt, eveneens als uit ons gemeen vvasch, maar zy zijn veel vvitter, en vvorden alleen maar van groote Heeren, om datze veel duurder zijn, gemeenlijk gebruikt. Behalven dat deze kaerzen dus spier-vvit zijn, zo gevenze ook in 't branden een liefelijke reuk van zich; ook makenze de kleederen niet morzigh noch vuil, schoon eenige gesmolte droppels daar op vallen; en zy branden ook zeer helder en gestadig. Dit Wasch valt ook in 't landschap *Quangsi*, onder 't gebied van de hoofdstad *Pinglo*.

Nergens in geheel *Sina* heeft men zoo een groote meenighte van Zy-vvurmen, als in 't landschap *Chekiang*. De teelt en aanqueeking van Zy-vvurmen is dit landtschap geheel en al eveneens, en ook zo veel moeite ondervvaerigh, ja vereischt ook zoo groote naerstigheit, als daar aan op zommige plaatzen in Europe gedaan vvort. Invoegen het valsch en verziert is, dat alle de Zijde in dit landschap van de Zy-vvurmen op de boomen, van zelfs en zonder arbeid van menschen handen, voortgebracht vvort.

In 't landschap *Xantung* komen van zelf de zijde draden aan de boomen en op de velden voort, die niet van tamme Zy-vvurmen, maar van vvurmen, die den Ruspen niet zeer ongelijk zijn, gesponnen vvorden. Deze zijde vvort niet van deze vvurmen in vorm van een bal of ai, maar op zeer lange draden gesponnen, die wit van kleur, en van de wint op de boomen en huizen, (daar aan de zelve hangen en afgehaalt worden) heen en weder geslingert worden. En van deze zijde, eveneens als van d'oprechte Zijde, worden zijde Stoffen geweeven, die wel eenighzins groover zijn als de Zijde die van de tamme Zy-wurmen gesponnen wort, maar zy vallen in tegendeel weêr hechter en sterker.

Half-slachtige Dieren.

IN *Sina* vind men ook meenigerlei half-slachtige dieren, dat is, dieren die teffens in 't water en op 't landt leven.

In 't landschap *Huquang*, loopt de revier *Siang*, waar in zich een Dier onthoud, dat zeer wel na een Paert gelijkt, uitgezeid dat 'et schubben op 't lijf, en klauwen als een Tyger heeft. Het is zeer wreed van aard, en tast menschen en andere dieren aan, voornamelijk in den Herfst-tijd; want dan komt 'et dikwils uit het water, en loopt door 't ganssche land.

In 't landschap *Quantung*, by de stad *Hoeicheu*, onthoud zich een dier, *Hoangcioya* geheten, dat is, de geele Visch. Dit dier is visch noch vogel, maar van beids: want den ganschen Zomer over is het een vogel, die geel van kleur is, en op 't gebergte vliegt; maar ontrent den Herfst-tijdt begeeft het zich in Zee, en vvort vveêr een visch, dien zy alleen in den Herfst vangen. Hy vvort van de Sineezen met groote smaak gegeten.

Krokodil of Kaiman.

By de stadt *Chaocheu*, onthouden zich, in de revier *Co*, Krokodillen, die ook de menschen schade doen. De Krokodil vvort van d'Indianen *Kaiman* genoemt, heeft de gedaante van een Hagedis, is saffraan-vervvigh, uitgenomen den buik, die vvitachtigh is. Zijn huid is onder aan den buik zacht, en kan daar zeer lichtelijk gewont worden; in voegen het valsch is, 't geen Plinius van dit gedrocht schrijft; te vveten, dat desselfs huit niet kan doorgehouvven vvorden. Hy heeft een breet voorhooft en een verkens snuit, en de mont is hem tot d'ooren toe opgespeert. De tanden, die groot, vvit en sterk zijn, staan hem kams-gevvijze in den bek, en roert alleenlijk maar het bovenste kakebeen; vvant het onderste heeft hy onbevveeglijk. Heeft geen tong, en alleen maar een vlies, dat aan 't onderste kakebeen vast zit, en de gedaante van een tong heeft, maar kan dat evenvvel niet oplichten. Hy is groot en ront van ogen, en zwart

van oog-appel. De ruch-graat beſtaat uit tzeſtigh wervel-beenen : de beenen en voeten zijn met heel ſcherpe nagels gewapent, en hellen een weinigh ter zijde; en de ſtaert komt in lengte met het overige lichaam overeen. Men zeid dat hy vier maanden zonder eeten kan leven, en dat hy huilt als een menſch, als hy honger heeft. Zy zijn zeer ſnel in 't loopen, maar kunnen zich niet wel keeren en omzwaien, dewijlze een zeer ſtijve ruch-graat hebben; waar door zy ook dikwils hun roof, dat zy na-jagen, quijt raken. Markus Scaurus heeft allereerſt te Romen, ten tijde van zijn Kerk-meeſterſchap, vijf Krokodillen in de ſpeelen vertoont. Zy worden ook in Afrika, Aſia en Amerika gevonden, voornamelijk in den Nijl, en bygelegene poelen; als ook in de Swarte Revier, in den *Ganges*, ontrent Bengala, en in de revier *Bambot*, ontrent den Atlas. Zommige zeggen datze van ſlijk leven; maar zy eten in der daat viſch, en ook graag menſchen vleeſch. Zy loeren te lande op de dieren. Petrus Martyr ſchrijft in zijn Babyloniſche Gezandſchap, dat 'er een gevangen is, die drie jonge kinderen inhad. In 't geweſt van Arſinoë was hy eertijts heiligh, en wiert met broot, vleeſch en wijn van de Prieſters gevoed. Zy teelen op deze wijze: Het mannetje leid het wijfje op den rug, dewijl hy anders om de kortheit der voeten niet kan verzamelen. Hét wijfje baart tzeſtig eyeren, die zo groot zijn als d'eyeren van een Gans, en broeit die ook tzeſtig dagen; en na 't verloop van tzeſtig dagen is de vrucht volmaakt. Eenige willen, datze d'eyeren in 't zant begraven, en alzo de jongen, zonder uit te broeden, voort komen. Geen dier groeit van kleender beginzel tot volſlagener grootheit; want men vind 'er die over de dertig voeten lang zijn. Hy voert onder de viervoetige dieren vyandſchap met de Ichneumon, Buffel en Tyger; onder de vogelen met den Havik, en onder de viſſchen met den Water-ſlangh, Verken-viſch en Dolfijn, en andere, als ook met den Scorpioen, en met de menſchen. De Ichneumon vertreed zijn eyeren, en kruipt hem, als hy in de zon ſlaapt, in den mont, en tracht hem 't Ingewand op te eeten. Van den Buffel word hy verſlagen. In Amerika is gezien, dat een Tijger den Krokodil, die op zijn ruch lagh, den buik opſcheurde. Zy hebben, daar en tegen, vriendſchap met de Verkens, en den vogel Trochilus. De Verkens loopen langs

langs den Oever van den Nijl, daar zich de Krokodil veel onthoud, onbeſchadight. Van den vogel Trochilus, ſchrijft *Plinius* aldus: By dach leeft hy op het land, en by nacht in 't water, ten aanzien van beider tijdt. Als hy zat van viſch is, en met zijn mont vol ſpijs zig tot ſlapen heeft begeven, verzoekt hem een kleen vogeltje, dat Trochilus, en in Italië de Koning der vogelen word genoemt, tot gapen, om aldaar zijn koſt te zoeken. Dit vogeltje zuivert hem eerſt den mond in 't ruuw; daar na ook de tanden tot binnen in de keel-gaten, en om de aangenaamheit van dit ſchrabben, gapen zy ook zoo veel als zy kunnen. Zeker ſchrijver *Leo Afrikanus* vermelt, dat deze vogeltjes de wormen eten, de welke tuſſchen de tanden in de Krokodil, door al het viſch-eten, voortgroeien; en dat hy, als hy voelt dat die uitgegeten zijn, deze vogeltjes tragt in te ſlokken; maar van den ſcharpen angel, dien zy op het hooft hebben, geſteken zijnde, opent hy den mont en laat haar weg vliegen. De Sinezen en andere Indiaanſche volken eeten deſſelfs vleeſch met grote ſmaak; en in zommige plaatzen in Indiën wordenze gebraden. Het water, daar in haar vleeſch gekookt is, geneeſt de beten van Spinnekoppen; en haar bloet verklaart het gezicht en geneeſt de wonden der Slangen. Zijn huit verbrant, en met oli-droezem gemenght, verdooft zoodanig de leden, datze het ſnijden niet gevoelen. Zy wierden eertijts by zommige Indianen tot ſtraf bewaart, en de misdadigers wierden haar met gebonde handen en voeten voor-geworpen. *Firmus*, Koningh van Egipte, zwom onbeſchadigt, met haar vet beſtreken, midden onder de Krokodillen.

In de Revier *Chaoking* is een viſch, die de Sineezen de zwemmende Koe noemen. Deze komt dikwils uit de Revier op 't lant, en vecht en ſtoot met de hoornen tegen de tamme Koeien. Maar indien de zelve buiten het water blijft, zo worden deſſelfs hoornen week en geel, en alle hare hardigheit vergaat; invoege de zelve gedwongen is weêr in 't water te gaan, alwaar zy dan weêr een viſch wordt; en de hoornen in 't water de voorige hardigheit krijgen.

Ontrent *Kaocheu* onthoud zich een dier in Zee, dat een hooft als een vogel, een ſtaert als een viſch, en van binnen in 't lijf eenige dierbare ſteentjes heeft.

Tuſſchen deze Stadt en 't Eilandt *Hainan* worden in 't water zee-Kreeften gevangen; deze gaan, en verſchillen in geſtalte niet veel van d'andere Kreeften; uitgezeid datze, zoo dra alſſe uit het water komen en de lucht gewaar worden, terſtont, zonder evenwel haar oude gedaante te verliezen, in ſteen veranderen, en eenen zeer harden ſteen vertoonen. Diergelijke worden ook gevangen in een zeker Meir op 't Eilant *Hainan*. De Portugezen en Sineezen gebruiken deze Kreeften voor de koortzen.

In 't landſchap *Quangſi*, by *Quelin*, is op den berg *Haiyang* een waterigh hol, waar in zich viervoetige en gehoornde viſſchen onthouden.

In 't landſchap *Honan*, by de Stadt *Changte*, is een viſch, *Hajul* geheten, dat op Neêrduitſch zoo veel gezeght is, als een Kintje, om dat hy, gevangen zijnde, een geluid van een ſchreeuwend kint geeft. In gedaante verſchilt deze viſch weinig van een Krokodil, is lang van ſtaart, en gaat op vier voeten. Als deſſelfs vet eens in de brant is geraakt, zoo kan het met water, noch door eenig ander middel uitgebluſcht worden.

In 't landſchap *Xantung*, by de Stad *Tengcheu*, vindmen d'Oeſters in grooten overvloet.

In 't landſchap *Chekiang*, by *Vencheu*, komen ('t welk wat vreemts en wonders is) zeer klene Oeſters voort, die aldaar op waterige velden gezaît worden: want zy ſtampen eerſt eenige van deze Oeſters, en ſtroienze dan eveneens als zaat over de velden, waar uit daar na Oeſters voortkomen, die zeer zoet van ſmaak zijn.

In *Sina* vindmen ook land- en water-Schilpadden.

In 't landſchap *Suchuen*, onder het gebiedt van de hooftſtadt *Chunking*, vindmen de Schilpadden in grooten

overvloed; die in 't Landſchap *Huquang*, ontrent de Hooftſtad *Hangcheu*, zeer groot vallen; maar ook vindt men aldaar andere kleene en zeer ſchoone, die d'Inwoonders om vermaakshalve in huis houden, en zomtijts niet groter zijn als zeker vogeltje, *Loman* geheten.

In 't Landſchap *Quantung*, by *Hoeicheu*, vind men aan de Zee zulke groote Schilpadden, datze van verre wel heele ſteen-rotzen ſchijnen te zijn. Zommige ſchrijven, dat 'er gevonden zijn, die heele boomtjes en kruiden op de Schilden gegroeit waren. De Land- zoo wel als de Zee-Schilpadden, teelen op de wijze van d'Adderſlangen, en het Mannetje klimt op het Wijfje. De Wijfjes, om datze geen vermaak in 't verzamelen gevoelen, laten de Mannetjes tragelijk opkomen, en niet eer voor datze geterght zijn. Zy leggen Eyeren als die van de Hoenders, maar kleinder en langhwerpiger, die ook wit en doyer hebben; van haar aard ſchrijft men dit. Datze 's winters onder d'aard zonder eeten leven. Datze, wanneer zy uitkomen, traag voortgaan, 't zy of om datze met haar laſt bezwaart, of uit de natuur traagh zijn. Datze altijd met de Velthoenders twiſten. Datze voor den Arent ſchrikken, die haar opneemt en te berſten laat vallen. Datze een klein geluid, wat hooger als de Slangen geven. En ten leſten, dat zy haar, alſſe met Adders en Slangen zullen vechten, met Sarurei en Quendel verſterken. Of zy onder de viſſchen of vleezige dieren moeten gerekent worden, zulx word onderzocht. Eenige ſtellen haar onder de Viſſchen, gelijk zeker Schrijver *Kaſtor*; waarom zy ook in de Vaſten voor viſch gegeten worden. Andere niet: want zy hebben beenders, en halen aeſem, om van d'Eyeren niet te ſpreken.

De Land-ſchilpadden hebben zeer harde Schilden, ja zoo hart, als yvoor of elpen-been, die zich ook niet laten buigen, gelijk de ſchilden van de Zee- of Water-ſchilpadden. De Schilden der Land-ſchilpadden zijn gemeenlijk heuveligh of knobbeligh boven op, en zommige zeer aartigh met geele en bruine kleuren getekent, als ofze met een penceel geſchildert waren, met kruizen, ſtarren of ronden; die op en over en rontom de knobbelen heen loopen. Zy ſteecken het hooft en de voeten uit een groot gat: achter heeft de ſtaert, en ieder voet een byzonder gaatje. Zy kunnen alle de voeten, hooft en ſtaert, binnen trekken, als dan ſchijnenze onbeweeglijk. Zy verſchillen zeer veel in grootte, en daar zijn 'er die niet grooter zijn als een vuiſt, en noit grooter worden.

In *Virginia* vind men landt-Schilpadden van drie en vier voeten langh, en zommige met twee hoofden, die zeer boos en tot bijten genegen zijn.

Op 't Eilandt *Mauritius* heeftmen Schilpadden, die zoo groot zijn, dat op een eenige vier perzonen ſtaan kunnen, die dan noch met hen kan voortkruipen. De ſchilden zijn zoo groot datze met hun thienen in een ſchildt kunnen zitten. Deze Schilpadden weten de Krabben, als ~~zy~~ op 't landt komen, te verraſſen, en tot haar ſpijze te gebruiken.

De Zee-Schilpadden zijn gemeenlijk veel grooter als de land-Schilpadden. Jan de Lery ſchrijft, dat 'er een onder hun vloot gevangen wiert, waar aan tachtig Perzonen een maaltijt deden, en zich zat aten; en het bovenſte ſchilt was meer als twee en een half voet breet.

De Schilden van de Zee-ſchilpadden zijn effen, en vlakker als die van de Landt-ſchilpadden, en zeer aardigh gewolkt. In heet water laten zy haar buigen en rechten, dat men die van Land-ſchilpadden, om haar hardigheit, niet doen kan; hier van maakt men Kammen, Doozen en Kasjes. In plaats van voeten hebben zy vinnen, daarze mede zwemmen als de Viſſchen; doch zy leggen meeſt op haar rugge, en dryven al ſlapende boven op Zee, al waarze dan by goet en klaar weder met haken, die men tuſſchen het ſchilt en 't vleeſch ſlaat, gevangen worden; hun vleeſch is zeer zoet, en ſmaakt als kalfs-vleeſch, is met vet door-mengt, en wat geelachtigh, by na eveneens als kalfs-vleeſch.

Men vind eenige Zee-ſchilpadden,

die

die over de twee hondert en vijftigh Eyeren by zich hebben, die alle in darmen beslooten leggen, zijn zoo groot als een gemeene kaats-bal, en hebben geen harde schalen, maar een wit en taai vlies. Men krijgt ook by wijlen nesten te zien, daar in over de twee en drie hondert jongen leggen. De Wijfjes leggen de Eyeren by nacht op strant, en begravenze onder 't zant, die dan binnen de zes weken door de hitte der Zonne worden uitgebroeit.

In 't landschap *Quantung*, by *Kaocheu*, is een zeker vreemde slagh van visch, die vier oogen, zes voeten, en eenigzins de gedaante van een lever-visch heeft. De Sinezen schrijven, dat deze visch ook paerlen uitbraakt, behalve de genen die in d'Oesters gevonden worden: maar misschien zijn dit de paerlen, die zy teffens met d'Oesters in hebben geslokt.

By *Kuicheu* is een kleen meir *Pehiai*, dat haren naam van de witte Kreeften bekomen heeft, die aldaar in grooten overvloed vallen.

SEVENTIENDE HOOFTSTUK.

Van eenige Over-natuurlijke Dingen, en wonderlijke Poelen.

IN de laaste zeven hooftstukken heb ik van dingen gesprooken, die niet buiten den gemeenen loop der natuure zijn; maar dit zeventiende hooftstuk zal ik beslaan met het verhaal van eenige wonderdaden, daar aan veelen evenwel geen geloof zullen geven; hoewel de Sineezen, die zonderling licht van geloof, en tot waangeloof zeer genegen zijn, het alles voor vol aanneemen.

Wonderlijke Berg.

In 't landschap *Xensi*, by de stadt *Uucung*, leid een berg, *Taipe* geheten. De Sineezen schrijven, dat door het trommelen op dezen berg, terstont blixem, donder en onweêr ontstaat; invoegen de Majestraat aldaar op lijfstraf heeft laten verbieden, geenen trommel aldaar te mogen roeren, noch in de hant te neemen.

In 't zelfste voorgemelde landschap *Xensi*, leidt by *Chinning*, de vijfde kleene stad van de zevende hooftstad *Kingyang*, de berg *Lo*, waar in, zoo de Sineezen verzieren, zeventien menschelijke gestalten na 't leven staan uitgedrukt, niet door kunst, maar door de natuur.

De revier *Tan* heeft roode visschen. De Sinezen schrijven en beuzelen, dat iemant, zonder te gronde te gaan, over 't water kan wandelen, indien hy de voeten met het bloet van deze vissen bestreeken heeft. Zy voegen daar by, dat al de vissen, indien het water geroert wort, terstont boven komen, en het water in de revier vuurigh en bloet-root maken; waar van ook de Revier haren naam bekomen heeft: want *Tan* is root te zeggen.

In 't landschap *Xantung* by *Niuyang*, de derde kleene stad van de hooftstad *Yencheu*, is een Bron die water uitlevert, dat by de Sinezen zeer hoog geacht wort; dewijlze voor vast geloven, dat het de geenen, die daar uit drinken, lang doet leven.

In 't landtschap *Suchuen*, by de twaalfde kleene stad van de hooftstad *Chingtu*, begint een zekre berg *Chingching*, en beslaat een vak van duizent stadiën; daar op, na 't verzieren der Sinezen, de *Xinsien*, dat is, d'onsterffelijke menschen by elkandre komen en verkeeren.

Zy stroien ook uit, dat in 't bovengemelde landschap, by de vierde hooftstadt *Siucheu*, eertijts zekre uitheemsche volken een Papegai kochten, om die van daar in hun vaderland over te voeren; maar dat de zelve, alsse die uit *Sina* wilden vervoeren, aldus gesprooken had. *Ik ben een vogel, die* Sina *eigen toekomt, en houde my te waerdigh*

digh en groot, om by uitheemſche volken te gaan. Op welk zeggen deze vogel terſtont zou geſtorven zijn.

By *Kiating*, de derde groote ſtadt van het landtſchap *Suchuen*, vloeit een kleene revier, *Chocung* geheten, de welke verdient dat men daar aan gedenkt, dewijl de Sineezen daar af iet zonderlings weten te verhalen. Want zy melden in hunne ſchriften, dat zekre Vrouw, die aan deſſelfs oever ging wandelen, een lid van een bamboesriet in 't water vond, waar uit zy hoorde dat eenigh geluidt quam. In dit riet, datze uit het water haalde, hadze een jong kindt gevonden, 't welk zy met haar naar huis nam, en voor haar eigen kindt opvoede en groot maakte. Ziet hier een tweede Mozes!

In 't landſchap *Huquang*, by de ſtad *Vuchang*, leid een berg, meê *Vuchang* geheten; waar op, zo de Sinezen verhalen, eertijts (te weten ten tijde des ſtams *Cina*) een man verſchenen was, die over zijn ganſche lichaam ruich, en tien ellebogen hoog was.

In de revier *Kiang*, recht tegen over de ſtadt *Hoangcheu*, leid een Eiland, *Pequey* geheten, dat op Neêrduitſch zo veel als 't Eiland van de witte Schilpadt gezegt is; alwaar zekren Zoldaat, na 't zeggen der Sinezen, een groot wonder weder-voer. Want als hy van zijne vyanden onverziens in de revier geworpen was, wiert hy van een Schilpad, als een tweede Arion op eenen Dolphijn, op 't land gevoert. Zy voegen daar by dat deze Schilpadt zulks deed tot teeken van een bewezen weldaat; dewijl de Zoldaat deze Schilpad lang gevoed, en daar na alwillens vry en los gelaten had. Hoewel dit beuzelachtigh en van loutre verzieringen aan malkandre hangt, zo kan evenwel niet gelooghent worden, dat ontrent dit Eiland zeer groote Schilpadden gevonden worden.

De landſtreek ontrent de twaalfde hooftſtad *Xincheu*, in 't landſchap *Huquang*, rijſt doorgaans met zeer hoge bergen, die met hunne toppen de wolken ſchragen en onderſtutten. Een gedeelte van deze bergen wort van woeſte, wilde en onbeſchaafde menſchen bewoont, die, volgens d'uitſtrojingen der Sinezen, van zeker gedierte, (zy willen dat het een hont was) en's Koninghs dochter geſprooten zijn. Zy voegen daar by dat deze dochter, in den tijdt van drie jaren, drie knechtjes en drie meisjes ter werelt had gebracht, de welke met onderling huwelikken en kinderen voort te teelen, d'eerſte beginzels en opkomſt van deze wilde en onbeſchaafde menſchen geweeſt waren.

In 't landſchap *Nanking*, by de hooftſtad *Changcheu*, leid een berg, *Chin* geheten, waar op, zo men de verzieringen der Sineezen gelooven wil, een vrou van een Hinde ter werelt is gebracht.

In 't zelfſte landſchap, by d'eerſte groote ſtadt *Quangte*, leid een berg *Ling*, die boven de wolken rijſt, en een top heeft van vijftien ſtadiën hoog. Op dezen berg is een Spelonk, in wiens ingang een ſteene beelt van zekeren Offer-prieſter ſtaat, die daar in verandert is.

In de landtſtreek van de negende hooft-ſtadt *Ningpo*, in 't landſchap *Chekiang*, eeten al d'Inwoonders zeer gaerne gezoute ſpijs; waar over van hen gezeid, en hen tot ſpot wort nagedreven, *datze ook na hun doot niet zullen verderven; gemerkt zy zich by levendigen lijve zo rijkelijk gezouten hebben.*

By *Tinghai*, de vierde kleene ſtad van de gemelde hooftſtad, rijſt uit der Zee een glat gepoliiſte ſteen, in vorm van een kolom. Als de ſcheepen hier voorby varen, zo ſmijten de Schippers, uit een zekre waangeloof, iets in Zee; en by aldienze dit niet doen, zo geloven zy voor vaſt, dat hen een ongelukkige reis te beurt zal vallen.

By *Funghoa*, de derde kleene ſtad van de gemelde hooftſtad, is een kleen, maar diep Meir, wiens water, indien de ſtad eenen vroomen Stadhouder gekregen heeft, zeer klaar, en helderder als glas wort; maar indien daar een onrechtvaerdige Stadhouder in komt, zo wort het water terſtont troebel en drabbigh.

By *Liencheu*, de achſte hooftſtadt van 't landſchap *Quantung*, leid een groote berg, *Uhoang* geheten, die

vol

vol hoolen, kuilen en omweegen is. Op dezen berg worden vruchten gevonden, die noit op andere plaatzen gezien zijn, en daar af een ieder zoo veel eeten mag als hy wil, maar geen daar af met zich nemen: want die zulks komen te doen, kunnen noit den weg vinden, om daar af te raken.

Luicheu, de negende hooftstad van *Quantung*, heeft haren naam van den blixem bekomen, om dat een Bron van aangenaam water uit den bergh vloeit, aldaar d'Inwoonders een treffelijken afgodischen Kerk, den Geest des blixems ter eere, gesticht hebben. Want de Sineezen verzieren, dat zekre Geest over de blixem het gebied heeft, en dat de blixem een stuk van een gebroken hamer is, als hy neêr-valt. Zy verdichten ook, dat met dezen hamer op groote trommels geslagen wort, en daar door het gedruis en geraas des donders t' ontstaan komt: en men hoort hier 't ganssche jaar door zeer hart donderen.

In 't landschap *Junnan*, by de vijfde hooftstad *Chinkiang*, ziet men noch ten huidigen dage een groote steen, alwaar *Sinulo*, die het koninkrijk van *Mung* bezat, de Gezanten van eenen anderen Koning ontfing; en, als zy hem niet voldeden, met zijn bloot zwaert zo geweldigh op eenen steen sloeg, dat de slag drie ellebogen diep door den steen drong, en met dreigende woorden de Gezanten daar en boven aldus aansprak: *Ga, en verkundige uwen Koning, hoedanige zwaarden ik heb.* Dit gebeurde onder de regeering van *Hiaouvus*, de gront-legger van den stam *Hana*, die het machtigh koninkrijk *Mung*, dat ook *Nanchao* van de Sineezen genoemt wort, den Rijke van *Sina* inlijfde.

By *Munghoa*, de zeste hooftstadt van 't landschap *Honan*, leid een berg *Funghoang*, die zijnen naam van den vogel Phenix bekomen heeft, om dat hy op dezen berg gestorven is, als hy een tijdt lang zeer lieflijk en aangenaam gezongen had. De Sinezen verhalen, dat al de vogelen van het omleggende gewest, op het einde der Herfst, jaarliks op dezen berg vergaderen, en den doot van den Phenix aldaar beweenen en betreuren. D'Inwoonders neemen ook deze dagen waar, en klimmen des nachts met licht op den berg, alwaar zy dan een groote meenighte van de treffelijkste vogels vangen.

By de twaalfde hooftstad *Xunning*, in 't zelfste landtschap, is een Put, *Quonin* geheten, ('t welk de naam van een vermaarde Afgod is, die in de gedaante van een vrouw vértoont wort) daar af de Sineezen verhalen, dat ontrent de zelve zeker oud man met zijn stok op d'aarde heeft geslagen, en daar uit deze Put ontstaan was; dewijl het land te vooren waterloos was. En dit wort by de Sineezen voor een grooten wonderdaat gehouden; te meer, aangezien na dien tijdt deze oude man noit meer te voorschijn is gekomen.

Aan de West-zijde van d'eerste krijgs-stad *Kiocing*, in 't landtschap *Junnan*, leid een berg, *Fukin* geheten; daar in, na 't schrijven der Sineezen, een Bron is, welks water 't verstant der kinderen versterkt en vermeerdert.

By *Gucheu*, de vijfde hooftstad van 't landschap *Quangsi*, voede, na 't verdichten der Sineezen, zeker Koning *Pego*, in een kleenen poel *Po*, tien Krokodillen, dien hy de misdadigen en die den hals verbeurt hadden, gaf te verslinden. De Sineezen zeggen, dat de onschuldigen het minste letzel van deze Krokodillen niet gedaan wierden; zulks de geenen, die van deze Krokodillen niet omgebracht wierden, vry en vrank los gelaten wierden, zonder eenige straffe te lijden.

By de stad *Luching*, leid een berg *Funieu*, dat op Neêrduitsch zo veel gezegt is, als de Koe-verberger. Want de Sineezen melden in hunne schriften dat hier een zekre tochtige en razende Koe is geweest, die berucht was van veele menschen om 't leven gebracht te hebben, en endelijk van zeker onbekent perzoon in de holte des bergs weg-gesleept was, zulx de Koe noch de Man noit weêr te voorschijn was gekomen.

By de stad *Fuencheu*, leid een berg, *Vanhu* geheten, die de hoogste van alle bergen is, en den naam van tien duizent

zent menſchen heeft, die, als ten tijde van de Zund-vloed 't aartrijk onder water lag, zich op den kruin van dezen berg begaven, om 't gevaar van te verdrenken t'ontgaan.

In 't landſchap *Suchuen*, in 't gebied van de hooftſtad *Chingtu*, leid een berg, *Tienchi* geheten, waar in een Poel is, wiens water, als 't regent, niet vermeerdert, noch by droogte, niet vermindert. Diergelijke poel, die niet zeer groot, en *Funghoang* geheten is, heeft men ook by de ſtad *Linkiang*.

By de kleene ſtad *Cin*, in 't zelfſte landſchap, is een poel *Tienxui*, dat is, de poel van hemelſch Water, om dat het water in dezen poel door een zonderlinge en verborgene kracht veele ziekten geneeſt.

In 't landſchap *Honan*, by de vierde hooftſtad *Queihoei*, is een berg *Cingnien*, en daar op een hol, waar in zo krachtigh water is, dat al het hair van 't hooft valt, indien het hooft daar meê gewaſſen wort.

By de hooftſtadt *Chaoking* leid een berg *Tienlu*, die zeer hol en yslijk om aan te zien is. De Sineezen ſchrijven dat op den zelven een poel is, die, als daar in een ſteentje geſmeeten wort, een gekrijſch en geloei van zich geeft, niet anders als of het donderde; en dat daar op de lucht terſtont betrekt, en regen valt.

By *Tingcheu* is een berg *Kin*, waar op drie Poelen zijn, die het ruuw yzer, dat daar in komt, terſtont in kooper veranderen.

Meenighte van andere vermaarde visrijke Poelen vind men door geheel *Sina*, die by de Revieren en Bronnen hunne plaats verdienden, en aldaar niet ongevoeglijk konden hebben beſchreven worden; maar dewijl eenige, en by na de meeſte, eenige overnatuurlijke krachten en eigenſchappen, na 't ſchrijven der Sineezen, in zich behielden, en dieshalven hier eigentlijk plaats hadden, heb ik al d'andere aldaar met voordacht overgeſlagen; in voegen ik in dit hooft-ſtuk eenige der voornaamſte, die in de vijftien landſchappen te vinden zijn, hier by zal voegen.

By de Zuid-zijde der hooftſtad *Hungquan*, in *Xenſi*, is een poel *Fan*, die uit de t'zamenvloejing der Revieren ontſtaat. En na 't Zuid-Oeſten is een andre poel, dien Keizer *Hiaovus* tot zijn vermaak liet graven, en uit de revier *Guei* het water door grachten daar in leiden. Hy ſtichtte ook neffens dezen poel een heerlijk Paleis, met boſſchen en bloemperken, daar in hy zich grooteliks vermaakte, en dikwils voor zijne vrienden groote maaltijden en ſchou-ſpeelen liet aanrechten. Noch hield zich deze Keizer hier meê niet vernoegt, maar hy liet ook ten Zuid-weſten van de ſtad een andren poel graven, en dien *Quenming* noemen; daar in hy door zijn krijgs-knechten ſcheepsſtrijden deê vertoonen, om hen allengs te brengen tot de gewoonte van te ſcheep te vechten. Na 't Zuiden der ſtad wiert ook op zijn bevel een andere groote Poel gegraven, en daar neffens een aangename vlakte gemaakt, *Silen* geheten, daar hy zig na het ſpeelen uitruſte. In den zelven poel deê hy ook een groote viſch van ſteen, gelijk een blinden klip, onder water, oprechten, op dat de boots-luiden, met dezen ſteenen Viſch in 't heen en weêrvaren te mijden, hier door ook de banken en blinde klippen in Zee zouden leeren mijden. Deze Viſch, na de Sineezen verhalen, geeft een groot getier en geraas, als 't wil regenen; 't welk buiten twijffel door den weêr-klank van 't een of 't ander weêrom-ſtuitend geluid ontſtaat. De Sineezen zeggen ook, dat dezen Keizer op zekren tijdt in zijnen droom docht, dat deze Viſch met een angel gevangen wiert, en hulp aan hem verzocht; en dat den volgenden dag in der daat een viſch in dezen poel met d'angel gevangen wiert, waar op de Keizer, zijn droom gedenkende, de Viſch zou vrygelaten hebben. Zy voegen daar by, dat de Keizer, onder het viſſchen, in zijn net twee paerlen vond, die de Sinezen *Mingyne* heeten, dat is, ſteenen van de heldre Maan, om datze, met het waſſen en afneemen van de Maan, meê waſſen en afneemen. Eenige Sinezen drijven, dat 'er dusdanige ſteenen noch in *Sina*, ja in 't keizerlijke Paleis gevonden worden; maar

maar zo duur zijn, datze met geen gelt te betalen zijn. Wanneer den Keizer deze ſteenen worden ter hand geſtelt, zo ſpreekt hy aldus: *Dit is de gift en geſchenk van de dankbare viſch, die door my van den angel verloſt is.*

In 't landſchap *Quangſi*, by d'eerſte hooftſtad *Queilin*, leid een poel, *Si* geheten, die tzeventig bunderen lands beſlaat, en eenen heuvel in vorm van een Eiland in 't midden heeft leggen.

By de vijfde hooftſtad *Sucheu*, in 't landſchap *Nanking*, leid een poel, *Tai* geheten, die zes en dertigh duizent bunderen lands beſlaat.

In 't landſchap *Peking*, in de landſtreek van de tweede hooftſtad *Pingyang*, leid by den berg *Xeuyang* een redelijke groote Poel, daar in, na 't ſchrijven der Sineezen, Keizer *Xunus* veeltijts viſchte.

De poel *Jeu*, die zijn begin neemt by de groote ſtad *Kiang*, en zich tot aan het land van *Ganyo* (de negentiende kleene ſtad van de hooftſtad *Pingyang*) ſtrekt, is in zijn omtrek veertigh ſtadiën groot, en deſſelfs water is zo zout als Zee-water, invoegen d'Inwoonders in grooten overvloet daar af Zout maken.

By *Taitung*, de derde hooftſtadt van 't landſchap *Peking*, leid een poel, *Kiuncu* geheten, dat zo veel gezegt is, als de poel van eenen Vroomen man; want ontrent dezen poel woonde, zo de Sineezen zeggen, zeker perzoon, die het gout weêrgaf.

Dicht by *Cing*, de negende kleene ſtad van de zelfſte hooftſtad, vertoont zich een kleene poel, die zonderling cierlijk met boomen en allerlei bloemen bewoſſen is. De ſtedelingen komen dikwils op dezen poel met allerlei cierlijk vaartuig, en rechten aldaar groote maaltijden en gaſteryen aan.

Ontrent *Xancheu*, de derde krijgsſtadt van 't landſchap *Xenſi*, is een poel, *Hungyen* geheten, dat is, van Root zout, dewijl van 't water, dat in dezen poel is, root Zout gemaakt wort.

Aan de Weſt-zijde van d'eerſte hooftſtad *Caifung*, in 't landſchap *Honan*, leid een poel, *Kinning* geheten, dien de keizerlijke ſtam *Sunga* liet graven, om het ſcheeps-volk daar op in de ſcheeps-ſtrijden t'oeffenen; 't welk van Keizer *Taicungus* zonderling behartigt wiert. Deze poel is zonderling vermakelijk en pleizierig, en rontom den zelven ſtaan Paleizen en Afgoden-kerken in groote meenighte opgerecht. Overal vertoonen zich ontrent dezen poel groote marmere pronk-Zuilen, daar in zin-rijke vaerzen van verſcheiden Poëten, die den lof des poels vermelden, ſtaan uitgehouwen.

In de landt-ſtreek van de gemelde hooftſtad, leid noch een poel, *Tungmuen* geheeten, ter oorzake van de klaarheit des waters: want moſch noch eenig andre ruigte waſt in dezen poel.

In de landt-ſtreek van *Queite*, de tweede hooftſtad van 't landſchap *Honan*, leid een poel, *Choking* geheten, dat het waſſen van zijde Damaſt beteekent; want het water van dezen poel heeft zodanig een wonderlijke kracht by zig, dat alle Zijde ſtoffen, die daar in gewoſſen worden, een helderen glans en luiſter krijgen; waar over een groote meenigte Zy-wevers zich ontrent dezen poel met der woon hebben ter neêr gezet.

By *Jenſu*, de tweede kleene ſtad van de zeſte hooftſtad, in 't landſchap *Honan*, leidt een poel, die des Zomers kout, en des Winters warm water heeft.

By *Nanchang*, de derde kleene ſtad van de hooftſtad *Siangyang*, in 't landſchap *Huquang*, is een poel, *Cinchu* geheten, dat de poel der Paerlen gezegt is. Indien de geenen, die langs den oever van dezen poel wandelen, ſtijf toe treeden, zo ſpringen terſtont van alle kanten ronde water-bellen uit d'aarde, die de gedaante van Paerlen hebben, waar van ook deze poel den gemelden naam bekomen heeft.

By *Hengcheu*, de tiende hooftſtadt van het bovengemelde landſchap, leid een zeer diepe poel, wiens water zo groen als gras is. Dit water wort zonderling van de Sineezen begeert, en daar af de drank of wijn van rijs gemaakt.

By *Taiping*, d'elfde hooftſtad van

't landſchap *Nanking*, leid een poel, *Tanyang* geheten, die drie hondert ſtadiën groot is.

By *Hangcheu*, d'eerſte hooftſtadt van 't landſchap *Chekiang*, leid een poel, *Si* geheten, die den Inwoonders tot groot vermaak en geluk ſtrekt. Tuſſchen deze, en de wallen der hooftſtad, loopt een weg van zeven ſtadiën lang, die doorgaans beſtraat, en zeer bequaam om te bewandelen is. In zijn omtrek is deze poel veertigh ſtadiën groot, en van alle kanten met vermakelijke bergen omringt, uit de welken verſcheide beeken in dezen poel komen ſtorten. Rontom deze bergen leggen Afgoden-kerken, Kloosters, Paleizen, Boſſchen en Graft-ſteden. Langs den oever lopen breede wegen, die met vierkante ſteenen beſtraat zijn, en in den poel zelfs, leggen wegen, die op zommige plaatzen openingen hebben, daar bruggen over geſlagen zijn, zulks men den geheelen poel te voet bekijken kan. Langs heen ſtaan ook op de wegen allerlei Ooft- en andere wilde boomen, als Peer-boomen, Perzik-boomen, Wilge-boomen en diergelijke, die zeer ordentelijk op een ry gepoot zijn, en den wandelaars een aangename ſchaduw verſtrekken. Deze wandel-wegen zijn ook overal, tot gemak en gerijf der wandelaars, met tralien en leuningen bezet, 't welk aan deze wegen geen kleene cieraat en aangenaamheit veroorzaakt. Zoo overheerlijk kunſtigh, prachtigh en koſtelijk is hier alles, dat men in twijffel ſtaat, wat men hier eerſt zal prijzen, of de wonderlijke heerlijkheit en aartigheit van de natuur, of d'uitſtekentheit van de kunſt, die 't werk van de natuur vermeerdert of veel meer overtreft. Het water in dezen poel is zo helder, klaar en door-ſchijnend als kriſtal, zulks men het kleenſte ſteentje op den gront kan zien leggen. Langs den oever op ondiepe plaatzen, vind men de bloemen *Lien* (op pag. 118. beſchreven) in groote menigte. Met welke koſtelijke ſcheepen deze poel van d'Ingezetenen dezer hooftſtadt bevaren wort, ſtaat op pag. 100. wijdtloopigh verhaalt.

Ontrent *Vuping*, de vierde kleene ſtad van de zeſte hooftſtad *Tingcheu*, in 't landtſchap *Fokien*, leidt een poel *Loxui*, dat is, de Poel van Groen water: want het water is zoodanigh met groene verf ingedronken, dat het alle dingen, die in het zelve gewoſſen worden, groen maakt.

ACHTIENDE HOOFTSTUK.

Van de Sineeſche Koningen en Keizerlijke Stammen, die het Rijk Sina voor en na Chriſtus geboorte geregeert hebben.

EEr ik overtreê tot het verhaal der oorlogen, die de Sinezen en Tarters in deze eeuw onder elkandre gevoert hebben, zal ik in 't kort de ganſche Sineeſche Tijt-reekening der Koningen, en Geſlachten of Stammen, wier ranken het Rijk *Sina* voor en na Chriſtus geboorte beſtiert hebben, vervolgens optellen.

Vooreerſt ſtaat aan te merken, dat zedert het jaar, voor Chriſtus geboorte, twee duizent negen hondert en twee en vijftigh, tot aan het jaar twee duizent twee hondert en zeven, acht Keizeren over *Sina* vervolgens geregeert hebben, die het Rijk van elkandre niet by erf-recht overnamen; maar na het overlijden van den eenen, wiert, by gemeen goetvinden en de meeſte ſtemmen, een ander in deſſelfs plaats gekooren. Na dien tijdt wiert de heerſchappy erffelijk gemaakt; invoegen toen niet meer de Keizeren tot den ſtoel des Rijks by keure of verkiezing verheven wierden; maar aan den naaſten, uit het geſlagt des vorigen Keizers, wiert

wiert het Rijk by erffenis opgedragen.

D'eerste acht keur-Keizeren waren *Fohius*, *Xinnungus*, *Hoangtius*, *Xaohaaus*, *Chuenhious*, *Cous*, *Yaus* en *Xunus*. Al 't geen zig onder de regering van deze acht keur-Keizeren en de volgende Sineesche keizerlijke geslachten, voor en na Christus geboorte, heeft toegedragen, daar aan wort by de Sineezen zelfs geenzins getwijffelt, maar voor vol by hen aangenomen; dewijl de historien, die in deze tijden gebeurt zijn, zeer troulijk, voornamelijk ten aanzien van de jaarreekening, van de Sineesche Schrijvers beschreven zijn. Want het is van outs her, en ook noch, by deze volken een gebruik, dat de na-volger of nieuwe Keizer, eenige van de geleerste Philosofen stelt, met last, van de daden des voorigen Keizers, zonder eenigh bedrog en pluimstrijkery, op te schrijven; 't welk by de Sinezen voor een zeer geacht ampt gehouden, en van de deftighste en naamhaftighste luiden des Rijks bedient wort. Dit veroorzaakt, dat de Sineesche Historien in zodanig een gelijkvormigheit aan een geschakelt en vervolgt zijn, dat maar een eenige Schrijver het ganssche werk schijnt gemaakt te hebben; hoewel het van verscheiden Schrijvers in verscheiden tijden t'zamen is gestelt. En gewisselijk dit werk, dat uit zeer veele en groote boeken bestaat, zijn geen verscheidene werken, maar een eenig werk; dewijl noit iemant anders daar aan doende heeft geweest, dan de gemelde koninklijke Schrijvers. Uit dit groot werk, dat alle de geschiedenissen des ganschen Rijks vervat, hebben zich de Sineezen, tot verlichting der geheugenis, een kort begrijp gemaakt. Maar aan de geschiedenissen, die voor de tijden der gemelde acht keur-Keizeren gebeurt zijn, twijffelen, en niet zonder groote reden, de Sinezen zelfs. Want zeer veele belachelijke en ongerijmde dingen steeken in de Sineesche Jaar-boeken, die deze aaloude geschiedenissen vervatten, zoo wel ten aanzien van den ouderdom der volken, als de jaren der Regeerders. En de werelt zou, volgens de schriften van deze Schrijvers, veel duizenden van jaren voor de Zunt-vloet gestaan hebben: ja drijven eenigen onder de Sineezen, dat 'er van de Schepping der werelt tot aan den tijdt van den Philosoof *Confutius* (die in het vijf hondert en een en vijftigste jaar, voor Christus geboorte, ter werelt quam) driemaal duizent twee hondert en zeven en tzestig duizent jaren verloopen zijn.

Sekerheit der Sineesche Historien.

Met weinigh woorden, eer ik het leven en bedrijf der gemelde acht Keizeren ga beschrijven, en de Sineesche keizerlijke Stammen vervolgens opreekenen, zal ik hier voor af zenden, wat Vorsten en Koningen voor de regeering van den eersten Keizer *Fohius*, de Sineesche gewesten bestiert hebben.

De Sineezen verdichten dat d'eerste mensch, dien zy ook voor hunnen eersten Overste erkennen, *Puoncuus* genoemt, en uit een verwerden klomp als uit een ey, gelijk zulks breeder op pag. 78. verhaalt staat, gesproten was; hoewel eenige Europische Filosofen, *Kainan* of *Kenan*, den zone van Enos, voor den eersten mensch en Inwoonder van *Sina* stellen, en dat van dien al d'andere Sinezen haren oorsprong zouden genomen hebben. Zy voegen daar by, dat deze Kenan in zijnen ouderdom van vijf hondert jaren van deze volken tot Opper-hooft en Koning verheven wiert, en na hem de bovengemelde acht Keizeren, van tijdt tot tijdt, de landen en Ingezetenen bestiert hebben. Doch wat hier van zy, dat laat ik op zijn beloop staan, en beroep my in deze en diergelijke dingen op de Schrijvers, die zulks hebben op 't papier gebracht; 'k begeef my tot het geen, 't welck de Sinezen zelfs van hunne eerste Overstен geschreven hebben.

Puoncuus was d'eerste mensch en Overste.

Na het overlijden van dezen *Puoncuus*, regeerde zekre *Tienhoangus*. Van d'eeuw van dezen Vorst *Tienhoangus*, spreekt zekre Sineesche Schrijver aldus: *Te dien tijde zweefde de Geest des Hemels overal, en voerde allengs stichtelijke zeden in, en bracht de menschen, die anders leerzaam waren, met kleene moeite tot de heusheit en beleeftheit, voornamelijk als die*

Tienhoangus de tweede Overste.

groote Draak (misschien speelt de Schrijver op den Leviathan van den verduldigen Job) *om 't leven was gebracht, die de ganssche werelt, met den Hemel en d'aarde onder malkandre te mengen, ontroert had. Want na dat deze Draak was omgebracht, verkreeg ieder dingh zijnen trap en waerdigheit.*

De Sineesche schriften melden, dat daar na zekre *Thoangus* over de luiden heerschte, en dat deze zonderling ervaren in den loop der Sterren was, de dagen en nachten met namen onderscheiden, en ieder maant op dertigh dagen gebracht had. Na dezen schrijvenze, dat negen andere Vorsten waren gevolgt; doch van deze weten de Sinezen niet verhaals-waerdig te zeggen; ja, dat meer is, de namen niet eens te noemen.

Na deze negen volgde *Ginhoangus*, met negen andre Vorsten uit zijn geslacht, die de landen in negen deelen verdeilde. Het eene gedeelte wiert den menschen gegeven om te bewoonen, en d'acht overige verordende hy tot den land-bouw; invoegen deze *Ginhoangus* de luiden, die eerst wilt en verstroit onder elkandre leefden, by elkandre op een zelve woon-plaats bracht. Zy drijven dat het onder zijn regeering een goude Eeuw was; want d'aarde, alsze slechts een weinigh bebouwt wierdt, bracht byna van zelfs vruchten voort, en de Koning beminde zijne Onderdanen met meerder als vaderlijke liefde, die hem wederom, als gehoorzame kinderen hunnen vader, eerden en dienden. Alle dingen waren toen gemeen, alle menschen vrye luiden, en bejegenden elkandre met zonderlinge liefde. Het is geloofflijk dat de Land-meetery uit dit verdeilen der landen en akkers haren oorsprong genomen heeft.

Goude eeuw.

Na deze volgde zekre *Yeus*, die de luiden, die tot dus lang in de holen en spelonken der bergen gewoont hadden, hokken en hutten van hout leerde stichten, om zich daar in tegen het gewelt der wilde dieren te beschermen. Te dien tijde hadden de Sinezen geen kennis van eenige dingen, die de menschen tot gerijf en onderhoud van hun leven gebruiken: want zy verstonden zig niet op den lant-bouw, nochte wisten het vuur niet uit de kaien te slaan, om daar meê de spijze te koken, en 't lichaam te koesteren; maar zy leefden by kruiden en vruchten, die in 't wilt groeiden, en aten het rauwe vleesch van wilde dieren, en dronken het bloet voor den dorst. Zy hingen wilde dieren vellen, die onbereit waren, zodanigh om 't lijf, datze met het meeste lijf evenwel naakt gingen.

Regeering van Yeus.

Na het overlijden van dezen *Yeus*, begon *Sujus* te heerschen, die zich wonder wel op de Sterre-kijkery verstont. Hy was d'eerste, die uit het aanschouwen der Sterren en onze werelt, leerde dat 'er vijf Elementen of Hooftstoffen waren, als Metaal, Hout, Water, Aarde en Vuur: welk laast hy in de lucht vernam. Hy was ook d'eerste, die het vuur, met het eene hout tegen het ander te wrijven, aan den dagh bracht. Deze kunst van vuur te slaan, is by de Sineezen noch ten huidigen dage in 't gebruik, en zy gebruiken, na het verscheiden zaizoen van 't jaar, verscheiden slag van hout, dat te dien tijde het bequaamste is om vuur te geven; hoewel zy ook zeer gevoeglijk met een stale Vuur-slag vuur uit de kaien weten te slaan. De zelve *Sujus* was ook d'eerste, die in plaats van Charakters en letteren, knoopen van touwen vond, om daar by de geschiedenissen t'onthouden, en leerde ook in de scholen de maniere en wijze van de zelve recht en behoorlijk te gebruiken. Men wist toen van geen gelt, noch de gout-honger had toen de herten der menschen niet bezeten. Hy voerde evenwel Jaar-merkten in, daar op alleen maar ruiling van Waeren voor Waeren geschiede, en geene Waeren voor gelt verkocht wierden. Wanneer eigentlijk deze Vorsten geregeert hebben, en deze dingen gebeurt zijn, weten de Sinezen zelfs niet te zeggen, en twijffelen (gelijk te vooren alreê gezegt is) aan de waarheit van de toen gebeurde dingen. Het is evenwel geloofflijk, dat het voor den Zund-vloet geweest is: want het gaat zeker, dat voor de Zund-vloet dit uitterste Asie of *Sina* van menschen is bewoont geworden.

worden. Dus verre zy uit de Sineeſche Jaar-boeken geſprooken van deze onzekre tijden; in 't kort zal ik hier het leven en bedrijf der gemelde acht eerſte Keizeren, daar af de Sinezen met meerder zekerheit weten te ſpreeken, laten volgen, en van den eerſten Keizer *Fobius* beginnen.

Regeering van Fobius.

Deze *Fobius* was d'eerſte der Keizeren dien de Sinezen *Thienſu*, dat is, Zoon des Hemels, noemen, met welken naam zy (gelijk zulks op pag. 4. verhaalt ſtaat) al hunnen Keizeren beſchenken. De Sinezen verhalen, dat deze *Fobius* van zijne moeder zonder vader ter werelt gebracht was: want als zy by geval aan den oever van den poel, die de ſtad *Lanthien*, in 't landſchap *Xenſi*, beſproeit, ging wandelen, tradze, zo de Sinezen verdichten, in een groote voetſtap van een menſch, die in 't zant ſtont uitgedrukt: waar op zy daar na, bedekt met Iris of de Regen-boog, was zwanger geworden, en in 't zelfſte landſchap dezen *Fobius* zou gebaart hebben, de welk in den jare voor Chriſtus geboorte, twee duizent negen hondert en twee en vijftigh, in het landſchap, daar in hy gebooren was, de heerſchappy aanvaerde, en aldaar den ſtoel des Rijks plantte, en hondert en vijftien jaar regeerde.

Deze Keizer muntte boven al anderen menſchen in deugt en vroomheit uit, verſtont zich wonder wel op de Sterre-kijkery, en bemoeide zich zo wel met hemelſche als aartſche zaken. Want aan den Hemel ſloeg hy den loop der ſterren gaâ, en was d'eerſte, die de groote ronden of loopkringen des Hemels en andere Figuren, na de regels der Wis-kunſt, op kaerten afteekende. In 't Rijk voerde hy wetten en willekeuren in, daar meê hy d'Onderdanen in toom en onder gehoorzaamheit zeer wijſſelijk wiſt te houden, en vond ook d'oude Sineeſche Charakters, daar af op pag. 14. geſprooken is.

Tot aan de regeering van dezen Keizer, was in *Sina* onder de vrouwen en mannen in de kleeding en zeden geen onderſcheid. Men wiſt toen noch van geen wettelijke Echten-ſtaat; maar leefden als beeſten onder malkandre. In beide deze dingen voorzag deze *Fobius*: want hy voerde den Echten-ſtaat in, en verordende dat het man-volk in kleeding van 't vrou-volk verſchillen zou. In het huwelikken voerde hy ook een wet in, waar by een ieder mans-perzoon verboden wiert, geen dochter te mogen ten wijve nemen, die met den vryer een en de zelve toenaam had; welke wet ook noch ten huidigen dage zeer zorgvuldelijk onderhouden wort, gelijk zulks op pag. 50. verhaalt ſtaat. Om de herten en herts-tochten der Onderdanen te ſtreelen, en tot een eerlijk vermaak, vond hy zeker muzikaal Inſtrument, dat met zes en dertigh ſnaren ſpeelde. Zo hoog en treffelijk wiert te dien tijde de muſijk al gehouden, als of de Sineezen, zonder deſſelfs overëenſtemming, in een gemeene Vergadering en eendracht niet konden gehouden worden.

Regeering van Xinnungus.

Als *Fobius*, na een regeering van hondert en vijftien jaren, dezer werelt quam t'overlijden, raakte *Xinnungus*, door zijne uitſtekende godvruchtigheit en goedertierentheit, aan het roer der regeering, en beſtierde het hondert en veertigh jaren. Als in dezen tijt zich een groote meenighte van menſchen in 't Rijk *Sina* bevond, die het lijf alleen by vleeſch en wilde kruiden hielden, en byna al 't wilt gedierte vertiert was, begon het voedzel t'ontbreeken, dat tot levens onderhoud van noden was. De Keizer, by dit gebrek van levens-middelen, quam de natuur, die van zelfs zo vele vruchten niet konde aanwinnen, als de menſchen wel van noden hadden, met kunſt en queeking te hulp, en vond allereerſt den Ploeg en ander gereetſchap, dat tot den lant-bouw nodigh was. Zulks d'Ingezetenen d'aarde begoſten te beploegen, die hier door vijfderlei vruchten, als Tarruw, Rijs, Geerſt, Turks koorn en Hauw-vruchten, voort-bracht. Te dezer oorzake noemden zy dezen Keizer *Xinnungi*, dat op Neêrduitſch den geeſtelijken Bou-man beteekent. Hy onderzocht ook naerſtigh de krachten van al de kruiden, en nam daar af de proef, niet in andre, maar in zijn eigen ligh-

haam. Als hy nu hondert en veertigh jaren geregeert had, wiert hy van een anderen Koninkje, *Hoangtius* geheten, die hem in zijn Rijk volgde, beoorlogt en overwonnen, daar in hy ook te sneuvelen quam. Deze neêrlaag geschiede op den berg *Fano*, ter plaatze daar nu de stad *Yeking*, in 't landschap *Peking*, gelegen is. d'Inwoonders dier plaatze, dragen noch geheugen van dezen oorlog, die, na het gevoelen der Sineezen, d'eerste oorlog was, die in de werelt gevoert is. En in dezer voegen raakte *Hoangtius*, met gewelt en de wapenen, op den stoel des Rijks, die niettemin zijns gelijken in vroomheit niet had, en boven maten schoon van gedaante en rijzigh van gestalte was. Deze Keizer vermeerderde het Rijk grooteliks met wetten en wille-keuren, vond gewichten en maten, en was d'eerste van al de Keizeren, die een krijgs-heir onderhield, waar meê hy de weêrspannige en muitelingen in zijn Rijk zonderling wist te bedwingen. En niet anders was in hem te lasteren, dan dat hy met dit zelfste heir den voorgaanden Keizer verradelijk om zijn Rijk en leven geholpen had. Hy bestierde evenwel het Rijk, daar hy dus onrechtvaerdigh was aangeraakt, zeer wijzelijk, en beminde d'Onderdanen en 't land met zonderlinge hertelijkheit. En om de landen, tot gerijf der reizigers, reisbaar en aangankelijk te maken, liet hy verscheidene heuvelen en bergen doorgraven, en daar door gemeene wegen of heir-banen maken, en zette daar en boven de palen van het Rijk wijder uit.

Hoangtius heeft verscheiden dingen gevonden.

Hy was d'eerste, die de keizerlijke kroon, en andere cieraden en merken der Keizeren invoerde, en blauwe en geele kleeren gebruikte, om de twee kleuren des Hemels en der Aarde in de dracht na te bootzen. Uit het aanschouwen der bloemen vond hy de kunst en 't gebruik van met verscheidene kleuren te verwen, en wilde dat rijke en gemeene luiden byzondre kleur van kleeren zouden dragen. Zijne Rijks-raden leerden, op zijn bevel, den Ingezetenen het maken en bakken van allerlei vaten en kruiken, en 't hout te houwen en te schaven. Hy deed stammen van bomen scheeps-gewijze uithollen, om daar meê over groote Revieren te steeken; maar over kleene Revieren liet hy Bruggen slaan. Om den koophandel voort te zetten, liet hy penningen van koper munten; en om 't gewelt der vyanden af te weeren, leerde hy den Ingezetenen niet alleen den wapen-handel door zekre regels, maar bracht dien ook in 't gebruik; invoegen deze voorzichtige Keizer, zo wel in tijde van oorlog als vreede, op 't heil en welvaren der Onderdanen uit was. Het verdient plaats onder de mirakelen, 't geen hier zal volgen, te weten, dat in de zaal van zijn Paleis zeker kruit groeide, dat die aart en kracht by zich had, dat het zich, indien een onvroom mensch in zijn Paleis quam, terstont, als een Zonne-bloem na de Zon, na den inkomer neigde en wende.

Hy kreeg by zijne vrouwen vijf en twintigh zoonen, waar onder veertien uit wettelijke huwelikken hem veel meer neven verschaften, die hy alle by zijn leven zag opgroeien. De Sinezen drijven, dat hy noit gestorven, maar onder den staat der geenen ontfangen zy, die zy *Xinsien*, dat is, d'onsterffelijke noemen. Zy verdichten dat deze *Xinsien* op de hoogste vlakten der bergen in weelde en wellust leven, en met de onsterffelijkheit begiftight zijn. Maar schoon dit, nopende zijn onsterffelijk leven, een verdichtzel en verzierzel is, zo is evenwel desselfs naam, van wegen zijne uitsteekende en treffelijke daden, onsterffelijk gebleven. Want na hem hebben zich alle de Sineesche Keizeren met eenen gemeenen naam *Hoangtius* laten noemen, gelijk de Roomsche Keizers, na den eersten *Cæsar*, naderhand den naam van *Cæsar* aangenomen hebben.

Zie pag. 2.

Regeering van Xaohauus.

Na het overlijden van dezen *Hoangtius*, trad zijn zoon *Xaohauus*, die in alle deugden uitmunte en van een voortreffelijke inborst was, in het twee duizent vijf hondert en zeven en tnegentighste jaar, voor Christus geboorte, in 's vaders plaatze, en regeerde vier en tachtigh jaren. Hy was d'eerste van al de Keizers, die de trappen en waerdigheden

der

der Mandarijns of Majestraten, door meenigerlei slag van vogelen en kleuren, deed onderscheiden. Want dit is by de Sinezen van outs her altijts onderhouden, datze den trap van het ampt, dat iemant bekleet, op de kleederen te kennen geven. Dieshalven naijenze eenen vogel of eenigh ander teeken, dat met gout en zijde geborduurt is, achter op de ruch en voor op de borst, waar aan een ieder, die hen tegen komt, terstont kan zien wat waerdigheit iemant bekleed. Doch zy dragen niet alle eenerlei slag van merken: want de geenen, die eenige ampten in de burgerlijke regeering bedienen, hebben altijts tot hunne merken zekre vogels gevoert; maar de Krijghs-oversten en Kolonellen hebben, in plaats van vogelen, Draken, Leeuwen, Tijgers en diergelijke andere lant-gedrochten, die de verwoedheit des oorlogs te kennen geven, op hunne kleederen gedragen. Keizer *Xaohauus*, heeft te dezer oorzake vogelen voor al andere gedierten gekooren, dewijl in 't begin zijner heerschappye de vogel der Zonne verscheen, door wiens komste, na 't gemeen gevoelen der Sinezen, den Rijke geluk en heil te vooren wort gespelt. En by aldien deze vogel in lang niet gezien is, zo willen de Sinezen, dat hier door den keizerlijken geslachte d'ondergang en aanstaande oorlogen te vooren worden gespelt. Wat dit nu voor eenen vogel is, heb ik niet kunnen vernemen; maar uit de gedaante en gestalte, daar in hy vertoont en afgemaalt wort, zou men mogen zeggen dat het een Arent was, uitgenomen dat de veeren wonderlijker wijze met kleuren geschakeert, en meenighverwigh zijn. Dan dewijl hy zich zo zelden laat zien, zou men vermoeden dat het de vogel Phenix was; de Sinezen noemen hem *Fughoang*.

Kienlius vervoert d'Onderdanen tot afgodery.

Als deze Keizer het Rijk veele jaren godvruchtigh en rechtvaerdigh bestiert had, en van wegen zijnen hogen ouderdom 's Rijks zaken niet langer konde gade slaan, vervoerde zekre bedrieger *Kienlius*, door zijne bedriegelijke toveryen en schrikkelijke spoken en nacht-geesten, het domme en onverzichtige volk van den weg der waarheit, tot schandelijke en ongeoorlofde offerhanden; zulx hier door de herten van byna al d'Onderdanen met de vuilste en schandelijkste afgodery en waangeloof besmet wierden. Waar over de Hemel een geweldige vlaag en storm van alle jammernissen en ellenden op deze volken uitstortte, en 't ganssche Rijk deed daveren en dreunen.

Regeering van Chuenhious.

Na hem raakte *Chuenhious*, neef van *Hoangtius* van broeders wegen, door zijne uitsteekende kennis in den loop der Sterren, in den jare voor Christus geboorte, twee duizent vijf hondert en dertien, op den stoel des Rijks, en heerschte acht en tzeventigh jaren. Hy rechtte het allereerste den vervallen Gods-dienst weder op, en herstelde de godvruchtigheit zijner Voor-ouderen; zulks al d'Onderdanen alleen den eenigen oppersten Keizer des Hemels met gewoonlijke kerkelijke gebaeren en plechtigheden weder begosten te vieren en eeren. Onder ander wiert zekre wet ingevoert, waar by niemant anders, dan den Keizer, geoorloft was offerhande te doen. Zo waerdigh en hoog hielden zy toen hunne offerhanden, datze de Priesterlijke waerdigheit, die by hen voor het hoogste ampt gehouden wiert, niemant dan den Keizer wilden laten bedienen.

Regeering van Cous.

Zo dra was *Chuenhious* dezer werelt niet overleden, of desselfs neef *Cous*, dat *Oppersten* beteekent (welken naam hy door zijne uitsteekende deugden en vroomheit verkreeg) wiert, met gemeen goetvinden (in den jare, voor Christus geboorte, 2435.) tot Keizer verheven. Hy troude, 't geen toen wat nieuws was, vier Vrouwen, en kreeg daar by ook vier zoonen. Een van deze vier verworf, met beloften te doen, van den oppersten Keizer des Hemels eenen zoone, die *Cieus* genoemt wiert. D'ander baarde eenen zoone, *Kius* geheten, dien zy meê, naar men zeid, van *Xangti*, dat is van Godt, met gebeden verkreeg, daarze te vooren altijds onvruchtbaar was geweest. De derde Vrouw baarde, in de vierde maant na d'ontfankenis, eenen zone *Yaus*, na datze eerst in den slaap eenen roo-

rooden Draak, die by de Sinezen voor een teeken van groote voorſpoet en geluk gehouden wort, gezien had. De vierde kreeg eenen zoone, *Cheus* geheten. Deze wiert van zijnen vader *Cous*, na het verloop van eenige jaren, voor al d'anderen op den Throon verheven, dewijl hy te dien tijd deed blijken, dat hy van een treflijke inborſt, en iet goets van hem te verwachten was. Maar hy ſtont niet lang op dien trap van voorſpoet; want zo dra hy na 's vaders doot alleen heerſchte, veranderde hy wel haaſt van zeden, en verviel tot alle onbehoorlijke dertelheden; zulks hy, by levendigen lijve, 't welk noit eenigh Keizer voor hem weder-varen was, van zijn Rijk berooft wiert. Want tot dronkenſchap en vrouwêren gaf hy zich zodanigh over, dat hy 's Rijks-zaken in 't wilt liet loopen, en niet met allen gade ſloeg. En als hy van zijne Lant-voogden dikwils vermaant wiert, om zijn ampt waar te neemen, maar zulks in de wint ſloeg, oordeelden d'Onderdanen, die tot dus lang van vroome Keizeren geregeert waren, dat hy onwaerdig was langer het Rijk te bezitten; zulks zy hem in het negenſte jaar zijner regeering van den Throon in ballingſchap verdreven, en zijnen broeder *Yaus* in deſſelfs plaatze verkooren.

Regeering van Yaus.

Deze *Yaus*, die in het twee duizent drie hondert en zeven en vijftigſte jaar, voor Chriſtus geboorte, het Rijk aanvaerde, en tnegentigh jaren heerſchte, wort in al de Sineeſche boeken voor den aller-godtvruchtighſten Keizer uitgeroepen. En gewiſſelijk, indien men des zelfs uitgevoerde daden, en ganſchen loop des levens wel overwegen wil, hy heeft niet alleen de Sineeſche, maar byna al de Koningen des ganſchen aartbodems zo wel in vroomheit, als roemrijkheit of overwonnen of gelijk geweeſt. Zeker boek, *Xu* geheten, dat onder zijne regeering in 't licht wiert gegeven, melt in 't kort zijne lof, met deze treffelijke lof-reden. *De vroome daden van* Yaus *hebben de ganſche werelt vervult. By hem was een zonderlinge groote naerſtigheit, en hy eerde eenen ieder na zijne waerde. Hy was verſtandigh, zedigh, gauw van begrip, en werkte alles door een ingeboorne deucht en ſchranderheit uit.*

De Sineeſche boeken melden, dat, onder zijn regeering, de Zon in den tijdt van tien dagen niet onderging, en de menſchen vreesden, dat de werelt verbranden en in vuur vergaan zou; dewijl 'er overal groote brant was ontſtaan. De Sinezen dryven ook dat te dien tijde, geweldige en verſcheidene wanſchepzelen van Slangen uit der aarde voortquamen; en dat deze *Yaus* in deze qualen en onheilen, met zijne gewoonlijke godvruchtigheit en goede zorge, tot heil en welvaren der Ingezetenen, zodanigh daar in voorzag, dat hy voor den rechten verloſſer en weldoender des vaderlants van eenen ieder uitgeroepen wierr.

De zelve Keizer ſchepte ook groot vermaak in 't gade ſlaan en 't betrachten der Sterren. Hy verbeeterde de jaarreekening, die eenige dwalingen onderworpen was, en gebruikte daar toe den arbeid van tvvee voortreffelijke mannen, *Hius* en *Hous*, die zonderling in den loop des Hemels ervaren waren. Midlerwijl de Keizer met deze dingen zich bemoeide, leerde zijne gemalin, de Keizerin, d'andere vrouwen het aanqueeken van Zy-wurmen, en de kunſt van Zy te bereiden, en zyde ſtoffen te weeven. Deze *Yaus* verfde zijn wijn-brauvven met verſcheidene kleuren, zulks de zelve blonken en glinſterden, als een regen-boog, die zich aan de lucht by regenachtig vveêr vertoont. Daar na veranderde hy den ſtaat der regeering, en voerde de zes hooge Recht-banken in, als *Sipu*, *Hopu*, *Limpu*, *Pimpu*, *Cumpu* en *Humpu*, daar af op pag. 4. in 't breed geſprooken is.

Yaus draagt zijn Rijk aan eenen ander over.

Na dat hy dus alles in orde had gebracht, droeg hy het Rijk, by levendigen lijve, aan eenen ander over, daar in hy ook meer op 't gemeen, dan op 't vvelvaren en de liefde van de zijnen zag. Want hy ging zyne Zonen, die evenvvel van hem in deugt en vroomheit niet ontaarden, al vvillens voorby, en droeg het Rijk aan zekren perzoon op, die hem in bloet-verwantſchap niet beſtont, en daar in hy niet koninklijx zag, dan alleen de deugt en vroomheit.

En

Gesprek van Yaus met Fangius, over 't afstaan van 't Rijk.

En als hy by geval met eenen van zijne Rijks-raden te woorde quam, en zeide dat hy zeer bekommert was, wien hy het hoog gezag der regeering zou aan-bevelen, antwoorde hem deze Rijkx-raadt, *Fangius* geheten, met deze woorden: *In uwe keizerlijke Hof en geslacht is'er een, dien gy de heerschappye gerustelijk moogt overdragen.* Uwe *oudste zoone* Chus *is van een goede inborst, zonderling voorzichtigh, gauw van verstant, en die van u geenzins ontaart: dezen en geen ander, indien gy na my wilt luisteren, zult gy het Rijk overdragen.* Maar *Yaus*, zijne reden onderscheppende, sprak tot hem aldus: *Weet gy niet*, Fangius, *dat ik immers zo groot een mishagen neem, in't prijzen van quade, als in't lasteren van goede luiden? Mijn zoone is mont-gauw en wreveligh; en zijne woorden komen met zijne werken niet overëen. Hy weet zich uitterlijk als een wijs en vroom man aan te stellen; maar inwendigh is niets by hem.* En in dezer voegen bejegende hy dezen Rijks-raadt, die hem 't honig zocht om den mont te smeeren, en stelde het afstaan des Rijks tot op eenen anderen dag uit.

Yaus wil zijn Rijk aan Sungous overdragen.

Na een kleene wijl, als hy den stoel des Rijks tzeventig jaren bezeten had, ontbood hy by zich zekren *Sungous*, een van zijne getrouste en voornaamste Raden, en hief tot hem aldus aan: *Aan uw denk ik mijn Rijk over te dragen; want ik zie dat gy alleen, door uwe wijsheit en deugt, daar toe bequaam zijt.* Maar *Sungous* sloeg zulks ernstelijk af, en zeide dat hy met die deugden niet verciert was, daar meê een keizerlijke Majesteit moeste verzien zijn; ten anderen, dat hy die eere ook niet verdient had, nochte niet machtig was zo een last te dragen. Als *Yaus* over 's mans stantvastigheit, in 't afslaan van de heerschappy, zich verwonderde, vroeg hy hem, indien hem niet aanstont 't Rijk t'aanvaerden, wien hy dan dezer eere waerdigh achte. Toen hief *Sungous*, in tegenwoordigheit van alle de Majestraten en Rijks-raden, aldus aan: *Aangezien gy my, ô Keizer, aanspreekt, over eenen bequamen navolger in 't Rijk, daar voor gy my, hoewel t'onrecht, aanzaagt, zo zal ik evenwel niet verzwijgen dat tot uw eigen, en's Rijks welvaren zal strekken. In uw gebied is een huisman, die ongetrout is, en by eenen ieder voor een vroomen man gehouden; en, om zijn Godvruchtigheit en liefstaligheit, van al de naburige huis-luiden geëert en bemint wort; want zy leenen en geven hem, zonder vragen, hunne landen en huizen te gebruiken. Het gevoelen, datze van zijne oprechtigheit hebben, doet hen zodanigh na hem luisteren, datze in alle voorvallen zijn raadt volgen. Zijn naam is* Xunus, *zijn vader, die zot is, wort* Cuscus *geheten; desselfs Moeder valt ongemeen klapachtigh, en zijne broeders zijn hovaerdig en halsstarkigh. Deze* Xunus *heeft evenwel door dienstwilligheit en nederigheit hen alle, die in driften en herts-tochten zo veel van elkandre verschillen, zo bedwongen en in toom gehouden, datze niet alleen zich met elkandre, maar ook met de deugt verdragen hebben. En't is hem niet genoeg andere tot vromigheit en verbetering te brengen, maar hy kastijdt zich zelven ook dageliks, poogt den top des deughts te bereiken, en is een gezwooren hater van't quaat gezelschap.* Dit sprak *Sungous* tot den Keizer *Yaus*. De Sinezen voegen daar by, dat deze zelfste *Xunus*, den ganschen tijt over, zo wel toen hy achter de ploeg ging, als ten Hoof het Rijk bestierde, noit af liet, de deugden van eenen ieder zich eigen te maken. Als Keizer *Yaus Sungous* gehoort had, zeide hy, *'k Zal den man verzoeken, of by daar toe bequaam is.* En het leed ook niet lang aan, of hy zond aan *Xunus* twee dochters, die alreê huw-baar waren, en *Xunus* daar na ten wijve nam: als ook negen zoonen, die onder zijn gehoorzaamheit en t'zijnen bevele staan zouden. Midlerwijle droeg hy hem ook de Landt-voogdye van het Gewest, daar in hy woonde, volkomentlijk op; om eerst een proef van zijne deugt en vroomheit, in 't gezag van een kleen ampt, te neemen. Maar hier in droeg *Xunus* zich zodanigh, dat een ieder, en voornamelijk *Yaus*, zich over hem verwonderde. *Yaus*, die zich verheugt toonde over zo een vroomen en

deugdelijken navolger, nam *Xunus*, na 't verloop van drie jaren, tot amptgenoot aan, maakte hem meê deelachtigh aan 't koninkrijk, en liet de ganſche regeering alleen op hem aankomen; welk ampt hy, by levendigen lijve van *Yaus*, volle acht en twintigh jaren, met grooten lof van vroomheit, tot heil en welvaren der gemeente, bekleede. En blijkt hier uit, dat ook een eenigh koninkryk twee Opper-hoofden kan lyden, indien hen beide de deugt verzelſchapt.

Reden van Yaus aan Xunus.

Toen nu *Yaus* oud en afgeleeft was, vermaande en moedighde hy *Xunus* op zyn dood-bedde, ('t welk ontrent den jare, voor Chriſtus geboorte, twee duizent twee hondert en acht en vyftigh was) om 't roer der regeering t'aanvaerden, met deze woorden: *Treede tot my* Xunus: *'k heb teekenen genoeg van uwe trou en vroombeit beſpeurt; en uwe daden komen met uwe woorden wel over-een. Wel aan dan, aanvaerde den Rijks-ſtaf, dien men uwer deugt en verdienſten ſchuldigh is. Drage zorg, dat gy uwen Onderdanen in plaats van eenen vader zijt; en gedenke, dat gy het volk en niet het volk u moet dienen. Want hierom munt een Koning boven al zijne Onderdanen uit; om dat hy alleen behoort voor hen allen zorge te dragen en te waken.* Na dit zeggen overleed *Yaus* dezer werelt: over wien *Xunus*, niet anders als een zoone over zynen vader, groote droefheit en rouwe bedreef. En op dat hy des te bequamer en vryer zyne rouwe konde bedryven, liet hy zyne Rijksraden met de regeering geworden, en bleef drie volle jaren by het graft van *Yaus*, zonder oit daar af te gaan: want zo lang dragen de zoonen over hunne ouders rouwe, gelyk zulks op pag. 52. breeder verhaalt ſtaat.

Deze *Xunus* was een zeer voorzichtigh en zachtmoedigh Keizer, en die van zyne onderdanen zonderling bemind wiert; 't geen hy door zyne overgroote liefde, daar meê hy d'onderdanen bejegende, te weeg bracht. Men zeid dat hy in ieder oog twee oog-appels had, 't welk by de Sinezen voor een teeken van ongehoorde voorſpoet gereekent wort.

Dezelve *Xunus* verdeilde d'Ingezetenen in verſcheiden orders of Gilden, verzag eenen ieder, na zijne waerdigheit, met eenige ampten, en voerde in 't Rijk nieuwe gewoonten en wetten in. De zes Recht-banken, onder de regeering van Keizer *Yaus* ingevoert, bracht hy tot een gevoeglijker form, en voegde veel ampt-genooten in, die eensdeels het recht als byzitters met de Majeſtraat zouden helpen bevorderen, en eensdeels met gelyke macht, in ſteê van de Majeſtraten of Mandarijns, heerſchen. Daar na verdeilde hy het ganſche Rijk in twaalf landſchappen, bezichtighde die ook jaarliks zelfs in perzoon, en queekte en beminde, boven al andere menſchen, geleerde en wijze luiden. Hy belaſte ook alle de landvoogden en Mandarijns in ieder Landſchap, datze in den land-bou, met den bou-luiden eenigh ander werk of arbeid op te leggen, geen verhindering of beletzel zouden brengen; maar hun uitterſte vlydt aanwenden, dat de lantbou voor alle andere werken mochte behertight worden, op dat de landen eenen ryken Oogſt van vruchten mochten uitleveren. Hy deed hen ook wel ernſtelijk belaſten, datze de reizigers, die van verre quamen reizen, mindelijk zouden onthalen: luiden, die vroom en bequaam waren, alleen ampten laten bedienen; eerlyke en goede luiden geloof geven, en quaden en onvroomen te laten gaan. Hy voerde ook vijfderlei zoorten van ſtraffen in; waar by de misdadigen, na de grootte der misdaden, of met het afhouwen der neuze, of teen, of voet, of hant, of hooft geſtraft wierden. Doch hy belaſte daar by, dat de Rechters, indienze twijffelden wat ſtraffe zy den misdadigen zouden opleggen, tot goedertierentheit en zachtigheit zouden neigen. Hy voerde ook, na de grootte der feyten, driederlei ballingſchappen in, waar van d'allerzwaarſte was, voor balling buiten 't Rijk *Sina* by uitheemſche volken gebannen te worden. De ban-paal van de middelmatighſte, was duizent *ly* of Sineeſche ſtadiën buiten het Rijk te blijven; maar de derde en zachſte, bande de misdadigen alleen maar buiten

Nuttige wetten van Xunus.

Vijfderlei ſtraffen.

Driederlei ballingſchap.

ten het Rijk, zonder de lengte van plaats daar by te voegen.

Maar het gedenkwaerdighste dat deze Keizer, geduurende zyne regeering, oit verricht heeft, is dit volgende; te weten, dat hy liet verbieden, dat niemant hem, om dat hy Keizer was, zou gehoorzamen; maar om dat hy belaste, 't geen billik en recht was: want als hy op zekren tijt zijnen Rijks-raden iets had te belasten, sprak hy hen aldus aan: *Dan volge mijnen last, als ik u iets kom te belasten, dat goet en billijk is.*

Gedenkwaerdige sprenk van Xunus.

Eerste inval der Tarters in Sina.

Onder de regeering van dezen *Xunus* vielen de Tarters (daar af nergens voor dezen tijt in de Sineesche schriften gewach gemaakt wort) in *Sina*, en roofden en stroopten door 't ganssche land. Maar *Xunus*, dien het welvaren zyner Onderdanen ter herte ging, trok hen met zyne Oversten tydelijk tegen, en bracht het Rijk weêr in rust. Hoewel, zedert zo veel eeuwen, de Tarters noit hebben afgelaten het Rijk *Sina* te quellen, plagen en beoorlogen; en endelijk, by onze dagen, daar af meester geworden zijn, en 't zelve bemachtight hebben; gelyk zulks in het volgende hooftstuk in 't breed zal verhandelt worden.

Als te dezer tydt Keizer *Xunus* in groote bekommering stak, op wat wyze hy het hooge water, dat de vlakste gewesten des Rijks dreigde blank te zetten, zou stuiten; gaf hy eenen zekren *Quenius* last, om een dyk daar tegen op te werpen; maar als deze *Quenius* zynen last na behooren niet naquam, (dat hem ook op zijn leven te staan quam) beval hy dit werk aan deszelfs zoone *Yvus*. Deez, nemende aan 's vaders straffe een leering, behartigde, in den tijdt van dertien jaren, het werk met zodanigh een naerstigheit, dat het endelyk, tot groot gerijf der Ingezetenen, tot volkomentheit gebracht wiert. Men zeid dat hy, geduurende dezen arbeid, dikwils zyn eigen huis voorby ging, zonder daar in te gaan, om geen tydt vergeefs te verspillen, maar 's Konings bevel op 't spoedigste te volbrengen. Overgroote en wonderlyke werken rechte deze Yvus uit, en ik twijffel of in de ganssche werelt dergelyke al gevonden worden. Ook vind men daar af noch ten huidigen dage d'overblijfzelen en kenteekenen. Daar wierden grachten of koninklyke Vaarten met de spa gegraven, daar in groote scheepen vlotten mochten: men groef 'er heele bergen door, en maakte, op andere plaatzen, Meiren en Poelen droog; en elders, met het water rontom te bedijken, weêr nieuwe Poelen. Groote Revieren wierden op twee en drie kleene Revieren verdeilt of in Zee geleidt; waar door groote vlakten en laege strecken lands, dat voor dezen onder water lag, boven water quamen te leggen. Yvus verplichte dezen *Xunus* (met deze werken tot volkomentheit te brengen, als ook door zijne deugden, daar in hy zonderling uitmunte) zodanigh aan hem, dat *Xunus* zijne eigen zoonen voorby ging, en hem tot Rijks-genoot aannam; zulks zy beide (een vreemt en ongehoort ding) zeventien jaren met gelyke macht en gezag regeerden.

Zie pag. 94.

Als, na het overlyden van *Xunus*, desselfs oudste zoone qualik opnam, dat Yvus voor hem ging, dewijl hy zich voorstaan liet, dat het Rijk van rechts wegen hem toequam, zocht hy dat met de wapenen te bemachtigen. Maar vvat list hy aanvvende, en hoe groot een gevvelt hy te vverk stelde, zo kon hy evenvvel niet met allen uitrechten. Yvus verliet wel den keizerlijken Throon; maar de voornaamste 's landts Ingezetenen, ziende de redelykheit en zedigheit van dezen vluchteling, verlieten den zoone van *Xunus*, en verhieven dezen Yvus, als die der heerschappye waerdigh was, en zijns gelyken in treffelyk uitgevoerde daden en verstant in 't ganssche Rijk niet had, op den keizerlyken Throon.

Deze Yvus was de gront-legger van d'eerstèn Sineeschen keizerlyken Stam, dien hy *Hiaa* liet noemen; ook was hy de laaste, die van de zijnen tot Keizer verkooren wiert: want als de Rijks-stoel na zijn overlijden ledigh stont, wiert zynen zoone, met gemeen goetvinden der Rijks-standen (gaande zeker Yeus voorby, dien Yaus zelf eerst tot navolger gekooren had) de heerschappye

Yvus d'eerste gront-legger van den eersten Stam Hiaa.

pye opgedragen; zulks, van dien tijt af, de wijze en gewoonte van verkiezing in een erffelijke navolging, tredende de zoone in des vaders plaats, verandert wiert.

Deze ſtam of dit geſlacht, dat zijn aanvang nam met dezen *Yvus*, (in den jare, voor Chriſtus geboorte, twee duizent twee hondert en zeven) bekleede den keizerlijken Throon vier hondert en een en veertigh jaren; zulks daar uit zeventien Keizeren voortquamen, die elkandre by erffenis geduurigh volgden, en 't Rijk *Sina* beheerden. Niet ongevoeglijk zou hier vervolgens bygevoegt kunnen worden, wat ieder Keizer, gedurende zijne regeering, verricht en uitgevoert heeft; maar dewijl, behalven het gebrek van goede Schrijvers, dit werk veel meer eenige boeken, dan deze weinigh bladen zou vereiſchen; en ten anderen, ons voorneemen alleen is, 't verhaal der laaſte oorlogen, daar in de Tarters geheel *Sina* afgelopen hebben, den lezer voor te dragen, zal ik alleen maar blootelyk de ſtammen, te weten wanneer ieder opgekomen en onder is gegaan, vervolgens ten toon ſtellen; 't welk tot geen kleene opening en ontdekking van d'aanſtaande oorlogen, daar in dikwils van de ſtammen gerept wort, wil ſtrekken.

Tweede ſtam Xanga. Na dit geſlacht *Hiaa* t'onder was gebracht, ontſtont het geſlacht *Xanga*, waar af de Keizer *Tangus*, in den jare, voor Chriſtus geboorte, duizent zeven hondert en zes en tzeſtigh, d'eerſte Gront-legger en Stichter was; die het zelve, na zijne Heerlykye van *Xanga*, *Xanga* noemde. Dit geſlacht heeft acht en twintigh Keizeren uitgelevert, en zes hondert jaren (te weten, tot aan den jare, voor Chriſtus geboorte, elf hondert en twee en twintigh) op den keizerlyken Throon gezeten.

De derde ſtam Cheva. Na dezen ſtam ontſtont in den jare, voor Chriſtus geboorte, elf hondert en twee en twintig, de derde ſtam *Cheva*, die tot hunnen gront-legger had zekren *Faus*, die zich in 't begin van zijne heerſchappye *Uvus*, dat ſtrijdbaar te zeggen is, liet noemen. En hier uit, mijns oordeels, is ook in 't gebruik gekomen, dat ook op dezen huidigen dag de Sineeſche Keizeren van namen veranderen, alſſe tot den top der keizerlijke waerdigheit verheven worden. Gelijk gemeenlyk de gene, die tot Paus van Romen verkoren wort, ook eenen andren naam aanneemt. De ranken van dezen ſtam, die ten getale van zeven en dertigh beliepen, zaten op den Rijks-ſtoel acht hondert en zes en tzeventigh jaren; te weten, tot aan den jare, voor Chriſtus geboorte, twee hondert en zes en veertigh, als wanneer, na het vernietigen van dit geſlacht, de vierde ſtam *Cina* opſtont, wiens eerſte gront-legger *Cin* of *Chingus* genoemt was; maar hy liet, in 't aanvaarden zyner heerſchappye, zich *Xius* noemen. Deze ſtam *Cina*, daar af het Ryk haren naam bekomen heeft, (gelyk zulks in 't begin van onze Reis-beſchryving op pag. 5. gemelt is) en daar uit alleen maar drie Keizeren geſprooten zyn, regeerde veertigh jaren, tot aan den jare, voor Chriſtus geboorte, twee hondert en zes.

Vierde ſtam Cina.

Vijfde ſtam Hana. Na het dempen van dezen ſtam, raakte de vyfde ſtam, *Hana* geheten, in den jare, voor Chriſtus geboorte, twee hondert en zes, op den Rijks-ſtoel. De gront-legger van dezen ſtam was een zekre *Leupangus*, die van een eervergeten Rover eerſt Velt-overſte gemaakt wiert, daar in hy zich zo dapper wiſt te quijten, dat hy daar na tot de keizerlijke waerdigheit verheven wiert. De ranken van dezen ſtam hebben de heerſchappye over *Sina* gevoert, tot aan den jare, na Chriſtus geboorte, twee hondert en vier en tzeſtigh.

Zeſde geſlacht Cyna. Dit vijfde geſlacht t'ondergebracht zijnde, ontſtont het zeſte geſlacht, *Cyna* geheten, 't welk duurde tot aan den jare, na Chriſtus geboorte, vier hondert en negentien. Onder de regeering van dit geſlacht, waren 'er vijf Koningen teffens, die *Utai* genoemt wierden, en over de vier hondert jaren zo fel onder elkandre oorlog voerden, tot datze alle t'ondergebracht waren: waar na de zevende ſtam *Tanga* volgde, die de ganſche heerſchappy van *Sina* bemachtighde, en met hare ranken tot aan den jare, na Chriſtus geboorte,

Zevende ſtam Tanga.

zes

zes hondert en achtien, loflijk regeerde.

Achtſte ſtam Sunga. Zo dra de ſtam *Tanga* was te gronde gegaan, ontſtont in den jare negen hondert en drie en twintigh de achſte ſtam *Sunga*; waar aan de heerſchappye verbleef, tot den jare, na Chriſtus geboorte, twaalf hondert en acht en tzeventigh. In dit jaar veroverden de Tarters, na datze drie en tzeventigh jaren met den ſtam *Sunga* oorlog gevoert hadden, het ganſche Sineeſche Rijk, brachten dezen ſtam t'onder, en eenen nieuwen op den Sineeſchen Throon, dien zy *Ivena* noemden, die tot het jaar dertien hondert en acht en tzeſtigh den ſtoel des Rijks bezat, en over de Sinezen de heerſchappye voerde. Maar in het zelfſte jaar ſtont op zeker Sineeſche offer-Paap, *Hu* geheten, die, met hulp van zyne landsluiden, de Tarters weêr uit *Sina* verdreef. Hy zelfs klom op den Throon, liet zich *Hunguvus*, dat is, de ſtrijdbare Zoldaat, noemen, en rechtte de ſtam *Taiminga* op, die twee hondert en tachtigh jaren regeerde. Maar endelijk wiert ook deze ſtam, in den jare zeſtien hondert vier en veertigh, van de Tarters weêr uitgeroit, de welken het ganſche Sineeſche Rijk bemachtigden, en een nieuwen ſtam, *Taicinga* geheten, onder deſſelfs eerſten grontlegger *Xunchius*, gebooren Grooten Cham van Tartarye, oprechten. Op wat wijze nu deze Tarters by onze dagen 't Rijk *Sina* verovert, en 't ganſche geſlacht *Taiminga* gedempt hebben, zullen wy in het volgende hooftſtuk op het kortſte en bondighſte gaan verklaren. Dan om in een gevoeglijke orde voort te gaan, acht ik hoognodigh, het werk van wat hooger op te halen, en d'oorzaak, waar uit d'eerſte, en deze laaſte oorlog ontſtaan zy, een weinigh nader t'onderzocken.

Negende ſtam Ivena.

De Tarters, die in oudheidt alle volken in Aſie overtreffen, en waar uit veele en verſcheidene volken geſprooten zijn, hebben zedert den jare, voor Chriſtus geboorte, duizent twee hondert acht en vijftigh, doorgaans felle en bloedige oorlogen tegen de Sinezen gevoert. Dikwils hebbenze op de Sinezen de zegen bevochten; maar zijn in tegendeel by wijlen, na 't bevechten der zege, van hen weder verovert en uit den Rijke gedreven. Onder den naam van Tarters, verſtaan ik hier deze volken, die hunne woon-plaatzen hebben aan de Noortzijde, over die wijdberuchte en vermaarde Muur, die de Sinezen tegen het invallen der Tarters lieten ſtichten, en zich van 't Ooſten tot het Weſten drie hondert duitſche mijlen verre ſtrekt, gelijk daar af breeder op pag. 189. geſproken is. By gebrek van de letter R hebben de Sinezen zelf deze volken al van outs her *Tata* genoemt; 't welk oud Tartarye, zo na 't Ooſten (den Europers noch weinigh bekent) als na 't Weſten bewoont, daar de Rijken *Sarmarkand*, *Taniju*, *Niuche*, *Niulhan*, en andere Rijken, die deze volken bewoonen, gelegen zijn: welke Rijken zich van 't kleen Tartarye en 't Rijk *Kaskar* tot de Ooſt-zee boven *Japon* ſtrekken.

Oorzaak der oorlogen tuſſchen de Tarters en Sinezen. Uit wat oorzaak deze volken zoo een geweldige reeks van eeuwen dus vyandlijk tegen elkandre gewoed hebben, wort by de Schrijvers der Sineeſche Hiſtorien verzwegen. Maar gevoeglijk kan d'oorzaak van deze langdurige twiſt en ingewortelde haat op d'ongelijkheit der zeden en manieren van beide deze volken gelegt worden: want gelijk de evengelijkheit der zeden van twee volken, een verborgen beginzel en aanleiding van onderlinge vrientſchap is, alzoo is ook in tegendeel, d'ongelijkheit van zeden en manieren een beginzel en rechte oorſprong van vyandſchap. Hoe verre nu de Tarters en Sinezen in zeden en manieren van elkandre verſchillen, blijkt genoeg aan hunne dagelikze oeffeningen en werken, die een ieder van kints been af behertight. De Sineeſch is een vreêminnend volk, genegen tot den Land-bouw en alle goede kunſten, en bemoeit zich met de Filoſophie; maar de Tarter in tegendeel, is genegen tot de jacht, gaat met liſtigheden en bedriegeryen te werk, jookt na den oorlog, en is zeer wreed, woeſt en ongebonden van zeden. Beide zockenze de ledigheit te ſchuwen; maar ieder

heeft daar in zijn byzonder oogmerk. De Sineesch tracht de ledigheit te schuwen, om eerlijk te leven; maar de Tarter, om verwoed en beestachtigh te leven. Beide deze oeffeningen drinken deze volken van kints been af in, houden die gestadigh voor oogen, en prijzen de zelve zodanigh, als ofze zonder die den top van gelukzaligheit niet zouden bereiken kunnen.

En schoon de Tarters en Sinezen onder elkandre, door een onderlinge haat en wrok, zo lange jaren deze bloedige oorlogen hebben gevoert, zoo leest men evenwel niet, dat 'er oit schrikkelijker en zwaarder ontstaan zijn, dan in deze onze eeuwe, daar meê de Tarters niet alleen 't gansche Rijk hebben afgelopen, maar ook de laatste Sineesche Stam zoodanigh uitgeroit, dat de geringste overblijfzelen daar af niet meer te vinden zijn; doch om des te grondiger d'oorzaak van dezen laasten oorlog te verstaan, zal ik twee andere veroveringen van 't Rijk *Sina* in 't kort voor af zenden.

De Tarters veroveren Sina. 1278.

Vooreerst staat aan te merken, dat de Tarters van West-Tartarye, na datze byna geheel Asie, het gezegenste deel des bewoonden werelts, onder hun gebiedt en macht gebracht hadden, toen ook het Rijk *Sina*, ontrent den jare, voor Christus geboorte, twaalf hondert en zes, gingen beoorlogen, en daar in geheele drie en tzeventigh jaren met zo een overfelle dapperheit volharden, datze endelijk in den jare duizent twee hondert en acht en tzeventigh, na het dempen en te gronde brengen van den keizerlijken stam *Sunga*, het gansche Rijk bemachtighden en onder gehoorzaamheit brachten. De Tarters, na het vernietigen van den Sineeschen stam *Sunga*, brachten toen een nieuwen Tartarischen stam op den Throon, dien zy *Ivena* noemden; uit de welke negen achter-een volgende Keizers, die het Rijk by erffenis van elkandre overnamen, en rustelijk en vredelijk regeerden, voort-gekomen zijn.

De Tarters, die dus vredelijk alles bezaten, en zo wel met de veroverde Sinezen, als rontom-leggende Grensbuuren in vreê en eendracht zaten, wierden endelijk door de Sineesche welluften zodanig ontaart en gezwakt, datze der Sinezen zeden en manieren allengs aannamen, hunne sterkten en vestingen lieten vervallen, ja zelfs hunne sterkte en krachten verleerden; zulks zy endelijk, door al te groote voorspoet, en 't genieten der vreede van zo veele jaren, van manlijke en strijdbare Tarters, in verwijfde Sinezen ontaarden en veranderden.

Mompeling onder de Sinezen om 't jok der Tarters af te schudden.

En schoon de ranken of Keizeren van dezen stam *Ivena*, met groote bescheidentheit en zeer pryzelijk de Sineezen regeerden; zoo lagh evenwel den Sineezen, die de Tarters in 't bezit van 't Rijk zagen, de groote neêrlaag hunner voorouderen, en 't ombrengen en bloetvergieten van zoo veel duizenden in hunne gedachten. Zy voelden daar en boven zich geprikkelt door een innerlijke liefde en drift tot de vryheit, invoegen een ieder de zelve alreê in zijne gedachten had op-geslokt, die noch verre te zoeken was. Dies ging daar vooreerst onder eenigen, die een weêrzin in het Tartarische jok hadden, en dat hunne lands-luiden zochten van den halze te smijten, eenigh heimelijk mompelen om; met bybrengen, *Hoe vrolijk en gewilligh men zou buigen en gehoorzamen, indien zy van een hunner inboorlingen geregeert wierden: dat het hen tot een eeuwige schande en oneer strekte, zich van luiden overheert te zien, dien zy zelfs eertijts de wetten stelden en overheerden. Dat zy hunnen Voor-ouders, die altijts hunne landen in vryheit bewoont, en de Tarters zo manlijk uit den Rijke gehouden hadden, in deucht, strijdtbaarheit en vroomheit geenzins behoorden te bezwijken.* Deze en diergelijke redenen lieten de overheerde Sinezen, zo stoutelijk en onvertzaagt gedurigh uit hun mont vallen, datze gereed tot het muiten schenen te staan, en alleen maar na eenigh vermaart en strijdt-baar Oversten te wachten, die 't werk te beleiden en uit te voeren had; maar wat de gemeente met onderling mompelen te kennen gaf, niet een van al de Sineesche Vorsten was'er te vinden, dien 't heil van den gemeenen man ter herten ging; invoegen het scheen de Sinezen

nezen den Tarters voor eeuwigh te zullen dienen. Maar de Heere des Hemels, en bestierder der Rijken, die Nimrod, om de Babyloonsche Mogentheit te stichten; David, om den reuze Goliad te verbryzelen; en Cyrus, om de Persianen, een slecht en gering volk, uit het voetzant op te heffen, met een geest van dapperheit en strijd-baar herte begiftighde, verkoos zich ook, om dit uit te werken, een zeer slecht en gering gereetschap, om hier door te doen blijken, dat de Koninkrijken van den Hemel opgerecht, van den Hemel gekastijdt, van den Hemel uitgeroit, en endelijk van den Hemel herstelt worden.

Een knecht van een Offer-Paap staat tegen de Tarters op.

Want onder dit mompelen van het Tartarische jok van den halze af te schudden, en midlerwijle de Tarters vast dus, gelijk te vooren gemelt is, van hun dapperheit ontaart waren, stont (een wonderlijke bestiering en beschikking des Hemels) tegen de Tarters op, zeker slecht en zeer veracht mensch, *Chu* geheten, die een onnozele en arme knecht van eenen afgodischen Offer-paap was. Deze *Chu*, die deernis met den ellendigen staat der verdrukte Sinezen had, en een mishagen in zijn eigen en slechten staat kreeg, (dewijl hy hoogdravend van geest, en zijn lust tot heerschen hem wat groots beloofde) verliet zijn Klooster, hing den kap over den tuin, en begaf zich uit zijn Kapel, dien hy tot dus lang op het gebergte bewoont had. Hy, dus den geestelijken staat verworpen hebbende, begaf zich terstont onder de struik-rovers en landt-lopers, daar onder hy, met rooven en alle onbehoorlijke moetwilligheden te bedrijven, zo overgeven stout en baldadigh te werk ging, dat een ieder hem voor den geenen aanzag, die hun verdrukte Vaderland van de Tartarische slavernye verlossen zou. En gemerkt hy strijd-baar van aart, stout in de bek, gauw van handen, en schrander en doortrapt van geest en verstant was, heeft hem noit de moed, beleid, gezelschap, nochte geluk ontbrooken; waar door hy zich van tijt tot tijt in macht en mogentheit zodanigh zag aangegroeidt, dat hy verscheidene legers van eenige duizent man kon uitmaken en te velde brengen. Hy, zich dus met een groot aantal van volk versterkt ziende, dacht nu dat zijne krachten voor de Tarters, die de Sinezen dus lang gefoolt en onder 't jok der slavernye gehouden hadden, toonbaar waren; zulks hy de bergen en schuil-hoeken, daar in hy zich met zijne spits-broederen dus lang had opgehouden, begon te verlaten, en met zijn leger op de vlakten te komen. Nauliks had hy zo een aanzienlijk heir, dat zich in verscheidene troepen verdeelde, en met rooven en stropen het platte land rontom kaal maakte, by een vergadert, of hy wiert van hen allen, met gemeen goetvinden, voor hunnen Velt-oversten aangenomen en verkoren. Door het roven en stroopen ten platten lande, vergaderde hy een ongemeene rijke buit, die hy zeer mildadigh, zonder de zelve alleen voor hem te behouden, onder zijne schepselen en aanhangers uitdeelde: dewijl hem wel bewust was, dat hy nergens meerder dan door dit middel de herten zijner Krijgs-knechten konde winnen, en zodanig na hem trekken, datze hem en geenen ander tot hunnen Velt-oversten zouden begeeren. En op dat niemant over hem zou te klagen hebben, liet hy de verkreegen roof, die zijne Krijgs-knechten hem dageliks rijkelijk verschaften, in dier voegen uitdeelen, dat niemant, 't zy hy zick of een afgesleeten Zoldaat was, en hem slechts maar wilde volgen, van zijn behoorlijk deel versteecken bleef; zulks hy zonderling hier in de rechtvaerdigheit behartighde. Hy liet ook door zijne Krijgs-knechten de Bergen, daar op hy zig dus lang met de zelve had onthouden, beploegen en bebouwen, om in geen hongersnoot en gebrek van leeftocht te vervallen, indien het mochte gebeuren, dat hy door een sterker macht uit de vlakte, en weder in de engte der bergen gedreven wiert. Dingen, die genoeg te kennen gaven, dat by hem geen gebrek van verstant en overleg was; maar hy alleen tot de heerschappye scheen geboren en opgewiegt te zijn.

Chu endelijk, na het verrichten van

zo

zo veel helden-daden, en dit ſtout beſtaan, rukt met zijn leger op de Tarters, taſt hen nu opentlijk voor de vuiſt aan, en bevocht op hen, na dat 'er ter weder-zijde vele en bloedige ſchermutſingen waren gevallen, veele en verſcheidene overwinningen. In dit aanvallen beſprong hy alleen de Tarters, en verſchoonde d' ingeboorne Sineezen, met voorwenden en belofte, dat hy d'oude vryheit herſtellen wilde, indien zy den Tarters af, en hem wilden toevallen. Hy zond door 't ganſche Rijk verſpieders uit, om na d'aanſlagen en pogingen der Tarters te vernemen, en vervolgde en achterhaalde hen endelijk zodanig met neêrlaag op neêrlaag, datze overwonnen en gedwongen wierden uit het ganſche Rijk van *Sina* te wijken, en dat den ouden bezitters weder over te leveren; 't welk was in den jare duizent drie hondert en acht en tzeſtigh.

Chu verdrijft de Tarters uit het Rijk;

Als deze *Chu*, de knecht van den Offer-paap, de Tarters dus uit den Rijke gedreven had, ſtelde hy in 't zelfſte jaar eenen nieuwen ſtam in, dien hy *Taiminga* noemde, en veranderde ook zelfs, na 't gebruik der Sineeſche regeering, van name: want hy gaf zich den naam van *Hunguvus*, dat op Neêrduitſch zo veel als een *groote Krijgsman* te zeggen is.

En laat zich Hunguvus noemen.

Hier op quamen de volken uit alle de landſchappen des ganſchen Sineeſchen Rijks, na dezen nieuw-gekoren Keizer om ſtrijd toeſchieten, om hem voor hunnen rechten verloſſer en bevryder des Vaderlants te begroeten en erkennen. En toonde zich een ieder verheugt en verblijdt, nu zy weder eenen inboorling, ſchoon hy van geringen afkomſt was, tot hunnen opper-Vorſt en Heer verkregen hadden: want zodanig zijn de Sineezen van aart, dat zy alle vreemdelingen zonderling haten en tot niet toe verachten; maar hunne eigene landtsluiden ten Hemel verheffen en daar veel af houden. Zy verzochten zeer eerbiedelijk op hem, dat hy, als hunne inboorlingh, hunnen vaderlijken Sineeſchen Throon met die voorzorge en bekommernis wilde bekleeden en beſchermen, datze voortaan niet zouden benootzaakt zijn, om eenige Uitheemſchen van buiten in te roepen, maar dat hy hen voor 't invallen der Tarters wilde bevrijden en beſchermen. *Hunguvus*, die hen voor hunne heuſche begroeteniſſen en beleefde vermaningen bedankte, aanvaerde hier op de heerſchappye, en plante zijnen Rijks-ſtoel in de hooftſtad *Nanking*, daar hy in korten tijdt de Rijks-zaken zodanig wiſt te ſtellen en te ſchikken, dat de Sinezen onder hem in groote zekerheit en vryheit leefden. Dan *Hunguvus* hield zich niet vernoegt, met de Tarters dus uit den Rijke verdreven, en zich op den Throon geſtelt te hebben; maar hy vervolgde zijn geluk, en de vluchtende Tarters, om hen het verzamelen van grooter macht te beletten, tot in Tartaryen, verſloegze in verſcheidene neêrlagen, en verwoeſte hun land op 't ſchrikkelijkſte, met branden, roven, ſtroopen en ſchenden. Hier door wierden de verwonnen Tarters in zoodanig een benautheit en verwerring gebracht, datze hunne zaken ten einde zagen loopen, en gedwongen wierden de wapenen, met beloften van aan hem ſchattingen te brengen, neêr te leggen, en ſmeekender wijze de vrede te verzoecken. Dit deden voornamelijk de Tarters van zeker landſtreek, *Niuche* geheten, waar na zich de meeſte Tarters, die door *Hunguvus* uit het Rijk *Sina* verdreven waren, hunne toevlucht genomen hadden. Na dat deze Tarters van *Niuche* zich op deze voorwaarden met den Sineeſchen Keizer verzoent hadden, quamen zy jaarliks door de gebuur-landen van 't landſchap *Leaotung*, (dat ten Noort-ooſten van *Sina*, en tuſſchen den Zee-boeſem *Cang*, en de groote Muur beſlooten leid,) in *Sina*, aan den Keizer als Onderdanen en vrienden geſchenken brengen. Hen wiert ook toegeſtaan door 't ganſche Rijk met hunne koopmanſchappen en waren te mogen handelen, en die als eigen Onderdanen daar in te brengen. Zedert dachten deze Volken noit op Oorlogen; ja hadden een ſchrik van daar aan te gedenken: want door deeze laatſte neêrlagen, die zy tegen de Sinezen geleden

Hunguvus vervolght de Tarters.

den hadden, warenze tot d'uitterste armoede gebracht. Ellendig en deerlijk noodlot des oorlogs! De Tarters, die onlangs met een groot gezag over de Sinezen volkomentlijk heerschten en geboden, zag men nu tot die ellende vervallen, datze als Onderdanen den Sineeschen Monarch met geschenken quamen begroeten, en zijne vrientschap en bescherming verzoeken.

Aanwas der veroverde Tarters.

Na verloop van tijdt groeiden evenwel deze volken van *Niuche* in macht en meenigte van Inwoonders zodanig weder aan, datze besloten een Republijk op te rechten, en een deel van hunne Ingezetenen na andre vreemde gewesten te zenden, om die te laten bewoonen. Endelijk verdeilden zy het ganssche gewest *Niuche* in zeven landvoogdyen of Gouvernementen, die eigentlijk Horden genoemt worden; maar deze, na datze een tijdt lang vredelijk, zonder elkandre te beoorlogen, geregeert hadden, vervielen ten laasten tot tweedracht, en rechtten, na lang onderling oorlogen, in den jare na Christus geboorte duizent zes hondert, onder een eenigen Opperhooft, een Koninkrijk op, 't welk zy 't Rijk van *Niuche* noemden. Dewijl deze Tarters gedurig voortaan in 't spel zullen komen, acht ik nodig dit Rijk, en den aart der volken, eer ik verder voortvare, wat nader te beschryven.

Beschrijving van 't Rijk Niuche.

Tot Grens-palen heeft dit *Niuche*, (dat eigentlijk Oosterlijk Tartarye, en tot noch toe den Europers weinig bekent is;) ten Noorden en Noordooosten zeker ander Koninkrijk der Tarters, *Niulhan* geheeten; naar 't Ooosten het koninkrijk *Yupi*, 't welk meê onder de Tarters staat, en van de Zee, die tusschen *Japon* en 't Oosterlijk Tartarye gelegen is, omringt wort. Ten Zuiden komt het aan 't hangend eiland *Corea* te grenzen, en door de groote Muur wort het van 't landschap *Leaotung* afgescheiden; maar na 't Westen leid tot grens-paal de groote revier *Linhoang*, die tusschen dit Rijk *Niuche* en *Kilangho* vloeit. De oudheit der volken van dit Rijk, blijkt hier aan voornamelijk; dewijl daar af al gewach gemaakt wort onder den stam *Hana*, die in den jare, voor Christus geboorte, twee hondert en zes, opstont. D'Inwoonders zijn by de Sinezen en Grens-buren met den naam van *Kin* bekent; dat Gout op Neêrduitsch te zeggen is. Gemeenlijk wordenze ook de Heeren en Meesters van de goude Bergen genoemt, dewijl het een gemeen gevoelen onder de Sinezen is, dat hun landschap, datze bezitten, zeer gout-rijke Mijnen in zich besloten houd, en daar en boven Revieren heeft, aan welker oevers het gout in grooten overvloet gevonden wort.

Die van Niuche zijn altijts groote vyanden van de Sinezen geweest.

Onder al d'andere Tarters, die oit den Rijke van *Sina* 't oorlog hebben aangedaan, zijn de volken van dit Rijk altijts de grootste vyanden der Sinezen geweest. De Sinezen leden, onder de regeering van den keizerlijken stam *Sunga*, van hen zo zware neêrlagen en ongevallen, datze zich benoodzaakt vonden uit de Noortsche landschappen in de Zuiderlijke gewesten te vertrekken, na dat deze volken van *Niuche* de landschappen *Leaotung*, *Peking*, *Xansi*, *Xensi* en *Xantung* verovert, en onder hun gehoorzaamheit gebracht hadden. En buiten twijfel zouden deze Tarters te dien tijde 't ganssche Rijk afgelopen en onder hun heerschappy gebracht hebben, indien de geburige Tarters van 't Rijk *Samarkand*, die hunne zeegpralende wapenen met nijdige oogen aanzagen, na het bemachtigen van een groot deel van Asie, niet door de Zuiderlijke en Westerlijke landschappen in 't Rijk *Sina* gevallen waren, en hen met bloedige en zware oorlogen hadden afgemat. Deze Tarters van 't Rijk *Samarkand* dreven deze Tarters van *Niuche* uit geheel *Sina*, ja vervolgden hen tot in 't Oosterlijk Tartarye, datze, na lang tegenweer te bieden, voor het meerdeel veroverden. Na dien tijt hebben de Tarters van *Samarkand*, die de Noortsche landschappen in behielden, veele en scherpe oorlogen tegen de Keizers van het Zuiderlijke *Sina* gevoert, en endelijk, tot loon van hunne zeege, geheel *Sina*, in den jare twaalf hondert negen en tzeventig, bemachtigt, en eenen nieuwen stam, *Iuena* geheten, opgerecht; de welke duurde tot aan den jare dertien hondert en acht

TARTARISCHE MANNEN.

en tzestigh, als wanneer deze stam door den gemelden *Hunguvus* gedempt en t'ondergebracht wiert, gelijk zulks alreê te vooren verhaalt is.

Woonplaatzen der Tarters.

De Sinezen, die met recht op de Tarters van *Niuche* zeer gebeeten zijn, verdichten en drijven hen tot spot na, datze in holen en onderaartsche kuilen woonen; 't welk valsch is: want zy onthouden zich in zeer schoone en cierlijke Tenten, die zy in plaats van hunne huizen of hutten gebruiken. Zeer cierlijk zijn deze Tenten opgemaakt, en bestaan gemeenlijk uit zijde stoffen of lakens, die met helder en doorschijnend wasch zoo aartigh en kunstig bestreeken zijn, datze in de Zon glinsteren en blinken als een spiegel, en van de regen niet doorslaan.

Groote en naamhaftige luiden hebben verscheidene Hutten of Tenten; die evenwel zoodanigh gemaakt zijn, datze maar een eenige Tent of vertrek schijnen te zijn. In zommige van deze hutten onthouden zich de Gemalinnen en kinderen, andere zijn tot verblijf-plaatzen der knechten verordeneert; en eenige tot de keuken.

De Tarters verhalen, dat, onder de regeering van den Stam *Ivena*, in dit Oosterlijk Tartarye hondert en vier en zwintigh steden lagen: dan of de zelve noch tegenwoordigh daar te vinden zijn, zou ik voor de waarheit niet derven na-zeggen, gemerkt my de Tarters zelfs in *Sina* zulx niet wisten te zeggen; maar wel, dat'er meenigte van lage hutten, en aerde wallen waren. Zy hebben, zoo te zeggen, beweeghlijke en verplaatzelijke steden; want zy zwerven met hun vee en huisgezin van d'eene plaats op d'ander, om na de gelegentheit des tijts van weide te veranderen, en de beste te zoeken.

Kleeding der Tarters.

De kleederen, die deze Tarters dragen, zijn voor den gemeenen man gemeenlijk van vellen gemaakt; maar voorname en rijke luiden gaan veeltijds in 't zijde en katoen gekleedt; hoewel in 't ganssche Rijk *Niuche* geen zijde noch katoen valt; maar de Tarters komen dat van de Sineezen koopen of ruilen, en verwisselen daar aan verscheidene pelteryen, als huiden van Wolven, Vossen, Bevers, Otters, Zabels en diergelijke andere Beesten-vellen. Zy dragen lange rokken, die hen tot op de hielen hangen, met enge mouwen daar aan, die voor in vorm van een Paerts-klaauw endigen. Om hunne lendenen dragenze eenen breeden gordel, daar twee katoene doeken of lappen by neêr-hangen,

gen,

gen, daar meê zy de handen en 't aanzicht zuiveren en reinigen. Op de zyde hebbenze ook een mesje en twee beursjes hangen, daar in zy voornamelijk Tabak, die by hen met groote ſmaak gedronken word, en allerlei ander ſnuizery bewaren. De genen, die hen komen bezoeken, onthalenze gemeenlijk met een pijp Tabak, die den Gaſten, van de knechts aangeſtooken, wordt overgelevert. Op de linker-zyde hebbenze een houwer of zabel hangen, met het ſcherp na vooren en 't geveſt na achteren gekeert, in dier voegen, datze te Paert den Zabel, met de rechterhant aan 't geveſt te ſlaan, met een zonderlinge vaerdigheit, zonder de ſchede eens vaſt te houden of aan te raken, van achteren over de ruch weten uit te trekken. Des zoomers, om de luchtigheit, dragenze hoeden van ſtroo of matten gevlochten; maar des winters hebbenze mutzen op, die hen dicht om 't hooft en d'ooren ſluiten, en rontom met een zabele rant zeer çierlijk bezet zijn. Maar het gedeelte des hoets, dat boven de zabele rant uitſteekt, is met root lijnwaat, of zijde, of met zwarte of purpere manen der Paerden, die zy zeer aartigh weten te kleuren, overtrokken en bekleedt.

Dracht der Tartariſche Vrouwen.

De Tartariſche Vrouwen dragen gemeenlijk zwarte kleederen, die haar los en ruim (naar uitwijzing van deze bovenſtaande prent) om 't lijf zitten. De middelſte, die hier vertoont word, is wat grooter van ſtaat als de twee andere, en by gevolgh ook koſtelijker gekleedt: want hare klederen zijn van zyde, in plaats gemeene en ſlechte vrouwen in 't katoen gekleedt gaan. Het hair hebbenze zonderling aartigh en geeſtigh opgetoit en gehult: want rijke en voorname Vrouw-perzoonen, die het hair vry langh by 't hooft neêrhangt, hebben d'onderſte einden en tippen (zoodanigh de middelſte hier ſtaat uitgebeelt) in kokers, als in een papiere peperhuisje, geſtooken en bewonden; maar de bovenſte einden en lokken, zwieren en ſlingeren wat loſſer met krullen, dat zonderling çierlijk ſtaat, om 't hooft heenen. Groote en voorname Vrouwen dragen ook op den kruin des hoofts zeer aartige en geeſtige hoetjes; in plaats geringe en ſlechte vrouwen het hair dikker en dichter in malkandre vlegten en winden; daar uit evenwel de gekrulde lokken, met d'einden in de gemelde kokers, zeer çierlijk by neêrhangen.

Dracht der Zoldaten.

De Tartariſche Krijghs-knechten of Zoldaten, gaan gemeenlijk met zoo-

danigh een yzere ſtorm-hoet op 't hooft, als hier in de nevenſtaande prent vertoont word. Weinigh verſchelen deze ſtorm-hoeden van d'onzen, uitgezeit, dat 'er geen kasket aan is, daar meê onze Krijghs-knechten het aangezicht bedekken. In plaats van pluimen hanght 'er achter een Paerde-maan of ſtaart by neêr te ſlingeren, die zeer ſchoon en hoogh-root geverft is. Zy hebben ook gemeenlijk yzere borſt-harnaſſen aan, die niet van een eenige plaat gemaakt zijn; maar beſtaan uit verſcheidene ſtukken van platen, die met yzere nagels aan malkandre gehecht en vaſt gemaakt zijn; zulx daar uit een groot gerammel en gedruis ontſtaat, als de Tartariſche Ruitery wat ſterk komt voortzetten. Hunne voornaamſte wapenen is een Boogh, Pijl, en Houwer: want Roers of Musketten zijn by deze volken niet in 't gebruik. De Ruiters zijn doorgaans in 't zwart gekleet, en hebben laerzen aan, die van Paerde-leer gemaakt en met dikke zoolen gevult zijn; doch zonder ſpooren.

Weinigh voet-volks heeft men onder de Tarterſche Krijghs-knechten; maar zijn meeſt alle Ruiters. En ſchoon zy geduurigh te paert zitten, en hun heel Krijghs-heir in Ruiter-benden beſtaat, zoo beſlaanze evenwel hunne Paerden niet met hoef-yzers, nochte weten zulx ook niet te doen. In het te velde trekken word onder de Tartariſche Ruitery deze orde onderhouden.

Krijgt-order in't te Velde trekken.

Eerſt trekken twee Ruiters te Paerde, met Vaentjes aan een ſtok op de ruch, voor aan.

Na deze komen twee andere, meê met Vaentjes aan ſtokken op de ruch.

Daar na volgen twee naamhaftige Tarters, zonder vanen.

Na deze volght de Overſte of Ritmeeſter van de ganſche Ruiter-bende.

Daar na komen vijf andere in 't gelit volgen; waar van de middelſte, de groote Keizers Vaen op de ruch heeft.

Dan volgen verſcheidene geleden, zoo veel als 'er zijn, by vyven neffens malkandre in ieder gelidt.

Daar na komen weder twee kleene Vaentjes; en endelijk de gene, die den ganſchen Troep ſluit, volgens de nevenſtaande afbeelding, daar in de ganſche ordening na 't leven vertoont word. En in dezer voege trekken de Tarters, gewapent met Zabel, Pijl en Booge, te Velde.

Aard der Tarters.

De Sinezen geven deze Tarters na, datze in krachten en ſterkten zonderling uitmunten; 't welk waar is, ten aanzien van de Sineezen zelfs; maar indien men hen by al andre volken in 't gemeen wil verlijken, zoo aardenze na al d'Aſianen, en mogen in ſterkte geenzins tegen d'Europers op. Zy vallen witachtigh van verruwe, niet klapachtigh, maar ſtemmigh en bedaart. Van kints-been af wordenze in de wapen-handel zodanigh geoeffent, (daar in zy voornamelijk van de Sinezen verſchillen) en leeren zoo treffelijk met geweer om te gaan, datze tijdelijk goede en brave Zoldaten worden. Maar zonderling wordenze van jongs af op het ſchieten der booge (daar in ook hunne voornaamſte wapen-handeling beſtaat) zeer vaerdigh afgerecht. Want geen volk vind men op den ganſchen aardbodem dat wiſſer en ervarender is, in 't ſchieten met de boog na een opgerecht doelwit, als deze Tarters. Hoe verre deze Tartariſche Boogh-ſchieters, in 't ſchieten en mikken na een zeker doelwit, van andre volken verſchillen, is te voore in onze Reis-beſchrijving verhaalt; maar om hun zonderlinge zwier en geſtalte van ſchieten des te duidelijker voor oogen te ſtellen, teikende ik een zekren ſchietenden Tarter na 't leven af, volgens d'afbeelding in de nevenſtaande prent, aan de linker-zyde.

Spijze der Tarters.

Deze Tarters eeten allerlei ſpijze zonder onderſcheid voor de vuiſt wegh; hoewel hun meeſte ſpijs in vleeſch beſtaat, datze gemeenlijk maar half gaar kooken of braden, en evenwel met groote ſmaak nuttigen. Zy ſlachten ook Kemels, Paerden, en andere laſt-dragende Beeſten, die by hen voor lekkere disgerechten gehouden worden. Zy ſcheppen groot vermaak in de Jacht, en hebben ſnelle en treffelijke Jacht-honden; maar in

plaats

Krijgs-o
in't te
trekkon.

plaats van Valken gebruikenze Gieren. Tot roven en afzetten vallenze zeer genegen, en zullen noit de gelegentheit van zulx te doen verzuimen, indien hen die voorkomt.

Godts-dienſt der Tarters. Zeer weinigh behartigen deze Tarters den Gods-dienſt, hoewel men onder hen noch eenige tekenen van Gods-dienſt beſpeurt; want zy onderhouden en beminnen zekere Prieſters, die zy *Lama* noemen, daar af in de Beſchrijvingh van 't Keizerlijke Hof van *Peking* geſprooken is. Zy hebben een afſchrik van de leere van *Mahometh*, en dragen den Turken, die zy *Hoei Hoei* noemen, een zonderlinge haat toe. 't Welk buiten twijffel hier uit ontſtaan is, dewijl de boven-gemelde *Hunguvus*, de ſtichter van den Stam *Taiminga*, de Tarters, met hulp der Turken, uit *Sina* verdreef.

Zy verbranden ook, na de wijze der Indianen, op zeer hooge houtſtapels, de geſtorvene lichamen; daar op ook de vrouwen, knechten, paerden en wapenen der overledenen geleght worden. Groote bekommernis en zorge dragenze evenwel over den ſtaat hunner zielen; te weten, of die na dit leven een ander leven zullen te verwachten hebben; dan of zy met het lichaam terſtont ſterven en te niet gaan. Zommigen toonen zich zeer gewillighlijk tot het ontfangen des Chriſtelijken Gods-dienſts, en hebben eenige alreê, na het veroveren des Sineeſchen Rijks, den Roomſchen Gods-dienſt, en den Doop (daar aan de Jeſuiten daar te lande een zonderlinge arbeid en vlijd beſteeden) aangenoomen en ontfangen.

Tale der Tarters. Wat de Tale dezer volken aangaat, die zy in dit Rijk *Niuche*, en't veroverde *Sina* ſpreken, dezelve valt nergens na zoo zwaar te leeren als de Sineeſche Tale, en ſchijnt eenighzins met de Perſiaanſche Tale over een te koomen. Zy hebben eenige letters, die eenigh gelijkenis in maakzel en uitſpraak met zommige Arabiſche letters hebben; invoegen zy een heel ander Alphabet als de Sineezen hebben, en geene Sineeſche Charakters gebruiken. Hunne letters, die ten getale van over de tzeſtigh beloopen, verſchillen in uitſpraak en ſpellingh niet van d'onzen, maar zeer veel in gedaante en maakzel. In 't lezen en ſchrijven klimmenze van bovenen naar beneden, in dier wijze als de Sinezen; en gaan niet van de linker na de rechter-zyde, als d'Europers, maar van de rechter na de linker-zyde, daar zy de Arabiers, Hebreen, en ook de Sinezen in volgen.

Onder verſcheidene Bergh-werken en edele geſteenten, worden in dit Rijk *Niuche* ook Robijnen en koſtelijke Paerlen gevonden, die zonder twijffel uit de Zee-boezem, tuſſchen Tartaryë en 't Eilant *Japon* gelegen, geviſcht worden. Men heeft daar ook Koebeeſten, die in grootte d'Europiſche Koeien verre te boven gaan, en by wijlen de lengte van een roede hebben; maar zijn hoornloos. In dit Tartaryë onthoud zich ook zeker ſlagh van een Gier, die zy *Haitungcing* noemen. En hoewel dit dier veel kleender van lijf is, dan de Gieren in Europe, zoo heeft het evenwel die ſtoutheit by zich, dat het dikwils groote Ganzen durft aantaſten en vangen.

Bergen in Tartaryë. Het geweſt van dit Lant valt doorgaans zeer berghachtigh en rouw, hoewel daar in, en tuſſchen de bergen, aangename en zeer vruchtbare vlakten komen te leggen. 't Allergrootſte Geberghte van dit geheel Geweſt, voert den naam van *Kin*, dat *Goudt* te zeggen is: waar van buiten twijffel ook het volk, gelijk alreê te vooren vermelt is, den naam bekomen heeft.

Men heeft daar noch zeker ander Geberghte, *Changpe* geheeten; 't welk zich tot duizent ſtadiën verre uitſtrekt: In dit Geberghte leidt een binnen-zee van tachtigh ſtadiën, waar uit twee vloeden haren oorſprongh neemen; d'eene, *Yalo* geheeten, zet zijnen loop na 't Zuiden; en d'ander, die den naam *Guenthung* voert, loopt na 't Noorden. Dus verre zy geſprooken van 't Ooſterlijk Tartaryen of 't Rijk *Niuche*. 't Is tijdt ik my weêr begeef tot het verhaal van onze voorgeſtelde ſtoffe.

En in dezer voegen, gelijk te voore verhaalt is, hield de Sineeſche Keizer de Inwoonders van dit Ooſterlijke

Tartarye in toom; maar aan de Weſterſche Tarters, die zeker Rijk *Tanyu* bezaten, zonden de Sineeſche Keizers jaarlix ſchattingen en geſchenken; op datze hen niet zouden koomen beoorlogen, maar zich van de Wapenen onthouden. Want het word by de Sineezen geenzins voor ſchande gerekent, den Oorlogh (die zy, volgens het gevoelen van hunne Leeraars en Wijsgeeren, verwerpen, en voor zeer ſchandigh houden) in dezer wijze van hen af te keeren en voor te koomen. Ja zy achten, dat het onbehoorlijk is in Oorlogh te treden, zoo langh de landen door andere middelen voor 't invallen der vyanden kunnen bewaart en beſchermt worden.

De Sineezen brengen aan hunne veroverde Volken geſchenken.

En ſchoon de Sineezen aan den eenen kant hunne vyanden dus met de ſchrik der Wapenen verbluften en t'onder hielden; en aan den anderen kant de zelve, met het zenden van geſchenken, in vrede hielden, zoo zaten zy evenwel geduurigh in groote ſchroom en vreeze, en betrouwden hunnen Erf-vyanden zeer weinigh; invoegen zy de groote Muur, die 't Rijk *Sina* en *Tartarye* ſcheid, en van de Sineezen tegen 't invallen der Tarters geſticht is, noit zonder ſterke wacht lieten; maar onderhielden geduurigh, tot des zelfs beſchermingh, zoo verre haar die van 't Ooſten na 't Weſten ſtrekt, een getal van tien hondert duizent Krijghs-knechten.

Vanlieus Word Keizer.

Na dat het gebouw des Sineeſchen Rijx dus met ſterke zuilen, onder den Stam *Taiminga*, onderſtut was, zat het in een geduurige ruſt en vrede, ontrent den tijd van twee hondert en vijftigh Jaren. Midlerwijle raakte *Vanlieus*, de dertiende Keizer uit den Stam *Taiminga*, in den Jare, na Chriſtus geboorte, duizent vijf hondert drie en tzeventigh, op den Rijxſtoel, dien hy, tot den Jare duizent zes hondert en twintigh, met zonderlinge lof van vroomheit, billikheit en rechtvaerdigheit, bekleede. Maar hier in was hy al t' ongelukkigh, dat hy zijne Landvooghden al te veel betroude, en op dien het gewicht der Rijx-zaken volkomentlijk liet draien en aankoomen.

Hier en tuſſchen waren de Tarters van *Niuche* (die onder de regeering van *Vanlieus*, tot aan den Jare zeſtien hondert, onder zeven byzondre Landvooghdyen gebleven waren, en onder elkandre Oorloch gevoert hadden) van tijdt tot tijdt zodanigh vermeert, datze een Rijk in den Jare zeſtien hondert, onder een eenhoofdigh Opper-hooft, gingen oprechten, die het zelfſte met zulk een kloek beleid en voorzichtigheit wiſt te beſtieren, dat de grensbuuren, en voornamelijk de Sineezen, daar voor begoſten te ſchrikken en vrezen.

De Tarters zoeken het Rijk Sina te beoorlogen.

De Tarters, die dus in 't bezit van voorſpoet waren geraakt, en hunne zaken dus voor de wind zagen gaan, begoſten nu d' ooren wat hooger op te ſteken, en hunne ſchade, die zy geleden hadden, te overdenken, en hoe ſchandigh zy eertijds uit dat machtige Rijk *Sina* verdreven waren. Zy beſpeurden ook genoech de dwalingen en misſlagen, die de Sineezen zoo in de beſtieringh der Burgerlijke als Krijghszaken begingen; al 't welk by hen overwoogen, geen kleene opwekzelen gaf van iet wichtighs te beſtaan, en tegen de Sineeſche regeering aan te vangen. Dit moght evenwel by de Tarters zoo veel niet uitwerken, datze hier om terſtont de vrede wilden breken, of de gewoonlijke ſchattingen niet betalen; maar gelijk zy eerſt als lijf-eigen ſlaven alles verdroegen en over zich lieten gaan, alzo begoſtenze nu, ziende hoedanigh zy in macht en mogentheit toenamen, het jok van gehoorzaamheit by wijlen af te ſchudden, en hunne ſchattingen wat tragelijk op te brengen. Het ongelijk en 't verdrukken, datze te voore van de Sineeſche Landvooghden geleden; maar met ſtilzwijgen ingekropt hadden, leidenze hen nu t'elkens te voore, en lieten zich verluiden, hen dit wel haaſt te zullen betaalt zetten, en onder het zelfſte jok van ſlavernye te doen buigen, daar zy zelfs onder geboogen hadden.

De Sineeſche Landvooghden (waar van de meeſte in 't Landſchap *Leäotung*, dat het naaſt aan 't Rijk *Niuche* grenſt, Krijghs-overſten zijn) dit ter

oore

boore-koomende, beslooten, na onderlinge beraadslaging, buiten kennis van den Koninklijken Raad, de Tarters met allerlei onverdraagelijke moetwilligheden te quellen en plagen, om door dit middel hen tot het aanvaerden der wapenen tegen de Sineezen op te hitzen. Maar een diep geheim van staat schuilde daar en boven by de Sineesche Landvooghden onder dit werk; want hun voornaamste ooghmerk draide hier op uit, datze by dezen Oorlogh zochten gelegentheit te krijgen, van zoo wel op de Tarters, als op d'Onderdanen des Sineeschen Rijx te rooven.

Macht en gezach der Landvooghden.

Doch niemant heeft zich te verwonderen, dat de Sineesche Landvooghden van 't Landschap *Leaotung* zich zoodanige zaken dorsten onderwinden, en tot die vermetelheit koomen; gemerkt deze Landvooghden, door hunne wetenschap in Krijghszaken, zoodanigh een macht en gezagh bezitten, datze alleen onder 's Keizers geheime Raden staan, en byna hun leven lang in dienst blijven. Ten andere is de macht van alle de Sineesche Landvooghden zoo groot, datze, schoon zy als slaven na 's Keizers ooghwenk leven, evenwel hun aanbevoolen ampt als met volkomen macht bedienen, 't en ware zy daar in van den Keizer of door andere hooger macht belet wierden. Dieshalve wordenze van de Portugezen Mandarijns genoemt; 't welk eigentlijk gebieders of bevelers betekent; dewijl het bevelen en gebieden hen zoodanigh eigen is, als ofze met d'opperste macht des Keizers verzien waren. d'Eerste oorzaak derhalven van deze Oorlogh, die in deze Eeuwe onder de Tarters en Sinezer gevoert wierd, is een te zamen-zweering of eed-gespan der Landvoogden, die de grens-plaatzen bewaarden.

Eerste oorzaak van den Tartarischen Oorlogh.

Tweede oorzaak.

De *tweede oorzaak*, waar door de Sineesche Landvooghden de Tarters tot het beoorlogen der Sineezen zochten te brengen, was het mishandelen der Koopluiden van 't Rijk *Niuche*, in 't Landschap *Leaotung*; een zaak, die de Koningen van *Niuche* zonderlingh ter herten namen. Het Rijk *Sina* bezit alle dingen in grooten overvloed, en kan haar eigen goederen niet vertieren; waar door de Sineesche Keizers eertijds verlof en vryheit gaven van de waren en Koopmanschappen, die in *Sina* vallen, uit te mogen voeren; Maar deze vryheden van het uitvoeren der waeren, wierd van de Landvooghden, die op de grens-plaatzen van 't Rijk leggen, geweldigh besnoeit, en na hun welgevallen vermeerdert en vermindert. Het stont den Landvooghden ook vry, de Sineesche waeren eerst in *Sina* op te koopen, en die dan aan de uitheemsche Koopluiden weêr te verhandelen; of d'uitheemsche Koopluiden zelfs, en zoo veel als zy wilden, in *Sina* te laten komen: endelijk mochtenze ook de pakken, kassen en kisten der Koopluiden, die met hunne opgekochte waeren uit het Rijk weder-keerden, openen en bezoeken; op dat 'er niets tegen de keuren en wetten van 't land uitgevoert wierd. De Ingezetenen van 't Rijk *Niuche*, dat een zeer vruchtbaar geweest is, maar voor het meerendeel onbebout leid, gemerkt het volk zich meest tot den wapenhandel begeeft, kregen derhalve dan byna alle waeren en levens-middelen uit het Rijk *Sina*. Dan dewijl zy, zoo wel als andere uitheemsche volken, met zoo nauwe wetten van de Sineeze Landvooghden bepaalt wierden, zoo vervoeghden zich de Koopluiden van *Niuche*, onder schijn van knechts (om des te bequamer hun Koophandel in 't Rijk te drijven) by de Gezandschappen, die van verscheidene nabuurige Koningen en Vorsten, tot teken van eerbewijs, of gehoorzaamheit, gedaan wierden; maar zwaarlijk wierden deze Koopluiden gestraft, indien men bevond datze met bedroch te werk waren gegaan, en koophandel gedreven hadden. De gemelde Landvooghden dan, van de grensplaatzen in 't landschap *Leaotung*, die onderling een eedgespan hadden opgerecht, om de Tarters van *Niuche* tot de wapenen tegen de Sineezen op te hitzen, begosten nu den Koopluiden van *Niuche* (die jaarlix, onder schijn van knechts, met verscheidene uitheemsche Gezanten den Rijke van *Sina* indrongen) lagen te leggen, en beroof-

beroofden hen niet alleen, uit kracht der Sineesche wetten, van hunne goederen; maar lieten hen ook dikwils zonder schult, door struikroovers en afzetters op de wegen, in 't wegtrekken met hun waren, berooven en stroopen. Groote klachten quamen, zoo van de Koopluiden als van de Koningen van *Niuche*, geduurigh ten Hoof; maar alles was vergeefs, dewijl de Sineesche Landvoogden vast beslooten hadden, den Ingezetenen van *Niuche* te mishandelen en qualik te bejegenen.

Derde oorzaak.

De *derde oorzaak*, waar door de Sineesche Landvooghden de Tarters tot den oorlog zochten op te hitzen, ontstont uit zeeker huwelik. Want als de Koning van *Niuche* of Grooten *Cham*, een huwbare Dochter had, en die aan zekren anderen Tartarischen koningh, zijnen bloetverwant, wilde ten huwelik geven, zochten de Sineesche Landvoogden zulks te beletten; met voorwenden, dat het tot vermindering en kleenachtingh zijner keizerlijke Majesteit gedijde, dat een koning, die zijn Rijk te leen bezat, en jaarlix schattingen daar voor moeste opbrengen, buiten kennis van den Leenheer, zijne Dochter ging uithijlikken; en dat ten andere dit huwelik, met zoo na eenen bloetverwant, een verreziend werk was, en de koning van *Niuche*, gestijft door dezen bandt des huweliks, buiten twijfel eenige nieuwigheden tegen 't Rijk *Sina* zou aanvangen en in 't werk stellen.

Vierde oorzaak.

De Sineesche Landvoogden brengen den Koning van Niuche om 't leven.

Maar de *vierde oorzaak*, waar door de Tarters tot het beoorlogen van 't Rijk *Sina* gedreven wierden, overtrof verre al d'andere in onmenschelijkheit en wreetheit; en was deze, het ombrengen van hunnen koning. Want als de Sineesche Landtvoogden den aanwas van 't Rijk *Niuche* met nijdige oogen aanzagen, en beduchten dat de koning van *Niuche* hen de bovenverhaalde overlasten, die zijne Onderdanen zedert eenige jaren van de Sinezen geleden hadden, in tijt en wijle zou betaalt zetten, beslooten zy, om zulks voor te koomen, hem heimelijk en met list om 't leven te brengen. Om dit gevoeglijk te kunnen uitwerken, vervoegden zich de Sineesche Landtvoogden, met een geveinsde genegentheit, by den koning van *Niuche*, die ter werelt op hun geen quaat vermoeden had, kregen hem met list gevangen, en benamen hem endelijk het leven; hoewel zy gingen uitstroien, dat hy schielijk met een ziekte bevangen was geworden, en daar aan overleden was.

Met het ombrengen van dezen koning van *Niuche*, die, na hun meening, iet groots en wichtighs tegen 't Sineesche Rijk scheen te zullen brouwen, lieten de Sineesche Landvoogden zich voorstaan, datze den hoek te boven waren geraakt, en alle zwarigheden overwonnen hadden. Dan wierden in hun voorneemen niet weinig bedroogen. Want zijnen Zoone, die een kloekmoedig en strijdbaar koninklijk Spruit was, en tot navolger in 's Vaders plaatze gekooren was, verzamelde, na dat hy eerst zijn eigene Rijks-zaken had vast gestelt, en met de nabuurige Koningen en Vorsten een vaste vreede en verbont gemaakt, een sterk heir, in meening om in't Rijk *Sina* een inval te doen; en zich over zijn Vaders doot te wreken. De voornaamste hoofden en Grooten des lands, die zich over de doot van hunnen Koning niet weinig beleedigt vonden; en ten anderen, na de groote rijkdommen en schatten van 't Rijk *Sina* geweldig haakten, moedigden en hitsten dezen jongen Vorst tot dit stout bestaan geduurig op.

De Tartersche Koning van Niuche komt met zijn heir over de Muur. 1616.

De koning van *Niuche*, nu een machtig en sterk heir van verscheiden land-aart vergadert hebbende, komt daar meê in den jare zestien hondert en zestien op de groote Muur, die 't Rijk *Sina* en *Tartarye* scheidt, trotzelijk aanzetten, op hoope van daar over, en in 't Rijk *Sina* te raken; 't welk hy ook met zoo een gelukkige aanslag en overstoute dapperheidt volbracht, dat het hem, na eenige kleene schermutzingen, (want de Sinezen begaven zich terstont op de vlucht, en lieten hunne hielen zien) gelukte, met zijn ganssche heir daar over te raken. Voorts viel hy in 't landschap *Leaotung*, en veroverde de stad *Tuxung* of *Caiyven*, die dicht aan

aan *Tartarye*, en den Zee-boezem van de Revier *Yalous*, (ter plaatze daar de groote Muur zijn begin neemt) gelegen is; en plante daar in den stoel des oorlogs. Dit deê hy buiten twijfel te dien einde, om ter Zee veilig te kunnen weg vluchten, indien de Sineezen hem van achteren te lande quamen bestooken, en den weg van te rug te trekken afsneden, en besloten hielden; maar zo hy kon stant houden, om uit zijn eigen Rijk en van andre verplichte gebuur-Vorsten, langs dien zelven weg, des te gevoeglijker zoo veel hulp-troepen te kunnen bekomen, waar meê hy 't Rijk *Sina* zou kunnen bemachtigen en veroveren.

De Koning van Niuche zend eenen Brief aan den Sineesschen Keizer.

De koning van *Niuche* was nu wel met zijn heir op 's vyants boodem geraakt; maar bezeffende, hoe te kleen een macht hy noch had, om zoo een machtig Rijk aan te tasten, en te veroveren; en dat hy ten andere van de krijgs-bezettingen, die in de steden van 't landschap *Leaotung* en *Peking* lagen, zeer lichtelijk kon overvallen, en verovert worden, eer hy te degen ter weêr raakte, zond hy eenen Brief aan den Sineeschen Keizer, in de Tartarische tale; doch niet onhebbelijk, maar zeer beleeft gestelt, met klachten over de godloze moort van zijnen heer Vader; over de bedriegelijke zijdgangen der Landvoogden; over d'onbillikheden van ten Hove geen gehoor te kunnen krijgen, en diergelijke ongerechtigheden meer, die hem van de Sineeze Landvoogden wedervaren waren. Hy liet daar in ook verzoeken, dat de Keizer, met een billik en rechtvaardig oordeel, zijnen handel en doen wilde overwegen, en zijne Landvoogden na recht en verdienste straffen; dies beloofde hy weêr, de veroverde stadt *Tuxung* aanstonts te verlaten, en met zijn heir buiten de Muur te trekken. Endelijk deed hy ook verzoeken, dat de Keizer hem de jaarlixe schattingen, die hy moeste opbrengen, wilde quijd schelden, om daar uit de zware onkosten van dezen oorlog te kunnen vervallen; dit doende, zouden d'Ingezetenen van 't Rijk *Sina* als vrienden en bondtgenooten in *Niuche* weêr ontfangen en aangenomen worden.

Welk Europische Vorst en Koning kon oit rechtvaerdiger en billijker verzoek instellen? Men zou hier uit besluiten, dat deze Tarters, die 't Rijk *Sina* wel eer een volle eeuw geplaagt, en geregeert hadden, van hunnen wreden aart nu verandert, en tot geschikter zeden en alle menschelijkheit gebracht waren: datze hunne drift en zucht tot den oorlog geheel en al hadden uitgeschud, en met de Sinezen, een vreedzaam en oorlog-hatend volk, in rust en eendracht zochten te leven. Tot den brenger van den gemelden Brief, verkoos de koning van *Niuche*, om het verzoek des te smakelijker en meer gezachs te geven, zekeren Indiaanschen Offerpaap, dien de Tarters *Lama* noemen; met last daar-enboven van op 't nederigste en demoedigste 's Konings verzoek by den Keizer in te stellen, en hem en den Rijxraden wel ernstelijk voor te dragen, datze zich van het plengen en storten van zoo veel onnoozel bloets wilden wachten, en de Sineesche zedenstichtende lessen, die meest op vreede en rust sloegen, behartigen en indachtig zijn.

Vijfde oorzaak des Tartarischen oorlogs.

De Keizer *Vanlieus*, (aan wien de *Cham* of koning van *Niuche* eenen Brief van zoo eenen beleefden inhout afzond) schoon hy een zeer schrander en ervaren Vorst was, gebruikte evenwel in dit werk ('t zy dat hy door den hoogen ouderdom begon te zuffen, of 't gezag zijner mogentheidt zijne herssenen bedwelmt had,) zijne gewoonlijke schranderheit niet. Want hoewel hy niet duisterlijk uit den Brief bespeurde, dat de klachten van den koning van *Niuche* op gewichtige redenen steunden, zoo nam hy evenwel de zaak zoo weinig ter herten, en oordeelde die van zoo een kleen belang te zijn, dat hy de zelve niet waardig achte ten Hoof in zijne tegenwoordigheit te laten verhandelen; maar stelde die in handen van zijne Rijxraden of eenige zijner Oversten; waar uit de vijfde oorzaak des Tartarischen oorlogs ontstont.

Deze Oversten, die door een zon-

Opgeblazentheit der Sineesche Overſten tegen de Tarters.

derlinge liſtige ſtreek het werk dus ten Hoof gebrouwen, en 't bewint van 't afhandelen der zaken in handen gekregen hadden, wierden door hunne gewoonlijke hooghmoet der mate opgeblazen, datze zich te waerdigh kenden de Brief van den Tartariſchen Koning, als van eenen Barbaar, te beantwoorden: ja toonden zich, dat meer is, zeer misnoegt, dat luiden, die onder hen ſtonden, en jaarlix ſchattingen aan 't Sineeſche Rijk moeſten betalen, zich onderwonden over ongelijk by hunnen Keizer te koomen klagen. Zy braveerden daar en boven den Koning van *Niuche* met bitze ſchimpwoorden, en overhaalden hem in zijn afwezen zeer ſchandelijk, zonder te overdenken, met welk een maght van volk deze Monarch, dien zy alle daaghs in 't Rijk hadden te verwachten, op hunne grenzen lagh.

De Tarter zweert het ongelijk te wreken.

De Tarterſche Koning, zich dus gehoont en veracht ziende, en dat de Sineezen zich niet gewaerdighden zijn billik en rechtvaerdigh verzoek te beantwoorden, veranderde zijnen toorn in dolheit, borſt uit met dreigen en vloecken, en zwoer by zijn deel hemelrijks, dat hy de dood van zijnen vermoorden Vader, met het ombrengen van twee hondert duizent Sineezen, zou verzoenen. Want het is een gewoonte by de Tarters, datze, alſſer eenige naamhaftige perzoonen koomen te ſterven, dan ook, ter eere van den dooden, in 't zelfſte vuur, daar in de overledene verbrand worden, eenige knechten, vrouwen, paerden, boogen en pijlen verbranden; als of hen, dooden, deze dingen ook na hun overlijden nog dienſte zouden konnen doen. Dan deze verduivelde en onmenſchelijke gewoonte hebben de Tarters, na het veroveren des Sineeſchen Rijx, vry achter weege gelaten; invoegen zy nu in *Sina* (hoewel zich de Tarters in hun Vaderland noch by de oude gewoonte houden) hunne lijken na de Sineeſche wijze ter aarden beſteden, zonder de zelve te verbranden.

De Tarter komt met zijn Heir voor Leaoyang.

De Koning van *Niuche*, dus verhit en van toorn ontſteken, rukt hier op met zijn ganſche Heir voort, en belegert zeer ſpoedelijk *Leaoyang*, de hooft-ſtadt van 't Landſchap *Leaotung*. Binnen de Stadt, die tamelik in zijne veſtingen en bolwerken beſlooten lag, was een ſterke bezetting van Sineeſche Krijghsknechten, die meeſt alle met Musketten gewapent waren; in plaats de Tarters niet als Zabel, Pijl en Boog gebruiken, daar meê zy zoo wis en vaerdigh weten om te gaan, datze de Sineezen in 't ſchieten met Musketten verre overtreffen. Dan dewijl de Tarters voor de koogels der Musketten (want dit ſlagh van Wapenen was hen te dien tijde noch onbekent) zeer bevreeſt waren; ſtelden zy zekren liſtigen vond en krijghs-ſtreek in 't werk, waar door zy de ſcheuten en ſlagen der koogels vruchteloos maakten en ontweken. Te weten, de Tartariſche Koning had een deel dikke planken laten gereed maken, en deed een ieder van het Voet-volk, dat de voortocht had, een daar af voor zich in plaats van een ſchilt dragen; om daar in de koegels t'ontfangen, en de Ruiters, die achter hen volghden, en met deze planken als met een houte muur bedekt waren, ſcheut-vry te maken.

De Tarter beſtormt Leaoyang.

Toen nu het Tartariſche Leger een wijle voor de Stadt gelegen had, en de ſtedelingen zich aan den Koningh van *Niuche* niet wilden overgeven, beſloot de Tarter de Stadt ſtormenderhand aan te taſten en te beſpringen. Hy ſchaart dan zijn Heir in vieren, in meening, om de Stadt op vier plaatzen teffens te beſtormen. Voor aan beval hy 't Voet-volk met de gemelde planken te trekken; daarna ſtelde hy de ſlechte Ruitery, en na deze de genen die ſtorm-leeren droegen om de wallen te beklimmen. Endelijk volghde het puik des Heirs, dat uit de trotſte en ſtrijdtbaarſte Tartariſche Ruiters beſtont. Zijn Heir dus in ſlach-orde geſtelt hebbende, taſte hy de Stadt, zonder lang te zammelen, met een overſtoute dapperheidt, en yzelijk geſchreeuw van 't ganſche Heir, op vier plaatzen aan. Het eerſte gewelt, dat de Sineezen van binnen tegen de beſtormers met hunne Musketten baarden, maakte het voorſte Tartariſche Voet-volk met hunne planken krachteloos. Na het uitſtaan van dezen aanval,

De Stadt gaat over.

val, raakten de Tarters gezwind dicht onder de wallen, en brachten met de vlugt de storm-leeren aan, zulx zy de muuren beklommen, en, na een weinig tegen-weêr te bieden, de Stadt veroverden. In dit bespringen en veroveren der Stad *Leaoyang*, gebruikten de Tarters zoo een overgroote gezwindigheit, (want daar in munten zy zonderling uit, en stellen daar op ook hunne meeste vertrouwen) datze den Sineezen den tijdt niet gaven van hunne Roers te herladen. Invoegen de bezettelingen, door het schielijk overrompelen der Tarters, met zoodanig een schrik bevangen wierden, datze de Stadt verlieten en zig op de vlucht begaven; maar weinig quam dit vluchten hen te stade, dewijl de strijdbare Tartersche Ruiters met hunne gewoonlijke gezwindigheit zeer flux achter hen her zaten, en met schieten en neêrhouwen al de geenen in koelen bloede afmaakten, die zy achterhaalen konden.

De Tarter verovert verscheide andere steden in 't Landschap Leaotung.

Na het veroveren van deze Stadt *Leaoyang*, rukte de Tarter met zijn Heir, zonder lang te zammelen, weder voort, en verovert stormenderhant veel andere Steden van kleen belang. Onder andere steden, legerde hy zig ook voor de sterke en treffelijke Sadt *Quamquing*, die hy aanstonds deed op-eischen. De steedelingen, die zig aan de straffe van hunne geburen, in het tegenweêr te bieden, een spiegel hadden genomen, stelden zig gewilliglijk tzijnen beveelen en onder zijn gehoorzaamheit; waar en tegen de Tarter ook zoodanig een bescheidentheit en zachtigheit gebruikte, dat niet eene Burger in de gansche Stadt aan lijf of leven verkort wierd.

Toen nu de Koning van *Niuche*, de schrik met zijn Heir onder d' Inwoonders van 't Landschap *Leaotung* gebragt, en dat geheel en al verovert had, rukte hy van daar met den bloem en 't puik des Heirs in 't naast-gelegen Landschap *Peking*. Dan de Koning, gemerkt hy alreê op ontrent zeven mijlen na aan de Keizerlijke hoofstadt *Peking* gekoomen was, en dagelix van alle kanten sterke Sineesche legers te Velde zagh komen, sloeg zich met zijn leger in zekre vette landstreek neêr, niet durvende zich onderwinden dieper landwaarts in te trekken. Had evenwel de Tarter met een gezwindigheit, en zijn gansche Heir weten voort te trekken, en de wallen van de Keizerlijke hoofstad *Peking* durven naderen, hy zou buiten twijffel toen al de Stadt verovert hebben; ten aanzien van de groote verslagenis en vreeze, die niet alleen onder al de Ingezetenen, maar ook onder den Keizer zelfs, door het schielijk opdonderen des Tartarizen Heirs, ontstaan was. Want de Keizer had alreeds beslooten de hooft-stadt *Peking* te verlaten, en zich met zijn gansche Hof-gezin na de Zuiderlijke landschappen te begeven: dan dit rieden hem zijne Rijx-raden wel ernstelijk af, en hielden hem voor, *Wat het in had, dus een Stadt, daar aan de behoudenis van het gansche landt hing, van haren Opper-vorst ontbloot te zien. Dat dit waar de kansse verloopen, den vyand moed, en zijne Ingezetenen vertwijffelt maken. Dat de noot minder was, dan men hem inprentte: en zoo zy grooter bleek, wilden zy eer het leven dan hem in last laten.* De Rijxraden, die den Keizer het oorbaarlijkste scheenen te raden, wisten hem deze vermaningen, die eensdeels met dreigementen vermengt waren, zoo diep ter herte in te boezemen, dat hy daar na begon te luisteren, en zijn voornemen staakte.

De Keizer wil de hooft-stadt Peking verlaten.

Hoe de Tarter de veroverde steden handelt.

De schrik had de herten der Inwoonders en krijghs-knechten, zoo wel in 't landschap *Leaotung*, als in *Peking*, daar de Tarters met hun ontzaghlijk Heir-leger doortrokken, zoodanig bevangen, datze hunne steden en huizen ten besten lieten, zich met hun tilbare goederen op de vlucht begaven, en in dichte bosschen en op on-aankomelijke Bergen gingen versteken. Want de Tarter schon niet alleen de steden, die weêrstant booden, met plonderen en wegtorssen van goederen, maar verdelghde die ook ten gronde, met branden, schenden en slopen der voornaamste gebouwen. Dan de steden, die haar zonder tegenweêr te bieden gewillig overgaven, deed hy alleen uit-plonderen, en hield d'Ingezetenen by den lijve.

De Tarter trekt uit Peking. De Tartersche Koning, die het niet wagen wilde op de keizerlijke hooftstad *Peking* aan te trekken, en nu een rijken buit uit de veroverde steden by een geschraapt had, brak met zijn leger op, en keerde, na het veroveren van zoo vele voorname steden, na de hooftstad van 't landschap *Leaotung*. Een schoone stad was deze hooftstadt, en lag rontom in zijne muuren, na de regels der Bouvest-kunst, zeer sterk beslooten. Dan dewijl hy van zijne Wicchelaars, teken- en droom-bedieders verstaan had, dat het niet als ongeluk en konde bybrengen, de muuren van een veroverde stad in wezen, en de stad in haare voorige omtrek en gestalte te laten, liet hy d'oude muuren om verre smijten, de Stadt vergrooten, en met nieuwe muuren rontom ophalen.

Het land *Leaotung*, dat een zeer groot gewest, en tusschen de groote Muur en den Zee-boezem *Cang* besloten leid, heeft noit den naam van landschap met recht, schoon het in grootte en volkrijkheit dien naam wel dubbelt waardig is, durven voeren. Want ten geenen tijde heeft de Stam *Taiminga* dit gewest met die waardigheit willen beschenken; dewijl de ranken van dezen stam schier door het ganssche lant den naam van hooftsteden en kleene steden uitroiden, en maakten daar krijgsvestingen af, die onder het bestier en regering der krijgs-oversten te staan hadden. Alleen lieten zy daar in een kleen getal van hooft- en andere kleene steden, in de welken de Lantvoogden, te weten d' Onderkoning en andere voorname Perzonen, hunne woonplaatzen zouden neemen. Dit geschiede te dien einde, vermidts de Sineesche Keizeren zich eertijdts benootzaakt vonden, op alle plaatzen van dit gewest, sterke krijgs-bezettingen, dewijl het zeer na aan de Tartarische Rijken, *Niuche* en *Niulhan*, gelegen is, t'onderhouden.

Grens-palen van Leaotung. Tot grens-palen heeft dit lant ten Ooften de Revier *Ylao*, en de Zeeboezem *Cang*, die een scheits-paal van dit *Leaotung* en 't hangend eiland *Korea* verstrekt: want deze Revier, die uit *Tartarye* komt storten, deilt *Korea* en *Leaotung* byna in twee gelijke deelen. Na 't Noorden wort dit lant met de groote Muur bepaalt; want strekkende haar van 't Ooften na 't Westen, scheid zy deze landen van *Tartarye*. Ten Westen komt het aan 't landschap *Peking* te grenzen, hoewel de Revier *Linohang* deze landen van elkandere deilt. Het overige gedeelte van dit gewest, dat na 't Zuiden komt te leggen, wort van den Zee-boezem *Cang* bekabbelt en bevrijd.

Leaotung heeft eertijts verscheidene namen gehad. Dit lant heeft zoo voor als na, volgens de Sineesche gewoonte, verscheide namen gehad: want onder de Regering der oude Koningen, voerde het den naam van *Yen*; maar *Xuus*, de grontlegger van den stam *Cina*, beschonk het met den naam *Leaosi*. Toen *Hiaovus*, een rank van den stam *Hana*, na het veroveren van 't eilant *Korea*, veele vreemdelingen van dit eilant in dit lant bracht, om het zelve van hen te laten bewoonen, en met trouwen en hertrouwen, en kinderen aan te teelen, volkrijk te maken, veranderde hy den voorigen naam, en gaf het den naam van *Caokiuli*. Dan den naam dien dit lant tegenwoordig voert, heeft het van den stam *Taiminga* bekomen.

Men vind in dit ganssche lant, zoo groot als het is, niet meer dan twee groote steden, en eenige kleene en mindere steden; maar het getal der krijgsvestingen, die in het zelve gelegen zijn, en in grootte en rijkdom van Inwoonders eenige der voornaamste steden te boven gaan, zijn zeer veel.

De twee grootste steden zijn deze, als *Leaoyang*, en *Ningyven*. De kleene steden zijn *Yocheu*, *Caiyven*, *Quangning*, *Ningyuen*, *Chinyang*, *Kincheu* en *Cai*. De mindere steden zijn *Hai*, *Tieling*, *Chungcu*, *Puho*, *Kin*, *Fo*, *Luixun*, *Chekiao*, *Chekai*, *Quangning*, *Tingleao*, *Ganlo*, *Piegang* en *Sanuan*. Maar d'andere mindere steden, of die van de derde ordening, zijn deze vijf, *Chungtung*, *Co*, *Ieu*, *Heutun* en *Yeutun*. Over eenige van deze steden, als *Kin*, *Fo*, en *Liuxun*, die dicht aan het landschap *Xantung* grenzen, hebben d'oversten der krijgsluiden van dit landschap het gebied en gezag.

D'In-

Aart en natuur der Inwoonderen.

D'Inwoonders van dit landtſchap, die plomp van geeſt, en tot het leeren der wetenſchappen onbequaam zijn, vallen voor het meerdeel gezont van lichaam, vierſchootig en vaſt van leden. In krachten en ſterkten munten ze verre boven de Sineezen uit, zijn overgeven ſtout, om iet gewichtighs aan te vangen, en tot den arrebeid en oorlog van kints been af opgewiegt. Geen wonder, dewijl dit land, uit oorzaak van de nabuurſchap der Tarters, van aller geheugenis her, den oorlog onder-warig is geweeſt, en, zo te zeggen, in een vlam van geduurige oorlogen geblaakt heeft. Want na dat de Tarters, met invallen, roven en ſtroopen, de Ingezetenen veele jaren geplaaght en gefoolt hadden, raakten endelijk de Sineezen, onder de regeering van zekren Keizer *Kiacingus*, het Ooſterlijk gedeelte van dit lant quijt; zulks de Tarters, met deze verovering, een groote zeege en winſt, hoewel met groot verlies van veel volks, bevochten. Dan het leed niet lang aan, of de Tarters vielen met een ſterk heir, onder de regeeringh van den Sineeſchen keizer *Vanlieus*, weêr in dit lant, en brachten dat geheel en al onder hun gehoorzaamheit. Door dit winnen en herwinnen, en 't handelen en omgaan met de Tarters, hebben d'Ingezetenen de Tartariſche zeden en manieren ten meeſtendeele aangenomen, inzonderheit de volken van dat gedeelte, 't welk zeer dicht na 't Ooſten gelegen is. D'Inwoonders van dit Ooſterlijke *Leaotung*, die dus allengs, door het gebuurſchap der Tarters, de Sineeſche zeden en gewoonten af-leerden, begaven zich zedert op de zijde der Tarters, en gingen de Sineezen dikwils beoorlogen. Toen de Tarters het Ooſterlijk gedeelte van dit geweſt met de wapenen verovert hadden, maakte de Keizer van *Sina*, in ſteê van de hooftſtad *Leaoyang*, die de Tarters bezaten, een andere kleene ſtad tot hooftſtad, en beſchonk die met den naam van *Ningyuen*.

Vruchtbaarheit van Leaotung.

Zonderling vruchtbaar is dit geweſt, in 't voortbrengen van allerlei tamme en wilde beeſten, als ook in boom- en veltvruchten, die d'Inwoonders tot voedſel en onderhoud van nooden hebben. Onder andere wortels groeit hier ook de zeer Edele en voortreffelijke wortel *Ginſeng*, daar af op pag. 117. geſprooken is. Men heeft hier ook zeer koſtelijke en ſchoone pelteryen, als van Bevers, Zabels en diergelijke, die deze volken eensdeels zelfs tegens de koude gebruiken, en eensdeels daar meê in de landſchappen van *Sina* koophandel drijven. Nergens in geheel *Sina* groeien de wilde hazenoten weeliger en in grooter meenigte, dan in dit geweſt. Dit geweſt verſchaft ook zeer ſchoone en groote pijn-appelen, als meê tarruw en geerſt, maar geen rijs; doch allerlei moes-kruiden, inzonderheit Kool, die byna op geen andere plaatzen in geheel *Sina*, dan in deze landſtreek, te vinden is. Vygen, Appelen, Peeren, Druiven, en meer andere ſmakelijke vruchten koomen in deze geweſten veel weeliger en in grooter overvloet voort, dan op verſcheidene vruchtbare plaatzen in Europe. Deze overgroote vruchtbaarheit van alle levens-middelen, veroorzaakt, dat dit geweſt met recht voor een ſchoon, vruchtbaar en heerlijk geweſt mag uitgeroepen worden; inzonderheit dewijl het op vele plaatzen vlak en effen is, en geene bergen noch heuvelen heeft. Het krijgt daar-en-boven ook te ſcheep uit der Zee, daar aan het zeer dicht gelegen is, allerlei waren, en wat tot onderhoud der Ingezetenen dienſtig en noodig is. Waren zoo wel d'Ingezetenen wat zeediger en gemanierder van aart, en beminden zy wat meer de vreede, dit land zou gewiſſelijk een van de gezegentſte en rijkſte landſchappen van geheel *Sina* zijn. Maar het woedend oorlog, dat Vorſten en Koningen om land en luiden helpt, en dit geweſt in een geduurige alarm van wapenen tot dus lang heeft gehouden, geeft den huis-luiden niet weinig beletzel, in den landbouw waar te nemen; daar evenwel het land uit de natuur zeer vruchtbaar is.

Godsdienſt.

Wat den godsdienſt aangaat, dien deze volken onderhouden, daar in verſchillen zy weinig van de Sineezen, en onderhouden, met uitterlijke ker-

kelijke gebaren en andere heidensche plechtigheden, byna een en den zelven Godsdienst. Zy dryven ook sterk de leere van de verhuizing der zielen, van 't een lichaam in 't ander. Een zonderling vreemt en ongehoort ding, en daar in zy van de Sineezen en andere Volken verschillen, heeft men ook daar te lande; te weten, huppelende of dansende Priesterinnen, die met huppelen, danzen en springen, zonderlinge vreemde potzen weten aan te rechten. Want deze Priesterinnen vermeeten zich, en belooven de ziekten uit de huizen te kunnen verdryven, eenigh ongelukkig nootlot af te keeren, en allerlei spooken en weêr-geesten wegh te jagen. Alsze nu haare kunsten in 't een of 't ander huis, dat met spookery, na d'inbeelding der Inwoonders, geplaagt word, willen in 't werk stellen, zoo kloppenze en slaanze by nacht en dagh op trommels, vellen, en andere geraas-makende instrumenten, zoo geweldig, dat alles davert en dreunt wat'er ontrent is. Onder dit kloppen en slaan, staanze ook geduurig en zonder ophouden te danzen, huppelen en springen; 't welk zy eenige uuren achter malkandre uitharden, en niet eer op houden, voor datze gelooven dat de ziekten, spokeryen en andere ydelheden, verdreven en weggejaagt zijn. Ten hoogsten heeft men zich te verwonderen, op wat wijze deze luiden zoo een lange wijle achter een kunnen springen en danzen, en hoe de kranken zoo een groot gerammel en geraas van het slaan op de trom, en 't danzen kunnen uitstaan en verdragen.

Bergen. Hoewel ik terstont zeide, dat dit gewest op vele plaatzen zeer effen en vlak is, en gene Bergen of heuvelen heeft; zoo vindmen daar in evenwel op verscheidene plaatzen zeer aangename en hooge Bergen leggen. Onder andere leid by de stad *Quanning* zekre berg, *Vanjung* geheten; en by de stad *Tielung* de berg *Lungxeu*. Ten Oosten van de hoofdstad *Leaoyang* steekt de berg *Fungheang* hunne spitzen in de lucht; by de stad *Chungtung* vertoont zich de bergh *Hunglo*, en ontrent *Ningyven* de berg *Taluon*. De berg *Changpe*, die zeer groot en hoogh is, begint by de groote Muur, en strekt zich van daar tot diep in *Tartarye*. In dit gewest is ook zekre Poel, die over de tachtig stadiën groot is, en zoo diep, dat daar in geen gront te peilen is. Uit dezen Poel komen twee Revieren schieten; waar af d'een, die haren loop na 't Zuiden zet, *Yalo* geheten is; maar d'ander, die eerst Noordwaarts en daar na Oost-waarts vloeit, heeft den naam *Quentung*, daar af alreê te vooren in 't beschrijven van 't Rijk *Niuche* gesprooken is.

De Sineezen wapenen zich om de Tarters weer te verdrijven. Toen nu de Tarter zich dus vast met zoo een aanzienlijk heir in *Leaotung* had neêrgeslagen, en gelegentheit had, om van daar al ogenblikken ten Rijke van *Sina* in te rukken, scheen de tijdt en noot te vereischen, om middelen by der hant te neemen, op wat wijze de Sineezen den erf-vyandt uit den Rijke te houden, en uit het land *Leaotung* verdrijven zouden; dan om dit op 't spoedigste en ten minste af-brek des Sineeschen Rijks te doen, daar aan was geen kleene arbeidt en moeite vast. Midlerwijle zoo leggen de Sineesche Oversten en Rijxraden over dit werk een vergadering, en besluiten endelijk, na veel overleghs, zes honderdt duizendt uitgelezene Krijgsknechten uit alle de landschappen, by aanschrijving, op t'ontbieden, om daar meê op den Tarter los te gaan. De Koning van 't eilant *Korea* zondt daar-en-boven aan den Sineeschen Keizer een bystant van twalef duizent strijdbare koppen, die alle op boog en pijl, trots den Tarter, wel afgerecht waren, en in strijdbaarheit verre de Sineesche Krijghsknechten overtroffen, en voor den Tarter geenzins bezweeken. Midlerwijle zad de Tartersche koning, *Thienming*, ook niet leedig, maar liet zoo veel machts na hem toe op de Sineesche grenzen voeren, als hy uit zijn Rijk missen en by een kon schrapen. De Sineezen, zig dus ten strijde toegerust hebbende, gaan in den jare zestien hondert negentien, in 't begin van Lentemaant, met dat vervaarlijk en machtig heir, op de Tarters aan, die hen stout te gemoet, en onder d'oogen trokken.

Daar

Daar wiert ter wederzijde heftelijk gevochten, en lang met twijfelachtige uitkomste en gelijken neêrlaag ter wederzijde gestreden, tot dat ten lesten het Sineesche heir aan 't deizen en op de vlucht raakte. Sedert was het neêrhouwen en doodslaan aan de Tartersche zijde geen einde, en wierden in koelen bloede afgemaakt, die stant hielden en weêrstant booden. Vijftig duizent mannen, waar onder verscheidene Oversten en luiden van naame waren, bleef op de plaats des gevechts verslagen; de rest ontsnapten het met de vlucht, en waren de booden van den neêrlaag aan den Sineeschen Keizer. De Tarters, na het bevechten dezer zege, (hoewel zy naulix tien tegen een waren) vervolgden, na hun gewoonte, ter vlucht hunne verwinning, veroverden stormender-handt dien zelven dag noch twee steden, leiden die aan koolen, en hieuwen de Stedelingen, waar onder zich veele Sineesche krijgsknechten bevonden, die den laasten veldtslag bygewoont hadden, tot eenen toe ter neêr. Veel andere plaatzen van kleen belang, als Dorpen en Gehuchten, wierden in 't voorby-trekken op 't schrikkelijkste verwoest en in d'assche gelegt, en d'Inwoonders gedwongen den zeeg-pralenden Tarter, in dit schenden en woeden, de hant te bieden, of, indienze zich daar quamen tegenstellen, op staande voet ter neêr gezabelt; invoegen men heele streeken lands, daar het Tartersche krijgs-heir was doorgetrokken, volk-loos en onbewoont zagh leggen.

Na dit storten van beeken bloets, en 't sloopen van Steeden en Dorpen, gaan de Tarters op den roof, en komen tot onder de wallen vande koninklijke Hoofdstadt *Peking* stroopen en rooven. Dan die te belegeren, docht hen meer een stuk van roekeloosheit, als stoute voorzichtigheit te zijn; gemerkt daar binnen een ontelbaar getal van grof geschut en ander oorlogstuig was, en de stad met een bezetting van tachtig duizent krijgsknechten, alle oud en welgeoeffent volk, bewaart wiert.

En schoon de stad dus met oorlogstuig en een sterke krijgs-bezetting wel verzien was, zo belijden evenwel de Sinezen self, dat de verslagenis en verbaastheit onder de Stedelingen zoo groot was, dat de Keizer weêr, als te vore, voorslag maakte om de stad te verlaten, en zich na de Zuiderlijke landschappen te begeven. Dan hier stelden zich eenige der Oversten en Rijxraden tegen, met bybrengen, dat het vluchten van den Keizer, den Tarters moedt geven, den Onderdanen beneemen, en 't geheele Rijk ontstellen zou; dewijl met dit vluchten niet anders zou verricht worden, dan den vyand het land inruimen. De Sinezen voegen daar by, dat de Tarters, indienze 't beleg begonnen, en de stadt stormender-hant hadden aangetast, zy de zelve zonder bedenken zouden verovert hebben: doch deze lieten zich meer aan den buit gelegen leggen; want zy plonderden wijd en zijd de Dorpen, Steden, en Vestingen, die zy tegen quamen, en brachten duizenden van Sineezen jammerlijk om 't leven. Zy keerden dan endelijk, overladen met buit, weêr in het uitterste deel van *Leaotung*, en lieten al d'andere veroverde plaatzen zonder bezetting.

Verbaastheit over het naderen der Tarters in de stad Peking.

De Tarters keren weer na Leaotung.

Na dit beloop der dingen en wereltsche veranderingen, quam de Keizer *Vanlieus*, in den jare duizent zes hondert en twintig, dezer wereldt t'overlijden. Na zijn overlijden wiert zijn Zoone *Taichangus*, een dapper en strijdbaar Vorst, op den Rijxstoel verheven, die, met het vergaderen van nieuwe macht tegen de Tarters, genoech deed blijken, wat dienste hy den Vaderlande, indien hy door een ontijdige doot uit het leven niet was weggerukt, zou kunnen gedaan hebben: want binnen de vierde maant zyner heerschappye, quam deze moedige en jonge Vorst aan een haastige ziekte te sterven. Na dezen *Taichangus*, stapte zynen Zoone *Thienkius*, die in deugt en dapperheit van zynen Vader geenzins ontaarde, op den ledigen Throon. Deze Monarch behartigde geen ding meer, dan met eenen ieder in vrientschap te treeden, en zyn Ryk met de gunst en genegentheit

Vanlieus sterft;

Taichangus komt in zijn plaats;

Na dezen Thienkius.

heit zijner gebuur-Vorſten te ſtijven en beveſtigen; dewijl hy alreeds gezien had, en byna tot 's Rijx ondergang, wat ſchade en afbreuk de Sineezen van den Tarterſchen Koningh van *Niuche*, door de nabyheit van dit Rijk, geleden hadden. Onder andere zocht hy zich voornamelijk in de vriendſchap en gunſt van den Koningh van *Korea* te wikkelen. En gemerkt deze Koning aan zijn Groot-vader een getal van twalef duizent ſtrijdbare Krijgsknechten, (die meeſt alle geſneuvelt waren) tegen den Tarter te hulp gezonden had, en de Keizer van *Sina* begon te vreezen, dat de Koning van *Korea* hem af-, en den zeeg-pralenden Tarter mochte toevallen, zoo zond hy aan hem een Gezant, by den welken hy hem ten hooghſten deed bedanken voor den byſtant, dien hy aan zijnen Groot-vader gezonden had; met bygevoeghde trooſt-redenen over den neêrlaag, die de zijnen in den dienſt der Sineezen, tegen de Tarters, geleden hadden. Hy zond hem daar en boven ook zeer heerlijke geſchenken toe, als van zoo eenen Monarch te verwachten was; beloofde hem zijne gunſt, waar hy kon en moght; 't welk hy alleen te dien inzichte deed, om met dit verplichten, den Koning grooter hulp en byſtant af te perſſen. En zeker, niet zonder groote reden zocht hy de gunſte van dezen Koning van *Korea* inzonderheit te bejagen; dewijl de volken van dit Eiland, dat zeer na aan *Japon* gelegen is, uit de naabuurſchap vry meerder ſterkte, dan de Sinezen hebben.

Die den Koning van Korea zoekt te verplichten.

En vermits te voore op verſcheidene plaatzen van dit hangend Eiland *Korea* gewach gemaakt is, en deszelfs Inwoonders, in 't beſchrijven van deze Sineeſche Oorlogen, dikwils meê in 't ſpel zullen koomen, zal ik in 't kort dit Geweſt, en wat daar in aanmerkens waardig te vinden is, tot grondiger uitleg van 't geen ons te verhandelen ſtaat, den Lezer voor af ten toon ſtellen.

Korea is een hangend Eiland.

Het word by d'Europiſche Volken in twijffel getrokken, of *Korea* een Eiland of vaſt lant is. Maar het gaat zeker, volgens het gevoelen der ervarenſte Land-beſchrijvers, dat het een hangend Eiland is, dat is, zoodanigh Eiland, dat rontom in 't water leid, uitgenoomen zeker uiterſte eind, daar meê het aan 't vaſte lant gehecht is, en, zoo te zeggen, daar by aan 't vaſte lant in Zee hangt. Want het kan, gelijk d'ervarentheit zulx heeft beveſtight, rontom niet bevaren worden; hoewel eenige zeggen, datze te Scheep daar rontom gezeilt zijn. Dan deze dwaling heeft hier uit haaren oorſpronk genoomen, datze meenen, dat zeker groot Eiland, *Fungma* geheeten, ten Zuiden tegen over *Korea* gelegen, dit *Korea* zou zijn. Maar alle de Sineeſche Land-beſchrijvers ſtellen, dat *Korea* een vaſt land, en aan 't Rijk *Niuche* in *Tartarye* vaſt is; in dier voegen, dat het, gelijk gezegt is, een hangend Eiland is. De Sineezen noemen dit hangend Eiland niet *Korea*, maar *Chaoſien*; welke naam van de Japonners herkomſtig is, en word daar meê ook by hen genoemt.

Na 't Noorden grenſt dit *Korea* aan 't Rijk *Niuche*; ten Noord-weſten heeft het tot grenspaal de Revier *Yalo* leggen, en 't overige word met de Zee beſpoelt en omringt.

Korea is in acht landſchappen verdeelt.

't Ganſche hangend Eiland *Korea*, zoo groot als het is, word in acht landſchappen verdeelt. Het middelſte en eerſte van deze acht voert den naam van *Kinki*, daar in de voornaamſte Stadt *Pingjang*, het Hof der Koningen, gelegen is. Het tweede landſchap, na 't Ooſten gelegen, is *Kiangyuen* geheeten; hoewel het in oude tijden den naam *Gueipe* voerde. Het derde landſchap, na 't Weſten gelegen, dat den naam van *Hoanchai* heeft, had eertijds den naam *Chaoſien*, die nu het ganſche Eiland eigen is. Het vierde landſchap, na 't Zuiden gelegen, is *Ciuenlo* geheeten; maar wierd voor dezen *Pienhan* genoemt. Het vijfde, na 't Zuid-ooſten gelegen, is *Kingxan* genaamt, en was eertijds by d'uitheemſchen en Inwoonders met den naam *Xinhan* bekent. Het zeſte, dat na 't Zuid-weſten legt, is tegenwoordigh *Changcing* geheeten; maar voor dezen voerde het den naam *Mahan*. Het zevende, na 't Noord-ooſten gelegen, en dat in voorige tijden *Kaokiuli* genoemt

Namen der zelve.

noemt was, heeft nu den naam *Hienking*. Het achtſte of leſte, na 't Noordweſten gelegen, is met den naam *Pingan* bekent. Keizer *Uuus*, die den Stam *Cheva* alier-eerſt oprechte, gaf dit geweſt, ontrent den Jare, na Chriſtus geboorte, elf hondert en een en twintigh, aan zekren *Kicius*, die den Keizer uit den ſtam *Xanga* in bloetverwantſchap beſtont, te leen.

Verſcheiden benaming van Korea.

Onder de Regering van den ſtam *Cina*, voerde dit *Korea* den naam van *Leaotung*. *Hiaovus*, een rank vanden ſtam *Hana*, wiſt den koning van *Korea* zoo te dwingen en ringeloren, dat hy zich benootzaakt vond dit geweſt van hem, die het weêr met den ouden naam van *Chaoſien* beſchonk, te leen t'ontfangen. Toen zekre koning uit den ſtam *Cina*, op deſſelfs einde, overwonnen was, vluchte hy na *Korea*, en verworf, met bewilliging van dat lant, om het vierde landſchap *Civenlo* te bewoonen: Waar over den ſtichter van den ſtam *Tanga* zoo geweldig verſtoort wiert, dat hy den koning van *Korea*, *Kaolien*, door een Heraut den oorlog deed aanzeggen, en de hooftſtad *Pingjang* veroverde, en den Koningh overwon, dien hy evenwel het Rijk te leen liet behouden. Maar toen de hooft-rank des ſtams *Taiminga*, met name *Hunguvus*, de Tarters uit *Sina* verdreef, zond de koning van *Korea*, die van de Tarters veel ongevals had uitgeſtaan, en jammerlijk verdrukt was, Gezanten aan dezen *Hunguvus*, tot een bewijs van dat hy zich over zijne bevochten zeege met hem verblijde, en zich gewilliglijk, als een Leen-heer, onder zijne zeeg-pralende wapenen wilde buigen. De Keizer, tot erkentenis van deze onderdanigheit, beſchonk hem met een goudt Zegel, 't welk, volgens een oude gewoonte, de Sineeſche Keizeren aan hunne Leen-koningen verceren.

Op dit *Korea* leggen zeer veele en volkrijke ſteden; hoewel ik eigentlijk het getal der zelve niet heb kunnen te weten krijgen. In maakzel, ſterkte en ſtant, verſchillen dezelve zeer weinig van de Sineeſche ſteden, en vallen ook meeſt alle vierkant van omtrek.

Zeden der Inwoonderen.

Het land wort doorgaans met een groote meenigte van menſchen bewoont, die een zelve form van regering, eenerlei dracht van kleeren, een zelve tale en wijze van ſchrijven, te weten met Charakters, met de Sinezen onderhouden. Zy omhelzen ook een zelven Godsdienſt, te weten de leere, die de verhuizing der zielen van 't eene lichaam in 't ander ſtaande houd, en bidden een zelven Afgod aan, *Fe* geheten, daar af te vooren geſproken is. De lijken hunner dooden begraven ze niet, dan na het verloop van drie jaren, te reekenen van den eerſten dagh datze geſtorven zijn. Zy leggen de zelve, na de wijze der Sineezen, in dootkiſten, die zonderling cierlijk toegemaakt, en waar af de reeten en ſpleeten met zeker gom of lijm *Cie*, tegen 't uitwaazemen der ſtinkende dampen, beſtreeken zijn.

Hunne Vrouwen bewarenze zoo nauw en zorgvuldig niet in huis als de Sinezen, (daar in deze volken voornamelijk van hen verſchillen;) maar laten die ook veeltijts in 't gezelſchap van 't manvolk verſchynen; invoegen zy van de Sineezen voor ongemanierde en ongezedigde volken uitgeſcholden worden. Zeer groot onderſcheit is tuſſchen deze volken en de Sinezen in Zonen of Dochters uit te hylikken. Een ieder neemt zich een vrouw na zijn welgevallen, zonder de bewilliging van Vader of Moeder, of Bloetverwanten, daar in te verzoeken; 't geen in tegendeel heel anders by de Sineezen onderhouden wort, gelijk zulks op pag. 49. wijtloopig verhaalt is.

Aart van 't lant, en wat daar in voort komt.

Wat d'aart en natuur van 't landt aangaat, zonderling vruchtbaar is het zelve in 't voortbrengen van alle dingen, die tot 's menſchen onderhoud van nooden zijn. De Landeryen brengen Tarruw en Rijs, tweemaal 's jaars, in grooten overvloet voort.

Men maakt in dit geweſt verſcheiden ſlag van Papier, en koſtelijke pencelen van Wolven-hair, die de Sineezen en deze volken in 't ſchrijven gebruiken; hoewel de Sineezen hunne ſchrijf-pencelen gemeenlijk ook van Haze-hair maken. In dit geweſt komt

ook in grooten overvloet de wortel *Ginſeng* voort; en heeft men daar ook verſcheidene gout-rijke bergen. Nergens valt beter *Sandaracha* of *Cie*, (daar af hier voor geſprooken is) dan op dit *Korea*, daar meê d'Inwoonders, na de wijze der Japonners en Sineezen, allerlei huisraat beſtrijken, en op-potzen. Schoon dit geweſt allerlei dingen dus in grooten overvloet bezit, zoo drijven evenwel deſſelfs Inwoonders met andre uitheemſche volken geen handel, dan alleen met de Sinezen en Japonners. Dus verre zy geſprooken van dit hangend Eilant *Korea*; 'k treede weêr over tot het verhandelen van onze voorgeſtelde ſtoffe.

De Sineeſche Keizer ruſt toe om de Tarter te verdrijven.

De Sineeſche Keizer daar-en-boven, (om 't verder inbreeken der Tarters, en d'aanſtaande onheilen des te zekerder te wederſtaan) deed uit alle de vijftien landſchappen van 't Rijk nieuwe hulptroepen vergaderen, en zond, om d'andere landſchappen voor het invallen der Tarters te bevrijden, groote krijgs-heiren in *Leaotung*. En om deze ſterke legers van eetwaren, en andere nootzakelijkheden des te bequamer te kunnen verzien, deed hy in de vermaarde Zee-haven van *Thiencin*, daar in, (als in onze Reis-beſchrijving verhaalt is) zo over Zee als over de Revieren, uit geheel *Sina* de Scheepen kunnen aankoomen, een groote vloot Schepen toeruſten. Van dit *Thiencin* zond de Keizer dan tot de gemelde legers, die aanſtonts op zijn bevel na *Leaotung* trokken, in korte reize over Zee, zeer licht al wat hy wilde. Want het lant *Leaotung* wort ten Weſten byna t'eenemaal van de Zee beſpoelt, en legt maar twee dagen reizens ter Zee van de koopſtad *Thiencin*, daar men te lande veel meer tijds van nooden heeft.

Strijdbare Sineeſche Vrou.

Onder verſcheidene Overſten en Landvoogden, die dit geweldig heir met hulptroepen ſtijfden, bevont zich ook zeker Vrouw, die met recht den naam van de Sineeſche Amazone zou mogen voeren: want zy quam met een heir van drie duizent mannen uit *Suchuen*, het uitterſte landſchap van 't Rijk *Sina*, na 't Weſten; en toonde niet alleen met haar ſtout beſtaan een manlijk herte; maar had zich ook in krijgsmans gewaad geſteken, en zodanige eertijtelen aangenomen, die meer op den aart van eenen man, dan van een vrouw, paſten. Zy ging dikwils op de Tarters los, en gaf, met verſcheidene overwinningen op hen te bevechten, geen kleene blijkſtukken van overſtoute dapperheit. In verſcheidene veldſlagen ginkze den muitelingen en weêrſpannigen, die tegen den Sineeſchen Keizer waren opgeſtaan, manlijk te keer, en baarde, met ſchieten en neêrhouwen, by wijlen een yzelijke moort onder hen. Deze moedige en ſtrijdbare mannin, had zich in plaats van haar kleen Zoontje, datze om zijn jonkheit t'huis had gelaten, ten dienſte des Konings in den oorlog vervoegt.

Thienkius jaagt den Tarter uit Leaotung.

De Keizer *Thienkius*, na dat hy nu zelfs by 't leger in *Leaotung* was gekomen, in alles wel voorzien, en 't heir in ſlag-orde geſtelt had, valt hy met zijn ganſche macht op den Tarter aan, ſlaat hem uit den velde, en bemachtigt 't ganſche landſchap *Leaotung*; 't welk hem des te gemakkelijker gelukte, vermids d'Ingezetenen, die jammerlijk van de Tarters mishandelt en geplaagt waren geweeſt, de wapenen tegen de Tarters aannamen, en den Sineezen in 't uitdrijven te hulpe quamen. Wonder wel ſloeg hier ook toe, dat d'Inwoonders in 't Rijk *Niuche* te dien tijde aan 't muiten waren geſlagen, zulx de Tartariſche Koning zijn heir, dat vry verlopen was, na behooren geen nieuwe hulptroepen konde toevaardigen. d'Ingezetenen derhalven van *Leaotung*, die de groote wreetheit der Tarters verfoeiden, openden de poorten gewilliglijk voor de Sinezen, en dreven overal de Tartariſche krijgs-bezettingen uit de ſteden. En in dezer voegen verlieten de Tarters, die door inwendige beroerten in hun lant overhoop lagen, en door de Sinezen met neerlaag op neerlaag geweldig gezwakt waren, niet alleen geheel *Sina*, maar ook het lant *Leaotung*, en weken buiten de groote Muur.

NEGEN-

NEGENTIENDE HOOFTSTUK.

Laatste Sineesche en Tartarische Oorlogh, waar in de Tarters het gansche Rijk Sina verovert hebben.

De Tarters komen den Sineezen weer beoorlogen.

EN hoewel nu de wisselvalligheit der wereltsche zaken, met het ontledigen des Sineeschen boodems van de Tarters, den Rijke van *Sina* een zeer schoon gelaat toonde, en als scheen toe te lacchen, zoo veranderde Fortuin, na haar gewoonlijke aardt, wel haast van gedaante, en begon den Sineezen in 't kort der mate den voet dwers te zetten, dat (als uit dit volgend verhaal zal blijken) de Tarters het gansche Sineesche Rijk bemachtighden, en onder hun gehoorzaamheit brachten.

De Sineezen, die niet duisterlijk zagen dat de Tarters, meer uit noodt van hun eige Rijks-zaken gaâ te slaan, en om de muitery en tweedracht in hun land te dempen, dan door hunne macht en wapenen uit den Rijke van *Sina*, en over de groote Muur geweken waren, hielden noit op van tot den Oorlog toe te rusten, en de Muur en grensplaatzen met sterke Krijgs-bezettingen te bewaren; dewijl zy wel bevroeden konden, dat de Tarters hen hun Rijk zoo in rust en vreede niet zouden bezitten laten; maar heeden of morgen met nieuwe krachten, na het beslechten der binnen-landsche beroerten, weêr komen beoorlogen. Gelijk aan d'uitkomste wel duidelijk gebleken is.

De Tarter komt Leaoyang beoorlogen.

Want zoo dra had de Tartarische Koning den brandt van opstending in zijn Rijk niet gedempt, of hy viel weêr met zijn Heir in 't gewest van *Leaotung*, en gaf last aan tzeventig duizent Ruiters, die hy voor af zond, de Hooftstadt *Leaoyang* te berennen, en hem met meer volks in 't kort daar voor te verwachten. Maar deze voor-afgezondene Tartersche Ruiters staken zoo vol moets en dapperheits, datze, zonder hunnen Koning, die met het gros van 't Heir quam aanzetten, te verwachten, de Stad, binnen veertig uuren tijds, stormenderhant veroverden. Men vocht ter weder-zyde zeer heftig en fel, en bleven daar aan de Sineesche zyde dertig duizent verslagen; hoewel den Tarters deze verovering op niet weinig koppen te staan quam. Noit te voore hadden de Tarters tegen de Sineezen zoo groot eenen neêrlaag geleden; dewijlze in dit belegh aan den kant van twintig duizent Mannen verlooren: want zoo troulijk en manlijk queet zich hier de Sineesche bezetting, dat de beleggers de Stadt geenzins zouden verovert hebben, 't en zy datze eenig verraad daar binnen gebrouwen hadden.

Sineesche Overste verraadt de Stadt.

Want zeker Overste, (na het zeggen der Sineezen zelfs) die met gelt, en groote beloften, van hem met een waardiger ampt te zullen begiftigen, by de Tarters omgekocht was, deed de Poorten op zekren bestemden tijdt voor den Vyand open, die daar op met de gansche Ruitery en het meeste voetvolk ter Stadt quamen instuiven, en, zonder veel tegenweers te vinden, die binnen den tijdt van weinig uren veroverde. Binnen de Stadt wierd yzelijk gewoed, en met branden, scheuren en schenden der voornaamste gebouwen, tot wrake van den geleden neêrlaagh, zeer jammerlijk huis gehouden, en de Stadt tot een deerlijke puinhoop gemaakt. De *Tutang* of Landvooght, die dit verradelijk te werk gaan van dezen Sineeschen Oversten zeer na ter herte nam, hing zich zelven, uit mistroostigheit, en om die droefheit niet te overleven, terstont in 't overgaan op. 's Keizers oppersten

Raad, die den *Tutang* als opziender was bygevoeght, zou buiten twijffel zich zelven het zelfste gedaan hebben, dan de Tarters kregen hem terstont levendig in handen, die hem, op hoope van hen dienste te kunnen doen, en 's lands gelegentheit te openbaren, by den lijve lieten. Doch deze Heer behartigde beter zijn trou en eed, dien hy den Sineeschen Keizer gezwooren had; gemerkt hy den Tarter niet gewaerdigde, om aan hem den Koninklijken tijtel te geven, en zich eenen Barbaar (zoo noemen de Sineezen gemeenlijk de Tarters) t'onderwerpen. De Tarters, die zich over de trouheit en stantvastigheit van dezen Man ten hoogsten verwonderden, stelden hem daar over in vryheit, en schonken hem 't leven; om hier door te toonen, dat ook by hen de deught en vroomheit, na waerdye, geloont wiert. Dan hy, die zijne Vyanden in wreedheit wilde overtreffen, en wel wiste wat loon, volgens de Sineesche wetten, hem te beurt zou vallen, heeft zich zelven het leven, dat de Vyand hem geschonken had, met zich aan een strop te verhangen, benoomen: Want het was by de Sineezen van aller geheugenis her een onverbrekelijke wet en gewoonte geweest, dat alle Velt-oversten, niet alleen die zig niet wel gequeeten; maar ook de geenen, die ongelukkig gevochten hadden, den halze en 't leven verbeurden.

Stantvastigheit van eenen Sineeschen Oversten.

De Tarters, na datze de stad in dezer voege verovert, en onder hun gebied en gezag gebracht hadden, lieten aanstonts opentlijk een verbod en bevel afkundigen, dat niet eene Stedeling of Burger aan lijf of leven verkort zou worden, indienze hun hair, na de Tartersche wijze, wilden doen afscheeren, hunne Sineesche kleeren afleggen, en de Tartersche dracht aanneemen. Want de Sineezen droegen, gelijk zulx op pag. 57. verhaalt is, eertijds lang hair; maar de Tarters scheeren hun hair geduurig kort af, alleen laten zy een lange tuit of lok aan 't achterhooft groeien, die zy zeer cierlijk weten te krullen en op te toien. Den baart trekken zy zich ook geheel uit, maar houden groote en lange knevels. Wat nu de overige dracht of kleeding, en aart en zeden dezer volken aangaat, daar af is te voore op pag. 186. wijdlopig gesprooken.

Gelijk dit streng gebod eenigzins verschoonbaar was, alzoo haalden in tegendeel de Tarters, met een andre vuiler daat te begaan, een vuilen klad op den hals, die hen by de Sineezen in groote haat en nijd bracht. Te weten, in deze stad bevonden zich te dien tijde zeer vele en rijke Koopluiden uit d'andere Sineesche landschappen, die aldaar getrokken waren om hunne koopmanschappen te verhandelen, en andere, die in *Leaotung* vallen, op te koopen. De Tarter gaf dezen Koopluiden op hun verzoek vrygelei, van met hunne waren te mogen vertrekken; waar op deze slechte luiden, (die 't bedrog en de lagen der Tarters niet bemerkten,) met alle hunne rijkdommen en waren, blijdelijk ter stad uit trokken; doch naulix warenze drie mijlen weegs van de stad af, of zy wierden van de Tarters, die zig heimelijk in zeker heesterbos versteken hadden, op 't onverzienste overvallen, en tot den laasten man ter neêrgehouwen en om 't leven gebracht. Toen de Tarters aan 't plonderen en rooven der goederen, en 't uitschudden der doode lijken, die op de plaats, daar deze moort geschiet was, tot aas der vogelen en wilde dieren, onbegraven bleven leggen. D'overwinners van dezen onweerbaren hoop, quamen, overladen met roof en buit, wel trotzelijk en bly ter stad inrijden, en brachten onder de Burgers en Ingezetenen groote schrik en vreeze; dewijl die dagelix niet als diergelijke overvallen en listigheden van de Tarters te verwachten hadden.

Bedroch der Tarters.

Aangezien nu de Tarters het veroveren dier stad, met verlies van zoo veel volks verkregen hadden, en die zeege hen dus dier te staan quam, dorstenze, verschrikt door den neerlaag der hunnen, niet verder te lande in rukken, nochte andere plaatzen van eenig belang aantasten; dewijlze zorgden datze het zelfste tegenweer zouden vinden, en den zelven neerlaag lijden, die zy voor deze stad *Leaoyang* gevonden

De Tarters durven hunne zeege niet vervolgen.

den hadden. Niet weinig deed hen ook het vervolgen van hunne zeege affchrikken, dat alle de plaatzen van Sineesche Oversten wel verzien waren, en daar en boven Keizer *Thienkius*, niet alleen al d' oude plaatzen met nieuwe vestingen en bolwerken had doen versterken; maar ook in d'engste en bequaamste wegen veel kleene vestingen laten opwerpen. Maar onder al d'andere van deze nieuwe opgeworpene vestingen, was wel de sterkste en grootste, die de Keizer op 't eilant *Cu* had doen stichten, en, om den Tarters den doortocht te beletten, met een sterke bezettingh van Sineesche krijgsknechten bewaren.

Maovenlung doet den Sineezen groote afbreuk.

Maar onder al d'andere Sineesche krijgs-Oversten, die den Tarters eenig afbreuk deden, munte uit zeker strijdbare Sineesche Overste, *Maovenlung* geheten, die met een sterke vloot Schepen het naaste Eilant aan *Korea*, in de mont van de Revier *Yalo* gelegen, bemachtigt en ingenoomen had. Deze kloekmoedige helt, wiste de Tarters, met neerlaag op neerlaag, zoo geweldig van achteren te quellen en af te matten, datze al andre plaatzen on-aangeranst lieten, en alleen hunne krachten te werk stelden, op wat wijze zy hem dit bespringen en afbreuk- doen, zouden beletten en verleeren.

Deze *Maovenlung* was geboortig van het landschap *Quantung*, alwaar hy, door het omgaan en verkeeren met de Portugeezen van de Stadt *Makao*, veele dingen, noopende den Krijgshandel, geleert had. Van daar had hy ook veel Hollands geschut, van zeker gestrant Schip, met zig gebragt, en dat voor het meerendeel op de wallen van de hooft-stadt *Ningyven* doen planten. De Sineeze Keizer, na dat hy alree het Oosterlijke gedeelte van *Leaotung*, en de Hooft-stadt *Leaoyang* quijt was, had deze Stadt, in steê van *Leaoyang*, met den eernaam van Hooft-stadt beschonken; en bevonden zich daar binnen, te dien tijde, de *Tutang* of Onder-koning, en de Koninklijke opzienders van *Leaotung*, met de maght van 't ganssche Sineesche Leger. De Tarters, die van *Maovenlung* verscheidene reizen dus heftelijk en t'elkens met groote neêrlaag besprongen wierden, en met tegenweer te bieden, niets tegen hem zagen uit te rechten, leiden endelijk op list toe, en zochten 's Mans vroomheit en deugt, met schoone woorden en hooge beloften, te quetzen. Zy booden hem dan aan, by eenige heimelijke brieven, het halve Rijk van *Sina*, indien hy met den bloem zijns Heirs den Sineeschen Keizer wilde afvallen, en 't Rijk helpen veroveren. Maar *Maovenlung*, die eer en eedt niet wilde breken, maar deugt en vroomheit behartigen, sloeg hunne hooge beloften en toezeggingen kloekmoedig af, met bygevoegde reden, van liever als ballingh te willen zwerven, of voor 't Vaderlant te sneuvelen, dan zijnen Heere af te vallen, en trouloos het Rijk, daar aan hy geen eigendom had, te bezitten.

De Tarters belegeren Ningyven.

De Tarters, zich dus van alle kanten in hunne hoope te leur gestelt vindende, hielden, (dewijl zy weinig zagen uit te rechten) tot in den Jare zestien hondert en vijf en twintig, hunne rust, die zy endelijk met het aanvallen en belegeren der hooft-stadt *Ningyven* quamen breeken. Dit gaf onder de Sinezen, die zich alreeds hadden ingebeelt de voornaamste zwarigheit te boven geraakt te zijn, weêr nieuwe onsteltenis en onlust. Dan *Maovenlung* quam met zijne krijgsknechten de stad wel tijdelijk ontzetten, en sloegh de Beleggers met zoo een overstoute dapperheit op, dat de Tarters voor deze stad aan den kant van tien duizent mannen verlooren, en voorts van 't beleg opbraken. Onder de verslagene Tarters ging ook zelfs de Zoone van hunnen Koning niet vry, maar quam aldaar in 't bloeienste van zijne jaren te sneuvelen. Geweldig speet den Tarters de doot van 's Konings Zoone, en sloegen uit boosheit in zoo een razernye, datze over 't ys (want 't was in 't hartje van de Winter, en de vorst had alle wateren gebrucht) op zeker eilant *Thaoyven* quamen vallen, en tien duizent mannen van de bezetting, en daar en boven al d'Inwoonders, zonder kinderen of vrouwen te sparen, zeer jammerlijk en deerlijk om 't leven brachten.

Maar moeten het verlaten.

Vallen op 't Eilant Thaoyven.

De Tarters zich dus, met het ombrengen van zoo veel duizent zielen, over hunnen neêrlaagh gewrooken hebbende, verlieten weêr het lant *Leaotung*, en begaven zich na *Tartaryc*, niet met voorneemen om zig tot ruſt en ſtilte te begeven; maar om hunne krachten met meerder maght van volk te ſtijven, en dan weêr ter gelegener tijt ten Rijke in te ſpatten.

Doodt van den Sineeſchen Keizer, en Tartterſchen Koning.

En in dezer voegen wiert het onderling dootſlaan en oorlogen voor een tijt geſtaakt: want de dingen bleven in ſtilte tot den Jare zeſtienhondert zeven en twintig, als wanneer de Sineeſche Keizer *Tienkius*, in het groenſte zijner Jaren, dezer werelt quam t'overlijden, wiens doot byna het ganſche Sineeſche Rijk ten val bragt. De Tarterſche Koning van *Niuche*, *Thienming*, die zoo veel duizenden van onnoozele zielen door vuur en zwaart zeer jammerlijk om 't leven had doen brengen, volgde wel haaſt dezen *Thienkius*, en quam in 't zelfſte Jaar dezer werelt te overlijden.

Na het overlijden van *Thienkius*, wiert tot navolger in deſſelfs plaats zijne broeder op den Keizerlijken Throon verheven; dien het geluk den voet wonder dwers zette, en door de ontrou, en liſtigheden zijner Onderdanen een ongelukkige regeering en ſterfdag te beurt viel, als uit het vervolg der aanſtaande geſchiedeniſſen breeder blijken zal.

Na den doot van den Tarterſchen Koning *Thienming*, betrad, als navolger, deszelfs Zoone *Thienzung* 's Vaders Throon, die een heel andre wijze op de Regeering ſtelde, en zijns Vaders gewoonte van ſtreng te heerſchen veranderde; invoegen hy de Sineezen zoo fel niet vervolgde, maar begon hen wat beleefder t'onthalen, en vriendelijker te bejegenen; waar uit een groote verandering ontſtont, en de zaken der Tarters zich veel behaaglijker lieten aanzien. En zeker, deze voorzichtige en ſtaatkundige Vorſt, zou hier door groote dingen by de Sineezen hebben kunnen uitwerken, indien hy door een ontijdige doot uit dit leven niet was weg gerukt. Hy wracht evenwel, met de Sineezen dus minzaam en beleefdelijk te handelen, noch zoo veel uit, dat hy zijnen Zoone een exempel naliet, waar aan hy konde beſpeuren, dat de Sineezen veel eer met zachtigheit en beleefdheit, dan met het gewelt der wapenen zouden overwonnen worden.

Die van Korea worden door de moetwilligheit der Sineeſche Zoldaten getergt.

In dit zelfſte loopende Jaar van zeven en twintig, begoſten de Krijghsknechten van den ſtrijdbaren Velt-overſten *Maovenlung*, die, met het ſtilzitten der Tarters, geenen Vyand hadden, en by gevolgh niet vonden te rooven, d'Inwoonders van *Korea*, hunne vrienden en bont-genooten, met rooven en andere overlaſten te doen, geweldig te plagen. Zy deden de Geweſten, die onder hun bezetting lagen, en voornamelijk d'Inwoonders van 't landſchap *Hienkien*, zoo groot een ſpijt en overlaſt, dat de meeſte van hen, uit wraak en haat, zich niet alleen onder het beſcherm van den Tarter begaven; maar rieden hem ook, dat hy met een ſterk getal van zijne krijgsknechten, in Koreaanſche kleederen geſteeken, het Koreaanſche Leger (dat geen quaat vermoeden op zijn eigen volk zou hebben) zou aantaſten: ja, dat meer is, zy lieten zich zelfs, als verraders van hun Vaderlant, Koning, en Sineeſchen Keizer, tot dezen aanſlag gebruiken. Wonder wel ſtont den Tarterſchen Koning dezen raad aan; en zond, zonder lang te zammelen, den Onder-koning, met een groote macht van Volk, na het Sineeſche Leger, met de Koreanen voor aan, die den Tarter, als onbekent in dit geweſt, den weg wezen. Het Sineeſche Leger, dat, zonder zorg en vreeze, wijd en zijd door 't vaſte lant ging ſtroopen en rooven, kreeg ten eerſte door deze verſtrooitheit een zware neêrlaag. *Maovenlung*, des niet tegenſtaande, bemerkende het bedroch, en dat het Tarters waren, verzamelt zijne verſtroide troepen ter yl, ſtelt hen in ſlach-orde, om den Tarter voorts het verder inbreken en neêrhouwen te beletten.

Maovenlung moet vluchten.

Daar wierd een geruimen tijt zeer fel met twijffelachtigen uitkomſte gevochten; maar endelijk bevocht de Tarter de zeege, en liet *Maovenlung* de moedt zinken, en ſtelde het op 't vluchten.

vluchten. Dan om dit ten minſte afbreuk zijns Heirs te doen, deed hy een deel volks zoo lang met vechten den Tarter ophouden, tot dat hy met het gros des heirs in alle veiligheit den ſtrant zagh te winnen, en van daar te ſcheep te vertrekken; 't welk hem ook zoo wel gelukte, dat hy met de meeſte magt des heirs behouden daar af raakte.

En hoe groot een neêrlaag de Tarters, met deze liſtige krijgsſtreek, onder de Sinezen gebaart hadden, zoo achten zy evenwel hunne overwinning zeer weinig, ja niet met allen, alſſe verſtonden dat *Maovenlung* behouden daar af gekomen, en hen ontſnapt was; want dan dochtenze eerſt de zeege bevochten te hebben, indienze hem van kant geholpen of gevangen gekreegen hadden. De Tarters derhalve, zich dus ziende in hunne hoope te leur geſtelt, en meenende datze van de Koreanen in 't net geleid waren (want de zeege quam hen ook op niet weinig bloets te ſtaan) vervielen tot die dul en verwoedheit, datze de Koreanen, die vaderlants-verraders, zelfs aanvielen, en met ſchieten en neêrzabelen tot den laaſten man afmaakten en om 't leven brachten: welk ſchandelijk bedrijf de Tarterſche Koning, die uit den toeval der Koreanen zig wat groots belooft had, zelf namaals ſchandelijk verfoeide en misprees. Na het neêrhouwen der voornaamſte Koreanen, die dezen aanſlag gebrouwen hadden, trokken de Tarters in de zelfde verwoedheit na de vier Noortſche lantſchappen van *Korea*, die dicht aan *Tartarye* grenzen, en van hen ten gronde met roven, plonderen en aan brant ſteken der voornaamſte Steden en Dorpen, verdelgt en verwoeſt wierden. Dit, en 't voorgaande mishandelen der Koreanen, dwong den koningh van *Korea* zich te wapenen, en met een aanzienlijk heir tegen den Tarter te velde te trekken.

Verwoeſting van Korea.

Midlerwijle zad *Maovenlung* meê niet ſtil, maar hebbende weêr een aanzienlijke macht van krijgsvolk by een vergadert, trekt hy daar meê na *Korea*, om zich over den zeegpralenden Tarter te wreken, en zijne geleden ſchade op hem te verhalen.

De Tarters, die vaſt landſchap voor landſchap na in *Korea* verwoeſten, waren nu in 't aantrekken op de koninklijke ſtad van *Korea*, in meening om die aan te taſten en t'overrompelen; maar komende aan 't begin der bergen, (waar langs de weg na de koninklijke hooftſtad loopt) ontrent zeven mijlen van de hooftſtad, troffen zy in d'engte den koning van *Korea* aan, die zich aldaar met zijn heir, om de Tarters t'onderſcheppen, had neêrgeſlagen. Dan de Tarters, die het herte in den lijve zood van aan den man te raken, vielen den Koreaanſchen koning, zonder den eerſten aanval te verwachten, zelfs met een overſtoute kloekmoedigheit en onvertzaagtheit op 't lijf. Naulix waren deze twee vyanden op elkandre los gegaan, of de dappere *Maovenlung* komt met zijn heir aanzetten, en valt den Tarter met gelijke felheit van achteren in de hinderhoede. De Tarters, die zich dus van voore en van achteren tuſſchen twee ſterke heir-legers beklemt, en geen uitkomſte zagen, dan die de zabel hen zou verſchaffen, hieuwen van voore en van achteren, als dol en uitzinnige menſchen, op bei de legers geweldig aan. Daar viel een hart en bloedig gevecht, en zoo geweldig fel wiert'er met neêrhouwen, en bloetvergieten tegen elkandre gewoed, als of ieder zijn eigen met eens anders ondergang zocht te boeten; invoegen de Sinezen in hunne Schriften vermelden, dat noit feller noch ſchrikkelijker Veltſlagh tuſſchen deze twee volken in *Sina* voorgevallen zy. Met recht magh het voor een wonder en vreemde zaak gerekent worden, dat van drie Heiren niet een de zeege bevocht; maar wierden byna, met gelijken neêrlaagh, meeſt alle verdelgt en vernielt. Vijftig duizent bleef aan de Tarterſche zyde verſlagen, de Koreanen verlooren tzeventig duizent Mannen; maar de neêrlaagh der Sineezen was zoo groot, dat zeer weinig daar af quamen; 't welk voornamelijk hier door ontſtont, dewijl de Tarters tegen de Sineezen de felſte aanvallen deden, om een opening en ruimte tot vluchten te maken; want zoo dra en hadden de Tarters,

Bloedigh gevecht van drie Legers.

met

met het neêrhouwen van eenige duizent Sineezen, geen ruim-baan gemaakt, of zy vluchten met groote verwerring en verbaastheit na *Tartarye*. En in dezer voegen verdelgden deze drie Heiren zich onderling, zonder dat een van allen de zeege heeft kunnen bevechten, en zijnen Vyant vervolgen, 't en zy men zulx den koning van *Korea* wil toeschrijven; niet ten aanzien van de veld-slagh, (want die quam hem meê vry dier te staan) maar ten aanzien van het herwinnen zijner veroverde landen. Want deze, na het verzamelen van zijne troepen, raakte weêr aan zijne landschappen, die de Tarters, met het vluchten en weghtrekken na *Tartarye*, geruimt hadden, zonder groote moeite.

De Tarter verovert het Oosterlijk gedeelte van Leaotung.

De Tarters, die dus een zwaren neêrlaag, zo wel van de Koreanen, als Sinezen geleden hadden, begosten nu vry wat omzichtiger te worden, om deze volken weêr zoo licht aan te tasten en op 't lijf te vallen. Zy vielen evenwel, na dien tijdt, meenigmaal met sterke Heir-legers in 't landt *Leaotung*, en brachten endelijk het Oosterlijk gedeelte van dit landschap geheel en al onder hun macht en gehoorzaamheit. Na het veroveren van dit Oosterlijk gedeelte, gingenze ook d'andere gewesten van dit *Leaotung* aantasten, en roofden en stroopten het ganssche lant door; dan noit warenze zoo stout, datze zig daar neêr durfden slaan. Doch dit rooven en stroopen verging hen zoo gelukkig niet, of zy leden daar by zeer groote neêrlagen, en wierden menigmaal daar in belet en verjaaght; waar in zeven Portugeesche Konstapels (zoo wel zelfs met schieten tegen den Tarter te keer te gaan, als de Sineezen daar in t' onderrechten) den Sineesschen Keizer geen kleene bystant en dienste bewezen.

De Keizer zend Yvenus aan den Tarter om vrede te verzoeken.

In dit beloop der dingen, terwijl de *Tarters* zich vast in 't Oosterlijk gedeelte dus hadden neêrgeslagen, en dagelix weer eenen nieuwen inval poogden in 't Rijk te doen, zond de Sineesche Keizer *Zungchinius*, zekren Velt-oversten *Yvenus*, met een sterk Heir, en volkomen magt na *Leaotung*, en belaste hem vrede met de Tarters te maken, indien zy daar toe verstaan wilden, en zich genegen toonden; of met hen een bestant van wapenen op te rechten; of, indienze dit quamen af te slaan, hen aanstonts te beoorlogen. Tot dit verzoek wiert de Keizer door hooge noot gedwongen: want daar waren Roovers door 't ganssche Sineesche Rijk opgestaan, en zoo sterk in getal toegenoomen, dat het scheen, datze het geheele Rijk zouden af-geloopen hebben; invoegen de Keizer grooter vreeze voor hen, dan voor de Tarters had.

Deze *Yvenus*, dien de Keizer dit hoog gezagh had opgedragen, was schrander van geest, op Hoofsche treken zonderling afgerecht, wel ter tale, en daar en boven in 't schrijven (een ding dat by de Sineezen zeer hoog geacht word) zoo vaerdig, dat hy aan 't Hof daar in zijns gelijken niet had. En niet alleen wist hy den Keizer, maar ook d'aanzienlijkste en deftigste Oversten, en Rijx-raden aan 't Hof, zoodanig met listige krijghs-streken te belezen en blind-doeken, dat de Keizer byna op hem alleen's Rijx gewigtigste zaken liet aankoomen. Treffelijke en groote dienssten zou deze *Yvenus* den Rijke van *Sina* ook gedaan hebben, en de Keizer zich, na zijnen raad te luisteren, niet bedroogen hebben gevonden, indien de gelt-zucht hem zijn herte niet bezeten, en hy de verganke-lijke wereldze rijkdommen niet meer dan zijn trou en 't welvaren des Vaderlands behartight had. De Tarters dan kregen dezen geltzuchtigen *Yvenus*, die hen de rechte Man scheen te zijn, om iets gewichtighs uit te werken, met hooge beloften en geschenken zoo verre op hunne zyde, dat hy endelijk met hen eens wiert, en hen beloofde de handt te bieden, waar hy kon en mocht.

Yvenus laat zich omkoopen.

Voor eerst (dus verleidt door de Tarterssche listigheit) belooft hy den dapperen en kloekmoedigen Veldoversten *Maovenlung*, (die een schrik voor de Tarters was) heimelijk om 't leven te brengen; om 't welk behendelijk uit te werken, noodight hy hem ter maaltijdt, en helpt hem, door zekren vergiftigen drank, van kant.

Maovenlung word vergeven.

Dit

Dit dus heimelijk besteken hebbende, rechte hy met de Tarters, na hun eigen wil en wensch, en op zeer onbillikke voorwaarden voor de Sineesche Keizer, een verbont van vrede op; dat de Keizer, zoo dra hy dat te lezen kreegh, krachteloos en van geener waerde hield. *Yvenus*, die wel zagh dat aan het vernietigen van het verbont dezer vrede, zijn eer en gezagh by de Tarters zoude hangen, ging hen, om den Keizer tot het aanvaarden van deze vrede te dwingen, wel stoutelijk, in den Jare zestien hondert en dertig, tot het beoorlogen des Sineeschen Rijks ophitzen en aanraden, met beloften van tegens hen het minste niet te zullen aanvangen, nochte zich verroeren, indien zy door eenen andren wegh, als daar hy het gezach en gebied had, een inval wilden doen. Zoo geraden, zoo aangevangen: want de Tarters twijfelden zoo weinig aan de beloften van *Yvenus*, ter zake van zijne overgroote gierigheit, datze, zonder zorge, en lang te zammelen, in 't landschap *Peking* vielen. De plaatzen, daar zy voorby trokken, plonderdenze uit, leiden meenigte van steden aan kolen, en quamen endelijk, na datze met roven, branden en stroopen, veel moedwils ten platten lande en in de steden bedreven hadden, de keizerlijke Hooftstad *Peking* zelf berennen.

De Tarters belegeren de keizerlijke Hooftstad Peking.

Dit bracht groote schrik en onsteltenis, niet alleen onder de gemeene Burgers en Stedelingen, maar ook onder de voornaamste Rijxraden, die in dit gewricht der zaken den Keizer wel ernstelijk rieden, dat hy de stad verlaten, en zich na de Zuiderlijke landschappen begeven zou. Dan hier toe was hy niet te brengen; maar zeide dat hy zich liever aan hondert stukken wilde laten houwen, of zich in een uitval met de zijnen doodt vechten, als uit vreeze voor den Tarter de minste voetstap te wijken, en uit de Noorderlijke landtschappen te trekken. Daar-en-boven beval hy zijnen krijgs-Oversten op den halze, aan niemant verlof te geven om uit de stad te trekken; maar datze eenen ieder tot blijven wilden vermanen, en een herte in den lijve spreeken. De Tarters midlerwijle begosten dikwils op de stad ten storm te trekken; maar wierden t'elkens met groot verlies van volk afgeslagen; zulx zy beslooten het werk voortaan wat zachter op te neemen, en liever de stad met een langduurig beleg zoeken te veroveren, dan met domme-kracht, tot groot afbreuk van hun leger, te werk gaan. De Keizer deed ook, by eenen afgezondenen brief, *Yvenus* met zijne krijgsknechten op ontbieden, om de Tarters (want zijn verraat was toen noch aan den dagh niet gekomen) op te slaan en weerstant te bieden. *Yvenus*, op dat de Keizer op hem geen achterdenken zou krijgen, vervoegde zich tot onder de wallen van *Peking* met zijn heir, dat zich een groot stuk weegs van het Tartarische leger neêrsloeg.

Yvenus hier en tusschen toonde tegen het Tartarische leger ter werelt geen vyandschap; maar ried in tegendeel den Keizer de voorwaarden, daar op het vreê-verbont met den Tarter geslooten was, t'aanvaarden; 't welk hy den Keizer alleen te dien einde zocht op te dringen, om door dit middel met groote schatten en rijkdommen (die hem de Tarters, indien de vreede voortging, daar voor belooft hadden) naar huis te trekken. Nu begon *Zungchinius* lucht van 't geen te krijgen, dat *Yvenus* zoo lang in zijnen boezem, tot verderf en ondergangh van 't Rijk, gebrouwen had, en liet hem door een van zijne getrouste Kamerlingen weten, dat hy zich in perzoon alleen, zonder grooten nasleep, in stad wilde vervoegen, om in den Krijgs-raat te verschijnen, en aldaar met d'andre krijgs-overSten t'overleggen, wat in deze gevaarlijke tijden, tot heil en welvaren van 't ganssche Rijk en de belegerde stad, te doen stont. De Keizer, die geen poort wilde geopent hebben, onder schijn dat de Tarter te dicht onder de wallen lag, en met het openen der poorte iet vyandlijks mochte onderwinden, (hoewel zulx meer geschiedde op dat *Yvenus* met zijn ganssche leger ter stad niet zou indringen) beval dat hy zich

Yvenus word door lijfgenangen en om 't leven gebracht.

by een koorde over de Muur zou laten halen, en dus bedektelijk in ſtadt koomen. Van al dit gedoen wiert *Yvenus* van niet eenen der Rijksraden, die hy in groote meenigte ten Hoof op zijn hant had, in 't minſte iets verwittigt; dewijl de Koning het ſtil gehouden, en dit zijn voornemen aan niemant geopenbaart had; maar alleen aan de Rijxraden laten weten, dat hy met hem van eenige zaken van groot belang, dien het heil en welvaren der ſtad betroffen, te ſpreeken had. Want had de Koning zich het minſte daar af laten ontglippen, zijn ſchepſelen en aanhangers, die hem uit het Hof alle geheimeniſſen terſtont overbriefden, zouden hem dit terſtont ook, het had gekoſt wat het wilde, door hunne Verſpieders hebben verwittigt. *Yvenus* dan komt zonder ſchroom en eenig achterdenken over de Muur in ſtad, en begeeft zich by den Keizer; maar zoo dra raakte hy voor 's Keizers aanſchijn niet, of hy wiert gevangen, en op ſtaande voet, zonder veel woorden te mogen gebruiken, om 't leven gebracht. Zoo dra de Tarters kundſchap van zijn ombrengen en overlijden kregen, braken zy van 't beleg op, en verlieten de keizerlijke Hooftſtad *Peking*, uit vreeze van overvallen te worden, indien de Keizer eenen anderen nieuwen trouwen Velt-overſte, in plaats van den omgebrachten, over 't leger quam te ſtellen. In 't wegh-trekken hieldenze op al de plaatzen, daar zy door-trokken, zeer ſchendig huis, en plonderden en verdelgden de Steden en Dorpen tot in het lantſchap *Xantung*, en keerden endelijk weêr, overladen met roof en buit, in *Leaotung*.

Na het rijzen en dalen van deze dingen, hebben de Sinezen en Tarters tot aan den jare zeſtien hondert zes-en-dertig onder elkandre weêr verſcheidene en felle oorlogen gevoert, waar in nu de Sinezen, en dan weêr de Tarters op elkandre de zeege bevochten; doch queten zich evenwel de Sinezen doorgaans zoo manlijk, dat de Tarters tot aan dien tijd naulix in *Sina* den voet hebben durven zetten, of zy wierden terſtont, en dikwils met grooten neêrlaag, daar weêr uitgedreven. In het gemelde jaar quam ook de Tarterſche koning *Thienzungus* dezer werelt t'overlijden, in wiens plaatze zijn Zoone *Zungteus* (de Vader van den tegenwoordigen Keizer, die nu 't Rijk *Sina* bezit) op den Rijksſtoel raakte. In 't kort, eer ik het beſpringen en veroveren des Sineeſchen Rijks door de Tarters voorders ga verhalen, zal ik iets van dezen Tarterſchen koning *Zungteus* voor af ſpreeken.

Aart en begaaftheden vanden nieuwen Tarterſchen koning Zungteus.

Uit de natuur ſcheen deze Vorſt met alle volmaaktheden begaaft te zijn; en waar in de natuur hem ſcheen misdeelt te hebben, die gebreeken wiſt hy door kunſt en oeffening zoodanig te regelen, dat hy verre zijne voorzaten in ſchrander- en voorzichtigheit te boven ging. Eer hy noch op den keizerlijken Throon klom, gaf hy geen kleene kenteekenen van voorzichtigheit. Hy bezad heuſchelijke beleeftheit, en andere koninklijke deugden meer, als oit eenig van zijne voorzaten. Toen hy noch in zijne kindſche jaren gong, wiert hy al van zijnen Vader, onder 't opzicht van eenige zijner Rijksraden, in Sineeſche kleeren na *Sina* gezonden, alwaar hy in 't heimelijk eenen geruimen tijt leefde. Hy leerde aldaar, niet alleen door een ingeboorne ſchranderheit, in zijne jonge jaren de Sineeſche tale zeer vaerdig; maar nam ook in 't kort hunne heuſche zeden zoodanig aan, dat hy de Tarterſche rou- en woeſtheit geheel en al ſcheen verleert te hebben. Als hy op den Rijksſtoel trad, veranderde hy de wreede wijze van heerſchen zijner Voorzaten in een zachter en beter; toonde zich meewarig en geſpraakzaam tegen zijne Onderdanen; in 't welk hy de voetſtappen van zijnen Vader niet alleen gevolgt, maar ook verre te boven is gegaan. Want als hy niet duiſterlijk beſpeurde, dat niet alleen zijne Onderdanen, maar ook de Sinezen, liever zachtelijk dan wreed wilden gehandelt wezen, en d'al te groote wreedheit in 't handelen der Sinezen hen belet had iet gewichtigs te verrichten, veranderde hy van aart, en nam andere

zeden

zeden en manieren aan, om zich niet zoo zeer door de wapenen, als door de liefde der Onderdanen, op den nieuwen Troon te veſtigen. De Sineezen, die hem quamen toevallen, bejegende hy met zonderlinge hartelijkheit, en handelde hen als zijne eigene Onderdanen. De genen, die hy in den oorlog gevangen kreeg, droeg hy zonderlinge gunſt, en ontfongze in zijnen dienſt, indienze zich daar toe gewillig toonden, of lietze vertrekken, die vertrekkens gezint waren. Hoopen van herten won de koning met dit vriendelijk onthalen en beleeft handelen, en verſpreide zich het gerucht daar af in 't kort door d'omleggende gebuurlanden, der mate, dat veele Vorſten en Overſten, van de Sinezen verſtooten, hunne toevlucht tot hem namen: door wier byſtant hy geen kleene dingen daar na verrichte in 't bemachtigen van 't Rijk *Sina*. Hy verzagh ook de genen, die boven d'andere eenigzins uitmunten, met hooger ampten en geſchenken, als zy oit by de Sineezen te verwachten hadden; 't welk alles hem zonderling bemint onder de Sineezen maakte. Want als de Sineeſche Overſten, die in 't Rijk *Sina* iets misdaan hadden, bemerkten dat zy niet alleen vrye toevlucht; maar ook gunſt by den Tarter verworven, quamen vele Overſten, om de ſtraffe t' ontgaan, tot hem overloopen.

Strenge gewoonte der Sineezen.

Want de Sineeſche Regeering, tot vermijding van veler trouloosheit en gierigheit, heeft een vaſte Wet ingevoert, waar by de Vorſten of Overſten, onder wier beleid iet ongelukkigs geſchiet, zonder genaâ aan den halze geſtraft worden; dewijl zy het ongelukkig uitvallen van eenigh aanſlagh, of wat het zou mogen wezen, niet op eenig nootlot, of op de veranderlijkheit van 't ongeſtadigh geval; maar op een ieders verzuim en onachtzaamheit, of verraad, ſchuiven en wijten. Komt iemant ongelukkigh een Veld-ſlagh te doen; raakt iemant een landſchap, daar hy tot Landvoogt over geſtelt is, t' zijner ongelukke quijt; komt daar oploop onder 't Volk, of muitery onder de Zoldaten t' ontſtaan, d'Overſte, aan wien het gezagh van deze dingen ſtaat, zal zelden het verliezen van zijn lijf ontgaan; zulx de Sineeſche Overſten geen kleene keure hadden, om den Sineeſchen Keizer af, en den Tarter toe te vallen; dewijl zy onder de Sineeſche Regeering met de grootſte bits en grimmigheit, maar onder dezen Tarter met alle minlijkheit en beleeftheit, geſtreelt en ontfangen wierden.

Ondertuſſchen liet het zich aanzien, als of deze Tarterſche Oorlogh daar na ſcheen in ſlaap geraakt te zijn; invoegen de Sineezen zich vaſt inbeelden, datze het meeſte gevaar te boven waren geraakt: want ſchoon de Tarters het Weſterlijk gedeelte van *Leaotung* in hadden, zoo was evenwel het Ooſterlijk gedeelte met krijgs-bezettingen en veſtingen zoo wel bewaart, dat de Tarters zig wel wachten zouden, verder van dien kant een inval te doen. Ook was in de omleggende plaatzen een machtig Heir tegen de Tarters op de been, 't welk zich endelijk op 't Eiland *Cu* neêrſloeg, om hen het verder invallen in *Leaotung* te beletten.

Maar het Rijk *Sina* had inwendigh in haren boezem gebrouwen, dat haar ten valle bragt, en van Opperhooft deed veranderen. Te weten, het meeſte en grootſte gevaar had zy van de roovers te verwachten, die zich te dien tijde in groote meenigte in 't Rijk ophielden, en dat vernielt en aan de Tarters hebben overgelevert; doch op dat des te klaerder blijke, op wat wijze de Tarters door het opſtaan en muiten van deze Roovers aan 't Rijk geraakten, zal ik het werk van wat hooger ophalen, en den oorſprongh op 't duidelijkſte voorſtellen.

De roovers zijn d'oorzaak van 't verlies van 't Rijk.

De eerſte opſtending van deze roovers en verraders, vernam men in 't landſchap *Suchuen*, dat in hare bergen een deel wilt en woeſt volk beſlooten houd; zulx deze en andre Rijx-verraders aller-eerſt het jok van gehoorzaamheit begoſten af te ſchudden, en tegen hunne Overheit op te ſtaan. Toen ging het op een rooven en buiten, en taſten zy alles aan, zonder geeſtelijk of weereltlijk te verſchoonen, wat hen voor quam. Het geluk en de ſtoutheit,

heit, dat beide waag-halzen maakt, had hen der mate de herſſenen bedwelmt en opgeblazen, datze, na het veroveren van veel andere ſteden, *Chingtu*, d'eerſte Hooft-ſtad van het landſchap, gingen beleggen, en die zoo geweldig met aanval op aanval beſtormen, datze de zelve buiten twijffel zouden verovert hebben; indien de boven-gemelde Sineeſche Amazone, en ſtrijdbare Mannin, de ſtadt niet tijdelijk had koomen ontzetten. Want het gerucht van hare dappere ſtrijdbaarheit, had onder deze roovers zoo groot een ſchrik gebracht, datze, op hare aankomſte, terſtont van 't belegh opbraken, en met groot verlies de ſtadt verlieten. Dan hier door warenze evenwel niet geheel en al uitgeroit; maar zy begaven zich weder na het Gebergte, (want hun ganſche hoop beſtont meeſt uit wilde en woeſte bergluiden, van 't landſchap *Suchuen*) om nieuwe krachten te vergaderen, en d'overige ſtruik-rovers, die zich noch op 't Gebergte onthielden, aan hunne ſnoer te krijgen. En deze was d'eerſte opſtending, die van de roovers en ingezetenen aangevangen wierd, en geen kleene aanleiding tot de tweede gaf, die aldus haar begin, op- en voortgang nam.

T'weede opſtending.

In 't landſchap *Queicheu*, was een onrechtvaerdig vonnis, in zeker pleitzake, tuſſchen twee voornaamſte Overſten uitgeſprooken, zulx de gene, die zig daar by beledigt vond, het geſproken vonnis zocht te herroepen; maar kon, wat moeite hy aanwende, geen gehoor en verzet van zijne ſchade verwerven. De rovers, die zig ook in groote meenigte op het gebergte van dit landſchap onthielden, en zig tot dus lang noch ſtil gehouden hadden, gingen dezen verongelijkten Overſten aan boort, met beloften van hem met goet en bloet te willen byſtaan, en zijn ongelijk te helpen wreken, indien hy zig tot Overſte over hen wilde laten gebruiken, en hunne aanſlagen helpen uitvoeren. Niet lang liet zich deze Overſte tot een werk noodigen, dat hem het bequaamſte docht te zijn, om zich over zijn geleden ongelijk te wreken; dies ſtonden de gemelde roovers onder het gebied van hem openlijk op, en bragten ten eerſten aanvange de gemelde Overſten, die het vonnis onrechtvaerdig hadden uitgeſprooken, om 't leven. Dit verricht hebbende, vielenze op het Leger van den *Tutang*, of Onder-koning, en ſloegen hem in de vlucht; de welke, na het verzamelen van zijne verſtroide troepen, daarna zo fel op deze roovers los ging, datze weêr van hem voor het meerendeel overwonnen, maar evenwel niet geheel en al uitgeroit wierden; zulx zich deze roovers, als de voorige, meê op 't gebergte begaven, om nieuwe krachten aan te winnen, en de tijdt en gelegentheit af te wachten.

De Honger.

Daar en boven heeft de honger en dieren tijt, die te dien tijde (ter zake van de meenigte der Sprinkhanen, die loof noch gras op 't velt lieten blijven, maar alles vernielden) in de zeven Noorder landſchappen van *Sina* geweldig in zwang ging, een groote aanleiding tot het opſtaan aan veele Rovers gegeven; 't welk men voornamelijk zag geſchieden in de landſchappen *Xenſi* en *Xantung*. En gemerkt de Keizer *Zungchinius*, die vrek en gierig van aart was, de gewoonlijke jaarlixe ſchattingen evenwel wilde opgebracht hebben, als of het een vruchtbare en goede tijd was, zo ſloeg de Gemeente, en andere die dus lang noch ſtil gezeten hadden, uit ongedult hier over zoo geweldig in deze landſchappen aan 't muiten, dat deze roovers in 't kort acht ſterke legers te velde brachten. Den geene, die in moed en dapperheit onder hen allen uitmunte, maakten zy tot Velt-overſten over de legers, en hielden zoodanig een krijgstucht onder dezen rouwen en baldadigen hoop, dat de geene wel ſtrengelijk, en dikwils aan den halze, geſtraft wiert, die het bevel van zijnen Overſte niet terſtont in 't werk ſtelde.

De gierigheit des Keizers vermeerdert de Roovers.

De Roovers zoeken het Rijk te veroveren.

Toen nu deze roovers en muitelingen zich dus met kracht van volk en macht van wapenen geſterkt, en met lang te rooven en ſtroopen groote rijkdommen by een vergadert hadden, wierdenze in hunne geeſt zoodanig opgeblazen, datze het zich tot ſchande

de en oneer reekenden langer byzondre lantschappen te bezitten; maar begoften na't ganssche Rijk te dingen, en zochten den Keizer van den Throon te helpen. Dan deze brok had zich ieder Velt-overste in zijne gedachten opgeslokt; en beelde zich ieder in, bequaam te zijn om dien last te dragen; invoegen d'een den ander, op hoope van d'overwinning te krijgen, en 't Rijk alleen te bezitten, ging beoorlogen; 't welk zoo lang duurde tot dat alleen maar twee van al de voornaamste Velt-oversten, *Licungzus* en *Changhienchungus*, twee der snoodste en stoutste verraders, by den lijve bleven. Onder deze twee ontstak weêr een groote jalousie en na-yver, gemerkt d'een voor den ander niet zwichten wilde, en d'oudste in dienst zich voorstaan liet, het hoog gezag over den ander, en al de krijgs-macht te moeten hebben. Weshalve zocht elk om strijt de krijgsknechten van de geblevene Velt-oversten, met schoone woorden en groote beloften, op zijne zijde te winnen, om zijn standert en geluk te volgen. De krijgsknechten, die op geen lijfs-gena te hoopen hadden, maar wel wisten, aan een galge opgehangen te worden, indien zy in handen der Sineesche Oversten raakten, volgden, zonder veel overlegs te maaken, d'een den eenen, en d'ander den anderen Velt-overste.

Twee vermaarde roovers blijven in't leven.

De twee roovers scheiden van malkandre.

En dewijl deze twee Oversten nu gezien hadden, hoe ongelukkig hen spitsbroederen het onderling vechten en na-yveren was afgeloopen, beslooten zy, om elkandre uit jalousye niet in den gront te rijden, ieder met hun leger zeer verre van elkandre af te wijken, en hun geluk te vervolgen. *Licungzus* derhalve storte met zijn aanhang en vervaarlijk heir in de landtschappen *Xensi* en *Honan*; maar d'ander dacht uit de lantschappen *Suchuen* en *Huquang* de vetste buit te halen; en ging zich ook met zijn heir daar in legeren; invoegen deze twee Hooftroovers, trekkende d'een na 't Zuiden, en d'ander na 't Noorden, verre genoech van elkandre quamen te leggen.

Midlerwijle begoften 's Keizers zaken van tijd tot tijd geweldig te vervallen, zulks het scheen byna met het Rijk omgekoomen te zijn: want de Tarters, die dit treurspel nu met blijde oogen aanzagen, en daar over in hunne vuist niet weinig lachten, hadden het Rijk onlangs zoo geweldig, met het ombrengen van eenige duizent zielen en getrouwe Oversten, mishandelt en gehanthaaft, dat de Keizer naulix wiste, werwaarts hy zich keeren, en goede Oversten vinden zou. Wat nu voorders deze gemelde twee Hooft-rovers in hun opstending verricht hebben, zal ik vervolgens gaan verhalen; doch op dat zulx met orde mag geschieden, acht ik noodig eerst van het gene te spreeken, dat *Licungzus* met zijn opstendigen hoop heeft uitgerecht. Gemerkt deze de voornaamste oorzaak is geweest, dat de Tarters aan het Rijk *Sina* raakten, dat hy alreeds verovert had, en ook voor zich zelven zou kunnen behouden hebben, indien hy tucht en beleeftheit had weten te gebruiken, en zich in die mogentheit te matigen.

Het lantschap Xensi en Honan wort van de Rovers geplaagt.

Voor eerst viel in den Jare zestien hondert een-en-veertig deze hooft- en vermaarde roover *Licungzus* met zijn krijgsknechten en spits-broederen uit het lantschap *Xensi* (na datze in 't zelve een groote meenigte van steden en krijgsvestingen uitgeplondert en aan koolen hadden gelegt) in't vruchtbare en lustige lantschap *Honan*, en trokken van daar, zonder lang te zammelen, eens loefs op het uitstekende en voortreffelijke *Caifung* aan, d'eerste Hoofstad van dit landschap, die zy terstont met hun Ruitery en Voetvolk zoo sterk bezet en belegert hielden; dat er niemant uit nochte in kon. Een sterke krijgs-bezetting lag, dat pas, in de stad, en een groot getal van grof geschut, waar meê de belegerden de roovers zoodanig wisten te begroeten, datze, na het beleg eenige dagen gedurt had, zich benoodzaakt vonden van 't beleg op te breken; hoewel niet sonder groot verlies van volk. Naulix quamenze dus vruchteloos van deze stad op te breeken, of zy gingen byna op alle d'om-

leggende Dorpen rooven en ſtroopen; en, zich op nieuw van macht, voorraat van leeftocht en oorlogs-tuig verrijkt hebbende, vielen weêr met een deel t'zamengeraapt, en ſchuim en uitſchot van volk, gelijkerhand op de hooftſtad *Caifung* aan, in meening om die op het onverzienſt t'overrompelen. Dan dewijl de Burgers en krijgsbezetting de ſtad met goede voorzorge bewaakten, en geduurig op alles wel achting gaven, ontdekten zy tijdelijk 's vyants aanſlagen, en keerden hem buiten.

De ſtad Caifung word belegert.

De vyand, ziende zich nu voor de tweede maal in zijne hoope te leur geſtelt, en geen middel om deze ſtad met het gewelt der wapenen te dwingen, of ſtormenderhant te veroveren, beſloot de zelve met een langduurig en knellend beleg tot overgeven te dwingen. En hoewel deze ſtad zeer groot was, en in haren omtrek een vak van drie mijlen beſloeg, zoo omringden evenwel deze Roovers de zelve van alle kanten zoo nau, dat 'er niets uit nochte in mocht.

De Stadhouders, die van 's Keizers wegen het gezag over deze ſtad aanbevolen was, hadden wel, terwijl de Rovers zedert het eerſte beleg de ſtad verlaten hadden, en op andere plaatzen waren gaan roven en vrybuiten, een grote voorraat van allerlei leeftocht by een vergadert; maar aangezien de kooren-oogſt van dat jaar zeer ſchraal gevallen, en 't gewas meeſt door 't hooge water was weg-gedreven, konden zy naulix en met groote moeite meer by een ſchrapen, dan daar zulk een ontelbaar getal volks meer als zes maanden genoech aan had. Ruim zes maanden lag de ſtad dus ſterk van alle kanten belegert; en hoewel in al dien tijd de krijgs-bezetting groote hongersnoot leed, en byna ten einde van adem gebracht was, zoo hieldenze evenwel de Stad, op hoope van door den Keizer ontzet te worden, ten uitterſte toe, en wilden de zelve niet overgeven. 't Wil by de Nakomelingen geen geloof vinden, hoe groot een honger de belegerden leden en uitſtonden. Een pont Rijs was 'er zoo duur, datze ter nauwer noot voor een pont zilvers te bekomen was; een pont oud verrot leer wierd voor tien guldens verkocht; en het doode menſchevleeſch in 't openbaar, als verkens-vleeſch, opgeveilt. De geene wiert voor goethartig geprezen, die een dood lijk van zijnen bloetverwant op ſtraat tot ſpijze voor anderen ten beſten gaf, die korts daar aan weer voor andere na hun dood lekkere dis-geregten zouden verſtrekken.

Hongersnoot.

Dit *Caifung* komt in een groote vlakte te leggen, aan de Zuid-zijde van de geele Revier, die evenwel niet dicht voorby deze ſtad ſtroomt; maar de ſtad is omtrent een uur verre landwaarts in van deze Revier gelegen. En aangezien het water van deze Revier veel hooger leid, als de vlakte, daar in deze ſtad gelegen is, zoo is langs heen voor deze vlakte een groote dijk van vierkante gehouwen ſteen gemaakt, om het overloopen der Reviere te beletten.

De Keizer endelijk, die vernam dat deze ſtad aan 't gypen was, en van dag tot dag, uit hongers-nood, in 's vyands handen moeſte vallen, ſloegh met een ſterk heir op weg, om de ſtad t'ontzetten, en quam met zijn leger voor den gemelden ſteenen dijk, in meening, om met het door-ſteken van den zelven 't geheel 's vyants heir te doen verdrenken en verſmooren. Maar hier uit bleek welke ervarene Ingenieurs de Keizer in zijn leger had, dewijl daar niet eens overſlag wierd gemaakt, dat ook het doorſchietend water zoo hoog kon oploopen, dat het niet alleen over de ſtad, maar ook over de hooge wallen der ſtadt kon heenen ſtrijken, en ſtad, en ingezetenen ten val ſleepen. Daar waren juiſt te dien tijde, in den Herfſt, groote en zware ſlag-regens gevallen; invoege de lage landen rontom niet alleen blank lagen, maar de Revier was ook, door het van boven afkomend water, zoo hoog gewoſſen, dat het tot boven aan den kant van den dijk ſtont, 't welk by menſchen gedenken, ja, ſchier noit te vooren geſchiet was.

De ſtad Caifung word met water verdelgt.

De Keizer, om tot zijn voorneemen te komen, deed onverzichtelijk

zoo

zoo een wijde opening in den dijck maaken, dat, in den tijd van weinig uuren, daar door zoo veel waters quam inſtorten, dat niet alleen het meeſt heir van den vyand verdronk, maar ook de geheele ſtad onder water raakte, en met Inwoonders met al vernielt wiert; invoege daar meer als over de driemaal hondert duizent menſchen door dit inſtorten des waters te ſneuvelen, en deerlijk om 't leven quamen. En in dezer voege wierd deze heerlijke en voortreffelijke ſtad, die eertijds een woonplaats en hof der oude Keizeren verſtrekte, den negenden van Wijnmaant, des jaars zeſtien hondert twee-en-veertig, met het omleggend land, in een poel en waterplas verandert. Door het ſterk ſtroomen en inſtorten des waters wierden alle gebouwen, zoo Burgerlijke huizen, als Kerken, Toorens en andere gevaarten, ten gronde geſloopt en om verre gehaalt. Boomen, die ſcheenen eeuwen te zullen verduuren, met wortel met al uit d'aarde gerukt, en over landen en akkers weg geſleept; zulks deze ſtad met haare gebouwen zoodanig vernielt wiert, dat niets daar van over is gebleven. En ſchoon *Licungzus* laat zich tot Koning huldigen, met dit verdrenken, een groot deel van zijn heir quam te verliezen; zoo vond hy zich evenwel zoo machtig, en had noch zoo een groot betrouwen van den keizerlijken Throon te zullen bekleden, dat hy zich met den tijtel van koning door zijne gebroedſels en aanhangers deed huldigen, en den naam van *Xunnang*, 't welk zo veel als Gelukkig Koning op Neêrduitſch te zeggen is, aannam.

Licungzus laat zich tot Koning huldigen.

Verovert Xigan.

Toen nu deze nieuw-opgeworpen koning het landſchap *Honan* onder zijn gehoorzaamheit gebracht, en d'Ingezetenen met rooven, ſtroopen, en plonderen ellendig gefoolt en geplaagt had, trok hy met zijn ganſche macht daar uit, en quam terſtont weêr in 't landſchap *Xenſi* vallen. Hy viel in 't intrekken *Xigan*, d'eerſte hooftſtad van dit landſchap, aan, en kreeg in 't begin en d'eerſte ſtormen wel enig tegenweer van de bezettelingen, die daar binnen lagen; maar binnen den tijd van drie dagen de ſtad in zijn geweld. De Ingezetenen, die, na het uitſtaan van verſcheidene ſtormen, geen ontzet voor handen zagen, gaven zich vrywillig op gena en ongena aan dezen Roover over, die alle van hem by den lijve gehouden en geſpaart wierden; maar de ſtad en de rijkdommen der Burgers gaf hy zijnen krijgsknechten, tot loon van hunne bevochten zeege, ten beſte, en verlof van drie dagen achter elkandre de zelve te plonderen. In deze hooftſtad *Xigan* plante hy daar na den ſtoel des oorlogs, en deed daar in allerlei voorraat van leeftocht en krijgstuig uit het geheele landſchap inſleepen, eensdeels om het volk onder gehoorzaamheid te houden, en eensdeels om het leger van den Sineeſchen Keizer alle levens-middelen t'onttrekken.

Endelijk heeft hy ook, als hy nu niet meer aan 't bezit van 't Rijk begon te twijfelen, en dat alreê in zijne gedachten had opgeſlokt, den eertijtel van Keizer aangenomen, en 't geſlacht, dat hy uit zijne Nazaten dachte op te rechten, met een bevalliken en ſchonen naam van *Thienxun* geheeten; 't welk zoo veel gezegt is, als gehoorzaam aan den Hemel: want met dezen çierlijken naam, dien hy tot eenen dekmantel van zijne ſchelmſtukken gebruikte, wilde hy zijnen krijgsknechten doen gelooven, dat de hemel beſlooten had, en deſſelfs wille was, dat hy op den Throon des Rijks zou treeden; en dat het Rijk hem van den hemel gegeven wierd, om d'Onderdanen van d'overgroote gierigheit des Keizers te verloſſen, de quade Landvoogden, die 't volk met onverdragelijke laſten geweldigh plaagden en afmatten, van kant, en endelijk het Rijk aan ruſt en vreede te helpen. Met een zonderlinge drift van genegentheid en liefde t'hemwaarts namen d'opſtendige Sineezen, die *Licungzus* van wijd en zijd gevolgt waren, dezen eertijtel van Keizer aan, en ſchepten daar in zeer groot behagen en welgevallen: want de Sineezen gelooven voor vaſt, dat de Hemel, door een zonderlinge voorzienigheid en beſtiering, de koninkrijken aan dezen of genen opdraagt, om beſtiert te worden, en

De Overſte Licungzus neemt den Tijtel van Keizer aan.

en niemant door liſt of geweldt op eenen koninklijken of keizerlijken Throon kan verheven worden, die van den Hemel daar toe niet verkooren is.

Licungzus Regeert zachtelijk.

Hy handelde, op dat zijne werken en daden van zijnen naam niet zouden verſchillen; maar met elkandre over een komen, zijn volk en gunſtelingen zeer zachtelijk, en ſtrafte de geenen, die eenig geweld aanrechten, niet aan den lijve, maar met minlijke woorden en deftige vermaningen. Alle de Sineeſche Overſten, die hy bekomen konde, en hem niet wilden toevallen, deed hy om 't leven brengen, en d'oude Overſten, ter zake van hunne rijkdommen en middelen, groote ſchattingen betalen. Alle ſchattingen, die, onder de Regeering des wettigen Sineeſchen Keizer, de luiden tot het gebeente uitmergelden, ſchafte hy t'eenemaal af, zette in de ſteden, van hem verovert, d'oude Overſten af, en nieuwe weêr in de plaats, dien hy wel ſcherpelijk belaſte, datze de luiden niet trotzelijk noch wreed, maar met groote beleeftheid en meêwarigheid handelen zouden. En in dezer voegen wiſt deze Rover de geweſten, die hy met kleene moeite, en byna zonder een droppel bloets te verliezen, verovert had, onder zijn gezag en gehoorzaamheid te brengen. Want by den gemeenen man was hy zonderling wel gewilt, ieder had gedurigh den mont vol van hem, en beminde de nieuwe wijze van heerſchen.

Voornaamſte oorzaak van 't verlies van 't Sineeſche Rijk.

Onder het opſtaan van deze twee gemelde Hooft-rovers, met hun aanhang, die den Keizer en den Rijke geen kleene moeite en onruſt brouwden, ontſtont 'er ten Hoof een andre onluſt en verwerring, die wel de grootſte en voornaamſte oorzaak van den ondergang van 't Rijk is geweeſt, en al weelig wortelen en looten onder de regeering van Keizer *Thienkius* geſchoten had. Dit was het vuur van tweedracht, die d' Overſten onder en tegen elkandre voeden, als ook hunne jalouſije en haat over de groote macht en 't gezag dat zeker Kamerling, *Guei* geheten, van den Keizer verkregen had: want niet alleen had deze Keizer hem met volkome macht van te regeeren beſchonken, en tot de hoogſte waerdigheit in 't Rijk verheven; maar hy hield hem ook in plaats van zijnen Vader. Dan op dezen trap van voorſpoet wiſt hy zich niet wel met mate te houden, maar ſtelde zich al te verwaand en hoogmoedigh aan; want om beuzelingen en geringe oorzaken deed hy verſcheidene perzonen, die de hoogſte en waerdighſte ampten bedienden, met de doot ſtraffen, of zond hen in ballingſchap buiten 't Rijk. Zwaarlijk deed hy ook de geenen ſtraffen, die hem door geene çierlijke groet-brieven of andere eertijtelen en pluim-ſtrijkende woorden quamen vleijen; 't welk evenwel veelen geweldigh tegen de borſt ſtiet, dewijl ieder wiſt, van waar de man zijn oorſprong had, en in welk een ſlechten ſtaat hy çertijts geweeſt was. Hier door raakte deze *Guei* by veelen in grooten haat, en zelfook by den Prins *Zungchinius*: want hy ontzag zich niet tegen hem te kanten, en zou, had hy zulks kunnen te weeg brengen, belet hebben, dat *Zungchinius* (als *Thienkius*, zijne broeder, zonder zonen quam t'overlijden) niet op den keizerlijken Throon verheven was geworden.

Uit dit werk ontſtont een groote twee-ſpalt en twiſt onder d'Overſten en Rijx-raden, zulx de zelve zig in twee gezintheden of factien verdeelden, die van tijd tot tijd zoo geweldig in getal toenamen, en zo weelig looten ſchooten, dat naulix eenig voornaam perzoon in 't ganſche Rijk gevonden wierd, die d'een of d'ander parthy niet begunſtigde, en zijne tegen-parthy in't ongelijk zocht te ſtellen: want d'een poogde den ander met alle zijne krachten van kant te helpen, en namen alle, tot dekmantel van hun doen, het welvaren van 't gemeen; hoewel in der daad het minſte daar op gelet wierd. Alleen draide het oogmerk van eenen ieder hier op uit, om hunne ſpitsbroederen en aanhangers groot te maken, en hunne tegen-ſtrevers in de gront te rijden. Wel zagen eenige verziende luiden, dat deze onderlinge gedeeltheden, indien niet tijdelijk daar in voorzien wierd, ſchier heden of morgen

morgen, in een bloedig en openbaar inlandsch oorlog zouden uitbersten, en 't Rijk 't onderste boven keeren; maar vonden geen middelen, om den twist by te leggen en te slechten. Keizer *Zungchinius* bevlijtigde, en pijnde zich wel ten uitterste den brand van dezen oproer in zijn geboorte te smooren; dan als hy de vlam van deze twee-spalt, met gewelt en het straffen der aanhangers, zocht te dempen, ontstak hy het vuur der tweedracht noch fel'er, en verbitterde veel van de aanzienlijkste Oversten, en Gelubden of Kamerlingen.

De Keizer brengt Guei en zijne aanhangers om 't leven.

Want toen *Zungchinius* op den Rijx-stoel was getreden, en aan 't roer der Regeering geraakt, deed hy d'aanhangers en vrienden van den gemelden *Guei*, door 't gansch Rijk vervolgen, en wel strengelijk straffen. Zelf deed hy *Guei*, die onlangs zoo groot een gezag by alle Grooten te Hoof had, met een groot getal der genen, die met hem eene lijn trokken, om 't leven brengen, dat in dezer voegen, volgens een oude Sineesche gewoonte, toeging. De Keizer, dan, om dezen *Guei* van kant te helpen, zond hem, onder schijn van de Keizerlijke Grafsteden zijner voor-ouderen te laten bezoeken en te zien, of daar iets tot cieraad mochte aan ontbreken, op de reize. *Guei*, die dezen heerlijken last (gemerkt die van niemant, dan van de voornaamste Rijx-raden verricht word) zeer gaarne en gewillig aanvaarde, begaf zich terstont, met een aanzienlijk gevolg van Gelubden, op weg, maar leerde wel haast ten welken einde hy uitgezonden was: want naulix was hy een mijl of twee buiten de Keizerlijke Hooft-stad *Peking* gekoomen, of zag hem van zekren 's Keizers looper gevolgt en achterhaalt, die hem een goud doosje, daar in een zijde koorde lag, van 's Keizers weegen ter hand stelde, met last om zich daar aan op te hangen; gelijk hy zulx ook aanstonts onvertzaagdelijk in 't werk stelde. En dus te sneuvelen wort by de Sineezen voor een heerlijke doot geacht, en niemant zal licht, dien eenigzins d'eere van zijn Geslacht te herte gaat, dezen strengen last af-slaan, of verwerpen.

Weinig rechte de Keizer, met het ombrengen van dezen *Guei* en zijn aanhang, uit; maar gaf oorzaak dat uit beide de oproerige gedeeltheden duizenden van verraders opstonden, die met de roovers heimelijk verstandt begosten te houden, en zwoeren, hem dit ombrengen van zoo veele voorname perzoonen betaalt te zetten, gelijk ook aan d'uitkomste genoeg gebleken is. De meeste heiren, derhalve, die in 't velt voortaan gezonden wierden, om tegen de roovers te keer te gaan, en te vechten, quamen, zonder iets verricht te hebben met groot verlies, reis op reis weêr t'huis; zulx nu 's Keizers zaken van dag tot dag geweldig begosten te verloopen. Want alle de Krijgs-oversten, die de zyde van *Guei* begunstigden, waren op den Keizer en Rijx-raden geweldig gebeten, en verwaarloosden dikwils alwillends de gelegentheit van den Vyand aan te tasten, om door dit middel den Keizer, en 't ganssche Rijk ten gronde te helpen.

Licungzus breeckt op.

Als *Licungzus*, die noit in 't verspieden van 's Keizers zaken ooglook, van dezen toestant der dingen verwittight was, dachte hy nu dat het tijd was, om de keizerlijke hooftstad *Peking*, die dus geweldig verdeelt, en overhoop lagh, met zijn ganssche maght aan te tasten. Hy rukt dan met zijn ganssche Heir, (na dat hy, in 't landschap *Xensi*, alle de veroverde sterkten wel verzorgt had,) na 't Ooosten, en komt met kleene moeite over de Geele Revier, die van niemant bewaart wiert. Dit overtrekken had hem zeer licht, en met weinig volk kunnen belet worden; gemerkt deze Revier tusschen de landschappen *Xensi* en *Xansi*, met een groot gewelt van water komt afschieten, zulx het overtrekken aldaar zeer gevaarlijk is; maar dewijl zich niemant daar ontrent bevond, die hem in 't overtrekken weêrstant kon bieden, raakte hy, zonder de minste afbreuk te lijden, daar over, en veroverde, ten eerste aanval, de heerlijke en groote stad *Kiangchen*, die dicht aan de Geele Revier, en aan de Zuitzijde van 't landschap gelegen is.

De andere steden, daar deze Roo-

vers met hun schrikkelijk Heir doortrokken, gaven zich meê, zonder den storm te verwachten, vrywillig aan hem over, 't zy datze hier door den vyand rekkelijker dachten te vinden, en van hem genadiger gehandelt worden; of datze al meê een weêr-zin in 's Keizers bedrijf gekregen hadden, en, na den aard van vele volken, na nieuwigheden, en veranderingen in de Regeeringh verlangden. Wat beter queeten zich d'Inwoonders van *Thaiyven*, (d'eerste Hooftstad van 't landschap *Xansi*,) die, met manlijk weêrstant te bieden, en verscheidene stormen af te slaan, den vyand etlijke dagen in het voortvaren van zijne zeege, verwijlden en ophielden. Dan endelijk wenden zich de stedelingen, na den voortgang van hunne gebuuren, over de zelfste boegh, en gaven de stadt aan de roovers over; die hen dit tegenweêr bieden, zuur deden opbreken: want d'Oversten, die zich daar binnen bevonden, wierden alle om 't leven gebracht, en de Burgers op zware schattingen gestelt; hoewel de meeste ook in 't stormen en overgaan der stad ter neêr gezabelt waren.

Toen nu den Keizer *Zungchinius* verwittigt was, dat de roovers alreê over de Geele Revier getrokken waren, en in 't landschap *Xansi*, dat zeer na aan 't Keizerlijk Hof *Peking* leidt, met hun Heir gevallen waren, deed hy een sterk Heir ter yl by een verzamelen, onder het beleidt van eenen zijner opperste Veld-oversten, *Lius* geheeten, met last van de roovers in hunnen aantocht slechts te stuiten, indien hy hen niet geheel en al kon uit den Velde slaan en overwinnen. Maar dit machtige Leger rechte niet met allen uit; want zoo dra en quam het den vyant niet onder d'oogen, of de meeste krijgs-knechten verlieten hunne Vane, en liepen, zonder eed of eer te betrachten, tot den vyand over; zoo geweldig speet dit den Oversten *Lius*, dat hy, op dit overloopen van zijn volk, terstont den moet liet zinken, en zich zelven uit mistroostigheit aan eenen boom verhing. Het gerucht hier af vervulde terstont de Hooftstad *Peking* met groote schrik, en beklemde het herte des Keizers zoo geweldig, dat hy besloot de stad te verlaten, en zich met al zijn tilbare have na de Hooftstad *Nanking* te begeven; doch dit rieden hem zijne Rijxraden en Oversten, zoo wel die hem trou, als die hem ontrou waren, wel ernstelijk af, en dat hy vooral te blijven had. De genen, die den Keizer, onder schijn van Vrienden, ontrou en Vyanden waren, rieden hem tot blijven, om des te bequamer en lichter, eer het verraad aan den dag quam, hem aan de Roovers over te leveren; maar de genen, die het wel met den Keizer meenden, en hem trouwe gezwooren hadden, rieden hem tot 's Rijks heil en welvaren het blijven aan. Want deze brachten by, dat het vluchten, en de Hooftstad, daar aan byna de ganschе behoudenis van 't Rijk hing, van zijne tegenwoordigheid t'ontblooten, de zaken van 't Rijk in groote verwerring zou brengen; den vyand moed geven, en den Onderdanen beneemen zou. Daar en boven maakten zy zich sterk de stad genoech, indien ieder eer en eed wilde betrachten; voor 's Vyands invallen en stormen te kunnen beschermen, dewijl daar binnen een geweldige sterke krijgs-bezetting lag, en de stadt van allerlei voorraat van leeftocht en krijgstuig rijkelijk verzien was. Zy stelden den Keizer ook te voore, dat hy geenzins zou te twijfelen hebben, of d'Inwoonders van al d'andere landschappen zouden zich met al hunne macht derwaarts vervoegen, als zy verstonden dat de Keizer zelfs de stad niet wilde verlaten; maar die tot den uitterstен adem met zijne tegenwoordigheidt bywoonen. Deze raad van deze trouwe en ontrouwe raders, die hem wijzelijk scheenen te raden, indien zulks slechts met een oprechte meenig geschiet was, wiert by den Keizer voor zoo wichtig geoordeelt, dat hy endelijk besloot in de stad te blijven, en die tot den lesten druppel bloets te beschermen.

Den Keizer wort het vluchten uit Peking afgeraden.

Lius verhangt zich zelven.

De Roover *Licungzus*, hier en tusschen, die niet min schrander van herssenen, als gauw van handen was, nam boven zijne krachten ook de listigheit te baat, en zond een groot getal

Grootelijstigheit van de Roovers.

getal krijgsknechten, die alle in vreemt en Sineesch gewaat gestooken waren, in de Hoofdstad *Peking*. Dan op dat het bedrog niet aan den dag zou komen, vaardigde hy hen niet t'effens af, maar nu den eenen, en dan den ander. Den zommigen verzag hy van gelt, om aldaar heimelijk koophandel te drijven; maar anderen belaste hy datze kroegen opzetten zouden, of eenig andre nering van kleen belang doen, ter tijd toe, hy met zijn ganssche heir voor de wallen van de stad zou gekomen zijn; en datze dan, met brantstichten en andre listigheden, oproer in de stad te maken hadden. Wonder wel gelukte hem en zijnen aanhangers dit bedroch, en wiert het zelve met zoo groot een stilte onder deze Roovers gedreven, dat noit het minste daar van quam uit te lekken, noch de Sineesche Keizer iets daar af te weten kreeg.

Licungzus handelt heimelijk met de Sineesche Oversten.

Maar met dit bedrog in de stad dus gebrouwen te hebben, hielt zich deze Roover niet vernoegt, nochte waande daar door zekerlijk tot zijn oogmerk te kunnen koomen; zulks hy noch een grooter aanslag in 't werk stelde; te weten, een heimelijke en verborgen handeling met de Oversten van den krijgsraat, die zich met schoone woorden en hooge beloften aanstonts daar toe lieten verspreeken. Want als deze Oversten begosten te bemerken, dat s' Keizers zaken dageliks ten achteren gingen en op 't heft liepen, hadden zy, naar men zeit, met den Roover *Licungzus* een verbont gemaakt, waar by zy zich verbonden, de stad aan hem, beraamde tyt en uure, te zullen overleveren: dan wat hier van zy, en wat uitslag deze handeling genoomen heeft, is my niet gebleeken; maar wel dat de Rovers begosten van dien tijt af de stad met hun ganssche heir te naderen, op hoop van daar binnen te raken. Daar lag, dat pas, een sterke krijgsbezetting in stad, en de wallen stonden rontom bezet met een groote meenigte van grof geschut, dat de Keizer eenige dagen te voore zelfs had wezen bezichtigen. Maar ter plaatze daar de Rovers, (want de Verraders binnen de stad hadden hen wel duidelijk daar af verwittigt) ten storme trokken, deed dit grof geschut, gemerkt het maar met loos kruit en zonder koegels geladen was, geen voordeel; invoegen de bestormers en zonder schroom of eenig gevaar in den jare zestien hondert vier en veertig, in Grasmaant, voor zonnen opgang byna met hun ganssche heir door zekre poort, die hen verradelijk geopent wiert, in stad trokken. Weinig weêrstant kon tegen dit schielijk overrompelen de krijgsbezetting bieden; want schoon de zelve den Keizer getrou was, en haar ten uitterste pijnde en groote naerstigheit aanwende, om de alreets ingetrokkene Verraders weder ter stad uit te drijven, zoo maakten daar en tegen de bovengemelde ingesloopene krijgsknechten (daar onder zich ook een deel Verraders bevonden, die met deze krijgsknechten een onderling eetgespan hadden gemaakt) t'elkens met voorbedachten opzet groote beroerten en oploopen in de stad: waar door alles zoodanig overhoop raakte, en zoo groot een onsteltenis, verwoesting en neerlaag ontstont, dat niemant wiste, werwaarts hy zich te keeren, en met wien hy te doen had. Als *Licungzus* met dus een slingerslag, en zonder weêrstant te vinden in stad was geraakt, trad hy als overwinner, en verzelschapt met het puik zijns heirs, midden door de verwoeste en gesloopte stad, regel recht na het keizerlijke hof, en veroverde dat (met hoe groot een weêrstant eenige van s' Keizers getroutste gelubden of kamerlingen, in het bestormen zich daar tegen stelden) binnen weinig uuren.

De Roovers trekken in Stads.

De vyand was nu alreê door de tweede Poort van 's Keizers Hof getrokken, zonder dat zijne Keizerlijke Majesteit, (een vreemt en wonderlijk bedrijf) ter werelt iets daar af verwittigt wiert: want de Gelubden, die het doen en laten ten Hoof waren, en den Keizer aan den vyand verraderlijk zochten over te leveren, wachten zich wel van den Keizer het gevaar tijdelijk bekent te maken; maar stelden, om hunnen slagh wis te neemen, het waarschouwen zo lang uit, als hen op 't gevoeglijkste

doenlijk viel. Toen zy nu buiten vreze waren, dat de Keizer het niet zou kunnen ontkoomen, en wel wiſten dat alle wegen van de roovers met drommen van krijgs-knechten geſtopt waren, traden zy tot den Keizer, ontdekten hem 't aanſtaande gevaar, en rieden hem te vluchten, en Stadt en Hof te verlaten. De Keizer, die zich grootelix over deze onverwachte tijding ontſtelde, vroeg hen met groote verbaaſtheit, of 'er geen kans was (zoo vleide hem de hoope van 't leven) om de handen der roovers t'ontkoomen; waar op deze booswichten hem tot antwoord gaven, dat het met ſtad, Hof, en hen allen omgekoomen was, en de vyand alreeds binnen de tweede Poorte van 't Hof gekoomen was. Zoo dra de Keizer deze droevige tijding uit den mont zijner Gelubden vernam, ſchreef hy eenen Brief met zijn eigen bloed, en beſchuldigde in den zelven zijne Gelubden, datze hem het verraad niet tijdelijker ontdekt hadden; maar kende zijne Onderdanen ontſchuldig aan 't verraad: en verzocht op *Licungzus*, dat hy, dewijl de Hemel hem 't Rijk gegunt had, zijnenthalve deze meineedige en trouloze Gelubden met de ſtrengſte ſtraffe achtervolgen wilde.

Naulix had hy dezen Brief geſchreven, of doorſtak in zijnen ſlaap-kamer zijne dochter, die alreê huwbaar was, op datze niet tot ſchimp en ſpot van de roovers zou zijn. Waar op hy, om dit droevig ongeluk niet lang te overleven, na den Tuin trad, en zich zelven aldaar met zijn eigen kouzeband aan eenen Pruime-boom verhing, en met dus droevig een uitgang zijn leven endigde. *De Keizer doorſtoockt zijn Dochter, en verhangt zich zelven.*

Deze Keizer *Zungchinius*, die veel tegenſpoets, geduurende zijn Regeering, geleden had, en een zeer ongelukkig Vorſt in alle zijn aanſlagen was, word voor den laatſten Keizer van den Stam *Taiminga* gerekent: want ſchoon naderhant noch eenige andere Keizers (gelijk ons zulx terſtont breeder te verhaalen ſtaat) uit den zelven Stam gekooren zijn, zoo worden zy evenwel, van de Sineezen zelfs, onder de ranken en Keizeren van den Stam *Taiminga* niet gerekent; dewijl deze Keizers, na den dood van *Zungchinius*, noit het ganſche Rijk, maar alleen zeeker gedeelte, bezeten hebben. En in dezer voegen is het geſlacht, dat door den roover *Chu* (de eerſte gront-legger van den Stam *Taiminga*) opgerecht wierd, weêr door eenen andren roover, *Licungzus*, vernietigt en gedempt.

dempt. Dezen uitgang van zijn leven genood deze Keizer, en dus jammerlijk raakte deze Vorſt uit alle zijne Rijkdommen, en machtigſte Rijk des aardboodems; en endigde endelijk alle zijne welluſten, met zich onder een ſlechten Pruimen-boom te verhangen.

Op dit jammerlijk en deerlijk ſneuvelen van dezen Vorſt, paſte ik deze Vaerzen.

De Vyand heeft de ſtadt en't landt
al ingenoomen
Eer dat de Keizer weet haar ſchrik-
kelijk gewelt.
De wanhoop is zijn hoop: waar kan
't een Vorſt toekoomen?
Hy zorght niet, die zijn zorgh op
valſche vrienden ſtelt.

's Keizers dood verwekte zoo groot een meêlyden onder den opperſten Overſte der ſtad, dat hy zich niet waerdig achte langer te leven; maar zich op de zelfſte plaats meê aan eenen boom op-hing. Het zelfſte voorbeeld volgden ook de Keizerin, en eenige trouwe kamerlingen, die liever dus ellendig wilden ſneuvelen, dan levendig in 's vyands handen vallen. En dus verſchaften nu die vermakelijke en heuchelijke boomen, daar onder de Keizer, Keizerin, en andere Grooten zoo meenigmaal hunne ruſt plachten te neemen, en zich vermaken, deerlijke en droevige treur-toonelen. Gelijk het woeden en ombrengen van zig zelfs in 't keizerlijke Hof, buiten de kerf, en alle menſchelijkheit te boven ging, alzoo brachten zich ook in de ſtad duizenden van hooge en lage Perzonen, met in poelen en putten te ſpringen, of, na 's lands gebruik, zich aan eenen ſtrop te verhangen, om 't leven. Want het wort by de Sineezen voor eere, en een ſtuk van groote trouheit gerekent, in dier wijze met den Keizer te ſneuvelen; maar voor oneer en ontrouheit, zich, op hoope van in 't leven te blijven, aan den vyand over te geven.

De Roover treed op den Rijx-ſtoel.

Midlerwijle deze droevige treurtooneelen tegen de intreê van *Licungzus* bereid wierden, om hem daar op t'ontfangen, komt hy met een geweldige ſtoet en drom van krijgs-knechten in 't paleis ſtuiven, en ſtelt zich ter zeet op den keizerlijken ſtoel. De ſpraak gaat, dat hy in 't eerſt met groote verbaaſtheit en ontſteltenis zad, en naulix een woord zonder ſtameren kon uit de mond laten gaan; invoegen het ſcheen dat deze plaats te waerdig was, om van zoo eenen roover bekleet te worden; en dat zulx tot een voorſpelling wilde ſtrekken, dat zijn geluk haaſt uit zou hebben, en hy dezen Throon niet lang beheerſchen zou.

's Anderen daags gingh het op een woeden aan tegen het doode lijk des Keizers, 't welk *Licungzus* deerlijk mishandelde, en deed het aan kleene ſtukken kappen; neemende tot dekmantel van dezen gruwel-daat, 's Keizers wreedheit, in 't mishandelen van zijne Onderdanen by zijn leven. Quanſuis als of deze booswicht, en ſnoode roover, en verrader, vry beter en bezadigder te werk had gegaan: daar het nochtans kennelijk was, dat hy duizenden van menſchen om 't leven had doen brengen, en zoo veele landen op 't deerlijkſte, met branden en rooven, verwoeſt.

Drie Zoonen had de gemelde Keizer *Zungchinius*, daar af d'oudſte (na de Vader zich had omgebragt, en de roover het Paleis en Stad in had) noit weêr te voorſchijn is gekomen, ſchoon deze verrader groote weêr deed om hem levendig of dood in handen te krijgen. Zommigen willen dat hy 't ontvlucht was, en zich op 't Gebergte by d'andere Sineezen, die het noch voor den Keizer hielden, begeven had. Maar andere zeggen, dat hy aanſtonts, na zijns Vaders dood, in eenen poel geſprongen was, en zich zelven verdronken had.

Twee kleene Zoontjes van den Keizer onthaſt.

Behalven dezen had de Keizer noch twee andere kleene Zoontjes, die jong van jaren waren, en levendig in des roovers handen vielen. Deze twee jonge ſpruiten, die niets misdreven noch misdaan hadden, wierden uit laſt van dezen bloet-dorſtigen geweldenaar, op den derden dagh, zeer wreedelijk onthooft; 't welk groote deernis, en

ontſteltenis door de ganſche Stad veroorzaakte.

De Roover verandert zijn zachten aerd in wreedheit.

Tot dus langh was 't woeden alleen maar byna tegen 't Keizerlijke Geſlacht geſchied; en ſcheen deze roover in 't begin zich eenigzins meêlijdig tegen de gemeente te toonen, om miſſchien des te minder weerſtant te vinden; maar nu, als hy 't hecht in de vuiſt, en de Stadt in zijn macht had, begon hy eerſt zijnen wreeden aerd t'ontdekken, en dien dekmantel van meedogentheit, en minzaamheir, daar meê hy 't volk zoo lang verſtrikt had gehouden, af te werpen. Voor eerſt, deed hy alle de voornaamſte Overſten, onder ſchijn van iet gewichtigs met hen te willen verhandelen, in de ſtadt by elkandre vergaderen. Deze ſlechte luiden, die door het gerucht van zijne goedaerdigheit en meêwaerdigheit, d'oogen verblind waren, begaven zich, zonder eenig achterdenken of quaat vermoeden, derwaerts; maar zagen wel haaſt, op wat moer het aangeleid was. Want na een weinig wachtens, quamen ter plaatze, daar zy vergadert ſtonden, een groot deel van de ſnootſte en wreedſte roovers, dien de bloetdorſtigheidt ten oogen uit zagh, op hen aanvallen, en brachten de meeſte met de ſchrikkelijkſte en onverdragelijkſte pijnen, die te bedenken waren, om 't leven maar d'andere, die rijkelijk hadden om in de beurze te taſten, kochten hun leven met groote ſommen gelts vry.

Daar na gaf deze roover zijne krijgsknechten, die hem zoo troulijk overal hadden bygeſtaan, deze heerlijke en ſchatrijke ſtadt ten beſte, om die uit te plonderen; 't welk met zoo een overgroote wreedheit, en alle vonden van de ſnoodſte moetwilligheden volbracht wiert, dat den Inwoonders noch de hairen te bergh ſtonden, als zy daar aan begoſten te denken.

Onder veel andere Overſten, die hy gevangen had gekregen, bevond zich ook zeker ſtok-oud man, met name *Us*, wiens Zoone, *Uſanguejus* geheeten, het opper-gezagh van 't ganſche Sineeſche Leger, dat op de grenzen van *Leaotung* tegen de Tarters te velde lagh, aan bevoolen was. De roover *Licungzus*, die niet duiſterlijk beſpeurde, dat *Uſanguejus* hem met zijn heir groote afbreuk zou kunnen doen, dreighde dezen ouden man wreedelijk, en met d'onverdragelijkſte pijnen te zullen doen ſterven, indien hy zijnen Zoone niet aanſtonds belaſte en dwong (want groot gebied en gezagh hebben d'Ouders in *Sina* over hunne kinderen) zich met zijn heir derwaarts te vervoegen, en aan hem den eedt van getrouwigheit te doen. Dezen weldaad beloofde hy hen met groote geſchenken en waerdigheden te beloonen, en dat zijn Zoone, als ook hy, indien hy zoo lang in 't leven bleef, geen kleen gedeelte van 't Rijk, zoo hy dat geheel quam te veroveren, zoude hebben. De ſtok-oude *Us*, op hoope van vry te raken, en verblindt door deze groote en hooge beloften, ſchreef hier op aan zijnen Zoone eenen Brief, die op dezen zin uitquam.

Us ſchrijft aan zijnen Zoone.

Door d'aarde, den Hemel en 't noodlot, kunnen de veranderingen en wiſſelvalligheden, die wy in deze werelt aanſchouwen, te weegh gebracht worden. Ik doe u dan, o zoone, verwittigen, dat de Keizer Zungchinius *en de heerſchappy van 't geſlacht* Taminga *ten gronde gedempt zijn. De Hemel, die alles rechtvaerdighlijk uitwerkt, heeft het Rijk aan* Licungzus *overgegeven. Het is nootwendigh dat wy ons na den tijd ſchikken, en van de noodt een deugt maken, indien wy alle ongevallen en een wreede doot willen ontgaan, en de gunſt en milddadigheit van* Licungzus *genieten. Hy belooft u met een koninklijke waerdigheit te willen beſchenken, en alle eere en vriendſchap betoonen, indien gy zijne zijde wilt volgen, en hem met uw volk hulde zweren en voor Keizer erkennen. Aan uw toezeggen hangt mijne behoudenis, en gy kont my nu ſparen of om 't leven brengen. Overleg by u zelven, hoe veel gy aan den geenen verplicht zijt, die u 't leven gegeven heeft.*

Antwoort van Uſanguejus aan Us.

Uſanguejus, die zich grooteliks over dit ſchrijven beledight vond, en aan den Sineſchen Keizer by eede verplicht kende, antwoorde zijnen Vader met weinigh, doch diepinkervende woorden,

den, in dezer voegen: *'k Ken hem voor mijnen Vader niet, die den Keizer niet getrou wil zijn. Hebt gy de trouw, die gy den Keizer schuldig zijt, vergeten, wie zal my kunnen berispen, indien ik ook de gehoorzaamheit, die ik aan u schuldigh ben, vergeete. Veel liever heb ik te sterven, dan eenen Rijksverrader ten dienste te staan.*

Nauliks had *Usanguejus* dezen brief aan zijnen Vader afgevaerdight, of hy zond aanstonts eenen Gezant aan den Tartarischen Monarg, met verzoek van hulp en bystant tegen den roover *Licungzus*, die 't Sineesche Rijk zo onrechtvaerdighlijk zocht te bemachtigen. En om de Tarters des te gewilliger tot den optocht op te hitzen, beloofde hy hen een groote meenighte fijn Lijnwaat, zijde Lakenen, Gout, Zilver, en een groot getal schoone jonge meiskens, daar in de Tarters, dewijl zy daar schaars van verzien zijn, en veel meer man als vrou-volk hebben, groot vermaak scheppen. De Tarter, die lang op dus een gelegentheit geloert had, en de zelve nu geenzins wilde verzuimen, slaat hem den koop toe, met toezeg van met een groot getal krijgs-knechten, die in de bezettingen van *Leaotung* lagen, hem by te komen. En het leed ook niet lang aan, of hy sloeg met een heir van tachtig duizent mannen op weg, na de plaats, daar *Usanguejus* met zijn heir zich gelegert had, dien hy aldus aansprak: *Om in onze verwinning niet te mogen te leur gestelt worden, zo acht ik oorbaar, en rade u wel ernstelijk dat gy al uwen krijgs-knechten gebied Tartarische klederen en mutzen te dragen, en 't hair te korten, op dat de Roover, door deze krijgs-streek bedroogen, ons alle voor Tarters aanziet: want uit mijn Rijk, om de verre gelegentheit, en gestroitheit van mijn volk, dat wijd en zijd in bezetting leid, kan ik u ter yl zo groote hulp-troepen niet toevaerdigen.*

Usanguejus, dien de lust en begeerte van wrake te neemen, d'oogen en 't herte geweldig verblint had, bewilighde den Tarter alles in, wat hy op hem verzocht, zonder te overdenken of t'overwegen, dat hy Tygers, volgens het spreek-woort der Sinezen, zelfs in 't Rijk bracht, om Honden daar uit te jagen. Dit onderling handelen en toerusten ten strijde tegen *Licungzus*, ging in zoodanigh een stilte niet toe, of hy kreeg wel haast kundschap van hun voorneemen en toeleg; ook leed het niet lang aan, dat de Tarters, gevolgt van *Usanguejus* en zijn heir, quamen aantrekken; 't welk zo groot een schrik onder den Roover bracht, dat hy, zonder weêrstant te durven bieden, de hoofdstad aanstonts op dit gerucht verliet, en de zelve zo licht overgaf, als hy die verovert had. Dan in 't uittrekken verzag hy zich wel van al 't kostelijkste en dierbaarste, dat uit alle gewesten daar binnen gesleept was: hy roofde en nam ook weg alle de rijkdommen van 't Paleis, en begaf zich met zijn gansche aanhang na 't landschap *Xensi*, en plante zijnen stoel in de hoofdstad *Sigan*, daar weleer 't Hof en de stoel der oude Keizeren was geweest. Zo een groote meenighte van de voornaamste rijkdommen en allerlei kostelijkheden wierden uit dit *Peking* door dezen Rover en zijn aanhang met Wagens, Paerden, Kameelen en andere lastdragende beesten weg-gesleept, dat volle acht dagen daar meê doorliepen, hoewel de schielijke overval der Tarters en haastigheit hen dwong noch veel dingen te laten staan, die zy niet met zich op weg konden neemen. En in dezer voegen wierden de overgroote rijkdommen van gout, zilver, en andere dierbare kostelijkheden, die zestien keizerlijke ranken van den stam *Taiminga*, zedert twee honderd en tachtig jaren, aldaar vergadert hadden, verstroit en weg gevoert. Dan in het vluchten met de roof, wiert de Rover van den Tarter achterhaalt en van al deze t'zamengeschraapte rijkdommen (die *Licungzus* in 't weg-spoeden geen kleen beletzel gaven) berooft. Maar wel wachte zich de Tarter van over de Geele reviere te trekken, om de hoofdstad *Peking*, die alree vol schrik en aan 't deizen was, niet quijt te gaan. De Tarters, den Rover dezen buit dus afgezet hebbende, begaven zich na de keizerlijke hoofdstadt *Peking*, aldaar de Sineezen, zonder eenig

De Rover vlucht uit Peking met de rijkdommen van 't Paleis.

eenig weêrſtant te bieden, voor hen de Poorten openden, en gewilliglijk inlieten. En door dit middel, en in dezer wijze raakten de Tarters aan 't Rijk *Sina*, daar om zy zo vele eeuwen den oorlog met de Sineezen gevoert hadden.

En hoewel de Tarterſche koning *Zungteus* terſtont, 't geen aanmerkens waerdig is, quam te ſterven, zo dra de Tarters in 't Rijk vielen, zoo hielden zy evenwel niet op van hunne zeege te vervolgen, maar arbeiden vaſt met liſt en bedrog de herten der Sineezen te winnen en op hunne zijde te krijgen. Want ſchoon met de doot van *Zungteus* de zaken der Tarters eenigzins verachterden, zo was hen evenwel, door zijn ingeboorne ſchranderheit en kloek beleidt, de weg geopent, waar door zy met kleene moeite het ganſche Rijk zagen te veroveren. Hy liet een zoontje van zes jaren na, dat hy, op zijn doot-bedde, tot navolger van 't Rijk verklaarde, en beval daar en boven zijnen broeders, datze dezes kints halven 's Rijks zaken wel zouden gade ſlaan, en alles wijzelijk beſtieren. D'oudſte dezer broederen kreeg het bewint der zaken, en de voogdye over dit zesjarig zoontje, die ook alles, tot verwondering van alle Europiſche Vorſten en Koningen, zeer trouljk verrichte en groote dingen uitwerkte.

Uſanguejus zoekt de Tarters uit Sina te krijgen;

Na dit beloop der dingen, en 't verdrijven van den roover *Licungzus*, zocht *Uſanguejus* het naaſte koningje uit den geſlachte *Taiminga*, weêr op den Sineeſchen Throon te helpen. Hy, dan, om dit op 't gevoeglijkſte te kunnen uitwerken, bedankte de Tarters zeer hogelijk voor hunne trouwe dienſten, verhefte hunne kloekmoedigheit ten Hemel, die zy, in 't uitdrijven van den rover *Licungzus* uit *Sina*, getoont hadden. Na deze lofrede, bood hy hen de beloofde geſchenken aan, met verzoek om, na het aanvaerden der zelve, uit den Rijke *Sina* en na Tartarye te willen trekken, en voortaan het oude ongelijk, daar over zy zich nu genoeg gewroken hadden, te willen vergeten. *Uſanguejus* kreeg op dit zijn verzoek een heel ander antwoort van de Tarters, als hy zich ingebeelt had: want deze, die al lang te voren hun antwoort op dit verzoek hadden vervaerdigt, antwoorden hem in dezer voege: *Het dunkt ons, 't en zy gy het anders geraden vind, noch veel te vroeg, om van u en uit het Rijk* Sina *te ſcheiden. Het ingewant des Rijks is van Rovers noch niet gezuivert; maar noch grootelijks daar mee beſmet. Gy kont zelfs overwegen, wat groot onheil uw over 't hooft hangt, dewijl de rover* Licungzus *nu den keizerlijken ſtoel in* Sigan, *de hooftſtadt van 't landtſchap* Xenſi, *heeft geplant. Wy hebben de ſchrik en vreeze onder dezen Verrader gebracht; wort hy van ons vertrek verwittigt, by zal met grooter macht het Rijk op nieuw in onruſt zoeken te helpen, en geheel en al veroveren; doch dan zal de verre gelegentheit der plaatzen ons beletten u zo ſchielijk byſtant te kunnen toevaerdigen. Wesbalven is het beter dat we nu, voor ons vertrek, eerſt de Rijks-rovers tot den wortel uitroien, en u een ruſt en vreedig Rijk overleveren, op dat uwen nieuw-gekooren Koning des te weinigh weerſtants vinde. Wilt om de beloften, die gy aan ons gedaan hebt, niet eens denken; want die zijn by u zo wel als by ons bewaart. Dan zo gy, tot welvaren van 't Rijk iet wilt uitrechten, trekt gy met een groote macht van Sinezen en Tarters op* Licungzus *aan, en zoek dien in de hooftſtad* Sigan *te verneſtelen. Wy zullen met d'overige macht der Tarters de Rovers uit het landſchap* Xantung *doen ruimen; en dus doende zal het ganſche Rijk gezuivert worden, en in ruſt en vreede raken.* *Uſanguejus*, die hun toeleg en liſtige ſtreken niet bemerkte, of zich zo geliet, om hen niet te vertoornen, bewilligde endelijk in hun voorſlag, en ſtont hen toe in 't Rijk te blijven. *maar dat ſtaan zy hem liſtigh af.*

De Tarters, eer zy, op het verzoek van *Uſanguejus*, met hun heir in *Sina* trokken, om den Rover *Licungzus* daar uit te drijven, hadden eenige van de hunnen na hunne eigen en d'omleggende landen gezonden, om op het haaſtigſte een groote macht van volk te preſten, tot het veroveren van 't Sineeſche Rijk. Dan geen gewelt gebruikten de Tarters op de

Si-

Sineezen, maar streelden hen vast met lieftalige en listige woorden, zoo lang deze macht uit *Tartarye* niet aangekomen was. Midlerwijl dit dus vast aansloerde, quamen de uitgezondene Tarters, met een groote macht van Tarters, uit de Rijken *Niuche* en *Niulhan*, als ook uit west *Tartarye*, en uit Oost *Yupi*, (welke Rijken alle aan d'Oost-zee en boven *Jupon* gelegen zijn) en brachten ook met zich het zesjarig Zoontje van hunnen overleden koning *Zungteus*; invoegen zy toen eerst klaarlijk deden blijken, datze na het Sineesche Rijk dongen, en dat begeerden. En naulix haddenze met hunne gansche macht den voet in *Sina* gezet, of zy riepen het zesjarig kint voor Keizer van *Sina* uit, gaven hem den naam van *Xunchi*, en noemden het keizerlijke geslacht, dat onder hem zijn begin zou neemen, *Taicung*. Dit kint, dat noch tegenwoordig den Sineesehen Throon bekleet, en nu ontrent den ouderdom van negen-en-twintig jaren heeft, zette zich met een zonderlinge stemmigheit en Majesteit, die hem ten oogen uit zag, op den ouden Rijks-stoel, dien wel eer voor twee eeuwen zijne volken bezeten hadden. Deze jonge Vorst, dus in volle kracht gezeten, hief in tegenwoordigheit van zijne Oomen en naasteBloetverwanten, en al de zijnen, met een manlijke en geen kinderlijke reden, aldus aan. Uw geluk en deucht, en niet de myne, heeft my, lieve en strijdbare Oomen, en gy mijne andere Prinçen, deze stantvastigheit gegeven, die gy in my ziet, en daarmeê ik tegenwoordig dezen Throon betreê. De veilig en zekerheit, daar mee ik op dezen Throon zit, zal ons zoo veel goets te voore spellen, als de vreeze en beschroomtheit van *Licungzus*, quaat en onheil te vooren spelde. Gy aanschouwt hier d'eerstelingen en beginselen, die het veroveren van 't Ryk alree verschaft heeft. Dan ik houde my wel verzekert, dat gy in deucht en kloekmoedigheit zoodanig uitmunt, dat ik van nu af vertrou meester van geheel *Sina* te zyn, ja, de gehele-werelt niet alleen verwonnen, maar ook verzeekert ben te hebben. Tot loon van uwe trouwe dien-

De jonge Tartersche Koning wort voor Keizer van Sina uitgeroepen.

sten en deugden, (hoewel die na waardye niet te beloonen zijn) zal ik u met de rykdommen van 't veroverde Ryk en koninklyke waardigheden beschenken en vereeren. Ieder quijte zich derhalve vroomelyk en stryde dapper. Met groote verwondering wiert deze reden van een zesjarig kint van de gansche vergadering aangehoort, en het gansche hof stont daar over als opgetoogen en tot stommens verwondert; invoegen een ieder uitborst, *Dat de Hemel en noodlot dit kint tot Keizer verkooren had.* Ten zelven dage nam dit kint zynen oudsten Oom, na 't gebruik der Tarters, voor zynen Vader aan; zulx hy van dien tyt af van de Tarters met den tytel van *Amahan*, (de Sinezen zeggen *Amavang*,) 't welk in de Tartersche tale 's Konings Vader betekent, genaamt wiert. Dezen wiert van hem ook het hoogste en opperste bewint des oorlogs aanbevolen, daar in hy zich zoodanig wist te quyten en te dragen, dat de Tarters hem voornamelyk voor 't bezit van 't Ryk hebben dank te weten: want hy munte niet alleen uit in wyze raatslagen en voorzichtigheit; maar ook in dapperheit en getrouwigheit, invoegen de schranderste en wyste der Sineezen over zyne raatslagen en redenen verwondert stonden. Hy was daarenboven beleeft, min zaam, en rechtvaerdig; waar door hy de herten der Sineezen zonderling wist te winnen en op zyne zyde te krijgen. Niet weinig hulp hier toe de gunst en vlyd der Sineesche Oversten, die (gelyk te voore alree verhaalt is) om den toorn en gramschap van den Sineesehen Keizer t'ontgaan, zich op de zyde der Tarters begeven hadden, en hunne landsluiden, tegens eed en trou, daar mee zy aan hunne vaderlant verplicht waren, met schoone woorden en hooge beloften tot afvallen zochten te brengen.

't Keizers Oom krijgt den tijtel van Amavang.

Op den zelven dag wierden ook, uit last van den nieuwen Keizer en *Amavang*, eenige regementen Tarters aan *Usanguejus*, die na 't landschap *Xensi* was getrokken, om *Licungzus* op te slaan, met bezegelde brieven gezonden; waar in hy door den Keizer Koning *Pingsi* (dat zo veel als een beyre-

diger van 't Westen beteekent) gemaakt wiert; en zou tot zijn Hof de hoofdstad *Sigan* in 't landschap *Xensi* hebben, doch, tot erkentenis van onderdanigheit, jaarliks aan den Keizer schattingen brengen. Dezen streek had *Amavangus* bedacht, om *Usanguejus*, die veel te weeg kon brengen, en de zaken der Tarters in verwerring helpen, te vernoegen, en des te beter op hunne zijde te krijgen. *Usanguejus*, die van den Sineeschen Keizer noit zoodanig een ampt zag te verwagten, en de Tarters met zoo een groot heir op hem aan komen, dat hy geen kans noch middel zag, om hen weerstant te konnen bieden, breekt zijn trou, die hy tot dus lang behartigt had, en ontfangt de nieuwe eere, en erkent den Tarter voor rechtmatigen Keizer van *Sina*.

Usanguejus valt den Sineesen af.

En in dezer voegen wiert de gene, die een weinig te voren, tot bescherming der Sinezen, tegen de rovers te velde trok, gedwongen en benootzaakt, tegen de Sinezen, en zijne eige lantslieden, te vechten, en met de Tarters het rijk *Sina* te helpen veroveren. *Usanguejus*, die een strijdbaar Prins was, heeft met bystant der Tarters zeer lichtelijk de rovers uit het landschap *Xensi* verdreven, en daar na zijn Hof, uit last van den Keizer, in de Hoofdstadt *Sigan* gaan houden. En dus verhieven de Tarters dezen Heer, die zoo meenigmaal tegen de Tarters te keer was gegaan, en hen groote afbreuk had gedaan, tot de hoogste eere en waerdigheit; doch benamen hem alle bedieningen van krijgs-zaken; wel wetende wat zoo een ervaren Veltoverste, indien Fortuin den voet den Tarters quam dwers te zetten, in tijt en wijle zou kunnen uitrechten.

Wat uitgang den roover *Licungzus* te beurt is gevallen, heeft niemant oit kunnen vernemen, noch te weten krijgen; maar wel dat zijn gantschen opstendigen hoop, en krijgsmagt, van *Usanguejus* verrast en ter neer gehouwen wiert. Eenige willen dat hy van *Usanguejus* in een gevecht van kant geholpen wiert; hoewel hy noit levendig, noch doot weêr te voorschijn is gekomen.

d'Andere Tarters, die, volgens het besprek met *Usanguejus*, na *Xantung* en *Peking*, met hunne heirkrachten waren getoogen, veroverden deze Landschappen in korten tijdt zonder slag of stoot, en versterkten hunne legers geweldig met Sineesche Oversten en krijgsknechten, die by hele troepen, dewijlze zeer vriendelijk ontfangen wierden, tot hen quamen overloopen. Want zy gaven eenen ieder, zonder onderscheit, verlof van hunne vendels te volgen, zelfs ook hunnen overwonnelingen, indienze slechts maar hun hair, na de Tartersche wijze, wilden laten scheeren, en als de Tarters gekleedt gaan. Ook lieten de Tarters zich hier aan zoo veel gelegen leggen, datze het zelfste wel uitdrukkelijk door 't gantsche rijk opentlijk, en, op straffe van hoog verraat, deden af kundigen; een werk, dat den Tarters in 't bevorderen van hunne zege dikwils geen kleen beletzel veroorzaakt heeft; gemerkt de Sineezen te dien tijde met hun hair groote hovaardije bedreven, en toen heftiger, tot behoudenis van 't hair, dan van 't Keizerrijk en hunnen Keizer, vochten; in voegen duizenden liever hun geheel hooft, dan het bloot hair te verliezen hadden.

Tarters krijgen grooten aanhang.

In dit veroveren der steden en landen, gong het den Tarters zoo geweldig voor de wint, datze, binnen den tijd van een jaar, vier Noortsche lantschappen, als *Peking*, *Xansi*, *Xensi* en *Xantung*, (zonder *Leaotung* daar onder te reekenen) onder hunne gehoorzaamheit en gewelt brachten. Dan een wonderlijke streek en vond van herten te winnen, stelde ook de Tarter, in 't veroveren van al deze plaatzen, in 't werk: want d'oude wijze van de Sineesche regering hield hy in wezen, nochte bracht daar in geene verandering, en, daar over men zich noch meer heeft te verwonderen, liet de bestiering der steden en landschappen in handen der Sineesche Philosofen, die de zelve te voore bedient hadden. In het onderzoeken der Geleerden, daar af op pag. 24. gesprooken is, wiert ook gene verandering gemaakt, maar doorgaans de zelfste zwier en orde gehouden, 't welk niet

De Tarters maken geen verandering in de regering.

niet min listig als wijzelijk van de Tarters was aangeleidt: want dewijl zy dus d'Inboorlingen en luiden, die zy zelfs verheven hadden, met de heerschappye lieten geworden, zoo begoosten de Sinezen de Tarters met zonderlinge gunst en vrientschap te bejegenen. Alleen behielden de Tarters het bewint en oppergezag der krijgszaken aan zich; hoewel zy ook de getrouste Sineezen voor Oversten daar in gebruikten, en tot d'aanzienlijkste Ampten bezigden. Zelf in de keizerlijke Hooftstad *Peking* wiert ook de zelfste orde der Rijxraden onderhouden, en in de zes hooge Rechtbanken, die van aller geheugen her onder de Sineesche Keizers geweest waren, alleen die verandering gemaakt, dat d'een helft der regerende Perzonen uit Tarters, en d'ander helft uit Sineezen zou bestaan.

Midlerwijle hadden de Lantvoogden en Oversten van de Zuiderlijke lantschappen, (daar uit, met het opstaan van de Roovers, d'oproer eerst haren oorsprong genomen had) alsse de noot, daar in de Keizer stak, verstonden, groote hulptroepen en krijgsbenden by een vergadert, en waren alreê op den weg in 't aantrekken, om den Keizer met al hun magt te komen ontzetten en verlossen. Maar als zy 's Keizers overlijden, en 't overgaan der stadt vernamen, deeden zy alle hunne krijgsbenden te rug roepen, als ook alle de vaartuigen en Scheepen, daar in jaarlix d'eetwaren en andere nootzakelijkheden na 't Keizerlijke Hof te *Peking* gevoert wierden. En niet lang leed het aan, of zy verstonden ook, hoe de Tarters in 't rijk gevallen, en dat verovert hadden; 't welk hen tot d'uitterste droefheit en verslagentheit bragt.

Hungtaungus word tot Keizer verkooren.

Zeer groot was ook de schrik en vreze onder de Sinezen te *Nanking*, d'eerste Hooftstad van 't landschap *Nanking*: want de verbaastheit had de herten van deze luiden der mate bevangen, datze niet wisten werwaarts zy zich te keren hadden. Endelijk schepten evenwel d'Oversten weêr moedt, en verkoren, na lang onderling beraatslaan, zekeren Koning uit den geslachte *Taiminga*, tot Keizer, en noemden hem *Hunquang*. Deeze Vorst, die wel de naaste aan de Sineesche Kroon scheen te zijn, dewijl hy een zoons zoone van den Keizer *Vanlieus*, en neef van den Keizer *Zungchinius* was, had altijts zijn Hof in 't landschap *Honan* gehouden; maar zich nu, uit vreze voor de rovers, daar van daan na *Nanking* begeven; alwaar d'inwoonders hem met groote staatei en heerlijkheit de Sineesche kroon opzetten, met hoope van wat gewichtigs onder hem, dewijl hy een strijdbaar Vorst was, te zullen uitrechten. Naulix was hy tot den Keizerlijken Throon verheven, of hy zond eenen Gezant aan de Tarters met verzoek van vrede, en aanbieding van al de Noordsche landschappen, die zy verovert hadden. Dan de Tarters konden wel bevroeden, waar op dit verzoek van vrede gemunt was; dewijl de Sinezen alleen maar zochten tijt te winnen, en 't oorlog uit te stellen, tot datze weêr nieuwe krachten van gelt en volk by een zouden vergadert hebben. Derhalven gaven de Tarters den afgezondenen Gezant dit kort, doch bondig antwoort: *Datze van eenen ander geenzins wilden ontfangen, 't welk hen zoo veel bloets gekost had, en zy alreeds in hun gewelt hadden. De Oversten, die den Keizer gekroont hadden, zouden hunne beste doen, om denzelven wel te beschermen: dat zy het gantsche rijk of niet met allen wilden hebben, en ook niet eer de wapenen neerleggen, voor datze tot hun lang gewenscht ooghmerk gekoomen waren.*

De nieuwe Keizer begeert vrede,

dat de Tarter afslaat.

Midlerwijle de afgesondene Sineesche Gezant dus onverrichter zake van den Tarter weder keerde, en beide parthyen zich vast ten oorlog toerusten, verscheen in de stadt *Nanking* zeker jongeling, die zich uitgaf voor den Oudsten zoone van den Keizer *Zungchinius*, en dit zijn zeggen met geen kleene tekenen van waarheit scheen te bevestigen; ook hadden, ('t geen zijn zeggen noch meer geloof gaf,) vele Gelubden of Kamerlingen, die in 's Keizers hof verkeert hadden, kennis aan hem. Dan *Hunquang*, die met de zucht van heerschen te zeer ingenoomen was, en de smaak van 't rijk alreeds weg had, wilde hem,

De Zoon van Zungchinius komt tot Nanking.

om niet uit de heerschappy en van den Throon te raken, noit voor wettigen zoone van *Zungchinius* erkennen noch aannemen. Hy deed hem daar en boven gevangen nemen, om hem als een verrader te doen sterven, waar door deze nieuwe Keizer *Hunquang* by d'Oversten, die zich hier tegen stelden, en dezen Jongeling zijn zeggen geloof scheenen te geven, geweldig in den haat raakte. Dit werk scheen groote oproer te zullen veroorzaken, en schoot de twist endelijk zoo weelig looten, dat de Tarters midlerwijle gelegentheidt kregen van 't landtschap *Nanking* te veroveren; waar in zy zeer weinig weerstant vonden, dewijl vele Oversten hem het inkomen niet beletten; maar in tegendeel tot afbreuk van *Hunquang*, met raat en daat zochten te stijven. De Tarters quámen hier op terstont in het gebiedt van *Hoaigan*, d'eerste hooftstadt van 't landtschap *Nanking*, namen zonder lang te zammelen, den Oosterlijken Oever van de Gele rivier in, en voeren aanstonts met Schepen daar over; hoewel d'andere oever met zoo een groot getal Sineesche krijgsknechten bezet stont, datze, zoo te zeggen, eenen dijk van hunne laarzen of schoenen zouden kunnen opgeworpen, en daar mee de Tartersche ruitery het voorttrekken belet hebben. Maar hier bleek de waarheit van het spreckwoort: te weten, dat de moet en dapperheit in den oorlog veel meer kan uitrechten, dan de meenigte der krijgsknechten: want naulix hadden zich de Tarters te Scheep begeven, om over de rivier te trekken, of de Sineesche krijgsknechten verlieten den oever van de reviere, en liepen op de vlucht, als een deel Schapen, die den wolf van verre zien aan komen. De *T*arters, dus zonder weerstant te vinden, over de Gele rivier geraakt, vallen, met het gros van hun heir, in dat overtreffelijke landschap *Nanking*, en veroveren en nemen alles wegh, wat zy aan de Noord-zijde van de riviere *Kiang*, vonden leggen. Alleen bood het rijke en schoone *Jangcheu*, de zevende hooftstadt van 't Landtschap *Nanking*, een tijdt lang weerstant, en deed menig sterke uitval op de *T*arters; waar in ook een zoon van zeker *T*arters *K*oningie te sneuvelen quam. In de stadt was tot Overste gestelt van *K*eizer *Hunquang* zeker *Zuus Colaus*, die hem zeer getrou was, en daar binnen met een sterke krijgsbezetting lag, om de stadt ten uitterste te beschermen. Maar hoe trou deze Heer, ten diensten van de *K*eizer en 't Vaderlant, zijn eer en eedt betrachte, en hoe mannelijk hy zich ter weer stelde, moeste hy evenwel ten lesten voor het zoo gewelt der *T*arters zwichten, en de stadt laten veroveren. Alle de krijgsknechten en burgers wierden ter neer gehouwen, de huizen uitgeplondert, en de doode lijken daar na boven op de huizen, (op datze door den stank en het uitwaassemen der verrotte dampen geen pest zouden veroorzaken) gelegt, en dus met de gantsche stadt en des selfs voorsteden, tot asche verbrant.

Wort gevangen gezet.

De Stadt Jangcheu wort verovert.

Waar door de Sineesche zaken verachteren.

Geweldig groeiden de Tarters hier in macht en moogentheit aan, en versterkten, met het verooveren van zoo vele plaatsen, grotelix hunne krijgsmagt; ten andere deed dit hunne krachten ook niet weinigh vermeerderen, dat de Krijgs-oversten van andere steden en Krijgs-benden tot hen quamen overloopen, waar af de meeste hunne zelve ampten behielden, die zy onder de regering van den Sineeschen Keizer bekleedt hadden; de zommigen wierden ook tot hoger ampten en waerdigheden verheven, als zy oit by den Sineschen Koning gehad, of te verwachten hadden. En dewijl de *T*arters de genen, die vrywillig hem toe-vielen, zeer beleeft en vriendelijk bejegende, en in tegendeel de Steden, die hem weerstant booden, en zijne macht tegenstreefden, zeer wreedelijk handelde, zoo bragt hy hier door te weeg, dat een ieder, om de straffen en 't mishandelen t'ontgaan, het eerste omhelsde, en verkoos, in voegen de *T*arter, door dit middel, zonder eenige moeite alle de plaatsen, die in 't Noorden over de Rivier *Kiang* zijn gelegen, onder zijn gewelt en gehoorzaamheit bragt. Na het veroveren van deze plaatsen, hielt de *T*arter zich niet stil, maar zocht zijn zeege te vervolgen, en voor eerst de Hooftstadt *Nanking*, daar in eertijts

De Tartars groejen in macht aan.

De Sinezen vluchten.

tijts de oude Sineesche Keizeren hun Hof plachten te houden, aan te tasten. Deze Stadt leidt op den zuiderlijken oever van de Revier *Kiang*, die het gantsche Rijk *Sina* in een Zuider en Noorder gedeelte verdeelt, en 't landschap *Nanking* in 't midden doorklooft. Derhalven moesten de Tarters, om deze Stadt te krijgen, en by den nieuwen Keizer te koomen, die zich daar binnen bevond, met Schepen over de Revier trekken, daar toe zy een groot getal by een vergadert hadden. Met geen klein getal van Scheepen waren ook de Sineezen verzien, die met hun Vloot, onder 't bevel van zekeren strijdtbaren Vorst *Hoangchoang*, aan d'overzijde van den oever lagen. De Tarters besprongen de Sinezen met felle aanvallen, en wiert al daar ter wederzijde manlijk gevochten, met een groote neerlaag der Tarters, in voegen *Hoangchoang* deed blijken, dat de Tarters van de Sinezen konden overwonnen worden. Dan niet lang wilde hem het geluk hier dienen; maar wiert, na een wijle vechtens, door eenen van zijne eigene Oversten, met een schicht verradelijk geschoten, die hem binnen weinig uren het leven benam. De verrader, die dit verraad lang in zijnen boezem gebrouwen had, en daar toe van de Tarters met groote beloften, van een ampt te zullen verkrijgen, gebragt was, was *Thienus* geheten, en in 't landschap *Leäotung* geboren, hoewel hy van kintsbeen af onder de Sineezen gedient had. Door dit sneuvelen van dezen Veltoverste, raekten de zaken der Sinezen geweldig weêr in 't voetzant, en liep 't gehele Rijk verlooren; daar aan noch eenige hoope van behoudenis waar geweest.

Slag tusschen de Tarters en Sinezen.

Hoangchoang wort verradelijk om 't leven gebragt.

De verrader *Thienus*, die zich niet vernoecht hield met dezen vuilen daat begaan te hebben, begaf zich, om noch iet van meer belang uit te rechten, met zijn volk op de vlucht, en binnen de stadt *Nanking*, onder schijn van eenen trouwen Overste, by den Keizer *Hungquang*, die, na het ombrengen van *Hoangchoang*, meê van daar gevlucht was. Zoo dra de Tarters met hunne Schepen en magt, over de Revier waren geraakt, en verstonden dat de Keizer het op vluchten had gestelt, vervolgden zy hem gezwint, en als een blixem achter na. Als *Thienus* de Tarters zach aankomen, deed hy den Keizer door zijn volk in verzekering neemen, en leverde hem aan de Tarters over; 't welk zich toedroeg in Zomermaant, des jaars duizent zes honderd en vijf en veertig. De Tarters, bragten den Keizer niet terstont om 't leven, maar zonden hem tot een zegepraal der Tarters naar de Keizerlijke Hooftstadt *Peking*, alwaar hy voor de Stadts wallen, ten aanzien van den Tartersche Keizer, met een pees van een booge, gewurgt wierd; welke doot by de Tarters zeer edel en hoog geacht wert. En dus quam deze Keizer *Hungquang*, als hy noch geen jaar geregeert had, door list en verraat van dezen snoden *Thienus*, te sneuvelen. Desgelijks brachten de Tarters ook den bovengemelden Jongeling, die zich voor den zoone van *Zungchinius* uitgaf, en in de gevankenis gevonden wert, met een peze om 't leven; en niet alleen wierden deze; maar ook al de genen, die zy uit den Keizerlijken geslachte in handen kregen, van kant geholpen. Want het is een gebruik in *Sina*, en ook in geheel *Asia*, dat al de vrienden der Koningen, als een rijk verovert wort, door den verwinner ten gronde uitgeroit en verdelgt worden.

Keizer Hungquang wert verradelijk aan de Tarters overgelevert, en gedoot.

Na het volbrengen van deze dingen, storten de Tarters met hun heir in de Hooftstadt *Nanking*, veroverde den zelve zonder slag of stoot, en maken het keizerlijke Hof, (daar in eertijts d'oude Sineesche Keizeren zich onthielden,) en de keizerlijke Graffteden, uit een oude en ingeboorne haat, tot deerlijke puinhoopen, zonder evenwel de burgerlijke huizen in 't minste te beschadigen. Voorts veroverdenze, zonder eenig weerstant te vinden, al d'andere steden van dit landschap, de welke haar, om de wreedheit en 't mishandelen t'ontgaan, willig en bereidt aan de Tarters overgaven.

De Tarters veroveren Nanking.

Naulix hadden de Tarters het gehele landschap *Nanking* onder gehoorzaamheit gebragt, of een gedeelte van het Tartersche heir begaf zich na *Hangchen*, d'eerste Hooftstadt van 't land-

ſchap *Chekiang*; maar het ander gedeelte trok over de Revier *Kiang*, om de zuiderlijke Landtſchappen, als *Kiangſi*, *Huquang*, en *Quantung*, te veroveren. Ontrent deze ſtadt was de bloem, en het puik der gevluchte Sineeſche krijgsknechten en Velt-overſten by een vergadert, om eenen nieuwen Keizer, *Louangus* geheten, uit den geſlachte *Taiminga* te verkiezen. Dan deze Vorſt ſloeg het aanvaarden van de Keizerlijke waerdigheit beleefdelijk af, en hield zich vernoecht met den Koninclijken tijtel; 't welk hy miſſchien te dien inzichte deed, om met het dalen van zoo hoog een trap, niet al te groot een ſlag te geven, en de ſmerte van zijnen ondergang des te minder te gevoelen. Den genen, die hem gunſtig waren, en met den Keizerlijken tijtel zochten te vereeren, gaf hy dit tot antwoort. *Dan zal ik de Keizerlijke waardigheit aanvaarden, als mijne krijgsknechten de Tarters verdreven, en maar een eenige Keizerlijke ſtadt verovert hebben. Strijde, derhalven, veel dapperder, als ghy gewoon zijt te doen.* Zijn rijk hâd geen drie dagen geduurt, of hy zag de Tarters op hem aankoomen, om hem en zijn volk op te ſlaan, en uit den rijke te verjagen. Hy, een ſtrijdbaar en moedig Vorſt, porde en moedighde zijne krijghsknechten tot vechten, en weerſtant te bieden; 't welk zy alle beloofde te doen, indien men hen hunne verdiende wedde betalen wilde; te weten, hun oogmerk draide hier op uit, om te dien tijde (nu men hen ten hoogſte van doen had) zoo wel hunnen Koning, als den burgers gelt af te perſſen, en daar na ſtil te zitten en hunne handen t'huis houden. *Louangus*, die in beleeftheit en goedertierentheit onder de Sinezen by na zijns gelijken niet had, en den ondergang van deze vermaarde ſtadt niet konde lijden, en met de burgers, die alle oogenblik de doot voor hunne oogen zagen, zeer grote deernis had, bewees toen, hoe zeer hy zijn volk beminde, en hunner behoudenis hem ter herten ging. Te weten, hy vervoegde zich op de veſten der ſtadt, en badt met geboogene knien den Tartariſchen Velt-overſte, dat hy de Stadt en burgery wilde verſchoonen; *Maar doet*, zeide hy, *met my wat ghy wild: ik zal my aan u tot een offerhande voor mijne onderdanen overgeven.* Hy dit zeggende, gaf zich alwillends aan de Tarters over, en liet zich vangen, zonder te overdenken, wat hem zou mogen overkomen. De Tarters, die niet weinig hier over verwondert ſtonden, belaſten aan de burgers, datze de poorten van de ſtadt te ſluiten hadden, op dat noch hunne, noch de Sineeſche krijgsknechten van *Louangus*, daar binnen zonden koomen. Toen ging het op een neerhouwen, en vervolgen der Sineeſche krijgsknechten van *Louangus*, die buiten de ſtadt lagen, en hunnen Overſten niet gehoorzamen wilden; dan weinig quamen 'er evenwel door ſabels en pijlen der Tarters om, maar by duizenden verdronken'er in 't water. Voor by de zuider Poort der Stadt, ſtroomt zekre Revier *Cienthang*, die meer als een mijl breedt is, en daar over de vluchtende krijgsknechten, die vol ſchriks en verwarring ſtaken, met ſchuiten wilden varen, om hun lijf te bergen; maar ſprongen met zoo groot een menigte te gelijk in de ſchuiten, datze door de zwaarte aan 't zinken raakten, waar door veel duizenden van krijgsknechten te verdrenken quamen.

Na dit verjagen en doodſlaen der Sineeſche Krijgsknechten, quamen de Tarters, (dewijl zy geene ſchuiten hadden om d'overige Vluchtelingen over de Revier t'achtervolgen,) de ſtad *Hangcheu* weêr naderen, en veroverden de zelve, zonder datze evenwel der ſtad eenigh afbreuk, of den Burgeren eenig gewelt aandeden.

Zo dra de Tarters deze ſtad verovert hadden, haaldenze uit zekre Vaart, aan de noort-zyde van de ſtad gelegen, die haar water door het Noorder gedeelte van dit gehele Lantſchap zend, en alleen door eenen dijk van de revier *Cienthang* geſchijden word, alle de ſchuiten, die in de zelve lagen, over dezen dijk, en brachtenze in deze vaert. Zy met dit vaartuig dus verzien, ſtaaken daar meê, zonder eenig belet of tegenweer te vinden, over de revier *Cienthang*, en rukten voorts op *Xaoking*, de ſchoonſte en netſte

Louangus word Sineeſch Koning gekoren.

Groote liede van Louangus tot zijne Onderdanen.

Vele duizenden Zoldaten verdrenken.

Hangcheu gaat over.

neſte ſtad van geheel *Sina*, aan, die haar, zonder ſlagh of ſtoot, vrywilligh aan de Tarters over gaf. De Tarters kregen deze ſtad, zonder eenig geweld daar op te plegen, gewilliglijk in, en zouden op den zelfſten voet lichtelijk al d'andere zuiderlijke ſteden van 't landſchap *Chekiang* verovert hebben; dan alſſe opentlijk deden afkundigen en gebieden, dat ieder zijn hair op de Tarterſche wijze te ſcheeren had, begoſten de Sineeſche krijgsknechten en burgers (dien meer hun hair als hun lant ter harte ging) na de wapenen om te zien, en dreven de zeegpralende Tarters niet alleen weer uit der ſtad, maar ook tot aan de rivier *Cienthang*, ja dwongen hen, met neerhouwen van eenige honderden, datze over de Riviere moeſten trekken. En gewiſſelijk hadden de Sinezen de rivier terſtont weten over te trekken, en de Tarters t'achtervolgen, zy hadden niet alleen d'veroverde Hooftſtadt, maar ook al 't overige weder gekregen; doch zich wel vernoegt houdende, datze alleen hun hair behouden hadden, ſtaakten zy het vervolgen hunner zege, en booden alleen weerſtant aan den zuiderlijken oever van de Riviere: alwaar zy met het opwerpen van verſcheide Bolwerken zich verſterkten. En in dezer voegen wierden de lang-zeegpralende Tarterſche wapenen zoodanig bedwongen, dat de Tarters een geheel jaar ſtil zaten, zonder iet gedenkwaardigs op de Sinezen te verrichten.

De Sinezen vechten voor hun hair,

en verjagen de Tarters.

De Sinezen, die nu hunnen getrouwen *Louangus* dus onnozel waren quijt geraakt, zochten nu weêr eenen Opperhooft op te rechten, dryvende de meeſten dat men zekren *Lu*, (een Koning uit den geſlachte *Taiminga* geſproten,) tot Keizer behoorde te verkiezen; dan deze voortreffelijke Vorſt ſloeg dien hoogen tijtel en Keizerlijke waerdigheit af, en wilde alleen maar den naam van Herſtelder des Rijks aanvaarden.

Lu neemt den tijtel van Herſtelder aan.

De Tarters, die hunne krijgsheiren vry van volk gezwakt, en niet gewichtigs daar meê uit te rechten zagen, ontbooden midlerwijle nieuwe krijgsbenden uit de Hooftſtadt *Peking*, waar meê zy groote vlijt aanwenden, om over de Rivier *Cienthang* te raken; maar wat moeite zy aanwenden, het liep hen alles tegen en vruchteloos af. Dus begoſten de vervalle Sineeſche zaken het hooft een weinig weer uit het voetzant op te heffen, en 't liet zich aanzien, als ofze groote overwinningen op de Tarters zouden bevochten hebben, indienze hunne krachten by een hadden gehadt; maar de luſt en begeerte van te heerſchen, en nijd en nayver van elkandre de kans af te kijken, deden deze goede hoope en alle aanſlagen in rook verdwynen. Want de krijgsknechten en Velt-overſten van 't landſchap *Fokien*, die zich met de vlucht uit *Chekiang* begaven, hadden zeker Koninkje, *Tangus*, uit den geſlachte *Taiminga* geſproten, met zich genoomen, en riepen hem in 't landſchap *Fokien*, dat dicht aan *Chekiang* grenſt, voor Keizer uit. Deez, die trots van aart en zich niet wel in die moogentheit wiſt te matigen, wilde terſtont, dat het Koninkje *Lu* afſtant van 't rijk zou doen, en de heerſchappy neer leggen; met voorwenden, dat hy weinig ſteden verovert had, en ook den Sineeſchen Keizeren zo na in bloede niet beſtont, als hy. *Lu* bragt daar tegen in, dat d'Onderdanen hem allereerſt verkooren hadden, en zijne overwinningen uitweezen, wat dienſte hy den Vaderlande bewezen had. Met blijde oogen zagen de Tarters deze twiſt aan, en lachten daar over niet weinig in hunne vuiſt, als hebbende daar door gelegentheit bekomen, om iet gewichtigs, tot afbreuk der Sinezen, uit te rechten, en 't rijk in hun gewelt te brengen; even alleens gelijk de Viſſcher, (na 't zeggen der Sinezen) terwijl het vogeltje, en 't moſſeltje, tegen elkandre vechten, hen beide wechneemt, en alleen met de winſt gaat ſtrijken. Noit hebben deze twee nieuw gekoren Koninkjes hunne wapenen willen vereenigen, noch d'een den ander wijken, om met gelijke magt op den Tarter los te gaan, maar lagen gedurig, tot elkanders onderling verderf, over hoop. En dewijl *Lu* maar acht ſteden onder zijn gebied had, en deze dezoldye van zo veel krijgsknechten, als hy wel van nooden had, om den Tarter

Tangus wert tot Sineeſche Keizer verheven.

Tweedracht tuſſchen Lu, en Tangus.

aan

aan te valien, niet konde opbrengen; zoo leide hy alleen maar op zijne eigen beſcherming toe, en dorſte noit met dus een kleene macht over de revier trekken. De Tarters midlerwijle, ſpitſten verſtant en zinnen, op wat wijze zy met hun ganſche heir over de gemelde revier *Cienthang* zouden raken: want met Scheepen daer over te ſteken, dachte hen te groote ſtoutheit te zijn, gemerkt zy wel wiſten dat *Lu* zelf zeer vele Schepen, die hy uit der zee had gebragt, en van grof geſchut wel verzien waren, by zich had; maar het geluk heeft den Tarters in dit werk zonderling gedient, en al deze zwarigheit weghgenomen. Het was juiſt te dien tijt (als of niet alleen de menſchen, maar ook de Hemel zich tegen de Sinezen gekant had) een zeer drooge en heete zoomer, en de Revier aan 't Zuiden (niet verre van de ſtadt *Tunglieu*, daarze haren loop door de bergen neemt, en weinig waters van de zee ontfangt) zeer ondiep geworden.

De Tarters trekken over de Revier Cienthang.

De Tarters hier af door eenige ontrouwe Sinezen verwittigt, vonden hier een waadbaren weg voor hunne ruitery; zulx de paarden met gemak daar over koſten, en naulix tot aan de knien in 't water ſtapten. Naulix waren 'er twintig van het voetvolk overgekoomen, zonder eenig tegenweer te vinden, (want ter zake van de ſcherpe en ſteile bergen waren aan dezen kant geene Sineeſche krijgsknechten geſtelt) of de Sinezen, die zich daar in d'omleggende geweſten bevonden, en door de huisluiden van het overtrekken der Tarterſche ruitery verſtendigt wierden, begaven zich op de vlucht, om hun lijf te bergen. Het Koninkje *Lu* kreeg door deze tijding zoo groot een ſchrik op den hals, dat hy zelf de ſtadt *Xaoking* verliet, en met de Schepen (want hy betroude zich niet op het vaſt lant) na het eilant *Cheuxan*; 't welk recht tegen over *Ningpo*, (de negende Hooftſtadt van 't landſchap *Chekiang*,) gelegen is, vluchte; en heeft zich, ſedert dien tijt, eenige jaren daar op onthouden.

Het Eylant Cheuxan word een Rijk.

Dit eilant, dat toen byna van geen ander volk, dan van een deel arme Viſſchers en Boeren bewoont wiert, is nu door den toeloop van vele Sinezen, die tot dezen *Lu*, als eenen beſchermer en voorſtander van hun hair, hunne toevlucht namen, een groot en machtig rijk geworden, daar in tegenwoordig twee en zeventig ſteden getelt worden. En in dezer voegen hebben de Tarters, zonder ſlag of ſtoot, zeer lichtelijk al d'andere ſteden van 't landſchap *Chekiang* verovert en onder hun gewelt gebragt; de ſtadt *Kinhoa* alleen, daar in de Tutang, of opperſte Overſte van 't ganſche landtſchap woonde, heeft de zege der Tarters eenige maanden verwijlt en opgehouden; maar de Tarters, om hunne andere overwinningen, met het veroveren van deze eene ſtad, niet te beletten, gingen hun leger in drie ſcharen verdeilen, en zonden d'eene ſchaar door de ſtad *Khiucheu*, en het gebergte; de tweede door *Yencheu* en langs de ſtrant, na het landſchap *Fokien*; maar de derde bleef het beleg van *Kinhoa* bywonen. De Overſte van deze ſtad, die toonen wilde dat zijn vaderland mannen uitleverde, deê den Tarters in het beleg zeer veel afbreuks, en groote neerlagen: want hy ſpeelde zonder ophouden met het grof geſchut op hun leger, zulks hy endelijk hen dwong, datze met het leger wat verder van de ſtad moeſten gaan leggen, wildenze voor het donderen van 't geſchut bevrijd wezen. Endelijk, om de ſtad te dwingen, deden de Tarters uit de hooftſtad *Hangcheu* meê grof geſchut in 't leger brengen: waar mee zy in de wallen in korten tijt zoo groot een opening maken, datze daar door met hun ganſche heir ter ſtad indrongen, en de zelve te vuur en te zwaarde deerlijk verdelgden. De Overſte zelf, om niet in 's vyands handen te vallen, deed zich, en zijn hele huisgezin, met een ton buſſekruit in zijn hof in brant te ſteken, levendig verbranden.

De Stadt Kinhoa gaat over.

Het een leger vande bovengemelde drie, dat in 't landſchap *Fokien* zou vallen, om het zelve te veroveren, was nu alreê in 't aantrekken, maar vond zich in geen kleene zwatigheit, op wat wijze het, ten minſte afbreuks des heirs, daar in zou raken; en dat ter oorzake van de ſteile en ſpitze bergen, die

die het in 't intrekken voor de borſt kreeg. Want tuſſchen het landſchap *Fokien*, en de Landſchappen *Quantung*, *Kiangſi* en *Chekiang*, leidt een onophoudelijke ry van hooge en ſteile Bergen, die dit *Fokien* van deze drie Landſchappen affcheiden: en om daar over, en in *Fokien* te komen, heeft men eenen ongemakkelijken weg van drie dagen reizens, over 't gebergte, af te leggen. Zeer lichtelijk hadden de Sinezen de Tatters, in het doortrekken kunnen ſtuiten, indienze ſlechts de ſterkſte en onbegangkelijkſte plaatzen, met een klein getal Boeren bezet hadden. Maar de Sinezen waren voor d'aankomſt der Tarters met zoo groot een ſchrik bevangen, datze byna door het zien der Tarterſche paarden een beroerte op 't lijf kregen, en zich uit het geberghte; datze onbezet lieten, op de vlucht begaven; zulcx de Tarters, hoewel met groote moeite, daar over geraakten; latende veel wagens en ander omſlach achter, als ook eenige paarden, die, door de ſteilte der wegen, van boven neer te ſtorten quamen. Als de Tarters op de vlakte en in 't landſchap *Fokien* gekomen waren, veroverdenze het zelve met kleene moeite; want naulix wiert daar aan zoo veel rijdts beſteet, als men van doen zou hebben, om het zelve op zijn gemak te doorwandelen.

Fokien wort van de Tarters verovert.

Dewijl dit Landſchap zich dus gemakkelijk liet veroveren, deden de Tarters daar voor d'Ingezetenen ook weinig overlaſt, alleen lichten zy uit het zelve eenige Sineeſche krijgsknechten tot verſterking van hun leger, en trokken daar meê in de zelve voorſpoet na het landſchap *Quantung*. d'Andere Velt-overſte, (een wonderlijk en vreemt beloop,) dien belaſt was de binnenlantſche plaatſen, onder gehoorzaamheit te brengen, had de zelve naarſtigheit in 't doortrekken over 't gebergte gebruikt, en 't zelve geluk gehad; want ten zelven tijde quam hy al zegenpralende door de landtſchappen *Huquang* en *Kiangſi* in het landſchap *Quantung* trekken, en had aldaar d'eerſte Stadt, die tegen hem opſtond, te vuur en te zwaart verdelgt. En in dezer wijze wiert het landſchap *Quantung* zeer licht door twee heiren verovert en t'ondergebragt. Dan 't eene leger vertrok, met roof en buyt overladen, op 's Keizers bevel na *Peking*; en ſtelde in 't doortrekken in ieder Stad ſterke krijgsbezetting, en Overheden, zoo wel over de Burgerlijke, als Krijgszaken, uit den naam van den Tartariſchen Keizer.

Quantung wort verovert.

Maar dat de Tarters het landſchap *Fokien* dus met klene moeite veroverden, daar af geven zommigen een andere, en deze reden.

Te dien tijde vertoonde zich een vermaart Zee-roover, geboortig van *Fokien*, met name *Chinchilung*, maar d' uitheemſchen en vreemdelingen noemen hem *Iquon*. Deze, die zeer bekent by de Hollanders en Spanierts, en van ſlechte afkomſt was, diende eerſt voor knecht den Portugezen in *Makao*, en den Hollanders op 't Eilandt *Formoſo*, of ſchoone Eilandt; maar verdriet krijgende, om langer onder een anders voogdye te ſtaan, wiſt hy endelijk een deel onnozele luiden zoodanig te belezen, dat hy die op zijne zijde kreeg, en met hen, en een kleen getal Scheepen, op Zee ten roof ging. *Iquon* dus van kleen opgekoomen, vergaderde endelijk een groote Vloot Schepen, waar door hy zoo machtig wiert, dat hy den Sineeſchen Keizer in ſcheeprijkheit en rijkdom byna overtrof. Want hy trok den ganſchen handel van geheel *Indiën* alleen na zich, en handelde met de Spanjerts op de *Philippinen*, met de Hollanders op *Formoſo*, en in *nieuw Batavia*, en met de Portugezen van *Makao*. Hy dreef ook groote handel met die van *Japon*, en andere Rijken en Eilanden, in de groote Indiaanſche Zee gelegen. Hy alleen had de magt, door zijn volk de Sineſche waren uit *Sina* te laten voeren; en d'Europiſche Koopmanſchappen weêr in 't Rijk te brengen. Na dat deze *Iquon* zich met den Sineeſchen Keizer, daar meê hy een langen tijt in twiſt was geweeſt, verzoent had, groeide zijn magt zoo geweldig aan, dat hy een Vloot van drie duizent Schepen op Zee kon brengen.

Vermaarde Zee-roover Iquon.

Dan hiermeê hield zich deze Zeeroover niet vernoecht, maar ſtak den Keizer heimelijk na den Kroon. En dewijl hem wel bewuſt was, dat 'er voor hem niet uit te rechten was, zoo lang iemant van den geſlachte *Taiminga* noch leefde (want de Gemeente, noch de Sineeſche Krijgsoverſten zouden hem noit voor hunner Keizer erkent hebben) kreeg hy hoope, om, met hulp der Tarters, dit geſlacht te verdelgen, en uit te roeien. Weshalve beſloot hy, onder ſchijn van deucht (op dat ieder hem volgen zou,) tegens de Tarters, als tegen de vyanden der Sinezen, te velde te trekken. En 't is ook zeker dat alle de Sinezen, onder dien dekmantel hem byſtant zouden gebooden, en als een verloſſer des Vaderlants geholpen hebben.

Midlerwijle beraatſlaagde hy zich in 't verborgen met de Tarters, en was hen in al hun doen, waar hy kon en mogt, tot voordeel van zijne eige zaken, behulpzaam en gunſtig. Ten zelven tijde, als de Tarters in 't landſchap *Fokien* waren gevallen, had *Lunguvus* hem Velt-overſte over 't gehele leger gemaakt; daar en boven waren alle d'Overſten en Bevelhebbers van 't leger, zijne Broeders of Bloetvrienden, en de gemeene krijgsknechten ſtonden t'zijnen bevele. En door dit middel liet deze *Iquon*, die 't hecht in de vuiſt had, de Tarters in 't landſchap *Fokien* koomen; invoegen het geen wonder is, dat de Tarters hem, alſſe in *Fokien* gekoomen waren, met de Koninklijke waardigheit vereerden, en hem den eertijtel van Konink *Pingnan* gaven, 't welk op Neerduitſch zoo veel gezegt is, als de gene, die 't Weſten in vrede ſtelt. Dit alles wiert van de Tarters te dien einde in 't werk geſtelt, om hem des te lichter te bedriegen, en in 't net te krijgen; dewijl hen zijn oogmerk miſſchien wel bewuſt was, of, ten aanzien van zijn groote magt, wel vermoeden, 't geen hy in zijnen boezem gebrouwen had: te weten, dat hy na de heerſchappy ſtont, en de beſtiering van 't rijk na hem zocht te trekken. De Tarters, evenwel, ſchoon hen zulx genoech bekent was, hebben noit met gewelt tegen dezen man durven aangaan; maar zijne magt altijts ontzien; en zoo lang eenig Tarters Koninkje het gebied in *Fokien* over de krijgsknechten had, is hy altijts by den zelven heerlijk op koſtelijke maaltijden onthaalt, en met giften en geſchenken beſchonken geworden; met beloften daar en boven, van hem het gebiet en 't gezag van de landſchappen *Fokien* en *Quantung* te zullen laten houden. *Iquon*, die zijne aanſlagen dus voor de wint zagh gaan, en by de Tarters, na zijn meening, in groot aanzien was, twijfelde nu niet, of hy zou de beſtiering van de zuiderlijke Landſchappen behouden, doch wiert grootelicx in zijne hoope bedroogen, en te leur geſtelt. Want als het Tarterſche Koninkje in 't landſchap *Fokien* na *Peking* wilde trekken, en de Sineeſche Overſten, na 's lants gebruik, zich alle op zijn vertrek daar tegenwoordig bevonden, om hem geluk op zijne reize te wenſchen, en een ſtukweegs gelei te doen, zoo wilde *Iquon*, die geen quaat vermoeden had, dit Koninkje mee deze eere aandoen. Hy, dan, laat de vloot met weinig volk in de haven van de Hooftſtadt *Focheu* bezet, en vervoegt zich mee by het gezelſchap, om het Koninkje uitgelei te doen; doch in 't neemen van zijn affcheit, verzocht het Koninkje zeer vriendelijk op *Iquon*, dat hy hem tot in *Peking* wilde verzelſchappen, belovende hem aldaar groote eere voor zijne bewezen weldaat aan te doen. *Iquon*, die wel zag waar op het aan geleidt was, bragt nu dit en dat voor, en trachte de reize op veelerley wijze af te ſlaan; maar wat hy ook voorwende, hy moeſte endelijk het Koninkje verzelſchappen, en zich met hem op de reize begeven. En dus wiert deze ſnoode Zee-roover met liſt gevangen, die met geen wapenen te dwingen, noch te vangen was. Hy wiert een geruimen tijdt tot *Peking* in hechtenis gehouden, en endelijk met vergift heimelijk om 't leven gebragt. Zijne Zoon en Broeders, als zy hoorden dat hy gevangen was, begaven zich weder op hunne Scheeps-vloten, waar mee zy ſedert dien tijt den Sinezen grooten afbreuk hebben gedaan, en noch tegenwoordig niet weinig quellen en plagen.

Iquon word met liſt van de Tarters gevangen.

Midler-

De Tarters krijgen in Kiangſi den heerlaag.

Midlerwijle trok het ander leger, dat door de binnenlantſche geweſten in *Quantung* was geraakt, in 't landtſchap *Quangſi*, om het zelve meê onder het gebiedt en macht van den Tarterſchen Keizer te brengen. Dan de macht der Tarters leed in dezen aanſlag, een groote afbreuk van de Sinezen; in voegen de Tarters in hunne zege en overwinningen het meeſte belet vonden, daar zy geen belet dachten te vinden.

Te dien tijde was zekre *Khiu Thomas*, (die van de Jeſuiten gedoopt, en de Chriſtelijke Leere aangenomen had) Onderkoning van 't landſchap *Quangſi*, maar over 't krijgsvolk had *Ching Lukas* het beleid en opperbevel. Deze twee ſtrijdbare mannen, hadden een ſterk heir van Sineeſche krijgsknechten en Overſten, die uit andre landſchappen na *Kiangſi* gevlucht quamen, verzamelt, en op de been gekregen; waar meê zy zoo fel op den Tarter aanvielen, datze hem, na dat hy alreeds eenige plaatzen verovert had, uit den velde dreven, met verlies van eenige duizent Tarters. Met deze vlaag van voorſpoet, rukken zy met hunne verzamelden hoop, na 't landſchap *Quantung*, verſlaan aldaar desgelijks met groote neerlagen de Tarters, en veroveren weer de voornaamſte plaatſen en ſteden, die na 't Weſten leggen.

Junglieus Dort Keizer gemaakt.

Een wijle daar na verkooren deze zeegpralende Sinezen, met goedvinden hunner Overſten, uit den geſlachte *Taiminga*, zeker Koninkje *Junglieus* geheten, (die een zoons zoone van den Keizer *Vanlieus* was, en zijn Hof in *Queilin*, d'eerſte Hooftſtadt van 't landſchap *Quangſi*, hield) tot hunnen Keizer, met voorgeven, van hier door d'andere Sinezen tot gemeene beſcherming van 't Vaderlandt te moedigen, en des te vlytiger, tot het aanvaarden der wapenen tegen de Tarters, te maken. De nieuwe gekooren Keizer ging zijn Hof in de vermaarde ſtadt *Chatking*, in 't landtſchap *Quantung*, houden, en deed, na het verheffen tot deze Keizerlijke waardigheit, den Tarters in verſcheidene Veltſlagen groote afbreuk. Dan niet lang behield hy de voorſpoet van zijne zeegpralende wapenen, maar wierr in 't kort door de magt der Tarters uit *Quantung*, en *Quangſi*, verdreven; van waar hy zich na de grenzen van *Tungking* begaf, gelijk ons zulx daar na breder te verhalen ſtaat.

Nieuwe ontſteltenis in Fokien.

Het liet zich nu weer aanzien, als of de Sinezen, in 't landſchap *Quangſi*, en *Fokien*, weer nieuwe moedt geſchept hadden; want zoo dra en was het Tarterſche leger, dat uit *Fokien* na *Peking* ontbooden was, niet vertrokken, of daar ontſtont een groote verandering in de Tarterſche zaken. Te weten zekre *Vangus*, een afgoden Offer-paap, die eertijts voor krijgs-overſte in den oorlog gedient had, ſtelde met een groot getal volks het gantſche landt in rep en roer, veroverde de ſtadt *Kienning*, en verſcheidene andere ſteden, en bragt de Tarterſche bezettingen om 't leven. Het zelfde ſpoor volgden ook andere Sinezen, die door de gelukkige voortgangen van zijne wapenen, uit het gebergte zich begaven, daar op zy zich, uit vreze voor de Tarters, verſteken hadden, en holpen hem vele plaatzen veroveren. Te dier tijde had zekre Tarter, *Changus* geheten, die Onderkoning van twee landſchappen was, het hoogſte en opperſte gebied over het landſchap *Chekiang*; maar zoo dra vernam deze Veltheer het gewelt en oproer niet, dat in *Fokien* ontſtaan was, of hy trok met een groote magt in den zelven nacht derwaarts; hoewel hy grootelix, en niet zonder reden, vreesde dat de Sinezen den ingang van de bergen, en doortochten met krijgsvolk bezet hadden: waar door zy, met kleene moeite, het gehele Landſchap konden behouden hebben. Maar als *Changus* aan den mondt van de Bergen quam; en nergens geen krijgsvolk vernam, riep hy: *My is de zeege, en d'opſtendigen zijn veeg.* En in dezer voegen trok hy, zonder eenig weerſtant te vinden, door 't gebergte, en belegerde, *Een Tarterſche Overſte belegert de ſtad Kienning.* na het doortrekken, aanſtonts de ſtadt *Kienning*, daar binnen zich d'offer-Paap *Vangus* met een groot magt van volk begeven had. De ſtadt bleef eenige maanden belegert, en kon de Veltoverſte *Changus*, hoe dikwils hy de-

zelve deed beſtormen, niet veroveren; in voegen hy voornam het ſtormen, (dat niet zonder groot verlies van volk af liep,) te ſtaken, en de Stadt liever met een langdurend en knellend beleg tot overgeven te dwingen. Hy rechte evenwel met zijn heir zoo veel uit, dat *Vangus* zich met d'andere Veltoverſten niet konde vereenigen; in voegen hy niet magts genoeg had, en zich te zwak bevond, om op de beleggers uit te vallen.

Toen nu de Tarters, die in de Keizerlijke hooftſtadt *Peking* zich bevonden, deze onluſt en oproeren vernamen, vervaardigden zy terſtont een nieuw leger, en zonden dat na *Fokien*, om d'opgerezene onluſten in ruſte en ſtilte, en d'opſtendigen onder gehoorzaamheit te brengen. Endelijk, na dat de ſtadt *Kienning* ettelijke maanden met een verſch heir belegert was geweeſt, kreegen zy in de muuren der ſtadt, met ſchieten uit grof geſchut, datze door een zonderlinge vaerdigheit, door het ſteile en ſcherpe gebergte, na deze ſtad hadden doen brengen, een wijde opening, waar op zy terſtont ten ſtorm trokken, en de ſtad veroverden. Toen gong 't op een woeden en neerhouwen, en wierden de krijgsknechten en burgers, zonder de vrouwen, en jonge kinderen te verſchonen, deerlijk mishandelt en vermoort; in voegen in deze eene ſtadt, aan de kant van over de driemaal hondert duizent menſchen om 't leven raakten. De ſtad en al hare gebouwen wierden met neerſmyten, omverrukken en branden, ten gronde geſloopt, en tot deerlijke puinhopen gemaakt. Na het verwoeſten van deze Stadt, bragten de Tarters het gantſche landſchap *Fokien* zeer licht onder hunne gehoorzaamheit; waer op zommige Sinezen, die hunne zaken ten einde zagen loopen, zich weer op 't gebergte begaven; maar andere trokken met hunne Schepen op Zee. De beroerte dus geſtilt, en de voornaamſte belhamers t'ondergebragt zijnde, trok het nieuwe leger al zeegpralend weêr na *Peking*, alwaar het met groot gejuig en blijdſchap van de Tarters ontfangen wiert.

Kienning gaat over.

Zeer voorſpoedig waren de zaken der Tarters tot dus lang gegaan; maar nu ſcheen het, als of Fortuin hen den voet wilde dwers zetten, 't welk by zeker verraat toe quam, dat byna al hun gantſche werk verbrodt had. Want ſchoon de Tarters groote vlijdt en naerſtigheit aanwenden, en, zoo te zeggen, het onderſte boven keerden, om alle gelegentheden tot oproer weg te nemen, zoo quamen 'er des niettemin dagelix vele nieuwe onruſten in hun nieuw verwonnen rijk t'ontſtaan. De Tarters, gemerkt het Sineeſche rijk in zoo vele landſchappen is afgedeelt, en zo wijd en zijd zich uitſtrekt; moeſten de Sinezen zelfs, wildenze ſterkke legers te velde brengen, en de ſteden na behooren met krijgsbezettingen verzien, in hunne dienſten gebruiken, dewijl zy niet machtig zijn zoo groot een rijk met hun eigen volk te beſchermen. En ſchoon by hen met groote zorgvuldigheit onderhouden wiert, dat zy noit Sineeſche Overſten, nochte krijgsknechten, lang in de landſchappen lieten blijven, daar in zy gebooren waren, zoo kondenze evenwel niet beletten, dat 'er vele verraders in 't rijk opquamen. Het verdelen hunner krijgsbezettingen gaat in dezer wijze toe; in ieder hooftſtadt wort een algemeene Overſte over de krijgsknechten geſtelt, die een ſterk leger onderhoud, en aan wien al d'andere lage Overſten en krijgsknechten gehouden zijn, gehoorzaamheit en onderdanigheit te bewijzen. Zoo dra nu deze Opper-veldheer verneemt dat elders in zijn landſchap eenig groot oproer komt t'ontſtaan, moet hy tijdelijk zulx zoeken te dempen, en den aanwas in zijne geboorte te ſmooren. Ieder klene ſtadt heeft ook haren byzonderen Stadhouder, die, na de grote en ſterkte der ſtadt, een zeker getal krijgsknechten onder zich heeft; doch met dit onderſcheit, dat de genen, die tot Overſten over de hooftſteden geſtelt worden, meeſt Tarters; en d'andere, die in de klene ſteden leggen, voor het meerdeel Sinezen zijn. Dan dewijl de kloekſte raadſlagen en de welgeſteltſte heerſchappyen, door verraders, daar af de Tarters (als blijken zal) geen gebrek hadden, te niet gebragt, en bedorven worden, zoo heeft men ook dit zelfſte onder de Tarters zien gebeuren.

Op dat wijze de Tarters de Sineeſche ſteden met krijgsbezettingen bezetten.

De

De voornaamſte van allen, en die den Tarters het eerſte verraat broude en van hen afviel, was zekre Landvoogt van *Kiangſi*, *Kinus* geheten, geboortig uit *Leãotung*, op welks ingezetenen de Tarters, om datze zeer na aan hun lant grenzen, en in zeden en manieren zeer na met hen over een komen, een groot betrouwen ſtellen. Het gebeurde nu (uit wat reden, zou ik niet weten te zeggen,) dat deze *Kinus*, met den Opziender van 't gantſche landſchap, in krakeel raakte, 't welk van tijt tot tijt zoo geweldig toenam, tot dat tuſſchen dit paar volks een verborgen haat en wrok t'ontſtaan quam; hoewel zy, na den aart der Sinezen, dien wonder wel wiſten in te kroppen, en elkandre met een geveinsde vriendſchap doorgaans zeer minlijk te bejegenen. Na dat dit vuur van oneenigheit een tijt lang tuſſchen hen beide dus bedektelijk geſneult had, brak evenwel endelijk de brant, tot verderf van 't gantſche landſchap, opentlijk uit. Want dewijl zy met hun beide een zelve landſchap beſtierden, en den een het gezag over de burgerlijke, en den ander over de krijgszaken aan bevolen was, verſcheenen zy meenigmaal by elckandre, en nodigden zich dikwils onderling ter maaltijt.

Kinus ſtaat tegen de Tarters op.

Oorzaak van 't opſtaan.

De Sineeſche Landtvoogden hebben veel voor een gewoonte (gelijk zulx op pag. 31. verhaelt is) gedurende de maaltijt, door zekre ſpeelders eenige Treu- of Blyſpelen tot vermaak en tijtverdrijf van zich zelfs, en hunne gaſten te doen ſpelen. Als nu deze twee Velt-heeren, bygeval, op zoodanige maaltijden eenige Blyſpeelen zagen, waar in de ſpeelders niet in Tartariſch, maar in Sineeſch gewaat verſcheenen, dewijl de Sineeſche dracht daar toe veel dienſtiger is, zeide *Kinus*, tot den Opziender: *Staat deze dracht niet veel beter en ſtatelijker, dan de Tarterſche dracht?* Uit dit zeggen oordeelde d'Opziender, dat hy eertshalven gedwongen was, zulx den Keizer, by brieve bekent te maken; dewijl hem dochte dat *Kinus* met deze woorden deed blijken, dat hy eenige nieuwigheden, tot verderf van 't rijk, ſcheen te willen brouwen. Hy deê derhalven, aanſtonts by eenen brief den Keizer daar af verwittigen, en beſchuldigde *Kinus* daar in, dat hy op het bevel der Tarters, van de Sineeſche klederen te veranderen en af te leggen, zeer ſmaalde, en klare tekenen gaf, dat hy grooter genegentheit tot de Sineeſche, dan Tarterſche kleding had. *Kinus*, dien het noit aan liſt gebrak, had den Secretaris van den Opziender, met groote beloften en geſchenken, zoodanig op zijne zijde gekregen, dat hy aan hem van alle woorden en ſchriften, die in 't Hof van den Opziender omgingen, deed verwittigen. Zoo haaſt dan *Kinus* vernam dat dusdanig een brief aan den Keizer afgevaardigt was, liet hy den briefdrager door de zijnen onderſcheppen, en hem den brief afnemen; waar op *Kinus*, na het lezen van den brief, met een deel gewapende krijgsknechten, in het Paleys van den Opziender trok, en den zelven onverziens om 't leven bragt.

Dit dus beſchikt hebbende, valt hy met het gantſche landtſchap *Kiangſi* den Tarter af, en erkent den Keizer *Junglieus*, met den zelven hulde en manſchap te zweeren, voor wettigen Keizer van *Sina*; daar over zich al d'Ingezeten niet weinigh verblijden. De ſtad *Cancheu* alleen, daar over te dien tijde zeer trouwe Tarterſche Overſten het gezag en beſtier hadden, bleef den Keizer van *Sina*, of grooten Cham van Tartaryen (met welken naam deze Vorſt en zijne nazaten gemeenlijk bekent zijn) getrou, en wilde haar op de zijde van *Kinus* niet begeven. En bracht dit volharden van deze eene ſtad zoo veel te weeg, dat de Tarters (gelijk hier na te verhalen is) de landſchappen *Kiangſi* en *Quantung* weêr bemachtighden, en onder hun gewelt brachten, 't welk in dezer voegen toeging.

Kinus valt den Tarters af.

Het Opperhooft over het krijgsvolk in het landſchap *Quantung*, *Likungzus* geheten, was ten zelven tijde den Tarters meê afgevallen, en had dat geweſt aan Keizer *Junglieus* overgegeven, desgelijks erkenden de Zuiderlijke plaatſen den zelven *Junglieus* voor wettigen Vorſt en Keizer van *Sina*. d'Overſte *Likungzus* zocht zijn

Verſcheide plaatſen vallen den Tarters af.

macht met die van *Kinus* te vereenigen, om dus gelijker hant op de Tarters los te gaan, en hen uit den rijke te drijven; 't welk ook buiten twijffel hen wonder wel zou gelukt hebben, indien de Overſte van de ſtadt *Cancheu*, door zonderlinge krijgsſtreken en dapperheit al hunne hoope niet te leur had geſtelt. Want zoo dra hem ter ooren quam, dat *Libuzus* den Tarters meê afgevallen, en met zijn heir in aantocht was, zond hy hem dezen brief toe. *Tot dus lang heb ik onder Kinus niet willen buigen, om dat ik niet kon gelooven, dat hy de wapenen der Tarters zou wederſtaan kunnen. Dan dewijl ik zie, dat gy, ſtrijdbare Vorſt, mee de wapenen tegen hem aanſchiet; zoo kan ik niet wel bevroeden, wat heil ik voortaan van hen te verwachten heb. Ik houde my, derhalven, aan u, en zal uwe ſtandert volgen; en zoo dra zult gy zelfs, of uwe krijgsknechten hier niet gekomen zijn, of ik wil u deze ſtad in handen leveren.* Na het afvaardigen van dezen liſtigen brief, verzocht midlerwijl het Opperhooft van *Cancheu*, van de Tarterſche Overſten, die in 't aangrenzende landſchap *Fokien* lagen, zoo vele hulptroepen, als hy krijgen kon, en bragt dezelve by nacht, om dezen ſmuikhandel niet aan den dag te brengen, in ſtad. *Libuzus*, die geen quaat vermoeden had, komt hier op met zijn volk aantrekken, en vind de poorten geopent, maar in 't intrekken wiert hy, daar hy weinig op verdacht was, van de Tarters van alle kanten overvallen, en weêr te ruch gedreven. Zijne krijgsknechten, die op zoo een groet en wellekomſt weinigh gedacht hadden, ſtaken, zonder weerſtant te bieden, terſtont op de vlucht, en lieten een groote meenigte van dooden achter. Zelfs *Libuzus* meent men dat meê in dezen neerlaeg zou gebleven zijn; dewijl hy na dien tijt noit weêr te voorſchijn is gekoomen.

Liſt van den Overſten der Stadt Cancheu.

Deze ramp bragt de zaken van den Keizer *Junglieus*, in grooter verwerring en ontſteltenis; zulx hy door dezen ſchielijken neerlaag geweldig in zijne goede hoope te leur geſtelt wiert. *Kinus* evenwel bevocht naderhant vele overwinningen op de Tarters, en verzwakte hen niet weinig, met neerlaag op neerlaag; 't welk aldus toeging. De *Tutang* of algemeene Lantvoogt der Zuiderlijke landſchappen, die zijn Hof te *Nanking* hield, had een groote magt van krijgsvolk by een verzamelt, om *Kinus* uit den rijke te verdrijven, en te verdelgen; dan rechte weinig daar meê uit, dewijl hy zelfs het doorgaans te quaat had, en met grooten neerlaeg verſlagen wiert. En had deze *Kinus* zijn zege weten te vervolgen, hy had zeeghaftig tot in de Hooftſtadt *Nanking* kunnen doorbooren, en die verovéren; maar de groote zorge en bekommernis, die hy voor de ſtadt *Cancheu* droeg, deed hem het vervolgen van zijne overwinningen ſtaken, en den hertredt neemen. Want het was voor hem onveilig, en om zijn gantſche heir gewedt geweeſt, eenige vyanden achter zich te laten; dewijl zy van eetwaren, en andere behoeftigheden zeer ſchaars verzien was, en de zelve van *Junglieus* niet kon bekomen, dan met een voorſtroom langs de Reviere, door de ſtadt *Cancheu*. Weshalven, als hy den neerlaag van *Libuzus* verſtaan had, trok hy met zijn gantſche heir na deze ſtadt, en ging de zelve rontom zeer ſterk belegeren; maar naulix had hy eenige weinig dagen voor de zelve gelegen, of een nieuw heir, dat uit Tarters beſtondt, komt uit de keizerlijke Hooftſtadt *Peking*, met laſt, van het landſchap *Kiangſi* te herwinnen; invoegen *Kinus*, bevreeſt van in de klem te raken, van het beleg opbrak, en met zijn magt na de Noordelijke geweſten van *Kiangſi* trok om die te bewaren, en de Tarters het inkomen te beletten. In 't begin, dewijl hy een ſterk krijgsheir by zich had, dat de Tartariſche wapenen, en wijze van vechten wel gewent was, bevocht hy doorgaans de zege met groote dapperheit; maar als de Tarters hem endelijk te machtig wierden, en hy hen niet langer kon tegen ſtaan, begaf hy zich, veiligheits-halve, na de Hooftſtad *Nanchang*; de welke na een langduurig beleg van de Tarters verovert wiert; maar *Kinus* raakte daar levendig uit, en begaf zich op 't gebergt, gelijk zulx breder, in onze Reisbeſchrijving, in het

Kinus verzwakt de Tarters.

Kinus begeeft zich binnen Nanchang,

dat van de Tarters verovert wort.

het beſchrijven van deze Hooftſtadt *Nanchang* verhaalt ſtaat. Na het veroveren van deze Hooftſtad *Nanchang*, bragten de Tarters met klene moeite en zeer lichtelijk het ganſche landſchap *Kiangſi* in hun gewelt en ſtilte, leiden in 't zelve nieuwe krijgsbezettingen, en trokken met hun heir zeeghaftig na *Peking*.

Midlerwijle wiert in de Keizerlijke Hooftſtadt *Peking*, met het toeruſten ten oorlog zeer ſterk voortgevaren; en wierden daar drie nieuwe legers te gelijk vervaardight, om *Quantung*, en d'andere landſchappen, die het noch voor den *Junglieus* hielden, weer te herwinnen, en met ſterker krijgsbezettingen te verzien. Als nu *Amavang*, de Voogt en Oom van den Grooten Cham, of Tartariſchen Keizer *Xunchi*, die noch tegenwoordig de heerſchappy over 't Rijk *Sina* voert, en andere naamhaftige Overſten, zoo groote oproeren en opſtendingen in de Zuiderlijke landſchappen gewaar wierden, wiert, na veel overlegs, by hem beſlooten, over deze Landſchappen, om d'onderdanen des te beter in toom te houden, eenige Tartariſche Koninkjes te ſtellen, die met volkomen magt over dezelve gebieden zouden, doch gehouden te zijn ſchattingen daar voor jaarlix aan den Keizer op te brengen. Dit raatſlot in dezer voegen genomen, wiert ook terſtont in 't werk geſtelt, en in den jare duizent zes hondert en negen en veertig, (toen het vuur van oproer in 't landſchap *Kiangſi* in lichte brant ſtont) drie Koninkjes met drie nieuwe legers, die ten deele uit Tarters, en ten delen uit Sinezen beſtonden, uit *Peking* gezonden. d'Een kreeg het bewint en oppergezag over 't landſchap *Fokien*, d'ander over *Quantung*, en de derde over *Quangſi*, met voorwaarde en laſt, datze gelijkerhant *Quantung* weer zouden zien te veroveren, en Keizer *Junglieus* uit den rijke verjagen; doch hier af zullen wy terſtont breder handelen.

Drie nieuwe Koninkjes worden met drie legers tegen Junglieus gezonden.

Dus verre is geſprooken van 't geen zich voornamelijk in de zuiderlijke landſchappen, aangaande het afvallen van de Tarters, heeft toegedragen: nu ſtaat ons te verhandelen, op watwijze de Noordſche landſchappen den Tarters afvielen.

In dit beloop der dingen, deeden de Sinezen, niet alleen in 't Zuiden, maar ook in 't Noorden, genoech blijken, hoe zeer hen de vryheit, en het welvaren des Vaderlants ter herten ging: want d'Overſten van de Noortſche Landſchappen, zoo wel die het gezag over de burgerlijke als krijgszaken hadden, en van de Tarters wel overwonnen, maar niet gevangen waren, hielden heimelijke raadſlagen, op wat wijze zy de Tarters uit den lande zouden drijven, en verzamelden in de veiligſte en verborgenſte plaatzen van de landſchappen zoo vele krijgsknechten, als hen doenlijk viel. Drie van de voornaamſte zworven, om aanhang te krijgen, en de luiden tot het afvallen van den Tarter te belezen, door het gebergte van 't landſchap *Xenſi*. Toen nu d'eerſte, met name *Hous*, een groot getal van volk (want zijn heir beliep omtrent ten getale van drie en twintig duizent man,) op zijne zijde gekregen had, deed hy aan d'anderen door eenen afgezonden boode verzoeken, datze hunne krachten by de zijne zouden vervoegen, om zoo gelijkerhandt op den Tarter aan te gaan, en het verdrukte Vaderlant uit de noot te helpen. In dit verzoek bewilligde de tweede, doch de derde ſcheen te ſchoorvoeten; maar hy vaardigde *Hous* evenwel een byſtant van twee duizent mannen toe, die alle fluxe gaſten, ſtout van herten, en wel ten oorlog waren afgerecht. *Hous*, zich dus met een heir van vijfen twintig duizent mannen verſterkt ziende, liet zich voorſtaan, dat zijne krachten nu toonbaar waren; in voege hy daar mee van het gebergte quam afzakken, en ſloeg zich op de vlakte neder. Zeker geen verſmadelijk getal, om iet van belang op de Tarters te verrichten, indien ſlechts de krijgsknechten, genoeg moedts en dapperheits by zich hadden gehad, en op den Tarters willen aanvallen. Hy zond, om de Tarters tot veehten uit t'eiſſchen, eenen Heraut, met bezegelde brieven, en dreigde hen te vuur en te zwaart te zullen vervolgen; maar de Sinezen zocht hy met beloften van vryheit, en

Hous ſtaat tegen de Tarters op.

afſchaf-

afschaffingen van schattingen, op zijne zijde te winnen; waar op vele steden de Tartersche krijgsbezettingen uitdreven, de poorten openden, en hem en zijne krijgs-knechten gewillighlijk ontfingen. X*gan* alleen, d'eerste hooftstad van het landschap *Xensi*, weerstond het gewelt van *Hous*: want daar binnen lag een sterke krijgs-bezetting van drie duizent Tarters en twee duizent uitgezochte Sineesche krijgsknechten, die zich in dienst van den Tartarischen Cham, of Keizer, begeven hadden.

Zoo dra de Opper-velt-heer van de krijgsbezetting, het opstaan van *Hous* vernoomen had, zammelde hy niet lang om zich te versterken; maar deed van alle kanten, zoo veel magts by een vergaderen, als hy te weeg kon brengen, en verzag zich daar en boven van alle nootwendigheden, daar mee hy het beleg zoo lang hoopte te verduuren, tot dat de Tarters met nieuwe hulptroepen hem quamen ontzetten.

De Overste der stad Sigan wyld al de burgers dooden;

Hy besloot ook, als hy zag dat de Sinezen de steden aan hunne lantsluiden van zelfs en vrywillig overgaven, om zulx in de Hooftstadt *Sigan* te beletten, alle de Sineesche burgers om 't leven te brengen. En tot het afstaan van dezen gruwel daat te begaan, was hy door geen smeeken noch bidden in 't eerste te bewegen; maar als d'Onderkoning van 't gantsche landschap hem wel ernstelijk voorhield, met welk eenen lasterlijken en schrikkelijken naam hy den Tarters, met het ombrengen van zo veel duizent onnozelen zielen, zoude schandvlekken, staakte hy wel haast, op deze trouwe waarschuwing van dezen Onderkoning, (die zich tot Gyzelaar voor de trouwe der burgers uitbood) dit zijn yzelijk en schrikkelijk voornemen. Midlerwijle deed hy een gebodt afkundigen; waar by een ieder op nieuw belast wiert, het hair na de Tartersche wijze af te scheeren, en dat op pene van verraat, die bleek zulx niet gedaan te hebben. Dit stelde hy te dien einde in 't werk, op dat hy de burgers van de vreemdelingen, die misschien zich heimelijk daar binnen mochten vervoegen, om de stadt af te lopen, zou kunnen onderscheiden. Daar-en-boven beval hy zijnen krijgsknechten; waar zy in de stadt meer dan twee met elkandre zagen spreken, datze die terstont om 't leven, en van kant zouden helpen. Hy deed ook wel strengelijk verbieden, dat niemant van de burgers zich vervorderen zou, op de stadts-wallen te klimmen, of by nacht over straat te gaan, of vuur of licht in zijn huis t'ontsteken. Hy dwong ook de burgers, datze hem allerlei slag van wapenen, die zy in huis hadden, zouden overleveren. En die deze gebooden quamen t'overtreden, wierden met hun gantsche huisgezin ter doot verwezen.

Voert verscheiden strenge geboden in.

zaar staakt zijn voornemen.

Om kennis van de krachten zijnes vyants te krijgen, zond deze Tartersche Overste aan alle kanten etlijke ruiters op kundschap uit; dan deze wierden veeltijts van de Sinezen, die scherpe wacht in hun leger hielden, zoodanig ontfangen, dat de meeste daar af te sneuvelen quamen, en alleen eenige weinigen al vluchtende weêr binnen de stadt quamen, met tijding van den neerlaag hunner spitsbroederen. Hy belaste, daar-en-boven, (om met het toonen van zijne magt en zekerheit den vyandt te verbluffen, en een schrik op den lijve te jagen,) de poorten der stadt niet te sluiten, en de valbruggen niet op te halen. *Hous*, des niet tegenstaande, komt met zijn heir op *Sigan* aanrukken, en belegert deze stadt, die drie mylen in zijn omtrek groot is. En dewijl hy meê niet weinig op krijgsstreken was afgerecht, had hy alle de huisluiden, die hy krijgen kon, om aan den Tarter meer magts te toonen, als hy in der daat had; onder zijne krijgsknechten verdeelt; zulx hy met deze boeren een heir van over de drie maal hondert duizent mannen by malkandre had. Toen de Tartersche Overste van de wallen zoo een groote meenigte van menschen zag, ontstelde hy zich niet weinig daar over, dewijl hy zich vast inbeelde, dat het alle krijgsknechten waren; in voegen hy weêr over den bovengemelden gruweldaat, en 't yzelijk voornemen, van de burgers om 't leven te brengen, zijne gedachten liet gaan; maar dit werk staakte hy voor de tweede maal, als hy van de wallen afzag, dat de Sineesche krijgsknechten,

Hous belegert de Hooftstadt Sigan.

die

die hem dienden en van hem uitgezonden waren, tegen de krijgsknechten van *Hous*, kloekmoedelijk vochten. Want als hy dat zagh, riep hy al lacchende en met een vrolijken geeſt, *Hoo Manzu*, 't welk op Neder-duytſch te zeggen is, *goede Barbaren*: en met den naam van Barbaren worden de Sinezen gemeenlijk van de Tarters, tot ſpot en kleen achting, genaamt. Dit ſchimpen en ſpotten verdubbelde hy noch met deze woorden, *Manzuxa Manzu*; dat is, *Barbaren, ſlaen Barbaren doot*. Dan deze Barbaren, die zich hier zoo troulijk queeten, verhief hy niet alleen met hunne daden te prijzen; maar hy beſchonk hen ook met zilver, dat hy op de Stadts wallen, tot prijs der genen, die zich wel gequeten hadden, ten toon deed ſtellen.

Hous breek van 't belegh op.

Dit ſterk tegenweer bieden, en dat *Hous* geen oproer, gelijk hy gehoopt had, in de ſtadt van de burgers vernam, beletten dat hy met zijn geweldigh groot heir niets op de ſtadt kon uitrechten. Ten andere, quam ook een ſterk Tartariſche heir de ſtadt zeer tijdelijk ontzetten, invoegen Hous, die van d'aankomſte van dit heir door zijne verſpieders verwittight wiert, zich met alle zijne krijghsknechten en boeren op de vlucht begaf; doch de Tarterſche ruiters achterhaalden zijne achterſte benden, hieuwen die ter neer, en verkregen zeer groote buit, die de Tarterſche Overſte van Singan, zodanig onder ſijne krijgsknechten uitdeelde, dat de gequetſte met de rijkſte buit gingen ſtrijken. Wat Hous naderhant wedervaren is, heeft men niet kunnen verneemen; dewijl hy niet weer te voorſchijn quam, zulx het gelooflijk is, dat hy in 't gevecht geſneuvelt is, of zich met zijn volk op 't geberghte heeft begeven. En in dezer wijze rechten de Sinezen in de Noortſche lantſchappen, met het aanrechten van oploopen en muiteryen tegen de Tarters, immers zoo weinigh uit, als de Sinezen in de zuiderlijke landſchappen: want hier op volghde niet anders, dan een verwoeſting en ondergang van menſchen, landen, en ſteden, die van de Tarters in 't heroveren tot wraak van hun geleden af breuk en ſmaat, ellendigh verdelght en vernielt wierden.

De Tarters raken door hunne eigen dertelheit in groote gevaer.

De Tarters, die nu, met zich dapper tegen de boven gemelde oproeren ter weer te ſtellen, alle zwarigheden byna te boven waeren geraakt, vervielen weer door hunne eigen moetwil en dertelheit in veel grooter onluſten en zwarigheden, die aldus haeren oorſprong en begin namen. Als in den jare zeſtienhondert negen en veertigh de jonge groote Cham en Tarterſche Keyzer *Xunchius* nu een jongeling begon te worden, en in zijn twaelfſte jaar te treden, ſloegh hy by zijnen Oom Amavang voor, om de dochter van den Koning van Weſt-Tartarye, dat is, van 't rijk *Taniju*, ten wijve te willen neemen, om door dezen huwelix bant, met den zelven koning, in vriendſchap te mogen leven, en door zijn maght, die de Xunchius grootelix vreeſde, den gront van zijn nieuw en onbeſturven rijk te veſtigen, en dus zijn ſtaat en aanzien te vergrooten. Te dien einde wiert *Amavang*, zijn Oom en Vooght, met een ſtatelijk en aanzienlijk gevolgh aan den koning van Taniju, om dit huwelik voor zijnen neef te verzoeken, als gezant en met brieven van geloofnis af-gezonden. Hy nam, om ſpoedigh wegh te voorderen, zijn reize door *Taitung*, de derde hooftſtad van 't landſchap *Xanſi*, daar af deze ſtadt de ſleutel genaamt wort; want zy verſtrekt een borgh en ſterke veſting tegen het invallen der Weſterſche Tarters, heeft vele ſterkten onder haar, en onderhout ſterke krijghs-bezettingen, die de wegen en bergen beſchermen. Deze ſtad, zo men zeid, draaght zonderling haeren roem van de ſchoonheit der vrouwen, die zich in de zelve bevinden: want nergens vind men in geheel Sina vrouwen, die ſchoonder van gedaante, en lieftaliger van wezen vallen, dan in deze ſtadt. De Tarters, die *Amavang* op wegh verzelſchapten, ſchaakten eenige van deze vrouwen, en onder andere zeker jonge bruit van hoogen ſtaat, die by geval langs ſtraat naar het huis van haeren bruide-

gom, gevoert wiert. Een werk, dat noit by de Sinezen gepleeght wort, en by de burgers van *Taitung* voor een gruweldaat opgenomen, en hooger als lant-verraadt geacht wiert. Te dien tijde was zeker krijghs-overſte Kiangus, uit den naem der Tarters, tot lant-vooght over dat geweſt geſtelt, by wien de vrienden en nabuuren van deze geſchaakte dochter, met tranen in d'oogen, over de moedtwil en 't gewelt, quamen klagen. Kiangus, die deernis met deze luiden had, ten aanzien van d'onrechtvaardigheit van 't werk, zond terſtont yemandt van de zijnen aan koning *Pauang*, met laſt om aan hem op 't eerbiedelijkſte te verzoeken, dat hy in dit werk wilde voorzien en orde ſtellen, dat deze bruit den bruidegom, die door het weghvoeren van zijne bruidt alreeds in een razernije geſlagen was, moghte weder beſchaft, en zijn volk het plegen van alle dertelheden verbooden worden. Koning *Pauang* ſloegh dit ernſtelijk verzoek in de wint, en liet de verzoekers, zonder de geroofde bruit, weêr vertrekken; 't welk d'overſte Kiangus zoo na ter herten nam, dat hy zich zelven derwaarts by *Pauang* vervoeghde; dan hy wiert noch veel onwaardelijker bejegent, en niet alleen ongehoort weêr wegh gezonden, maar ook ſchendigh gehoont, en endelijk uit het hof, daar in *Pauang* met zijn volk gehuis veſt was, verjaaght.

Kiangus valt den Tarters af.

Kiangus, die van ſpijt op zijne tanden beedt, en door het lijden van dezen hoon zijne zinnen dacht te verliezen, zwoer dat hy dit ongelijk met het blôet der Tarters zou wreken. En het leed ook niet lang aen, of hy komt met een groot getal zijner krijghsknechten in 't hof van *Pauang* vallen, en brengt byna alle de Tarters en het ganſche gevolgh van Pauang om 't leven; maar Pauang bate het zijn leven, dat hy zich by een tou over de muur der ſtadt liet neerzakken, en voorts met een gezwint Tarterſch paert het ontvluchte. Kiangus, die wel zagh dat hy hier door by den Tarters, indien hy in hunne handen raakte, lyveloos was, rechte een ſtandert op, en erkent zich den rijke *Han*, dat is, den Sineeſchen keyzer, te willen onderwerpen, doch hy noemde geen byzonderen keyzers naem, dewijl hy niet wiſte dat *Junglieus*, die zich zoo verre van daer bevond, nieuwelinx tot keyzer van Sina door de zijnen verkooren was. Voorts zond hy over al heimelijke boden uit, en zocht de Sinezen met ſchoone woorden en hooge beloften op zijne zijde te krijgen, en vermaande hen wel ernſtelijk, datze, tot voorſtant van hun vaderlant, en om de Tarters uit den rijke te drijven, kloekmoedelijk wilden ſtrijden. Vele krijghsknechten en velt-overſten, quamen, op dit gerucht, Kiangus van zelfs toevallen; zelfs de Weſterſche Tarters, tegen wien hy tot dus lang met zijn volk geſtreeden had, zonden hem op zijn verzoek ſterke hulp-troepen toe. Dit afvallen en opſtaan van Kiangus braght in 't hof te *Peking* en onder al de Tarterſche overſten een groote onſteltenis en verſlagentheit te weegh; dewijl zy niet twijfelden of de Weſterſche Tarters, die op hem zeer gebeeten waeren, zouden met Kiangus aanſpannen, om het rijk te veroveren. Zeer wel was hen ook bewuſt, dat de Weſterſche Tarters een ſterker maght van krijghsknechten te velde konden brengen, dan zy Ooſterſche Tarters. En daar zy het meeſte voor vreeſden, was het gebrek van paerden; gemerkt in Weſt-tartarye een groote overvloedt van paerden is; maar in Ooſttartarye heeft men weinig paerden, invoegen d'Ooſterſche Tarters, willen ze ſterke ruitery te velde brengen, gedwongen zijn, die van de Weſterſche Tarters te koomen.

Om dan deze ontſteltenis en opſtending van Kiangus met zijn aanhang in haere geboorte te ſmooren, wiert ter yl, en zoo dra des doenlijk viel, een ſterk Tarters heir in de hooftſtadt *Peking* vervaardight, en hem tegen gezonden. *Kiangus*, die niet min in ſchranderheit, als in ſterkte uitmunte, en den aart der Tarters, dewijl hy lang met hen verkeert had, wel kende, ſtelde zich in 't eerſt aan, als of hy, uit ſchrik voor't aankomend Tarters

ters leger, het op vluchten ſtelde, maar zijn voornemen was, om door dezen loozen ſchijn van vluchten den Tarter te verſchalken: want hy had in zijne hinder-tocht een groot getal wagens doen ſtellen, en die zoo dicht en zorgelijk doen bedekken, als of 'er groote koſtelijkheden op waeren; hoewelze niets dan, groot en kleen geſchut (met de trompen achter af,) geladen hadden. De Tarters, die *Kinus* met zijn volk dus ſchielijk zagen de vlucht neemen, en niet dochten of het was hem ernſt, vielen met grooten yver op de wagens aan; maar vonden zich wel haaſt in hunne hoope bedroogen; want zijne krijghsknechten, die heimelijk achter 't geſchut op wagens waeren geſtelt, wiſten dat zoo vaardigh op d'aanvallers te loſſen, dat de meeſte quamen te ſneuvelen. Kiangus, zoo dra hy 't geſchut hoorde los gaan, zwenkt zich met zijn heir om, en brengt de Tarters, die al-reeds door deze onverwachte groet aan 't deyzen waeren geraekt, in wan-orde en op de vlucht. De Tarters, die dus gehavent waeren, verſtouten zich evenwel weêr hun heir te herſtellen; waar tegen Kiangus, die niet alleen toonen wilde dat hy door liſt, maar oock door dapperheit en voor de vuiſt hen kon overwinnen, met zijn volk zoo fel los ging, en zoo manlijk vocht, dat hy in korten tijt het ganſche Tarterſche leger verſtroide en op de vlucht dreef. Dit baarde weêr nieuwe onſteltenis en groote vreeze in de hooft-ſtadt Peking; die niet weinig vergroot wiert, als kort daar na een gerucht ten hoof quam, dat Kiangus een heir van hondert en veertigh duizent ruiters, en viermaal hondert duizent voetknechten by zich had. Geen wonder, dewijl een yeder zich over zijne verwinning verblijdt toonde, en zijne zeegevanen, tot beſcherming van 't vaderlant, gezint was te volgen.

De Tarters worden door een Krijghsſtreek verſlagen.

Kiangus overwint de Tarters voor de vuiſt.

Als koning Amavang over het gevaar en d'aanſtaande onheilen, die zijnen neef, den Keyzer, en den rijke door het zeegen-pralen en gelukkigh oorlogen van Kinus, overquamen, zijne gedachten liet gaan, zagh hy niet duiſterlijk dat het nu tijt was, om dezen Kinus met de ganſche maght van het behouden rijk tegen te gaan. Hy zelf dan trok in perzoon, dewijl hy niemant zoo een gewichtige zake, daar aan de behoudenis van 't ganſche rijk hing, toevertroude, tegen Kiangus te velde, om d'uiterſte kans van het Tarterſche geluk te wagen. Amavang, derhalve, deed alle d'acht ſtandaarden, daar in de ganſche Tarterſche krijghsmaght beſtaat, die in Peking leidt, ten oorloogh vervaardigen en te velde koomen. Maar eer ik verder ga verhalen, wat uitſlagh deze velt-tocht van Amavang nam, zal ik in 't kort, tot meerder openingh, de verdeeling van de ganſche Tartariſche krijgsmagt voor af ſenden. Alle de krijgsknegten, 't zy Tarters of Sinezen, die in dienſt van den Grooten Cham zijn, zoo wel die in *Peking*, als in d'andre lantſchappen van Sina leggen, ſtaan onder acht ſtandaarden. D'eerſte, die des Keyzers ſtandaart genoemt wort, is wit; de tweede root; de derde zwart, en de vierde geel van kleur. Over de drie leſten hebben 's Keyzers Oomen de beſtiering; maar d'eerſte wort door den Keyzer zelf gevoert. Gelijk jeder van deze vier eerſte ſtandaarden van een enkele en byzondre kleur is; alzoo is in tegendeel jeder van de vier overige ſtandaarden, van een gemengelde kleur, die van de vier eerſte kleuren gemaakt worden; invoegen jeder krijghsknecht weet, onder wat ſtandaart hy hoort, en na wat legerplaats of hoek van de ſtadt hy gaen moet. Als nu de Keyzer of d'andre velt-overſten, aan wien de beſtiering van deze ſtandaarts ſtaat, eenige troepen willen te velde of op d'een of d'ander aanſlagh uitzenden, zoo kunnen zy binnen de tijt van een half uur, met het blazen op een zee-hoorn, alles vaardigh krijgen. Want na de verſcheidentheit van het geluit, dat uit het blazen op dezen hoorn ontſtaet, of na de verſcheidentheit van de plaats, daar van daan het geluidt komt, kan jeder krijghsknecht en Overſte terſtont hooren of zijn ſtandaart, daar onder hy ſtaat, te velde moet; zulx alle de krijghsknechten van d'een of d'ander ſtandaart, terſtont op het ſte-

De ganſche Tarterſche Krijgs-magt beſtaet in acht ſtandaerden.

Koning Amavang trekt tegen Kiangus te velde.

ken van den hoorn, op de been en gereet zijn, en den ſtandaart, die eenen ruiter achter op de ruch is gebonden, gezwindelijk volgen; hoewel somtijts niemant, dan de Opperſte veltheer, en den gene, die den ſtandaart voert, bekent is, waar op het gemunt, of wat aanſlagh dat 'er op handen is, voor dat het op een vechten gaat. Dit geheim en verborgen houden der aanſlagen, die de Tarters tegen de Sinezen op handen hadden, heeft den Sinezen altijts tot groot afbreuk geſtrekt, en hen veeltijts in hunne hoope te leur geſtelt; want als de Sinezen meenden dat het op deze of gene plaats gemunt was, zoo trokkenze dikwils met hunne troepen na een heel andre plaats.

Amavang, dan, om *Kiangus* tijdelijk tegen te gaan, en hem dat opſtaan te verleren, nam uit de boven gemelde acht ſtandaarden het puik en bloem der krijghsknechten, en verſterkte zich daar-en-boven met een gedeelte van het volk, die hy, onder het beleidt der drie koningkjes, na de zuiderlijke landſchappen gezonden had, hen voorts belaſtende, dat zy uit de krijghs-ſteden, daar zy door trokken, zoo veel krijghsknechten met zich zouden nemen, als hen zou koomen t'ontbreken. En hoewel Amavang met een ſterk en geweldigh krijghsheir tegen Kinus te velde quam, zoo wilde hy evenwel hem geene ſlagh wagen, om het nieuwe Tartariſche rijk, waar af de gront noch onbeſturven was, door het wagen van een enkelen veltſlagh, niet in de waagh-ſchaal te ſtellen, ſchoon Kiangus zich dikwils met zijn heir bloot en hem tot het vechten ſchoon ſpel gaf. Invoegen *Amavang* t'elkens den veltſlagh zocht t'ontwijken, en het werk zoo langh dragend hield, tot dat Kiangus, door gebrek van leeftocht, daar af hy ſchaars voorzien was, het veld zou moeten ruimen. Ten andere had hy ook voorgenomen geen veltſlag te wagen, voor dat hy beſcheit van de Weſterſche Tarters gekregen had, aan wier koning hy eenen gezant met grooten geſchenken gezonden, en zijne dochter voor zijnen neeve ten huwelik verzocht had, met verzoek daar-en-boven van geen byſtant aan *Kiangus* te willen zenden; 't welk de Koning van *Taniju*, of Weſterlijk Tartarije, bewoogen, door de groote giften van gout, zijde, zilver en ſchoone Sineeſche vrouwen, daar af dit rijk niet wel verzien is, den gezant zonder eenigh uitſtel toeſtont, met beloften van voortaan in vrede en vriendſchap met den Grooten Cham te willen leven. Kiangus, die zich dus in zijne hoope vond te leur geſtelt, en van de Tarters verlaten was, zag voor het oorbaarlijkſte aan, om niet onverziens van den Tarter overvallen te worden, zich weêr na de ſtadt Taitung te begeven; waar af hy daar na, doch al te ſpaâ, groot berou en leetwezen kreegh. Want naulix was hy in de ſtadt geraakt, of Amavang komt met eenige duizent opgepreſte boeren de ſtadt belegeren, en doet de zelve, met een gracht van tien mijlen in 't ront, binnen den tijt van drie dagen omingelen. Toen koſt Kiangus zijn misſlag wel bemerken, en genoech bevroeden, dat hy met de zijnen van honger, dewijl hy van den vyand als een vogel in de kou gevangen wiert gehouden, verſmachten moeſte; invoegen hy van ſpijt en boosheit op zijne tanden beet, en uit verbolgentheit tegen zijn krijghsknechten met deze woorden uitvoer: *Jeder wage zijn leven na zijn welgevallen, het zy met zich doot te vechten, of van honger te vergaan; wat my aangaat, indien ik ſterve, 'k heb liever met den zabel in de hant al vechtende, dan van honger, te ſterven.* Dus ſprak deze dappere veltheer, en rukte op dit zeggen met zijn ganſche leger, zonder eenen krijghsknecht achter te laten, op de gegraven gracht aen. Ter weeder zijde wiert zeer heftigh gevochten; d'uitvallers queten zich mannelijk om over de gracht te raken; en de beleggers vergaten geenzins hunne oude ſtrijdbaarheit, om zulx te beletten. Lang wiert 'er dus heftig met twijfelachtigen uitkomſte geſtreden, en ſcheen Fortuin te twijfelen, op wiens zijde zy de zege wilde laten overzwenken; 't welke duurde

Belegert Kiang in Taitung.

Amavang wil Kiangus geen ſlagh leveren.

tot

Kiangus ſneuvelt aan een pijl.

tot dat Kiangus, die zich dapperlijk queet, met een pijl zoodanig getroffen wiert, dat hy doot ter aarde viel, en met dit vallen den Sinezen de hope benam, van door het Tarterſche leger te ſlaan. Toen zijne krijghsknechten zagen dat hunne Overſte geſneuvelt was, riepen de zommigen, met het afleggen van hunne wapenen, om lijfs genâ, en gaven zich aan den Tarters over; maar de andere ſtelden het op 't vluchten en begaven zich op het geberghte. De genen, die zich vrywilligh over gaven, wierden van de Tarters in 't minſte geen quaadt gedaan, maar zeer vriendelijk onthaalt; dewijl de Tarters genoech dachten gewonnen te hebben, nu zy zoo groot een gevaar van 't ganſche rijk te verliezen te boven waren geraakt, en zoo groote vyanden, die na de Tartariſche kroon dongen, overwonnen hadden.

Taitung wort geplondert.

Na het bevechten van deze zegen, trokkenze in de ſtadt Taitung, en plonderden de zelve zeer deerlijk uit. Het zelfſte lot viel ook der ſtadt Pucheu te beurt, de welcke daar-en-boven, na het uitplonderen, aan koolen wiert gelegt. D'andere rontom leggende ſteden gaven zich, zonder eenigh weerſtant te bieden, aan den Tarter vrywilligh over, 't welck de zelve ook zoo veel bate, datze voor het plonderen van de Tarters bevrijdt wierden. En in dezer voegen trok Koning Amavang, na het dempen dezer beroerten, met het voornaamſte deel des heirs, (want met het overige liet hy de plaatſen van eenig belang bezet) dat met roof en buit zeer rijkelijk overladen was, weêr na *Peking*, alwaar hy met groot gejuigh en tekenen van blyſchap wiert ingehaalt.

Amavang leide, ſedert dier tijt, na dat dus alles in ruſte en ſtilte was gebracht, alle zijne gedachten te werk, om het huwelik van den Grooten Cham, zijnen neef, met de dochter van den koning van Weſt Tartarye te voltrekken; ten welken einde hy zich ook na Tartarye begaf, en broght aldaar, door zijne liſtige ſtreken en ingeboorne ſchranderheit, zoo veel te weegh, dat hy het huwelik endelijk voltrok, en een groote meenighte van

De Groote Cham voltrekt zijn huwelik.

paarden van de Weſt Tarterſche verkreegh. De bruiloft van dezen keyzer wiert met zoodanige ongemeene groote ſtaatſi en pracht gehouden, als de grootheit van zulk een rijk vereiſchte. De keyzerlijke bruit wiert met een groote luiſter en grootdadigheit ingehaalt, en een ontallijke meenigten van menſchen, die alle op't koſtelijkſte waren uitgeſtreken en toegeruſt, verzelſchapten en vereerden hare komſte. De Tarterſche koningen, ('t geen hier in't voorby gaan ſtaat aan te merken,) onderhouden in het trouwen de zelve gewoonten, als die van Europe, dewijl zy de dochters van de hoogſte ſtaat en afkomſt tot hunne gemalinnen nemen; maar de Sineeſche Keyzeren in tegendeel kiezen uit een groot deel jonge maagden de ſchoonſte, zonder achting te geven, of de bruit van de geringhſte ouders geboo-ren is, indien ſlechts hen de gedaante maar aanſtaat: Want de vader van de jongſte Sineeſche keyzerin onderhieldt zijn huysgezin met ſchoenen van ſtroô te maken.

Midlerwijle trokken de drie bovengemelde koningjes, die van de Tarters tot landvooghden over de drie landſchappen, *Fokien*, *Quantung* en *Quangſi*, geſtelt waren, en met drie volkome legers afgezonden wierden, om *Quantung* met gemeene maght te herwinnen, en Jungliens te verdrijven, na deze zuiderlijke landſchappen, om d'opgerezen onluſt en beroerte, volgens hunnen laſt, te dempen en te ſtillen. Zy namen hunne reize door 't landſchap *Xantung*, en voeren langs de reviere *Guei*; maar als zy aan zeker land-ſtreek quamen, 't welk de Tartariſche keyzer aan eenige Tarters, (want d'ingeboorne Sinezen waren, ter oorzake van zeker verraat, om't leven gebragt) had gegeven om te bebouwen en te bewoonen, verzochten deze Tarters dat zy hen moghten op wegh verzelſchappen, en een zelve geluk met hen uitſtaan. want deze luiden hadden een afkeer van den lantbouw, en beminden veel meer den oorlogh, als de ploegh of ſchop. Maar twee van deze drie koningkjes wachten zich wel, om dat

uitvoeren van deze Tartersche bouluiden, zonder verlof des Keizers, op zich te nemen; de derde alleen, *Kengus* geheten, was zoo verwaant en opgeblazen, dat hy hen hun verzoek toestont, en hen verlof gaf van achter aan te volgen. Dies verlieten zy hunne landen, en veranderden hunne spa, ploeg, en andere gereedtschappen, tot den landbou noodigh, in oorlogs gereedschappen, en trokken met groot gejuig, en vrolijkheit hunne lantsluiden achter na. Zoo dra den Keyzer zulx ten ooren quam, deed hy aan Kengus eenen brief schryven, met last van hen weêr na hun lant te zenden, om den lantbou waar te nemen; maar Kengus, die dezen last in de wint sloegh, en veel dingen tot t'zyner verschooning wiste in te brengen, liet de bou-troepen vast achter aen volgen, zonder den Keyzer te willen gehoorzamen: waar over de Keyzer, in toornigen moede, aen den *Tutang*, of Opper-landtvoogt der Zuiderlijker landtschappen, die zijn Hof tot *Nanking* hieldt, volkomen last overzondt, om Kengus in hechtenis te doen stellen, of om 't leven te brengen.

Kengus wil 's Keizers bevel niet geboorzamen.

Deze *Tutang* was den Keyzer hier in te wille, en volbragt, zonder dezen last aan een van zyne stoelbroederen bekent te maken, 's Keyzers bevel. Want als deze drie Koningkjes tot *Nanking* waeren gekomen, wierdenze met heerlijke Sineesche spelen, en maaltijden van dezen *Tutang*, die ook zijnen last den twee anderen niet ontdekt had, op 't prachtigste onthaelt. Als 't nu op een scheiden ging, en de Koningkjes hunne reize langs de groote revier *Kiang* wilden vervorderen, quam de gemelde Tutang hen weêr bezoeken, en onthaelde hen op een van de Keyzerlijke vaartuigen, onder schijn van het scheidmael te geven, met allerlei kostelijke disgerechten en tooneelspelen; waer toe deze Keyzerlijke vaartuigen, die beter vergulden paleyzen, als scheepen gelijken, zonderling bequaam is. Middlerwijle hieldt hy hen zoo lang op, tot dat hunne krijgs-knechten een stuk weegs alreedts vertrokken waeren; en opende toen aan Kengus den last, dien hem de Keyzer had toe gezonden. Kengus dien ziende, stont daar over geweldig in 't eerst verstelt, doch greep weêr moedt, en geliet zich dien aenstonts te willen gehoorzamen, alleen verzocht hy maar zoo veel uitstels, dat hy op zyn Jonk, die hem niet verre van daar lag te wachten, mogte gaan, om zijne zaken een weinig in ordre te stellen. Dit, onder beter beloften van terstont weêr te keeren, en met den Tutang na *Nanking* te gaan, wiert hem toegestaan; maar als hy in zyn schip quam, bragt hy zich zelven, met zich aan een strop te verhangen, om 't leven; dat hem buiten twijfel ook te *Nanking* zou hebben benoomen worden. Uit last van den Keizer, wiert de zoon van dezen Kengus, die hem in den oorlog verzelschapte, terstont van de *Tutang* in 's vaders plaetse gestelt. Na dat deze twee Koningkjes de drie landtschappen, als *Xantung*, *Kiangsi* en *Nanking* waeren deurgereist, quamen zy endelijk in 't landtschap *Quantung*, met voorneemen om dat landtschap onder gehoorsaamheit te brengen, en den Keyzer Jungliens uit den lande te dryven. Zoo dra het gerucht van deze drie Tartarische heiren zich door het landtschap verspreide, toonden zich de meeste steden genegen tot den Tarters, en gaven zich vrywillig aan hem over. Dan de Hooft-stadt Kanton, of Quancheu, liet het op een knellend beleg aenkoomen, en bood lang weêrstant; maar endelijk raakten de Tarters door verraat, in den Jare duizent zes hondert en vijftig, op den vijfden van Winter maent, daar binnen, en bragten alles byna deerlijk om 't leven, gelijk zulx breder in 't begin van onze Reis-beschryving verhaalt staat.

Verhangt zich zelven.

Na het overgaan van *Kanton*, zonden alle d'omleggende steden aan het Koningkje, dat over Quantung gestelt was, Gezanten, met beloften van zich willig te willen overgeven, indien zy 't leven mogten behouden; 't welk hen, onder toezeg van groote geschenken te geven, toegestaan wiert. Daar na trok het Koningkje van

van *Quantung*, met zijn heir na de ſtadt Chaoking, daar in Keyzer *Junglieus* te dien tijde zijn Hof hieldt, maar zoo dra Junglieus hoorde, dat het Tartariſch heir in aantocht was, verliet hy, uit vreze voor de magt der Tarters, en dewijl hy zich te zwak bevondt om weerſtant te bieden, met zijn huisgezin, en gevolg de ſtadt en 't lant, en begaf zich na 't lantſchap *Quangſi*; doch wiert daar na zoo fel van deze drie heiren teffens achter-volght, dat hy zich benootzaakt vont, na de grenzen van 't rijk Tungking te wijken; invoegen hy dus uit het gantſche rijk verjaagt, en verdreven wiert. Andere willen, dat deze Junglieus, als hy een groote magt der Tarters op hem zag aankomen, het vaſte lant verlaten, en zich op zee begeven had, om niet in de handen der Tarters te vallen. Dan wat dezen Junglieus endelijk wedervaren is, en of hy met zijn heir weer tegen de Tarters aanging, heeft men niet kunnen vernemen.

Onder zoo vele overwinningen, die de Tarters op de Sinezen bevochten, deed het jaar van zeſtien hondert een en vijftig een droevige intreê, met het overlijden van *Amavang*, 's Keyzers Oom en Voogt. Dezen Vorſt, die zeer ervaren in den oorlog was, en in voorzichtigheit en oprechtigheit zonderling uitmunte, hebben de Tarters te danken, datze het Sineeſche Rijk verovert, en den Sinezen af handig gemaakt hebben. Niet alleen de Tarters, maar ook de Sinezen zelfs beminden, en vreesden dezen man, om zijn krijgs-kunde, beleeftheit en oprechtigheit. Naulix was hy dezer werelt overleden, of het Hof raakte in groote ontſteltenis en verwarring, dewijl 's Keyzers andere broeder, met name Quintus, uit eigen hoofde, en tegen wil en dank der Tarters en Sinezen, de voogdye over den jongen Keizer Xunchius aanvaarden wilde. Want de Tarters en Sinezen dreven dat Xunchius, die nu tot zijne ouderdom van zeſtien jaren gekomen was, zelf in 't bewint der heerſchappye moeſte treden, en de regering aanvaarden. Maar Quintus liet zich voorſtaan, dat Xunchius noch onmondig was, en deze tedre jaren niet bequaam waaren, om zoo hoog een laſt en bediening te kunnen waar neemen; zulkx hy geraden vondt, dat hem de voogdy, tot dat de Keyzer tot zijne mondige jaren gekomen was, opgedragen wiert. Over dit werk vervoegden zich alle de Tarterſche en Sineeſche Overſten, die te dien tijde te Hoof waaren, in het Keyzerlijke Paleys, alwaar zy alle hunne ampten en waardigheden afleiden, met verklaring, van de zelve van niemant, dan van Xunchius, weêr te willen ontfangen. Als Quintius deze ſtantvaſtigheit in alle d'Overſten beſpeurde, en met zijn dwersdryven niet zag uit te werken, hieldt hy zich, om de herten der Tarters en Sinezen niet meer te verbitteren, te vrede, en liet zijne broeder zelf, met toeſtaan van alle de Rijx-raden, de beſtiering aanvaarden.

Amavang ſterft.

Naulix was deze jonge Vorſt, en Groote Cham van Tartarye gekroont, of hy gaf geen kleene proeven van een rijp oordeel, en ernſtige luſt tot de gerechtigheit; want als de gevaarlijke raadtſlagen, die zijne Oom Amavang zocht uit te werken, na zijn overlyden quamen uit te breken, wiert deze nieuwe Vorſt, door deſſelven ontrouwigheit, der maten vertoornt, dat hy het graf van dezen Amavang, 't welk zeer prachtigh en heerlijk gebouwt was, deed openen en hem opgraven. Dit openen der graven, en uitgraven der lijken, wort by de Sinezen voor d'allerſtrengſte, en ſchrikkelijkſte ſtraffe gehouden; dewijlze het ſchenden en ſloopen der graf-ſteeden voor een grouweldaat achten, ten andere toonenze ook, ter gedenkeniſſe der overledenen, aan de zelve jaarlix zonderlinge eerbiedigheit. Het doode lijk, uit het graf gehaalt, wiert eerſt met ſtokken, daar na met roeden geſlagen, en ten leſten onthooft, en voorts de grootſte ſmaat en hoon aangedaan; niet anders, als of het een lijk van den ſnoodſten lantverrader, en booswicht was geweeſt. En dus verging de praal, en heerlijkheit van zijne graf-ſtede tot ſtof, en viel

Amavang wort opgegraven;

En deerlijk mishandelt.

viel dezen Amavang na zijne doot te beurt, 't geen zyn levendig lichaam verdient had. Alle d'Overſten, die Amavang in bloedtverwantſchap beſtonden, en kennis van zijne aanſlagen hadden, wierden ook met de ſtrengſte ſtraffe achtervolgt, en de zommige van 't leven, en andere van hunne ampten berooft. Dus verre is verhaalt, op wat wijze de rover *Likungzus* het Sineeſche rijk veroverde, en na het verjagen van deze *Likungzus*, de Tarters het zelve endelijk bemagtigden en t'onderbragten; nu ſtaat ons het bedrijf van den anderen rover *Changhienchus*, daar af op Pag. 240. geſproken is, ten toon te ſtellen. De hairen ſtaan my te bergh, en de gruwelijke moorderyen verbyſteren de gedachten, als ik aan het ſtorten van beken bloets, en het ombrengen van zoo veel onnozele zielen, die deze roover met d'onverdragelijkſte pijnen om 't leven deet brengen, begin te denken. Schaamte en berou komt my over, dat ik gewach van dezen roover moet maken; dewijl zijne gruweldaden en ſchelmſtukken zoo groot zyn, datze naulix geloof by den lezer zullen vinden. 'k Zal evenwel eenige gruwelſtukken van dezen bloetdorſtigen tyran in 't kort hier verhalen, waar aan een ieder, die eenige menſchelijkheit en medogentheit by zich heeft, naulix dan met ſchrik en ſchroom zal kunne gedenken.

Deze roover *Changhienchus*, heeft met zijne krijgs-knechten, en opſtendigen hoop vele landtſchappen met rooven, ſtroopen, branden, deerlijk mishandelt en bedurven, en de meeſte meenigten der ingezetenen, met allerlei moetwil, en den oogen overdraegelijkſte pijnen geplaagt en mishandelt, en endelijk hen om 't leven doen brengen. Zyn voorneemen was geheel Sina van menſchen t'ontbloten, en alles te verdelgen en vernielen, om geene luiden achter te laten, die hem uit den rijke zouden kunnen dryven, of eenig weerſtant bieden; alleen wilde hy zijne krijgs-knechten ſparen, om met hen zonder vreze, en ſchroomte over geheel Sina te heerſchen. Dan deze wierden ook dikwils, als hy de buien in 't hooft kreeg, om een kleene beuzeling en misſlag van hem, met hangen en onthoofden, om 't leven gebragt. Nergens heeft hy zijnen wreden aardt meerder doen blijken, en yzelijker tonelen van wreetheden op doen regten, dan in het groote en volkrijke landtſchap *Suchuen*; waar in hy met gewelt den Koninklijken tijtel aannam, en voorts yzelijk met het ombrengen van meeſt alle d'ingezetenen woede. Want als hy de landtſchappen *Huquang*, *Honan*, en de voornaamſte geweſten van *Nanking* en *Kiangſi* deerlijk mishandelt en geplaagt had, viel hy met zijn opſtendig en bloedtdorſtig heir, in den jare zeſtien hondert vier en veertig, in dit *Suchuen*, en deed in deſſelf eerſte hooft-ſtadt *Chingtu*, met het ombrengen van zeker Koninkje, uit den geſlachte Taiminga, zijn eerſte razernye en wreedtheit blijken. Kort voor het ombrengen van dit Koninkje, dat in de hooft-ſtadt zijn hof hielt, had hy noch zeven andere Vorſten, meê uit den geſlachte Taiminga geſprooten, aan een wreeden doot doen ſterven; invoegen dit bloetſtorten van deze edele Vorſten, een voorſpel verſtrekte van 't bedryven der aanſtaande treurſpelen; waar af ik d'uitkomſten vervolgens nu ga verhalen.

Overgeven wreedtheit.

Zoo geweldig voortvarendt, en haaſtig was deze rover in 't volbrengen van zijne wreetheden, dat hy den gene, die maar het minſte tegen hem miſdaan had, of daar alleen maar eenig bedenken op viel van misdaan te hebben, aanſtonts aan den hals deedt ſtraffen: want het moorden was hem in de mont beſturven, en de moortzucht zag hem ten ogen uit. Hy deed dikwils een heel geſlacht, indien ſlechts een eenig Perzoon daar af zynen laſt en bevel na zynen zin niet wel volbragt had, ten gronde uitroien en vernielen; en dat met zoo een overgeven wreetheit, dat ook de jonge kinderen en zwangere buiken niet verſchoont wierden. Ja hy ſloeg tot die wreedtheit over, dat hy by wijlen, met onthalzen en hangen, een gantſche ſtraat ont-

ontvolkte, in de welke iemant woonde, die hem in 't een, of 't ander vertoornt had, invoegen hy zoo wel den ontſchuldigen, als den ſchuldigen zyne wreetheit deed proeven. Als hy op zekeren tijt eenen poſt ('t welk hy veeltijdts deed) na het landtſchap *Xenſi* zondt, en de zelve, om de wreetheit van dezen rover t'ontgaan, en uit zyne handen te raken, niet wilde wederkeeren, ontſtak hy daar over zoo geweldig van toorn, dat hy een groot gedeelte der ſtadt, daar in deze boode gewoont had, ten gronde vernielde, en al de burgers om 't leven bragt. En als by geval de ſcherprechter, die hem in 't plegen van deze wreetheden diende, aan een ziekte quam te ſterven, deed hy terſtont den arts, die in zijne ziekte over den zelven gegaan had, ontbieden, en niet alleen hem, maar noch hondert andere artzen met hem om 't leven brengen.

Uitterlijk bejegende hy zijne krijgs-knechten met zonderlinge beleeftheit, was zeer gemeenzaam en ſpraakzaam, en ſpeelde en dronk met hen, als of hy een van de ſlechte krijgs-knechten was geweeſt. Hy beſchonk hen ook dikwils, alſſe hunne dingen wel uitgerecht hadden, met groote geſchenken, als zyde en zilver, en ſchaamde zich niet het zelve met zijne eigen handen hen over te langen; maar als hem luſte zijne wreet en bloetdorſtigheyt te toonen, deed hy om de geringſte misſlag etlijcke van zijne krijgsknechten, voor zijn aanſchijn, met de ſtrengſte ſtraffe om 't leven brengen; dit viel voornamelijk den krijgsknechten van 't lantſchap *Suchuen* te beurt, dewijl alle d'ingezetenen van dit landtſchap by hem zeer in 't oog waren: want hy beelde zich vaſt in, dat deze volkken zijne Koninklijke magt zochten uit te roien en te dempen. Al zijn bedrijf, 't geen hy opentlijk aanrechte, quam gemeenlijk op een treurſpel uit. Zag hy bywijlen eenen krijgsknecht, die zober in de kleeren was, en zich wat wilt aanſtelde, dien deed hy terſtont om 't leven brengen. Als een zijner krijgs-knechten, op zekeren tijt een ſtuk zyde van hem gekregen had, en deze krijgs-knecht aan zijne ſpits-broederen klaagde, dat het geſchenk te ſlecht was, hoorde dit by geval een van zijne verſpieders, die dat terſtont aan hem overbriefde: waar over hy zoo toornig wiert, dat hy het gantſche regement, ſterk in de twee duizent koppen, daar onder ook de gemelde krijgs-knecht hoorde, voor zijne oogen deed neêrzabelen.

Zoo fel woede deze rover tegen de Mandarijns, of Majeſtraten van Chingtu, d'eerſte hooft-ſtadt van 't landtſchap *Suchuen*, dat'er van zes hondert in den tijt van drie jaren naulix twintig in 't leven bleven. Hy deed den Preſident, of Raadtshooft-man het vel levendig van den lijve halen, om dat hy zonder laſt eenen Sineeſchen Filoſoof verlof gegeven had, om uit de hooft-ſtadt na zijn huis te mogen trekken.

Als deze bloetdorſtige Tyran *Hanchung*, de derde hooft-ſtadt van het landtſchap Xenſi, die, ten aanzien van de ſterkte der plaats, de ſleutel van 't landtſchap *Suchuen* en *Xenſi* genoemt wort, wilde onder zijne gehoorzaamheit brengen, om al d'andere plaatſen des te lichter te veroveren, zond hy in den jare zeſtien hondert vijf en veertig een groot heir voor af, waar in zich hondert en tachtig duizent krijgs-knechten alleen van Suchuen bevonden, zonder d'andere krijgs-knechten daar onder te rekenen. Toen nu het beleg een lange wijle geduurt had, zonder iet (want de belegerden queten zich wel) uit te kunnen rechten, liepen veertig duizent *Suchuenſche* krijgs-knechten uit het leger, tot den ſtadt-houder van *Hanchung* over, 't welk oorzaak was, dat de reſt van zoo een ſterk heir endelijk vruchteloos, en met groot verlies zich weer na den Tyran moeſte begeven. Dit verdroot en ſpeet den Tyran zoo geweldig, dat hy d'overige hondert en veertig duizent Suchuenſche krijgs-knechten, door d'andere krijgsknechten deed om 't leven brengen. Het woeden en moorden duurde gehele vier dagen; velen deed hy de huit afſtroopen, en 't afgeſtroopte

ſtroopte vel, daar de kop noch aanhing, met ſtroo op vullen, en dat dus opgevult na ieder ſtadt zenden, om den burgers hier door een ſchrik op den lijve te jagen.

Doet 18000 ſtudenten vermoorden.

Daar na liet hy openlijk afkundigen, dat alle de ſtudenten van 't gantſche landtſchap, zich ter proeve en toetſſe te ſtellen hadden; en de geleerdtſten met groote ampten en geſchenken zouden begiftigt worden. De Sinezen, bekoort door deze hooge beloften, waeren zoo verblint, dat ze de liſt en 't verraadt van den tyran niet bemerken konden; maar zy begaven zich, wel ten getale van achtien duizent, met grooten yver derwaarts. Alſſe ter gewoonlijke plaatſe, daar d'onderſoeking gemeenlijk geſchiet, gekomen waeren, deed hy hen alle door zijne krijgsknechten om 't leven brengen; nemende tot verſchooning en dekmantel van dezen gruweldaat, hunne valſche twiſtredenen en ſofiſteryen, waar mee zy, zoo hy voorgaf, het volk tot oproer ophitſten.

Zes mael hondert duizent burgers van Chingtu om 't leven gebragt.

Toen hy nu hoorde dat de Tarters in den jare zeſtien hondert en zes en veertig, in 't landſchap *Xenſi* waren gevallen, vond hy zich genootzaakt, van wegen de nabyheit, om tegen hen aan te gaan. Maar om zijn ſlag wis te nemen, en niemant achter te laten, die hem eenig afbreuk zou kunnen doen, beſloot hy alle d'ingeſetenen van 't landſchap *Suchuen* te verdelgen, uitgezeidt de genen, die na 't Noord-ooſten lagen, om zijne legers in gene ontledigde en verwoeſte plaetſen te brengen, dewijlze door deze geweſten moeſten trekken, invoegen hy toen deze volken by 't leven hield, om hen ter gelegener tijt tot aes van zijne wreetheit te gebruiken. Hy rukte dan voor eerſt met zijn bloeddorſtig heir op *Chingtu* aan, d'eerſte hooftſtadt van het landtſchap *Suchuen*, en deed alle d'ingezetenen, zoo hooge als lage perzoonen, die wel ten getale van zesmael hondert duizent beliepen, door een gedeelte van zijn heir vaſt binden. Hy zelf reed rontom dezen geknevelden en vaſt gebonden hoop, die met tranen op de wangen en een nàargekerm, hem hunnen Koning en Heer noemde, en met gebogen knien hem t' elkens te voet viel, en bad dat hy toch deernis met zijn onnozel volk wilde hebben, en dat verſchoonen. Maar weinig keerde hy zich aan dit gekerm en jammerlijk misbaar; maar riep na een weinig wachtens, uit die vervloekte keel, *ſla doodt, en verdelg deze opſtendige booswichten*; invoegen deze ganſche drom volks, als een deel onnozele ſchapen, tot eenen toe, omgebracht wierden. De Sinezen ſchrijven, dat het bloedt van de geſlachte burgers het water van de groote revier *Kiang*, die voorby deze ſtadt vloeidt, deed hoogen en rijzen. De lijken, om de lucht met verrotte en ſtinkende dampen niet te beſmetten, wierden in de revier geſmeten, die voor ſtroom af dryvende, aan d'andere ſteden wel haaſt deze droevige tyding bragten, en bootſchapten, dat haar het zelfſte ongeval over 't hooft hing. En het leedt ook niet lang aan, of het zelfſte ongeluk viel al d'andere ſteden van dit landtſchap te beurt: want de tyran verdeelde zijn leger aan troepen, en zondt die over al henen, waar door alle d'inwoonders van d'andere ſteden dergelijks om 't leven gebragt wierden; 't welk een onbeſchryfflijke bloedbadt veroorzaakte. En op deze wijs raakte het landtſchap Suchuen, dat eertijts van menſchen krielde, tot een woeſte en deerlijke wildernis. Na dit droevig treurſpel en yzelijk woeden tegen d'onnozele burgers van *Chingtu*, deed hy alle zijne krijgsknechten buiten de ſtadt, op een groot plein, vergaderen, en ſprak hen daar aldus aan: *Na het verdryven der Tarters uit den rijke, zal uw dappere ſtrijdbaarheit my aan't gebiedt en gezag over de gantſche werelt helpen. Maar ik wenſchte, dat ghy u vaardiger en gauwer toont, als ghy tot noch toe geweeſt zijt. Ik zelf, gelijk u allen ook bekent is, heb tzeſtig ſcheepen vol zilvers in de revier Kiang doen zinken, 't welk aan eenen ieder, na zijne verdienſten, als ik door uwe dapperheit het rijk verovert zal hebben, zal uitgedeelt worden.*

Aanſpraak tot zijne krijgsknechten.

Dit was de waarheit; maar op dat niemant de plaats zou weten, had hy het bootsvolk om 't leven doen brengen.

den. Dan de vrouwen, waar meê wijl alle belemmert zijn, zullen ons een groot beletzel op de reize geven. Ieder quijte zich stoutlijk, en breng de zijnen van kant. Als het rijk verovert is, zullen wy geen gebrek van de ſchoonſte vrouwen hebben. Ik zelf zal u, als een trouwe voorſtander, voorgaan; hoewel ik, als Keyzer, hier in iets voor uit behoorde te hebben. Naulix had hy dit geſprooken, of hy koos uit drie hondert zeer ſchoone jonge dochters, die hy tot zijn welluſt gebruikte, alleen twintig, die op zijne drie koninginnen zouden paſſen; en deed al d'andere op de vergaderplaets om 't leven brengen. Zijne moordadige krijgsknechten, die hunnen bloetdorſtigen overſten dus zagen voorgaan, deeden terſtondt hunne gehoorzaamheidt t'hemwaarts, met het ſlachten van hunne vrouwen, blijken: want zy brachten de zelve met ſchieten en neêrhouwen, als een deel ſchapen om 't leven.

Dat ieder zijne Vrouwen om 't leven zal brengen.

Toen hy nu alle d'ingezeten van *Suchuen* van kant had geholpen, en geenen menſch meer vont, aan wien hy zijn helſche razernye en verwoetheit konde leſſchen, moeſten het de ſteden en huizen ontgelden. Hy leide een zeer prachtig en koſtelijk paleys, dat hy voor zich zelven had doen ſtichten, aan koolen; en met een ook de groote en vermaarde hooftſtadt *Chingtu*. Hy deed alle de boomen, op dat niemant daar af eenig genot zou hebben, af-kappen; en in dezer wijze ſloeg hy met een gezuivert leger (gelijk hy zeide) op weg en verdeldigde, waar hy quam, alle de menſchen, die te voore zijne bloedtdorſtigheit ontgaan waeren. Dan hier meê hiel hy zich niet vernoecht; maar deed ook meenigten van krijgsknechten, die te loom volgen, of te gezwint voortgingen, of eenige andre kleene misdaden begingen, om 't leven brengen. De kranken, of die zwak waeren, en het leger niet wel volgen konden, moeſten het meê met den hals boeten, op dat deze hun leven (dus ſprak hy al ſpottende) in ellende en op geen quaade en verwoeſte plaats zouden overbrengen. Ontelbare en afgryzelijke meer andere wreetheden heeft deze roover bedreven; maar ik krijg een afkeer in 't ophalen van zoo veel deerlijke treurſpelen, en ga d'allerwreedtſte dingen met ſtilzwijgen voorby. Alleen zal ik tot een beſluit hier by voegen, hoedanig deze rover, na het bedryven van zoo veel ongehoorde gruwelen, aan zijn eindt raakte.

Doet zijn Paleys en de ſtadt Chingtu verbranden.

Zoo dra deze roover met zijn oproerigen hoop in 't landſchap *Xenſi* was gevallen, zadt hem de veltoverſte der Tarters's Keyzers Oom, met een heir van vijf duizent Tarters op de hielen, daar mee hy voor uit getrokken was, om geen tijt met het inwachten van 't ganſche leger, dat vaſt volgde, te verſpillen. De Velt-heer zond, na 's lands gebruik, vijf ruiters voor uit, om te verneemen of de roovers gezint waren vrede te maken, of te oorlogen. Want de Tarters zenden gemeenlijk, alſſe tegen iemant te velde trekken, en dicht by hunnen vyand gekomen zijn, eenige ruiters voor uit; en indien deze wel bejegent worden, zoo nemen zy dat voor een teken van onderdanigheit, en vrede aan; maar komt den zelven eenig gewelt te geſchiên, zoo ſtrekt hen zulx tot een teken van vyandtſchap, en dat de vyandt gezindt is ſlag te wagen. Zoo dra de verſpieders van dezen rover de vijf voor uitgezondene Tarterſche ruiters in 't gezicht kregen, namen zy terſtont de hertret, en bragten daar af de tyding gezwint aan hunen Opperhooft Chanchiengungus, die hen daar over uitlachte en met een lacchende mont vroeg, of zy waanden, *dat 's vyants heir een ſchaar vogelen was, die door de lucht quam vliegen.* Maar als hem kort hier na, van zijne voornaamſte Overſten het zelfſte verwittigt wiert, ſprong hy ter vlucht, zonder borſtharnas en helm, met een ſpeer in de vuiſt uit zijn tent, en tradt, van weinigen gevolgt, buiten zijn legerplaats, om t'ontdekken wat'er ſchuilde. Naulix was hy buiten zijn leger getreeden, of kreeg de gemelde vijf Tarterſche ruiters in 't gezicht, die

De Veltheer der Tarter trekt tegen revers te velde.

De rover wort geſchooten.

hem aanſtonts op 't lijf vielen. D'eerſte pijl, die van hen geſchooten wiert, trof dezen moorder dwers door het herte. Zulx aan deze ſcheut, die niet alleen de Tarters, maar ook den Sinezen zelfs tot groot geluk ſtrekte, die menſch quam te ſneuvelen, die alle menſchen wilde van kant helpen, en zich zelven tot de koningklijke waardigheit, daar hy maar een ſnoode verrader was, met gewelt verheven had. Na dat dit wanſchepſel, en dit ſchuim van alle ſchelmen geſneuvelt was, verſloegen de Tarters het gantſche leger, dat nu van hunnen Opper-hooft ontbloodt was, zeer licht. De zommigen van deze rovers begaven zich op de Tarterſche zyde; andere wierden ter neer gezabelt, en eenige, die twijfelden aan het verwerven van genâ by den Tarter, begaven zich op de vlucht. Op dit gerucht van de zege, by de Tarters op deze roovers bevochten, ontfingen de weinigh overgeblevene ingezetenen van 't landtſchap *Suchuen* de Tarters met groote blijdtſchap en gejuig, en riepen hen voor hunne verloſſers en bevryders uit. En in dezer wijze ſtelde zich dit landtſchap ook onder het gebiedt der Tarters, die, na datze de voornaamſte ſteden van dit landſchap met Tartariſche krijgs-bezetting wel verzien hadden, onder hunnen veltoverſten weer na de ſtadt Peking trokken.

's Keyzers Oom wort van zynen broeder Amavang qualik ontbaelt.

De velt-overſte, evenwel, ſchoon hy zoo een groote zege op de Tarters bevochten had, wiert van zijnen broeder *Amavang* zeer onwaardelijk onthaalt, en daar hy meende met zege-ſtaeſien, en groot gejuig ontfangen te worden, viel hem een bittere ſterfdag te beurt; 't welk hier uit ontſtont: Als hy, door koude en geduurige ongemak, op een reize van etlijke maanden, meer krijgsknechten, dan met vechten verlooren had, wiert hem te laſt geleidt, dat hy ſlof was geweeſt, en zijn ampt niet wel had waargenoomen; 't welk in hem, die meende groote lof verdient te hebben, zoo groot een gramſchap ontſtak, dat hy uit ongedult zijn Tarters hoetje tegen d'aard ſmeet, 't welk by dit volk voor een teken van groote kleenachting en onwaardigheit opgenoomen wort; waar over hy ook verwezen wiert, om in een gevangkenis geſtelt te worden, die de Sinezen *Caociang* noemen: waar in de Sineſche Keyzers al de genen plegen te zetten, die uit Keyzerlijken bloede geſprooten waeren, en d'een of d'ander misdaat begaan hadden. Dan hier in verzag deze dappere veltheer, met zich zelven om te brengen, tydelijk: want om onder de Tarters d'eerſte niet te zijn, die zo groot een ſchande zou over komen, verhing hy zich zelven te vooren in zijn paleys aan een koorde. En dus quam deze brave veltheer, die een heerlijker ſterfdag en beter geluk verdient had, jammerlijk, in 't bloeienſte zijner Jaren, te ſneuvelen.

De Tarterſche veltheer verhanght zich zelven.

En in dezer voegen, na het verjagen van den eenen roover *Licungzus*, en het ſneuvelen van den anderen vervloekten roover *Changhienchungus*, bragten de Tarters allengs het ganſche rijk ten dele in ruſt en vrede. Want ſchoon naderhant in't landſchap *Suchuen* en op andere plaatſen, weer nieuwe oproeren quamen t'ontſtaan, en de nakomelingen van den boven gemelden vermaarden zee-rover *Ixion*, de Tarters geduurig met hun ſcheeps-macht, voornamelijk in het landſchap *Fokien*, quelden en plaagden, zoo waren evenwel deze nieuwe oproeren meer aangeleidt op 't roven en buiten, dan om de Tarters geheel en al uit den rijke Sina te verdrijven. Weshalven dunkt my ook der pijne waart niet te zijn, wat ſedert den jare zeſtien hondert een en vijftig, na het veroveren van 't rijk Sina door de Tarters, tot op dezen tijt aldaar is voorgevallen, hier vervolgens by te voegen; dewijl alleen mijn voornemen was, geen verhaal van de gantſche Sineeſche Hiſtorien, maar alleen een kort begrip van den Tartariſchen oorlog, en op wat wijze het rijk Sina van Opperhooft by onze dagen verwiſſelt is, der geheugenis over te leveren. 't Is aanmerkens waardigh ('t welk ik tot een beſluit hier by voeg)

voeg) dat de Tarters, in den tijdt van zeven jaren, meer lants verovert hebben, als een heel leger in de lengte en breete in dien tijdt zou kunnen doorwandelen: namelijk, twalef Sineeſche landtſchappen, en 't hangend eiland *Korea*, en 't lant *Leaotung*, beide twee groote geweſten.

Kort en bondigh VERHAEL *van 't overgaan van 't* RYK SINA, AEN DEN GROOTEN CHAM VAN TARTARYE.

Het gantſche bedrijf van dezen laatſten oorlogh, en inwendige opſtendigh en droevigh treur-ſpel van 't rijk Sina, was by na vervaardight, als ik onverziens onder mijne ſchriften, die ik met my uit Sina braght, zeker lang verhaal vond, 't welk d'oorſprongh van d'inwendige beroerte, en door wat liſt de Tarters aan 't bezit van 't rijk Sina raakten, zeer kort en bondigh verhandelt. En dewijl daar in d'oorſprong der inwendige beroerte, en des zelfs voortgang, met eenige verandering wort voor-geſtelt, acht ik noodig het zelve in 't geheel, als een aanhangſel en by-voegſel van 't voorgaande, van woort tot woort in de neder duitſche tale, (want het wiert ons van zekeren Jeſuit, in de Keyzerlijke hooft-ſtadt Peking, in de Sineeſche tale ter hant geſtelt) hier te laten volgen, en luidt aldus:

Welke Tarters het rijk Sina verovert hebben.

DEze Tarters, die nu het rijk *Sina* beſtieren, zijn de genen niet, de welke grenzen aen het Weſt-Tartarye, en over drie hondert en zeſtigh Jaren uit *Samarcan*, met den grooten Tamerlaan over de groote muur in Sina vielen, het zelve innamen, den Keyzer van Sina, en Koning van *Tchampe* en *Kouchinchine* gevangen kregen, en dat tachtigh Jaren geruſtelijk bezaten, en endelyk van de Sinezen weer verjaagt wierden, en na hun lant *Samarkan* weken: deze Tarters, zegh ik, zyn de genen niet, die tegenwoordig het ryk Sina beſtieren; maar zy grenzen aan het ooſterlyk Tartarye. Het lant, daar in deze Tarters woonen, wort van de Sinezen *Niuche* genaamt, en leidt om de noordt van de Equinoctiaal-lini op vier en veertig graden, en van de Ooſtzee bykans zeventig mijlen. Het is zoo een kleen landtſchap, dat het naulix twintig en eenige Duitſche mijlen kan uitmaken. Aan de zuitzyde komt het aan Leaos

(een landtschap van het Sineesche koninkrijk) te grenzen; en ten westen heeft het de West-Tarters leggen, daar af te voore gesprooken is, en die ook Scyten genaamt worden; ten noorden komt het aan zekre andere Tarters te grenzen, die by de Tarters van *Niuche*, *Tupitacen* genoemt worden. Deze *Tupitacen* gaen in vellen van vissen gekleet, leven geheel Barbaarsch, gantsch beestachtig, en zonder eenigen Godsdienst en Politie. Uit dit landtschap, *Niuche* is Nolhache d'eerste wortel der Tarters, die Sina tegenwoordig bestieren, gesprooten. Zijn vader wiert Taxe, en zijn groot-vader *Xiachan* genaamt, die beide met de Sinezen een langen tijt gehandelt hebben. *Nolhache*, de zoon van *Taxe*, was een man van grooten en scherpzinnigen verstande, en van treffelijke inborst, en zeer gelukkig in alles uit te voeren, wat hy maar in 't werk stelde. Deze die zonderling groote wetenschap en kennis van het Sineesche rijk had, stelde zich eerst, in het gemelde klene landschap *Niuche*, over dertig geslachten (meer vermocht toen dit landtschap niet) tot eenen Gouverneur. En als hy begon te zien, dat het geluk hem diende, kreeg hy hier door moedt; zulx hy na een kleene wijle opbrak, en met zijn leger in het Sineesche Landtschap *Leaotung* viel, en daar uit met rooven en plonderen een groote buit haalde. Endelijk ging hy de steden en vaste plaatsen belegeren, waar door hy in korten tijt het ganssche landschap onder zijn gewelt en bestiering bragt; invoegen hy over de twee landschappen tot Gouverneur verklaart wiert, en van dag tot dag in moedt en mogentheit aangroeide. Toen nu de Sinezen hoorden, dat hun uiterste en laatste landschap hen van zoo een kleenen en slechten hoop volks ontnoomen was, en vreesden dat zy dieper in 't rijk mogten komen vallen, gingen zy de grens-plaatsen met een magtig en sterk heirleger bezetten. *Nolhache* daar en tegen vreesde niet met allen het Sinesche leger, en troostе zich altijts hier mee, dat de Sinezen zich weinig met krijgs-zaken, maar altijts met de boeken en afgoden-dienst bemoeiden, en den tijt, met het zien van comedispelen, door bragten. Weshalven maakte hy een besluit dat een volk, alleen tot de boeken genegen, en onervaren in de wapen handel, lichtelijk door de wapenen t' onder gebragt zou kunnen worden; maar de doodt, die hem al te tijdig by quam, belette zijn wensch en voornemen. Hy liet tien zonen na, waar af de vierde, *Mansueu* genaamt, by 's vaders levenden lijve, tot navolger in zijne plaatse verklaart wiert. Eer hy dezer werelt quam t' overlijden, veranderde hy den naam van zijn rijk *Kienchieu* in *Moncheu*, waar af ten huidigen dage de Tarters, die tegenwoordig Sina bezitten, hunnen naam voeren, en van de Sineezen de volken van *Moncheu* genoemt worden. Deze vierde zoon *Mansueu*, dien hy tot erfgenaam van 't rijk verklaart had, toonde zich altijts zeer genegen tot de vrede, schreef zijnen onderdanen wetten en staatkundige lessen voor, en liet geleerde luiden uit west Tartarye halen, die zijne onderdanen in hunnen gods dienst onder-wezen, en andere goede zeden en manieren leerden. Dan hy zat niet lang aan 't roer der regeering; maar quam haastelijk te sterven, na laatende tot erfgenaam zijnen kleenen zoone, de welke tegenwoordig de groote en magtige Keyzer van 't rijk Sina is. Over dezen, die noch kleen was, en zich op 't lantbestier noch niet verstont, had hy op zijn dood-bedde eennen voogt, te weten, zijnen negenden broeder gestelt, en d'andere broeders tot treffelijke oorlogs officieren gekooren, die dagelix, na des broeders overlijden, met sterke invallen de grenzen van het Sineesche rijk geweldig verwoesten, dat daar en tegen de Sinezen, onder het beleidt van den dapperen Veldt-oversten *Usanguejus*, beschermden.

De Tarters van Niuche worden magtigh.

Als deze dingen omtrent voor veertig jaren ('t welk was ontrent den jare zestien hondert) onder de Sinezen en Tarters gebeurden, zoo zijn de Westerlijke landschappen van 't rijk Sina, en voornamelijk het landschap

Xensi

Xensi, door groot gebrek van levensmiddelen, om d'onvruchtbaarheit der voorgaande jaren, zeer zwak en verarmt geworden; des niet tegenstaande hebben de officieren en amptluiden des volks, zonder aanschouw op de groote noot en armoede der onderdanen te nemen, de Keyzerlijke tollen en inkomsten zeer strengelijk den volke afgeperst. Invoegen al de genen, die niet betaalden, in zware gevankenis gevoert, en tot slaven verkocht wierden. Nu was in het zelve landtschap *Xensi* een voornaam man, met name *Li*, of *Licungzus*, die zeer rijk, en ten dien tijde noch eerlijk en vroom was, en den tijtel van Magister in de Sineesche Filosofie verkregen had. Als deze Li zag, dat iemant van 't gemeen volk om de Keyzerlijke schattingen en tollen gevangkelijk weghgevoert en gestraft wierden, verloste hy voor zijn eigen middelen de gevangenen en verdrukten, en betaalde de schattingen voor 't volk met zijn eigen gelt; 't welk hem zoo bemint onder het graauw maakte, dat zy hem voor hunnen vader uitriepen. Als deze zaak voor de Rijx-raden en andere grooten gekoomen was, gaf het oorzaak van quaat vermoeden op dezen Li, die daar over, uit last van den Keyzer, gevangen en nau bewaart wiert. Het graauw dit hoorende, dat hunne vader, die hen zoo veel goets bewezen had, gevangkelijk wiert weghgevoert, ontstak daar over met gramschap, ging met een groot getal volks het gevangenhuis opbreken, en stelde hem op vrye voeten. Het Gouverneurs huis wiert daar na van hen geplondert, en hy met alle zijne kinderen deerlijk vermoort. Toen Li nu zag, dat'er geen weg van genade meer voor hem open was, en het zekerder, als zeker was, dat de Keyzer, indien hy *Li* gevangen hadt, hem om dit feit zou doen sterven, nam hy, uit wanhoop, dit uitterste middel ter hant: Hy ruste een groote meenigte volks uit, die hem met grooten toeloop, om den bewezen weldaat, quam toevallen, en ging daar meê de steden en landen der mate verwoesten, dat hy in korten tijt alle de Westerlijke landschappen van Sina onder zijn gebied bragt. En naardien fortuin hem zoo gunstig was, en zijne wapenen zoo een gelukkigen voortgang naamen, wiert hy daar door zoo hoogmoedig en opgeblaazen, dat hy hem openbaar Keyzer van Sina verklaarde, en daar voor uitroepen deed.

Ondertusschen regeerde in de Keyzerlijke hooftstadt Peking de laaste Sineesche Keyzer, *Xunchi* of *Xunchinius* genaamt, die een wijs, en ootmoedig Vorst was, doch in alle zijne daden en aanslagen zeer ongelukkig: en hierom noch ongelukkiger, om dat zijn aanstaande ongeluk hem zoo na, en even wel onbewust was: want zijne geheimste raden, dien de zorg over het ganssche rijk en Paleis aanbevolen was, verbergden alles voor den Keizer, en verkleinden de groote gevaren; invoegen deze Keizer *Xunchi* eerst tijdinge van dezen nieuwen opgeworpen Keizer Li kreeg, als hy met een magtig heir voor de poorte van Peking was. Zoo dra de Keizer dit hoorde, nam hy alle middelen by de hant, doch alles liep vruchteloos af, dewijl het te laat was. Als nu de Keizerlijke stadt, en de Keizer zelf belegert was, en den Keyzer zag dat'er geen middel of eenige bystant op handen was, stelde hy dit uitterste middel uit wanhoop in 't werk. Eerst riep hy in zijnen Koningklijken tuin zijne vrouw en kinderen by zich, en hield haar daar voor, hoe dat het met haar geschapen stont; en dat zy verraden waaren, en geen bystant te verwachten hadden, zulx hy voornam haar zelf veel liever het leven te benemen, dan dat het zijn vyandt zou doen. Als hy deze reden volendigt had, heeft hy eerst zijne vrouw, en daar na zijne kinderen, d'een voor en d'ander na, den kop afgeslagen, en daar na hem zelven aan eenen boom met een koorde verhangen, maar schreef eerst op de pant van zijn onderkleedt, deze naarvolgende reden: *zijt gegroet nieuwe Keizer Li, 'k verzoek op u, verschoone mijn volk, doch gebruik en vertrou mijne raatsluiden niet.* De Keyzerlijke schat-kamers wierden

De Keizer verhangt zich.

ter-

terſtont geopent en geplondert, en de voornaamſte te hoof omgebragt.

Onder veel mannen van groot gezag en name, wert in *Peking* gedoot de vader van Uſanguey, die, als Veltmarſſchalk, op de grensplaatſen van Sina tegen de Tarters oorlog voerde. Deze *Uſanguey* hoorende, dat het Keizerlijke huis geheel uitgeroeit, de ſtadt Peking ingenomen en verwoeſt, en daar en boven zijn vader verradelijk vermoort was, wiert daar over met gramſchap en toorn ontſteken, doch kon evenwel niets uitregten, dewijl zijn magt zo groot niet was. Om evenwel zich over zijn vaders doodt te wreken, dwong hy de Sinezen, met de welken Li in 't oorlog was, en daar over hy als Generaal te voore geboden had, om den tegenwoordigen in Peking reſiderenden Keizer te beoorlogen; waar in de Sinezen hem terſtondt gehoorzaamden, en quaamen daar op gelijker handt voor de hooftſtadt Peking.

Zoo dra de Tarters dit vernamen, en den inwendigen oorlog (dat hen ten dien tijde wonder wel te pas quam) gewaar wierden, trokken zy met hun heir op, en quamen regel recht op Peking aan. De Sinezen, die onder *Uſanguey* lagen, dezen opbreuk der Tarters horende, namen terſtont de vlucht, en verlieten *Li* en den ſtadt *Peking*; waar op ook *Li* met zijn volk (die meê als Uſanguey voor het Tarterſche heir vreesde) zich op de vlucht begaf, en met al de Pekingſche ſchatten na het landſchap Xenſi vertrok; invoegen de Tarters, die na Peking trokken, niet eenen Sineſchen oorlogs man, nochte van *Li*, nochte van Uſanguey hoorden of zagen. De broeder van *Nolhace*, vader van den jongen Koning van Tartarye, regeerde ten dien tijde als voogt het Tartariſche rijk, onder den naam van *Beſchermer des rijks, en des jongen Konings*, en was een ſchrander man, en zeer ervaren in het beloop der wereltſche zaken, en politie, zulx men zou gemeent hebben, dat de ganſche ſtaatkunde in dezen eenen Tarter gehuisveſt was. Als nu deze broeder van Nolhace, die als voogt over den jongen Tartariſchen Koning ſtont, zagh dat de Sinezen niet verder konden komen, en het rijk meeſt, van wegen de oneenigheden, die onder hen ontſtaan waaren, in zijne handen had, tragte hy met liſt (hoewel hy zulx ernſtelijk zogt) onder eenen ſchoonen dekmantel, zonder vyandſchap (om des te meer de herten der ingezetenen te winnen) het rijk te bemagtigen. Want als het Tartariſche heirleger voor Peking was gekomen, quamen hem terſtont de opperſte en hoofden der ſtadt te gemoedt, boden hem de ſleutels met de ganſche heerſchappy aan, en verzochten dat hy den nieuwen opgeworpen Keyzer *Li* wilde vervolgen, en het ongelijk der Sinezen aan hen wreken, maer hy ſloeg zulx in 't eerſt af, met voorwenden dat het een zaak van groot belang, onkoſten en gevaar was, en dat het hem ongelegen quam, zijn eigen voor een anders vaderlandt te verlaten; hoewel hem zulx aan magt en gewelt niet ontbrak, om zich over 't ongelijk van Li, aan 't Sineſche rijk gedaan, te wreken. Endelijk bood hy aan zulx te doen, op voorwaarde, dat zy aan zijn neef, den jonge Koning van Tartarye, 't ganſche Sineſche rijk, als aan hunnen verloſſer, zouden opdragen; en den zelven voor Keizer over het geheele Sineſche rijk verklaren; en by aldien eenige landtſchappen zich daar tegen quamen te ſtellen, dat zy met hant en daadt hem by zouden ſtaan, en na vermogen hulpe verleenen. Daar en tegen beloofde hy hen, uit den naam van zijnen neef, den jongen Koning, dat hy alle hunne voorrechten, hantveſten, als een genadig en rechtmatig Keizer, zoude beſchermen en verdedigen. De inwoonders in *Peking* deze woorden hoorende, merkten wel dat al deze redenen uit een geveinſt herte van hem by gebragt wierden, hoewelze nochtans, zonder veel tegenſtribbelen, (want zonder dat waaren zy doch in zijn gewelt) in zijn voorſlag bewilligden. Dit verdrag wierdt den jongen Koning van Tartarye, *Cham Xunchi* geheeten, door zijnen Oom voorgedragen.

Op den derden dag na het overleveren

veren van dit verdragh, trok de gantsche burgery uit Peking, met alle de overgeblevene officieren, den nieuwen Keizer te gemoedt, en droegen hem het Keizerrijk plechtelijk op, en riepen hem opentlijk voor Keizer van Sina uit. Zy verzochten ook zeer hertelijk aen hem, dat hy hun vaderlant wilde beschermen, en van de straatschenders zuiveren en reinigen. Hier op vertrok des Keizers Oom in de Koningklijke Stadt Peking, en verklaerde zijnen Neve, die noch jong was, Keizer van Sina, en gaf hem eenen nieuwen naem *Xunchi*. Hy veranderde ook den naam van 't rijk, en zond zijne broeders, om Li met maghtige heirlegers te beoorlogen, die hem ook binnen korten tijt versloegen. Hy zond dezelve ook met een groote magt na de zuiderlijke deelen van Sina, dewelke noch twee andere Koningen, uit den geslagte *Chu* gesprooten, die zich voor Keizer verklaert hadden, overwonnen en alle de zuiderlijke Landschappen, onder 't Tartarische gebiedt bragten; begevende de noorderlijke Landtschappen zich, zonder eenige tegenstant, onder de gehoorzaamheit der Tarters. In de zuiderlijke gewesten had zich noch een andre Koning uit den geslachte *Chu*, met name Vanlieus, voor Keizer opgeworpen, om den zelven te veroveren, zond hy drie sterke heiren. Als de vooght en oom van dezen jongen Keizer, het rijk ten deele in vrede gebragt had, quam hy te sterven; maer na zijne doot wierden verscheidene schriften gevonden, daer in bevonden wiert, dat hy een verraat tegen zijnen neve, den jongen Keizer, voorgenoomen had; waar over de Keizer zeer vertoornt wiert, en deed' zijne kinderen en 't gantsche geslacht met den zwaarde onthoofden. Na het overlijden van dezen oom, nam de Keizer, in zijnen ouderdom van vijftien jaren, de heerschappye zelfs aen, dewelke nu alles met een manlijke wijsheit gelukkig bestiert. Hier meê heeft het gebiedt der Sinezen, te gelijk met het geslacht *Chu*, 't welk over de 276. jaren, na het uitdrijven der westerlijke Tarters, geregeert heeft, een openbaar oordeel aen de gantsche werelt nagelaten, dat zoo een maghtigh, en van melk en honigh vloejend Koningrijk, in zoo een korten tijt, van zoo een slechten, geringen en kleinen hoop volks verwoest is, dat het nu meer geen schijn daar af draegt. Alle steden en dorpen zijn ten gronde vernielt, veel hondert duizent menschen dootgeslagen, en jammerlijk om het leven gekoomen, daar de Sinezen eertijts zoo groots, hoovaardig en hoogmoedig waaren, dat zy zich voorstaan lieten, alleen in de werelt te zijn, maer zijn nu in dienstbaarheit en kleinachting gekomen.

Hier endight dit kort verhaal van dezen laatsten Sineeschen oorlogh met de Oosterse Tarters, waar uit, als ook uit het voorgaande, waar in wy alles wijtloopigh en ten breetsten den op, voort en ondergangh van dien hebben ontfouwen, klaarlijk te zien is met welk een verraat en bedriegelijke middelen de ingeboorenen Sineesche rovers, zonder twijfel, uit een hoogdravende heersch en staatzucht, hunnen eigen ingeboornen en wettelijken Heer hebben om lant en luiden geholpen. Felle en bloedige oorlogen hebben, sedert vele eeuwen, d'Europische volken gevoert; maar noit evenwel zoodanige, die in 't verwoesten van landen, sloopen en branden der voornaamste steden, en in het ombrengen van menigte van menschen, en storten van beken bloets, by deze laatste oorlogen, die de Sinezen en Tarters, en de Sinezen tegen elkandere gevoert hebben, te verlijken zijn. Want met zoo een fel en bloetdorstig woeden, was tegen hooge en lage, oude en jonge perzoonen, te werk gegaan, dat de stoutste en strijdtbaarste Sinezen, die in den beginne de muitery der Sineesche rovers, en het invallen der Tarters in het rijk Sina, uit een ingeboorne trotsheit, voor spel en jok achten, nu noch in het ophalen hunner uitgestane el-

lenden en jammerniſſen, de hairen ſchijnen van ſchrik te berg te ſtaan, en naulix, zonder beken van tranen te ſtorten, daar aan kunnen gedenken. Zoo dat met recht, en niet ongevoeglijk, deze onderſtaande vaarzen, op dezen wijtberuchten en bloedigen oorlog, kunnen gepaſt worden:

O Krijghs-heldinne groot van moedt,
Ghy zijt den onervaar'nen zoet,
Maar die de oorloghs-kunſt hanteert,
Word haaſt het tegendeel geleert.

Verhaalt hebbende, op wat wijze de Tarters het rijk Sina, met het ombrengen van veel duizent onnoozele zielen, verovert en onder hun gehoorzaamheit gebragt hebben, en ten einde van hunnen langduurigen oorlog, dien zy zoo veele eeuwen tegen de Sinezen gevoert hebben, geraakt zijn, zal ik ook hier een eind van mijn ganſche verhaal en Beſchrijving dezes Gezandtſchaps maeken, waar in alles, wat ons onder deſſelfs verrichting is voorgevallen, en wat ik voorders door naukeurig navorſſchen en opſpeuren, onder het reizen, van geheel Sina heb kunnen vernemen, op 't grondighſte en bondighſte, zonder ergens, mijns wetens, tegens de waarheit gezondigt te hebben, verklaart is.

EYNDE.

BLAT-

BLAT-WYZER

Der gedenkwaerdighſte en voornaemſte dingen, die in de

REYS-BESCHRYVING

Des

GEZANTSCHAPS,

En in de

ALGEMENE BESCHRYVING

Verhandelt worden.

De Leezer heeft te letten, dat het Cijfer-getal, daer de letter *r.* ('t welk Reis-beſchrijving betekent) achtervolght, in de Reis-beſchrijving des Gezantſchaps, of eerſte gedeelte dezes werks te vinden zy; en het Cijfer-getal, daer *a.* ('t welk algemeene beſchrijving beduit) achtervolght, in d'Algemeene Beſchrijving, of tweede gedeelte te vinden is; want zoo wel de reis als d'algemene beſchrijving, begint met een byzonder of nieuw Cijfer-getal.

A.

ADam Scaliger, een Hooghduytſch, moet te Peking in geſchrift aen den Keizer overleveren, of de Hollanders Lant hebben. *r.* 162. maekt den Gezanten de komſte des Muskoviſchen Gezants bekent. *r.* 163

Aartbodem hoe die verdeilt wort. *r.* 3

Afgodin van Lincin. *r.* 14. *a.* 87

Ainan. *r.* 203

Alchimie wort met grooten yver van de Sinezen gedaen. *a.* 65

Amavang, 's Keizers Oom, onthaelt zijnen broeder qualik. *a.* 252

Amerika wanneer, en van wien ontdekt. *r.* 3

Anhing. *r.* 98

Appel Sucu. *a.* 145

Ariſtokratiſche regering. *a.* 1

Aſie, haer verdeeling, is een gezegent Lant. *r.* 4

B.

BAmboes. *a.* 131

Batavia was eertijts Kalappa en Jakatra geheten. *r* 28. wort van de Javanen belegert. *r* 29. maer weer verlaten. *r.* 30

Bedelaers met wat vreemde potſen zy den luiden in Sina 't gelt weten af te trochelen. *a.* 35

Beeldhouwers der Sinezen. *a.* 30

Beginzelen aller dingen hoe die van de Sinezen geſtelt worden. *a.* 74

Beeren. *a.* 150

Bezoeken der Sinezen op wat wijs dat toegaet. *a.* 39

Betelboom, en kracht der bladen. *a.* 140

Bergen in Sina, daer in de Sinezen wonderlijke groote waengeloof gebruiken. *a.* 108. hooge bergen. kruinen der bergen. *a.* 109. valeyen in de bergen. *a.* 110. heuvelen der bergen. hoolen der bergen. heilzame bergen. gedaenten der bergen. wonderlijke zeltzaemheden in de bergen. *a.* 111. vreemde kunſt-ſtukken die op de bergen in Sina gevonden worden. *a.* 112. geſchiedeniſſen die op de bergen gebeurt zijn. dorpen op de bergen. *a.* 113

Berghwerken. *a.* 114

Bewinthebbers der Ooſt-Indiſe Compagnie beſluiten een Gezantſchap aen den grooten Cham te zenden, om den vryen handel in Sina te verzoeken. *r.* 27

Boeken der Sinezen kunnen van Inwoonders van verſcheide tale verſtaen worden. *a.* 18

Boeren en Boerinnen hoe die in Sina den ploeg trekken. *a.* 60

Bloemen in Sina zijn meenigerlei. *a.* 126

Bloem Meutang. *a.* 126. quei. Mogorin. *a.* 127

Bloemendael het jacht verzeilt door ſtorm. *r.* 33

Boomen in Sina zijn meenigerlei. *a.* 131. Kaneel-boom. *a.* 132. Nagel-boom *a.* 134. Nootemuskaet-boom. *a.* 135. Peper-boom. *a.* 138. Betel-boom. *a.* 140. hoe de Betel-bladen gebruikt worden. Indiaenſche Vijgeboom haer groote. *a.* 141. Kokos-boom. *a.* 142. hare nuttigheit. *a.* 143

Boukunſt der Sinezen. *a.* 28

Brief van den Tartariſchen Cham aen den Generael Maetzuiker. *r.* 183. wort zeer ſtatelijk in Kanton uit de Schepen gebracht. *r.* 199

Bron Kien. *r.* 92

Bronnen in Sina zijn meenigerlei. *a.* 107

Bruggen in Sina zijn meenigerlei. *a.* 95

C.

CAiſung wort door 't water verwoeſt. *a.* 214

Kancheu is een vermaerde ſtadt. *r.* 75. hare gelegentheit *r.* 76

BLADT-WYZER.

Chanchienchungus de roover, scheit van den rover Licungzus. a. 213
Charakters der Sinezen en haer getal. a. 13. d'oude Sineesche charakters, uit verscheide dingen genoomen, waren zeventienderlei. a. 14. de hedendaeghsche charakters bestaen uit verscheide streepen. a. 15
Cheuxan wort een Koningrijk. a. 232
Cheva de derde Sinesche stam. a. 180
Chius, Keizer, heeft de groote muur doen stichten. r. 190
Chu, een knecht van eenen offerpaep, staet tegen de Tarters op. a. 183
Chuenchious zijn bedrijf. a. 175
Cinningsiu, hare gelegentheit. r. 131. ieder herbergh heeft aldaer byzondere commedianten. r. 134
Cina de vierde Sineesche stam. a. 180
Cina de zeste Sineesche stam. a. 180
Cinsu is de eerste trap der Sineesche geleertheit. a. 25
Commedianten spelen voor gering gelt te Cinningsiu. r. 134. hoe die gekleet gaen. a. 31
Confutius is de grootste Sineesche Filosoof. a. 19 heeft uit alle de boeken der Sineesche vier boeken getrokken, en zelf een vijfde geschreven. a. 21
Chekiang is het tweede Lantschap van Sina. Chekiangs grensscheidingh, getal der steden. r. 16. getal des volks. haer jaerlixe schatting aen den Keizer. r. 17

D.

Dieren in Sina zijn menigerlei. a. van 149. tot 165
Dieveryen, op wat wijs die in Sina gestraft wort. a. 50
Doot van den jongen broeder des Tartarischen Keizer belet dat de Gezanten voor den Keizer niet verschijnen. r. 168
Dorpen op de bergen. a. 113
Dracht der oude Sinezen. a. 58. en de hedendaegsche dracht der Sinezen. a. 59
Dracht der Tarters en Tartarinnen, en Tartersche Krijghs-knechten. a. 186
Drank der Sinezen. a. 44
Druk-kunst der Sinezen. a. 29
Durionen, vruchten. a. 147

E.

Eilant Pulo Tymon, is boomrijk. r. 31
Elementen hoe veel die by de Sinezen gestelt worden. a. 76. waer in een element bestaet. a. 77
Eenden op wat wijs die in Sina aengefokt worden. a. 156
Europers hebben de Sinezen vele dingen geleert. a. 77

F.

Foeheen. r. 155
Fohius was de vierde Sineesche Overste. zijne regeering. a. 173
Fungching, haer gestalte. r. 85. heeft twee triumf-poorten. r. 86
Fokien is het elfde Landtschap van Sina. grenscheiding van Fokien. r. 17. getal der Steden. getal des volks in Fokien. haer jaerlixe schatting aen den Keizer. r. 18
Fokien wort van de Tarters verovert. a. 233. daer in ontstaet nieuwe ontsteltenis. a. 235

G.

Gastmalen der Sinezen, op wat wijs die geschien, en de gasten daer op onthaelt worden. a. 41
Geboorredag wort in Sina hoog geviert. a. 47
Geleerden in Sina op wat wijs die onderzocht en tot een hooger trap van geleertheit verheven worden, a. van 22. tot 26
Gele revier. r. 123. a. 103
Gember. hoe die gepoot wort. a. 120. haere kracht. a. 121
Gemene wegen. a. 94. zijn net gemaekt. 95
Gezanten Pieter de Goyer en Jakob de Keyzer trekken na Sina om den vryen handel in Sina te verzoeken. r. 27. komen by 't Eilant Pulo Tymon. r. 31. komen by de eilanden Makao, en de stadt Makao. r. 34. komen by Goyers eilant en by Heytamon. r. 35. zenden Hendrik Baron aen lant, om hunne komste aen den Gouverneur bekent te maken. r. 35. treden in 't vlek Lamme te lande, om hunne geloofnis-brieven aen den Gouverneur te toonen. r. 36. by hen komen twee Kantonsche Gecommitteerden, die hen verscheide dingen afvragen. r. 37. De Gezanten mogen te Kanton niet aen lant blijven; maer moeten te scheep gaen. r. 37. mogen weer te Kanton te lande komen. 45. by hen verschijnt een Kantonsche Mandorijn, die hen een groote zom penningen voor den vryen handel afeist. r. 45. worden van de Kantonschen Onderkoning, buiten Kanton, op een heerlik banket onthaelt. r. 45. worden aldaer van de Onderkoning verscheide dingen afgevraegt. r. 46. trekken weer na hunne logimenten. r. 47. krijgen schrijven van Peking, van de Keizer, datze voor het toestaen van den vryen handel, hem in Peking moeten komen bedanken. r. 48. worden van den Tutang van Herijn te water onthaelt. r. 48. gaen na 't hof van den ouden Onderkoning. r. 51. bewijzen eerbiedigheit voor den throon van den jongen Onderkoning. komen by den Tutang. worden in een huis aen de stadts muuren gehuisvest. r. 52. krijgen het scheimael van den Kantonschen ouden Onderkoning. worden by den Sekretaris vanden jongen Onderkoning onthaelt. 54. vervaerdigen zich om van Kanton na Peking te vertrekken. r. 54. vertrekken van Kanton. r. 55. komen in 't dorp Sahu. r. 55. komen te Xanxui. r. 56. besluiten van niemant op hunne reis geschenken te nemen. r. 56
Gezanten komen te Sanyuum. r. 59. zien 't dorp Quantonlou. r. 61. komen in 't stedeken Ingtak. r. 62. komen aen de Pagode Konjansjam. r. 63. komē te Mongley en krijgen s'nagts een storm. r. 64. komen te Xaocheu en worden aldaer van de Majestraet vel wellekomt. r. 65. komen aen de bergen, de vijf paertshoofden geheten. r. 66 raken in gevaerlijke gebergte, de vijf leelijke duivels geheten. r. 67. komen in de Lantstreek Suitjeen. r. 67. komen te Nanhung en worden by den stadhouder ter maeltijt ontfangen. r. 68. trekken van Nanhung, over't gebergte van Nangan, en komen in 't dorp Susan. r. 70. komen te Nangan. r. 71. worden aldaer van de Majestraet begroet en komen by twee Tartarische Heeren. r. 72. vertrekken weer van Nangan. r. 73. komen te Nankang. r. 74. komen te Kancheu en worden na verscheide dingen van den Tutang gevraeght, die van de Gezanten geen geschenken wil nemen. r. 75
Gezanten komen te Vannungam. r. 78. komen te Taiko. r. 81. verstaen aldaer, dat na hare komste in Peking zeer verlangt wort. r. 82. komen te Kinnungam. r. 82. komen te Kiexui. r. 83. komen te Kyakya. r. 84. komen te Sinkin en verblijven aldaer s'nachts. r. 85. komen te Fungching. r. 85. komen te Nanchang. r. 86. de Gezant Pieter de Goyer gaet te lant, en wort treffelijk van den Tutang onthaelt. r. 87
Gezanten komen te Ucienfen. r. 89. varen over het meir Poyang en komen te Nankang. r. 91. komen te Hukeu. r. 92. hunne komst veroorzaekt aldaer blijschap. komen te Pengce. r. 93. zien een Tyger. r. 94. komen te Tonglieu. r. 97.

willen aldaer geene geschenken ontfangen. zien de stadt Ganging leggen. varen voorby Anhing. r. 98. komen te Tungling. r. 98. komen by 't kasteel Upun. 99. komen by Ufu. r. 100. zien 't eilant Hiao. komen te Nanking. bezoecken de drie stadthouders. r. 101. worden van de stadthouders vrouw te Nanking met Thedrank onthaelt. komen aldaer by eenige Tartarische edel-luiden. worden van den Agent ter maeltijt onthaelt. r. 102. worden van zekeren Jesuit aldaer ter maeltijt genoot: maer slaen dat af, mogen van daer niet na Japon schrijven. vertrekken uit Nanking. r. 110. komen te Jejenjeen. zien aldaer vreemde porsen van bedelaers. r. 111. komen in de koninglijke vaert. r. 112. komen te Kajutsiu. r. 118. komen te Paoing. r. 119. komen te Hoaigan. r. 120. verstaen aldaer uit eenen Jesuit, dat hun voornemen by den keizer vrughteloos zal afloopen. r. 121. komen te Siampu. r. 122. komen by 't dorp Neyuemiao en op de gele revier. r. 123. komen te Taujenjeen. koopen aldaer eenige vruchten voor de keuken. r. 124. komen te Tsisang. zien vlottende dorpen. r. 125. komen in de koninglijke vaert Jun, en uit het lantschap Nanking, in 't lantschap Xantung, aen 't dorp Kiakia. r. 127. komen aen het dorp Jax Hinno. r. 130. komen te Cining. r. 131

Gezanten trekken voorby 't dorp Nanwaig. r. 134. komen te Xantsui. 135. komen te Lincing. en aldaer by den stadthouder. r. 138. komen te Uuching. r. 144. varen voorby Tonquam. r. 145. komen te Sanglo. r. 146. komen aen 't dorp Tonnau. r. 147. komen te Sinkicien. 148. komen te Sinkocien. 149. komen te Single. zien tegen den avont den inval der sprinkhanen. r. 51. komen te Tiencienwey. worden van de stadvoogt ontfangen. r. 152. ontfangen Pinxenton ter maeltijt. beraetslagen hoe zy zig ten hove voor den Keizer zullen dragen. zenden eenen mandorijn voor af na Peking. r. 153. komen te Joeswoe. 154. worden van den stadvoogt ontfangen. r. 155. varen voorby Foeheen. komen te Sanfianway. 155. trekken in goede orde na Peking. trekken voorby Tongsiou. 157. komen te Peking. 158. worden aldaer van verscheide Groote bewelckomt en bezogt. r. 158. worden gevraegt of de Hollanders op zee voortgeteelt zijn. r. 159. worden van de Pekinsche Gecommitteerde verscheide meer andre dingen afgevraegt. komen verscheidemael met dezelve Gecommitteerde montgemeenschap. worden met hunne geschenken ter rijxvergadering ontboden. r. 161. worden van Adam Scaliger een Hoogduits, te Peking begroet. r. 162. verstaen uit hem d'aenkomste des Moskovischen gezants. worden van de Gecommitteerden bezocht, en verzocht om vijstigh stuk lijnwaet. worden van de zelfste Gecommitteerde verzocht om nader opening van Hollant. r. 163. komen met Pinxenton en andere Gezanten te woorde. 164. worden in hoedanigheit voor Gezanten van den Keizer erkent. worden by des Keizers lastbrief gelast ten hoof te verschijnen. r. 165. moeten eerbiedigheit voor 's Keizers zegel betoonen, eer zy ten hoof verschijnen. r. 168. worden van eenige Mandarijns in het oude hof des Keizers gebragt. doen aldaer de gewoonlijke pligtigheden. worden belet door 't overlijden van des jongen Keizers broeder, datze voor den Keizer niet verschijnen. r. 168. worden gelast om voor den Keizer te verschijnen. worden ten hoof gehaelt om den Keizer in zijne Majesteit op zijnen nieuwen throon te zien. r. 169. komen op het twede en derde plein, daer 's Keizers throon is. r. 173.

Gezanten worden van den Rijxcancellier na hunne qualiteit gevraegt. r. 174. worden, na 't verschijnen voor den Keizer, driemael ter maeltijt onthaelt. verschijnen op 't eerste. r. 179. toonen eerbiedigheit aen den Keizer. drinken Sampsou. worden van den onder-Tutang gevraegt, of de Hollanders drie dagen onder water kunnen blijven. r. 180. verschijnen op de twede en derde maeltijt. wat geschenken zy van de Keizer kregen. r. 181. gaen ten hoof om den brief aen den Generael Maetzuiker t'ontfangen. r. 182. ontfangen dien met sonderlinge statigheit. r. 183. moeten terstont na 't krijgen van den brief vertrekken. r. 183. sonder eens de stad te mogen bezichtigen, wat rantzoen zy dagelix kregen. r. 184. sien de stad Peking van buiten, en de vermaerde muur door 't gebergte loopen. r. 189. trekken van Peking. komen te Sanfianwey, en willen in 's Keizers schepen niet intreen. r. 191. komen te Single en Sinkocien. komen te Lincing. komen te Tuncham. nemen den kneght van eenen offerpaep van straet af tot trekker. r. 192. komen te Jamcefu. te Nanking. bezoeken de twee tolmeesters. hunne beeltenissen worden in de Pagode Paolinxi opgerecht. r. 193. vertrekken uit Nanking. 194. trekken voorby Bekenburg. komen te Nankang. varen over het meir Poyang. komen te Kiangsi. r. 194. komen te Kinungam. r. 195. varen voorby Vannungam. hunne berk raekt op een klip. r. 195. komen te Kancheu. vertrekken van Kancheu. komen te Nangan. trekken over 't Namhungse gebergt. r. 199. trekken uit Namhung. komen aen de stad Xaocheu. r. 197. varen voorby de Pagode Konjamsjamsen door 't gebergte Sangwonhab. a. 198. komen te Sanyuum en Xanthui. komen by 't dorp Faesan. komen te Kanton. worden van den Opper-koopman Lantman ingehaelt. r. 198. begroeten aldaer d'Onderkoning, des jongen Konings moeder en den Tutang. worden van den stadthouder des jongen Onderkoningh ter maeltijt onthaelt. begroeten Tosu. worden met hun gevolgh van den ouden Onderkoning ter maeltijt onthaelt. r. 199. zijn by den jongen Onderkoning ter maeltijt. 200. begroeten Pinxenton in zijn logiment. komen by den Tutang te gehoor, en bezoeken verscheide andere grooten te Kanton. gaen by den Onderkoningh om hun afscheit te nemen; maer krijgen geen gehoor. gaen 't zeil van Kanton. 201. worden van de hofmeesters der Onderkoningen te scheep onthaelt. komen in de haven van Heytamon. trekken van Heytamon. komen by 't dorp Lantan. 202. krijgen de bergen van Aynamin 't gezicht. komen by het eilant Pulo Tymon. zien vliegende vissen. r. 203. zien 't eilant Linga. r. 204. komen op de reede voor Batavie, en worden voor hunne moeite bedankt. verstaen op Batavie het overgaen van Kolombo. r. 205

Geschenken, die de Gezanten op hunne reize aen den Keizer en andre Grooten in Sina gaven. r. 205

Geschenken, hoe de Sinezen die elkandere vereeren. a. 39

Gevecht van drie legers. a. 207

Geweer magh niemant in Sina dragen. a. 11

Gingang, afgodt. a. 86

Ginseng, een wortel. a. 117

Goude eeuw in Sina. a. 172

Grafnaelt van yzer by Tuncham. 137

Grafstede van den Sultan. r. 116

Grafsteden in Sina zijn prachtigh gestight. a. 54

Graden der Sinesche geletterde, sijn driederlei a. 22

Grieken hebben groote naerstigheit gedaen in 't bezoeken van uitheemsche gewesten. r. 1

Groeten der Sinezen, op wat wijs dat toegaet. a. 37

Gulzigheit van eenen Pekinschen Rijx-raet in het eeten. r. 163

Gueis groot gezagh en strengheit, is de voornaemste oorzaek van den ondergangh van 't rijk Sina. a. 216. wort met zijn aenhang van den keizer omgebracht. a. 217

H.

Halsslachtige dieren. a. 161

Hair, hoe de Sinezen dat afscheeren. a. 57

BLAD T-WYZER

Hana, de vijfde ſtam der Sineeſche Keizeren. a. 180
Hangcheu wort van de Tarters verovert. a. 230
Heusheit der Sinezen is zeer groot. a. 37
Heytamon. r. 35
Hiaa, d'eerſte ſtam der Sineeſche Keizeren. a. 179
Hiao, een eilant. r. 101
Hiſtorien der Sinezen, uit wat oorzaek die zekten gaen. a. 171
Hoangtius heeft verſcheide dingen uitgevonden. a. 174
Hoangchoang wort verradelijk van de Tarters omgebracht. a. 229
Hof te Nanking, haer geſtalte en gelegentheit. r. 105
Hof te Peking. r. 176. maekſel der gebouwen in her hof te Peking. r. 177. heeft een diepe graft en klippen door kunſt gemaekt. r. 178
Hoiagan, hare gelegentheit en geſtalte, heeft eenen Onderkoning. ten Noorden drie watervallen. twee tolhuizen, en een vrugtbare lantſtreek. r. 120
Honan is 't vijfde lantſchap van Sina, getal der ſteden en volken in Honan. r. 13. hare jaerlixe ſchatting aen den Keizer. r. 14
Hous ſtaet tegen de Tarters op. a. 231. belegert Sigan. a. 234
Hoven der Sineeſche lantvoogden op wat wijs die geſtigt zijn. a. 100
Huizen, op wat wijs die in Sina geſtigt zijn. a. 28
Hukeu, hare gelegentheit. r. 93
Humvuus, Keizer, heeft het onderhouden der drie Sineeſche zekten ingevoert. a. 85
Huhquangus wort tot Sineeſchē Keizer verkoren. wil met den Tarter vrede maken, maer dat wort hem afgeſlagen. a. 227. wort verradelijk aen de Tarters overgelevert. a. 229
Huquang is 't zevende lantſchap van Sina, haer grenspalen. getal der ſteden. r. 15. getal des volx in Huquang. haere jaerlixe ſchattingh aen den Keizer. r. 16

I.

Jakob de Keizer bezichtight met zijn volk de ſtadt Nanking, zijn wedervaren aldaer. r. 107
Jaka, vrucht. a. 147
Jangcheu wort van de Tarters verovert en verwoeſt. a. 228
Jejenjeen, haer gelegentheit. r. 111
Joeswoe, heeft een tolhuis. r. 154
Jax-hinno. r. 130
Jeſuit, Martijn Martijnſz. komt uit Sina te Batavie, zijn aenbrengen. r. 21
Jeſuiten zijn den Hollanders in Sina zeer hinderlijk. r. 166. verzoeken verſcheide dingen aen den Tartariſchen rijx-cancellier, tot nadeel der Hollanders, maer rechten niet uit. r. 167
Jun-, een koninghlijke vaert. r. 127
Junnan, is 't vijftiende lantſchap van Sina. haer grensſcheiding. getal der ſteden. r. 20. getal des volx. haer jaerlixe ſchatting aen den keizer. r. 21
Junglieus wort Sineeſche keizer gemaekt, tegen hem werden van den Tarter drie nieuwe legers gezonden. a. 239
Indiaenſche vijgeboom. a. 141
Inkt, hoe die in Sina gemaekt wort. 33
Ingtak. r. 62
Iquon een vermaerde zee-roover. a. 233. wort met liſt van de Tarters gevangen. a. 234
Ivena, de negende Sineeſche ſtam. a. 181
Java is een vruchtbaer eilant. aert der inwoonders van Java. r. 28

K.

Kachel te Nankin. r. 102
Kajutſiu. hare gelegentheit. leit rontom in rijs-velden. r. 118
Kaneel-boom. a. 133
Kantonſche Onderkoningen eiſchen gelt van de Gezanten, waer uit groote moeite ontſtaet. r. 200
Kaſteel van Tiencien. r. 152
Kaſteel Upun. r. 90
Katoen, kruit en boomen. a. 125
Katten zijn verſcheiden, in Sina. a. 150
Keizer van Sina ſtaet den Hollanders toe, alle acht jaren hem te komen begroeten. r. 167. hoedanig hy voor de Gezanten op zijnen throon verſchijnt, vertrekt weer zonder zich aen de Gezanten te vertoonen. r. 175. hout vele boelinnen en gelubden in zijn hof. r. 177
Keizer van Sina wort Thienſu en Hoangti geheten. a. 2. magh uit de gemeene middelen niet wegh ſchenken. a. 3. op wat wijs hy zich eertijts vertoonde, magh alleen gele kleur dragen, met welke waerdigheden hy dikwils zijn onderdanen beſchenkt. a. 45
Keizer van Sina wil, uit vreeze voor den Tarter, de hooftſtadt Peking verlaten. a. 195
Keizer Chius heeft de groote muur doē ſtigtē. r. 190
Kerken, hoe die in Sina geſtight zijn. a. 88
Kiakia. r. 127. hare gelegentheit. 129. is jachtrijk. r. 130
Kiangſi is 't dertiende lantſchap van Sina. haer grensſcheiding. aert der inwoonders. getal der ſteden in Kiangſi. getal des volks. haer jaerlixe ſchatting aen den keizer. r. 72
Kiegan hare gelegentheit, was eertijts wel betimmert. r. 82
Kienlius vervoert zijne onderdanen door afgodery. a. 175
Kienning wort belegert en verovert. a. 236
Kiexui, hare gelegentheit. r. 83
Kinhoang wort van de Tarters verovert. a. 232
Kinus valt den Tarter af. r. 89. belegert de ſtadt Kancheu. begeeft zich van daer na Nanchang, vlugt met zijn volk uit de ſtad. r. 89. verzwakt de Tarters. begeeft zig na Nanchang. a. 238
Kiugin is de twede trap der Sineſche geletterden. op wat wijs die den geleerde gegeven wort. a. 23
Klippen door kunſt gemaekt. r. 79
Klipper Xepatan. r. 82
Klok in 't paleis te Nanking. r. 105
Koebeeſtē in Sina hebben krulthair de ſtaertē. a. 149
Kokos-boom, haer nuttigheit. a. 242
Kolorijn-ſteen kopje. r. 164
Koninghlijke vaert, hare welgelegentheit. r. 113
Konjamsjam Pagode. r. 63
Korea is een hangent eilant, en in acht lantſchappen verdeelt. heeft verſcheide benaminge, zeden der inwoonders, aert des lants. a. 201
Koreaenſche volken worden door de moetwil der Sineeſche krijgsknechten geplaegt. a. 206. verwoeſting van Korea. a. 207
Kouchinchina is een gedeelte van het rijk Gannan. r. 32
Koxinga zoekt Jejenjeen te veroveren, maer de aenſlagh mislukt. r. 112
Krokodil, haer geſtalte en aert. a. 161. 162
Krijghsknechten in Sina hoe die gemonſtert en onderzocht worden. a. 27
Kruiden in Sina zijn meenigerlei. kruit Kinſu. Hoako. Lungſiu. Puſu. a. 121
Kruit Heu. Chiſung. Yu. a. 163
Kruit The. a. 123. 124. katoen-kruit. a. 125
Kruipende dieren. a. 160
Kuching, hare gelegentheit. r. 144. heeft de ſtapel van den drank Sampſou. r. 145
Kyakya hare gelegentheit en geſtalte. r. 84. is driemael van de rovers beſprongen. r. 85
Kanton, hare gelegentheit. is met verſcheide veſtingen verſterkt. r. 40. is verçiert met triumfboogen. is ſcheeprijk. 41. is volkrijk. wort van de Tarters belegert. en verovert, en 't volk deerlijk vermoort. r. 44
Kantonſche Tutang ſchrijft na Peking, over den Neerlantſchen handel. r. 47
Kantonſche jonge Onderkoning trekt na Quangſi, om de muitery te dempen. r. 49
Kantonſche Onderkoningen hoe zy by den Tarter verheven zijn. r. 51. hunne kleding. r. 53

L.

Lakonſche volken was verbooden buiten 's lants te reizen. r. 1

BLAD T-WYZER.

Lammâs gezant. r. 172
Lantbouw is in Sina hoogh geacht. a. 60
Lantman d'Opperkoopman, haelt de Gezanten te Kanton in. r. 198
Lantschappen van Sina hoe die regeert worden. a. 7. wat die jaerlix opbrengen aen den keizer. r. 10
Lantvooghden in Sina hebben een groot gezagh. a. 191. brengen den Koning van Niuche om het leven. a. 192
Lauzu is de derde Sinesche zekt der geleerden. a. 83
Leaotung, hare grenspalen. heeft eertijts veel namen gehad, hare steden. 196. aert der inwooners van Leaotung. vruchtbaerheit. Godtsdienst. 197
Leaoijang wort van de Tarters belegert, en van eenen Sineeschen Oversten verraden. 203
Leermeesters worden in Sina in groote waerde gehouden. a. 49
Licungzus regeert zachtelijk. a. 216. scheit van den roover Changchienchungus. a. 213. plaegt het lantschap Xensi en Honan. a. 213. laet zich tot Koning huldigen, en neemt den tijtel van Keizer aen. 215. breekt met zijn heir op. a. 217. handelt heimelijk met de Sineesche Oversten. komt met zijn volk in Peking. a. 219. treet op den rijxstoel. 221. verandert zijnen zachten aert in wreetheit a. 222 vlucht met groote rijkdommen uit Peking. 223. sneuvelt. 226
Lichi vrucht. a. 146
Lincing. hare uitstekentheit, r. 138. heeft eenen kunstigen toorn. r. 139
Linkio, een vrucht. a. 145
Lius Sinesche overste, verhangt zig zelven. a. 218
Longschon op slang-schip. r. 116
Louangus wort Sineesche Koning gemaekt, bemint zijne onderdanen. en verlieft veel volks. a. 230
Louwa, vogel, op wat wijs die visschen vangt. r. 132
Louwa vogel. a. 157
Luzu gebruikte groote strengheit in zijn eigen vleesch te temmen. r. 65
Lu neemt den tijtel van herstelder des rijx aen. 231
Lungyen, vrucht. a. 146
Ly, is een Sineesche maet. r. 56

M.

Majestraten in Sina worden van den gemeenen man zeer ge-eert. a. 9. worden alle drie jaren nau onderzocht en gestraft. a. 10 zijn in negen ordens verdeelt. a. 11. dragen byzondere kleeren. a. 12. wat eer Majestraets-perzoon bewezen wordt, die den rijke eenige diensten heeft gedaen. a. 46
Maoyenlung, een Sineesch overste, doet den Tarters groote afbreuk. a. 205. wort vergeven. a. 208
Menschen waer uit die, na 't gevoelen der Sinezen, allereerst ontstaen zy. a. 79
Merkteken, op 't plein voor den throon in't hof te Peking. r. 175
Misdaden hoe die in Sina gestraft worden. a. 51
Mitridates heeft veel gereist. r. 2
Mogolsche gezant is te Peking, brenght geschenken aen den Keizer. r. 164
Mogorin, een bloem. a. 127
Mongley. r. 64
Moskovische gezant wil voor 's Keizers Zegel geen eerbiedigheit betoonen. r. 168. waer over hy vertrekt. r. 169
Muur, die Tartaryen en Sina scheit. r. 189. is van Keizer Chius gestight. r. 190
Muigunli, vrucht. a. 146
Muizen die geel zijn. a. 150
Muza, vrucht. a. 149
Muzijk-kunst der Sinezen. a. 30
Mystische figuren van zeker werk Yeking. a. 15
Makouesche raden zoeken den Neerlantschen handel in Sina te beletten. r. 23
Makao, hare gelegentheit, benamingh, r. 34. is een kooprijke stadt. r. 34

N.

Nangang is neeringrijk. r. 73
Nagelboom. a. 134. hoe de nagelen vergadert worden. a. 135
Nanchang. hare gelegentheit. heeft een wonderlijke put. r. 87. wort van de Tarters belegert. r. 88. en verovert. r. 89. a. 238
Nanhung. r. 69
Nankum. hare gelegentheit. r. 74
Nankang. hare gelegentheit. in haer lantstreek zijn verscheide kerken. r. 92
Nanking is 't negende lantschap van Sina, haer grensscheiding. in Nanking was eertijts 't Keizerlijke hof. aert des volks in Nanking. r. 95. daer in woonen zeer veel Zywevers. getal der steden r. 96. hare jaerlixe schattingen aen den Keizer. r. 97
Nanking, de stadt, hare gelegenheit, heeft dertien poorten. de straten in Nanking loopen alle recht. r. 103. op wat wijs de huizen aldaer gestigt zijn. r. 104. is volkrijk. aldaer was eertijts 't oude Keizers hof. uit Nanking worden alle drie maenden vijf schepen met geschenken aen den Keizer gezonden en visschen Siuu r. 106
Nankinsche inwooners zijn beleeft. r. 109
Nanking wort van de Tarters verovert. a. 229
Nanwaig. r. 134
Neerlanders hebben noit in Sina derven komē r. 21
Neynemiao, een dorp. r. 123
Nieuhoang is een steen, die in de maegh der koeijen wort gevonden. a. 150
Notemuskaetboom. hare gedaente. a. 136

O.

Offerhande der Sinezen. r. 90. a. 88
Offerhande der Sinezen om een gelukkige reis te hebben. r. 111
Onderdanen van Sina worden dikwils van den keizer met groote waerdigheden beschonke. a. 45
Olifanten. 152. haer leerzaemheit. op wat wijs zy teelen. a. 153
Ongedierte. a. 160
Oorzaken van den ondergang van't rijk Sina. a. 212
Onkosten die de gezanten op hunne reis hebben gedaen. r. 205
Ouders verkoopen in Sina hunne kinderen tot slaven. a. 63. verdrenken hare jonge kinderen. a. 64
Oude dingen worden by de Sinezen hoogh geacht. a. 212

P.

Paerden hoe die in Sina gement worden. a. 150
Pagode Konjamsjam. r. 63
Pagode Kuil Kialto Miao. r. 76
Pagode Paolinxi. r. 108
Pagode Quangquamiao. r. 113
Pagode Teywan Miao. r. 135
Pagode Thisiking. r. 87
Pagoden moeten tol betalen. r. 150
Pagoden op wat wijs die in Sina gestight worden. a. 88. zijn in Sina op verscheide plaetsen. a. 89. 90
Paoing, hare gelegentheit. heeft van de Tarters veel geleden. r. 119
Paolinxi Pagode. 108
Palakijn. op wat wijs de groote in Sina daer in gedragen worden. r. 187
Papen hoe die in Sina om hoerderye gestraft worden. a. 80
Paul Durette, de Tolk der Gezanten, wort te Kanton vermoort. r. 201
Peking is het eerste lantschap van Sina. grenspalen van Peking. is zeer groote koude onderworpen. aert des lants. r. 42. getal der steden. getal des volks in Peking. haer jaerlixe schatting aen den Keizer. r. 143

BLAD T-WYZER.

Peking (de ſtadt), hare voortreffelijkheit, heeft twalef poorten. r. 185. de ſtraten zijn in Peking niet met ſteenen beleit. de Sineezen gaen aldaer voor het ſtuiven des ſtofs, met een ſluyer om het hooft. r. 186. heeft een koſtelijk hof. r. 177

Pekinſche Gecommitteerde vragen de Gezanten naukeurigh na de geſchencken, en of de Hollanders op zee zijn voortgeteelt, en meer andere dingen. r. 159

Pekinſche rijx-verzorger vraegt de Gezanten na de geſchencken, die aen den keizer zullen vereert worden. r. 162

Peking is in groote ontſtelrenis over 't naderen der Tarters. wort van de roover Likungzus verovert. a. 219

Pekkinſa heeft allerlei ſcheeps-behoeften te koop. aldaer zijn klippen door kunſt gemaekt. r. 79

Pengce, haregelegentheit. r. 93

Peper, a. 138. ronde, witte en lange peper. a. 139

Plato achte 't reizen buiten 's lants zeer hoog. r. 2

Poelen die wonderlik zijn. a. 168

Porceleine toorn buiten Nanking. is van de Sinezen geſticht, en van de Tarters verwoeſt. r. 109

Porcelein op wat wijs dat gemaekt wert. r. 90

Prieſters in Sina hoe die gekleet gaen. a. 82

Pulo Tymon, een Bilant. r. 31

Puon was d'eerſte menſch en overſte in Sina. a. 171

Q.

Quangſi is 't dertiende Lantſchap van Sina. grensſcheiding. getal der ſteden in Quangſi. r. 18. getal des volks. haer jaerlixe ſchatting aen den keizer. r. 19

Quantonglou leit op 't geberghte van Sangworhab. 61

Quantung is 't twalefde Lantſchap van Sina. haer grenspalen. vruchtbaerheit. aert der inwoonders. r. 39. wort door Onderkoningen beſtiert. was eertijts een koningkrijk, en wiert Nanie genoemt. getal der ſteden in Quantung. 39. getal des volks. haer jaerlixe ſchattingh aen den keizer. Quantung wort van de Tarters verovert. a. 233

Queicheu is 't veertiende Lantſchap van Sina. grensſcheiding. getal der ſteden in Queicheu r. 19. getal des volks. haer jaerlixe ſchattingh aen den keizer. r. 20

R.

Raden in Sina zijn twederlei. a. 3

Rantſoen der Gezanten, en van hun gevolg, geduurende hun verblijf in Peking. r. 184

Regering van Sina beſtaet, in verſcheide raden. a. 4. en alleen uit geletterde perzoonen. a. 2

Revieren in Sina zijn menigerlei. a. 102

Riet in Sina is meenigerlei. a. 128. zuiker-riet. a. 129. Bamboes-riet. a. 130

Rijsbou hoe die in Sina gedaen wort. r. 118

Rhabarber. a. 118

Rhinoceros. zijn geſtalte. a. 151. vreemde geſchiedenis van den Rhinoceros. a. 152

Rijxraden in Sina zijn in zes ampt-genootſchappen verdeelt. a. 4

Rijx-cancellier der Tarters wil dat de Hollanders den Keizer van Sina alle vijf jaren zullen begroeten. r. 165

Roſſianen, op wat zy met de hoeren het lant doortrekken. a. 34

Romainen zijn neerſtigh geweeſt in het bezoeken van vreemde geweſten. r. 2

Rota, een rijstak. haer nuttigheit. a. 126

Rotting. a. 129

Rouw der Sinezen over hunne dooden. a. 52

Rovers zijn de oorzaek van 't verlies van het rijk Sina. a. 212

S.

Sahu, is vruchtbaer. 155

Sampſou, drank. r. 47

Sampſou. kopjes daer af is in Uſu de ſtapel. r. 106

Sampſoudrank, daer af is te Kuching de ſtapel. r. 143

Sunga, d'achſte ſtam der Sineſche Keizeren. a. 181

Sanglo. r. 146

Sanyuum, was eertijts volkrijk, maer is deerlijk van de Tarters verwoeſt. r. 59

Sangwonhaps geberghte. heeft een Pagode. r. 60

Sanſianwey. r. 155. heeft een triumſpoort. r. 156

Schapen van Sina hebben lange ſtaerten. a. 149

Satyrs. a. 155

Schattingen der Sineeſche Lantſchappen. r. 10

Schedel trekt van Taiwan na Sina, om den vryen handel te verzoeken. komt in de haven van Heytamon. wort van de afgeſanten der Kantonſche Onderkoningen qualijk bejegent. r. 22. wort in Kanton ten hoof ontboden en treffelijk van den ouden Kantonſchen koning onthaelt. komt by de moeder van den jongen Kantonſchen Onderkoning. krijght by den Tutang van Kanton geen gehoor. r. 23. vertrekt vruchteloos uit de revier Kanton na Batavie. r. 25

Schedel komt met Zacharias Wagenaer voor de twede reis voor Kanton. trekt aen lant te Kanton. zijn wedervaren. r. 25. komt weer aen boort. r. 26

Schepen, op wat wijs en hoe koſtelijk die in Sina geſticht zijn. a. 99

Schilderkunſt der Sinezen. a. 30

Schilpadden. a. 164

Schoenen der Sinezen. a. 59

Schoolen in Sina zijn niet gemeen. a. 22

Schrift der Sinezen. a. 17

Sekretaris van den ouden Kantonſchen Onderkoning vertrekt van de Gezanten, en geeft een ſcheimael. r. 57

Sciequia is de twede zekt der Sinezen. a. 79

Sekten in Sina zijn driederlei. a. 67

Sieucai is de eerſte trap der Sineeſche geleertheit. a. 22

Siyu viffchen, worden van Nanking aen den Keizer gezonden. r. 106

Sinkicien. r. 148

Single. r. 158

Sinking, hare gelegentheit. r. 85

Slang-ſchepen zijn koſtelik verçiert. r. 116

Sluizen in Sina. a. 96

Spel van nageboorſte dieren. r. 54

Spel der Sinezen a. 49

Spijze der Sinezen. a. 43

Springhanen by Single, op wat wyze die de landen bederven, en van de Sinezen van de landen afgekeert worden. a. 151. zijn oorzaek van den oorlogh. a. 212

Stammen der Sineeſche Keizeren. a. 180

Steden in Sina zijn meeſt op eenerlei wyze geſtight. r. 9

Steen Nieuhoang, wort in de maegh der koeijen gevonden. a. 150

Steenen in Sina zijn meenigerlei. a. 115

Strijdtbare Sineeſche vrouw. a. 202

Suchuen is 't zeſte Lantſchap van Sina, getal der ſteden in Suchuen. r. 14. getal des volks, haer jaerlixe ſchatting aen den keizer. r. 15

Sucu, vrucht. a. 145

Suiker-riet hoe dat in Sina gepoot wort. a. 129

Suitjeen, heeft wonderlijke bergen. r. 67

Sultans graffſtede. r. 116

Suſan, dorp. r. 70

Sinezen worden jammerlik van de Tarters geplaeght. r. 57

Sinezen, hoe zy ſchrijven. a. 17. verſtaen zich byna alleen op de zedekunde, zijn in de wiskunſten ervaren. a. 19

Scheppen al hunne geleertheit uit vijf boeken. a. 21. zijn liefhebbers van tooneelſpelen. a. 31. vallen heuſch van aert. op wat wijs zy elkandere begroeten en bezoeken. a. 37. gebruiken byzondere manieren van zeggen, alsſe iemant groeten. a. 38. hoe zy elkandere geſchenken ver-

BLAD T-WYZER.

verééren. a. 39. op wat wijs zy hunne gastmalen doen. en hunne gasten onthalen. a. 41. vieren zonderling hunne geboorte-dagh. a. 47. laten zich met verscheide namen noémen. a. 47. worden gemeenlik op straet in draegbaren getorst. a. 48. houden hunne leermeesters in groote waerden. a. 49. op wat wijs zy trouwen. a. 49. op wat wijs zy hunne uitvaerten, lijkstaetsien en hunne grafsteden maken. a. 51. tot 55

Sinezen, hoedanigh zy van gestalte en lichaem zijn. a. 56. scheeren op een zonderlinge wijs hun hair. a. 57. hoe zy gekleet gaen. a. 58. zijn zeer tot wicheleryen en voorspellingen genegen. a. 61. gebruiken groote waengeloof in het verkiezen van een plaets tot een gebouw of graf. a. 62. en verdrenken de jonge kinderen, verkoopen hunne eige kinderen tot slaven. a. 63. brengen zich zelfs om het leven. lubben de jonge knechtjes. a. 64. begaen groote misslagen in 't straffen. a. 65. zijn liefhebbers der Alchymie en staen zeer na d'onsterffelikheit. a. 66. oude Sinezen hadden in hunne zekten weinig dwalingen. a. 67. wat zy van de belooning der deugden en onsterfelijkheit houden. a. 70. hebben van d'Europers vele dingen geleert. a. 77. noemen de werelt een ai. a. 78. wapenen zich om de Tarters te verdrijven, hebben een strenge gewoonte. a. 211. vluchten voor de Tarters en veghten voor hun hair en verjagen de Tarters. a. 231

Sina is een gedeelte van Asie. oorspronghdes naems Sina is onzeker. r. 4. heeft verscheide namen. wert in 15. lantschappen verdeelt. r. 6. rechte naemrede van 't woort Sina. r. 6. buiten Sina is geen Rijk Kattay. Sina is vierkant. scheitspalen van Sina. r. 7. is met zeer sterke grensveltingh omringt. getal der steden in Sina. r. 8. meenighte der menschen in Sina. r. 9

Sina heeft oude wetten. a. 2. in Sina magh geen vreemdeling komen. a. 11. in Sina zijn geen gemeene schoolen. a. 22. uit wat oorzaek Sina verwoest is. a. 211

T.

Taiko, hare gelegentheit. r. 81

Taichangus wort Keizer en sterft. a. 199

Tale der Sinezen. is in ieder Lantschap byzonder, en daer en boven noch een andere algemeene tale door het gantsche rijk. is kort en bondigh. a. 18

Talgboom. a. 145

Tanga de zevende Sinesche stam. a. 180

Tarters doen den eersten inval in Sina. a. 179

Tarters hebben altijts vyanden der Sinezen geweest. a. 181. wat Lantschap zy bewoonen. hunne kleedingh. a. 186. wat orde zy onderhouden in het te velde trekken, aert der Tarters. &c. a. 188

Tarters veroveren verscheide steden in Leaotung. hoe zy de veroverde steden handelen. a. 195. trekken na Peking. a. 196. keeren weer na Leaotung. 199

Tarters komen de Sinezen beoorlogen, vallen in Leaotung, en belegeren Leaoyang. a. 203. haer bedroch. 204. derven hun zegen niet vervolgen. 204. belegeren Ningyven, verlaten dat, en vallen op 't eilant Thaoyven. a. 205. veroveren het oosterlijk gedeelte van Leaotung. a. 108. belegeren de hoofdstadt Peking. a. 209. breken van 't belegh op. a. 210. groeijen in maght aen. a. 228. komen in Sina om Licungrus daer uytte drijven. a. 224. krijgen grooten aenhangh in Sina. maken geen verandering in de regering. a. 226. willen met den Keizer Hunquangus geen vrede maken. a. 227 veroveren Nanking. a. 229. en Hangcheu. a. 230. trekken over de revier Cienthang. en veroveren Kinhoang. a. 232. Fokien en Quantung. 237. krijgen in Kiangsi den neerlaegh. a. 233. hoe zy de veroverde Sinesche steden met krijghs-bezetting bewaren. a. 238

Tartersche Hopman kan vaerdig met den boog omgaen. r. 57

Tartersche Koning zent eenen brief aen den Sineschen Keizer. a. 193. zweert het ongelijk, hem van de Sinezen aengedaen, te wreeken. a. 194. komt met zijn heir voor Leaoyang, en bestormt het. a. 195

Taujenjeen, is vruchtbaer. r. 124

Teng, een rijstak, is een zeer nut gewas. a. 126

Thienming de Tartersche Koning van Niuche sterft. 106

Tienkius wort Keizer. a. 199. zoekt den koning van Korea te verplichten. a. 200. rust toe om de Tarters te verdrijven, en jaeght hem uit Leaotung. a. 202. sterft. a. 206

Tiencinwey is een vermaerde zee-steyger, en heeft een sterk kasteel. r. 152

Tienhoangus was de tweede Sineesche Overste. a. 171

Thee, haer gedaente en kracht. a. 124

Theedrank. r. 46

Throon des Tarterschen Keizers in Peking is bezet ter wederzyde met 112. mannen. r. 173. de Tutang en andere Grooten doen daer voor eerbiedigheit. r. 174

Tygers die tam zijn. a. 152. haer aert. a. 154

Tytels van verscheide Sineesche boeken. a. 69

Tooneelspelen worden by de Sinezen in groote waerde gehouden. a. 31

Tonquam. r. 145

Tonnau. r. 147. het volk is daer zeer ongebonden. r. 148

Toorens in Sina hoe meenigerlei. a. 92. toorn te Lincing. r. 139

Trajanus, keizer, was zeer begeerigh tot reizen. r. 2

Triumfboogen in Kanton. r. 42

Triumfboogen in Sina zijn pragtig gestigt. a. 93

Trouwen der Sinezen, op wat wijs in Sina dat geschiet. a. 49

Tuncham, hare gelegentheit en gestalte. r. 136

Tungling hare gelegentheit. r. 98

V.

Vannungan is deerlijk verwoest. hare gelegentheit en gestalte. r. 78

Vanlieus wort keizer. 190. sterft. 199

Varkens worden in Sina met groote naerstigheit gemest. a. 150

Verman sterft. r. 140

Vliegende vissen, hare gestalte. a. 203. lijden groote vervolging. 204

Vogelen zijn in Sina meenigerlei. a. 156

Visschen zijn in Sina meenigerlei. a. 157

Vruchten zijn in Sina meenigerlei. a. 144

Vruchten Venku. Linkio. Sucu. a. 145. Lichi. a. 146. Lungyen. Muiginli. Jaka. a. 146. is twederlei. a. 147. Durionen. a. 147. Ananas. a. 148. Musa. a. 149

Vlottend dorp. r. 125. hoedanigh de luiden zich daer op onthouden. r. 126

Vijf paerts-hoofden. r. 66

Ucienjeen hare gelegentheit. r. 89. is zeer neeringhrijk en heeft den stapel van porcelein. r. 90

Uitvaerten der dooden, op wat wijze de Sinezen die houden. a. 51

Upun, een kasteel. r. 99

Usangueus wort van zijnen vader Us verzogt, om den roover Licungrus toe te vallen, dat by afflaet. a. 222. verzoekt aen den Tarter om bystant, om Licungrus uit Sina te verdrijven. a. 223. zoekt de Tarters weer uit Sina te krijgen, dat zy listelik den Sinezen afflaen. a. 226

Uuching.

BLADT-WYZER.

Uuching. r. 141
Uurwijzers der Sinezen. a. 31

W.

WAgenaer wort met twee gelade jachten na Kanton gezonden. r. 25. wort nau bewaert in zijn schip voor Kanton. r. 26. vertreckt vruchteloos van Kanton na Batavie. r. 27
Walvisch, haer gestalte en teelt. a. 159. hoe zy gevangen worden. a. 160
Waterduivel. r. 94
Waterleidingen in Sina, en haer gerijf. a. 94
Watervallen. a. 104
Weermaker en zijn vreemde potsen. a. 36
Werelt wort een ai van de Sinezen genoemt. a. 78. wat de Sinezen van den ondergang der werelt gevoelen. a. 79
Wintmolens. r. 118
Wintslang. r. 173
Wolken beduiden aen de kust Ainan regen. r. 203
Wonderlijke bergen. a. 165
Woorden der Sinezen bestaen alle uit een eenige lettergreep a. 13. hebben een dubbelzinnige klanck. die door middel van verscheide toonen wort weghgenoomen. a. 16
Wortels in Sina zijn meenigerlei. 117
Wortel Ginsing. 117. Rhabarber. wortel Sina. a. 118. haer kracht en gebruik. a. 119. Gember. wijze van pooten. hare kracht. a. 121

X.

XAnga, de twede stam der Sineesche Keizeren. a. 180
Xansi is het tweede Lantschap van Sina, hare Grenspalen. r. 10. is zeer droogh. levert veel muskeljaet en gout uit. r. 12. getal der Steden in Xansi. r. 12. getal des volks. hare jaerlixe schatting aen den Sineeschen Keizer. r. 13
Xantung hare Grenspalen, vruchtbaerheyt, aert des volks, getal der steden in Xantung. r. 128. getal des volks, jaerlixe schatting aen den keizer. r. 129
Xanxui. r. 56
Xaohaus wat hy in zijn regering uitgerecht heeft. 173
Xaocheu is neeringrijk. r. 65
Xensi is het derde Lantschap van Sina, haere grenspalen. r. 11. getal des volks en steden. r. 12. wort van de rovers geplaeght. a. 213
Xunus heeft verscheide nuttige Wetten by de Sinezen ingevoert. a. 179

Y.

YAncheu, hare gelegentheyt, aldaer is groote zoute handel, en schoon vrouw-volk, heeft een tolhuis, r. 115. hare voorstadt. r. 116
Yaus, zijn bedrijf. a. 176. draeght zijn rijk over. a. 177. reden van Jaus aen Xunus. a. 178
Yeus was de derde Sineesche overste, zijne regering. a. 172
Yvus, d'eerste grontlegger van den stam Hiaa. a. 179
Yvenus laet zich van den Tarter omkoopen. a. 208. wort door list gevangen en om 't leven gebraght. a. 209

Z.

ZEgeboogen in Sina worden praghtigh gestight. a. 93
Zedekunde wort voornamelijk by de Sinezen geleert. a. 19
Zegels worden by de Sinezen zeer veel gebruikt. a. 32. ieder Sineesche Magistraet gebruikt een byzonder zegel. a. 48
Zonnewajers bestaen uit verscheide stoffe. a. 33
Zoukoe hoe die gevangen wort. a. 150
Zuiker-riet hoe dat gepoot wort. a. 129
Zutadze gezant, zijne kleding r. 170
Zungchinius de Sineesche Keizer zent Yvenus aen den Tarters om vrede. a. 208. doet Guei en zijne aenhangers om 't leven brengen. a. 217. wil uit Peking vluchten. a. 218. doorsteekt zijne dochter, en verhangt zich zelven. a. 220. zijne twee klene zoontjes worden onthalst. a. 221
Zungteus wort Tartersche Keizer gemaekt. zijn aert en begaeftheden. a. 210
Zywevers woonen in groote meenighte in het Lantschap Nanking. r. 96

EYNDE.

AEN-

AENWYSING,

Voor de Boekebinders, waar na zich dezelve, in het inbinden der groote Platen, te ſchikken hebben.

In de Reis-Beſchrijving of eerſte deel.

ANhing.	op pag. 98	*Nanchang, of Kiangſi.*	86
Banket.	45	*Nangan.*	73
Batavia.	28	*Nanking.*	101
Kanton.	40	*Makou.*	34
Kanton in platte gront.	42	*Peking.*	159
Kuching.	144	*Porceleine toorn.*	109
Hoaigan.	120	~~*Paolinxi.*~~	~~193~~
Hukeu.	92	*Single.*	151
Jamcefu.	114	*Tincinwey.*	153
Kajutſiu.	118	*Tonglieu.*	97
Kancheu.	75	*Tuncham.*	136
Keizers hof van binnen.	173	*Tongling.*	98
's Keizers hof in platte gront.	176	*Xantſui.*	135
Kinnungam.	82	*Xaocheu of Sucheu.*	65
Namhun.	69	*Ufu.*	100
Nankang.	91	*Vannungam.*	78

In d'Algemeene Beſchrijving of tweede deel.

Pagode van binnen.	88
Muſa.	148
Krÿghs-ordre in het marſeren.	188

Druk-fauten en misſlagen te verbeteren, die, by afweſen des Autheurs, zijn ingeſloopen.

In de Reis-Beſchrÿving.

Pag. 3. col. 1. reg. 16. lees, Stad Batavia. p. 21. c. 2. r. 26. lees, Formoſa voor Japon. p. 37. c. 1. r. 4. lees, in het logement der Gezanten. c. 2. r. 48. lees, Heytamon. p. 52. c. 2. r. 7. lees, arm dorpje *Koſſuwen*. p. 69. c. 1. r. 55. lees, teil. p. 97. c. 1. r. 5. lees, teil. p. 100. c. 2. r. 7. achter verzonden worden: voege by, ik heb hele winkels aan beide zijden tot boven toe vol geſtapelt gezien. p. 104. c. 1. r. 36. lees, grauwe pannen. p. 109. c. 1. r. 14. achter toppunt, voegh by: waer onder een vergult beeld ſtaat. p. 113 c. 3. r. 19. lees, Kingang. p. 130. c. 2. r. lees, Xantung. p. 133. c. 1. r. 29. lees, Teil. p. 143. c. 1. r. 21. in plaats van, die tuſſchen d'eilanden Korea en Japon gelegen is, lees, die tuſſchen Korea en Sina gelegen is. p. 156. c. 1. r. 5. lees, Weſt-zijde. p. 172. c. 1. r. 2. lees vijf duizent. p. 173. c. 2. r. 23. lees, ſtonden zes ſneeu witte paerden. p. 187. c. 2. r. 44. lees, gaan. p. 199. c. 2. r. 31. lees, en dat Don Johan. p. 207. c. 2. r. 21. Na Koningen, lees, Wijders het porcelein.

In d'Algemeene Beſchrÿving.

Pag. 41. col. 2. reg. 4. lees, koude drank. p. 41. c. 1. r. 19. in plaats van deze woorden, hoewel in hunne bekers en kroezen niet meer wijns magh; dan in een dop van een groote noot, lees, hoewel hunne kroezen niet zeer groot zijn. p. 44 c. 1. r. 15. lees, een vierde gedeelte zoete melk. p. 59. c. 2. r. 18. lees, in maniere van Kanonſen. p. 80. c. 2. r. 21. lees, ſchilder huisje. p. 87. c. 1. r. 13. lees, en doorgaans vergult. p. 133. c. 2. r. 32. lees, niet onaangenaam. p. 134. c. 2. r. 4. lees, en endelijk zwart. p. 150. c. 2. r. 46. achter aantaſten; lees, en geen ander gedierte.